

**NARODNOOSLOBODILAČKA
BORBA U DALMACIJI
1941-1945.**

ZBORNİK DOKUMENATA

KNJIGA

1

**INSTITUT
ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA DALMACIJE**

BIBLIOTEKA ZBORNICI DOKUMENATA

KNJIGA 1

Redakcioni odbor

BRANIČA VINKO, CURIN MIROSLAV, KUJUNDŽIĆ NEDJELJKO,
KVESIĆ SIBE, SABOLIĆ VLADIMIR, TRGO FABIJAN

Glavni urednik

BRANIČA VINKO

Odgovorni urednik

CURIN MIROSLAV

**NARODNOOSLOBODILAČKA
BORBA U DALMACIJI
1941-1945.**

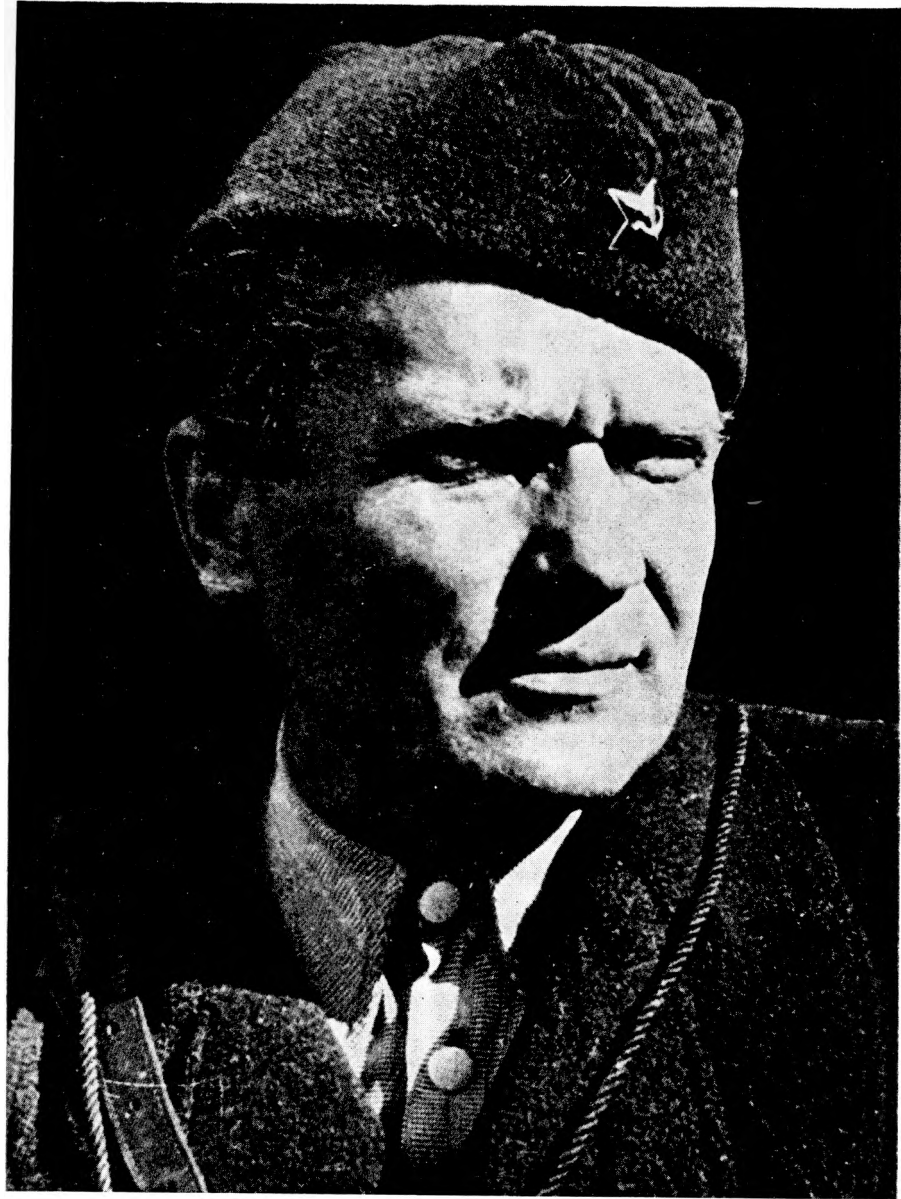
ZBORNİK DOKUMENATA

KNJIGA

1

1941. GODINA

INSTITUT
ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA DALMACIJE
SPLIT, 1981.

PREDGOVOR

Nijedan rat u dosadašnjoj historiji nije učinio takve društveno-ekonomske promjene u Dalmaciji kao drugi svjetski rat. U tom ratu Dalmacija je učestvovala sa znatnim ljudskim i materijalnim potencijalom.

Crvena nit u tom povijesnom razdoblju čini narodnooslobodilačka borba i socijalistička revolucija koja se razvijala pod rukovodstvom Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije i Josipa Broza Tita. Na tlu Dalmacije oslobodilačku borbu je organizirao i njome rukovodio Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju, odnosno organi narodnooslobodilačkog pokreta pod vodstvom Komunističke partije.

Pisanje historije toga razdoblja u Dalmaciji nezamislivo je bez arhivske građe koja je sačuvana od svih subjekata u tome ratu, kako od jedinica narodnooslobodilačke vojske, političkih organizacija narodnooslobodilačkog pokreta i organa narodne vlasti tako i od svih neprijateljskih vojnih i civilnih organa i ustanova.

Imajući to u vidu prirodno je što Institut za historiju radničkog pokreta smatra da je jedan od njegovih glavnih zadataka prikupljanje, sređivanje i objavljivanje dokumentarne arhivske građe o narodnooslobodilačkoj borbi u Dalmaciji, uključujući i djelatnost dalmatinskih jedinica NOVJ, odnosno JA, van dalmatinskog teritorija u završnim operacijama za oslobodenje zemlje.

Biblioteka Zbornici dokumenata obuhvatit će ukupno 13 knjiga a izlazit će postupno do kraja 1984. godine.

Dokumenti koji se odnose na okupaciju i razvoj oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u Dalmaciji tokom drugog svjetskog rata, od travnja 1941. do konačnog oslobodenja prosinca 1944. godine, čuvaju se u raznim arhivskim i muzejskim ustanovama u zemlji i inozemstvu, a pored toga dokumenti talijanskih i njemačkih okupatora u vrlo malom broju su prevedeni. To je do sada predstavljalo velike teškoće znanstvenim radnicima, historičarima, sudionicima narodnooslobodilačkog rata i svima onima koji su se bavili pisanjem historije Dalmacije toga razdoblja.

Zbog toga se nametnula potreba da se najvažniji dokumenti, prikupe putem fotokopiranja, a okupatorski prevedu na hrvatski ili srpski jezik i objave u »Zborniku dokumenata o narodnooslobodilačkoj borbi u Dalmaciji« uključujući i 1945. godinu kada su dalmatinske jedinice mahom u ofenzivi za oslobodenje Istre i Trsta.

Ovaj tom Zbornika sadrži tri osnovne skupine dokumenata. Prva obuhvaća dokumente jedinica narodnooslobodilačke vojske, partijsko-političkih organizacija i organa narodne vlasti, druga sadrži dokumente talijanskih i njemačkih okupatora, a treća dokumente kvislinške NDH i četnika.

U sklopu svake skupine dokumenti su sređeni strogim kronološkim redom. Po svom sadržaju to su izvještaji, zapovijesti, naredjenja, direktive, uputstva, saopćenja, proglosti, dnevnici, pregledi, zapisnici, pisma, članci iz dnevnih glasila i dr. U njima se tretiraju pitanja iz više oblasti, a najviše pitanja vojnog karaktera.

Pojedini dokumenti, naročito izvještaji, sadrže više posebnih pitanja, te se u naslovu nisu mogla sva obuhvatiti. V takvim slučajevima spomenuta su samo dva-tri osnovna pitanja. Bilješkama uz naslove date su napomene koje objašnjavaju formalnu stranu dokumenta: u kojoj se arhivskoj ili muzejskoj ustanovi čuva, da li je original, kopija ili prijepis, je li pisan rukom, tipkan na pisačkoj mašini, umnožavan i odakle je preštampan i slično. U tekstu naših dokumenata ispravljene su samo pojedine pravopisne greške (npr. ispravljena su pogrešno napisana velika ili mala slova, uneseni su neophodni interpunkcijski znakovi da bi se izbjegla dvosmislenost i slično).

Nadalje, ako je u originalu nedostajalo nekoliko slova ili poneka riječ dopisani su i označeni uglastim zagradama. To je učinjeno ondje gdje je bilo neophodno i gdje se po očuvanim dijelovima slova ili po smislu moglo odrediti o čemu se radi. Na mjestima gdje je nedostajao dio teksta (često puta uslijed oštećenja dokumenta) stavljene su tri točke. Na isti način označeni su i dijelovi teksta koji su izostavljeni zbog ponavljanja, beznačajne sadržine ili zbog toga što se odnose na situaciju van Dalmacije. Ovakvo je postupljeno uglavnom kod dokumenata neprijateljske provenijencije u kojima često ima podataka i o situaciji na susjednim teritorijama. Iz istih razloga slično je postupljeno ali u manjoj mjeri i s dokumentima NOV i organizacija NOP-a (i to samo kod njihovih glasila ili kod izvještaja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Centralnog komiteta KP Hrvatske) gdje se govori o situaciji u svim pokrajinama Hrvatske.

Poseban problem sastojao se u prikupljanju i unošenju podataka kojima se objašnjavaju događaji, lica, pseudonimi (koji se uglavnom nalaze u dokumentima NOV i organizacija NOP-a), geografski pojmovi (u talijanskim dokumentima čiji su nazivi bili promijenjeni) kao i razna druga pitanja i pojedinosti iz dokumenata. Ovi podaci dobijani su uglavnom konzultiranjem s rukovodiocima i sudionicima u događajima i upoređivanjem dokumenata. Objavlivanjem neprijateljskih dokumenata te objašnjenjima u primjedbama uz njih, unekoliko su upotpunjeni oskudni podaci ili praznine u dokumentarnom materijalu Narodnooslobodilačke vojske i organizacija NOP-a, naročito za period 1941. i 1942. godine iz kojeg ima manje sačuvanih dokumenata.

Veći dio originala (kao i originala snimljenih u raznim arhivskim i muzejskim ustanovama u zemlji i inozemstvu) čuva se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta u Beogradu, a manji dio u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu i u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije u Splitu.

Dokumenti koji potječu iz 1941. godine objavljuju se u ovoj, prvoj knjizi. Međutim, u daljem razvoju oružane borbe, s formiranjem partizanskih jedinica i njihovim pojačanim dejstvom, stvaranjem partijsko-političkih organizacija i organa narodne vlasti na oslobođenom i neoslobođenom teritoriju Dalmacije, u narednom periodu i obim arhivske građe je znatno veći. Dokumenti iz 1942. godine bit će objavljeni u tri knjige, iz 1943. i 1944. godine u po četiri knjige, a iz 1945. godine (sudjelovanje dalmatinskih jedinica u završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje) u jednoj knjizi.

Na kraju treba istaći da je redakciji punu pomoć pružio Vojnoistorijski institut, omogućivši joj da koristi već objavljene dokumente u raznim tomovima »Zbornika dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije«, u korištenju većeg broja prevedenih dokumenata talijanskih i njemačkih okupatora, kao i u tehničkim poslovima na fotokopiranju arhivske građe.

Redakcija izražava zahvalnost Vojnoistorijskom institutu na svesrdnoj pomoći a također i svima koji su pomogli da ova značajna edicija bude objavljena.

Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije cijelu biblioteku »Zbornici dokumenata« izdaje u čast 40. godišnjice ustanka i socijalističke revolucije naroda i narodnosti SFR Jugoslavije.

Redakcija

**DOKUMENTI
ORGANIZACIJA NARODNOOSLOBODILACKOG
POKRETA**

BROJ 1

PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPJ NARODIMA JUGOSLAVIJE
OD 15. TRAVNJA 1941. GODINE¹

NARODI JUGOSLAVIJE!

Strašna katastrofa, koju smo mi komunisti već odavno signalizirali, zadesila je narode Jugoslavije. Osvajačke armije osovinskih sila provalile su u našu zemlju iznenada i svuda kud prolaze siju smrt i pustošenja. Beograd je sravnjen sa zemljom. Nevina djeca, žene i starci, koji su se u paničnom bijegu htjeli spasiti iz gorućih ruševina bili su podvrgnuti strojopuščanoj vatri iz aviona barbarskih napadača. Na frontu se bije teška krvava i nejednaka borba sa nadmoćnim napadačima. Velikim osovinskim napadačima pridružili su se i mali osvajači Bugarska i Madarska. Dvije zemlje sa kojima su prijašnji neodgovorni upravljači Jugoslavije stvarali paktove o vječnom prijateljstvu. Podlo kao strvinari, pridružili su se bugarski i madarski imperijalisti velikim imperijalističkim osvajačima, da i oni istrgnu koji komadić mesa iz krvavog tijela Jugoslavije. Ali narodi Jugoslavije, uključivši i većinu Hrvata, herojski se bore za svoju nezavisnost protiv mnogobrojnijeg neprijatelja. U teškoj i sudbonosnoj borbi sa tuđinskom najezdom našla se u Hrvatskoj šaka agenata i petokolonaša, koja je uz pomoć najurenih hrvatskih vlastodržaca sistematski pripremala i konačno u najtežem času izvršila izdaju kakvoj nema premca u nizu izdaja hrvatske gospode i vlastele u historiji.

HRVATSKI NARODE!

Ta gospoda tebi pričaju, da su ti izvjestila slobodu i nezavisnost pomoću Hitlera i Musolinija. Vjeruješ li ti to? Pamtiš li ti, da je ikada u tvojoj tisućgodišnjoj mukotrpnjoj historiji, u tvojim teškim časovima bio tebi prijatelj i zaštitnik — njemački, madarski, talijanski ili koji drugi osvajači? Ne! Nikada. Naprotiv, uvijek, su te oni porobljavali

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, latinicom, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-24/3. Ovaj proglas objavljen je pod brojem 1 stoga što je njegova sadržina vezana za sjednicu CK KPJ od 10. travnja 1941.

i onda iskorištavali. Uvijek su te nastojali međusobno zavaditi da bi onda lakše tlačili. Uvijek su ti osvajači težili da zagospodare tvojim plodnim ravnicama i šumama, težili su da ti oduzmu divnu Dalmaciju — divno Jadransko more. Uvijek su hrvatska gospoda i vlastela bili ti koji su te prodali tvojim porobljačima da bi onda sama mogla lakše piti tvoju krv. Evo, takvu nezavisnost pripremili su tebi hrvatska gospoda.

HRVATSKI NARODE!

Ti si ovih dana bio očevdac nečuvene sramote. U tvoju zemlju su provalili protiv tvoje volje osvajači i tvoji vjekovni neprijatelji da te porobe i raskomadaju tvoju krvlju natopljenu domovinu, a hrvatska gospoda te tjeraju, da ropski puzeš pred tvojim neprijateljima, da ga pozdravljaš, da ga slaviš u vrijeme kada njegova vojnička čizma gazi tvoju zemlju, tvoj nacionalni ponos. Dogadaji u Zagrebu prilikom dolaska osvajača bit će najtamnija lžaga u tvojoj povjesti, hrvatski narode.

Hrvatska gospoda te sile, da pružaš ruku tvojem vjekovnom neprijatelju i porobljaču, a siju najodvratniju mržnju i hajku protiv srpskog naroda, koji se herojski bori i gine rade nego da bude robom tudina. Zar je srpski narod kriv što su te tlačila srpska gospoda? Zar nijesu u svim režimima učestvovala i hrvatska gospoda? Zar nije srpski narod oduševljeno podupirao tvoju opravdanu borbu za slobodu i ravnopravnost, ali su provalili osovinski osvajači da raskomadaju čitavu zemlju i porobe narode u Jugoslaviji zajedno sa tobom. Znaj, hrvatski narode, da će historija sa prezrenjem osuditi one, koji svoju tobožnju nezavisnost grade sa judinim talirima i na ropstvu svoje krvne braće srpskog, slovenskog i ostalih naroda.

HRVATSKI NARODE!

Tudinske sluge, hrvatska gospoda, siju u tebi mržnju prema tvojoj krvnoj braći Srbima, Slovincima, u vrijeme kada oni svojom krvlju s nova pišu slavnu, i ako tragičnu stranicu svoje historije. Znaj, hrvatski narode, da je borba tvoje braće i tvoja borba. Znaj, hrvatski narode, da su simpatije dvijestomilijunskog naroda Sovjetskog Saveza na strani naroda Jugoslavije, koji se herojski bori za svoju nezavisnost. Znaj, hrvatski narode, da će historija sa prezrenjem govoriti o onima, koji zabiše izdajnički nož u leđa svoje braće.

Hrvatska je okupirana po njemačkim i talijanskim četama, a nije slobodna i nezavisna narodna država, kako je hoće prikazati današnji vlastodršci u Hrvatskoj. To je država šaćice hrvatske gospode, koji neprekidno preko radija i štampe viču o pokolju i strijeljanju, o prijekim sudovima itd. Groze se smrću za svaku sitnicu, tako da svakog pametnog čovjeka crveni lice kad čuje te bjesomučne grožnje. Ali neka ta gospoda

NARODI JUGOSLAVIJE!

Strasna katastrofa koju smo mi komunisti vec odavno signalizirali, zadesila je narode Jugoslavije. Osvajacka armija osovinskih sila prevladala je u namu zemlju iznerada i svuda kod prolaza siju smrt i pustosenje. Beograd je srušen sa zemljom. Nevina djeca, zena i starci, koji su u patnjama bijegu htjeli spasiti iz gorubih ruševina bili su podvrgnuti napa-
dima. Velika osovinska osvajačka vojska vidjela su se i mali osvajači. Prarska i Mađarska. Dvije zemlje sa kojima su prišastuji neodgovorni u-
pravljaci Jugoslavije stvarali paktove o vještici prijateljstva. Podlo kao strvinari, pridružili su se Puzareki i Macarski imperijalisti volim imperijalističkim osvajačima, da i oni istovremeno koji komadić mesa iz
krvavog tijela Jugoslavije. Ali narodi Jugoslavije, uključujući i većinu
hrvatski herojski se bore za svoju nezavisnost protiv anarobrojnijeg n-
prijetelja. U teškoj i sudbonosnoj borbi sa tuđinskom nepravdom našla se u
Hrvatskoj šaka nemata i petokolofasa, koja uz pomoć najjuvrenih reakcionar-
nih hrvatskih vlastodržaca sistematizirali pripremla i komandno u najtežem
masu izvršila izdaju kakvoj nema premeda u njoj izdaja hrvatske gospode i
vlastele u historiji.

HRVATSKI NARODE!

Ta gospoda tebi prišaju, da ti je izvjestila slobodu i nezavis-
nost pomoću Hitlera i Musolinija. Vjeruješ li ti to? Partija li ti, da
je ikada u tvojoj historijskoj zločinu historiji, u tvojim teškim
travama što tebi prijatelj i zadivnik - njemački, mađarski, talijanski
ili koji drugi osvajač? Ne! Nikada. Naprotiv, uvijek su te oni poroblja-
vali i onda iskoristavali. Uvijek su te nastojali međusobno zaviriti da
bi onda lakše tlačili. Uvijek su ti osvajali tlačili da saopostare tvojim
plodima revidecne i sumera, tešili su ti otmu divnu palaciju - divno
jedrsko more. Uvijek su hrvatska gospoda i vlastela bili ti, koji su te
pročuli tvojim porobljačima da bi črna i sama mogla piti tvoju krv. Evo,
takvu nezavisnost pripremila su tebi hrvatska gospoda.

HRVATSKI NARODE!

Ti si ovih dana bio očevitac nečuvane armate. U tvoju zemlju su
provalili protiv tvoje volje osvajači i tvoji vijekovni neprijatelji da o
svoje i raskomadaju tvoju krv u natepljena dočovina, a hrvatska gospoda
te tjera, da ropaki puziš pred tvojim neprijateljima, da ga pozdravljaš,
da ga slaviš u vrijeme kada njegov vojnička šizma tebi tvoju zemlju, tvoj
nacionalni ponos, kosačaji u čepcu u vrijeme dolaska osvajača bita naj-
težnja lijeva u tvojoj povijesti hrvatski narode.

Hrvatska gospode te sila, da pružiš ruku svima vjekovnom neprija-
telju i porobljaču, a siću najodvratniju mržnju i bijes protiv bratskog
srpskog naroda, koji se herojski bori i gine radije nego da bude robom
tuđina. Zar je srpski narod kriv što su te tlačili srpska gospoda?
Zar nisu u svim režimima učestvovala i hrvatska gospoda? Zar nije srpski
narod otkriveno potupio tvoju opravdanu borbu za slobodu i ravnoprav-
nost, ali su provalili osovinski osvajači de raskomadaju divnu zemlju i
poroba naroda Jugoslavije zajedno s tobom. Znaj hrvatski narode, da se
historija sa prozrenjem osmrti ona, koji svoju tobožnju nezavisnost grade
za sućima talirisa i na ponovu svoje krvne braće srpskog, slovenskog i
ostalih naroda.

HRVATSKI NARODE!

Tuđinske slugo, hrvatska gospode siju tebi mržnju prema tvojoj
krmaj brati - Srbima, Slovenima u vrijeme kada oni svojom krvlju s nova
pibu slavni, i ako travišnu stranicu svoje historije. Znaj hrvatski narode,
da je kopta tvoje braće i tvoje borba. Znaj, hrvatski narode, da su
slavnišnje svijetle mladi srpskog naroda Sovjetskog Saveza na strani naroda
Jugoslavije, koji se herojski bore za svoju nezavisnost. Znaj, hrvatski
narode, da se historija sa prozrenjem povoriti o onima, koji zabiše suda-
niški nož u leđa svoje braće.

Hrvatska je okupirana od njemačkih i talijanskih vojaka a nije
slobodna i nezavisna naroda država, kako je hoće prikazati dešnjim Hrvat-
ski vlastodržaci. To je država kraljeva hrvatske gospode, koji nenačinom
preko radija i štampa viču o pokolju i strijeljanju, o pilekim sudovima
i, kroz se sa smrdu za svaku stranu, tako da svakom beseti uz šovjeka
crveni lice kada čuje te bijesne riječi. Ali neka ta osvajačka upaška
da ništa nije trajno što je upereno protiv naroda, a najmanje vlasti dera-
nih vlastodržaca. Neke se te gospoda malo zamisli o tome šta odetuje
njih za upaljavanje nečujna narodne krvi.

Faksimil proglašenja Centralnog komiteta KPJ od 15. travnja 1941.

upamte da ništa nije trajno što je upereno protiv naroda, a najmanje vlast današnjih vlastodržaca. Neka se ta gospoda malo zamisle o tome što očekuje njih za prolijevanje nedužne narodne krvi.

NARODI JUGOSLAVIJE: Srbije, Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Vojvodine. Vi koji se borite i ginete u borbi za svoju nezavisnost, znajte, da će ta borba biti okrunjena sa uspjehom, pa ma vi sada sa nadmoćnim neprijateljem i podlegli u toj borbi. Ne klonite duhom, zbijte čvršće svoje redove, dočekujte uzdignute glave i najteže udarce. Komunisti i čitava radnička klasa Jugoslavije ustrajati će do konačne pobjede, u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača. Ne klonite duhom ni onda ako u toj borbi vremenom i podlegnete, jer će se iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja radati novi svijet, zbrisati će se zauvijek korijeni imperijalističkih ratova i nacionalnog porobljavanja. Stvoriti će se na istinskoj nezavisnosti svih naroda Jugoslavije slobodna, bratska zajednica.

RADNICI I RADNICE JUGOSLAVIJE!

Nad radničkom klasom Jugoslavije nadvise se crni oblaci. Najgori neprijatelji radničke klase provalili su u našu zemlju i zavode najcrnju reakciju. Ti isti, koji drže u svirepom kapitalističkom ropstvu njemačku i talijansku radničku klasu, koji porobiše mnoge narode i proliše more krvi kako svoga tako i drugih radnih naroda. Pred licem ovih teških časova radnička klasa Jugoslavije treba da se nade jedinstvena i zbijenih redova. Ne treba se plašiti nikakvog terora i progona. Mi smo na to navikli, progonili su nas svi režimi u toku ovih 20 godina, ali radnička klasa na čelu sa svojom avangardom — Komunističkom partijom postala je još jača. Naša dužnost je da u ovim sudbonosnim danima sačuvamo svoju hladnokrvnost, da još odlučnije učvršćujemo svoje redove, da radimo uporno na osvajanju i okupljanju radničkih masa — vodeći ih u borbu za njihove svakodnevne interese, u borbu za bolju i sretniju budućnost.

Zivilo bratstvo i sloga naroda Jugoslavije u borbi za svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost!

Zivilo bratstvo i sloga svih naroda na Balkanu u borbi protiv imperijalističkih osvajača i nacionalnih ugnjetača!

Živio Sovjetski Savez nada svih ugnjetenih i porobljenih!

Zivila Komunistička Partija Jugoslavije!

15. travnja 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

BROJ 2

PROGLAS POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 12. TRAVNJA 1941.¹

HRVATSKI RADNI NARODE I RODOLJUBIVI GRADANI

Čizma njemačkog imperijalističkog zavojevača stupila je na zemlju hrvatskog naroda, uz pomoć frankovačkih plaćenika i izdajničkog gospodskog vodstva HSS-a sa Mačekom na čelu.

U kritičnim trenucima povjesti hrvatskog naroda, kada su napredne narodne snage bile spremne da suzbiju najezdu njemačkog i talijanskog imperijalizma, da bi spasile hrvatskom narodu nezavisnost i slobodu, plaćenička Pavelićeva banda dogovorno sa izdajničkim vodstvom HSS-a, pozvala je njemačke trupe, proglasila je u Zagrebu »nezavisnu, slobodnu Hrvatsku« i hoće da uspostavi na čitavoj hrvatskoj teritoriji svoju tiransku vlast.

Gospodsko vodstvo HSS-a, još za vlade Cvetković—Maček sve je učinilo da preda zemlju fašističkim osvajačima. Ono se svim snagama založilo za pristupanje Jugoslavije trojnom paktu sila osovine, a poslije pada vlade Cvetković—Maček vodstvo HSS-a je svu svoju državnu vlast upotrebilo da sabotira i razbije obranbenu snagu naroda. Preko svojih organizacija vodstvo HSS-a je izdalo naređenje o neprijavlivanju i dezerterstvu u vojsci, a preko svoje štampe širilo je petokolonski duh i defetističku i kapitulansku agitaciju u narodu. Napokon prelazom njemačkih trupa preko naših granica izdalo naređenje o raspuštanju svih vojnih snaga u Hrvatskoj. Ovo djelo reakcionarnih krugova u zemlji, izvedeno je u cilju da spase svoju gospodsku vlast, da osiguraju daljnu pljačku i izrabljivanje pod okriljem njemačkog imperijalizma. Hrvatska gospoda su odlučila da nas predadu u ropstvo njemačkom i italijanskom fašizmu nadajući se da će na taj način najbolje sačuvati svoje klasne [interese] i vlast nad radnim narodom. Uslijed ovih istih razloga oni nisu htjeli da se u vanjskoj politici oslone na moćan Sovjetski Savez, zemlju mira, nacionalne i socijalne pravde i zaštitnika malih naroda. Klasni interesi hrvatske gospode diktirali su njenu izdajničku petokolonsku politiku da izda nezavisnost i slobodu hrvatskog naroda.

HRVATSKI RADNI NARODE! Što vam sprema ova nametnuta Pavelićeva tiranija i okupatorske njemačke trupe? Fašistički osvajači

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, reg. br. KP-1/1. Dokument nije datiran. Datum je preuzet iz knjige Drage Gizdića »Dalmacija 1941«, Zagreb, 1957, str. 112. Vicko Krestulović u svojim sjećanjima »Dalmacija u NOB-i« kaže: »Uoči samog ulaska talijanskih okupatora u Split (a na vijest da je proglašena Nezavisna država Hrvatska), Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju izdao je letak i odmah ga uputio svim partijskim organizacijama na području Dalmacije.« (AIHRPD, MG-II/29-1/1 str. 34.) Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju izdao je u povodu napada i okupiranja naše zemlje 22. travnja 1941. godine i drugi letak čijim originalom redakcija ne raspolaže (vidi Drago Gizdić »Dalmacija 1941«, izdavačko poduzeće »27. srpanj«, Zagreb 1957, str. 128).

HRVATSKI NARODNI NARODI I RODOLJUBIVI GRAĐANJE

Čista njemačka imperijalistička zavjerska štampa je na zemlju hrvatskog naroda, uz pomoć frankovskih plaćenika i izdajničkog gospodarskog vodstva HSS-a, sa sačekom na čelu.

O kritičnim trenutcima povjesti hrvatskog naroda, kada su neposredne narodne snage bile spremne da suzbiju razjedu njemačkog i italijanskog imperijalizma, da bi spasile hrvatskom narodu nezavisnost i slobodu, plaćenici svih ova banda odgovorne za izdajnički vodstvo HSS-a, pozvala je njemačke trupe, proglašila je u Zagrebu "nezavisnu, slobodnu Hrvatsku" i hoće da uspostavi na čitavoj hrvatskoj teritoriji svoju tiransku vlast.

Gospodsko vodstvo HSS-a, još za vlade Cvetković-Maček sve je učinilo da preja zemlju fašističkim osvajačima. Ono se svim snagama založilo za priustupanje Jugoslavije trajnom paktu sila osovine, a poslije pada vlade Cvetković-Maček vodstvo HSS-a je svu svoju državnu vlast upotrebilo da sabotira i razbije obrambenu snagu naroda. Preko svojih organizacija vodstvo HSS-a je izvelo naredbenje o neprijateljstvu i dezertiranju u vojsci, a preko svoje štampe širilo je petokolonski duh i deretističku i kapitulantsku agitaciju u naša narodu. Nespokoj prelazom njemačkih trupa preko naših granica izvelo naredbenje o rusustanju svih vojnih snaga u Hrvatskoj. Ovo bijelo reakcionarno krugova u zemlji, izvedeno je u cilju da spase svoju gospodsku vlast, da oslobude našim plaćenicima i izrabljivanju pod okriljem njemačkog imperijalizma. Hrvatska gospoda su odlučila da naša predaju u ropstvo njemačkom i italijanskom fašizmu nadajući se da će na taj način najbolje sudovati svoje klasne interese u vanjskoj politici ovisno na ne moćan Sovjetski Savez, zemlju mira, nacionalne i socijalne pravde i zaštitnika malih naroda. Masni interesi hrvatske gospode diktirali su njemu izdajničku petokolonsku politiku od izda nezavisnost i slobodu hrvatskog naroda.

HRVATSKI NARODNI NARODI I Što vam sprema ova nametnuta Pavelićeva tiranija i okupatorske njemačke trupe? Fašistički osvajači i ustaška vlast spremni su plodoustanjati nasirnice i drugačije životnih potreba, osakaditi kruha, bijedu i bolest. Sinovi hrvatskog naroda, biće opremljeni na prisilne i opasne radove po njemačkoj, gdje će biti izloženi smrtnim opasnostima bombardiranja Engleski imperijalističkih razbojnika. Ova nam vlast sprema najgoru reakciju, neviđeni teror, nasilje, koncentracione logore i strijeljanje na hiljade nećutnih i čestitih sinova našega naroda.

Što ti hrvatski narode, kad sažu da će naša zemlja biti **nikadna** oslobodjena od ruke sada, da ova tek postati pravo poprište rata i ratnih strahota i to za račun i interese svog neprijatelja njemačkog fašizma. Voje će sinove nasilno tjerati na klanicu da krvare i ginu za interese njemačkih osvajača. Hrvatskom narodu kada nikada do sada prijeli opasnost nacionalnog i socijalnog porobljavanja.

HRVATSKI NARODNI NARODI I RODOLJUBIVI GRAĐANJE

Osvajane neposredne snage silavo se odupiru i vode borbu protiv ustaša Pavelićeve bande u Hrvatskoj i njemačkih osvajačkih četa po cijeloj zemlji za slobodu i nezavisnost **našega** svih naroda Jugoslavije. Ne slušajte i ne na-njemajte naredbenja ustašskog štapa. Ne dajte oružje, suprostavite se plaćenicima Pavelićevim. Vodu borbu sa borom svih naroda Jugoslavije u borbu za slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda.

ŠIVIA BORBA HRVATSKOG NARODA ZA SLOBODU I NEZAVISNOST
 ŠIVIA ZA NARODNI I RODOLJUBIVI GRAĐANJE PRO IV NEJMAČKIH OSVAJANJE

ŠIVIA SVAJENSKI SAVEZ NARODI I ZAŠTITNIK MALIH NARODA
 ŠIVIA ZA NARODNI I RODOLJUBIVI GRAĐANJE HRVATSKOG NARODA PAVELIĆEVE BANDA I VODSTVO
 HRVATSKOG NARODA ZA SLOBODU I NEZAVISNOST

ŠIVIA NARODNI I RODOLJUBIVI GRAĐANJE HRVATSKOG NARODA

Objasni Komitet
 KOMUNISTIČKE FAKTIVE HRVATSKE
 za Dalmaciju

Faksimil proglašenja Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 12. travnja 1941.

i ustaška vlast sprema ti glad, oduzimanje namirnica, i drugih životnih potreba, oskudicu kruha, bijedu i bolest. Sinovi hrvatskog naroda biće opremljeni na prisilne i opasne radove po njemačkoj, gdje će biti izloženi smrtnim opasnostima bombardiranja Engleski imperijalističkih razbojnika. Ova nam vlast sprema najcrnju reakciju, neviđeni teror, nasilja, koncentracione logore i strijeljanje na hiljade nedužnih i čestitih sinova našega naroda.

Lažu ti hrvatski narode, kad kažu da će naša zemlja biti oslobođena od rata; sada će ona tek postati pravo poprište rata i ratnih strahota i to za račun i interese tvog ugnjetača njemačkog fašizma. Tvoje će sinove nasilno tjerati na klaonicu da krvare i ginu za interese njemačkih osvajača. Hrvatskom narodu kao nikada do sada prijete opasnost nacionalnog i socijalnog porobljavanja.

HRVATSKI RADNI NARODE I RODOLJUBIVI GRADANI

Oružane narodne snage žilavo se odupiru i vode borbu protiv ustaša Paveličeve bande u Hrvatskoj i njemačkih osvajačkih četa po cijeloj zemlji za slobodu i nezavisnost svih naroda Jugoslavije. Ne slušajte i ne nasjedajte naredenjima ustaškog stana. Ne dajte oružje, suprostavite se plaćenim bandama Pavelića. Povežite vašu borbu sa borbom svih naroda Jugoslavije. U borbi za slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda.

ZIVILA BORBA HRVATSKOG NARODA ZA SLOBODU I NEZAVISNOST.

ZIVILA ZAJEDNIČKA BORBA SVIH NARODA JUGOSLAVIJE PROTIV NJEMAČKIH OSVAJAČA.

ŽIVIO SOVJETSKI SAVEZ BEDEM MIRA I ZAŠTITNIK MALIH NARODA.

DOLI! PLAĆENICI I IZDAJNICI HRVATSKOG NARODA PAVELIČEVE BANDE I VODSTVA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE SA MACEKOM NA CELU.

ZIVILA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE!

Oblasni komitet
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
za Dalmaciju

BROJ 3

PROGLAS POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 1. SVIBNJA 1941. U POVODU MEĐUNARODNOG
PRAZNIKA RADA¹

PROLETERI SVIH ZEMALJA, UJEDINITE SE!

RADNICI, SELJACI, RADNI NARODE DALMACIJE

Prvi maj, borbeni dan smotre snaga međunarodnog revolucionarnog proleterijata, dočekali smo u izvanredno teškim prilikama: Jugoslavija je divljačkim napadajem osovinskih osvajača uvučena je u krvavi pokolj drugog imperijalističkog rata, armije njemačkih i talijanskih imperijalista provalile su u našu zemlju, vandalski uništile najdragocjenije tvorevine ljudskih ruku, bombama razarale naše gradove, opustošili naša polja, ubijale žene i djecu i zavele u našoj zemlji najernju reakciju i teror. Šačica reakcionarne hrvatske gospode, frankovaca i petokolonaša iz HSS, koji su već odavno u službi osovinskih osvajača, izvršila je najsrमतniju izdaju nad hrvatskim narodom i svojom izdajničkom rabotom olakšala porobljivanja ostalih naroda Jugoslavije.

Današnji vlastodršci u Hrvatskoj misle svojom izdajom i predajom napaćenog hrvatskog naroda na milost i nemilost osovinskim osvajačima da će najsigurnije očuvati svoje klasne privilegije i zadovoljiti svoje bolesne ambicije, da će zavodenjem najnovijeg terora pojačati izrabljivanje radničke klase i iz suza i krvi radnog naroda iscrpiti još veće profite.

Današnji vlastodršci u Hrvatskoj lagali su i zavaravali naivne obećanjem slobode i nezavisne države Hrvatske, a danas je Hrvatska okupirana po njemačkim i talijanskim četama i raskomadana. Na komadanje Hrvatske, na prodaju naše drage Dalmacije i Jadranskog Mora talijanskim imperijalistima oni su već ranije pristali, a sada kada vide ogorčenje i gnjev naroda, pretvaraju se da to nije bilo u njihovom programu. Da bi olakšali svoju protunarodnu vladavinu oni siju mržnju između Hrvata i Srba, raspiruju najzvjerskiji šovinizam. Ne dajmo se zavesti tom zločinačkom propagandom. Srpski narod nije kriv što nas je tlačila srpska buržoazija, potpomognuta i od hrvatske buržoazije. Bratski srpski narod uvijek je pružao svoju pomoć hrvatskom narodu u njegovoj borbi za slobodu.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-291/1.

PROGLAŠENI SVIRAN KAMUŠA, UPOZORITE SE!
RAJNICI, NEKADJI, BARI, NARODE DALMACIJE!

Prvi maj, borbeni dan snove srpske međunarodne revolucionarne proletarijata, dočekali smo u izvanredno teškim prilikama. Jugoslavija je divlja kapitalistička država, a mi smo u njoj kao u krevetu pakola drugog imperijalističkog rata, a mi smo u njoj kao u krevetu pakola drugog imperijalističkog rata, a mi smo u njoj kao u krevetu pakola drugog imperijalističkog rata...

RAJNICI I BARI, NEKADJI!
 Narodni Sovjetski Savez je stvarajući nove uspehe, a mi slavimo prvi maj koji je najkorisniji i najkorisniji za naš narod, koji nam omogućava da u vojno-političkim stvarima svoje države, svoje žene i svoju djecu, da u vojno-političkim stvarima svoje države, svoje žene i svoju djecu...

Komunistička partija, na veći broj ljudi izvan proletarijata, a mi slavimo prvi maj koji je najkorisniji i najkorisniji za naš narod, koji nam omogućava da u vojno-političkim stvarima svoje države, svoje žene i svoju djecu...

IZJAVLJUJE SE:
 KOMUNISTIČKA PARTIJA DALMACIJE
 DALMACIJSKI REVOLUCIONARNI POKRAJINSKI KOMITET
 DALMACIJSKI REVOLUCIONARNI POKRAJINSKI KOMITET

IZJAVLJUJE SE:
 KOMUNISTIČKA PARTIJA DALMACIJE
 DALMACIJSKI REVOLUCIONARNI POKRAJINSKI KOMITET
 DALMACIJSKI REVOLUCIONARNI POKRAJINSKI KOMITET

1. maj 1941.
 OGLASNI KOMITET KPJ ZA DALMACIJU
 MUZEJ Narodne Revolucije - SPLIT
 Broj: 11-11-34

RADNICI, SELJACI, RADNI NARODE DALMACIJE

Osvajanjem Balkana od osovinskih osvajača porasla je opasnost napada na Sovjetski Savez. Imperijalistički razbojnici nastoje da međusobne suprotnosti riješe na bazi zajedničkog rata protiv SSSR, zemlje mira i narodnog blagostanja, nade svih potlačenih i porobljenih. Imperijalističkim razbojnicima je trn u oku napredak zemlje socijalizma. Oni ne mogu da podnesu da SSSR u miru izgrađuje novi svijet, u kom nema kapitalističkog izrabljivanja ni nacionalnog potlačivanja, za njih je samo postojanje SSSR ugrožavanje njihovih imperijalističkih pozicija, jer Sovjetski Savez ukazuje njihovim narodima od njih porobljenima pravi put iz kapitalističkog ropstva, put oslobođenja ispod imperijalističkog jarma.

RADNICI I RADNICE DALMACIJE

Narodi Sovjetskog Saveza na današnji dan vrše smotru svojih uspjeha u izgradnji socijalizma i stvaranju novog svijeta, a mi slavimo prvi maj pod okupacijom najgoreg neprijatelja radničke klase. Osovinski osvajači koji u najokrutnijem kapitalističkom ropstvu drže njemačku i talijansku radničku klasu, koji njemačke radnike i seljake prisiljavaju da u vojničkoj kabanici ostavljaju svoje domove, svoje žene i svoju djecu i da ginu za interese njemačkih i talijanskih kapitalista potpomognuti izdajničkim vlastodržcima u Hrvatskoj nad radničkom klasom Hrvatske i čitave Jugoslavije najbrutalniji teror najgore ropstvo. I dosad je radničku klasu bila skupoća, bezposlica i oskudica najpotrebnijih stvari za održavanje golog života. Danas zbog rata koji nam je nametnut zbog okupacije položaj se radničke klase još više pogoršava. Već danas stotine i hiljade radnika nemaju zarade ili su zaposleni samo ograničeni broj sati dnevno. Već danas se daju otkazi stotinama radnika odjednom, zabranjuju se štrajkovi, a kod novih vlastodržaca postoji samo jedan odgovor na zahtjeve radnika za poboljšanje teških prilika — prijeki sud i smrtna kazna. Ali radnička se klasa u Dalmaciji ne boji nikakvih grožnje, ona je u mnogim borbama pokazala svoju muževnost ona će i sada nastaviti borbu protiv kapitalističkog izrabljivanja i protiv nacionalnog porobljavanja, borbu za bolju i sretniju budućnost.

Komunisti Dalmacije, na vas će se oboriti najljući udarci osovinskih osvajača i izdajničkih hrvatskih vlastodržaca. Agenti osovinskih osvajača znaju da je Komunistička partija organizator borbe i pobjede radničke klase i ugnjetenih naroda, zato će pokušati da je unište. Njihova plaćena pera već spremaju recepte za uništenje komunizma: od stotinu komunista likvidirat će deset, a devedesetorici će dati kruha i eto — komunizam će nestati. Te mizerije misle da se komunizam može izčupati iz srca radničkih masa prijetnjama, terorom i progonom. Oni ne znaju da se komunizam ne može uništiti, jer komunizam je izraz težnje i borbe radničke klase, čija je historijska uloga da sruši kapitalizam i sagradi

novo društvo. Nas su i svi raniji režimi u toku ovih dvadeset godina progonili, ali naša partija avangarda radničke klase, postala je još jača.

Drugovi, ne dajte se smesti ni klevetama ni terorom, sačuvajte svoju hladnokrvnost, učvrstajte svoje redove, osvajajte i okupljajte radničke mase i vodite ih u borbu za njihove svakodnevne interese, u borbu za novi svijet, koji će se roditi iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja, svijet u kome će se zauvijek Mirisati korjeni imperijalističkih ratova i nacionalnog porobljavanja i na istinskoj nezavisnosti svih naroda stvoriti slobodna bratska zajednica.

Radnici, seljaci, radni narode Dalmacije, proslavimo i ovogodišnji praznik rada i borbeni dan smotre svega međunarodnog revolucionarnog proleterijata, provedimo obustavu rada u svim poduzećima i radionicama, izidimo na ulice u znak borbe protiv osovinskih osvajača, borbe protiv kapitalističkog izrabljivanja, borbe protiv izdajničkih hrvatskih vlastodržaca, u znak borbe za bolju i sretniju budućnost radničke klase i porobljenog hrvatskog naroda i ostalih naroda Jugoslavije.

ŽIVIO PRVI MAJ BORBENI DAN SMOTRE SNAGA MEDUNARODNOG REVOLUCIONARNOG PROLETARIJATA!

DOLJE IMPERIJALISTIČKI RAT!

DOLJE IZDAJNIČKI VLASTODRŠCI U HRVATSKOJ, AGENTI OSOVINSKIH OSVAJAČA!

DOLJE IMPERIJALISTIČKI OSOVINSKI OKUPATOR!

ŽIVILO BRATSTVO I SLOGA NARODA JUGOSLAVIJE U BORBI ZA SVOJU SLOBODU I NACIONALNU NEZAVISNOST!

ŽIVILO BRATSTVO I SLOBODA SVIH NARODA NA BALKANU PROTIV IMPERIJALISTIČKIH OSVAJAČA I NACIONALNOG UGNJETAČA!

ŽIVIO SSSR, ZEMLJA MIRA I NARODNOG BLAGOSTANJA, NADA SVIH POROBLJENIH I UGNJETENIH!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA INTERNACIONALA!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE!

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE!

ŽIVIO DRUG STALJIN, VODA I UČITELJ MEDUNARODNOG PROLETARIJATA!

1. maj 1941.

OBLASNI KOMITET KPH
ZA DALMACIJU

BROJ 4

SAOPĆENJE CENTRALNOG KOMITETA KPH SREDINOM LIPNJA
1941. GOD. O SITUACIJI U ZEMLJI I POZIV NA BORBU PROTIV
OKUPATORA I IZDAJNIKA¹

OBAVJEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE
PARTIJE HRVATSKE

Broj 1.

Sredinom lipnja.

U zadnjih su se mjesec dana kod nas odigrali događaji koji još više uvjeravaju da Hrvatska nije nikakva nezavisna država, već da je Hrvatska porobljena, izrabljena i opljačkana zemlja, porobljena od njemačkih i talijanskih osvajača, zakletih neprijatelja hrvatskog naroda. Pokazalo se jasno ono što je Komunistička partija Hrvatske govorila u svom proglasu: **Pavelić i ostala frankovačka gospoda su samo lutke u rukama tuđih osvajača, njihove vjerne sluge.**

Proglašen je neki talijanski plemić za kralja Hrvatske; Dalmacija je predana u ruke Italiji; talijanska vojska ostaje u Hrvatskoj, seljacima se rekvirira hrana, glad i skupoća rastu, teror je sve zvjerskiji, radnici se otpuštaju iz tvornica i gone u Njemačku.

Narod je primio s najvećim ogorčenjem talijanskog kralja i pripojenje skoro cijele Dalmacije Italiji. Mnoge su ustaše razočarano ostavili Pavelića. Doglavnici i bezglavnici su htjeli opravdati tu sramotu tako, da su ustvrdili da je to tobož »žrtva nacionalno oslobođenja«, da je to tobož »realna« politika i taktika, jer da Pavelić »zna šta radi«. Ali, nije li Maček htio uvijek opravdati svoje izdajstvo tobožnjom »realnom« politikom prema Beogradu, kao i Pavelić prema Rimu?

Druga je teška pojava slanje hrvatskih radnika u Njemačku. Šta čeka njih? Njemačka nema dovoljno hrane ni za sebe. Rat guta sve, a stvara se malo. Radnicima obećavaju oko bruto 6 maraka. Od toga 2,20 ide za razne fondove, 1,80 za stan i hranu (vrlo mršavu pored iscrpnog rada). Ostaju 2 marke, koje se još moraju potrošiti na hranu, ako radnik neće da crkne od gladi. No hrana se vrlo teško dobija van određene količine i vrlo skupo. Radnici stanuju u barakama, ili starim zgradama pod kasarnskom disciplinom. Bez dozvole ne smiju ići u grad. 80 naših radnika, kućnih pomoćnica, strpano je u koncen. logore, jer su se bunile protiv prevara. U Hrvatskoj im je naime ugovorom utvrđena velika plaća, a u Njemačkoj su im plaćali manje. Najzad, strane radnike šalju u Njemačkoj u mjesta koja su najviše izložena bombardiranju, a skloništa za strane radnike nema. Naše radnike u Njemačkoj čeka glad, ropstvo i smrt.

Tko je kriv za ovo? Krivi su njemački vlastodršci i njihove sluge u Hrvatskoj!

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-1/4.

HRVATSKI RADNICI TREBAJU DA VODE ODLUČNU BORBU PROTIV ODILAZENJA U NJEMAČKU

Mnogi ne idu, jer znaju kako je. Ali, ako se već desi da neki radnici ipak nasjednu, treba reći kako da se tamo zajednički bore za svoja prava i za kruh. Svjesni radnici trebaju da idu među radnike koje vrbuje za Njemačku i da im razjasne šta ih čeka.

Radnici se trebaju boriti za to da tu, u Hrvatskoj, dobiju posli. Nitko ne smije biti otpušten iz tvornica. Ta je borba protiv otpuštanja danas od životne važnosti za hrvatsko radništvo. Ili će ono biti razbijeno i oslabljeno za borbu, ili će izdržati navalu i ostati okupljeno u svojim tvornicama, na svom tlu, gdje najbolje može voditi borbu za bolji život.

Treće zlo, koje je donijela tuđinska vlast Hrvatskoj jeste nestašica, skupoća i glad. Pošto su osvajači sve vidljivo opljačkali i pojeli, sada je vlada naredila da se seljacima oduzme zadnji ostatak hrane. I to se dobrim dijelom odvlači u Njemačku i Italiju (na pr. u Zagreb je prije neki dan sitiglo 50 vagona žita, od toga je 47 poslato u Njemačku). Većina je seljaka već sada bez žita. Ako se još rekvirira, na selu će nastati nezapamćena glad. U Dalmaciji i Bosni već sada ljudi umiru od gladi. — Seljaci! Dajte otpora rekviziciji! Ne dajte da vam se otme zadnji komadić kruha i da umirete od gladi samo zato da bi njemačka i talijanska gospoda i dalje mogla voditi rat za svoje bogataške interese! Stvarajte po selima odbore za prehranu, sastavljene od radnih i poštenih seljaka. Ti odbori već postoje u nekim selima. Njih su stvorili sami seljaci. Oni skupljaju suvišak od onih seljaka koji imaju preko količine određene po vladi i dijele to žito onim seljacima kojima prijete glad, s time da poslije žetve vrata to žito.

RADNICI, GRADANI, ZENE! Vodite odlučnu borbu protiv skupoće! Na tržištima, pred prodavaonicama, na ulici, u vlaku, svugdje protestirajte glasno protiv odvlačenja hrane iz Hrvatske. Nemojte dozvoliti, na mjestima gdje se vrši prodaja, da dođe do međusobne svade kupaca. Gospoda i hoće da se narod međusobno svada i da zaboravi na glavne krivce: na tuđe osvajače i njihove sluge u Hrvatskoj. Nemojte svu krivicu bacati na sitne obrtnike i trgovce, ikoji isto teško žive. Nemojte strahovati da glasno prosvjedujete. 99% ljudi će se saglasiti s vama. Samo se odlučnom borbom može spriječiti da narod ne umire od gladi.

Nezadovoljstvo protiv frankovačke gospode postaje sve vidljivije. Nijemci se trude da iskoriste to za svoje svrhe i organiziraju pomoću nekih lumpova svoju »nacionalsocijalističku stranku rada«. Njemačka i talijanska gospoda se tuku podmuklo i zagrižljivo oko plijena. Njemački plaćenici (»nacionalsocijalisti«) napadaju talijanske plaćenike Pavelića i kompaniju). Oni govore da je kod nas glad i bijeda zaito što nema nacionalsocijalizma i da bi pod Hitlerom bilo bolje. Zar nije Hitlerova vojska stvorila tu bijedu u Hrvatskoj? Nijesu li baš njemački osvajači opljačkali namirnice? Zar nijesu oni počeli strijeljati Srbe? Zar nijesu oni naredili da se otpuštaju radnici, da bi se slali u Njemačku? Jesu!

Zato komunisti pozivaju sve poštene radnike i seljake da vode odlučnu borbu protiv nacionalsocijalističkih prevara. — Neke vode HSS (osobito zaštita) pomažu nacionalsocijaliste. Oni lažu da to rade tobože iz »taktičkih« razloga, da bi se narod tobože pomoću Nijemaca oslobodio Pavelića i Talijana. — Po čemu je njemačka čizma bolja od talijanske? To je kao da pitate ribu: voli li više da bude pečena na masti ili na ulju. Narod neće ni jednog tuđeg gospodara, već kruh i slobodu. Nacionalsocijalisti bi trebali da budu nove lutke u rukama tuđinaca, ako bi narodno nezadovoljstvo toliko poraslo, da bi Pavelić morao da se makne.

Agenti Engleske,² dio voda HSS-a, hoće isto da iskoriste narodno nezadovoljstvo za svoje gospodske svrhe. Oni pričaju da će skoro nastati rasulo u njemačkoj vojsci i da će opet oni doći na vlast. Oni se potajno i organiziraju. Ali je varava nada tih sitnih lopova. Kad već dođe do rasula na fronti, onda će riječ imati radni narod, koji neće htjeti vlast engleskih lordova, već vlast radnog naroda, vlast Sovjeta.

Sve tri grupe (frankovačka gospoda, nadonalsocijalisti i englezeri)³ jednake su u (tome što služe tuđinskim i gospodskim interesima. Ali se oni razlikuju po tome što služe raznim gospodarima. I zato među njima postoji podmuklo, zatrovano trvenje. — Ustaše hapse zaštitnike, nacionalsocijalisti hapse ustaše (u Slavoniji), ustaše vrše prepad na nacionalsocijaliste (Zagreb), kulturbundovci (Nijemci) otvoreno prijete da će zbaciti Pavelića, ustaški povjerenik Blaškov otvoreno prijete da će obračunati sa nacionalsocijalistima. Te svade mogu da olakšaju borbu naroda.

Borba se vodi i dalje. Unatoč prijetnjama, štrajkovi se vode i dalje (u Zagrebu 5 štrajkova za zadnjih mjesec dana). Seljaci su spremni za borbu. Njemačka se i Engleska sve više troše i slabe u međusobnoj borbi. Sovjetski Savez, nada svih radnika i seljaka, postaje iz dana u dan jači. Dani se odlučnih borbi približavaju. Ne treba čekati skrštenih ruku te dane, već ih u svakodnevnoj borbi pripremati.

HRVATSKI RADNI NARODE!

Vi, koji ste se razočarali u izdajnika Mačeka!

Vi, koji ste se nadali u Pavelića, i koji ste se razočarali u tog tuđinskog slugu!

Komunistička partija Hrvatske poziva vas da pod njenim vodstvom podete u borbu za oslobođenje Hrvatske od tuđega i domaćeg jarma, u borbu za bolju i ljepšu budućnost vas i vaših sinova.

Ne dajte se zastrašiti od frankovačke gospode! Ne dajte se uspavati od engleskih agenata! Ne dajte se obmanuti od nacionalsocijalističkih lažljivaca! Zbijte se u borbene redove oko vaše narodne Komunističke partije Hrvatske!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

² ³ Misli se na ljude koji su širili propagandu kako su tobože uz Engleze itd., a cilj im je bio pasivizirati narodne mase i omesti borbu. Najviše ih je bilo iz redova Mačekove HSS, oni su u stvari bili suradnici ustaša.

BROJ 5

POZIV CENTRALNOG KOMITETA KPH SREDINOM LIPNJA 1941.
GOD. NA OPĆENARODNU BORBU PROTIV OKUPATORA
I NJIHOVIH SLUGU¹

HRVATSKI NARODE!

Imperijalistički grabljivci pregazili su našu napaćenu zemlju. Porobljena, raskomadana i opljačkana, Hrvatska krvari pod vojničkom čizmom imperijalističkih osvajača u najcrnjem ropstvu i bijedi.

Sluge Hitlera i Musolini ja — frankovačka gospoda — godinama su zajedno sa imperijalističkim osvajačima pripremali porobljavanje naše zemlje. Oni su vrlo dobro znali da imperijalisti, u čijoj su službi, teže za porobljavanjem i komadanjem Hrvatske. No to ih nije smetalo, jer su bili osvjedočeni da ih hrvatski narod prezire i da mogu doći na »vlast« samo pomoću imperijalističkih bajoneta svojih gospodara. Zato su frankovačka i ostala gospoda u najtežim časovima, kada je osvajačka vojska provalila u našu zemlju, podlo zabila narodu nož u leđa. Oni su pod izlikom borbe protiv velikosrpske hegemonije krčili put novim ugnjetaćima hrvatskog naroda: njemačkim, talijanskim i mađarskim imperijalistima. Ovu najsravniju izdaju hrvatskog naroda u njegovoj povijesti, frankovačka gospoda hoće da prikažu herojsko i časno djelo, a najcrnje kolonijalno ropstvo, u koje su baćeni Hrvati, kao nacionalno oslobođenje ispod velikosrpskog ugnjetavanja! Da bi prikrili imperijalističko porobljavanje Hrvatske i svoju izdajničku ulogu, da bi zaveli hrvatski narod i pretvorili ga u poslušno roblje novih tlačitelja, frankovačka su gospoda, dozvolom Hitlera i Musolinija, proglasila »Nezavisnu Državu Hrvatsku«.

Stvarnost nacionalnog ropstva i suviše je okrutna da bi se narodne mase dale zavesti brbljanjima o slobodi. »Nezavisna Država Hrvatska« postoji samo na papiru. Cijela Hrvatska je stvarno porobljena i stenje pod čizmom okupatorske vojske, u čijim se rukama nalazi vrhovna vlast. Tajna policija okupatora odlučuje o sudbini svakog Hrvata. »Nezavisna hrvatska vlada« u banskim dvorima nije ništa drugo do podružnica imperijalističkih okupatora. Njena je zadaća da izvršuje naredbe Hitlera i Musolinija.

Frankovačka gospoda fraziraju o velikoj, slobodnoj i suverenoj hrvatskoj državi, a Hrvatska je njihovom zaslugom porobljena i raskomadana na tri dijela. U jednom dijelu Hrvatske gospodare imperijalistički okupatori, koje frankovačka gospoda slave i uzdižu kao saveznike i oslobodioce Hrvata. Talijanski imperijalisti porobiše našu divnu Dalmaciju i Primorje, kojima spremaju gorku sudbinu paćenice Istre, u kojoj su ognjem i mačem iskorijenili sve što je bilo hrvatsko i slovensko. Međumurje i dio Slavonije drže pod okupacijom mađarski imperijalisti.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geštetneru, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, leg. br. KP-1/5.

U tim krajevima je već počela mađarizacija, koja nas podsjeća na zulume mađarskih ugnjetača do 1918. godine.

Neprijateljska okupatorska vojska, koja je uništila i ono malo nacionalne i političke slobode koje je hrvatski narod teškom borbom izvojevao u Jugoslaviji, sije oko sebe svuda pustoš i bijedu. Ona pljačka i odnosi sve do čega dođe: odnosi hranu i sirovine, toliko potrebne hrvatskom narodu, prazni skladišta i trgovine, pustoši privatne stanove, oduzima stoku i živež od seljaka. Mi moramo izdržavati okupatorsku vojsku, a što nam ona ne pojede, to se otprema u Njemačku, Italiju i Mađarsku. Tako izgleda »Nezavisna Država Hrvatska«.

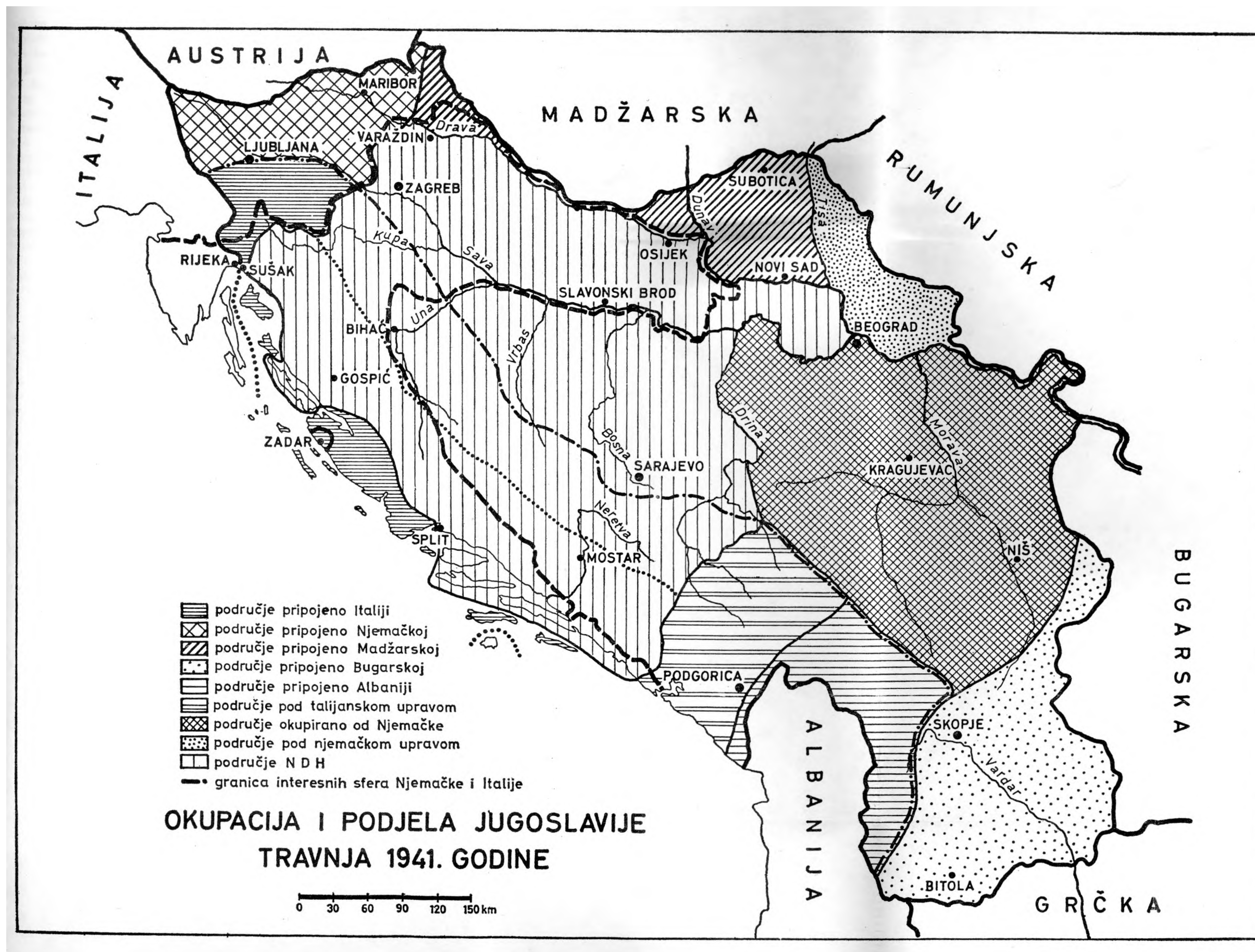
HRVATSKI NARODE!

Plaćenici Hitlera i Musolinija — frankovačka gospoda — raspiruju bjesomučnu šovinističku mržnju protiv bratskog srpskog i slovenskog naroda. Oni nastoje da odgovornost za dugogodišnje ugnjetavanje hrvatskog naroda od velikosrpske buržoazije prebace na napačeni radni narod Srbije; po nalogu svojih imperijalističkih gospodara nastoje da zavade hrvatski, srpski i slovenski narod, kako bi spriječili njihovu zajedničku borbu protiv imperijalističkih tlačitelja. Zavadi, podijeli, pa zavlada, to je bilo geslo velikosrpskih ugnjetača, a to je danas geslo i imperijalističkih okupatora i njihovih plaćenika — frankovačke gospode. Imperijalistički tlačitelji bacili su hrvatski narod, kao i ostale narode Jugoslavije, u nacionalno i kolonijalno ropstvo. Sve nas ugnjetava, ponižava i pljačka isti neprijatelj. Borba protiv tog omraženog neprijatelja može biti uspješna samo onda, ako hrvatski i srpski narod, ujedinjen i zbijen u čvrste redove sa ostalim narodima Jugoslavije, povede borbu protiv imperijalističkih okupatora i njihovih plaćenika.

RADNICI I RADNICE!

Zakleti neprijatelji radničke klase, imperijal. okupatori i njihovi frankovački plaćenici, spremaju vam najteže ropstvo, glad i bijedu. Frankovačka gospoda hoće da vas učine pokorno roblje i da vas odvrate od vaše opravdane borbe za bolji život i ljepšu budućnost; oni nastoje da ovjekovječe kapitalistički jaram i da osiguraju nesmetano bogaćenje vaših izrabljivača. Zato progone vaše najodanije borce, otpuštaju ih sa posla, premlaćuju ih po zatvorima, ubijaju ih i groze se za svaku sitnicu sa strijeljanjem, bacaju ih u koncentracione logore bez ikakvog suda i preslušavanja. Sve to čine da bi vas zastrašili i spriječili vašu borbu za bolje uslove rada i života.

Frankovačka vam gospoda po uzoru Njemačke i Italije spremaju radne logore, radnu službu i prisilne zajedničke organizacije kapitalista i radnika, u kojima će gospodariti najvjernije sluge vaših izrabljivača. Frankovačka se gospoda po uzoru svojih gospodara Hitlera i Musolinija razbacuju demagoškim obećanjima i govore protiv kapitalističkog izrabljivanja, a istovremeno zabranjuju štrajkove i tarifne pokrete za bolje

uslove rada i života radnika. Frankovačka gospoda propovijedaju ljubav između kapitalista i radnika, a stvarno vam kuju lance da bi vas mogli još bezdušnije izrabljivati; ona vam obećavaju kuće i zdrave stanove, koji bi se imali graditi novcem opljačkanim od radnog naroda, ali neće da isprazne palače raznih Grivičića, Prpića, Reberskih i drugih, da bi vam osigurali krov nad glavom, obećavaju vam blagostanje i rad, a stvarno vam donose besposlicu, skupoću, bijedu i glad. Drugovi radnici i radnice, vi od te gospode ne možete očekivati ništa. Ona vas varaju, kao što su vas i ranije varala i gospoda iz HSS i SDS. Vaša sudbina i vaš položaj ovisi o vašoj slozi, borbenosti i ustrajnosti u borbi. Komunistička partija Hrvatske — vaša partija poziva vas da ujedinite i učvrstite svoje borbene redove, da vodite odlučnu i nepomirljivu borbu za vaše nadnice, za kraće radno vrijeme, za pomoć besposlenima, protiv skupoće i špekulanata i za sve ostale zahtjeve radničke klase. U toj borbi **stvarajte čvrsto jedinstvo radničke klase**. Povežite se sa vašom braćom seljacima, **stvarajte borbeni savez radnika i seljaka**. Stupajte u prve redove oslobodilačke borbe hrvatskog naroda za istjerivanje okupatora iz naše domovine i za **konačno oslobodenje ispod kapitalističkog jarma**.

BRAĆO SELJACI! Imperijalističko porobljavanje naše zemlje teško je pogodilo osobito vas seljake. Vi ste prvi na udaru okupatorske vojske. Ona vas pljačka i oduzima od vas stoku i hranu, pustoši vaša sela, bacajući vas u još veću bijedu i glad. Frankovačka gospoda, koja su vam dovela okupatore u Hrvasku, također vam licemjerno obećavaju slobodu i blagostanje, a stvarno vam donose i spremaju srednjovjekovno ropstvo po uzoru totalitarnog režima Njemačke i Italije. Ne vjerujte lažnim obećanjima frankovačke gospode. Ona vas varaju i prodaju, varat će vas i prodat će vas isto onako kao što su vas do sada varala i prodavala gospoda iz HSS i SDS. Vi se mučite i patite od jutra do mraka. Vašim trudom i mukom tovi se buržoazija, dok vi gladujući zapadate u sve veću bijedu i ropstvo. Dosta je bilo varanja seljaka! Koristite se skupo plaćenim iskustvom koje ste stekli. Udružite se sa vašom braćom po mucu i patnjama — sa radnicima koje izrabljuju i tlače krupni kapitalisti kao i vas. Radnici i seljaci povezani i udruženi u čvrsti borbeni savez obračunaće sa svojom gospodom i njihovim slugama. Oni će svojom vlastitom snagom, pod vodstvom Komunističke partije, a uz pomoć Sovjetskog Saveza, stvoriti novo društveno uređenje po uzoru Sovjetskog Saveza, u kom će radni narod ostvariti svoje istinsko nacionalno i socijalno oslobodenje i stvoriti sebi ljepši i sretniji život.

SRBI U HRVATSKOJ! Komunistička partija u Hrvatskoj obraća se i vama, koji od svog doseljenja u Hrvatsku nikada niste "uživali potpunu nacionalnu slobodu. Ali danas, kada je Hrvatska porobljena od imperijal. osvajača, vi ste bačeni u najteži položaj otkako se nalazite u Hrvatskoj. Kao što su ranije u Beču i Pešti, tako i danas u službi Rima i Berlina frankovačka gospoda raspiruju šovinističku mržnju i bratoubilačku borbu između vas i hrvatskog naroda. Ranije su to činili

da vas zajedno sa hrvatskim narodom održe u ropstvu mađarskih tlačitelja, a danas to čine da bi vas [...] ropstvu.

Razularena frankovačka gospoda vrše nad vama krvavi teror i progone, ona pod izgovorom borbe protiv četnika zatvaraju, zvjerski muče i potajno ubijaju na stotine čestitih boraca, koji su zajedno sa hrvatskim radnim narodom vodili borbu protiv srpske hegemonije i ugnjetavanja hrvatskog naroda.

Ne dajte se zastrašiti krvavim progonima, ne nasjedajte šovinističkoj hajci! Zbijte svoje redove, udružite se u bratsku slogu sa hrvatskim narodom, koji pati kao i vi, priključite se borbenim redovima radnika radi zajedničke borbe protiv okupatora i njihovih plaćenika — frankovačke gospode. Mi se nalazimo pred teškom i odlučnom borbom, ah zajedničkim snagama Srba i Hrvata u Hrvatskoj, zajedničkom borbom svih porobljenih naroda Jugoslavije, pod vodstvom Komunističke partije, srušiti ćemo neprijatelja i izvojevati ne samo nacionalno oslobođenje Hrvata nego ćemo osigurati i nacionalnu ravnopravnost Srbima u Hrvatskoj.

HRVATSKA OMLADINO! Kad je osvajačka vojska provalila u našu zemlju, ti ai vidjela da je na čelu te vojske stupala omladina, koju su imperijalisti pretvorili u svoje osvajačko oružje. Ta omladina, zavedena od imperijalista, proljeva svoju krv i daje svoje mlade živote za interese imperijal. razbojnika. I tebi, hrvatska omladino, prijeti ista opasnost! Plaćenička frankovačka gospoda, po nalogu svojih imperijal. gospodara, osnivaju za tebe: razne logore, razna društva i organizacije u kojima će te odgajati u protunarodnom duhu. Frankovačka gospoda hoće od tebe, omladino, da sastave vojsku koja će im služiti za gušenje narodne oslobodilačke borbe, i da te po nalogu svojih imperijal. gospodara šalju na ratnu klanicu.

Omladino, Komunistička partija ti ukazuje na tu opasnost i poziva te da se ne daš pretvoriti u protunarodno oružje. Komunistička partija te poziva da zbiješ svoje redove, da se okupiš oko Saveza komunističke omladine i da budeš u prvim redovima narodne oslobodilačke borbe protiv imperijal. osvajača za bolju i sretniju budućnost mladog pokoljenja.

**RADNICI, SELJACI, VOJNICI, GRADANI I SVI RODOLJUBIVI
ELEMENTI!**

Hrvatska je pregažena od vjekovnog neprijatelja hrvatskog naroda. Gospodsko vodstvo HSS-a i SDS-a obećavalo vam je nacionalno i socijalno oslobođenje, a svojom izdajničkom politikom, politikom šurovanja s petokolonašima i imperijalistima, politikom progona narodnih boraca i neprijateljstva prema moćnom Sovjetskom Savezu, dovelo je hrvatski narod u najcrnje socijalno i nacionalno ropstvo. Oni još i danas nisu napustili nadu da će pomoću engleskih imperijalista ponovo zajašiti narodu na grbaču. Sve političke stranke su vas izdale i napustile. Time

su kapital, gospoda sviju boja ponovo dokazala da ona ne samo nisu sposobna voditi oslobodilačku borbu hrv. naroda, nego da je čitava njihova politika samo jedan beskonačni lanac izdajstva nad hrv. narodom. Hrvatski narod može svoje oslobođenje postići jedino pod zastavom radničke klase, kao što su bratski narodi velikog i moćnog Sovjetskog Saveza postigli svoju nezavisnost i slobodu na čelu sa radničkom klasom. Jedino je Komun. partija Hrvatske, kao avangarda radničke klase, ostala vjerna hrv. narodu i nastavlja borbu za njegovo nacionalno i socijalno oslobođenje. Svi na okup! Ujedinimo svoje snage u općoj i zajedničkoj borbi protiv imperijal. osvajača i okupatora. Samo zajedničkim snagama i u zajednici s ostalim ugnjetenim narodima Jugoslavije, u čvrstom savezu sa narodima Sovjetskog Saveza, izvojevat ćemo sebi onakvu slobodu i nezavisnost kakvu imaju narodi Sovjetskog Saveza. Zato ujedinito svoje snage u velikoj borbi za nezavisnost i ujedinjenje čitavog hrv. naroda. Ne dajmo se da nam imperijal. razbojnici, pomoću frankovačkih izdajnika hrvatskog naroda, otkidaju najljepše pokrajine, našu Dalmaciju, Primorje, Međumurje i dio Slavonije. Borimo se da dobiju svoju slobodu i da se opet sjedine s nama. Pružimo svoju ruku toj našoj braći i povedimo zajedničku borbu za rušenje zajedničkog neprijatelja.

HRVATSKI NARODE!

U našoj zemlji nalaze se hiljade i hiljade vojnika njemačke, talijanske i mađarske okupatorske vojske. Oni su natjerani od svojih imperijalističkih vlastodržaca da napuste svoje domove, svoje porodice, svoju djecu, te da prolijevaju svoju krv za interese svojih vlastodržaca. Ne zaboravite da su i oni radnici, seljaci, poštteni građani, sirotinja, koja sve više žudi za mirom i povratkom svojim kućama. I oni svakog dana postaju sve nezadovoljniji i daju otpor onima koji ih tjeraju sve dalje i dalje u osvajački rat. Zato piidite njima! Dajte im bratsku ruku, preziri te i mrzite njihove vlastodržce, a s njima se bratimite i objasnite im da treba da se ujedine s nama u zajedničkoj borbi za mir, za bratstvo među narodima čitavog svijeta.

Naprijed u borbu za nezavisnost i ujedinjenje čitavog hrvatskog naroda!

Živjelo bratstvo i sloga Hrvata i Srba u Hrvatskoj!

Živjelo bratstvo i sloga naroda Jugoslavije u borbi za slobodu i nacionalnu nezavisnost!

Borimo se protiv imperijalističkog rata, okupatora i njihovih frankovačkih plaćenika!

Za mir i bratstvo među narodima čitavog svijeta!

Živio Sovjetski Savez, nada svih porobljenih i ugnjetenih!

Živjela Komunistička partija Jugoslavije!

Živjela Komunistička partija Hrvatske!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

BROJ 6

**CIRKULAR BROJ 1. CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE
OD 15. LIPNJA 1941. PARTIJSKIM RUKOVODSTVIMA ZA RAD
I DJELOVANJE MEĐU NARODOM¹**

CIRKULAR CK KPH

BROJ1.

1. PO PITANJU SLANJA RADNIKA U NJEMAČKU

Voditi odlučnu borbu protiv slanja radnika u Njemačku. Ako već radnici idu, tumačiti im potrebu i način borbe i ubaciti po jednog sigurnog čovjeka. Razjasniti da radnika čeka **glad** (uslijed nestašice hrane u Njemačkoj; odbici od bruto plaće oko 35%; **teror** (kone. logori za strane radnike, koji se bune protiv prevara) ; **bombardiranja** (jer se šalju na najizloženija mjesta). Ne plaća se prema ugovoru. Tumačiti, da je odilaženje u Njemačku posljedica otpuštanja radnika iz tvornica po nalogu i na zahtjev Njemačke. Cilj Njemačke: dobiti jeftinu radnu snagu; razbiti našu industriju (ne treba im konkurencije); razbiti naš proletarijat, avangardu oslobodilačke borbe; odbiti radnike koji se u Njemačkoj teže bore uslijed neznanja prilika, a koje misle — u slučaju pobuna u Njemačkoj — iskoristiti protiv njemačkog naroda (drže kurseve za naše nesvesne radnike). Glavni naš zahtjev: ne otpuštati radnike iz tvornica, naći posla u Hrvatskoj, državnu pomoć za nezaposlene. Za to mobilisati sve radnike. Slati drugove na mjesta gdje se okupljaju radnici koji idu u Njemačku. (Podrobnije vidi obavještenje CK KPH br. 1).

2. PO PITANJU SKUPOĆE I REKVIZICIJA

Tumačiti da je to krivica izvoza u Njemačku i Italiju. Predočiti umiranje od gladi u Dalmaciji i Bosni (to isto čeka i Hrvatsku). Na selu dati otpor rekviziciji. Stvarati **odbore prehrane** (od siromašnih i poštenih srednjih seljaka). Ti odbori (birani široko, sa znanjem cijelog sela) treba da skupe suvišak od srednjih i bogatih (prema zvaničnoj odredbi) i razdijeliti sirotinji, s time, da oni to vrate poslije žetve. — Pokazati da prikupljeni suvišci idu za Njemačku. Po gradovima slati **organizovano** žene (iz jedinica, kandidate, simpatizere) na tržište i pred radnje (tačno odrediti svugdje : taj dan idu ti i ti, od toliko i toliko sati, na to i to mjesto). Umješati se tu među narod i **glasno** protestirati, pa i izvikivati naše parole. To **isto** na ulici, vlaku itd. (Podrobnije vidi: Obavještenje CK KPH br. 1).

¹ Original (tipkan na pišaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-3/1.

3. PO PITANJU NACIONAL SOCIJALISTIČKE STRANKE

Voditi borbu protiv ulaska. Raskrinkati likvidare i slabiće, koji govore da tobož ulaze iz »taktičkih« razloga. Raskrinkati parolu da je nacionalsocijalizam tobože »bolji« od Pavelića. Razjasniti, da sve zlo ovdje (glad, teror, nezaposlenost, rekvizidja) organizuju Njemci. Raskrinkati vode HSS koji pomažu nac. socijal. stranku (tobože iz »taktičkih« razloga). Ubaciti samo sigurne članove za rad iznutra.

4. PO PITANJU PROGONA SRBA

Voditi otvorenu borbu na selu protiv mučkih ubijstava. Izviditi sudbinu »nestalih« ljudi i javno iznositi.

5. PO PITANJU ZIDOVA PARTIJACA, čije je kretanje donekle otežano: trebaju pojačati rad među samim Židovima.

6. RASKRINKATI MJERE VLADE. Zakon protiv pobačaja uperen je protiv sirotinje, jer će bogataši i dalje vršiti pobačaj. Isticati parolu: »S čim će majke hraniti djecu?« Gradnju radničkih kuća raskrinkati kao obmanu (uporediti beznačajnost desetak kućica sa ogromnom nezaposlenošću i skupoćom).

PRETRESITE DETALJNO I KONKRETNO OVAJ CIRKULAR PREMA VAŽIM PRILIKAMA.

PROUČITE GA U VEZI SA PROGLASOM I OBAVJEŠTENJEM BR. 1 CK KPH,² SIC-OM³ d VJESNIKOM.⁴

² Vidi dok. br. 4 i 5.
³ Srp i čekić, organ CK KPH.
⁴ Organ Jedinivene nacionalnooslobodilačke fronte Hrvatske. Izdavao ga Agitprop CK KPH. izlazio kao tjednik u Zagrebu. Od ožujka 1942. godine izlazi na oslobođenom teritoriju. Godine 1945. postaje dnevnik pod naslovom «Vjesnik», organ Narodnog fronta Hrvatske.

BROJ 7

CIRKULAR BROJ 2. CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE
OD 27. LIPNJA 1941. PARTIJSKIM RUKOVODSTVIMA S UPUTAMA
ZA ORGANIZIRANJE BORBE PROTIV NEPRIJATELJA

CIRKULAR CK KPH

BR. 2
27. VI 1941.

Borba SSSR-a protiv fašističkih napadača nije samo borba sovjetskih naroda, već je to borba svih naroda, koji su ugnjeteni i ugroženi od fašističkih osvajača. Zato treba uperiti svugdje pa i kod nas glavnu vatru protiv fašističkih osvajača i njihovih slugu i okupiti sve one koji danas hoće da se bore protiv tlačitelja malih naroda. Takvim okupljanjem svih protufašističkih snaga, takvim stvaranjem nacionalnog jedinstvenog fronta i borbom za nacionalno oslobođenje od okupatora mi slabimo glavnog protivnika, a jačamo snage SSSR-a i borbu naroda za oslobođenje od fašističke tiranije. To je glavni zadatak sadašnje etape naše borbe, a u međunarodnim razmjerama pred nama stoji zadatak stvaranja internacionalnog jedinstvenog fronta svih naroda koji su okupirani ili ugroženi od fašističke najezde.

Da bi se to postiglo potrebno je danas:

1) **Jačati masovne borbe. Voditi oštrije nego ikada borbu za svakodnevne životne interese radnih masa. Ne može se voditi borba za protjerivanje i obaranje okupatora drugačije nego kroz najoštriju borbu, za nacionalnu slobodu.** Štrajkovi, organizirana borba protiv rekvizicije, protiv skupoće i izgladnjivanja, to je put borbe koji će u današnjoj situaciji zatalasati najšire mase. Te borbe će danas neminovno dovesti do sve oštrijih sukoba sa fašističkim vlastima. Jasno je da će se i radne mase organizirati za odbranu i prema snagama i situaciji preći u napad. Kod toga paziti **da se ne prave anarhistički ispadi.** Treba znati **postepeno preći iz manjih u veće borbe**, tako da nas **mase** mogu **da slijede**, a **da** ne skrste ruke i da gledaju šta komunisti rade. Treba znati voditi borbu počev od pasivne rezistencije i masovne sabotaže, pa preko štrajkova i demonstracija, do oružanih borbi u najrazličitijim formama. Ako fašističke vlasti s oružjem napadnu štrajkače ili seljake koji neće da daju rekvirirati žito, radnici i seljaci trebaju biti spremni na oružanu odbranu. Kod ponovnih većih napada treba se omogućiti i naoružanje mase koja se bori, prelazeći iz odbrane u napad.

Štrajk, organizirana borba protiv rekvizicije (uz pomoć širokih borbenih odbora protiv rekvizicije) organizirano odlaženje drugarica na pijace, pred pekarnu, mesnicu itd. (uz pomoć borbenih odbora protiv skupoće i gladi) svi ti oblici ekonomske borbe trebaju danas biti praćeni sa odbranom, počev od odbrambenih grupa bez oružja, sa kamenjem i štapovima,

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SB Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-24/5.

pa do naoružanih odreda sve prema odnosu snaga, općoj situaciji i raspoloženju masa. U nekim pokrajinama ćemo u početku pretežno da se služimo takvim sredstvima borbe kao što su pasivna rezistencija, organizirana sabotaža, ekonomske borbe sa odbranom — dok ćemo u drugim krajevima (Dalmacija, dijelovi Like i Slavonije) moći odmah da stvaramo i gerilske odrede za borbu protiv okupatora i fašističkih bandi — dok ćemo u trećim sa masovnih akcija (protiv rekvizicije, terora ili generalni štrajk) moći ubrzo preći na širu oružanu odbranu i na stvaranje gerilskih borbi u vezi s time.

2) **Pitanje mobilizacije.** Ne odazivati se, tj. voditi agitaciju za to i organizirati narod da se ne odaziva. Pojedini bolji drugovi da idu u vojsku da bi rasturali ono što je već unutra. U tom slučaju rasturati se po mogućnosti sa oružjem, ostajati na okupu i stvarati jezgra za borbene gerilske odrede, tj. u svakom slučaju održavati vezu i biti spreman za daljnju borbu svaki čas.

3) **Pitanje sabotaže.** To je dužnost svake jedinice. Jedinice (čak i ulična) koja ništa ne radi na tome, ne zaslužuje da bude u partiji. Pretresati sve mogućnosti, kojih ima na hiljade. Ne čekati direktivu za svaku sitnicu, već imati samoinicijativu, ali raditi sve u dogovoru sa višim forumom (PK, MK, za važnije stvari — ukoliko ima vremena i mogućnosti i sa CK). Sprijeavati da se to nebi radilo anarhistički. Sabotaža treba da bude uvijek na općoj liniji partije, a njen opseg i način izvođenja zavisi od spoljne i unutarnje situacije. Već danas treba vršiti sabotažu slijedećeg karaktera:

pasivna rezistencija, lagani i loši rad, te štrajkovi u poduzećima koja ma koliko rade za vojsku i okupatora, kvarenje i uništavanje saobraćajnih sredstava, pazeci da se po mogućnosti izbjegava suviše žrtve; oštredvanje i uništavanje materijala i sirovina, koje služi okupatorima (sipanje soli u benzin, upropašćavanje automobilskih guma sipanjem čavli na put, uništenja motora itd. (Sistematsko uništavanje telegrafskih žica, krivim i naopakim spajanjem žica) itd. itd. Naša parola mora da bude:

»Ni jedan vagon, ni jedan auto, ni jedan top, ni jedna puška, ni jedno tane, ni jedno zrno žita, ni komad mesa ili drugih životnih namirnica ne smiju fašistički banditi dobiti iz naše zemlje, a da im se pri tom ne da najžešći otpor«.

4) Sirenje njemačkih, talijanskih proglašena i proglašena za **vojsku kao i pisanje parola** (Živio SSSR kao glavna parola).

Dužnost svake jedinice, **bez obzira** da li se odredila akcija. Vršiti, makar po malo, **svaki dan** kontrolisati tko je što uradio. Isto važi i za ceduljice s parolama.

5) Propaganda

- a) tumačiti svugdje da je Njemačka napadač;
- b) protiv panikera,

- c) protiv laži novina,
 - d) protiv naših koji pretjeruju i šire »dobro« lažne vijesti,
 - f) tumačiti neminovnost oružane borbe protiv fašističkih osvajača i njihovih slugu i potrebe praktične pripreme za to,
 - g) za one koji su vjerovali da Pavelić donosi mir: Trojni pakt znači rat,
 - h) nemoguće je držati za prosvjetni rad posebne sastanke. Na sastancima jedinica, RK, MK, kružoka itd. držati kratka predavanja u vezi sa revolucijom. Glavna tema: revolucija 1905, 1917, građanski rat u Rusiji, oružani ustanak, taktika i strategija revolucije, gerilski rat, oružani odredi, ulična borba, osnovi vojne vještine, rat u Španiji itd. Proučiti: III, VI, VII, i VIII glavu Historije, Lenjinove članke o ustanku 1905, Staljin: taktika boljševika itd.
- 6) Potpuno osigurati veze MK sa RK, ovaj sa sekretarima jedinica ovi sa članovima, ovi sa članovima kružoka, oni sa simpatizerima moraju **se bezuslovno** svaki dan da se vidaju. **Osigurati to dogovorom, i lozinkom.**

7) Kontrola

Sve češće izbijaju slučajevi koji graniče sa sabotazom. Jedan rajon u Zagrebu, deset dana nije dobio cirkular (koji treba **u roku od 24 sata** da stigne u ruke). Za takve slučajeve treba tjerati iz partije i objaviti to u svakoj jedinici. Kontrola je potrebna i odozgo. Ako jedinica nešto odbije ili sa velikim zakašnjenjem, treba **energično** tražiti izvidaj. Disciplinu pojačati, propuste partijski kažnjavati.

8) Kompromitovani da ne spavaju kod kuće. Koga policija traži da se sakrije. Partija će voditi brigu o svakom poštenom i aktivnom drugu. Danas se ne smije nitko predati u ruke krvnika. Kad se netko sakrije, **mora** raditi. Onaj koji se »krije« tako da ne radi, ne može biti pomagan od pokreta. Uopće lenjivce, kolebljivce, slabiće, smušenjake, nedisciplinirane, hohštaperske tipove tjerati odmah iz partije.

9) Organizirati svakodnevno obavještenja

Svaki MK ima za dužnost da svaki dan izda **ma kako kratko** obavještenje, na osnovu radio vijesti iz Moskve (i koliko je moguće s događajima u zemlji). Ne čekati vijesti iz centra. Čuvati radio aparate. Spremati nekoliko na nekompromitovanom mjestu, neprijavljeno, za slučaj općeg oduzimanja aparata. Na tim mjestima slušati sa slušalicama, bez vanjske antene, da se u kući ne zna da dotični ima radio.

BROJ 8

PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPH KRAJEM LIPNJA 1941.
U POVODU NAPADA NJEMAČKE NA SSSR¹

HRVATSKI NARODE!

Porobivši djelu Evropu, njemački su krvoločni fašistički vlastodršci napali zemlju radnika i seljaka, Sovjetski Savez, nadu svih ugnjetenih i potlačenih djeloga svijeta. Sovjetski Savez, dosljedan svojoj politici mira, nije dao nikakvog povoda za ovaj napad.

Fašistički vlastodršci Njemačke, da bi pred svijetom opravdali svoj razbojnički napad na zemlju socijalizma — navode da ih ugrožava Crvena armija, da se SSSR nije držao obaveza preuzetih ugovorom o nenapadanju i prijateljstvu, da je Sovjetski Savez povređivao njemačke granice. Sve je to laž i izmišljotina. Najbolje se to vidi po tome, što njemačka vlada nikada do sada nije optuživala SSSR, da se nije držao svojih obaveza preuzetih ugovorom.

Sovjetska vlada — dosljedna svojoj politici mira — izdala je Crvenoj Armiji nalog, da stupi u akciju tek tada, kad je saznala za napad. Zapovjedila joj je da odbije napadača i smrvi neprijatelja.

HRVATSKI NARODE!

Marionetska vlada u Zagrebu, podli plaćenici Hitlerovi, koje su okupatori naše domovine doveli na narodnu grbaču, izjavljuje da će »ispuniti svoje obaveze« prema imperijalističkim razbojnicima. To znači pomagati Hitlera ljudstvom, materijalom i hranom protiv naroda SSSR-a. Ta činjenica potvrđuje ono, što su komunisti odmah govorili, da pristupanje tzv. Trojnom paktu znači rat, te da je i borba protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu bila opravdana i u interesu naroda.

Pavelić je došao na vlast govoreći da donosi mir, a sada se sprema da nas šalje na klaonicu za interese kapitalističkih vlastodržaca.

RADNICI, SELJACI, INTELEKTUALCI, GRADANI!

Počela je velika bitka, najveća bitka u historiji čovječanstva. U borbu je stupila nepobjediva Crvena armija, armija radnika i seljaka, izazvana napadom imperijalističkih razbojnika. Oči su čitavog potlačenog čovječanstva uperene u Moskvu.

¹ Jedan primjerak letka (umnožen na geštetneru u tehnici PK KPH za Dalmaciju u Splitu) u Arhivu VII, arhiva talijanska, tfg. br. 8/2—4, k. 540. Letak je rasturan po Splitu 30. lipnja. Vidi dok. br. 184.

" HRVATSKI NAROD "

Porobivši cijelu Evropu, njemački su krvoločni fašistički vlastodršci napali zemlju radnika i seljaka, Sovjetski Savez, nađu svih ugnjetenih i potlačenih naroda svijeta, Sovjetski Savez, dosljedan svojoj politici mira, nije dao nikakvog povoda za ovaj napad.

Imperijalistički vlastodršci Njemačke, da bi pred svijetom opravdali svoj razbojnički napad na zemlju socijalizma - nađu da ih ugrožava crvena armija, da se SSSR nije držao obaveza preuzetih ugovorom o nenapadanju i prijateljstvu, da je Sovjetski Savez povredjivao njemačke granice. Sve je to laž i izmišljotina. Najbolje se to vidi po tome, što njemačka vlada nikada do sada nije optuživala SSSR, da se nije držao svojih obaveza preuzetih ugovorom.

Sovjetska vlada - dosljedna svojoj politici mira - izdala je Crvenoj Armiji nalog, da stupi u akciju tek tada, kad je saznala za napad. Zapovjedila joj je da obije napadava i smrvl neprijatelja.

" HRVATSKI NAROD "

Marionetska vlada u Zagrebu, podli plaćenici Hitlerovi, koje su okupatori naše domovine doveli na narodnu gruba, izjavljuje da će "ispuniti svoje obaveze" prema imperijalističkim razbojnicima. To znači pomarat Hitlera ljudstvom, materijalom i hranom protiv naroda SSSR-a. Ta činjenica potvrđuje ono, što su komunisti odmah govorili, da pristupanje tzv. Trojnom paktu bila opravdana i u interesu naroda.

Pavelić je došao na vlast govoreći da donosi mir, a sada se sprema da nas šalje na klanoci za interese kapitalističkih vlastodržaca.

... RADNICI, SELJACI, INTELEKTUALCI, GRADJANI ! ...

Počela je velika bitka, najveća bitka u historiji Sovjetskog Saveza. U borbu je stupila nepobjedive crvena armija, armija radnika i seljaka, izazvana napadom imperijalističkih razbojnika. Čiti su čitavog potlačenog čovječanstva uperene u Moskvu.

Oduprite se namjerama "naše" marionetske vlade, da vojnički i materijalno, našom krvlju i mukom podupre naše tlačitelje. Pojačajte naprotiv borbu za oslobođenje, koje ćemo u zajednici s nepobjedivom vojskom radnika i seljaka, crvenom armijom, sigurno postići. Zbijmo stoga svoje redove. Komunistička će vam partija pokazati put.

... RADNICI, SELJACI, GRADJANI, OMLADINO ! ...

Ova vlada namjerava izvršiti mobilizaciju i uvrstiti vas u kontrarevolucionarnu armiju radi prolijevanja krvi vaše sovjetske braće i održanja preživjelog kapitalističkog sistema. Ne odazivajte se pozivima za mobilizaciju, sprječavajte stvaranje kontrarevolucionarne vojske, koja bi imala da brani interese krupnih kapitalista i narodnih tlačitelja. Sprječite svako pomaganje takovoj vojsci.

... VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI ! ...

Sprječite namjeru plaćeničke frankovačke vlade da vas šalje u borbu protiv sovjetskog ratnog naroda, jer pomaganje njemačkih fašističkih vlastodržaca značilo bi pomaganje tlačitelja hrvatskog naroda. Ukoliko vas nasilno uspiju baciti na frontu, okrenite oružje protiv vašeg pravog neprijatelja, a bratinite se sa svojom braćom sovjetskim radnicima i seljacima u uniformama Crvene armije.

... RADNICI I RADNICE !

Obustavljajte proizvodnju u pouzećima koja rade za njemačku imperijalističku armiju, sprječavajte transport vojnika, hrane i ratnog materijala za Njemačku.

... SELJACI !

Oduprite se rekviziciji i izvozu hrane za njemačke imperijaliste.

... RADNICI, SELJACI, VOJNICI I GRADJANI !

Ne nasjedajte glasinama raznih plaćenika i neprijatelja naroda. Slušajte glas komunističke partije, koja će vas pravovremeno obavještavati i davati upute za borbu. Ne slušajte one koji vam govore da treba skrštenih ruku čekati dolazak Crvene Armije.

Faksimil proglašenja Centralnog komiteta KPH, krajem lipnja 1941.

Oduprite se namjerama »naše« marionetske vlade, da vojnički i materijalno, našom krvlju i mukom podupre naše tlačitelje. Pojačajte naprotiv borbu za oslobođenje, koje ćemo u zajednici s nepobjedivom vojskom radnika i seljaka, Crvenom armijom, sigurno postići. Zbijmo stoga svoje redove. Komunistička će vam partija pokazati put.

RADNICI, SELJACI, GRADANI, OMLADINO!

Ova vlada namjerava izvršiti mobilizaciju i uvrstiti vas u kontra-revolucionarnu armiju radi prolijevanja krvi vaše sovjetske braće i održanja preživjelog kapitalističkog sistema. Ne odzivajte se pozivima za mobilizaciju, spriječavajte stvaranje kontrarevolucionarne vojske, koja bi imala da brani interese krupnih kapitalista i narodnih tlačitelja. Spriječite svako pomaganje takvoj vojsci.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

Spriječite namjeru plaćeničke frankovačke vlade da vas šalje u borbu protiv sovjetskog radnog naroda, jer pomaganje njemačkih fašističkih vlastodržaca značilo bi pomaganje tlačitelja hrvatskog naroda. Ukoliko vas nasilno uspiju baciti na frontu, okrenite oružje protiv vašeg pravog neprijatelja, a bratimite se sa svojom braćom sovjetskim radnicima i seljacima u uniformama Crvene armije.

RADNICI I RADNICE!

Obustavljajte proizvodnju u poduzećima koja rade za njemačku imperijalističku armiju, spriječavajte transport vojnika, hrane i ratnog materijala za Njemačku.

SELJACI!

Oduprite se rekviziciji i izvozu hrane za njemačke imperijaliste.

RADNICI, SELJACI, VOJNICI I GRADANI!

Ne nasjedajte glasinama raznih plaćenika i neprijatelja naroda. Slušajte glas Komunističke partije, koja će vas pravovremeno obavještavati i davati upute za borbu. Ne slušajte one koji Vam govore da treba skrštenih ruku čekati dolazak Crvene Armije.

HRVATSKI NARODE!

Kuenuo je čas, kad treba stupiti u borbu za konačno nacionalno i socijalno oslobođenje. Vjera u pravednost naše borbe, pravednost borbe svih potlačenih naroda, nepobjedivost Crvene armije, dovest će nas do konačne pobjede, koja će konačno osigurati mir i bratstvo među narodima.

ŽIVI LA PRAVEDNA BORBA SSSR-a!
ZIVILA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMIJA!
ZIVILA SOLIDARNOST HRVATSKOG NARODA SA NAPADNUTIM NARODIMA SOVJETSKOG SAVEZA!
DOLI FAŠISTIČKI VLASTODRŠCI NJEMAČKE I NJIHOVI PLAĆENICI U HRVATSKOJ!
ZIVILA BORBA HRVATSKOG NARODA ZA NACIONALNO I SOCIJALNO OSLOBODENJE!
ZIVILA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

BROJ 9

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 7 OD 7. SRPNJA 1941, O ŠTRAJKU RADNIKA U SPLITSKOM BRODOGRADILIŠTU¹

VIJESTI IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Radnici brodogradilišta stupili u štrajk!²

Već smo u prijašnjem broju³ javili da su radnici brodogradilišta postavili direkciji zahtjeve, da im se dade povišica od 50% i da se nadnice u lirama obračunavaju po Din 2.60 za jednu liru. Već kod postav-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Ovo je prvi štrajk brodogradilišnih radnika u Splitu koji su u to vrijeme predvodili komunisti.

³ Brojevi 1—3 nisu sačuvani. Po odluci Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, u Splitu je 23. lipnja 1941. godine počeo izlaziti ilegalni list »Naš izvještaj« kao glasilo PK KPH za Dalmaciju. Pod najtežim uvjetima okupacije i neprekidnih potraga za redakcijom i tehnikom, list je redovito izlazio (u Splitu je izšlo 175 brojeva). Već od prvih brojeva list se raspadao po čitavoj Dalmaciji i bio je često preštampan u kotarskim »tehnikama«. S obzirom na karakter i popularnost u čitavoj Dalmaciji »Naš izvještaj« postaje srpnja 1942. godine glasilo Jedinственог NO fronta Dalmacije, od kada izlazi na

ljanja zahtjeva direkcija se poslužila trikom, da ona ne može ništa učiniti niti dati bilo kakav odgovor, jer da se zahtjevi moraju dostaviti na Rijeku i u Zadar. Radnici su da pokažu svoju dobru volju pristali da čekaju na odgovor punih 6 dana tj. do petka. Međutim u petak direkcija nije radnike pozvala da im saopći odgovor. U subotu je otišla radnička delegacija u upravu da pita, da li je postavljenim zahtjevima udovoljeno. Predstavnici direkcije su se izmotavali da ne mogu dati nikakav odgovor, jer da se za sve mora pitati Rim. Radnici nisu nasjeli novom triku, nego su izjavili da oni uz plaću, koja je još pomoću kursa dinara i snižena, nemogu živjeti, te da će ostalim radnicima saopćiti negativan odgovor. Kada je delegacija saopćila odgovor direkcije nastalo je među radnicima ogromno [...] tim više, što su neki agenti poslodavaca — da ometu raspoloženje radnika — govorili ovih dana, da će zahtjevima radnika biti 100% udovoljeno. Radnici su zaključili da podu [...] Cdm je direkcija dočula da se radnici spremaju na štrajk pozvala je radničku delegaciju, te joj ponudila, da će nadnice biti obračunate Din 2.60 za 1 liru, a za ostali dio traženja neka čekaju. Radnici su odbacili ovu ponudu tim više, što se po njoj vidjelo, da ne treba čekati nikakve rimske odluke nego da se radi o običnim trikovima. Radnici su nadalje izjavili da stupaju u štrajk.

Radnici i građani Splita — pomognite štrajk !

Radnici — postavljajte u svim poduzećima zahtjeve za povišenje nadnice najmanje 50%.

Radnici — stupajte solidarno sa radnicima brodogradilišta u štrajk ističući istovremeno svoje zahtjeve!

Fašistička »akcija« u knjižari Morpurgo.

Ovih dana upali su fašistički banditi u knjižaru Morpurgo i tamo isprebijali vlasnika knjižare i njegovog sina. Vlasnikovog sina su odveli u zatvor i tamo ga dalje tukli. Kao razlog naveli su to, da je mali Morpurgo prodao talijanskim vojnicima 60 komada knjiga od antifašističkog pisca I. Silonea.

Činovnici cementnih tvornica odbili da prime plaću.

Kapitalisti svoju vrsta, snižavaju radnicima i namještenicima plaću na taj način da liru obračunavaju po kursu od din 3.30 a ne po din 2.60 koliko je službeni kurs i za koji su kurs oni promijenili svoj novac. Na isti način su htjeli (postupati) poslodavci tvornice cementa prema svojim činovnicima. Činovnici su međutim solidarno istupili i odbili da prime plaću po tom kursu. Do sada (nisu primili) plaće.

oslobođenom teritoriju Dinare, u Livnu i na Biokovu. Formiranjem Pokrajinskog narodnooslobodilačkog odbora za Dalmaciju, siječnja 1943. godine, postaje njegov organ. Uredivali su ga: Ivan Lučić Lavčević, Leo Geršković, Ante Marasović, Ivan Randić, Miloš Zanko i Zlata Segvić. Preko lista »Naš izvještaj« partijsko članstvo i građanstvo Dalmacije upoznavalo se s događajima u svijetu i u zemlji, a često u Dalmaciji. Zbog ograničenog prostora u knjizi redakcija je odlučila da se u izvodima objave samo oni članci koji se odnose na Dalmaciju.

Pozivamo činovnike, da ne ostanu kod toga nego neka u zajednici sa radnicima postavte zahtjeve za povišenje plaće od najmanje 50%. Ako poslodavci ne udovolje zahtjevu, stupite zajedno sa radnicima solidarno u štrajk.

Radnici, namještenici, činovnici!

Nedajte se na ovaj najlopovskiji način varati pomoću kursa valute. Nedajte, da vam snizuju plaće. Ugledajte se u činovnike cementnih tvornica. Podite i dalje! Tražite povišenje plaće! Stupajte u štrajkove jer na drugi način ne možete poboljšati svoj život.

»Dobrovoljci« za rat protiv SSSR u Hrvatskoj.

Sluga njemačkog i talijanskog fašizma Pavelić, izdao je prije nekoliko dana naređenje za mobilizaciju. O uspjehu ove mobilizacije najbolje govore zagorske i slavonske šume koje su pune »zelenog kadra«. Kako je plaćenik Pavelić vidio kako se hrvatski narod odazivlje u vojsku počeo je da skuplja »dobrovoljce«. Kako je velik odaziv hrvatskog naroda treba da samo pogledate sliku u »Hrv. Narod« od 6. VII.

Naše planine i naše šume pune su »zelenim kadrom« i najbolji sinovi hrvatskog naroda ostvarujući partizanske odrede dati će svoj odgovor okupatorima i njihovim slugama, i time pokazati da simpatije hrvatskog naroda mogu da budu jedino na strani Sovjetskog Saveza, na strani slobode i pravde, a protiv fašističkih hijena i zatočenika narodnih sloboda.

BROJ 10

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 8 OD 9. SRPNJA 1941,
O ZAHTJEVIMA RADNIKA RAZNIH PROFESIJA ZA POVEĆANJE
PLAĆA¹**

2) VIJESTI IZ DALMACIJE

Radnici traže povišicu plaća

Radničkoj klasi u Splitu sve je više jasno da na drugi način ne može popraviti svoj položaj, nego štrajkom. Štrajk na brodogradilištu potakao je i druge struke da postavte zahtjeve i da se spremne na štrajk. Radnici u radionici Kaliterna štrajkali su 5 dana i postigli su 30% povišice. Radnici međutim nijesu time zadovoljni te će postaviti nove zahtjeve.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geStetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

U **radioni Bulić** radnici su još u štrajku. U ostalim radionicama metalske struke radnici su spremni poći u štrajk, ako se njihovim zahtjevima ne udovolji. **Gradevinski radnici** su također u pokretu. Na **gradnji Božić** obustavili su radnici posao. Na **gradnji Dvornik**, poslodavac je, videći odlučnost radnika odmah udovoljio radnicima sa 100% njihovim zahtjevima. Na ostalim gradnjama radnici su spremni poći u štrajk, ako poslodavci ne udovolje njihovim zahtjevima. Jedino na **gradnji bolnice** radnici se kolebaju, ali kada vide da su ostali radnici dobili povišicu, sigurno će i oni poći istim putem. U **električnim poduzećima** radnici već dulje vremena traže da im se po kolektivnom ugovoru reguliraju plaće. Međutim kolektivni ugovor je potpisao blagopokojni HRS, pa su radnici mislili u početku da bez HRS-a ne mogu voditi pokret. Ali onda kada su se dosta načekali raznih rimskih odluka i kada su uzalud čekali ispunjenje Tacionjevih obećanja, radnici odlučise poći u štrajk. Tada se je povampirio HRS i javio se je gosp. Culić, te je uspio da se unese razdor među radnike i da se štrajk odgodi, jer se mora čekati let gosp. direktora u Rim. Radnici su nažalost tome nasjeli, pa sada već uviđaju da je Culić agent italijanskih okupatora, i da će poći u borbu **bez** raznih Culića.

Kožarski radnici postavili su svojim poslodavcima zahtjeve, te su odlučili da idu dalje, ako njihovim zahtjevima ne bude udovoljeno. Vidjevši ove pokrete i njihove uspjehe, radnik drugih struka, kao drvodjelci, soboslikari, kamenari, špediteri, šoferi i drugi, spremaju se da postavte svoje zahtjeve. Na koncu doznajemo da su drvodjelci stupili u pokret.

Štrajk na brodogradilištu dovršen²

Nakon 2 dana štrajka, pozvao je direktor radnike i saopćio im je da će od 20. prošlog mjeseca dobiti slijedeće povišice:

- 1) 45% povišenja na dosadašnje nadnice.
- 2) Baza obračuna biće jedna lira po din 2.60.
- 3) Radnicima će biti isplaćeno 120 sati plaće.
- 4) Radnik će dobiti jednomjesečnu ratnu plaću.

Istina je da se je direktor prijetio da će prethodno biti vodena istraga nad rukovodionima štrajka i da će ove povišice dobiti samo jedan dio radnika, ponajprije štrajkbreheri.

Radnik uviđaju da fašisti hoće na ovaj način podvojiti radnike, ali su oni ipak složno i organizovano otišli natrag na posao, s tim da se bore da povišicu dobiju svi radnici i da se protiv nikoga ne vrše represalije. U slučaju da bi fašisti pokušali ostvariti ove prijetnje, radnik će nastaviti borbu dalje. Kako vidimo, štrajk je djelomično uspio, a uspio bi više da nije bilo štrajkbrehera.

² Štrajk brodogradilišnih radnika, predvođenih komunistima, u Splitu počeo je 7. srpnja (vidi dok. br. 9).

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 16 OD 19. SRPNJA 1941,
O ŠTRAJKU BRIJACKIH RADNIKA U SPLITU¹

Pokreti za povišenje nadnica i plaća²

U srijedu su stupili u štrajk **brijački rdnici** jer poslodavci nisu htjeli pristati ni na kakvo povišenje plaće³. Neki poslodavci su radi svojih egoističnih interesa pozivali u pomoć fašističke vlasti tako je frizer Holi obavijestio prefekta milicije da se radnici nalaze u pokretu i zahtijevao intervenciju.⁴ Brijač Pešut je pošao radi intervencije kod fascija. Navodni simpatizer pokreta Mijan plašio je radnike neka ne idu u štrajk jer će dobiti ricinusovo ulje itd. Kad su fašisti počeli obilaziti radnje i pitati za lične podatke štrajkaša Mijan je fašistima predao dopis potpisan po brijačkim radnicima kojim su tražili povišenje plaće. Radnici i gradanstvo treba da upamte imena ovih brijača koji podupiru faš. vlasti u progonu naroda. Isto tako treba upamtiti štrajkbrehera Števaninia i Fabjanka Jakuša te Barića i Franića koja dvojica rade kod Debianka. Kako su fašisti prijetili zatvaranjem štrajkaša, to su se neki radnici uplašili. Usljed toga je vodstvo štrajka sklopilo s poslodavcem sporazum po kojemu će dobiti povišicu od 40 lira na sadašnjih 160 lira. Prema tome brijači usljed zaplašenosti nisu uspjeli da se njihovim zahtjevima u potpunosti udovolji. Karakteristično je da su se fašisti prijetili radnicima da će dovesti iz Zadra i Italije nezaposlene brijače na njihovo mjesto. Evo što čine poslodavci koji bježe na fascio.

Tvornica cementnih pločica braća Ferić

Nakon prijetnja štrajkom radnici su dobili 40% povišice, na bazi kursa 2.63.

Mehanička radiona Kaliterna nije htjela po pogodbi isplatiti 50% povišice pa su se radnici zaprijetili štrajkom. Poslodavac je isplatio 30% i obećao naknadno isplatiti ostatak od 20%.

U radioni Jelaska radnici su dobili povišicu od 50% ali na bazi lira od 3.33. Fašisti lažno upućuju poslodavce da je službeni kurs lire za radničke i namještenečke plaće 3.33.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Poslije prvog štrajka brodogradilišnih radnika u Splitu, koji je počeo 7. i završio 9. srpnja, u Splitu u kući Damira Šmiljanica, održan je sastanak Mjesnog međustrukovnog sindikalnog odbora, u prisustvu sekretara Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju Vicka Kretulovića, na kojemu je donijeta odluka da se otpočne sa generalnim štrajkom radnika svih poduzeća. (Vidi stenografske bilješke, izvještaje Dobriše Jurić, Mare Radonjić, Ivana Randića, Mileve Bubalo, Mate Bilobrka i Zvoka Oštrića) od 15. VI 1951. Arhiv VII, arhiva NOB, k. 2005, reg. br. 3—1/5.

³ U štrajk je 17. srpnja u Splitu stupilo 67 brijača (vidi dok. br. 235).

⁴ Vidi dok. br. 12, 13 i 235.

U mehaničkoj radioni Ferić vode se pregovori oko povišice plaće od 60% na bazi lire 3.33. Radnici treba da ustraju u svojim zahtjevima ali na bazi 2.63.

Općinski radnici građevinari dobili su 20% povišice na bazi kursa 3.33. Radnici valda i sami uviđaju da još sada imaju 5% plaće manjs nego prije.

Troje djece otrovano

U Varošu je jedan mljekar prodao mlijeko u kome je bilo vode i vapna. Troje djece je otrovano. Fašisti nisu u stanju da pronadu krivce. Eto do čega vodi razularena špekulacija.

Crne košulje oduzimaju robu seljacima pa je sami prodaju. Tako su oteli jednom 80 kg slanine i 50 kg masti, te to rasprodali a novac sebi spremili u džep. Evo kako fašisti provode borbu protiv špekulacije.

Domaći fašista Petraelo⁵ uhvatio je nekoga ČDvjeka i htio ga je isprebijati. Napadnutom čovjeku priskočile su u pomoć žene i izvukle ga iz ruku fašiste.

U jednom broju »Izvjestaja« pozvali smo da se bojkotira radnja Petrić radi špekulacije. Kako postoje dvije radnje Petrić, to obavještavamo da se radi o radnji koja se nalazi na uglu Viške i Poljičke ulice.

⁵ Zvonimir Petraello-Kukoč, denuncijant i sudionik u mnogim ubojstvima splitskih rodoljuba. Pobjegao u Italiju po kapitulaciji Italije (vidi dok. br. 51, 63 i 406).

BROJ 12

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 19 OD 22. SRPNJA 1941.
O BORBİ SPLITSKIH RADNIKA ZA POVEĆANJE PLACA¹

VIJESTI IZ DALMACIJE

Iz zatvora u Makarskoj pobjeglo je 6 zatvorenika antifašista.

Fašisti teroriziraju stanovništvo u Sućurcu, jer je navodno ono odgovorno za kvar pruge, uslijed čega je vlak iskočio iz tračnica.²

Fašisti su zatvorili sedam brijača u vezi sa štrajkom brijačkih radnika.³ Fašisti dakle ne dozvoljavaju da radnici poboljšaju svoje plaće. Ovim metodama neće oni spriječiti borbu radnika, činovnika i namještenika.

U tvornicama cementnih pločica Ružić, Dragičević, radnici su nakon prijetnje štrajkom dobili 40% povišice po kursu 2.63.

Krojački radnici dobili su u 9 radnja povišice plaća oko 30% po kursu 2.63. Kad bi radnici bili spremni za štrajk sigurno bi dobili više. U krojačkoj radionici Ledić pošli su u prošli ponedjeljak radnici u štrajk jer im poslodavac nije isplatio plaće. Nakon toga je poslodavac radnike isplatio i poslao ih na besplatni dopust navodno radi pomanjkanja posla. Kad bi svi krojački radnici bili solidarniji spriječili bi ovakove poslodavačke ispade.

Fašisti ubijaju prolaznike. Fašisti su cijeli Split unakazili sa Musolinijevom njuškom. Našao se neki pametan čovjek pa je odvratnu njušku zbrisao sa zida na Solinskoj cesti. Kad su karabinjeri naišli počeli su iz čista mira pucati na tri mladića koji su tuda prolazili. Jedan je teško ranjen ostao na cesti ležati, dok ga jedna [žena] nije odvela u bolnicu. Ostalu dvojicu su uhapsili. Zar možda oni hoće da hrvatski narod zavoli ovu njušku?

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Diverzantska grupa jačine oko 40 članova Partije i antifašista iz Trugira, pod rukovodstvom Ante Hrabara-Rica, oštetila je 18/19. srpnja 100 metara željezničke pruge Split—Perković, između Labina i Kaštel Starog. Iskliznula je lokomotiva i 3 vagona teretnog vlaka (vidi dok. br. 198 i 373).

³ Vidi dok. br. 11, 13 i 235.

BROJ 13

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BK. 29. OD 1. KOLOVOZA 1941.
O OBUSTAVI RADA BRODOGRADILIŠNIH RADNIKA U SPLITU¹

IZ DALMACIJE

Opet nova akcija »domaćih« crnokošuljaša. Videći da u narodu ne mogu dobiti nikakve podrške, nego da iz dana u dan bivaju sve više omraženi, splitski crnokošuljaši izvršili su antisemitske »demonstracije«; misleći time privući simpatije, barem dijela, antisemitski raspoložene hrv. buržoazije, jer je valjda i njima jasno da sa tim glupostima u narodu više nikoga ne mogu pridobiti. Demonstracije su izvedene na kukavički, samo fašistima doličan, način. Potajno su polijepili na javnim lokalima i kupalištima natpise, kojima pogrdjuju Židove i zabranjuju im ulaz u lokale.²

Velika delegacija brodogradilišnih radnika i činovnika protestira protiv prevare. Mi smo već javili da su brodogradilišni radnici ogorčeni, jer ih je komesar, prilikom likvidacije štrajka, prevario.³ On je izjavio da će plaće radnicima biti obračunavane po kursu od dva i šezdeset i tri dinara za 1 liru, a kod isplate nije se toga držao. Stoga je velika delegacija od preko 50 radnika i 15 činovnika pošla pred komesara i zahtijevala da se toj prevari stane na kraj.⁴ Komesar [za] to da udovolji zahtjevima radnika i činovnika, pokušao je pozivanjem delegacije, i to odvojeno, radnika i činovnika da nagovori radnike i činovnike da se obrate za intervenciju na Fašjo. Radnici i činovnici su ogorčeni radi ovog pokušaja da se putem prevara natjeraju na obraćanje faš. ustanovama. Radnici i činovnici znaće izvojevati svoja prava bez kojekakvih Fašija i njihovih hijerarha.

Brijački obrtnici neće da isplaćuju radnicima plaće prema ugovoru, nego žele radnike na svaki način izigrati. Da bi spriječili pokret radnika radi ove prevare, oni pomoću policije, vrše teror nad radnicima i daju zatvarati pojedine radnike.⁵ Radnička klasa dobro će upamtiti ove posljedice i njihov protunarodni rad.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštet-neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 196 i 197.

³ Vidi dok. br. 10.

⁴ Brodogradilišni radnici u Splitu su krajem srpnja po drugi put obustavili posao i demonstrirali protiv uprave poduzeća.

⁵ Vidi dok. br. 21, 22 i 235.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 30 OD 2. KOLOVOZA 1941.
O BORBI PARTIZANA U DALMACIJI, LICI I BOSNI¹

Partizanske borbe u Dalmaciji, Lici i Bosni uspješno se nastavljaju. Partizanski odredi sistematski zauzimaju željezn. stanice na putu Zagreb—Split i to u sjev. Dalmaciji i juž. Lici. Tako su napr. stanicu Padene zauzeli nekoliko hiljada partizana.² Oko Knina još uvijek se vode borbe. Željezničari bježe iz stanica, partizani redovno napadaju noću. Iz Knina javljaju da tal. i ustaška vojska neće moći izdržati napade partizana. U zap. Bosni partizanske snage su 4 puta jače od ustaša. Ustaški stožer u Livnu moli za pomoć tal. komandu, jer su partizani zauzeli Kupres, Glamoč, Grahovo i Gračac, te se nalaze pred Livnom. Oko Banjaluke vode se također oštre borbe između partizana i ustaša. Ustaše šire zlonamjerne glasove da se ne vode partiz. borbe nego da to napadaju samo srpski četnici, koji navodno hoće da pokolju Hrvate. Isti tako proturaju vijesti da »četnici« rade za račun Talijana i da im Talijani pomažu. Međutim, kako se po gornjim vijestima vidi, ustaše sami traže pomoć tal. vojske. Istina je da u borbama, naročito u srpskim krajevima, učestvuju i četnička odjeljenja. Ali to nijesu oni protunarodni »četnici«, koji su poslije 1929. g. bili oružje velikosrpskih vlasti u hrv. krajevima. To su srpski seljaci, koji su se digli protiv tlačenja i ubijanja od strane faš. slugu, ustaša, te vode pod starim nacionalnim imenom četnika, nacionalno-oslobodilačku borbu protiv fašizma.³ Oni se ujedinjuju s partiz. odredima, te u zajednici sa hrv. i srpskim seljacima i radnicima vode borbu protiv okupatora i njihovih slugu ustaša. Hrv. seljaci po Dalmaciji, Lici, Bosni, Hrvatskoj i Slavoniji bježe iz sela, odakle ih tjeraju fašisti, oduzimajući im žito i goneći ih u vojsku protiv SSSR-a. Sav narod hrvatski i srpski, pod vodstvom komunističke partije, vodi danas nacionalno-oslobodilačku borbu protiv fašizma. Fašistima i njihovim slugama neće pomoći nikakve laži. Treba se boriti protiv svih onih, koji raznose te laži i na taj način služe neprijatelju.

VIJESTI IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Popovi u službi fašista. U selu Beagić, tamošnji pop fra Ivan Hristić, dao je zvoniti u sva zvona i sazivao seljake na borbu protiv partizana. Seljaci su od popa tražili da im preda oružje, koje im je prije oduzeto.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Vojnom muzeju JNA Beograd.

² Ustanici iz Padene i Otona razoružali su 29. srpnja žandarmerijsku stanicu u Padenu. O ustanku naroda Kninske Krajine vidi dok. br. 202, 203, 204, 207, 208, 212, 234, 381 i 382.

³ U prvim danima oružane borbe protiv neprijatelja ustanici nisu bili podijeljeni već su akcije izvodili zajednički.

Pitali su ga zašto su im prije oduzimali oružje kada ih sada zovu u pomoć. Seljaci će vrlo dobro znati protiv koga trebaju upotrijebiti oružje. Isti taj pop izjavio je na jednom mjestu, da se svuda dižu ustanici i da će ustaška vlast uskoro propasti. Sada nam je razumljivo zašto je popovima izdan nalog da spremne civilno odijelo. Naši popovi, umjesto da služe faš. razbojnicima, trebali bi se ugledati u norveške svećenike, koji stupaju hrabro, zajedno sa narodom, protiv fašista.

Pobuna u tal. vojsci, koja je bila poslana protiv partizana. Kod sela Zrnovnice došlo je do pobune među vojnicima, koje su poslali na partizane. Vojnike su gonili usiljenim maršom. Nakon hoda od 10 km. vojnici su tražili odmor, ali se komandant tome usprotivio. Oficiri su stali na strani vojnika i došlo je do fizičkog sukoba između oficira. To su iskoristili vojnici i razbjegli se. Sada se skrivaju negdje u splitskoj okolici.

Radnici na brodogradilištu dalje traže isplatu po zakonskom kursu. I pored svih pokušaja da razbiju jedin. redove radnika i činovnika, ovi uporno ostaju pri svojim zahtjevima. Radnici su pored ostaloga tražili da se puste na slobodu njihovi zatvoreni drugovi. Radnici i činovnici će voditi upornu borbu sve dok njihovim zahtjevima ne bude udovoljeno.

BROJ 15

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 31 OD 3. KOLOVOZA 1941 O DEMONSTRACIJI RADNIKA SPLITSKOG BRODOGRADILIŠTA¹

Teror ustaša nad radnim narodom sjev. Dalmacije i zap. Bosne

Ovi krajevi Hrvatske bili su izloženi u posljednje vrijeme nečuvenoj pljački i teroru. Ekonom. stanje bilo je neizdrživo. Sretni su bili oni koji su mogli samljeti zobi i od nje napraviti »kruh«. Drugi su bili prisiljeni da jedu »kruh« od kore sa drveća i mekinja. Ustaše su osim toga započeli zvjerski teror. Kada u selu ne bi našli muškarce, onda bi se grozno svetili njihovim ženama i djeci. Pored crkava, koje su oni u okolici Drvara zapalili, oko 400 ljudi su, što poubijali što odveli u taoce. Nije čudo da je sve to izazvalo otpor Krajiškog naroda. U narodnom ustanku sudjeluje danas 30 do 40.000 boraca, čiji se broj danomice povećava. U tom broju se nalaze i Hrvati i Srbi i Muslimani. Tu je sav narod, kao jedan čovjek skočio da brani svoja osnovna ljudska i politička prava od faš. gadova. Marijonetska, paveličeva vlada izdala je nalog da se izvrši

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

pokolj svih stanovnika pobunjenih sela. Tako je u Sretici logornik iz Jajca, pri povlačenju, vlastitom rukom ubio 20 Srba, taoca iz Sretice. Zato je razumljiv bijes naroda, koji je nemilosrdan prema ustašama.

Demonstracije radnika protiv prevare na brodogradilištu

Faš. vlasti, da umire uzbudene radnike i činovnike, koji uporno traže isplatu po zakonskom kursu, pozivale su radn. i namješten. delegacije te im obećavali neke kuhinje itd. samo da ih odvrte od njihovih zahtjeva. Radnici nijesu htjeli da idu na pregovore bez činovnika, te su svojom upornošću prisilili komesara Superinu da ih zajednički primi.² Superina je bjesnio pitajući tko zapravo zapovijeda na škveru, on ili radnici. Radnici su ostali uporni uza sve prijetnje. Na zahtjev radnika da se pusti zatvorene drugove, on se je izvinjavao da nije kriv ali je u isto vrijeme prijetio da će i druge zatvoriti. Radnici, ogorčeni zbog ovakvog postupka uprave i faš. vlasti, došli su u subotu gotovo svi pred komesarovu kancelariju i zahtijevali da se udovolji njihovim zahtjevima. Radi ovoga pokreta radnika, uzбудili su se svi fašisti u Splitu. Na policiji je nastala trka, te su oboružani domaći fašisti, policajci, agenti, škvadrasti i drugi hijerarhi, dotrčali sa kamionima na škver, tako da ih je bilo više nego radnika. Najprije su razdvojili silom činovnike od radnika i nasilno potjerali u kancelariju. Zatim su tražili da se obrazuje delegacija i da pođe prefektu. Radnici su na licu mjesta izabrali delegaciju, koju su fašisti kamionima odveli u prefekturu. Dok je delegacija bila na prefekturi, fašisti su pokupili nekoliko radnika po radionama i odveli ih u pržun. No izgleda da prefekt ovom »hvalevrijednom inicijativom« nije bio zadovoljan, te je radnike iste večeri pustio. Prefekt ipak nije pristao na zahtjev radnika i oni su vrlo ogorčeni. Radnici znaju da će samo svojom upornom i hrabrom daljnom borbom izvojevati svoje opravdane zahtjeve.

² Vidi dok. br. 13.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 33 OD 5. KOLOVOZA 1941,
O MJERAMA FAŠISTA U SPLITU I U BRODOGRADILIŠTU¹

Fašisti sistematski uništavaju Split

Mi smo već prije primjetili da faš. osvajači imaju naročite metode kojim žele stanovništvo Splita potlačiti i fašizirati. To su metode zavaranja, zastrašivanja i polaganog zarobljavanja. Oni svoj plan provode postepeno, taktički. Tako da je najednom uspjelo im bez velikog terora nametnuti tal. natpise na svim trgovinama i javnim mjestima.² Cijeli grad su iznakazili sa svojim glupavim faš. parolama. Na autobusima, brodovima i svim javnim ustanovama vidimo tal. natpise. Zamalo ćemo imati osjećaj da se nalazimo u tal. a ne hrv. gradu. Razna naša udruženja: sportska, kulturna, privredna oni žele pomalo uvesti u sistem faš. organizacija. Privrednici su se lakomisljeno radovali što su im fašisti ostavili njihova zanati, i trg. udruženja, a nisu primjetili da su ona postala ustvari oružje faš. ustanova. Sve nam ovo nalaže da budno pazimo na postupke faš. vlasti i da ne dozvolimo da Split postane faš. i tal. grad. Sve ovo fašiziranje Splita ide ustvari za uništenjem njegove privrede, kao i privrede čitave Dalmacije. Danas u Splitu ima preko 50% nezaposlenih radnika. Zaposlenim radnicima fašisti pokušavaju raznim manevrima sniziti životni standard. Pošto su bili raskrinkani u prevari sa kursom lire, to sada pokušavaju zaobilaznim putem, tvrdeći da faš. vlasti određuju sada potpuno nove nadnice i plaće, bez obzira na dosadašnje dinarske plaće. Ustvari, dakle, isti cilj, ali druga vještija formulacija. Faš. vlasti svojom politikom sve više povećavaju nezaposlenost. Tako se oni spremaju da likvidiraju pom. direkciju i većinu drž. ureda. Industrija u Splitu pomalo izumire. Većina tvornica uopšte ne radi. Trgovina je zamrla, tako da postoji masovno otpuštanje namještenika. Faš. namjere idu za tim da uvedu faš. sistem u bankovne i zadrugne poslove. Većina domaćih banaka biti će zatvorena, jer, kako je poznato, u faš. državi vladaju velike financ. grupe, koje u stvari i jesu drž. vlast. One ne dozvoljavaju postojanje drugih banaka, koje nijesu pod njihovim nadzorom. Zadrugne žele sve likvidirati i prisiliti ih da uđu u tzv. jedinstvene faš. zadrugne. Poznato je da po faš. uređenju Split više nije središte Dalmacije, nego obični provincijalni grad. Po svemu dakle vidimo da fašisti namjerno uništavaju splitsku trgovinu, industriju, bankarstvo, brodarstvo, zadrugarstvo i da tako stvaraju masovnu nezaposlenost. Svim ovim pojavama treba narod da se jedinstveno odupre. Moramo stvoriti jedinstveni nacionalno-oslobodilački front protiv fašizma, jer ćemo inače biti uništeni i nacionalno i privredno.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisacem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 369 i 373.

Fašisti pojačavaju teror na brodogradilištu. Juče su fašisti izvjesili u brodogradilištu 2 objave. U prvoj objavi obavještavaju radništvo da smatraju delegaciju, koja je u subotu sa poduzećem pregovarala, kao radničke povjerenike, koji su ovlašteni pregovarati u ime radnika. Radnici ne mogu ovo smatrati obaveznim za sebe, jer su oni ovu delegaciju izabrali samo za jedan slučaj a ne da budu povjerenici. Radnici neće dopustiti da im se oduzme njihovo pravo biranja povjerenika. Drugi oglas ima svrhu da zaplaši radnike. On tobože proglašava brodogradilište vojnim poduzećem, iako je ono oduvijek, pa i pod Italijom, bilo vojno, poduzeće. Nadalje se u tom oglasu prijeti strijeljanjem u slučaju pokreta radnika, dok istovremeno uprava obećaje radnicima da će im pribaviti po jeftinijim cijenama razne životne namirnice. Dakle taktika biča i šećera kada nije uspjela taktika običnog zavaravanja. Međutim radnici su dovoljno svjesni da uvide značaj ovih manevara. Radnici će znati i na ove prijetnje odgovoriti.

G. Mirković, direktor Prve pučke dakn. banke, u službi fašista, vara bankovne činovnike. U današnja vremena našlo se mnogo tipova, koji su služili svakom režimu, pa ne prezaju da služe ni tuđinskom osvajaču protiv vlastitog naroda. Narod će dobro upamtiti ovakve izrode. Oni valjda zaboravljaju da će vlast faš. razbojnika i njihovih slugu biti kratkotrajna i da će uskoro doći do obračuna. Među takve tipove spada i g. direktor Mirković. On je splitsku podružnicu Saveza novčanih zavoda, pretvorio u faš. instituciju. Bankovni činovnici nekoliko puta su pokušali da traže od svojih poslodavaca povišicu plaća i obračun po zakonskom kursu od 2,63. Kada pomoću nekog Petrića, direktoru Mirkoviću i fašistima nije uspjelo da bank. činovnike odvedu u Fašjo, onda su se poslužili i drugom metodom. Kadgod su poslodavci, uviđajući opravdanost činovničkih zahtjeva, pristali na povišicu, Mirković bi drugi dan sazvaio konferenciju fašistima sklonih poslodavaca, te bi donijeli drugi zaključak, jer Fašjo ne dopušta da se dadu povišice. Činovnici su radi ovakvog izigravanja do sada uspjeli jedino da im se plaće obračunavaju po zakonskom kursu, ali povišicu još nisu dobili. Činovnici treba da se složno ujedine i da izvojuju svoja prava, bez obzira na razne Fašije i Mirkoviće. Da je to moguće vidi se po tome što su neki zavodi dobili povišice, iako neznatne. Činovnici trebaju uskladiti svoju borbu sa borbom radničke klase. **Činovnici Jadr. plovidbe** odbili su da prime platu, jer im je obračunato po nezakonitom kursu. U **cipelarskoj radnji Brinner** izbio je štrajk, jer poslodavac nije htio da isplaćuje nadnice radnicima po ugovoru, nego po uputi Fašja, po nezakonitom kursu. Interesantno je Brinner izjavljuje da se mora pokoriti fašistima zato jer je Židov. Zar je Brinneru milije prijateljstvo fašista koji Židove tjeraju iz javnih lokala, od prijateljstva radničke klase? Radnici će u štrajku izdržati te će biti potpomognuti od cijelog radništva.

Neki radnici na brodogradilištu rade prekovremeno bez posebne doplate za prekovremeni rad, mada po ugovoru ne smije biti uopće prekovremenog rada. Zar ti radnici ne uviđaju da time štete svojim i svojih drugova interesima? Zar oni zbilja žele fašistima pomagati u ratu još

i besplatnim prekovremenim radom. **Knin** uslijed nedovoljno provjerene vijesti donijeli smo u Izvještaju da su partizani bili zauzeli Knin. To se je ispostavilo netočnim. Borbe su se vodile oko Knina i partizani su zauzeli stanice : Cerovac, Malovan, Zrmanju, Pribudić, Plavno, Padene i Staru stražu.³ **Kod Sućurca** iskočio je vlak, te je uništena lokomotiva i 6 vagona tal. vojnog transporta.⁴

BROJ 17

POZIV CENTRALNOG KOMITETA KPH POČETKOM KOLOVOZA 1941. GOD. DOMOBRANSKOJ VOJSCI ZA PRIKLJUČENJE NARODNO- OSLOEODILACKOJ BORBI¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODIMA !

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

Fašistički okupatori i izrodi hrvatskog naroda, frankovački plaćenici, pretvoriše našu domovinu u tamnicu naroda i krvavu klaonicu, u kojoj pobješjele ustaške bande, pod okriljem fašističkih okupatorskih hordi, vrše pokolj nad hiljadama nevinih ljudi, ubijaju djecu, žene i iznemogle starce, trpaju u zatvore i logore na desetine hiljada, zvjerski muče zatvo- renike do smrti, pljačkaju imovinu građana, izgladnjuju narod, pale sela i gradove, ognjem i mačem uništavaju sve one koji smatraju da je ispod čovječjeg dostojanstva da ropski gmižu pred okupatorima i njihovim ogavnim slugama, frankovačkim izdajicama naše domovine.

Slobodoljubivi hrvatski narod, koji se vjekovima borio protiv svojih tlačitelja, ne može skrštenih ruku podnositi ponižavanje, zulume, tiraniju i pljačku ni sadašnjih tlačitelja, fašističkih okupatora i njihovih vjernih, pasa, frankovačkih plaćenika. Zato se i on laća oružja, da poput ostalih porobljenih naroda (Crnogoraca, Srba, Slovenaca, Makedonaca i ostalih) protjera fašističke okupatore i sruši omraženu marionetsku vladu izdajice Pavelića, da Dalmaciju, Primorje i Međumurje, koje su frankovački iz- dajnici prodavali okupatorima, vrati u sastav Hrvatske, te da izvojuje svoju istinsku nacionalnu slobodu i nezavisnost.

Narodni ustanak buktu u mnogim krajevima. U Bosni, Dalmaciji, Lici i Kordunu bore se rame uz rame Hrvati, Srbi, komunisti i ostali pobornici slobode. U plamenu tog ustanka, koji se sve više širi, biti će

³ Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 14.

⁴ Udarna grupa iz Kaštela oštetila je 3/4. kolovoza želj. prugu između Kaštel Su- curca i Kaštel Gomilice, zbog čega je talijanski teretni vlak izbačen iz šina (vidi dok. br. 229, 377 i 393).

⁵ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, reg. br. KP-1/7.

satrveni i uništeni fašistički okupatori i njihove domaće sluge. Iz ruševina okupatorske i frankovačke tiranije uskrsnut će Slobodna **nezavisna i napredna Hrvatska**, u kojoj neće biti ni traga od okupatorske i frankovačke tiranije, pljačke, zvjerskog šovinizma i rasnog ludila. Pobunjeni narod, koji se s oružjem u ruci diže protiv narodnih zlotvora a da brani svoju čast, slobodu, živote i imetak, osniva pravu narodnu vojsku, partizanske odrede. Ovi su odredi svojim junačkim djelima natjerali strah u kosti okupatorima i njihovim krvavim psima-frankovcima. Oni su iz mnogih mjesta i krajeva protjerali okupatore i razbili ustašku bandu, te čvrsto drže vlast u svojim rukama. Time je pobunjeni narod dokazao da okupatorska i frankovačka vlast nije nepobjedljiva, i da nema toga neprijatelja koga **ujedinjeni i složan narod ne bi mogao** pobijediti.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

I nad vašim se glavama vije krvavi mač ustaške bande. I vi ste zapostavljeni i ugroženi. U pitanju je vaša čast i vaši životi. Izdajnici hrvatskog naroda, frankovački plaćenici, nastoje da vas pretvore u vjerne sluge fašističkih okupatora i svoje krvave vladavine, u krvnike vlastitog naroda. Oni nastoje da visoki poziv vojnika, čija je dužnost da brane slobodu i nezavisnost svoga naroda, snize na stupanj običnih pandura. Vas, hrvatske sinove, tjeraju na klaonicu protiv bratskog sovjetskog naroda, da spasavate fašizam, koji je porobio narode Evrope, i tjeraju vas u borbu protiv vlastitog naroda, da bi spasili svoju omraženu, krvavu vladavinu u Hrvatskoj. Tjeraju vas u borbi protiv vlastitog naroda, koji se diže da oružjem u ruci brani svoju čast i slobodu, a pri tome šire najogavnije klevete, da vas šalju u borbu protiv četnika, koje finansiraju Zidovi. Ne nasjedajte tim ogavnim klevetama frankovačkih izroda, ne dajte se pretvoriti u njihovo oružje i krvnike vlastitog naroda!

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI!

Komunistička partija Hrvatske, koja stoji na čelu narodne borbe protiv okupatora i njihovih domaćih slugu, obraća se vama, narodnim sinovima, i poziva vas da se priključite oslobodilačkoj borbi našeg naroda. Ona vas poziva da se aktivno oduprete zapovjedima fašističkih okupatora i njihovog slugu, izdajice Pavelića; poziva vas da otkazete poslušnost, da se ne date tjerati na frontu protiv bratskog sovjetskog naroda, koji se bori i za vaše oslobođenje, da ne idete gušiti oslobodilačku borbu srpskog, crnogorskog i ostalih naroda, koji se bore za svoju slobodu, da se ne date natjerati u borbu protiv vlastitog naroda i njegovih partizanskih odreda. Ona vas poziva da pretvorite vojarnu i vojne logore u tvrđave narodne oslobodilačke borbe, da dižete pobune i da se uključite u narodnu borbu protiv tlačitelja.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI !

Vi se ne smijete dati pretvoriti u ubojice svoje braće, svojih otaca, rodaka, prijatelja i sugradana, u ubojice žena, iznemoglih staraca i nevine djece. Komunistička partija Hrvatske vas poziva da se ugledate na one vaše čestite drugove oficire, podoficire i vojnike, prave narodne sinove, koje su frankovački plaćenici poslali da u krvi guše narodnu pobunu, a koji su otkazali poslušnost, prešli na stranu pobunjenika i svoje oružje okrenuli protiv narodnih krvnika. To je put kojim i vi morate ići, da bi ostali vjerni svome narodu i svojoj domovini. Na taj put vas poziva Komunistička partija i porobljeni hrvatski narod, čiji ste i vi sinovi; na taj put vas pozivaju grobovi desetina hiljada nekužnih ljudi koji su postali žrtve frankovačkih krvoloka; na taj put vas poziva plač žena i neopskrbjene djece čiji su muževi i očevi poklani; na taj put vas poziva vapaj naroda koji stenje u ropstvu i teži za slobodom i osvetom. Pođite tim svijetlim putem i dokažite narodnim zlotvorima i tlačiteljima da ste vjerni sinovi svoga naroda i dostojni potomci naših predaka.

VOJNI OBVEZNICI! Ne odazivajte se pozivima izdajničke vlade Pavelića, ne dajte se tjerati u borbu protiv vlastitog naroda i protiv bratskog sovjetskog naroda. Stvarajte partizanske odrede, priključite se partizanima, učestvujte aktivno u općoj narodnoj borbi protiv fašističkih okupatora i frankovačkih plaćenika.

Započela je oružano-oslobodilačka borba hrvatskog naroda. To nije osamljena borba, već sastavni dio one divovske borbe koju svi porobljeni narodi Jugoslavije, svi porobljeni i svi slobodoljubivi narodi svijeta, na čelu sa nepobjedivim SSSR, vode protiv fašističkog ropstva, tiranije i barbarstva, a za slobodu i bolji život. Svi čestiti i napredni ljudi, svi oni koji vole svoj narod, svi koji teže za slobodom i pravdom, svi, svi bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost, treba da se udruže u jedinstvenu nacionalnu oslobodilačku frontu, za istjerivanje okupatora i uništenje njihovih frankovačkih plaćenika.

ŽIVIO JEDINSTVENI NACIONALNO-OSLOBODILACKI FRONT!
ŽIVJELA BRATSKA SOLIDARNOST SVIH NARODA JUGOSLAVIJE U BORBI PROTIV FAŠISTIČKIH OKUPATORA!
ŽIVIO NEPOBJEDIVI SOVJETSKI SAVEZ!
VAN S OKUPATORIMA! NA VJEŠALA S KRVNIKOM PAVELIĆEM I MARIONETSKOM VLADOM!
ŽIVJELI NARODNO-OSLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODREDI!
ŽIVIO OPCI NARODNI USTANAK!
ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

Pročitaj i daj dalje!

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 37 OD 9. KOLOVOZA 1941.
O POJAČANOM TERORU NEPRIJATELJA U DALMACIJI¹

Teror neprijatelja raste

Dnevno čitamo vijesti iz svih zemalja Jugoslavije o užasnom teroru, koji vrše faš. ugnjetači i njihove sluge ustaše. Dnevno ginu stotine sinova naroda u Srbiji, Vojvodini, Bosni, Hrvatskoj, Dalmaciji i Sloveniji. Faš. neman je u samrti. I što se više približava dan njene propasti, to je ona krvoločnija. Ustaške pasje sluge ubijaju po Hrvatskoj sve bez razlike; nikome život nije siguran. Sada kada je Hrvatski narod spoznao da su, poglavnik i njegove ustaše, obični zlikovci i izdajice, oni se sve više i više osvećuju nad hrvatskim narodom, a naročito na pristalicama HSS-a. Ako neće da pristupe ustašama, ako su ostali vjerni Radićevoj nauci, onda ih proglašuju komunistima i ubijaju ih. Narod bježi u gore radi terora i radi prisilnog miobilisanja za rat protiv SSSR-a. Pošteni pristaje HSS-a uviđaju danas da se ovog zla, ovih izdajica i zlikovaca mogu samo onda riješiti, ako istjeraju njihove faš. zaštitnike. Oni uviđaju da cio narod mora ustati u jedinstveni narodno-oslobodilački pokret protiv faš. osvajača i njihovih slugu ustaša. U okupiranoj Dalmaciji tal. fašisti, svakim danom sve više napadaju na hrv. stanovništvo. Svakim danom sve je očitija njihova namjera da talijaniziraju i fašiziraju hrvatsku Dalmaciju. Oni istina postupaju polagano i taktički, ali nas sve više nastoje uklještit u svoj sistem. Radi ovog taktičkog zarobljavanja mnogi misle da je tal. vlast bolja od njemačke, da ona ima druge ciljeve. Nosioci ovog pogrešnog mišljenja naročito su razni emigranti iz ustaške Hrvatske. Oni ne vide pravo lice stvarnosti, ne vide pljačku, teror, i fašiziranje. Oni ne vide da ovo polagano uklješćavanje vodi krajnjem cilju, a to je potpuno porobljenje našega naroda. Oni »zaboravljaju« da su tal. fašisti Hitlerovi žandari u potlačenoj Evropi, koji se aktivno bore protiv partizana i narodno-oslobodilačkog pokreta u Lici, Bosni, Crnoj Gori i Dalmaciji. Ti »emigranti« gledaju sve kroz naočale svoje lične momentane sudbine i žele da prespavaju zimski san. Oni ne vide da su u šakama raznih neprijateljskih agenata, trockista i sličnih tipova, koji su takode »emigranti«, a vrše svoj posao. Oni zaboravljaju da Hrvatski narod neće tudinske vlasti, ni njemačke ni talijanske. Hrvatski narod ne smije dozvoliti da Dalmacija postane talijanska i fašistička. Svaki pošteni rodoljub, bez obzira na stranačku pripadnost, treba da ude u jedinstveni narodno-oslobodilački front. Mi više ne smijemo čekati. Budemo li čekali, jednoga dana nećemo moći van iz mreže, koju su nam spleli okupatori. Stoga moramo preći u aktivnu borbu. Dignimo barjak borbe protiv tudina. Istjerajmo tudina iz naše Dalmacije!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

Iz Hrvatske i Dalmacije

U Zagrebu bačena je bomba na sveučiliš. ustaški stožer. Ima nekoliko mrtvih, mnogo ranjenih ustaša. Ustaški krvoloci su na ulici kupili neke ljude i njih strijeljali, kao izvršioce. Osim toga strijeljali su 185 komunista i Židova iz Osijeka. Partizani su razrušili željezn. prugu kod Karlovca. Na Zagorskoj pruzi prema Varaždinu srušen je jedan vlak sa benzinom. Pruga Zagreb—Ljubljana takode je porušena. Radi razaranja pruge Zagreb—Beograd ustaše su u jednom hrv. selu kod Siska poubijali 20 ljudi, pristaša HSS. Seljaci su pobjegli u šume i stupili u, partiz. odrede. Partiz. odredi se u tom kraju bore oko Bos. Dubice, te nastoje da dođu u vezi sa Bos. i Ličkim partizanima. U krajevima oko Metkovića ustaše kupe ljude po poljima, zovući ih tobože u opčinu. Kada seljaci tamo dođu, onda ih redom strijeljaju. Seljaci, pristaše HSS, govore da nitko nije siguran za život tko nije ustaša. Jedan odred partizana se je na vješt način privukao noću do jedne kasarne na periferiji Knina; bacivši u zgradu nekoliko ručnih granata, ubili su 122. tal. vojnika i povukli se bez gubitaka.² U **Opuzenu** pobijeno je 500 ljudi. Klanju je prisustvovao Don Marlin Velaga, župnik iz Opuzena. Talijani su od špijuna doznali da se u nekoj šumi u okolini **Perkovića** nalazi odred partizana.³ Odmah su natovarili u kamione 1000 vojnika sa mitraljezima i krenuli. Došli su do neke šume, i pošto su se bojali ući u nju, otvorili su puščanu i mitraljesku vatru sa ruba šume. Međutim, partizani su logorovali u drugoj šumi i Talijani, kad su ispućali svu municiju, vratili su se u selo, napili i proslavili »pobjedu«. U **Drnišu** ustaše popisuju svo žito i stoku od seljaka; žito rekviriraju, a seljacima ostavljaju samo 250 kila. Sve ostalo žito i stoku moraju predati nekome Framču, poznatom lopovu, kome u poslu pomažu ustaše, i za to primaju 150 din. dnevno.

Provokatori na djelu

Na brodogradilištu je jedan radnik došao u razgovor sa jednim tal. vojnikom na straži. Vojnik je pričao o teškom životu u vojsci itd. Radnik je dobronamjerno s njim razgovarao. Kada je taj vojnik smijenjen sa straže, doveo je karabinjere, koji su uhapsili radnika, radi navodne propagande. Ovakve provokatorske pse treba utamaniti! U jednom selu kod **Sinja** župnik je njuškao i ispitivao odakle seljacima vijesti, ali svi su šutjeli kao ribe. Međutim, na umoru je bila jedna djevojka. Ogavnom inkvizitoru sinula je lukava ideja. Otišavši do bolesnice da je ispovijedi, rekao je: »Draga čerko, ne smiješ stupiti pred lice onoga, koga ja ovdje zastupam, s nijednim grijehom ni tajnom. Kaži dijete od koga vi u selu primete vijesti?« Pošto se jedna djevojka ustručavala, on upotrebi svoje zadnje oružje: »Ne određujem te i muke paklene te čekaju«. Prestrašena djevojka je ipak na koncu priznala da im vijesti saopštava učitelj, koga ustaše uhapse i sprovedoše u Sinj. Seljaci su ogorčeni i uvjeravaju da župnik neće imati više nikada prilike da ih »odrešuje«.

² Redakcija nije mogla utvrditi tko je ovu akciju izvršio.

³ Riječ je o Primostenskom NOP odredu (vidi dok. br. 56, 352 i 264).

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 38 OD 10. KOLOVOZA 1941.
O DEMONSTRACIJI SPLITSKIH NEZAPOSLENIH RADNIKA KOD
BURZE RADA¹

Iz Hrvatske i Dalmacije

U Dugopolje i ostalu Klisku okolicu stigao je neki gosp. G. Valenta da vrbuje dobrovoljce. Međutim, seljaci su znali da je on ustaša i njem. agent; radi toga se morao vratiti praznim kamionom kući.

Još jedno nedjelo faš. razbojnika u Splitu. Faš. okupatori već su počeli iz raznih nadležstava otpuštati pojedine hrv. činovnike, kako bi mogli namjestiti svoje faš. plaćenike da vrše teror nad hrv. pučanstvom Splita. Najsramnija nedjela u tom pravcu izvršio je ovih dana komesar Split, općine, senator Tacconi, koji je otpustio iz službe bez ikakvog otkaza dvije siromašne hrv. činovnice. Otpust je uslijedio na temelju jedne prijave i lažne denuncijacije splitskih faš. optanata i obe su bačene na ulicu, premda im krivica nije bila dokazana. Ovakvoj prijavi raboti, koje ide za tim da istisne Hrvate iz svih ureda, treba svo građanstvo da se jedinstveno odupre. — **Drvodjelski radnici** u Splitu postavili su poslodavcima zahtjev za povišicu i isplatu po kursu 2,63. Pošto je poslodavcima bilo poznato da će radnici jedinstveno poći u štrajk, ako im rie ne udovolji, oni su dali povišicu od oko 15% i pristali na kurs od 2,63. **Demonstracija besposlenih radnika.**² — U petak u jutro su besposleni radnici svih struka masovnom posjetom (oko 100) kod šefa Berze rada protestovali protiv teških prilika, u kojima se nalaze uslijed duge i brojne besposlice i strahovite skupoće, tražeći da se hitno izade u susret slijedećim njihovim zahtjevima: 1. Da se nadležne vlasti pobrinu i radnicima omogućće zaposlenje, uz nadnicu, koja odgovara današnjoj skupoći. — 2. Da se odredi stalna potpora za čitavo vrijeme besposlice, a ne da se davanjem pomoći za par sedmica riješava pitanje besposlice. — 3. Da se potpora povisi u skladu sa općim povišenjem cijena. — 4. Da se lira obračunava po zakon, kursu po 2,63. — G. šef je pokušao uvjeriti radnike da ne samo nema izgleda na uposlenje, već da će se besposlica i povećati. Za dokaz pokazao je oko 100 molba splitskih talijana, koje, iako imaju prvenstvo, riješene su samo 4 povoljno, dok su ostale stavljene u kut, jer da im je nemoguće udovoljiti. Što se tiče potpore, uputio je prisutne na zakonsko pravo. — Besposleni radnici su izjavili g. šefu da su oni svjesni da fašizam znači glad, rat i besposlicu, ali da oni neće sebe i svoje porodice osuditi na glad. Njima današnja mizerna potpora, od par sedmica, ne može da obezbjedi ni komad kruha. — Nakon odlas-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštet-
neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Demonstracije nezaposlenih radnika kod Burze rada bile su 8. kolovoza.

(ca delegacije na berzu je došao »Njegova ekscelencija« pref. splitske provincije, koga je g. šef odmah obavijestio o posjeti besposlenih radnika. On je tražio da odmah s njima govori, ali kako je većina bila već otišla, to je pošao u sobu gdje besposleni primaju svoju mizernu potporu i tu im održao govoranciju, u kojoj je uglavnom obećao svima uposlenje, visoku nadnicu i dobru ishranu itd., a završio je napadom na SSSR, pokušavši ih uvjeriti kako je tamo glad.

BROJ 20

**DNEVNIK BORCA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA VOĐEN
NA DAN FORMIRANJA ODREDA U. KOLOVOZA 1941. PRILIKOM
IZLASKA BORACA IZ SPLITA¹**

**PRIJEPIS PRIBILJESKE NADENE U NOTESU KOD POGINULOG
KOMUNISTE²**

1941.
11. VIII-Spl.

Znali smo, jer svi smo bili svjesni događaja koji predstoji i baš radi ovog i nastojali smo da budemo obuhvaćeni prvi pri spremanju i organiziranju naših p- Bili smo već nekoliko dana spremni samo smo čekali naređenje i sa najvećim oduševljenjem i hrabrošću stupićemo u borbu i naša želja bila je ispunjena. Zapovjed je glasila, sa vojnom opremom budite — u 5.30 sati vrijeme od 3.30 do časa kada smo dobili zadatak pa do časa ugovorena za polazak, sporo je prolazilo, sa nestrpljenjem smo čekali da primimo oružje, sa kojim ćemo otjerati gadnog neprijatelja iz naše sredine, prošlo je i to stižu drugovi na određeno mjesto, nose svoju opremu neko u rancu neko samo u torbi a po neki lijevi ili koji su sumnjali da će oni tako brzo krenuti, pa se nijesu pobrinuli na vrijeme da nađu potrebnu spremu i ako je zato velike mogućnosti bilo.

Pri samom sakupljanju drugova desio se je jedan mali incident. Zji³ uhapsili su ital. okupatori jednoga druga koji im se je činio sumnjiv a nekima su uspjeli samo da otmu spremu to ni najmanje nije utjecalo

¹ Prijepis dnevnika ovjeren od žandarmerijske stanice Trilj (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 28/4-3, k. 213.

² Ime poginulog komunista iz Splitskog NOP odreda redakcija nije mogla utvrditi. Splitski odred je po odluci Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, formiran 11. kolovoza 1941, sastava tri voda. Istoga dana borci su krenuli prema Sinju. U selu Košutama, 14. kolovoza, talijanske i ustaško-domobranske snage iz Sinja, Dičma i Trilja napale su i razbile odred. Tada je pored instruktora CK KPH, španakog borca, Mirka Kovačevića - Lale poginulo još 5 partizana, 1 ranjen, a 24 su uhvaćena i 26. kolovoza strijeljani u Sinju. Detaljnije o Splitskom NOP odredu vidi dok. br. 21, 30, 35, 38, 56, 96, 252, 258, 384, 385, 386, 390, 391, 396, 397, 398 i 403.

³ i * Tako stoji u prijepisu dokumenta.

na raspoloženje dotadašnje kod drugova, samo se ljute na te drugove što se nijesu čuvali. Formirali smo se po vodovima radi što uspješnijeg dejstvovanja komande i vatre. Vodovi su imali oko 16 drugova i vodnika, podjela je još ranije izvršena, imali smo 2 voda u tome redu smo i ostali, prvi vod je krenuo napred. Vidimo kroz tamu kako drugovi primaju puške i municiju, neki uz to i ručne bombe, nešto hrane i konzervu, išao je drugi i treći za njim, mi smo tu dobili samo municiju 15 pušanih metaka, krećemo dalje da dobijemo puške uzimamo ih pomalo su i zardale koliko se u onom mraku napipati [moglo] drugovi neki koji znaju rukovati s njom odmah guraju melke unutra, a oni koji ne znaju, mole druge da im pokažu i preko svih opomena cijelim putem čuje se samo škljocanje zatvarača, srećom ništa se nije dogodilo. Na ovoj prvoj etapi puta do mravinskog druma gdje smo imali da se sastanemo tj. sva tri odreda, jer smo nastupali po redu u stanovitim razmacima, ali ovdje je bilo ono najgore, ne možemo dobiti vezu sa prvim vodom, išli su neki da ih potraže, kroz ovo vrijeme [drugovi] iz druga dva voda raskomtili su se i opet nastaje ono nesnosno škljocanje zatvaračima i prevrtanje sprema. Drugi su drugovi počeli tražiti vodu. Veljko i Somić imaju čuturicu to radi toga što nisu navikli a ni probali ovakova maršovanja pa ne znaju da li ima vode ili ne i u glavnom ne znaju cijeniti njenu vrijednost. I ako je bilo strogo naredeno da se ne smije pušiti drugovi nisu to mogli da podnesu to iskušenje, na prvoj etapi puta bilo im je teško, uskaču u jarke, kaputama zaklanjaju svijetlo šibica a poslije guraju glavu k zemlji u jame da bi vatru što bolje sakrili. Prva patrola koja je išla naš zalutali vod nije pronašla, onda ide druga patrola razdijeljena u tri grupe da bi čitav prostor među putevima obuhvatila. Kod Kile nademo trag. Papir u kojem se je primala municija i dalje smo sve išli tragom kopački (puti. cip.) dok nismo došli na mravinski krug u uvjerenju da smo ih ipak pronašli i da moraju svakako biti naprijed — krećemo dalje put Mravinaca i Kučina, puteljak uzan krševit, krećemo se u koloni po jedan, na prvi potok koji smo naišli skaču kao zobci, počeli su drugovi iz grada cijeniti vrijednost vode, sada bez pune čuturice neće nijedan da ide dalje, više ne pita kakova je, samo da je voda. Išli smo tako ubrzanim tempom do pod cestu koja vodi Mravince—Zrnovnica, prvi vod nismo našli, krenuli smo bez njega, sada u jakosti od dva voda prebacujemo se preko ceste vod pa vod i počinje penjanje na Mosor. Put je loš, staza prirodna, uz stazu okomica je velika, nećemo ipak prema razlozima⁴ dosta koso, došli smo na prvi vrh Mosora iznad sela Kučina, tu smo uz samo svitanje odmorili se na jednom proplanku. Brzo nastavismo put da nas dan ne uhvati u ovim dijelovima, zaobilazimo neku kosu i opet smo kod vode, pijemo i punimo čuturice, krećemo dalje, prelazimo tzv. Golfov put, to je gadna stina, kosa tako da i mali nepromišljeni gest nosi sigurnu smrt, čak u podnožju Mosora već se opaža umor kod nekih uslijed lošeg puta koji traže više energije i neprospavane noći, korad su im nesigurni, ne govore, ne tuže se ni najpoznatijem drugaru. Obilazimo ih, slušamo da ne bi koji slabić počeo štošta bubati i ne utječe na elan ostalih. To se nije dogodilo nigdje.

Prešli smo Golfov put, sada idemo naprijed skačući sa kamena na kamen što nam ne ide baš za rukom uslijed premorenosti i naših cipela koje su potkovane velikom količinom brokava i preko kamena klizi.

Da je prijepis vjeran svome originalu
jamči

Zapovjednik postaje, oruž. narednik.
Mate Reljić, s. r.

BROJ 21

**SPISAK BORACA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
PRILIKOM FORMIRANJA 11. KOLOVOZA 1941.¹**

**PRIJEPIS IMENA ZAPISANIH KOMUNISTA NADENIH U NOTESU
KOD POGINULOG KOMUNISTE²**

1) Srdelić Jozo, puška 50, 2) Matutinović Sv.³ puška, 3) Gabričević Martin, bomba puška 100, 4) Petrić Jozo, puška 60, 5) Skopljanac,⁴ bomba puška 100, 6) Krstulović Jozo, puška 90, 7) Subota Veljko, revolver, puška 105, 8) Jukić Ivo revolver, puška 40, 9) Šarić Božo,⁵ puška 105, 10) Marković Dragutin pušku, bombu 125, 11) Oeskorčin⁶ bombu, pušku, revolver 19—130, 12) Vukadin Nenad, bombu, revolver, pušku 75, 13) Zorica Ljubo, pušku 140, 14) Bužančić Andrija, pušku 150, 15) Brajčić Ante 2 bombe, pušku 145, 16) Rogulj Drago, bomba, puška 150, 17) Uvoda Ivan, bomba, puška 150, 18) Santini,⁷ bomba, puška 140, 19) Pavić Vinko,⁸ bomba, puška 150, 20) Jadrić Josip, 21) Andelinović Ante, 22) Zelić Ante, 23) Frua Duško, 24) Duplančić Branko, 25) Blaić Vinko, 26) Ozretić Vjeko, 27) Antonini Ivan, 28) Tonkar Ante,⁹ 29) Ajduković,¹⁰ 30) Borozan Nebojša, 31) Markotić,¹¹ 32) Popović Ante.¹²

Da je prijepis vjeran svome originalu,
jamči: Zapovjednik postaje,
oružnički narednik
Mate Reljić, v. r.

¹ Prijepis dokumenata ovršen od žandar meri jake stanice Trilj (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 284—2, k. 213.

² Objašnjenje kao u napomeni pod 2 uz dok. br. 20.

³ Matutinović Svemir

⁴ Skopljanac Tadija

⁵ Šarić Mate (Božo)

⁶ Neskovčin Veljko

⁷ Santini Alfred

⁸ Pavić Vinko

⁹ Tonkar Ante

¹⁰ Ajduković Mate

¹¹ Markotić Josip

¹² Pored navedenih boraca u odredu su još bili: Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH, Kurir, Borović Bordano, komandir odreda, Stojanac Simun, Radetić Josip, Urić Davor, Dujmić Mirko, Marković Vladimir-Indo, Matković Marin, Jelaska Petar, Alfirević Ante, Srdelić Paško i Račić Andrej.

BROJ 22

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 40 OD 12. KOLOVOZA 1941.
0 ŠTRAJKU RADNIKA I ČINOVNIKA ELEKTRIČNOG PODUZEĆA
U SPLITU¹

Štrajk radnika i činovnika elektr. poduzeća u Splitu.² Radnici i činovnici elektr. poduzeća podnijeli su kolektivno direkciji zahtjev da im se plaće obračunavaju po kursu 2,63 i da se, s obzirom na povećanu skupocu, sve plaće povećaju za 50%. Direktor je odgovorio da će tražiti od komesara Tacconia odgovor na zahtjeve radnika i namještenika. »Ekselencija« je u podne odgovorila na svoj faš. način. Uhapšena su dva činovnika i jedan radnik. Ali ni radnici nijesu ostali dužni odgovara i proglasili su štrajk. Pozivamo svo pošteno gradanstvo, radništvo i činovništvo Splita na djelotvornu solidarnost sa radnicima i činovnicima elektr. poduzeća u borbi protiv faš. terora.

BROJ 23

LETAK MJESNOG KOMITETA KPH SPLIT OD 12. KOLOVOZA 1941.
KOJIM POZIVA RADNIKE I NAMJEŠTENIKE DA STUPE U ŠTRAJK
SOLIDARNOSTI S RADNICIMA ELEKTRIČNOG PODUZEĆA

Prijevod¹

RADNICIMA, NAMJEŠTENICIMA, GRADANSTVU SPLITA!²

Od trenutka kad su fašistički osvajači zakoračili u naš Split, njihovi prvi koraci imali su za cilj da se osiromaši naš narod, da ga se pokrade i da mu se oduzme svaka sloboda. Fašisti su nas pokrali na razne načine. Jedan od datih načina je lukava i bezočna krađa putem razmjene lire. Posebno kod radničke klase i kod namješteničkog staleža su nastojali da otežaju već veoma teške uvjete života, dajući naređenje da plaće i zarade budu obračunavane u razmjeni 3.33. Radnici i namještenici niza poduzeća i državnih nadležstava spriječili su ovu prijevaru i s

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisacem stroju, umnožen na gestetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Štrajk je 11. kolovoza organizirao Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju kako bi borci Splitskog partizanskog odreda toga dana lakše izišli iz grada, kao i zbog odbijanja okupatorskih vlasti da ispune zahtjeve radnika i zbog hapšenja četvorice delegata koji su te zahtjeve iznijeli.

¹ Original letka zaplijenjen od neprijatelja i preveden na talijanski jezik. Prilikom prevodenja ponovo na hrvatskosrpski jezik svakako su izgubljene izvjesne stilske karakteristike. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske građe, k. 464, f. 5.

² Letak je izdat 12. kolovoza 1941.

mukom uspjeli da se plaća i zarada vrši prema legalnoj razmjeni od 2,63. Jedan drugi način da nas se pokrade bio je strahovit porast cijena, s obzirom da fašističke vlasti ne samo da su dozvoljavale, već su i same podhranjivale špekulacije. Cijene su toliko porasle da je danas kupovna moć lire jednaka dinaru. — Sve to je primoralo radnike i namještenike da otpočnu borbu za povećanje plaća. U nizu poduzeća i radnji, gdje su radnici mogli doći u izravan kontakt sa poslodavcima, bez posredovanja fašističkih institucija, uspjeli su da dobiju povišicu putem dogovora. Samo tamo gdje je intervenirao »Fascio« i gdje su se udruženja poslodavaca dozvolila upregnuti u fašistička kola, samo tamo namještenici i radnici nisu uspjeli u svojoj namjeri. Ovaj slučaj se dogodio kod brijača, banaka i, djelomično, kod trgovaca ili kad se radilo o poduzećima državnim ili samostalnim. Ovdje je fašistička vlast primjenjivala i primjenjuje najveći teror da bi razbila pokret; zatvara, prijeti i produžuje radno vrijeme.

Radnici i pomoćnici električnih poduzeća također su podnijeli svom poslodavcu njihove opravdane zahtjeve: povišenje zarada i plaća za 50% i razmjenu novca po legalnom kursu.

Uzevši zahtjeve na znanje, direktor je, između ostalog, rekao da on ništa ne može da odgovori, jer to mora odlučiti komesar Tacconi.³ Tacconi je, međutim, u podne dao svoj odgovor: odmah su bili uhapšeni dva namještenika i dva radnika, dok ostali koje su tražili nisu bili pronađeni. Radnici i pomoćnici, poslije ovakvog načina postupanja, odmah su otpočeli štrajk i, pored već podnijetih zahtjeva, tražili su da njihovi drugovi budu odmah pušteni na slobodu.⁴ Agenti su otišli u kuće radnika i pomoćnika i prijetili im izravnim hapšenjima ako se odmah ne vrate na posao. Međutim, radnici i pomoćnici, i ako je odmah bilo uhapšeno osam njihovih drugova, nisu se dali zaplašiti, već su još više pojačali svoju solidarnost u borbi.

Radnici i namještenici! Iz terora fašističkih vlasti primjenjenog protiv vaših drugova iz električnog poduzeća, vi vidite da je fašizam odlučio ne samo da umori gladu radničku klasu, već i da svim sredstvima spriječi njenu borbu, usmjerenu na postizanje boljih uvjeta života i rada — da bi ju potpuno podjarmio. Radi toga, morate pomoći borbu vaših drugova u električnim poduzećima.

Stupite u štrajk solidarnosti s borbom vaših drugova!

Istodobno postavite zahtjev vašim poslodavcima za povećanje zarada i plaćanja prema legalnoj razmjeni.

Gradani! Borba radnika protiv fašističke obmane i prevare je samo oblik borbe čitavog naroda protiv stranog jarma. Protiv strane dominacije bori se danas čitav narod u jedinstvenom nacionalnom frontu — za oslobođenje.

³ Civilni komesar općine Split Antonio Tacconi.

⁴ Vidi dok. br. 19, 22 i 24.

U toj borbi najtežu bitku vodi radnička klasa. Osvajači znaju da će narod biti oslabljen u borbi ako bude oslabljena radnička klasa. Upravo zbog toga, prvi udarci su usmjereni protiv radničke klase. Smanjuju se njene zarade, produžava se radno vrijeme, oduzima joj se pravo na štrajk, stavljaju se u zatvore oni koji pripadaju pokretu itd. Radi toga, građani, u interesu je opće nacionalne oslobodilačke borbe da i vi izrazite vašu solidarnost sa borbom radnika i pomoćnika električnog poduzeća.

Bojkotirajte fašiste i fašističke institucije.

Solidarnost čitavog naroda neka bude odgovor fašističkim pljačkašima!

Živjeo štrajk radnika i namještenika električnih poduzeća!

Živjela solidarnost namještenika i radnika!

Živjela solidarnost čitavog naroda u borbi protiv fašizma!

Dolje strani fašistički pljačkaši!

Dolje fašizam!

Živjela Komunistička partija Hrvatske, predvodnik čitavog naroda u borbi protiv stranaca i fašizma!

Živjela borba SSSR-a protiv fašizma!

Mjesni komitet
Komunističke partije Hrvatske

BROJ 24

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 41 OD 13. KOLOVOZA 1941.
O PRODUŽENJU ŠTRAJKA U ELEKTRIČNOM PODUZECU SPLIT¹

Hrabrei borba radnika i namještenika u električnom poduzeću²

Tudinski faš. osvajači žele našem narodu, a napose radništvu oduzeti sva prava i oguliti ga do kože. Oni žele da naš narod potpuno osiromaše, a za opravdanje pozivaju se na to, što su za 20 godina faš. vladavine, potpuno osiromašili i izgladnili talijanski narod. Međutim, naš narod se neda i neće se dati izgladniti. Narod će se dići u borbu da istjera tudinske osvajače. Fašizam naročito teži da sputa radničku klasu, da joj oduzme svaku mogućnost borbe, jer zna da je radnička klasa danas prvoborac u borbi za nacionalnu slobodu, da ona drži barjak jedinstvenoga narodnoga oslobodilačkoga pokreta. Fašizam stoga ponajprije navaljuje

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Vidi dok. br. 22.

na prava radnika u poduzećima. On smanjuje radnicima nadnice, produžuje radno vrijeme, a kada radnici traže povećanje plaća ili skraćenje radnoga vremena, onda ih zatvara i želi nametnuti radničkoj klasi svoj faš. zakon, po kome radnici imaju samo slušati, ne smiju ništa tražiti, a nadnice im imaju određivati ogavni faš. »Hijerarsi«. Ali radnička klasa neda da je sputaju. Ona hoće da živi; ona se bori za veće nadnice i za povoljnije radno vrijeme. Tako radnici i namještenici u elektr. poduzeću mirno i dostojno su zatražili povišenje svojih plaća i prestanak zavaravanja sa lažnim kursom lire. Umjesto da fašistički pokvarenjaci odgovore na ove zahtjeve i da im udovolje, oni prisiljavaju radnike hapšenjima, da pređu u štrajk. Faš. pokvarenjaci, zaprepašteni hrabrošću i potpunim jedinstvom radnika i namještenika u štrajku, izuzev nekoliko frankovačkih izdajnika, kao Jakaša³ i Čulić⁴ — obilaze po stanovima radnika i namještenika, te ih sile da potpišu štrajkbreherške izjave, pod prijetnjom da će ih zatvoriti. Uza taj teror radnici i namještenici i dalje ostaju jedinstveni u štrajku. Policija zatvara radnike i namještenike. Do sada je uhapšeno već 12 ljudi. Radnička klasa Splita sa simpatijama prati borbu svojih drugova, te će ih u njihovoj borbi solidarno pomoći. Gradanstvo Splita također odobrava ovu borbu, jer zna da je to borba za život naših ljudi i našega naroda.

BROJ 25

BORBE NA PODRUČJU HRVATSKE U PRVOJ POLOVINI KOLOVOZA 1941. GODINE¹

BORBE NARODA ZA OSLOBODENJE

Vijesti iz Hrvatske. Na Kordunu i u okolini ustaške su bande činile više pokušaja da pokore narod i da povrate u ropstvo mjesta koja su se oslobodila jarma tudinskih plaćenika. Još 22. pr. mj. opkolila je sisačka policija, žandarmerija, ustaške bande i pojačanja iz Zagreba šume u okolini Siska, te su tom prilikom iz zasjede poubijali nekoliko seljaka. Narodni otpor nisu mogli skršiti. Dana 7. o. mj. izdao je poznati krvnik Jerec iz Petrinje proglas na narod da napusti borbu, jer da inače slijedi »nesmiljeni obračun«. Odmah iza toga slijedili su dnevni napadi ustaških i žandarskih bandi na stanovništvo, a naročito u mjesta koja su se oslobodila. Već smo u prošlom broju javljali o pokušajima ponovnog podjarmljivanja oslobođenog Kirina. Međutim, su narodni borci odmah počeli s razoružavanjem žandarma i ustaša. 8. o. mj. napali su narodni partizani ustašku ophodnju od 4 čovjeka i protjerali ih. Već 10. o. mj. neprijatelj

³ Desimir Jakaša, pobjegao 1945. godine u inozemstvo kao narodni neprijatelj.

⁴ Luka Čulić, ubijen kao izdajnik 1941. godine.

¹ Pregled je objavljen u »Vjesnik« br. 3 od 29. kolovoza 1941. godine. Objašnjenje za »Vjesnik« vidi napomenu 4 uz dok. br. 6.

je počeo jurišati na mjesta pokušavši se okoristiti jutarnjom maglom, te se dovukao do Velike Trepče da upadne u oslobođeno područje preko mosta, ali je kod tog pokušaja krvavo odbijen. Istoga je dana ustaški tabor iz Bučice poslao dopis oslobođenom stanovništvu s pozivom da preda oružje i da mu se neće ništa dogoditi. Na 12. o. mj. oslobođen je Bović. U Glini su neki povjerovali »ustaškoj riječi« i vratili se iz šume kući. Odmah su bili zatvoreni i istoga ih je dana strijeljano u crkvi 120.

U **Zagrebu** otpušta uprava električnog tramvaja masovno radnike, naročito one koji su bili organizirani u Ursovim organizacijama. 22. o. mj. izdajnički Pokretni prijeki »sud« osudio je na smrt zagrebačkog kanonika Dra Pavla Lončara »radi uvrede Državnog Poglavara i radi protudržavne i protuustaške promičbe«. Osuđeni je »pomilovan« na 20 godina teške tamnice. Ovo nije prva žrtva krvavog fašizma iz svećeničkih redova, ali ovaj događaj pokazuje da je i više svećenstvo pošlo putem borbe i osudi van ja narodnih izdajica.

Kod Gradeca je došlo do sudara teretnih vlakova. U jednom su bili telići određeni za izvoz u Njemačku, pa su se razbježali.

Do sudara vlakova došlo je i na **zagrebačkom kolodvoru**, o čemu su i novine bile prisiljene pisati.

U **Slavonskom Brodu** je pokvareno oko 20 lokomotiva da ne bi služile fašistima.

U **Gomirje** kod Ogulina došlo je 10. o. mj. 5 ustaša i opljačkalo dvije porodice.

U blizini **Ogulina i Jasenka** preko 1.000 ljudi ne spava kod kuće iz straha pred zvjerstvima ustaških bandi.

13. o. mj. prešla je vojska u razvijenom frontu sav teritorij od ceste preko Trupinjaka, Debele Kose i Vojnića na Kordunu.

Na cesti Krnjak—Vojnić srušen je most.

Kako se »javljaju« dobrovoljci. Prošle sedmice postrojili su dake-narednike u krugu kasarne i pročitali im poglavnikov poziv dobrovoljcima, s provokatorskom namjerom da se daci jave u dobrovoljce. Pošto se niti jedan jedini nije javio, obratio im se dotični oficir s pogrđnim riječima koreći ih da je to sramota i nemoralno. Posebno je provocirao muslimane rekavši im: »A vi muzlomani umijete se ulagivati Poglavniku i ljubiti mu ruke, a sada ste na djelu kukavice!« Ta provokacija ipak nije djelovala ni na jednog postrojenog. Bit će da nije bila dovoljno uvjerljiva.

Vježbe s otrovnim plinovima. U istočnoj Bosni njemačke trupe vrše vježbe s otrovnim plinovima. Isprobavaju na stanovništvu i stoci po brdskim krajevima učinak svojih budućih zlodjela, koja misle činiti na ratištima. Jednu su takvu vampirsku grupu njemačkih zločinaca napali partizani u Konjuhu, ubili nekolicinu i zaplijenili oružje. Eto, tako izgleda mi Slaveni u Hitlerovoj germanskoj novoj Evropi — stvari nad kojima se mogu oprobavati otrovni plinovi.

Kod mjesta **Lalsinje**, kotar Pisarovina, dočekali su partizani grupu ustaških krvopija, koja je išla da opljačka i pohara jedno srpsko selo, i čim su se pojavili iz zasjede, ustaški »heroji« su pobacali puške i pobjegli glavom bez obzira. Bježeći od strave putem su pobacali čak i cipele i bluže, a kad su došli u Lasinju, pričali su kako ih je dočekao »micio puk sve samih srpskih oficira«. Iz Karlovca su poslali cijelu satniju vojnika da čuva ustaše od njihova vlastita straha.

Vijesti iz Dalmacije. U Splitu sve više i više dolaze talijanski trgovci, koji pomoću širokih povlastica nastoje potpuno istisnuti hrvatske trgovce.

— Talijanske okupatorske vlasti organiziraju u Splitu prave tuče svih onih hrvatskih domoljuba koji neće Skinuti kape kad prolazi talijanska fašistička zastava. U Splitu su sve hrvatske natpise okupatorske bande porazbijale.²

— Usprkos fašističkog režima buknuo je u splitskom brodogradilištu štrajk radnika.³ Nove su okupatorske vlasti bjesnile, ali su bile prisiljeni popustiti. Radnici su si izvojevali povišicu od 45 do 50%. U brodogradilištu je zaposleno oko 700 radnika.

— Isto tako je izbio štrajk u elektrimom poduzeću u Splitu.⁴ Već kod samih se priprema pokazalo da neki ljudi iz vodstva bivšeg HSS-a služe okupatorima i da nastoje omesti štrajk. U tom su se poslu naročito istakli Culić⁵ i Jakaša.⁶ No kad je ipak izbio potpuni štrajk radnika, oni su — dosljedni svojoj izdajničkoj ulozi — bili štrajkbreheri. Narod će si imena ovih izdajica upamtiti, pa će ih stići pravedna kazna.

— Livno je jedan od kotareva koji najteže osjeća zvjerski teror narodnih izdajica. U tom je kotaru pobijeno do sada oko 1500 ljudi. U samom je mjestu Livno pobijeno u jednu jedinu noć oko 400 Srba. U dva su sela ove zvijeri pobile sve žive bez razlike. Bacali su žive ljude (ponajčešće po čitave obitelji zagrljene) u jedan ponor. Ova su zvjerstva sasvim dostojna »kulturnih djela njihovih učitelja i nalogodavaca — njemačkih fašističkih bandita.

— Oko Opuzena je pobijeno oko 500 seljaka (Srba i Hrvata). Bacani su živi i napol živi u rijeku. Kod toga se zvjerskog ubijanja osobito istakao mjesni pop. Nije nam poznato kako se taj postupak slaže s njegovim tobožnjim pozivom.

— Na poziv Komunističke partije Dalmatinci su počeli organizirati borbu naroda za oslobođenje od fašističkog jarma i protiv cijepanja Hrvatske. Evo nekoliko podataka o počecima: Na pruži između Kaštela i Labina dva puta je izbačen s pruge vlak koji je prevozio živežne namirnice za fašiste.⁷ Seljaci iz okoline su pridolazili da uzmu mast, ali ih je talijanska vojska pucanjem protjerala. Isto je tako izbačena iz kolo-sjeka sinjska željeznica. U Splitu su se pokvarile 4 lokomotive i niz vagona. U Omišu je u tvornici pokvarena peć, tako da se mora posao

² Vidi dok. br. 16, 369 i 373.

³ Vidi dok. br. 13 i 15.

⁴ Vidi dok. br. 22, 23, 24, 26, 243, 245, 248, 254, 255, 260.

⁵ i ⁶ Vidi objašnjenje 3 i 4 uz dok. br. 24.

⁷ Vidi objašnjenje 4 uz dok. br. 16.

obustaviti barem na 8 dana. (Proizvodi se ratni materijal za fašiste.) U tvornici cementa je također pokvarena peć, a u Šibeniku u rudniku Lozovac pumpa.⁸ Rezane su telefonske i telegrafske žice u okolini Sinja, Trogira, Trilja, Kaštela itd.⁹

— Na otoku su **Hvaru** mjesni talijanaši priredili svečani ručak i pozvali talijanske okupatorske trupe. Ova izdajnička gesta tih izroda nije naišla samo na prezir i osudu hrvatskog pučanstva, nego i na potpuni prezir kod talijanskih vojnika, od kojih su se — od njih 40 — odazvala svega četvorica.

— Gospodin **Berković**,¹⁰ novopečeni ustaša, nije u Dalmaciji sasvim nepoznata figura. Nije, doduše, istina da je on bio narodni poslanik u Splitu, kako to lažno prikazuje ustaška štampa ... Kad su okupatorske trupe ulazile u Dalmaciju, on im je u svemu išao na ruku i bio je na čelu »ustanka« u Splitu. Time je on već davno izdao narod i HSS, te ga se sasvim suvišno stavlja u redove HSS. Taj gospodin je nadalje primio na svoje ruke od blagajnika tzv. Jadranske divizije 48 milijuna dinara, ali još do danas nismo čuli da bi sav taj novac predao. Za svoje izdajničke »zasluge« primio je od ustaša na dar jednu vilu u Zagrebu (oduzeta Židovima). Pristup ovakvih tipova u ustaški pokret naziva sva službena štampa pristupanjem »naroda« u ustaški pokret.

BROJ 26

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 44 OD 16. KOLOVOZA 1941.
O SPROVEDENOM GENERALNOM ŠTRAJKU U SPLITU U ZNAK
SOLIDARNOSTI S RADNICIMA U ELEKTRIČNOM PODUZEĆU¹

IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Talijanske vlasti nijesu dobronamjerne. Pravoslavni svećenik Urukalo,² želeći valjda, da dobronamjerno pomogne ovdšnjim izbjeglicama Srbima, nekako »previše« vjeruje tal. vlastima. On zaboravlja da te iste tal. vlasti u Lici i Dalmatinskoj Zagori, u Bosni i Crnoj Gori ratuju za-

⁸ U tvornici »La Dalmatiennes« u Šibeniku došlo le do eksplozije u prostoriji za rashladivanje. Eksploziv je podmetnuo Paško Trilja, tada radnik u toj tvornici, član Partije (vidi dok. br. 217 i 230).

⁹ Vidi dok. br. 217, 222, 240, 256 i 273.

¹⁰ Josip Berković, bio je poslanik takozvane NDH u Bratislavi. Emigrirao je 1943. godine.

¹ Tadan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Pravoslavni svećenik Sergije Urukalo, od prvog dana okupacije suradivao s Talijanima, te je s njihovim znanjem, počeo sakupljati skupa s Alfrevićem, Jevđevićem, Račićem i drugima, pomoć za izbjegle Srbe koji su se pred ustašama sklonile u Split.

jedno sa ustašama protiv narodnih partizana, koji se bore za slobodu i hrvatskoga i srpskog naroda. On zaboravlja da bi njegovi odnosi sa tal. vlastima mogli pobuditi kod Hrvata mišljenje da on djeluje protiv hrvatskoga naroda, i to upravo danas kada je vrijeme da se Srbi i Hrvati ujedine u borbi protiv tuđinskih osvajača. **Ustaše pljačkaju seljake.** U Sinju M. Podrug glavni ustaša melje seljacima žito. Dosada se za mljevenje uzimalo 1 kg pšenice na kvintal, a gospodin ustaša, jer je na vlasti uzima od seljaka 5 kg na kvintal. Istjerajte toga skota iz svoje sredine! **Kada mjesto meda poteče marmelada!** Kod perivoja izvrnula su se kola i ulicom je potekla marmelada. Žene, koje cio dan čekaju na obali, na trgu, na gradskim cestama da dođu do hrane, sletiše se na ovu prosutu marmeladu i stadoše je kupiti. Za malo se nade na »bojnom polju« cio Lučac i Manuš. Krika, vika, gurnjava oko slatke marmelade. A tek je mjesec kolovoz! Kako bi bilo da je siječanj.

Kakav rad ustaše nude narodu? U Imotski su došli agenti ustaša i zvali narod na rad u Nevesinje. Nudili su nadnicu od 40 din., stan, hranu i 15 kila pšenice. Narod se nije htio odazivati ali su oni dolazili po noći i prisiljavali ljude da pođu. Oni su morali najvećim dijelom ići pješke, gladovati i noćiti pod vedrim nebom. Kada su došli na mjesto, ustaše su im naredili neka idu klati i ubijati pravoslavne i komuniste. Kada je narod vidio kakav rad ustaše nude, pješke su pobjegli natrag u Imotski.

Radnici u Splitu stupaju u pokret solidarnosti sa radnicima i namještenicima električnog poduzeća.³ Kako su tal. faš. vlasti nastavile teror protiv radnika i namještenika električnoga poduzeća, to su radnici ostalih struka u Splitu počeli na poziv Mjesnoga komiteta Komunističke partije da stupaju u pokret solidarnosti, postavljajući istovremeno svoje vlastite zahtjeve. Radnička klasa Splita je spoznala da je težnja faš. vlasti, uništiti svaki pokret i prisiliti narod na gladovanje. Stoga su radnici priključili se junačkoj borbi svojih drugova. Nekoliko izdajica i kriminalnih faš. tipova ne mogu slomiti ovu borbu. Radnička klasa će znati definitivno obračunati sa onakvim tipovima, kakav je neki Šantić, koji je izdao svoje drugove. U štrajk su do sada stupili: drvodjelci, kožarci, gradevinari, pituri, štukateri, dok se ostali spremaju za pokret.

U tu svrhu formirali su odbor za »pomoć«, ističući kako žele zaštititi Srbe od ustaša, samo da bi prekinuli pregovore s Talijanima o pitanju zajedničke borbe protiv NOP. Taj odbor u stvari je bio četnički vojno-politički organ koji je propagandistički djelovao da bi spriječio prilaz narodnih masa NOP. On je imao veze s Dražom Mihailovićem i ostalim četničkim organizacijama u Dalmaciji, Crnoj Gori i dr., uz znanje i pomoć Talijana. Urukalo je, kao narodni neprijatelj, osuđen na smrt od Narodnog suda i strijeljan 25. rujna 1943. godine.

Na poziv Mjesnog komiteta KPH Split sproveden je 13. kolovoza generalni štrajk u znak solidarnosti s radnicima u Električnom poduzeću. Na brodogradilištu je po treći put stupilo u štrajk 80 posto radnika, dok su pripadnici raznih drugih struka štrajkali gotovo 100 posto. Štrajk je trajao tri dana, a četvrti su se po direktivi Mjesnog komiteta, svi vratili na posao, izvojevavši kurs izmjene lire za dinar: 38:100 (vidi dok. br. 22, 23, 24, 25, 243, 245, 248, 254, 255 i 260).

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 50 OD 23. KOLOVOZA 1941
O POGIBIJI PAP PAVLA-ŠILJE¹

Slava prvim palim herojima — partizanima u Dalmaciji

Fašizam je provalio i potlačio sve evropske zemlje, pa i našu domovinu Hrvatsku. U času kad je njemač. faš. podmuklo napao Sov. Savez, svi su se evropski narodi podigli, da u zajednici sa narodima Sov. Saveza unište faš. i istjeraju napadače iz svoje zemlje. Prvi, koji su ustali u Hrvatskoj protiv terora njem. i tal. faš. i njihovih slugu ustaša, protiv ubijanja nevinih ljudi, protiv pljačke zemlje, protiv tjeranja ljudi sa domaćeg ognjišta bili su narodni partizani. Oni prvi digoše zastavu narodno-oslobodilačke borbe, i pozvaše sav narod, da se okupi u toj borbi. Tu borbu vode potlačeni narodi po cijeloj zemlji: u Srbiji, u Crnoj Gori, u Bosni i Hercegovini, u Hrvatskoj (Slavoniji, Lici, Kordunu). Diže se narod na oružanu borbu protiv svojih neprijatelja, osvajača, protiv njihovih krvoločnih slugu »ustaša« koji su natopili našu zemlju krvlju desetina hiljada nevinih ljudi, žena, djece i staraca, krvlju narodnih prvoboraca, tako da našim rijekama plivaju lješevi, da su naše gore i šume prekrivene truplima ubijenih. Uz sve narode u zemlji digli su se i naši Dalmatinci na oružanu borbu protiv tiranina za nezavisnost i slobodu svog naroda. U prvim redovima naroda bore se hrabri partizani, a njima na čelu oprobani narodni borci: komunisti, koji su uvijek ukazivali pravi put narodnog oslobođenja i doprinosili najveće žrtve za slobodu svog naroda.

Kao prve žrtve u ovoj narodnoj oslobodilačkoj borbi padoše drugovi Pavle Pap (Šilja)² i Trlaja³ iz Šibenika. Njih su na osnovu denuncijacije na spavanju uhvatili tal. vojnici u Bribirskim klisurama gdje su htjeli organizirati partizanske odrede. U lancima ih odvedoše u Skradin i tamo ih javno postrjeljaše ispalivši u njih plotun od 40 metaka.

Drug Pavle Pap, koji je dao svoj život za oslobođenje Dalmacije ispod tudinskog jarma poznati je radnički borac. Kao mladi student na beogradskom sveučilištu istakao se svojom hrabrošću i požrtvovanosti, poznavanjem marksizma i neobičnim organizatorskim talentom. God. 1934, kad mu je bilo 21 g. biva uhapšen i osuđen na 3 g. robije. Po izlasku sa

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu VII, arhiva NOB, CS, reg. br. 23, k. 16.

² i ³ Pavle Pap Šilja član CK KPJ, stigao je 7. kolovoza iz Zagreba u Split i istog dana prisustvovao sastanku Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, na kome je razrađen plan o formiranju partizanskih odreda u Dalmaciji. Poslije sjednice PK otišao je na teren Šibenika da tamo pomogne organizirati Prvičko-vodičko-zatonski partizanski odred i sa njim pođe u »šum«. Zbog oportunističkog stava nekolicine članova KPJ u Zatonu s Fabom Mrson na čelu, tada kandidatom CK KPH, do formiranja odreda nije došlo. Pap je s Packom Trlajom 11. kolovoza krenuo u Bukovicu, da bi izvidio i osigurao teren za prolazak Prvičana, koji su bili spremni da idu u borbu. Na putu kod sela Voćani 12. kolovoza izjutra u 5 sati, pošto su zasпали kod izvora Mikuljca, bili su nenadano napadnuti i uhapšeni, jer ih je prokazala jedna špijunska. Zatim su odvedeni u Skradin i poslije tri dana tj. 15. kolovoza strjeljani (vidi dok. br. 51, 82, 249 i 253).

robije ponovo ulazi u rad te ga policija uhvati u svoje pandže i bude osuđen u odsutnosti na 15 god. robije. Od toga vremena živi 3 g. ilegalno u Zagrebu. Iako »ilegalac« ipak je pod popularnim imenom »Šilja« poznato ne samo proleterskom Zagrebu, nego svima krajevima naše zemlje.

Kad je narod prihvatio oružje da istjera neprijatelja iz pogažene domovine »Šilja« je kao odan i disciplinovan član Kom. partije u prvim redovima, dolazi u Dalmaciju, da se stavi na čelo partizanskih odreda. Kad se »Si 1 j a« spremao, da izvrši svoj zadatak, pade u krvave faš. ruke.

Slava Pavlu Papu!

Pred smrt, prišao mu je pop. On je popu junački odgovorio: »Idi svom Musoliniju i reci mu kako komunisti umiru«. Uspomena na njega ostat će među dalmatinskim drugovima trajna i služiti će kao primjer pravog revolucionera i narodnog borca.

BROJ 28

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 51 OD 27. KOLOVOZA 1941 O TERORU USTAŠA U KLISU I TALIJANSKIH FAŠISTA NA PODRUČJU ŠIBENIKA¹

Iz Dalmacije. Ustaše ubijaju pristaše HSS-a. Ustaški krvoloci ubijaju ne samo Srbe i Zidove, nego sve one koji neće da saraduju na njihovoj izdajničkoj i krvavoj raboti. Tako je u Klisu 13/8. t. g. poginuo od faš. ustaške bande, ovdašnji čuveni Hrvat seljak Buliga Jozo čovjek 50 god. star.² Isti je bio poznat ne samo u mjestu već i u svim okolnim selima, kao jedan od najstarijih članova HSS-a unutar koje je zauzimao razna vodeća mjesta. Svojim iskrenim i poštenim radom stekao je simpatije ogromne većine naroda, a zasebno radnika prema kojima se je poginuli uvijek bratski i drugarski odnosio i saradivao, a sve u korist radnika i seljaka. Taj njegov pošten rad jedino se nije svidao petokolonašima unutar HSS-a, kao i svim ostalim nepr. naroda, pak je radi toga često bio progonjen i zatvaran još i za vrijeme diktatorske vlade, pa čak i za vrijeme vlade Cvetković—Maček. Dolaskom tudinsko-ustaške vlasti, jedini sin pok. Bulige je morao napustiti kuću kao i mnogi drugi mještani, uslijed terora kojeg su nad njima vršile faš. ustaške bande. Kad nisu mogli da uhvate sina onda su napadali oca kojeg su bivši velikosrpski žandari skupa sa faš.-ustaškom bandom ustrijelili u času kad je izišao iz kuće.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštet-neru) u Arhivu VII. arhiva NOB, ČSK, 16, reg. br. 33.

² Vidi dok. br. 392.

Novo krvoproliće tal. fašista i njihovih slugu ustaša. Nakon tal. terora u Šibeniku i okolici narod je stao bježati u šumu, te se organizirao za borbu protiv tud. osvajača. U toj borbi za oslobođenje ispod tud. jarma ti prvi part, iz Dalmacije, dali su za narodnu stvar opet svoje žrtve. Jedan veći odred part, iz Šibenika i okolice sukobio se kod Miljevaca sa četom žandara.³ Nakon dosta duge borbe žandari su se počeli povlačiti prema Siveriću, ali im je u to došla u pomoć tal. vojska. Na to se odred povukao. Nekoliko žan. je ubijeno. Jedan heroj part, videći da će biti uhvaćen bacio se na bombu i junački poginuo. 6 part, je uhvaćeno i strijeljano u Drnišu. Omlad. Ninić nakon ispaljenja plotuna ostao je lakše ranjen. Na to je prišao tal. oficiru i ubio ga iz revolvera uz poklik »Živila Kom. Partija«.⁴

BROJ 29

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA BATALJONA GERILSKOG ODREDA
ZA LIKU OD 27. KOLOVOZA 1941. GOD. O PREGOVORIMA
NA OTRICU I PAD ANIMA¹**

OBAVJEŠTENJE

Italijanska komanda preko svog agenta Veljka Budimira pozvala je na privatne razgovore na Otrić² Stevu Radenovića³ iz Srba. Stevo Radenović otišao je 25. ovog mjeseca na Otrić zajedno sa Milanom Tankosićem⁴ i oni su sa Italijanima vodili razgovor i izvjestili sljedeće: prigodom sastanka sa italijanskim oficirima među kojima su bila dva dene-

³ Šibenski NOP odred je krenuo iz Šibenika 12. kolovoza s 31 drugom. Komandir odreda bio je Pepo Polak - Marijan, a politički komesar Joso Vukičević. Dok su borci logorovali u Ravnom gaju blizu Drniša, iznenadili su ih i napali 18. kolovoza žandari i Talijani. Borba je trajala od 9 do 11 sati. Poginuo je jedan borac, a neprijatelj je imao dva mrtva. Odmah u početku ovog sukoba mnogi su se borci razišli, a ostali su po završetku borbe produžili za Prominu, u koju ih je stiglo u svemu 19. Od rasprišenih palo je u ruke neprijatelja oko 10 ljudi, i od njih nakon dva dana u Drnišu ih je 8 - strijeljano: Stipe Stančić, Miće Radetić, Nikša Polić, Ivo i Anđelko Ninić, Jure Krojca, Mladen Miković i Tonko Polić. Oni koji su stigli u Prominu, povezali su se s Pajom Popovićem (četnikom) u cilju da ih s nekoliko svojih ljudi prevede preko Polače do Drvara. Komandir Pepo mnogo je Paji vjerovao, iako je bio upozoren na njegovo šurovanje s Talijanima. Na mjestu gdje su zajednički, 24. kolovoza, trebali da prijedu željezničku prugu Drniš-Knin bili su dočekani od talijanske zasljeđe. Poslije pucnjave Pajini ljudi su se izgubili. Trojica partizana se opet vratila u Prominu, a zatim u Šibenik, odnosno komandir Polak se vratio u Split, dok ih se jedanaest ipak uspjelo probiti prema Dinari a 27. kolovoza u Drvar. Ostala petorica također su se različitim putovima vratili natrag (vidi dok. br. 43, 44, 53, 54, 85, 261, 395 i 398).

⁴ Vidi napomenu 7 uz dok. br. 30.

¹ Sačuvani primjerak obavještenja umnožen na šapirografu u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 1113, k. XXV.

² Opširnije o ovome vidi: »Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije«, tom IV, knj. 1, dok. br. 13.

³ Poslanik JRTZ u bivšoj Jugoslaviji. Za vrijeme okupacije najbliži suradnik četničkog komandanta Momčila Đujića i glavni politički funkcioner četničkog pokreta na tromeđi Dalmacije, Like i Bosne. Vršio dužnost povjerenika četničke Dinarske divizije u Kninu i u tom svojstvu rukovodio propagandnim i agitacionim aparatom u diviziji i teritorijalnim četničkim organizacijama. Emigrirao 1945. godine.

⁴ Jedan od organizatora ustanka u selu Dugopolje.

rala, oficiri su im pokazali jednu mapu na kojoj je bilo označeno da Italijani žele da okupiraju krajeve od linije koja ide od Ogulina preko Plaskog, Korenice, Rudog Lisca, Brotnje, Cvjetnica, Kamenica, Marinkovaca itd. prema Hercegovini. Kulen Vakuf, Donji Lapac i Drvar bili bi izvan italijanske okupacije, a Grahovo bi potpalo pod okupaciju. Italijanski oficiri izjavili su da bi oni na okupiranom području uspostavili svoju vojnu vlast, a **civilna vlast ostala bi i dalje u rukama hrvatskih ustaša i ustaške vlade u Zagrebu**. Interesovali su se za Drvar i Bos. Grahovo i izjavili da bi oni željeli ugušiti srpski oslobodilački pokret u tom kraju. Na dan 26. avgusta isti Tankosić i Radenović otišli su ponovno kod Italijana, ali ovaj put sastanak je bio na Padanima. Tamo je bio prisutan dr. Niko Novaković,⁵ Momčilo Đujić⁶, sveštenik iz Strmice, i Vlado Novaković iz Knina. Italijanski oficiri ponovili su isto ono što i na Otrčiu, te su pored ostalog naglasili da se italijanska vojska ne bi interesovala za događaje izvan onog mjesta koje oni okupiraju. Dr. Niko Novaković izjavio je da je njemu rekao komandant italijanske armije da bi pored italijanske komande u štab postojao jedan hrvatski ustaški komesar od strane ustaške vlade iz Zagreba koji bi komesar rukovodio sa svim poslovima civilne uprave u ime ustaške vlade iz Zagreba na onoj teritoriji koju bi Talijani okupirali.

Iz ovog se jasno vidi stav Talijana prema nama. Prosto je jasno da nas Talijani žele ponovo povratiti pod ustašku vlast i razoružati nas i prepustiti ustašama da bi ovi mogli da kolju nas i naše porodice kao i (da vrše) uništavanje naše imovine.

Štab ovog Bataljona dostavlja ovaj izvještaj svim komandirima jedinica i svim mjesnim odborima da ga saopšte borcima na položaju i cjelokupnom narodu u pozadini. U daljem odnosu sa Italijanima ovaj će štab blagovremeno izvjestiti borce i narod.

M. P.⁷

ZA ŠTAB
Matić⁸

⁵ Zvani Longo, poslanik JRZ u biv. Jugoslaviji. Nakon kapitulacije surađivao s okupatorom. Tražio od Talijana da anektiraju područja naseljena Srbima u Lici, Bosni i Dalmaciji, te je radi toga išao u posjetu talijanskom dvoru. Smatrao se svodomu Srba i Dalmaciji i reflektirao na položaj glavnog komandanta četničkih odreda u Dalmaciji, Lici i jednom dijelu Bosne, ali mu je to zvanje preoteo Momčilo Đujić.

⁶ Citavo vrijeme okupacije nalazio se u Zadru, sjedištu guvernera Dalmacije, i Italiji, uživajući privilegije zbog usluga koje je činio okupatoru. Emigrirao je u inozemstvo.

⁷ Pravoslavni svećenik, za vrijeme okupacije komandant četničke Dinarske divizionije. Od prvog dana okupacije najaktivniji suradnik Talijana, a kasnije Nijemaca i vlasti NDH. Inicijator krvavih zločina koje su četnici izvršili nad narodom na području Dalmacije, Like i u dijelu Bosne. On je jedan od najistaknutijih ratnih zločinaca. Pred kraj rata, pod zaštitom ustaša, sa jedinicama povukao se u Istru, gdje su zajedno sa Nijemcima njegove jedinice pružile otpor snagama 4. armije JA. Uz pomoć saveznika iz Trsta pobjegao u SAD.

⁸ Okrugli pečat bivšeg Sreskog suda u Donjem Lapcu. Štab bataljona ovjerio je obavještenje ovim pečatom, jer još nije imao svoj pečat.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 52 OD 28. KOLOVOZA 1941.
O STRIJELJANJU ZAROBLJENIH BORACA SPLITSKOG
PARTIZANSKOG ODREDA U SINJU¹

Slava palim herojima za slobodu porobljene domovine!

Gradom Splitom bolno je odjeknula jučer vijest, da je Pavelić dao u Sinju streljati 23 borca za oslobođenje Dalmacije — 23 naša partizana.² Velika je naša žalost, ali još veća mora biti naša zajednička mržnja prema tal. fašističkim osvajačima, koji se razbojnički uvukoše u našu zemlju i prema njihovim slugama, krvoločnim ustaškim zvijerima, koje nas sramno za judin groš. prodadoše. Teške su žrtve, koje nadoše smrt u prvom boju, ali građani Splita, splitske majke, šta će nam život u ropstvu, sramu, očaju i bijedi? Hrvatski narod mora dati žrtve za svoje oslobođenje; njemu slobodu niko neće pokloniti; on mora svoju slobodu izvojevati u bezobzirnoj i teškoj borbi zajedno sa ostalim od faš. porobljenim narodima, zajedno sa narodima Sov. Saveza. U svima zemljama Jugoslavije, u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Vojvodini već je zaplamtio požar oslobodilačkog partizanskog rata. Vjieran svojim slavnim tradicijama iz borbe za nacionalnu slobodu podigao se i hrvatski narod, da protjera osvajača i uništi ustaške izrode. U Lici, Kordunu, Dal. Zagori buknuše plamenovi narodne borbe; radnici i seljaci Šibenika i ostalih mjesta Dalmacije hrabro skočiše na oružje i krenuše u borbu. Među prvima, ne mogavši trpjeti zulom i sramni jaram faš. i ne htijuci zaostati za drugima, digoše se puni mržnje, hrabri sinovi hrv. gradova Splita, Solina, Sinja i Kaštela i pohitaše u borbu. Splitski part. odred, predvođen od hrabrog i iskusnog borca iz španskog građanskog rata druga Mirka Kovačevića zvanog »Lale«,³ sretno je napustio Split i upravo, kad je već bio blizu postavljenog cilja, slučajno je primjećen i primoran, da primi neravnu borbu na vrlo nepovoljnom terenu, sa većom ustaškom bandom. Naši hrabri borci zadavali su nepr. teške gubitke, ali u toku 10 časova teške borbe ustašama je pristigla velika pomoć tal. vojske i crnih košulja. Drug Lale je hrabro poginuo. Nekolicina bude zarobljena i okovana odvedena u Sinj. Tu su ih do smrti mučili, a ovih dana izveli pred pokretni prijevki sud pod pretsjedndštvom sudije Borčića iz Mostara te su većina osuđena na smrt. Svojim hrabrim držanjem u borbi, prili-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² i ³ Strijeljana su 24 partizana. Izostavljeno je ime Stojanac Sime (vidi dok. br. 396 i 397).
⁴ Mirko Kovačević-Lala, španski borac, kao instruktor CK KPH stigao je s Pavlom Papiom, članom CK KPJ, 7. kolovoza iz Zagreba u Split i istog dana prisustvovao sastanku Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, na kome je razrađen plan o formiranju partizanskih odreda u Dalmaciji. On je krenuo 11. kolovoza sa Splitskim odredom iz Splita ka Sinju gdje je u sukobu s neprijateljem 14. kolovoza poginuo u selu Kosutama.

kom mučenja, na sudu i prilikom streljanja oni pokazahu kako se umire za slobodu naroda. Njihova krv vapije za osvetom rodoljubivih pristaša HSS, SDS, svi bez razlike ostvarimo jedinstveni narodno-oslob. front, pojačajmo svoju mržnju u borbi protiv faš. osvajača i ustaša! Za svaku našu glavu neka padnu desetine faš. i ustaških glava! Stupimo u part, odrede! Dižimo se listom na oružje za slobodu Hrv. domovine!

»Krv za krv, smrt za smrt«

Krvavi tal. faš. sve više pokazuje svoje pravo lice, sve više otkriva svoje razbojničke zube. Mnogi uljuljani njihovom podmuklom taktikom pomisliše, da ovi krvnici i nisu tako krvavi, kao njihovi prijatelji nacionalni socijalisti i njihove sluge ustaše. Ali naša zarobljena Dalmacija sve više osjeća njihovu krvoločnu šapu. Iz Šibenika, iz Trogira, iz Kaštela narod bježi u šume pred njihovim terorom i prihvaća oružje. U Splitu teror iz dana u dan raste. Već za vrijeme štrajka solidarnosti izadoše crni krvnici na splitske ulice sa korbačima, revolverima, bombama i stadoše goniti miran narod. Jednog mladog šegrta nasred ulice isprebijaše iz čistog mira na mrtvo, te ga onako krvava odvedoše na policiju i tamo nastaviše krvnički posao i vrše ga još danas. Na policiji iz dana u dan do smrti tuku zatvorenike. Kod jednog šofera nadoše «Naš izvještaj» i staviše ga na muke. Po noći upadaju u kuće i odvođe staro i mlado. Neki dan crnokošuljaši usred bijela dana u jednu gostionu na Manušu, istukoše revolverima i korbačima sve prisutne goste, a namještaj demolirahu. Gostioničaru podmetnuše neke metke, a onda ga zatvoriše, jer je izjavio, da je Hrvat. Danas čovjek u Splitu nije ni danju ni noću siguran, da ne postane žrtva crnokošuljaša. Već danas u Splitu zabranjuju hrvatsko ime. Zatvori su puni. Naše dalm. sinove odvođe u Italiju, da tamo mogu sa njima raditi što hoće. Hrvatski Split žele učiniti tal. Hrvatsku djecu odvlače u tal. logore. Državne činovnike ne samo otpuštaju, nego ih izgone u roku od 8 dana iz Splita, samo zato, jer su htjeli, da osiguraju svoja prava, a nisu se htjeli odreći svog hrvatstva. Uslijed ovog porasta terora narod je uvidio, da nema druge nego da prihvati oružje u ruke i da sa silom odgovori silom. Narod je pošao u borbu. Prvi heroji-borci za narodnu slobodu iz splitskih krajeva ujedinili se sa borcima iz Sinja i okolice, koji stenju pod terorom faš. slugu ustaša. Zajednički podoše u borbu, da istjeraju zajedničke neprijatelje. U okolici Dicma sukobi se prvi odred ovih partizana sa ustaškom i tal. vojskom⁴ Nekoliko desetina partizana borilo se hrabro nekoliko sati sa par tisuća tal. vojnika i ustaša. Divna junačka djela izvedoše ovi mladi heroji. Jedan omladinac opkoljen od ustaša baci na njih bombu i oslobodi se. Jedan od komandira junački poginu u borbi.⁵ Nemamo još izvještaj koliko je part. palo u borbi. Nepr. je uspio zarobiti preko 20 boraca. Oni su odvedeni u Sinj gdje su nakon mučenja predani pri-

⁴ Vidi dok. br. 20, 21, 35, 38, 56, 96, 252, 258, 385, 386, 396, 397 i 398.

⁵ Komandir odreda bio je Kurir Borovčić-Dordano.

jekom sudu.⁶ Tal. faš. koji su oduzeli tzv. »nezavisnoj« Hrvatskoj i ono malo »vlasti«, koje je imala, dadoše zloglasniku Paveliću krvničku ulogu, da može, da potpiše 23 smrtno presude, na 23 hrv. omladinca većinom iz Splita, 23 omladinca, koji podoše u borbu, da oslobode domovinu od tudinskog ropstva, u koje ih je prodao zloglasni Pavelić.

Nigdje se nije jasnije očitovala krvava zločinačka uloga krvavog zloglasnika Pavelića nego u pokolju ovih boraca za slobodu ispod tal. faš. jarma, i ustaškog terora prve žrtve koje je dao naš Split vape za osvetom. To su prvi borci, a za njima stupaju stotine i hiljade novih boraca. Ustanimo svi zajedno, svi bez razlike na narodnost, na stranačku pripadnost, na vjeru, svi ustanimo sa oružjem u ruci u boj za slobodu naše domovine. Izagnajmo tudinske osvajače i njihove sluge. Za svaku smrt naših boraca ubijmo 10 faš. i ustaša. Smrt za smrt, krv za krv, to će biti najbolji pomen uspomeni hrabrih heroja: Rogulj Dragutina, Urlič Dav-ora, Fnua Dušana, Zelić Ante, Markotić Josipa, Kopsanac⁷ Tadije, Popović Ante, Nadetđ⁸ Josipa, Maitiković Marina, Tofcar⁹ Ante, Antonini Ivana, Marković Ivana, Jelaska Petra, Kurira Bruna, Santini Alfreda, Duplančić Branka, Petrić Josipa, Borozan Nebojše, Ozretić Vjekoslava, Dujimić Mirtka, Krsitulović Josipa, Cerina Tonka i Katić Ante ! !¹⁰ — Slava im i osveta!

Iz Dalmacije. Popovi ustaše pljačkaju narod. Pop u Kotlenicama, Marin Babin tražio je od seljaka da mu na ime redovine daju žito. Seljaci su odbili da daju žito, jer da i njima žito uvelike treba. Mjesto žita nudili mu novac. Međutim u nedjelju dne 17. o. m. došao je taj pop u crkvu bez popovskog ovratnika sa puškom karabinkom o ramenu a praćen dvojicom ustaša sprijeda a dvojicom straga. Pušku je položio na oltar i zaprijetio se okupljenim seljacima u crkvu. »Ako nećete da mi date žito milom, poslat ću vam ustaše i dati će silom. Ova puška na oltaru ostat će mjesto svijeće.« Ovaj postupak ustaškog popa Babina naišao je na veliko nezadovoljstvo i ogorčenje kod tamošnjih seljaka. **Pop inkvizitor.** Pop Talić zvan »Tale« iz Ričina zaveo je »red« u svojoj župi. Ako se netko u crkvi smije ili govori ili neće da dode na misu biva kažnjen zatvorom u mrtvačnici. U mrtvačnici ostaje 3 dana bez ikakve hrane. A ako drznik nije htio dati popu pšenice onda je kažnjen sa 10 dana zatvora u mrtvač. — **Ustaška prevara u Imotskom kotaru.** Ustaše su nagovarale ljude iz Imotskog kotara, da odu u Srijem, da se tamo nasele. Obećali im kuću, konje, volove, krave, potpuno gospodarstvo. Ljudi nisu znali, da je to prevara i da ih šalju u opljačkana imanja srp. seljaka. Kad su vidjeli prevaru ljudi se vratiše.

Onima koji pjevaju »Campagnola bella«. — Dok se svi narodi pa i naš, bore za svoju slobodu ne štedeći niti živote, izgleda da u našem Splitu jedan dio stanovništva i omladine ne samo neće da se bori, nego pada sve više pod uticaj tal. faš. Ovdje ne mislimo na one male ostatke

⁷ Skopljanac

⁸ Radelić

⁹ Torkar

¹⁰ Vidi dok. br. 396 i 397.

stare i gnjile tal. aristokracije koja se učahurila u ono par palača kraj Dioklec. zidina koja je uvijek služila tal. imper. kao izgovor da tlače naš narod. Ovdje mislimo na ono naše pučanstvo i omi. koji govore na ulici tal. ulaguju se faš., priređuje koncerte, posjećuju faš. priredbe poklonstvene situacije te su ...

Stanovništvom Splita šire tuđinske običaje. Dok češki i franc. omi. pred svojim nacionalnim spomenicima pjevaju rodoljubive pjesme, a u njih pucaju faš. mitraljezi, dotle »zlatna mladež« u Splitu pjeva »Campagnola bella« kao da se na svijetu ništa ne događa. Zar ovi misle da će narod lako zaboraviti ovako ponašanje. — **Teror nad drž. činovnicima.** Kad su slomom jug. vojske drž. činovnici napušteni od svojih bivših gospodara i ostavljeni na mliost i nemilost tud. vlasti, počeli su se ombanjivati iluzijama, da će im pod ovim tuđim krvoločnim režimom naći svoju udobnu stolicu, na kojoj će prospavati dane krvavog obračuna naroda sa faš. okupatorima. Ali im je tal. faš. dao znati, da tko hoće biti tal. čin. taj mora biti fašista; taj mora biti spreman da batinom u ruci napada svoj narod, koji se bori protiv tud. vlasti. Tako su sudski čin. u Skradinu, koji su se izjasnili da žele služiti tal. administraciji odmah sutradan morali su potpisati pristupnicu u fascio, a poslije toga su dobili crne košulje po kroju i naređenje da moraju sudjelovati u svim »manifestacijama« i »paradama« i »akcijama fasciae«. Možda ste čuli provokaciju prefekta prema čin. prilikom njegove posjete Dir. pomor, saobraćaja. On je zapitao jednog čin. koji je imao tal. ime, da li je Tal. Kad mu je ovaj odgovorio da je ovaj Hrvat, prefekt je skinuo kaput i rekao da bi se s njim potukao da nije u službenoj posjeti. Nakon toga čin. je otpušten i odveden u zatvor. No prefekt se ne zaustavlja na provokacijama on pribjegava masovnom otpuštanju čin. pod izlikom, da su se izjasnili da ne žele služiti tal. administraciji. Tako je ovih dana na Ispostavi Ban. vlasti otpušteno 90 čin. na fin. dir. 40, na Hig. zavodu 9, u bolnici 8. Priprema se otpuštanje novih partija na samoj ispostavi, kao i po drugim uredima. Faš. vlast bi htjela ovim terorističkim metodama stvoriti paniku među čin. i time ih natjerati, da se čvrsto privežu uz faš. vlast. Činovnici! — Već je krajnje vrijeme da se prenete iz sna političke nezrelosti. Već je vrijeme da se uz cijeli narod pridružite narodnooslobod. borbi protiv tud. faš. i ustaške vlasti.

Ispravak! U jučerašnjem broju »Izveštaja« greškom je unešena rečenica: »Omladinac Ninić nakon ispaljena plotuna ostao je teško ranjen. Na to je prišao tal. oficiru i ubio ga uz poklik »Zivila Kom. partija« — mjesto rečenice: »Na to je i pored dva ispaljena plotuna lakše ranjenom omladincu Niniću, koji je uzviknuo »Zivila Kom. partija«, prišao tal. oficir i ubio ga iz revolvera.«¹¹ — U narednim brojevima donijet ćemo detaljan prikaz borbe i pogibije sinjskih heroja.

¹¹ Vidi napomenu 4 uz dok. br. 28.

**PISMO KOMANDANTA DRVARSKOJ BRIGADE LJUBE BABIĆA OD
29. KOLOVOZA 1941. O DOLASKU GRUPE PARTIZANA IZ ŠIBEN-
SKOG ODREDA, STAVU PREMA TALJANIMA I O SARADNJI S
PARTIZANSKIM ODREDIMA DALMACIJE¹**

Obavijest primljena dana (29. kolovoza). Odgovaram po redu: Od obećanih ljudi stiglo je ovamo njih 10 (deset).² To je grupa koja je pošla iz Šibenika na čelu sa drugom Jovom I.³ Ta je grupa najprije došla do Promine, a odatle uz pomoć Paje Popovića⁴ pokušali su da se prebace na našu stranu. Tom prilikom bili opkoljeni od talijanske straže njih 5 sa Jovom na čelu, koji je bio komand. tog odreda. Svi su izgledi da se tu radi o organizovanoj izdaji od strane P. Pop. Da li je to tako treba detaljno izviditi. Mene čudi da drugovi iz Knina, zajedno s tobom nisu

¹ Original (pisan crnilom, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/8.
² Odnosi se na grupu boraca Šibenskog partizanskog odreda. Odred je krenuo iz reiona Šibenika 12. kolovoza i dok se odmarao u Ravnom gaju kod Drniša 18. kolovoza je napadnut i razbijen (vidi dok. br. 28).

³ Komandir odreda bio je Pepo Polak-Marijan.

⁴ Paja Popović, rodom iz Biskupije kod Knina bio je poznat Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju još prije kapitulacije Jugoslavije. On se prikazivao kao neki bliži simpatizer komunista i održavao je prijateljske veze s nekim našim drugovima komunistima iz sjeverne Dalmacije. To je razlog što se pokušalo doći s njim u vezu radi prelaza Šibenskog partizanskog odreda na sektor Drvara, gdje je, u to vrijeme izbio oružani ustanak. Jedanaestog kolovoza, dan ranije, prije polaska Šibenskog odreda iz Šibenika, krenuo je Pavle Pap-Silja, član CK KPJ u Bukovici, radi izvidanja i sigurnog prebacivanja odreda, ali je 12. kolovoza pao u ruke neprijatelja (vidi dok. br. 27).

Međutim, nakon stradanja druga Silje i nakon neuspjeha da Šibenski odred krene u gjelni, uslijed već poznatih okolnosti, onaj dio Odreda koji je uspio da se probije iz Šibenskog sektora poveo se s Pajom Popovićem, i ovaj ga je uputio onim pravcem na kojem su talijanski okupatori — prethodno obaviješteni od njega — postavili zasjedu. Taj dio odreda, iznenađen, upao je u unakrsnu vatru. Mnogo drugova je izgubilo, a svega nekolicina boraca uspjelo je da se pod borbom izvuku i probiju do Drvara.

To je bila prva izdaja tobožnjeg simpatizera Paje Popovića, prevejanog četničkog suradnika okupatora.

Porodica Paje Popovića (njegov otac Onisij Popović bio je u Prvom svjetskom ratu strijeljan od austro-ugarskih vojnih vlasti u Sinju) bila je vrlo popularna među srpskim narodom Kninske krajine, o čemu se vodilo računa. Za razliku od poznatog četničkog zločinca Kninske krajine Momčila Dujčića, koji se nakon izdaje u Drvaru otvoreno poveo s okupatorom i sa svojim četama borio protiv partizana, Paja Popović je, kao suradnik okupatora, taktizirao drugim metodama i u drugim formama, a za razliku od oružane borbe i narodnog ustanka u to vrijeme i u tim krajevima bio je opasan kao i Dujčić. On je zauzimao stav nesuprotstavljanja okupatoru, s njim kolaborirajući na mirnoj nozi, s jedne strane, a s druge strane: ne ći u partizane nego čekati saveznike. Oko njega su se okupili neki naši simpatizeri iz Kninske krajine, koji su, opterećeni oportunističkim, podržavali stav mirnog čekanja, a to je značilo sprječavanje i gušenje oružane borbe.

U to vrijeme bilo je u tom kraju (npr. oko sela Cetine) naoružanih srpskih seljaka koji su, iako pod četničkim utjecajem, bili vojni da se, zajedno s partizanima, tuku protiv okupatora i ustaša, ali je Paja Popović to onemogućavao, i dogovorio se s Taljanima da ih oni pohapse, razoružaju i pošalju u internaciju, a kasnije — tobože na njegovu intervenciju — one najkolebljivije pustili su svojim kućama.

Partijsko i vojno rukovodstvo Dalmacije nastojalo je da njega — i pored one utvrđene njegove izdaje Šibenskog partizanskog odreda — i grupu okupljenu oko njega, pridobije za zajedničku oružanu borbu protiv okupatora, ustaša i četnika. Međutim, iako je on na riječima bio za borbu, svi napori i pokušaji ostali su bez uspjeha, i njegovo djelovanje u Kninskoj krajini bilo je iz dana u dan sve opasnije za partijski pokret i oružanu borbu.

Iz tih razloga, partijsko i vojno rukovodstvo Dalmacije riješilo je da oružanom akcijom učini tome stanju kraj. Tada je Prvi udarni bataljon, pod komandom narodnog heroja Bože Bilića i Ante Jonića, u lipnju 1942. godine, otišao u akciju, i pošto se Paja Popović sa puškomitraljezom suprotstavio, bio je ubijen. (Objašnjenje Vicka Krestulovića).

poduzeli nešto da bi pomogli tim drugovima da se snadu i ovamo prebace bez tolikih žrtava. Od onih deset ljudi 4 su part., a svega dva, i to za nuždu, malo bolji vojni stručnjaci. Neke od njih poslaćemo odmah, kao odgovorne, na pojedine dijelove naše fronte. Ako dodu ovamo ta dva čovjeka o kojima govoriš mi ćemo biti za nuždu zadovoljni. Neka svi drugi drugovi rade u pozadini u Dalm. jer to je isto tako naš vrlo važan front, možda mnogo važniji. Toliko što se tiče kadrova. Po pitanju Talijana: To je sada najvažnije pitanje. Naš ustanak sada proživljava najveću krizu, baš u vezi s tim pitanjem. Velik. srb. elementi s drugim neprijateljima naroda otvoreno šuruju sa Talijanima. Već nekoliko dana vode neke pregovore. Talijani nastoje da pocijepaju naše snage i tako razdjeljene da nas lakše savladaju. To je očito. U tome se služe svim sredstvima. Mi smo preduzeli izvjesne mjere protiv tih elemenata, mislim da ćemo ih potpuno savladati. Talijani su spremni da pređu u napad. Dostavili su nam neku vrstu ultimatumu po kome u poned. 1. septembra treba da se izjasnimo po pitanju njihovih okup. zahtijeva. U sluč. da budu nepovoljni naši odgovori, oni tako kažu, stupiće u oružanu borbu. Demarkac. linija koju oni »predlažu«: Ogulin, Plaški, Korenica, Udbina, Rudi Vrh, Brotnja, Cvjetnić, Kamenica, Resanovci i dalje prema Livnu. Ta oblast da bude pod njihovom vojnom okup., a civil. vlast »hrvat.«. Jasno je sve: spasavanje Pavel. onako kako mogu, ostvarivanje imp. aspiracija talijan. fašista. Mi se spremamo na tu borbu. Ona će biti dosta teška. **Naročito ako Dalmacija, Hrvatski⁵; i dr. krajevi ne povedu istovremeno borbu protiv njih. Ta se borba mora započeti po cijenu najvećih žrtava.** Naša part. sa rad. narod, mora sve učiniti, kaiko bi rasteretili naš front. Mi trebamo samo vašu pomoć i mi ćemo biti toliko snažni da i tu tal. bandu savladamo. **Još jednom podvlačimo da od pokreta u Dalm., u tal. pozadini, zavisi sudbina našeg ustanka.** To podvi, po sto puta. Odmah u tom pogledu izdati potrebne naredbe. Sa Bjedovom⁵ stupiću u vezu, ukoliko imadne mogućnosti. Sva ona sela koja nabraja, s kojima bi se trebali povezati, povezana su sa našim odredima, doduše preko manje-više, čet. elemenata. Postupaćemo prema naredbi da se u Golubić pošalje neki potrebni čovjek. Čudi me da mi ne šalješ taj letak P. K. — K. P. H. Smatram to aljkavošću i protestujem protiv toga je ovako se ne može raditi. Mi moramo izdati let. na talijanskom pa makar potpisali naše gerii, odrede. To ćemo učiniti danas-sutra. Matrice šalji čim prije. — Nešto ljekarskog materijala primio sam po Kosmanu, ne znam da li je to taj potrebni lijek. — Mnogo me iznenaduje za te događaje kod Sinja i Drniša. Mi radimo kako sam ti javio na reorganizovanju naših gerii, odreda. Privodimo taj posao pomalo i kraju. — Tražite veze sa odgovornim forumima za Bosnu i Herceg., mi je nismo mogli dobiti. Slali smo tri puta čovjeka. Uzalud. Pokušajte i vi. — Tražite vezu sa odg. forum, za Crnu Goru. O tome nas izvjestite. — Da li su CK KPJ ili CK KPH ili Pokr. k. izdali kakav proglas povodom novonastale situacije (okup. Hrvatske), za sada samo toliko. Ali još jednom podvlačim da po svaku cijenu morate povesti borbu na terenu protiv talijanskih okupatora.

⁵ Spiro

Da, borba jaka u Dalmaciji i ostalim krajevima Hrvatske, samo to i još jednom samo to !!!

Izdajte letke i proglase — apele srpskom i hrva. narodu da pomogne naš narod, ustanak i borbu. To odmah učinite. Potpisujte i nas. Obavijestite što više možete o našoj borbi. To ste do sada malo činili kako pričaju prisutni drugovi.

Imali smo tešku borbu kod Petrovca: neprijat. art. (8 top.) avijacija, tenkovi i pješadija jurišali su, mi smo ih razbili, uništili cijelu satniju i jednu polimitralj. čet. Kod Glamoča borbe napreduju. Na livanj. frontu takode. Kod Jajca takode kao i na drugim stranama. Odmah izvještaj.

Plameni pozdrav svima drugovima
Ognjen⁶

BROJ 32

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 54 OD 30. KOLOVOZA 1941.
O POSJETU GRUPE BIVŠIH POLITIČARA U SPLITU FAŠISTIČKOM
PREFEKTU ZERBINU¹**

IZ HRVATSKE I DALMACIJE

Kako »narodni rodoljubi« vode borbu protiv fašizma.

G. Mirko Buić bivši ban Primorske banovine i istaknuti sokolaš, prota Sergije U nukalo i dr. Šola bivši poslanik JRZ za grad Mostar sastali su se i otišli prošle srijede do talijanskog Prefekta u Splitu izložili mu teško stanje srpskih emigranata u Dalmaciji.² Gosp. Prefekt bio je ovoj, također gospodi, vrlo ljubazan te im izjavio da je njegova **velike** radost što ih pred sobom vidi; on je radostan, izjavio je gosp. Prefekt, da u ovome susretu vidi već sada **prve korake međusobne suradnje** na putu **bratskog izmirenja** koje će i **jednima i drugima** donijeti vrlo korisne rezultate u borbi **protiv zajedničkog neprijatelja**. Dakle tako: u borbi protiv zajedničkog neprijatelja? A mi otvoreno pitamo gosp. bivšeg bana i gosp. protu: Kakvi su to koraci međusobne suradnje i kakva je to borba protiv zajedničkog neprijatelja? Ovo se protivi i najnovijim

⁶ Ljubo Babić
¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Talijanskog prefekta dr Paola Zerbina, posjetili su 21. kolovoza, pored navedenih još i: dr. Josip Jablanović, bivši ban Primorske banovine, dr. Jakša Račić, bivši kraljev prijatelj i dr. Zvonimir Simunić, poznati policajac i drugi. (Vidi A. Kisić: »Ljetopis grada Splita, rukopis 1941, str. 145. Muzej narodne revolucije — Split, Inv. br. 57).

porukama gosp. Simovića kao i cijele bivše jugosl. vlade, koja otvoreno poziva na aktivnu borbu protiv fašizma nedopuštajući nikakovo »bratsko izmirenje« itd. Ova tri gospodina su vrlo radosno odskakutala svojim kućama a sutradan je gosp. Prefekt u »San Marco« od 21/8. 1941. dao doslovno slijedeću noticu: Jutros je Nj. Eksk. Prefekt primio jednu skupinu splitskih ličnosti, koje su zamolile da s njim razgovaraju, i s njima se zadržao u srdačnom razgovoru. — Bivši narodni poslanici JRZ dr. Besarović iz Sarajeva i dr. Cap posjetili su »poglavnika«. Kao »privrednici« i inače bogati ljudi potužili su se »zloglavniku« na nered i nesigurnost, koja vlada u zemlji naročito radi part. borbi. Drugi dan je doglavnik veselo na »krugovalnoj drž. postaji« pozivao u »promičbi« Srbe, da se priključe borbi protiv partizana. Dok se narod bori za oslobođenje, dotle ovi saraduju sa »zloglavnikom« koji ubija Srbe. — **Čemu slike i upitni arci na brodogradilištu?** Radnici su dobili nalog da donesu dvije slike i ujedno da ispune neke upitne arke. Ove slike će služiti valjda policiji i za prisilni upis u »Dopolavoro«. Radnici treba, da se tome odupru i da ne dopuste, da potajno i protiv svoje volje budu upisani u faš. organizacije! Nemojte davati slike, nemojte potpisivati nikakve arke.

BROJ 33

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, OD 31. KOLOVOZA 1941. O
POSJETU PREFEKTA ZERBINA SPLITSKOM BRODOGRADILIŠTU¹

»Njegova Ekselencija« Prefekt na brodogradilištu u Splitu. Talijanski faš. kod nas hoće očito dokazati, da u faš. vlada jednakost. Zato su nam za prefekta poslali »ekselenciju« Zerbina. On je kao i svi faš. jednaki razbijač, jednaki provokator, a sad je na brodogradilištu pokazao i kao jednaka kukavica i jednaki glupan. Ponajprije se uopće nije usudio »najaviti« bojeći se da ne bude dočekan kao Stojadinović.² »Ekselencija« je ušao najprije u jednu radionu, radnici su radili i dalje ni ne primjećujući tog šarlatanskog čovječuljka, koji je faš. pozdravio a da mu nitko nije odzdravio. Videći »ekselencija« iz prikrajka »napor nacije« i svoju »popularnost« dao je sazvati sve radnike ne dajući, da se kaže u koju svrhu. Najednom se bez faš. pozdrava (ekselencija, ovo je kažnjiv disciplinski prekršaj) digao. »On«, uz njega kao prevodilac neki »naš« oficir koji je neki dan dobio od faš. batina. »Ekselencija« valjda kao

¹ Fašistička organizacija za zabavu i pouku radnika i namještenika.

² Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gestet-neru) u Arhivu VII. arhiva NOB, CSK, 16, reg. br. 43.

³ Milan Stojadinović posjetio je Split 27. srpnja 1938. godine. Partija je organizirala demonstracije koje su počele te večeri na Narodnom trgu i nastavile se na Rivi i barikadama u predjelu Varoša u kojima je prednjačila radnička omladina.

predstavnik tal. proleterijata konstatira, da je ruski proleterijat pod vodstvom engleskih i američkih Židova napao tal. i njem. proleterijat. Rekao i ostao živ. Tomu je dokaz, da je Musolini sin kovača a oni svi »fašisti« da su sinovi Mussolinija. I ti tal. »proleter«, dali su seljačku zemlju »ekselencija« je mislio »fašisti i kapitalisti« uzeli su zemlju i dali seljacija u zakup, pod uslovima... no možete si misliti, a ne kao u Rusiji/to je jasno). I »gosp. Zerbin« kao pravi »proleter« zabrinuo se za Lenjina u grobu, koji bi se zgražao, da vidi što čini njegov nasljednik. Tako taj nasljednik daje ordene onima nekim »stanovnicima« koji užasno mnogo rade pa i 18 sati za tu neku državu. Pravi skandal kog u faš. drž. nema. No govor ekselencije nebi bio dostojan njegovog položaja da nije plameno pozvao radnike, neka kažu, tko je među njima komuniist. Rekao i nestao, samo da ne čuje, da radnici zahtjevaju da se njihovi drugovi puste na slobodu.

BROJ 34

ĀPUTSTVO POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD
KOLOVOZA 1941. RUKOVODSTVIMA NOP DALMACIJE ZA
STVARANJE NARODNOOSLOBODILACKOG FRONTA¹

PLATFORMA JEDINSTVENOG
NARODNO-OSLOBODILACKOG FRONTA

Poznat je očit cilj hitlerizma, da zagospodari cijelim svijetom, ali je još očitija njegova namjera, da podjarmi naročito slavenske narode. Pošto je prethodno osvojio Evropu i sve male slavenske narode, udario je na moćni i napredni Sovjetski Savez, u čijem se sklopu, pored drugih slobodnih naroda, nalaze i dva najveća slavenska naroda: Rusi i Ukrajinci. Po Hitlerovom planu, Slavene kao nižu rasu treba djelomično iskorijeniti, a djelomično pretvoriti u bespravno roblje. Privredu slavenskih zemalja žele osvajati da potčine potrebama njemačke industrije i da na ogromnim prostranstvima slavenskih zemalja stvore velike posjede, na kojima će njemački, talijanski i mađarski baroni i grofovi izrabljivati i tlačiti seljaštvo slavenskih naroda. Privredno potčiniti, nacionalno i kulturno potpuno uništiti i porobiti sve narode, a naročito slavenske, to je cilj njemačkog fašizma. U sprovođenju ovih paklenih planova njemački fašizam ima pokorne pomagače u svojim prirepcima: talijanskom, mađarskom, rumunjskom i finskom fašizmu.

Ali sigurno najodvratnije sredstvo u borbi hitlerizma protiv Slavena je njegovo nastojanje, da preko svojih plaćenih slugu u pojedinim

¹ Original (pisan crnilom, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, RP-24/6.

PLATFORMA JEDINSTVENOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG FRONTA.

Prvenat je i očit cilj Hitlerizma, da zagospodari cijeli svijet, ali je još očitije njegova namjera, da podjari, naročito slavenski narode. Pošto je prethodno osvojio Evropu i sve male slavenske narode, udario je na moćni i nepridni Sovjetski Savez, u čijem se sklopu, pored drugih slobodnih naroda, nalaze i dva najveća slavenska naroda: Rusi i Ukrajinci. Po Hitlerovom planu Slavene kao nišu rasu treba djelomično iskorijeniti, a djelomično pretvoriti u bespravno roblje. Privrednu slavenskih zemalja žele osvajati, da potpuno pobijede njemačku industriju i da na ogromna prostiranja slavenskih zemalja stvaraju velike posjede, na kojima će njemački, talijanski i mađarski baroni, i grofovi israbljivati i tlačiti seljaštvo slavenskih naroda. Privredno politički, nacionalno i kulturno uništiti i porobiti sve narode, a naročito slavenske, to je cilj njemačkog fašizma. U sprovođenju ovih paklenih planova njemački fašizam ima pokorna pomagala u svojim prirjecima: talijanskim, mađarskim, rumunjskim i finskim fašizma.

Ali sigurno najodvratnije sredstvo u borbi Hitlerizma protiv Slavena je njegovo nastojanje, da preko svojih plaćenih slugu u pojedinim slavenskim zemljama savadi te narode, kako bi se oni u toj borbi iskrvarili i međusobno uništili.

Kod nas u tzv. "nezavisnoj Hrvatskoj" tu ulogu Hitlerovih plaćenika igraju Pavelić i njegova franko-ustaška banda, neosporno najveći izrod i izdajnik što ih je ikad hrvatski narod imao. Oni su tal. fašizmu prodali našu divnu Dalmaciju, halijsku hrvatsku kulturu; oni su predali Mađarima Medjumorje; oni su spremni da potpuno predaju i ostale krajeve "nezavisne" Hrvatske stranac osvajačima, samo da ih se kao dobre slugu ne bi sačuvati. Glavna zadaća tog izroda, koji nema nikakvog oslonca i uticaja u hrvatskom narodu, sastoji se u isamivanju što veće mrlinje i borbe između Srba i Hrvata, da bi tako tudjinski osvajači što lakše i sa što manje vojnih snaga, koji su im potrebne u borbi protiv SSSR i drugih slobodnih naroda, mogli vladati u našoj zemlji.

Potrebno je, napose, svuda istaknuti likavu politiku talijanskog fašizma. U krajevima potpuno pripojenim Italiji, talijanski fašizam prijanjuje besobzirno njare terara, isgladnjivanja, pljačke, odnarođivanja i uništavanja hrvatske nacionalne kulture. Međutim u krajevima, gdje "vladaju" ustaše, talijanski fašizam provodi dvostruku politiku. Dok sa jedne strane saraduje sa ustašama u borbi protiv partizanskih odreda i podjaruje ih sa krvava djela naroda i njegovih boraca, dotle sa druge strane nastoji među izmjenicima grupama krugovima, prikazujući se kao, tobože, zaštitnik Srba od ustaša, vrbovati svoje agente i plaćenike. Na taj način us njihovu pomoć talijanski fašizam namjerava potpuno okupirati i ostali dio Hrvatske i Bosne. Ti agenti koji su se pojavili kod Srba, traže da Srbi na "velikodušnost" talijanskog fašističkog raskolnika odgovore lojalnom saradnjom u borbi protiv oslobodilačkog partizanskog pokreta. Ovim izrodima, koji su spremni da zbog svojih prijevratnih u samjediničijem trenutku borbe zabudu narodu nož u leđa, treba besobzirno odsveti krivku i dati im odlučan otpor.

Ciljev Hrvatski i srpski narod moraju se baš zato ujediniti u besobirnoj i nepomirljivoj borbi protiv tudjinske i njihovih slugu i zajedničke odrediti sve paklenje, koji idu sa tim da razbiju jedinstveni narodno-oslobodilački front i oslabe njegovu borbu.

Jedini put ka nacionalnom oslobađenju naših potlačenih naroda, može biti samo borba svih iskrenih rodoljuba na bazi jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta. Pripadnost raznim političkim strankama i strujama, kao i nacionalna i vjerska raznolikost ne smije nipošto biti prepreka u samjediničkoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja - stranih fašističkih osvajača i njihovih domaćih slugu ustaša i drugih, koji bi bili spremni po bilo kojem cilju sliniti i udajiti. Lojalna saradnja unutar jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta je osnovni preduslov uspješne borbe i pobjede. Stvaranje samostalnog fronta u toj borbi je jedino mjerilo iskrene ljubavi prema svom narodu.

Pitanje organizacije buduće države i društvenog sistema nije sada potrebna istovrat. To će pitanje riješiti oslobodjeni narod svojim slobodnom voljom, kada na glavi zajednički cilj bude postignut - a to je protjerivanje tudjinskih osvajača i uništenje njihovih domaćih /zlagoplacnika, ustaša i ostalih.

Neosporno je, da je postignuće tog cilja moguće jedino putem oružane borbe, putem sveopćeg narodnog oružanog ustanka. U toj borbi učestvuju partizanski, Srbi, Crni, Čerči, Bosanci, Hercegovci, Srbi i Kordubani; je naša svag odreda i kod nas u Dalmaciji gdje su u oružanoj borbi protiv tudjina i njegovih slugu pale prve žrtve za nacionalnu slobodu. Budući, da su partizanski odredi naša najvažniji oblik borbe protiv tudjinskih osvajača i njihovih slugu, to nam treba pobijati one koji žele prikazati partizane kao bivše veliko-gerilaške "štitake" koje su organizirali neprijatelji hrvatskog i srpskog naroda sa svoje protunacionalne ciljeve.

Faksimil Platforme jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta

slavenskim narodima zavadi te narode, kako bi se oni u toj borbi iskrevavili i međusobno uništili.

Kod nas u tzv. »nezavisnoj Hrvatskoj« tu ulogu Hitlerovih plaćenika igraju Pavelić i njegova franko-ustaška banda, neosporno najveći izrodi i izdajnici što ih je ikad hrvatski narod imao. Oni su talijanskom fašizmu prodali našu divnu Dalmaciju, kolijevku hrvatske kulture; oni su predali Mađarima Međumurje — oni su spremni da potpuno predaju i ostale krajeve »nezavisne« Hrvatske stranim osvajačima samo da im se kao dobre sluge ne bi zamjerili. Glavna zadaća tog ološa, koji nema nikakvog oslonca i uticaja u hrvatskom narodu, sastoji se u izazivanju što veće mržnje i borbe između Srba i Hrvata, da bi tako tudinski osvajači što lakše i sa što manje vojnih snaga, koje su im potrebne u borbi protiv SSSR i drugih slobodnih naroda, mogli vladati u našoj zemlji.

Potrebno je, napose, ovdje istaći lukavu politiku talijanskog fašizma. U krajevima potpuno pripojenim Italiji, talijanski fašizam primjenjuje bezobzirne mjere terora, izgladnjivanja, pljačke, odnarodnjavanja i uništavanja hrvatske nacionalne kulture. Međutim, u krajevima gdje »vladaju ustaše, talijanski fašizam provodi dvoličnu politiku. Dok sa jedne strane suraduju sa ustašama u borbi protiv partizanskih odreda i podjuru ih na krvava djela protiv naroda i njegovih boraca, dotle s druge strane nastoji među izvjesnim srpskim krugovima, prikazujući se kao tobože zaštitnik Srba od ustaša, vr bi va ti svoje agente i plaćenike. Na taj način uz njihovu pomoć talijanski fašizam namjerava potpuno okupirati i ostali dio Hrvatske i Bosne. Ti agenti, koji su se pojavili kod Srba, traže da Srbi na »velikodušnost« talijanskog fašističkog razbojnika odgovore lojalnom saradnjom u borbi protiv oslobodilačkog partizanskog pokreta. Ovim izrodima, koji su spremni da zbog svojih prljavih računa u najodlučnijem trenutku borbe zabodu narodu nož u leđa, treba bezobzirno zderati krinku i dati im odlučan otpor.

Čitav hrvatski i srpski narod moraju se baš zato ujediniti u bezobzirnoj i nepomirljivoj borbi protiv tudinaca i njihovih slugu i najodlučnije odbiti sve pokušaje, koji idu za tim da razbiju jedinstveni narodno-oslobodilački front i oslabe njegovu borbu.

Jedini put ka nacionalnom oslobodenju naših potlačenih naroda može biti samo borba svih **iskrenih rodoljuba na bazi jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta**. Pripadnost raznim političkim strankama i strujama, kao i nacionalna i vjerska raznolikost ne smije nipošto biti prepreka u zajedničkoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja — stranih fašističkih osvajača i njihovih domaćih slugu ustaša i drugih, koji bi bili spremni pod bilo kojom izlikom služiti tudinu. Lojalna saradnja unutar jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta je osnovni predušlov uspješne borbe i pobjede. **Stvarna spremnost za učestvovanje u toj borbi je jedino mjerilo iskrene ljubavi prema svom narodu.**

Pitanje organizacije buduće države i društvenog sistema nije sada potrebno isticati. To će pitanje riješiti oslobođeni narod svojom slobodnom voljom kada naš glavni zajednički cilj bude postignut — a to je protjerivanje talijanskih osvajača i uništenje njihovih domaćih plaćenika, ustaša i ostalih.

Neosporno je, da je postignuće tog cilja moguće jedino putem oružane borbe, putem sve općeg narodnog oružanog ustanka. U toj borbi učestvuju partizani Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Like i Korčuna; ona je našla svog odraza i kod nas u Dalmaciji, gdje su u oružanoj borbi protiv tuđina i njihovih slugu pale prve žrtve za nacionalnu slobodu. Budući, da su partizanski odredi sada najvažniji oblik borbe protiv tuđinskih osvajača i njihovih slugu, to najžešće treba pobijati one, koji žele prikazati partizane kao bivše velikosrpske »četnike«, koje su organizirali neprijatelji hrvatskog i srpskog naroda za svoje protunarodne ciljeve.

U narodnooslobodilačkoj borbi potrebno je primjenjivati isto tako i sve druge moguće oblike borbe, koji će slabiti vojnu snagu neprijatelja, kojima ćemo mu se suprotstaviti i onemogućiti mu da nas nacionalno, kulturno i ekonomski porobi.

Oblici borbe, koje predlaže Kom. Partija u Dalmaciji svima političkim strankama i grupama, svima rodoljubima sastoji se u slijedećem:

a) U prvom je redu dužnost naroda, da se prihvati oružja, da bi se oružjem u ruci istjerao neprijatelj. Prvi korak u oružanoj borbi jest stvaranje **partizanskih odreda**, čija je zadaća uništavanje neprijateljskih vojnih formacija, skladišta, mostova, željeznica, transporta itd. Kod postojećih odreda treba uspostaviti jedinstveno rukovodstvo. Formiranje i snabdijevanje partizanskih odreda mora biti zadaća cijelog naroda u svim gradovima i selima. U krajevima gdje se vode partizanske borbe treba stvoriti zajedničke odbore za pomoć partizana. U koliko uslovi u pojedinim krajevima dozvoljavaju treba da se i sav narod podigne u oružanu borbu, u opći narodni ustanak protiv stranih zavojevača i njihovih slugu.

b) Fasišti i njihove sluge ustaše, da bi što više držali narod na uzdi vrše nad narodom krvavi teror. Oni ubijaju najbolje sinove hrvatskog i srpskog naroda. »Ustaše« vrše, naročito, teror nad Srbima u cilju razdvajanja naroda, a fašisti zlaže na ulice sa korbacima i bombama, sile narod da pozdravlja fašistički, prebijaju ljude jer govore hrvatski i pjevaju hrvatske pjesme. U policijskim i karabinjerijskim kasarnama prebijaju i truju nedužno građanstvo. Protiv svih tih oblika terora narod mora da se odupre **sa oružjem u ruci da ubija nosioce i izvršioce toga terora.**

c) Pošto fašisti i njihove sluge ustaše žele narodu oduzeti i njegovu imovinu i hranu to u svakom mjestu treba organizirati **oružani otpor protiv rekvizicije svake vrste.** Oružani otpor treba pružiti i protiv ubiranja poreza i drugih daća, ako neprijatelj to pokuša silom.

d) Narodni neprijatelji žele našu industriju i transport pretvoriti u oruda za snabdijevanje vojske. Stoga treba u tim industrijama onemogućiti rad u prvom iredu **sabotažom** na industrijskim i transportnim instalacijama. Radnici u tim poduzećima moraju prići ka obustavi rada. U svim ustanovama, državnim i samoupravnim, koje služe neprijatelju i njegovim slugama ustašama treba provoditi sistematsku sabotažu, počam od polaganog rada do potpunog uništenja instalacija, ureda, arhiva itd.

e) Talijanskom fašizmu je cilj, da hrvatski i srpski narod potpuno odnari i da potalijanci. Toj svrsi služe neprijatelju razne priredbe, nazovi kulturne ustanove kao »Dopolavoro«, kazalište, štampa, film, pjesme itd. Da se neprijatelj sprječi u njegovoj namjeri treba bojkotovati sve talijanske priredbe, ustanove, društva, kazalište i štampu. Svakog tko u takvim priredbama učestvuje treba smatrati izdajicom narodne borbe. Naprotiv, mi moramo isticati svugdje hrvatstvo i srpstvo i govoriti samo hrvatski i boriti se protiv upotrebe talijanskog jezika, pjevati samo hrvatske i srpske narodne pjesme, isticati slavensku solidarnost protiv fašizma.

f) Talijanski fašizam i njegove sluge ustaše nastoje da što više upokore narod, da ga zdrobe i natjeraju da služi njihovim interesima, da od naroda odgoje razbojniko denucijante i beskičmenjake, pokorne robove, ukratko da unesu u narod tzv. fašističku kulturu. Oni osnivaju svoja razna fašistička udruženja i ustanove kao balile, liktorsku omladinu, dopolavoro, fašio itd. a u Hrvatskoj pod drugim imenima ista udruženja. Da bi se narod sačuvao od ove »kulture« treba sva ta **udruženja bojkotovati**. Svakoga ko u njima učestvuje treba smatrati izdajicom. No fašisti i ustaše se ne zadovoljavaju samo osnivanjem novih fašističkih i ustaških udruženja. Oni naročito žele da njaša postojeća društva i udruženja kao stručna i privredna, pjevačka, vatrogasna, sportska i druga pređu u cijelosti u njihova udruženja ili da prihvate »ustaška načela«. Stoga moramo nastojati, da sva ta udruženja ne pređu na stranu neprijatelja, nego da ih radije **formalno raspustimo**, ako ih ne možemo braniti. Talijanski fašizam naročito nastoji da sva udruženja pređu u fašistička, jer time žele dokazati da su se odrekla svoje narodnosti, odnosno, da u Dalmaciji žive Talijani a ne Hrvati.

g) Tuđinski okupatori osiromašili su i ekonomski porobili naš narod. Najprije su nasilno srušili vrijednost našeg novca, pa ga razmijenili za bezvrijedni osovinski novac, bonove. Oni svoju financijsku, industrijsku i trgovačku politiku provode s namjerom, da unište našu domaću industriju i trgovinu i da omoguće svojim trgovcima i industrijalcima pljačku našega naroda. Iz zemlje su izveli svu našu hranu i sve zalihe robe. Uslijed toga je nastala strahovita nestašica i skupoća tako da narod, naročito najsiromašniji slojevi strahovito pate i gladuju. Protiv porobljavanja naroda i narodne imovine treba organizirati zajedničku borbu te uspostaviti u toj borbi djelotvornu solidarnost cijeloga naroda. Narod treba da **bojkotira** tuđinsku robu, tuđinske trgovce protiv nesavjesnog pljačkanja i izrabljivanja sa strane domaćih privrednika i špekulanata, zadatak je narodnooslobodilačkog fronta, da pomaže ekonomsku borbu narodnih masa. (U ekonomskim sukobima između pojedinih slojeva našeg naroda ne smije se pozivati tuđinske i ustaške vlasti radi intervencije).

h) Da bi što prije rastrojili fašističku i ustašku vlast moramo protiv svih ovih mjera vlasti pružati odpor. Na pozive vlasti, pa i najneznačajnije, ne treba se odazivati. Ni na kakve upite ne treba odgovarati. Ne treba se prihvatiti nikakve dužnosti koje nalaže vlast, kao na pr.: razne počasne službe, dužnosti posrednika za otkup rekvirirane robe itd. Naročito ovamo spada neodazivanje na poziv u vojsku i nevršenje bilo kakvih dužnosti u vezi sa vojskom.

i) Fašistički osvajači pomoću svojih slugu ustaša uveli su u našu domovinu nekulturnu tekovinu «novoga reda», antisemitizam tj. : ubijanje, pljačkanje, izrugivanje i proganjanje Židova. Kako ovaj postupak ima cilj da skrene pažnju sa pravih krivaca narodnih nevolja, sa stranih okupatora i njihovih sluga, to je naša zadaća da se odupremo teroru i proganjanju Židova.

Kako je narodni neprijatelj jak, a cilj jedinstvene fronte velik, to je potrebno, da bi se cijela narodna borba uskladila i što uspješnije sprovedila, za cijelu Dalmaciju osnovati u Splitu odbor jedinstvenog nacionalnog oslobodilačkog fronta, a po svim mjestima osnovati mjesne odbore. Ovi odbori treba da budu sastavljeni od predstavnika svih klasa, političkih grupa i stranaka, kao i pojedinih većih i manjih društava itd. Ti odbori treba da budu organi narodnooslobodilačke borbe.

BROJ 35

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 56 OD 1. RUJNA 1941. O
DRŽANJU BORACA SPLITSKOG NOP ODREDA U BORBI,
NA SUĐENJU I PRILIKOM STRIJELJANJA¹**

Kako umiru borci za slobodu svoga naroda?

Žrtve koje su u Sinju² i širom naše zemlje pale, još više učvršćuju našu čvrstu volju da nastavimo sa nepomirljivom borbom do istrebljenja faš. i mi se zaklinjemo nad njihovim grobom, da ćemo ih osvetiti stroko. To je jedini put koji vodi do oslobođenja hrv. naroda. Naši dalm. part. su se borili i umrli onako kako dolikuje pravim narodnim borcima. Hrv. i srp. narod mogu biti ponosni sa njima. Sa njima je gorda Kom. Partija koja ih je u svojim redovima odgojila. Čak i faš. razbojnici moraju, stisnutih zuba, na svoj odvratni način da priznaju da su se naši borci junački na sudu držali. U »San Marcu«³ od 29/8. doslovno piše: »Za vrijeme procesa, optuženi su se držali bahato i karakterističnom tvrdoglavošću fanatičnog nezalice dali su teatralno neke objesne izjave. I baš to hrabro držanje naših part. u bitci i na sudu nagnalo je faš. krvnike da traže od svojih sluga, ustaša da se streljanje što prije izvrši, mada je među sucima bilo kolebanja. Sjajno držanje Mirka Kovačevića- »Lale«⁴ koji pogibe u početku same borbe, zatim držanje druga Pajića⁵ koga su ustaše, ranjenog, tukli 6 dana, sve do smrti, po otvorenim i ne-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Odnosi se na 24 zarobljena borca Splitskog i Solinskog NOP odreda kolovoza strjeljani kod Sinja (vidi dok. br. 396 i 397). koji su 26.

³ Dnevni list izlazio u Splitu.

⁴ Instruktor CK KPH koji se nalazio sa Splitskim NOP odredom.

⁵ Vinko Pačić, ranjen i zarobljen 14. kolovoza u borbi u selu Kosutama, kod Trilja, podlegao ranama i mučenju u sinjskom zatvoru. kod Tri-

previjenim ranama i napokon držanje, posebno na sudu, komandira odreda Bruna Kurira⁶ treba da nam bude uvijek pred očima kao najljepši primjeri herojskog odnosa prema nepr. Mirko Kovačević heroj je iz španskog narodnog rata. On je tamo vodio u borbu veće jedinice. On je preuzeo vodstvo nad našim part. Njegova smrt na početku je bezuvjetno doprinijela nepovoljnom ishodu borbe. Drug Kurir, imajući u vidu samo interese narodne borbe izjavio je na sudu: »Mene sudite i strijeljajte, jer sam ja glavni organizator svega ovoga«. On je na taj način pokušao spasiti za borbu ostale drugove, ali uzalud jer frankovačke sluge nisu htjele da ispuste priliku da bi uvjerali još jedanput svoje faš. gospodare u svojoj revnosti u krvavoj raboti protiv naroda. Kako su se naši borci hrabro držali u borbi, prilikom mučenja i na sudu tako su hrabro pošli i u smrt. Oni su u smrt pošli vedro, sa pjesmom na ustima kao svi oni koji znaju zašto su se borili i zašto umiru. Dok su se na kamionu vozili napuštenim ulicama Sinja na stratište pjevali su a ustaške zvijeri su ih čitavo vrijeme nemilosrdno tukli.⁷

Na samom stratištu, kada vojnici nisu htjeli u svoju osudenu braću, izbezumljeni frankovački razbojnici su ih revolverima pobili jednog po jednog a naši heroji su neprestano klicali do posljednjeg svome narodu i svojoj Kom. Partiji. Ogorčeni i puni mržnje prema ustašama, Sinjani su za vrijeme streljanja napustili ulice i povukli se u svoje kuće, a sutradan je grob osvanuo okićen vijencima i cvijećem kao poruka faš. zavojevačima i njihovim krvavim slugama da se borba i dalje nastavlja sve do njihovog konačnog uništenja.

BROJ 36

IZVJEŠTAJ JEDNOG RUKOVODIOCA NOP IZ KNINA OD 1. RUJNA 1941. GODINE O SITUACIJI U KNINSKOJ KRAJINI¹

Knin 1. IX.

Druže komandire,

Šaljem odgovor iz Bosne. Situacija je slijedeća: Naši su dobili ultimatum od Talijana danas do 2 h da odlože oružje.² Uslovi su mi nepoznati, ali mislim da ti oni o tome pišu. Koliko sam mogao čuti svaki je partizan spreman da pogine.

Sinoć se je imalo prenjeti naše oružje. Mislim da su uspjeli nisam još vidio njih. Odgovor iz Mokrog Polja nije stigao. Zadnji put kurir je rekao da jedan seljak nudi 4 mitraljeza i 20 pušaka u zamjenu za 40

⁶ Kurir Bruno (Borović Bordan) bio komesar Splitskog odreda.

⁷ Vidi dok. br. 397.

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/7.

² Odnosi se na grupu od 11 boraca iz razbijenog Šibenskog NOP odreda koji su bili u pokretu iz Promine za Drvar (vidi dok. br. 28, 31 i 36).

ovaca i 2.000 lira. Ovce su već pronašli, ali Ti treba da, odmah pošalješ 2.000 lira. Pruga mislim da ima u srijedu biti uništena, pošto se je javilo Drvaru da pošalje materijal na mjesto. Naši ljudi ovdje u gradu nisu nikakova klasa, mogu reći, da su plašljivci. Znaš i ti uostalom. Stan za drugara Žestokog³ nismo našli, jer je sve puno od Talijana, jedino, mogućnost tamo gdje si ti prije stanovao. Žestina ne pomaže, jer opet nema nikog nego mene i omladinaca. Razgovarao sam sa Muratom⁴ radi naših 250 vojnika, koji su tražili da idu kućama i da su gladni, biti će nam od ponosa ako uspijemo ih prebaciti gore. Talijana ovdje nema mnogo svi su otišli prema Sinju.⁵ Naše vojske može da bude 1.500. Reče mi jedan komesar iz blizine ovdje, da su uhvaćena 2 njemačka oficira GPU,⁶ mislim da će ih strijeljati u Drvaru. 11 drugova Šibenčana⁷ probili su se gore, i čuo sam da su ih u Grahovu ljubili.

Sve mi ovo daje veliku snagu i zadovoljstvo, te mislim da sve mora da ide povoljno napred. Oni 2—3 druga još nisu došli, čeka se na njih.

Zdravstvuj

Bili⁸

BROJ 37

IZVJEŠTAJ JEDNOG RUKOVODIOCA NOP-a IZ KNINA U RUJNU 1941. O SITUACIJI OKO KNINA¹

Crnogorče, goljo živi, ko se tebi još ne divi!

Izgleda da će biti sve dobro, iako se Srbi oko Knina još uvijek drže četničkih parola koje malo po malo jenjavaju. Bio sam u jednom selu gdje su mi dva do tri seljaka rekla: »Jebaću ti boga, ako još jedanput dođeš da propovjedaš komunizam.« Ali sad su i oni, iako ne svi, uvidili da moraju !svi u komuniste, kako mi reče jedan. Jer, kako to seljaci govore, da će svoje Bosance izdati kojih su ih doveli... i pred sami Knin, ako se oni ne budu borili, jer Bosanci ni dlaku ne popuštaju. Uviđaju i oni da ih Talijani hoće da rastave da ih tako lakše mogu savladati.

O srdačnom dočeku Šibenčana- u Grahovu sigurno ti je Bijeli³ javio i o svim novostima koje su nam stigle iz Drvara.

³ Pseudonim jednog od rukovodilaca čije pravo ime redakcija nije uspjela utvrditi.
⁴ Vjekoslav Sirnić.
⁵ Divizija »Sassari« uputila je svoje snage prema Sinju zbog pogoršane situacije u rajonu Livna.
⁶ Tajne državne policije.
⁷ Riječ je o grupi boraca iz razbijenog Šibenskog NOP odreda (vidi dok. br. 28 i 31).
⁸ Pseudonim jednog od rukovodilaca čije prj> i ime redakcija nije uspjela utvrditi.
¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/9.
² Vidi dok. br. 31.

Kako mi izgleda, čekamo razvoj situacije početkom napada Talijana prema Bosni iako su ti ljudi neodlučni. Neka se što poduzme, ako se može u okolini Sinja i Livna, jer tamo je snaga Talijana. Sa strane Bosne pojačanja su u tom pravcu poslata i naš je oficir pošao tamo. Za mene i druge ne strahuj.

Makedonac⁴

BROJ 38

**IZJAVA BORACA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
OD 5. RUJNA 1941. O FORMIRANJU I UZROCIMA RAZBIJANJA
ODREDA¹**

Broj 1.²

Krenuli u ponedjeljak naveče. U jutro bili smo u Mravincima. Dan proveli na Mosoru. Naveče prešli preko Mosora. Drugi dan prešli Dugopolje i pošli prema Krušvaru. U Bukovači ostavili političkog komesara Santinija³ i Popovića,⁴ jer od umora nisu mogli dalje. Drugovi 1.⁵ i 4.⁶ dobili naređenje od komandira⁷ da pođu u izvidnicu iz Krušvara da potraže Solinski vod, koji ih je tamo morao čekati. Solinjane nisu našli. U srijedu uveče vrativši se iz izvidnice razgovarali su sa seljacima. Politički komesar⁸ kasnije se priključio. U brdu kod Košuta ulogorila su se oba voda (II. i III.). Drugovi 1. i 2., ujutro dobili naređenje od komandira (Dorde)⁹ da pođu u selo Košute po vodu i kruh. Seljaci ih dočekali sa sumnjom. Pitali ih da li su oni četnici. Sami su se napili vode, ali zbog nepovjerenja seljaka nisu htjeli uzimati veću zalihu vode. To je sve bilo u četvrtak ujutro. Zapitali su seljake kuda vodi put u Dicmo. Seljaci su im pokazali i oni su krenuli. Tek što su napravili nekoliko koračaja jedan seljak ih je haltovao sa uperenom puškom. Drug 2.¹⁰ povukao revolver i pucao, drug 1.¹¹ za njim seljaci se povukli a oni počeli bježati prema logoru koji je bio veoma blizu sela. Kad su došli u logor drugovi su već bili spremni, logor je bio opkoljen. Nisu imali vremena da ispričaju kako se sve dogodilo. Komandir naredio povlačenje u jednu susjednu šumu gdje je odbrana bila zgodnija. Najprije su napali seljaci (30) a

³ i⁴ Pseudonimi rukovodilaca NOP-a iz Knina čije pravo ime redakcija nije mogla utvrditi.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KF-24/10.

² Neskovčin Veljko

³ Alfred Santini

⁴ Popović Ante

⁵ Neskovčin Veljko

⁶ Jadrić Josip

⁷ Kurir-Borović Bordano, komandir odreda

⁸ Alfred Santini, komesar odreda

⁹ Kurir-Borović Bordano

¹⁰ Marković Indo

¹¹ Neskovčin Veljko

onda kasnije ustaše i tal. vojska, koja je došla kamionima. Drugovi su davali otpor čitav dan. Borba je trajala čitavo vrijeme osim malih zastoja. Oko sedam sati uveče počeli su Talijani napadati sa bacačima mina i lakim topovima. Vatra je postala žestoka. Ujedno se obruč oko drugova sve više stezao, ostalo je samo na jednoj strani uski prolaz. Prije nego je počela žestoka vatra, dakle poslije sedam sati naveče drug Mirko je otišao u pravcu Sinja da izvidi mogućnost povlačenja. Više se nije vratio. To je drug 1.¹² čuo, nije sam vidio. Oko 8 sati komandir Đorđe naredio da se povlače. Pola kilometra povlačilo se u redu onda je komandir počeo bježati i bacio je pušku. Ostali Su učinili isto. Komandir sa još nekima otišao je u pravcu Sinjskog polja, drugi su otišli prema Dicmu, treći među kojima i drug 1. prema zapadu. Talijani su im presjekli put preko ceste. U šumi su ostali neko vrijeme, onda krenuli prema Dicmu. Tu su ih sačekali seljaci i ponovo su bježali. U petak na veče sa drugom 9.¹³ i još dvojicom drugova došao je u Split.

- 0 -

Na putu je bilo po nešto nediscipline među drugovima. Hrane je poslao za jedan dan, kako mu je pri polasku bilo saopćeno. Smatra da je sve bilo organizirano na brzinu. Kaže da je komanda u borbi bila dobra.

Drug 1.¹⁴ partijac. Prijavio se sam u partizane, i to sekretaru svoje jedinice. Kasnije mu je prišao drug 12.¹⁵ i kazao da je primljen, da treba ići. Kaže da bi ponovo išao u partizane. Tvrdi da nikome nije pričao ni prije polaska ni poslije.

Broj 2.¹⁶

Odlazak iz Splita nekonspirativan. Išlo se pored tal. straža sa upadnim paketima pod rukama. Putem se primjećivao kod ljudi umor. Prema vrhu Mosora umor je postajao još jači. Popović i Marković zaostali zbog toga. Kod Dugopolja ostali su bez vode i hrane. Trojica drugova otišli su po vodu ali nisu dobili ništa. Citavo vrijeme puta je sam nosio puškomitraljez i ako je tražio smjenu. Kod Dugopolja nastalo među drugovima kolebanje. Kod Košuta prenoćili, ujutro poslat sa drugom 1.¹⁷ u izvidnicu po vodu i kruh. Tu je došlo do sukoba sa seljacima o kojemu je pričao drug 1. Njegovo izlaganje poklapa se sa drugom 1. U borbi nalazio se sa puškomitraljezom u pozadini, a kasnije prema potrebi premještao se na rame položaje. Smatrao je da je bilo bolje poći na juriš u selo i zazuzeti selo, nego se povući na položaj i prihvatiti borbu. To mišljenje nije govorio nikome slušao je naređenje komandira. Oko 6 sati pojavili su se tal. vojnici. Naši ih pustih na 300 m. blizu. Talijani kopaju mitraljesko gnjezdo. Paljba naših prisilila je Talijane na povlačenje. Naši su ubili posadu tal. puškomitraljeza. Taj dio borbe trajao je 7 sati. Tada su počeli neprijatelji sa bacačima bomba i lakim topovima. Drug Mirko¹⁸

¹³ Marković Drago

¹⁴ Nešković Veljko

¹⁵ Jović Ante

¹⁶ Marković Indo

¹⁷ Nešković Veljko

¹⁸ Vjerojatno Kovatević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

u tom međuvremenu pošao u izvidnicu i više se nije vratio. To je čuo da su drugovi govorili, ali sam nije vidio. Komandir je na početku žestoke vatre naredio da se povlače u obližnju šumu. Drug 2. uništio tada puškomitraljez bez naređenja. Nastalo je bježanje naših uz stalnu paljbu neprijatelja. Drug 2. zaostao za drugom 3.¹⁹ Susreli se sa drugom 8. i 10. Krenuli zajedno. Na putu ostavili drugove 8.²⁰ i 10.²¹ (koji je bio ranjen) jer su se polako kretali. Kod Mravinaca zaustavila ih tal. patrola. Bacio tada pištolj i metke koje je još imao ali neprimjetno od patrole. Patrola ih vodila u komandu. Putem su joj izmakli. Konačno došli u Split.

Svoj odnos prema seljacima opravdava time što nisu znali kako se prema njima treba odnositi i što im to nitko nije objasnio. Putem su drugovi bili nedisciplinovani. Politički komesar je zato govorio o disciplini, Komanda u borbi dobra. Opskrbu za put neki dobili od narodne pomoći, drugi se pobrinuli sami. U borbi se najbolji pokazali Račić,²² Zelić,²³ Frua.²⁴ U odredu su se nalazili drugovi 18.,²⁵ 19.²⁶ i 20.²⁷ Koliko je mogao primijetiti dobro su se držali.

Otišao je u partizane preko člana jedinice Račića koji je bio desetar u ranije organiziranim borbenim odredima. Sekretar jedinice zato nije znao. On je također otišao u partizane, ali do sastanka u vodu jedan za drugog nisu znali. Tvrdi da nikom nije govorio da ide u partizane. Isto tako pri povratku nije nikome govorio ništa.

Broj 3.²⁸

Putom izgubio se jedan vod (II). U srijedu ujutru bih su na Mosoru. Komandir i polit. komesar zatražili su vodu. Drug Mirko,²⁹ komandir³⁰ i drug 1.³¹ otišli u izvidnicu. Krenuli su dalje prema Dicmu. Na putu ostavili Popovića³² koji od iznemoglosti nije mogao dalje. Kod Dicma su prenoćili. Po vodu su otišla dvojica, koje je odredio komandir, ali vode nisu dobili. Kiša je pomogla da se osvježe. Vode nisu dobili jer su ih seljaci odbili bili su nepovjerljivi prema njima. Na Mosoru drug Mirko³³ govorio je o ulozi partizana, o njihovom ponašanju prema seljacima. Citali su i letke o karakteru part. borbi i ulozi partizana uopće. Od Dicma krenuli i došli do Košuta. Trebalo je preći Cetinu i složili su se da ostanu tu, jer Cetinu nije lako preći a dan je bio blizu. Drug 3. sam, u jutro kad je vidio kako izgleda Cetina smatrao da ju se moglo preći. Ne zna ko je pošao u Košute po vodu i kruh, kad se probudio čuo je pucjavu. Komanda je naredila povlačenje natrag 1 km. radi zauzi-

¹⁹ Srdelić Paško
²⁰ Bužančić Andrija
²¹ Anđelinović Ante
²² Račić Andro
²³ Zelić Ante
²⁴ Frua Dušan
²⁵ Skopljanac Tadija
²⁶ Jukić Ivo
²⁷ Vukadin Nenad
²⁸ Srdelić Paško
²⁹ Kovacević Mirko-Lala
³⁰ Kurir-Borović Đordano
³¹ Nešković Veljko
³² Popović Ante
³³ Kovacević Mirko-Lala

manja boljeg položaja. U tom povlačenju Dujmić³⁴ i Duplančić³⁵ su dezertirali. Odmah je poginuo drug Višanin³⁶ vlastitom krivnjom od bombe. Zatim je pao Mate Sarić. Pogoden je u čelo. Drug Paić³⁷ teško ranjen ostao je na mjestu nije mogao da se povlači do položaja koji je odredio komandir. Borba je trajala 9 sati. Herojski su se borili. Za čitavo vrijeme borbe imali su svi jednu čuturu vode i dva kukuruza. U 7 sati vodnik Račić³⁸ je saopćio da je drug Mirko³⁹ otišao da izvidi mogućnost povlačenja i više se nije vratio. U 8 sati počeli su neprijatelji bacati bombe. Komandir izdao nalog za povlačenje i prvi iskočio. Isto tako komandir prvi bacio oružje, a onda svi ostali. Drug 3.⁴⁰ se zajedno povlačio sa drugovima 2,⁴¹ 8⁴² i 10.⁴³ Na kraju ostao je sa drugom 2. i s njim došao u Split.

- 0 -

Komandir, polit, komesar i drug Mirko odlični. Istakao se Račić kao vodnik, a Zelić kao najbolji borac. Disciplina u maršu nekad popuštala. Disciplina u borbi veoma dobra. Smatra da je bilo pogrešno, primiti borbu u položaju. Trebalo je poći u juriš na selo (po njegovom mišljenju). Isto tako misli da se rijeka mogla preći iste noći. Drugove 18,⁴⁴ 19,⁴⁵ 20,⁴⁶ vidio u odredu. Za druga 20. se čudio jer u Splitu bio čuo da se on druži sa antipart. elementima. Za drugove 18. i 19. kaže da su bili dobri.

Drug 3.⁴⁷ je kandidat 3 mjeseca. Sam nije tražio da pođe u partizane. Komesar Splitskog odreda ga je obavjestio o tome da bi trebao da ide. Drug 3. pristao. Najpre mu se obratio jedan drug iz Varoša, a onda kasnije Dorde i priključio direktno svom odredu. Nije se pokolebao. Izjavljuje da bi pošao opet u partizane. Tvrdi da nikomu nije pričao da odlazi u partizane. Isto tako kad se vratio nije nikome govorio.

Broj 4.⁴⁸

Put tegoban, bez vode i kruha. Na putu vladala ponekad nedisciplina kod drugova. Na Mosoru su polit, komesar i drug Mirko govorili partizanima o disciplini, o ulozi partizana i o ponašanju prema seljacima. Kod Krpošnika dobio naređenje od komandira da još s jednim drugom pođe u izvidnicu da traži Solinski vod, ali ga nije našao. Po vodu je otišla druga grupica drugova, ali je nisu dobili jer su seljaci bili nepoverljivi pošto su bili čuli da se u Donjem Dicmu puca na četnike (to

³⁴ Dujmić Mirko
³⁵ Duplančić Branko
³⁶ Brajčić Ante
³⁷ Paić Vinko
³⁸ Račić Andro
³⁹ Kovačević Mirko-Lala
⁴⁰ Srdelić Paško
⁴¹ Marković Ivo
⁴² Bužančić Andrija
⁴³ Anđelić Ante
⁴⁴ Subota Vojko
⁴⁵ Jukić Ivo
⁴⁶ Vukadin Nenad
⁴⁷ Srdelić Paško
⁴⁸ Jadrić Josip

je mišljenje seljaka). Kod Košuta su se zaustavili jer je bilo nemoguće do jutra preći sinjsko polje. Smatra da bi do sukoba bilo došlo bez obzira da li su drugovi pošli po vodu ili ne. Borba je trajala od 8 sati u jutro do 2 sata poslije podne. Tada je došlo do zastoja. Cesta oko mjesta borbe omogućila je prilaz tal. kamionima. U večer počeli Talijani bacati bombe. Komandir je izdao naredbu: »Lagano povlačenje prema zapadu«. (Sinj). Drugovi su brzo pobjegli, drug 4, je ostao u grmu. Poslije polako krenuo sam. Poslije jednog dana i jedne noći došao u svoje selo (Dicmo). Razgovarao sa seljacima. Od straha pred ustašama seljaci su nerasporeženi prema partizanima i ne razlikuju ih od četnika. Čuvaju noću selo naoružani po smjenama. Ostao u selu nekoliko dana, ali pošto je postojala mogućnost da ga uhvate jer su seljaci sumnjali da je i on bio u partizanima, vratio se u Split.

- 0 -

Zna da je u odredu bio drug 18.⁴⁹ čuo je da se dobro držao. Za drugove 19.⁵⁰ i 20.⁵¹ ne zna. Smatrao je da je nedostatak što se pri organizovanju odreda slabo proračunalo vrijeme za koje mogu preći određeni put. Jedna noć je bila premalo, jer su tek četvrtog dana bih došli tek do Košuta, a kamo li do Jabuke kuda su zapravo morali stići. U borbi su svi drugovi bili dobri. Ništa nezna šta se dogodilo sa drugom Mirkom. Drug 4.⁵² je partijac jednu godinu. Sam se nije prijavio u partizane. Pozvao ga je drug 13.⁵³ i rekao mu da potraži druga li.⁵⁴ a ako ga ne nađe da će sam poći u partizane. Druga 11. nije našao za vrijeme dok se vidio sa drugom 13. Našao je druga 11. u nedjelju, ali nije mogao naći druga 13. da ga o tome obavjesti. Međutim drug 11. je rekao da je bolestan i da ne može ići, zato je drug 4. pošao sam. Ništa nije znao da u Kru ivaru preko druga 11. (drugog brata) treba uspostaviti vezu sa seljacima i tako se snabdjeti s vodom i hranom. Kaže da mu o tome drug 13. nije ništa govorio.

Svoga oca obavjestio pismom prije polaska i oprostio se s njim. Na povratku nije nikome pričao o stvarima.

Broj 6.⁵⁵

Bio je vodič I. i III. voda do Mravinaca. Put težak. Tok puta izlaže kao i ostali. Uzroke borbi ne zna točno. Čim je počelo pucanje komandir je naredio povlačenje do obližnjeg zgodnijeg položaja. Dezertirali su odmah Dujmić⁵⁶ i Duplančić.⁵⁷ Odbrana naših drugova bila je dobra. Opis same borbe jednak kao kod ostalih. Poslije žestoke vatre oko 8 sati uveče odjednom nije nikoga vidio oko sebe. Pokušao je da zove, ali mu se nitko nije odazvao.

⁴⁹ Subota Veljko
⁵⁰ Jukić Ivo
⁵¹ Vukadin Nenad
⁵² Jadrić Josip
⁵³ Amulić (Brano) Ivo
⁵⁴ Despotović Marijan
⁵⁵ Alfirević Tonči
⁵⁶ Dujmić Mirko
⁵⁷ Duplančić Branko

Ostao je dalkle sam. Preskoćio je zid položaja u kome su davali odbranu i zavukao se u kukuruze koji su se nalazili odmah, ispod zida. Pomislio: «tu ću biti siguran, kad se zamračí spasit ću se». I zaista kad se zamračilo krenuo je polagano i došao je u Split.

- 0 -

Za vrijeme borbe na položajima s lijeve i desne njegove strane ne zna koji su drugovi bili. U borbi vidio samo jednog druga iz Mravinaca. Ostale nije vidio. Nije čuo komande za povlačenje. Komanda za vrijeme borbe bila je dobra. Drugovi 18,⁵⁸ 19,⁵⁹ 20,⁶⁰ bili su u odredu. Koliko je čuo dobro su se držali. Hranu nije nosio uopće, da njegovi roditelji ne bi posumnjali. Isto ni deku nije ponio. Misli da je do povlačenja došlo jer više nije bilo dovoljno municije. Saopćio je na kraju da je u borbi vidio osim druga Mirka i komandira, članove odreda drugove 18, 19, 20. Tvrdi da nikome nije govorio ništa kad se vratio i kaže da je tako postupao zato da ne ubije moral kod ljudi.

Drug 5,⁶¹ je jednu godinu partijac. Prije toga bio je 1 i po godinu skojevac. Nije se sam prijavio u partizane. Pozvao ga sekretar njegove jedinice. Pošao bi opet u partizane, samo kad bi u odredu bilo oko 100 ljudi.

Broj 6.⁶²

Dva voda došla su do Mosora pomoću drugova iz Mravinaca, koji su im služili kao vodiči. Noćili su na Mosoru. Išli kroz Dugopolje, preko Ercegovaca. Tu u Ercegovce poslao je komandir dvojicu drugova po vodu, ali vodu seljaci nisu dali. Kiša ih je opskrbila vodom. Išli su dalje do Košuta, tu se odmorili i noćili. Rano ujutro dvojica su po naređenju otišla po kruh i vodu. On ih nije vidio, kasnije je to doznao, jer je spavao. Probudila ga je uzbuna. Komandir je naredio povlačenje prema zgodnijem položaju. Drug Višani poginuo odmah od svoje vlastite bombe. Drug Paić⁶³ otišao tu ranjen u kuk. Kad su došli do mjesta gdje su trebali davati otpor komandir je odmah rasporedio svakom položaj. Napad su odbijali sve do 4 sata poslije podne, ali obruč se sve više oko njih stezao. Kad je oko 8 sati počela **žestoka vatra komandir je naredio da se baci sprema i da se spašavaju.** Među prvima koji su iskočili bili su drug 5,⁶⁴ Kurir,⁶⁵ Santini,⁶⁶ Ozretić,⁶⁷ Račić.⁶⁸ Kurir, drug 6. i Račić nosili su malo dulje vremena pušku a onda je bacili. Na putu pri bježanju naišli su na ustašu i tal. vojnika koji su se pričiniili da su mrtvi i pucali na drugove. Pritom je ranjen drug 7,⁶⁹ Račić i drug 6. ubili su

⁵⁸ Subota Veljko
⁵⁹ Jukić Ivo
⁶⁰ Vukadin Nenad
⁶¹ Alfirević Tomić
⁶² Matutinović Svemir
⁶³ Paić Vinko
⁶⁴ Alfirević Tomić
⁶⁵ Kurir-Borović Dordano
⁶⁶ Santini Alfred
⁶⁷ Ozretić Vjekko
⁶⁸ Račić Andro
⁶⁹ Ajduković Mate

ustašu i Talijanca. Kasnije pri bijegu podijelili su se na manje grupice. U grupu sa drugom 6. nalazio se drug 7, 8.⁷⁰ Ozretić, Petrić.⁷¹ Bili su lijevo da bi se dočepali šume. Nakon par koraka priključili su im se Santini, Kurir. Napili su se vode i uputili se prema Splitu. U jednoj šumi opet su se odvojili. Santini i Kurir su ostali u šumi a oni su pošli dalje. Konačno je samo sa drugom 7. (teško ranjen) pošao preko Dugopolja i Mosora za Split. Drugovi Ozretić i Petrić nisu htjeli s njima jer su smatrali da put kojim drug 6. vodi nije dobar.

Smatra da organizacija čitavog puta bila slaba. Naročito je mišljenja da nije trebalo ići po vodu u selo nego trebalo da se preko unapred određene veze povežu sa seljacima i opskrbe sa hranom i vodom. Primjećuje da se u selu nije smjelo pucati na seljake od strane naših drugova. Podvlači trud drugova polit, komesara⁷² i druga Mirka⁷³ koji su posvetili puno pažnje vojnoj i polit, naobrazbi drugova partizana. Primjećuje da je bilo ponekad nediscipline, ali smatra da se poslije malo dužeg vremena mogla sasvim uspostaviti disciplina. Upozorava na to da treba dobro upoznati seljake. Koliko ih on poznaje uvjeren je da bi se teško njima moglo približiti, naročito onom dijelu od Dugopolja do Sinja.

Drug 6. kandidat 4 mjeseca. Nije se sam prijavio u partizane. Učestvovao je u desetinama ranijih borbenih odreda. Na jednom sastanku pozvao ih drug 12.⁷⁴ u partizane. On je pristao. Ne bi išao drugi put.

Broj 7.⁷⁵

Od Mosora do mjesta borbe (Košute) nisu imali vodiča jedino što je Jadrić poznavao donekle teren. Oko 5 sati naišao je jedan seljak, komandir i drug Mirko mislili su da je to naša [patrola]. Međutim izgleda da je bila izvidnica neprijatelja. Komandir ga je pustio da se vrati natrag. Za vrijeme marša ponekad se kršila disciplina. Po moralu i borbenosti svi su drugovi bili na visini. Na Mosoru su učili rukovanje puškom i bombama. Na Mosoru drug Mirko, polit, komesar i komandir, govorili su o disciplini, govorili su o partizanima kao narodnoslobodilačkoj vojsci. Neki se drugovi nisu slagali s tim, smatrajući da partizani predstavljaju kom. armiju. Mirko im je dva puta objašnjavao, tek onda su shvatili i složili se. Bilo je mnogo drugova koji nisu uopće ponijeli hranu. Ostali su bez vode i kod Kotlenice je prvi put odredio da idu po vodu grupu drugova (20. i još dvojicu). Seljaci su mislili da su četnici i nisu im dali vode. Drugovi su pili vodu iz lokve. Prošli su tada Dugopolje, Diemansko brdo i polje. Markotić⁷⁶ i još dvojica zastali su uslijed iznemoglosti. Tada su došli do Košuta. Tu su prenoćili. Drug 4.⁷⁷ je predlagao da se vrate do šume za prenoćište, ali su komandir i drug Mirko, odbili jer su partizani bili jako zamoreni. Tu su prespavali

⁷⁰ Bužančić Andrija

⁷¹ Petrić Josip

⁷² Santini Alfred

⁷³ Kovačević Mirko-Lala

⁷⁴ Jonić Ante

⁷⁵ Ajduković Mate

⁷⁶ Markotić Josip

⁷⁷ Jadrić Josip

jer je bilo nemoguće do zore preći Cetinu. Ujutro je počela borba. Drug 7. je bio na istočnom sektoru. Do njega ležao je drug komandir i drug Mirko. Grupa crnokošuljaša se približila 600 m blizu i drug Mirko naredio da se puca. Puškomitraljez naših oborio je 50 Talijanaca. Oko 7 sati naveće počeli su napadati položaj naših unakrsno bombama i sa 6 mitraljeza. Tada je komandir kazao drugu 7. da je drug Mirko poginuo. Tada usred žestoke vatre komandir je naredio povlačenje. Pri povlačenju drug 7. je ranjen. Nosio je sa sobom ostatak hrane i nešto vode i to ih je putem spasilo. Pri povlačenju nalazio se je u grupi sa drugom 6.⁷⁸ i opisuje kao i drug 6. sastajanje s komandrom i ponovo rastajanje. S drugom 6. vratio se u Split.

Naredbu komandira da se baci oružje nije čuo. Drugovi su sami bacili oružje. Drugove 18,⁷⁹ 19,⁸⁰ 20,⁸¹ ne pozna, ali je čuo često spominjati ta imena. Druga 3.⁸² nije vidio u borbi. Vidio je da se on nedrugarski odnosi prema drugovima koji su od umora zaostajali. Komandir i drug Mirko odlični su u borbi. Poslije smrti Mirka, komandir se teško snalazio.

Primjećuje da je trebalo organizirano se povlačiti po tačnoj komandi. Sto se tiče organizacije puta, smatra da je trebalo unapred znati vezu u selima za vodu i hranu. Isto tako da je trebalo imati određene vodiče. U borbi su svi bili hrabri. Bilo je i šale drugarske i pjesme.

Drug 7. partijac 15 dana. Pošao je dobrovoljno preko sekretara jedinice.

Broj *SP*

Prije polaska riješeno je da se hrane ponese za 1–2 dana. Ponio je, samo za jedan dan. Tražio je od nar. pomoći da mu se isplati unapred za nedjelju dana, ali mu je odgovorio da mora tražiti odobrenje od vodnika. Vodnik je rekao da će to urediti. Međutim nije bilo uređeno i ponio je hrane koliko je novaca imao tj. za 1 dan. Vodiča su imali do Klisa tj. do mjesta sastanka sa prvim vodom. Tu nisu našli drugi vod. Tako su prvi i treći vod krenuli zajedno bez drugog voda. Od Klisa za vodiča su imali drugove iz Kučina koji su poznavali put. Komandir se ljutio na drugove zbog nediscipline prilikom uzimanja oružja i psovao. Kad II. voda na mjesto sastanka nije bilo, komandir je odredio izvidnicu na tri strane, ali nisu našli drugi vod. Čekali su II vod dva sata i onda krenuli dalje. Opis puta preko Mosora slaže se sa ostalima, koji su saslušani. Na putu je najteže bilo zbog pomanjkanja vode. Drug 8. sam se veoma teško osjećao zbog žeđi, koja ga je mučila. Putem su ostavili druga Popovića.⁸⁴ Stigli su do Košuta. Tu je počela diskusija da li odmah preći Cetinu ili pričekati do sutradan. Komandir pozvao vodnike na dogovor, riješeno je da se ostaje noćiti. Kad se probudio čuo je od

⁷⁸ Matutinović Svemir
⁷⁹ Subota Veljko
⁸⁰ Jukić Ivo
⁸¹ Vukadin Nenad
⁸² Srđević Paško
⁸³ Beizanić Andrija
^{*} Popović Ante

jednog druga da je nelki brico Dmas⁸⁵ preko noći nestao, dezertirao. Odlučili su da jave komandiru i u tom momentu čuo je pucjavu. Ne zna kako je do toga došlo. Komanda je glasila: »povlačenje do obližnjeg zgodnog položaja.«

Druga Višanina⁸⁶ ranjenog od vlastite bombe vukao je drug 8. ali je ovaj odmah umro. Osjećao se jači i borbeniji poslije smrti druga Višanina. Ušančili su se u prostoru u obliku prevoja i zauzeli položaj na sve četiri strane zida. Za vrijeme borbe tražio je vodu, i u tom momentu zatekao se na suprotnom položaju. Tu ostao dok je prestala vatra, onda se opet vratio natrag. Borba je trajala do 7 sati naveče. Komandir je naredio povlačenje. Drug 8. se povukao zadnji. Stidio se što bacaju puške ali mu je Borozan kazao da je i komandir bacio, zato je i sam konačno bacio i ako se teško s tim pomirio. Povlačio se sa drugom IO.⁸⁷ (ranjen) zato je polako hodao. Pri povlačenju nije bilo reda. Zid je preskočilo oko 25 ljudi.

Do obližnje šume bilo je daleko 1 km. Smatra da bi se u redu mogli povući da je komanda bila takva. Pri povlačenju susreo drugove 2.⁸⁸ i S.⁸⁹ i pošli zajedno. Kasnije ih opet izgubili. Ispod Mosora susreli su drugove 1.⁹⁰ j g 91 Pošli dalje. U splitskom polju ostavio drugove 1. i IO.⁹² sam pošao kući. Drug 9. ostao u svom selu.

Komanda u najvećoj vatri dobra. Komandir svaki čas obilazio položaje i premjestio pojedine drugove tamo gdje je trebalo pojačati odbranu. Od Račića⁹³ je doznao da su dezertirali Dujmić⁹⁴ i Duplančić.⁹⁵ Od druga 1. je doznao da je drug Mirko napustio položaj u svrhu izviđanja pola sata prije početka žestoke vatre (borbe).

Smatra da je nedostatak organizacije što ih na putu niko nije čekao zbog hrane i vode. Ne zna je su M i imaili vodiča do Ercegovaca i Košuta. U odredu su bili drugovi 18,⁹⁶ 19,⁹⁷ 20.⁹⁸ Pozna svu trojicu. Za druga 20. je još ranije bio čuo da je antipart, elemenat. Drug Borozan⁹⁹ bio je dao drugu 8,¹⁰⁰ u zadatak da ga aktivira u aktivu javnih klubova. Primjetio je da se na poslu često izvlači i neće da daje izvještaj koji se od njega traži. Zaključio je da svjesno izbjegava kontrolu. Primjetio je da je Drina trockistkinja druži s njim. Drugove 18. i 19. pozna također iz javnih klubova. Drug 19. neaktivan, drug 18. odvažan na riječima, na djelu kukavica (izvlačio se kad mu je data dužnost da baca letke sa ljublj. banke). Sva ova zapažanja saopštio je drugu Borozanu, ali ne zna

⁸⁵ Dujmić Mirko

⁸⁶ Dražić Ante

⁸⁷ Anđelinović Ante

⁸⁸ Marković Indo

⁸⁹ Srdelić Pasko

⁹⁰ Neskovčin Veljko

⁹¹ Marković Drago

⁹² Anđelinović Ante

⁹³ Račić Andrej

⁹⁴ Dujmić Mirko

⁹⁵ Duplančić Branko

⁹⁶ Subota Veljko

⁹⁷ Jukić Ivo

⁹⁸ Vukadin Nenad

⁹⁹ Borozan Nebojša

¹⁰⁰ Bužančić Andrija

da li su ili nisu ostali u SKOJ-u do polaska u partizane. Začudio se kad ih je vidio u odredu. Pomislio je da je dobro što će ih se pokret riješiti. Čudio ga je i to što ga je komandir uglavnom i drugove 18, 19. i 20. slao u izvidnicu i to ili zajedno ili jednog od njih sa još nekim drugim drugom.

Drug 8. partijac 1 mjesec dana. Bio skojevac 1 i po godinu. Nije sam tražio da ide u partizane. 1 i po dan pre polaska organizirani su borbeni odredi po desetinama u kojima je i on bio obuhvaćen. 3 dana prije polaska je saopćio na jednom sastanku da treba ići u partizane i pitao da li su voljni. Tako je i on pošao. Nije malaksao. Pošao bi opet u partizane kad bi se to od njega tražilo.

Broj 9.¹⁰¹

Iz Kučina pošlo je 4 druga iz Mravinaca 2. Ukupno 6. Oružje dobili u splitskom polju. Kod Turnovaca između Kile i Mravinaca dočekao I. i III. vod. On im je bio vodič do Mosora. Tako ih je vodio. Sam put od Splita do Ercegovaca ne može se proći za jednu noć jer put treba zaobilaziti. Kod Ercegovaca drug 9. je pošao po vodu, ali je nije dobio. Odatle su pošli prema Košutama. Tu su se zaustavili jer se Cetina nije mogla preći do svanuća. Od kada je on prestao da bude vodič tj. od vrha Mosora nisu imali određenog vodiča nego su se snalazili sami, bilo je onih koji su put poznavali. Logor su najpre napali seljaci. Komandir nije dozvolio pucati na seljake, radi ugleda partizana jer partizani ne ubijaju narod. Predveče je komandir naredio povlačenje. Drug 9. je smatrao da treba ostati do kraja i konačno upotrebiti bombe. Oko 38 drugova izvuklo se pri povlačenju. I ako je šišao mitraljez neprijatelja, drugovi su uglavnom živi izmicali. Međutim na motociklima na cesti oni su zaokružili partizane i otežali im prolaz. Naši su počeli bacati puške. Komandira je vidio oko 100 m kako nosi pušku. Nije čuo komandira da je naredio da se puška baci. Drug 9. nije htio baciti pušku pri čitavom povlačenju jer nije htio dozvoliti da živ dopadne neprijatelju šaka. Sa dvojicom drugova iz Splita došao je iznad Kučina. Sve je bilo blokirano i 2 dana poslije došao je u selo. Pušku sklonio u šumi. U selu ostao 8 dana. Došao u Split.

Broj 10.¹⁰²

Od nar. pomoći dobio 100 lira, tim novcem pribavio hranu za 5 dana. Krenuo u ponedjeljak. Poslije primanja oružja krenuo I. i III. vod u određenom pravcu. Između splitskog polja i Mravinaca čekali II. vod, koji je bio zaostao. Opis puta slaže se sa prethodnim. Na Mosoru govorili su komandir, polit, komesar i drug Mirko o disciplini, o karakteru partizanskih odreda, o odnosu prema seljaštvu i o stvaranju seoskih odbora na selu. Disciplina nije bila tako loša. U srijedu stigli su u šumu između Kotlenica i Ercegovaca i tu ostali do večeri.

Trojica su poslata u izvidnicu po kruh i vodu. Seljaci su ih neprijateljski dočekali i nisu dobili ništa. U srijedu oko 10 sati čuli su pucnja.

¹⁰¹ Marković Drago
¹⁰² Anđelinović Ante

vu. U četvrtak — 3 sata u jutro stigli su u Košute. Tu su se zaustavili jer nisu mogli preći Cetinu do svanuća. Drug 1,¹⁰³ 2,¹⁰⁴ bili su poslani po kruh i vodu u Košute. Neznam kako su se oni sukobili sa seljacima. Komandir je isticao drugove 1. i 2. kao najbolje. U borbi nalaze se na lijevom krilu. Bio je kod druga Višanina¹⁰⁵ kad je poginuo. Kod njega nalazili su se Račić, Antonini¹⁰⁶ i drugovi 3¹⁰⁷ i 7.¹⁰⁸ Kasnije se drug 7 premjestio na desno krilo. Sa gornje strane vidio je druga Frua.¹⁰⁹ Kod prvog napada nalazili se pored njega drugovi 18,¹¹⁰ i 19,¹¹¹ i drug Mirko.¹¹² Drugovi 18. i 19. i Kljujo¹¹³ bili su dobri. Prvi napad neprijatelja bio je baš na lijevoj strani na njegovom položaju. Komandir u borbi dobar, kasnije malaksao. Drugovi 18. i 19. bili su kasnije prebačeni iza leđa. Drug Mirko bio je odličan kroz cijelo vrijeme. Komanda je bila dobra. Drug Mirko stalno je izviđao i pregledavao uz pomoć komandira položaje. Od 5—7 sati poslije podne padale su bombe. Nisu mogli opaliti nijednog metka. U povlačenju drug Mirko je naredio da bace puške oni koji nemaju municije. Kad je ovo drug Mirko kazao većina ih je bila oko njega. U srednjem pravcu prema šumici išli su drug Mirko, komandir i Račić sa još nekolicinom. Lijevim krilom išli su drugovi 2,¹¹⁴ 8,¹¹⁵ i IO,¹¹⁶ a desnom stranom Antonini, Frua. Drug 19. sa svojom grupom došao je do prve šume i tamo ostao 2 sata. Odatle puzajući krenuli prema cesti i poljima, krenuli prema Mosoru. Drugovi 2. i 3,¹¹⁷ izgubili na putu. Kasnije stigli drugovi 1,¹¹⁸ i 9,¹¹⁹ Tako stigli kući.

Rekao je sestri da polazi u partizane. Uvidio je da je nepravilno uradio.

Smatra da je pogriješka što nisu imali sigurnog vodiča. Nije upozoreno drugove da hranu treba štedi ti. Smatra da je bila greška slati drugove u selo po vodu i hranu.

Drug 10. je kandidat. Svjestan je bio što znači dužnost partizana. Išao je sa voljom. Kad ozdravi spreman je da pode u partizane ponovo.

Pozvan je u partizane od sekretara rejona. Bio je obuhvaćen u ranije formiranim borbenim odredima. Za novo formiranje odreda pozvao ga drug 2. Svega je bio na jednom sastanku prije polaska i drug Kurir je govorio tada o pripremama za polazak, o konspiraciji i disciplini i o karakteru partizanskih odreda.

¹⁰³ Neškovič Veljko
¹⁰⁴ Marković Indo
¹⁰⁵ Brajčić Ante
¹⁰⁶ Antonini Ivan
¹⁰⁷ Srdelić Pasko
¹⁰⁸ Ajduković Mate
¹⁰⁹ Frua Dušan
¹¹⁰ Subota Veljko
¹¹¹ Jukić Ivo
¹¹² Kovačević Mirko-Lala
¹¹³ Urlić Davor-Kljujo
¹¹⁴ Marković Indo
¹¹⁵ Bužančić Andrija
¹¹⁶ Anđelinović Ante
¹¹⁷ Srdelić Pasko
¹¹⁸ Neškovič Veljko
¹¹⁹ Marković Drugo

Broj li.¹²⁰

Clan O.K. 1 godinu odgovoran za rejon: Dicmo, Krušvar, Ercegovci, općina Trilj. U svim selima postoji part, jedinica.

Turjaci part, jedinica 6 članova

Vojnice jedinica 6 članova

Gardun jedinica 6 članova

Košute nema jedinice. Ima 30 simpatizera. Ima 14 ustaša. Seljaštvo kolebljivo.

Caporice jedinica 6 članova, 12 simpatizera.

Ugljane nema jedinice.

Strmodolac najbolje selo. Jedinica 7 članova.

Jabuka jedinica 7 članova. Zastupnik HSS-a Pavao Krce i povjerenik SR također simpatizira komunistima.

Grab voda ustaša Cenić živi u tom selu. Većina seljaka sa nama. **Jedinica** 5 članova.

Vedrine jedinica 4 člana.

Krušvar dvije jedinice po 4 člana. Postoji i SKOJ. U selu ima neza-interesovanih, ima simpatizera i zloglasnih frankovaca.

Ercegovci jedinica 7 članova.

Kotlenice nema jedinice. U selu nema ni ustaša ni špijuna. Uglavnom poštteni seljaci.

Sastajanje part, jedinica neorganizovano. Organizacija nije postavljena na partijskim principima. Poslije partizanskih borbi pojačan teror **ustaša** i Talijana.

10. VIII javljeno je drugu 11. iz Sinja da će doći partizani iz Splita u nedjelju naveče a najdalje u ponedjeljak i da ih treba dočekati. Zatim omogućiti im put od Garduna, a iz Garduna organizirati da ih se prebaci u Jabuku gdje ih treba povezati sa V. B. U isto vrijeme drugovi iz Sinja su javili da se treba skloniti po šumama jer može doći do hapšenja. Drug 11. je odmah izvijestio Gardun da se pobrinu za vodu, kruh i lade preko Cetine i da izvjestite u Jabuku. V. B. drug iz Krušvara obavijestio je drugove iz Saruna ujutro rano prije svitanja. Isto tako obavijestio drugove u Ercegovcima da dočekaju partizane i ako ih u Ercegovcima zatekne dan, neka ih povuku malo natrag prema Mosoru i neka im pribave vode i hrane. Od nedjelje na ponedjeljak čitavu noć čekali su drugovi u Ercegovcima i Krušvaru. Drugovima u Ercegovcima nije bilo javljeno da se pripoje partizanima iz Splita, nego samo da ih povedu dalje. Cijele noći nitko nije došao. U ponedjeljak su čekali također. U ponedjeljak su također javili drugovima u Sinju da partizani nisu došli, a iz Sinja je odgovoreno neka čekaju, a u isto vrijeme javljeno im je da se kompromitovani sklone jer se očekuje hapšenje. Drug 11. je odmah sazvaio jedinicu u Krušvaru i zaključeno je da se drug 11. skloni jer je kompromitovan, a oni da dočekuju partizane i sve ostalo prema direktivama urediti. Naime da će svako doći stražariti da ne bi partizani umakli.

*- Despotović Marijan

Drug 11. je obavijestio O.K. da će se odalečiti iz Krušvara zbog bolesti i kompromitovanosti. Druga iz Ercegovaca ostavio za zamjenika. Prije polaska kazao drugu zamjeniku vezu za Sinj i naredio mu da još jednom javi u Gardun da se dočekaju partizani.

Drug 11. je stigao u Split u ponedjeljak naveče. Tek u četvrtak je dobio vezu sa drugom 13.¹²¹ Ovaj mu je kazao da su partizani otišli i da će odgovarati za sve što se dogodi, kao i zato što je u najpotrebnijem momentu napustio selo. Druga 4.¹²² uopće ne pozna. Nije imao ugovoreno tačno mjesto gdje će se sastati sa partizanima, nego je čekao pred kućom. Zamjenik mu je javio da su čekali čitavo vrijeme i da partizane nisu vidjeli. Oni su stražarili čak do poslije sukoba, kad su počeli nailaziti Talijani i ustaše. U Splitu se nalazio njegov brat.

Broj 12.¹²³

Učestvovao u organizaciji odreda. Od 14 drugova imenovan za političkog i organizacionog komesara, a Kurir¹²⁴ za vojnog komesara. Tu je dužnost dobio 5-6 dana prije odlaska partizana. Da bi sakupio ljude rečeno mu je da se poveže sa određenim drugovima. Svaki od njih dao mu je imena nekolicine drugova a Dorde čitavu listu imena. On je time sve ljude pojedinačno pozvao okupio u desetinama. Bilo je 7 desetina, a u svakoj po 8 ljudi. U svakoj desetini bili su pravilno raspoređeni partijci, kandidati i simpatizeri. Bilo je i 14 skojevaca. Svi su imali najviše 24 godine. Od Kurira je doznao da je još ranije postojao odred od 24 čovjeka od kojih ni jedan nije uzetpri ponovnom formiranju. Inače drug 12. za taj odred nije ništa znao. Od desetina formirana su 3 voda (16 do 17 ljudi u svakom) i saopćeno im je da se pred njih postavlja odlazak u partizane van grada do tada njihova dužnost po desetinama sastojala se u aktima sabotaže u samom gradu. Da je organizacija učinjena 3—4 dana prije odlaska partizana. Svi su pristali da podu. Na sastanku vodova kazalo im se šta moraju poneti sa sobom (cokule, cipele, rublja, deku, porciju, ruksak, hrane za 1—2 dana, čaturicu vode). Pošto svi nisu mogli dobiti dobre cipele drug 12. je nabavio kopačke od nogometnih klubova. Za to tražio odobrenje od druga 13.¹²⁵ i preko drugova iz »Splita« dobio kopačke. Drug 12. kazao vodnicima da popišu imena partizana, ali vodnici nisu to učinili. Zato je drug 12. sam po pamćenju dao spisak od 45 ljudi. Partizani su otišli u ponedjeljak. U srijedu drug 12. dobio naređenje od drugova 13. i 14.¹²⁶ da se mora naći još 6 ljudi. Drug 12. je predložio šestoricu, drug 13. pristao i on ih pozvao. Pošli su naknadno i zbog kratkoće vremena pošli su skoro neopremljeni. Istog dana sam drug 13. dobio je 7 ljudi koje je već imao u rezervi. Pošlo ih je dakle u srijedu 13-oricu. Drug 12. je u roku od 2 sata morao pronaći ljude i odmah su morali krenuti. Zna da su drugovi 18,¹²⁷ 19,¹²⁸ 20.¹²⁹

¹²¹ Amulić Ivo (Bruno)

¹²² Jadrić Josip

¹²³ Jonić Ante

¹²⁴ Kurir-Borović Borđano

¹²⁵ Amulić Ivo (Bruno)

¹²⁶ Vjerojatno Peracić Roko

¹²⁷ Subota Veljko

¹²⁸ Jukić Ivo

¹²⁹ Vukadin Nenad

pošli u partizane. To je bilo ovako: u ponedjeljak prije polaska odreda, neki drugovi su se pokolebali. Kurir¹³⁰ je onda predložio da se pozove drug 18. Drug 13. je primjetio da je drug 18. u posljednje vrijeme bio sumnjiv zbog druženja sa Drinom. Kurir je odgovarao da će se posavjetovati s drugovima o tome, ali da smatra da bi ga baš zbog toga trebali isprobati. Jeli pitao Kurir nekoga, drug 12. ne zna. Rečeno mu je da dovede druga 18. Ovaj je onda predložio druga 19. i 20. Drug 12. ne zna jeli je Kurir pristao na taj predlog, ali pošto su konačno bili u partizanima izgleda da je Kurir riješio. Drug 12. zna da je SKOJ još ranije bio upozoren da izvidi stvar sa ovom trojicom. Zna da su se nekoliko dana prije polaska drugovi 18. i 19. izjasnili protiv Drine a sa drugom 20. je trebalo napose razgovarati jer je on bio čvršće vezan za anti-partijsku grupu Drine D.

Drug 12. smatra da se na sastancima vodova prije polaska dovoljno govorilo partizanima o konspiraciji. Međutim sam je vidio da se konspiracija kršila. Mjesto sastajanja partizana prije polaska bilo je skroz nezgodno, odmah blizu tal. vojske. Išli su u malim razmacima njih 20 sa upadnim paketima ispod ruke. Pri odlasku žene i majke ispraćale su partizane. Nisu imali određenog druga koji bi im točno pokazivao put do mjesta gdje se predavalo oružje, pa se zastajkivalo i čekalo duže vremena.

Broj 13.¹³¹

Aktivno učestvovao u organizaciji odreda. Prilikom obrazovanja desetine (borbeni odredi za grad) dato je u dužnost M. K. da preko jedinice sakupi partizane: partijce, kandidate, simpatizere. Reorganizacija od desetina u partizanske odrede izvršila se od petka do ponedjeljnika (4 dana). To je bilo prekratko vrijeme.

Sa organizacijom odreda uopće išla je stvar ovako. Postavljeno je da se organiziraju borbeni saboterski odredi u Splitu, Šibeniku i Sinju. U Šibenik poslat Martin, u Sinj dvojica drugova. Drugovi koji su bili u Sinju saopćili su da u Ercegovcima postoji odred od 10 ljudi kojima je dat zadatak da vrše sabotažu na cestama. Saopćili su isto tako da u Jabuki postoji V. B. koji treba da formira odred. Isto tako drugovi koji su bili u Sinju imali su direktivu da se organizira odred u pravcu Knin—Sinj i u pravcu Livno—Sinj. Sve je ovo bilo organizirano po tipu borbenih saboterskih odreda i to samo date direktive za organizaciju. Poslije povratka jednog druga iz Sinja došla je direktiva iz C. K. da se formiraju partizanski odredi sa zadatkom dicanja naroda u nac. oslob. borbu. U petak vratio se drug delegat iz Sinja i saopćio da nije ništa učinjeno na organizaciji odreda sa zadatkom sabotaže i da će se to teško postići s obzirom na oportunitizam sinjskog rukovodstva koji sabotira odluke partijske. Došlo se ipak do zaključka da se ponovo pošalju drugovi u Sinj sa **dužnošću političkog i vojnog komesara** da organiziraju partizanske odrede ih ako postoje veći borbeni odredi **da izvrše** reorganizaciju u partizanske i da počnu u ponedjeljak sa djelovanjem nazna-

¹³⁰ Kurir-Borovčić Bordano

¹³¹ Amulić Ivo (Bruno)

čenim pravcima kako bi olakšali put Splitskom odred partizana. Svi zajedno trebali su kasnije doći do Jabuke gdje je po mišljenju druga 13. čekao V. B.¹³² Smatrao je da do Jabuke treba neopaženo proći, a tek od Jabuke početi sa djelovanjem, gdje će autoritet V. B. mnogo doprinjeti povezivanju sa seljacima i tako osigurati uspjeh partizanske borbe.

Što se tiče **prevaljivanja puta** mislilo se da će do Krušvara stići kroz jednu noć, a pošto je Splitski odred trebao da krene u nedjelju večer, drug 13. je poručio po drugovima u Sinj da obavjeste druga li.¹³³ u Krušvaru da on organizira doček Splitskog odreda u nedjelju preko noći. Međutim Splitski odred krenuo je iz Splita tek u ponedjeljak večer, a u Krušvar nije stigao za jednu noć nego za tri noći. Isto tako drug 13. je kazao ovdje u Splitu jednom drugu da pođe u Košute, da tamo formira partizanski odred, koji će se priključiti Splitskom odredu. **Tačno** mjesto sastanka nije ugovorio, mislio je da će to uraditi drug 11. koji zna kuću ovog druga u Košutama.

Što se tiče vodiča bilo je ovako organizirano. Do Mravinaca drug Paić¹³⁴ je bio vodič. Od Mravinaca do preko Mosora bio je vodič drug 9.¹³⁵ Dalje je trebao da bude vodič drug 4.¹³⁶ On ih je trebao da sprovede kroz Dicom. U Krušvaru i Dicom rekao mu je drug 13. da se poveže sa drugom 11. koji će ih odvesti do Jabuke kod V. B. Drug 4. je rekao da ne pozna dobro teren, ali je obećao da će učiniti sve što bude mogao. Drug 13. nije znao je li drug 11. u Krušvaru ili u Ercegovcima. Drug 13. kazao drugu Mirku da mu drug 4. stoji na raspolaganju a drug 4. kazao da učini sve što mu drug Mirko naredi.

Što se tiče javki, vezu na samom terenu prepustio je to drugu Mirku¹³⁷ i komandiru Kuriru¹³⁸. Vodičima voda nije dao javke za Split u slučaju potrebe.

Partizani iz II. voda odbili su da idu s tim vodičem, htjeli su vodiča koji pozna put do kraja. U četvrtak poslao drug 13. vodiča ali se ovaj susreo sa vodom koji se već vraćao jer je izvidnica javila da je **Mosor** blokiran.

Što se tiče **političke pripreme** partizana učinjeno je ovo: dato je u dužnost komandiru da objasni ulogu i karakter partizana i politički značaj njihove borbe. U samim odredima nije se pazilo da se pošalju politički izgrađeni ljudi koji bi mogli uspostaviti kontakt sa seljacima. Drug 13. je smatrao da bi se slanjem takvih drugova u partizane, okrnjila ovdje partijska organizacija.

Drug 13. je pristao da drugovi 18, 19. i 20. pođu u partizane.

Još prije 2 mjeseca P. K. je zaključio da se ispita grupa D. D. Drug 13. je uzeo to na sebe i dao zadatak drugu 17.¹³⁹ da tu stvar izvidi.

¹³² Buljan Vice
¹³³ Despotović Marijan
¹³⁴ Paić Vinko
¹³⁵ Marković Drago
¹³⁶ Jadrčić Josip
¹³⁷ Kovačević Mirko-Lala
¹³⁸ Kurir-Borović Đordano
¹³⁹ vjerojatno Ružić Jozo

U međuvremenu je angažirao druga 18.¹⁴⁰ u jednom aktu sabotaze ali nije znao da je taj drug, drug 18. čiji je slučaj trebalo ispitati. Drug 18. je za akt sabotaze predložio B. I. i drugu 18. je ostavljeno da sam pronade ljude koji će to izvršiti. Drug 18. nije izvršio zadatak i objasnio da je bila tal. straža jako blizu pa nije mogao. Drug 13. se onda raspitao koji je taj drug i doznao da je to drug 18. Ne sjeća se da mu je drug 14. dao tačne podatke o svojoj trojici i da ga je zato bio pozvao na poseban sastanak. Pristao je da pođu u partizane, smatrao je da će se tamo najbolje isprobati. Ne sjeća se da je naročito za druga 20. na jednom sastanku bilo rečeno da je on čvršće vezan za Drinu nego ostali. Ne sjeća se da ga je drug 14.¹⁴¹ na [mjesnom] kad govorilo da se drug 20. prima u partizane, pitao je li je stvar sa njima u redu, i jeli donesena konačna odluka foruma poslije njegove istrage u toj stvari.

Sto se tiče konspiracije uvidio je da je i sam bio nebudan da li se konspiracija izvršava do kraja (kad nije kontrolirao druga 16,¹⁴² koji se bio vratio da javi da je drugi vod zalutao, gdje ide i da se nije pobrinuo da ne ide svojoj kući). Sto se prilikom brzog odašiljanja ljudi, naročito u utorak, hrana kupila na brzinu od kuće do kuće. Po jednom drugu poslao cedulju drugom drugu da pođe u partizane.

Sto se tiče postavljanja plana puta savjetovao se u svemu sa drugom Mirkom i smatrao je da je drug Mirko kao vojnički stručnjak kompetentniji da tu odlučuje nego on. Po svim drugim stvarima savjetovao se s ostalim drugovima koji su poznavali plan puta, obavještavao ih o svemu, jedino organizacione detalje izvršavao sam.

U pripremnom radu osjećao je da je preopterećen poslom, ali nije kod drugova tražio pomoć.

Broj 14.¹⁴³

Imao aktivnog učesća u organizaciji prvobitnih borbenih odreda. To naređenje dobio je od druga 13,¹⁴⁴ 10 dana prije polaska partizana. Potreba formiranja odreda pokazala se prilikom jedne akcije koja je trebala da se izvede, a pokazalo se da ju je nemoguće izvršiti ako zato nema unapred spremnih ljudi. Drug 14. sekretar južnog rejona pozvao je odmah sve sekretare i dao 80 ljudi od kojih 60 omladinaca. Spisak predao odmah sutradan. Skojevac 12¹⁴⁵ i partijca. Kurira¹⁴⁶ predložio za organizacionog i vojnog komesara. Dobio je od druga 13,¹⁴⁷ da se P. K. slaže sa izborom ove dvojice za glavne organizatore borbenih odreda. Drug 12. organizirao desetine po mjestu stanovanja. U južnom rejonu bile su 3 desetine po 8 ljudi. Osim toga što se ljude učilo baratati oružjem, drug 14. je postavio pred P. K. da se ljudima da i vojna naobrazba. U tom međuvremenu došla je odluka da se ovi borbeni odredi reor-

¹⁴⁰ Anđelinović Ante

¹⁴¹ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

¹⁴² Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

¹⁴³ Vjerojatno Peracić Roko

¹⁴⁴ Amulić Ivo

¹⁴⁵ Jonić Ante

¹⁴⁶ Kurir-Borović Bordano

¹⁴⁷ Amulić Ivo

ganiziraju u partizanske odrede i tada je svaka dužnost otpala za druga 14.

U kultropu postavio, izradu referata za partizane i to predložio P. K. Po odlasku partizanskog odreda na tome se nije mnogo učinilo jer nije bilo vremena. Nakupilo se samo nešto letaka i brošurica i podjelilo partizanima.

Što se tiče grupe oko D. D. u kojoj su bili drugovi 18, 19, 20. drug 14, je dobio prije 3 mjeseca nalog od druga 13, da tu stvar ispita. Saznao je da oko Drine postoji grupa od 40 ljudi koji pripremaju neke vojne akcije. Saopćio to drugu 13. i tražio da P. K. donese odluku o tome. Pošto odluka nije stigla, drug 14. je dao zadatak SKOJ-u da tu stvar ispita. Nekoliko dana poslije toga čuo je da ova trojica idu u partizane. Postavio je pitanje drugu 13. onda je li to ispitano, je li donesena konačna odluka o ovim ljudima. Od skojevaca¹⁴⁸ je bio doznao da su drugovi 18, i 19. obećali prekinuti sa Drinom, a da je drug 20. čvrsto s njom vezan.

Što se tiče konspiracije primjetio je da se ona ne održava. Da svako priča o odlasku u partizane. Odmah preduzeo mjere i postavio pred sekretare da se to pričanje suzbije.

Drug 14. primjećuje da u razgovorima sa drugom 13. često nije mogao ustanoviti da li je neka direktiva odluka čitavog P. K. ili je to lični predlog druga 13. (primjer: postavljanje u part. jedinicama da se partijski izjasne hoće li u partizane ili neće. To je njemu rekao drug 13. da postavi pred jedinice, međutim u razgovoru sa Jovićem¹⁴⁹ nije mogao dobiti utisak da je tako bilo postavljeno od strane P. K.).

Po čitavoj organizaciji dobio utisak da je mnoge stvari drug 13. vodio sam.

Broj 15.¹⁵⁰

Bio je vodnik II voda. Pošli su u ponedjeljak naveče. Drugove obavjestio da ponesu hrane za 1—2 dana. Naredenje za polazak dobili su u ponedjeljak poslije podne a uveče su krenuli. Drug 15. nije znao gdje treba da se sastane sa I. i III. vodom. Mislio je da to zna vodić. Vodiću nije znao ime, niti ga je poznao. Vodić ih je odveo krivim putem. Ispod Mravinaca su se zaustavili. Organizirao izvidnicu koja se pri prvoj zapreci (došla do štreke) vratila natrag. Vodić je ujutro pobjegao. Drugovi su napadali vodića što ih nije odveo pravim putem. Tu su prespavali. Rano ujutro drug 15. je poslao druga 16.¹⁵¹ i još jednog u Split da traže vodića. Drug 16. se nije vratio, a ovaj drugi je došao i javio da će doći vodić. Oružje koje su bili posakrivali po grmovima smjestili kod jednog seljaka kojeg su tamo upoznali. Vodić do utorka naveče nije došao iz Splita. U srijedu opet poslao 2 čovjeka u Split. Dostavljen je vodić koji je rekao da pozna put do cilja, a znao je samo do vrha Mosora. Drugovi se počeli kolebati nisu htjeli krenuti. U četvrtak ujutro

¹⁴⁸ Jović Ante

¹⁴⁹ Krstulović Vicko

¹⁵⁰ Blasković Tomo

¹⁵¹ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

pošao je u Split on sam i dobio vodica koji ih je znao voditi do kraja. Tako dobio naređenje da se odmah krene za I. i III. vodom. Kad se drug 15. vratio k svom vodu, čuo je od svoga zamjenika da je Mosor blokiran i da se gore ne može. O tome ih je obavijestio drug iz Zrnovice. Niko nije htio poći, a i sam drug 15. donio je odluku da se krene natrag. Svi su došli u Split. Pričao da su ljudi bili kolebljivi i nezadovoljni slabom organizacijom. Sam uvida da nije mogao uspostaviti čvršću disciplinu, da je slabo poznao ove dužnosti, (mjesto sastajanja sa I. i III. vodom, ime vodiča i slično). Pri povratku drug 13. odobrio što su se vratili.

Drug 15. je partijac 6 mjeseci. Nije bio skojevac. Nije se sam prijavio u partizane. Sekretar jedinice bio ga je angažovao za vršenje sabotaže. Drug 12.¹⁵² ga je jednog dana obavijestio da dode na sastanak. Na tom sastanku postavio je Kurir¹⁵³ da treba ići u partizane. On je pristao kao i ostali. Bio je onda izabran za desetara, a kasnije za vodnika.

Broj 16.¹⁵⁴

26 minuta prije polaska javljeno mu je da mora biti spreman. Do mjesta sastanka pored tal. vojske upadno prolazili sa paketima pod miškom. Drugove su pratile djevojke i majke. Kad su se našla na okupu sva 3 voda u razmacima su krenuli jedan po jedan. Komandir je pitao da li netko zna da vodi do mjesta gdje su se vodovi ponovo morali sastati. Jedan se javio da zna, ali drug 16. tog druga ne pozna. Vodio ih krivim putem. Prenočili su tu. Ujutro je on sa još jednim krenuo u Split. Potražio druga 17.¹⁵⁵ koji ga je povezao sa dvojicom drugova koje ne pozna. U tom momentu jedan drug donio je cedulju druga Mirka koji piše da je prvi i treći vod pošli da drugi vod nisu našli, neka im se javi da krenu za njima. Ovaj drug se odmah vratio da spremi drugove za polazak, kad vodič poslije podne dode. Drug 16. je otišao kući da se odmori. Poslije podne pozvao ga drug 17. i rekao mu da će u polju na određenom mjestu naći jednog druga i da je to vodič. On je otišao ali vodiča nije našao i o tome obavijestio druga 17. Opet otišao kući da spava. Zena je doznala da je bio u partizanima i on je javio drugu 17. da ne može ponovo poći pošto mu žena ne dozvoljava. Drug 17. ga kritikovao u četvrtak popodne, poslao ga da javi drugovima da će u četvrtak naveče krenuti pošto će dobiti vodiča. On je pošao, ali se nije mogao probiti jer ga je zaustavila tal. patrola. Vratio se natrag. U petak pozvao ga opet drug 17. i dao jednu ceduljicu da ponese drugovima. On je pošao, putem susreo drugove kako se vraćaju. Vodnik je bio među zadnjima i zato mu nije ni predao cedulju, nego je vratio drugu 17. Tvrdi i on da je vodič koji ih je doveo do Mravinaca, pobjegao i da ga u vodu niko nije primjetio. Primjedba:

1. Nekonspiracija prije polaska.
2. Po splitskom polju išli su zajedno i ako je po poljima bilo težaka.

¹⁵² Jonić Ante

¹⁵³ Kurir-Borovčić Bordano

¹⁵⁴ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi.

¹⁵⁵ Vjerojatno Ružić Jozo

3. Nezgodno je što je komandir psovao na drugove što su bili nedisiplinirani kad su uzimali oružje.

4. Sto nije naden odmah utorak vodić.

5. Što se u Splitu pričalo da partizani odlaze.

Za sebe tvrdi da nije nikom ništa govorio ni prije ni poslije.

Drug 16. partijac 6—7 mjeseci. Nije se sam javio u partizane. Predložio ga sekretar njegove jedinice i on je pristao.

Ostali članovi ovog drugog odreda nisu saslušani.

Broj 17.¹⁵⁶

U utorak u jutro potražili su ga drug 16. i još jedan, kazali mu da su zalutali jer vodić nije znao put. Ispričali su mu kako su vodića kritikovali i prijetili mu strijeljanjem. I ako drug 17. nije bio javka ovi drugovi su se obratili na njega, valjda zato što su ga od ranije poznavali. Ovog druga je poslao biciklom natrag da javi drugovima neka čekaju, a druga 16. povezao sa drugom 13.¹⁵⁷ U isto vrijeme došla je vijest od druga Mirka¹⁵⁸ s puta kuda su krenuli i kuda treba poslati zalutali drugovi. Ovaj drugi je znao za cedulju i zato ga je poslao da ljude spremi za polazak. Rekao je drugu 16. da u 4 sata dode na određeno mjesto da će dobiti vodića. Drug 13. obećao vodića, ali ga nije našao i mjesto u 4 došao u 6 i po sati. Drug 16. uopće nije došao. Mjesto onog koji se vratio od drugova iz voda koji su čekali bio je poslat neki drugi. Drug 17. kritikovao je druga 13 što nije našao vodića. Sjetili se onda da se neki drug iz Zrnovice nalazi u Splitu i da bi on mogao pokazati put. Drug 17. ga je potražio ali ga nije našao. Onda je predložio da se potraži tko je planiran a poznaje put. Otišao je da nađe takve ljude. U međuvremenu drug 13. dao drugu iz izgubljenog voda kartu i busolu kako bi se mogli snaći i bez vodića. Drug 17. je kritikovao druga 13, i govorio da karta i busola neće pomoći. Drug 13. se osorno obratio drugu 17. da to više nije njegov posao. Kad je drug 17. prečutao o drugu koji je planirao i poznavao Mosor i doveo ga na mjesto doznao je da su ljudi već otišli.

Sutradan su opet došla trojica i drug 17. ih je povezao sa drugom

13. Ovaj im je dao vodića koji je znao put do Mosora. U četvrtak došao je sam vodnik sa još sedmoricom drugova koji nisu bili zadovoljni sa onim vodićem i tražili boljega. Drug 17. predložio jednog druga. Drug 17. i Jović pristali. Drug 17. povezao vodića sa vodnikom i još 8 novih partizana krenuli zajedno. Doznao je drug 17. sutradan da su se svi vratili natrag. Drug 16. kritikovao što nije došao u utorak na sastanak ali pošto je on najbolje poznao gdje je logor drugova upotrebio ga još da javi neke stvari koje su bile potrebne.

Nije primjetio da je nepravilno što se ljudima obraćaju na njega i ako nije javka. Kritikuje druga 13. što nije našao vodića, što ga je grubo napao, što mu je kasno javio da treba izdavati oružje i smatra da nije pravilno postupio kad je jednog mladog druga sa ceduljom poslao k jednom drugu, a u cedulji ga pozivao u partizane.

¹⁵⁶ Vjerojatno Ružić Jozo

¹⁵⁷ Amulić Ivo

¹⁵⁸ Kovačević Mirko-Lala

IZJAVA BORACA SOLINSKOG PARTIZANSKOG ODREDA OD 4. RUJ-
NA 1941. O FORMIRANJU I RASPUŠTANJU ODREDA¹

Broj 1.²

Politički komesar, član partije 1 godinu. Bio ranije oblasni sekretar u sindikatu. Kao sekretar jedinice dobio je od sekretara rejonskog direktivu da pronade nekoliko ljudi koji bi bili voljni da pođu u partizane. Pronašao je 5 drugova. 3 dana prije polaska rečeno mu je da se i sam spremi, jer treba da i on ide u partizane. Začudio se što i njega pozivaju jer mu je bilo rečeno da sekretari za sada neće ići. Tražio je objašnjenje, i sekretar rejonskog mu je odgovorio da ide zato što živi ilegalno i partija mora da ga izdržava, pa je zato bolje da ide u partizane. Isto mu je kazao da treba da idu najbolji ljudi.

Prije polaska nije prisustvovao nikakvom sastanku. Drug 13.³ je s njim na ulici razgovarao i objasnio koje su njegove dužnosti. Krenuo je u ponedjeljak poslije podne u 4 sata sa komandrom⁴ zajedno. Uzeo je taksu i došli u Rupotine kod druga 6.⁵ Tu su doznali da su Talijani prije podne pronašli logor drugova iz Solina koji su se krili po brdima, da su zarobili odijela i jednog konja i da su sve blokirali. Zajedno sa političkim otišao je prema vrhu Kozjaka kod Sv. Jurja. Tamo su se trebali svi ostali skupiti. Putem susreli su partizane sa puškama ali na Sv. Jurju još nije bilo nikoga. Drugovi su se polako sakupljali zbog blokade. Bili su rastrkani na razne strane i morali su se navraćati kući da ponijesu odijelu i hranu. Na mjestu sastanka došlo je preko 69 ljudi, među njima starih i bolesnih. Odabrali su njih 45, ostale vratili natrag.

Politički im je održao govor i kazao kako ne smiju nikome govoriti da su ostali krenuli i objasnio zbog čega ne mogu i oni ići. Drugovi su tada večerali i pili i oko toga dugo se zadržavali i ako je komandir stalno požurivao. Tek oko 10 i po sati počeli su se formirati vodovi. Određena su petorica drugova da sačekaju municiju koju je trebalo donijeti. Pušku su imali svi osim komandira i političkog ali municije nisu imali dovoljno. Puške su morale doći sa municijom i onda se naoružati. Uvida tek na saslušanju da se nije smjelo dogoditi da komandir i politički ostanu bez puške. 2 prva voda krenula su u smjeru Blaca, treći vod je krenuo 10 minuta kasnije. U trećem vodu bili su komandir i politički. Komandir je odredio vodnicima smjer puta i konačni cilj Krušvar. Svi su imali dobre vodiče. Pošto je između svakog voda vremenski razmak komandir je odredio patrole za vezu među vodovima. Vodić trećeg voda nije išao pravo preko Kozjaka nego zaobilaznim pu-

¹ Prijepis dokumenta (tipkan na pisaćem stroju). U Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/30.

² Dumančić Božo

³ Amulić Ivo (Bruno)

⁴ Odrjin Čiro

⁵ Babić Marin-Preč

tem i kada su konačno izbili na stazu kojom je krenuo i I vod, nisu pred sobom videli vodove. Politički nije tačno bio informiran o čitavom planu puta, ali kad je vidio da nema vodova pred njima pitao je komandira šta će raditi, a komandir mu je odgovorio da će se, ako nigdje drugo, naći u Krušvaru.

Zato što su komandir i politički ostali u zadnjem vodu objašnjava time što su drugovi iz njihovog voda pošli po municiju i trebalo ih je sačekati i municiju dalje predati I. i III. vodu. To što su pošli 10 minuta kasnije poslije drugih vodova objašnjava time što su malo više vremena izgubili dok su odredili ljude koji će municiju donijeti. Na saslušanju odmah poslije povratka bio je rekao da su ostali u zadnjem vodu zato što su mislili da pojedini mogu dezertirati i zato bi ih oni u zadnjem vodu mogli u tome spriječiti. Na saslušanju komisije tvrdi da je on to mislio samo na III. vod i da ne u početku nego kasnije u toku puta kada se pojavila kod nekih kolebljivost i komandir zato išao na čelu voda i politički na kraju.

Put je bio tegoban, preko krša i grmlja. Ponestalo im vode. Odmarali su se 7–8 puta po 5 minuta. U rano jutro našli su se na koti 405. Tu su se odmarali jer je danju bilo opasno kretati se. Tu su došli drugovi sa municijom. On nije pregledao što su i koliko donijeli. Ne zna jesu li donijeli puške, on pušku nije tražio. Komandir je odmah poslao jednog druga u Trapošnik (šuma kod Krušvara) da vidi jesu li tamo vodovi I i II. Isto tako poslao patrolu u bližu okolicu da potraži vodove. Drug iz Trapošnika vratio se poslije par sati i kazao da ih nije našao. Tako isto ni druga izvidnica nije pronašla I i II vod. Drugovi su spavali komandir odredio straže. Oko 2 sata poslije podne drugovi su ga probudili i kazali mu da se čuje pucnjava. Po zvuku izgledalo je da se puca negdje is. logora. Čula su se po tri hica uzastopce, a onda zatišje. Izgledalo je da se to dešava ne baš mnogo daleko. Komandir poslao patrolu u blizinu da izvide gdje se puca. Vratili su se a da ništa nisu mogli utvrditi. Nisu bili sigurni da je to borba sa našima jer su po svemu (pošto su krenuli ranije) oni morali biti ispred njih. Pretpostavljali su možda da Talijani pucaju kako bi zaplašili seljake. Komandir je naredio da se ide u postavljenom pravcu — Krušvar. Pri kretanju na susednom brijegu zaustavili su se jer su s druge strane po rubu planine opazili kako prolaze listaše u tal. uniformama (180). Zaključuju da su ustaše i ako su imali talijanske uniforme po tome što su čuli da govore hrvatski. Kad su oni prošli partizani su krenuli na desno. Politički je bio na kraju voda, komandir na čelu. Kad je došao na vrh brijega opazio je doli cestu a u dolini drugove sa komandrom kako idu prema pruži. Pošao je za njima i doznao da se kreće prema Mosoru da se sklone. Drugovi su strahovito trčali. Prebacili se preko ceste i pruge i došli do dna Mosora. Tu naišli na seljačke kuće, dobro primljeni. Govorili seljcima da se bore protiv ustaša. Tu je politički pozvao partije na dogovor što da rade. Svi su riješili da se ide natrag u Split. Seljaci su im dali dva dečaka koji su im pokazali put do Rupotina. Oružje su u Rupotinama posakrivali. Politički tu objašnjavao razloge neuspjeha. Tu su

zatekli drugove iz I i III voda koji su pričali kako je došlo do napada i kako su se dezorganizovano povukli. Dvojica su ranjena, dvojica uhvaćena. Ostali su se vratili.

U četvrtak politički ponovo otišao u Solin da organizuje polazak. Drugovi iz Solina kazali su da ne mogu krenuti prije nedjelje. U subotu pošao da vidi kako je uređeno i našao je sve nespremno. Na sami sastanak stigao je jedan drug iz Sphta i saopćio da se odustane od organizacije, ali da drugovi ostanu u mobilizacionom stanju, u slučaju potrebe.

Za komandira kaže da je mlad nedovoljno iskusan i spreman. Konspiracija se kršila. Bilo je i nediscipline. Za sebe tvrdi da je partizanima govorio o karakteru part. borbe i govorio o razlici između četnika i partizana.

Poslije povratka govorio nekima o tome da je bio u partizanima. Nasjedao glasinama, da je Splitski odred sav potučen i pričao im dalje. To je doznao od drugova 2.⁶ i 37. iz s) odreda. Kad ga je drug iz komisije upozorio nije pričao nikome.

Pošao je opet u partizane. Uvida tek na saslušanju svoje greške (Nije nosio pušku, nije zajednički s komandrom imao uvid u sve stvari na putu, nije uticao na drugove da se pored svih teškoća prodre do Trapošnika, sakupljao partizane i govorio o nedostacima, osvrćući se uglavnom na disciplinu, a bez kritike i njegovih vlastitih grešaka).

Broj 2.⁸

Komandir, kandidat 2 mjeseca. Javio se sam u partizane oko 1. augusta. 6 dana prije polaska rečeno mu je da se obrati na druga 12.⁹ Ovaj ga je obavijestio da dođe na sastanak. To je bio sastanak borbenih odreda. 3—4 dana prije polaska prebačen je u desetinu Mate Šarića. Medutim drug 13.¹⁰ ga je pozvao i razgovarao s njim, pa pošto je on bio oficir odredio ga za komandira solinskog odreda. On je prihvatio. Na sastanku (drugovi 13., 7.¹¹ i 9a.¹² i on) razgovarali su o planu puta, broju ljudi. Naglašeno je da se povede više simpatizera nego partijaca. Drug 9a. je trebao sa 12 ljudi poći iz Splita u Trapošnik i tamo dočekati Solinski odred jer u Solinu nije bilo dovoljno pušaka i municije. Broj 7. trebao je okupiti ljude podijeliti ih u vodove odrediti vodnike i vodiče. Sve je trebalo spremno čekati na Kozjaku kod Sv. Jurja i odmah krenuti. Komandir je smatrao da se od Sv. Jurja do Krušvara (Trapošnik) može doći kroz jednu noć. Odatle su se zajedno sa Splitskim odredom trebali prebaciti u Jabuku i odatle početi sa akcijama. Do Jabuke ići nezapaženo. U ponedjeljak poslije podne otišao sa političkim, koji je nabavio taksu do Rupotina. Mogao je zaključiti da šofer zna o čemu se radi. Tamo su se našli sa drugom 6.¹³ Doznali su da su talijani prova-

⁶ Odrlić Ciro

⁷ Grubišić Mile

⁸ Odrlić Ciro

⁹ Vjerojatno Jonić Ante

¹⁰ Amulić Ivo

¹¹ Gizdić Drago-Marko

¹² i¹³ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se boreca odnosi.

¹³ Babić Marin

liti u logor drugova koji su se skrivali, oduzeli robu i konja. Pošli do Sv. Jurja gdje su morali dočekati ostale. Drugovi su polako stizali, jer su bili raštrkani na 3 mjesta po kosi Kozjaka. Tamo nije zatekao ništa spremno kako je drug 7. bio obećao. Sakupilo se oko 100 ljudi. Zadržali 45, ostale vratili natrag. Tek tada morao je formirati vodove i odrediti vodnike. Doznao je da je skladište municije blokirano od Talijana. Poslao je izvidnicu koja je javila da su se Talijani povukli. Odredio je ljude koji su morali donijeti municiju i to od ljudi koji su imali ostati u Solinu, s tim da oni predaju petorici partizana a ovi će dostaviti komandiru i dalje vodovima. Zbog svega ovoga, vodovi su počeli kretati tek u 11 sati a ne u 8 sati kako je bilo određeno. Zbog opreznosti Talijana odredio da ne idu svi zajedno nego u razmaku od 5 minuta jedan vod za drugim. Odredio je veze između vodova. Prva dva voda krenula, treći vod se zadržao dulje dok je odredio ljude koji će uzeti municiju. Ostao je u trećem vodu jer je kao komandir trebao da pregleda donešenu municiju i preda vodovima dalje. Predlagano političkom da ode u jedan od prvih vodova, ali politički volio da ostane zajedno s njim. Vodić III voda vodio ih je zaobilaznom stazom. Tako su izgubili I i II vod. Komandir nije kontrolisao tačno kuda ih vodi, nije ugovorio sa vodičima svih vodova kojim stazama treba ići tako da veze koje je postavio između vodova nisu mogle funkcionisati. Između Blaca i Konjskoga drugovi su nagnuli na bunare da piju vodu i ako se on nalazio u samom selu. Komandir upozoravao ali drugovi nisu slušali. Iznad Koprivna zateklo ih je jutro i komandir naredio da se odmore i sačekaju noć. Odmah poslao jednog druga u Krušvar da nađe druga 9a, a drugog poslao da izvida da nisu negdje blizu vodovi. Na mjesto logora nalazili su se i drugovi koji su donijeli municiju i koje su putom susreli. Bilo je 7 pušaka i municije. Komandir je pregledao donešenu municiju. Izvidnice su se vratile bez rezultata. U Trapošniku (3 sata daleko od logora) nije bio još stigao drug 9a. Oko 5 sati poslije podne čulo se 5 hitaca. Po zvuku tal. pušaka i ne daleko, ali iza njihovog logora. Poslao izvidnice 700–800 unaokolo, ali ništa nisu primjetili. Ostala glavnina voda kretala se prema brijegu susednom, razvijeni u strijelce, komandir na čelu politički na kraju, patrole 200 m unaokolo od glavnine. Komandir nije naredio da se ide prema mjestu gdje se čula pucnjava a nisu znali koliko neprijatelja ima, isto tako četvorica nisu znali puniti. Iz jedne šumice na brijegu primjetili su kako preko susjednog brijega promiču ustaše u tal. uniformama (njih 180). Zaključio da se preko dana sklone u još gušću šumu, a preko noći da nastave preko Krušvara. Vodić međutim skrenuo u desno i spustio se na prugu, odatle u pravcu Dugopolja i dno Mosora. Bio je svjestan da je to pogrešan pravac da je to u stvari bježanje, ali ljudi su išli za vodičem. Politički onda sazvao sastanak partijaca da riješi što će. Komandir i politički predlagali su da se produži put. Partijci riješili da se vrate natrag. Komandir nije odlučno to zastupao i konačno pristao na njihovu odluku. Smatrao je da se kao kandidat mora pokoriti odluci partijaca, a nije mu naglašeno prije polaska da on kao komandir mora da komanduje i da sve leži u njego-

vim rukama. Riješenjem povratka u Split bili su zadovoljni svi osim drugova 5.¹⁴ i 6.¹⁵ komandira i političkog. Pod Mosorom porazgovarali sa seljacima dobili hrane i 2 dječaka koji su ih pratili do Žrnovice. Posakrivali oružje komandir kontrolirao i sve je oružje bilo na mjestu (on nije nosio pušku jer prilikom premještanja na drugi položaj kad je počela pucnjava nije mogao pošto je obilazio patrole koje su pratile glavninu a trebalo se sagibati pošto je grmlje bilo nisko.

U Solinu politički pokušao sazvati forum i održati sastanak ali ih je bilo nemoguće pronaći. Došli su u Split. U četvrtak, politički pošao u Solin da organizira odlazak ponovo, ali do toga nije došlo.

Za političkog kaže da se spremio da održi sastanak sa drugovima i da im govori o značaju part. borbi, ali je poslije podne počela pucnjava i zato nije održan.

Primjedbe:

1) Jedan od drugova u Solinu s kojim se sastao prije polaska bio je pijan.

2) Ljudi su bili raštrkani po Kozjaku i prošlo je mnogo vremena dok su se sakupili.

3) Drug 7.¹⁶ nije sve organizirao kao što je obećao.

4) Drugovi se svadali oko večere prije polaska, što će ko jesti.

5) Municija nije bila prenešena na određeno mjesto.

6) Jedan drug kod Sv. Jurja prije polaska opalio je iz puške.

Uopće drugovi nedisciplinovani i kukavice. 8—10 drugova bili su dobri, ostali veoma slabi. Komandir kaže da nije imao vremena da preko ovih 10 utiče na ostale i učvrsti vod.

Broj 7.¹⁷ Član 7 godina sekretar M. K. Solina politički komesar u Kaštelanskom odredu. Prije toga učestvovao u organizaciji Solinskog odreda.

U petak na večer prije polaska drug 13.¹⁸ ga obavijestio da treba u Solinu formirati partizanski odred. Dobio je zadatak da do nedjelje poslije podne javi koliko ljudi za odred može dati Solin. On odmah preko M. K. izvršio mobilizaciju part. jedinica i u nedjelju poslije podne u Splitu prisustvovao na sastanku na kom je referisao da je iz Solina spremno 215 ljudi za polazak. Na sastanku u nedjelju prisustvovali su Mirko,¹⁹ drug 13²⁰ i 9a,²¹ komandir i on. Razgovaralo se o planu puta, o broju ljudi, o vodičima. Nitko na sastanku nije držao uvodnu riječ, prešlo se odmah na praktičnu organizaciju odreda. Podvukla se razlika između bivših borbenih odreda i reorganiziranih part. odreda, o karakteru i zadacima part. odreda, u odnosu prema seljacima, o seljačkim odborima po selima u kojima partizani budu osvojili simpatije seljaka, o pomaganju seljacima u njihovim svakodnevnim zahtevima. Kada se govori-

¹⁴ Zizić Ivan-Sansir

¹⁵ Bubić Marln

¹⁶ Gizdić Drago

¹⁷ Gizdić Drago

¹⁸ Amulić Ivo

¹⁹ Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

²⁰ Amulić Ivo (Bruno)

lo o planu puta i postavilo da će se put do Košuta preći za 1 noć, smatrao je da je to moguće. Predlagao je samo da i Splitski odred pode preko Mosora jer je put manje tegoban.

Poslije sastanka vratio se u Solin i sazvaio M. K. i iznio sam sve ono što se govorilo na sastanku u Splitu. U nedjelju na večer u šumi sazvaio sastanak od 149 ljudi koji su trebali poći u partizane. Tu im govorio o partizanskoj borbi kao nac. oslob. borbi i rekao da moraju biti spremni na polazak kad im se javi. Ljudi su ostali u šumi čitavu noć. Mjesni je podvukao i dalje razgovarao o pripremi polaska. Izabrali su vodnika i dali svakom spisak od 20 ljudi, s tim da izaberu 15 ljudi za odred a 5 da ostave za rezervu ako neki od pozvanih iz bilo kojih razloga ne bude mogao poći. Za vodiče nisu razgovarali ništa, pošto je on još na sastanku u Splitu rekao Brunu²² da oni vodiča nemaju i Bruno je obećao da će vodiča nabaviti sam. Rekao je vodnicima da će komandir iz Splita doći u ponedjeljak poslije podne da ga moraju sačekati i da u 9 sati sve mora biti spremno kako bi se komandir i komesar mogli samo priključiti i odmah krenuti. Oružje je imao već svaki kod sebe jer su to bili ljudi koji su se od ranije skrivali u šumi sa puškama trebalo je samo municiju podijeliti iz magazina. Sa vodnicima je ugovoreno da se polazi u ponedjeljak na večer i da o tome moraju obavjestiti partizane.

U ponedjeljak u jutro Talijani su blokirali put od Rupotina do Solina. Na cesti je bilo 300 vojnika sa puškomitraljezima. Blokada je trajala do 4 sata poslije podne. Kad je za to doznao javio je drugovima da se probiju u brdo preko Sv. Kaje kako koji može. Drugovima sa Klisa javio da se priključe drugu 9a. kod Sv. Petra u Mosoru. To je isto javio drugu 9a. Međutim poslije podne blokada se premjestila baš kod Sv. Petra u Mosoru i onda je javio drugovima sa Klisa da se priključe Kaštelanskom odred, pošto se prethodno o tome dogovorio sa drugovima iz Splita. Oko 5 sati poslije podne u ponedjeljak on je krenuo u Kaštela da preuzme svoju dužnost komesara u Kaštelanskom odred. Prije polaska naglasio članovima mjesnog da budu prisutni na mjestu odakle će krenuti partizani i da se stave u kontakt sa komandrom. Dalje ne zna ništa pošto je krenuo za Kaštela. Poslije neuspjeha part. odreda u Solinu i Kaštelima vratio se natrag u Solin.

Odmah sazvaio mjesni i predložio da se preko jedinica izvrši kritika i izvuku pouke. Iz kritike se zaključilo ovo:

- 1) Da su komandir i komesar bili nesposobni.
- 2) Da je bilo ljudi koji nisu znali baratati s puškom.
- 3) Da su članovi odreda nedovoljno svjesni svog zadatka i nedisciplinirani.

Naročito se kritikovao jedan član mjesnog koji dvojici drugova nije dobro objasnio na koji način treba drugove pozivati u partizane, pa su oni široko po komšilucima pozivali ljude da se prijave u odred. Ta nekonspirativnost učinila je da je čitav Solin znao da partizani kreću.

Mjesni je izvršio kritiku sam bez prethodnog dogovora sa drugovima iz Splita. Saopćio je da je kritiku izvršio kad je došao u Split sam radi saslušanja kod druga iz P.K. Pri izvršenju kritike nisu diskutirali da li su došli svi oni koji su od mjesnog bili predani vodcima, kao ni to da li je ko uzet iz rezerve. Isto tako da li je bilo pravilno da se na sastanku stotinu ljudi govori o polasku. Nisu također tražili detaljna obavještenja da li su vodici sve uredili prije polaska i sa gotovom stvari dočekali komesara i komandira.

Što se za odlazak partizana doznalo smatra da nije greška u organizaciji odreda, nego u tome što su seljaci primjetili partizane na putu.

Tvrđi da nitko od drugova nije bio pijan i da primjedba komandira i komesara nije o tome tačna.

Broj S.²³

Clan 6 godina, sekretar jedinice.

U odredu bio je vodnik (II. vod). U nedjelju jedan drug rekao mu da treba da ide u partizane i da pozove nekoliko ljudi za koje smatra da bi također pošli.

Tu mu je imenovao 6 ljudi. Održan je sastanak te desetorice, na kom ih je taj drug pitao da li su voljni poći u partizane, a oni su pristali svi. Tu je drug 3.²⁴ doznao da se polazi u ponedjeljak na večer. U nedjelju na večer prisustvovao je sastanku od 100 ljudi u brdu. Drug 7.²⁵ je na sastanku održao kratak govor i rekao ljudima da su se sastali zbog pripremanja part. odreda. Zatim se povukao mjesni i pozvao vodnika da se detaljnije dogovore o pripremi polaska. Tu je bio prisutan i drug 3. Tu je dobio listu od 20 ljudi, i rekli su mu da prema svom nahodjenju izabere 15 njih u svoj vod, a 5 neka budu rezerva, u slučaju da neki odustane. Rečeno mu je da svih 20 dodu na mjesto sastanka prije polaska odreda. Ugovoreno je da svi dodu u 8 sati u šumu, a odatle kod Sv. Jure da se sastanu u 9 sati. Uvečer kod Sv. Jure upoznao se sa komandrom i komesarom. Ljudi nisu dolazili gori formirani po vodovima nego pojedinačno i komandir je izdao naređenje da se ljudi razvrstavaju po vodovima. Drug 3. je to učinio za sva tri voda. Od 9—10 sati drugovi su večerali. Oružje su neki imali sobom drugi su dobili na mjestu sastanka. Tu je govorio drugovima o disciplini. To mu je dozvolio komandir. Poslije njega govorio je komesar. Vodovi su krenuli u 11 sati. Najprije su krenuli J. i II. vod a III. je krenuo malo kasnije. Komandir je odredio jednog druga za vezu između 2 voda i trećeg. Vezu je ostala kod trećeg voda, vodovi su krenuli ovako: izvidnica, straža pa glavnina ... I. i II. vod kretali su u razmaku od 4 m.

Prije polaska komandir ga je pozvao i objasnio mu pravac (Sv. Jure, Konjsko, Koprivno, Krušvar). On je rekao komandiru da ne pozna put i doveo je komandiru 3 vodiča koji su išli u izvidnicu ispred I. i II. voda. Komandir je njima objasnio pravac. Izvidnica nije znala gdje leži Krušvar i komandir im je kazao da se oni nalaze lijevo od Sinja.

²³ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

²⁴ Grubišić Mile

²⁵ Gizdić Drago

Vodići (izvidnica) odvela je vodove do Sušaca a to je bilo i suviše lijevo.

Putem su se povremeno odmarali. Kod Konjskog snabdeli su se vodom. U 4 sata ujutro došli su ■ do Sušca. Tu je nastalo kolebanje. Nije niko znao točno gdje leži Krušvar. Tu su se odmarali. Naišle su žene, i vidile ih i uplašeno pobjegle. U blizini nalazili su se i seljaci. Jedan drug je poslat da objasni seljacima tko su i da od njih traže pomoć. Seljak mu je odgovorio da mu ne može pomoći jer je pod puškoim ustaša.

Seljak ih uputio u jednu šumu i rekao da tamo ima vode. Prebacili se nešto više prema jugu. Dvojicu poslali u staje po vodu (platili za vodu 100 din.). Postavljene su straže. Straža pritmjetila nedaleko čovjeka sa puškom i javila da bi se trebalo pomaknuti nešto u lijevo. Kad su htjeli da krenu da bi promjenili položaj počela je paljba sa strane odozdo. Vodnik drug 3. je naredio da se jedni povlače a drugi da čuvaju odstupnicu. Uzmicali su 200 m, ali pucali nisu jer nisu znali tačno od kuda gađa neprijatelj. Kad su počeli da se spuštaju sa brda vidjeli su 10 ljudi sa puškama (neprijatelj). Tu je ostao od iznemoglosti i bolesti jedan drug. Kad su prešli brdo, išli su u 3 grupe u razmaku od 50 m. Vraćali su se natrag. Kod Blaca su bili već u 9 sati. na večer, dakle sasvim blizu mjesta polaska. Čim se čula pucnjava, 2 druga nisu htjeli da se priključe drugovima nego su ostali na mjestu. Odmarali su se izuvenih nogu i na naređenje vodnika da se povuku nisu poslušali. U tom momentu jedan drug je odmah pobjegao bez puške. Vodnik drug 3. kaže da nije mogao u djelo izvesti ono što je naredio, naime da se jedni povlače, a drugi da brane odstupnicu jer su pri prvoj pucnjavi drugovi odmah počeli bježati prema vrhu brda. Vodnik je ostao sa dvojicom zadnjih. Neki su bježali brzo, drugi su se odvojili na vrhu brda da traže trojicu drugova koji su ostali na mjestu kad je pucnjava počela. Kod Konjskog našlo se zajedno 15 ljudi. Odatle su krenuli do Blaca bez oružja. Šestorica su oružje ovih drugova donijeli predveče i on ga smjestio na skrovito mjesto.

U toku puta i pri prvom logorovanju nije poslao izvidnicu da potraži III. vod koji se bio izgubio.

Broj 4.2®

Član 2 mjeseca.

U odredu bio je vodič III. voda. U petak na sastanku jedinice pozvao sve članove u partizane. U subotu bio je sastanak 30 partijaca i nekoliko simpatizera gdje se opet govorilo o istom i pozvalo ih se na sastanak u nedjelju naveče. Na tom sastanku (100) drug 7.²⁷ rekao im neka se sprema za polazak, da bi mogli krenuti kad im se javi. U ponedjeljak ujutro saopćeno mu je da se kreće u ponedjeljak večer. U ponedjeljak jutro jedan auto sa tal. oficirima zaustavio se pred njegovom kućom. Mislio je da njega traže i pobjegao prema mjestu gdje se skri-

²⁶ Cerina Jakov-Jaka

²⁷ Gizdić Drago

vaio oružje. Uzeli su puške i povukli se u brdo ispod Sv. Jure. Tu su osta' i do predvečer. Talijani su opkolili logor gdje su se skrivali drugovi od ranije. Na Sv. Juru došao je oko 7 sati na večer kad se već smrkavalo. Tu su se poslije dolaska ostalih formirali vodovi. Večerali su. Drugovi nisu pili. On je pripao III. vodu. Komandir je tražio vodiča i on se javio da pozna put do Dicma, a onda je već bilo lako preko Die polja presjeći do Krušvara. Pri maršu vodio je drugove jako brzo. Komandir je išao s njim, drugovi su zaostajali. Vodio je malo lijevo od Koprivna. Ostali vodiči kretali su se mnogo više od Koprivna. Iznad Koprivna su se ulogorili jer ih je zatekao dan. Komandir ga je poslao u patrolu sa još dvojicom. Primjetio je odjednom kako po rubu brda idu dvojica sa puškama. To je javio komandiru. Komandir je naredio patroli da se povuče do logora (500 m). Oni su se primakli logoru i zajedno sa ostalima po narednju komandira premjestili se nešto u desno. Tada su primjetili veliki broj ustaša. Prije toga čuli su nekoliko pucnjeva, a kad se pojavio veći broj ustaša pucanje se čulo jače. Nisu vjerovali da se puca na drugove I. i II. voda nego su mislili da će blokirati njihov vod. Zato su se povukli još na desno. Komandir je tada naredio da se prebace preko brda i predlagao da se preko Dugog polja izbije na Kotlenice, odatle za Krušvar. Vodič predložio da se pode prema Mosoru, a onda neka se odlučuje kuda će se dalje. Poveo je odmah vod u tom pravcu. Do dna Mosora došli su kroz 1 i po sat. Na dnu Mosora održao je sastanak partijaca i odreda. Komandir je na sastanku partijaca rekao da su skrenuli sa puta i da se to nije smjelo dogoditi. Partijci su zaključili da se vod vrati natrag. Komandir i komesar su onda pristali. Vratili su se natrag. U Rupotinama predali oružje.

Poslije povratka kritikovalo se u jedinici kako je došlo do neuspjeha. Došlo se do zaključka da se odred raspao zato što nije postojala veza među vodovima, i što su članovi odreda bili nedisciplinovani.

Drug S.²⁸

Član 10 godina, sekretar jedinice, član M.K. Solina.

U odredu bio vodnik III. voda. Drug 7. jia sastanku mjesnog u subotu saopćio odluku da se ide u partizane. Svaki član mjesnog trebao je u svom rejonu da pozove ljude, članove i nečlanove ko hoće dobrovoljno da se javi u partizane. On je okupio 18 ljudi iz svog rejona. Kasnije im je drug 7. saopćio da treba više uzimati simpatizera nego partijaca. U nedjelju naveče održan je sastanak svih (100) koji su se prijavili u partizane. Tu je drug 7. saopćio zašto su ih pozvali. Onda se povukao mjesni na dulji dogovor i izabrao 80 ljudi za odred, pozvao vodnike i svakome odredio ljude koje moraju formirati po vodovima. U ponedjeljak Talijani su blokirali logor gdje su se drugovi još od ranije skrivali. Bilo je blokirano i spremište municije. Teško je bilo spremiti za polazak zbog blokade. Nisu mogli ponijeti spremu i to su im prije polaska donosile žene i sestre. U 8 i po sati u ponedjeljak sakupili su se svi kod Sv. Jure. Na mjesto sastanka pokazalo se da je malo municije. Kad je blokada skinuta, on je predložio da se pode po

* ZIIĆ Ivan-Sansir

municiju. Komandir je pristao, ali s tim da vodovi krenu a da drugovi za njima donesu municiju. On je onda naredio da oni koji nisu bili određeni da idu u partizane, ali bili su došli na mjesto sastanka podu po municiju i donesu petorici drugova kod Sv. Jure, a ovi će to predati III. vodu koji je imao krenuti zadnji negdje na putu. III vod krenuo je 10 minuta za prvim i drugim vodom. Vodiče su izabrali na licu mjesta pošto mjesni ranije o tome nije razgovarao niti odredio vodiče. Putem su se odmarali u nekoliko navrata po 5 minuta. Nedaleko od Koprivna su se ulogorili. Postavili su straže. Jednog druga poslali su u Krušvar da pronade I i II. vod i da tamo nađe druga 9a. sa nekolicinom ljudi, kako su se bili dogovorili. Oko 2 sata poslije podne čuli su prve pucnje. Drug 5. bio je poslat u patrolu sa još dvojicom. Na brdu prema Dicmu ugledali su 2 ustaše. Javili komandiru. Ovaj je razvio odred u strele i naredio povlačenje prema istoku. Pri tom povlačenju vidili su oko 100 ustaša kako prolaze preko kose brda. Tada su čuli jaču pucnjavu i eksploziju bombe. Niko u vodu nije bio siguran da je to borba ea našima. Komandir je naredivao da se ide prema istoku. Vodič je predložio da se ide prema Dugopolju i Mosoru. **Krenuli su kuda ih je vodič vodio.** U Mosoru održali sastanak partijaca. Na sastanku je riješeno da se vrate natrag.

Primjećuje poslije saslušanja komisije da je vodič vodio više na svoju ruku nego po naredbi komandira. Ne sjeća se da su komandir i komesar dali drugi predlog na sastanku partijaca osim onog da se vrate natrag. Smatra da je glavni nedostatak bio u tome što su vodovi izgubili vezu i što komandir nije bio na čelu odreda.

Poslije povratka na mjesnom su kritikovali čitavu akciju. Naročito su kritikovali jednog člana mjesnog čijom se krivicom široko govorilo o odlasku partizana. Nisu kritikovali i pretresali držanje pojedinih partijaca i članova mjesnog u odredu ili u organizovanju odreda. Smatra se da ne bi ponovo javio tako veliki broj za partizane, jer da su uplašeni neuspjehom...

Broj 6.²⁹

Član 8—9 mjeseci.

Bio je član II. voda u odredu, ali kao veza između prva 2 voda i trećeg, pridodat je III. vodu. Skrivao se u šumi prije nego je pošao u partizane. Pozvan je u partizane na sastanku part. jedinice. U nedjelju prisustvovao sastanku svih koji su pristali da podu u partizane. Bilo je na tom sastanku preko 60 ljudi. Na sastanku bilo je ljudi koji nisu bili pozvani, zato drug 7.³⁰ nije govorio otvoreno. Saopćio je da će ujutru doznati oni koji treba da krenu. U ponedjeljak poslije podne došli komandir i komesar pred njegovu kuću. Kod Sv. Jure došao je oko 7 sati. Zajedno sa njim došle su žene koje su partizanima nosile hranu i odijelo. Sakupili su se svi oko 9 sati. Drugovi iz Rupotina, Mravinaca i Klisa nisu došli zbog blokade. Većerali su zajedno svi. Ne zna jeli neko bio pijan, samo je čuo da je govorio komandir kako je vidio neke

²⁹ Mikelić Martin-Starl

³⁰ Gizdić Drago

pijane. Komandir i vodnici dogovorili su se prije polaska i pronašli vodiče. Vodnik II. voda odredio je njega za vezu između vodova i vraćen po zahtjevu komandira u III. vod gdje je i komandir bio. III. vod je pošao kasnije jer je čekao municiju. Vodiči se nisu dogovorili za tačan put, vodovi su se izgubili i on kao veza nije funkcionirao. Poslije jedne noći putovanja ulogorili su se. On je bio na straži. Cuo je pucanj iz revolvera 7 km daleko. To je bilo u 3 sata poslije podne. Pucnjave su kasnije bile iz puške i na brdu su primjetili oko 150 vojnika ustaša. Komandir je naredio da se pomaknu na novi položaj nešto u lijevo. Komandir je naredio da se skriju u jednoj šumi koja se nalazila pred njima. Kad su došli u šumu počela je diskusija da li da se ide u Krušvar ili ne. U diskusiji bila je većina da se preko Dugopolja krene na Mosor a onda natrag u Solin. Vodič je vodio jako brzo. Pri tom prelazu niz brdo preko ceste i pruge jedan od drugog nalazio se daleko 5—10 metara. Od prvog do zadnjeg u vodu bio je razmak od 700 m. U Mosoru održao je sastanak partijaca. Drug 6. nije bio prisutan jer ga je drug 5.³¹ zaboravio pozvati. Poslije sastanka niko im nije saopćio šta je riješeno. Zahtjevali su put natrag i došli u Rupotine. Tu su se rastali. Komesar je na rastanku održao govor. Smatra da je neuspjeh u tome što su imali slabe vodiče, što su članovi odreda bili nedisciplinovani i što su komandir i komesar pustili I. i II. vod da krene bez III. voda. Za komandira govori da je dobro komandovao, III. vodu naročito prilikom pucnjave kad je naredio polagano povlačenje da ih neprijatelj ne bi primjetio. Smatra da komandir nije mogao izbjeći bježanje drugova jer je preko 15 ljudi želilo da se vrati kućama. Za komesara kaže da im nije ništa govorio o dužnostima partizana, tako da ni sam o tome nije ništa znao. Mislio je da im je jedini zadatak, neopaženo se probiti do mjesta sastanka sa ostalim odredima. Nikome nije govorio da ide u partizane. Zena je to doznala od drugih.

³¹ **ZIŽIĆ** Ivan-Sansir

IZJAVA BORACA KAŠTELANSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
OD 5. RUJNA 1941. O FORMIRANJU I RASPUŠTANJU ODREDA¹

Broj 1.²

Politički komesar. Na sastanku u Splitu u nedelju poslije podne rečeno mi je da ću biti komesar u Kaštelanskom odredu. Ranije bio je osnovan kaštelansko-trogirski akcioni komitet za sabotažu. On je u komitetu bio sekretar. Dogovorio ise da u ponedjeljak na večer bude u Kaštelima, da će sve biti spremno za polazak. Došao je na ugovoreno mjesto pola sata kasnije i nikoga nije našao. Vratio se u Solin i pre-spavao. Javio u utorak u Split da nikoga u Kaštelima nije našao. Do 2 sata poslije podne nije dobio nikakve veze. Sa Klisa dobio preko drugarice vijest od druga 13.³ da pode odmah na isto mjesto gdje je bio u ponedjeljak. Na mjestu našao je drugove iz Kambelovca tek oko 9 sati. Zatim su stigli drugovi iz ostalih kaštelanskih sela (Gomilice 8, Lukšića 8, Kambelovca 8, Donja Kaštela 11, Solin—Klis 8). Trogirani još nisu bili došli. U 11 i po sati svi su bili u polju iznad Lukšića samo još nije bio stigao komandir iz Splita i Trogirski vod. Te večeri nisu krenuli jer Trogirana nije bilo. U srijedu prije podne došao je komandir.⁴ Odmah su se formirala 2 voda i izabrali vodnici. U Trogir su poslali druga da izvidi šta je i ovaj se vratio i rekao da nije dobio vezu. U četvrtak prije podne komandir je pošao u Split da se dogovori šta će sa Trogirrom. U međuvremenu Trogir je javio da te večeri ne mogu krenuti. Jedan drug koji je sa komandrom otišao u Split vratio se javio se da će krenuti bez Trogira. Ali naknadno komandir javio iz Splita da se čeka Trogir. Trogir opet ni u četvrtak nije došao. Odred se prebacio te večeri istočno na drugo mjesto da bi izbjegli blokadu za koju je postojala mogućnost jer su doznali da su Talijani pretresali ono mjesto gdje je odred logorovao prvi dan. Tada je počelo negodovanje i kolebanje u odredu.

U petak ujutro komandir je još sa jednim drugom otišao opet u Split. Tada su već doznali o događajima na Dicom i kolebanje među ljudima se povećalo. Oko 7 sati naveče u petak vratio se komandir iz Splita javio da se odred povlači momentalno do dalje naredbe ali da se svi drugovi smatraju članovima odreda kada se pokaže potreba da se krene.

Za vrijeme logorovanja komesar izjavljuje da je ljudima govorio o disciplini i o značaju partizanskih borbi. Isto tako on je drugovima na oštar način govorio kako partizan (mora sprovesti disciplinu na dijelu. Kaže da su ga neki dezerteri mrzili kod kojih je naročito primjetio kolebanje, i to oštro kritikovao. Nikakvog incidenta nije bilo,

¹ Kopija originala (tipkang na pišaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-530.

² Gizdić Drago-Marko, komesar odreda

³ Amulić Ivo (Bruno)

⁴ Roje Ante, komandir odreda

nije vadio oružje na drugove prilikom ukazivanja na pogreške. Kaže da se partijska organizacija u Kaštelima nije brinula za hranu partizanima zato su je sami nabavljali od seljaka koji su ih srdačno primali.

Kažu da su ljudi bili nedisciplinovani, da su se pokazali sebičnjaci, naročito Kaštelani koji su se odvajali i zasebno jeli od ostalih.

Za sebe smatra da je njegovo ponašanje bilo onakvo kakvo treba da bude ponašanje pol. komesara.

Kad se sa drugom 13.⁵ dogovario za vezu, naglasio mu je da se nikako ne obraća na njegovu drugaricu i da preko nje ne šalje nikakve poruke. To je rekao zato što svojoj drugarici nije kazao da odlazi u partizane. Međutim, drug 13. je poslao u utorak pismo preko drugarice. To pismo ona je otvorila, donijela njemu u Solin i ljutila se što joj nije kazao da odlazi. Objasnio joj je koliko je znao i mogao, rastao se od nje i pošao kuda mu je bilo javljeno. U međuvremenu drugarica je potražila drugu 13. i digla galamu na njega što je on poslao njezinog druga u partizane. Drug 13. ju je poslao kod Jovića⁶ i kazao joj da razgovara sa Jovićem pa ako on pristane da se drug 1. vrati onda mu može poručiti isto. Jović joj je kazao da će se drug 1. vratiti ako dode neki drug iz Trogira koji će ga zamjeniti. Ona je onda pronašla u Kaštelima ženu koja je partizanima nosila hranu i zajedno s njom pošla u brdo i pronašla drugu. Tu mu je sve ispričala i ostala 2 dana. Drug 1. joj nije vjerovao nego javio u Split, odakle je odgovoreno da on mora poći sa odredom. On je tada poslao drugaricu a sam ostao. Poslije njenog odlaska dobio je nalog iz Splita da će on predati dužnost drugu iz Trogira, a on da se vrati u Solin da organizira nove odrede. Međutim je došla druga naredba da se odred privremeno raspusti i on se vratio zajedno sa ostalima. Pri ispitivanju ovog slučaja sa njegovom drugaricom ne smatra da i sam nosi odgovornost na sebi, što se sve ovako dogodilo. Ne shvaća da je trebao da ,u toku zajedničkog života djelovati na drugaricu i pomoći joj da se izgradi u dobru partijku.

O odlasku u partizane nije nikom ništa govorio.

Broj 2.⁷

Clan partije 9 mjeseci. Ranije učestvovao u sindikalnom pokretu. Bio je komandir Kaštelanskog odreda.

2/8. drug 14. mu je saopćio da će biti riješen specijalne dužnosti koju je do tada vršio i da je morao otići u Kaštela u svrhu organiziranja akata sabotaze. Drug 13. mu je dao nekog omladinca da ga on poveže sa drugom 6.⁸ u Kaštel Sućurcu. Drug 6. ga je najprije ispitao po kojoj je dužnosti došao i kad mu je drug 2. sve rekao, drug 6. mu je kazao da on nije taj, na koga se trebao obratiti. Drug 2. je onda tražio da ga poveže sa drugima, ali ovaj je odbio. Pitao ga je tada da mu pronađete stan, ili bicikl da se vrati u Split i to je drug 6. odbio. Drug 2. se vratio u Split pješice. Potražio je odmah drugu 13. sve mu

⁶ Amulić Ivo

⁸ Krstulović Vicko

⁷ Roje Ante

⁸ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

kazao. Tada je ponovo dobio istog omladinca da ga poveže sa nekim drugom iz Kambelovca. Drug iz Kambelovca odbio ga je sa odgovorom da ga on ne može primiti kad ga nije primio drug 6. Poslao je omladinca u Split da javi drugu 13. neka dođe u Kaštela drug 1.⁹ da bi ga on mogao spojiti sa kaštelanskim drugovima. U međuvremenu potražio ga je onaj drug iz Kambelovca, pitao ga je po kojoj je dužnosti došao i kad mu je drug 2. kazao, ovaj ga je povezao sa drugom 3.¹⁰ Omladinac nije bio stalna veza sa Kaštelima, a drugovima iz Kaštela nije bilo ništa javljeno da će doći drug iz Splita po specijalnoj dužnosti. I zato je drug 2. naišao na nepovjerenje. Cim je dobio vezu sa drugom 3. prisustvovao je sastanku mjesnog i vojnog komiteta i izložio zadatke. Rekao je da treba formirati odrede za sabotazu, ali ukoliko bi to iziskivalo mnogo vremena, treba odmah preći u akcije sa onoliko ljudi sa koliko se već raspolaze, (pošto su se neki već krili u brdima. Poslije toga vratio se u Split. Kroz nekoliko dana vršile su se slabe akcije i zato je ponovo došao u Kaštela sazvaio mjesni i vojni komitet i podvukao važnost da se odmah prede na akcije. Predložio je konkretno da se digne vlak. Bilo je teško ubij editi, tamošnje oportuniste u ipotrebu toga. Akcija izvedena uspješno.

Nekoliko dana poslije akcije rušenje vlaka ili u četvrtak prije polaska partiz. odreda, javljeno mu je da zajedno sa Đorđom¹¹ organizira part. odrede u Kaštelima i Trogiru, koji će poći vani na teren Dan poslije toga Đorđe je došao do nekog drugog druga i rekao da sve treba vršiti po staroj direktivi. Ovaj pošto nije znao ništa o cijeloj stvari nije ni shvatio ništa, začudio se što mu Đorđe govori o nečemu o čemu on nema ni pojma.

To je trebalo javiti drugu 2. ali Đorđe mu je rekao da mu drug 13.¹² nije kazao da to javi drugu 2. nego samo da kaže ovome drugu. Ipak se konačno sporazumjeli, i zajedno pošli u Kaštela, ali tek u subotu jer je petak bio izgubljen zbog nesporazuma. U Kaštelima su objasnili drugovima o čemu se radi i zakazali sastanke u svim mjestima kaštelanskim za nedjelju i to sa onim ljudima koji su trebali poći u partizane. U nedjelju Đorđe je trebao održati sastanak u Trogiru i Donjim Kaštelima, a drug 2. sa ostalim Kaštelima.

Na sastanku u Kambelovcima dva funkcionera part. su odustali od polaska kad im je drug 2. objasnio razliku između borbenih i novih partizanskih odreda. Ostalo je 16 ljudi. Izabran je vodnik — student. U Lukšiću održao sastanak također sa 16 ljudi koji su se javili u partizane. U Sućurcu je našao na sastanku 40 ljudi. Oni nisu znali zašto su pozvani na sastanak. Kad im je rekao o čemu se radi četvorica su odustala zbog bolesti, a petog je sam poslao jer je bio star. Ostalim 35 objasnio je dužnosti i zadatke.

Tako je formirao dva voda, odredio vodnike¹³ i svaki vod zbog lakših operacija na terenu podijelio na desetine i imenovao desetare.

⁹ Gizdić Drago.

¹⁰ Fadin Dusan

¹¹ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodica odnosi.

¹² Amulić Ivo

¹³ Britvić Dragan i Babin Josip-Bepo

Svima je govorio o potrebi konspiracije, da se nikome ne priča ništa i označio im da moraju biti spremni jer će se otići u ponedjeljak ili najdalje utorak. Pri povratku Đorde mu je rekao da je u dinjim Kaštelima održao sastanke, ali da u Trogiru nije to mogao učiniti jer ljudi nisu sakupljeni i da je zato samo dao direktivu da se ljudi pozovu u partizane. Usput mu je drug 3. kazao da mu je saopćio drug 6. kako su drugovi iz Sućurca kazali poslije njegovog odlaska da ni jedan neće poći. To je zaista bilo jasno jer su na dan polaska iz Sućurca bila samo dvojica drugova.

Kada se vratio referisao je drugu 13. sve što je uradio kao i ovo da je poslije doznao da su Sućurani odbili da idu. Prilikom tog sastanka sa drugom 13. morao je da čeka na ulici dosta dugo, jer ga je na mjestu čekalo nekoliko ljudi i drug 13. se sa svakim na ulici zadržavao oko nekoliko minuta. U ponedjeljak drug 2. je prisustvovao sastanku sa Mirkom, drugom 13. i Đordom. Đordi je tada rečeno da će on ići sa Splitskim odredom, tako da mu je ostalo malo vremena da pohvata sve ljude. Tu je Mirko drugu 2. obrazložio zadatke partizana i dao mu plan puta. Tu prije nego odu treba da dignu tračnice u zrak. Zatim da treba da krenu na Vučevicu, zatim Broćanac, Gizdovac da obuhvate Muć i dalje da pređu u Cetinu a onda kod Dabra da će se sastati sa Splitskim odredom. Dan sastanka u Dabru nisu odredili samo je Mirko podvukao da to mora ići što brže. U slučaju da se desi da Splitski odred pređe ranije kroz Dabar, da će ih dočekati jedan drug sa ugovorenim lozinkom. Rekao mu je da je zadatak partizana da kroz sela održavaju mitinge, pomažu seljacima u njihovim nevoljama, da pozivaju i seljake u partizane i da u svakom selu ostave čovjeka koji bi nastavio rad. Da od seljaka ništa ne uzimaju, nego neka kupuju za novac. Od Dabra, kada se spoje imali su zajedno poći prema Vrlici.

Nedavno mu je drug 13. kazao da će se jugoistočno od Vrlike na planini Kozjak susresti sa Šibeničkim odredom¹⁴ i da će se prepoznati po dozivu Ku ... ku ... (kukavica).

U ponedjeljak su doznali da su Kaštela blokirana i tražili druga 13. (drugovi 2. i 3). Na ulici su ga čekali po sata i konačno ga pronašli u drugoj ulici sa dva druga iz Trogira, od kojih je jedan bio u Španiji. To je bilo utorak prije podne kada je drug 3. doznao da je blokada skinuta. Tu su ugovorili da će trogirski vod doći između Kambelovca i Lukšića i sastati se tamo sa Kaštelanskim odredom. Drug 13. mu je tada kazao da će trogirarin Španjolac¹⁵ biti vodnik trogirskog voda, ali da će mu pomagati u vojnim stvarima pošto je iskusniji. Tražio je od druga 13. novac, ali kada mu je drug 13. kazao da će novac dobiti tek u 5 sati poslije podne, drug 2. mu je odgovorio da će on poći u Kaštela i u 8 sati naveče u Gomilicu čekati omladinca po kom će drug 13. poslati novac. Isto tako da će u Gomilici sačekati dva seljaka koji su poznavali put a koji su trebali doći iz Trogira. U utorak naveče u

¹⁴ Šibenski NOP odred je krenuo iz Šibenika 12. kolovoza prema Promini ali je iznenaden 18. kolovoza kod sela Siritovci, blizu Drniša, i razbijen.

¹⁵ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

Gomilici nije došao ni omladinac sa novcem ni seljaci. Drug 2. je ostao u Gomilici jer je već bilo kasno a i nije mogao bez novca krenuti. U to vrijeme odred je već došao na određeno mjesto. U srijedu jutro poručio je drugu 13. po (svojoj drugarici neka požuri. U srijedu po podne došli su seljaci i novac (6–7.000 din.). Pošao je odmah u brdo na mjesto sastanka. Tamo je našao druga 1.¹⁶ sa ženom. Drug 1. ga je pozvao na stranu i kazao da je Jović¹⁷ poručio po ženi da on treba da se vrati da formira novi Solinski odred, a da će ga zamjeniti drug Španjolac iz Trogira. Drug 2. je smatrao da nije zgodno iz političkih razloga smjenjivati druga 1. jer bi to možda pokolebalo ostale drugove, a i samom mu ništa nije bilo o tome rečeno i zato je odgovorio drugu 1. da se ne može udaljiti dok ne dode drug iz Trogira. Žena druga 1. je onda otišla.

Na okupu je bilo 40 ljudi. Trogirani nisu bili došli i ljudi su bili neraspoređeni. Drug 2. ih je pitao neka se još jednom izjasne jesu li voljni poći ili ne. Neki su kazali da ne žele sami gubiti glave bez trogirana. Pošto nije bilo vodnika drug 2. je izabrao novog vodnika. Vodnik nije bio došao jer je dan prije polaska bio uhapšen i kako je izjavio premlaćen tako da je imao rane na nogama pa nije mogao da hoda.

Odmah je poslao ljude u Trogir da vide šta je sa Trogirskim odredom. Odmah su promijenili položaj na zgodnije mjesto iza brda, poslana je izvidnica i namjestio straže. To je bilo u rano jutro u četvrtak. Poslao u Split dva čovjeka da jave drugu 13. da trogirani nisu došli. Isto tako odredio ljude za ekonomat i sakupio novac kod pojedinaca (900 lira) i sve zajedno predao komesaru s tkn da on daje novac drugovima iz ekonomata kad im bude trebalo za hranu. Dobili su vode i krumpira. Krumpir skuvali, vodu podijelili u čituriće. U četvrtak večer javljeno iz Splita da će trogirani te noći doći a međutim drugovi iz Trogira javili da te večeri nikako ne mogu doći. Pošto je već ponestalo hrane, poslao druga 3. u Broćanac kod pravoslavnih seljaka. Drug 3. se vratio i javio da je seljak voljan da ih odvede do Zelova i da im da hrane i da ih smjesti u seljačke stajke do polaska. Riješili su da se presele na to mjesto, pored stajke. Desio se nesporazum između druga 3. i vodiča, naime vodič nije tačno ■zapamtio mjesto gdje mu drug 3. rekao da treba da dovede odred. Odred je lutao noću 2 i po sata. Konačno ih je drug 3. pronašao. Komesar je napao na druga 3. i nije mu dozvolio da objasni kako se to dogodilo.

Pošto se digla igalama i postojala mogućnost da su ih okolni seljaci čuli, riješili su da ne idu u staju nego da pronađu zgodnije mjesto. Pri biranju mjesta za logor ponovo je došlo do svade jer ,su neki mislili da je to mjesto nezgodno, a drugi su mislili drukčije. Oportunisti su to iskoristili i napadali ,na partiju. Drug 2. kaže da je teškom mukom uspio da ih smiri. To je već bio petak ujutro kad je smjestio ljude, riješio je da sam pode u Split. Poveo sobom druga ikoji je bio dan ranije u Splitu. Iz Kaštela poručio drugu 13. da dode u Kaštela. Drug 13.

¹⁶ Gizdić Drago
¹⁷ Krstulović Vicko

došao, sa svojom drugaricom. Rekao je drugu 13. da je nezgodno sraenjavati druga 1. zbog toga što bi to moglo pojačati nezadovoljstvo ljudi i pitao ga šta će raditi bez Trogira.

Drug 13. mu je onda saopćio da se odred moraraspustiti zasada i da će možda u roku od dva dana ponovo krenuti.

Drug 2. se vratio u brdo i saopštio ljudima raspuštanje odreda i dao na dužnost partijcima iz pojedinih sela da sačuvaju oružlje. Čekao dva dana i nije mu se niiko javio. Jednom je sreo druga 13. pitao ga šta je s njim, drug 13. mu nije ništa odgovorio.

- 1) Komesar bio ,bahat i nije uživao autoritet kod ljudi.
- 2) Za sebe kaže da nije bio dovoljno energičan kad je trebalo nego je više drugove ubjeđivao i molio. Isto tako pred drugove je češće postavljao to da će odgovarati za nedisciplinu i kolebljivost, nego što je polit. govorima suzbijao nedostatke i ispravljao neraspoloženje drugova.
- 3) Dok je Mirko izlagao plan osvajanja sela mislio je da je moguće, ali kada mu je komesar kazao da će se moći to tek poslije Muća složio se, jer do Muća ima dosta i bili bi primjećeni od tal. vojake.
- 4) Smatra da su mogli izvršiti zadatak bez Trogirana ah da drugovi iz Splita nisu dozvolili odlazak bez Trogira.
- 5) Da su ljudi .bili uglavnom oportunisti, i nedovoljno upoznati sa zadacima partizana odatle nedisciplina i kolebljivost.
- 6) Da držanje komesara pojačavalo nezadovoljstvo.

Za druga 13. smatra da je pri organizaciji part. odreda bio zbunjnjen da nije planski organizirao stvari. Zatim da je nekonspirativno sazivao sastanke na ulici, da mu je dao nepravilno vezu sa Kaštelima jer drugovi u Kaštelima nisu bih obavješteni za njegov dolazak i funkciju. Od drugova 1. i 5.¹⁸ iz a) odreda doznao da su oni saslušani. Drug 1. iz a) odreda se žalio da on još nije saslušan i rekao mu u vezi sa drugom 1. da mu se čini da partija neke članove privilegira a neke ne. Tu je mislio konkretno na druga 13. Prije polaska, raspuštanje odreda nije kontrolirao koliko je novaca ostalo kod (druga 1.

Broj 3.¹⁹

2 godine Skojevac. Tada je bio sekretar SKOJ-a u Kaštelima. Zatim 5 godina član partije i sekretar M.K. u Kaštelima. Bio povučen iz foruma, ostao samo član. U komitetu kaštelsko-trogirskom za sabotazu bio član. Od kada se vratio iz odreda ponovo primljen u M.K. Kaštela.

Prije formiranja partizanskih odreda nisu postojali borbeni odredi za sabotazu. Sabotaza se vršila povremeno kada se za to ukazala potreba, a obično po direktivi P.K.

Ne zna kojeg dana, došao je drug iz Splita i kazao mu da se moraju formirati partizanski odredi. Rečeno mu je da treba okupiti oko 70 ljudi uglavnom partijaca. Po direktivi P.K. organizovan je sastanak proširenog M.K. na kome su se dale direktive svim selima da se pozovu drugovi

¹⁸ Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se rukovodioca odnosi.

¹⁹ Tadić Dušan

u partizane. Njemu je poznato samo, to da se iz Kambelovca javilo 7 drugova. Zna takode da su iz Sućurca otišla 2 druga a iz Gomilice 8 drugova. Zakazan je sastanak u ponedjeljak večer u 8 sati. Drugovi iz Kaštela došli su sa puškama a drugovi iz Solina dobili su puške na mjestu sastanka. Iz Splita je rečeno da mora početi ponedjeljak večer ali zbog blokada niko nije došao u ponedjeljak samo (drug 1.) i tako su se partizani okupili tek utorak navečer. Trogirani nisu došli. Komandir takoder još nije bio stigao. Povukli su se na zgodnije mjesto za logorovanje u jedan gaj između Lukšića i Kambelovca. Tu su čekali do sutradan. U srijedu ujutro komandir je poručio da on dođe u Gomilicu. On je pošao i dobio naređenje od komandira da se Trogir mora čekati još 1 dan. Trogirani opet u srijedu nisu došli. Odred se prebadao u Mućevicu iza vrha Kozjaka i ostali čitav četvrtak. Hrane nisu imali, i on je predložio komandiru i komesaru da se hrana potraži od nekog pravoslavnog seljaka u selu Bročancu, kojega on dobro pozna. U četvrtak u jutro on je otišao k njemu. Selo je našao u strahu od ustaša, koji su bili popalili nekoliko seljačkih kuća. Seljak je obećao da će im on biti vodič do Beara, a usput će odred zaustaviti u Borovićima kod pojata pravosl. seljaka i dobiti hranu. Vratio se poslije podne u logor i referisao komandiru i komesaru i ovi su se složili. Međutim pri preseljavanju odreda nastao je nesporazum pošto vodič nije znao tačno da ih dovede do mjesta gdje ih je drug 3. morao čekati. Tako je odred lutao čitavu noć. Drug 3. ih je konačno pronašao. Komesar je napao grubo na druga 3. i ako ovaj nije bio kriv. Nije mu dozvolio da objasni kako je tekla čitava stvar. Drug 3. se disciplinovano povukao. Drug 3. je tada doveo odred do zgodnog mjesta i vratio se u Boro viče da potraži druga koji je doli bio ostao zbog hrane. Druga nije našao jer je čekajući odred krenuo i sam zalutao i konačno se vratio kući. U petak je poslat ponovo za hranu, kupio ovna i donio. U petak je komandir ponovo pošao u Split. Trogirani još nisu bili došli i počelo je nezadovoljstvo među partizanima. U petak navečer komandir se vratio i rekao da je naredeno da se odred raspušta do daljnjeg naređenja. Pri raspuštanju odreda drug 3. je otišao kod pravosl. seljaka da mu se javi da njegova uloga nije potrebna. Na ugovorenom mjestu seljak nije došao. Vratio se u logor i tamo zatekao još komandira i vodiča. Tu se rastao i vratio kući.

Komandira su drugovi voleli jer nije bio oštar i nedrugarski pri izvršavanju komande.

Prema komesaru vladalo je opće neraspoloženje jer je netaktički prijetio drugovima strijeljanjem za svaki prekršaj discipline. Za njega lično ponašanje komesara bilo je snošljivo. Za vrijeme logorovanja komandir i komesar govorili su o značaju partizanskih borbi.

U Kaštelima nacionalisti sa simpatijama prate našu borbu. Gradanstvo podleže glasinama oportunističkih kako još nije vrijeme za partizansku borbu.

Nikome nije govorio da odlazi u partizane. Drugarica je naslutila kada je drug 13. u njegovom prisustvu pitao hoće li i ona u partizane. Osim toga u srijedu kad mu je komandir poručio da dođe u Gomilicu, našao je sa komandrom svoju i njegovu drugaricu.

Broj 4.²⁰

Član 5 mjeseci. Član M.K. u Kaštelima.

U nedjelju poslije podne dobio je direktivu o organizaciji partizanskih odreda. U Donjim Kaštelima (Novi, Stari, Štafilić) sakupio 17 ljudi na sastanak gdje je drug iz Splita govorio o potrebi odlaska u partizane. Četvorica su otpali zbog bolesti i starosti i nisu prisustvovali sastanku. Prije polaska otpala su još 2 simpatizera. Ostalo je 11 ljudi (6 partijaca, 2 kandidata i 3 simpatizera). U utorak poslije podne javio mu drug 3. da se na večer polazi i neka dođe sa ljudima u polje iznad Lukšića. Pošto je bilo kratko vrijeme otišli su mnogi bez sprijeme. Otišli su u punoj vojničkoj spremi sa 1 puškomitral jezum. Došli su sa ostalima (50—60) iznad Lukšića.

Čitav daljni tok puta, upravo preseljavanja logora sa mjesta na mjesto slaže se sa izlaganjem drugova 1. i 3. U srijedu on je bio određen da pođe u Trogir da uspostavi vezu sa drugovima ali nikoga u Trogiru nije našao. Na povratku pričao mu je jedan drug iz Lukšića da se komesar nedrugarski odnosi prema, partizanima, da pokazuje grubu samovolju i da se mnogi ne slažu sa načinom njegovog postupanja prema drugovima. Sam nije ništa mogao primjetiti do tada jer je bio odsutan iz logora. U četvrtak je bio određen da sa drugom 3. potraži pravosl. seljaka zbog hrane. Pri povratku prisustvovao je grubom istupu komesara prema drugu 3. koji u stvari nije bio kriv. Kriv je bio vodič koji nije znao da dovede odred do mjesta gdje ih je drug 3. čekao. Drug 3. se disciplinovano pokorio i ako nije bio saslušan a i sam se nije osećao krivim. Takvih nedozvoljenih istupa komesara prema drugovima bilo je 2—3. Do još jednog sukoba došlo je onda kada su Lukšićani bili nezadovoljni mjestom logorovanja na koje ih je drug 3. doveo poslije lutanja od 1 noći. Lukšićani su govorili kako tu prijeti opasnost da ih pronadu Talijani. Tu su rukovodili više strahom nego stvarnim razlozima. Komesar se stavio sa Solinjanima na jednu stranu, na drugoj strani bili su Lukšićani sa još nekim plašljivcima. Komesar je oštro napadao Lukšićane i hvatao se za revolver to je izazvalo ove druge i odgovorili da i oni imaju revolver. Stvorila se podvojenost. Nesimpatije prema komesaru su se povećavale.

Do manje prepirke došlo je sa Solinjanima pri rastanku kad su oni tražili da se mitraljezi koji su bili određeni za Solin ponesu u Kaštela natrag pa kad njima ustreba da im prebace u Solin. To je izazvalo nezadovoljstvo Kaštelana. Nagodili su se tako da su 1 mitraljez odnijeli sobom a drugi odnesen u Gomilicu. U petak se po nalogu komandira raspustio. Ljudi su želeli da se krene i nisu bili zadovoljni ovom odlukom.

Za komandira kaže da su ga drugovi voleli jer nije tako oštro postupao sa partizanima. Čuo je da su se Lukšićani odvajali pri jelu i nisu delili zajedno sa ostalima.

U pripremi part. odreda, pri pozivanju ljudi učinio je sve što je mogao koliko mu je ono kratko vrijeme dozvoljavalo. Smatra za sebe

²⁰ Vjerojatno Savin Ante-Manistra

da se pri sukobu komesara sa drugovima morao otvorenije staviti na stranu komesara.

Smatra da bi ljudi ponovo išli u partizane ali bi im trebalo bolje i više objasniti cilj i značaj partizanskih borbi prije polaska.

Broj 5.²¹

U pokretu učestvovao od 1935. god. član partije 3 god. Clan M.K. u Kaštelima. Doznao je da se polazi u partizane na sastanku mjesnog u subotu na kom je prisustvovao drug 1. Rečeno je da će doći drug iz Splita koji će javiti tačan dan polaska. Iz Donjih Kaštela pošlo je 11 ljudi. U utorak su doznali da treba krenuti naveče. Oko 1 sat sastali su se u polju iznad Lukšića sa ostalim drugovima. Pošto Trogirski vod nije došao 3 dana, oni uopće nisu krenuli nego su se premještali s jednog mjesta na drugo kako se ne bi provalili uslijed dugoga zadržavanja. Čitav tok logorovanja slaže se sa prethodnim drugovima koji su saslušani. I on podvlači nedrugarsko držanje polit, komesara. Jednom drugu kojega je bolela noga je prijetio strijeljanjem. Isto tako njegovo izlaganje slaže se sa izlaganjem drugova 3. i 4. o odnosu komesara prema drugu 3. i drugovima iz Lukšića. Podvlači da je prilikom lutanja pri premještanju logora nastalo među drugovima kolebanje koje su naročito podržavali i razvijali oportunisti koji su se nalazili u odredu. Isto tako oportunisti su po Starome razglasili o odlasku u partizane i to je otežalo odlazak, u isto vrijeme privuklo pažnju tal. vojske koja je pretresla Kozjak da bi pronašla logor.

Komandir je uživao simpatije drugova, komesara nisu trpili. Bilo je ponekad nediscipline, ah ona je nestajala kad se ukazivalo da sve što se radi, da se radi po direktivama i u interesu partije. Smatra da je nedostatak part. odreda kad se nema dobrog vodiča. Noću ne vrijedi ništa, ni karta, nego čovjek koji pozna svaku stazu naročito po kame-nitom Kozjaku. Kretanje noću nije isto kao po danu. Osim toga kretanje je stranputicama, zaobilazno. Za sve to treba samo dobar vodič.

Nikome nije govorio da odlazi u partizane.

**IZJAVA BORACA SINJSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
OD 5. RUJNA 1941. O FORMIRANJU I UZROCIMA
RAZBIJANJA ODREDA¹**

Broj 1.²

U Partiji od 1921. god. član M. K. u Solinu.

Koncem jula sa drugom iz P. K. otišao na teren u Sinjsku krajinu. Imali su za zadatak da kontrolišu rad O. K.³ da po mogućnosti imenuju u O. K. nove ljude. Dotadašnji O. K. nije izvršavao partijske direktive i nije članove part. organizacije izgrađivao u novim part. principima. U tu svrhu pozvali su na sastanak i predstavnike omladine. Na omladinu ipak se nije bilo moguće potpuno osloniti jer je na omladinu kritičan uticaj imao drug, koji je ranije bio vezan za Baljkasa. Vidilo se to po tome što su kritikovali spoljnu politiku SSSR i posljednji govor druga Staljina. Uspjeli su da odvoje SKOJ od partije i da postave glavne zadatke SKOJ-a. U isto vrijeme objasnili karakter SKOJ-a kao široke organizacije kom. omladine. Naročito su se pozabavili upućivanjem ljudi koji su se skrivali ispod terora na vršenje sabotaže, tj. organizacije borbenih odreda u svrhu sabotaže. U tom smislu dali su pojedincima konkretne zadatke.

1.) Drugu 4.⁴ O. K. dali su zadatak da u Biteliću organizuje 10—15 ljudi u odred za sabotaže i dali konkretne upute kako sabotažu vršiti. Drug 4. je obećao da će to učiniti. Kasnije se pokazalo da to nije učinio.

2.) Drugu 3.⁵ dali su zadatak da pođe u Jabuku i Udovčice gdje su seljaci pretežno za nas raspoloženi i da tamo organizuje odred koji će vršiti sabotažu na cesti Sinj—Imotski. Drug 3. je to izvršio. Imao je oko sebe grupu koja je boravila u brdima oko Jabuke, bila oboružana i dolazila povremeno u sukob sa žandarmerijom.

3.) Drug 11a.⁶ dobio zadatak da organizuje ljude u odred koji će ugrožavati prugu Sinj—Split. To ne ovaj obećao, ali nije izvršio.

4.) Jednom članu O. K. dalo se u zadatak da poruči drugu iz Obrovca da okupi drugove i da ugrožava cestu Sinj—Livno. To je ovaj obećao, ali nije izvršio.

Taj sastanak održan je 1/8. Bili su prisutni svi članovi O. K. sekretar omladine, drug iz M. K., drug 1. i nečlan drug 3. Poslije održanog sastanka drug 1. i drugi iz M. K. otišli su na teren u okolicu Sinja jer su smatrali da samim drugovima koji će učestvovati u borbenim odredima treba još bolje podvući važnost akcija sabotaže i dati im neke konkretne upute.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SE Hrvatske — Zagreb, KP-5/30.

² Marković Stjepan Stevo

³ Okružni komitet KPH Sinj

⁴ Bračun Ivan

⁵ Buljan Vico

⁶ Perić Jozo

Tako su otišli u Ercegovce i tamo 4/8. održali sastanak. Sačekao ih je drug 11a. Njemu nije bilo prijatno što su oni došli. Na sastanku O. K. drug 11a. im je izgledao solidan i ozbiljan, na selu se pokazao paničan i sa strahom je pričao o tome kako je nezgodno što su oni s njim pošto njega ustaše traže. Održali sastanak sa selima oko Ercegovaca. Drug 11a. nije bio prisutan. Bio je otišao u Vojniće da tamo održi sastanak u istoj svrsi. Na sastanku u Ercegovcima bilo je oko 10 ljudi. Bilo ih je nekoliko sa puškama. Govorili su im o značaju partizanskih borbi. Ljudi su bili oduševljeni i obećali da će izvršiti zadatak. Odmah su poslali čovjeka u Kaštela po dinamit. Drug iz P. K. poslije sastanka je došao natrag u Split a drug 1. je ostao da se nađe sa drugom 11a. da bi održao sastanak u gornjim kućama iznad Ercegovaca. Drug 11a. se tom sastanku nije odazvao i nije omogućio ni drugu 1. da sa seljacima održi sastanak. Drug 1. je pretpostavljao u početku da drug 11a. ima drugog posla. Kad je vidio neraspoloženje seljaka prema njemu on je zaključio da se vrati u Sinj, pa zatim da ode u Bitelić da kontrolira da li je izvršio postavljeni zadatak. Išao je preko Košuta i tu se zadržao do 12 sati. Zatim je otišao na mjesto gdje se svaki dan sastaju kuriri iz okolnih sela da dobiju direktivu iz Sinja. Tu nije našao nikoga. Uputio se sam prema Glavicama i na polju prije Glavica poslao jednog nepoznatog seljaka da potraži drugu 5.7 i da ga dovede k njemu. Međutim dok je čekao pojavili su se žandari i on je pobjegao. U Glavice nije hteo ići jer se bojao da ne provali drugove nego se vratio natrag u Košute, pa preko Dugopolja i Mosora došao u Kućine, svoje selo, a onda u Split.

U petak 8/8. kad se vratio bio je pozvan na sastanak sa drugom 13.⁸ Siljom,⁹ Mirkom¹⁰ i još jednim drugom. Razgovarali su o organizaciji pravih partizanskih odreda, koji do sada nisu bili postavljeni. Prema njegovu izvještaju da postoje grupe oboružanih ljudi koji se kriju po gorama i da su pojedinim članovima O. K. iz Sinja dati zadaci da vrše sabotazu u nekoliko smjerova, Silja je zajedno sa ostalima zaključio da je mogao organizirati partizanske odrede. Nije se još znalo da članovi O. K. nisu izvršili svoje zadatke koje su im postavili drug iz P. K. i drug 1. Zadatak Sinjskih partizana bio je u tome da djeluju na cesti Sinj—Livno te da vrše sabotazu, da kidaju telefonske žice. Osim toga da dođu u kontakt sa seljacima da im objasne ulogu partizana, da traže od seljaka oružje, da **ubijaju popove?** i seoske špijune u dogovoru sa seljacima. Da objašnjavaju seljacima da su partizani nac. oslob. vojska i da po selima osnivaju odbore seljaka za zaštitu od ustaškog terora.

Zatim je održan drugi sastanak na kome su prisustvovali drug 13.¹¹ Silja,¹² Mirko,¹³ Majki¹⁴ i drugovi 1.¹⁵ i 2.¹⁶ Tu je drug 2. imenovan ko-

⁷ Anušić Tadija
⁸ Amulić (Bruno) Ivo
⁹ Pap Pavle-Siljo
¹⁰ Kovačević Mirko-Lala
¹¹ Amulić Ivo
¹² Pap Pavle
¹³ Kovačević Mirko-Lala
¹⁴ Božanić Andrija-Stevo
¹⁵ Marković Stjepan
¹⁶ Mirduljas Pasko, španski borac

mandirom a drug 1.¹⁷ polkomesarom koji je imao zadatak da organizira partijsku jedinicu unutar odreda, koja će biti političko jezgro odreda.

Drug 2. je dobio plan i oni su trebali odmah krenuti. Drug 1. je na tim sastancima govorio da se to neće moći organizovati tako brzo jer je sumnjao da su članovi O. K. izvršili svoje zadatke. To je drug 1. podvukao tri puta. Ali na sastanku učinilo mu se da je čitav plan već postavljen i da se on bazirao na izvještaj druga iz P. K. koji se ranije bio vratio. Drug iz P. K. u svom izvještaju nije dao nikakve konkretne izjave o postojanju odreda za sabotazu, iznio je i to da se na part. organizacije ne može mnogo osloniti, ali da će se moći učiniti nešto na temelju raspoloženja seljaka i uticaju komunista preko općinske uprave u Sinju. Mirko i Šilja ljutili su se na druga 1. i smatrali da to on govori iz ogorčenja što je bio ostavljen bez veze i što se morao vratiti natrag. Šilja je detaljno onda obrazložio zadatke, drug 13. još proširio i podvukao i svi se složili. Drug 1. je onda sam izjavio da će učiniti sve što može jer je smatrao da svaku odluku treba sprovesti. Mislio je da je premalo vremena dato, naime svega 2 dana, ali odluka je bila stvorena i trebalo ju je sprovesti. Osim na ova dva sastanka drug 1. nije bio prisutan ni na jednom drugom.

Plan Sinjskog odreda u vršenju sabotaze na cesti Sinj—Livno imao je da privuče tal. vojsku i ostavi slobodan put Splitskom odredu do Jabuke. Drug 1. morao je predati poruku Sinjskom O. K. da on obavjesti druga 11a,¹⁸ da čeka sa svojim ljudima do daljih naredbi. Nikakvih konkretnih direktiva da drug 11a. sačeka Splitski odred u određeni dan, drug 1. nije znao. Isto tako poručio je preko O. K. drugu 3.¹⁹ u Jabuku da tamo čeka sa svojim ljudima. Te direktive dobio je od druga 13. i Šilje. Iz Splita otišao ali mu nije data sigurna i stalna veza sa Splitom.

Znao je da postoje Kaštelansko-trogirski i Splitski odred ali nije dobio nikakve direktive da se sa njim mora povezati negdje na putu. Sa Mirkom bilo je ugovoreno da će se sastati na cesti Sinj—Livno na kojoj je morao djelovati Sinjski odred. Prije polaska nije ga nitko pitao imali novaca i ništa mu novaca nisu dali. On je imao novac još koji je nosio zajedno sa drugom iz P. K. na putu za Sinjsku krajinu.

U subotu je pošao sa drugom 2. u Sinj. U nedjelju ujutro stigao je tamo, a u nedjelju poslije podne održao sastanak sa O. K. Tu je saopćio direktive koje su morale biti posiate drugu 11a. u Ercegovce i drugu 3. u Jabuku da sačekaju u tim mjestima sa svojim ljudima. Nezna da li su te direktive dospjele do njih pošto je to poručio O. K. preko svojih kurira. Za sam Sinjski odred rekao je drugu 5.²⁰ da bi ljudi spremni i oružani trebali krenuti u nedjelju na večer. To je isto rekao delegatu omladine te pozvao omladince u partizane. Drug 5. je rekao da će to biti teško zato što oružje nije na jednom mjestu a ljudi su se skrivali. Broj ljudi koji će poći drug 5. mu nije saopćio. Ipak je drug 5. javio da će drugovi i omladina iz Sinja biti u 10 sati u fratarskom lugu gdje će se sa

¹⁷ Marković Stjepan-Stevo
¹⁸ Perić Jozo
¹⁹ Buljan Vico
²⁰ Anušić Tadija

ostalim partizanima iz sinjske okolice sastati u 3 sata u jutro. To je bilo ugovoreno za nedjelju na veče. U 11 sati došlo je 13 omladinaca naoružanih i potpuno spremni. Znali su rukovati oružjem. Bili su stari od 23—25 godina. Stariji drugovi sa drugom 6.²¹ i ostalima nije došao. Također nije došao ni drug 4.²² iz Bitelića, a on ih je morao prevesti preko Cetine i kod Panja priključiti svoje ljude. Riješili su da sami pređu Cetinu. Usput su susreli druga 4. koji im je kazao da je njemu javljeno da dođe ujutro. Drug 1. smatra da je drug 4. lagao. Ostali su čitav dan u jednoj šumici par kilometara daleko od Bitelića. Tu su čekali ljude, druga 4. i Sinjski odred. Tek u ponedjeljak naveče došli su drugovi iz Sinja, odnosno Glavica sa drugovima 5. i 6. Bilo je 22 čovjeka sa puškama i mitraljezom koji je bio neupotrebljiv jer su mu falili dva dijela. Iste večeri došao je drug 4. sa 10 ljudi, ali su imali samo 3 puške. Tu je drug 1. održao sastanak sa drugovima 2, 4, 5, 6. Rješenje je da odred počne da djeluje na cesti Sinj—Livno, a drug 4. da sačeka sa 15 ljudi druga 7.²³ sa još nekoliko drugova iz Sinja i da ih pošalje za Sinjskim odredom. Drug 4. sam sa 15-toricom da drži most na cesti za Vrliku. Ostavili su drugu 4. dovoljan broj pušaka pošto je vod druga 7. trebao donijeti dovoljan broj pušaka za sve. Na zahtjev druga iz Sinja ostali su tu na mjestu još čitav dan. Tog dana došao je drug 3.²⁴ sa 3—5 čovjeka. Tog dana agitirali su među seljacima, govorili im da partizani su nac. oslob. vojska. Nisu održavali zborove jer je selo razbacano, ali su drugovi 6. i 3. obilazili komšiluk po komšiluk i razgovarali sa seljacima. To je bio utorak. Na večer drug 7. nije došao sa drugovima i Sinjski odred je krenuo u pravcu ceste. Drugovi iz Sinja doveli su odred u šumu blizu ceste. Hodali su čitavu noć, a drugovi iz Sinja su govorili da do šume ima svega 3 sata hoda. U odredu bilo je otprilike 48 ljudi, 10 njih bilo je bez pušaka. Iz Bitelića prišuljala se partizanima 3 seljaka katolika i 10 pravoslavnih. Čitav dan u četvrtak su se odmarali i čekali druga 7. Poslije podne razgovarali su gdje će biti najzgodnije ugroziti cestu. Drugovi 1. i 2. predlagali su da dođe jedna patrola od 6 ljudi sa drugovima iz Sinja koji poznaju teren, da izvide mogućnosti napada, a onda sutradan da se pređe u akciju. Drugovi 5. i 6. su se protivili da se izlazi odmah sa oružjem i rekli su da će poći oni sami pošto tamo imaju svoje stanje. Drug 1. nije bio zadovoljan tim predlogom, ali pošto su oni bolje poznavali teren pristao je na predlog. Drug 5. je otišao sa još jednim drugom iz Slavice bez oružja u izvidnicu. 2 sata poslije njihovog odlaska čulo se 20 pušanih metaka u daljini 1—2.000 metara u pravcu kuda su oni pošli. Poslali su odmah patrolu da vidi tko i odakle puca. U suprot patroli vraćao se drug 5. a onaj drug koji je s njim bio pobjegao je. Drug 5. je ispričao da su ih napali iz zasjede prije nego što su pošli na cestu 4 civila i 2 ustaše. On je pucao iz pištolja, zastrašio ih i pobjegao natrag u logor. Poslije toga poslali su jednog druga u Bitelić da donese hranu (seljaci dali 300 kg. brašna). Uveče je hrana donešena. Došao je i drug 7. sa 25 ljudi, sa puš-

²¹ Romac Stipe

²² Bračulj Ivan

²³ Markulin Jure

²⁴ Buijan Vice

kama i jednim puškomitraljezom. Drug 7. je opravdao svoja zakašnjenja time što su Glavice bile blokirane i što nije mogao dignuti oružje. Sutradan komandir drug 2. obrazovao je vodove imenovao je vodnike (pravosl. seljak, drug 3,²⁵ član O. K. i drug 7.), poslao patrolu u izvidanje na teren, i jednu grupu drugova poslao po hranu u Bitelić. Pošto je čitav O. K. bio u partizanima drug 1. je sazvao sastanak da se dogovori kako i gdje je najzgodnije probiti na glavnu cestu. Riješeno je da dvije patrole idu napred, a odred za njima. Da prije prelaza na cestu pretraže seljačke staje jer je tamo bilo sakrivenog oružja. Pošto je sutradan (petak) bila Velika Gospa i seljaci dolaze cestom u Sinj odlučili su da se sutra ne kreće nego neka samo patrole izvidaju teren. Čitav petak ostali su tu. U subotu poslije podne uputili su se u pravcu ceste. Kroz tri dana odmaranja komesar drug 1. je organizovao part. jedinicu u odredu. U jedinici su bili drug 7. član O. K. drug 8, član O. K., student skojevac omladinac iz Sinja i omladinac iz Glavica. Niko nije znao za postojanje part. jedinice. Ali pored sastanka jedinice drug 1. je održavao sastanke sa članovima O. K., tamo se savjetovao, a odluke prenosio na jedinicu. Time je jedinica formalno vršila dužnost dok je stvarno odluke donosio O. K. sa drugom 1. U subotu poslije podne krenuli su prema cesti. 10–15 ljudi nisu imali puške. O. K. je htio da se ide prema Vagnju, a drug 1. predlagao da se ide prema Bilom Brigu jer je tamo bilo mnogo kamenja i mislio je da će se kamenjem najbolje zakrčiti cesta. Sa dvije strane išle su patrole a u sredini glavnina. Patrole su pretraživale seljačke staje dok se glavnina prebacivala. Komandir je sa uzvišice davao pravac patrolama i signalizirao komandu. Kad je patrola došla na 1.000 metara blizu ceste opazili su ih seljaci koji su se uplašili i sa stokom počeli bježati prema Sinju (seljaci iz Tendžera), vičući da su to četnici. Odmah su poslali druga fi. u selo da objasni seljacima da su to partizani i da oni neće pljačkati selo. Druga 6. su seljaci prepoznali, on je razgovarao sa njima, ali ih nije mogao odvratiti od bježanja. Dok se drug 6. razgovarao sa seljacima, na cesti iza okuke seljaci su otvorili vatru na drugu patrolu. Drug 8. nije htio pucati na seljake nego je čekao kako će se razvijati stvar. Komandir je naredio glavnini da se primakne cesti. Kad su seljaci vidjeli da u odredu ima dosta ljudi, počeli su da bježe put Bilom Brigu i put Sinja. Kad se glavnina prebacila preko ceste na drugu stranu počelo je pucanje iz seljačkih kuća. Komandir je naredio levom i desnom krilu da se blokiraju kuće. Desno krilo je zaostajalo i komandir je poslao Markovića²⁶ da ohrabri ljude. Marković je to učinio. Partizani su pucali u kuće bez komande. Kad su se našli na čistini nisu mogli napred jer je gadanje bilo direktno u njih. Zato su uzimali zaklone. Komandir je naredio ljevom krilu da opkoli kuće, a onda čitavom odredom izdao komandu na juriš. Kad su sa desnog krila opkolili kuće, počele su iz kuća padati bombe. U noći koja se približavala iskoristili su neprijatelji slabo zaokruženje ljevog krila i pobjegli. Bilo je ustaša žandara i seljaka (30). To puškaranje trajalo je 3 sata. Od partizana nitko nije bio mrtav ni ranjen. Tada su

²⁵ Despotović Marijan

²⁶ Marković Stjepan, komesar odreda

pretresli kuće. Nisu našli ni ljude ni oružje. Tu su odmah poslali i dvije grupe da izvrše dva akta sabotaze. Jedna grupa presjekla je na cesti 8 teti. stubova i ponijela žicu sobom, a druga je podmetnula dinamit pod kanal ceste i jedan mali komad ceste je pošao u zrak.

U 4 sata poslije podne krenuli su dalje. Tada su otišli u pravcu Gljeva jer je drug 5.²⁷ mislio da će tamo nabaviti 2.000 metaka. Metke nije dobio, ali mu je obećano da će se metci dostaviti u najkraće vrijeme. Zatim je drug 5. vodio odred u okolici Otoka da se opskrbe hranom. Seljaci im nisu htjeli dati hrane ni za novac. Tada je poslao drug 8. u Udovčiće da se raspita da li ispod Jabuke ima kakav partizanski odred i da donese hrane. Od seljaka su doznali da će seljaci naoružani od fratara poći u partizane. Pošto se drug S.²⁸ do 10 sati naveče nije vratio (nedjelja) drugovi su riješili da se pomaknu sa tog mjesta pošto su seljaci u Otoki neprijateljski raspoloženi prema partizanima i bilo je bolje izbeći sukobe s njima. Odluka je bila donesena od strane O. K. i part. jedinice da se odred povuče na mjesto gdje je imao da vrši svoj zadatak. Vratili se preko ceste nešto niže od mjesta borbe i ulogorili se u šumi blizu Bajagića. Tu su dočekali dan (ponedjeljak). Poslali druga u Bitelić kod druga 4.²⁹ da nabavi hrane, a drugu dvojicu u Sinj da donesu vijesti o ostalim odredima. Ovu dvojicu drug 4. je trebao povesti preko Cetine. Te noći dezertiralo je 7 omladinaca iz Sinja sa puškama. Prije borbe su takode 2 omladinca bila dezertirala. Drug 4. je poslao hranu, a drugovi iz Sinja uopće se nisu vratili. Tu su čekali jedan dan, a onda se prebacili povrh Bitelića da tamo sačekaju direktive iz Sinja ili Splita. Tu su razgovarali sa seljacima, objašnjavali im protiv koga vode borbu. Seljaci zadržavali partizane, zavolili ih i htjeli da partizani ostanu tu jer su se bojali terora ustaša. Zborove nisu sazvali, jer je selo raštrkano, nego obilazili komšiluke. Seljačke odbore nisu obrazovali. U selu Vrdovu doznali su od seljaka koji iz Bitelića vode u Vrdovo stoku na pašu, da su ustaše i žandari proglasili da ako se partizani vrate u roku od 2 dana da im se neće dogoditi ništa, a u protivnom da će biti opkoljeni od tal. vojske. Zbog toga su ustaše slali žene iz Bitelića da se probiju do logora i da to jave partizanima. Dvojica su dezertirala i javila se u tal. kasarnu. Propaganda ustaša, pravoslavni popova i učitelja uticala je naročito na pravoslavne seljake i oni su pod izlikom da idu po hranu dezertirali. Naime neke seljake komandir je puštao da pođu u selo da jedu i ako mogu ponesu i za ostale. Ovi se većinom nisu vraćali. Sve skupa od početka do sada dezertirao je 21 čovjek. Ranije 9 ljudi, a sada poslije ustaške propagande 12 ljudi. Kad se kuriri iz Sinja nikako nisu vraćali, poslali su majku jednog druga iz Bitelića da pođe u Sinj da se poveže sa jednim omladincem u Sinju. Žena je donijela prve vijesti iz Sinja. Drugovi su javili da su u Sinju strijeljana 24 druga. Zatim da se odred od 50 ljudi iz Sinja koji je bio krenuo za njima vratio natrag pošto su susreli 7 dezertera iz njihovog odreda i vjerovali su da se svi vraćaju natrag pošto nemaju hrane, kako su im to dezerteri pričali. Tu je bio pismeni izvještaj jednog druga iz fo-

²⁷ Anušić Tadija

²⁸ Despotović Marijan

²⁹ Bračulj Ivan

ruma. Tu su ostali bez ikakvih sredstava i bez novaca. Poslali su druga 6.³⁰ i omladinca po hranu i novac u Glavice i Sinj i poslije 2 dana se drug 6. vratio bez hrane, ali sa 1.500 dinara. Saopćio im je da su Sinj i Glavice blokirani, da su ljudi u bjegstvu i da je svaki rad onemogućen. Da se nezna gdje je Splitski odred. Da nemaju nikakve vijesti iz Splita. Da je drug 8. koji je bio poslat u Udovičće po hranu, poslao hranu dan kasnije, ali da nije pronašao odred i zato se sam vratio u Glavice. Drug 1. nije znao ko je veza za Split, ali pošto je u Sinju prije polaska bio ostavljen jedan omladinac a u Glavicama 4 druga koji su ostali kao veza pretpostavljao je da se veza može ustanoviti tim više što mu je drug 13.³¹ prije polaska kazao da će u Splitu biti sve organizirano i da im šalje sve što treba pa čak i sanitetski materijal. Zato je uputio druga 6. opet u Sinj da uspostavi vezu sa Splitom. Kazao mu je da ako se veza ne bude mogla uspostaviti, nikako drukčije, onda će se moći preko druga 8. koji pozna drugove iz Splita jer su ga drug 1. i delegat iz P. K. još ranije slali u Split. Dok su čekali da se vrati drug 6. nezadovoljstvo u odred u raslo i ponovo je dezertirala jedna grupa iz Sinja i Glavica (njih 8–10) sa oružjem. Uglavnom su to bili omladinci i partijci. Većina dezertera javila se ustašama i postalo je opasno dalje se zadržavali na tom istom mjestu jer je postojala mogućnost da ih ustaše pronađu. Ostalo je u odred u svega 15 ljudi. Zato su poslali tri druga da se probiju do Crnog Luga i izvide da li tamo postoje bosanski partizanski odredi koji bi se priključili njima. Oni su se vratili istog dana jer se nisu mogli probiti zbog blokade, naročito zato što je odred bio slab. Pokušali su da uspostave vezu sa pravoslavim seljacima i da od njih doznaju za neku mogućnost prebacivanja u Bosnu, ali ni u tome nisu uspjeli. Pošto drug 6.³² još nije dolazio, riješili su da se odred povuče u Glavice, a u Biteliću su ostavili vezu, kako bi se ako bude nešto nova mogli sakupiti ponovo ovi iz Glavica i do Bitelića. Tu je odluku donio čitav odred. Krenuli su prema Glavicama 30/8. Bilo ih je 13. Dva dana su sjedili u Glavicama, ali ni tu nisu dobili nikakve vijesti. Tu su zaključili da se drug 2.³³ komandir, drug 1.³⁴ komesar i drug 3.³⁵ vrate u Split. U Glavicama komandir nije vidio druga 6. pošto se skrivao. Tu je našao druga 8. i ovaj mu je kazao da je poslao jednog druga u Split i da bi mogao biti već natrag. Zadnju večer prije polaska za Split, vratio se drug iz Splita i rekao im je da je iz Splita javljeno da se prebace u Crni Lug i tamo povežu sa III. četom IV. bataljona.³⁶ Pošto su to oni već bili pokušali i nisu uspjeli, drugovi 1., 2. i 3. nastavili put za Split.

Za sebe smatra da kao politički komesar nije zadovoljio jer nije dovoljno sposoban za tu funkciju. Na pitanje da li je odred pored svih objektivnih poteškoća i organizacionih nedostataka mogao pokazati više inicijative, više energije i uspostaviti bolji kontakt sa seljacima, on je

³⁰ Romac Stipe

³¹ Amulić Ivo

³² Romac Stipe

³³ Mrtaljaš Paško

³⁴ Marković Stjepan

³⁵ Buljan Vice

³⁶ Vjerojatno se odnosi na bataljon «Starac Vujadin» 1. krajiškog NOP odreda koji je djelovao u sjevernom dijelu Livanjskog polja.

odgovarao da je sa selima teško bilo uspostaviti kontakt i birati seljačke odbore jer to u stvari i nisu sela nego raštrkane kuće. Jedino Bitelić i Gljevo veća sela, a u Gljevu seljaci su nerasploženi prema nama. Osim toga smatra da je najveći neuspjeh u tome što je Splitski odred nastradao i nije se spojio sa ostalim odredima, jer bi tek onda bilo moguće u potpunosti izvršiti plan. Računa da bi se onda imalo u borbi 2.000 do 3.000 ljudi, a to bi već bila snaga koja bi bila sposobna da podigne narod u borbu. S druge strane neuspjeh Splitskog odreda pokolebao je moral u Sinjskom odredu i ponestalo je energije da se akcije sprovedu do kraja.

Zatim akcije se nisu mogle izvoditi zbog oportunističkog stava drugova iz Sinjskog O. K. Bojali su se da ustaše ne popale njihove kuće u okolici Bitelića. (Utjecaj drugova 5.³⁷ i 6.³⁸ u tim krajevima je veliki i komandir i komesar nisu mogli suprotstaviti svoj autoritet čak ni među samim partizanima. Drugovi 5. i 6. su govorili kako nije trebalo imenovati komandira i komesara iz Splita jer su oni sami mogli sve organizovati i voditi. Sam komesar nije bio sposoban da njihov uticaj sabije i da se odupre njihovom oportunizmu, i ako je osjećao da odred ne sprovodi ono što je pred njega bilo postavljeno.

Komandir nije imao autoriteta i zbog toga što je htio da uživa privilegiju u odredu naročito u hrani i to je opravdavao bolešću i tegobnim životom kojega je do tada vodio kao španski borac. Zato ga u odredu nisu voleli, a i oportunisti su to iskorišćavali. Između druga 7.³⁹ i omladinca koji je ranije bio vezan za Buljana dolazilo je do sukoba. Drug 7. ga je kritikovao zbog demoralizatorstva koje je omladinac vršio u odredu. On je to objašnjavao ranijom vezom sa Baljkasom. Sam komandir nikad nije mogao omladinca na djelu da uhvati, ali su drugovi u odredu govorili da on zaista djeluje demoralizatorski. Drug 5. i 6. drugarski su se odnosili inače. Teško su nabavljali hranu. Bilo je dana kada ništa nisu jeli. Seljacima su plaćali brašno po 800—900 din., a inače je brašno 400—500 din.

Sto se tiče opšte organizacije smatra da je bilo prekratko vrijeme. Pošto se poznavao oportunizam sinjskih drugova, trebalo je ranije na teren poslati dobre rukovodioce iz Splita koji bi formirali odrede i rukovodili s njima na terenu.

Što se tiče ponovnog odlaska u partizane smatra da bi to bilo moguće kad bi se pojačao teror ustaša naročito u pravcu oduzimanja žita seljacima. To bi jedino natjeralo seljake u pokret u borbu i priključili bi se masovno (75%) partizanima. Organizirati partizanske odrede koji ne bi imali podršku seljaka smatra da ne bi imalo uspjeha.

Broj 2.⁴⁰

Član partije od 10/10. 1940. god.

U petak 8/8. Mirko⁴¹ mi je kazao da postoje već 4 grupe partizana od 20 ljudi i to u Dicmu, Biteliću, Jabuci i na cesti Sinj—Livno. On je

³⁷ Anušić Tadija

³⁸ Romac Stipe

³⁹ Markulin Jure

⁴⁰ Mrduljaš Paško

⁴¹ Kovačević Mirko-Lala

razumio da one već postoje, a ne da ih treba tek formirati. (»Možda sam Mirka krivo razumio«). Trebao je čim stigne u Sinj da pošalje kurira u Dicmo s porukom da se drugovi iz Dicma sprema da pođu u obližnju šumu i da tamo čekaju Mirka. Kad se susretnu neka mu jedan pride i neka mu rekne »Dolazim od Paške, tražim Galuc«. Mjesto sastanka moralo je biti samo Dicmo. Uopće se ne sijeća da bi bilo tko, niti Mirko niti drug 13.⁴² spominjali selo Krušvar. Isto tako nezna da se Dicmom naziva čitav jedan kraj od nekoliko sela. Ujedno je poručio da Dicmo drži vezu sa Jabukom. Nije izričito poručio da se odred iz Splita pridruže i drugovi iz Dicma, ali je to smatrao sasvim prirodnim. Komesar je mogao čuti kad je on ovo govorio. Da li je zaista čuo, on ne zna. Poručio je još da se u malo kroz lo vrijeme provede nešto jača propaganda i da drug dođe u šumu blizu Jabuke sa svim ljudima, naročito kompromitovanim jer bi ih vlasti i onako mogle da uhapsu. Komesar je zatim energično tražio da iste noći dođu Sinjani. Došlo ih je samo 13. Otišli su u Fratarski Lug. Tamo su trebali dočekati druga 5,⁴³ ali on nije stigao. Poslije je došao sa 20 ljudi. Ujedno im je rekao da za njima dolazi druga grupa sa 2 puško-mitraljeza. Pridružilo im se 10–15 seljaka iz Bitelića većinom pravoslavni. Imali su samo dvije puške. Njima je rečeno da ostanu i da čuvaju Bitelić od ustaša. Oni su u broju 32 krenuli prema cesti Sinj–Livno. Sa ishranom je bilo vrlo teško. Nezna da li se ikog poslalo u Sinj po vijesti. Kad je drug 5. išao da vidi cestu pripucali su na njega neki seljaci izgleda da je među njima bio i jedan u uniformi. Kroz to vrijeme došla je grupa iz Glavica, sa 20–27 ljudi. Bilo ih je u svemu oko 60. Onda su odmah poslana dva druga u Glavice da uspostave vezu i da se pobrinu za hranu. Sve odluke i vojnoga karaktera donešene su na sastancima koji se održavaju često a kojima su prisustvovali komandir, komesar i drugovi 3,⁴⁴ 5,⁴⁵ 6,⁴⁶ 7,⁴⁷ i još neki. Uputili su se prema cesti sa dvije patrole seljaci su ispred njih bježali, sa čitavom stokom. Tu se razvila borba koja je trajala od 2–3 sata. Njih je moglo biti oko 20–25. Od naših niti jedan ranjen niti jedan ubijen, svi protivnici pobjegli. Priznajem i odmah sam uvidio da je bila greška što se nije dalo dovoljno pažnje lijevom krilu i to što nisam poslao dovoljan broj ljudi na tu stranu, zatim što se nisam pobrinuo da to krilo bolje napreduje i što sam lično otišao na desno krilo a trebao sam otići na lijevo krilo. Poslije su prerezali nekoliko stupova telef. i postavili straže. Vratila su se dva kurira i donijeli vijesti da je u Biteliću opasnost. Napustili smo most na Panju jer su Talijani prolazili na vježbe. Sa Sinjom i Glavicom još nisu bili dobili nikakvu vezu.

Otišli smo u Kamešnicu, poslali smo druga 8,⁴⁸ u Udovčice. Toga dana ostali potpuno bez hrane i ljudi su bili nezadovoljni. Zbog toga što nije bilo hrane i što mu je Mirko govorio da se uvijek drže ceste vratili su se natrag. Tada su sedmorica ostavila odred i odnijeli sobom puške. Ovaj

⁴³ Amulić Ivo
⁴⁴ Anušić Tadija
⁴⁵ Buljan Vice
⁴⁶ Anušić Tadija
⁴⁷ Romac Stipe
⁴⁸ Markulin Jure
⁴⁹ Despotović Marijan

odlazak su javili drugu 7. Mnogi su se strepili prelazu preko ceste, ustvari bio je veoma lagan. Radi hrane približili su se Biteliću. Sinjani u odredu su bili džepari i kradljivci. Te noći opet je pobjeglo 3.—4. Na putu su ostavili mitraljez. Kad su došli blizu Bitelića seljaci iz tog mjesta tražili su dozvolu da pođu za kratko vrijeme kući i da će donijeti hrane. Takvih 10—12 nije se više vratilo. Novaca im je već ponestajalo. Kupili su 6—7 bravi. Novac kolektiva držao je drug 6. Pojedinci su također imali novac. Neki su kupovali za sebe, a neki su od seljaka na dar dobivah. Drug 2. imao 30 dinara koje mu je komesar na putu za Sinj dao. Novac nije predao u kolektiv. Za ishranu se brinuo drug 3.

U Sinj su zatim poslali druga 6. da donese hrane i uredi vezu sa Splitom sve dotle nisu čuli ni jedne jedine vijesti o Splitskom odredu, a to je bilo nekoliko dana poslije Velike Gospe. Drug 6. je trebao ostati u Glavicama i održati vezu sa Splitom. Poslije dva-tri dana vratio se i donio 1.500 dinara ali ništa iz Splita nije doznao.

Još kada su bih na cesti Sinj—Livno poslali su jednog druga u Sinj. Drug 3. mu je dao sirenu i upute, a on je otišao i prijavio se na ustaški stan. Izgleda da ostalo ništa nije odao.

Po drugi puta smo poslali druga 6. u Glavice a jednog Sinjanina u Sinj. zato što je drugu 6. bilo teško poći u Sinj. Ovaj sinjanin im je slao radio vijest: sa sovjetskog fronta. Ostalih vijesti se ne sijeća. O sudbini Splitskog odreda čuli 2—3 dana prije strijeljanja. Otišli smo iznad Bitelića na granicu Bosne i Dalmacije. Čuvali su stražu i pomagali seljacima u poljskim radovima. Onda su se vratili u Bitelić. Ostali su samo 2 dana. Drugog dana su održali sastanak (komandir, komesar, drugovi 3,⁴⁹ 4,⁵⁰ 5,⁵¹ 7 52 j g 53 2 iz Bitelića). Zaključili su da je boravak nemoguć, jer se ne može kupovati ni donositi hrana, jer su ljudi iz Sinja dezertirali, a oni iz Glavica su se komešali. Vijest o Splitskom odredu je teško djelovala a osim toga nije bilo nikakve veze sa Splitom. Radi toga odredili su da ostave 2 mitraljeza i 10 pušaka ljudima iz Bitelića. Sedmorica iz Glavica koja su još ostala riješeno je da odu kućama. Komesar, komandir, drugovi 3, 5. i 7. takode da se vrate kućama. Znači raspad odreda, ali tu riječ nisu nikada izrekli. Drug 3. je bio odličan. Drug 1.⁵⁴ nije bio loš. Ništa mu ne bi mogao prigovoriti. Ljudi ga nisu mrzeli, ali ipak su bili bliži svojim poznatim drugovima. Ljudi su se pokazali loši kad su dolazili blizu sela jer su htjeli bježati. Bilo je sporova.

Za sebe kaže — meni su neki sinjani prigovorili što sam ušao u selo da jedem. To su bili lopovi iz Sinja. Drugovima sam objasnio da me boli stomak i da će mi zelje pomoći. Komesar mi nije prebacivao a kada mi je rekao da ljudi negoduju ja sam prekinuo (uporedi iskaz Markovića). Komesar je drugovima tumačio da sam ja bio u Spaniji i Kampu i da ja zaslužujem više nego oni. U jednoj kući gdje smo kupovali mlijeko me-

⁴⁹ Bui j an Vice

⁵⁰ Bračulj Ivan

⁵¹ Anusić Tadija

⁵² Markulin Jure

⁵³ Despotović Marijan

⁵⁴ Marković Stjepan

ne je poslao drug 3.⁵⁵ i tamo sam dobio mlijeko samo za sebe. Kod drugog smo 2—3 puta pili mlijeko kad smo ostajali kod njega poslije večere. Jednom kad sam ostao bez ručka otišao sam u jednu kuću i naručio 6 jaja. Drugi put sam imao grčeve u stomaku pa sam poslao da mi se donese 1 litar vina. Vino doduše nije za grčeve, ali eto bila mi je želja. »Priznajem da sve to nije trebalo raditi«. Sto se tiče opće kritike imao bih da kažem ovo:

1. Ljudi su neposlušni.
2. Kuriri bi trebali biti povjerljivi ljudi.

Vjerujem u uspjeh da je došao Mirko⁵⁶ sa Splitskim odredom. Moral nisam izgubio, samo za borbu u šumi nisam radi grčeva u stomaku i reume. **Zena** moja znade da sam bio u partizanima. Ja joj nisam rekao. Ona sumnja čak i to da sam bio komandir.

Broj 3.⁵⁷

Poslije početka rata Njemačke i SSSR-a nalazio se u Splitu i drugovi su ga pozvali da je potrebno da dode u Sinj. Kad je u Sinju postalo opasno da živi zbog ustaša, obavjestio ga je jedan drug da pođu u Udovčice, nedaleko Udovčića pored reke Rude skrivao se 15 dana! Jednog dana u Udovčićima održao je zbor seljacima i otvoreno govorio da je komunisti i da se bori protiv Pavelića. Ujedno pozivao i seljake u borbu. Takav zbor održao je i u Otoku. Poslije nekog vremena pozvan je u Glavice gdje je prisustvovao sastanku na kome su bili drug 1.⁵⁸ i drug iz P. K. Tu je njemu dat zadatak da pođe u Jabuku sa drugom 8.⁵⁹ i da tamo organizira odred za vršenje sabotaže i ubijanja tal. oficira i crnokošuljaša. 2 dana je čekao na drugu 8. i tek onda krenuo za Jabuku. Tu je sazvao sastanak od 10 sela, ali drug 8. je predložio da on tamo ne ide pošto ga poznavaju, nego da će sam drug 8 otići. Drug 3. je pristao a zato je u samoj Jabuki govorio i pozivao seljake na borbu. Po noći došla je žena jednog druga i javila da je u Grabu bilo hapšenja i da će ustaše doći u Jabuku, neka r'ato bježi. On je krenuo prema selima gdje je drug 8. držao sastanak, ali druga 8. tamo nije pronašao. Tada je otišao prema Cačvini. S njim su bila još trojica. Tu trojicu dali su mu drugovi iz Glavica, a bili su u stvari lumpovi. Nikoga nije imao sobom iz okolice Jabuke i Cačvine. U Jabuki nije našao ni pušaka ni municije. Ljudi spremnih takode nije bilo. Drug 8. mu je kasnije pričao da je na onom sastanku od 10 sela bio prisutan jedan jedini čovjek.

Jednoga od one trojice poslao je poslije odlaska iz Jabuke u Jabuku da ispita kako stoji stvar. Jesu li ustaše dolazili. Ovaj se vratio zajedno sa drugom 8. i javio da je u Jabuku sve mirno. Ponovo se vratio u Jabuku, ali je ujutro jedan drag javio neka odmah bježe jer je dolazak ustaša siguran. Sad zajedno sa drugom 8. pođe u Cačvinu, i odatle pošalje druga u Strmodolac da javi drugovima da oni dolaze i da bi želeli razgovarati

⁵⁵ Buljan Vice

⁵⁶ Kovačević Mirko-Lala

⁵⁷ Buljan Vice

⁵⁸ Marković Stjepan

⁵⁹ Despotović Marijan

sa ljudima koji su spremni za borbu. Jedan drug odveo ih u Strmodolce ali im odmah javio da je tu opasno i sklonio ih u stine između Čaporica i Strmodolca. Odatle su poslali druga u Jabuku da izvidi što ima nova, a jedan drug je odatle poručio da se odmah vrate u Glavice. Sa drugom 8. i onom trojicom krene i zaustavi se u Udovčićima, odakle pošalju kurira da još jednom dobro raspita. Po kuriru ponovo dobiju nalog da dođu u Glavice i da će ih iza Cetine čekati drug da ih dovede do Glavica. Iza Cetine ih nitko nije čekao i oni su sami došli u Glavice. U Glavicama mu je rečeno da mora početi sa partizanima u Bitelić, ali da mora malo sačekati na drugu partiju pošto je jedna već otišla. Sutradan je došao drug 6.⁶⁰ sa 30 ljudi. Tu su bili drugovi 5.⁶¹ i 7.⁶² Svi su krenuli prema Biteliću, a druga 7. ostavili u blizini Glavica. To je bilo u ponedjeljak na večer. Prešli su preko Cetine i kod Bitelića spojili su se sa grupom u kojoj su bili drugovi 1.⁶³ i 2.⁶⁴ Sve zajedno bilo je 45—60 ljudi. Riješili su da pođu prema Vagnju i da uzput vrše sabotažu. Tamo su se imali sastati sa još nekim odredima. Logorovali su u jednoj šumi. Drug 7. još nije bio stigao Riješili su da ne preduzimaju nikakve akcije u petak Velika Gospa jer bi to naškodilo samim seljacima. Druga 5. su poslali sa još jednim u izvidnicu prema Bosni. Na putu su pripucali na njega i on se vratio, a onaj drugi pobjegao. Opalilo je 10 metaka i odred se htio povući, ali pošto nisu našli zgodan put, vraćali su se natrag prema Biteliću. Na putu susreli su druga 7. sa grupom ljudi. Kad su se susreli drug 7. se svadao sa drugovima 5. i 6. Tu su se zaustavili i obustavili put za Bitelić, s tim da se ponovo vrate za Vaganj. Na putu između Vagnja i Bilog Briga pri prelazu na cestu počela je pucnjava, čuo je komandu na juriš. Pucnjava je trajala najviše 1 sat. Nije znao zapravo odakle dolazi. Ležao je za zaklon i neprijatelja nije ni otkud vidio. Kad je završila pucnjava ostali su nedaleko tog mjesta neko vrijeme i on je dobio zadatak da sa drugom 6. siječe telef. stubove. Otsjekli su 5 stubova i žicu ponijeli sa sobom. Tada su riješili da se približe Gljevi. Druga 8.⁶⁵ su poslali u Udovčiće po hranu. Pošto do naveče nije došao odred je krenuo prema Biteliću. Tu su ostali nekoliko dana, razgovarali sa seljacima. Kroz cijelo vrijeme bilo je mnogo dezertera. Odlučili su da se vrate u Glavice. Tu su onda sa drugovima 1. i 2. odlučili da krenu za Split. U Glavicama po povratku dobili su 2.000 kuna, od toga su potrošili 300 kuna, ostalo je kod druga 3.⁶⁶ Ne zna koliko su novca imali u odred. On nije bio ekonom nego je samo prilikom jela dijelio jednake porcije.

Komesar je uživao simpatije, komandira nitko nije volio. Tražio je specijalne privilegije u hrani i izgovarao se da ga boli želudac. Komandir nije dobro i dovoljno obučavao ljude rukovanju oružjem. Drug 3. je stekao dojam da je komandir nepismen. Komesar nije govorio dovoljno o političkim zadacima. Komandir nije nikada isprobao oružje tek u potrebi

⁶⁰ Romac Stipe
⁶¹ Anušić Tadija
⁶² Markulin Jure
⁶³ Marković Stjepan
⁶⁴ Mrduljaš Fasko
⁶⁵ Despotović Marijan
⁶⁶ Buijan Vice

konstatovali su da je mitraljez pokvaren. Za druga 6.⁶⁷ kaže da rado uzajmljuje novac i teško vraća. Zna da je drug 6. drugove koji su novčano pomagali partiji iskoristavao i za svoje lične pozajmice. Smatra da je inače jači politički od druga 5.⁶⁸ Odluku partije o dolasku partizana primio je bez kritike i tražio da se odmah krene. Drug 5. je prigovarao da je vrijeme kratko. Drugovi su odbijali sa objašnjenjem da odred nije jak i sposoban za to. Predlagao je da se ide u Gljevi i uzme municija, a drugovi su odbili. Odbili su također kad je predlagao da se u Otoku odzmu konji. Predlagao je da se u Bosni povežu sa pravosl. seljacima, da im se govori o borbi partizana i da ih se povede sobom. Drugovi su također odbili. Priznaje da je sve to morao energičnije postaviti i dati više od sebe u akciji zauzimanja sela.

Smatra da je od organizacionih priprema od kojih je ovisio uspjeh partizanske borbe izvršeno svega 25%.

Naglašava još jednom da komandir nikako nije odgovarao svojoj dužnosti. Napominje naročito da nije dobro postavljao straže u logoru i među drugovima izbijale su svade ko će koga i kada zamjeniti na stražu. Za komesara smatra da je morao biti energičniji i odlučniji i ako mu je to teško bilo postići, zbog nediscipline i demoralizatorstva koje je vladalo u odredu.

U početku pucnjave primjećuje da su se neki drugovi nepravilno i nedisciplinovano držali. Drug 7.⁶⁹ je vikao: »živio drug 3!«⁷⁰ Ostali su pucali u zrak i ako je komanda glasila da se puca, a znali su također da partizani pucaju samo onda kada dobro vide svoj nišan. Za ishod borbe smatrao je da je mogao biti bolji, da je komandir znao bolje komandirati.

Zali se što je pri bježanju iz jednog mjesta u drugo bio ostavljen bez hrane i skloništa na duže vrijeme. Isto tako kritikuje za vršenje sabotaže (sječa žice) nisu imali potrebno orade (samo čekić i pilu) i da je zato sabotažu bilo teško vršiti.

⁶⁸ Anušić Tadija
⁶⁹ Markulin Jure
⁷⁰ Baj an Vice

**PRIJEDLOG PARTIJSKE KOMISIJE POKRAJINSKOG KOMITETA KP
HRVATSKE ZA DALMACIJU POČETKOM RUJNA 1941. ZA KAŽNJAVANJE
ČLANOVA KPH ODGOVORNIH ZA NEUSPJEH PRVIH PARTIZANSKIH
ODREDA U DALMACIJI¹**

Poslije saslušanja komisija predlaže:

Za druga 1.² isključenje zbog neispravnog držanja prema seljacima. Na sumnju seljaka da je on četnik nije im pokušao objasniti da su partizani, tj. narodna oslobodilačka vojska. Na dalju prijetnju seljaka on je odgovorio pucanjem. Zatim pri bježtvu od seljaka pokazao je logor čimo je dao povoda sukobu. Poslije povratka pričao je o raspadu i propasti odreda čime je izazivao demoralizaciju. Isto tako pričao je da je bio saslušan od komisije, unatoč toga što je bio naročito upozoren da ne smije nikome da priča.

Za druga 2.³ isključenje radi neispravnog držanja prema seljacima i radi prokazivanja logora i radi pričanja o raspadu odreda poslije povratka. Osim toga on je pred komisijom lagao da mu nije bilo poznato kako se treba ophoditi prema seljacima, i ako su o tome drugovi komandir i komesar 2 sata govorili na Mosoru.

Za druga 5.⁴ strogi ukor jer je bio neiskren pred komisijom i tvrdio da nije čuo komandu pri povlačenju, da nikoga nije vidio od drugova kuda su se povlačili i da je bio prisiljen da se sam skloni u obližnje kuruze. Komisija smatra da je to netačno jer drugovi koji su bili oko njega izjavili su svi da su komandu za povlačenje čuli. Komisija je prema tome utvrdila da bi on bio otpao iz odreda da je i postojalo organizovano povlačenje. Isto tako on se nije trudio da svojim izjavama omogući komisiji da dobije pravu sliku borbe i napada odreda.

Za druga 3.⁵ koji je kandidat postao strog ukor radi grubog kršenja konspiracije. I prije polaska i poslije povratka pričao je o partizanskom odredu na nepotrebnim mjestima. Pred komisijom to nije priznao.

Drug 6.⁶ Bio je iskren u davanju izvještaja o borbi u odredu kao i o samome sebi, da on nebi drugi put otišao u partizane jer da ne bi mogao više izdržati ovakav napor, put i borbu. Komisija prema tome smatra da ga ne treba izbaciti iz kand. grupe, ali da zbog neodlučnosti inespremnosti na sve zadatke za sada ne bi mogao ući u partiju.

¹ Kopija dokumenta (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-4/21.

² Nešković Veljko, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

³ Marković Indo, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁴ Alfirević Tonči, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁵ Srdelić Paško, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁶ Matutinović Švemir, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

Za druga 8.⁷ komisija smatra da je bio korektan i da može ostati u partiji.

Za druga 4.⁸ ukor radi kršenja konspiracije (pričao je ocu prije polaska).

Za druga 10.⁹ da je bio dobar i da može ostati u kand. grupi.

Za druga 7.¹⁰ da je bio dobar.

Za druga 15.¹¹ ukor radi kolebljivosti, neizvršavanja svoje dužnosti i labavosti prema članovima odreda (kao vodnik II. voda nije znao mjesto sastanka sa I. i III. vodom. To je dovelo do toga da je vod zalutao. Nije poznao vodiča i nije kontrolirao kuda ih on vodi. Rezultat toga je bio da je vodič pobjegao i da ni danas ne zna koje on. Nije poduzeo ozbiljne mjere — izvidnice — da pronade I. i III. vod. Dozvolio diskusiju među članovima odreda i nije spriječio dezerterstvo i demoralizaciju).

Za druga 16.¹² strogi ukor sa posi, opomenom radi grubog kršenja discipline i konspiracije (došao iz zalutalog voda sa zadatkom da dovede vodiča, a on je onda izjavio da više neće ići u partizane. Prekršio konspiraciju što je otišao kući i ako je morao da se skriva dok svoj zadatak ne izvrši. Tu je priznao ženi da je bio u partizane).

Za druga 11.¹³ isključenje radi bježanja iz svog sela u momentu kad je trebao da dočeka Splitski odred, kojega je trebao da snabdije hranom, vodom i da ga prebaci dalje. Bježanje je proizašlo iz kukavičluka i ako on to opravdava bolešću. Zatim zbog neizvršavanja zadataka da organizira saboterski odred od ljudi iz svog kraja. Zatim radi neiskrenosti pred komisijom i radi donošenja antipartijske odluke u svojoj jedinici, koja se odnosila na dezerterstvo.

Za druga 1.¹⁴ moglo se utvrditi da je pošten i odan. Sam priznaje da nije bio dovoljno sposoban za rješavanje zadataka koji su ležali na njemu kao političkom komesaru. Iznad svega nije bio samoinicijativan i energičan. To se vidi po tome što nije u momentu demoralizacije u odred pokušao tu demoralizaciju spriječiti, i stvoriti raspoloženje za probijanje odreda u Bosnu i ako sam kaže da su zato postojale mogućnosti. Bez direktive rukovodstva (P. K.) raspustio je odred i ako je imao mogućnosti da odred još drži na okupu. Uzevši u obzir njegov dugogodišnji par. staž i njegovo odgovorno mjesto u odredu ovi nedostaci zahtjevaju strogi ukor s pos. opom.

Drug 2.¹⁵ svojim nedostojnim i nepoštenim ponašanjem razbija autoritet partije i rukovodstva odreda i ujedno demoralizatorski utiče na drugove u odredu. Sebe smatra naročito privilegovanim pri djeljenju i do-

⁷ Bužančić Andrija, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁸ Jurić Josip, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

⁹ Anđelić Ante, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

¹⁰ Ajduković Mate, borac Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

¹¹ Blasković Tomo, komandir 2. voda Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 38).

¹² Redakcija nije mogla utvrditi na kojeg se borca odnosi (vidi dok. br. 38).

¹³ Despotović Marijan, član OK KPH Sinj (vidi dok. br. 38 i 41).

¹⁴ Marković Stjepan, politički komesar Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 41).

¹⁵ Mrduljaš Pasko, komandir Sinjskog NOP odreda, (vidi dok. br. 41).

bivanju hrane. Pokazao se vojnički nesposoban i u borbi kukavica. Pri sukobu dozvoljava da lijevo krilo bude slabije od desnog i ako je ono bilo važnije u samom napadu. Ne šalje lijevom krilu pojačanje, niti mu sam polazi u pomoć. To je proizašlo iz ličnog kukavičluka. To je isto omogućilo neprijatelju da pobjegne bez gubitaka i ako je brojčano bio slabiji od odreda. Uopće drug 2. je lažljiv, hohštaplarski i tip tudi partiji.

Drug 3.¹⁶ nije partijac niti je dostojan da to bude. Što više bilo bi potrebno suzbiti popularnost i autoritet koji uživa u masama jer to nezaslužuje i nije pouzdan.

Drug 1.¹⁷ otišao je u partizane bez volje. Privuklo ga je samo to, što mu je rečeno da ide za to što je iskusniji partijac i što je u odred uzeo na sebe niti izvršio ni jedan jedini zadatak. Bio je stran u svim pitanjima odreda. Kao polit, komesar i partijac nosi glavnu odgovornost za neizvršavanje zadatka odreda i za kukavičko bježanje i paniku. Mjesto da svojim autoritetom i pravilima discipline spriječi paniku, on nepravilno saziva sastanak partijaca koji su i sami bili pa'I u paniku i dozvoljava da njihova panika utiče na čitav odred, a on je u tome našao izgovor što je i sam pristao na povlačenje. Osim toga pri samom formiranju i polasku odreda dozvolio je da vodovi krenu u većem razmaku zbog čega su se i izgubili. Isto tako nije htio ostati u I. vodu nego je ostao u III. vodu zajedno sa komandrom i tako su prva dva voda ostala bez rukovodstva. To se najbolje pokazalo kad su prva dva voda došla u sukob sa ustašama. Predlaže se isključenje.

Drug 2.¹⁸ je odan i pošten. I ako oficir, pokazao se na dužnosti komandira vojnički nesposoban. Pravi najgrublju vojničku grešku razdvajanja i gubljenja veze sa vodovima. Dozvoljava bježanje i u njemu se odriče svog autoriteta i svoje uloge komandira. Povodi se za paničarom vodičem, koji je samovoljno poveo odred u smjeru kuće. Komisija smatra da može ostati kandidat, ali da mu se mora dati strogi ukor.

Za druga 3.¹⁹ isključenje radi kukavičkog držanja i paničarstva u sukobu. Kao vodnik nije pokušao dati nikakav otpor, nego je skupa sa ostalima bježao bez ikakve komande za povlačenje.

Za druga 4.²⁰ isključenje radi tvrdokornog paničarstva i navođenja čitavog odreda na bježanje. Pri tome nije slušao komandu komandira nego je odred vodio sam na svoju ruku. Želio je što prije povratiti se svojoj kući.

Drug 5.²¹ je pošten, ali nije dovoljno razvio svoj uticaj u vodu i ako je kao dugogodišnji član partije mogao i morao. Naprotiv sam se dao zavesti od paničara. Predlaže se ukor.

¹⁶ Buljan Vico, iz Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 41).

¹⁷ Dumanač Bežo, politički komesar Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

¹⁸ Održin Ciro, komandir Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

¹⁹ Grubišić Mile, vodnik 2. voda Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

²⁰ Cerina Jakov, vodnik 3. voda Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

²¹ Zičić Ivan, vodnik 3. voda Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 39).

Drug 1.²² snosi odgovornost za nedovoljnu organizacionu i političku pripremu Solinskog odreda. To se vidi po tome što uopće nije vodio brigu da se pronađu dobri vođači i što nije kontrolirao da li su vodovi formirani prije dolaska komandira i komesara. Odgovoran je i za nekonzpirativnost u organizaciji odreda Solinskog. To se vidi po tome što je na sastanak pri pozivanju u partizane pozvao 100 ljudi, od kojih mnogi nisu trebali ići. Isto tako pri određivanju ljudi u vodove dao je direktivu da se pored 15 ljudi svakog voda izabere rezerva od još 5 ljudi, koji su došli na samo mjesto polaska a u partizane nisu pošli. Rezultat toga bilo je to da je čitav Solin znao za odlazak partizana. Sam je priznao da su se drugovi prije polaska opraštali, a za sebe veli da je učestvovao na zajedničkoj večeri; samo naglašuje da je to bilo sve konspirativno izvedeno, i ako to u stvari nije bilo tako. Kao komesar u Kaštelanskom odredu držao se ne drugarski, netaktički, čak i bahato. Pri izvjesnim nesporazumima drugove nije saslušavao nego ih je napadao i vreo, čak im se prijetio sa oružjem, a na komisiji to nije priznao. Takvo držanje izazvalo je kod članova odreda neraspoloženje i demoralizaciju. Odred se podijelio na dvije grupe solinsku sa komesarom i kaštelansku. To je izazvalo nesklad i nedisciplinu. Strogi ukor i (smijeniti) ga kao sekret. M. K. Solin.

Drug 2.²³ nije napravio nikakve — ozbiljne pogreške ali nije svojim odredom komandovao ni dovoljno energično ni sposobno. Pridobio je simpatije ljudi. Dozvolio je komesaru da preuzme i ulogu komandira i nije energično kritikovao pogreške komesara što bi svakako bilo donilo koristi samom odredu.²⁴

²² Gizdić Drago, tada sekretar Mjesnog komiteta KPH Solin, bio zadužen za formiranje Solinskog NOP odreda. Istodobno je obavijestio od PK KPH za Dalmaciju da je postavljen za političkog komesara Kaštelanskog NOP odreda i zadužen za njegovo formiranje (vidi dok. br. 39 i 40).

²³ Roje Ante, komandir Kaštelanskog NOP odreda (vidi dok. br. 40).

²⁴ Ovakve mjere Partije bile su neophodne s obzirom na tešku situaciju u kojoj se, u to vrijeme, našao NOP u Dalmaciji. Članovi Partije su ove mjere shvatili opravdanim i s njima se u potpunosti složili, što dokazuje njihovo kasnije držanje sve do kraja rata. Oni su to potvrdili u svim situacijama i dokazali svoju odanost Partiji izvršavajući i najteže zadatke koji su im bili postavljeni.

BROJ 43

IZVJEŠTAJ SEKRETARA MJESNOG KOMITETA KPH ZA ŠIBENIK
IVE DRUŽICA OD 5. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH
ZA DALMACIJU O RAZBIJANJU ŠIBENSKOG PARTIZANSKOG
ODREDA¹

Drugovi,

U prilogu dostavlja se zapisnik o saslušanju P. M.,² G. J.³ i B.,⁴ koji su se sa M.⁵ vratili.⁶

B. B. nije mogao biti saslušan, jer se do njega nije još moglo doći. Ako je nužno imenovanog će se naknadno saslušati i dostaviti zapisnik o saslušanju.

P. M.⁷ saslušao je drug Jura,⁸ a G. J.⁹ i B.¹⁰ drug Valent.¹¹

Drug M.¹² nije saslušan, jedno što je trebao otputovati, a drugo jer je pokazivao znakove neraspoloženja prema saslušanju s naše strane.

Ako se od nas traži mišljenje u ovoj stvari smatramo, a na osnovu svega što proizlazi iz zapisnika kao i pričanja druga M., da je u ovoj akciji drug M. učinio dosta propusta. Vjerujemo, da ovi propusti nisu produkt neodanosti ili zlonamjernosti, nego prosto produkt neupućenosti u stvar, koja je kako za njega tako i za nas mnoge potpuno nova. U akcijama koje su započete niko od nas nije imao dosta iskustva.

Smatramo da su propusti druga M. slijedeći:

- 1) Nedovoljno upoznavanje ljudi u odredu sa ciljevima i teškoćama zadatka.
- 2) Prilikom dolaska u Ravni Gaj nisu preduzete mjere osiguranja logora (patrole, straže).
- 3) U Ravnom Gaju neprijatelj prisiljen na odstupanje a nije slijeden niti je ispitana situacija poslije borbe, nego je odmah izdat nalog za nastavak puta.
- 4) Nakon borbe nije ispitano moralno stanje odreda, nije odred bio sakupljen (jer se u borbi jedna grupa odvojila), nego je šta više dozvoljeno da se i ljudi koji su bili na okupu razidu (tražili vodu). Smatramo da je odmah nakon borbe trebalo sve grupe pronaći i skupiti, ispitati si-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/11.

² Polić Marijan

³ Gulin Joso

⁴ Blažević Božo-Šandala

⁵ i ¹⁴ Polak Pepo-Marijan, komandir odreda.

⁶ Vidi dok. br. 44.

⁷ Polić Marijan

⁸ Jurčin Ante-Marko, sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

⁹ Gulin Joso

¹⁰ Blažević Božo

¹¹ Družić Ivo-Valent, sekretar Mjesnog komiteta KPH Šibenik.

¹² Polak Pepo-Marijan je otputovao u Split.

tuaciju, učvrstiti već pokolebani moral i spremiti ljude za daljnji pothvat (nahriniti, napojiti, urediti spremu itd.). Dakle nije se smjelo neposredno iza borbe, sa pokolebanim odredom i sa rascjepanim snagama krenuti.

5) Osam dana logorovanja u Promini je velika pogreška. Iz saslušanja drugova iz odreda koji su bili samo vojnici, a politički mnogo iz komandira, proizlazi, da je bilo dovoljno indicija da se utvrdi sumnja u Paju Popovića¹³ i njegove namjere. Primjeri: Ko vas šalje? Da li imate novaca i koliko? Trebat ćete nam predati novce, — sistematsko izgladnjivanje ljudi, — traženje oružja, — nepotrebno zadržavanje odreda ispred škole a u blizini pruge u vrijeme dok Paja gleda na sat — pucanj iz revolvera ili možda rakete, — dolazak i povratak kamiona u neposrednoj blizini mjesta prelaza, — upozorenje seljaka: »Ljudi ne idite tamo«, i odvajanje Paje sa četnicima mnogo ispred odreda.

6) Komandir¹⁴ nije uspostavio vezu sa poznatim ljudima — drugovima iz Drniša i Knina, nego dozvolio da ga Paja od ovih potpuno odvoji. Komandir traži sve informacije od Paje (Ga. i Le.), šalje pismo na otvorenu adresu (Split) preko Paje, daje Paji lozinku »Žara I« za »Žara II« (Šilja).¹⁵

7) Komandir odlazi i vrši važne razgovore sa sumnjivim ljudima sam, bez političkog komesara.

8) Konačno komandir odreda¹⁶ nakon borbe potpuno napušta 11 ljudi, a da ne zrna uopće šta se s njima dogodilo, a to se u nikojem slučaju nije smjelo dogoditi.

5-IX-1941.

Potpis: Jura¹⁷

ZDRAVO!

Valent¹⁸

¹³ Opširnije o aktivnosti Paje Popovića vidi dok. br. 31, objašnjenje 4.

¹⁴ Pavle Pap-Sušić, član CK KPJ.

¹⁵ Odred su napale talijanske jedinice 152. pješadijskog puka iz Drniša. Opširnije o borbi vidi dok. br. 28.

¹⁷ Jurin Ante-Marko.

¹⁸ Družić Ivo-Valent.

IZJAVA BORACA ŠIBENSKOG PARTIZANSKOG ODREDA OD
5. RUJNA 1941. O BORBAMA S TALIJANIMA I O RAZBIJANJU
ODREDA¹

I z j a v a ²

drug P. M.³ jednog od poštenih radnika ali politički slabo izgrađenog:

Teško sam se dao nagovoriti od druga V.⁴ da bi pošao u odred. Bilo mi je sve neizvjesno i stvar sam zamišljao mnogo lakšom, pa sam se ipak odlučio. Ne znam zašto smo se tako dugo zadržali na putu između Šibenika i Danilo-Kraljice. Za vrijeme puta ljudi su bili uglavnom dobro raspoloženi sve do prvog okršaja u Ravnom Gaju.

U Ravnom Gaju smo se odmarali — počelo se pucati na nas. Računali smo da su nas opkolili ustaše ili Talijani, ili jedni i drugi. Mislili smo da ih ima mnogo i da smo sasvim opkoljeni. Vidili smo neke grupe vojnika, na prvi mah smo se iznenadili. Pucali su oni pa i mi.

Padale su različite komande. Ja sam viknuo: »druga četa naprijed« a čuo sam: »naprijed rezerva«, »juriš«, »desno krilo naprijed« itd. — Na desnom krilu osjetilo se kolebanje. Neprijateljski vojnici izgleda da su se povukli. Ubili smo nekoliko neprijatelja, ne znam tačno koliko. Na našoj strani bio je jedan drug mrtav. Pala je komanda, da se brzo povučemo na Prominu. Neka grupa ljudi od naših su se odvojili (izgubili).

Odmah iza borbe nastalo je kolebanje u odred. Ljudi su bili žedni i samovoljno pošli u potragu za vodom. Jedan dio od ovih koji su išli tražiti vodu, jedan dio nije se uopće vratio.

Komandir je bio dobar, više puta nam je govorio i mi bi ga okružili i slušali. Dobio sam dojam da je sve ružičasto predstavljao i nije nas upozorovao na sve opasnosti koje nam predstoje. Što se tiče hrane, ona je uglavnom pravedno dijeljena, samo što je zamjenik komesara za ishranu ostavljao veći komad kruha za sebe. Drugovi su ga kritikovali. Nisam primjetio da je bilo nezadovoljstvo u pogledu dijeljenja hrane, izim nekih sitnica u vezi sa jednom bocom ruma, koju je komandir imao kod sebe za bolesnike. On je više puta gucnuo, jer da ga je bolio želudac. Neki su drugovi kada ne bi na večer mogli pojesti dodijeljeni im kruh isti ostavljali za sutra pa se je i to koji put kritiziralo. Mesa smo jeli svega dva puta. Seljaci sa kojima smo dolazili na putu u doticaj bili su dobri.

Politički komesar⁵ bio je dobar.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/11.

² Vidi dok. br. 43.

³ Polić Marijan

⁴ Višić Miro, zamjenik komesara odreda.

⁵ Vukičević Joso, komesar odreda.

Na Promini je komandir tražio ljude koji bi nas prebacili na određeno mjesto, i navodno iz tog razloga odlazio nekuda. Poslije nekoliko dana došao je k nama neki Paja Popović koji bi nas imao prebaciti. Komandiru je taj čovjek bio sumnjiv i on je tu sumnju pred svima nama izražavao. [Odbjegle] ljude iz odreda, koji su odlazili kojekuda, neprijatelj je uhvatio i strijeljao.⁶

Na polasku put Drvara bilo nas je u svemu 16 (šesnaest), k tome Paja i nekoliko njegovih ljudi. Krenuli smo put pruge i ceste da se prebacimo. Kada smo bili blizu pruge išli smo u »koloni« po jedan, ja sam bio predzadnji. Nisam vidio gdje je bio komandir jer je bio mrak. Odjednom jedan pucanj i vidim svjetlo u zraku. Od naših je neko bacio ofenzivnu bombu. Išlo se naprijed. Kad smo prešli prugu i cestu, došli smo na jedan betonski prelaz preko jarka i čuli smo uzvik »Halt«, »Sta fermo«, iza toga se na nas osula mitraljeska paljba koja je došla sa sjeverne strane a počela pucati s lijeva na desno. Ja sam se bacio u jarak i nastojao da na drugom mjestu predem prugu i cestu s namjerom da se vratim natrag u Prominu. Našao sam se sa ostalom četvoricom, koji su izgleda isto namjeravali.

Kada smo došli do pola brijega počeli smo se dogovarati, odlučimo da se vratimo natrag. Odlučimo da se razdijelimo i uputimo u dva pravca pa da se na određenom mjestu nademo. Puške smo ostavili na Promini a bombe smo ponijeli sa sobom. Na ugovorenom mjestu nas trojica smo čekali i davali određene znakove (blejanje) ali se nitko nije približavao, našto smo mi odlučili da idemo sami. Bombe smo zakopali na jednom mjestu u zemlji. Ne znam da li je ko od naših na gore spomenutom betonskom prelazu poginuo.

I z j a v a

druga G. J.⁷ radnika za kojeg Ma.⁸ kaže da je zreo za par. i da ga treba primiti u partizane.

Slabo je bilo organizirano u samom početku. Na početku nama nije bila saopćena svrha puta a ni ciljevi. Nisu nam bile predočene opasnosti koje nam eventualno prijete i nismo mogli ni naslutiti, da će se dogoditi sve ono što smo doživili.

Prvo logorište bilo je Danilo-Kraljice. Tu smo ostali jedan dan. Drugo logorište bilo je selo Živkovići, tamo smo prenočili i ostali jedan dan. Treće logorište bilo je Ravni Gaj. Tu smo prenočili a došli smo oko 2 1/2 sata po ponoći. Odmah po dolasku na to mjesto gdje smo imali logorovati, nije bila poslata patrola da obide i ispita teren. To se nije učinilo ni rano u jutro. Straža je bila postavljena u neposrednoj blizini drugova, koji su bili raspoređeni u više grupa.

U jutro oko 8 sati dok smo još spavali počeo je na nas pucati neprijatelj. Straža nije primijetila neprijatelja, koji je sigurno još ranije

⁶ i ¹² Vidi dok. br. 28, 56, 261, 395 i 398.

⁷ Gulin Josip

⁸ i ¹³ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.

došao u našu blizinu i zauzeo položaj za navalu. Na prvu pucjavu komandir je naredio »u strijelce« i sam rukovodio s lijevim krilom, a desno krilo predao drugu Mehi.⁹ Drug Meho se nije nalazio na određenom mjestu, nego po sredini stroja, tako da oni na desnom krilu nisu čuli komandu, nego su sami komandirali. Desno krilo je zastalo i odvojilo se. U toj borbi ubijeno je 2 druga a 1 je ranjen. Iza ove borbe pokazala se nedisciplina tako da su skoro svi pošli tražiti vodu i u tom traženju izgubljeno je devet drugova od kojih je šest strijeljano u Drnišu. Poslije borbe uputili smo se prema Promini. U Promini smo se zadržali 8 dana, kroz koje smo vrijeme tri puta mijenjali logor. Za vrijeme dok smo bili u Promini pobjegla su tri druga. Za vrijeme boravka u Promini uspostavljena je bila veza sa Pajom Popovićem. Jednog je dana komandir pošao sam i bez oružja u Biskupiju u stan Paje Popovića. Šta je s njima razgovarao nije mi poznato. Komandir nam je na povratku samo rekao, da će pojačati odred sa četnicima. Ja sam komandira bio pitao zašto je sam išao k Paji našto mi je ovaj priznao da je u tome pogriješio. Paja Popović nam je slao hranu i svakog dana manje i lošije, tako da smo primjetili da se radi o postepenom izgladnjavanju. Za vrijeme našeg logorovanja u Promini dolazili su k nama Pajini ljudi. Jednom zgodom tražili su od komandira da im dade oružja. Komandir je tim ljudima (četnicima) predao oružje i municiju koju je smatrao nama suvišnom. Posumnjali smo da četnici žele da nas oslabe, i tu smo sumnju izrazili komandiru na što je on odgovorio, da i on sumnja u iskrenost ovih ljudi, ali da oružje koje im daje nama nije potrebno (suvišno je).

Kad smo došli u Prominu bilo nas je svega 19 u odred.

Komandir je znao kao što smo i mi znali da se četnici voze u automobilu sa Talijanima i da s njima prave veselje za propast Hrvatske, kao i dizanje tal. zastave. Na upit i traženje razjašnjenja po ovome, četnici su odgovorili, da su to četnici obučeni u talijanske uniforme. Tada je naš komandir pred svima nama otvoreno izrazio sumnju u iskrenost četnika. Poslije ovoga komandir je pregovarao sa Pajom Popovićem i njegovim ljudima. Nakon pregovora izdao je naređenje da se proslijedi put dalje. Poslije kratkog vremena našli smo se svi sa Pajom Popovićem i njegovim ljudima. Tada je Pajo predao našem komandiru jedno pismo, koje da šalje štab iz Drvara a to pismo da je donijela neka učiteljica. Pismo je bilo pročitano a bilo je potpisano po nekom »Ognjen«.¹⁰ Komandir je kod toga »Ognjen« nešto primijetio da bi taj Ognjen bio mrtav. Paja nam je svima govorio kako su ga Talijani pozvali na pregovore, i dali mu zastavu kao i dozvolu da može on i njegovi ljudi nositi oružje. Rekao je da su pregovori prekinuti, jer da je on želio da dobije na vremenu, kako bi mogao napasti Knin ili Kijevo. Paja je održao kratki govor i među ostalim pozvao nas na borbenost, hrabrost, odlučnost.. jer da je prelaz preko pruge i puta vrlo opasan. Napomenuo je da će nas njegovi ljudi odvesti dalje, kad predemo prugu, jer da nas oni zato tamo

⁹ Krsto Ljubičić-Meho, zamjenik komandira odreda.

¹⁰ Odnosi se na pismo komandanta Drvarske brigade Ljube Babića (Ognjenovića).

¹¹ U originalu nečitko.

čekaju. Oko 3 km prije prelaza komandir nas je zaustavio i pozvao pet drugova koji žele ići osigurati prelaz. Na čelu ove grupe nalazio se je sam komandir. Jedan km prije prelaza čuli smo jedan pucanj iz revolve-
vera, na što smo se svi zaustavili. Četnici su na to odgovorili da to nije ništa, da je to vjerojatno neko u selu ispalio, i produžili smo dalje. Komandir nas je upozorio da budemo spremni.

Prelaz su prvi prošli četnici, za njima nas pet koji smo određeni da osiguramo prelaz, zatim ostali drugovi. Kad smo prešli prugu i put, došli smo na jedan betonski zid, preko kojega smo imali preći. Na zidu smo bili svi ukupno nas 16 u koloni po jedan. U tom času čuli smo »Halt«, »Sta fermo« a zatim je počela vatra iz dva mitraljeza. U času kad je počela paljba nisam kraj nas vidio ni jednog četnika. Mitraljeska vatra je počela od svršetka kolone a komandir se tada nalazio na početku kolone.¹²

Odnos komandira i političkog komesara prema nama svima bio je drugarski.

Moram još napomenuti da sam se u času kad je počelo pucati bacio niz i udaljivao se od toga položaja u pravcu Promine, te ne znam što se dalje tu događalo.

I z j a v a

druga B.¹³ rečenog 2an. kojega drug M.¹⁴ preporučuje za prijem u par.¹⁵
jer da je zreo za par.

Izjava druga B. slaže se gotovo u svemu sa izjavom druga G. J. samo što ovaj dodaje sljedeće:

Jedno 400—500 met. prije opasnog prelaza jedan je čovjek iz nekog obližnjeg dvorišta doviknuo: »Ljudi ne idite tamo« — Komandir je bio na to upozoren, a govorio je: »Ah pusti ga«. Jedan kilometar od opasnog prelaza vidili smo svjetlo automobila. Obratili smo se komandiru za mišljenje ali je u tom Paja odgovorio da to nije ništa, pa smo nastavili put. Po svemu ja sam uvjeren, da je taj auto dovezao i iskrcao Talijane koji su na nas pucali, jer se taj auto posljuje, a prije napada na nas, vratio u istom smjeru od kuda je i došao, a za vrijeme pucnjave rasvijetlio je čitav teren sa reflektorima. Kad smo bih na zidu komandir je pitao »jeste li svi« a kad je dobio odgovor »jesmo« — istog časa ispaljen je jedan metak a onda se čulo »Sta fermo« a neposredno poslije toga nastala je mitraljeska vatra. Po onom što sam u tom času mogao razabrati, smatram da je pucnjava počela oko 50 met. ispred čela kolone, tj. sa one strane ispred komandira a išla prema svršetku kolone.

¹² Blažević Božo-Zandala
¹⁵ Partiju

BROJ 45

POZIV CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 5. RUJNA 1941. GOD.
ORGANIZACIJAMA I PRISTALICAMA HRVATSKE SELJAČKE
STRANKE ZA PRISTUPANJE JEDINSTVENOM
NARODNOOSLOBODILACKOM FRONTU¹

P r i e p i s

HRVATSKOJ SELJAČKOJ STRANCI

Svim njenim kotarskim organizacijama i pristalicama

HRVATSKOJ SELJAČKOJ I GRADANSKOJ ZAŠTITI

Braćo!

Obraćamo Vam se u ovim teškim danima što ih proživljava naša domovina, svi narodi Jugoslavije, svi slavenski narodi, čitavo čovječanstvo, u vrijeme kad je proteklo već pet mjesed što je vjekovni neprijatelj hrvatskog naroda okupirao našu zemlju i što po njem postavljene marionete po njoj žare i pale. Na hiljade nevinih ljudi je izgubilo život. Zvjerski mučeni, bacani su ljudi starci, žene i djeca živi u provalje po našem Velebitu, u naše rijeke. Najgori se ološ dočepao vlasti i oslanjajući se na bajonetu okupatora pljačka i hara po zemlji. Nitko nije siguran za svoj život, nitko nije siguran za svoju slobodu, nitko nije siguran za svoju imovinu. Sve prirodno blago naše zemlje, svi plodovi našeg rada pljačkaju se i prodaju se fašistima-krvnicima, da bi se dulje držali, da bi još više naroda porobili, da bi nas još jače prignječili. Nebrojne su žrtve pale (zbog) podle igre fašističkih okupatora i njihovih slugu, bjesomučnim raspirivanjem nacionalne mržnje u cilju izazivanja borbe među hrvatskim i srpskim narodom, da bi se tako bijes narodni odvratio od borbe protiv okupatora. Sramotno se pokušava slobodoljubive Hrvate natjerati u razbojničku borbu protiv slobodnih naroda Sovjetskog Saveza i oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. Hrvatski je narod u smrtnoj opasnosti. Fašistička će ga čizma desetkovati, klati, paliti, robiti i sramotiti. Ista subina mu je namijenjena kao i Poljacima (koje su desetkovali fašistički banditi i prodaju kao roblje u starom vijeku), kao Česima koje dnevno ubivaju i uništavaju, kao Slovencima koje iseljavaju, kao svim ostalim narodima za koje je Hitler u knjizi »Mein Kampf« kazao da su narodi niže vrste i da ih treba iskorijeniti. Pred tom smrtnom opasnošću za hrvatski narod mi vam se obraćamo i pozivamo Vas: stupite s nama u zajedničku borbu, u borbu čitavog hrvatskog naroda, svih Slavena i čitavog čovječanstva protiv fašizma i njegovih plaćenika. Mi Vam se obraćamo, jer znamo koliko Vam je obraćen² naš vjekovni neprijatelj (koji) nije bio nikada krvaviji, nečovječniji i zvjerskiji nego

¹ Prijepis proglaš pronaden u Arhivi NDH (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. reg. br. 10/6, k. 101.

² Vjerojatno je greškom ustaškog prijepisa napisano »obraćen« umjesto »omražen«.

što je danas kad mu je na čelu suluda zvijer Hitler, jer znamo kako mrzite tlačiteljski talijanski fašizam, jer znamo da Vam je jasno kakvu sramotnu ulogu igra izdajnik Pavelić, kojeg su na vlast postavile fašističke hajonete protiv volje naroda. U svijetloj nam je uspomeni Vaša borba za nezavisnost hrvatskog naroda, koju ste vodili od samog postanka kako protiv njemačkih, talijanskih i mađarskih osvajača, tako i protiv velikosrpske gospode.

Razbojnički napadaj fašističkih bandita na Sovjetski Savez, koji je uperen, protiv naše borbe za oslobođenje, daje nam priliku ne samo da pojačamo borbu za oslobođenje, nego nam pruža priliku da u zajednici s bratskom Crvenom armijom i čitavim naprednim antifašističkim čovječanstvom izvojštimo konačnu pobjedu nad tim najkrvavijim neprijateljem sviju Slavena i svih slobodoljubivih naroda.

Na poziv Komunističke partije, hrvatski narod primio je sa okupatorima borbu. Prešao je u otvorenu i oružanu borbu. O tome svjedoči niz akcija i niz ustanaka diljem čitave Hrvatske. U Bosni bjesni pravi oslobodilački rat. U Srbiji narodni partizani nesmiljeno uništavaju fašističke snage i narodne izdajice. U Sloveniji narodni otpor također sve više raste. U Crnoj Gori ujedinjeni Crnogorci potjerali [su] okupatore i sada slobodni sa oružjem u ruci brane svoju slobodu. Jednako gori fašistima tlo pod nogama i u Poljskoj, Češkoj i drugim zemljama Evrope.

Braćo! U borbama u Hrvatskoj i Bosni junački sudjeluju mnogi i mnogi pristaše HSS. Broj njihov raste iz dana, u dan. No vrijeme je da svi do jednoga dignete se u odlučnu borbu, vrijeme je da doprinesete svoj dio da se hrvatsko ime još jednom osvjetla u historiji čovječanstva. Komunistička Vas partija poziva da zajedno istjeramo iz naše zemlje strane okupatore, da svrgnemo njihovu marionetsku vladu. Komunistička Vam partija u toj borbi bratski pruža ruku i traži od Vas da se sjetite svojih svijetlih tradicija Hrvata, sjene velikog Matije Gubca, Radićeve borbe, borbe mnogih drugih boraca i mučenika za slobodu hrvatskog naroda i da hrabro podete u boj, u boj za oslobođenje hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije.

Danas se ne radi o ovom ili onom obliku političkog uređenja, danas se ne radi o pojedinačnim interesima ovih ili onih. Danas se radi o oslobodenju hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije od tuđinskog jarma, danas se radi o tome da protjeramo okupatore iz naše zemlje i osvojimo svoju nezavisnost i slobodu.

Naredni partizanski odredi po Lici, Kordunu i Bosni, izuzev neznatnih divljih grupica, u cijelosti su primili svi današnje borbe i u svojoj zakletvi ponovili su: »Zaklinjem se da iz ruku neću pustiti oružje sve dok posljednji ustaški gad ne bude izkorijenjen; zaklinjem se da ću svugdje i uvijek zastupati misao bratstva i zajedničke borbe Srba, Hrvata i muslimana za čišćenje moje zemlje od zajedničkog neprijatelja, protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika i plaćenika, bili oni iz srpskih hrvatskih ili muslimanskih redova.« To je cilj svakog čestitog hrvatskog rodoljuba. Pred smrtnom opasnošću za hrvatski narod treba preći preko svih političkih, nacionalnih, vjerskih i drugih razmimoilaženja i ujediniti

u borbi sve što je hrvatsko rodoljubivo, sve što je spremno da se bori protiv zatočnika našeg života i slobode. Za to zajednički u borbu!

Braćo, ne nasjedajte onima koji Vam govore kako još nije vrijeme za borbu, kako naša borba »ništa ne odlučuje« i koji Vas nagovaraju da pristupite narodnim izdajicama. Na usta tih malodušnika, kukavica i izdajica govore agenti neprijatelja. Kada će nastupiti čas borbe, ako ne upravo sada kad su se protiv zakletog neprijatelja čovječanstva ujedinile sve napredne i slobodoljubive snage svijeta! Tko želi rasparčati snage naprednih slobodoljubivih naroda taj je u službi fašističkih okupatora i njihovih slugu, taj je neprijatelj naroda, jer fašizam i želi da razjedini narodne snage te da pojedinačno lakše s njima obračunava. Točno je, nadalje, da se glavna bitka bje na sovjetskoj fronti. Sovjetski su narodi divovski dio borbe protiv fašizma preuzeli na sebe, ali ne zavređuje slobode onaj koji si je želi dati pokloniti od drugoga. Neprijatelj vas zove u svoje organizacije, jer mu gori tlo pod nogama; svaki pristup ustašama znači izdaju narodne borbe, jer jača pozicije neprijatelja. Prezirite stoga sve malodušnike, kukavice i izdajnike. Osudite one vaše bivše funkcionere koji vas izdaše i protiv vaše volje pristupiše ustašama. Vaše je mjesto u zajedničkoj borbi s komunistima na strani našeg napaćenog naroda! Ujedinimo čvrsto svoje snage u borbi, ostvarimo na djelu u svakom gradu, svakoj ulici, svakom poduzeću, selu odbore jedinstvenog narodnog oslobodilačkog fronta koji će povesti sav narod u borbu; pristupajte u narodne partizanske odrede, dižite narodne ustanke.

Jedinstvo čitavog hrvatskog naroda, jedinstveni front sa svima narodima Jugoslavije, svim Slavenima, svim protifašistima, potlačenim narodima, moćnim Sovjetskim Savezom, Engleskom i Sjedinjenim Američkim Državama, garancija je sigurne naše pobjede.

ŽIVJELO JEDINSTVO HRVATSKOG NARODA U BORBI PROTIV
FAŠIZMA!

ŽIVIO JEDINSTVENI NACIONALNI OSLOBODILAČKI FRONT!
ŽIVIO BRATSKI SAVEZ NARODA JUGOSLAVIJE U BORBI ZA
SLOBODU!

ŽIVJELO JEDINSTVO SVIH SLAVENA!
ŽIVIO SVJETSKI ANTIFAŠISTIČKI FRONT!
ŽIVJELA JUNAČKA CRVENA ARMIJA!
SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODIMA!
ŽIVIO SVAKI OSLOBODILAČKI RAT NARODA JUGOSLAVIJE
PROTIV TUDINSKOG JARMA!

Zagreb 5. IX 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

NAREDBA ŠTABA DRVARSKÉ BRIGADE OD 9. RUJNA. 1941. GOD.
POVODOM IZJAVE ŽIVKA BRKOVIĆA I BRANE BOGUNOVIĆA¹

SVIM JEDINICAMA PARTIZANSKIH ODREDA, SVIM PARTIZANSKIM
BORCIMA, SVIM BORCIMA ZA NARODNO OSLOBODENJE

Izdajice narodne slobode učinile su sve da okupatorska čizma zgazi stečenu slobodu ovog skoro oslobođenog kraja. Na čelu narodnih izdajica nalazi se Niko Novaković zvani Longo, Radenović i ostali ološ koji je i do sada pljačkao i gušio svaki narodni pokret za slobodu. Preko tih i takvih srpskih Pavelića i ustaša, fašistički krvoloci unijeli su zabunu ne samo među neboraćki narod nekih sela već i među pojedine partizanske odrede.

Štab brigade dao je jasnu i nedvosmislenu naredbu u kojoj je između ostalog rečeno: »Svi odredi ima da ostanu na svojim položajima. Pri prvom naletu fašističkih okupatora, stupiti odmah u borbu i progoniti ih sa našeg zemljišta«.

Svi manevri fašističkih okupatora i izdajnička rabota njihovih plaćenika neće skršiti svetu narodnu borbu za oslobođenje.

Pod rukovodstvom Brigade bori se i boriće se ogromna većina odreda, boriće se svi oni kojima leži na srcu čast i sloboda svih naroda Jugoslavije. U ime boraca Like i Bosne koji će do kraja ostati vjerni svome narodu, koji će ga do posljednjeg daha i posljednje kapi braniti

— **poručujemo fašističkim okupatorima i narodnim izdajicama da im nema života na našem zemljištu.**

Nesalomljiva borba naroda Jugoslavije protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, borba svih slavenskih naroda, borba svih porobljenih naroda Evrope, na čelu koje stoji nepobjedivi Sovjetski Savez, pomoć Amerike i Engleske, sigurna je garancija naše konačne pobjede.

U vezi sa novonastalom situacijom u pojedinim našim sehma i odredima, Štab Brigade naređuje:

1. Da se, radi neizvršavanja naredbe Štaba Brigade i izdaje narodne borbe razrješava svoje dužnosti komandanta Bataljona Kninske Krajine Brković Živko² i Brane Bogunović,³ komandir odreda sa RLsova.

¹ Naredba pisana ćirilicom i umnožena na šapirografu u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 1/2 k. XXV.

² Jedan od četničkih voda na tromedi Like, Dalmacije i Bosne. Formirao tzv. četnički puk »Petar Mrkonjić«. On i Đujić otimali su se za rukovodstvo, pa su se zbog toga obojica dođvoravali Talijanima nudeći im oružane usluge za borbu protiv partizana. Dohijao je oružje i ostala materijalna sredstva od Talijana. Odnosi između njega i Đujića stalno su se zaoštravali zbog prestiža, pa je po Đujićevu nalogu Brković ubijen na četničkom mitingu u Plavnu 1942. godine.

³ Po odluci Draže Mihailovića proizveden 1941. godine za četničkog vojvodu. Formirao tzv. četnički puk »Gavrilo Princip«. Đujić ga je 1944. godine postavio za svog zamjenika da bi ga odvojio od direktnog rukovođenja grahovskim i drvarskim četnicima, pošto je do tada ispoljavao samovolju, te kasno ili uopće nije provodio Đujićeve direktive i narednja. Učestvovao je u svim oružanim akcijama koje su poduzimali

2. Sve ljudstvo koje se nalazi pod oružjem, a bilo je pod komandom Zivka Brkovića, ima najhitnije da se prikupi i stavi pod komandu **Pere Boltića** iz Trubara, a ljudstvo koje se nalazi pod komandom Bogunović Brane da se stavi pod komandu **Sime Bajića ili, ako je to nemoguće, da se priključi drugim našim odredima.**

3. Naređuje se najstrožije **da ne smije ni jedna puška, ni jedan metak ili bilo što od bojnog oružja pasti neprijatelju u ruke.** Ljudstvo sa oružjem ima da nastavi borbu ili da preda oružje onima drugovima koji se bore. U suprotnom, oni koji budu predavali oružje neprijatelju, ili ga budu uništavali — izdajice su naše svete borbe za narodno oslobođenje. Takve **ljude nemilosrdno progoniti na licu mjesta uništavati,** jer oni daju fašističkim okupatorima i Pavelićevim usitaškim krvolocima oružje u ruke da kolju našu djecu, žene, ljude, da pale naša sela i oduzimaju sve što je naše.

4. Oružje koje je bilo sakupljeno, a ne bi odmah moglo biti upotrebljeno, ima najhitnije da se dostavi štabu Brigade.

5. Naređuje se svima drugim odredima da drže svoje položaje i da nastave našu pravednu borbu. Sve naredbe i sve upute koje bi bile potrebne izdavaće na vrijeme naš štab Brigade.

6. Na dalmatinskom i ličkom frontu ima najhitnije da komandiri podnesu izvještaj o stanju svojih odreda, na osnovu čega će štab Brigade odrediti njihov daljnji raspored.

Drugovi partizani! Nastavite našu svetu borbu i ne klonite duhom ni za momenat!

Naprijed, drugovi, u borbu do konačne pobjede!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9. septembar 1941.

Politički komesar brigade
V. Stojnić⁴

M. P.

Komandant brigade
Ljubović⁵

grahovski četnici protiv NOV. Po njegovu naređenju četnici su palili sela Grahovskog kotara. Nakon oslobođenja Knina ubačen, a kasnije izvršio samoubojstvo u splitskom zatvoru.

⁴ Velimir Stojnić

⁵ Ljubo Babić

BROJ 47

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA ZA DALMACIJU, BR. 63 OD 9. RUJNA 1941. O DOČEKU
GUVERNERA BASTIANINIA U SPLITU¹

Onima iz povorke s talijanskim zastavicama!²

Fašistički osvajači na svaki bi način htjeli prikazati, kao da su oni neki osloboditelji naroda, i da je narod zadovoljan njihovim osvajanjem. Oni za dokaz sami sebi, jer narod ne mogu obmanuti, priređuju razne proslave i parade, te proizvode narodno »oduševljenje«: na sve kuće objese prisilno tal. zastave, instalirajući svijetleće transparente i neke druge iluminacije. Vanjski izraz »narodnog oduševljenja« jest ovdje. Sada treba i narod.³ Tada u tvornicama radnici i namještenici dobivaju cedulje koje moraju predati tamo kod dočeka »Ugledne ličnosti« dobivaju prijeteća pisma, u kojima ih se »uljudno poziva, da dođu tamo i tamo, a ako ne mogu, neka... itd. Tu su i državni i samoupravni činovnici, kojima rodno mjesto nije pod Italijom pa stoga neka izvole... I na koncu je složena povorka strašivih činovnika, namještenika, nekoliko radnika, gladne djece. Oni svi dobiju zastavice u ruke i pognute glave idu preko rive, a narod ih posredno upitu je, ta gdje su vam zastavice. I tako uz porugu cijelog hrv. Splita stupa jedna i tužna povorka obješenih glava i razvijenih zastavica uz šarlatansko cirkusiranje tal. glazbe. Koga su zapravo faš. prevarili? Sebe ili Splitske ili one jadnike iz povorke? Nikoga. Svi su znali sve. A ipak! Film će se snimati, vidit će »judi«. Neki »hijerarhi« će dobiti orden, jer eto vidi se, Split nije Split, Split je Spalato. Mussolini će reći: nisu s voljom išli, ali su išli. To znači: mi smo jaki da ih natjeramo, a oni su slabi da se odupru. Ali Mussolini se vara! Split je Split i ostat će. Split dobro zna tko je išao i kako je išao. Split dobro zna da to nije snaga nego prevara. Ono par pokvarenjaka, koji su obukli crne košulje, ono par glupih ljudi, koji ne spoznaju, da je sramota sa tal. zastavicom stupati kroz hrv. Split, onaj hrv. Split, koji je sa porugom promatrao sve te šarlatanske parade i one jadnike pognutih glava sa zastavicom u ruci. Zar ti glupani, nemoralni, što se boje izgubiti namješten je ne vide u kakva vremena žive i da je ova vlast kratka vijeka? Zar oni misle i onda ići u povorku, jer »imaju ženu i dječuc«? Varaju se, kruto se varaju. Hrvatski Split neće zaboraviti one sa tal. zastavicama. Pokraj njih i protiv njih hrv. će se Split boriti za slobodu.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geStet-neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Odnosi se na doček priredan guverneru Dalmacije Giuseppe Bastianiniju 6. rujna u Splitu (vidi dok. br. 279 i 404).

³ U povodu dolaska guvernera civilni komesar općine Split Antonio Tacconi je izdao naredbu: »... Od danas do daljnje naredbe sav grad mora biti u zastavama. Sa svakog balkona i sa svakog prozora imaju se vijati sveti barjaci Domovine, u znak počasti i pozdrava Njegove Ekselencije Bastianiniju, Namjesniku za Dalmaciju i Inspektoru Fašističke Nacionalne stranke« (Vidi A. Kisić: »Ljetopis grada Splita«, rukopis, 1941, str. 185, 186, 188, 217. Arhiv IHRPD, Inv. br. 57).

BROJ 48

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 65 OD 11. RUJNA 1941.
O POSJETU GUVERNERA BASTIANINIA SPLITU I SOLINU¹

**Mjesto borbe protiv tal. okupatora splitske »ugledne« ličnosti sara-
duju s njima.** Na večeri² koju je [Bastianini] priredio u hotelu »Amba-
sador« našli su se »visoki uzvanici«, koji su smatrali da je to »čast«
sjediti za istim stolom sa tlačiteljima narodnim, sa krvnicima hrv. i srp.
naroda, sa slugama faš razbojnika Mussolinija, koji već 20 godina tlači
našu siroticu, Istru i druge hrv. i slovenske krajeve. Tim »uglednim«
uzvanicama godilo je derati se »Duce, Duce« piti u zdravlje faš. šarla-
tana itd. Tih naših »uzvanika« bilo je priličan broj, a među njima spo-
minjemo na pr. Marina Ferića, Jakova Culića, Matu Ivaniševića, Rikarda
Visina dir. Pomorskog saobraćaja, Novakovića dir. Srpske banke, prof.
Ivu Jurasu, prof. A. Belasa, Dr. Pederina, Dr. Brkića, Dr. Bulića, ing.
Fabijana Kalitemu; Dr. Mirka Buića, Dr. Baya, Dr. Jablanovića i druge.
Mnogi su spremni da pruže »opravdan« izgovor, ali nikakav izgovor
nije pravdan. Rodoljubi zapamtite njihova imena.

**Kako je Bastianini dočekan u cementnim tvornicama i na brodogra-
dilištu.**

Gosp. Beštijanini koji je kod svakog svog nastupa naučan »primati
raport« i slušati urlikanja »Duce, Duce« bio je od splitskog proletarijata
u tvornicama tako dočekan da se valjda neće ni usuditi podnositi raport.
Na brodogradilištu su karabinjeri gonili radnike iz radione da se skupe
da im Beštijanini održi govor. Radnici su stajali pognutih glava. Kad
su ih htjeli slikati radnici su skrili glavu. Beštijanini se nije usudio ni
da pozdravi fašistički, jer ga je dočekao muk i negodovanje radnika.
Sličan doček doživio je u Solinu u cementnim tvornicama. — 60 ustaša
Patveličeve garde u Zagrebu otrovano je za vrijeme ručka. Svi se nalaze
u bolnici 12 ih je već umrlo.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gestet-
neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Poslije velike vojne parade održane 7. rujna prije podne u Splitu, u hotelu
»Ambador«, guverner je priredio zakusku.

BROJ 49

IZVOD IZ LISTA «-NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 69 OD 15. RUJNA 1941.
U POVODU UBOJSTVA KOMUNISTE BOŽE AJDUKOVIĆA¹

Fašistički banditi ubili radnika Hajdukovića !²

Noću od subote na nedjelju³ oko 11 sati grupa od dvadesetorice faš. razbojnika tuđinaca i domaćih talijanaša opkolila je jednu kuću u Varošu⁴ u kojoj stanuje obitelj Hajduković. Razbojnici su se verali po krovovima susjednih kuća i digli paklenu galamu. Sestra i mladi brat obitelji Hajduković probudeni od galame otvorili su prozor, da vide šta se događa na krovu kuće, koja je bila ispod njihovog prozora. Kad je mladi Hajduković izašao na prozor, faš. razbojnici su odmah počeli pucati i na mjestu ga ubili. U to su provalili kroz vrata u staj i sa revolverima u ruci prisilili majku i braću da se udalje od ubijenog i da legnu na pod. Zatim su raskopali cio stan, a poslije toga ubijenog na autu odvezli iz kuće, nedozvolivši ni majci ni braći da uopće dodu do mrtvog sina i brata.

Gradani Splita! Hrvatski i srpski rodoljubi! Krvavi tal. faš. razbojnici sve više dokazuju i najvećim naivčinama, da su oni jednako krvavi kao i njihova subrača njem. faš., kao i krvavi psi »ustaše«. Oni na jednak razbojnički način noću u zasjedi ubijaju mirne građane i mladiće. Oni po našoj Dalmaciji strijeljaju seljake, radnike i građane. Oni po policijskim kasarnama do krvi muče naše ljude truju ih sa uljem, soli i drugim otrovima. I danas na splitskoj policiji iz dana u dan muče nekoliko radnika, koje su pokazali provokatori.

Gradani! Zar da trpimo ovaj razbojnički teror! Osvetimo krv naših palih boraca u Sinju, Trogiru, Šibeniku, Drnišu, Skradinu i Splitu. Ubijajmo faš. gadove! Oslobodimo domovinu od tuđinskih tlačitelja! Slava palim borcima! Slava omladincu Hajdukoviću!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Člana KPJ

³ Ubojstvo je izvršeno noću 13/14. rujna (vidi dok. br. 278).

⁴ U Bilanovoj ulici.

BROJ 50

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 70 OD 16. RUJNA 1941.
O PLJAČKI SELJAKA U SINJU I UBOJSTVU BOŽE LUCIĆA U SELU
LEPENICI¹

Kako ustaše pljačkaju siromašne seljake. Dne 7. o. mj. na subotnjem pazaru u Sinju ustaše su udarile prodajnu cijenu volovima po 14 Din kg. Neki sinjski mesar kupovao je vola od jednog seljaka i plaćao navedenoj cijeni, ali seljak nije htio po njoj da proda vola. Tada je mesar pozvao ustaše da prisile seljaka na prodaju. Našlo se odmah 6—7 ustaša i žandarma koji su počeli prisiljavati seljaka da proda vola. Seljak se, ogorčen, odupirao navodeći da mesari prodaju meso po 40—50 Din kg, a samu kožu po 4.000 Din. On je dalje rekao da će on prodati vola i po 14 Din, ako ustaše odrede razmjernu cijenu i na sve ostalo. Natezanje je postalo sve oštrije, tako da su i ostali seljaci prišli i počeli nagovarati protiv postupka ustaša. Napokon je jedan od njih uzviknuo: »Braćo, zar ćemo dozvoliti da ustaše rade od naše imovine i truda što hoće?« Tada svi seljaci skočiše, oslobodiše seljaka i njegovog vola od ustaške pljačke i rastjeraše ustaše, žandarme i mesara.

Još jedan zločin faš. zavojevača. — 3/9. ubijen je u selu Lepenici kod Perkovića radnik Božo Lucić.² Dva puta mu je, na temelju denuncijacije, pravljena premetačina kod kuće kad on nije bio prisutan. Kad je Božo navedenog dana pred kućom radio skupa sa svojom braćom, iz susjedne kuće u kojoj je bilo desetak faš. tal. vojnika iznenada i bez opomene pogođen je hitcem. Božo je bio pravi borac za nac. oslobodenje i soc. pravdu, pa je zato bio više puta zatvaran i progonjen od velikosrpske beogradske vlade. Seljaci Lepenice i Perkovića dobro znadu da su ustaše oni koji su pomogli tal. okupatorima da ubiju narodnog borca, pa je na njima da osvete desetorostruko njegovu krv.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geStet-neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Vidi dok. br. 276.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA ZA DALMACIJU, BR. 71 OD 17. RUJNA 1941.
O ORUŽANIM AKCIJAMA UDARNIH GRUPA U SPLITU
I TERORU OKUPATORA¹

Narod se bori — narod se sveti.

U noći subote na nedjelju² bacili su neki rodoljubi bombu na karabinjersku patrolu u Varošu, koja je tamo pošla, da opet počini krvavo djelo kao noći od petka na subotu, kad su krvavi fašisti ubili radnika Hajdukovića. Prema dosadašnjim podacima koji dolaze iz faš. izvora jedan je karabinjer mrtav i jedan ranjen.³ Faš. su odmah počeli po ulicama pucati i ranili jednu ženu prolaznicu. Iste večeri bačene su još neke bombe po raznim djelovima grada.⁴ Faš. su odmah počeli teror nad mirnim pučanstvom. U nedjelju u večer blokirali su čitav grad i svakog na ulici pretresali i legitimirali. U ponedjeljak su učinili mobilizaciju faš. a u večer opet zaustavljali stanovništvo i silili da pozdravljaju faš. Svakako narodu neće biti dobro iz ovih razbojničkih sastanaka. Ali narod više neće podnositi teror. Dosta su ti razbojnici već haraćili po našoj Dalmaciji. Uvukli su se ovamo najprije sa lažnim prijaznim licem, htijuci se pokazati boljim od svojih nalogodavaca nacionalsocijalista i svojih slugu ustaša. Sa prijaznim licem oni su najprije pljačkali narod ekonomski, onda su počeli potalijančavati vanjski izgled grada. Zatim su faš. bande počele hodati po dalm. gradovima i selima i »hvalevrjednom privatnom inicijativom« lupati hrvatske natpise, korbačima bičevati stanovništvo. U manjim mjestima kao Kaštelima, Trogiru, Šibeniku oni su češće priređivali »ekspedicije« pa su sve na ulici maltretirali, tukli i slali na glupavo dizanje ruku. U Kaštelima su pucali po selima, šibali korbačima gole kupače, gonili stanovništvo u gore itd. Na tim manjim mjestima »vježbali« su se domaći razbojnici. No krvoloci nisu stali. Oni su počeli naš narod ubijati i strijeljati. U Šibeniku su strijeljali jednog radnika,⁵ a zatim dva seljaka navodno radi oružja. U Skradinu strijeljana su 2 radnička borca Papa i Trlaju.⁶ U Drnišu strijeljali su 6 rodoljuba,⁷ u Sinju su oni tal. faš. forsirali strijeljanje sinjskih heroja,⁸ u Lepenici su ubili radnika Božu Lučića,⁹ faš. vojne vlasti kumovale su kako smo to

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisacem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Kao odgovor na ubojstvo člana Partije Bože Ajdukovića, 13/14. rujna, Mjesni komitet KPH Split pripremio je dvije oružane akcije.

³ Udarna grupa: Bruno Ivanović, Ante Vrdoljak, Indo Marković i Ćiro Odrlić napali su patrolu karabinjera u Plinarskoj ulici.

⁴ Druga udarna grupa bacila je bombu na talijanske vojnike 1 fašiste pred kasarnom »Roma« na Gripana. Ranjeno je 5 vojnika (vidi dok. br. 280 i 281).

⁵ U Šibeniku je 19. kolovoza strijeljan Sentić Ante (vidi dok. br. 261 i 263).

⁶ Pavle Pap i Pasko Trlaja (vidi dok. br. 27, 243 i 253).

⁷ U Drnišu je strijeljano 8 boraca Šibenskog NOP odreda (vidi dok. br. 28, 395 i 398).

⁸ U Sinju su 26. kolovoza strijeljana 24 borca Splitskog i Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 396 i 397).

⁹ Božo Lučić ubijen 3. rujna (vidi dok. br. 49).

već javili pokolju Srba u Livnu, u Splitu po zatvorima iz dana u dan muče građane, rodoljube, radnike i omladince. U Trogiru su pozatvarali one, koje su pozvali iz šume, obećavši im da im se neće ništa dogoditi. Za vrijeme štrajka u elek. poduzeću izašle su faš. bande na ulicu i prijetile sa bombama, a korbačima su tukli radnike po ulicama. Jednog malog šegrta Golem tukli su nasred ulice do krvi, a nastavili svoj krvavi posao preko noći u kasarni. Jednog šofera u zatvoru su izmučili na smrt, da oda nešto, što ne može znati. Sada po zatvoru muče nevine radnike brodogradilišta. Nekog omladinca su tako do krvi istukli, da je kazao sve svoje znanice, samo zato da izvuče živu glavu. Za tih 20 ni krivih ni dužnih mladića kukaju sada njihove majke. Iz Splita su već oko 20 naših građana deportirali u krvave tal. logore i sada spremaju nove transporte.¹⁰ Iz dana u dan krvavi bijesni psi love po ulicama mladiće, djevojke, radnike, građane, muče ih i tuku po kasarnama. Hapse i tuku cijele obitelji, kad ne nađu svoju žrtvu u kući. Pobješnjele zvijeri, kad nanjuše krv počele ubijati i pucati po ulicama. I tako pade radnik Hajduković. — Split bi se morao obući u crno nad žrtvama faš. terora nad sinovima, koji padoše od faš. krvave ruke i koje muče i trpe po policijskim i karabinjerskim kasarnama. Ali hrv. Split ne tuguje. Ne, Split ne tuguje, Split se bori. On je prihvatio oružje u ruke, i neće ga tako dugo pustiti, dok ne poubija i istjera sve faš. pse iz hrv. Splita. — Smrt fašizmu — sloboda narodu. — **Poubijajte razbojnike i izdajice!** — Doznali smo, da su u ubojstvu radnika Hajdukovića učestvovali ovi »naši domaći« faš., izrodi, hulje i izdajice: Kragić Rade, Radovniković Bene, Blažević Toni, i poznati batinas i razbojnik **Petraclo**.¹¹ Zar ćemo dopustiti, da ove hulje još žive hodaju po Splitu? Smrt razbojnicima i izdajicama! Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Na Radunici uhapšeno je nekoliko mladića jer su pjevali staru a danas aktuelnu omiljenu pjesmu koju pjeva hrv. omladina:

Nije ovo zemlja talijanska
Već je ovo zemlja hrvatska
Nije Split naš talijanski grad
Već je Split naš hrvatski grad
Van s njima, van s njima, ne trebamo ih
Van s njima, van s njima, ne ćemo ih mi.

Ponovni teror nad drž. činovnicima. Faš. vlastodršci neprestano teroriziraju drž. činovnike sa raznim izjavama. Sada opet moraju da se na pošti izjašnjavaju, uz koga su. Ali to nije dosta. S obzirom na ogromni porast skupoće sada su im i plaće snizili za 10%#. Sve ovo čine sa činovnicima, jer znadu, da oni neće prihvatiti borbu. Ali im treba obratno pokazati.

¹⁰ Vidi dok. br. 268.

¹¹ Zvonimir Petraclo-Kukoč ubijen je 24. rujna (vidi dok. br. 63, 354 i 406).

BROJ 52

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ-«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 72 OD 18. RUJNA 1941.
U POVODU STRIJELJANJA DVAJU USTASA OD STRANE TALIJANA
NA BRACU¹

Povodom strijeljanja dvaju ustaša na Braču.²

Kad su tal. okupatori po pogodbi sa Hitlerom i praćeni izdajničkom proklamacijom Pavelića okupirali daljnje dijelove Hrvatske, htjeli su da se prikažu kao nosioci mira i reda. Oni hoće vješto, da iskoriste želju naroda za uništenjem ustaša, koji su krvavo harali po Dalmaciji. Radi toga su streljali logornika i vojnika na Braču. Računali su da će narod biti zadovoljan, jer se riješio tih krvopija i da će prihvatiti tal. vlast kao spasioca. Narod doista ne žah za tim izrodima, jer ono par ustaša što ih ima u Dalmaciji nemaju nikakve veze sa narodom niti sa narodnom borbom. To su par izdajica, najgori ološ, koji treba istjerati. Ali narod se neće dati niti zavesti. On će i dalje nastaviti borbu s oružjem u ruci protiv tuđinskih okupatora, njihovih slugu ustaša i svih drugih izdajica.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Vidi dok. br. 280 i 281.

**ZAPISNIK PARTIJSKE KOMISIJE OK KPH ZA SJEVERNU
DALMACIJU OD 18. RUJNA 1941. O SASLUŠANJU ČLANOVA KPH I
ODGOVORNIH ZA FORMIRANJE ZATONSKOG PARTIZANSKOG
ODREDA¹**

Dana 18/9-1941. god. part. komisija je saslušala M. K. Zatonu koji duže vremena boravi u logoru. Saslušanje je izvršeno po pitanju upućivanja part. odreda,² radi čega se njih smatra krivim.

Bili su prisutni: Fa,³ član O. K.⁴ i sekretar M. K.⁵ Zatonu, M. P.⁶ A. K.⁷ svi članovi M. K. Zatonu. Iz Vodica su bili prisutni Ka.⁸ i Mak.⁹ Partijsku komisiju sačinjavali su drugovi Valent¹⁰ i S. Vi.¹¹

Prisutni izjavljuju: Prvi sastanak je održan po pitanju upućivanja part. odreda. Drug Lev.¹² nam je saopćio tu direktivu O. K. s time da treba odmah krenuti. Isto tako je rekao da se obratimo Kokanu,¹³ koji će

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-3/16.

² Na osnovu direktive PK KPH za Dalmaciju Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju vršio je pripreme za početak oružane borbe na ovom području. Odlučeno je da se od boraca iz Zatonu, Vodica i Prvića formira partizanski odred. Naredeno je da se pod oružje stavi 75 do 80 drugova iz Zatonu, isto toliki broj s područja Srime, Prvića Luke i Sepurine, a potom da se prebace na zatonski teren i tu da čekaju direktivu. Isto je bilo naredeno za drugove iz Vodica i Tribunja. Prethodno je bilo odlučeno da Kamilo Pamuković i Fabo Mrša, članovi OK, podu na Bribirske Mostine i da stupe u vezu s Kostom Popovićem Kokanom, koji je navodno u travanjskom ratu, 1941. kao rezervni major, rukovodio bataljonom i pružio otpor Talijanima kod Knina i pospremio oružje i opremu za jedan bataljon. Trebalo mu je ponuditi dužnost komandanta odreda u prvim danima ustanka. U međuvremenu se grupa boraca iz Prvića i Srime bila već prebacila u neposrednu blizinu Zatonu i čekali naredenje. Pamuković i Mrša 15. VII 1941. vratili su se na zatonski teren, na kojemu se, pored ostalih, nalazio i Ante Jurin, sekretar OK. Održao se sastanak kojemu su, pored ostalih, prisustvovali članovi Partije iz Zatonu, i na tom su sastanku Mrša i Pamuković izvijestili da su stupili u vezu s Kokanom, prenijeli mu direktive koje su dobili, ali im je odgovorio da ne naspolaze oružjem i opremom i odbio da primi dužnost komandanta odreda, smatrajući da je njegov odnos s Talijanima dobar i da se ne želi izložiti riziku. Poslije saslušanja izvještaja odlučeno je da se ljudstvo koje je bilo pod oružjem vrati kućama i da Andrej Živković ode u susret borcima iz Prvića i Srime i saopćio im da se vrate a oružje da pospreme. Nedovoljne pripreme bili su prvi neuspjeh za početak oružane borbe. Iza toga, 12. kolovoza, stigao je na zatonsko područje Pavle Pap Silja, član CK KPJ, u pratnji Ante Jurina. Sastali su se sa članovima sektorskog rukovodstva Partije, a također s Mršom i Pamukovićem. Međutim, zbog njihovog oportunističkog stava i još nekolicine njihovih istomišljenika nije se ni ovog puta uspjelo formirati partizanski odred. Od onog broja kojim se inače računalo javilo se svega 30 drugova. Obavješteni su od Nikole Sekulića Bunka, člana OK, da u Bukovici imaju oko 60 boraca i da su spremni prihvatiti drugove sa vodičko-zatonskog terena. U takvoj situaciji Pap je riješio da sam preuzme organizaciju odreda. On je 14. kolovoza s Paskom Trlajom, krenuo za Bukovicu a ujedno naredio da se borci s ovog terena pripreme i krenu za njima. Ali već sutradan — 15. kolovoza, na putu za Bukovicu Pap i Trlaja su bili uhvaćeni od Talijana i u Skradinu strjeljani. Poslije toga obustavljen je odlazak u Bukovicu onih 30 drugova koji su se dobrovoljno javili u odred. Po odluci PK KPH za Dalmaciju OK KPH za sjevernu Dalmaciju formirao je partijsku komisiju, koju su sačinjavali Ivo Družić, organizacioni sekretar OK, Vice sprljan i Frane Kursar, članovi OK (vidi dok. br. 27; Ivo Amulić: "Razvoj NOP-a i partizanski odredi Dalmacije u 1941. godini", Zbornik br. 2, IHRPD, Split, 1972, str. 470; Drago Živković: "Zatonsko područje 1941. godine", Zbornik br. 2, IHRPD, Split, 1972, str. 605).

³ Fabo Mrša

⁴ Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

⁵ Mjesnog komiteta KPH.

⁶ i ⁷ Redakcija nije mogla utvrditi na koje se drugove odnose navedeni inicijali.

⁸ Kamilo Pamuković

⁹ Stanko Mičin

¹⁰ Ivo Družić-Valent, sekretar Mjesnog komiteta KPH Šibenik.

¹¹ Vice Sprljan, član Okružnog komiteta KPH.

¹² Frane Kursar, član Okružnog komiteta KPH.

¹³ Košta Popović-Kokan

nam dati oružje da naoružamo drugove iz B n/m.¹⁴ Nakon toga nismo odmah pripremili odred, ali prije nego smo pošli, došao je drug Marijan¹⁵ i održao sastanak sa 60 drugova. On je u svom govoru rekao da se ne radi o manjim partizanskim odredima nego o općem ustanku i da treba sve dignuti. Isto tako je rekao da ćemo oružje dobiti od Kokana, kojeg on ima za čitav bataljon i da je kod njega sve spremno. Oduševljenje drugova je bilo odlično. Ka.¹⁶ i Fa.¹⁷ otišli smo kod Kokana da sa njime uredimo o čemu nam je Marijan¹⁸ govorio. Kad smo počeli razgovor sa Kokanom on nam je kazao da nema nikakvog oružja i da je stvar preuranjena, da treba imati potporu seljaštva i da treba se okupiti pa čak i lopove. Potporu seljaštva ne ćemo imati prvo radi toga što postoji sukob između Srba i Hrvata, drugo radi toga što su Srbi polako počeli prilaziti na stranu Talijana i da je jednog dana došao k njemu (Kokanu) jedan talijanski general,¹⁹ koji mu je rekao da ustaše proganjaju Srbe i kako bi oni trebali da se bore protiv ustaša. Ja sam mu odgovorio da hoćemo, samo neka nam oni dadu oružje i to bivše Jugoslavije. General je odgovorio kako to ne može i tako smo se rastali. Kažu Ka.²⁰ i Fa.²¹ mi nismo znali što da odgovorimo Kokanu, to nas je tako razočaralo, da sam ja (Fa) rekao da su se u partiju uvukli zlikovci i posumnjao u Marijana. Uvjerio sam se da je Marijan slabo upućen u stvari. Drugovima nismo rekli šta je sve bilo kod Kokana, bojali smo se da nebi i oni posumnjali u partiju. Drugovima smo rekli da sada ne ćemo poći, jer da još nisu uredene neke tehničke stvari, neka spremne oružje, a da budu spremni za polazak kad to bude potreba.

Na pitanje: Zašto vi niste stupili u borbu sa drugovima koji su bili voljni da se bore i bez Kokana, jer na taj način borbe ukazuje se masama kako se treba boriti protiv okupatora na takav način borbe stvara se raspoloženje i borbenost masa za opći ustanak. Ka.²² i Fa.²³ kažu da to njima nije bilo jasno jer da im je drug Marijan rekao, da se sve diže i da se radi o općem ustanku.

Na pitanje, ne može vam se vjerovati da niste znali voditi borbu i kako se dolazi do općeg ustanka. Vi ste to iskoristili samo da ne idete jer ste se bojali da glavu ne izgubite kad će Crvena Armija i onako bez vas pobjediti. Ka. i Fa. kažu da to nije točno, već nismo htjeli primiti odgovornost za ljude kad ne poznajemo vojnu strategiju, put i cilj.

Na pitanje je li vam bilo poznato, da će se koncentracija vršiti na Mokrom polju i to vam je dostavio O. K., Ka.²⁴ Fa.²⁵ i Mak.²⁶ si jecamo

¹⁴ Biograd na moru.
¹⁵ Pepo Polak-Marijan, upućen od strane PK KPH za Dalmaciju radi preuzimanja dužnosti komandira odreda.
¹⁶ Kamilo Pamuković
¹⁷ Fabo Mrša
¹⁸ Pepo Polak
¹⁹ Vjerojatno Furio Monticelli, komandant divizije »Sassari«.
²⁰ Kamilo Pamuković
²¹ Fabo Mrša
²² Kamilo Pamuković
²³ Fabo Mrša
²⁴ Kamilo Pamuković
²⁵ Fabo Mrša
²⁶ Stanko Mićin

se da je bilo govoreno o Mokrom polju, ali se ne sjećamo o koncentraciji.

Odmah smo obavijestili O. K. da kod Kokana nema ništa i da mi ne možemo poći. Bio je odmah održan sastanak O. K. na kojem su bili prisutni Ka,²⁷ Fa,²⁸ Ma,²⁹ Jure,³⁰ Lev.³¹ Čim smo došli Jure nam je rekao da smo stari oportunisti i kukavice. Drugu Juri smo ispričali što je bilo kod Kokana a ako ne vjeruje neka sam ispita. Pitali smo ga komu je dao onakve informacije, da Kokan ima spremljen jedan bataljon. Kako si mogao donijeti ovakove zaključke kad je sve laž u vezi sa Kokanom. Jure dobio sam od vas Z.³² da Kokan ima jedan bataljon. Fa. od koga si dobio iz Zatona, jesam li ja bio odgovoran za partiju u Zatonu ili ko drugi. Jure — kazat ću ti kad ispitam. Na tom sastanku Jure je rekao da Zaton sa 20 ljudi mora da sruši centralu Manojlovac. Fa. — ja sam Juri odgovorio da to ne mogu izvršiti, jer da ne poznam put, a da ću ispitati teren i učiniti. Nije se ispitao teren, niti smo učinili jer taj sastanak je bio pravi pakao, samo smo se svadali i nedrugarski gledali na Juru. Jure je napao na Lev.³³ da je i on postao oportunist od kada je sa njima. Jure nije dao nikome da govori, sve nas je prekidao, tako kad je Ka. govorio, Jure mu je rekao govori ti, a ja idem srat.

Fa. — ja sam Juri odgovorio da ne želim biti u partiji u kojoj je on

S, zato što me je nazvao oportunistom i kukavicom a što hoće svoj strah, baciti na drugoga. Svi smo mu rekli, ako ćeš ti tako nedrugarski postupati mi ćemo otići i ti ćeš ostati oficir bez vojske. Jure je odgovorio da mu dolazi da nas sve ubije. Razišli smo se sa osjećajem da se više nikad sa njime ne sretne. Izgledalo je da stojimo pred policijom a ne pred drugom. Mi smo na takvo njegovo postupanje isto bih drski. Na pitanje mi smo od vas čuli da Kokan ima oružja za jedan bataljon, Mak, ja sam čuo od Zatonjana i od Fa, da Kokan ima oružja za jedan bataljon i da će nas on primiti ako nam bude prijetila opasnost.

Fa, kaže da to on nije službeno rekao nego da to priča ulica, to isto kažu A. P. M. K. svi iz Zatona. Ka. kaže da je čuo od Fa, da Kokan poručuje ako ne prijeti opasnost da dodemo kod njega i da će se on brinuti za hranu.

Održan je sastanak O. K. na kojemu su bili prisutni Jure, Mak, Lev i Fa.

Na tom sastanku su Jure i Lev prije sami po strani razgovarali. Prišao nam je Lev i kazao da je Jure mekši i da je dobrog raspoloženja, da nije kao prošlog puta drzak. Prišli smo sastanku i Jure je uzeo riječ i rekao da priznaje da je prošli sastanak bio zbilja neprijateljski da onako ne valja, da se ostavi to sve po strani i neka se nastavi raditi. Pokazalo se da ste vi imah pravo što niste išli u borbu.

²⁷ Kamilo Pamuković

²⁸ Fabo Mrša

²⁹ Stanko Mičin

³⁰ Ante Jgrlin, sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

³¹ Frane Kursar

³² Zatonjana

³³ Frane Kursar

Došlo je do V. sastanka na kojemu su bili prisutni drugovi: Šilja,³⁴ Jura,³⁵ Fa,³⁶ Mak,³⁷ Ka,³⁸ Lev,³⁹ Pe,⁴⁰ Ma,⁴¹ i Aš.⁴² Drug Šilja nam je rekao da je poslat od C. K. i da moramo organizirati partizanske odrede, izložio nam je plan o načinu organizacije i vođenja borbe. Postavio nam je pitanje da li se slažemo. Raspravljali smo o mogućnosti operacija. Šilja je rekao da trebamo organizirati 200 a najmanje 100 ljudi. Bili smo zaključili da podu sa sektora Vodice, Zaton, Prvić 100 drugova i da će se ovima priključiti 20 drugova iz Šibenika kao i oficir i ljekar. Drug Šilja nam je izložio kuda treba ići. Mi smo kazali da je to nemoguće jer da su to srpska i hrvatska sela i da ima pravoslavnih koji su talijanski špijuni. Od toga smo plana odustali i zajednički donili drugi plan, a to je da idemo na Kistanje i da ga zauzmemo. Onda da idemo na Krušvar i da se priključimo ostalim partizanima.⁴³ I ako smo to zaključili sumnjah smo da ćemo dobro proći radi toga što kroz sela ne ćemo imati podrške, jer smo kroz njih prošli i posumnjali smo radi toga što smo i prije dobivah netačna obavještenja.

Zaton. Nismo pokušali objasniti drugovima da je borba moguća. Slabi smo odgovor dobili od drugova P.⁴⁴ i to Ivanda Jozo, Zivković Ante, Zivković Slavko i Ivanda Jure. Oni su se otvoreno izjasnili da neće ići. Kad je drug Šilja vidio kakvo je stanje u Zatonu, odlučio je da pode sa još jednim⁴⁵ u Kistanje, a da u Zaton pošalje 3 druga za njime koji će ispitati teren i po njima poslati upute za Vodice i Zaton, ali da Vodice i Zaton odmah počnu sa akcijama u svojim mjestima. Bilo je još zaključeno da kad Vodice i Zaton neće da idu, da onda ide Prvić i to nakon par sati iza Šiljinog odlaska u Kistanje. Fa⁴⁶ — kazao sam drugu Šilji da ću mu dati jednog druga⁴⁷ koji bolje pozna put od Tr.⁴⁸ Medutim Tr. je rekao da pozna put i sa njim pošao. Izgleda mi da je drug Šilja imao više povjerenja u Tr. nego u nekog iz Zatonu. Ništa nismo mogli ni do danas saznati, kako su stradali.⁴⁹ Jedino smo čuli od jednog kotarca da ih je izdala jedna žena.⁵⁰

Na pitanje zašto Prvićani nisu odmah išli iza Šilje kako je bilo zaključeno Fa. — kaže da je prije nego je Šilja otišao, postavio drugu Pi. iz Prvića pitanje šta će reći drugovi iz Prvića kad saznaju da ne idu Zaton i Vodice. Pi. je odgovorio da to ne smeta ništa, jer da im i onako nema opstanka na otoku. Šilja je već otišao i čekalo se na Prvićane. Došli su samo dvojica među njima Lev i kaže da im je Pi. rekao da

³⁴ Pap Pavle-Silja
³⁵ Ante Jurlin
³⁶ Fabo Mrša
³⁷ Stanko Mićin
³⁸ Kamilo Pamuković
³⁹ Frane Kursar
⁴⁰ Petar Španja
⁴¹ Mate Mrša-Šekso
⁴² Ante Španja
⁴³ Splitski, Solinski, Kastelansko-trogirski, Sinjski i Primoštenski NOP odred.
⁴⁴ Partijana
⁴⁵ Paško Trlaja
⁴⁶ Fabo Mrša
⁴⁷ Drago Zivković
⁴⁸ Paško Trlaja
⁴⁹ O stradanju Pap Pavla-Silje vidi dok. br. 27.
⁵⁰ Stana Kartela

Vodice i Zaton ne idu i da je došao vidjeti šta je to. Drug Jure je na njih pravio pritisak da oni moraju poći. Oni su sa drugovima došli u subotu na veće umjesto u četvrtak na večer. Prvičani su rekli da prije nisu mogli doći jer da su očekivali Vodice i Zaton pošto oni ne poznaju put. Zaton — mi bi im bili poslali vodiča da su to oni od nas tražili. Oni su znali put jer su par puta bili u Zatonu. U međuvremenu se saznalo za smrt Šilje i Tr. tako da oni nisu ni pošli.

Na pitanje zašto su oni povratili puške Talijanima (2) koje su drugovi oduzeli od Talijana. Fa. — ja sam radio sve što sam mogao da se puške ne vrate i govorio ako ih povratimo da će biti gore kao i da ćemo radi toga biti isključeni iz partije. Uspjeli u tome nismo, protiv nas bili su oni drugovi čija smo imena već spomenuli, a koji su uvijek sabotirali rad. A osim njih diglo se čitavo selo protiv nas da radi nas, njih Talijani proganjaju i da im prijetu da će im zapaliti kuće. Puške su povratili, a selo je opet ostalo protiv nas, i sada tako reći nemamo uz nas više nikoga u selu. M. K. Zatona priznaje da je svaku partijsku direktivu diskutovao da li su je pametno izvršili ili ne. Priznajemo svoju grešku što smo diskutovali partijsku direktivu. Priznajete li da ste po svim pitanjima kao npr. 1/9-1940. god. i 1/5-1941. zatim po pitanju ekonomske borbe kao i po pitanju organiziranja i upućivanja partizanskih odreda. Priznajemo da smo donekle i imali oportunistički stav po pitanju akcija, ali to nismo svjesno radili. Po pitanju partizanskih odreda ne smatramo da smo zauzeli oportunistički stav, nego nedovoljno poznavanje borbe, pošto nam je govoreno o općem ustanku a ne o partizanskim odredima. A taj stav nam je izložio drug Marijan.⁵¹ Prije nego je došao Marijan svi su bili za borbu, ali kad se ustanovilo da sve ono što je Marijan govorio da je netačno poljuljao se moral masa a i samih partijaca.⁵²

⁵¹ Pepo Polak

⁵² Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju razmotrio je istražni materijal partijske komisije i njene prijedloge i donio odluku kojom su iz Okružnog komiteta i iz članstva Partije isključeni Fabo Mrša, Kamilo Pamuković i Stanko Mičan. Istodobno su iz Partije bili isključeni: Petar Spanja, Ante Spanja, Jakov Ivas iz Vodica i Ante Živković, Joso Ivanda, Mate Mrša-Sekso i Jere Ivanda iz Zatona.

**ZAPISNIK PARTIJSKE KOMISIJE OK KPH ZA SJEVERNU
DALMACIJU OD 18. RUJNA 1941. O SASLUŠANJU ČLANOVA
MJESENOG KOMITETA KPH VODICE ODGOVORNIH ZA NEUSPJEH
FORMIRANJA VODICKO-ZATONSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹**

Vodice 18/9. — 1941. godine.

Pitanje: zašto je došlo do odluke da se ne šalju partizanski odredi²
— M. K.³ Vodice odgovara. Najprije je došla direktiva da se stvaraju
part. odredi. Neposredno iza toga dolazi direktiva...

Po pitanju I. II. III. i IV sastanku imaju isto mišljenje kao i Zaton
pošto su sve zajednički radili. Na V. sastanku kojeg je održao Šilja⁴ bili
suo zaključili da se ide. Ali smo još uvijek ostali pod dojmom prvašnjih
netočnih obavještenja i zaključili da je nemoguće poći. *

Na pitanje — vi ste ovdje bili neiskreni (pred part. komisijom) jer
ste dali pristanak da idete, u isto ste vrijeme mislili da je nemoguće.
Priznajemo svoju neiskrenost.

Održali smo sastanak M. K. Vodice i jednoglasno zaključili da idemo.

Postavljeno je pitanje prisutnim drugovima a koji nisu u forumu
bili Vodičani išli da vam je M. K. iznio pravu stvar i da sa Kokanom⁵
nema ništa, našto se ovi, stalno pozivaju, a ako pored svega toga treba
ići jer da se ustanak može jedino sprovesti baš putem partizanskih od-
reda koji bi bili jezgra za okupljanje i stvaranje ustanka i sa vašim is-
pravnim radom, dokazivanja razbili bi oštricu između Hrvata i Srba.
Oštricu u koju neprijatelj ulaže puno truda da je što više produbi kako
narod ne bi došao do svoje slobode, za koju se mi borimo. Prisutni jed-
noglasno odgovaraju da bi sa svim tim išli u borbu. M. K. Vodice kaže
da bi i oni išli da im je bilo ovako izloženo.

Na I. I. K.⁶ sastavljen od Vodice, Tribunja i Beline postavljeno je pi-
tanje M. K. Tribunja zašto oni nisu pošli. Vi.⁷ kaže da na I. I. K. je bilo
zaključeno da se ne ide jer da od Kokana nema ništa i kako su Kamilo,⁸
Stanko⁹ i Mak.¹⁰ govorili da se gore bore samo ustaše i četnici i da je ovo
nacionalna borba pod rukovodstvom samih četnika i njihovom zastavom a
da o komunizmu ne smije biti ni riječi. Šp. Ar.¹¹ na tom sastanku rekao.
to je nacionalna borba Jugoslavije to nije ništa drugo nego da predamo
Talijanima 120 ljudi i pušaka. Na X. I. K. je bilo zaključeno da Tribuni
po pitanju partizana ne preuzima ništa radi toga što kod Kokana nema

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog
pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-3/15.

² Vidi objašnjenje 2. uz dok. br. 53.

³ Mjesni komitet KPH.

⁴ Pavle Pap-Silja, član OK KPJ.

⁵ Kosta Popović-Kokan.

⁶ Vjerojatno se odnosi na drugi sastanak komisije.

⁷ Vice Sprijan

⁸ Kamilo Pamuković

⁹ Stanko Mičin

¹⁰ Mate Alfirev-Matek

¹¹ Ante Spanja

ništa, a što je to borba četnika i ustaša i što ne ćemo naići na nikakvu potporu od strane seljaštva. Na našem sastanku M. K. Tribunja kad nam je drug Vi.¹² ispričao sve ovo, mi smo zaključili da je ovo saboterstvo i da to saboterstvo mora biti u Vodicama ili u kojem drugom odgovornom forumu.

Na ovo izlaganje Vi. i M. K.¹³ Tribunja postavljeno je pitanje M. K. Vodice da odgovori je li sve ovo točno što oni kažu. M. K. Vodice kaže da to nije istina i navada što su oni rekli: mi smo govorili da je partijska direktiva da se ide u partizane. U današnjoj etapi borbe ne postavlja se pitanje proleterske revolucije nego nac. oslob. borbe pod kojom parolom treba okupiti sve nezadovoljne, koji su voljni da se bore protiv okupatora. A da kod Kokana nema ništa. Po pitanju zastave ja sam (K)¹⁴ osobito govorio da zastava nije u pitanju. U koliko ćemo se sastati sa, raznim političkim strankama ako se to pitanje zastave postavi mi ćemo onda i našu zastavu nositi. Nije točno da smo mi M. K. Vodice rekli da se ne smije govoriti o komunizmu, jedino da ne ćemo naturivati komunizam samo gdje bi to mase teško primale, i radi čega bi se mogli otuditi od njih. Mi smo pitali Vi.¹⁵ iz Tribunja koliko bi oni mogli pod ovim uslovima dati ljudi. On nam je odgovorio da ako to nije izričito za kom. revoluciju i pod crvenom zastavom može samo za sebe reći da će poći, ali za druge ne može ništa kazati.

Betina Ske.¹⁶ koji je bio prisutan na ovom sastanku I. K. rekao je da je kod njih partijski aktiv slab a da imaju dosta nacionalista koje su oni uspjeli da dobiju za sebe i da stoje pod njihovim uticajem i da će oni njima kazati kako je to njihova borba i kako je oni moraju voditi, a mi ćemo im pomoći. Oni ne bi gore pošli a da je to u njihovom mjestu mogli bi se okupiti oko 500. Nakon duge diskusije I. K. je jednoglasno zaključio da sa čitavog sektora ne šalje partizane. Drug A. Španja:¹⁷ Nije istina da sam ja drugu Vici¹⁸ rekao da se ne smije govoriti o komunizmu, niti je to istina da sam ja rekao da ćemo na taj način predati Talijanima 120 ljudi i pušaka. Nego ja sam drugu Vici rekao kad mi je postavio pitanje da mu se ova borba čini sumnjiva, da partija vodi računa i drugovi višeg foruma o svim ljudima i da nas oni neće poslati da ludo izginemo. Ovo je bilo poslije zaključka i prisutni kažu da nisu čuli njihov razgovor.

Kad smo mi Vodice čuli da će Prvić poći zaključili smo da i mi pošaljemo jedan odred poslije Prvića. Svoj zaključak smo donijeli jedan dan poslije Šiljinog odlaska za Kistanje.¹⁹ Iz Tribunja je trebao poći drug Vice²⁰ koji je vodio drugove i kad se to njemu postavilo odgovorio je da je bolestan i da ima 4 djece i ženu i da zašto baš on mora poći. Nakon diskusije Vi. je pristao da ide. Kako se u međuvremenu doznalo da su ubijeni drugovi Ši.²¹ i Tr.²² nije se išlo. Postavljeno je pitanje 7 drugova

¹² Vice Šorljan

¹³ Vice Sprljana i Mjesnog komiteta KPH.

¹⁴ Rosta Popović-Kokan

¹⁵ Vice Ferara

¹⁶ Skevin

¹⁷ Ante Španja

¹⁸ Vice Ferara

¹⁹ O odlasku Pavla Pap-Silje u Bukovicu vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 53.

²⁰ Vice Ferara

²¹ Pavle Pap-Siljo

partijaca a koji nisu u M. K. Vodice, jeste li vi znali da stvari ovako stoje i bili vi pošli kad bi znali kako se stoji i da od Kokana nema ništa. Jedni odgovaraju da bi i da je zbilja M. K. Vodice pogriješio, ali ne svjesno jer da su drugovi iz M. K. Vodice uvijek radili i žrtvovali sve za partiju i da nisu nikada mogli primjetiti da je njihov rad bio saboterski. Drugi kažu da bi oni isto bili postupili kao M. K. ali ipak su pogriješili što nisu izvršili partijsku direktivu. Svi kažu da su bili zadovoljni sa radom M. K. Vodice. Drug Gr.²³ kaže: ja sam sa M. K. bio zadovoljan. Zato što mi je uvijek davao da radim. Istina je da je M. K. Vodice pogriješio po pitanju partizana, a smatram da to nije zlonamjerno napravio. Ti družo Valent²⁴ si rekao drugu Maku,^{2,15} da ako bi mu forum pored svega toga što je teško naredio da mora poći bili pošao, on je rekao da bi, a ti si mu odgovorio da je to od njega neiskreno ... Ja sam uvjerenja da je Mak iskreno rekao.

Zaključak. Na pitanje: smatrate li se krivi što niste izvršavali part. direktive a da niste pokušali može li se ili ne može, nego ste jednostavno odbili da izvršite — odgovaraju M. K. Vodice i M. K. Tribunja: priznajemo da smo pogriješili što part. direktivu nismo izvršavali i što smo radi takvog stava srušili autoritet partije i u ovim danima zadali joj težak udarac.

Mi smo se rukovodili time što smo dobivali netačne izvještaje. Nismo mogli vjerovati da drug Marijan²⁶ može onako netačno govoriti što je na nas najviše djelovalo. Volili bi da smo išli pa makar da smo odmah poginuli nego što sada ovako stojimo pred partijom.

Kad mi je rekao u privatnog razgovoru da je Šilja za vrijeme dok je bio na robiji, bio Petkovic i da je Silja izašao sa robije prije nego se otkrilo tko je Petko. I kad je Silja držao razgovor, da je kod njega s tom linijom rada, da o tome nije dao govoriti.

²³ Paško Trfajla

²⁴ Tonči Gregurev-Gräe

²⁵ Ivo Družić-Valent, sekretar Mjesnog komiteta KPH Šibenik.

²⁶ Stanko Mičim

²⁷ pepo Polak-Marijan

**ODLUKA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 18. RUJNA 1941. O KAŽNJAVANJU MJESNOG KOMITETA
KPH TROGIR I OSAM ČLANOVA KPJ ODGOVORNIH ZA
FORMIRANJE TROGIRSKOG NOP ODREDA¹**

Odluka P. K. za Dalmaciju:

I) Radi ne izvršavanja partij. odluka i dužnosti postavljenih od M. K. u Trog.²

Isključuje se 7 slijedeći drug. i 1 strogi ukor:

I) Gu. Lov.,³ II Gu ... Kaj.,⁴ III Rož — Vic.,⁵ IV Bili. Si.),⁶ V Bi... I),⁷ VI Gejić J ... VII H ... — J ...),⁸ VIII Bub ... — And¹⁰ — ukor strog.

(Razlozi)

Prigodom formiranja part. odreda oportunistički i protiv partijski stav isključenih drugova onemogućio je formiranje partizanskog odreda u mjestu Trg.,¹¹ a također onemogućili pravovremeni odlazak partizan, odreda iz mjesta Kašt.¹²

II) P. K. kažnjava ukorom M. K. u Trog., zbog nedovoljne budnosti prema antipartijskim elementima koji su se uspjeli uvući među članove part. i doznati partijske tajne, pak time uspjeli pokolebati ljude koji su imali poč u partizane.

III) Zbog nedovoljnog energičnog postupka prema kolebljivima i anti-partijskim elementima u partiji.

Split 18/IX 1941.

P. K. za Dalmaciju

Obrazloženje

Povodom provedene istrage od strane P. K. zbog neuspjelog formiranja partizanskog odreda u mjestu Trog[iru]

P. K. konstatuje slijedeće

I) Direktivu koju je dao P. K. M. K. u Trogfiru] nije je sproveo u život uslijed gore navedenih razloga.

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/12.

² Vidi dok. br. 40.

³ Guina Lovre

⁴ Guina Kaj a

⁵ Rozić Vicko

⁶ Bilić Sime

⁷ Bilić Josko

⁸ Gejić Jakov

⁹ Hrabar Jere

¹⁰ Buble Andrija

¹¹ Trogir

¹² Kaštela

II) Pri pozivu drugovima da stupe u odred i krenu na svoju dužnost, došla je do izražaja kod isključenih članova neiskrenost i neodanost prema svojoj partiji i njezinim odlukama koje svaki odani partijac treba da izvršava bez bilo kakvog prigovora i nedopuštenog izmotavanja kao što je to slučaj bio kod gore isključenih članova.

Split 18/IX 41

P. K. za Dalmaciju¹³

BROJ 56

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 19. RUJNA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O POKUŠAJU PREBACIVANJA PARTIZANSKIH ODREDA
NA SLOBODNU TERITORIJU, IZVRŠENIM AKCIJAMA I
VOJNO-POLITIČKOM STANJU U DALMACIJI¹**

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo i materijal. Stvar s partizanskim odredima i uzrocima neuspješnog prebacivanja istih na mjesto određita stoji ovako: U vezi s vašim direktivama o formiranju i odašiljanju partizanskih odreda, a poslije dolaska drugova Šilje² i Mirka³ u Split, stvorili smo plan po kojemu je i trebalo da krene 6 odreda i to iz Splita, Solina, Trogira i Kaštela, Šibenika. Primoštena, te Zatona i Vodica. Opći plan je bio da ovi odredi iz raznih mjesta Dalmacije krenu u pravcu onih krajeva Bosne, Sj. Dalmacije i Like, koji krajevi se nalaze u rukama partizana. Odredi koji su trebali da krenu u pravcu Knina putem su imali da podignu na borbu i zauzmu sela oko Knina, zatim da opkole i zauzmu sam Knin, kako bi dalje krenuli i razvili partizanski pokret prema primorju.

Splitski odred od 44 druga krenuo je 11/VIII. Četvrti dan je bio primijećen kod Trilja, te od ustaša i talijanske vojske opkoljen i prisiljen na borbu, koja je započela u 8 s. ujutro i trajala do pred samu noć.⁴ U najpresudnijem času, kada su se naši drugovi trebali da organizovano povlače, poginuo je drug Mirko (Španjolac). Njegova smrt je bila bezuslovno od velikog značaja za ishod borbe. Tu su poginula još 3 druga i jedan teško ranjen, 13-orica su se vratili u Split, a 24 uhvaćeni te 26/VIII

¹³ Odluku o kažnjavanju pisao Vicko Krstulović, sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-3/17.

² Pap Pavle-Silja, član CK KPJ, uhvaćen od Talijana i strijeljan u Skradinu 15.

kolovoza 1941. godine (vidi dok. br. 27).

³ Mirko Kovačević-Lala, kapetan španske republikanske vojske, instruktor CK KPH, bio sa Splitskim NOP odredom i poginuo u borbi protiv ustaša i Talijana, 14. kolovoza 1941 kod sela IČošuta

⁴ i ⁶ O borbi Splitskog NOP odreda vidi dok. br. 30, 35, 38, 96, 97, 252, 258, 385 i 586.

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo i naš
odgovor. Svi su se partijski odredili i ušli
u novo organizirano područje i na najviše
mjestima stajali su. U ovom slučaju direkti-
vama o formiranju i odabiranju partijskih
odreda u području Dalmacije, Dugo Selo, Šibenik
i Split. Stvorili smo plan po kojem su trebali
biti formirani 6 odreda i to iz Splita, Solina,
Trogira i Makarske, Šibenika, Primorja, te Kotara
i Dalmacije. Ovi plani su bili da svi odredi iz
područja Dalmacije formiraju se u pravcu
Kragujevac, Beograd, Zagreb, i tako, jer Kragujevac se
nalazi u sržima partizana. Jedini plan su
trebali da formiraju u pravcu Križeva, nitko su
imali da formiraju na Borbu i razvijaju u
Križevima, pa im da se odobri i razvijaju. Niti
kako to drugi formiraju i razvijaju partizanski partizan
pravca primorja.

Spoljnim odred od 44 drugova formirano je 11/11
Svega su se ne primijeni kod Trnja, te od istoga
i razvijaju se u pravcu obitelji i primijeni na borbu
kao je razvijaju u 8. mjestu i tražila da postu-
samo naći. U najprirodnijem slučaju, kako su
se neki drugovi željeli da organizirano po-
staju organizirano je drugo mjesto (Kragujevac).
Njegovu smrt je bila bezuslovno od istoga dana
kako na istom borbu su se organizirano po 3. divi-
ziji i jedan istoga razvijaju 13. diviziji su se vratili
u Split, a 24. diviziji te 26. diviziji smatran na
smrt i strajaku. U ovom slučaju odredili ka-
ko u borbi, tako na sudu i strajaku. U ovom slučaju
strajaku primijeni i razvijaju do same smrti.
U ovom slučaju istoga razvijaju je ovaj odred do-
bitno poraz, mislimo da bi do razvijaju da se je
postu stvar predjeli na tpu rukom i da se
je postu malo vremena (B. Dalmacija) uraditi ka-
po planu odreda i organiziraju razvijaju primorja.

Faksimil izvještaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 19. rujna 1941.

osudeni na smrt i strijeljani.⁵ Svi su se vrlo dobro držali kako u borbi, tako na sudu i stratištu. Išli su na stratište pjevajući i kličući do same smrti.

Što se tiče uzroka zbog kojih je ovaj odred doživio poraz, mi smo došli do zaključka da se je prije svega stvar preduzela na brzu ruku i da je previše malo vremena (3—4 dana) uzelo za pripremu odreda i organizaciju njihovog prebacivanja na mjesto odredišta. Drugo, sa naše strane, napose i naročito sa strane drugova koji su lično rukovodili organizacijom čitave stvari, bilo je krupnih grešaka i propusta (izbor komandira i pol. komesara, slabi vodiči, veze itd.).

Treće, sela Sinjske općine, kojima je odred prolazio, susretala su seljake s nepouzdanjem i čak neprijateljski. Na upravi Sinjske općine od zadnjih opštinskih izbora do pred 6 mj. nalazili su se naši drugovi i svojim radom stekli povjerenje i ugled kod seljaka. Ali, usljed slabog i oportunističkog rada Sinjske partijske organizacije, nije bio pripremljen politički teren za partizane i uopšte drugovi iz Sinja nisu pružili pomoć Splitskom odredu kako im je bilo naredeno. Ustaše i popovi sinjski uspjeli su uvjeriti seljake da su partizani srpski četnici. P. K. je vjerovao da je raspoloženje kod seljaka bolje nego što se je ustvari pokazalo.

Četvrto, smrt druga Mirka je bezuvjetno mnogo doprinijela slabom ishodu borbe (drugovi su kasnije bacili oružje i razbježali se).⁶

Peto, dalmatinski krš i teren je dosta težak i nepogodan za prebacivanje odreda i razvijanje part. borbi. Ova poteškoća nije nesavladiva, ali o njoj treba voditi računa.

Solinski odred od 60 ljudi bio je krenuo, ali se poslije manjeg okršaja vratio natrag. Četvorica su bili ranjeni, od kojih su se dva spasili, a dvojica uhvaćeni (među ona 24) i strijeljani. Komandir i pol. komesar ovog odreda pokazali su se vrlo slabi.⁷

Trogirski i Kaštelanski odred, usljed sabotaže i oportunizma drugova iz Trogira, nije uopšte krenuo. Poslije toga drug iz P. K.⁸ je bio nekoliko puta u Trogiru i Kaštelima, stvar ispitao, te poduzeli odgovarajuće mjere prema trogirskoj organizaciji i pojedinim drugovima.⁹

Šibenski odred. Krenuo 12-og avgusta. U odredu je bilo 30 partizana. Peti dan poslije odlaska, dok su se odmarali u Ravnom Gaju bili su iznenada napadnuti od žandara. Odred je stupio sa žandarima u borbu i nagradio ih u bijeg. Žandari su imali nekoliko mrtvih. Od naših jedan drug ubijen. Poslije ovog sukoba partizani su napuštali odred, tako da ih je kasnije ostalo 16. Od ovih koji su pobjegli, nekoliko ih je bilo uhvaćeno od ustaša i strijeljano. Komandir ovog odreda je bio »PeDo«¹⁰ (Židov iz Zg.). Odred je dalje došao u dodir sa četnicima, koji su ih izdali Talijanima »Pepo je slijepo nasjeo četniku Paji Popoviću¹¹ iz Biskupije kod

⁵ O strijeljanju boraca Splitskog NOP odreda vidi dok. br. 196 i S9T.

⁷ o razbijanju Solinskog NOP odreda vidi dok. br. 39, 96 i 97.

⁸ Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁹ O neuspjehom pokušaju formiranja Trogirsko-kaštelanskog NOP odreda vidi dok. br. 40 i 55.

¹⁰ Pepo Polak-Marijan

¹¹ O izdaji Paje Popovića vidi objašnjenje 4 uz dok. br. SI.

Drniša. Popović je s jedne strane šurovao i pregovarao s Talijanima, a s druge strane pregovarao s Pepom, nudio mu pomoć, obećao da će ga prevesti do Drvara, a ustvari doveo noću njegov odred na nišan Talijanima, koji su otvorili mitraljesku paljbu na odred.¹² Drug »Pepo« se je vratio sa četvoricom u Šibenik i saopštio da su ostali vjerovatno izginuli. Međutim su nam naknadno javili iz Drvara da su tamo stigli 11 partizana (ostalo ih je bilo 16) i prijavili se partizanskom štabu. Seljaci su se prema Šibenskom odredu prijateljski odnosili.

Odred iz Zatona, Vodica i Prvića, iako se je bilo odazvalo 140 partizana, nije krenuo uopšte, jer su se tome suprostavili rukovodioci part. organizacije iz Zatona, među njima Fabo, kandidat CK. OK u Šibeniku ih je isključio iz partije.¹³

Primoštenski odred od 30 partizana otišao je, ali se je rasprišio i vratili se svi natrag. Koliko smo do danas obaviješteni, sastav odreda je bio vrlo slab.¹⁴

Kada je krenuo partizanski odred iz Splita, stupili su u štrajk radnici električnog poduzeća, a zatim u znak solidarnosti s njima stupili su u štrajk radnici drugih poduzeća.

Na brodogradilištu je štrajkovalo preko 80% radnika. Od ostalih struka štrajkovali su: metalci, građevinari, drvodjelci, kožarci, krojači, neke struke dva, a nekoje 4 dana. Radnici električnog poduzeća nisu izvojsili zahtjeve, ali su, obzirom na odlazak i prelaz partizana, imali uspjeha.¹⁵

Što se lice daljnjeg razvijanja partizanskog pokreta, mi smo momentalno odustali od formiranja i odašiljanja većih odreda, nego smatramo da je uputnije da prebacujemo pojedinačno ili u manjim grupicama i da stvaramo političke uslove za masovno odlazanje i razvijanje part. borbi kod nas.

Velikorski i reakcionarni elementi u Splitu unose rascjep među partizane,¹⁶ suraduju s okupatorima i vrše otvorenu izdaju. Dr. Desnica¹⁷

¹² O borbi Šibenskog NOP odreda vidi dok. br. 28, 43, 44, 53, 85, 261, 395 i 398.

¹³ O razlozima zbog kojih nije formiran ovaj odred vidi dok. br. 53 i 54.

¹⁴ Primoštenski NOP odred formiran je 4. kolovoza 1941. u rajonu Grebašnice od boraca iz Primoštena, Rogoznice i Krapnja. Odred od 24 boraca vodio je Petar Grubišić, ali u prvoj noći je naišao na zasjedu na pruži Perković-Labin i zbog tih nepredviđenih teškoća i loše organizacije dva borca su bila zarobljena, dio nekompromitiranih vratilo se kućama, dok je dio ostao na terenu (vidi dok. br. 253 i 264).

¹⁵ O štrajku radnika u Splitu vidi dok. br. 22, 23, 24, 26, 243, 245, 248, 254, 255, 259, 260 i 262.

¹⁶ U cilju jačanja jedinstva masa — Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta — zbog što efikasnije borbe protiv okupatora i ustaša, Pokrajinski komitet RPH za Dalmaciju, organizirao je razgovore sa jugonacionalističkim predstavnicima. U kolovozu je Pokrajinski komitet, preko drugog Marina Krstulovića organizirao razgovor s dr. Antom Kovčićem-Sebeškinom, liječnikom, jugonacionalistom iz Splita. Od strane nacionalista pored dr. Kovčića, prisustvovao je još pravoslavni pop Sergej Urukalo i dva viša bivša oficira jugoslavenske vojske. Sa strane NOP-a, sastanku su prisustvovali: Vicko Krstulović, Ivan Lučić-Lavčević i Marin Krstulović. Međutim, na sastanku nije postignut sporazum o suradnji. Isto tako u rujnu je voden bezuspješan razgovor o suradnji između Vicka Krstulovića i Dobrosava Jevđevića koji je u to vrijeme »izbjegao« iz Nikšića u Split. Razgovor s njime organiziran je preko Mišša Jelaške, jednog od prvaka SDS. Vicka Krstulovića i Dobrosava Jevđevića koji je u to vrijeme »izbjegao« iz Nikšića u njih i pasiviziraju ih. Zbog toga su dalji pregovori s njima prekinuti.

Dr. Uroš Desnica, poslanik u biv. Jugoslaviji, nakon kapitulacije stare Jugoslavije nudio suradnju Talijanima i podnio im zajedno sa Nikom Novakovićem Longom i istaknutim velikorsbima Kninske krajine peticiju u kojoj se tražilo da Talijani anektiraju dijelove Dalmacije, Like i Bosne koji su naseljeni Srbima.

pravoslavni pop Urukalo,¹⁸ bivši ban Buie,¹⁹ dr. Šola²⁰ iz Mostara pregovaraju s Talijanima. Pop Urukalo je izjavio talijanskom prefektu: »da niste vi likvidirali u Sinju partizane-komuniste, mi bi to učinili.« Talijani su im dozvolili da formiraju odbor koji sakuplja pomoć za Srbe i taj odbor izdaje propusnice Srbima koji se žele vratiti u svoje mjesto. Narodni zastupnik iz Knina Niko Novaković-Longo, kako nas izvještavaju, nalazi se u Zadru i saraduju s Talijanima. Četnici čuvaju Talijanima želj. prugu, vještaju talijanske zastave, a Talijani njih tobože zaštićuju od ustaša, snabdijevaju ih hranom i čak oružjem. Ovim velikosrpskim i reakcionarnim elementima i narodnim izdajicama nije u interesu narodna oružana borba i žele da žive na mirnoj nozi s okupatorima.

Mi i dalje održavamo kontakt sa predstavnicima drugih stranaka.²¹ Radićevci²² su nam izjavili da oni imaju direktivu vodstva iz Zagreba da kao organizacija službeno ne saraduju skupa s nama, ali da pojedincima prepuštaju u tome slobodne ruke i da se ograduju od onih koji pomažu ustaše. Sto se tiče njihovih voda to, prema saopćenju iz Sinja, dr. Smolić²³ nije htio da prede ustašama, nego je odgovorio da on stoji uz vodstvo HSS. Međutim Stipe Matijević²⁴ iz Makarske i Čelan²⁵ iz Livna su se opredijelili za Pavelića. U Dubrovniku je prešao Paveliću predsjednik kotarske organizacije HSS Kačić,²⁶ dok je zastupnik Mišetić²⁷ pasivan, kako nam drugovi govore, a profesor Kolumbić,²⁸ također jedan od glavnih funkcionera u Dubrovniku je uhapšen. Održavamo vezu sa samostalnicima i nacionalistima.²⁹ Na riječima se slažu, ali na djelu ne žele da zaostavljaju odnose s Talijanima.

¹⁸ O izdajničkom radu Sergija Urukala vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 26.

¹⁹ Dr Mirko Buie, ban Primorske banovine u bivšoj Jugoslaviji, radio je na formiranju tzv. građanskog bloka u Splitu, sa ciljem da sprječava prijelaz pristasa HSS, SDS i JNS NOP-u. Međutim, od svog početka, građanski blok je doživljavao neuspjeh, pošto je partijska organizacija svojom djelatnošću obavijestila narodne mase da taj blok ima za cilj uspostavljanje, po svršetku rata, ranijeg državnog i društvenog uređenja. Buie je koncem 1943. godine otišao u Italiju.

²⁰ Nisu poznati detaljniji podaci o njemu.

²¹ Kao s vodstvom jugonacionalista i SDS, tako i s vodstvom HSS, Partija je u ime NOP činila sve da dođe do razgovora i suradnje na liniji JNOF. Tako je, sredinom rujna, Vicko Krstulović vodio razgovor s Paskom Kalitemom, a kasnije sa zastupnikom HSS Mladineom ali ni ovi razgovori nisu dali nikakvih pozitivnih rezultata (vidi dok. br. 77 i 328).

²² Pristaše Hrvatske seljačke stranke.

²³ Dr Ivo Smolić, advokat iz Sinja. Kad je koncem 1942. i početkom 1943. godine narod Sinjske krajine prešao masovno u NOB, pod pritiskom takvog raspoložena masa dolazi on u partizane 1943. godine, a prelazi ustašama 1944. godine.

²⁴ Stipe Matijević, pred rat istaknuti funkcioner HSS, rodom iz Blatana Cetinija ne iz Makarske, Pavelićev doglavlak, radio u srednjoj Dalmaciji na pridobijanju organizacija HSS za ustaše. Koncem rata pobjegao u inozemstvo.

²⁵ Ivo Čelan, ranije istaknuti funkcioner HSS, Pavelićev doglavlak, aktivno radio na pridobijanju organizacija i pristasa HSS za ustaše u Livanjskom, Duvanjskom i Kupreskom kotaru. Organizator ustaskih pokolja u Livnu. Pred oslobodenje pobjegao u inozemstvo.

²⁶ Dr Ante Kačić, 1941. god. prešao ustašama.

²⁷ Prof. Roko Mišetić, za vrijeme okupacije održavao živ politički kontakt sa biv. političkim funkcionerima HSS utičući na njih da ne pristupaju NOP-u. Održavao vezu s Mačekom i izvršavao njegova uputstva o odvratanju hrvatskih masa od NOP. Jedan od najistaknutijih organizatora Mačekova bijega, i zajedno s njime pobjegao u inozemstvo.

²⁸ Prof. Franjo Kolumbić, 1941. od ustaša uhapšen i zatvoren, pa nakon nekoliko mjeseci pušten.

²⁹ Partijska organizacija u Splitu i Dalmaciji uopće, radeći na okupljanju masa u Narodnooslobodilački front, istodobno je vodila pregovore sa rukovodstvom građanskih stranaka (HSS, SDS i dr.) i pojedinim funkcionerima pozivajući ih u zajedničku borbu protiv okupatora. Funkcionari koji su u ime građanskih stranaka pregovarali, većinom su — kao što se navodi u pismu PK — »na riječima se slagali«, a na djelu nisu bili

Smatrali smo uputnim da sastavimo platformu jedinstvenog nacionalnog oslobodilačkog fronta,³⁰ koju vam šaljemo i želimo da nam pošaljete primjedbe na nju.

Sto se tiče sabotaže, javili smo vam da je zapaljeno sijeno na velikom teretnom brodu. Sijeno je izgorilo, a brod je djelomično oštećen. Brod je vlasništvo Matkovića.³¹

Zatim su oštećeni pištuni³² na motoru jednog talijanskog borbenog čamca, koji se nalazio na popravku u brodogradilištu.

Na dva minosca su isječeni kabeli i oba su onesposobljena za dva-tri mjeseca. U toku zadnjih 10-15 dana oštećeno je 11 lokomotiva od 20 koliko ih ukupno ima u parku Split—Knin—Sinj. Pruga radi i dalje.

8/IX. 41

Drugovi, ovo pismo sam vam bio napisao pred desetak dana, ali ga nisam imao po kome poslati. Nadam se da će sutra otići. Mogu vam još javiti sljedeće:

10. ovog mjeseca noću fašisti su htjeli uhapsiti radnika Hajdukovića³³ i tom prilikom ga ubili. Sljedeće večeri su među crnokošuljašima, oficirima i karabinjerima bačene tri bombe.³⁴ Jedna od ovih, bačena u oficirskoj menzi, nije eksplodirala. Od drage dvije ima, koliko Talijani javili, jedan mrtav karabinjer. Mi smo saznali da ima 7 ranjenih od kojih su vjerovatno neki umrli. Ali su Talijani i poslije ovoga pokazali da ne žele da se prilike zaoštravaju. Oni su dapače na otoku Braču strijeljali dvojicu ustaša³⁵ (što im oružje nisu predali), kako bi se pokazali da oni brane narod od ustaša i kako oni unose mir, koji njima, razumije se, sada u pozadini konvenira.

Partizanski štab iz Drvara³⁶ nam javlja da je nekoliko puta pokušao da uspostavi vezu sa Sarajevom, ali da nije uspio. Ako ikako vi možete, nastojte ih povezati s onim krajem.

Pred tri dana dobili smo pismo iz Bitelića (Sinjska Krajina) da je tamo formiran partizanski odred.³⁷ Mi im šaljemo iz Splita političkog i voj-

spremnih da se pridruže borbi protiv Talijana i ustaša, dijelom iz straha i oportunitizma, a uglavnom iz razloga što su, kao što se naskoro utvrdilo, po naređenju svojih rukovodstava pristupili organiziranju borbe protiv NOP i uspostavljali veze s okupatorom. Uza sve to, predstavnici tih stranaka su neko vrijeme licemjerno nastavljali pregovore s predstavnicima KPJ, iako su već ispod žitne uspostavljali veze s okupatorom, jer su htjeli da zavaraju mase, odnosno svoje pristaeše, kod kojih su linija KPJ, konkretne akcije i djelatnost u Splitu i Dalmaciji sve više nailazile na odobravanje i podršku. Do konca 1941. godine u Splitu i Dalmaciji uopće stvorena je razgranata mreža organizacija NOP, kojima je masovno prišao dobar dio članova građanskih stranaka i znatan dio lokalnih funkcionara. Ostala šćica izdajnika postepeno je prelazila u otvorenu izdaju (četničke vode N. Grisogono i Čičin-Salin, kasnije ministri u Puričevoj izbjegličkoj vladi; dr. Jakaš Račić, Urukalo, Alfirević, strijeljani kao narodni neprijatelji 1943. god., itd. (vidi dok. br. 87, 91, 102).

Za potrebe rada na terenu i jedinstveno istupanje u pregovorima s građanskim strankama, Pokrajinski komitet RPH za Dalmaciju, na osnovu linije Partije, formirao je platformu za najšire narodno učešće u jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu (vidi dok. br. 34).

³⁰ Eugen Matković, brodovlasnik, suradnik okupatora (vidi dok. br. 74 i 267).

³¹ Čilindri, stubline

³² Božo Ajduković je ubijen 13/14. rujna (vidi dok. br. 49, 51 i 278).

³³ Vidi dok. br. 51, 280 i 281.

³⁴ Vidi dok. br. 52 i 281.

³⁵ Odnosi se na štab Drvarske brigade.

³⁶ Odnosi se na Sinjski NOP odred formiran po drugi put u rujnu 1941. godine na Vrdocu mahom od boraca iz prvog odreda rasformiranog koncem kolovoza (vidi dok. br. 41).

ničkog rukovodioca. Osim toga smo poslali nekoliko drugova iz Splita kao pojačanje partizanima u Drvaru, te u druga sela u svrhu pripremanja i razvijanja partizanskog pokreta.

19/IX. 41.

U zadnji čas sam doznao da je noćas u Splitu izgorilo glavno skladište (carinarnica)³⁸ u kojemu se je nalazila hrana i druga roba za snabdjevanje talij. vojske. Javiti ćemo vam naknadno detaljnije.

Šaljemo vam obračun partijske organizacije, zatim platformu;³⁹ saslušanje dvojice partizana koji su bili u Šibenskom partizanskom odredu⁴⁰ i vratili se natrag s Pepom, te mišljenje O. K. Šibenika. Šaljemo vam 7 komada »Našeg izvještaja«.⁴¹ Drugarski pozdrav. P.K.

BROJ 57

**IZVOD IZ LISTA »-NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 73 OD 19. RUJNA 1941.
O POZIVANJU SPLITSKIH PROFESORA-HRVATA U POLICIJU
GDJE SU UPOZNATI SA SMJERNICAMA FAŠISTIČKE PROSVJETNE
POLITIKE¹**

Fašisti žele da profesori i učitelji pomažu talijaniziranje i fašiziranje hrvatske omladine.²

U »novoj Evropi« fašističkog reda policija rukovodi prosvjetom. U tom su se naročito uvjerali naši profesori. Kako je blizu početak nove školske godine, to su bili svi profesori jedan po jedan pozvani na policiju, da im tamo dadu smjernice nove prosvjetne politike. Gosp. profesori upoznati su u policiji sa »novim duhom« koji vlada u Evropi (pogodnijeg mjesta za upoznavanje ovog »duha« doista nije bilo) i upozoreni, da u tom duhu (policijskom-fašističkom) moraju odgovajati svoje učenike. Rečeno im je, da se oni ne smiju baviti politikom, ali da moraju pratiti političko kretanje učenika. Dakle biti vjerni agenti najkompetentnije prosvjetne ustanove: policije. Sve ovo morali su profesori potpisati uz napomenu, da se ovi određivači smjernice nove prosvjetne politike nadaju, »da više profesori neće imati prilike da dodu na kvesturu«. Doista ovi faš. gadovi ponizuju naše profesore i učitelje. Zar oni misle, da će naši profesori i učitelji dozvoliti, da im policija određuje smjer nastave? Zar

³⁸ Vidi dok. br. 282.

³⁹ Vidi dok. br. 34.

⁴⁰ Vidi dok. br. 43 i 44.

⁴¹ List Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju koji je počeo izlaziti 23. lipnja 1941. (vidi objašnjenje 3 uz dok. br. 9).

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 80 i 274.

oni prijetnjama misle učiniti od profesora i učitelja izdajice naroda? Zar oni misle, da će profesori i učitelji ostati po strani; dok se narod bori? Zar oni misle, da će naši profesori i učitelji biti nosioci odnarodnjavanja i talijaniziranja našeg naroda? Zar misle, da je moral naših profesora i učitelja tako duboko pao, da će za ovo kratko vrijeme što će biti ovdje okupator, prodati svoje poštenje okupatorima za nekoliko mjesečnih plaća i pljuvati na sve ono, što su dacima govorili o narodu i narodnoj borbi protiv tuđina? Ne, varate se! Profesori i učitelji bit će uz svoj narod koji se bori, oni će se boriti zajedno sa svojom omladinom!

Fašisti tjeraju bez milosti naše ljude iz njihovih domova. — Nakon drž. činovnika počeli su fas. tjerati iz Splita i niže službenike. Tako su ovih dana istjerana sa svojih domova 2 nadcestara, jer se nisu htjeli upisati u fascio. Oni su iz svoje siromašne uštedevine sagradili kućice i uredili malo gospodarstvo. Sve to moraju ostaviti faš. razbojnicima. — **Fašisti daju nagradu od 500 lira** svakome tko prokaže nekog rodoljuba, koji je nezadovoljan sa faš. okupacijom. Zar misle time, da uguše narodnu borbu? Varaju se, jer će narod obračunati bez milosrda i sa njima i sa svim, koji budu izdajice. — **I sa ovakovima treba obračunavati!** — Direktor javnog skladišta Jakša tjerao je svoje činovnike, radnike i čuvare, da idu na doček Bastianini-u. Misli li on, da narod, koji se bori s oružjem u ruci, ne pamti ovakve izdajice? — **Ne posjećujte faš. muzičke priredbe od 21—23/9.** Ovih dana faš. u svrhu propagande faš. i talijanizacije našeg naroda priređuju neke muzičke priredbe. S obzirom na političku svrhu ovih priredaba pozivamo gradanstvo da ih bojkotira.

BROJ 58

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE OD 20. RUJNA
1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KP ZA DALMACIJU
O USPOSTAVLJANJU REDOVNE MEĐUSOBNE VEZE¹

P. K.² Split. Pismo 20. IX-41.

1. Do sada nisu uspostavili redovne veze s nama. To se ne može duže trpjeti. Ako to pitanje ne rješe, poduzet ćemo stroge mjere. Pošto to pitanje nije rješeno, ne znam što rade, nemamo nikakvih izvještaja, ne možemo kontrolirati rad i pomagati.

2. Nisu nam javili da li su u rukovodstvu raspravili o nezdravim pojavama u duhu naših odluka, niti kako je N. primio kaznu.

3. Upute za proslavu oktobra

Da odmah odgovore na ovo pismo

¹ Original (pisan rukom, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske — Zagreb, KP-3/19.

² Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju.

BROJ 59

**DIREKTIVA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 20. RUJNA 1941.
GOD. ZA ORGANIZIRANJE I RAD SKOJEVSKIH ORGANIZACIJA
U PARTIZANSKIM ODREDIMA¹**

**SVIM OKRUŽNIM KOMITETIMA I ČELIJAMA U PARTIZANSKIM
ODREDIMA**

Dragi drugovi, šaljem vam upute za organiziranje SKOJ-a u partizanskim odredima. Poduzmite potrebne mjere da se odmah formira SKOJ u partizanskim odredima i da djeluje u duhu ovih uputa:

I. Unutar svih partizanskih odreda koji djeluju na vašem području imaju se odmah organizovati skojevske jedinice (aktivni i prosvjetne grupe). U članstvo tih jedinica trebaju ući ne samo dosadašnji članovi SKOJ-a već i svi oni mladi partizani koji to žele. Ove jedinice bit će pod neposrednom kontrolom i rukovodstvom partije u dotičnom odredu, kojim će putem i dobivati uputstva od nadležnih okružnih skojevskih rukovodstava i slati izvještaje o svom radu.

II. Djelokrug rada i osnovne dužnosti skojevskih organizacija u partizanskim odredima jesu:

1. Sistematski rad na političkom podizanju mladih partizana, njihovo upoznavanje sa linijom i zadacima narodnooslobodilačkih partizanskih odreda, sa politikom KPJ i principima marksizma-lenjinizma.
2. Stalno učvršćivanje i podizanje svjesne gvozdene discipline, duha samopregora i hrabrosti među svim mladim borcima jednog odreda.
3. Organizovanje kulturnog života članova odreda putem predavanja, organizovanja slušanja radio-emisija, analfabetskih tečajeva za nepismene borce, zabava itd. Brižljivo njegovanje drugarstva i solidarnosti u odredu.
4. Mobiliziranje svih mladih partizana u stalnoj potpori Partije u odredu; uzdizanje mladih kadrova i njihovo predlaganje za članstvo u Partiji.
5. U selima i gradovima kroz koje odied prolazi ili u kojima izvodi akcije skojevska organizacija ovog odreda mora naći mogućnost da okupi omladinu, objasni joj današnji položaj, cilj i zadatak partizana i izvedene akcije. Istovremeno, ona mora postaviti temelje jedinstvenom omladinskom frontu i organizaciji SKOJ-a u tim mjestima.

Na taj način, skojevske jedinice u odredima moraju postati glavnim pomagačem KP, najdisciplinovanijom i najpožrtvovanijom udarnom četom komandira i političkog komesara odreda, i istovremeno, ljubimcem svih partizana o čijem kulturnom životu i dnevnim potrebama moraju da se staraju. Kroz okružja i mjesta svojih borbi oni moraju objasniti masama mladih narodnooslobodilačku borbu, pokrenuti je u nju i pomoći u organizovanju iste.

20. IX. 1941.

CK KPH

¹ Prijepis direktive (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, arhiva NOB, k. XXIV, reg. br. 13/1.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 77 OD 23. RUJNA 1941. O PREDMAMA OKUPATORA ZA NOVE ZLOČINE¹

Fašisti opet spremaju nove krvave zločine

U posljednje vrijeme faš. su počeli, bez ikakvog istražnog postupka i osude da streljaju nedužne ljude. Tako je prošle sedmice na groblju ubijen jedan čovjek za kojega nije objavljeno niti da je streljan niti zašto je streljan. Među građanstvom se šire glasovi da će na isti način biti ubijen ugledni splitski građanin Mrduljaš² za koga je opće poznato da se nije bavio politikom. On je uhapšen samo kao taoc za svog brata Elka Mrduljaša, koga policija traži radi učestvovanja u štrajku radnika elek. poduzeća.

Gradani, rodoljubi, kako vidite faš. razbojnicima nije dosta prolivene krvi u Sinju, Šibeniku, Skradinu, Drnišu, Trogiru i Splitu nego i dalje nastavljaju ubijanjem narodnih boraca i naših građana. Samo sa oružjem u ruci mogu se osujetiti faš. pakleni planovi i izvojevati sloboda! Rodoljubi, uzmite oružje u ruke, osvetite prolivenu krv i spriječite daljnja zlodjela! Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Pokušaj faš. da zavade seljake zagorce i splitske težake i da ponište agrarnu reformu! — Mi smo već pisali o tome, kako tal. vojnici uništavaju naša polja i vinograde. Sve češći su slučajevi, da oni zalaze u vinograde, te prijeteci se s oružjem, a nekada i tvorno napadajući, ne samo beru grožđe, voće i povrće nego kidaju i uništavaju čitave loze. Usljed toga je nastalo među težacima veliko nezadovoljstvo, te su se sve češće javljali sukobi između težaka i vojnika. **Faš.** vlasti da otklone krivnju sa tal. vojske, pokušavaju preko težaka Ivana Krstulovića, da organiziraju neku akciju splitskih težaka, protiv seljaka Zagoraca, koji navodno da su **krivi ovoj šteti**. Oni su razaslali među splitske seljake neku predstavku koju **su trebali težaci da potpišu**. Ta predstavka glasi: U vezi iste rmlbe potpisani gornji naslov: I. Da se piveća broj poljara i da se istima dade **puna pravna moć, i to uz** asistenciju karabinjera, a za suzbijanje krade **u splitskom polju**. II. Neka se ekspropirira imovina svih onih zagoraca, **koji su sagradili** kućice, odnosno dašćare, po splitskom polju, a bez **dozvole građevnih vlasti**, i to onima koji nisu pripadnici Splitske općine, i koji **u njoj nemaju zavičajno pravo**. III. Neka se zabrani istima da njihove **krave** prolaze općinskim putevima, koje one dnevno ove ruše, a isto tako **da im se zabrani ispaša** po težačkim zemljama, te neka ih poljari smjesta zaplijene, ako ih nađu na spomenutim mjestima. Iz te se predstavke vidi ne samo prebacivanje krivnje na Zagorce i nastojanje

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Riječ je o dvojici braće Mrduljaš-Juri i Josipu i njihovom rodaku Tomi koji je uhapšen u rujnu, a strijeljan 15. listopada 1941. (vidi dok. br. 60, 83, 285 i 298).

faš., da naše stanovništvo međusobno zavade, da bi lakše vladali, nego i pokušaj, da splitski težad svojim potpisima potpomognu nastojanje faš., da oduzmu zemlju Zagorcima i da od nje stvore faš. veleposjed. Sjetimo se, da je neki dan pisao »San Marco«, kako treba oduzimati zemlju onima koji je ne obrađuju ili ne obrađuju dovoljno. Faš. su na isti način i pod istim izgovorom oduzimali u Italiji zemlju seljacima i davali je veleposjednicima. Faš. dakle žele baciti krivnju za štetu na Zagorce i onda navodno radi te štete »na zahtjev splitskih težaka«, ekspropirirati zemlju zagorskih seljaka, a tada tu zemlju »koja se ne obrađuje« predati faš. veleposjednicima. Ako to još dovedemo u vezu, sa nastojanjem bivših veleposjednika, da im se dalje plaćaju zakupnine (težaci su ovih dana dobili opomene) sa obilježjem polja sa strane bivših vlasnika-optanata, onda nam se ukazuju obrisi buduće faš. agrarne politike, koju hoće poništiti kakve takve rezultate agrarne reforme u Jugoslaviji: i stvoriti u Dalmaciji faš. veleposjede. O tome ćemo drugi put opširnije pisati. Sada pozivamo težake, da se ne dadu zavesti od faš. vlasti i njihovih agenata! I Zagorci i splitski težaci treba, da se složno odupru pustošenju polja po tal. vojnicima! I Zagorci i splitski težaci treba, da istjeraju faš. bandite i veleposjednike, koji kontroliraju njihova polja! Nemojte bivšim veleposjednicima i državi plaćati ni pare na zemlju, ona je vaša, jer je vi vašim znojem i trudom natapate i obrađujete. Sa oružjem u ruci oduprite se oduzimanju vaše imovine!

BROJ 61

**LETAK POKRAJINSKOG KOMITETA SKOJ-a ZA DALMACIJU OD 25.
RUJNA 1941. KOJIM SE OBRAĆA OMLADINI DALMACIJE DA STUPI
U BORBU PROTIV FAŠIZMA**

Prijevod¹

OMLADINO DALMACIJE!

Danas se svi ugnjeteni narodi Evrope i svi narodi svijeta koji vole slobodu bore, pod vodstvom smjelih naroda Sovjetskog Saveza, protiv najvećeg neprijatelja čovječanstva: fašizma. Omladina ovih naroda lavovski se bori u prvim redovima, jer ona voli svoju domovinu i slobodu i iz dna duše mrzi tiraniju i nepravdu. Fašistički proždrljivci i pijanice prave masakre gdje stignu, maltretirajući starce, ljude i žene, odvođeci mlade žene u javne kuće radi podavanja podivljanim fašističkim psima. Ti poubijani ljudi, maltretirane žene i djevojke su očevi, majke i sestre

¹ Original nije sačuvan. Sačuvan je prijevod letka na talijanskom jeziku kojeg je redakcija prevela ponovo na hrvatskosrpski jezik. Arhiv Vojnoistorijskog instituta, arhiva talijanska, reg. br. 2/12-2, k. 542.

naših mladih prijatelja, boraca potlačenih zemalja, koji se, sa oružjem u ruci, herojski bore za slobodu i za osvećivanje zločina Hitlera i pijane Musolinijeve horde.

Sovjetska omladina je nova omladina, inspirirana idejama svoje velike i slobodne zajednice. I ona se, također, bori s oružjem u ruci. Himna slobode sovjetskih naroda i mržnja protiv fašističkih barbara plamt u srcima ovih mladih heroja, kao i tuga onih koji znaju vrijednost i snagu jednog bloka od 200 milijuna idealno ujedinjenih duša. Ona je neoboriva. Fašizam koji se usudio da podlo napadne veliku zemlju mira i slobode bit će podvrgnut teškoj osveti. Sovjetski narod i Crvena armija ne bore se samo za obranu sopstvene slobode već također, i za slobodu svih potlačenih i podjarmljenih naroda.

Od prvog dana rata, narodi Jugoslavije — Hrvati, Srbi i drugi — i njihova omladina, bacili su se u žestoku borbu protiv fašističkih zavojevača; podstaknuti borbom zbratimljenih naroda Sovjetskog Saveza, sa velikom odlučnošću uzeli su oružje u ruke, radi istjerivanja iz svoje zemlje stranih pljačkaša i njihovih slugu — ustaša i drugih izdajnika, uprljanih bratskom krvlju. U toj svetoj narodnoj borbi za oslobođenje od krvavog fašističkog jarma, jedinstveno učestvuje čitav narod, bez razlike na vjeroispovjest, političku i klasnu pripadnost, jer čitav narod shvaća da je ugrožen njegov nacionalni opstanak.

U toj borbi učestvuje, i još više treba učestvovati, i omladina, koja je u svim danima naše surove historijske borbe pokazala koliko je povezana sa svojim narodom i svojom domovinom i koliko voli borbu za slobodu i pravdu. Prvi zadatak omladine je da štiti veliko nacionalno blago — slobodu, nacionalni identitet i jezik, koje je zadobijeno krvlju naših otaca i u nasljedstvo nam ostavljeno.

Mi se zaklinjemo prolivenom krvlju i našim mladim životima da ćemo znati sačuvati nacionalno blago i vjerno održati zakletvu.

Omladina Dalmacije već je pokazala, mnogim herojskim primjerima, da je spremna podnositi žrtve. Među našim prvim dalmatinskim partizanima, svjesnim velikog značaja partizanske borbe za oslobođenje naroda, koji su odmah i s oduševljenjem uzeli oružje u ruke, radi borbe protiv fašističkih ubojica i nacionalnih izdajnika — ustaša, dalmatinska omladina dala je svoje prve heroje.

Pali su naši smjeli omladinci: Urlič Davor, Zelić Ante, Markotić Jozo, Skopljanac Tadija, Zorica Ljubo, Jelaska Petar, Duplancić Branko, Petrić Jozo, Borozan Nebojša, Ozretić Vjeko, Račić Andro, Dujmić Mirko, Brajčić Ante, Krstulović Jozo, Torkar Ante i Ninić. Oni će ostati vječni primjer heroja naše omladine, čast, ponos i primjer. Krv ovih omladinaca, nosilaca svijetlih tradicija naše omladine, ne smije ostati neosvećena.

Zbog toga, sva omladina mora uzeti oružje u ruke radi uključivanja u partizanske redove i osvete krvi krvlju.

Mi, dalmatinska omladina, borit ćemo se, ujedinjeni sa omladinom Jugoslavije, protiv zajedničkog neprijatelja. Omladina Crne Gore i Sr-

bije, ljudi i žene, ponos su svojih naroda i za nas divovski primjer borbe za svoj narod, za svoju slobodu i budućnost. Naše bratstvo i jedinstvo se iskalo kroz stoljetne borbe naših naroda, a strani provokatori koji nastoje baciti među nas kamen zavade i smutnje, neće uspjeti u toj podloj i providnoj namjeri.

Omladino Dalmacije! Mladi radnici, seljaci, đaci, omladino naših otoka i djevojke!

Sve dok neprijatelj gazi našu zemlju, sve dok posljednji grumen ne bude oslobođen, sve dok ne bude osvećena svaka žrtva, i ne bude mrtav svaki nacionalni neprijatelj — fašista, ustaša i drugi izdajnik, ne smiješ ispustiti oružje. U našoj zemlji neprijatelj ne smije imati počinka; ne smije od nas dobiti ništa što bi mu moglo koristiti u borbi protiv Sovjetskog Saveza. Svaki kilogram brašna koji sakrijemo ili uništimo — bit će jedna žrtva manje u redovima Crvene armije. Uništavajte i palite sve ono što može služiti fašizmu i fašistima. Ubijanje fašista, akti sabotaže — od najmanjih do najvećih — smatrat će se junaštvo i čašću svakog omladina, kojim će se ponositi njegov narod.

Moramo biti svjesni da naše oslobođenje mora biti djelo naših ruku, djelo naše borbe, i da je kućno čas općeg ustanka!

Omladino Dalmacije!

Ne zaboravi da si živi dio ovog naroda, nad kojim fašizam najviše vrebava. On nasilno udaljuje mlade od domaćih ognjišta i radionica, sakuplja ih po ulicama i igralištima i vodi da se »zabavljaju« po trgovima, s oružjem i putem igri, slatkiša i ostalih obmana nastoji da ih okupira i odnari. Navikava ih na surovost i barbarstvo, nastojeći da od njih stvori špijune i provokatore. S druge strane, fašizam — sistemom maltretiranja u kasarnama, u zatvorima i koncentracijskim logorima, sa batljanjem po ulicama, razbojničkim noćnim nasrtajima na mirne građane, i sa ubistvima (vidi slučaj Ajdukovića) nastoji da time uguši borbu za slobodu, u kojoj učestvuje sva narodna omladina. Nacionalno svjesna i odlučna, omladina se mora organizirati radi suprotstavljanja ovim namjerama ustaša i fašista. Svim snagama moramo smrviti neprijateljska nastojanja.

Ujedinito naše snage u borbi; formirajmo u svakom gradu, u svakoj ulici, u svakoj radionici, u svakom selu, jedinstveni front za slobodu naroda.

Omladini i djeci treba stvoriti mogućnost da se — kroz igru, školu, pjesmu i u kući — odgaja u nacionalnom slobodarskom duhu. Kod omladine treba razvijati plemenita osjećanja za pravičnost i borbu; odgajati ih da streme jednoj sretnijoj sutrašnjici cijelog čovječanstva, a protiv sramotne nakaze: fašizma.

Nacionalno svjesni roditelji, profesori, učitelji i svjesni mladići i djevojke ovo je vaša sveta dužnost, koju morate ispuniti prema svom narodu i za budućnost svoje nacije.

Školska omladino! Sutra se otvaraju škole. Sta će vas učiti? Da Stjepan Radić, Matija Ivanić i Matija Gubec nisu postojali; da je Dalmacija talijanska; da se hrvatski narod nije stoljećima borio protiv njemačkih i talijanskih zavojevača, koji su uvijek nastojali da ga potlače i denacionaliziraju. Govorit će vam o Fireru i Duću o fašizmu i Paveliću, kao o najvećem sinu hrvatskog naroda, i mnoge druge laži. Primoravat će vas da se upišete u fašističke i ustaške organizacije; poklanjat će vam lažne knjige i primamljivat će vas raznim olakšicama, samo da bi vas odnarodili i korumpirali.

Profesori i učitelji, i vas će, također, primoravati da se uključite u zloglasni »fascio« ili u krvavu ustašku organizaciju. Da li biste mogli baciti u blato sve ono što je temelj hrvatske kulture i nacionalne borbe? Kome ćete biti predvodnici? Da li Hrvatima ili strancima? Ili, pak, nacionalnim fašistima — ustašama? Vaše mjesto je uz vaš narod; vaša dužnost je da učite omladinu u nacionalnom duhu i da zajedno sa njom branite nacionalnu slobodu, suprotstavljajući se fašističkim namjerama.

Nitko, po nikakvu cijenu, ne smije se upisivati u fašističke ili ustaške organizacije. Ove organizacije moramo razrušiti i onemogućiti, jer su one stvorene s ciljem da razbiju borbu omladine protiv stranaca i njihovih vazala.

Talijanski okupatori potpuno svjesno žele da unište u Dalmaciji hrvatski jezik i da uguše hrvatsku poeziju. Zbog toga, moramo govoriti i učiti samo naš jezik, bojkotirajući talijanski jezik i knjige — u školi i na ulici, i svugdje, jer oni danas predstavljaju podjarmljivanje fašizma.

U našoj hrvatskoj Dalmaciji nije nestala i neće nikada nestati nacionalna poezija, poezija i sloboda. Pjevajte, mladi, pjesme o nacionalnoj slobodi; sa pesnicama i oružjem odgovorite svima onima koji vam zabranjuju da na svom jeziku pjevate pjesme slobode i osvete.

Omladino Dalmacije!

Mi smo obuhvaćeni plamenom slobode i osvete, jer taj plamen snažno plamt u našim srcima za naš narod, za našu slobodu i za našu naciju, protiv fašističkih vampira i njihovih slugu — ustaša i drugih izdajnika.

Obale i hridine Dalmacije treba da se dignu na osvetu. Snaga naše dalmatinske omladine je snaga naše smjelosti za odlučnu slobodu naroda.

Za slobodu i za narod, naprijed u bitke, omladino koja pošteno i nacionalno misliš. U zajedničkom nacionalnom frontu za slobodu, rame uz rame sa smjelom jugoslavenskom komunističkom omladinom na čelu sa sovjetskom Komunističkom partijom.

Svi pod oružje — Svi u partizane!

KRV ZA KRV — SMRT ZA SMRT!

Osveta fašistima i ustašama!

Živjela Komunistička partija jugoslavenske omladine, predvodnik omladine u borbi za nacionalnu slobodu! Živjela Komunistička partija Jugoslavije koja vodi čitav narod u svetoj borbi protiv fašizma i živio Sovjetski Savez i njegova Crvena armija koja se bori za slobodu svih naroda!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25. IX 1941.

POKRAJINSKI KOMITET
KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE
ZA DALMACIJU

BROJ 62

IZVJEŠTAJ MAKSA BAČE OD 25. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU PARTIZANSKOG OD-
REDA NA DINARI¹

Pismo br. 1

Dragi drugovi, jutros rano u zoru stigli smo u logor našeg odreda.² Sve su veze besprijeckorno djelovale. To ne znači da su čvrste. Treba još rada. Vi treba iznad svega da pomognete Sinju. U [...] razgovarao sa drugom Mijom. On već rješava mnoga pitanja. Vi treba da mu pomognete da se u Dicmu stvori solidna baza. Odatle preko Udovičića i Glavica Sinj, a preko njega i mi s Vami. U Sinj treba slati češće i kontrolore i [...] oće.]⁴

Ovdje u logoru našli smo slijedeće: 7—8 boraca ležalo je u logoru sa puškama, i sa noćnom stražom. Oni imaju svog komandira kojeg su izabrali pred nekoliko dana. Doduše on nije bio u vojsci, ali je energičan, odlučan i ljudi ga slušaju. Drugi se drug Jure brine za hranu, jer u samom logoru uvijek stanuje 6—[1..] ovdje. Ostali se radi hrane razilaze svojim kućama, tamo se hrane i u logor dolaze samo po potrebi. Drug komandir me izvjestio da u selu ima pušaka, mitraljeza (laka), — i ljudi

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/14.

² Odnosi se na Sinjski NOP odred na Vrdovu. Odred su sačinjavali borci iz krajem kolovoza rasturenog, prvog Sinjskog odreda (vidi dok. br. 41). Poslije stradanja Splitskog NOP odreda u ovom Odredu je uslijed demoralizacije nastupila kriza i osipanje. Veći broj ljudi se vratio kući a ostatak se krio na Vrdovu. Od ovih boraca ubrzo je organiziran novi odred. Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju uputio je 23. rujna iz Splita Maksa Baču-Milića da pruži pomoć ovom odredu.

³, ⁴, ⁵, ⁶, ⁷, ⁸, ⁹, ¹⁰, ¹¹, ¹², ¹³ Na ovim mjestima dokumentat oštećen, nečitak.

za to. Osim toga da imaju oko [...] ljudi koji bi bili spremni uzeti puške, ako im se dade. U ove [...] i druge, nije siguran ni on, ja ih nisam mogao do sada kontrolirati. Kroz najkraće vrijeme imam ču prilike pa ću Vam javiti. Oba ova druga partiji su već 7 godina. Ja sam ih odmah sazvaio na partijski sastanak i nas troje smo formirali vojno političko rukovodstvo odreda. Komandir je ostao isti. Na sastanku sam pročitao Vaše pismo za štab. Kao glavna točka dnevnog reda bio je naš stari operativni plan. Mi smo ga odmah, u najgrubljim crtama i stvorili. Ali budući da ga niti možemo niti smijemo sprovesti bez pomoći i odobrenja [...] i brigade, šaljem odmah večeras k njima predlog da se odmah sastanemo. O rezultatu ćemo Vas odmah izvijestiti. Naravno da u plan u tom smjeru ulazi i Vaša suradnja. Zato možete, po mom mišljenju odmah započeti sa jačom političkom pripremom i masa, budućih četa i odreda, (moguće na pr. dobrovoljno javljanje) i to posvuda. Split [...] Kaštela [...]

Sad da Vas u kratko obavijestim o događajima današnjeg dana. U jutro oko 9 sati pojavili su se u logoru 2 žandara.¹¹ Imali su u zadatak obići baš naš logor. Mi smo ih iznenadili i zarobili. U spisima smo vidjeli da im šef poručuje da je uputio pojačanje od 10 žandara. Njihov nestanak će u svakom slučaju uticati [...] da energičn. poradi. Mi se spremamo na odgovor i uz to [...] već imamo pune ruke posla.

— Druže Mijo, Srđanu¹⁴ naredi da marljivo nastavi sa vršenjem svoga zadatka, a mi ćemo sa svoje strane izvršiti naše. Sutra 26. očekujemo ono što smo ugovorili. Mijo, u borbi smo imali jednog ranjenog u ruku, a mi u čitavom logoru nemamo ni jednog zavoja. Odmah sutra neka nam se dostavi što veća količina i ostalih potreština.

Jedna od potreba nam jeste i duvan [...]

Drugarski vas pozdravlja
Milić¹⁶

Logor, 25-IX-na večer

Za oružje nemamo masti!

Druže Srđane¹⁷

ja sam stigao u Sinj [...]

sastao se s Mijom [...]

Kao što ste mislili ne [...] ništa

Tino²¹

⁸ Odnosi se na štab Drvarske brigade.
¹¹ Do sukoba sa žandarima iz žandarmerijske stanice Ribarić došlo je 25. rujna (vidi dok. br. 411).
¹⁴ i ¹⁷ Jerko Lovrić-Srđan, sekretar Kotarskog komiteta KPH Sinj.
¹⁶ Maks Baće
²¹ Ovaj dio teksta je dopisan olovkom.

BROJ 63

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 80 OD 26. RUJNA 1941. O DEMONSTRACIJAMA UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA U SPLITU I TERORU OKUPATORA¹

Splitska školska omladina smjelo podigla zastavu narodne borbe protiv tuđinskih osvajača

U ovim teškim danima, kad je izdajica Pavelić prodao našu divnu hrvatsku Dalmaciju, tal. osvajačima, kada tudin pokušava našu starodrevnu hrvatsku Dalmaciju, da učini tal. provincijom, naša divna splitska omladina gromko je po ulicama Splita, uz odobravanje građanstva, zapjevala stare naše pjesme »Oj Slavenik. »Nije ovo zemlja talijanska«, »Lijepa naša«, i »Marjane, Marjane.«² Priređivači raznih dočeka i koncerata, splitski talijanaši oni puzavci koji su sa zastavicama išli na dočeke, koji se upisuju u »Dopolavoro« i druge tal. organizacije, svi su oni glasno i jasno čuli dušu našeg Splita svi su čuli kako osjeća i misli naša omladina, a sa njom cijeli naš Split. Naša djeca, naši mladići i djevojke, dostojni borbe svojih djedova pokazali su narodu put borbe, stvorili su jedinstvo sve omladine u borbi protiv tudina. Oni su smjelo rekli svojim direktorima, kada su im mjesto svjedodžbe davali neke tal. certifikate, da su oni pohadali hrvatske škole i da žele hrvatske svjedodžbe. Demonstrativno su odbili prevarantsku nakanu tal. slugu da im dadu mjesto svjedodžbi te certifikate i sa svih škola njih nekoliko stotina pošli pred kazalište i tu pred prvom našom kulturnom ustanovom, koju fašisti žele potalijaniti demonstrirali protiv tuđinskih osvajača. Zalud su krvnici ove naše djece i omladine naoružali čitavu fašističku bandu. Zalud su poslali sa puškama i pendrecima karabinjere i miliciju, zalud su tukli na ulici sve koji ne znaju talijanski, hrvatski je Split progovorio na usta svoje omladine. Nikakve balile, nikakva litorska omladina, nikakvi mladi i stari fašisti neće skrenuti omladinu sa puta borbe za slobodu, jer u njoj vrije krv naših djedova. Podimo i mi putem naše omladine! Istjerajmo tudina iz naše zemlje! Zivila naša divna omladina! Živio naš hrvatski Split! Van s osvajačima iz naše zemlje!

Narodna ruka osvjetnica na djelu. — Poznati faš. špijun, talijanaško pseto Petraelo-Kukoč, koji je denuncirao splitske građane i tukao ih na policiji, koji je učestvovao u ubojstvu radnika Hajdukovića i toliko zla nanio splitskim građanima, dobio je zasluženu kaznu.³ Narodna ruka

¹ Jedan primjerek ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Riječ je o demonstracijama učenika srednjih škola u Splitu 25. rujna 1941. (vidi dok. br. 287, 288 i 406).

³ i Na početku Križevne ulice, sada Ulica Jerka Ivančića, Boris Popović, član Partije, 24. rujna 1941. teško je ranio Zvonimira Kukoča Petraela, koji je zahvaljujući brzom intervenciji liječnika u splitskoj bolnici ostao u životu. Po kapitulaciji Italije 1943. godine pobjegao u Italiju (vidi dok. br. 51 i 406).

osvetnica zabila mu je nož u zločinačko tijelo. Čitavoj je javnosti poznato kako su se Splitski talijanci za ovih 20 god. sa najvećom korektnošću odnosili prema našim tal. okupatorima i splitskim talijancima. Nikome od njih nije ni vlas sa glave spala čak i onda kad je došlo do rata između Italije i Jugoslavije i kada su oni tom prilikom morali napuštati Split i tada se je građanstvo prema njima odnosilo ljudski. Međutim dolaskom faš. okupatora, splitski talijanci su se toliko raspojasali, da su oni postali glavni podstrekači svih fašističkih zlodjela protiv građanstva Splita. Neka upamte ovi talijanski izroci, da Hrvatski narod sada vodi odlučnu i bezobzirnu borbu protiv tuđinskih osvajača, a za svoju nacionalnu slobodu, i da će sve one koji budu naš narod izazivali, denuncirali, tukli i ubijali ili pomagali tuđin cima stići zaslužena kazna kao zlikovca Petraela. Narodna ruka osvetnica neće mirovati dok ne zada smrt fašizmu i ne izvojsiti slobodu narodu.

Divljanje fašista. — U srijedu na večer, odmah nakon ubijanja fašiste Kukoča⁴ fašisti i milicioneri su blokirali cio onaj kraj u kome je ovaj ubijen. Sve prolaznike su zaustavili prisilili ih da dignu ruke i prislonili ih uza zid. Pomno su ih pregledali i kod toga sa palicama tukli. Drugi fašisti su provaljivali u sve stanove obližnjih ulica, izvodili gole i bose žene i muškarce na ulicu i prekopali čitave stanove. Tada su ih sa onima koje su na ulici pohvatali odveli onako polugole na policiju. Putem su morali držati dignute ruke a tko se je umorio i nije mogao onoga su tukli. Kada su došli na policiju, neki su odmah odvedeni u zatvor, a drugima koji su kasnije pušteni održao je neki viši fa. funkcioner na tal. jeziku, koji je po jednom fašisti preveden na hrvatski. U tom govoru je ovaj u glavnom rekao: »Mi smo došli da vam ovde pomognemo. Mi vama dajemo više kruha nego što dajemo u Italiji. Mi vama dajemo meso i druge namirnice što je u Italiji rijetkost. Mi vašoj djeci dajemo kolonije i mlijeko. Mi vama dajemo besplatno koncerte i priredbe a vi ne znate biti zahvalni nego ubijate fašiste — karabinjere«. Onda se je počeo prijetiti: »Do sada smo vam skoro sve opraštali, a sada ćemo za svakog našeg čovjeka ubiti 100 vaših. Osim toga smanjit ćemo vam obrok hrane itd.« Naš čovjek nije zvao fašističke uljeze da nam oni pomognu. I ono što smo imali oni su nam opljačkali, a imali smo mnogo više nego sada. Mi njihove pomoći ne trebamo i borit ćemo se sve dotle dok i posljednje fašističko pseto ne bude otjerano iz naše zemlje.

Fašistički agenti žele tobožnjim skupljanjem za sinjske žrtve provocirati rodoljube! — Faš. agenti — provokatori obilaze brodogradilište, druga poduzeća i privatne stanove sa slikama pokopa sinjskih žrtava, te kupe novac tobož za obitelji sinjskih heroja. Na ovaj način žele provocirati simpatizere sinjskih heroja. Građani, izbacite sve hulje provokatora i upamtite njihova lica! Priloge za Narodnu pomoć davajte samo poznatima, pouzdanim i poštenim ljudima.

BROJ 64

IZVJEŠTAJ MAKSA BACE OD 29. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU PARTIZANSKOG ODREDA NA DINARI¹

logor 29. IX. 41. 6^h p. p.

Pismo br. 2

Dragi drugovi, noćas nisu stigla dva druga koja smo po dogovoru očekivali. — Danas su se povratili naši kuriri iz štaba bat. »Starac Vujadin«.² Zarobljenog žandara³ i ranjenog druga doveli su u mjesto. U štabu su razumjeli naš zahtjev za što skoriji sastanak, ali budući da su i oni za tu stvar morali poslati kurira u štab brigade i dočekat njegov povratak, zamolili su nas da ih za sastanak počekamo 2 dana. Eto tako ni Vaše pismo ni drug Milić nisu stigli još uvijek do štaba. Ali to će biti u najskorije dane. — Drugovi kao što smo Vam u prvom pismu najavili, mi smo se povukli sa prvašnjeg boravišta. Skupili smo se u broju od 25 ljudi.⁴ Svi imamo puške i imamo s nama 1 puškomitraljez (nov i dobar) i dva laka mitraljeza (stara i manjkava, pa vjerujemo, ipak će funkcionisati). — Juče smo održali prvi opći polit, sastanak, danas smo se organizirali vojnički i održali čas za učenje puške i mitraljeza. Uz sve poteškoće disciplina i moral su na visini. Poslije sukoba⁵ u prvom logoru u kojem je pao jedan žandar, a drugi zarobljen, vlast je poslala u selo jedan odred žandara. Oni su uhapsili 5—6 seljaka (sinoć u noći!).

Na sastanku rukovodstva odreda zaključili smo da Vas zamolimo za pomoć u slijedećim stvarima 1. Treba nam mast za oružje! I to hitno i sigurno. Pošaljite i malo čistih krpa za istu svrhu. 2. Treba nam 10—15 deka. Od zime mi ne spavamo već dvije noći, a po danu bogme nema vremena za odmor! 3. Mnogi ljudi su bez obuće, a ljudima iz Splita one cipele samo štete. Trebali bi nam nabaviti gumaše (gumenjake), cipele od automobilskih guma. Mogli bi kupiti materijal i dati našim partizanima da naprave. Sinjske drugove ćemo zamoliti da nam pošalju gumu, pa ćemo ih mi sami nastojati napraviti. 4. Treba nam sapuna, soli i petroleja. 5. Drugovi iz Crnog Luga traže još baterija. 6. Drug Duje (iz Splita) ostao je bez gaća. Pošaljite nešto čvršće. Za druga Milića neka drugarica Z. pode k Ljubici neka od nje uzme: gaće (vojničke), i šator. Ujedno bi trebao vunene čarape i kapu.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta

Dalmacije — Split, KP-24/14.
² Bataljonom »Starac Vujadin« rukovodio je tada Stab Drvarske brigade. Preko njega Stab brigade uspostavio je vezu s dalmatinskim partizanima radi zajedničke akcije u Kninskoj krajini protiv Talijana i četnika (vidi »Zbornik dokumenata o NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1952, tom IV, knj. 1, dok. br. 134).

³ i ⁵ Vidi dok. br. 62 i 411.

⁴ Vidi dok. br. 62.

Na sastanku je odlučeno da nam se pošalje iz Splita drug Mitar Dapić iz Bitelića, jer je uticajan među pravoslavnim stanovništvom, a iznad svega drug V.⁶ Buljan jer je poznat i tražen u čitavom kraju.

Oprostite na brzini.

Primitite od sviju naše drugarske pozdrave.

Vaš
Milić⁷

BROJ 65

IZVJEŠTAJ MAKSA BACE OD 30. RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SASTANKU PREDSTAVNIKA PARTIZANSKOG ODREDA IZ BITELIĆA I ŠTABA BATALJONA »STARAC VUJADIN«¹

30-IX-41. 4.30^b

Dragi drugovi,

Ovog momenta završio se sastanak predstavnika našeg odreda iz Bitelića² i predstavnika štaba bataljona »Starac Vujadina«³. Na žalost nije bio prisutan delegat brigade iz Drvara niti su se mogle dobiti upute drugova za ovaj sastanak.

Naime već preko 10 dana Talijani i ustaše napadaju svim svojim sredstvima na Drvar.⁴ U četvrtak i petak su bombardovali sa po 7 aviona. Naši su drugovi Drvar napustili poslije nego li su uništili sve što bi vojnički i ekonomski neprijatelju moglo koristiti. — Iz tih razloga ovaj naš sastanak nije mogao da riješi osnovno pitanje: operativni plan za partizanski rad u Dalmaciji. Iz tog razloga a i zbog toga što je štab brigade poručio štabu bataljona »St. V.« da delegat iz Splita bude upućen u štab brigade — mi smo danas na sastanku zaključili da ja odem u Bosnu i da tamo dodem u direktnu vezu sa štabom bat. i brigade, u cilju izvještaja i planova. Koliko će se dana za to potrošiti ne znam. U svakom slučaju, Vi ne trebate ni jednog momenta da prestanete pripremati materijal i veze i ljude za partizansku borbu u Dalmaciji. Veza sa Sinjom radila je redovito do petka. U subotu i nedjelju se prekinula. Ne znamo

⁶ Vice

⁷ Maks Bačić

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta

Dalmacije — Split, KP/24/16.

² Odnosi se na Sinjski NOP odred (vidi dok. br. 62 i 64).

³ Vidi dok. br. 64.

⁴ Talijanske jedinice ušle su u Drvar 25. rujna. O borbama kod Drvara vidi »Zbornik dokumenata i podataka o NOH-u jugoslavenskih naroda«, Vojnoistorijski insUtut, Beograd, tom IV, knj. 1, dok. br. 127, 145, 172, 209, 219 i 222; tom IV knj. 2, dok. br. 3, 8 i 26; tom V, knj. 1, dok. br. 20 i 22.

zašto. Falila je za sinjsku stanicu. Jučer 29. otišao je jedan naš manji odred na cestu Sinj—Livno — vjerujemo da je ovaj zadatak izvršio sa uspjehom. Ovdje smo došli u dodir sa jednim članom Šibenskog odreda⁵ gdje [..]⁶ od njega smo podatke poslali Vama ali [..]⁷ vremena i mogućnosti. I ako sada ne znam da li još uvijek postoje veze brigade sa Kninom i Šibenikom smatram da bi ih sa sigurnosti vi mogli dovesti sa Koljanima i Sinjom — time s nama i brigadom. — Drugovi iz Bite-lića, a i iz štaba bataljona interesuju se za druga Vrančića Nikolu.⁸ On je bio s njima u vezi i trebalo bi da se javi ali od njega nije bilo ni glasa. Budući da je iz Vrljke i jedini i drugi drugovi smatraju da bi bio poželjan i dobro došao za partizansku borbu u ovim krajevima. Mape mi još niste poslali?

Predstavnici štaba bataljona »Starac Vujadin« šalju tople pozdrave svim drugovima u Splitu i Dalmaciji.

Primitite pozdrave od Vašega

Milića⁹ i Ivana¹⁰

N. B. Bataljonu su potrebne baterije. Pošaljite ih barem 20—30!

BROJ 66

OKRUŽNICA BR. 3 CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 30. RUJNA
1941. GODINE¹

O K R U Ź N I C A B R . 3

Napadom fašističkih razbojnika na SSSR promijenila se međunarodna situacija. Imperijalistički rat, rat između imperijalističkog bloka za prevlast u svijetu, pretvorio se u razbojnički pohod jednog i to fašističkog imperijalističkog bloka protiv SSSR-a, tog nosioca i pobornika slobode i napretka i glavne snage međunarodnog proletarijata. Fašizam, kao otvorena diktatura najreakcionarnijeg i najšovinističnijeg dijela finansijskog kapitala, postao je opet udarnom pesnicom svjetske reakcije u borbi protiv proletarijata i porobljenog čovječanstva uopće. Time je svijet podijeljen na dvije nepomirljive fronte: na antifašističku narodno-oslobodilačku frontu na čelu sa nepobjedivim SSSR, koji je oko sebe

⁵ Miro Višić zamjenik komesara Šibenskog NOP odreda koji je razbijen 18. kolovoza kod Drniša. Sa grupom boraca iz Odreda prebacio se krajem kolovoza u Drvar odakle je raspoređen na dužnost komesara bataljona »Starac Vujadin«.

⁶ i ⁷ Dokument oštećen, nečitak.

⁸ Nikola Vrančić je bio zadužen od Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju da izvrši pripreme za oružanu borbu na području Vrljke.

⁹ Maks Baće

¹⁰ Ivan Bračulj, komandir odreda.

¹ Primjerak okružnice (tipkan na pisacem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-2/17.

Centralni komitet Komunističke partije
Sovjetskog Saveza

OKRUŽNICA br. 3.

Napadom fašističkih razbojnika na SSSR i porobljenih, porobljenih, na nepobjedivi SSSR i podjelom svijeta na antifašističku i fašističku frontu, odpočela je u cijelom svijetu krvava i nemilosrdna borba, borba svim sredstvima za uništenje fašizma tog najvećeg i najkrvavijeg zločinca čovječanstva. Ovu borbu protiv fašizma i porobljenih zemalja u selima i gradovima, planinama i ravnicama. Svuda je povučena fronta borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika. Svuda su antifašisti napredni, demokratski i slobodoljubivi

Osnovna linija Kom. partije u
sadašnjoj fazi borbe.

Napadom fašističkih razbojnika na nadu svih ugnjetenih, porobljenih, na nepobjedivi SSSR i podjelom svijeta na antifašističku i fašističku frontu, odpočela je u cijelom svijetu krvava i nemilosrdna borba, borba svim sredstvima za uništenje fašizma tog najvećeg i najkrvavijeg zločinca čovječanstva. Ovu borbu protiv fašizma i porobljenih zemalja u selima i gradovima, planinama i ravnicama. Svuda je povučena fronta borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika. Svuda su antifašisti napredni, demokratski i slobodoljubivi

Faksimil Okružnice br. 3 Centralnog komiteta KPH od 30. rujna 1941.

okupio sve antifašističke, rodoljubive i napredne snage svijeta, i na fašističku frontu na čelu sa razbojničkim njemačkim fašizmom koji je oko sebe okupio sve mračne sile svijeta, sve fašističke države i sve fašističke grupe u pojedinim zemljama, sve izdajnike narodnih interesa, koji u svojim vlastitim narodima predstavljaju tuda i neprijateljska tijela.

OSNOVNA LINIJA KOMUNISTIČKE PARTIJE U SADAŠNJOJ FAZI BORBE

Napadom fašističkih razbojnika na nadu svih ugnjetenih, porobljenih, na nepobjedivi SSSR i podjelom svijeta na antifašističku i fašističku frontu, otpočela je u cijelom svijetu krvava i nemilosrdna borba, borba svim sredstvima za uništenje fašizma, tog najvećeg i najkrvavijeg zlotvora čovječanstva. Oružana borba protiv fašizma vodi se na sovjetskom i afričkom frontu, u pozadini fašizma, u porobljenim zemljama, u selima i gradovima, planinama i ravninama. Svuda je povučena fronta borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika. Svuda su antifašisti, napredni, demokratski i slobodoljubivi elementi povelili rat za uništenje fašizma. Cilj ove divovske borbe, koju vode sve napredne snage svijeta na čelu sa SSSR, jest uništenje fašizma, koji je porobio narode Evrope, protjerivanje fašističkih plaćenika u svim zemljama, i izvojevanje nacionalne slobode i nezavisnosti za sve zemlje i narode, koje su fašistički razbojnici uz pomoć svojih plaćenika porobili i opljačkali.

Za ostvarivanje tog velikog cilja, za oslobođenje čovječanstva od krvoločnog, pljačkaškog fašizma, treba mobilizirati i ujediniti sve antifašističke i napredne snage svijeta, sve države i narode, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost, sve političke stranke, grupe, ličnosti, sve rodoljubive i slobodoljubive elemente, ukratko sve što se može pokrenuti, što je spremno da se bori ili pomaže borbu protiv fašističkog ropstva, pljačke, tiranije i mračnjaštva, a za slobodu, napredak i ljepši život. Takav je front borbe protiv fašizma i njegovih plaćenika u svjetskom opsegu stvoren pod vodstvom SSSR-a. On obuhvaća svjetski proleterijat, sve narode koje je fašizam porobio, Englesku i Ameriku i sve napredne snage svijeta. Od ogromne je važnosti za pobjedu antifašističkog fronta na čelu sa SSSR i konačno uništenje fašizma činjenica da Engleska i Amerika pomažu borbu SSSR-a i antifašističke fronte. U pojedinim se zemljama stvaraju ih su već stvoreni narodno oslobodilački frontovi na čelu sa Kom. partijom, koji moraju obuhvatiti sve antifašističke, demokratske i rodoljubive elemente.

II

Primjenjujući liniju na naše uslove, Partija je u borbi protiv fašističkih okupatora i frankovačkih izroda postigla već znatne uspjehe. Ometanje saobraćaja, uništavanje ratnog materijala, uništavanje ustaških

bandi, protjerivanje ustaša iz mnogih mjesta i krajeva, zaštita stanovništva, koju vrše partizani, od terora krvoločnih ustaških bandi itd. Mnogi članovi partije i simpatizeri pokazali su divne primjere smjelosti i požrtvovanosti u borbi protiv okupatora i frankovačkih plaćenika. Ali, pored dosadašnjih uspjeha u borbi, kom. partija Hrvatske, kao cjelina, nije u potpunosti izvršila svoje zadatke. Mnogi su OK i njihove organizacije zatajili potpuno. Omi se nisu ugledali u naše najbolje organizacije i drugove, koji se neustrašivo bore, nisu slijedili njihove junačke primjere, nego su se odali potpunoj pasivnosti. Glavni uzroci našeg neuspjeha i slabosti nalaze se u slijedećem:

Mnogi komiteti, organizacije i članovi nisu proučili i usvojili novu liniju Partije, nisu shvatili duboke promjene u svjetskoj situaciji i nove političke i taktičke zadatke koje su CK KPJ i CK KPH izložili i postavili u svojim proglasima štampanim, u usmenim direktivama; oni nisu shvatili antifašistički karakter borbe u sadašnjoj fazi, i potrebu okupljanja svih narodnih, demokratskih i rodoljubivih stranaka, grupa i ličnosti u Narodnooslobodilačkom frontu. Oni nisu shvatili, da je glavni neposredni cilj borbe u sadašnjoj fazi istjerivanje fašističkih okupatora iz naše porobljene zemlje i uništenje frankovačkih bandi, vraćanje u sastav Hrvatske Dalmacije, Primorja i Međumurja, koje su frankovačke izdajice prodali fašističkim osvajačima, i izvojevanje instinske nacionalne slobode i nezavisnosti.

Ne shvaćajući novu situaciju u svijetu i nove zadatke, mnoge su organizacije produžile rad po starom načinu, kao da se nije ništa promijenilo. U času odlučne oružane borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih frankovačkih plaćenika svim sredstvima, one su se isključivo ograničile na propagandu u vrlo uskom krugu i na sitni rad. Mnogi su se kukavički povukli pred krvavim terorom okupatora i njihovih plaćenika i zauzeli stav pasivnog posmatrača. Nisu rijetke ni sramne i komunista nedostojne pojave dezerterstva iz partijske dužnosti bremzanje borbenosti masa od strane likvidatorskih i oportunističkih elemenata koji su se prošvercovali u Partiju. Iako je CK KPH imao pravilnu liniju, on nije u dovoljnoj mjeri kontrolirao niže organizacije, nije u dovoljnoj mjeri vodio borbu protiv skretanja, a za provadanje partijske linije u život.

Sve te štetne pojave, koje CK najoštrije žigoše, pokazuju veliku slabost, pogreške i nedostatke kako pojedinih organizacija tako i KPH kao cjeline. One su na mnogim mjestima dovele do krupnog sektaškog i desno-oportunističkog iskrivljavanja partijske linije, do kršenja odluka i njihovog svjesnog ili objektivnog sabotiranja. CK se ovom okružnicom obraća svim organizacijama i članovima i ukazuje na neke konkretne primjere iskrivljavanja partijske linije, kako bi im olakšao da shvate liniju i zadatke Partije i pomagao da u borbenoj praksi što prije isprave svoje grube političke i praktične pogreške.

Izvodimo važnije primjere odstupanja od partijske linije, koji su sprečavali mobilizaciju svih antifašističkih, demokratskih i rodoljubivih snaga, izolirali Partiju od širokih masa, tupih oštricu borbe protiv oku-

patora i njihovih frankovačkih plaćenika, što je bilo na štetu razvoja narodnooslobodilačke borbe.

Prvo, mnogi funkcioneri, organizacije i članovi nisu shvatili široki antifašistički karakter borbe u sadašnjoj fazi, nego su se orijentirali na proletersku revoluciju i neposredno zauzimanje vlasti od strane proletarijata. Ta »lijeva« sektaska orijentacija, koja je došla do izražaja i u proglasu štaba partizanskih odreda za Liku i Kordun (poziv radnicima i siromašnijim seljacima), morala je neizbježno dovesti do sužavanja masovne baze narodnooslobodilačke borbe, do izoliranja komunista i drugih naprednih boraca od onih narodnih masa koje su spremne da se bore protiv fašističkih okupatora i ustaške bande, ali nisu spremne da se bore pod parolom proleterske revolucije. Ta »lijeva« oportunistička orijentacija na preskakivanju nužnih etapa borbe dovela je mnoge organizacije i drugove do toga da fraziraju o velikim, u ovom času neaktuelnim i neostvarenim planovima, do podcjenjivanja i nevođenja onih akcija koje su se mogle odmah izvoditi, a tim i do potpune pasivnosti. Izoliranjem od masa i oportunističkom pasivnošću, što se pokazivalo zvučnim frazama: »vlast će se za tri dana valjati na ulici, a neće je imati tko da pokupi«, olakšali su oni fašističkim okupatorima i njihovom sluzi Paveliću borbu protiv naroda.

Drugo, neke organizacije iskrivljuju liniju Partije u desnooportunističkom pravcu. To naročito važi za one krajeve koji su pripojeni fašističkoj Italiji ili se nalaze pod njenom okupacijom. Mnogi drugovi, pa i neki rukovodioci u tim krajevima nisu, prozreli manevre i taktike italijanskih fašista, nego se vrte na njihovom repu. U času kad Partija priprema i vodi oružani ustanak za istjerivanje fašističkih okupatora iz naše zemlje i vraćanje Dalmaciji, Primorja i Medumurja u sastav Hrvatske neki su drugovi u Dalmaciji i Lici izbacili parolu: »ne dajte se provocirati od talijanskih fašista«. Ta je parola odgovarala interesima fašističkih okupatora, jer oni i ne žele drugo nego da porobljeni narod mirno podnosi njihov jaram i pljačku. Stav izvršen u toj paroli predstavlja potpuno poricanje partijske linije i isklizivanje u desni oportunizam.

Drugovi u Primorju imali su posve kapitulantski stav prema italijanskom fašizmu. Tako su na primjer neki smatrali da bi trebalo nešto učiniti (zapucati, izazvati neku gužvu) da bi se dalo povoda italijanskim fašistima da okupiraju neokupirane djelove i pošalju veći broj svojih trupa. A kad su te trupe došle, neki su smatrali da je to »dobro za našu stvar«. Takva shvaćanja predstavljaju izdaju partijske linije i narodnooslobodilačke borbe i srozavanja na poziciju fašističkih okupatora. Drugovi u Lici i Kordunu čine slične pogreške. Italijanski oficiri, agenti italijanskog fašizma, nastoje da ustanak u tim krajevima iskoriste u imperijalističke osvajačke svrhe. Oni se tobože zgražaju nad zvjerstvima koje ustaške bande pod njihovim pokroviteljstvom vrše nad tamošnjim stanovništvom, glumeći pri tome zaštitnika progongenog naroda. S druge strane fašistički izdajnici, koji su italijanskim fašističkim okupatorima prodali velike dijelove Hrvatske, glume ulogu istinskog prijatelja talijan-

skog fašizma da bi prikrili svoju izdajničku ulogu i opravdanu mržnju naroda protiv italijanskih okupatora iskoristili u svoje prljave svrhe.

Neki drugovi nisu prozreli i shvatili ovu dvostruku igru italijanskih fašista i njihovih plaćenika-frankovaca. Tako npr. jedan odgovoran drug izvještava rukovodstvo o radu talijanskih oficira i agenata u Lici i dodaje: »Nije mi jasno da li je to što oni rade politika rimske vlade ili, pak, sabotiranje njene politike«. Postoje još i drugi grublji primjeri nasjedanja talijanskim fašističkim agentima i otvorenog srozavanja na pozicije fašističkih okupatora. Drugovi u okolini Brinja spremili su jedan proglas u kome se ništa ne govori o talijanskom fašizmu, ne spominje se Musolini, ali se napada Ruzvelt i Cerčil, čije vlade i narod pomažu SSSR i antifašističku frontu protiv fašističkih razbojnika. Jasno je da je taj proglas bio pisan pod uticajem agenata talijanskog fašizma. Bilo je čak i tako sramnih slučajeva da su se ljudi koji se smatraju komunistima obraćali pismima fašističkim okupatorima i tražili od njih oružje i drugu pomoć od² ustaške bande (slučaj u Gospiću i okolici Brinja), što je frankovačka banda iskorisćavala u agitaciji i borbi protiv narodno-oslobodilačkog pokreta.

Treće. Na teror, pokolje nedužnog stanovništva i pljačku njegove imovine, narod, na poziv naše Partije, odgovara oružjem u ruci. Frankovačkim izdajnicima zadani su već teški udarci. Iz mnogih su mjesta i krajeva protjerane krvoločne ustaške bande, njihova se vlast počela ljuljati pod udarcima narodnooslobodilačke borbe. To je krvnika Pavelića i njegovu bandu prisililo na manevriranje i prividni uzmak, da bi dobili na vremenu, pokupili snage, a zatim još krvoločnije nastavili teror nad narodom. Njihov se manevr sastoji u slijedećem:

a) Poziv pobunjenim masama da polože oružje, da se vrate svojim domovima, koje su ustaške bande opljačkale, da napuste svoje vode i da ih izruče narodnim krvnicima. Taj manevr ide za tim da se naredne mase odvoje od Komunističke partije i da se ona izolira od masa, a mase ostanu bez vođa, kako bi narodni ustanak ugušili u krvi i održali svoju krvavu vladavinu.

b) Skidanje s funkcija ustaških funkcionera koji su do guše ogrezli u narodnoj krvi i raspuštanje jednog dijela ustaških bandi (takozvane divlje ustaše). To je pokušaj zavaravanja naroda, pokušaj da se odgovornost za ustaške zločine i pljačku prebaci s krvnika Pavelića i marionetske vlade na pojedine ustaške funkcionere — »divlje ustaše«.

c) Pritisak na funkcionere HSS-a, JMO,³ Sokola i drugih organizacija i grupa, i prelaz jednog dijela izdajničkih i poplašanih elemenata i organizacija u frankovačke redove, predstavlja pokušaj da se razbije narodni gnjev, koji se sve više steže oko guše frankovaca, i da se proširi baza njihovih banditskih organizacija.

Neki su drugovi nasjeli ovim manevrima. Jedan funkcioner piše povodom proglasa u kome frankovački krvoloci pozivaju pobunjeni narod na predaju: »treba tražiti da vlast zaštiti narod i da pošalje objektivna

² Protiv
³ Jugoslavenska muslimanska organizacija.

lica koja će ispitati stvar⁶ (tj. ustaška zlodjela). Zar frankovačka vlast koja je ogrezla u narodnoj krvi i pljački može da zaštiti narod? I to da ga zaštiti od ustaških bandi koje su osim okupatorske vojske njen jedini oslonac u zemlji. Naša Partija neće ići tim putem. Naprotiv, ona poziva narodne mase i sve napredne i rodoljubive elemente ove zemlje da se s oružjem u ruci bace žestoko na krvoločnu frankovačku vlast i da s njom obračunaju. U nekim mjestima zauzeli su drugovi pogrešan stav i prema ustaškim organizacijama. Oni su iz kukavičluka, da bi se zaštitili od progona, stvarali i ulazili u ustaške organizacije iako [je] seljaštvo u dotičnim mjestima bilo listom protiv ustaša i njihove banditske organizacije.

Četvrto. Fašistički okupatori i frankovačke bande raspiruju bjeso- mučnu, rasnu i vjersku mržnju, huškaju muslimane i Hrvate protiv Srba i Židova, a Srbe protiv Hrvata, izazivaju među njima bratoubilački rat da bi spriječili njihovo ujedinjenje u borbi za istjerivanje okupatora i uništenje njihovih frankovačkih slugu. Neki drugovi nijesu vodili borbu protiv zvjerskog šovinizma, a za okupljanje svih narodnih snaga, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost, u Narodnooslobodilačkom frontu. Drugovi u B⁷ izdali su letak u kome su namjerno prešutili pokolje i teror koji se vrše nad Srbima u Hrvatskoj, namjerno su izostavili poziv da se zajednički, rame uz rame, bore sa Hrvatima protiv franko- vaca i okupatora.

To odstupanje od partijske linije predstavlja sklizavanje i ogavni šo- vinizam, sprečava ujedinjenje Srba i Hrvata u borbi protiv zajedničkog neprijatelja i pomaže njegove plaćenike.

Peto. U borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih pla- čenika razvija se pod vodstvom Kpm. partije partizanski pokret. (O zada- ćama i liniji partizanskih odreda vidi »Bilten br. 1« Glavnog štaba par- tizanskih odreda Jugoslavije).⁵ Partizani su oružani borbeni odredi Na- rodnooslobodilačke vojske, pokretni odredi koji vode neprekidnu borbu protiv okupatora i njihovih plaćenika, i u boju se bore, čeliče i jačaju. U odnosu prema partizanskom pokretu pojavila su se u nekim partijskim organizacijama dva opasna skretanja.

a) Lijevo-sektaško skretanje s linije narodnooslobodilačkog antifa- šističkog fronta. Drugovi su u Dalmaciji pisali u jednom obavještenju o stvaranju »zelenog kadra«, koji treba da se pretvori u Crveni kadar. Ta sektaška linija vodi odvajanju partizanskog i narodnooslobodilačkog pokreta od antifašističkih, demokratskih i rodoljubivih elemenata koji su spremni da se bore ili pomažu borbu za istjerivanje okupatora iz naše zemlje i uništenje njihovih slugu.

b) Desno-oportunističko likvidatorsko skretanje. Mnoge naoružane skupine ljudi povukle su se ispred terora u šumu gdje tjednima leže ne- aktivno i nisu izvele ni jednu, ma i najmanju akciju. Takve skupine ne mogu nositi časn timer naziv partizana, jer partizani predstavljaju borbene

⁴ Vjerojatno Bjelovar.
⁵ Vidi »Zbornik dokumenata i podataka u NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojno- Istarski institut, Beograd, tom n, str. 11.

odrede koji vode neprekidni rat do uništenja neprijatelja. Linija takvih ljudi, iako naoružanih, vodi njihovoj likvidaciji i raspadanju. To najbolje potvrđuju primjeri u okolici B.⁶ i drugim mjestima gdje je zbog njihove neaktivnosti došlo do demoralizacije i raspadanja.

Likvidatorsko shvaćanje o partizanskom pokretu pojavljuje se još u jednom obliku. Neki drugovi, napr. u Dalmaciji, precjenjivali su geografski faktor i smatrali da na njihovom terenu ne postoje uslovi za partizanski pokret. Koliko je to shvaćanje pogrešno najbolje pokazuje primjer Vojvodine. Tamo nema ni šuma, ni brdina, ali partizani savladavaju sve poteškoće koje terenske prilike zadaju, i zadavaju neprijatelju osjetne udarce.

Naveli smo najvažnije primjere skretanja s partijske linije. Svi drugovi moraju dobro shvatiti da su navedena skretanja prouzročila mnoge naše neuspjehe i lutanja, i da su mnogo smetala pravilnom razvoju narodnooslobodilačke borbe. Oni trebaju da shvate da bez brzog i odlučnog ispravljanja tih grešaka u praksi ili likvidaciji svih slabosti naših organizacija, naša Partija ne može izvršiti onu veliku ulogu u narodnooslobodilačkoj borbi protiv okupatora i njihovih plaćenika koju porobljeni narod od nje očekuje.

IV

ZADACI PARTIJE

Glavna slabost narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj prema »Biltenu« Glavnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije br. 1 je u slijedećem: »Naprednim narodnim borcima u Hrvatskoj još nije uspjelo uvući u tu borbu hrvatsko stanovništvo sela i grada, koje mrzi agenta Pavelića i njegove gospodare okupatore... Pristalice HSS-a moraju biti uvučene u tu borbu protiv okupatora i njihovog agenta Pavelića radi oslobodenja hrvatskog naroda od tiranije tih zulumčara za oslobodenje Dalmacije i drugih krajeva ispod talijanskog jarma«.

Da bi se ta slabost što prije likvidirala potrebno je:

1) Da Partija vodi živu i široko zasnovanu propagandu u masama za stvaranje narodnooslobodilačke fronte. Sve partizanske organizacije, svi članovi i simpatizeri moraju obavezno svakodnevno raditi na svom području u svom krugu i redovima antifašističkih, demokratskih i rodoljubivih elemenata. U redovima pristaša raznih političkih stranaka i grupa, a naročito u redovima HSS-a na njihovom uvlačenju u Narodnooslobodilačku frontu i njenu borbu. Najvažnija zadaća komunista i drugih narodnih boraca u Hrvatskoj je u tome da zatalasaju široke hrvatske mase i da njihovu mržnju prema fašističkim okupatorima i ustaškim okupatorima i ustaškoj bandi pretvore u odlučnu borbu za istjerivanje okupa-

⁶ Vjerojatno Brod.

tora iz naše porobljene zemlje i uništavanje frankovačkih izdajica i krvoloka.

U agitaciji i propagandi u borbi za stvaranje Narodnooslobodilačke fronte, komunisti se obraćaju pristašama HSS-a, SDS i drugih stranaka i grupa kao i njihovim vodama. Narodnooslobodilačka fronta treba da obuhvati sve stranke, grupe i pojedince, sve one koji se aktivno bore protiv fašističkih okupatora i njihovih frankovačkih plaćenika, ili koji bilo na koji način pomažu tu borbu; u mjestima i krajevima gdje za to postoje uvjeti, treba od njih stvarati odbore fronte, borbene fronte. Ovi odbori ne smiju visiti u zraku, već moraju da budu borbeni odredi kao izraz jedinstva antifašističkih demokratskih i rodoljubivih snaga dotičnog mjesta i kraja. Za formiranje Narodnooslobodilačke fronte i njenih partizanskih odreda **osnovan je narodnooslobodilački fond** [za] sakupljanje priloga u novcu, hrani, odijelu itd. Taj fond mora se postaviti na što širu osnovu. Radnici, seljaci, inteligencija i građani, svi bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost, jednom riječju, cijeli narod treba **da** daje svoj prilog za nacionalno oslobođenje.

Drugo. Svi komiteti, organizacije i drugovi u krajevima koji su pripojeni fašističkoj Italiji ili okupiranim od italijanskih fašista treba da dobro shvate da linija Partije prema talijanskom fašizmu izražava duboku mržnju naroda protiv okupatora i težnju naroda da se oni protjeraju iz naše zemlje a odcijepljeni dijelovi naše zemlje, zajedno sa Istrom, vrata u sastav Hrvatske. Oni moraju da shvate da je borba protiv fašističkog okupatora nerazdvojno povezana s borbom protiv ustaških bandi i obratno. Samo smjela, dosljedna i uporna borba za ostvarenje te linije može da okupi i ujedini cijeli narod u tim krajevima: Hrvate i Srbe i sve političke struje i grupe i ličnosti kojima leži na srcu pitanje slobode, nezavisnosti naše zemlje; samo takva borba će razbiti demagogiju talijanskih fašista, koji glume ulogu zaštitnika današnjeg pučanstva od terora ustaških bandi. Ali ona će istovremeno onemogućiti i prljavu igru ustaških bandi, tih fašističkih plaćenika koji glume ulogu neprijatelja talijanskog fašizma, a Narodnooslobodilačku borbu kleveću kao četničku akciju.

Treće. **Razvijati, jačati i širiti partizanski pokret** u svim dijelovima Hrvatske. U partizanske odrede treba uvlačiti hrvatske radnike, seljake i građane, vojne obveznike koji se ne odazivaju pozivima za vojsku, vojne bjegunce itd. Partijske organizacije moraju imati na umu da **Partija vodi kurs na opći narodni ustanak**, koji će protjerati i uništiti okupatore i njihove frankovačke plaćenike, i dovesti do nacionalnog oslobođenja. One se u radu, u borbi, ne smiju izgubiti u sitnicama i zaboraviti ili zanemariti političku i vojničku pripremu narodnog ustanka. Naprotiv, one moraju djelovati da se sitne svakodnevnne borbe i pojedinačne partizanske akcije rasplamsaju u opći narodni ustanak za uništenje okupatora i njihove krvoločne vladavine.

Četvrto. **Pojačati i povećati rad u vojsci.** Rad u vojsci je danas od najveće važnosti (vidi letak CK KPH oficirima, podoficirima i vojnicima).

ma).⁷ Fašistički okupatori i frankovački izrodi nastoje da vojsku pretvore u svoje poslušno oruđe, u krvnike vlastitoga naroda, u krvnike oslobodilačkog pokreta ostalog naroda Jugoslavije. Prelaz jednog dijela vojske

— koja je bila poslana da guši narodnooslobodilačku borbu — na stranu partizana pokazuje da se pravilnim radom u vojsci mogu razbiti planovi narodnih krvopija i pljačkaša i da se ona može pridobiti za narodnooslobodilačku borbu. Mnoge su organizacije zanemarile rad u vojsci. To se ubuduće ne smije dogoditi. Ne smije biti više ni jedne part. organizacije, a niti jednog komuniste koji radu u vojsci ne bi posvetio najveću pažnju. Svi okružni, kotarski i mjesni komiteti moraju odrediti lica koja će se specijalno baviti pitanjem rada u vojsci. Članovi partije treba da iskoriste sve mogućnosti da prodru u vojsku, svoje veze i poznanstva (s vojnicima) i oficirima treba da predaju svojim komitetima. Rad u vojsci treba postaviti na masovnu osnovu. Ne smije biti ni jedne vojarnje i vojnog logora u koje komunisti nisu prodrli, ustanovili čvrste i stalne veze, stvorili jezgru i razvili svoj rad.

Peto. Mnoge su organizacije zapostavile i zanemarile borbu za svakodnevne ekonomske i političke zahtjeve radnika, seljaka i gradana (nagrade, besposlica, glad i skupoća, nestašica najvažnijih živežnih namirnica, rekvizicija žita i stoke, špekulantsko nabijanje cijena, povišenje trošarina itd.). Zato se moglo dogoditi i to da su se neke organizacije izolirale od mase i da najistureniji odredi vode oružane borbe, a pozadina miruje. Komunisti moraju biti svjesni činjenice da borbeno raspoloženje narodnih masa i pojedinih slojeva nije na istom stupnju. Dok su jedni spremni da se bore s oružjem u ruci, drugi su spremni da se u ovaj čas bore samo za svoje neposredne ekonomske i političke zahtjeve, da bi u toku te borbe već sutra sazreli za više oblike borbe sve do oružanog ustanka. Ne gubeći iz vida kurs na oružani ustanak, zadaća je komunista **da ističu sve one sitne zahtjeve za koje su mase spremne odmah poći u borbu, da okupe mase oko tih zahtjeva i da ih vode u borbu, da kombiniraju razne oblike borbe (ekonomske borbe, demonstracije, sabotaze, diverzije, oružana borba), i da niže oblike borbe razvijaju u više oblike.**

UNUTARPARTIJSKE ZADAĆE

Ostvarenje gornjih zadaća može izvršiti samo jaka, zbijena i jedinstvena partija. U cilju osposobljavanja partijskih organizacija za napred navedene krupne zadatke treba odmah poduzeti sljedeće:

Prvo. Jačanje partijskih organizacija. Očistiti ParLiju od oportunističkih, paničarskih i nepouzdatih elemenata koji smetaju razvitku Partije i kočje narodnooslobodilačku borbu. **U Partiju treba primati nove drugove koji su se istakli u radu i borbi i dokazali da su dostojni da budu članovi partije.** Kod primanja novih članova treba budno paziti na to da neprijatelj **ne** ubaci svoje agente u Partiju.

⁷ Vidi dok. br. 17.

Drugo. Odmah treba pristupiti obnavljanju razvijenih organizacija i osnivanju novih. Sve organizacije moraju biti čvrsto povezane sa svojim komitetima i zbijene oko svojih rukovodstava. Okružni komiteti moraju održavati stalnu i čvrstu vezu sa CK.

Treće. Neaktivne organizacije treba aktivizirati i pokrenuti u borbu. Protiv onih funkcionera i članova koji sprečavaju aktivnost naših organizacija i brezzaju narodnooslobodilačku borbu, treba poduzimati oštre mjere sve do izbacivanja iz Partije. U težim slučajevima, gdje se dokaže sabotiranje, treba dotične naprosto likvidirati.

Četvrto. Smjelije izdizati nove drugove na odgovorna mjesta, koji su pokazali odlučnost i inicijativu i sposobnost u pripremanju i izvodenju akcija. Voditi borbu za jačanje discipline, podizati osjećaj odgovornosti pred Partijom i masama, za razvijanje aktivnosti, samostalnosti i samo-inicijative svakog člana.

Peto. **Svi funkcioneri i članovi moraju obavezno temeljito proučavati partijske proglose i drugu štampu i spoznavati partijsku liniju.** Da bi se što prije postiglo ispunjenje postavljenih zadaća, okružni, kotarski i mjesni komiteti moraju organizirati široku kampanju objašnjavanja partijske linije i pomoći nižim organizacijama i članstvu da je dobro shvate i provode u život.

Borba za aktiviziranje svih organizacija i članova, borba za ostvarenje partijske linije mora biti nerazdvojno povezana s odlučnom borbom na dva fronta, tj. borbom protiv »lijevog« i »desnog« skretanja s Unije Partije. Okružni, kotarski i mjesni komiteti moraju obavezno obilaziti sve organizacije, davati im potrebnu pomoć, zvesti stalnu kontrolu njihovog rada i o svemu tome redovito obavještavati CK.

U najtežim časovima borbe pojavilo se u gradu N.⁸ grupaštvo. Partija je razbila pokušavanje grupe, koja se formirala, i očistila Partiju od bolesno-ambicioznih ljudi, koji su kršili odluke Partije i iskrivljavali njezinu liniju. Partijske organizacije moraju budno paziti na sve nezdrave pojave i voditi odlučnu borbu za jedinstvo Partije na bazi partijske linije.

Obavješćujemo sve komitete, funkcionere i članove da temeljito proučite (a ne samo površno pročitaju) ovu okružnicu. Od odlučnog i brzog ispravljanja navedenih pogrešaka i ostvarenja istaknutih zadaća zavisi brzina, zamah, daljnji tok i pobjedonosni završetak narodnooslobodilačke borbe.

Drugovi, smjelo u boj! Stavite se na čelo narodnooslobodilačke borbe, prednjačite svojim borbenim primjerom svagdje i na svakom mjestu, prezrite opasnost i smrt, dokažite da ste najvredniji i najbolji sinovi svog potlačenog naroda, dokažite da ste dostojni časnog imena komuniste!

30. IX. 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

⁸ Sušak

BROJ 67

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH IZ RUJNA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU DA DOBRILU JURIC NE ŠALJU U ZAGREB JER JE PRILAVLJENA POLICIJI¹

Dragi drugovi, primili smo vaš izvještaj i pismo.² Odgovor na pismo dobit ćete u najskorije vrijeme. Posljednjih dana imali smo teške gubitke zbog izdajničkog držanja tehničara.

Ovog druga šaljem specijalno zbog toga da vas obavijestimo da Dobrilu³ ne šaljete ovamo, jer je na njen stan upala policija tražeći jednog druga. Dobrilu su zbog tog druga tražili i u radionici. Izgleda da je njen gazda kazao polic. da je oputovala za Sp.⁴ Zbog toga je odmah obavijestite da se skloni i da ne dolazi ovamo.

Sa donosiocem ovog pisma upoznajte onog druga ili drugaricu koji bi dolazili u obzir kao vaši kuriri. On će vam dati tačnu adresu gdje da se jave kad dođu u Zgb.⁵ Nastojte na svaki način da nadete drugove koje ćete eventualno slati kao kurire dok se donosioc ovog pisma nalazi kod vas, jer je praksa pokazala da je sistem ličnih veza u ovoj situaciji najpodesniji.

Očekujemo izvještaj.

Baš sada dobio sam izvještaj da je 400 domobrana sa svom ratnom spremom prešlo na stranu partizana kod Vojnića.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/18.

² Vjerojatno se odnosi na dok. br. 56.

³ Dobrila Juric, kurir između Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju i Centralnog komiteta KPH.

⁴ Split

⁵ Zagreb

BROJ 68

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 86 OD 2. LISTOPADA 1941.
O DEMONSTRACIJI ŽENA U SPLITU ZBOG NESTAŠICE ŽIVEŽNIH
NAMIRNICA I UGLJENA¹

Splitske se žene bore za živežne namirnice. Nestašica hrane iz dana u dan je sve veća. Ako se i desi, da se neka roba nade u većoj količini na skladištu, trgovci je ne prodaju narodu, nego je daju okupatorskoj vojsci i onima, koji su u stanju da kupe veću količinu pa makar i po većoj cijeni. Tako su radne žene, koje svakodnevno muku muče kako da prehrane svoju obitelj prisiljene su da ostanu bez najminimalnije količine koju bi mogle da nabave. Najbolje se to pokazalo kod šjor Fiorinia poznatog fašiste i špekulanta, on je dobio veću zalihu krumpira. Kad je masa žena, njih oko 300 tražila, da kupe krumpir, on je odgovorio, da je to za vojsku. Svakako gosp. Fiorini više brine za trbuhe okupatora, nego za potrebe naroda. Ali žene nisu dozvolile da budu prevarene. One su demonstrirajući tražile, da im se proda krumpir. Kad nije išlo nikako drukčije, onda su dobro nalemale šjor Fiorinia. Našla se tu jedna dobra špekulantska duša, a to je trgovac Vrdoljak, koji je pomogao svom kolegi po zanatu, da ga izbavi od šaka žena. Ah Fioriniu još nije bilo dosta, nego je pozvao i karabinjere u pomoć. Ali žene se ni tih »čudovišta« nisu uplašile, nego su na čušku karabinjera odgovorile šakom u leđa. Pa i neki oficiri su se našli na licu mjesta. Žene nisu odustale od svojih zahtjeva, one su konačno prisilile gosp. Fiorinia, da otvori magazin i da svakoj ženi da po 6 kg. Tako su sve žene dobile ono što su tražile. Dobile su samo zato što su se čvrsto i odlučno borile. Još neki gosp. Božo Buzdović nakrcao punu barku ugljena. Nije ga htio prodavati, jer se nije mogao nagoditi sa vlastima za cijene. On je htio udariti cijenu od 5 lira po 1 kg a vlasti tobože to nisu dozvolile. Tako je u njihovom razgovoru proteklo nekoliko dana i žene su svaki dan dolazile po ugljen, vraćale se sa praznim vrećama, konačno su se jednog dana sakupile u većem broju oko 100 njih i energično tražile, da se počne prodavati ugljen. Gazda se izvlačio, da ne smije jer mu vlasti ne dozvoljavaju. Crnokoš² ljaši su pokušali, da umire žene, obećavši im da će se dijeliti sutradan. Postojala je opasnost da ne padnu vrata barake pa su se na neki način morale zavarati žene. Ujutro ponovila se stara pjesma, žene su tada u povorci krenule na općinu i tamo tražile, da se počne prodavati ugljen. Fašistima je bilo neprijatno što se tu našla »gomila« žena i izjavili su da će razgovarati samo sa delegacijom žena. Ali žene su zajedno postavile svoje zahtjeve. Odgovoreno im je da će se objaviti u San Marcu kada će se prodavati ugljen. Protest žena imao je uspjeha. Poslije 2 dana počeo se prodavati ugljen po 1.70 lira kg. Svakomu se izdavalo po 10 kg. Gosp. Božo Buzdović ipak je rado pro-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

kriumčario nekom svom poznaniku i po 30 kg, predveče u škuro. Isto tako po nalogu gosp. Krola rezervirao za općinu jednu količinu ugljena, a na nalog fascija drugu količinu. Žene ne dozvolite da vas ovakvi tipovi iza leđa varaju. Još energičnije se založite za svoja prava. Namirnice pripadaju vama. Ne smijete dozvoliti da vam ih okupatori i špekulanti oduzimaju za sebe.

Izgon nekoliko splitskih porodica — oblik općeg izгона hrvatskog stanovništva).² Mi smo već pisali o namjeri faš. okupatora, da rasele hrvatsko stanovništvo Splita i da nasele talijanaše; da uopće isprazne Split i od njega načine trećerazredni provincijski gradić. Otpuštanje drž. činovnika su na dnevnom redu. Bilo iz kojeg razloga otpuste ljude iz službe samo da bude manje činovnika. Pokućstvo i sve važnije predmete iz drž. ureda prenose u Zadar misleći da su tamo sigurniji, nego u Splitu. Baš po tomu se vidi, da za otpuštanje nema u stvari nikakvog opravdanja. Neki činovnici, koji su se izjasnili za službu u Hrvatskoj jednog dana nisu više našli stolove i stolice. Neki su činovnici radi svojih izjava dobili rok od 8 dana za iseljenje iz Splita. Za mnoge činovnike uopće ne mogu naći razlog izгона, jer su suviše »lojalni i korektni«. Stoga ih žele prisiliti, da sami odu. Sve koji nisu rođeni u Splitu plaćaju manje nego ostale činovnike.

Najnečovječniji povod izгона dogodio se roditeljima nekih omladinaca. Policija je radi denuncijacije nekih izroda tražila neke omladince. Sudeći da se oni nisu htjeli dobrovoljno staviti krvnicima na raspolaganje, to su faš. zlikovci uhapsili njihove roditelje. Kad niti to nije moglo dobiti su obitelji ovih omladinaca nalog da se u roku od 4 dana iseles iz Splita. Po svemu vidimo, da faš. banditi namjeravaju sve poštene ljude izagnati iz njihovih domova, ako mi prije njih ne istjeramo. Izgon ovih krvnika iz našeg Splita, jedina je obrana. Zato oružje u ruke!

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE OD 3. LISTOPADA
1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SLABO-
STIMA PRILIKOM FORMIRANJA PARTIZANSKIH ODREDA I O NE-
DOSTACIMA POLITIČKE PLATFORME NOP U DALMACIJI¹**

P. K.-u. Dragi drugovi, primili smo vaše izvještaje i slike. Sada vam odgovaramo kratko:

Prvo, glavni uzrok poraza partiz. odreda i gubitka velikog broja drugova nalazi se u nesavjesnom i lakomislenom odnosu rukovodioca prema tako ozbiljnom i važnom pothvatu.² To je nedozvoljen postupak, koji graniči sa zločinom. U cijelom našem radu, a osobito na vojničkom polju, treba pokazati najviši stupanj odgovornosti. Bez najveće brige za naše borce i stvarnog osjećaja odgovornosti rukovodioca, ne mogu ljudi imati potrebno povjerenje u njih. A to može samo nanijeti velike štete našoj stvari.

Vi ste poslali odred a da prethodno niste osigurali najosnovnije stvari: kanale, veze, vodiča, ishranu na putu itd. Isto tako ste propustili, da političkim radom osigurate pomoć i zaštitu odredima u krajevima kroz koje su morali prolaziti. Samo nedostatkom političkog rada objašnjava se činjenica, da su odredi naišli na neprijateljsko držanje (četnici) u mjestima koja su bila pod našim uticajem.

Drugo, »Pepo«³ komandir Šib.⁴ odreda, koji se dao vući za nos i nasanjati od četnika Paje,⁵ nije dorastao funkciji koju ste mu povjerali. On snosi odgovornost za poraz tog odreda. Zato treba da ga kaznite.

Teće. Iz dosadašnjih neuspjeha sa partiz. odredima zbog nedovoljne političke i organizacione pripreme, vi ste povukli pogrešne zaključke. Ne smije se ni »momentalno« odustati od formiranja odreda. Formirajte odrede po gradovima i selima. Ljudi, koji sačinjavaju te odrede, mogu preko dana živjeti i raditi svoje poslove kao obični građani, a kad se smrači treba da izvode razne akcije i zadaju udarce neprijatelju. Poslije toga se opet razilaze svojim kućama. Pravilnim radom i razvijanjem borbe stvorit će se uvjeti i za partiz. odrede drugih oblika.

Vi grijesite kad šaljete ljude u Drvar.⁶

Četvrto. Vaša platforma narodnooslobodilačke fronte nije platforma nego part. direktiva.⁷ Platforma treba da bude politički program stranaka i grupa, koje su stvorile sporazum za zajedničku borbu. Ona treba kratko da sadrži ciljeve, sredstva borbe, taktiku, disciplinu i lojalnost saradnje.

¹ Original (pisan crnilom, latinicom), u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta u Dalmaciji, Sph, KP—24/20.

² Vidi fusnotu uz dok. br. 113.

³ Pepo Polak-Marijan (vidi dok. br. 43 i 44).

⁴ Šibenski.

⁵ Vidi objašnjenje 4 uz dok. br. 31.

⁶ Odnosi se na grupu boraca iz razbijenog Šibenskog NOP odreda.

⁷ Vidi dok. br. 34, 56 i 79.

Kontakt s drugim strankama, koji održavate, treba pretvarati u ozbiljnu suradnju i zajedničku borbu. Od samog kontakta nećemo imati velike koristi.

Raspored kadrova treba da vrši C. K. i štab za Hrvatsku. Borbe, s kojima raspolazete, zaposlite na vašem terenu, jer i tamo ima neprijatelja koje treba uništavati.

Vodite žestoku borbu protiv velikosrpskih i drugih elemenata koji šuraju s tal. okupatorima. Pojačajte rad u redovima pristaša HSS-a bez obzira na držanje vodstva. Mi moramo uvući njihove pristalice u narod, oslob. borbu svidalo se to vodstvu ili ne. Kod svake grupacije, čije vodstvo odbija suradnju i koči narodnoslobodilačku borbu, treba težište rada prenijeti odozdo.

Peto, odgovorite nam na zadnje pismo, u kome smo postavili pitanje o međusobnim odnosima u vašem rukovodstvu.

Šesto, u vašim »Vijestima«⁸ se uopće ne pišu kraći članci o potrebi stvaranja narod, oslob. fronte. Vi to pitanje dodirujete samo uzgred kad nabrajate neke konkretne primjere terora i pljačke okupatora. To je, međutim, najvažnije polit. pitanje, kome treba posvetiti najveću pažnju. Isto tako treba što više propagirati i raditi na stvaranju antif. fronta omladine i antif. fronta žena. Iz mitinga, koji su nedavno održani gore, mogli ste vidjeti, kolika se važnost pridaje tim pitanjima.

Ništa nam ne javljate o stanju part. organizacija! Zanima nas da li one slabe ili jačaju, kako rade, šta ste poduzeli da ojačaju i da se likvidiraju njihove slabosti itd.

Naknadno ćemo istaći neke pogreške u platformi.

SMRT FIŠIZMU — SLOBODA NARODU!

3. X-41.

Hrv. Čaća⁹

⁸ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ Pokrajinskog komiteta* KPH za Dalmaciju.
⁹ Centralni komitet KP Hrvatske.

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 88 OD 4. LISTOPADA 1941.
O NAMJERAMA OKUPATORA DA PREMJEŠTE HRVATSKO KAZA-
LIŠTE IZ SPLITA U ZADAR¹

Fašisti namjeravaju prenijeti hrvatsko kazalište iz Splita u Zadar

Čudni se »pregovori« vode ovih dana. Nametnuti tuđinski komesar splitske općine »ekselencija« Taconi² »pregovara« sa »ekselencijom« Zerbino³ (prefektom) o darivanju splitskog hrvatskog kazališta talijanskoj državi. Malo se čudno čini, što ta dva tuđinca predstavnici iste okupatorske sile imaju da pregovaraju. Ali fašizmu je sve laž i obmana. Tako hoće i Taconi nekog da obmane, da je on predstavnik splitskog građanstva i da preda kazalište talijanskoj državi. A »ekselencija« Bastianini,⁴ on bi onda to hrvatsko kazalište, koje je Splitska općina darovala prenio u Zadar, jer »Zadar je centar« itd. Split mora da bude obični provincijalni gradić. To je odluka okupatora! Zato hoće da Splitu oduzmu mogućnost da bude kulturni centar Dalmacije. A sva ova pregovaranja idu za tim, da prikriju krađu. **Mi nemamo ništa protiv Zadra, jer je i Zadar hrvatski grad.** Aid zastavu narodne oslobodilačke borbe u Dalmaciji nosi Split. Split je stvarni nacionalni, politički i kulturni centar Dalmacije. Tuđinci hoće da oduzmu Splitu ovo značenje u političkom i kulturnom životu Dalmacije, jer misle na taj način da odrežu glavu narodnom oslobodilačkom pokretu u Dalmaciji. Ali tuđinski okupatori se varaju. Hrvatski Split ostat će rukovodioc ovog narodnog oslobodilačkog pokreta. On je tu časnu dužnost nosioca narodne borbe u Dalmaciji primio od časa, kad su mrski tuđinci oduzeli Dalmaciji Zadar. Split će ovu dužnost savjesno i požrtvovano izvršiti sve dok cijela Dalmacija zajedno sa Zadrom i svim našim otocima ne bude oslobođena od tuđinske fašističke vlasti. Split stoga ne da, da im tuđinci ukradu, njegovo narodno hrvatsko kazalište. Gradani, rodoljubi Splita! Spriječite lopove u njihovoj krađi. Uništite čitavu tu lopovsku bandu!!

Karabinjeri muče omladince! — Dnevno se u karabin j ersk im kasarnama događaju krvavi zločini protiv naših građana. Dnevno krvave zvijeri fašisti i karabinjeri muče naše ljude na najzvjerskiji način. U »taktiku« fašista naročito spada, da uhvate najmirnije građane i da njih muče do krvi, dok ima u njima života. Tim načinom misle zaplašiti svo građanstvo, koje još nije stupilo u odlučnu borbu protiv krvavog fašizma. Tako su na brodogradilištu uhvatili među masom šegrta jednog, i to bez ikakvog razloga i povoda. Tražili su od njega »Naš izvještaj«. Kad im on nije mogao to dati počeli su ga tući i mučiti već na samom brodogra-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Antonio

³ Paolo, prefekt prefektore Split.

⁴ Giuseppe, guverner Dalmacije.

dilištu na oči radnika. Mučenje su nastavili u karabinjerskoj kasarni. Kad nisu mogli od njega ništa izvuci, onda su ga pitali, koji su radnici na brodogradilištu komunisti itd. Nakon 5 dana mučenja pustili su ga na rad. Ali mučenje nije još prestalo. Svako jutro dolazi karabinjerski narednik na škver i ponovo pred svima tuče mladog radnika. Jednom ga je upitao, da li se bavi politikom. Šegrt je odgovorio, da se on time ne bavi. »A zašto se onda nisi upisao u Dopolavoro?« I udri opet. Sada tuku tog mladića sa Dopolavoro koji nije »prislina organizacija«. Ovo mučenje se dnevno nastavlja, a ta karabinjerska zvijer u ljudskoj koži još uvijek žive.

BROJ 71

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 89 OD 5. LISTOPADA 1941.
O ODUZIMANJU ZLATNOG NAKITA ŽENAMA NA ULICAMA SPLITA
OD STRANE FAŠISTA¹

Fašistički razbojnici pljačkaju stanovništvo po ulicama i kućama

»Ovih dana su razbojnici crnokošuljaši hvatali na ulicama ljude i oduzimali im svu zlatninu i dragocijenosti, koje su imali kod sebe sa motivacijom »Pro patria« (Za domovinu). Osim toga zalaze razbojnici u kuće i oduzimaju sve vuneno, čebad, štramce itd., jer im to treba za front. Ovaj razbojnički napadaj na stanovništvo u Splitu, a vjerojatno i u ostaloj Dalmaciji pokazuje prvo, da fašistički okupatori vrlo dobro znadu, da dobrovoljno ne bi od našeg stanovništva dobili ništa za svoj razbojnički rat pa se moraju služiti najobičnijim metodama drumskih razbojnika. Drugo, ovo kupljenje zlata i toplih stvari, što nije samo kod nas nego u cijeloj Evropi, pokazuje, da fašistički razbojnici nisu računali sa zimskim ratom pa moraju otimati stanovništvu zimske stvari. Nadalje se po tom vidi kako dobro stoje njihove ratne rezerve«. Nakon što smo napisali ovaj članak izašao je u »San Marcu« slijedeći demanti: »Kriminalni tipovi, zlorabeći dobru volju građanstva, oduzeli su nekim osobama zlatne predmete pod izlikom sakupljanja zlata za domovinu. Upozoruje se građanstvo da nije naredeno nikakvo sakupljanje zlata, a kada bi to i bilo, onda se to provodilo po točnim uputstvima i uz najstrožu kontrolu, kako se to provelo za vrijeme rata u Abesiniji. Pri kupljanje zlata je i suviše ozbiljna stvar da bi se to moglo vršiti naprečac po privatnoj inicijativi. Ako bi neko slučajno došao da traži zlato, dužnost je građanstva da o tome obavijesti organa vlasti«. Iz ovog de-

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

mantija vidimo: 1) Fašisti priznaju, da su crnokošuljaši koji sakupljaju razbojnici i pljačkaši. To smo mi znali i o tom smo pisali. Dodajmo, da nisu iznimka niti ovi koji pišu ispravke. 2) Priznaju, da postoji mogućnost ponovnog skupljanja, ali »ali po točnim uputstvima«. 3) U trećem stupcu priznaje pisac, da je ovo razbojničko djelo »po privatnoj inicijativi«. Mi znamo da se pod tim nazivom razumijeva inicijativa fašističke stranke. Pod tim nazivom su fašisti lupali hrvatske natpise, bičevali stanovništvo i činili antisemitske izgrede. 4) Ovaj demanti na koncu znači, da se sprema i službena inicijativa »kako se to provelo za vrijeme rata u Abesiniji«. Prema tome građani, sakrivajte zlato, kao što su naši stari spremali zlato pred Turcima. Ako vam fašistički razbojnici provale u kuću ili vas napadnu na ulici oduprite se krađi i razbojništvu! Pridružimo se svi oružanoj nacionalno-oslobodilačkoj borbi, jer će nam ovi razbojnici da opljačkaju našu imovinu. — **Jedna vojnička proslava u Solinu.** — Prije nekoliko dana napili su se vojnici i ofikiri u Solinu. Narod se čudio ovom veselju i slavi. Tek kad je doznao, da se među vojnicima prenijela vijest, da je Italija siktlopila separatali .mir, onda je narod razumio ovo veselje — **»Čekajte, dok pobijedimo«.** Šetači kod Spinuta prije nekoliko dana bili su svjedoci jednog interesantnog prizora. Neki tal. oficir sazvao je svoju četu i držao govor. Među vojnicima se primjećivao nemir i očiti neposlus. Oficir je galamio na vojnike: »Šta se bunite, što hoćete. Vi bi htjeli ići kući? A mi još nismo pobijedili. Svakome od vas pripada mir, kuća, udoban život i rad. Pa mi se zato i borimo! Ali mi još nismo pobijedili. Čekajte, dok pobijedimo! Na vojnicima se vidjelo, da nisu zadovoljni s ovim objašnjenjem i da su ostali kod svog mišljenja: da bi trebalo prekinuti sa ratom i otići kući. **Građani,** provodite propagandu među tal. vojnicima! Stvarajte veze s tal. vojnicima u svrhu zajedničke borbe protiv fašizma. — **Još jedan fašista manje.** — Pred par dana oko 10 sati u veće su prolaznici u Kninskoj ulici primjetili jednog crnokošuljaša mrtvog na ulici. Narodna ruka osvetnica je na djelu. Jedan opet manje, a njegovim putem treba da podu ostali crnokošuljaši. Smrt fašistima! — **Kako uspjeva** mobilizacija ustaške vojske u Dalmaciji! — Naš narod je ispravno shvatio parolu: »Ne odazivajte se u ustašku vojsku! Upućeni ljudi sa Hvara izvještavaju da se skoro nitko ne odaziva u vojsku. Ovo isto obavještavaju i sa Brača i iz drugih mjesta. Narod zna, da se ta vojska organizira protiv bratskih naroda SSSR i protiv naših drugova partizana. Izrod Pavelić ne smije da uspije u svojoj namjeri, da hrvatski narod bude oružje Hitlera i njegove razbojničke bande. Obveznici! Ne idite u vojsku! Vojnici! Bježite sa oružjem u ruci iz ustaške vojske i borite se protiv okupatora i njihovih slugu!

BROJ 72

POZIV KOTARSKOG KOMITETA KPH ŠIBENIK POČETKOM LISTOPADA 1941. NARODU OVOG DIJELA DALMACIJE DA STUPI U BORBU PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA¹

RADNICI, SELJACI, INTELIGENCIJO I SVI RODOLJUBI!

Skoro su četiri mjeseca od kako je zločinački, divlje, zvjerski, krvavo od hitlerovske fašističke razbojničke bande napadnuta miroljubiva zemlja socijalizma — Sovjetski Savez — nada svih ugnjetenih i potlačenih. To je najkrvavija bitka u istoriji čovječanstva. Hitler je predhodno okupirao i porobio sve narode Evrope, da potčini svu njihovu privredu za razbojnički napadaj na zemlju miroljubivih i slobodnih naroda Sovjetskog Saveza. Hitler provada u okupiranim zemljama otvorenu pljačku, teror, nasilje, zavlada je smrtna glad. Hitlerov je cilj zagospodariti cjelim svjetom, a naročito je njegov cilj podjarmiti slavenske narode. Hitlerov je plan: Slavene kao nižu rasu treba djelomično iskorjeniti, a djelomično pretvoriti u bespravno roblje, u tom sramno krvavom pothvatu njemački fašizam ima pokorne pomagače u italijanskom, mađarskom, rumunjskom i finskom fašizmu. Osim tih svojih pokornih prirepaka u borbi protiv Slavena, Hitler nastoji da preko svojih plaćeničkih slugu u pojedinim slavenskim narodima zavadi te narode, da se međusobno krvare i uništavaju.

U takozvanoj »nezavisnoj Hrvatskoj« su fašistički plaćenici Pavelić i njegova franko-ustaška razbojnička banda, najveći izrodi i izdajnici što ih je do sada hrvatski narod imao. Oni su do sada, po nalogu fašizma, streljali hiljade najboljih sinova hrvatskog naroda, koji su se borili za slobodu i nezavisnost protiv fašističkih okupatora. Oni su najprije prodali italijanskom fašizmu Dalmaciju, koljevku Hrvatske kulture. Kasnije su pozvali talijanske fašiste u borbu protiv partizana, predali im cijelu obalu Jadranskog mora, Liku i Bosnu. Predali su Mađarima Međumurje, a ostale krajeve su spremni predati stranim osvajačima kad budu tražili. Pavelić i njegova razbojnička banda, taj ološ, koji nema nikakvog uticaja u Hrvatskom narodu, sije mržnju između Srba i Hrvata, da bi fašistički okupatori mogli lakše i sa manje snaga vladati našom zemljom, da mogu ti fašistički razbojnici baciti što veće snage u borbu protiv SSSR-a. Taj isti ogavni Pavelić i njegova ustaška banda stvaraju dobrovoljačke odrede i tjeraju silom hrvatski narod u borbu protiv SSSR!

RADNICI, SELJACI, INTELIGENCIJO I SVI RODOLJUBI!

Vi ste osvjedočeni da talijanski fašizam, po uzoru njemačkog fašizma, provada nad našim narodu zvjersko mučenje, nasilje, zatvara, tero-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Muzeju narodne revolucije — Split, inv. br. 142.

rizira i ubija, otvoreno pljačka, da nam prijete smrtna opasnost od gladi. Oni su najprije opljačkali magazine, a sada rekviriraju — nose — sve do čega dođu. Seljacima se oduzima sve što imaju: ulje, krumpir i sve proizvode uz besćenje, ili prosto odnose bez ikakve naplate. Talijanski oficiri i fašistički predstavnici već sada govore: da ni jedan seljak neće jesti svoje svinje, da će fašistički osvajači oduzeti sve za svoju vojsku. Masline, tj. ulje takode da će biti oduzeto. Ribarima je poznato da su već fašistički razbojnici oduzeli većinu njihove ribe uz bezćenje, a u onu ribu što je još ostala ribari se ne smiju dotaknuti, pod pretnjom smrću od fašističkog ratnog suda. Sve to fašistički krvopije, osvajači i porobljivači tuđih naroda čine, pod izgovorom najdrzovitije laži, da se oni tobože bore protiv boljševizma za dobrobit naroda. U te laži niko ne vjeruje, jer sav narod zna, da je fašizam najveći neprijatelj čovječanstva, slobode, kulture i napretka. Sav narod zna, da je borba Sovjetskog Saveza i herojske nepobjedive Crvene Armije ujedno borba za slobodu čitavog čovječanstva, protiv mraka, nasilja i ropstva — protiv fašizma.

RADNICI, MORNARI, SELJACI-RIBARI, OMLADINO, INTELIGENCIJO
I SVI DOMOLJUBIVI!

Skoro su četiri mjeseca od kako vodi borbu nepobjediva, herojska Crvena Armija i sav Sovjetski narod za oslobođenje čitavog čovječanstva, protiv porobljivača — protiv fašizma. Ta borba nije osamljena. Hiljade i hiljade partizana vode borbu u svim zemljama okupiranim od fašizma. Tu borbu Crvene Armije i partizanskih odreda u okupiranim zemljama protiv fašizma simpatišu i pomažu milionske mase tih zemalja. Stvara se jedinstveni front borbe protiv fašizma.

U zemljama Jugoslavije: Srbiji, Crnoj Gori, Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i Dalmaciji vode desetke hiljada partizana borbu protiv njemačkih i italijanskih okupatora i njihovih plaćeničkih slugu. Oni su u dva mjeseca borbe srušili 200 mostova, poubijali preko deset hiljada fašista, digli u zrak 17 vozova i preko četiri stotine stovarišta sa hranom i municijom.

Na našem djelu sjeverne Dalmacije pozivamo sav narod u borbu protiv fašističkih okupatora i porobljivača. Nedajmo fašistima ni jednu žlicu ulja, ni jedno kilo krumpira, ni jedno kilo ribe, povrća, kao i ostalih proizvoda. Nedajmo drva, sabotirajmo, skrivajmo i uništimo svu hranu i sve što bi fašistima poslužilo u borbi protiv SSSR-a. Svaki kilo hrane što dozvolimo uzeti fašističkim banditima, produžavamo sami svoje ropstvo. Ustajmo protiv rekvizicije, nasilju se oduprimo silom. Pomozimo finansijalno i u naturi naše partizanske drugove, u oslobodilačkoj borbi sviju nas. Nedati fašistima ništa, pomoći u svemu čime se može partizane, znači voditi borbu protiv fašizma, znači pomoći borbu herojske Crvene Armije i partizanskih odreda, jer njihova **borba je i naša borba, znači boj za uništenje fašističke zaraze.**

ŽIVJELA JEDINSTVENA NACIONALNO-OSLOBODILAČKA BOR-
BA HRVATSKOG NARODA!
SVI U NARODNI OSLOBODILAČKI FRONT PROTIV OKUPATORA
I NJEGOVIH FRANKO-USTASKIH SLUGU!
ŽIVJELA BRATSKA SOLIDARNOST HRVATSKOG NARODA SA
NARODIMA SSSR-a U BORBI PROTIV FAŠIZMA!
ŽIVJELA BRATSKA SOLIDARNOST HRVATSKOG NARODA SA
SRPSKIM, SLOVENSKIM, CRNOGORSKIM I OSTALIM NARODIMA
JUGOSLAVIJE U BORBI PROTIV FAŠISTIČKIH OKUPATORA!
ŽIVJELA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMIJA!
ŽIVIO SOVJETSKI SAVEZ NADA SVIH UGNJETENIH I POROB-
LJENIH!
ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA HRVATSKE!
ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE PRETHODNI-
CA U BORBI PROTIV FAŠISTIČKIH UGNJETAČA!

Kotarski Komitet komunističke
partije okružja Šibenskog

BROJ 73

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KO-
MITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 90 OD 6. LISTOPADA 1941.
O DOLASKU IZ ZAGREBA U SPLIT DELEGACIJE HRS I SHPN KOD
PREDSTAVNIKA FAŠISTIČKIH VLASTI KOJIMA JE PONUDILA
SVOJU SURADNJU¹

Fašisti provode »akcije«

Izgleda, da je u Splitu došla jedna fašistička banda, koja hoće da k nama presadi svoje metode »akcija« iz »naroda«. Fašistički plaćenici banditi zalaze u gostione te tamo provociraju ljude tobož u nekoj diskusiji. Kad netko izrazi svoje raspoloženje u korist Sovjetske Unije, onda započne »akciju« tj. napada oružjem na mirne građane i sve porazbijaju. Ali ne ostaju samo na tome. Ovih noći počeli su lupati hrvatske natpise na radnjama. Uvjereni smo, da će naši građani znati da se suprotave ovim »akcijama« koje će se nastaviti i neće se ograničiti samo na lupanje natpisa.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

HRS² i SHPN³ se ponudili talijanskim vlastima u službu

Ovih dana bila je jedna delegacija HRS i SHPN-a kod predstavnika fašističkih vlasti u Splitu te se po nalogu iz Zagreba ponudila, da vodi borbu protiv komunista među radnicima i namještenicima tvrdeći, da će oni to dobro izvršiti kao u »nezavisnoj« Hrvatskoj. Kao uvjet su tražili, da se dozvoli postojanje HRS-a i SHPN-a. Talijanske vlasti nisu mogle pristati na taj uvjet, ali su obećali, da će HRS i SHPN dobiti unutar fašija posebne sekcije. Dok na jednu stranu frankovačko-ustaška gospoda šire lažne glasine o tobožnjem vraćanju Dalmacije Hrvatskoj da zavedu još preostale naivčine, ma da je njihov »poglavnik« već početkom 1940. predao Dalmaciju Italiji, kako je to rekao Musolini i kako piše »Corriere de la Serra« od 20. V. 1941., dakle na drugu stranu nude talijanskim okupatorima svoje »snage« za borbu protiv hrvatskih radnika i seljaka, poštenih gradana i inteligencije, koji danas pod vodstvom komunističke partije vode borbu za stvarnu socijalnu i nacionalnu slobodu hrvatskog naroda. Tko još ne vidi izdajice i plaćenike?

BROJ 74

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 91 OD 7. LISTOPADA 1941. O PALJENJU U SPLITSKOJ LUCI TALJANSKOG TRANSPORTNOG BRODA¹

U Splitskoj luci zapaljen okupatorski brod od 8.000 tona.

Ovo je treći slučaj u zadnjih mjesec dana da su u splitskoj luci zapaljeni okupatorski objekti. Pred mjesec dana upaljena je i izgorila roba na teretnom brodu kompanije Matković.² Na brodu je bilo sijeno za vojsku. Brod je djelomično oštećen. Zatim je zapaljeno vojničko skladište u luci,³ u kojem se nalazila razna roba za snabdjevanje vojske, odijela za vojsku, 400 komada cerada, sijena itd. Sada već drugi dan gori veliki teretni brod od 8.000 tona, koji je dovezao razni materijal za tal. vojsku.⁴ Tovar je izgorio, a brod je sasvim oštećen i onesposobljen. Time splitski rodoljubi ponovo doprinosaju svoj udio u općoj narodnoj oslobodilačkoj

² Hrvatski radnički savez.

³ Savez hrvatskih privatnih namještenika.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geš-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Po direktivi Mjesnog komiteta Partije požar su 21. kolovoza izazvali obalni radnici (vidi dok. br. 267).

³ Vidi dok. br. 56 i 282.

⁴ Pod rukovodstvom MK KPH Split radnici su 6. listopada zapalili talijanski transportni brod »Palermo« usidren u luci kod javnih skladišta. Talijanska policija je uhapsila sve radnike koji su radili na istovaru broda.

borbi protiv tuđinskih osvajača. Oni neće dozvoliti da Split postane baza za snabdjevanje tal. vojske. Van s osvajačima iz naše zemlje! — **Krvavi agenti.** — Po našim mjestima vrte se krvavi agenti hrvatskih narodnih izdajica i krvnika Pavelića i njegove bande, hvataju sirotinju i pričaju im bajke o bogatoj zemlji Slavoniji, gdje ima kuća i imanja, u kojima nema nikoga. Obećavaju ti agenti kuću s namještajem, stoku, oruđe i polja koliko hoćeš, a za put nekoliko hiljada kuna. Nade se netko, pa se polakomi i ode. Ali većina neće ni da čuje. Znade seljak, da je to namještena kuća, ta stoka, to oruđe i ta polja oteto od njegovog brata srpskog seljaka, koji je tu stoljećima trpio od ugnjetavanja i pljačke, koga su gnječili isti ti narodni neprijatelji, Njemci i njihovi domaći plaćenici, koji su ga danas, poslije nego što je tu grudu stoljećima branio i krvavim znojem natapao, protjerali, opljačkali, na mnogima mjestima zvjerski ubili ne štedeći ni djece u koljevkama. Znade naš čovjek, da se na pragovima tih kuća još nije osušila krv ni krvava suza njegova brata srpskog seljaka, znade on, da će sutra, ako se njegova domovina ne oslobodi, faš. zločinci protjerati i njega s njegova krša u tuđinu kao što je to učinio s njegovim bratom, istarskim seljakom. Hrvatski seljaci u Dalmaciji, ne nasjedajte ovim lažovima; ujedinite se skupa sa srpskim seljacima u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, tuđinskih okupatora i njihovih slugu, Pavelića, Nedića, Ljotića, Novakovića i svih izdajica Hrvatskog i Srpskog naroda.

BROJ 75

**IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 92 OD 8. LISTOPADA 1941.
O POZIVU NOP-a PROFESORIMA I DIREKTORIMA ŠKOLA DA SE
PRIKLJUČE BORBI SVOJE OMLADINE!**

Profesori i direktori, budite uz borbu svoje omladine!

25. pr. mjeseca dačka omladina našeg hrvatskog Splita dostojno je nastupila u borbu protiv tuđinskih okupatora.² Sva rodoljubiva javnost dočekala je oduševljeno istup naše divne omladine. Svi su u demonstrativnom nastupu naše omladine vidjeli jamstvo, da neće uspjeti tuđinski pakleni planovi za odnarodnjivanjem našeg naroda. Nažalost ovu borbu omladine nisu pravilno razumjeli samo neki direktori srednjih škola. Oni nisu shvatili, da nastup đaka nije bio uperen protiv njih i mjesto, da su stali na stranu đaka, koji su tražili hrvatske svjedodžbe, oni su u

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 63. 287, 288 i 406.

interesu okupatorskih vlasti zauzeli neki protudački stav »jer se bune« znači nastupiti protiv borbe hrvatskog naroda za oslobođenje. Neki su tako daleko išli, da su dali policiji imena nekih daka kao organizatora. Naročito je daleko otišao direktor Srednje tehničke škole ing. Lukas. On pokazuje, da je shvatio nalog policije, da u fašističkom režimu profesori u prvom redu moraju biti dobri policajci. On je svoje dake po nalogu policije provocirao. On je dacima rekao da dođu drugi dan, da će dijeliti svjedodžbe. Drugi dan je školsku zgradu opkolila policija, karabinjeri i milicija da bi pohvatala dake. Ali daci su izmakli ovoj klopci. Neki daci od onih, koji su prijavljeni policiji i njihovi roditelji dobili su nalog, da u roku od 48 sati napuste Split, a da ne smiju ponijeti sa sobom nikakve stvari. Tako je policija uz pomoć ing. Lukasa htjela da uguši pokret daka protiv odnarođivanja. Ali ove sve mjere ne mogu okupatorima pomoći u njihovom cilju, ako profesori i daci stupe uz ostali narod u borbu za oslobođenje naše domovine od vjekovnih neprijatelja našeg naroda. Daci i profesori! Smjelo i dalje u borbu protiv tuđina i njihovih slugu. Smrt fašizmu — sloboda narodu !

Suboki u splitskim fašističkim organizacijama. — Splitskim crno-košuljašima dogodila se uzorna nepravda. Zamislite, oni ovde vrše najgore krvničke poslove; mlate ljude po policiji, linčuju narod, disciplinirano učestvuju u svim ekspedicijama izlažu svoje živote, a ipak njima u fašio hoće da oduzmu vlast. Došao najednom nalog, da se svim splitskim fašistima oduzmu funkcije i da se mjesto njih postave fašisti iz Italije. To se zbilja nije moglo podnijeti i nastala je među »junačkim« fašistima prava uzbuna. Izložili oni »hijerarhima« kako oni izlažu svoje živote i kako ih rodoljubi ubijaju, pa nije pravedno, da oni baš ništa nemaju od vlasti da moraju predati svoje funkcije u stranci drugima. I uvidiše njihove opravdane razloge, te ih ostaviše. Zar se sada još čudite, građani Splita, »privatnoj inicijativi« razbojničkog otimanja zlata?

Nedajte se slikati od fašista i tal. vojnika! — Primjetili smo, da tal. oficiri, vojnici i fašisti slikaju naše ljude, djecu i djevojke na važnim javnim mjestima naročito kupalištima. To slikanje vrše neprimjetno ili pod kojom izlikom (»da bi se rado slikali s djetetom, jer imaju i oni malo djeteta«). A neopazice na toj slici bude koji tal. vojnik ih oficir. Ove slike šalju tal. časopisima te im služe agitaciji o tobožnjem prijateljstvu okupatorske vojske i naroda. Stoga se građani ni pod kojom izlikom nedajte slikati i pazite, da vas ne bi neprimjetno slikali.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 93 OD 9. LISTOPADA 1941.
O TEŠKOM MATERIJALNOM POLOŽAJU ČINOVNICA
U DALMACIJI¹

Fašisti hoće da izgadne državne činovnike!²

Nakon okupacije državni činovnici zapali su u vrlo težak položaj naročito u dijelovima Dalmacije pripojenim Italiji. Plaće drž. činovnika pretvorene u lire snižene su prema faktičnoj kupovnoj snazi na jednu trećinu prijašnjih plaća. Na tržištu lira nema veće kupovne snage, nego je imao prijašnji dinar. Plaća jednog kvalificiranog činovnika VII. grupe referenta kod viših nadležstava iznosi 800 lira, a plaće nižih činovnika na pr. jednog oženjenog pripadnika IX. grupe 450 lira, dok su plaće zvančaničnika od 300—250 lira. Posve je jasno, da se kod ovih današnjih cijena s ovim novcima uopće ne može živjeti. Fašističke vlasti ne samo, da ne povisuju plaće prema porastu cijena, nego dapače žele činovnicima oduzeti i onu zaradu, koju su svojim radom zaslužili. Kako su u Splitu bile centralne državne ustanove za cijelu Dalmaciju, to su ti uredi i nakon predaje jednog dijela Dalmacije Italiji morali i dalje vršiti posao za cijelu Dalmaciju, pa i za onaj dio, koji je pripao »nezavisnoj« Hrvatskoj. Posve je prirodno, da su drž. činovnici tražili plaću i od »države« Hrvatske, za koju su radili, tim više, što im obje plaće i hrvatska i talijanska zajedno dosižu realnu vrijednost plaće prije okupacije. Međutim radi zategnutih odnosa među silama osovine Talijani smatraju »paveličevce« njem. agentima, a plaća iz Hrvatske kao primanje mita sa strane »neprijateljske sile« a ustaški agenti među drž. činovnicima opet žele prikazati ovo davanje »hrvatske« plaće ne kao zasluženu plaću za rad, nego kao milostivu pomoć drž. činovnicima kojima je u ustaškoj Hrvatskoj navodno bolje, nego u Italiji. Radi ovakvih odnosa među osovincima stradaju drž. činovnici kao onaj plot, preko kojeg su se psi tukli. Italija je zabranila drž. činovnicima, da prime plaće iz Hrvatske. Drž. činovnici su ogorčeni radi ovakovog postupka i ističu, da oni žele dvije plaće, jer su radili za dva gospodara, a niti jedan ih ne plaća tako, da bi mogli živjeti. Njih se ne tiče međusobne svade prijatelja u osovini. Oni nisu krivi za ovakovo stanje u našoj domovini, koje su stvorili strani okupatori i njihove sluge ustaše. Oni i fašiste i ustaše smatraju jednako krivim i nezakonitim gospodarima, koji su sjeli narodu na grbaču protiv volje naroda. Niti jedne ni druge ne drže boljima. Od jednih i od drugih traže plaću, jer su za jedne i druge radili. Ako faš. vlasti neće da činovnici primaju plaću iz ustaške Hrvatske, neka im povise plaću, na bazi sadašnjih životnih troškova i oduzmu poslove za Pavelićevu Hrvatsku.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na getetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 81 i 102.

Sve dotle činovnici ne smiju odustati od svog prava na plaću za svoj rad. Drž. činovnici po svom današnjem postupku vide, da im narodni neprijatelji ne donose nikakovo dobro, nego samo još veću bijedu i izrabljivanje. Zato drž. činovnici vele: Kakva plaća, takav rad! Drž. činovnici, sabotirajte rad za okupatora i ustaše. Pridružite se narodnoj borbi protiv tuđinskih okupatora i njihovih slugu ustaša!

Istjerajte iz svojih redova tuđinske agente! — Među radnike na brodogradilištu uvukao se neki Miljević Mile, koji obilazi radnike i govori im, neka rade za pobjedu osovine, jer je Hitler obećao, da će svi dobiti hrane iz Rusije, ako faš. Njemačka pobijedi. Ovakovim izrodima je zaluđan posao među radnicima škvera. Ali ga oni trebaju istjerati iz svoje sredine, neka on i svi slični vide, što čeka tuđinske agente među našim radnicima.

BROJ 77

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD
10. LISTOPADA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O POLI-
TIČKOJ SITUACIJI I IZVRŠENIM AKCIJAMA**

Prijevod¹

Split, 10. X. 1941.

Dragi drugovi! Zakasnili smo da pošaljemo ovaj izvještaj o stanju kod nas u Dalmaciji, jer nitko od nas nije mogao dobiti propusnice. Drug Majki² sprema se dnevno za odlazak, da vam podnese detaljan usmeni izvještaj, ali nije još mogao oputovati. Nadamo se da će za 3—4 dana stići u Zagreb.

U prvom redu izvještavamo o **sabotaži**. U posljednjem listu saopćili smo vam, da je bio zapaljen u splitskoj luci brod firme Matković, koji je bio pun sijena.³ Sijeno je izgorjelo, a brod djelomično oštećen, tako da su u škveru⁴ zahtijevali od Talijana 800.000 tal. lira. 6. X. 1941. zapaljen je u luci u Splitu veliki talijanski transportni brod od 800 brt. Roba, koja se nalazila na brodu je izgorjela. Uspjelo im je samo spasiti nešto municije, koja se nalazila na brodu. Brod je dva čitava dana gorio, tako da je potpuno oštećen i neupotrebljiv za plovidbu. Ova akcija nam je dobro uspjela. U skladištu na obali — kao što smo već prošlog puta

¹ Original ovog dokumenta zaplijenjen je od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje CK KPH (sada IHRPH) smatrajući ovaj dokument vjerojodostojnim prevelo ga je sa njemačkog jezika. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/30.

² Andrija Božanić

³ Vidi dok. br. 74 i 267.

⁴ Brodogradilište.

javili — bilo je zapaljeno 15 vagona sijena, 400 vojničkih celta,⁵ veliki broj konzerva, brašno i drugo. 24. IX. 1941. bili su oštećeni jedna lokomotiva i dva vagona, a prošlog tjedna opet su oštećene dvije lokomotive i dva vagona (jedna je izgorjela). Osim toga radnici vrše u brodogradilištu sabotaže. U tim škverima i radionicama popravljaju se talijanski teretnjaci. (Radi se polagano, mašine se oštećuju kao i djelovi mašina, koje moraju Talijani dopremati iz Trsta.)

Što se tiče ostalih akcija, izvršeno je u Splitu više prepada na talijanske fašiste i ustaše. Tako je uboden [nožem] poznati špijun i talijanaš Petraello⁶ u Splitu. Prolaznici su naišli u nekoj pokrajnoj ulici u Splitu (Kninska ulica) u noći u prošlom tjednu na jednog pripadnika crnih košulja, koji je mrtav ležao na zemlji. Talijanske vlasti nisu ništa o tome javile, kao ni o tome da su bile bačene bombe na talijanske karabinjere i pripadnike crnih košulja (javili su samo da je jedan karabinjer prilikom vršenja službe izgubio život). U Kaštelima kod Splita bio je ranjen jedan ustaša iz revolvera. Sa četiri revolvera hica bio je teško ranjen Luka Čulić,⁷ predsjednik HRS-a u Splitu. Njegova kćerka također je bila ranjena. Čulić je bio »štrajkbreher« i prije dva mjeseca spriječio je štrajk u jednom električnom poduzeću, gdje je namješten, osim toga je vjerojatno pravi frankovac, ili bar ne daleko od toga. Mislimo da je bilo pogrešno na njega pucati, jer je jedan od funkcionera HSS-a i oni ga brane iako ne odviše, a nekoji nam to već prebacuju. Alojz Pećnik i Beljšak(?)⁸ u telegramima su protestirali u ime radništva ustaške Hrvatske. Mi nismo donijeli odluku, da se on napadne; bilo bi nešto drugo, da se to desilo za vrijeme štrajka. Napadnuti i lakše ranjeni bili su još dva fašista iz Splita. Kao što vidite, stvar se u tom pogledu kod nas pokrenula, iako lagano. Moralo bi to preuzeti karakter većih poduhvata. Moramo nastojati, da borbu protiv okupatora i njegovih slugu pojačamo, naročito zbog toga, što se vidi, da Talijani to izbjegavaju. (Oni su na pr. zbog bačenih bombi u Splitu optužili jednog ustašu iz Brača te ga strijeljali; oni se uglavnom ograničavaju na grožnje, bar što se tiče Splita).

25. IX 1941. bila je demonstracija školske mladeži u Splitu.⁹ Učenici su tražili od direktora da im se izdaju hrvatske svjedodžbe, jer je ovaj imao namjeru da im izda talijanske svjedodžbe. Učenici su to odbili, te su najprije protestirali pred školom a kasnije su otišli pred kazalište. Tu ih se skupilo po prilici 600. Pred kazalištem su održali protestni miting i pjevah su narodnu pjesmu »Oj Slaveni« kao i pjesmu »Nije ova zemlja talijanska«. Pošto su još otpjevah nekoliko narodnih pjesama, razišli su se kličući Narodnooslobodilačkoj fronti, nadalje kličući i Sovjetskom Savezu a protiv okupatora i fazima. Bilo je oko 40 učenika

5

⁶ Vidi dok. br. 51, 63 i 406.

⁷ Predsjednik HRS-a. Prije rata bio funkcioner HSS i predsjednik HRS, poznat po svojoj borbi protiv radničkog pokreta. Od osnivanja NDH prišao je ustašama i dalje ostao na položaju predsjednika HRS nad kojim su ustaše, preuzele rukovodstvo. Atentat na Čulića izvršio je, 1. listopada, u Splitu, Veljko Neskovtina, član udarne grupe, u Čulićevom stanu, kod Mosta. Čulić je teško ranjen, ali je ostao u životu. Po završetku rata, osuđen od Narodnog suda na smrt, strijeljan je 1945. godine.

⁸ Ivan Buzeha, pred završetak rata pobjegao u inozemstvo.

⁹ Vidi dok. br. 63, 287, 288 i 406.

uhapšeno. Demonstracije su uspjele i stanovništvo je pozdravilo omladinu prigodom demonstracija. Našoj omladini je uspjele tada obuhvatiti skoro čitavu školsku omladinu u jednoj protestnoj akciji protiv politike odnarođivanja, koju provode talijanski okupatori. Izvješteni smo da su se profesori i učitelji organizirali i ujedinili protiv pokušaja Talijana da škole talijaniziraju (profesori su već formirali jedan zajednički odbor).

Prodavači na tržnici neće da donose svoje proizvode na trg, jer im ih Talijani oduzimaju odnosno kupuju robu ispod cijene, tj. oni plaćaju cijenu, koju oni hoće. Osim toga dobili su seljaci nakon dolaska Talijana poziv, da isplate otplate za njihova imanja, koje oni kroz tri godine od provođenja agrarne reforme nisu platili. Splitskim težacima je sumnjivo, što nekadašnji velikoposjednici, talijanski otpanti, u posljednje vrijeme posjećuju i razgledaju nekadašnja njihova imanja. Isto tako progledali su splitski zemljoradnici namjeru Talijana, da izazovu međusobne sukobe između splitskih zemljoradnika s jedne strane i seljaka iz okolice Splita s druge strane. Na tim konkretnim pitanjima organizirali smo borbu seljaka i ostalih slojeva za njihovo podizanje na viši stepen i ujedinili smo ih u jedinstvenoj borbi protiv tuđina i njihovih slugu.

Uz jedinstvenu frontu za oslobođenje protiv osvajača sudjeluje i činovništvo, koje je loše plaćeno i koje namjeravaju Talijani otpustiti (jedan dio njih je već otpušten). Također se priključuje toj borbi djelično i inteligencija. Ali ova pomoć pokazuje se samo u sakupljanju novca i sredstava za partizane i pravoslavne. Spremni su badava liječiti partizane, davati drugovima sobe za spavanje, za rad i kao sklonište, ali nisu spremni sudjelovati u akcijama i oružanim borbama. Sve akcije koje smo do sada poduzeli, izvršili su uglavnom radnici, koji također i snose glavni teret narodnooslobodilačke borbe.

Mi vodimo i dalje pregovore s raznim predstavnicima političkih grupacija u Dalmaciji u cilju stvaranja jednog narodnooslobodilačkog fronta. Imali smo jedan razgovor s Paškom Kaliternom,¹⁰ ali on neće uopće ništa da čuje o saradnji na akcijama i mišljenja je, da mi provodimo ludu politiku i da hoćemo glavom kroz zid. Njegovo je mišljenje, da radnici i namještenici treba da pristupaju u »Dopolavoro« i druge fašističke organizacije, a time da ne budu otpušteni. U razgovoru s našim drugovima rekao je Paško Kaliterna, da Rusija snosi krivnju za ovo stanje, jer je navodno tri godine hranila Njemačku i da je pristup Jugoslavije Trojnom paktu bio u interesu hrvatskog naroda. Mi smo također u pregovorima s drugim funkcionerima HSS-a. Također se i Sime Poduje¹¹ odlučio razgovarati s nama. Danas navečer smo imali s njim sastanak; kako izgleda oni su pripravnici saradivati u pitanjima škole i

¹⁰ Do rata funkcionar HSS u Splitu. Kao zastupnik HSS i osoba Mačekovog povjerenja istakao se u borbi protiv demokratskih elemenata lijevog krila stranke. Kada je stvorena Banovina Hrvatska s tadašnjim državnim vlastima aktivno je sudjelovao u progibanju komunista, ugušivanju radničkog i sindikalnog pokreta i štrajkova. Nakon kapitulacije Jugoslavije odbijao svaku suradnju s NOP i držeci se Mačekovih instrukcija uskoro počeo suradivati s talijanskim okupatorima u borbi protiv NOP. Umro u toku rata u sibijskoj bolnici kao umobolnik (vidi dok. br. 55 i 328).

¹¹ Funkcionar HSS pristupio NOP nakon kapitulacije Italije 1943. godine.

bojkota, novina¹² itd. Sto se tiče samostalnih nacionalista,¹³ stojimo s njima tek u pregovorima. Svi skupa neće nikakvu borbu i vole s okupatorima živjeti u miru.

U posljednjem smo vam listu pisali o narodnim izdajicama, pravoslavnom popu Urukalu,¹⁴ dr Desnici,¹⁵ bivšem banu Buiću,¹⁶ koji pregovaraju s Talijanima u pitanju zajedničke borbe protiv nas. Oni se skrivaju tim, da navodno žele zaštititi Srbe od ustaša. Nadalje smo saznali, da je u Splitu prije nekoliko dana održan sastanak između Nike Bartulovića, Ilije Birčanina,¹⁷ četnika i saradnika Koste Pećanca, dr Mimice¹⁸ i Grđića.¹⁹ Na sastanku je zaključeno, da se u prvom redu mora voditi borba protiv komunizma i u tu svrhu treba putovati u sva mjesta (Grđić je već otputovao u Mostar), jer su komunisti krivi zbog terora, koji okupatori provode nad narodom, jer komunisti stvaraju nemire.

Ova se grupa namjerava osloniti na nacionalističku omladinu. Činjenica je, da je omladina, koja stoji pod utjecajem nacionalista, odbila u posljednje vrijeme saradnju s nama, a i omladina HSS-a s kojom je u zajednici imala naša omladina namjeru izdati letak protiv se tome da se u tome letku govori o borbi protiv fašizma. Oni su samo za to da se vodi borba protiv odnarodavanja. Očito je da frankovci vrše veliki utjecaj na HSS-ovsku omladinu. Tako stoji stvar u Splitu, a vjerojatno i u okolini, odnosno u područjima gdje se odozgor stvara narodnooslobodilačka fronta. Mnogo više uspjeha imamo, kada u konkretnim pitanjima i u interesu naroda pokrećemo akcije odozdo. Osim gore spomenutih akcija provele su i žene u Splitu dvije akcije, i to jednu pri razdiobi krumpira i jednu pri razdiobi ugljena. U jednoj akciji sudjelovalo je po prilici 300 žena, a u drugoj oko 100 žena.²⁰ Obadvije akcije su uspjele i žene su se držale vrlo čvrsto u sukobu s karabinjerima izvojevale što su htjele, tj. razdiobu krumpira i ugljena. Vojni obveznici se ne odazivaju pozivima u ustašku vojsku. U svim općinama iz kojih posjedujemo podatke, najveći se dio vojnih obveznika nije odazvao pozivu, a u nekim općinama nije se nitko odazvao. Tako na primjer i u Krajiškoj (općini) od 30 pozvanih nije ni jedan išao u vojsku, a u općini Poljice otišlo je u vojsku od 54 pozvana samo 17, iz Omiša otišlo je od 24 samo 7. Ovi vojni obveznici koji se ne odazivaju pozivima, prisiljeni su da se skrivaju i morat će se boriti protiv ustaša i okupatora, i tako će se priključiti partizanima.

¹² Odnosi se na ilegalnu štampu.

¹³ Vidi objašnjenje 29 uz dok. br. 56.

¹⁴ Sergi je Urukalo

¹⁵ Dr Uroš Desnica

¹⁶ Dr Miro Buić

¹⁷ Ilija Trifunović-Birčanin, četnički vojvoda iz balkanskih ratova. Početkom listopada 1941. s legalnom talijanskom propusnicom, stigao iz Nikšića u Split. Cijem je došao oko njega se okuplja društvena i politička elita doradne Jugoslavije iz Splita i nekih krajeva Dalmacije. U kući dr Tome Mimice održan je sastanak kojem su pored Mimice i Trifunovića prisustvovali Niko Bartulović i Radmilo Grđić. Na sastanku je dogovoreno o suradnji s Talijanima protiv partizana. Talijani, kojima je bila poznata Trifunovićevo misija, prihvataju ga u svojstvu komandanta «bosanskih, ličko-dalmatinskih i hercegovačkih četničkih odreda».

¹⁸ Dr Tomo Mimica, pristaša pokreta Draže Mihailovića.

¹⁹ Radmilo Grđić.

²⁰ Vidi dok. br. 68.

Sto se tiče razvoja partizanskog pokreta kod nas u Dalmaciji, to i dalje vodimo. Kako vidimo, vi ste nas razumjeli, i tako još više nastojimo da formiramo kod nas odrede i da vodimo partizansku borbu. Drugovi iz Livna su nam rekli, da ima u okolini Livna oko 50—100 osoba, partizana, koji su spremni stupiti u borbu. Dali smo im odmah direktive da stupe u borbu i povezali ih preko Sinja sa štabom u Drvaru²¹ u svrhu da se sporazume o konkretnom planu akcija, koji je bio i nama podnešen. (Livno je u blizini Bosne i Drvara). Osim toga uputili smo za tu svrhu u okolinu Livna dobrog i popularnog druga Vojina,²² koji je pobjegao iz internacije iz Italije. U području Sinja kod Bitelića formiran je partizanski odred.²³ Poslali smo tom odred iz Splita druga Milića²⁴ (Španjolca) kao političkog rukovodioca. On nam je saopćio da su odmah prvog dana, kada je došao ubili jednog oružnika a jednog zarobili.²⁵ Nakon toga morali su se povući u unutrašnjost Bosne, jer su poslani jake talijanske snage u Bitelić. Danas se u Splitu proširila vijest, da su partizani u okolini Vrlike napali dva teretnjaka s ustaškim vojnicima te ih pobili.²⁶ Slali smo drugove, članove Partije iz Splita u općine: Sinj, Vrlika, Livno i Knin, da pojačaju tamošnje partijske organizacije i da rade na razvijanju partizanskog pokreta. Imat ćemo u vidu primjedbu, koju ste nam u posljednjem pismu saopćili i koja se odnosi na formiranje partizanskih grupa.²⁷

PK je smatrao u zadnje vrijeme, naročito nakon iskustva s partizanskim odredima, da je potrebno da poduzme neke mjere²⁸ koje su bile nužne, da se djelatnost partijskih organizacija u Dalmaciji podigne na visinu, koju traži današnja situacija. Uputili smo pismo nekim organizacijama,²⁹ u kojem smo im ukazali na nedostatke i griješke u njihovim organizacijama i oštro kritizirali oportunistički oporunizam pojedinih drugova. Zbog toga smatramo, da je svakako potrebno i korisno, da raspustimo dvije mjesne organizacije u Sinju, te da oštro kaznimo otvorene sabotere i oportuniste, i to: PK je potvrdio odluku OK Šibenik, da se raspuste organizacije u Vodicama i Zatonu, jer su sabotirale rad oko formiranja partizanskih odreda i druge akcije.³⁰ Isključili smo 7 drugova iz Partije u Trogiru,³¹ koji su odbili da stupe u partizane. PK je došao do zaključka, da se nikako ne smije trpiti nerad i oportunistički oporunizam OK Sinj i tako smo ga raspustili i formirali privremeno rukovodstvo za Kotar Sinj.³² U Splitu i Solinu isključili smo 10 drugova iz Partije,³³ koji su se pokazali

²¹ Odnosi se na Stab Drvarske brigade.
²² Narodni heroj Vojin Zirojević, uhvaćen u selu Crni Lug od četnika kao komesar IV operativne zone NOV Hrvatske 1942. godine bio izručen Talijanima: ovi ga ponovo predaju četnicima, koji su ga ubili iste godine.
²³ Odnosi se na Sinjski NOP odred.
²⁴ Maks Baće
²⁵ Vidi dok. br. 62.
²⁶ Akciju su izvršili 8. listopada partizani iz reiona Knina (vidi dok. br. 81, 412 i 415).
²⁷ Odnosi se na partizanske grupe u gradovima.
²⁸ Odnosi se na organizacione mjere i utvrđenje discipline u partizanskim odredima, radi boljeg izvršavanja zadataka.
²⁹ Pismo je upućeno partijskim organizacijama na sektoru Šibenika, Trogira, Sinja, Vodicama i otoka Hvara.
³⁰ Vidi dok. br. 53 i 54.
³¹ Vidi dok. br. 55.
³² Vidi dok. br. 42.
³³ Vidi dok. br. 38, 39 i 42.

loši u akcijama i u vezi sa stupanjem u partizane. Isto tako smo očistili organizaciju u Kaštelima. Računamo da nismo postupili prestrogo. PK je uvjeren, da će te mjere doprinijeti jačanju partijske organizacije u Dalmaciji i podići joj autoritet kod masa.

»Naš izvještaj« izlazi svaki dan. Ovim vam šaljem nekoliko primjeraka. Što se tiče platforme,³⁴ nju još nismo napisali, da je predložimo drugim političkim grupacijama u Dalmaciji, a drugo mi smo je pisali opširnije, da bismo upoznali sve patriote s ciljevima, sredstvima i formama borbe koje predlažemo kao jedino moguće da se uspješno vodi i dokončana borba protiv okupatora i njegovih slugu. Pišite nam konkretno i opširno o našim zadacima, griješkama i nedostacima. Pošaljite nam na vrijeme letak za proslavu Oktobarske revolucije. Ne javljajte nam ništa usmeno po drugu, jer je samo običan simpatizer i nije dovoljno konspirativan.

S drugarskim pozdravom

PK ZA DALMACIJU

BROJ 78

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 95 OD U. LISTOPADA 1941.
O PRUŽANJU OTPORA OKUPATORU OD STRANE DJECE
I OMLADINE¹

Narod u borbi protiv okupatora.

ZŠto sve Talijani ubijaju naš narod. U noći nedjelje na ponedjeljak išao je iz Klisa Boban Andrija, prema svojoj kući Solin-Rupotine. Boban se je u Klisu zadržao po poslu i ne sluteći zlo uputio se je oko 2 i po sata kući. Kad je bio blizu Rupotine dočekala ga je tal. patrola i bez ikakove opomene na mjestu ustrijelila. Pokojnik je imao kod sebe ispravnu legitimaciju, za koju ga Talijani nisu ni pitali. Boban Andrija ostavlja za sobom ženu i četvoro nezaštićene djece. Narode! Diži se na oružje! **Istjerajmo** faš. osvajače iz svoje zemlje! Osveti krv poubijane naše braće!

Ni djeca neće da pozdravljaju fašistički. Sa Klisa. Ovih dana pri otvaranju mjesne osnovne škole, neka umišljena stara »dama« učiteljica fašistica pozdravila je djecu prvog razreda sa otvorenom šapom, našto joj je jedan dječak odvratio stisnutom šakom. Kad je stara »dama« vidjela da joj djeca ne ozdravljaju po njenu, izvela je mališana koji ju

³⁴ Vidi dok. br. 34.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

pozdravio sa stisnutom šakom (Gizdić Ante) i udarila ga 4 puta šibom, te mu naredila da pozdravi fašistički, našto je dečko odgovorio kao i prije i primio opet 4 šibe, tako da se je ta drama opetovala 7 puta. Ali je mališan i po sedmi put ostao pri svom pozdravu. Ovaj primjer dječaka može da i mnogim odraslima bude na uvid, da faš. banda ne može ništa nasilnim putem postići ako im se suprotstavimo: a također ovaj primjer karakteriše fašističku kulturu, koju slijepo slijede samo par izroda našeg naroda a među njima moralno, pokvarena učiteljica Dragošević Margarita.

Fašistima smeta naša pjesma. Naša omladina trudi se da na svakome mjestu pokaže svoje rodoljublje. Nasuprot tal. muzici, koju malo ko sluša na trgu, ona pjeva hrvatske pjesme. Neku večer zaorila se po Bačvicama hrvatska pjesma. Sutradan agenti su došli na isto mjesto, gdje su se omladinci opet okupili i pozvali ih da se razidu, »ako hoće, ako ne, onda će morati«. Omladina se tada skupno povukla i razišla, ali hrvatska će se pjesma i dalje oriti gradom i periferijom, usprkos zabrani tal. okupatora. Gradani, pjevajte svuda našu pjesmu i govorite svuda našim jezikom, pokažite tudinu da ovo nije njegova zemlja nego naša!

BROJ 79

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 96 OD 12. LISTOPADA 1941.
O CILJEVIMA I ZADACIMA NOR-a¹

Za nacionalno oslobodilačku frontu.²

Stvaranje nacionalno oslobodilačke fronte neotklonjivo se nameće svim porobljenim narodima, koje fašizam ugnjetava i nastoji sistematski potpuno uništiti. U koliko porobljeni narod ima i trunka nacionalne svijesti i političke zrelosti onda mora radi svoje zaštite i konačnog spasa što prije pokrenuti aktivni organizovani otpor i borbu protiv tudinskog osvajača i ugnjetača, stvaranjem takove složene nacionalne oslobodilačke fronte, u kojoj moraju biti potisnute u pozadinu sve stranačke opreke, sa glavnim ciljem da se pripremi i konačno izvrši protjerivanje stranih tlačitelja i njegovih slugana sa svetog tla domovine. Ovo mora biti jasno i gluhom i slijepom, koji ne čuje i ne vidi kako narod stenje pod teškim i sramnim jarmom ropstva.

Nazalost, izgleda kao da predstavnici naših gradanskih stranaka u Dalmaciji ne uviđaju dovoljno da je složena nacionalno oslobodilačka fronta u sadašnjem trenutku najveća općenarodna potreba i spas. Koliko

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 34.

god su inače ti predstavnici na riječima za slobodu svoga naroda, u stvari iznose protiv složnog nacionalnog otpora i borbe protiv tudinskog osvajača takove argumente, da povlačenjem konzekvencija iz njihove primjene u praksi narod ne bi uopće nikada došao do slobode.

Kao jedan od glavnih argumenata protiv organiziranja nacionalnog otpora i borbe protiv osvajača iznosi se da je takova akcija — »preuranjena«. Može li se nazvati preuranjenom akcijom općeg narodnog otpora i borbe u času, kad nas strani i dušmanski fašistički zlotvori sistematski izgladnjuju svojom razbojničkom pljačkom, kada ogromna većina našeg naroda već sada gladuje zbog te pljačke, ako pobješnjeli i gladni fašistički psi ne budu na vrijeme spriječeni u svojim namjerama? Treba li možda čekati da ove zime pogine od gladi nekoliko miliona opljačkanih Hrvata, Srba i pripadnika drugih naroda Jugoslavije, dok ne nastane »pravi čas« za neku akciju, kada nas više ne bude, a u koliko šta i preostane bilo bi samo invalidi, a ne borci? Ili će možda pravi čas za borbu nastupiti tek onda, kada prema fašističkim planovima budemo svi raseljeni sa rodne grude i na silu odvučeni na prisilne radove, kao što su fašisti već učinili sa našim sunarodnjacima i slavenskom braćom u Istri, Poljskoj itd? Toliko o ovim nevoljama, koje naš narod već sada teško pritiskuju i prijete njegovom golom opstanku. S druge strane svi vidimo i na vlastitoj koži osjećamo da tudinski okupator vrši nad nama najsurovije nacionalno ugnjetavanje, sa ciljem da i ono domaćeg življa, što bi preostalo na rodnoj grudi nakon prisilnog raseljavanja, nacionalno potpuno uništi i iskorijeni, da nas kao Hrvate, jednako kao i braću Slovence i Srbe i uopće Slavene zatre i izbriše sa lica zemlje, da nas potalijanče i germanizuju. Onim naivčinama, koji misle da bismo pod fašizmom mogli očekivati neku drukčiju bolju sudbinu, preporučujemo da se informiraju kod preostalih istarskih Hrvata i Slovenaca o onom što se je njima dogodilo i da pročitaju Hitlerovu knjigu »Main Kampf«, u kojoj će naći crno na bijelo Hitlerov recept o načinu na koji bi poslije svoje pobjede potpuno uništio i kao narode istrijebio sve Slavene, kao i druge narode »niže rase«. Fašistički okupatori u Dalmaciji već provode u djelo punom parom svoj program odnarođivanja i potalijančivanja našeg hrvatskog naroda i uvode u našim srednjim školama hrvatski kao sporedni jezik, sa svega 3 sata hrvatskog predavanja tjedno. I dok sama naša školska omladina onako hrabro i nacionalno svjesno ustaje protiv nacionalnog ugnjetavanja i odnarođivanja, smiju li njihovi roditelji ostati nepokretni, kao da ih se sudbina njihove djece uopće ne tiče? Ne zaboravimo da sadašnja generacija nosi najveću historijsku odgovornost, ne zaboravimo da ne smijemo izvršiti izdaju prema cijeloj svojoj svijetloj nacionalnoj prošlosti, ne zaboravimo da u sadašnjim teškim i odsudnim trenucima ni sami naši životi ne pripadaju nama, nego obrani nacionalnog opstanka i najvećih narodnih svetinja, obrani naše djece i nacionalne budućnosti, ne zaboravimo da će pokoljenja suditi naša djela i da bi nas naša vlastita djeca i svi budući naraštaji proklinjali, kad bi mirno i potpuno pasivno gledali, kako tudinski silnik ostvaruje svoje namjere. Nikada u prošlosti naši pretci nisu dozvolili osvajačima da izvrše ono što i fašisti danas snuju, pa ni sadašnje pokoljenje ne smije biti toliko sebično

i samoživo, da bi otklonilo otpor i nacionalnu obranu zbog trenutne udobnosti, što bi se i samom ovom pokoljenju brzo i stotruko osvetilo.

»Vaša politika je luda, vi hoćete glavom kroz zid«, tako se iznosi s iste strane predstavnicima Kompartije,³ u potkriepu da je akcija protiv neprijatelja preuranjena. Kad bi ovi stranački predstavnici ispitali raspoloženje cijelog naroda i svojih birača, morali bi i sami uvidjeti da narod ne prihvaća takav njihov stav, koji predstavlja samo oportunitizam vrlo malog sloja onih, koji žele da na »miran način« žive s fašistima i koji ne žele nikakvu odlučniju borbu, pa makar se nacionalno ropstvo produžavalo u nedogled.

Kako pristaše samih gradanskih stranaka tako i cijeli hrvatski narod, kao u ostalom i svi slobodoljubivi narodi svijeta, a naročito bratski slavenski narodi, danas uvidaju da ne samo da nije preuranjena borba protiv fašističkog nasilja i ne samo da je nastupio pravi čas za borbu, nego da je kucnuo i posljednji čas da se narodi i dignu u odbranu svoga života, slobode i časti. Varaju se svi oni koji misle da će nam sloboda biti donesena na tanjiru; da će nam drugi dati slobodu. Sloboda se ne daje, sloboda se uzima. Jednako se varaju svi koji misle da čak nije uopće ni potrebno da se i mi borimo, jer da će nas Sov. Unija zajedno sa svojim saveznicima osloboditi. Junački narodi Sov. Unije u svojoj borbi protiv fašističkih razbojnika doista liju krv za slobodu svih naroda i cijelog čovječanstva. Ali se ne smije zaboraviti ni to da je neprijatelj vrlo jak i da mu se zbog toga moraju suprotstaviti ne samo svi porobljeni i slobodoljubivi narodi, nego i svi pojedinci, koji smatraju da život bez nacionalne slobode nije dostojan čovjeka. Lakomisleno je mišljenje da možemo biti bezbrižni zbog toga, jer se fašizam sada konačno bori sa premoćnim protivnikom, sa Sov. Savezom, uz potporu engleske i sjeveroameričke demokracije, koja je sovjetskom narodu obećala pomoć u ratnom materijalu. Nema sumnje da je moral Crvene Armije premoćan nad razbojničkim moralom fašističkih napadača. Međutim se mora uzeti u obzir da su Sov. Savezu objavili rat pored Hitlera, koji vlada nad preko 80 milijuna Njemaca, još i Hitlerovi agenti koji vladaju nad zapravo također porobljenim narodima Italije, Rumunjske, Mađarske, Slovačke i Finske, kojih imaju ukupno 80 milijuna i koje tirani tjeraju da im pomažu u pozadini fronte, pa i u samim borbama na fronti. Osim toga, ovo su sve uglavnom stare industrijske zemlje sa davno izgrađenom i stalno usavršavanom ratnom industrijom i tehnikom, koje je mlada industrija u SSSR dostizala tek u posljednjem deceniju. A p tvrh svega, ne smije se podcjenjivati ni to da fašistički napadači raspolažu za svoje ratne svrhe sa proizvodnjom svih podjarmljenih evropskih država, koje broje okruglo 130 miliona stanovnika, makar da sabotaža u tim zemljama iz dana u dan sve više raste. U svim tim okupiranim zemljama fašisti su našli i ogromne zalihe ratnog materijala i oružja, nafte itd. Svi ovi izvori ratnog snabdijevanja fašističkih razbojnika nisu od njih odvojeni oceanima i izloženim morskim putevima, nego su im neposredno na dohvat. — Pa kad se sve to ima u vidu, onda svakom narodu i svakom

³ O razgovorima vodenim sa predstavnicima gradanskih stranaka vidi dok. br. 56, 77 i 328.

poštenom pojedincu nalaže njegova rodoljubna i čovječkanska svijest i dužnost, da u sadašnjoj titanskoj borbi protiv fašističkih porobljivača ne stoji skrštenih ruku, nego da aktivno sudjeluje u toj borbi za uništenje tiranije, jer svakome mora biti jasno da se radi o borbi od dalekosežnih posljedica kako za svakog pojedinca, tako i za Sve narode Evrope i svijeta.

Parolom o preuranjenosti otpora i borbe protiv osvajača zapravo se direktno pomaže fašizmu. Hrvatskom narodu, kao i ostalim slavenskim i svim drugim podjarmljenim narodima nikako ne može biti svejedno, dali će svojom pasivnošću učiniti da krvoločni fašizam dobije prevagu u snazi, i time da kopamo svoj vlastiti grob, ili ćemo svi svojim otporom i borbom stati na stranu pravde i slobode, i doprinijeti znatan udio za svoj i opći spas definitivnim uništenjem grabežljivaca i krvnika čovječanstva.

Drugi prigovor predstavnika raznih građanskih stranaka sastoji se u tome, što se ističe da se aktima upereni protiv osvajača uništava i narodna imovina, kao npr. razaranjem željezničkih pruga itd. Mi razumijemo da po nekom dalmatinskom veleindustrijalcu ili veletrgovcu, koji tako usko iz svojih ličnih interesa gleda na stvari, nije svejedno da li će zbog toga »zaraditi« manje 2 ili 5 miliona, ali široki narodni slojevi sasvim ispravno uviđaju da je danas u pitanju nešto daleko uzvišenije od interesa malobrojnih pojedinaca, a to je sloboda čitavog naroda i čitavog svijeta za čitava stoljeća. Nema sumnje da i radnici, koji su stvorili sva ta narodna dobra svojim žuljevima, žale što se danas uopće moraju uništavati tolika materijalna dobra, ali su i svjesni da nema žrtve koja bi bila pregolema i koju ne bi trebalo doprinijeti velikom historijskom cilju pobjede nad zulumom i spasa golog nacionalnog opstanka. Radnici isto tako znaju da će nakon te pobjede opet svojim žuljevima i znojem morati da izgrađuju ta i druga veća narodna dobra, ali ne žale ništa kada znaju da se radi o narodnom spasu i slobodi.

Pristaše sviju građanskih stranaka i uopće cijeli hrvatski i srpski narod u Dalmaciji danas uviđaju, da su lokalni stranački predstavnici svojim oportunističkim stavom odbijanja otpora i borbe protiv stranog neprijatelja ne samo u proturiječju sa narodnim raspoloženjem, nego i u jasnom i otvorenom proturiječju sa stavom jugoslavenske vlade u Londonu, u kojoj su zastupane sve naše građanske stranke. I tako, dok jugoslavenska vlada u Londonu i svi njeni članovi, pa i Hrvati (Dr. Krnjević) pozivaju narode Jugoslavije na organiziranje otpora i borbe protiv neprijatelja, te idu i dalje i pozivaju narod da bude spreman i na otvoreni ustanak i obračun sa osvajačima, dotle lokalni predstavnici tih istih stranaka kolebaju u tome da zauzmu takav stav, a neki ga čak i ignoriraju, i svojim oportunizmom pomažu tudinskom neprijatelju, fašizmu.

Ovi predstavnici stranaka vole inače isticati i svoju privrženost engleskoj i sjevernoameričkoj demokraciji. Može li se nazivati pristašom tih demokracija, koje pozivaju sve porobljene narode na otpor i u boj protiv osvajača, onaj koji pomaže tim istim osvajačima? Svojim otklanjanjem čak i sabotaža protiv neprijatelja ovi predstavnici se ne pod-

vrgavaju volji svog vlastitog naroda da se bori za svoju slobodu, ali narod ni pored toga neće obustaviti ovu svoju borbu.

Dok se s jedne strane pasivnim oportunističkim stavom onemogućuje stvaranje složene nacionalno oslobodilačke fronte, a s druge strane se skuplja banda otvorenih narodnih izdajica i izroda, koji služeći neprijatelja za Jüdin novac nastaje svim sredstvima ugušiti u krvi nacionalno oslobodilačku akciju u svim krajevima Jugoslavije. Nosioci te sramne izdajničke uloge su Milan Nedić i Košta Pećanac u Beogradu, Pavelić i njegova banda u Zagrebu a kod nas u Dalmaciji⁴ pop Urukalo⁵ i bivši ban Dr. Mirko Buić, agent velekapitalista i dioničara talijanskih tvornica Dr. Ljubić, Novaković Longo i drugi, koji su izjavili talijanskom prefektu Zerbinu u Splitu, da je bolje što je on likvidirao komuniste u Sinju, jer da bi ih inače oni pomoću svojih četnika likvidirali, te da će oni lojalno surađivati s talijanskim okupatorima. Nastavljajući svoju prljavu izdajničku rabotu, druga grupa ovakvih narodnih izdajica održala je ovih dana u Splitu sastanak, kojemu su prisustvovali slijedeći izrodi: Niko Bartulović, koji je kao specijalni agent poslan u Split iz Beograda, četnički vođa Ilija Birčanin, saradnik Koste Pećanca, koji je stigao iz Kolašina, gdje je također bio u ovakvoj »misiji«, Dr. Mimica⁶ iz Omiša i Grčić.⁷ Svrha je ovog sastanka bila okupljanje i, u prvom redu, borba protiv komunista, jer da su tobože komunisti krivi za teror koji vrše okupatori, jer komunisti vrše »nerede« i pokrenuli su partizansku nacionalno oslobodilačku borbu. Kako su nisko pali i kako je sramna uloga ovih bijednika i bivših ljudi, kako po nalogu i za račun tuđinskog osvajača pokazuju krvničku spremnost da ubijaju borce za nacionalnu slobodu naroda kome — nažalost — pripadaju! Na sastanku ovih izroda je zaključeno da putuju po svim mjestima, u cilju suzbijanja nacionalno oslobodilačkog pokreta. Učesnik Grčić je već otputovao u Mostar, gdje se vode jake partizanske borbe. Izdajice su zaključile da za svoju akciju zatraže oslonac uglavnom kod nacionalne omladine. Ovi narodni izdajnici nisu na svom sastanku ni najmanje vodili računa o tome, da je Dalmacija kao najljepši kraj južnih Slavena porobljena, nego su istakli da je na dnevnom redu na prvom mjestu borba protiv komunizma.

Narodi Jugoslavije srećom vide i znaju ko im je prijatelj, a ko neprijatelj, oni prelaze preko izdajica, a kada dode vrijeme narod će znati — kao što to u ostalom već i sada čini — likvidirati sve ovakove podle izdajice, doušnike, špijune i ostalu gamad, koja želi zlo kako građanstvu Splita, tako i cijelom hrvatskom narodu i svima narodima Jugoslavije. Zdravi instinkt narodni osjeća da se moraju ujediniti svi narodni slojevi u borbi za nacionalnu slobodu, i usprkos svima, koji drukčije žele i snuju, narod manifestira tu svoju visoku svijest i na djelu, u aktivnom otporu i borbi protiv tuđinskih tlačitelja. Narod se bori i bori će se do pobjede i konačnog protjerivanja tuđinskih osvajača. — Živio nacionalno oslobodilački front! Van s osvajačima!

⁴ O radu tzv. srpskog komiteta u Splitu vidi dok. br. 87, 91 i 102.

⁵ Sergej

⁶ Tomo

⁷ Radmilo Grčić

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 97 OD 13. LISTOPADA 1941.
O MJERAMA OKUPATORA DA ŠKOLE POSTANU SREDSTVA ZA
ODNAROĐIVANJE I FAŠIZIRANJE OMLADINE¹

Fašisti hoće, da škola postane sredstvo za odnarodavanje i fašiziranje omladine.² Pred nekoliko tjedana jedan domaći izrod, neki Šoljan, sada šef prosvjete u Splitu pozvao je k sebi direktore srednjih škola, koji su prethodno primili od policije upute, te im izložio smjernice fašističkog nastavnog plana. Po njegovoj izjavi hrvatski će jezik igrati u školi posve sporednu ulogu, službeni će jezik biti talijanski, te će se učiti svaki dan. Za hrvatski jezik određena su samo 2—3 sata tjedno. Povijest Hrvatske se uopće neće učiti, nego samo talijanska, a Dalmacija će biti prikazana kao tal. pokrajina, koja se uvijek borila protiv »barbarskog« utjecaja Hrvata. Bitno će biti promjenjeno i učenje zemljopisa u kome će se Dalmacija prikazivati kao dio Italije. U smislu ovih direktiva izdana je direktorima srednjih škola i okružnica na tal. jeziku broj 945/41 od 27/9. 1941, u kojoj se ponajprije naređuje, da treba 29/9.1941 prirediti »ceremonijal otvaranja školske godine«. Pod tim ceremonijama se misle neke fašističke parade sa urlikanjem »Duce« i sličnim kulturnim manifestacijama. Nadalje se u okružnici »vrlo živo preporučuje« upotrebu u uredu službenog jezika, a koji od dana sastanka direktora splitskih škola (22/9) mora biti samo tal. jezik.« Vidimo eto po svemu, što pripremaju Talijani našoj omladini u nastupnoj školskoj godini. Naša djeca po planu osvajača treba da u kratko vrijeme postanu Talijani i fašisti. Moramo zaboraviti svoje hrvatsko ime, svoj narod, svoju prošlost, i svoju samostalnu budućnost. Neka o ovome promisle oni, koji neprestano službeno i neslužbeno tvrde, da nije sada vrijeme za borbu, da treba čekati i šutiti. Zar nije izdaja svog naroda čekati i šutiti, dok nam otmaju našu djecu i hoće da je odnarode, da je zadoje razbojničkom kulturom krvavog fašizma. Ne naprotiv! Baš sada je vrijeme! Što prije moramo istjerati okupatore iz naše zemlje, da nam ne bude kasno! Sada treba da prihvatimo borbu, najoštriju borbu s oružjem u ruci. A naša omladina u zajednici sa svojim narodnim profesorima i direktorima znat će da se odupre namjeri morskog tudina, da naša škola postane oružje za otuđivanje omladine! Daci, profesori, direktori govorite, pišite i učite samo našim hrvatskim jezikom! Napred! sa cijelim narodom u jedinstveni nacionalno oslobodilački front! Van s tudinima!

¹Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na Matetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

²Vidi dok. br. 57 i 274.

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 98 OD 14. LISTOPADA 1941,
O BAČENOJ BOMBI NA FAŠISTE U SPLITU, NAPADU PARTIZANA
NA DOMOBRANE KOD KNINA I OTPUŠTANJU ČINOVNIKA
IZ SLUŽBE¹

Narod se bori protiv okupatora

Bačena bomba na fašiste. U subotu u podne u Viškoj ulici bačena je jedna bomba na grupu fašista među kojima su bili poznati razbojnik i krvolok Ivan Krstulović i Luigi Prassel.² Nažalost je bomba samo ranila Luigi Prassela. No razbojnici i fašistički izrodi neće izmaći svojoj sudbini. Narod smatra svojim prvim neprijateljima crnokošuljaše i fašiste, bez obzira bili to domaći izrodi ili strani uljezi. Sve njih će stići narodna ruka osvjetnica. Narod je počeo obračun s faš. razbojnicima i okupatorima. On će svoje djelo nastaviti do potpunog oslobođenja domovine. Smrt fašizmu — sloboda narodu !

O borbama kod Vrljke i Knina.³ Javlja nam iz Sinja: U ponedjeljak su ovdje bila 3 sprovoda i to jednom oficiru i dvojici vojnika koji su dovedeni negdje iz Livna. U utorak je doveden jedan hrvatski vojnik, koji je poludio. U srijedu su odlazili iz Sinja regruti, koji su išli prema Kninu sa kamionima. I na cesti između Vrhke i Knina bili su napadnuti od Bosanskih partizana. Tu je bilo 10 mrtvih i preko 20 ranjenih i nekoliko izgubljenih vojnika dok su se partizani izgubili u brda. U roku od pola sata navalili su Talijani ali ništa nisu mogli pomoći.

Opet izbacivanje naših činovnika.⁴ »Hijerarh« Bonavia komesar u Okružnom uredu svakako hoće da prednjači u teroru nad činovnicima. Za vrijeme dolaska »ekselencije« Bastianinia mnogi činovnici nisu išli na cirkuske parade dočeka itd. Komesar ih je sve ispitivao zašto nisu došli. Jedan od činovnika je odgovorio, da nikad nije išao na ovakove dočeke.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na <J-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Na automobil, u kome su se vozili domaći fašisti Luigi Prassel i Antonio Krstulović, pomorski agenti i članovi fašističke organizacije, bacio je 11. listopada bombu Ante Jonić, član Partije. Automobil je oštećen a Prassel je ranjen (vidi dok. br. 98, 294 i 295).

³ Kod sela Kračić, na cesti Sinj—Knin, 8. listopada su napali kamion sa domobranima partizani iz reiona Knina (vidi dok. br. 77, 98, 412 i 415).

⁴ Guverner Dalmacije Bastianini je 18. prosinca 1941. naredio da se iz anektiranog dijela Dalmacije iseljeraju činovnici koji su rođeni na tom teritoriju od roditelja koji nisu imali boravište na tom teritoriju, zatim oni činovnici koji nisu 15 godina na njemu nastanjani i oni koji se perfektno ne služe talijanskim jezikom. Ostale pak, ukoliko odbiju da služe u talijanskoj službi, treba otpustiti i otjerati iz Dalmacije. Na taj je način maknuto 50 posto bivših jugoslavenskih činovnika. Na udar je došla i željeznička stanica, u Splitu, u kojoj je bilo otpušteno iz službe 600 željezničara, a njihova je mjesta popunilo 400 talijanskih željezničara, te civilna bolnica u Splitu koja je — prema izvještaju komesara bolnice od 31. siječnja 1942. — postala »najbolji komunistički centar«. (Vidi dok. br. 76 i 102 i Zbornik IHRPD, 3, Split 1975, str. 285).

pa nije išao ni ovaj put, a naročito neće da dočekuje predstavnike tuđinskih okupatora. »Hi j erar h« se odmah osvetio. Činovnik je bio na mjestu otpušten. Ostali činovnici su globljeni radi nedolaska po službenom naređenju. Te faš. hulje čak nije niti stid priznati, da se na njihove parade mora ići po službenom naređenju. Čega bi se pametan stidio, budala se time diči. Ali teror nad činovnicima nije prestao. Činovnike sada sile, da dižu otvorene šape, kad »hijerarh« dolazi. Mnogima je to bilo glupo, bilo ih je stid, da tuđinski pozdravljaju. Njima je rečeno, da će biti smjesta otpušteni, ako drugi put ne pozdrave fašistički. Ovom stradanju poštenih rodoljuba u Okružnom uredu kao i u drugim uredima, donekle doprinose i njihove kolege u uredu, koji odmah poslušaju glupa naređenja i napuštaju svoje drugove. Oni ne vide koliku izdaju narodne stvari time čine. Njihovi hrabriji drugovi su tada napušteni i faš. razbojnici na njih bezdušno udaraju. Kad bi se ovi ujedinili i dali otpor, fašisti ne bi se usudili baciti na ulicu naše ljude. Mi se moramo ujediniti u svakom poduzeću, u svakom uredu, u svakoj tvornici. Stvorimo svagdje narodni jedinstveni front, pa ćemo se moći ne samo obraniti nego i istjerati tuđince koji vas izgladnjuju, globe, bacaju na ulicu i još hoće da im kao u cirkusu dižemo ruke, nosimo zastavice na harlekinske parade. Van s njima!

Izlučiti trudne žene sa posla mogu samo fašisti! Iz državne bolnice izbačena je sa posla jedna činovnica, koja je bila u osmom mjesecu trudnoće. I ako po postojećim zakonima, njoj nije moglo biti otkazano, ipak je izbačena bez otkaza, a i bez razloga. Uopće joj nije rečeno, **zašto** je otpuštena. Za ovo bezdušno djelo je najviše odgovoran upravitelj ove bolnice, koji hoće da se što više uliže novim gospodarima. Isti »gospodin« načinio je još jedno odvratno djelo. Namještenici bolnice dobili su iz Zagreba zaostale plaće za 3 mjeseca. Umjesto da plaće podijeli, gospodin direktor je vratio novac natrag, jer da im je zabranjeno primiti plaću iz NDH. Gospodinu direktoru je dobro. On ima veliku plaću, a sigurno dobiva ili uzima još za izvanredno zaslužena djela. Namještenici bolnice! Ujedinite se! Onemogućite rad ovakvim izrodima! Tražite svoja prava!

Opet hajke i racije po Splitu! — Zadnje vrijeme fašisti svaki čas uzbuđuju građanstvo u Splitu sa nekim racijama, legitimiraju i sličnim gnjavažama. Svaki čas upadnu u koju gostionu ili restauraciju te uznemiruju ljude. Ovih dana činili su pravu hajku po splitskim ulicama. Blokiral su kvartove, zaustavljali ljude i legitimirali. Ako ljudi nisu imali tal. legitimacije, stare pa i posve ispravne su derali i bacali, ma da nije išlo nikakovo naređenje, da se mora imati nove legitimacije. Hulje hoće samo da uznemiruju narod i da ga što više zastraše. Kad je bačena bomba na grupu fašista u Viškoj ulici, čitav su taj kvart pretresli. Iste noći razbojnici su blokirali Rokovu, Kamenitu, Razmilovićevu i Radunicu ulicu te sred noći upadali u kuće, tukli ljude, odvodili ih na policiju itd. Varaju se fašisti ako misle na taj način spriječiti narodnu borbu. Narod još više uvida, da treba na silu odgovoriti silom. Narod spoznaje, da treba prihvatiti oružje u ruke inače će ga ovi razbojnici pobiti i pozatvarati.

Zašto zatvorenike iz Splita šalju u Trogir? — Fašisti su nekih 60 zatvorenika iz Splita poslali u Trogir, jer, vele, ima previše zatvorenih, pa u splitskim zatvorima više nema mjesta. Zar možemo vjerovati ovim lažljivcima i nitkovima? Pazimo budno, što rade razbojnici s našim ljudima! Da neće s njima biti kao s Bračanima u Splitu!

BROJ 82

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 99 OD 15. LISTOPADA 1941, O UVODENJU FAŠISTIČKOG PRIJEKOG SUDA U DALMACIJI¹

Fašisti uvode prijeviki sud u otetoj Dalmaciji²

Jučer su fašisti uveli u otetoj Dalmaciji prijeviki sud. To ustanovljavanje prijevika suda nije za narod ništa novo. I do sad su okupatori i razbojnici ubijali sa sudom i bez suda. Dok su htijeli se prikazati boljima od svojih ortaka u osovini priređivali razne parade, koncerte, dočeke, dok su našim privrednicima obećavali brda i doline, dotle su nemilice harali po Dalmaciji, ubijali narodne ljude, progonili stanovništvo, šibali i bičevali po našim gradovima, mučili po zatvorima. Oni su kumovali i forsirali strijeljanje 23 sinjska heroja,³ strijeljali su u Skradinu narodne borce Papa i Trlaju,⁴ strijeljali su u Drnišu šestoricu rodoljuba,⁵ strijeljali su u Trogiru 2 seljaka,⁶ strijeljali su u Šibeniku dvojicu radnika,⁷ jednog nepoznatog čovjeka bez presude strijeljali su u Splitu⁸, u Šibeniku su ni zašto osudili na duge godine tamnice neke radnike. U Splitu su kukavički ubili radnika Hajdukovića.⁹ Ubili su nekog seljaka na cesti kad se vraćao sa sajma. Po manjim dalmatinskim gradovima hoće da stanovništvo dresiraju kao pse na njihov ogavni pozdrav, na urlikanje »Duce« i druge cirkusarije. U Šibeniku svaki čas blokiraju grad, uznemiruju stanovništvo. U Splitu već nekoliko tjedana prave racije na cijelo stanovništvo — već ima nekoliko stotina zatvorenih. Čitave kvartove po noći blokiraju, izgone ljude na ulicu, muče ili tuku, zatvaraju, sile na fašistički pozdrav. Pisali smo već o mučenjima i trovanjima i zatvorima

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetsru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 289, 292, 308, 332 i 333.

³ U Sinju su 26. kolovoza strijeljana 24 borca Splitskog i Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 396 i 397).

⁴ Vidi dok. br. 27, 249 i 253.

⁵ Vidi dok. br. 23, 395 i 398.

⁶ U Trogiru je 20. kolovoza strijeljan Radić Ilija, rodom iz Trogira, a Mamut Ante, rodom iz sela Blizna strijeljan je 29. kolovoza 1941. (vidi dok. br. 265 i Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 45/5-1, k. 541).

⁷ U Šibeniku je 19. kolovoza strijeljan Šantić Ante. Za drugog strijeljanog rodoljuba redakcija nije pronašla podatke (vidi dok. br. 263).

⁸ Redakcija nije pronašla izvještaj neprijatelja.

⁹ Vidi dok. br. 49, 51 i 278.

i karabinjerskim kasarnama. Onog omladinca na brodogradilištu još uvijek iz dana u dan muče. Nekog omladinca na policiji svaki dan na mrtvo prebijaju. Svaki dan ga sa mučenja nose nosilima. U usta mu trpaju vlastiti izmet da ga prisile na neka priznanja, koja ne može odati. U cijeloj otetoj Dalmaciji odjekuju hitci strijeljanih, jauci mučenih i ubijenih. Sa rodne zemlje izgone naše ljude, namještaju gladne fašističke uši, otimaju zarade, uvode tuđinski jezik, ruše privredu itd. K otetoj Dalmaciji pridružuju i krajeve ostale Dalmacije, koje su tuđini zaposjeli na osnovu nekog drugog »sporazuma« sa istim izrodom Pavelićem. I u njoj su tuđini zaveli strijeljanja i ubijanja te dostojno zamjenjuju prijašnje vlastodršce krvoločne ustaše. Ali narod se nije dao ni zaplašiti ni zavarati. Narod sve jače i složnije učestvuje u borbi protiv tuđinskih okupatora. Borba biva iz dana u dan sve oštrija. Krvavi okupatori vidjevši da se narod nije dao zavarati njihovim paradama i cirkusima, da narod naprotiv sve više mrzi okupatore, vidi njegova krvava djela i diže se na osvetu prolivene krvi i da istjera mrske okupatore. Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Talijanski kapital uništava naša poduzeća. Vlasnici poduzeća, »Trosap« da bi se dodvorili okupatorima talijanizirali su sav službeni saobraćaj. Upisali su ratni zajam. Prisilili šofere i namještenike da se upišu u »Dopolavoro« i da oni također upišu ratni zajam. Šoferi i namještenici, da zadrže posao, poslušali su gospodare, i čak nisu htjeli ući u pokret za povišenje nadnica i plaća. Ukratko: poduzeće se ubrzo pretvorilo u pravo fašističko, tako da su »hijerarhi« zbilja mogli biti zadovoljni. Ali eto opet se dogodilo, da je poduzeće dobilo zabranu rada, i da ovom prugom počinje saobraćati novo tal. poduzeće SADEM. (tal. kratica znači: Dalmatinsko i Crnogorsko autobusno poduzeće). Dakle dogodilo se ono, što smo mi uvijek govorili, okupatori su uništili jedno domaće poduzeće, da bi na njegovo mjesto došlo talijansko. Da stvar bude još jasnija napominjemo: ovo društvo je osnovano po tvrtci »Fiat«, koja je glavni akcioner. Za nagradu akcije poduzeća imaju među ostalima još: »njegova ekscelencija« Zerbino, izrod Milisich i razbojnik Krstulović. Ulaganje vlasnika i namještenika »Trosap« nije koristilo. Sada su oni dalje članovi »dopolavora« imaju obveznice ratnog zajma u kuferu možda i crne košulje, a njihovom prugom voze faš. garde i tal. namještenici. Na ovom primjeru vidimo jasno namjere okupatora. Oni tlače i pljačkaju sve slojeve našeg naroda bez razlike. Da spriječimo pljačkanje naše domovine i našeg naroda moramo se boriti svi protiv fašista, njihovih ustanova, njihovih udruženja. Moramo te drske razbojnike da istjeramo iz naše domovine. Pridimo svi jedinstvenom narodnom oslobodilačkom frontu protiv okupatora! Sa oružjem u ruci istjerajmo pljačkaše i razbojnike!

Kako se upisuje u »dopolavoro«? Jedna kukavica dnevno dolazi na burzu rada. Ali posla nema pa nema. Jednoga dana dođe opet. Ali ovaj put dolazi »abonirano«. Pokazuje iskaznicu »dopolavora« i zahtijeva, da joj se odmah dade mjesto. Odgovaraju joj, da mjesta nema uza sve to. Sva razjarena »dopolavoriskinja« odlazi i poručuje činovnici, da će je

tužiti, da sabotira itd. Za par dana dolazi opet na šalter, ali vrlo utučena i ne pokazuje svoje »svemoguće oružje«. »Ma što se dogodilo« upita činovnica. »Uh upisala sam se u »dopolavoro« a sad mi vele, da najprije moraju dobiti mjesto Talijanke, a onda naše«. Sada zaplakana sa iskaznicom »dopolavoro« u džepu. Neki revan činovnik u Trogiru dobio je pristupnicu, da se upiše u »dopolavoro«. Metnuo pristupnicu u džep, da je kasnije popuni. Međutim se pristupnica malo zgužvala ali on nju lijepo ispegla, popuni i uredno preda. Ali »hijerarh« se strašno razljuti. Kako je smio zgužvati pristupnicu za »dopolavoro«. To je svetogrđe, to je sabotaža. I činovnik dobije otkaz službe. Ovako je kad se hoće tudinu biti rob! — Dolazi bivši radnik brodogradilišta na burzu rada. »Vi ste član dopolavora«, govori mu činovnik. »Nisam«. »Kako niste, kad eto ovdje vaša legitimacija sa svim ličnim podacima«. Radnik sav zastidjen morao je uzeti legitimaciju. Putem razmišlja, kako je on mogao doći da bude član »dopolavora«. Sjeti se, da su ga na policiji prilikom štrajka pitali za lične podatke i da je morao nešto potpisati. On je mislio da je to bio zapisnik.

BROJ 83

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 100 OD 16. LISTOPADA 1941, O STRIJELJANJU 12 SPLITSKIH RODOLJUBA U TROGIRU¹

Osvetimo žrtve pale za slobodu Hrvatske.

Krvavi faš. osvajači ponovo su osudili i strijeljali veći broj boraca za nacionalnu slobodu.² Oni su osudili na smrt 19 rodoljuba od kojih su odmah strijeljali 12 i to: Mrduljaša Josipa, Vidović Antuna, Mašić Ljubu, Cerina Matu, Rilitića Iva, Mrduljaša Tomu, Mrduljaša Jurja, Krstulović Simuna, Vidaka Rudolfa, Matković Davora, Golema Matu i Ferderbera Eduarda. Od strijeljanih su 3 omladinca ispod 18 godina. Ostala sedmorica osuđena su na smrt u bještvu a i među njima ima mladih maloljetnika. Osim na smrt, krvavi faš. sud osudio je još 15 rodoljuba na ukupno 179 god. robije. Među njima se također nalazi 8 maloljetnika omladinaca. Ovo krvavo djelo treba da bude znak cijelom narodu da se mora prihvatiti, sada ili nikada oružja i istjerati mrske okupatore jer će inače oni poubijati najbolje njegove sinove. Fašistički zločinci h iće na ovakav zvjerski način da ustraše hrvatski narod, da ga još jače unište i porobe. Ali hrvatski narod vjeran svojim svijetlim tradicijama borbe

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Vidi dok. br. 60, 285, 298, 299 i 300.

za nacionalni opstanak i slobodu neće klonuti nego će još odlučnije odgovoriti: Krv za krv — Smrt za smrt! — Slava palim borcima!

Stotinu brojeva »Našeg izvještaja«.³ — U času kad su krvoločni okupatori opet prolili krv desetina naših rodoljuba, naših radnika, intelektualaca i građana, naše omladine, »Naš izvještaj« doživljava jubilarni stoti broj. Kroz stotinu brojeva mi smo narod pozivali u borbu, tumačili mu značaj borbe, pozivali ga u jedinstveni oslobodilački front, donosili mu vijesti o hrabroj borbi sov. naroda protiv krvoločnog fašizma, upoznavali ga sa borbom svih potlačenih naroda protiv faš. ugnjetaca, govorili mu o borbi naroda Jugoslavije, o borbi naših herojskih partizana. U teškim danima borbe, kad je neprijatelj masakrirao naše borce »Naš izvještaj« je podizao duh naroda, ulivao u nj vjeru u pobjedu, vjeru u bolju budućnost našeg naroda i cijelog čovječanstva. Našem narodu donosio je »Naš izvještaj« pozdrave slavonske braće, pozdrave sov. omladine, poruke svih boraca u svijetu, da ostane čvrst da se ne daje podjarmiti, da se i dalje bori hrabro za slobodu. Iz dana u dan hiljade rodoljuba željno su očekivali »Naš izvještaj«, taj glasnik istine, slobode i borbenosti. Iz dana u dan hiljade su rodoljuba čitajući »Naš izvještaj« sticali snagu za borbu. Iz dana u dan krvavi neprijatelj je ulagao sve svoje snage, da utiče i uništi »Naš izvještaj«. Krvoloci su tukli po kasarnama i zatvorima, bičevali po ulicama, blokirali kvartove i kuće, da nadu »Naš izvještaj«. Ali »Naš izvještaj« je izlazio iz dana u dan besprekidno. »Naš izvještaj« je odolilo svim navalama neprijatelja samo zato jer ga je sav narod, bez razlike na političku pripadnost, uzeo kao svoje čedo, kao odraz svojih misli i osjećaja, jer ga je narod krio čuvao i štitio od gadnog neprijatelja. I danas kad je neprijatelj opet prolio krv našeg naroda »Naš izvještaj« dovikuje cijelom narodu: Hrvatima i Srbima, pristašama HSS-a, SDS-a i drugih stranaka i svima rodoljubima. »Naprijed smjelo u borbu! Slogom naroda u jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu fašistički će okupatori biti istjerani iz naše zemlje! Naša će domovina uskoro doživjeti svijetle dane slobode. Smrt fašizmu — sloboda narodu!»

³ »Naš Izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju, počeo izlaziti 23. lipnja 1941. (vidi dok. br. 9).

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 101. OD 17. LISTOPADA 1941.
O PRISILJAVANJU PRISTAŠA HSS-a DA STUPE U USTAŠKI PO-
KRET, POZIV GRADANIMA DA BOJKOTIRAJU FAŠISTIČKE PRI-
REDBE I O EKSPLOZIJI NA BRODU »SOKOL«¹

Kako se prisiljavaju pristaše HSS-a da stupe u Ustaški pokret.

Redakcija »Našeg izvještaja« primila je dokumenat iz koga se vidi da je narodni zastupnik HSS-a Stipe Matijević iz Blata na Cetini, ne samo sam pristupio Ustaškom pokretu i time izdao svoju stranku, program braće Radića i borbu hrvatskog naroda za slobodu, nego je i druge funkcionere i pristaše HSS-a prisiljavao da stupe u Ustaški pokret. Ovaj dokumenat doslovno glasi:

Prijatelju N. N. predsjedniku mjesne organizacije HSS u N.

Pozivljam Vas na sastanak u četvrtak dne 21/8 t. g. u 9 sati prije podne u vijećnici općine Poljica u Pribu. Obavijestite i sobom dovedite: podpredsjednika, tajnika, blagajnika HSS, povjerenika Gospodarske Sloge, te satnika i rojnika, ako postoji u Vašem selu. Na sastanku će se zaključiti o prihvatu rezolucije donešene dana 10. kolovoza t. g. u Zagrebu od narodnih zastupnika HSS o suradnji u Ustaškom Oslobodilačkom Pokretu. Tko se ne odazove ovom pozivu, smatrat će se odmetnikom i izdajnikom Nezavisne Države Hrvatske. — Za Dom spremni!

Stipe Matijević
narodni zastupnik HSS

Dakle, Stipe Matijević prijeti odanim pristašama HSS-a, da će biti proglašeni odmetnicima NDH, tj. da ih svako može ubiti, ako ne izdaju svoju stranku. Pristaše i funkcioneri HSS-a i svih ostalih stranaka oduprite se teroru tuđinskih sluga i izdajica vaših stranaka. Ujedinito se svi u jedinstveni narodnooslobodilački front i istjerajmo okupatora i njihove sluge!

Bojkotujte fašiste i sve fašističke priredbe. Faš. razbojnici imali su toliko izazivačke drskosti da su nakon ubojstva dvanajstoroce naših rodoljuba² priredili, u četvrtak na večer koncerat na Narodnom trgu. Svijesni građani su sa najvećim ogorčenjem i mržnjom napustili trg. Nažalost, ostao je na trgu izvjestan broj mladih ljudi koji nije bio svijestan toga da je slušanje okupatorske glazbe u tome času značilo nedovoljno poštovanje žrtava palih za slobodu domovine. U današnje vrijeme kad se

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² vidi dok. br. 83.

narod bori za svoj opstanak i kad neprijatelj krvnički ubija naše ljude, sramota je da izvjesni pojedinci ne žrtvuju ni toliko od svog ličnog zadovoljstva, da bar bojkotuju faš. priredbe a naročito u ovakvim slučajevima.

Kako danas izgledaju naši uredi. Naše urede nasilno potalijančuju i odnarođuju. Iz ureda otpuštaju hrvatske činovnike (primjer općina). Traže isključivu upotrebu tal. jezika. Popis personala, inventara pojedinih sekcija itd. u uredima, sve je talijanski. U sobama su izvještene slike tal. kralja i Musolinija, a na istaknutim mjestima upozorava se, da treba pozdraviti fašistički. Svi službeni akti moraju biti pisani isključivo na tal. jeziku, a na početku svakog akta mora stajati lozinka »Vincere« tj. da će fašizam pobijediti. Činovnici, rodoljubi, građani! Bojkotirajte fašističke pozdrave, pisanje na tal. jeziku, zahtijevajte da se poštuje naš hrvatski materinji jezik. Sabotirajte radom!

Eksplzija na brodogradilištu. — Na brodogradilištu došlo je do eksplozije u kotlu na brodu »Sokol« zbog čega nije mogao da krene konvoj koji je trebao da krene iz Splita. Fašisti su nakon ovoga uhapsili mnogo radnika.

BROJ 85

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 103 OD 19. LISTOPADA 1941, O STRIJELJANJU ŠESTORICE RODOLJUBA U ŠIBENIKU I UBOJSTVU FAŠISTIČKOG ŠPIJUNA U GRADU¹

Strijeljanje šestorice rodoljuba u Šibeniku:² Jutros smo doznali, da je u Šibeniku strijeljano 6 rodoljuba, a 7 osuđeno na robiju od 2 do 15 god. Ovo ne može spriječiti borbu, koju Šibenski rodoljubi vode protiv okupatora. Šibenčani se već nekoliko mjeseci bore u partiz. odredima Dalmacije i Bosne. Oni su već nanijeli osvajačima i njihovim slugama krvave gubitke. Šibenski partizani samo su u jednom okršaju s tal. vojnicima i ustašama na Ravnom Gaju poubijali 12 vojnika i ustaša.³ Ove sedmice je ubijen usred Šibenika najgori tamošnji fašistički pas.⁴ Narod se bori oružjem protiv okupatora i njihovih slugu i neće ga odložiti, dok neprijatelj ne bude protjeran. Narod će se osvetiti za mučenja i batnanja koja su faš. bande vršile nad stanovništvom Šibenika, on će osvetiti i strijeljane borce. Slava palim borcima! Smrt fašizmu — sloboda narodu!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 296, 297 i 300.

³ Vidi dok. br. 28, 261, 395 i 398.

⁴ Atentat na Skotona izvršili su 11. listopada Ante Baranović i Frane Belamarić (vidi dok. br. 293, 295, 296 i 297).

BROJ 86

IZVJEŠTAJ OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA HVAR OD 19. LISTO-
PADA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU
O RADU PARTIJSKE ORGANIZACIJE I POLITIČKOM STANJU
NA OTOKU¹

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam nekoje zatražene podatke i obavještenja.

Obračun članarine i partijskih priloga: do 5/X 1941. ukupan

prihod članarine (uplaćeno) iznosi	1167 dinara	i
Parti, troškovi iznose	1619 dinara	
Dobrovoljni prilogi za partiju iznos.	1697	
Zadnji put poslali smo Vam na račun članarine	300 dinara	
za štampu	357 dinara	

II. Sakupljeno za fond Narodne Vojske u gotovom do sada (sem onoga što je već poslato) preko 10.000 dinara, a u materijalu preko 15 hl vina. U Starom Gradu osnovan je odbor koji ima svrhu da na ovom području radi.

III. Jedan veliki dio onih koji su pozvani u vojsku, nije se odzvao unatoč neumornog nastojanja nekih ustaša i nagovaranja od strane ovih da pođu u vojsku. Imade nekoliko slučajeva gdje i sami bivši ustaše neće da se odazovu i kriju se.

IV. Podaci o političkom nastrojenju učitelja na otoku nedostaju, te vam šaljem samo za ona mjesta kojima raspolazemo, a) Jelsa 1) Niko Salamunić pobornik svake reakcije i neprijatelj radnoga naroda. 2) Vinko Dobronić nacionalista. Do današnje međunarodne situacije pobornikom nepr. radnika. Danas prijatelj prividni. Očekuju pobjedu Engleske, b) Vrboska Ivo Grgas Jugosl. nacionalista i politički pristupačan, b) Svirče. Božiković Petar: nacionalista, te ujedno oportunist, d) Bogomolje. Ivan Lušić: nacionalist — pristupačan, c) Starigrad. 1) Dinko Lupi Haesesovac: politički pasivan (oportunist). 2) Petrić Bartul podržavatelj svake reakcije a sada koketira sa ustašama.

Dragi drugovi! Neke stvari u Vašem pismu su neosnovane kao npr. dolaženje druga iz Vrisnika u Split za vezu. Taj čovjek je organizovan i dosta aktivan. Slažemo se međutim da to nije dovoljno i da je trebao doći čovjek iz foruma. Isto tako onaj slučaj sa pridizanjem p. materijala; stvar stoji tako, da je naime čovjek koji je zato bio određen sam predlagao donosiocu da bi možda bilo sigurnije kada bi ovaj posljednji iznosio materijal negdje vani, gdje će ga prvi sačekati i preuzimati. Međutim ovaj bio premješten.

Drugarica Z. veli da je to samo pakosna izmišljotina da bi ona bila kazala... da je ljubav više nego partija, te zahtjevamo da se ova stvar

¹ Original (pisan crnilom, latinicom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/22.

odlučno suzbije i demantira i neka se upita drugaricu M. od koga je ona tako informirana bila.

Inače vaša je kritika sasvim ispravna što se tiče općeg stanja i djelatnosti part. organizacije na otoku, jer se ovdje jako u oportunističkom zaglibilo. Vjerujem da se stanje poboljšava. Tako su napr. org. veze čvršće i sastanci redovitiji, osobito part. rukovodstva i aktiva. Omladina i žene razvijaju svoju djelatnost življe i neprekidnije. U Dolu su bile ispisane naše parole i tom prilikom je pohapšeno nekoliko simpatizera, dok se naša dva druga nisu dala uhapsiti, ali su se ipak posle nekoliko dana javili vlastima, i ako su bili savjetovani da se ne prijavljuju. Bili su za to ukoreni. Pušteni su svi na slobodu. Drugovi su u Vrbanju potjerali jednu grupu ustaša kada su se pojavili na cesti. U Vrboskoj su naši drugovi ušli u prostorije bivšeg »Kola« kojega su oni bili osnovali a ustaše zauzeli i zasjeli unutra, drugovi su uzeli namještaj i stvari koje su bili njihove i odnijeli sa sobom. Ustaše se ni najmanje nisu usprotivili tome.

Nacionalistička je omladina sva ili gotovo sva obuhvaćena skojevskim radom, i ako, čini se nije još raspoložena i spremna za javne istupe. Stariji nacionalisti su također prilično kukavice i često padaju pod utjecaj lažne faš. propagande. Imade nekoliko dobrih i odlučnih agitatora u Starigradu. Ovdje smo ih povezali sa odborom koji ima zadatak skupljanje priloga za Narodnu Vojsku. Nadamo se da će uspjeti i žene povezati sa ženama iz njihovih redova jer imade za to uslova.

Toliko za ovaj put.

Drugarski pozdravom
14. X. 1941. Okr. Komitet za Hvar

BROJ 87

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 104 OD 20. LISTOPADA 1941., O IZDAJNIČKOM RADU TZV. SRPSKOG KOMITETA U SPLITU¹

Urukalo, Jevđević, Buić, Birčanin i kompanija spremaju novu izdaju srpskog naroda.² — Kako saznajemo tzv. srpski komitet u Splitu, koji sačinjavaju, među ostalima, Urukalo, Jevđević, Buić, Birčanin, Grdić i drugi, složio se je sa talijanskim okupatorskim vlastima u tomu da će pomoći okupatorima, da »umire« srpski živalj u Bosni, Lici i ostalim hrvatskim krajevima, ako Talijani [ne] okupiraju te krajeve. Ove stare izdajice misle opet prevariti srpski narod i uvesti ga u »novi red« zaobilaznim putem. Dok narod ustaje u borbu sa oružjem u ruci, oni hoće da narodu zabiju nož u leđa, ali srpski narod neće nasjesti ovoj izdajničkoj raboti, on će se sa hrvatskim narodom boriti do potpunog oslobođenja domovine od stranih okupatora i njihovih domaćih slugu. Izdajice će stići zaslužena sudbina!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geS-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Vidi dok. br. 91 i 102.

BROJ 88

**POZIV POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 20. LISTOPADA 1941. GODINE NA OPĆENARODNI USTANAK
PROTIV TALIJANSKOG OKUPATORA¹**

RADNICIMA, SELJACIMA, GRADANIMA, INTELEKTUALCIMA,
OMLADINI, SVIMA RODOLJUBIMA POROBLJENE DALMACIJE!

Na početku treće ratne zime fašistički razbojnici, bijesni radi propasti njihove namjere da skrše otpor SSSR-a i Engleske, bijesni radi sve upornije i oštrije borbe evropskih naroda protiv fašističkih okupatora, bijesni radi sve većeg nezadovoljstva njemačkoga i talijanskoga naroda pojačali su svoj krvavi teror nad porobljenim narodima Evrope. Fašizam sve više osjeća da sjedi na vulkanu narodnog gnjeva i mržnje. Osjećajući da nema nikakvoga oslonca ni kod jednoga porobljenog naroda, laća se jedinoga sredstva, kojim pokušava, ako ne spriječiti, a ono bar odgoditi svoj slom. Jača se teror i vrše se svakim danom, sve više, masovna strijeljanja u Češkoj, Francuskoj, Poljskoj i drugim porobljenim zemljama Evrope. Zvjerstva fašističkih razbojnika osjećaju u još većoj mjeri narodi Jugoslavije, koji su herojski ustali na oružanu borbu da istjeraju iz svoje zemlje svoje vjekovne neprijatelje — njemačke i talijanske osvajače i unište njihove plaćene sluge Paveliće, Nediće, Pećance, Novakoviće i druge.

Na hrvatski i srpski narod u Dalmaciji oborio se je krvožedni neprijatelj, talijanski grabežljivac, koji je vjekovima nastojao da ugrabi našu Dalmaciju, da nas porobi i odnari. Naši pretci su se borili sa vjeronomnim Mlečanima koji su naše djedove pretvarali u kmetove i »šćave«² na galijama. Naši očevi borili su se sa »tonomašinama«³ i pobijedili ih, a našoj generaciji je palo u dio da se bori i istjera fašističku bandu. Ovi razbojnici su najprije pokušali da nas lukavstvom i prevarom nacionalno porobe i potalijanče. Ali su vrlo brzo svojim krvavim ubijstvima u Drnišu, Trogiru, Sinju, Kninu, Skradinu, Šibeniku i Splitu pokazali iza ovčje kože svoje krvave vučje zube. Dalmacija teško krvari pod fašističkim okupatorima. Po karabinjerskim i policijskim kasarnama fašistički razbojnici muče i ubijaju rodoljube i bore se za slobodu našega naroda. Dne 15. ov. mjeseca fašistički krvoloci strijeljali su 12 splitskih rodoljuba⁴ i to: Mrduljaša Tomu, Josipa i Jurju, Golema Matu, Vidovića Antu, Militića Ivu, Čerina Matu, Krstulovića Simu, Mašića Ljubu, Mat-

¹ Primjerak proglašen (umnožen na gestetneru) u Arhivu Instituta za historiju

radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP.291/2.

² Schiavo, u venecijanskom dijalektu (talijanski schiavo) znači rob. Venecijanski, a kasnije i drugi Talijani, nazivali su tako, kao pogrdnim imenom, Slavene (Ščavone, Schiavoni).

³ »Tolomaš« (autonomaši) — pučki naziv talijanofilske stranke u Dalmaciji u doba Austro-Ugarske (pristaše poznatog talijanskoga, tadašnjeg splitskog načelnika, Balamontija). »Tolomaši« su tražili »autonomiju« za Dalmaciju, a ustvari povezivanje i priključenje Italiji, opirući se ondašnjem pokretu za ujedinjenje Dalmacije sa Hrvatskom i Slovenijom na osnovu tzv. hrvatskog prava (tzv. Trojedna kraljevina).

⁴ Vidi dok. br. 60, 83 i 285.

kovića Davora, Vidaka Rudolfa i Ferderbera Eduarda. Osim **toga** osudili su na smrt još sedmoricu, koji se nalaze u bještvu. Drugih 15 rodoljuba osudili su na ukupno 179 godina robije. U Šibeniku su strijeljah 6 rodoljuba, a sedam osudili na robiju od 2—15 godina.⁵ Većina strijeljanih Splitskana su ispod 21 godine, a trojica nemaju niti 18 godina. Prije osude pritvorenike su na smrt mučili. Maloga Golema i Krstulovića su iz dana u dan tukli i prebijah. Krstulović je ležao u bolnici, jer su mu razbili bubnjiće, a starom Mrduljašu spalili su tabane, tako da je na štakama išao na sud i na stratište. Mučili su i tukli ljude da iznude od njih **priznanja o nečemu što nijesu znali**. Presuda, u nemogućnosti da im naturi ma kakvu krivnju ili da navede ma kakvo konkretno djelo, jedne sudi kao pripadnike komunističke organizacije, a druge da su skrivali oružje i sve to na osnovu običnih nedokazanih konfidentskih prokazivanja. Krvavi su fašisti strijeljali ove rodoljube s takvim obrazloženjem misleći da time zaplaše naš narod i da ujedno prikažu kako oni strijeljaju samo komuniste, a da nijesu protiv cijeloga naroda. Narod, međutim, zna da su ova strijeljanja uperena protiv čitavog hrvatskog i srpskog naroda, bez obzira na političku i klasnu pripadnost. Krvavim okupatorima neće uspjeti da oslabe narodnu borbu time, jer neće uspjeti da odvoje narod od komuniste. Narod je svjestan toga da je Komunistička partija prva ustala u borbu za nacionalnu slobodu i da je u toj borbi dala najveće žrtve.

Faš. krvavi zločinci su svojim krvavim djelima otvorili zauvijek oči i onima koji su naivno vjerovali da su talijanski fašisti manje krvoločni od svojih njemačkih gospodara, a čovječniji od svojih ustaških plaćenika. Jasno je kao sunce, da fašizam, ma koje boje on bio, zakleti i nepomirljivi neprijatelj svakoga naroda i njegove slobode i da se jedino prolijevanjem narodne krvi uspijeva još nasilno održati na narodnoj grbači; fašisti i ustaše skidaju glave, ali u narodu ne mogu ubiti misao o slobodi i boljoj budućnosti našega naroda.

U ovom času hrabri narodi Sovjetskog Saveza sa svojom nepobjedivom Crvenom armijom biju ogromnu bitku, ne samo za svoju slobodu nego za slobodu i našega i svih porobljenih i ugnjetenih naroda, za spas i sreću čitavog čovječanstva.

Uz hrabre narode Sovjetskog Saveza bore se svi potlačeni narodi protiv morskog fašizma, bore se u narodnim ustancima i u partizanskim odredima i junački narodi Jugoslavije, koji uništavaju neprijatelja i njegove sluge.

Diži se narode Dalmacije! Ni mi ne smijemo zaostati! Stupajmo složno u jedinstveni nacionalnooslobodilački front sa ostalim narodima Jugoslavije! Zbijmo se čvrsto u borbene redove svi koji smo spremni boriti se protiv okupatora i njihovih domaćih slugu, bez obzira na klasnu, nacionalnu, vjersku i političku pripadnost.

Rodoljubi, pristaše HSS, SDS-a i svih drugih stranaka!

⁵ Vidi dok. br. 85, 296 i 297.

Ispunimo svi svoju patriotsku dužnost, svima sredstvima pomozimo narodnu borbu za oslobođenje i oružjem u ruci istjerajmo ogavnog fašističkog osvajača!

Ulazimo u partizanske odrede! Dižimo oružani ustanak!

Jedino tako izvojevaćemo slobodu i biti dostojni slobode. Osvetimo krv palih boraca i na njihovim grobovima zakunimo se da ćemo ih strogo osvetiti.

Slava borcima palim za slobodu svoga naroda !

Živio jedinstveni nacionalnooslobodilački front hrvatskog i ostalih naroda Jugoslavije!

Živjela Crvena armija!

Živjela herojska borba naroda SSSR-a!

Živio narodni oružani ustanak!

Dolje fašistički krvnici!

Dolje izrod hrvatskog naroda Pavelić!

Živjela Komunistička partija Jugoslavije!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

U Splitu, 20/X-1941. g.

POKRAJINSKI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE
ZA DALMACIJU

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 105 OD 21. LISTOPADA 1941.
O AKCIJAMA UDARNIH GRUPA U SPLITU¹

Narod nastavlja borbu i osvećuje pale žrtve

Fašistički krvoloci su se prevarili. Oni su mislili da će strijeljanjem građana i omladinaca ugušiti narodnu borbu za slobodu. Ali nijesu dugo čekali odgovor. U nedjelju u večer² praskale su bombe po Splitu, koje su rodoljubi bacali na fašističke razbojнике i uljeze. Na ulicama Splita ostalo je nekoliko mrtvih i ranjenih fašista i oficira. Grdan strah ušao je u kosti okupatorima. Junaštvo se je okupatora vidjelo na ulicama nekoliko časaka nakon što su bačene bombe. Vojna glazba i neka počasna četa sa pripravnim puškama u ruci, koja je paradirala ulicama, razbježala se je na sve strane. Građani su uživali gledajući, kako bježe kao zečevi, tražeći brzo svoju kasarnu. U kasarnama je sviralo na uzbunu, po ulicama su karabinjeri i fašisti pucali po prolaznicima iz revolvera. Nekoliko bomba, tek početak, a u okupatorskom taboru strka. Nijesu se uplašili samo fašisti, karabinjeri i vojnici. I u vrhovima je nastala ogromna pometnja. Našli su za potrebno, da jednim avionom iznad grada bacaju letke upućene »Dalmatinskom narodu«. Okupatori se nijesu usudili potpisati letak, jer u njemu poriču sve što su do sada učinili, ali narod dobro zna tko iz ovih aviona baca letke. U tom letku okupatori gadno i perfidno lažu, misleći zavarati i lažima umiriti narod. Iza, uvodnih laži o skorom likvidiranju Sovjetske Unije, poziva narod da ne nasjeda »Žido-boljševičkoj« propagandi. Zatim tek dolazi ono pravo, fašistima dostojno, lažno izvrtavanje! Govore o tomu kako oni dozvoljavaju narodni jezik, štampu i narodnu kulturu. Kao da narod ne zna da se u uredima više ne smije govoriti i pisati hrvatski. Da je po nastavnom planu iz škola izbačen hrvatski jezik. Zar u Splitu izlaze koje hrvatske novine, dali se smiju pisati hrvatske knjige? Zar po ulicama ne prisiljavaju ljude da govore talijanski i pozdravljaju fašistički? Po ovim lažima narod vidi samo to da su se fašistički vlastodršci uplašili, da mole narod za mir i da ga žele obmanuti ali narod ne sluša fašističke laži! Narod ide dalje u borbu do potpunoga oslobođenja domovine.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisačem stroju, umnožen na geš-

tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Diverzanti su 19. listopada bacili bombu na skladište goriva 22. auto-odreda divizije »Cacciatori delle Alpie«, ali nije prčinjena šteta. Druga bomba bačena je na talijansku patrolu od 1 karabinjera i 4 vojnika, na raskršću Corso Italia (sada Prvo-boraca) sa Stredakinom ulicom (sada Rade Končara). Ranjen je jedan narednik i jedan pripadnik crnih košulja. Sutradan, 20. listopada, kod Porta Aurea (sada Zlatna vrata), član Partije Andrija Remenji bacio je bombu na talijansku patrolu koju su sačinjavali karabinjeri i vojnici crnih košulja. Poslije pola sata, na Narodnom trgu, u blizini istog mjesta Krešo Jerin je bacio drugu bombu. Ranjeno je 7 talijanskih vojnika i nekoliko civila. Do ranjavanja civila došlo je uslijed nepreciznog bacanja bombe u samoobrani. Talijani su izvršili brojna hapšenja u Splitu (vidi dok. br. 90, 302 i 303).

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 106 OD 22. LISTOPADA 1941.
0 DRŽANJU RODOLJUBA PRILIKOM NJIHOVOG STRIJELJANJA
OD STRANE FAŠISTA U ŠIBENIKU¹

Kako su umirali šibenski heroji?²

Već smo saopćili u našem izvještaju da su fašistički krvavi psi i u Šibeniku strijeljali 6 narodnih boraca. Osim 6 strijeljanih jedan je osuđen u bještvu na smrt. Većina stijeljanih su maloljetni, dvojica nemaju niti 17 godina. Sedmorica su suđena ukupno na 59 godina robije. — Narodni borci koje su fašisti strijeljali pokazali su narodu, kako se dostojno umire za domovinu. Kada su ih vozili kamionom kroz Šibenik, oni su uza sav teror gromko pjevali rodoljubive pjesme. Klicali su sovjetskom narodu i nacionalnooslobodilačkoj borbi. Na samom strijeljanju dovikivali su fašističkim psima: »Idemo u smrt, ali će nas osvetiti naši drugovi!« Naročito se je istakao junačni omladinac Lasić. Njemu se je usudio prići sekretar fašističke stranke, misleći da će iz straha pred smrću postati izdajica. Taj nitkov mu je rekao, da je mlad, da je pred njim život, neka se pokaje pa će ga spasiti od smrti. Lasić mu viknu: »Muči kujo! Danas ćete vi mene, a sutra će moji drugovi tebe i druge fašističke pse!« Tako se umire za slobodu domovine! — Slava palim herojima!

Osveta zai pale žrtve

Juče smo izvijestili o napadaju narodnih boraca na talijanske fašiste i oficire.³ To je bio prvi odgovor na strijeljanja naših rodoljuba u Splitu i Šibeniku. Ova akcija je dio opće narodne borbe, koju je poveo naš narod da protjera svoga vjekovnog neprijatelja iz naše Dalmacije. U ponedjeljak naveče ponovo su bačene bombe na neke grupe oficira i crnokošuljaša u gradu.⁴ Opetovanim napadom htjeli su narodni borci da u punoj mjeri osvete pale žrtve za nacionalnu slobodu. Kako saznajemo poginuo je u ponedjeljak naveče veći broj Talijana. Tačne podatke ne možemo dati, jer talijanske vlasti o tome šute i neće da dadu nikakve podatke. Među poginulim nalaze se nažalost i tri naša građanska lica, koji su bili u neposrednoj blizini. Očevidci nam pričaju da je jedan od poginulih građana bio ranjen krhotinom bombe i pao. Tada mu je prišao jedan karabinjer i ubio ga iz revolvera. Drugi nam opet pričaju kako su fašisti pucali za jednom djevojkom i ranili je u nogu. Sa treće strane saznajemo da je u Tartaljinov ulici, na jednu grupu talijanskih fašista u nedjelju bačena jedna bomba a na to su karabinjeri bacali na razne strane oko sebe 5 bomba, te pucali u prolaznike bez ikakova obzira.

I za ovo će fašistički okupatori biti kažnjeni!

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na ge5-tetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.
² Vidi dok. br. 85.
³ i * Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 89.

BROJ 91

IZVJEŠTAJ SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 22.
LISTOPADA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O STANJU
PARTIJSKIH ORGANIZACIJA I PARTIZANSKIH JEDINICA
U DALMACIJI

Prijevod¹

Split, 22. X 1941.

Dragi drugovi! Ovim vam šaljem svoj prvi izvještaj o stanju u Dalmaciji, kako sam ga vidio. Sigurno se ljutite, što vam taj izvještaj već nisam dostavio, ali nisam prije mogao, jer sam ipak trebao nešto vremena dok upoznam situaciju koja tu vlada da bih vam je mogao što bolje prikazati. Od dana na dan, skoro uvijek održavam po dva sastanka. Još nisam bio slobodan ni jedan jedini dan. Sada sam bar približno shvatio položaj, koji je sljedeći:

1) Položaj partizanskih² organizacija u čitavoj Dalmaciji je prilično slab, a naročito u pokrajini. PK ne obilazi i ne kontrolira rad kao što i ne daje podrške partizanskim³ organizacijama u pokrajini. Tako drugovi iz PK već šest mjeseci nisu bili u pokrajini osim jednog druga,⁴ koji je bio prije tri mjeseca u Sinju. Iz pokrajine su dolazili ljudi, koji su donosili lijepe izvještaje, a stvarno se tek sada vidi, kakva je uistinu situacija. Najlošija je u području Sinja, tj. sasvim sjeveroistočnom dijelu Dalmacije, i u južnoj Dalmaciji kod Dubrovnika, gdje uopće ne postoje partizanski odredi. Sjeverna Dalmacija kod Šibenika stoji prilično dobro, ali tamo treba urediti neke stvari u vezi s pokušajem formiranja partizanskih odreda, jer su rukovodeći ljudi nepravilno radili te su predloženi za isključenje (o tome postoji poseban materijal).⁵

I na otocima nije položaj najbolji, kao što se to prije prikazalo. Pduzeli smo sve mjere, da pomognemo partizanske organizacije u pokrajini a naročito one odrede, koji su najslabiji, tj. sjeveroistočnom i južnom dijelu Dalmacije. I u tim područjima postoje uvjeti za razvitak partizanskih odreda. U Sinjsko područje odlazi politički sekretar,⁶ a u južni dio Dalmacije organizacioni sekretar;⁷ oni već jako dugo nisu bili na terenu, naročito politički sekretar, i u vremenu dok sam ja ovdje, neka ide malo van da upozna organizacije i da ih pomogne na terenu. Također odlazi jedna drugarica iz PK⁸ na rad u Makarsku i okolinu. U nedjelju

¹ Original dokumenta zaplijenjen je od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje Centralnog komiteta KPH, koje je ovaj dokument smatralo vjerodostojnim, prevelo je sa njemačkog prijevoda. Dokument se čuva u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb, KP-4/22.

² Partijskih

³ Partijskim

⁴ Andrija Božanić

⁵ Odnosi se na Fabu Mršu, koji je tada bio kandidat za CK KPH (vidi dok. br. 53 i 54).

⁶ Vicko Krstulović

⁷ Ivan Amulić

⁸ Neda Marović je već prije odlukom PK otišla na rad u Makarsku.

idem lično u Šibenik, da uredim neke stvari za onog Fabu,⁹ član CK KPH, i inače zbog tamošnje situacije. Idem samo na sastanak OK i vraćam se odmah. Predvidjeli smo da obidemo sve partijske organizacije u pokrajini i da ih malo obnovimo. Pozvat ćemo sekretare OK¹⁰ na sastanke PK u Split, kao što smo to u zadnje vrijeme utanačili u Zagrebu.

Do sada su bili članovi PK zapravo članovi MK Split i tehnička veza sa pokrajinom. Mjesnim komitetom u Splitu do sada su rukovodili sekretari rajonskih komiteta, tako da su pojedini članovi MK poznavali samo svoje rajone, pa je razumljivo, da tako nisu imali vremena te nisu mogli biti politički rukovodioci partijske organizacije u Splitu. Potpuno je jasno, da su sva pitanja u Splitu rješavali članovi PK i tako su sasvim zaboravili na Dalmaciju. Mi smo to pitanje ovdje likvidirali.

Osim rajonskih komiteta formiran je MK, tako da članovi MK mogu ići na sastanke rajonskog komiteta a da nisu rajonski sekretari, već politički rukovodioci, i svaki pojedini upozna čitavu organizaciju i sve sektore.

Tehnika također nije bila dobro organizirana. Organizacioni sekretar bio je ustvari tehničar PK i trčkarao na sve strane. Reorganizirali smo također tehniku. Mi smo postavili jednog tehničara iz PK¹¹ koji će preuzeti cijelu organizaciju tehnike. Njemu su pridodani različiti ljudi kao pomoć u različitim granama tehnike. Tako su bili određeni: jedan čovjek kao veza s onim ljudima koji umnožavaju, drugi koji će se brinuti za legitimacije i propusnice, treći za stanove, četvrti za materijal koji treba izdavati, peti za primanje ljudi iz provincije. Mi smo stvar otprilike tako postavili, kao što je to u Zagrebu. Ovih dana ukraden je na pošti jedan geštetner-aparat najmodernijeg tipa koji radi na struju. On može automatski izbaciti na sat oko 3000—5000 primjeraka. Predstavlja vrijednost od oko 30.000 do 40.000 dinara.

Što se tiče poznavanja partijske linije, oni je poznaju vrlo loše. I neke osobe iz PK poznaju je samo (donekle), a da se ne govori o MK i ostalom članstvu u Splitu i u provinciji. Naša okružnica broj 3¹² doći će vrlo dobro. Već je izrađena u 400 primjeraka, i svaka partijska jedinica u Dalmaciji morat će je proučiti. Do sada je partijski materijal zbog loših veza bio odašiljan u vrlo maloj mjeri u sve partijske organizacije u provinciju; Split i najbliža okolica primaju ga redovito, ostali vrlo neredovito.

Do sada se nije mogao ustanoviti broj članova; to će se moći utvrditi tek nakon posjeta svim organizacijama. Tada će se vidjeti što je preostalo i što se može računati kao članstvo Partije. Mjesečni prilog¹³ plaća se redovito samo u Splitu, dok provincija plaća vrlo loše i uopće ne šalje obračune. Financijsko stanje PK je dosta dobro. Ima gotovine preko 70.000 lira što znači oko 180.000 do 200.000 dinara. Članovi su vrlo štedjeli na svojim ličnim izdacima, tako da su neki članovi PK imali samo

⁹ Fabo Mrša
¹⁰ Tako su se tada nazivala partijska rukovodstva za pojedine krajeve, lako bi im bolje odgovaralo kotarski komitet.
¹¹ Ante Marasović, koji tada nije bio član PK.
¹² Vidi dok. br. 66.
¹³ Odnosi se na partijsku članarinu.

1200 dinara. Sada smo mi povisili na 1800 dinara, jer su oni do sada gotovo gladovali, osobito čisti proleter koji nemaju nikoga u Splitu. Ostalim partijskim funkcionerima MK i tehnike povisili smo nagradu tako, da sada mogu bar donekle pristojno živjeti. Sa stanovima stoji zasad vrlo loše, jer su malograđani zbog akcija i strijeljanja postali vrlo bojažljivi i ne iznajmljuju stanove za sastanke. Situacija u vezi sa stanovima je po prilici ista kao i u Zagrebu. Mi smo odredili jednog specijalnog čovjeka koji se brine samo za stanove.

2) Narodnooslobodilačka fronta tj. saradnja s ostalim političkim strankama na slabim je nogama. Dosadašnji sastanci s različitim licnostima iz raznih stranaka pokazali su vrlo slabe rezultate. Neki su za suradnju, ali po njihovom mišljenju nije sada vrijeme za akciju, i ne treba neprijatelja držati. Drugi hoće s nama voditi razgovore, ali ne žele suradnju, dok nemaju dozvole od rukovodstva. Do sada nisam još s nikim razgovarao, ali ne zbog toga što to ne bi htio, nego sam imao važnijeg posla, a zadnjih dana, pošto su akcije u toku, sakrili su se u miše rupe i ne izlaze, jer se boje Talijana. Uz sve odozgo vodene pregovore o pitanju Narodnooslobodilačke fronte bila je stvar pogrešno postavljena i odozdo, tako da je samo jedan drug imao direktivu da djeluje u tom pravcu dok se ostali nisu brinuli. Obavijestio sam članstvo da je to nepravilno i da je potrebno da čitava Partija radi na tom pitanju, jer je to u današnjoj situaciji baza naše partijske linije, tj. da treba u Narodnooslobodilačkoj fronti okupiti sve one koji su spremni za borbu protiv okupatora i njegovih plaćenika. U tom pitanju došlo je naročito do izražaja nepoznavanje partijske linije.

Ovdje postoji tzv. srpski nacionalni komitet, koji sačinjavaju izvjesni pop Urukalo,¹⁴* Jevđević,¹⁵ Buić,¹⁶ Birčanin,¹⁷ Grdić.¹⁸ Oni su se dogovorili s Talijanima da će im pomoći pri ugušivanju nemira, koji su nastali u Lici, Bosni i drugim dijelovima Hrvatske okupiranim od Talijana. U tu svrhu su oni oputovali na teren Like i Bosne. Na to treba da drugovi svrate pažnju.

3) Što se tiče SKOJ-a, to i ovdje položaj nije naročito dobar, osobito u organizaciji. Nisam još imao prilike da održim sastanak s PK SKOJ-a. Naime drugarica, koja je sekretar,¹⁹ bila je službeno premještena u Makarsku i treba ovih dana da dođe u Split, da se može održati sastanak. Na sastanku PK Partije smo zaključili da će ona ostatu u Makarskoj i da će tamo raditi po liniji SKOJ-a i Partije. Imenovali smo novog sekretara PK SKOJ-a²⁰ i nadopunili ispraznjeno mjesto jednim drugom. S njim ću održati sutra i prekosutra sastanak. MK SKOJ-a smo također nadopunili, jer su i ovdje — kao što je to bilo u Zagrebu — najviše stradali aktivisti SKOJ-a. U posljednjem procesu je bilo više omladinaca osuđeno.

¹⁴ Sergij je

¹⁵ Dobrosav

¹⁶ Mirko

¹⁷ Ilija Birčanin

¹⁸ Radmilo

¹⁹ i ²⁰ Neda Marović, preselila se u Makarsku po odluci PK. Poslije njenog odlaska dužnost sekretara Oblasnog komiteta SKOJ-a obavljao je Mirko Kaliterna, a njegovim padom u zatvor sekretar je postao Željko Draganja. Usljed kolebanja i nezdravih ambicija, Draganja je ubrzo smijenjen a umjesto njega postavljen je Ante Jonić.

Dvojica iz SKOJ-a, koji su osuđeni na smrt, pobjegli su: jedan je član PK SKOJ-a i sekretar MK SKOJ-a, drugi je član MK. Mišljenja sam da vam pošaljem ovu dvojicu u Zagreb, jer ih ovdašnji drugovi mnogo hvale i znam da mi tamo trebamo dobre aktiviste iz SKOJ-a. Jedan je radnik, a drugi trgovački pomoćnik. Javite mi da li da ih tamo pošaljem.²¹ Osim toga govorio sam pred Mjesnim komitetom Partije o potrebi da svaka partijska organizacija radi i po liniji SKOJ-a. Kao u Zagrebu tako se i ovdje pokazala omladina naročito upotrebljiva u akcijama.

4) Narodnu pomoć također smo reorganizirali. Ovdje je postojao odbor za opskrbljivanje partizana izvan Narodne pomoći. Njega smo raspustili. PK Narodne pomoći smo reorganizirali. Uključili smo samo nove ljude,²² od starog PK ostao je samo jedan.²³ Do sada su bile veze s provincijom vrlo slabe. Ja sam opširno obrazložio novom odboru PK za Narodne pomoći po ulicama i kvartovima partijskih jedinica, svaka jedinica. Kao u Zagrebu, postoje i ovdje odbori pri PK, koji će se brinuti oko nabavke i sakupljanja različitih predmeta za partizane. I ovdje se spojila partijska organizacija s Narodnom pomoći, napr. mjesto formiranja odbora Narodne pomoći u ulicama i kvartovima partijskih jedinica, svaka jedinica odredila je jednu osobu koja je odgovorna. Te određene osobe nisu ništa radile nego su samo okolo trčkarale. To će se sada raspustiti i osnovat će se novi odbori Narodne pomoći, koje će Partija kontrolirati. Ovdje postoji mnogo uvjeta da se organizacija Narodne pomoći razvije, jer ovdje ima vrlo mnogo simpatizera Partije, kao i kandidata, koji će se primiti u te nove odbore. Postoje čak i preduvjeti, da se i među građanstvom počme sa sakupljanjem.

5) Ovdje postoji i jedna sindikalna komisija²⁴ koja se sastoji od devet osoba, od svake struke po jedna. Smanjili smo je na 4 osobe, i jedan drug će dolaziti u PK kad se nešto važno dogodi.

6) Postoji također jedna komisija žena,²⁵ ali kako sam čuo od drugova nisu ni one postavile svoj radni program na dobru bazu. Radile su na pripremanju pojedinih akcija žena. To je nepravilno; naime, čitava Partija mora da radi na okupljanju žena i također da rukovodi akcijom žena; dok je komisija žena savjetodavni organ prema PK, ona može također održavati sastanke, i treba podupirati akcije, ali ne tako kao da je to isključivo njezina dužnost. U MK Partije mi smo također uveli širu djelatnost žena. Cini mi se da stvar sa ženama stoji tu mnogo bolje nego u Zagrebu usprkos tome što tako rade. Do sada još nisam imao

²¹ Radilo se o drugovima Francu Bariću i Dermanu Senjanoviću koji su poslani u Solin.

²² Tada je formiran Mjesni (splitski) i Pokrajinski komitet Narodne pomoći.

²³ Andrija Božanić

²⁴ Za vrijeme Banovine Hrvatske, poslije ukidanja URS, partijska organizacija u cilju pomoći i razvijanja sindikalnog pokreta formirala je sindikalnu komisiju pri Pokrajinskom komitetu KPH (praktično radila za Mjesni komitet KPH Split) sa zadatkom da organizira radništvo koje je do okupacije vodilo borbu s poslodavcima za poboljšanje radnih i životnih uvjeta. Po okupaciji zemlje sindikalna komisija aktivizira radnike u borbi protiv okupatora.

²⁵ Komisija žena je formirana 1940. god. i okupljala je žene u prosvjetno društvo žena; kasnije 1941. god., ta je komisija raspuštena. U njoj su bile Ivanka Ninčević, Marija Cević i dr.

sastanak s komisijom žena, ali čim to bude moguće, svakako će ga održati i s njima potrebne stvari prodiskutirati.

7) Do sada se posvećivalo vrlo malo pažnje vojnoj liniji. Bila su određena tri druga, koji će se brinuti samo za vezu s talijanskim vojnicima.²⁶ Također smo odredili jednog druga koji će biti odgovoran za službu izvještavanja.

8) Položaj partizanskih odreda je slijedeći: Nakon što je propao pokušaj da se formiraju partizanski odredi, na takav način kako je to predložio PK, ovdje u Splitu, sa Siljom,²⁷ vrlo je otežan [rad], ali će ipak ići, samo treba tom pitanju pravilno pristupiti. U ovom izvještaju neću vam mnogo pisati o ovome neuspjelom pokušaju. O tome sam prostudirao neke stvari i dao sam nalog PK da dade svoju pismenu izjavu o tom pitanju.²⁸ Ova stvar je na ispitivanju i više osoba je bilo ispitano. Iz materijala se može vidjeti, da su u ovoj organizaciji bile učinjene vrlo velike greške i gluposti. Mi, tj. CK mora tu čitavu stvar prostudirati i dati svoj sud. Nakon toga mora se to pitanje postaviti pred partijsko članstvo u Dalmaciji.²⁹ To se mora učiniti zbog autoriteta Partije, da partija i simpatizeri vide, da se ne može tako lako prijeći preko tih stvari... U mojem slijedećem izvještaju reći ću vam svoje mišljenje o kažnjavanju PK... Inače sada moramo baciti čitavo težište na osnivanje partizanskih odreda u sjeveroistočnom dijelu Dalmacije u okolini Knina i Sinja, gdje već postoje neki odredi. Tamo će ići politički sekretar PK, koji će srediti tamošnju partijsku organizaciju, učvrstiti tamo postojeće odrede i omogućiti njihovo proširenje. Tamo su bili poslani već neki Španjolci³⁰ i bilo je već nekoliko akcija, o kojima javljamo u prilogu o akcijama.

Tamo su došli drugovi u vezu s bosanskim odredom. Javite to drugovima iz Bosne³¹ i Glavnom štabu.³² Isto tako postoje i u južnoj Dalmaciji uvjeti za osnivanje partizanskih odreda. I tamo ima po šumama ljudi, koji uglavnom neće u hrvatsku vojsku. Osim toga se tamo nalaze i Srbi, koji su još od ranije u šumama zbog ustaša. Oni nisu još izvršili nikakve akcije niti su formirani kao odredi. Tamo odlazi org. sekretar da sredi tamošnje prilike i da pokrene taj odred. Na taj način mislimo ostvariti zaključak sa savjetovanja Glavnog štaba³³ i staviti u vezu dalmatinske odrede s bosanskim, a ovdje na jugu kod Dubrovnika s hercegovačkim odredima, koji stoje u vezi s Dubrovnikom.³⁴ To je zasada početak, kako bi se partizanski pokret mogao proširiti po čitavoj Dalmaciji. U samom Splitu formirat ćemo partizanski odred.³⁵ Prilikom akcija ovih dana vidjeh smo već konture ovog partizanskog odreda, iako još nije formiran kao

²⁶ Ivan Lučić-Lavčević bio je zadužen u Partijskom komitetu da preko nekih drugova uspostavi kontakt s talijanskim vojnicima u čiju propagiranju Narodnooslobodilačkog pokreta.

²⁷ Pap Pavle-Šiljo, član CK KPJ.

²⁸ Vidi dok. br. 96.

²⁹ Vidi sprovedeno pismo CK KPH članovima Partije u Dalmaciji - dok. br. 113.

³⁰ Odnosi se na drugove Maksu Baču-Mihca, Božu Bilica-Marijana i Duju Bašića.

³¹ Odnosi se na Ljubu Babića.

³² Odnosi se na Vrhovni štab NOV i POJ.

³³ Odnosi se na zaključke sa savjetovanja u Stolicama.

³⁴ Pjero Grubišić i Mate Bjelobrk održavali su vezu s partizanskim odredima u Hercegovini i s Mjesnim i Okružnim komitetom KPH Dubrovnik.

³⁵ Rade Končar, mislio je da formira partizanski odred u samom gradu i da unutar grada i po periferiji vrši akcije i diverzije, ali do tog nije došlo.

odred. Nadam se, da će Splitski odred moći uspješno djelovati. Imamo namjeru isto provesti i u drugim većim mjestima, pa i na onom terenu gdje nema šuma i gradova. Teren se mora najprije politički pripremiti, tj. kraj gdje će odred djelovati i ljude koji će sačinjavati odred.

9) S oružjem stojimo prilično dobro. Tu mislim na Split u odnosu prema Zagrebu, ali i u Šibeniku ima također nešto oružja kao i po čitavoj Dalmaciji. Ima ga toliko, da se s tim oružjem, ako se pravilno upotrebi, može od neprijatelja zaplijeniti drugo.

10) U Splitu vlada izvjestan strah među pripadnicima naše Partije, jer se desilo, da je nakon izvršene akcije došlo do pretrage u kućama, što su neke četvrti grada bile blokirane od Talijana. Ti pretresi bili su provedeni i kod nekih članova Partije, ali hvala bogu sve je dobro prošlo; samo su članovi Partije također bili u strahu. Ali to će samo po sebi proći. Držanje ljudi u zatvorima i prilikom strijeljanja bilo je do sada vrlo dobro.³⁶

11) Masovna strijeljanja u Dalmaciji su uzrok da mnogi neće u hrvatsku vojsku. Ovi svi bježe u šume i tamo se skrivaju, samo da ne moraju u vojsku. Mi se nadamo, da ćemo dobar dio tih bjegunaca pridobiti za naše odrede.

12) Antipartijski tipovi kao Baljkas Ivo³⁷ i drugi nisu još potpuno svladani i još uvijek rovale, ali već u manjoj mjeri. Ipak su još uvijek štetni Partiji. Marić³⁸ član CK KPJ i Gorkić³⁹ osuđeni su na pet godina tamnice. On optužuje Partiju da snosi krivicu za to, ali to nije pravilno, jer je bio osuđen zbog naučnika, koji je kod njega radio, a kod njega je bio nađen letak. Naučnik ga nije teretio.

³⁶ Javni državni tužilac pri Izvanrednom sudu za Dalmaciju u Izvještaju dostavljenom 20. listopada 1941. guverneru Dalmacije piše: »U svojstvu javnog drž. tužioca kod Izvanrednog suda za Dalmaciju, koji je osnovala Vasa Ekselencija odlukom od 11. listopada 1941. - XIX, vršim dužnost, na udovoljavanje Vašem traženju, da Vas obavijestim o Izvršenju smrtnih presuda koje je taj Sud dosudio na sud. pretresima održanim dana 13. i 14. ov. mj. u Šibeniku i Splitu.

Osuđeni, koji su za pretresa imali pasivno držanje, pretvarajući se kao da ne znaju talijanski jezik i tvrdeći da nikada nisu pripadali Komunističkoj partiji niti da su kada slijedili tu nauku, te da se međusobno ne poznaju, saslušali su čitanje presude s očitim i razmetljivim cinizmom i zatim, nakon što su izjavili na talijanskom jeziku svoje želje okrivljenim drugovima koji su osuđeni kaznom zatvora, izmijenili su međusobno tople pozdrave bez ikakva uzbuđenja.

Prilikom prijevoza na mjesto izvršenja smrtno kazne započeli su pjevati internacionalu, ali su učutkali energičnom i brzom intervencijom karabinjera koji su bili u pratnji, bilo što su kamioni u kojima su bili prolazili pored stanovnika u gradovima, bilo zbog shvatljivih razloga moralnog reda. To pjevanje ponovilo se i u čelji kule u Trogiru, gdje su splitski osuđenici u prvom momentu držani da zatim budu izvedeni jedan po jedan pred vod za strijeljanje.

Jedan od šibenskih osuđenika, silazeći iz kamiona, kad je opazio sekretara mjesnog borbenog Fašia, upravo mu je riječi: »danas meni, sutra tebi« . . .

Pred vodom za strijeljanje, oni koji su imali slobodne ruke izmijenile komunistički pozdrav pružajući ruku stisnutom pesticom i svi su klicali, sve dok ih plotuni nisu oborili: »Živio komunizam, živio Lenjin, živio Staljin, smrt Musoliniju, smrt Hitleru« (Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda, Vojnoistorijski institut, tom V, knj. 3, dok. br. 210).

³⁷ Partijsko rukovodstvo u Dalmaciji, za vrijeme bivše Jugoslavije, sačinjavali su Vicko Jelaska, Ivo Marić i Ivo Baljkas, koje se uskoro pokazalo da je zatvoreno sektarstvom i frakcionastvom. Oni su bili nosioci lijeve frakcije u KPJ i provodili su smišljenu štetočinsku politiku onemogućavajući razvitak partijske organizacije na principu čelja. Došli su u sukob sa CK KPJ poslije IV kongresa, jer nisu htjeli provoditi u život odluke i direktive kongresa i Otvorenog pisma Kl. pa su smijenjeni s rukovodstva i isključeni iz Partije. Međutim, ti frakcionaši, ponovo su došli u Partiju i na rukovodstvo u vrijeme dok je Gorkić bio sekretar CK KPJ, nastavljajući sa svojim štetočinskim djelovanjem do njihovog drugog isključenja.

13) »Izvjestaj«⁴⁰ koji ovdje svakog dana izlazi smanjit će se na jedan do dva puta tjedno, jer se pojačao teror. Do sada je bilo mnogo ljudi strijeljanih i poslanih u zatvor zbog »Izvjestaja«. Ne dospijem kontrolirati svaki »Izvjestaj«, ah sam im rekao šta treba da pišu.

14) Što se tiče akcija, ta je stvar napredovala, naročito u Splitu. Naši odnosi prema Talijanima su se zaoštrili; naime čitava se stvar zaoštrila u vezi s akcijama, naročito nakon izvršene akcije u nedjelju 19. X. 1941. i ponedjeljak 20. X. 1941, kada je bilo bačeno nekoliko bombi na jednu grupu Talijana u gradu.⁴¹ Kod toga su bila četvorica ranjena. Nakon toga bačene su još dvije bombe, i među Talijanima došlo je do opće trke po gradu. Oni su počeli od straha sami bacati bombe i pucali su čitavu noć. U gradu je bila općenita pucnjava, ali ne između nas i Talijana, nego su Talijani sami, iz straha, pucali i tim pucanjem uplašili narod. Drugog jutra bacili su letke i pozvali narod na red, i da ne nasjeda propagandi židovsko-komunističke bande. U prilogu šaljem jedan takav letak.⁴² U ponedjeljak navečer — što Talijani nisu očekivali — bile su bačene 4 bombe u gradu. Najveće djelovanje imale su dvije bombe bačene usred grada. Jedna je bila bačena na Narodnom trgu, gdje je stajala jedna grupa talijanskih oficira i vojnika. Bilo je oko 7 i po sati navečer. Od te bombe bilo je ranjenog nekoliko Talijana, a nekoliko ubijeno. Točan broj nije poznat. Osim Talijana izgubila su život i 4 građanina, koji su se nalazili u neposrednoj blizini Talijana. I druga bačena bomba imala je veliko djelovanje. Bila je, naime bačena, pred jednu gostionicu, gdje su se sastajali talijanski oficiri i vojnici sa svojim građanskim prijateljima. Tu je nastao haos, ali ni tu se ne zna koliko ima ranjenih i mrtvih. U gradu kruže različite vijesti o ranjenim i mrtvima. U ponedjeljak bačene su dvije bombe na Talijane, koji su se šetali. Nije se moglo ustanoviti koliko je bilo mrtvih i ranjenih; ipak smo mišljenja da je bilo oko 10 mrtvih. Ubuduće ćemo nastojati da kroz naše akcije ne strada nijedna civilna osoba. Nakon ove dvije bačene bombe Talijani su iz straha i osvete pucali na pučanstvo, koje je prolazilo ulicama. Krivicu sada bacaju na nas, terorističke bande, kako oni nas zovu. U utorak ujutro bio je centar grada blokiran od vojske, postavili su po ulicama strojnice, čuvali centar grada i vršili kućne pretrage. Ta blokada trajala je do 11 sati, i nitko nije mogao doći u centar grada. U utorak je izišlo sa pčenje, da je promet po ulicama dozvoljen samo od 6 sati ujutro i do 6 sati navečer. U srijedu izišlo je drugo saopćenje, u kojem su raspisali nagradu od 10.000—50.000 lira onome koji prijavi terorističku bandu. Kako vidite, stvar se s akcijama zaoštrila, i mi imamo namjeru akcije dalje proširiti i to u provinciju, kako ne bi bio čitav pritisak Talijana uperen na Split. U srijedu su bile bačene dvije bombe u Solinu na jednu talijansku baraku.⁴³ Žrtava nije bilo, ali Talijani su od straha pobjegli

³⁸ Ivo Marić, talijanski sud ga osudio pod sumnjom da je dao letke Nikoli Krstuloviću svome naučniku, koji ih je bacio na Narodnom trgu u Splitu.

³⁹ Vjerojatno se odnosi na Mirka Kujačića.

⁴⁰ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju.

⁴¹ Vidi dok. br. 89, 90, 98, 111, 112, 302 i 303.

⁴² Redakcija ne posjeduje taj letak.

⁴³ Vidi dok. br. 304.

u susjednu kuću i do jutra se nisu usudili izići. Osim tih akcija s bombama bilo je i drugih akcija, koje opisujemo u prilogu o akcijama u kojem navodimo i reagiranje Talijana.

Na kraju nekoliko molbi i pitanja:

Ako vam je moguće, nabavite nam jednu aktentašnu sa dvostrukim dnom, jednu žensku tašnu i jedan kofer sve s duplim dnom, da nam to posluži kao uzorak za daljnju izradu, jer oni zaustavljaju sada ljude na ulici te ih pretražuju.

Pitajte beogradsku organizaciju o Marasoviću,⁴⁴ dugogodišnjem robijašu, kakav je, kako se držao na policiji i u zatvoru. Fati bi mogao o njemu nešto reći. Drugovi su ga primili ovdje na rad u tehnici i misle, da bi on postao glavni tehničar. Budući da ga ne poznajemo, to molimo za obavijest.

Amo je došlo nekoliko Španjolaca, neki su bili upućeni na teren, a neki se još nalaze ovdje. Drugovi ne znaju, kakvi su bili (politički). Dali su im zadatak vjerujući samo na njihovu riječ da su drugovi poslali karakteristike za slijedeće Španjolce: 1. Lalić Konrad iz Šibenika,⁴⁵ 2. Puharić iz Makarske,⁴⁶ 3. Mrduljaš⁴⁷ (Split), 4. Buble Ciro,⁴⁸ 5. Mrduljaš Boško,⁴⁹ 6. Bilić Božo,⁵⁰ 7. Miac Ante (Livno),⁵¹ a za posljednja tri Španjolca, koji su zadnji bili poslani iz Zagreba u Split, a odavle su bili poslani u područje Sinja k partizanima, njihova nam imena nisu poznata. Treba Španjalcima reći da ubuduće sa svakim šalju karakteristiku. Ja se ovdje dobro osjećam, jer se sa Dalmatincima već odavno poznajem, i s njima se dobro slažem. Nadam se da ću morati ovdje ostati mjesec dana, naročito zbog toga dok se ne vrati drug Vicko⁵² iz područja Sinj. Inače je dobro, a ja i nadalje pomažem akcije s ostalim drugovima. Vi, drugovi, prosudite situaciju na temelju mog izvještaja i donesite nove odluke. Ne vjerujem, da u slučaju, kad ja ne bih bio ovdje, da ne bi i netko drugi mogao dalje rukovoditi. Važno je da je baš u ovo vrijeme došao netko amo dolje, kada su već sami stvar poveljeli dobro. I ovom prilikom se pokazuje potreba da od vremena na vrijeme netko od nas posjeti sve partijske organizacije u pokrajini, bez obzira da li one rade

⁴⁴ Ante Marasović.
⁴⁵ Poginuo u NOB.
⁴⁶ Ivan Puharić, prije rata uživao povjerenje viših partijskih foruma, koji su ga zbog toga ponekad i koristili kao svog kurira. Povlačenjem španske republikanske vojske, u čijim je redovima bio, našao se na radu u Njemačkoj, gdje je završio od Čestopoa. To potvrđuje njegovo puštanje iz zarobljeništva od strane Nijemaca, kada je uhvaćen kao borac 9. divizije NOV. Početkom VI ofanzive, za vrijeme svog boravka na otoku Braču, bio je pozvan na Hvar od Pokrajinskog komiteta za Dalmaciju i na saslušanju priznao svoje izdajstvo. Strijeljan je kao izdajnik Partije i naroda 1943. godine.
⁴⁷ «i 49 paško Mrduljaš, kao komandir Sinjskog NOP odreda, nakon njegovog raspustanja, u kolovozu 1941, povratio se u Split i po kapitulaciji Italije ponovo stupio u partizane.
⁴⁸ Poginuo u NOB.
⁴⁹ Božo-Bilić Marijan
⁵⁰ Ante Mijac, poginuo 1943.
⁵¹ Vicko Krstulović

ili ne. Poslali smo jednog čovjeka, tj. jednog željezničara⁵³ koji treba da donese taj referat iz oktobra⁵⁴ i drugi materijal, ali kako izgleda dali su loše vijesti, tako da nije ništa donio.

I ovoga puta mislim, ali ne znam sigurno, da li će doći u Zagreb čovjek s našom propusnicom i legitimacijom. To sam kritizirao i takvo stanje, što se tiče redovite veze sa Zagrebom, ne smije se više trpjeti. Drugovi, javite mi, što ima inače nova. Mnogo me zanima kako stoje ostale organizacije u Hrvatskoj i u čitavoj zemlji, naročito u vezi s akcijama i partizanskim pokretima. Kako stoji s Glavnim štabom? Ovim svršavam moj izvještaj, nisam vjerovao da ću toliko pisati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sp.⁵⁵ 22. X. 1941.

drug Brko⁵⁶

Prilog: Izvještaj o akcijama
po jedan »Izvještaj«
dalje od broja 95.
Letak P. K. nakon strijeljanja⁵⁷

BROJ 92

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 107 OD 24. LISTOPADA 1941,
O ZABRANI SPORTSKIH UDRUŽENJA OD STRANE OKUPATORA
I OSNIVANJU FAŠISTIČKIH KLUBOVA U DALMACIJI¹

Kako se fašisti služe sportom za odnarodnjavanje

Po dolasku faš. okupatora u našu Dalmaciju, fašističke vlasti su odmah zabranile sva sportska udruženja, njihovu imovinu zaplijenili, imena i nazive skinuli, a na njihovo mjesto, pljačkom i nasiljem, postavili svoje klubove i svoje ljude. Tako je u nedjelju održana mala utakmica na bivšem Hajdukovom igralištu između talijanske vojske i talijanskih sveučilištaraca (?), koji su se doselili u Split. Fašistima je trebala splitska publika da im druka, stvarajući putem toga interes za fašistički sport. Naravno da je splitska rodoljubna publika bojkotovala utakmicu, što joj je dužnost da i nadalje čini! Sportisti! Evo što vam je donio fašizam!

⁵³ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

⁵⁴ Misli se na materijal o Oktobarskoj revoluciji.

⁵⁵ Split.

⁵⁶ Rađe Končar.

⁵⁷ Vidi dok. br. 88.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

Razjurio vas je i nasilno istjerao iz vaših sportskih domova, istjerao vas je sa vaših igrališta, zabranio vam da se ponosite vašom sportskom slavom i tradicijom. Dom našeg slavnog »Hajduka« pretvoren je u »koloniju Bruno Mussolini«, a njegovi zidovi zagadeni blesavim fašističkim parolama. Izrugiva njegove povelje koje mu daju naslov prvaka Hrvatske. Sportisti rodoljubi, stupite u narodnooslobodilački front protiv faš. barbara i nacionalnih porobljivača.

Fašisti hoće potpuno da odnarde Hrvatske škole

Težeći da zavladaju potpuno našim javnim društvenim životom, fašisti su izradili čitav plan, kako da naše škole pretvore u zavode za fašistički odgoj. Oni hoće da na minimum reduciraju hrvatski jezik, da zavedu talijanski kao nastavni jezik. Hoće da škole svetkuju fašističke blagdane, hoće da djeca uče iskrivljenu povijest, hoće da se u školama pozdravlja i odgaja fašistički. Hoće da od profesora naprave svoje prave agente, koji će im biti doušnici o raspoloženju daka u razredu. Oni su prisilili neke direktore da im jave tko se usudio manifestirati u rodoljubnom duhu pri prošloj akciji, a sada te iste direktore za nagradu otpuštaju sa funkcije i položaja direktora. Kao najnoviji akt u tom sistematskom odnarođivanju stvorice ti fašisti u Splitu, Korčuli i Trogiru neku posebnu višu srednju školu sasvim po talijanskom uzoru u kojoj će se isključivo poučavati na talijanskom jeziku.

Gradani, profesori, rodoljubi! Ne dajmo da fašisti u hrvatskoj Dalmaciji čine što ih je volja! Tražimo da se ne vrše nikakova otpuštanja iz službe naših službenika nastavnika, da se u hrvatskim školama priznaje kao nastavni jezik samo hrvatski i da se našoj djeci ne nameću nikakvi tuđinski, već samo i isključivo hrvatski odgoj!

Stupajmo u jedinstveni narodnooslobodilački front protiv tuđina! **Što fašisti čine za žene?** Fašisti hoće da svojim barbarskim dahom otruju i naše žene. Oni na sve moguće načine nastoje da postignu da se naše žene upišu u »fascio«. Pojedine talijanske fašistkinje koje su se sada doselile u Split ulažu u to sve napore. One se oblače u crne košulje i hoće da ohrabre one žene koje su još, kako kažu, malodušne i primjerom im hoće pokazati, kako se ne treba bojati upisivanja u »fascio« pred eventualnim gnjevom hrvatskog građanstva, koje ih iz dna duše mrzi. Tako one svake sedmice održavaju predavanje u »fasciu« o fašizmu, a često im se projecira kakav propagandistički film. Sada pak otvaraju domaćinsku školu, i to sasvim besplatno, u kojima bi se žene tobože imale naučiti krojenju i šivanju, domaćinstvu, kuhanju itd. Žene! Fašisti su razjurili one domaćinske škole, koje su uzdržavale razne naše organizacije, a sada vas vrbuju u svoje fašističke škole. Vidite li što oni hoće da od vas načine? Nije im dosta što su zvjerski poubijali, izmrevarili, pozatvarali i internirali vaše muževe i vašu djecu, već sada hoće da i u vafsame uliju svoj fašistički otrov. Ni jedna Hrvatica ili Srпкиnja ne smije prekoračiti prag naših krvnika! Pljunuti na ubice i učestvovati sa vašim muževima i djecom u borbi protiv fašističkih okupatora — biće vaš najbolji odgovor!

BROJ 93

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 108 OD 26. LISTOPADA 1941.
O POPUSTLJIVOSTI FAŠISTA PRED AKCIJAMA OMLADINE DA SE
NE UVODI NASTAVA U ŠKOLAMA SAMO NA TALIJANSKOM
JEZIKU¹

Pred borbom naroda fašisti oступaju

Mi smo bili javili da su svi direktori srednjih škola dobili nalog, da 29. o. mjeseca, na dan početka školske godine, imaju prirediti svečano otvorenje škole, kako je to običaj u faš. Italiji. Zatim su dobili naređenje da se u školi imaju služiti samo talijanskim jezikom. Neki hijerarh, poturica Šoljan izjavio je na konferenciji 22/IX da će se učenje hrvatskog jezika smanjiti na tri sata nedeljno i da će svi udžbenici biti na talijanskom jeziku. Iza toga su se zbili važni događaji. Omladina je demonstrirala protiv odnarođivanja našega naroda, zaoštrila se je borba protiv fašističkih okupatora. Već smo pisali kako su fašisti lažljivo u letcima govorili da oni ne uništavaju našu kulturu i naš jezik. Bojeći se od pojačanja oslobodilačke borbe, oni popuštaju, nastojeći se prikazati nevinim. Svim školama dodijeljeni su uz direktora neki komesari, pod imenom »president«, koji su održavali sjednice, na kojima su izjavili da neće prisiljavati dake i profesore da stupaju u »fascio«, da se 29. o. mj. neće održati nikakva svečanost. Osim toga je na nekoj konferenciji sa direktorima utvrđeno da će se hrvatski jezik učiti 6 sati tjedno, kao i talijanski, da će se sporedni predmeti učiti na hrvatskom, a jedino da će biti povijest i zemljopis na talijanskom jeziku, koje piše u Zadru neki Rismondo. Kako vidimo fašistički su okupatori prisiljeni pred porastom narodne borbe popuštati bar na riječima. Oni su čak izjavili roditeljima da hoće mir i red i održavanje škole. Mi međutim, o tim njihovim obećanjima ne vodimo niti računa. Sada se vodi borba za izgon neprijatelja, jer znamo da od okupatora možemo biti sigurni samo onda kada okupatora protjeramo, a fašiste utamanimo. Ali ovo ostupanje fašiste svjedoči nam da je naša borba protiv njih ispravna. Ovo nadalje pobija sve lažne teorije onih kukavica i oportunističkih, koji govore da sada nije vrijeme, da sada mi ne možemo ništa. Naprotiv vidimo da je upravo sada vrijeme i da mnogo možemo! Udarimo jače! Pojačajmo našu borbu, pa ćemo neprijatelja istjerati i izvojevati svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost. Stoga svi rodoljubi, Hrvati, Srbi, pristase HSS-a, SDS-a i drugih stranaka, stupajmo jedinstveno u borbu za spas našega naroda i naše kulture!

Smrt fašizmu — sloboda narodu !

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 109 OD 28. LISTOPADA 1941.
O FAŠISTIČKOJ KOLONIZACIJI POLJOPRIVREDNOG IMANJA
»VRANA« KOD BIOGRADA¹

Fašistička kolonizacija imanja »Vrane«

Blizu Biograda na moru postoji državno uzorno imanje Vrana od 8717 ha. Dolaskom tal. okupatora ovo imanje su oni prisvojili i sada ga predaju u ruke »Društvu tal. ratnika«. Prema sporazumu sa ovim društvom, ovo veliko imanje biće kolonizirano od Talijana, a naši seljaci, koji su radili na njemu, biće prosto protjerani sa te zemlje bez rada i zarade. To su imanje uživah seljaci okolnih sela Pakošтана, Biograda, Filipjakova, Tunja, Vrane, Tinja, Gorice, Pirovca, Pašmana i drugih. Od cjelokupne površine imanja iznose: Jezera 3875 ha, šume 1322 ha, neobrađivo zemljište 1079 ha. Seljaci su uzimali, od ostatka zemljišta, ukoliko nijesu kanali, putevi i dvorišta, oko 3000 ha, bilo kao kmetijska zemljišta, bilo na jednogodišnji zakup, koji su trebali da plaćaju radom na melioracijama. Samo neznatni dio zemljišta stvarno je uživala ergela, ali i na tom zemljištu, kao i na radovima oko jezera nalazili su se naši ljudi. Svi ovi odnosi ima sada da se po fašističkom planu razriješe, da se seljaci istjeraju sa zemljišta, koje će biti podijeljeno faš. špijunima i agentima. Mi smo već jednom javili kako fašisti kane kod nas vratiti zemljište veleposjednicima, te kako kane istjerati zagorske seljake sa splitskih polja. Ovo je dakle treći slučaj faš. agrarne politike. Vidimo da faš. okupatori kane našu zemlju pretvoriti u svoju koloniju i naseliti je tuđinskim elementom, a naše ljude protjerati sa zemlje. Neka u ovom slučaju opravdaju svoju politiku oni koji vele da nije sada vrijeme za borbu protiv okupatora. Ako mi sada ne budemo organizirali borbu protiv ove otimačine, naše će seljake istjerati sa zemlje i naseliti tuđine. Seljaci iz okoline Vrane! Organizirajte se za borbu! Ne dopustite da vas istjeraju sa vaše djedovske zemlje! Ujedinite se u jedinstveni nacionalno oslobodilački front sa drugim slojevima u borbi protiv tuđinskih okupatora! Sa oružjem u ruci protjerajte tuđinske pljačkaše! Svi zajedno u borbu pristaše HSS-a, komunisti, Hrvati i Srbi! Samo jedinstvenom oružanom borbom spriječićemo fašiste da nas nacionalno ne porobe i ekonomski opljačkaju.

Talijanski kapital prodire u hrvatsku Dalmaciju

Talijanski kapital se bacio svom snagom na eksploataciju naše Dalmacije. Mi ćemo se svakom zgodnom prilikom osvrnuti na taj proces,

¹Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

a sada iznosimo slijedeći slučaj, koji nam je pri ruci. Inženjersko poduzeće Colombi iz Bologne, započelo je na rekonstrukciji i betoniranju drž. ceste Solin—Trogir, i to od mjesta Schellovih petrolejskih rezervi, pa do predjela zvanog Brižine u dužini od 1200 m. Radovi se imaju izvesti u roku od 7 mjeseci. Prije rata ovu rekonstrukciju i betoniranje imalo je izvesti jedno naše domaće poduzeće, sa domaćim kapitalom i našim radnicima. Naravski da sada to poduzeće ne dolazi više u obzir, te je pored stranog kapitala počelo provođenje uvlačenja i stranih radnika. Inženjeri, graditelji i radnici ne dajte da vas tuđin goni, ne dajte da dira u vaše interese. Pridite narodnooslobodilačkoj borbi, koja je jedina kadra da istjera okupatora i osigura vam bolji život!

BROJ 95

**IZVOD IZ LISTA »-NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR 110 OD 30. LISTOPADA 1941,
O EKONOMSKOJ SITUACIJI U DALMACIJI¹**

Koliko dinara toliko lira

Radnici, namještenici i članovi okupirane i Italiji »pripojene« Dalmacije opljačkani su od prvoga časa okupacije. Najprije su im okupatori snižavali umjetno plaće, ustanovivši viši kurs lire za sve plaće i nadnice. Onda su strelovito povišili cijene da k sebi privuku izvjestan broj špekulanata. Danas su cijene u dinarskoj vrijednosti povišene za nekih 300%, dok je upornom i teškom borbom radničkoj klasi uspjelo da povisi nadnice prosječno jedva za 30% a namještenicima i činovnicima plaće su još snižene, radi većega kursa lire za plaće, jer oni nažalost ni jesu dovoljno prihvatili borbu za povišenje plaća radi toga su uspjeli samo djelomično da izravnavaju kurs, dok povišice takoreći nijesi ni dobili. No još veće zlo pogodilo je radništvo, činovništvo i namještenništvo radi ogromne besposlice, koja je posljedica potpunog iskorištavanja naše privrede sa strane faš. okupatora i izгона naših ljudi iz ustanova i poduzeća. Niz naših poduzeća (tvornica tjesteninom, tvornica pločica itd.) morao je biti zatvoren u cijelosti ili djelomično radi pomanjkanja sirovina i nestanka tržišta. Mnoga poduzeća su prosto istisnuta uslijed konkurencije okupatorskih poduzeća (autobusna, prevozna, parobrodarska i građevna). Trgovci su otpustili preko polovice namještenika. Činovnicima u privatnim poduzećima ukoliko već nijesu otpušteni, visi

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Muzeju narodne revolucije — SpUt.

neprestano nad glavama Damaklov mač otpusta. Državne činovnike tjeraju dnevno ne samo iz namješljenja nego i iz mjesta službovanja i to bez ikakve otpravnine. U svim poduzećima istiskuju naše ljude i namješljaju Talijane. Nastala je masovna besposlica, koja doseže i 70%o. Niske plaće, glad, besposlica, to je položaj radnika, namješljenika i činovnika u oikupiranoj Dalmaciji. I u toj situaciji kada radništvo i namješljeništvo teško živi onda neki fašistički bandit Cappel, da u ime svoje strane PNF poziva dalmatinsko radništvo i činovništvo na zdušan rad za svoga krvavoga Mussolini ja obećavajući neke obiteljske dodatke, ne govoreći ni o niskoj plaći ni o besposlici. Ovo veliko reklamiranje mrvica, koje hoće, fašisti da dobace radnicima, namješljenicima i činovnicima okupirane Dalmacije, u č&du žestoke narodne borbe za oslobođenje neće pokolebati naše radnike, činovnike i namješljenike, jer oni su već spoznali tko su fašisti i što žele. U pogledu plaća danas radnici, činovnici i namješljenici traže da im se dade barem ona plaća koju su imali prije dolaska okupatora, a to je bar toliko lira koliko prije dinara.

Zahtijevajte toliko lira koliko prije dinara! Sabotirajte rad za okupatora i njihovu vojsku! Radnici, činovnici i namješljenici vas najviše pogada pljačkaška politika tuđinskih okupatora, koju oni vrše nad čitavim našim narodom. Stupajte u prve redove jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta.

U **ponedjeljak 22/X poginulo** je 7 talijanskih oficira i karabinjera od akcije narodnih boraca, kako smo tačno ustanovili.² Broj njihovih ranjenika još nismo provjerali. Pouzdano znamo da su od nastradalih civilnih lica, svi osim jednoga pogodeni revolverskim i puščanim metcima od vatre, koju su otvorili fašisti.

² Akcija izvedena 20. listopada. Ranjeno je 7 talijanskih vojnika i nekoliko civila (vidi dok. br. 89).

**IZJAVA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 30. LISTOPADA 1941, U POVODU STRADANJA
PARTIZANSKIH ODREDA U KOLOVOZU 1941. GODINE¹**

Izjava P. K. u vezi sa neuspjehom formiranja i prebacivanja partizanskih odreda u Dalmaciji u augustu mjesecu t. g.²

U toku jula mjeseca počele su se formirati manje partizanske grupe u okolnim brdima Sinja, Omiša, Solina i drugih mjesta naše pokrajine.³ U to vrijeme stajala je pred partijom zadaća, da na bazi jedinstvenog nacionalnooslobodilačkog fronta okupi sve narodne slojeve i povede ih u borbu za protjerivanje okupatora iz naše zemlje i uništenje njihovih slugu ustaša. C. K. je u cirkularu br. 2⁴ poslao direktive i uputstva za rad i borbu protiv osovinskih osvajača u novoj situaciji, koja je nastala napadajem njemačkog fašizma na Sovjetski Savez. P. K., čim je bio obaviješten o formiranju partizanskih grupa u pomenutim krajevima, zaključio je da drug Majki⁵ član P. K., pođe u Sinjsku krajinu, obide sve grupe, poradi na njihovom proširenju i jačanju i dade im uputstva šta i kako da rade: da ruše ceste i željezničke pruge, kidaju telegrafске i telefonske žice, napadaju vojničke transporte, i dr. Drug Majki je otišao 26/VII, a vratio se natrag u Split 7/VIII. U istu svrhu je bio poslan u Šibenik drug Martin,⁶ da pomogne partijskoj organizaciji sjeverne Dalmacije pripremiti i izvršiti zadatke koje je partijsko rukovodstvo pred svima nama postavilo.

Dne 7/VIII doputovali su iz Zagreba u Split drugovi Šilja⁷ i Mirko⁸ (Španjolac) koje je C. K. K. P. H. komandirao u Dalmaciju sa posebnim zadatkom, da se formiraju (i naoružaju) partizanski odredi, čija se djelatnost neće ograničiti na diverzione akte i napadaje na neprijateljske transporte trupa, nego ovi odredi imaju zadatak da predu neposredno k osvajanju sela i na bazi zauzimanja teritorija razviju partizanski pokret u Dalmaciji. Drug šilja je dokazivao, kako se odmah mora preći k osvajanju sela i da će na taj način stvoriti se uslovi za partizanski pokret u Dalmaciji, ako tih uslova već nema. Drugovi su iz Zagreba donijeli pismo C. K. u kojem se je uglavnom govorilo o potrebi što bržeg formiranja i odašiljanja partizanskih odreda, pri čemu se je doslovno isticalo da ne odugovlačimo »ni dana ni časa«. Drugovi Šilja i Mirko su uporno nastojali na tome da se odredi moraju formirati i krenuti kroz 3, najviše 4 dana. A na jednom sastanku P. K. drug Mirko je s uvjerenjem isticao, da ćemo s ovim odredima kroz 24 dana osvojiti Knin i ču-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—5/30.

² Vidi dok. br. 56 i 113.

³ Vidi dok. br. 56.

⁴ Redakcija ne raspolaze dokumentom.

⁵ Andrija Božanić

⁶ Pepo Polak

⁷ Pavle Pap

⁸ Kovačević

tavu Dalmatinsku Zagoru, zatim napasti na primorje: Split, Šibenik i Omiš. Na osnovu pisma C. K. i obrazlaganja drugova Silje i Mirka P. K. je stekao mišljenje, da stvarno treba čitavu stvar najhitnije izvesti i prihvatio predlog drugova Silje i Mirka, koji nije bio realan, tj. da sa odredi formiraju i krenu kroz 4 dana. U planu je bilo da se formiraju odredi iz Vodica, Zatona, Šibenika, Trogira, Kaštela, Solina, Splita, Sinja i Primoštena. Odredi su ukupno trebali da obuhvate 450—500 partizana.

P. K. smatra potrebnim da se ovo navede ne zato da odbije odgovornost od sebe za krupne greške koje je počinio i za neuspjeh akcije s razvijanjem partizanskog pokreta u Dalmaciji u augustu mjesecu. Mi se osjećamo odgovornim pred našim rukovodstvom i pred radničkom klasom za neuspješan ishod ove akcije u rezultatu kojim smo izgubili 40⁹(?) najboljih drugova u Dalmaciji, a da nismo neprijatelju zadali znatnije udarce ni gubitke. Mi smo naveli ovo da drugovi znadu kako je stvar tekla, da imaju u vidu činjenice koje su bile značajne za našu odluku, da se saglasimo sa predlogom drugova Silje i Mirka da se odredi organizuju i krenu za tako kratko vrijeme, za koje se nijesu mogle da izvrše ni najglavnije stvari glede pripreme i odašiljanja partizanskih odreda. Za donošenje te odluke još smo se rukovodili jednom činjenicom, a to je, da se partizanski pokret tih dana rasplamsao u Lici i Bosni. Drvar se nalazi u rukama partizana. U Split su stizale vijesti o tom, da je Knin opkoljen od partizana i da su ga ustaše napustile. Ovakva situacija je zaista iziskivala brze i hitne korake s naše strane, koje smo mi i poduzeli, ali smo izgubili iz vida, da nismo pripremili politički teren i uslove za partizane i da nismo u stanju da izvršimo osnovne organizacione pripreme za tako kratko vrijeme.

Politički teren nije bio pripremljen npr. u Sinjskoj općini, na čijoj upravi su se nalazili naši drugovi od februara mjeseca. Seljaci iz sela Sinjske općine nisu bili neprijateljski raspoloženi ni prema Komunističkoj partiji ni borbi koju ona predvodi za slobodu i nezavisnost hrvatskog naroda. Stvar je u tome da su seljaci Sinjske krajine nasjeli ustašama i popovima, koji su im prikazivali da su partizani srpski četnici, koji su omrznuti prema narodom još iz vremena velikosrpskih diktatorskih režima. P. K. nije uvidio opasnost toga i nije preduzeo mjere da suzbije popovsku propagandu i da napravi od seljaka prijatelje, pomagače i učesnike partizanskih odreda. P. K. nije dao potrebna uputstva Sinjskoj i drugim organizacijama odnosno karaktera i zadataka partizanskih odreda. P. K. nije proveo u dovoljnoj mjeri politički rad čak niti među drugovima, koji su bili određeni da podu u partizane.

Druga greška P. K. se zaključuje u tome što se nije pokazao samostalno u ocjeni općih prilika u Dalmaciji, a naročito u krajevima u kojima su imali da odredi razviju partizansku borbu. P. K. nije izučio uslove, mogućnosti i poteškoće za organiziranje i prebacivanje partizanskih odreda. P. K. je tako rekuć bez primjedbe prihvatio mišljenja i

⁸ Iz Splitskog NOP odreda poginulo je 6, podlegao ranama u ustaškom zatvoru u Sinju 1 i strijelano 21 borac i rukovodilac, dok je 1 rodoljub strijeljan pod optužbom da ih je snabdijevao oružjem; iz Solinskog NOP odreda poginuo 1, strijeljana 2 borca; iz Šibenskog NOP odreda poginula su 2 a strijeljana je 8 boraca.

predloge drugova Silje i Mirka iako je P. K. najbolje mogao da pozna opće prilike u Dalmaciji i slanje partijske organizacije.

Naša samostalnost kao pokrajinskog rukovodstva nije u ovom slučaju došla do izražaja. Trebamo ovom prilikom, da otvoreno i jasno kažemo, da P. K. nije i u drugim slučajevima, a pri rješavanju pojedinih važnih pitanja, pokazao samostalnost i odlučnost da iznese i brani svoje stanovište pred drugovima koje nam je partijsko rukovodstvo slalo da nam pomognu u rukovođenju partijskom organizacijom i pokretom u Dalmaciji. Ova nesamostalnost i neodlučnost drugova iz P. K. je ponekad dovela do nepravilnih odluka.

Slijedeća greška P. K. sastoji se u tome, što je lakomisleno donio odluku da se kroz 4 dana formiraju i krenu partizanski odredi sa ukupno 400—500 partizana iz desetak mjesta pokrajine. P. K. nije shvatio da je pri danim uslovima nemoguće za tako kratak rok formirati i politički pripremiti odrede, — pripremiti oružje, odjeću, sanitetski materijal i druga potrebna sredstva. Zatim odabrali komandire, političke komesare odreda i vodnike, vodiče za 6 odreda koji su imali da krenu raznim putevima i kroz razna sela; zatim je trebalo organizirati veze itd. Čitav ovaj pripremni rad mi nismo imali pred očima pri donošenju odluke i u tome je po našem mišljenju najviše došla do izražaja naša lakomislenost. Uslijed organizacionih grešaka i propusta npr. prvu večer odlaska Splitskog odreda izgubio se jedan od 3 voda; uslijed slabog podbora¹⁰ komandira i polit, komesara Solinski odred se najprije razdvojio, a poslije povratio natrag. Slaba organizaciona priprema je bila od velikog značaja za neuspješno prebacivanje odreda na mjesto odredišta.

Na koncu P. K. je učinio grešku što je čitavu stvar na organizaciji odreda, naročito Splitskog, prepustio drugu Brunu,¹¹ organizacionom sekretaru pokrajinskog rukovodstva. Prema riječima druga Bruna on je smatrao da ta stvar pripada njemu, kao organizacionom sekretaru. Ti, ni ma kakvi drugi razlozi, koje bi mi naveli, nisu opravdani. P. K. smatra da je pitanje partizanskih odreda bila prva, najvažnija i najodgovornija zadaća u to vrijeme, da je trebalo, da se svi članovi rukovodstva po mogućnosti što više angažuju i učestvuju u organizaciji i pripremi odreda.

Sto se tiče plana po kojem su odredi iz primorskih mjesta imali da krenu u Kninski, Sinjski, Vrlički, Livanjski i Benkovački kraj i da tamo počnu s osvajanjem sela, a ne u krajevima i selima primorja, P. K. je vodio računa o slijedećem:

1) Vojne snage okupatorske vojske bile su smještene uglavnom u primorskim mjestima. U Livnu, Kninu, Sinju, Vrlici ili ih nije bilo ili su tek u manjem broju stizale.

2) općine Sinjska, Livanjska, Vrlička, Kninska dobrim dijelom su napućene srpskim življem nad kojim su ustaške bande vršile pokolje i provodile divljački teror, tako da je srpski elemenat bio spreman na borbu protiv ustaša u odbrani svojih života.

¹⁰ vjerojatno treba: dogovora

¹¹ Ivan Amulić

3) Ustaše koje su u tim krajevima bile »na vlasti« nisu imali oslonca u narodu ni oružane snage da se održe na vlasti.

4) Ovi kotari graniče sa Likom i Bosnom, gdje se je već partizanski pokret bio razvio i uslijed toga smo smatrali da je uputno započeti akciju u kotarima koji graniče sa onim krajevima koji se već nalaze u rukama partizana.

5) Na koncu je i teren za razvijanje partizanskih borbi podesniji u ovim, nego u primorskim mjestima.

Naše je mišljenje što se tiče loga gdje da započnu odredi partizansku borbu, da je taj plan bio pravilan. Isto tako smatramo, da su bili pravilno određeni putevi i sela kojima su imali odredi da prođu. Spremni smo ako je nužno, da izložimo i ovu stvar detaljnije.

Iz iskustva s partizanskim odredima P. K. će izvući pouke za budući rad i spreman je da primi svaku odluku donesenu od C. K. po ovom pitanju.

P. K. za Dalmaciju 30-X-1943. god.

BROJ 97

IZJAVA ORGANIZACIONOG SEKRETARA POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD 31. LISTOPADA 1941. CENTRALNOM KOMITETU O SVOJEOJ ODGOVORNOSTI ZA NEUSPJEH SPLITSKOG I SOLINSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹

Izjava Bruna.²

Po dolasku druga Silje³ i Mirka⁴ i pisma C. K. K. P. H. za formiranje partizanskog pokreta u Dalmaciji trebalo je izvršiti reorganizaciju tek formiranih borbenih odreda u Splitu, Solinu i Kaštelima, u odrede partizanske kojima su bili namijenjeni drugi zadaci i na drugom terenu. Te organizacije prihvatio sam se bez ikakve formalne odluke P. K.⁵ To sam smatrao da spada u dužnost organizacionog sekretara. Tu organizaciju trebalo je sprovesti od četvrtka 7/8. od 7 sati na večer do nedjelje 10/8. do 9 sati navečer, kad je odred trebao poći po utvrđenom planu. U sva tri odreda⁶ bilo je oko 180 ljudi koji su kroz to vrijeme trebali biti opremljeni sa cijelom spremom i opskrbljeni hranom za 2 dana.

¹ Prijepis dokumenta (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—5/30.

² Ivo Amulić, organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

³ Pap Pavle, član CK KPJ.

⁴ Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

⁵ Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

⁶ Odnosi se na Splitski, Solinski i Kaštelansko-trogirski NOP odred.

Reorganizaciju Splitskog odreda počeo sam vršiti preko druga Dorde Kurira (komandir — poginuo).⁷ Splitski prvobitni borbeni odred sastojao se od 7 desetina po 7–8 ljudi, koji je brojio oko 55 ljudi. U četvrtak naveče poslije sjednice P. K. sreo sam druga Kurira i saopćio mu novu odluku o zadacima odreda i njegovu reorganizaciju, za nove zadatke i na drugom terenu. Obrazložio sam mu što i kako ima da učini prema novim direktivama. Sutradan u petak našli smo se skupa ja i drugovi Mirko i Dorde. Drug Mirko opširno je obrazložio drugu Dordi organizacionu strukturu odreda i zadatke koji se postavljaju od strane partije pred odred. Istovremeno na predlog druga Dorde odredili smo komandire vodova. Pred grupaciju desetina u vodove vršio je sam drug Dordeuz pomoć jednog druga iz P. K. SKOJ-a.⁸ Ja lično nisam prisustvovao ni jednom od tih sastanaka tako uopće nisam ni poznavao sve ljude osim manjeg broja partijaca. Ljudi u odred vrbovani su preko partijskih jedinica po direktivi M. K. a i pojedinci (partijci) doveli su po nekoga. Izvještaj o sastanku odreda dao mi je drug Dorde u subotu i svoje mišljenje o pojedinim ljudima. Ja nisam imao nikakove naročite primjedbe da stavim. Drug Dorde mi je predložio da se u odred prime 3 lica (18. 19. 20. označeni u istražnom materijalu Splitskog odreda),⁹ koji su imali veze sa poznatom trockistkinjom Drinom Delić,¹⁰ pošto da su oni izjavili da nisu znali tko je Drina, a da su spremni poći u partizane. Drug Dorde rekao mi je da je mišljenja da ih se primi i tako da će provjeriti da li su iskreni, a ukoliko tamo počmu nešto vrdati da neće dugo. Ja sam se složio da ih prime i bili su primljeni.

Za vrijeme organizacije Splitskog odreda, povezao sam se i sa drugovima Solinskog i Kaštelanskog odreda i dao im istu direktivu za reorganizaciju odreda. Kako sa Splitskim tako i sa ova druga dva imao sam redovne dnevne veze i davao potrebna uputstva. Uz to sam vršio i svoju redovnu dužnost u Partiji. Oko spremanja odlaska odreda pomagao je i drug Majki¹¹ član P. K., ali samo po liniji opreme, robom, hranom i alatom.

Već u subotu bilo mi je jasno da će biti nemoguće da se odredi upute u nedjelju večer. O tome sam obavijestio druga Mirka i predložio da se odlazak odgodi za ponedjeljak. Mirko se saglasio, a zatim sam obavijestio i druga Jonića¹² pak naknadno sve članove P. K. Sa odgovorom su se složili.

Prije nego što smo izmjenili plan o odlasku održali smo sastanak sa drugom M.¹³ koji je došao sa terena iz Sinja. Na ovom sastanku bio je prisutan Šilja, Mirko, Majki, imenovani komandir M.¹⁴ i ja. Zaključili smo da M. i M.¹⁵ odmah otputuju u Sinj i da počmu sa akcijama u po-

⁷ Komandir Splitskog NOP odreda.

⁸ Ante Jonić.

⁹ Subota Veljko, Jukić Ivo i Vukadin Nenad (vidi dok. br. SRL).

¹⁰ Drina Delić s još nekolicinom u Splitu smatrani su u ono vrijeme trockistima, što je prestrogo uzeto, Delićka je, kao i ostali od prvih dana NOB-e radila za nju i našla se u partizanskim redovima.

¹¹ Andrija Božanić.

¹² Ante Jonić, sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju.

¹³ Stipe Marković, predviđen za komesara Slnjskog NOP odreda.

¹⁴ Paško Mrduljaš, predviđen za komandira Slnjskog NOP odreda.

¹⁵ Marković i Mrduljaš.

nedjeljak na cesli Sinj—Livno i Sinj—Knin, na ustaše i Talijane, tako da se njihova pažnja odvuče na drugu stranu da bi mogli proći neza-
paženi Splitski odred. Ja sam kazao ovoj dvojici drugova da ćemo im
poslati kao pomoć još neke drugove Sinjane koji rade u Splitu. Tako je
bilo i poslano oko 8 ljudi, među kojima 3 partija. Na ovome sastanku
drug koji je došao iz Sinja¹⁶ ukazivao da će tako brzo biti nemoguće
početi sa akcijama. Drug Silja i Mirko su forsirali i ja sam ih o tome
podupirao. Na koncu se je drug složio i pokazao se je spremnim.

Ove mjere koje sam poduzeo sam i sa drugovima Siljom i Mirkom
bili su izloženi na sjednici P. K. u nedjelju 10. VIII u prisustvu druga
Mirka i prihvaćeni.

Splitski i Solinski odred pošao je u ponedjeljak¹⁷ večer i trebali su
se po ugovorenom planu sastati u Dicmu u utorak ujutro u nekoj šumi
u blizini Krušvara. Odred je trebao preći put od Splita do Jabuke za
dvije noći u dvije etape.

Veza između odreda i P. K. bila je ugovorena sa drugom Mirkom
i nitko drugi nije znao iz odreda. Organizacija puta bila je organizirana
na slijedeći način: Vodič odreda od Splita do Kučina (splitsko polje do
Mosora) trebao je biti sam Đorđe komandir, koji je dobro poznao
ovaj teren. Međutim, oružje se je nalazilo na dva mjesta. Na prvom
mjestu naoružao se je prvi vod, a druga dva voda skrenuli su malo u
stranu sa puta da prime oružje. Đorđe je dao naređenje da prvi vod
krene i odredio mu je mjesto i pravac do kojeg ima da dođe, gdje će se
spojiti sa drugim i trećim vodom. U samome vodu tražio je vodiča puta
i mnogi su se drugovi izjasnili da ne znaju. Tada se je javio jedan za
kojeg se je kasnije ustanovilo da nije poznao put i koji je iste noći
dezertirao. Ovaj ih je odveo u suprotnom pravcu tako da nisu stigli na
određeno mjesto i tako su već izgubili prvu noć. Druga dva voda, koje
je vodio sam Đorđe stigli su na određeno mjesto, čekali 2 sata i krenuli
dalje, kad nisu mogli naći prvi vod. Sa Đorđom bio je i Mirko. Sutra-
dan ujutro došla su dva druga iz prvog voda i obavjestili da su se iz-
gubili. Isto je i Mirko poslao kurira i pismo u kojem je saopštio da je
izgubljen prvi vod i da ga šaljem odmah za njima. Ja sam drugovima
iz prvog voda rekao da nema vodiča koji bi ih mogao provesti, već sam
im dao specijalnu kartu i busulu i na karti označio mjesto kroz koje
imaju proći, pak da će ih sigurno stići pošto da oni nisu mogli nikako
preći Mosor prije zore tj. da su otprilike isood njih 2 sata. Upozorio
sam da će i Mirko o njima voditi računa. Sutradan u srijedu stigli su
opet 2 druga iz prvog voda i kazali da oni nisu htjeli poći pomoću karts
i busule i tražili vodiča. Ja sam im vodiča dao, ali ni ovaj nije znao put
preko Mosora nego samo do podnožja Mosora. Treći dan tj. u četvrtak
došli su ponovo i javili da oni nisu htjeli putovati ni sa ovim vodičima
kad ne pozna put skroz. Napokon drug Maksim¹⁸ član M. K. Splita na-
šao je jednog planinara koji je poznao teren, ali u petak prvi vod je

¹⁶ Stioe Marković
¹⁷ Vidi dok. br. 20.
¹⁸ Roko Peračić

bio obavješten od seljaka iz Kučina i Mravinaca da je cijeli Mosor blokirano od Talijana i da se neće moći probiti. Tada se je u petak cijeli vod povratio u Split.

Ova dva druga voda od Kučina preko Mosora proveo je jedan drug iz Solinskog odreda,¹⁹ koji je zato bio priključen Splitskom odredu. Od Mosora do Krušvara uzeo sam jednog druga željezničara²⁰ koji je rodom iz Dicma susjednog mjesta Krušvara i dao mu dužnost da se stavi Mirku na raspoloženje za povezati se sa Solinskim odredom i odredom u Krušvaru. On je izjavljivao, da je već više godina bio odsutan pa da nepozna dobro teren, ali je ipak otišao sa voljom. Splitski i Solinski odred trebao se spojiti u Krušvaru kod Dicma, a oba skupa sa odredom u Krušvaru koji je bio formiran u prisutnosti druga Majka par dana prije r.a čelu sa M. D.²¹ Ovome je bilo poručeno preko drugova M. i M.²² koji su pošli u Sinj da sačekaju Splitske odrede u Krušvaru, povežu svoj odred sa njima, opskrbi ih sa vodom i hranom i sprovede do Košuta. Kako Splitski odredi nisu stigli u Krušvar u ponedjeljak u jutro kako mu je bilo javljeno M. K. napustio je svoj odred i javio se u Splitu u srijedi. Izjavio je da su ga gori tražili žandari i da je morao pobjeći, ali da se Splitski odredi nisu javili na njega u ponedjeljak.

Od Košuta do Jabuke odrede je trebao sprovesti J. M.²³ kojeg sam ja poslao u subotu u Košute (njegovo rodno mjesto), da organizira naše pristaše spremne za borbu u odred, da sačeka dok ne stigne Splitski odred i kad se sa njima nade da pripoji svoj odred Splitskom, povede ga preko rijeke Cetine i poveže ga sa odredom O. B.²⁴ u Jabuku otkuda je trebala početi akcija. Ovaj zadatak primio je drug sa oduševljenjem i smjesta otišao u svoje selo. Kasnije smo saznali da je Splitski II. i III. vod stradao baš negdje kod Košuta, a J. M.²⁵ nije bilo vidjeti ni tada ni poslije pak ni danas. On je bio ranije aktivista sinjske organizacije. Posljednje vrijeme nije bio uveden u rad partije u Splitu pošto je trebalo njegovu stvar pročistiti zbog lošeg držanja na policiji 1936. godine. Smatralo ga se partijeem.

Kada ovo ovako obrazlažem ne mislim da prikažem organizaciju puta i veze idealnom ili da izbjegnem odgovornost za svoje greške, već da omogućim partijskom rukovodstvu da dobije bolji uvid u organizaciju cijele stvari, i uoči bolje same moje greške koje sam dopustio pri izvršavanju ovog zadatka.

Imajući danas pred očima sliku toka cijele stvari, smatram da se moje greške sastoje u sljedećem:

1) Nisam sam kao što nije ni P. K. u cijelini uvidio činjenicu da je kratko vrijeme za organizaciju i odlazak odreda i da kroz to vrijeme od 3—4 dana neće biti moguće pravilno i temeljito organizirati cijelu stvar.

¹⁹ Drago Marković

²⁰ Nikola Vučković iz Dugopolja, a ne iz Dicma.

²¹ Marjan Despotović

²² Marković i Mrduljaš

²³ Jozo Masleša

²⁴ Odred Buljana Vice

²⁵ Jozo Masleša

2) Što sam pogrešno shvatio da organizacija partizanskih odreda spada u dužnost organizacionog sekretara. Partizani su organizacija koja ima vojni karakter i vojne zadatke i za njihovu organizaciju trebao je P. K. da odredi druga koji će rukovoditi tim radom pod kontrolom i us pomoć cijelog P. K.

3) Kada sam i uzeo na sebe ovaj zadatak, nisam shvatio koliko je glomazna ova stvar, da je ja sam neću moći u redu svladati bez više pomoći P. K. uz redovno vršenje drugih partijskih dužnosti.

4) Što sam lakomisleno shvatio da će se za dan moći podignuti ustanak u Sinjskoj krajini i tako uz Šilju i Mirka forsirao da Sinjski odredi²⁶ počnu sa akcijama u ponedjeljak 11/8, a koje je u stvari trebalo organizirati nekoliko dana.

5) Što sam propustio da podbor ljudi u odred vrše same jedinice i pojedini drugovi i tako omogućio da u odred uđu nepoželjni ljudi povezani sa trockističkim elementima, kao i to što sam propustio da cijelu stvar oko reorganizacije sprovede drug Đorđe, a da ja nisam prisustvovao ni jednom sastanku sa partizanima, da bi im izložio cilj i zadatke partizana i njihovu političku ulogu, pošto se pokazalo, da ljudi u odredu nisu bili politički pripremljeni.

6) Što se nisam ja ili bar neko ispod P. K. pojavio ispred ljudi na odlasku i održao bar par ispraćajnih riječi da ljudi vide da Partija x partijsko rukovodstvo vode o njima računa, brigu i da šalje kao odred avangarde u početnu nacionalno-oslobodilačku borbu protiv tuđina i njegovih plaćenika, tako da bi se podizao moral kod ljudi.

8) Što nisam dobio sva četiri vodiča u Split, i održao sastanak sa njima, Mirkom, komandiro²⁷ i političkim komesarom²⁸ i točno uglavili veze, mjesta sastajanja i slično.

9) Što se nisam interesirao da pronađem ljude u Splitu koji bi mogli poslužiti kao vodiči do određenog cilja.

Vjerujem da će partijsko rukovodstvo uvidjeti i druge greške koje sam dopustio, za koje će sa pravom da me pozove na odgovornost i izreče svoj sud. Priznajem da sam griješio i griješke pravio, ali ne svjesno ni zlonamjerno, već nesvjesno, a ponekad i lakomisleno, što uvidam danas, od kojih je mogao da stradava partijski rad.

Bruno²⁹

²⁶ Sinjski odred
²⁷ Paško Mrduljaš
²⁸ Stipe Marković
²⁹ Ivo Amulić

BROJ 98

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
KONCEM LISTOPADA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O IZVRŠENIM AKCIJAMA I NEPRIJATELJSKIM REPRESALIJAMA¹

AKCIJE IZVEDENE POSLIJE ZADNJEG IZVJEŠTAJA

Zadnji put javljena je neproverjena vijest da je između Sinja i Vrlike napadnut kamion sa ustašama; sada je to provjereno i potvrđeno zvanično da ima 15 mrtvih i 17 ranjenih; to je izveo partizanski odred u okolini Sinja.² Oni imaju vezu sa bosanskim odredima.

9—X bačena bomba na auto u kome se nalazio domaći fašista Krstulović i još jedan; obojica su ranjena, auto je oštećen.³

11—X bačene dvije bombe na burad sa benzinom u Splitu, ali nije načinjena nikakva šteta.⁴

15—X na brodogradilištu u Splitu rnetnut eksploziv u ložište kotla broda »Orao«, razbijen je kotao i brod je sjeo na dno. Taj brod trebao je nakon sitne popravke da prati neki konvoj.

17—X u Šibeniku je ubijen vođa mjesne fašističke organizacije.⁵

18—X u Split otrovano vino koje su trebali piti talijanski oficiri; ali pošto ?u dva vojnika ranije popili tog vina i odmah pali, te preneseni u bolnicu, ne zna se dali su mrtvi, jasno — oficiri nisu otrovani jer su vojnici prije njih bili žrtve.

19—X bačene dvije bombe u Splitu na grupu Talijana, 4 ranjena, nastala opšta trka i pucjava u Splitu čitavu noć (vidi detalje o toj akciji u pismu).⁶

20—X bačene 4 bombe na više mjesta u Splitu, broj mrtvih i ranjenih ne zna se tačno pošto Talijani kriju svoje žrtve. Računa se 10 mrtvih i preko 20 ranjenih.⁷

21—X bačene dvije bombe na barake gdje su talijanski vojnici stanovali, žrtava nema, ali talijanski vojnici su pobjegli u najbliže kuće i nisu do ujutro izlazili od straha van.

16—X spaljene u Splitu barake sa talijanskom spremom.

* Original (rukopis, crnilom, bez datuma i potpisa) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—427.

² Vidi dok. br. 77, 81, 98, 412 i 415.

³ Vidi dok. br. 81, 294 i 295.

⁴ U Splitu su 13. listopada članovi Partije bacili dvije bombe na skladište municije 22. auto-odreda divizije »Cacciatori delle Alpi«, koje se nalazio blizu bivšeg Sokolskog vježbališta. Umišteno je 480 litara ulja za motore. Istog dana članovi udarnih grupa bacili su nekoliko bombi na kantonman 3. vatrogasnog bataljona na sportskom igralištu »Hajduka«, ali bez posljedica.

⁵ Vidi dok. br. 85, 293 i 295.

⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 89, 91, 95, 98, 99, 111, 112, 302 i 303.

Reakcije sa strane Talijana na akcije

U Trogiru strijeljano 12 Splitskih simpatizera, 7 osuđeno na smrt u bježtvu, 15 na robiju, ukupna robija 179 godina.⁸ Ovi su simpatizeri ranije uhapšeni na denuncijaciju, a kod nekih je nađen i »Izveštaj«, oni su se dobro držali prilikom strijeljanja.

U Šibeniku strijeljano....., osuđeno na robiju..... od..... do..... godina;⁹ i oni su se dobro držali na strijeljanju.¹⁰

15—X u Splitskom brodogradilištu uhapšeno 150 radnika radi ošteti broda »Orao«, neki su već pušteni iz zatvora, a ima ih još dosta u zatvoru.

Poslije bačenih bombi u nedjelju i ponedjeljak, prilikom blokade pojedinih ulica, kod premetačine, bilo je tučenja stanovnika i maltretiranja sa strane Talijana.

21—X u Splitu ograničeno kretanje do 6 sati naveče od 6 sati ujutru, građanstvo jako negoduje.

22—X raspisane u Splitu nagrade od 10.000 do 50.000 lira ko pokaže gdje se sklanjaju ili kaže one koji uznemiruju građanstvo i ruše red i mir.

⁸ Vidi dok. br. 298, 299 i 300.

⁹ Vidi dok. br. 296, 297 i 300.

¹⁰ Vidi napomenu 36 uz dok. br. 91.

BROJ 99

IZVJEŠTAJ PARTIJSKE ORGANIZACIJE U KOMI2I KONCEM LISTO-
PADA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU
O FINACIJSKOM STANJU U ORGANIZACIJI¹

PREGLED FINACIJSKOG STANJA PARTIJE od 11/8 do 25. 10/41. god.

Izvještaj same Komize

Dan i mj. Predmet	Primitak	Izdatak
11— 8 Primij. starog računa	73	
15— 8 Primlj. od Pokr. K	300	
20— 8 Primlj. za članarinu	66	
17— 9 Utrošeno za putovanje		60
17— 9 Utrošeno za akumulator		100
22— 9 Utrošeno za motor		30
29— 9 Primlj. za članarinu	140	
30— 9 Potroš. za akumulator i put		405
8—10 Posuđeno u NP	G00	
9—10 Izdano za put i materijal		459
12—10 Primlj. za materijal P.	83	
13—10 Primlj. za članarinu	29	
15—10 Primlj. za materijal iz V.	112	
17—10 Primlj. za materijal iz B.	73	
18—10 Primljeno za materijal iz O.	23	
18—10 Izdano za materijal KOM.		158
19—10 Izdano za sredstva za sab.		54
22—10 Izdano za putovanje		96
23—10 Izdano za legitimaciju		8
23—10 Primlj. za članarinu	30	
UKUPNO:	1529	1370
M. K. Ostatak		159 lit.

¹Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije, — Split, KP—21/23.

BROJ 100

IZVJEŠTAJ OKRUŽNOG KOMITETA KPH BRAC IZ LISTOPADA 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O BROJNOM
STANJU I RADU PARTIJSKE ORGANIZACIJE NA BRACU¹

Organizacija

1) Selca	3 0	Broj članova nije mjerilo jačine i uticaja naše Partije.
2) Pučišća	20 .	
3) Bol	2 2 .	SKOJ nije svuda oformljen. U svim osnovnim organizacijama postoje aktivni od 15—20 omladinaca.
4) Gornji Humac	5 .	Sada se i SKOJ forsira u tom pravcu. Omladina je naša, ali pitanje organizacije je stvar dugog i teškog rada.
5) Murvica	5 .	
6) Praznica	5 .	
7) Sutivan	10 .	
8) Nerežišća	22	
9) Milna	6 ..	
10) Donji Humac	3 .	
11) Dračevića	3 uporište	
12) Škrip	3 .	
13) Supetar	2 .	

Napomena: Pod 1), 2), 3), 7), 8), 9) su osnovne part. organizacije. U pod 4), 5), 6), Bol je nedavno proveo organizaciju. Sutivan je u pod 10) proveo organizaciju, a pod 13) postavio uporište pa kada se provjere ti drugovi pristupit će se osnivanju organizacije. Nerežišće je postavilo uporište pod 11) i 12).

Brač je podijeljen na dva reiona: tzv. Istočni i Zapadni rejon. Osnovne organizacije Istočnog reiona nalaze se pod 1), 2) i 3) a Zapadnog r. u pod 7), 8) i 9). Vodstvo Istočnog je Bol, a Zapadnog je Sutivan, koji ujedno održava vezu sa Splitom pa preko utvrđenih stalnih veza sa svim partijskim organizacijama i drugim uporištima. Sutivan saobraća neposredno sa svima na području svog — Zapadnog reiona — te sa vodstvom Istočnog reiona — Bolom, a ovaj dalje sa svojim.

Oblici sastanaka: 1) sastanci predstavnika unutar reiona; 2) uži sastanci predstavnika oba reiona te 3) širi sastanci (plenum) predstavnika organizacija oba reiona.

Ranije je bio izabran Okružni komitet iz predstavnika raznih mjesnih organizacija, ali radi tehničkih poteškoća (velike udaljenosti pojedinih mjesta) nije praktički dolazilo do izražaja već se je radilo po rejonima odnosno u užim i širim plenumima oba reiona.

Usljed toga usvojeno je naše mišljenje, da funkciju Okružnog komiteta vrši Mjesni komitet mjesta Bola. Drugovi u Bolu su voljni da preuzmu ovu funkciju, ali izražavaju želju i potrebu za našom pomoći u

¹ Original (rukopis, olovkom, latinicom, bez datuma i potpisa) u Institutu za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, KP—24/26.

pitanju inicijative (u podnošenju naših predloga). Naravno mi smo spremni da ih pomognemo u ovom smislu. Najveća je nezgoda za Boga, što ćemo mi (Sutivan) ipak morati održavati vezu sa Splitom, jer je nama to do sada najbolje uspjelo. Mi smo naročitu ulogu odigrali u pogledu Izveštaja, literature i svih drugih hitnih uputa iz Splita.

Molimo za vaše **mišljenje!**

Prodire se ili putem »Našeg Izveštaja« ili Narodne pomoći. Tako smo zadnja dva dana dobili Narodnu pomoć iz još 3 mjesta (2 sitna, a 1 relativno veći): Mirce i Ložišće (spadaju Sutivanu) te Obršje (spada Nerežišću). Pitanje vojske još jače afirmirati!

Po mjestima od najboljih »bjegunaca« formiraju se partizanski odredi. Na čelu mjesnog odreda stoji **voda** odreda iz redova partizana bjegunaca, a uz njega **komesar**, koga odreda -mjesno partijsko rukovodstvo — iz redova partijaca.

Na čelu svih odreda stoji voda odreda Boga — komandir Braća te tamošnji **komesar**. (**Vrhovni komesar**).

Komesar je veza između Partije i odreda.

BROJ 101

IZVJEŠTAJ JEDNOG RUKOVODIOCA NOP-a IZ KNINA U LISTOPADU 1941. O SITUACIJI U KNINSKOJ KRAJINI¹

Druže,² posljednje pismo smatram, a ne nikakav izvještaj, stvarno je bio konfuzan. To je zbog toga što je napisan u posljednji čas pred sam njegov odlazak za koji ja uopće nisam znao. Vidim da se ti više uznemiruješ nego ja ovamo kad čuješ kojekakve stvari kad izadu drukčije nego mi mislimo.

O Bosni i tamošnjim partizanima, te o novom taktiziranju pričaće ti donosioc, mnogo opširnije, bolje nego što i ja sam znam. Ja znam samo to da su partizani napustili Drvar³ zapalivši prije toga celulozu, skladište drva, centralu i Šipadovu direkciju i povukli se u šumu. Bili su naši vatrogasci gori. Talijani su sada u Drvaru. O našem seljaštvu, naročito srpskom, svi su oni borbeni, tobož svi su za borbu kad im se pride, ali su pod uticajem srpske gospode koja kaže da još nije momenat. Mislim kad bi došla ona dva naša Srbina, mogli bi sa još nekima stvoriti štab, povezati se sa Bosnom, iz Knina na Prominu sa Drnišom itd. Imamo ljude. Znam da će u početku vrlo slabo, ali malo po malo sve bi bolje išlo. Mislim da ćeš se uvjeriti u moj iskaz da Hrvati ne mogu ništa, ma

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP—24/19.

² Redakcija nije utvrdila kome je pismo upućeno.

³ Partizani su napustili Drvar 26. rujna i u grad su ušle talijanske jedinice.

ni malo uticati na Srbe. Sa Duškom⁴ i Brankom⁵ moglo bi se nešto početi. I o tome će ti pričati donosioc. Sto se tiče Mokrog Polja, ono je dobro, zahvaljujući Ognjenu, a znaj kad bi ona dva došla da bi u svakom selu imali možda i po više Ognjena i mogli bi ih pokrenuti, ne bi mase, već malo po malo, po nekoliko ljudi iz svakog sela, čak i iz hrvatskih. Oni u Mokrom Polju su sa onih 2000 lira kupili 5 pušaka, jedan mitraljez sa tri sanduka municije. Oboružani su tako dobro da je čak i Ognjen II zadovoljan. Sto se tiče našeg oružja, prenjeta su dva mitraljeza, ali bolje da ih nismo tim ljudima dali. Nastojimo ih na bilo koji način povratiti. Biloga⁶ ovamo uopće nema, a mislim da niti namjerava doći. Sto se tiče Narodne Pomoći u ovom momentu je teško uspjeti. Kad bi bilo nešto našeg svijeta u šumi, iz samog Knina i iz sela, to bi uspjelo i preko samih seljaka. Kod nekih bi uspjeli pritiskom, a neki bi nam i dragovoljno dali pomoć i u novcu i hrani, odjeći itd. Sto se tiče stana tražili smo prije, a tražimo i sada ja i Zvo, ali teško da nađemo. Mislim da je beskorisno da dolazi, jer će opet naći iste ljude sa još dva tri Srbina i više ništa. Bili će utjecati i podučiti nas u Kninu, ali neće biti čovjek od terena, jer ga ne poznaju seljaci. Kad ih se podigne trebaće nam pojačanje. Sto će on da dolazi kad mogu i morali bi doći ljudi iz našeg kraja koje seljaci poznaju i mogu da imaju povjerenja u njih. Postolar⁷ i Drvođelac⁸ su u vojsci, premda si rekao da apstiniraju, da li je to tako moguće u ovom momentu i gdje bi se oni mogli skloniti, kad mi nemamo zaleda, šumu oko Knina, ne mislim na Bosnu. Ja [...] Knina mislim danas, kojim [...] ¹⁰ mi je od Srba kojima smo uznemirili miran život u novo oslobođenoj okupatorskoj zemlji. Ako uzmognem naću Duška¹¹ u Sib.¹² i objasniti mu, zatim u Zoru¹³ po Branka¹⁴ ali kako čujem on je prije nekoliko vremena slomio rebro ili su mu karabinjeri slomili ne znam što je. Ovdje sam sve uredio zbog dolaska otih ljudi.

O svemu će ti još više pričati donosioc, kako izgleda u Kninu, u Vrlici i ostalo. Reci onome iz Promine da i on dode. Doći će ti i onaj učitelj oficir iz Drniša, tako mi je rekao, i on će ti pričati.

Zdravstvuj¹⁵

⁴ i ¹¹ Duško Damjanović, namještenik, isključen iz Partije, jer u kolovozu 1941. nije došao (iz Šibenika) na kninski teren. Damjanović se nije mogao da odazove pozivu zbog bolesti. On je već krajem 1941. došao na kninski teren, a sredinom 1943. ubijen je od četnika.

⁵ i ¹³ Branko Tica, pravnik, napustio Knin krajem 1939. Iz Partije isključen zato što je odbio da dode (iz Preka) u Štab gerilskog odreda u Drvaru.

⁶ Izvještaj Biloga vidi dok. br. 36.

⁷ Ratko Lovrić

⁸ Josip Svetina

⁹ i ¹⁰ Dokument oštećen, nečitak

¹² Šibenik

¹³ Zora Becher-Nakić, bila kurir između Knina i Splita.

¹⁵ Redakcija nije utvrdila ime pošiljaoca ovog izvještaja.

BROJ 102

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. III OD 1. STUDENOG 1941,
O ODRŽANOJ KONFERENCIJI U RIJECI IZMEĐU PREDSTAVNIKA
TALJANSKIH VLASTI I ČLANOVA TZV. SRPSKOG KOMITETA,
I O ODLAGANJU OTVARANJA HRVATSKIH ŠKOLA I OTPUŠTANJU
ČINOVNika¹

Srpski Komitet pregovara o okupaciji Hrvatske

Pred nekoliko dana održana je na Rijeci jedna konferencija između predstavnika Talijanskih vlasti i članova Srpskog Komiteta Jevđevića,² Birčanina³ i drugih, te nekoliko generala koji su zarobljeni u Italiji.⁴ Predstavnici bal. vlasti pitali su ove samozvane »predstavnik« Srba, kako bi se držali u slučaju da Italija okupira Hrvatsku pa i kada bi došla radi toga u sukob sa Njemačkom. Ovi samozvanci su izjavili da bi u jednomu i drugomu slučaju pomagali talijanske vlasti, jer da one navodno štite Srbe.

Hrvatski i srpski narod u Hrvatskoj i Bosni nema ništa zajedničkog sa radom ovih narodnih izdajnika, koji mjesto jednih tlačitelja, hoće hrvatskom i srpskom narodu nametnuti druge, a mjesto hrvatskih ustaša neku vrstu srpskih ustaša. Hrvatski i srpski narod želi slobodu, oni će stvoriti jedinstveni front i iz svoje zemlje istjerati sve okupatore i uništiti sve izdajice, kako ustaše tako i samozvane srpske predstavnike Jevđevića i comp. Ništa neće moći spriječiti narod u njegovoj borbi za slobodu!

Fašistički okupatori ukidaju sve hrvatske škole⁵

Fašistički okupatori, videći da neće moći prisiliti niti hrvatske dake niti hrvatske profesore da se odreknu hrvatskog jezika i kulture, u strahu pred porastom narodne borbe, odlučili su da ukinu hrvatsku školu uopće. 29. o. mj. nisu srednje škole otvorene, kako je to bilo rečeno, nego je otvaranje odgođeno, navodno, na neodređeno vrijeme, s motivacijom da će se otvoriti kada prestanu »neredi«, tj. kada se hrvatski narod odrekne borbe za slobodu.⁶ Hrvatski narod se neće nikada odreći borbe

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešt-neru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Ratni zločinac Dobrosav Jevđević, četnički vojvoda, nakon sloma stare Jugoslavije pokušao je da iz Nikšića pobjegne avionom iz zemlje, ali kada mu to nije uspjelo, počeo je surađivati s talijanskim okupatorima. Pod talijanskim pokroviteljstvom, s vojvodom Birčaninom i kapetanom Radmilom Grdićem, organizira četnike u istočnoj Bosni, i jedan je od začetnika pokolja muslimanskog i katoličkog življa u tom kraju. Djelovao je i po Dalmaciji (vidi dok. br. 56 i 91).

³ Ilija Trifunović-Birčanin, četnički »vojvoda« iz balkanskih ratova. Početkom listopada, s legalnom talijanskom propusnicom, stigao iz Nikšića u Split (vidi objašnjenje 17 uz dok. br. 77).

⁴ Odnosi se na generale biv. jug. vojske, koje su Talijani zarobili u travanjskom ratu 1941.

⁵ Vidi dok. br. 354.

⁶ Školski inspektor za splitsku pokrajinu, u svom izvještaju, od 22. prosinca, o stanju u splitskim srednjim školama, gdje je bilo 1.207 učenika, izvjestio je da su

za hrvatsku povijest i kulturu. Sada su i najnesvjesniji Hrvati i Srbi spoznali da fašizam uništava kulturu, a napose da želi iskorijeniti hrvatsku i srpsku kulturu. Fašisti će otvoriti samo prvi i drugi razred pučke škole, gdje će biti nastavni jezik isključivo talijanski. Daci, roditelji, Hrvati i Srbi, pristaše sviju stranaka! **Mi moramo** zajednički ustati protiv okupatora, koji uništavaju naš jezik i kulturu. Samo onda ćemo moći imati hrvatske škole, ako istjeramo okupatore. Roditelji, ne dopustite da vam potaljanče vašu djecu u pučkim školama! Svi u jedinstveni nar dnooslobodilački front za spas našega naroda, našeg jezika i kulture!

Masovno otpuštanje drž. činovnika

Fašisti nastavljaju sa čišćenjem drž. ureda od hrvatskih činovnika. Dok jedne povišicom od 30%, kod porasta skupocće od 300% žele privući na zdušniji rad, dotle druge otpuštaju da bi se riješili hrvatskih činovnika. Ovih dana su otpustili masu činovnika na direkciji pošta, direkciji pomorskog saobraćaja, na sudu, banovini, financijskoj direkciji itd. Najnovije je i otpuštanje profesora sa gimnazija, u vezi sa zatvaranjem svih srednjih škola. Svi otpušteni činovnici dobili su nalog da sele iz Splita bez obzira dali su ovdje rođeni ili ne. Kako saznajemo iz činovničkih krugova, fašisti ne kane zadržati niti one činovnike koje su sada ostavili sa povišicom, nego će i njih protjerati i uvesti isključivo talijanske činovnike. Uzgred spominjemo, da činovnici sa svih 30% povišice ne dosižu niti 50% plaća, koje imaju talijanski činovnici u Splitu. O tome ćemo još donijeti naknadne podatke. Ovo je najbolji dokaz da fašisti izbacuju naše činovnike bez obzira, kako su se izjasnili.

Činovnici! Tražite istu plaću kao talijanski činovnici! Sabotirajte rad! Uništavajte spise! Dezorganizirajte administraciju! Vaše je mjesto u zajedničkoj borbi sa cijelim narodom protiv faš. okupatora. Ne budite oružje u rukama tuđina protiv vlastitog naroda!

Oružane akcije u Dalmaciji. — Produžujući sistematsku narodnu borbu protiv okupatora, narodni borci u Splitu bacili su u srijedu dvije bombe na skupine faš. milicije i karabinjera. Po dosada utvrđenim podacima stradala su 4 fašista.⁷

U Šibeniku su narodni borci bacili bombe na fašiste u sokolani, zatim na fašistički dom⁸ i druga mjesta.⁹

splitski učenici pod utjecajem «komunističke propagande», da ne priznaju »ni Domovinu, ni ohtelji, ni vjeru i da se najviše bave sportom i politikom.» «Direktori škola smatraju da u školama postoje komunističke ćelije i da su neki učenici umiješani u teroristička djela. Njihov antitalijanski duh — izvještava inspektor — manifestirao se 25. DC 1941. povodom izdavanja svjedodžbi, kada su učenici zahtijevali svjedodžbe na hrvatskom jeziku. Učenici mrče slike kralja i Mussolinija i vrijeđaju talijanske zastave... Prilikom upisa u novu školsku godinu upisalo se 20 posto manje učenika, roditelji povlače učenike iz škole...» (Zbornik IHRPD, 3, Split 1978, str. 284).

⁷ Dana 28. listopada, u Vrhmanuškoj ulici, sada Tolstojeva ulica, član udarne grupe Nikola Subota bacio je bombu na patrolu talijanskih karabinjera i vojnika, a dva sata kasnije članovi udarne grupe Ante Buble i Veljko Neškovićin bacili su drugu bombu u Belkanskog ulici, kod Higijenskog zavoda, na patrolu divizije »Cacciatori delle Alpi», a treću kod ribarnice (vidi dok. br. 318).

⁸ Napad na zgradu Fascia bio je predviđen 24. listopada ali zbog povećane budnosti Talijana akcija nije izvedena.

⁹ Vidi dok. br. 103, objašnjenje pod 4 i dok. br. 319.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 112 OD 3. STUDENOG 1941,
O PARTIZANSKIM AKCIJAMA U DALMACIJI¹

Narod sve odlučnije ustaje u borbu protiv okupatora

25/X narodni borci iz Vodica i Prvić Luke napali su na grupe karabinjera i tal. vojnika i u borbi ubili 3 karabinjera, jednog vojnika i nekoliko ranili.² Od narodnih boraca nije nitko poginuo. Slijedećega dana poslali su krvavi okupatori u Vodice svoju razbojničku bandu, koja je stala daviti i paliti po selu. Palili su kuće, pljačkali hranu, pucali u bačve sa vinom i ubili 6 seljaka.³ Nakon toga pošli su u selo Srimu i tamo nastavili sa pljačkom i paležom. Faš. razbojnici su htjeli da od pogreba jednog poginulog fašiste u Vodicama načine u Šibeniku fašističku paradu. Izdan je prijeteći poziv da svo građanstvo mora učestvovati na sprovodu. Pored svega terora izveli su sa svim fašistima i ulizicama svega oko 200 ljudi. Narod je sa gnjušanjem odbio da učestvuje na paradi, ali su zato narodni borci iz Šibenika na zvjerstvo u Vodicama odgovorili napadom na 2 karabinjerske kasarne u Šibeniku.⁴ Oni su bacili mnoštvo bomba na kasarne i patrole, te ubili i ranili veći broj fašista. Tačan broj mrtvih i ranjenih se ne zna, jer fašisti kriju. Ne znajući što da čine, fašisti su nakon okršaja počeli iz straha pucati iz protuavionskih topova. Fašistima nije uspelo da uhvate ni jednoga od narodnih boraca, pa su bijesni poslali prijeki sud u Vodice. 29/X došao je u Vodice taj krvavi prijeki sud i osudio na smrt 16 seljaka, od kojih su 4 u bježtvu, a 12 su odmah strijeljana, dok su mnogi osuđeni na tešku robiju, čak i od 30 godina.⁵ Hrvatski i srpski narod u Dalmaciji nastaviće, u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije, borbu sve dok i posljednji fašista ne bude protjeran iz naše zemlje. Narod neće zaplašiti nikakav teror, nikakva zvjerstva krvavih fašista, nego će ga naprotiv svaka kap prolivene krvi potstaknuti na još odlučniju i oštriju borbu.

Slava palim žrtvama ! Smrt fašizmu — sloboda narodu !

Sa našeg fronta

I poslije pada Drvara u ruke tal. okupatora, tuđin nije uspio da pokori okolna mjesta. Njegovoj vlasti suprotstavljaju se partizani skupa sa narodnom vlasti u čitavim krajevima. Još danas Talijani nemaju pod svojom kontrolom cijelu sjev. zap. polovinu Livanjskog polja sa okolnim

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Napad su izvršili partizani iz Prvić-Luke i Sepurine koji su boravili u rejonu Srima (vidi dok. br. 311 i 312).

³ i ⁵ Vidi dok. br. 313, 316 i 317.

⁴ Ovu akciju izvršila je 27. listopada udarna grupa Šibenik-Gorica na čelu sa Zikijem Bulatom. U akciji su pored nje učestvovali: Frane i N. kica Zenić, Ante Krotić ja, Drago Lasić, Paško Slavica, Jozo Bumber, Ermano Maroti, Frane Belamarić, Sime Bego-Cimpre, Marko Berger i Emo Svoboda (vidi dok. br. 102, 103, 319, 320 i 337).

selima prema Cetini, Bos. Grahovu i Glamoču. U čitavom tom kraju vlad? zapravo dvovlašće, gdje narod sa svojim narodnooslobodilačkim vijećima 1 sa svojim partizanima ima još uvijek svu civilnu i vojnu vlast. Ali narod nema soli, a tal. vlast se ne ustručava da ga solju ucjenjuje. Tako, s vremena na vrijeme doveze tal. kamion iz Bos. Grahova u obližnja sela prema livanjskom polju malo soli i petroleja. Za kilo soli tal. oficir traži 2 kila žita, za litru petroleja 80 dinara, par kokošiju, ili nekoliko duzina jaja. No tal. vlast se ne zadovoljava samo ovom piličarskom pljačkom. Poslije soli eto ti kamiona sa tal. karabinjerima i ustaškim žandarima. »Hajdemo, kažu, narode da uspostavimo mir i vlast, jedan naš — dva vaša!« »Važi«, to bi bili ti Pavelićevi žandari, a među njima nalazio se je i bivši komandir obližnje žand. stanice, krvolok Zelenika, poznat po svojem zvjerstvu u posljednjim masovnim klanjima. Narod je, međutim, odgovorio: »Nećemo mi te vlasti, kod nas mi sami čuvamo mir i porredak, a ako neko bude pokušao da opet vrši nad nama nasilje, eno u brdima naših partiz. četa, one će nas braniti i osvetit.« — Talijani i ustaše otidoše praznih ruku, a u sjev. zap. djelu Livanjskog polja i danas živi narod pod svojom vlasti — ali bez soli i petroleja. — Pošteni trgovci Splita, Sinja, Livna pomognite borbu našega naroda, dovezite mu bar soli, ako ne možete i petroleja! Ne dozvolite da ga okupatori muče sa neslanom hranom, onemogućite besramnim tal. oficirima da vrše piličarsku pljačku nad našim narodom!

Akcije dalmatinskih partizana

21/X dalmatinski partizanski odred⁶ izvršio je 2 uspjele akcije. Rano u jutro ušao je u pravoslavni manastir Dragović (blizu Vrlike). Taj manastir, sa svim njegovim dobrima, zaplijenila je ustaška vlast i tamo držala svoje ustaške bandite da po njemu banče i harače. Partizani su ipak uspjeli da spase 20 qn. kukuruza, 150 kg. vune, 100 kg. meda i nešto stoke. Veći dio svega ovoga podijeljen je narodu, a ostatak će upotrijebiti partizani za nastavak svoje borbe. — Poslije te akcije odred je otišao u selo Duvnjake i sa tamošnjim hrvatskim seljacima održao zbor. Duvnjaci su se dotada odnosili neprijateljski i nepovjerljivo prema susjedima Srbima. Bilo je čak Du vn jaka, koji su bili aktivni u ustaškim zločinima. No njih više nema u selu. Partizani su na zboru pozvali seljake da se odreknu ustaških zločina, da se pomire sa susjedima, da slobodno odvedu svoju stoku na pašnjake, da ne šalju svoje sinove u ustašku vojsku, da ne vjeruju klevetama, koje se šire o partizanima i da se pridruže okolnim selima u zajedničkoj borbi protiv stranih okupatora i njihovih ustaških slugu. Riječ su uzeli i mnogi seljaci iz Duvnjaka. Oni su izložili, kako je bez njihove krivnje došlo do takve napetosti sa susjedima i ujedno su pokazali dobru volju da se sa neprijateljstvima prestane. — Zbor je trajao 2 sata, a onda je došla vojska sa kamionima i otvorila pušcanu i mitraljesku vatru. No bilo im je prekasno. Uredivši stvar u nizini, partizani su već bili u svojim brdima.

⁶ Odnosi se na Sinjski NOP odred.

BROJ 104

PROGLAS KOTARSKOG KOMITETA KPH ŠIBENIK POČETKOM
STUDENOG 1941. U POVODU 24-GODIŠNJICE
OKTOBARSKE REVOLUCIJE¹

RADNICI, SELJACI, INTELIGENCIJO, OMLADINO I SVI RODOLJUBI!

Sedmog novembra (po starom 25. oktobra) navršava se 24-godišnjica pobjede socijalističke revolucije u Rusiji. Sedmog novembra 1917. g. radnička klasa na čelu sa boljševičkom partijom, pod rukovodstvom Lenjina, vodom međunarodnog proletarijata i njegovim najužim saradnikom Staljinom, u savezu sa seljačkom sirotinjom, uz pomoć vojnika i mornara oborila je vlast buržoazije, uspostavila vlast Sovjeta. Oktobarska socijalistička revolucija je razbila kapitalizam, ukinula vlastelinsku svojinu nad zemljom, predala zemlju na uživanje seljaštvu, izvlastila kapitaliste, izvojevala izlazak iz rata — mir — oduzela od buržoazije sredstva proizvodnje i pretvorila tvornice, industrijska preduzeća, zemlju, željeznice, banke — u vlasništvo čitavog naroda. Ona je uspostavila diktaturu proletarijata i predala upravu radničkoj klasi. Oktobarska socijalistička revolucija je oslobodila radničku klasu, seljačke mase i sve slojeve naroda nacionalno ugnjetene, ekonomski porobljene, socijalno obespravljene od carskog apsolutizma i ruskog kapitalizma. Oktobarska socijalistička revolucija otkrila novu eru u savjesti čovječanstva, — eru proleterskih revolucija.

Pobjeda socijalističke revolucije u Rusiji bila bi nemoguća da nije bilo jake, čvrste, disciplinirane partije — partije boljševika. Boljševička partija, sa njenim genijalnim vodima Lenjinom i Staljinom, rukovodeći se Marksovom naukom u klasnoj borbi, razvijajući je dalje, povela je mase svih narodnosti carske Rusije u borbu protiv međunarodnog kapitala i buržoaskog nacionalizma. Ali boljševička partija nije vodila samo borbu protiv eksploatatora i apsolutizma u Rusiji, nego je ona vodila oštru i nepoštudnu borbu protiv svih sporazumaških stranaka kao što su eseri, menševici, anarhisti i druge ne komunističke stranke. Sve one postale su buržeaske stranke još prije oktobarske revolucije. Istodobno boljševici, sa Lenjinom na čelu, vode oštru borbu i razbijaju pokušaj kapitulanta unutar stranke — Zinovjeva, Kamenjeva, Kikova, Buharina, "iračkog Ajatakova, da svrgnu stranku sa puta socijalističke revolucije.

Radnička klasa, radno seljaštvo i svi nacionalno ugnjetani narodi su ubrzo uvidjeli, da je jedina i posljednja partija — partija boljševika, koja vodi ekonomsku i političku borbu, koja ih vodi konačnom oslobođenju ispod jarma i ropstva, u blagostanje, slobodnom i sretnom životu. Takav put borbe boljševičke partije je doveo brzom proširenju socijalističke revolucije po čitavoj zemlji, to je Lenjin nazvao «triumfalnim maršom».

br. 143.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Muzeju narodne revolucije — Split, inv.

Međunarodni kapital i belogardijska rulja napregli su sve svoje snage da uguše revoluciju u Rusiji. Ali svi narodi Sovjetskog Saveza, na čelu sa herojskom Crvenom Armijom, vodili su preko tri godine jedinstvenu borbu, sve dokle nisu pobjedili kontrarevoluciju u zemlji, razbili međunarodnu vojnu intervenciju i izagnali njenu vojsku preko granica Sovjetske zemlje. To je dalo mogućnost partiji, da se pozabavi gospodarskim pitanjem.

Ne gubeći iz vida namjere i apetite imperijalističkih grabljivaca na zemlju Sovjeta, bolševička partija je podigla na noge čitav Sovjetski narod, da gradi — na ruševinama carske Rusije — socijalizam. U 24 godine sovjetske vladavine Sovjetski narodi, na čelu sa bolševičkom partijom, pod vođstvom genijalnog vođe druga Staljina, su stvorili takva veličanstvena djela, kakva ne pamtí historija. Oni su ostranili svaku superiornost jedne nacije nad drugom, oni poštuju i razvijaju: nacionalnu kulturu svih narodnosti. Nazadnu agrarnu zemlju pretvorili su krupnu industrijalnu. Od mraka, nazadnosti i nepismenosti naroda pod carizmom, podigli su zgradu napretka, kulture i prosvjete — u sto postotnu pismenost — stvorili su blagostanje svim narodima Sovjetskog Saveza. Stvorili su od zemlje zaostalosti zemlju cvatuću. Stvorili su besklasno socijalističko društvo na jednoj šestini kugle zemaljske. Sovjetska zgrada, zgrada besklasnog socijalističkog društva jest nada svih ugnjetenih, potlačenih i porobljenih.

RADNICI, SELJACI I GRADANI!

Prošla su 4 mjeseca otkako je krvoločna njemačka imperijalistička, fašistička banda Hitlera divlje napala na zemlju socijalizma. Da se dočepa svih onih bogastava koje su sebi stvorili u znoju lica svoga miroljubivi narodi Sovjetskog Saveza u 24 godine svoje vladavine. Ali herojska Crvena Armija i čitav Sovjetski narod, na poziv svog vođe Staljina digao se ko jedan, da obrani svoju zemlju, da uništi krvoločnu fašističku bandu, osvajača i porobljivača tuđih naroda.

Slavna Crvena Armija i sav Sovjetski narod je razbio i izagnao iz svoje zemlje međunarodnu vojnu intervenciju u vremenu od 1917. do 1921. g., a sada kada su rezerve odbrane Sovjetske zemlje neiscrpane, sada kada rezerve Crvene armije rastu, dok kapitalističke rezerve ističu, padaju, pobjeda nad fašizmom je neminovna. U 4 mjeseca borbe herojska Crvena Armija i Sovjetski narod uništili su i izbacili iz ratnog stroja preko četiri milijuna najbolje Hitlerove fašističke vojske. Danas, kada su skoro svi narodi Evrope okupirani i porobljeni od fašističkih razbojnika, stvoren je jedinstveni front borbe protiv krvavog fašizma. Borba u okupiranim zemljama fašizmom uzima svakim danom sve širi i opće narodni karakter protiv najvećeg neprijatelja čovječanstva — protiv fašizma. Borba nepobjedive Crvene Armije, čitavog Sovjetskog naroda, okupiranih i porobljenih naroda jest jedinstvena borba, koja ubrzava proces uništenja fašizma, borba za konačno oslobođenje čovječanstva.

Borba u zemljama Jugoslavije protiv fašističkih porobljača, njihovih plaćenika, Nedića i svih drugih narodnih izdajica poprimila je općenarodni karakter. Vode se borbe u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i Dalmaciji. Valjevo se nalazi u narodnim rukama već 3 sedmice i samo na tom mjestu je uništeno 700 fašističkih vojnika i oficira.

Na našem djelu Sjeverne Dalmacije talijanski fašizam se oborio svom žestinom na naš narod, pravi nasilje, pljačka, ubija, pali kuće i čitava imanja, rekvirira svu narodnu imovinu, da može voditi borbu protiv SSSR-a. Pozivamo sav narod na borbu protiv nasilja, ubijanja i otimačine i zbacimo fašističko ropstvo — samo jedinstvenom borbom se možemo osloboditi. Talijanski fašizam opljačkao je sve što smo imali, a sada je zabranio berbu i mlevenje maslina do njegovog naređenja. Očevi i majke pozivljemo Vas i vašu djecu i čitavo pučanstvo, da ne dozvolite fašistima odnijeti ni jednu žlicu ulja. Berite masline samo onoliko, koliko ste u stanju da primitivnim sredstvom napravite ulja za potrebe svoje porodice. Klasni neprijatelj preko svojih špijuna i plaćenika baca parolu: Bolje je za kilo ulja dobiti 5—10 lira, nego da se ulje uništi. Ali nama je dobro poznato, da za izvršiti berbu maslina mi moramo, osim trošnje fizičke energije, pocjepati i poderati ovo robe što imamo, a da za papir, ako nam ga i dadu, ne možemo dobiti ništa. Ne nasjedajmo klasnom neprijatelju, izdajicama i njihovim ulizicama, jer borba protiv rekvizicije jest borba protiv fašističkog ropstva. Pomagati fašizam — znači produžiti svoje ropstvo. Svi u borbu jedinstvenog fronta protiv fašizma pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije, pod rukovodstvom druga Staljina, genijalnog vođe svih ugnjetenih i porobljenih naroda.

ŽIVIO DRUG STALJIN VOĐA MEDUNARODNOG PROLETARIJATA I SVIH POROBLJENIH NARODA!

ZIVILA OKTOBARSKA SOCIJALISTIČKA REVOLUCIJA!

ZIVILA SOVJETSKA KOMUNISTIČKA PARTIJA (Boljševika)!

ZIVILA HEROJSKA CRVENA ARMIJA!

ŽIVIO SOVJETSKI SAVEZ NADA SVIH UGNJETENIH I POROBLJENIH!

ZIVILA KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE, PREDVODNICA U BORBI PROTIV FAŠIZMA!

ZIVIO JEDINSTVENI FRONT BORBE ČITAVOG SVIJETA PROTIV FAŠIZMA!

Kotarski Komitet komunističke
partije okružja Šibenskog

BROJ 105

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 113 OD 5. STUDENOG 1941,
O UKLANJANJU SPOMENIKA GRGURA NINSKOG, ZABRANI UPO-
TREBE STRUJE U SPLITU I VRŠENIM PRETRESIMA OD STRANE
FAŠISTA U SOLINU¹

Fašisti uklanjaju spomenik Grguru Ninskom

Prije nekoga vremena upozorili smo da će fašistički banditi ukloniti spomenik borca za slavenski jezik. I doista, počele su svojim poslom. Čitav Peristil opkolili su agentima i vojskom da ne bi narod ometao njihovo kulturno i razbojničko djelo. Ovo je dokaz da tuđinski osvajači pomalo i sistematski uništavaju naš jezik i našu kulturu, da su nakanili uništiti sve što je hrvatsko. Ali se varaju krvnici našega naroda. Hrvat-ski će se narod boriti za svoj jezik, a spomenik Grguru Ninskomu opet će nas sjećati na borbu hrvatskog naroda za slobodu. Naš odgovor neka bude daljnja bespoštedna borba protiv tuđinskoga osvajača, do potpunoga oslobođenja.

Fašisti zabranjuju narodu upotrebu električne struje

Zima je započela. Fašisti banditi koji su uništili našu privredu i saobraćaj, onemogućili su snabdijevanje Splita drvom i ugljenom. Nijesu se uopće pobrinuli da narod dođe do bilo kakvoga ogrijevnoga materijala. Bar jedan dio naroda se kod kuhanja ispomagao upotrebom električne struje. To je krivo faš. banditima, koji žele izgladniti i ispatiti naš narod. Sada su zabranili upotrebu elektr. struje baš u vrijeme kada se ima kuhati ručak i večera. Građani, domaćice! Ne slušajte naloge faš. bandita! Upotrebljavajte elektr. struju! Zahtijevajte drva i ugljena! Demonstrirajte protiv faš. politike izgladnjivanja i uništavanja.

Iz Solina

Noću od 23. na 24/X karabinjeri, skupa sa odredom vojske pretresali su i uznemirivah jedan dio Solina (Stranu). Oni su taj rejon pretresali, misleći da će u njemu pronaći partizane, koji su se, po prijavi nekih prostitutki-špijunki navodno tamo nalazili. Kako su sva obavještenja špijuna-izroda lažna, tako su i ovaj put banditi-karabinjeri otišli neobavljena posla. Pomenute noći opkolili su razne komšiluke i, po svojoj staroj taktici, zapucali u kuće, ne bi li se tko iz straha pojavio vani ili na prozoru da bi mogli slobodno ubijati i hapsiti. Iz jedne kuće jedan rodoljub²

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

² Ivan Milišić-Relicio, u bjekstvu je ranjen ali je uspio pobjeći.

morao je gol bježati, našto je banda otvorila pušчанu paljbu za njim, ali je ovaj odgovorio istom mjerom te je uspio umaći, dok je od faš. bande jedan ostao ležati i smrtno ranjen. Njega su banditi brzo odnijeli da mu dadu pomoć, ali uzaludno, jer je podlegao rani od narodne osvetničke ruke. Isti rodoljub ranio je te noći još jednoga bandita. Ovaj primjer budnosti i prisebnosti neka je na uvid mnogima, jer se vidi da samo sa oružjem u ruci možemo se spasiti od smrti, koju nam sprema svima fašizam, te umjesto smrt narodu biće smrt fašizmu.

BROJ 106

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG ODBORA NARODNE POMOĆI DALMACIJE OD 6. STUDENOG 1941. CK KPH O DOTADAŠNJEM RADU I BUDUĆIM ZADACIMA ODBORA NARODNE POMOĆI U DALMACIJI¹

Dragi drugovi,

Budući rad N. P.² u Dalmaciji nije do sada najbolje funkcionisao — naročito nije bio potpun P. O.³ pa kao takav nije mogao dati one rezultate koji su se od njega očekivali — Mi smo ovdje a i u cijeloj Dalmaciji prišli reorganizaciji N. P.

Na inicijativu i uz pomoć P. K⁴ partije formiran je novi P. O. u Dalmaciji u kojem je ostao samo jedan član od starog P. O., ostali su svi novi.

Na našoj prvoj sjednici, na kojoj su bili predstavnici partije i to drug ispred P. K. Dalmacije i drug ispred CK KPH diskutovali su opširno o dosadašnjem radu N. P. te o budućem radu i zadacima koji se pred nas postavljaju. Konstatovali smo nedostatke i donijeli slijedeće zaključke:

1) Organizaciono do sada nije bio pravilno postavljen rad N. P. Mjesto stvaranja posebne organizacije N. P. koja je trebala i morala biti organizaciono odvojena od partije mi smo u stvari taj rad obavljali do sada ovako: partijske jedinice na svojim sektorima angažovale su po jednog čovjeka iz svojih kandidatskih i simpatizerskih grupa da skupljaju priloge za N. P. na svom sektoru i među ljudima koje poznaju. Skupljeni novac oni su predavali drugu iz partijske jedinice, koji je bio odgovoran za rad po N. P. On je taj novac plus novac skupljen među članovima svoje jedinice za N. P. predavao članu rejonskog part. komiteta, koji je bio odgovoran za rad N. P. na dotičnom rejonu, ovaj pak iz rejonskog partijskog predavao ga članu mjesnog part., koji je ujedno bio i član M. O.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, P—KP—1/24/1.

² Narodne pomoći.

³ Pokrajinski odbor narodne pomoći Dalmacije.

* Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

N.P.⁵ a tek ovaj blagajniku M.N.P. Dakle uopće nije bilo izgrađene organizacije N.P. odozdo na gore odvojene od partije, nego su tu funkciju vršili članovi partije tj. partijske jedinice i komiteti. Ovako je bilo u Splitu, a u provinciji je sigurno još više bio isprepleten rad N.P. sa partijskim radom.

Donešen je zaključak, da se sa takovom praksom odmah prekine i izvrši reorganizacija. Prišlo se odmah formiranju odbora N.P. svugdje, gdje je to moguće u preduzećima, tvornicama, kancelarijama, raznim društvima i organizacijama. U odbore će se tako privući simpatizeri radničkog pokreta i svi poštteni ljudi, koji su spremni da pomažu žrtve reakcije, a sam rad N.P. bit će tako postavljen na najširu bazu. U većim mjestima, ako bude mnogo takovih odbora, koji iz tehničkih razloga neće moći izravno biti povezani sa mjesnim odborima, formiraće se rejonski odbori, koji će biti povezani sa mjesnim. Skrenuta je pažnja, da se kod N.P. ne smije prenositi kopija partije što se tiče organizacionog postavljanja, jer se N.P. organizaciono treba daleko šire da postavi, nego što je kod partije.

2) Dosadašnji P.O.N.P. nije imao veze sa svim mjestima u Dalmaciji, već se njegov rad ograničavao uglavnom na Split i druga mjesta bliže okoline Splita. Zaključeno je, da se uz pomoć partijske organizacije povežemo sa svim mjestima u Dalmaciji i da: a) izradimo organizaciju N.P. na gore izloženim organizacionim principima, b) da naša pomoć i obilaženje organizacija bude redovitije nego što je dosadašnjeg PO NP, c) da izradimo svoje sopstvene veze sa drugim mjestima koje ne smiju kao do sada biti isprepletene sa partijskim vezama.

3) Do sada se nije redovito vodio točan i uredan obračun kako P.O. tako i u onim mjestima, gdje se radilo po N.P. Isto tako nisu se slali točni i redoviti izvještaji vama u Zgb niti su iz drugih mjesta u Dalmaciji slati u Split. U tom pogledu donešen je zaključak da svaka org. N. P. u Dalmaciji mora podnositi točan izvještaj o svom radu P.O. a P.O. mora svakog mjeseca slati Vama u Zagreb, točan izvještaj o radu N. P. u čitavoj Dalmaciji.

4) Do sada je postojao u Splitu odbor za skupljanje hrane, novca i potrebnih stvari za partizane. Taj odbor radio je dosta dobro. U prilogu Vam šaljemo izvještaj o njegovom radu. Po odluci viših part. foruma, taj odbor je ukinut a rad na skupljanju hrane, odijela kao i drugih stvari potrebnih za partizane stavljen je pod kontrolu N.P., koja će formirati potrebne odbore za rukovanje sa stvarima koje se kupe za partizane. Napominjemo, da je većina drugova iz tog raspuštenog odbora ušla u novi P.O. N.P.

5) Konstatovano je, da sa strane Vas iz Zagreba⁶ nije bilo dovoljno pomoći i kontrole dosadanjem odboru N.P. u Splitu niti je bilo dobrih i redovitih veza između Vas i P.O. pa vas drugovi molimo, da o tome u buduće povedete računa i da nam više pomognete u našem radu. Naro-

⁵ Mjesni odbor narodne pomoći.

⁶ Odbor narodne pomoći za Hrvatsku.

čito imajte u vidu, da smo mi skoro svi novi na ovom radu, bez iskustva, pa nam je stoga potrebna čim veća vaša pomoć. Mi ćemo sa svoje strane učiniti sve moguće, da imamo što redovitije veze.

Bilo bi nam jako milo, ako bi netko od Vas mogao, da nas posjeti i na licu mjesta pomogne u našem radu. Ako je to sada momentalno nemoguće, onda nam pošaljite pismene upute i svoje mišljenje o ovome što smo poduzeli u pogledu sređivanja N. P. u Dalmaciji. Bilo bi nam potrebno također da nam pošaljete upute kako treba voditi mjesečne obračune i potrebne statistike, jer Vi sigurno imate iskustva u tome.

Šaljemo Vam u prilogu neke podatke o radu dosadanjeg P.O. To je u stvari sve čime za sada raspolazemo. Također i stanje naše blagajne.

Split, 6. XI 1941.

Uz pozdrav
Smrt fašizmu sloboda narodu
P.O. N.P. za Dalmaciju⁷

BROJ 107

**IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, BR. 114 OD 7. STUDENOG 1941,
O OBLJETNICI OKTOBARSKE REVOLUCIJE, NOP-u NA OTOKU
HVARU I PLJAČKI ULJA OD STRANE OKUPATORA NA KORČULI¹**

Dvadesetčetirigodišnjica Oktobarske Revolucije

Prije 24 godine odjeknuo je iz Lenjingrada moćni zov: »Svima, Svima!«, kojim je svijetu objavljeno da je hrabri ruski proletarijat, u zajednici sa seljaštvom i svima potlačenim narodima Carske Rusije, izvojevao pobjedu i uspostavio vlast naroda — sovjetsku vlast, koja je dala narodu tvornice, zemlju i slobodu. Danas sovjetski narodi i proletarijat čitavog svijeta slave svoj veliki dan u vrijeme borbe sa najjačom silom reakcije, razbojničkim fašizmom, koji hoće da uništi ne samo plodove Oktobra nego i slobodu svih naroda i da zavlada svim svijetom. Zato borba, koju vodi Sovj. Savez jeste borba ne samo za odbranu tekovina Oktobra nego za borbu svih potlačenih i slobodoljubivih naroda, borba za spas čitavog čovječanstva. I baš zato je pod vodstvom Sovj. Saveza ostvaren veliki antifaš. front svih porobljenih naroda Evrope, slobodoljubivih naroda Ve.

⁷ Vjerojatno izvještaj pisao Ante Marasović-Mirko.
¹ Jedar primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Muzeju narodne revolucije — Split.

Britanije i USA, te svih naprednih snaga čovječanstva. Prigodom proslave Oktobarske revolucije treba istaknuti da Sovj. Savez može biti predvodnik u ovoj borbi samo zato jer je Oktobarska revolucija stvorila takve snage i takve uslove da sovjetski narodi, na čelu sa svojom Crvenom Armijom, mogu očuvati ne samo svoju slobodu nego i zadavati fašizmu takve udarce, koji će dovesti do njegove propasti i oslobođenja svih potlačenih naroda. Ti uslovi jesu moralno i političko jedinstvo sovjetskih naroda, ogromna ljubav za domovinu, svijest i požrtvovnost svakoga sovj. građanina, tehnička, stručna i moralna spremnost Crvene Armije, savršena organiziranost i spremnost cijele zemlje. U našoj borbi za nac. opstanak i slobodu, koju vodimo u zajednici sa narodima S. Saveza, Vel. Britanije i USA, moramo i mi kod nas stvoriti jedinstvo i slogu cijeloga hrvatskog naroda kao i svih naroda Jugoslavije u borbi protiv tuđinskih faš. osvajača, njegovih slugu Pavelića, Nedića i drugih. Da živi borbeno jedinstvo oružanih snaga SSSR, Engleske i USA i svih naroda koji se bore protiv njemačko-talijanskog fašizma!

Neka živi Crvena Armija i Crvena Mornarica, koje se već 4 mjeseca bore na čelu Sovjetskog naroda za odbranu zemlje i za uništenje fašizma, neprijatelja svih slobodoljubivih naroda!

Živio narodnooslobodilački front svih naroda Jugoslavije!

DA ŽIVI OKTOBARSKA REVOLUCIJA !

Narodnooslobodilački pokret na otoku Hvaru. — Ustaške Pavelićeve bande našle su i na otoku Hvaru nekoliko izroda, zapravo nešto najgoreg ološa, s pomoću kojega su namjeravali da zavedu ustaški red i da teroriziraju narod na Hvaru. Talijanski osvajači unajmili su ove sluge da bi mogli pomoću njih i petokolonaša lako i jeftino okupirati našu Dalmaciju i druge krajeve naše zemlje. A kada su pomoću ovih Pavelićevih plaćenika uspjele da okupiraju Dalmaciju tada su im naredili i potsticali ih na krvava djela, da vrše pokolje i prolivaju krv svoga naroda, da bi poslije talijanski fašisti mogli da se kao vuci u ovčijoj koži pojave i donesu, tobože kao zaštitnici naroda, mir, te da uvedu svoj fašistički poredak. Tako je ova ustaška banda na otoku Hvaru, vršeći zapovijedi svojih gospodara i pomoću žandara batinala neke seljake u Starigradu i Jelsi i pokušavala da teroriše i šikanira cjelokupno stanovništvo otoka. Ustaše su bili počeli da oboružani obilaze sela, upadaju u seljačke stanove kada nije bilo muškaraca kod kuće i otimali odjeću, cipele, naročito vojničke, koje bi odmah obukli, a pri dijeljenju bi se potukli oko onoga što bi ostalo. Ovoj pljačkaškoj bandi su se svjesni stanovnici otoka Hvara i naroda Vrbanja suprotstavili i, kako nas izvještavaju, kada se je pred nekoliko dana pojavilo u selu Vrbanj 10 ustaša iz Vrbovske, svjesni seljani su ih napali i protjerali iz sela, dovikujući im: lopovi, banditi, izrodi hrvatskog naroda. »Junaci« se otada više nijesu pojavili u selu. Drugi slučaj borbe rodoljuba protiv ustaških izroda desio se je 1-og novembra kada je omladina nacionalnooslobodilačkog fronta u Vrbanju ušla u prostorije osnovne škole i protjerala ustašku mladež, koja se je u

školi vježbala.² Izbacivši ih iz škole omladinci su im govorili: »Ovo su naše narodne škole, a ine ustaške i da se niste više usudili doći u prostorije škole. Poslije toga su stigli stari ustaše, koji su stali prijetiti, a neki su se požurili da telefonski pozovu u pomoć žandare i Talijane. Omladinci su im nato odgovorili: »Znajte da će za svakoga našega pasti deset vaših!« Borba naroda protiv okupatora i njihovih slugu došla je do izražaja i 26. oktobra kada su se omladinci Vrbanja sakupili na šetalištu i zapjevali slavensku pjesmu »Oj Slaveni. . .«³ K njima su se priključili stariji i žene, te su u povorci pjevajući prošli kroz selo do trga, gdje su zapjevali pjesmu svoga mještanina Matije Ivanića, vode seljačkog ustanka na Hvaru 1510. godine i pjesmu Matiji Gubcu. Klicali su narodnooslobodilačkom frontu, nepobjedivoj Crvenoj Armiji, protiv faš. okupatora i narodnih izdajica. Omladinci su, obilazeći selom, kidali faš. plakate na očigled onih koji su ih lijepili. Treba još istaknuti da se je svijest rodoljuba na otoku Hvaru ispoljila i u tome što se u velikoj većini obveznici ne odazivaju pozivima u ustašku vojsku. Iz ovih obavještenja, koja smo dobili sa otoka Hvara, vidi se da se na otocima narod počinje da diže u borbu protiv okupatora i njegovih slugu ustaša. Narod sve više uvida da je upravo sada momenat da se dignu u borbu za slobodu i nezavisnost svoga naroda i za uništenje fašizma. Primjer sa otoka Hvara i o tome kako fašisti osjećaju da su im šanse slabe, jer nijesu reagirali na ovu akciju rodoljuba i boje se represalijama izazvati još veće neraspoloženje naroda protiv sebe. Ujedno je ovo dokaz da se i na otocima može voditi uspješna borba, koja neprijatelja slabi. Tako na pr. doznajemo da je u Komiži na otoku Visu broj tal. vojnika povećan za polovicu poslije jedne akcije rodoljuba u istom mjestu. Jedino oružanom borbom čitavog naroda protiv okupatora i njegovih slugu izvojsiti ćemo slobodu svoje narodu. Naprijed u borbu.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Pljačka seljaci na otoku Korčuli. Zakon o maslinama. Kako javljaju sa otoka Korčule, tamo je po zidovima izlijepljena naredba u kojoj se naređuje seljacima da moraju sve masline, čim ih uberu, donijeti u uljame. Prema ovoj naredbi u svakoj uljarni će biti talijanski kontrolor. On će iz količine ulja koju seljačke obitelji proizvedu, dodijeliti po 12 litara ulja na godinu svakom članu porodice, a ostalo će da konfiskuje za tal. vojsku uz cijenu od 12 Lit. po litri, dok je u nekontroliranoj trgovini 60 Lit. litra. Ova naredba vrijedi i za sva ostala mjesta u Dalmaciji. U Zadru će biti centralna zadruga, koja će voditi računa i raspolagati ovim, od seljaka oteetim uljem. Može nekome izgledati da je količina od 12 litara ulja na glavu sasvim dovoljna za potrebe seljaka. Međutim, ako se uzme u obzir da je za otoke jedini začim ulje, da masti uopće nema, da seljaci jedu i do tri puta na dan zelje, koje začine uljem, da ribu takođe gotove na ulju, a mesa, kada ga je i bilo na prodaju, mnoge seljačke obitelji ne mogu da kupe ni jedan put mjesečno, onda nam je jasno da će posljedica ovoga pljačkaškoga zakona o masli-

* i³ vidi dok. br. 424.

nama biti izgladnjivanje seljaka i ostalih stanovnika okupirane Dalmacije sa strane talijanskog fašizma. Težaci otoka Korčule i drugih mjesta Dalmacije! Oduprite se i onemogućite sprovođenje ovoga zakona! Izbacite tal. kontrolore iz uljarna! Ne dajte vaše ulje, vašim trudom i troškom stečeno, fašističkim pljačkašima! Složite se u odbrani vaših interesa! Ujedinite se u općenarodni front borbe protiv okupatora i njihovih slugu ustaša! Van s okupatorima!

BROJ 108

PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 7. STUDENOG 1941. CENTRALNOM KOMITETU KPH O RADU PARTIJSKE ORGANIZACIJE U DALMACIJI¹

Prijevod.²

7. XI 1941.

Dragi drugovi!

Primio sam vaše pismo,³ zajedno sa čitavim materijalom, kojega ste naveli, samo nisam primio letak HSS-a iako ste mi pisah da ste ga priložili. Ne znam koji je to, da li onaj koji je bio ranije napisan, ili je novi. Prvi letak su drugovi već primili i među drugovima iz HSS-a podijelili. Što se tiče poslanog materijala, tu mi se naročito sviđa časopis, odnosno uvodni članak u tom časopisu. Drugovi, ovdje još nije umnožen časopis kao ni bilten Glavnog štaba.⁴ Motiviraju to time, da su najvažnije članke štampali u njihovom izvještaju. Nisam se s tim složio, i u buduće moram širiti bilten Glavnog štaba kao i časopis. Ovaj put došao je oktobarski materijal nešto kasno, ali će ipak na vrijeme biti svršen. I referat će se završiti, ali mora ga se prema⁵ preraditi, jer ga treba proučiti i provesti u sve tančine, a isto tako treba održati referat za grupe simpatizera. Poslali ste amo drugi kovčeg i torbu, ali poznato vam je, da postoji u Splitu samo jedna radiona kovčega i torba i da nemamo veze sa radnicima koji tamo rade. Zašto se to ne bi dalo onim drugovima u Zagrebu, koji imaju već iskustva u izradbi takvih kovčega, a onda bi ih se moglo slati u Split i druge krajeve, gdje su potrebni. Pokušat ćemo ovdje nešto slično izraditi, ali to će raditi ljudi, koji nisu stručnjaci i zbog toga sam mišljenja, da dadete vi to tamo izraditi i onda pošaljite nama. Inače sam se jako obradovao vašem pismu, u kojem

¹ Prijevod originala (tipkan na pisućem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP—530.

² Original dokumenta zaplijenjen od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje Centralnog komiteta KPH, koje je ovaj dokument smatralo vjerodostojnim, prevodio ga sa njemačkog prijevoda.

³ Redakcija ne raspolaže dokumentom.

⁴ Odnosi se na Vrhovni štab NOP odreda Jugoslavije.

⁵ Tako stoji i u originalu.

ste mi saopćili sve novosti o partijskim organizacijama, tako da ne gubite kontinuitet. U prvom listu saopćili ste da je Papa ubijen.⁶ Ne mogu vam reći, koliko mi je to žao, jer sam ga mnogo volio. Papina smrt daje mi podstrek k jačoj borbi i osveti, kao što za njega tako i za druge drugove, koji su pali u borbi protiv bijesnog fašizma. U vezi s Karlovcem piše Vlado⁷ u prvom i drugom listu »-Marijan⁸ i Marica⁹ drže se veoma dobro«. Nije mi jasno, da li su dospjeli u zatvor pa se dobro drže, ili su vani (slobodni) i ne boje se što znači ovdje se dobro drže. Javite mi to, jer me veoma zanima, šta je s njima. Materijal, kojega sam vam naveo u pismu nisam slao zbog toga, jer nisam htio opteretiti drugaricu, koja je po prvi puta putovala s našom propusnicom, te nisam znao, kako će prvi puta proći.

Sada vam želim pisati nešto o našoj djelatnosti. Drugovi polit, i organizacioni sekretari otišli su na teren. Prije nego što su sekretari otišli u okrug Sinj bio je ovdje Makso Baće i jedan drug iz novog rukovodstva Sinja. Razgovarali smo o stanju u tom dijelu terena, napravili smo plan o djelatnosti i razvoju partizanskih odreda. Tamo postoje već manji odredi, ali oni nisu još takovi, kakovi bi trebali biti. Osim političkog sekretara poslali smo tamo i neke drugove, koji treba da ostanu tamo na radu. Naš plan sastoji se uglavnom u tome, da se prebaci tamošnje odrede iz pasivnog stanja u aktivno stanje i da ih se tamo proširi. Glavna akcija bit će ugrožavanje puta Split—Livno, Šibenik—Knin i Split—Knin, razumljivo i pruga Split—Zagreb. Na tim putevima saobraćaju naročito Talijani koji tu imaju veze s Bosnom i Likom. To je dakle plan za sektor Sinj—Livno—Drniš—Knin. U sporazumu s Glavnim štabom¹⁰ smo zaključili postaviti tamo samo jedno jedinstveno rukovodstvo partizana.¹¹ Drugovi imaju gore dobre veze sa Drvarom tj. sa svojom brigadom,¹² koja još uvijek postoji. Makso Baće bio je kod njih. Kako ipak izgleda, nisu još primili odluku Glavnog štaba. Odatle ih pomažemo i pribavljamo im neke stvari. Ovdje smo stvorili preko Sinja dobar put za pješake, te preko njega dostavljamo tamošnjim partizanima potrebne stvari kao živežne namirnice itd. Tamo je najveći problem ishrana, jer su to siromašni krajevi. Sto se tiče akcija, u zadnje vrijeme su se pokrenuli, ali još uvijek dosta slabo. Ovih dana ići će i četvrti član PK-a u Knin¹³ jer tamo uopće ne postoje partijske organizacije. Tamo pljačkaju i pale četnici tj. u saradnji sa Talijanima. Imamo tamo utjecaj na njih ali ne organizacije. Ima tamo i dobrih ljudi i ima uvjeta za dobru početnu bazu. U okolini Šibenika i u samom Šibeniku počele su akcije protiv Talijana.¹⁴ Više o tome u izvještaju o akcijama. Tamo je dozvoljen

⁶ Odnosi se na ubojstvo Josipa Krašca, člana CK KPJ i CK KPH, ubijen od ustaša u Karlovcu, listopada 1941. godine.

⁷ Popović, član CK KPJ, kapetan španske republikanske vojske, sekretar Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH.

⁸ Cavić (Grga), uhapšen od ustaša u Karlovcu.

⁹ Marija Pataki, upućena sa Marijanom Cavićem na rad u Karlovac. Radila kao kurir i uhapšena na kolodvoru u Zagrebu. Kasnije ubijena u logoru Jasenovac.

¹⁰ Vrhovni štab NOP odreda Jugoslavije.

¹¹ Mislilo se na formiranje Sinjskog (Dinarskog) NOP odreda.

¹² Odnosi se na Drvarsku brigadu.

¹³ Ante Jomić (vidi dok. br. 123 i 128). Prije njega na teren Knina bili su upućeni Gašpar Bergam i Andrija Božanić.

¹⁴ Vidi dok. br. 102, 103, 311, 312, 313, 316, 317, 319, 320 i 337.

promet samo do 6 sati navečer. Kod Splita i Solina ima 50 osoba koje se kriju u bregovima. Održali smo s njima sastanak i nadamo se, da će brzo početi akcije. Kao što sam već prošli puta rekao, formirali smo u Splitu mali odred od 20 ljudi. Doživjet će svoje prvo vatreno krštenje na večer od 6. do 7. prilikom proslave oktobarske revolucije.¹⁵ Drug Bruno¹⁶ otišao je ovih dana u Južnu Dalmaciju, da posjeti tamo organizacije i da vidi šta se može tamo učiniti s partizanima. Ja sam posjetio sve rejonske komitete u Splitu, imam utisak, da je partijska organizacija u temelju zdrava, ali disciplina konspiracije nije još tolika, kolika bi trebala biti. Primjetio sam, da ima prilično veliki broj mladih partijskih aktivista, od kojih se može mnogo očekivati. Utjecaj Partije je naročito velik kod radničke klase. I omladina SKOJ-a ima također veliki utjecaj. Mislim da bolje rade nego naša u Zagrebu. Inače partijsko članstvo nakon reakcije nije toliko oštećeno kao u Zagrebu. To se naročito odnosi na aktive. Ipak se vidi na partijskoj organizaciji Splita, da u cjelini nije dovoljno čvrsta, i Sinj.

To je zbog toga, što čine sekretari jedinica rejonski komitet, i do sada bili su rejonski sekretari članovi mjesnog komiteta. Tako se podnašaju izvještaji rejonskom komitetu bez diskusije, jer jedan drugoga ne poznaje a problemi jedinica nisu poznati. Potaknuo sam, da se što prije bira rukovodioce naših jedinica, tako da članovi rejona nisu sekretari jedinica i da im nije poznat samo rad njihovih jedinica, nego da odlaze i u druge jedinice, da iskustva iz jedne jedinice prenašaju u drugu i da upoznaju položaj iz čitavog sektora njihovog rejona. Rejonskim komitetima opširno sam predložio, kako neka djeluju po svim sektorima. Narodna pomoć se postepeno organizira na bazi »osnivanja zasebnih odbora«.¹⁷ Ovi zasebni odbori odijeljeni su od Partije. Tehnika radi prilično dobro, tako da smo uredili pitanje legitimacija i propusnica. Ako vam je potreban koji žig, šaljite nam otisak na komadu papira i dat ćemo vam ga izraditi. Ako vam je potrebna guma za jastučić za gumene žigove onda ćemo vam i to slati. Znam, da je Tempo¹⁸ to od nas tražio, a da mu to nismo mogli slati. Kase nisu baš pune, kako partijska tako i ona od narodne pomoći. Naredio sam, da ih se u buduće bolje vodi i da se pošalje svaki mjesec izvještaj u Zagreb.

Što se tiče formiranja odbora Antifašističke fronte žena, to dijelimo vaše mišljenje. To smo trebali već ranije postaviti, tako da rad među ženama postavimo na širu bazu. Ali ne slažem se s tim da obustavimo organizaciju žena, koja će baš sada, kod sve veće djelatnosti žena, biti potrebna i to kao savjetodavni i pomoćni organ Partije. Saopćio sam drugovima vašu odluku.¹⁹ Ništa im nisam rekao o mome mišljenju, nego održao sam sastanak sa drugaricama iz komisije žena i govorili smo o osnivanju Antifašističke fronte žena. Govorili smo o novom odboru, u kojega smo predvidili da uđu drugarice odnosno simpatizerke iz bivšeg društva za Prosvjetu žena. Isto smo odredili drugarice, koje treba da stupe

¹⁵ Vidi dok. br. III 1 112.

¹⁶ Ivo Amulić (vidi dok. br. 120 1 129).

¹⁷ Vidi dok. br. 106.

¹⁸ Svetozar Vukmanović

¹⁹ Vidi dok. br. 91 1 109.

u vezu sa ovdašnjim ženama HSS-a (Hrvatska seljačka stranka) i sa ženama SDS-a (Samostalna demokratska partija) i sa nekim Jugosla-venkama i da ih pozovu na saradnju. Nadamo se, da će time u vezi i biti uspjeha, možda ne sa ženama iz viših slojeva, to ipak sa masama odozdo, naročito zbog toga, jer su drugarice u svojoj dosadašnjoj djelat-nosti prilično okupljale žene iako je taj rad sa strane partijske organi-zacije bio na slabom putu. Rekao sam još drugaricama, da više nisu komisija žena, da se ista raspušta, time da se formira odbor Antifaši-stičkog pokreta žena i da se tako rad postavlja na širu bazu. Od vremena na vrijeme pozvat ćemo ih na dogovor zbog međusobne saradnje. Došao sam ipak do zaključka da nam je svakako potrebna grupa žena, koja će nam pomoći u toj djelatnosti i smatram da bi za to bila dobra komi-sija žena. Inače je u principu nepravilno, da se raspusti komisija žena, kao što bi na pr. bilo nepravilno raspustiti sindikate. Razmislite o tome i saopćite mi vaše mišljenje.

Šaljemo vam nekoliko saslušanja ljudi iz partizanskih odreda, koji su se raspali tj. koji su bili formirani od Šilje i Mirka.²⁰ Kako sam vas u posljednjem pismu obavijestio, tražio sam od čitavog Pokrajinskog komiteta, da da svoje mišljenje po tom pitanju, a isto tako drug Bruno,²¹ organizacioni sekretar. Neću vam u listu opisivati moje mišlje-nje o čitavoj stvari, jer ćete to najbolje vidjeti iz materijala. Mišljenja sam, da se ne može samo tako lako preći preko te stvari. Po mom miš-ljenju treba čitav materijal prostudirati i predati stvar na prosuđivanje Centralnom Komitetu KPH. Mišljenje odnosno sud CK-a neka se kratko formuliра u jednoj okružnici i dostavi svim organizacijama zbog kori-šćenja i iskustva.²² To je zbog toga, drugovi, potrebno, jer mase prilično govore protiv akcija partizana, naime da akcije partizana nisu dobro pripremljene i promišljene. Ovi prigovori su sada već popustili, ali ipak je potrebno da CK reče svoje, baš zbog toga da se vidi, da u partiji svako odgovara za svoj rad i da svaki iz toga povuče odgovarajuće konsekvence...

Šaljemo jednog od onih dvaju omladinaca. Onaj što je došao je brijački pomoćnik, član Partije i bio je sekretar Mjesnog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije u Splitu i isto član Pokrajinskog ko-miteta. Drugovi kažu, da je dobar i vjeran pristaša Partije i da je u radu vrlo marljiv. Drugog šaljemo za 2 do 3 dana, dok saznamo kako je ovaj prošao na putu. On je isto tako član Mjesnog komiteta SKOJ-a i isto dobar i sposoban u radu.

Pišite mi o novostima kod vas i u čitavoj zemlji. Pišite mi, drugovi, o Lici i da li lički partizani što rade. Da li su počeli sa akcijama protiv Talijana. Šta se radi u Zagrebu obzirom na akcije? Da li ste za jedan trenutak stali sa akcijama u Zagrebu, kao što je to bilo predviđeno, dok se naše političke organizacije nešto ne učvrste. Šta je sa Direktorom²³ i ostalim drugovima, koji se nalaze u zatvoru? Da li je bilo još hapšenja

²⁰ Od Pap Pavla - Šilje i Kovačevića Mirka - Lale (vidi dok. br. 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 96).

²¹ Ivo Amulić (vidi dok. br. 97).

²² Vidi dok. br. 112 i 113.

²³ Milan Hupert

srednjoškolaca nakon mog odlaska? Ja se ovdje dobro osjećam, imam jako mnogo posla, jer sam sam u Splitu, to jest ostavljen do ponedjeljka, jer do ponedjeljka ostaje još zadnji član Pokrajinskog komiteta u Splitu i onda prelazi u Trogir. Možda ćete reći da je bilo nepravilno, što sam sam ostao ovdje, ali drugovi, bilo je vrlo potrebno. Pokrajina u Dalmaciji bila je vrlo zapuštena od strane drugova iz Pokrajinskog komiteta. Tako sam ih slao, da ovo stanje nešto poprave, jer sam dobio dojam, da se vrlo teško odlučuju otići u provinciju, i tako će ju sada što više posjetiti dok sam ja još ovdje.

Posljednji puta nisam od vas tražio, da pošaljete električne žarulje, nego samo baterije za male lampe. Ta »pogreška« potkrala se sigurno »Nori«,²⁴ prema tome joj podnesite račun na isplatu. Vlado, mnogo Te molim, reci »Nori« da želim prilikom mog dolaska razgovarati s njom u vezi s njezinom sestrom. Neka ne bude nestrpljiva i neka se ne interesira oko prije mog povratka. Neka čeka, mi ćemo razgovarati, kada dodem. Mojoj drugarici ste sigurno dali novac, da se može izdržavati. Ako ne, onda joj ga dajte, jer će se ona vrlo teško odlučiti na to, da ih traži.

Drug koji je došao, to jest omladinac, neka podnese izvještaj o djelatnosti SKOJ-a u Splitu i Dalmaciji, jer kao što sam već rekao, bio je član Mjesnog komiteta Split i Pokrajinskog komiteta SKOJ-a. Drugarica kurirka ima dijete u jednom selu kod Broda. Dozvolite joj da ide, jer želi dijete dopremiti u Split. Možete to ujedno koristiti ukoliko imate nešto za Brod, dajte da prenese. Putne troškove za Brod će sama plaćati. Do 6. XI 1941. mora se vratiti. Samo ako ima nešto hitnoga za Dalmaciju, onda Brod ne dolazi u Obzir.

Moram još reći, da ću tokom slijedećih dana održati dogovor sa pripadnicima Samostalne demokratske stranke i Hrvatske seljačke stranke. Do sada nisam imao vremena a oni su tome izbjegavali, naročito u prvim danima akcije, kada su se ovi posakrili u mišje rupe. Sada polagano izlaze i hoće pregovarati. Rezultat ću vam saopćiti. Pišite, u kakvoj vezi stoćite vi s njima.

Pozdrav svima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Brko²⁵

7. XI 1941.

P. S. Osim pisma i izvještaja o akcijama šaljem vam još: materijal o preslušavanju partizana kao i izjavu Pokrajinskog komiteta²⁶ i druga Bruna,²⁷ isto i jedan letak u vezi sa streljanjem Splićana u Trogiru, kao i sve brojeve »Izveštaja«²⁸ do br. 95 (posljednji broj), koji sutra ujutro izlazi. Žalba zbog isključenja Mudra i Vanj.-a i jedan letak kojeg su Talijani bacili iz aviona.

²⁴ Zlata Segvić, ubijena u ustaškom logoru u Gradiški 1942. godine.

²⁵ Rade Končar

²⁶ Vidi dok. br. 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 96.

²⁷ Vidi dok. br. 97.

²⁸ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju.

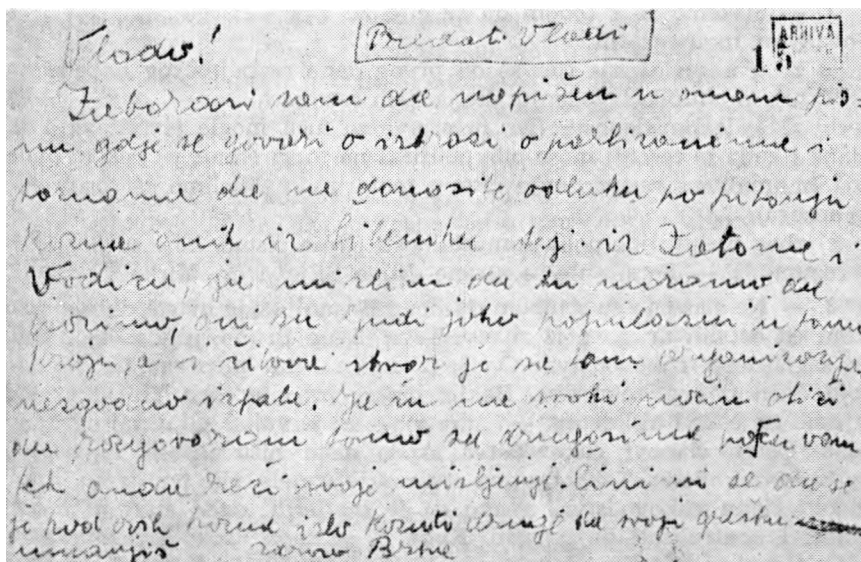
BROJ 109

PISMO SEKRETARA CK KPH RADE KONČARA OD 9. STUDENOG
1941. VLADIMIRU POPOVICU O POTREBI PREISPITIVANJA IZREČE-
NIH PARTIJSKIH KAZNI ČLANOVIMA KPH IZ ZATONA I VODICA¹

Predati Vladi²

Vlado,

Zaboravio sam da napišem u onom pismu gdje se govori o istrazi
o partizanima i kaznama da ne donosite odluku po pitanju kazna onih
iz Šibenika tj. iz Zatona³ i Vodica⁴ ja mislim da tu moramo da pazimo,
oni su ljudi jako popularni u tome kraju, a i čitava stvar je sa tom or-

The image shows a handwritten document in cursive script. At the top left, the word 'Vlado!' is written. To its right, there is a rectangular stamp that reads 'Predati Vladi'. Further right, there is a stamp that says 'ARHIVA' with the number '15' below it. The main body of the text is written in cursive and discusses the need to re-examine party punishments in Zaton and Vodica, mentioning their popularity in the region. The handwriting is somewhat faded and the paper appears aged.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR
Hrvatske — Zagreb, KP-5/52.
² Popović, sekretar Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH.
³ Vidi dok. br. 53.
⁴ Vidi dok. br. 54.
⁵ Rade Končar.

**PISMO SEKRETARA OPERATIVNOG PARTIJSKOG RUKOVODSTVA
CK KPH OD 10. STUDENOG 1941. SEKRETARU CK KPH U VEZI
KAŽNJAVANJA ČLANOVA PK KPH ZA DALMACIJU ODGOVORNIH
ZA NEUSPJEH PRVIH PARTIZANSKIH ODREDA U DALMACIJI¹**

Dragi Brko,² juče sam se vratio iz Korduna sa sjednice Gl. štaba³ i našao tvoja dva pisma i ostali materijal koji ste poslali. Materijal je opsežan,⁴ a drugovi bez mene nisu htjeli slati odgovor, pa sam radio dan i noć, da ne bi sa odgovorom zakasnili.

Prvo ćemo odgovoriti na tvoja pisma i prediože.

1. — Slažemo se s tobom, da se u vezi sa neuspjelim pripremama partizanskih borbi u Dal.⁵ uputi od CK⁶ otvoreno pismo Dal. part. org.⁷

2. — Slažemo se s tobom da se cijelom rukovodstvu⁸ da ukor i to sa ovakvom motivacijom:

a) zbog nesnalaženja (jer se od prvog dana razbojničkog napada na SSSR, nije pristupilo izvođenju akcija širih razmjera),

b) zbog lakomislenosti, (jer pripreme se nisu mogle izvesti za 4 ili 5 dana i kada bi teren i mase bile politički na to spremne, pa čak ni onda kada bi imali na raspoloženju čitavu motorizadu. Mislimo na pripreme tog opsega).

c) zbog nedovoljne polit. samostalnosti (Naše pismo, koje su pogriješno razumjeli. — Forsiranje sa strane druga Šilje⁹ i dr. Mirka.¹⁰

3. — Ne slažemo se s tobom da drug Bruno¹¹ zbog ovoga dobije višu kaznu od ostalih drugova iz rukovodstva. Drug Bruno, nije ništa učinio bez saglasnosti rukovodstva. On je radio na tim pripremama i vršio svoju dužnost org. sekretara. Dakle, bio je preopterećen. Da je pravio izvjesne griješke i aljkavosti — istina je — ali je vukao čitav taj ogromni posao. Ostali članovi rukovodstva skoro ništa nisu učinili za uspjeh prvih partiz. akcija. Tako krupna stvar nije smjela biti povjerena samo jednom članu rukovodstva, a ako su je povjerali, onda su mu morali pomoći i kontrolisati ga u radu. Kada bi se sada uzele u razmatranje ranije Brunine griješke i ovo, onda bi ga isključili iz rukovodstva. Ali, on je za ranije griješke kažnjen, a u ovom slučaju je, po našem mišljenju, manje kriv od ostalih čl. rukovodstva, jer se trudio i radio da stvar uspije. Prema tome, dati njemu, zbog neuspjeha, veću kaznu nego ostalima, bilo bi nepravilno.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/27.

² Rade Končar

³ Glavni štab NOV-i PO za Hrvatsku.

⁴ Odnosi se na izjave (saslušanja) drugova odgovornih za neuspjeh prvih partizanskih odreda u Dalmaciji (vidi dok. br. 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 53 i 54).

⁵ Dalmaciji

⁶ Centralni komitet KPH.

⁷ Vidi dok. br. 108 i 113.

⁸ MisU se na Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

⁹ Pap Pavle, član CK KPJ.

¹⁰ Kovačević Mirko-Lala, instruktor CK KPH.

¹¹ Ivo Amulić, organizacioni sekretar PK KPH za Dalmaciju.

3. — Objašnjenje po pitanju našeg rješenja o ukidanju part. ženske komisije pri P. K.¹² Mi smo stvar ovako postavili: od ogromne je danas važnosti masovni rad među ženama. Potrebno je sve sile usmjeriti na okupljanju svih antifaš. raspoloženi žena u antifa. pokret. Part. ženska komisija to nije učinila niti je mogla, bez svestrane pomoći cijele part. org. i rukovodstva, a bilo bi nepravilno pretvoriti komisiju adm. antifaš. odbor. Odbor antifaš. pokreta, mora biti postavljen na široj bazi. Kako je danas najvažniji zadatak svih naših drugarica — ostvarenje široko antifaš. pokreta žena, to će drugarice koje su do sada bile u komisiji biti inicijatori obrazovanja jednog Odbora oko koga će se okupiti sve radne žene. One treba da ostanu u tom odboru, — one će biti part. savjetodavno tijelo pri tom odboru. Rukovodstvo će preko njih provoditi odluke i kontrolisati rad Odbora, od vremena na vrijeme s njima će se i sastajati. Ali, da izvan tog postoji kao neka komisija, po našem mišljenju, je za sada nepotrebno. Držim da i ti tako misliš. Ja prošli put nisam imao vremena da dam šire objašnjenje.

4. — Pitanje pričanja o tom da »ne valja u Dalmaciji« i t. si.« Fati i Mrtvac¹³ nisu dolazili u kontakt sa kuririma, prema tome to se odnosi na mene. Ja tvrdim, da ni jednom prilikom nisam rekao ništa u toj formi ni drugarici, a da i ne govorim o Frani.¹⁴ Pitaš sam, kao obično, kada dode kurir bilo s koje strane: »Šta ima novog kod vas? Je li bilo kakvih akcija? Kada će te obračunati s Taljanima? Nemojte dozvoliti da budete posljednji i t. si.« Da je Frane nešto tome dodao u to ne sumnjam. Ali drugovima mora biti jasno, da s naše strane neće nikada ništa poteći što bi krmjilo njihov autoritet kao rukovodstva. Antipartijski elementi će pokušati, dakako, da koriste takvo stanje ali drugovi ne mogu niti smiju izbjegavati kontrolu masa. Pojačanje rada i akcija dotući će sve neprijatelje, pa krili se oni pod bilo kakvim imenima i učvrstili autoritet rukovodstva. Ti si u prvom redu zbog toga i otišao dolje. Dakle, ubjedi ih, da bi bilo pogriješno čak i da pomisle, da mi sa kuririma govorimo ono što ne bi trebali.

5. — Pri potvrđenju kazni koje predlaže komisija¹⁵ za ostale drugove koji su učestvovali u pripremama, PK treba da vodi računa o tome, da dobar dio njih nije shvatio važnost tih priprema, pa ni karakter današnje borbe. Za to je u prvom redu odgovorno rukovodstvo. Prema tome, kazne će se nekima morati ublažiti. Mi ne imenujemo drugove na koje bi se ovo odnosilo, jer ni jednog od njih ne znamo iz dosadašnjeg rada. To će najbolje znati drugovi iz PK, a možda i ti.

6. — Drug Mud. je bio jedno vrijeme izoliran od part. rada, ne njegovom krivicom. Docije, mislilo se da je pobjegao, te je zbog toga isključen, kao i svi koji su pobjegli. Međutim sada se ustanovilo, da je tamo otišao, jer je premješten — Kvatemiku¹⁶ je pisao neko pismo za

¹² Vidi objašnjenje 25 uz dok. br. 91 i dok. 108.

¹³ Vladimir Bakarić

¹⁴ Franc Barić

¹⁵ Odnosi se na komisiju koju je odredio PK KPH da sasluša drugove odgovorne za neuspjeh Splitskog, Solinskog, Kaštelansko-trugirskog i Sinjskog NOP odreda a sačinjavali su je: Maks Baće-Milić, Andrija Božanić i Zdenka Segvić (vidi dok. br. 42).

¹⁶ Eugen Kvatemik, ravnatelj Ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH.

puštanje na slobodu nekoliko uhapšenih drugova. Pismo nije bilo kapitulantsko. Prema tome naše je mišljenje da mu se povuče kazna. Uvjedeno smo da je tražio premještaj, jer se plašio ostati u Zgb-u. No, to nije dovoljno da bi ga se kaznilo. Pred njega nije niko postavio da mora ovdje ostati.

7. — Sa drugom B. V. stvar stoji ovako: Istina je da je od drugova tražio posla. On je to tražio preko dr. Nade (koja se objesila u zatvoru) koja je kako kažu drugovi bila preopterećena poslom i nije stizala da tako brzo rešava takva pitanja. Po mom, po srijedi je i u prvom i u drugom slučaju nemarnost i aljkavost. Novo rukovodstvo nije izgleda znalo o tome ništa, a niti mi, te je i on isključen s motivacijom da je pobjegao. On i sam priznaje da je dolje otišao da bi se sklonio. Mi smo mišljenja da mu se skine kazna isključenja, ali mu treba dati neku kaznu. Kontrolirajte kako se tamo drži i da li šta radi. Prepuštamo odluku vama. Druga Mud. pitajte za njega, jer ga dobro poznaje.

8. — Španca vam nećemo poslati jer je on već oputovao za Slavoniju. Sa sposobnim kadrom, znaš kako tamo stoji. Jedan Spanac im je bio nedovoljan, jer se partiz. pokret širi pa su tražili hitno drugoga.

9. — Traži od drugova iz PK da objasne stavku u svojoj izjavi koja glasi: »Trebamo ovom prilikom, da otvoreno i jasno kažemo, da PK nije i u drugim slučajevima, a pri rešavanju pojedinih važnih pitanja pokazao samostalnost i odlučnost da iznese i brani svoje stanovište pred drugovima koje nam je rukovodstvo slalo da nam pomognu u rukovodjenju partijskom organizacijom i pokretom u Dalmaciji. Ova nesamostalnost i neodlučnost drugova iz PK je ponekad dovela do **nepravilnih odluka**«. Ja mislim da bi se to moglo odnositi na slučaj Krtije¹⁷ o generalnom štrajku, **ali** nisam siguran. **Kako** ne znamo našto se to odnosi — nek nam objasne.

— o —

Od V.¹⁸ štaba nismo ništa dobili, a ni iz Bgd-a.¹⁹ Ne znamo kako je faktično stanje tamo, ali po pričanju, svaki dan ide bolje po nas i u Srbiji i u Bosni. Ja sam išao na Kordun. Talijani i ustaše pale i žare, naročito sela oko šuma. Naši su vršili nekoliko manjih napada na Talijane, uspješno. Moral odreda je dobar. Osnovna je slabost neorganiziranost pozadine. Odbori nac. oslob. nisu imali sadržine i obrazovali su ih borci, a ne partija. Prema tome glavni je sada njihov zadatak opšta mobilizacija, sakrivanje namirnica i naoružanja, da bi mogli vršiti krupnije akcije. Talijani i ustaše su vršili napade sa ogromnim ljudstvom, sa artiljerijom i tenkovima. Sela su stradala, ali odredi ne. Imaju na Kordunu i Baniji 5 bataljona. Svaki bataljon broji od 350 do 420 ljudi. Grga²⁰ i Marica²¹ su uhapšeni prije Papine²² smrti i dobro se drže. Grga je sada

¹⁷ Marko Orešković, komesar Ličke grupe NOP odreda.

¹⁸ Vrhovni štab NOV i POJ.

¹⁹ Beograda

²⁰ Cavić

²¹ Marija Pataki

²² Josip Kraš-Papa

u bolnici. Kad sam bio gore odredili smo jednu grupu koja ima za zadatak da ga oslobodi.

Na sastanak Glavnog štaba bio je prisutan drug Seljo (Španac) iz Samarice, Rukavina i Čano. Drug iz G. Kotara nije došao jer su tamo bile krupne akcije, napadi na partiz. logore, kojom prilikom su Talijani ponovo ušli u Drežnicu i razbili delnički odred, spalili nekoliko sela, pobijali i odveli u zarobljeništvo mase seljaka i seljanki. Drug Veljko komandant G. Kotara i Primorja žali na part. org. u Delnicama. Iz Like također nije bio nitko prisutan. Već si vjerovatno čuo da je i Krtija poginuo. Ubila ga je banda velikosrpska koji danas služe talijanskim okupatorima. Išao je iz Like za Bosnu prema Bos. Petrovcu sam iako su mu drugovi savjetovali da ne ide. U jednom selu kod Srba uhapsila ga je neka četnička straža, po svemu izgleda da je to išlo organizovano i ubili ga. U njemu i Papi mnogo smo izgubili. Zbog toga a i zbog akcija koje se sada vode u Lici nije mogao doći na sjednicu Gl. štaba ni mali Španac. Dao sam u zadatak da Rukavina, kao komandant i drug Seljo kao privremeni komesar organizuje gl. štab da provedu odluke Vrhovnog štaba, pismeno, da potvrde već postojeće komandire i komesare pojedinih jedinica, da osiguraju redovnu i stalnu vezu sa svim odredima na našoj teritoriji. Sjedište će biti u Močilama kod Plaškog. Pitanje polit. komesara Glavnog štaba za Hrvatsku je vrlo važna stvar. Moje je mišljenje da mora biti član CK, to isto misle i ostali drugovi. Dobro bi bilo kad bi bio Hrvat. Potrebno je da ti daš svoj prijedlog. Kad bi bila redovna veza sa CK i sa njima se o tom bi savjetovali.

Nemam vremena da ti detaljno pišem o acijama koje su izvedene. Na Kordunu i u Lici borbe se dnevno vode. To isto važi i za Gorski kotar. Probio se led u borbi protiv Talijana, koji u zvjerstvima ne izostaju iza ustaša. Ustaše sada nastupaju u borbama sa tenkovima koje su im dali Talijani. To narod vidi, kao i potrebu opšte borbe. Slavonija se oživljava. Kod Vinkovaca je došlo do sudara transportnih vlakova. U jednom su bili njemački vojnici, a u drugom ratni materijal. Ima mnogo mrtvih i ranjenih njemač. oficira i vojnika. Komisija koja je išla vlakom da izvidi slučaj doživjela je sudar. Da li je tko od njih ostao živ ne znamo. Kod Okučana je dignuta u zrak kompozicija sa ratnim materijalom. Sve je otišlo u paramparčad. Na pruzi Caprag—Sisak razorena je pruga juče, već dva dana nema saobraćaja. U Gorskom kotaru su partiz. zaustavili vlak i ubili mašinovodu, koji je pokušao da se izvuče i javi. To je dobro odjeknulo kod željezničkog osoblja, a naročito kod mašinovoda. Traže bolovanje, napuštaju službu i tsl. O ovim diverzijama smo doznali preko željezničara. Čekamo izvještaj organiz.

Prije nekoliko dana 4 policajca su slijedili druga Janka (Španca) iz MK Zgb. Potegao je revolver i dvojicu ubio, a jednog ranio. Sada je u zatvoru. Čujemo da su mu ispekli noge do koljena i da se herojski drži. Nestanak Marka i Janka iz MK mnogo ćemo osjetiti. Uhapšen je i odbor antifaš. pokreta žena i to na sastanku u stanu. Da sam ja tada bio u Zgb. odletio bih i ja, a Fati me trebao zamijeniti, srećom bio je bolestan. Ogrizovićku su pustili i gazdaricu stana, radnica izgleda da nije uhapšena, jer

je ranije izašla (ovo ćemo provjeriti), tako se sada nalaze iz Odbora u zatvoru Vanda i Zoga. Vandu su izdvojili.

Nisi trebao sve drugove iz rukovodstva poslati na teren. Mogao si udesi ti da idu naizmjenično.

10. XI. 1941.

S drug. poz.
Smrt faš. — Sloboda narodu
VI.23

N. Z. Uhapšena su i dva druga iz tehnike. Izgleda da su ih provalili srednjoškolci po svojoj liniji.

»Vjesnik« budući da u ovom obliku izlazi prvi put ima tehničkih nedostataka. Drugi broj će biti bolji.

BROJ III

**PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 10. STU-
NOG 1941. GOD. SEKRETARU OPERATIVNOG PARTIJSKOG RUKO-
VODSTVA CK KPH O AKCIJAMA I SITUACIJI U SPLITU
I OKOLICI¹**

Prijevod²

Dragi Vlado!³

Jučer poslije podne primio sam tvoj list.⁴

Danas sam alarmirao ljude i našao jednu drugaricu, koja će sutra ujutro otputovati. Legitimacija i propusnica za nju su gotove. Ona putuje sutra ujutro u 8.50 sati.

To sam zbog toga tako učinio, iako je prije dva dana drugarica otišla i ponijela pismo i izvještaj, jer sd mi javio da onaj tip koji redovito sluša vijesti,⁵ nije ulovio Staljinov govor; da ne moram čekati dok se ne vrati drugarica, koja je otišla, šaljem ovu drugaricu izvan reda samo zbog Staljinovog govora, tako da ga možete što prije izdati. Stvarno je

¹ Vladimir Popović.

² Prijevod originala (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju rad-

ničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/34.

³ Original dokumenta zaplijenjen od neprijatelja i preveden na njemački jezik. Historijsko odjeljenje Centralnog komiteta KPH, koje ovaj dokument smatra vjeredostojnim, prevelo ga sa njemačkog prijevoda.

⁴ Vladimir Popović.

⁵ Redakcija ne posjeduje ovo pismo.

⁶ Odnosi se na Jozu Butorea koji je pod teškim uvjetima hvatao vijesti, pa zbog toga nisu uvijek bile potpune, a ne zbog njegove nemarnosti, kako je to izgledalo. Kasnije je bio u radio-sluzbi Vrhovnog štaba i na toj dužnosti poginuo 25. svibnja 1944. prilikom njemačkog desanta na Drvar.

kolosalan. Dalje, što se tiče govora, taj drug koji je slušao vijesti,⁶ vrlo je savjestan u radu. On je govor slušao na više jezika i svaki put ponešto korigirao, dok ga konačno nije imao definitivno. To što sam ja sa strane označio, odnosi se na mjesto gdje drug nije bio siguran da je Staljin to uistinu rekao, a naši urednici »Našeg izvještaja« nisu vjerovali da bi Staljin ovako nešto rekao, i zbog toga su oni to mjesto ispustili. Ali poslije je drug još jednom slušao govor i utvrdio da je Staljin rekao da u Americi i Engleskoj ne vladaju plutokratski režimi, a također i ovo : »dovoljno je spomenuti kako loše stoji s plutokratskim režimima u njihovim zemljama«. Isto tako je ispuštena riječ »intelektualac«, kada se obratio na prisutne. Ako se ove dvije korekture dodadu, može se reći da je govor uglavnom uhvaćen. Jasnije je, da se ne može govoriti o jednoj stopostotnoj ispravnosti, ali u glavnim crtama je govor takav. Ovog našeg tipa, koji je govor ulovio, trebalo bi nekud poslati. Ti znaš već.. ?

Reći ću ti još neke druge stvari. Ti kažeš da je omladina⁸ stigao u Zagreb, međutim danas u Splitu kruže vijesti da ga je netko od agenata prepoznao i da su ga u Zagrebu na ulici uhapsili. Molim Te, javi mi, da li je to tačno. Ukoliko nije istina da je pao, nisam vam pisao da mu odmah oduzmete talijansku legitimaciju, jer u slučaju da bi se kasnije kod njega našla ta legitimacija, mogla bi cijela naša stvar sa legitimacijom i propusnicom propasti, a time bi bila onemogućena naša stalna veza. Drugog omladina⁹ koji je trebao doći, poslali smo u Solin k partizanskom odred, jer tamo ima dovoljno omladine, a nema nikoga tko bi s njima radio. Tako smo njega odredili za to. Ti si javio da pošaljemo propusnicu za Španjolca,¹⁰ ali nam moraš najprije poslati njegove dvije slike, jer trebamo jednu za propusnicu, a jednu za legitimaciju. Pošalji ih što prije jer su nužno potrebne. Ona drugarica što putuje kao kurir, bila je u predsjedništvu Društva za prosvjetu žena u Splitu. Mi smo s njom već govorili o antifašističkom pokretu žena, i vi možete još govoriti o tome s njome. Ona nije član Partije, nego dobra simpatizerka. Uostalom, »Noru«¹¹ ti poznaješ dobro.

Rekao si da Stari trpi od reumatizma. Ako mu nije bolje, onda to znači da odmah dodem. Javi mi to da znam. Piši mi također da li treba, prilikom mog povratka, da svratim u Liku i Karlovac. Ukoliko moram tamo, javi šta moram tamo uraditi. Ukoliko mi javiš da svratim, obavijesti me da li je nastala promjena u javki i adresama, naročito u vezi s Karlovcem. U zadnjem pismu sam vam pisao da bi bilo dobro da donesete odluku u vezi sa kaznama partizana i Pokrajinskog komiteta ..¹² da to provedem. Gledaj ako možeš da pošaljete odluku sa prvom drugaricom, (što se mene tiče makar i kasnije je pošaljete) stav CK o toj stvari i daljnje obrazloženje kazne. Sutra ili prekosutra idem u Šibenik da se tamo raspitam za tu kaznu, konačno ćemo donijeti odluku.

⁶ Nikola Baharović

⁷ Misli se na upućivanje Jozu Butorca u partizane.

⁸ Odnosi se na Franca Barića.

⁹ Odnosi se na Dermana Senjanovića.

¹⁰ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

¹¹ Zlata Segvić

¹² Odnosi se na Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

Sad još nešto o akcijama, kako sam to pisao u prošlom pismu.¹³

Od bačenih bombi ubijeno je jedno dijete naše simpatizerke i jedno ranjeno, a više civilnih lica bilo je lakše ranjeno.¹⁴ Ranjena su četiri fašista; jedan je već umro i, kako izgleda, još dvojica će umrijeti. Fašistička banda je iskoristila protiv nas ubistvo djeteta i ranjavanje građana. Sazvali su predstavnike svih društava u Splitu i zahtijevali od njih da ih pomognu u borbi protiv nas, kao i da daju izjave i naše akcije javno osude. Biskup¹⁵ je dao takvu izjavu, a Talijani su je tako vješto donijeli u novinama, da izgleda kao da su tu izjavu donijeli predstavnici svih komora (trgovinska, advokatska, inženjerska, obrtnička i druge). Ali to nije tačno. Ovaj poziv komorama je znak, da su oni prilično izgubili glavu. Kada su naši ljudi počinili tu glupost, kojom prilikom su ubili dijete i neke civile, bio sam očajan, jer smo im time zbilja učinili »medvedu uslugu«. ¹⁶ Mi smo ispitali kako se to dogodilo i vidjeli da su to drugovi učinili u samoodbrani. Htjeli su navaliti na talijansku patrolu, međutim su ih Talijani prije primijetili i počeli goniti. Da spasu glave, naši su bacili dvije bombe, koje su dvojicu ranile, ali dijete koje je bilo na ulici — ubijeno je. Od druge bombe ranjena su dva fašista. Trebalo je ovu grešku ispraviti i narodu pokazati da naše akcije nisu uperene protiv djece i građana, kako to prikazuje okupator, nego protiv njega. Zato sam u nedjelju, tj. juče, organizirao lično, zajedno sa sekretarom mjesnog komiteta, jednu akciju, koja se sastojala u tome da se razbije talijanska glazba¹⁷ koja se svaki dan vuče kroz splitske ulice i svira »Giovinezzu« i druge fašističke pjesme. I zaista, našli smo tri hrabra druga,¹⁸ postavili ih na određena mjesta i kada je stigla talijanska glazba, koja se sastojala od otprilike 40—50 ljudi, pale su tri bombe; jedna na čelo, jedna u sredinu i jedna otraga. Znaš, Vlado, posmatrao sam ovu sliku sa udaljenosti od otprilike 100 metara; bilo je divota to gledati. Oni su stupali, a najednom su eksplodirale tri bombe. Među fašistima je nastala vika i pali su na zemlju. Pojurili su lijevo i desno zajedno sa trubama i nastala je strašna trka; koliko ih je tu palo — ne zna se, ali su ranjene odvezli sa dva kamiona u bolnicu, natovarene kao klade; ne zna se tko je bio mrtav, a tko ranjen. Tom prilikom i neki civili su ranjeni, ali nitko nije ubijen. Poslije ove akcije ljudi su govorili: »-Vidiš, komunisti tuku Talijane, a ne naš narod; ako se netko nalazi u blizini Talijana, onda nitko drugi nije za to kriv; neka bježi od Talijana«. Zatim da si vidio trku kroz grad; Talijani su još čitav sat iz straha pucali i bacali bombe, bježeći u dvorišta. Ja sam lično vidio jednog, sa crnom košuljom, kako je ležao pod nekim plotom, odbacio oružje i od straha drhtao. Da

¹³ Vidi dok. br. 108.

li i ¹⁸ Vidi dok. br. 90, 91, 302, 303.

¹⁴ Splitski biskup Kvirin Klement Bonefačić za vrijeme rata aktivno radio protiv NOP-a (vidi dok. br. 338).

¹⁷ Akciju na vojnu glazbu divizije »Cacciatori delle Alpi«, na Corsu Italia, ranije Tartalijna a sada Ulica prvoboraca, izvršila je 9. studenog udarna grupa sastava: Veljko Neškovićin-Bugar, Nikola Trebotić, Života Katunarić, Tonko Krstulović, Tonka Lukas i Neva Paić-Roje, pod rukovodstvom komandira udarnih grupa Ante Roje (vidi dok. br. 112).

¹⁸ Tri bombe bacili su članovi udarne grupe Veljko Neškovićin, Nikola Trebotić i Života Katunarić, a bombe su sakrivene pod suknom donijele Tonka Lukas i Neva Paić-Roje, dok se u odstupnici nalazio Tonko Krstulović.

smo imali spremnih 200 naoružanih ljudi s lakoćom bismo zauzeli cijeli Split, jer su Talijani u tolikoj mjeri izgubili glavu. U onom dijelu gdje su pale bombe, pohapsili su sve muškarce i odveli ih u policiju, ali pomalo su ih pustili da odu. Do sada nije bilo drugih represalija, osim što su pojačane patrole na svakih 200 metara. Idu po trojica naoružanih crnokošuljaša i pretražuju ljude na ulici. Nadam se da će još nešto preduzeti. Ovom akcijom sam potpuno zadovoljan; ona je u isto vrijeme i posljednja akcija s bombama u gradu. Nisam htio proširivati ove bombaške akcije, nego baš samo na njihovu glazbu. Sada neka opet sviraju kroz grad »Giovinezze«. Nadam se da sada ne će više reći da bacamo bombe na mirno pučanstvo. Sada ćemo produžiti akcije izvan grada. Bombama ćemo napadati teretnjake na ulazu u grad, nadalje, paliti skladišta sa živežnim namirnicama i odjećom, slamom i drvetom, koja su određene za talijansku vojsku; brodove ćemo politi benzinom i preduzećemo mnoge druge akcije koje neće nanositi štetu pučanstvu. Tu nema sentimentalnosti. Moram ti još reći da je onaj simpatizer, čije je dijete nastradalo, primio od Talijana 6.000 lira, a mrtvo dijete su svečano pokopali i upisali u fašističku omladinu. Sada drug uvida da je učinio grešku što je dozvolio da fašisti na ovakav način iskoriste njegovo dijete. On sada želi tih 6.000 lira dati Partiji kao prilog. Razumije se da mi to nećemo primiti. Inače on nije ogorčen što je njegovo dijete ubijeno, jer zna da se to nije namjerno dogodilo.

Na dan 7. oktobra 1941., tj. na dan Revolucije, izvršene su još i sljedeće akcije:

Na željezničkoj stanici u Splitu spaljeno je 6 vagona slame, koja je bila određena za talijansku vojsku. U Solinu su partizani bacili bombe na talijanski teretnjak s vojnicima. Nije poznato koliko je bilo mrtvih i ranjenih.¹⁹

U talijanskoj tvornici cementa izgorjela su dva sita, tako da se morao obustaviti rad u tvornici.²⁰

Drugovi koji su došli s otoka Brača, pripovijedali su da je tamo na 30 mjesta gorjelo. Talijani su mislili da je to znak za početak »revolucije« i zato su tražili pojačanje. Inače se kod Talijana općenito primjećuje, da su izgubili glavu i da se strašno plaše. Kada bi kod Dalmatinaca bilo malo više neustrašivosti i odlučnosti, moglo bi se mnogo učiniti.

Na ovaj list,²¹ kao i na prvi, očekujem odgovor, iako znam da Ti je teško odgovoriti na sva pitanja; ipak te molim da to učiniš.

Pozdrav Tebi i svima ostalima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

10. XI 1941.

Brko²²

¹⁹ Paljenje Izvršili radnici boćicama azotne kiseline s magnezijumom i katranom (vidi dok. br. 325 i 329).

²⁰ U Solinu.

²¹ Ovo, drugo i posljednje, pismo Rade Končara odnijela je iz Splita u Zagreb za CK KPH Jasna Vuković, koja je u to vrijeme bila u predsjedništvu Društva za prosvjetu žena u Splitu.

²² Rade Končar

IZVOD IZ LISTA »NAS IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 116 OD 11. STUDENOG 1941.
0 PROSLAVI DANA OKTOBARSKE REVOLUCIJE U DALMACIJI I
BAČENIM BOMBAMA NA TALIJANSKU GLAZBU U SPLITU¹

Dalmacija je proslavila Dan oktobarske revolucije.

I mi potlačeni narodi Dalmacije proslavili smo dan Oktobarske revolucije. Po svim vrhuncima u Dalmaciji gorili su u predvečerje svečani krijesovi, koji su potvrdili zajednicu borbe naših naroda i naroda Sovjetske Unije za slobodu protiv mrskih fašističkih okupatora. Narod sa sela i grada radosno je gledao ove krijesove, koji su u srce ulivali nadu u skoro oslobođenje. Veliko je bilo narodno veselje, a fašistički okupatori i njihove sluge ustaše su bijesnih i zalud se verali po vrhuncima, da gase krijesove. Po selima i gradovima narod je tog dana čitao letke, koje je uputila narodu Komunistička partija kao prvoborac narodnooslobodilačke borbe. Na kućama i zidovima osvanuli su napisi »Živio narodnooslobodilački front«, »Živila herojska Crvena Armija«, »Doli krvavi fašizam«, »-Živila Oktobarska revolucija«. Letci su dijeljeni i talijanskim vojnicima na talijanskom jeziku kojim se pozivaju na zajedničku borbu protiv krvavog fašizma. No naš narod je toga dana dao i stvarnog dokaza, da se želi boriti za svoje oslobođenje protiv okupatora uništavanjem neprijatelja, njegovog materijala, i sabotazom u poduzećima koja rade za neprijatelja. Nemamo još tačnih podataka o svim akcijama u Dalmaciji, ali odasvud se javljaju uspjesi akcije narodnih boraca. U Solinu je nastao požar u tvornici cementa, te su izgorila sita.² Požar je nastao i u splitskoj tvrđavi, gdje logoruju talijanski vojnici. Na kolodvoru je izgonio 6 vagona sijena, 1 vagon na pruzi Sinj—Split.³ Na mnogo mjesta prekinute su žice vojnog telefona. Narodni su borci također izveli niz napada na fašističke i karabinjerske patrole, te neprijatelj imao mnogo žrtava. Dan Oktobarske revolucije kod nas proslavljen je dostojno tog velikog dana. Fašistički banditi nemoćno su bijesnili. Ni patrole, ni zabrane kretanja, ni premetačine, ni legitimiranje po ulicama, ni pucanje u građanstvo sve to nije moglo spriječiti narod da proslavi ovaj veliki dan. Sve izvedene akcije dokaz su snage našeg narodnooslobodilačkog fronta, dokaz visoke organizovanosti narodnih boraca, dokaz povezanosti naše borbe sa borbom Sovjetskog Saveza i jamstvo da će narod biti u stanju daljnom borbom, da potpuno oslobodi domovinu od mrskih okupatora.

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umdžen na gešteteru) u Vojnom muzeju — Beograd.

², ³ Vidi dok. br. 111.

Napad narodnih boraca na jedan vojni odred sa glazbom.

Iz dana u dan fašistički harlekini ometali su mir našeg grada sa cirkuskim paradama. Silili su građane, da učestvuju na tim glupavim paradama, da dižu ruke kod spuštanja zastave, da učestvuju povorkama itd. Htjeli su građanstvo da privuku svojim vojnim koncertima, da tobož dokažu, kako postoji srdačna veza okupatorske vojske i hrvatskog građanstva. Građanstvo je sve više bilo ogorčeno na ove cirkusarije, koje su stajale naše ljude krvi i progona. Ali narod je bio najviše uzbuđen, kad su okupatori cinički izveli tu glazbu, da svira na dan, kad su strijeljali naše splitske rodoljube u Trogiru. Kadgod se naš narod zavio u crno ovi drkusanti su dalje svirali i svirali. Mislili su, da ih neće zateći narodna ruka osvetnica. Ah ona ih je stigla. U nedjelju 8/11. narodni borci bacili su 3 bombe na jedan odred vojnika i glazbu u Tartaljinoj ulici.⁴ Na mjestu je ostalo mnogo mrtvih i ranjenih vojnika. Dva kamiona odvezla su mrtve i ranjene u bolnicu. Građanstvo je vidjelo tada prizore, koji su dokaz krvoločnosti fašističkih okupatora. Oni su stali kao ljudi po ulici pucati na prolaznike i bacati bombe. Nekoliko desetaka žena, djece i građana su ranih i mnoštvo građana zatvorili. Bacah su bombe čak na Firulama pola kilometra daleko. Građani su stah bježati a oni su za njima pucali. Čitav su sat po ulicama puškarali. Noću su na Radunici pozatvarah sve muškarce čak i starce. Fašisti su pobjesnih, jer sada neće moći sakriti svoje žrtve i licemjerno govoriti, kako su žrtve akcije narodnih boraca građanska lica i na tom pokušati da odvoje narodne borce od naroda. Po ovome svako vidi, da su oni ti koji ubijaju djecu boraca. To su fašistički krvnici i zločinci. Oni [će] čekati smrt u našoj zemlji. Živio slobodni hrvatski Split!

**OTVORENO PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 16. STU-
NOG 1941. GOD. ČLANOVIMA PARTIJE U DALMACIJI POVODOM
NEUSPJEHA PARTIZANSKIH ODREDA I NEZDRAVIH POJAVA
U PARTIJSKIM REDOVIMA¹**

OTVORENO PISMO SVIM PART. ORGANIMA I ČLANOVIMA
U DALMACIJI²

Dragi drugovi! Prvi pokušaj stvaranja partizanskih odreda kod vas u mjesecu kolovozu završio je neuspjehom i teškim porazom.³ To je bio veliki udarac za vaše organizacije i narodnooslobodilački pokret, udarac koji je izazvao nezdrave pojave u redovima Partije. Antipartijski i neprijateljski elementi izvan Partije nastoje da taj neuspjeh iskoriste u svoje prljave svrhe u borbi protiv Partije, protiv vašeg pokrajinskog rukovodstva i protiv narodnooslobodilačke borbe.

To su razlozi da vam se CK obraća ovim pismom. Pitanje prvog neuspjeha u partizanskim odredima treba raspraviti i riješiti na partijski način, da bi partijske organizacije povukle pravilne zaključke i osposobile se za ispunjavanje ovih vehkih zadaća narodnooslobodilačke borbe koje stoje pred našom Partijom i našim narodom.

Napad fašističkih razbojnika na SSSR stavio je pred našu Partiju nove velike i odgovorne zadaće. Partija je u svojim proglasima objasnila novonastalu situaciju, izdala direktive da se partijske organizacije stave na čelo narodnooslobodilačke borbe, da organiziraju široki narodnooslobodilački pokret, da razviju sabotažu i diverzije, uništavaju sve što služi fašističkim okupatorima, i da organiziraju partizanske odrede i pведу oružanu borbu protiv okupatora i njihovih domaćih slugu. Preko niza raznovrsnih akcija, a naročito preko oružanih partizanskih borbi, pripremiti i izvesti opći narodni ustanak za istjerivanje fašističkih okupatora iz naše porobljene zemlje i uništenje njihovih plaćenika, — to je linija koju je Partija odredila odmah poslije napada fašističkih bandi na SSSR.

Vaše se pokrajinsko rukovodstvo nije u početku snašlo i nije bilo na dovoljnoj političkoj visini. Dok su se u mnogim krajevima Hrvatske i u svim zemljama Jugoslavije formirah partizanski odredi i otpočele oružane

¹ Kopija pisma (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/35.

² Ovo je »Otvoreno pismo« upućeno part. organizacijama Dalmacije tek negdje polovicom 1942. godine. PK KPH Dalmacije je, naime, po primitku pisma odbio da ga uputi organizacijama, ne slažući se s ocjenama koje je »Operativno rukovodstvo« u ime CK KPH dalo. Samo je OR, odmah po odašiljanju pisma, poslalo naknadno ispravke na tekst pisma, smatrajući da dane formulacije ocjena PK protuslove pozivu partijskim organizacijama da imaju povjerenja u taj isti PK, i da zato ne izazavaju pravilno ono što se htjelo reći. Zbog nekih provala PK nije ispravke primio na vrijeme, i pismo je ostalo neobjavljeno.

³ Ljeti 1942. god., u diskusiji s članovima PK, CK je ostao kod osnovne ocjene pogreška učinjenih tada u Dalmaciji i smatrao da PK nije imao prava odbiti objavljivanje pisma. To je PK tako shvatio da je nakon toga (tj. polovicom 1942. god.) objavio pismo, i to bez ispravaka (koje više nije imao). (Objašnjenje Vladimira Bakarića).

⁴ Vidi dok. br. 28, 30, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 53, 54, 55, 85, 90, 96, 108 i 110.

borbe protiv neprijatelja, u vašoj pokrajini nije bilo partizana i oružanih snaga. Vaše su se organizacije bile ograničile na sabotažu, diverzije i druge niže oblike borbe. Glavni uzrok što u vašoj pokrajini nisu pravovremeno osnovani partizanski odredi nalazi se u tome što vaš PK nije shvatio potrebu oružane borbe.

Takvo stanje kod vas izazvalo je potrebu da CK intervenira, da bi partijske organizacije i na vašem području držale korak s razvitkom pokreta u ostalim pokrajinama i provodile partijsku liniju.

CK je u kolovozu uputio pismo PK-u⁴ u kome je obrazložio nužnost neodložnog stvaranja partizanskih odreda u Dalmaciji. Ujedno je poslao k vama i neke drugove,⁵ koji su trebali pomoći kod formiranja partizanskih odreda. Vaš PK nije pravilno pristupio provođenju direktiva CK. Mjesto da izvrši neophodne političke pripreme, da širokim masama objasni potrebu osnivanja partizanskih odreda i njihove zadaće, da osigura njihovu pomoć partizanima i da prethodno izvrši sve potrebne organizacijske pripreme, pa tek onda da pristupi osnivanju partizanskih odreda, PK je prihvatio avanturistički tempo i bez ikakvih političkih i organizacijskih priprema otpočeo osnivati partizanske odrede. Odluka PK-a, da se za 4–5 dana iz raznih mjesta mobilizira, opremi, svrsta u odrede i pošalje na teren oko 500 partizana, pokazuje njegovo nesnalaženje, veliku lakomislenost prema tako teškom i ozbiljnom zadatku i nedovoljnu političku samostalnost. Izvještaji komisije⁶ koja je vodila istragu o toj stvari također pokazuju da se formiranju partizanskih odreda pristupilo bez najosnovnijih priprema i skrajnje lakomisleno. Pod takvim okolnostima morao je prvi pokušaj stvaranja partizanskih odreda neizbježno završiti neuspjehom i porazom.

Ovaj neuspjeh nanio je veliku političku i materijalnu štetu našoj Partiji i narodnooslobodilačkoj borbi, a da o gubitku velikog broja drugova i ne govorimo. On je izazvao nevjerovanje u sposobnost naše Partije da organizira uspješne oružane akcije, strah, nesigurnost i kolebanje. A sve to nije moglo a da ne utiče na usporavanje i otežavanje daljnjeg razvitka partizanskog pokreta.

U vezi s tim neuspjehom pojavile su se kod nas u redovima Partije neke nezdrave i štetne pojave. Kritika i samokritika predstavljaju moćno i nezamjenjivo oružje u borbi protiv pogrešaka i skretanje s partijske linije. Nju treba podsticati i razvijati unutar Partije, jer bez toga partijski aparat ne može funkcionirati, a partijske organizacije se ne mogu usavršavati i osposobiti za izvršenje svojih zadaća. Ali kritika pomaže razvitku Partije i narodnooslobodilačke borbe samo onda ako se postavi za cilj da se otkriju i prebrode pogreške koje nastaju u partijskom radu. Kod vas kritika nije u cjelosti tako shvaćena. Mnogi članovi partije prenose kritiku rada foruma na ulicu, o povjerljivim unutarpartijskim stvarima razgovaraju s nepartijcima, čime stvaraju neraspoloženje protiv Partije i njenih foruma i krnje njihov autoritet. Protiv tih opasnih i po Partiju štet-

⁴ Ovo pismo nije sačuvano.
⁵ Odnosi se na Pavla Papa-Siju i Mirka Kovačevića-Lalu.
⁶ Odnosi se na partijsku komisiju PK KPH za Dalmaciju koju su sačinjavali: Andrija Božanić, Maks Baće i Zdenka Segvić.

nih pojava treba povesti nemilosrdnu borbu, a nepopravljive brbljivce, koji po ulici raznose partijske tajne, treba izbaciti iz Partije.

Vaš PK je u svojoj samokritičkoj izjavi⁷ uvidio i osudio svoje pogreške, a to je najbolje jamstvo da će on, uz pomoć članstva, ispraviti nedostatke u radu naših organizacija i osposobiti da rukovode narodno-oslobodilačkom borbom.

CK je na osnovu prikupljenog materijala donio odluku da se vaš PK kazni ukorom zbog nesnalaženja, lakomislenosti i nedovoljne političke samostalnosti. Time se pitanje pogrešaka PK kod formiranja partizanskih odreda skida s dnevnog reda. O tome je svaka daljnja diskusija u Partiji zabranjena.

Drugovi, CK apelira na vas i poziva vas da se čvrsto zbijete oko vašeg PK i da povedete odlučnu borbu protiv onih elemenata koji pogreške PK iskorištavaju u svoje štetočinske svrhe. To je put kojim morate ići, da bi se vaše organizacije osposobile da rukovode velikom narodno-oslobodilačkom borbom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

16. XI. 41.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

BROJ 114

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 22. STUDENOG 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O HAPŠENJU RADE KONČARA I VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI
U DALMACIJI¹

Split, 22. XI. 1941.

Dragi drugovi, šaljem vam ovo pismo, uglavnom, da vas obavijestimo za teški udarac koji je snašao sviju nas, tj. da je drug Brko² uhapšen, ranjen i da se sada nalazi u bolnici. Sama stvar se odvijala ovako: drug Brko je bio u Splitu sve do 14. XI. Tog dana je otputovao za Šibenik, jer je lično htio da ispita rad organizacije u Zatonu i napose stvar sa drugom Fabom.³ kand. CK. U Šibeniku i Zatonu je bio do 17. XI i tog

⁷ Vidi dok. br. 96.
¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP. 5/36.
² Rade Končar, tada član Politburoa CK KPJ i politički sekretar CK KPH, uhapšen 17. studenog od talijanskih vlasti u Splitu, a strijeljan je u Šibeniku 26. svibnja 1942. godine.
³ Fabo Mrša

dana vratio se u Split. Došao je oko 2 h poslije podne, vidio se s nekim drugovima i u 5 h (kako je to kod nas zavedeno) otišao kući. U 6 h iste večeri (kad je izlaz zabranjen) drugarica C.⁴ iz Vrazove ulice čula je pred kućom revolverске hitce. Otišla je na prozor i na veliko zaprepaštenje prepoznala je na ulici druga Brku. Bio je bez šešira i kaputa, sjedio na trotoaru opkoljen Talijanima-fašistima. Ujutro nam je saopćila to što je vidjela i zaključili smo da je morao da bježi iz stana, jer mu je došao pretres, a izgleda da je imao kod sebe dvostruku legitimaciju. Jedan drug je sutradan odmah otišao u bolnicu da ga vidi. Našao ga je gdje leži sa ispruženim nogama u gipsu. Drug Brko je kazao ovom drugu da nam kaže da ga je upropastila legitimacija. Slijedeći dan, drug Makso⁵ iz MK bio je u bolnici i Brko mu je kazao da je ranjen u desnu nogu vrh koljena, da mu je ta kost smrskana i da je izvršena operacija. To je za sada sve što vam sigurno možemo da javimo. Dalje smo saznali da je drug Brko bio primoran da skače iz II kata, gdje je stanovao, kad je naišao pretres. Trčao je iz svoje Vrh-Manuške kroz Istarsku i Vrazovu i htio da uđe u stan poznate drugarice, ali haustor je bio zatvoren, vratio se natrag i vis-a-vis stana ove drugarice skočio preko jednog zida gdje su ga Talijani zaskočili i ranih. Netom smo sve to saznah, odmah smo poduzeli sve moguće da ga spasimo iz bolnice. Odlučili smo pod svaku cijenu da ga izvučemo iz ruku krvnika-fašista. Velika je teškoća u tome što je drugu Brki operirana noga, pa sam ne može da hoda, i prema tome htjeli bi počekati da rana malo zacijeli (on je sam, kad mu je Makso kazao da ćemo i mi učiniti »operaciju«, kazao »da nije možda prerano«, a s druge strane mislimo da će se talij. fašisti informirati u Zagrebu o njemu, pa da bi ga mogli prije nas izolirati. Možete po ovome sami vidjeti u kakvoj se situaciji nalazimo. On je sam rekao da je došao iz Zagreba. Imao je talij. legitimaciju da je Splitsčanin, a po svojoj prilici našli su mu i zagrebačku i vjerojatno da se na to odnosi Brkina izjava da ga je legitimirala upropastila. Imao je prijavnicu kao da je prijavljen, i smatrao je da je na taj način najmirniji i najsigurniji.

Poslije akcija izvršenih na glazbu,⁶ koja je svake večeri svirala splitskim ulicama, Talijani su pristupili masovnom hapšenju, premlaćivanju i ubijanju ljudi. Ubijen je jedan dobar drug. Uhapšeno je nekoliko funkcionera N. P.⁷ i omladine, a od napada na SSSR smo izgubili što uhapšenih, što interniranih, što izginulih preko 1/3 članova part. org. u Splitu. Poslije zadnjih akcija Talijani su internirali iz Splita oko 500 ljudi. Među njima ima najveći dio naših, zatim nacionalista i samostalaca. Među interniranim ima nekoliko videnijih intelektualaca. (Dr. Leontić,⁸ bivši ban

⁴ Marija Cević, tada član Mjesnog komiteta KPH Split.

⁵ Roko Peračić, tada organizacioni sekretar Mjesnog komiteta KPH Split.

⁶ Vidi dok. br. 111.

⁷ Narodne pomoći.

⁸ Dr. Ljubo Leontić, advokat iz Splita, prije rata istaknuti funkcioner SDS. Već pred rat odazvao se pozivu KP na suradnju u Narodnom frontu. Pridružio se i aktivno sudjelovao u NOP-u, te bio izabran za člana Predsjedništva AVNOJ-a.

Tartaglia⁹ i brat novinar,¹⁰ advokat Šimunić,¹¹ sudi ja Katunarić,¹² i dr.) Od HSS-ovaca, koliko znamo, do danas još nitko nije interniran. Svake večeri odmah poslije 5 h pa preko cijele noći fašističke bande opkoljavaju čitave rejone Splita i vrše pretrese, tako da nema sigurnog mjesta gdje bi se čovjek sklonio. Baš uslijed takovih mjera poduzetih sa njihove strane, najviše je palo naših ljudi, koji su se skrivali po svojim ih tuđim stanicama. Uslijed tih masovnih pretresa i hapšenja, svakodnevnog krčanja na brodove za internaciju i uslijed strogih mjera poduzetih na ulicama, rad ovdje je otežan. »Naš izvještaj« momentalno ne izlazi.

Poslije oktob. akcija koje su proveli drugovi iz Solina,¹³ kako su nas jučer izvjestili, Talijani su blokirali sela Solin, Rupotine, Klis i pohapsili sve muškarce (od 13—50 g.) i doveli kamionima na brod za Italiju. Informirani smo da je namjera Talijana da još 2000 ljudi pokupe. Nešto radi masovnog otpuštanja i premještanja činovnika, nešto radi internacije i [što] škole uopće ne rade, ulice grada su formalno opustile.

Poslije zadnjih akcija u Splitu,¹⁴ Talijani su pozvali neke splitske ►ličnosti: biskupa, predstavnike raznih privrednih i staleških udruženja i tražili od njih da potpišu apel na javnost u kojem se osuđuju partizani i atentatori i poziva javnost da budu pri ruoi Talijanima pri pronalazaženju istih. Biskup je u tom smislu uputio pastirsko pismo, a pomenute ličnosti odazvale se pozivu i potpisale apel. Mi ih raskrinkavamo kao izdajice narodne borbe.

Mislimo da vam je drug Brko javio u zadnjem izvještaju da su povodom oktobarske proslave u provinciji paljene vatre. Dijeljeni su letci na našem i talij. jeziku.

Dobili smo izvještaj iz Solina, koji vam u cjelini šaljem¹⁵ da vidite kako su u Solinskom bazenu radnici — većinom koji se kriju u brdima — izvršili oružane akcije na talij. odrede i kamione i kako vrše sabotazu u tvornici i provode diverzione akte.

U Sinju, kod Bitelića, poslije negoli je odred¹⁶ izvršio nekoliko akcija (razrušio cestu Vrljka—Knin, napao na imanje jednog popa i razdjelio hranu seljacima, a samog popa zarobio, što mi mislimo da politički nije uputno, makar je bio i ustaša) Talijani su poslali jake snage za odredom, i javljaju nam iz Sinja da je veza sa odredom prekinuta, koju ćemo mi čim prije ponovo da uspostavimo.

U Šibeniku se je formirao odred, koji ima da krene put Vrljke i Knina.¹⁷

⁹ Dr Ivo Tartaglia, advokat iz Splita, eksponent i pravni zastupnik stranog kapitala u Dalmaciji. Sestojanuarski ban u Primorskoj banovini, poznat po svojoj aktivnoj borbi protiv demokratskog pokreta. Poslije rata osuđen za svoj protunarodni rad.

¹⁰ Dr Oskar Tartaglia, novinar, pristaša fašističke stranke SvetislaVa Hodera (tako-zvani »horbaš«) i poslanički kandidat na izborima u staroj Jugoslaviji.

¹¹ Zvonimir Šimunić, advokat iz Splita.

¹² Josip Katunarić, prije rata sudac okružnog suda u Splitu. On i Šimunić nisu internirani kao pristalice NOP, jer su se u toku rata držali po strani.

¹³ Te akcije u Rupotinama i Klisu izvršio je Solinski NOP odred.

¹⁴ Vidi dok. br. 111.

¹⁵ Vidi dok. br. 116.

¹⁶ Odnosi se na Sinjski NOP odred.

¹⁷ Poslije izvedenih akcija u Šibeniku 27. listopada (vidi dok. br. 102, 319, 320 i 337) grupa od 10 boraca iz udarne grupe prebacila se na teren Zatona, gdje su im se priključile grupe boraca iz Prvić-Luke, Šepurine i Srima pa je formiran odred od ukupno 26 boraca (vidi dok. br. 103).

U Kninu gdje su još uslovi za partizanski pokret bolji nego drugdje, part. org. je vrlo slaba. Sada je formiran MK.

U Dubrovniku i Pelješcu drugovi nisu skoro ništa radili uslijed oportunitizma i kukavičluka.¹⁸ Dapače se kod Korčule preko Pelješca i Dubrovnika prošuljao jedan provokator kojemu su mnogi drugovi nasjeli. Provokator je imao smjelosti da ide čak do partizana, ali kako nam javljaju, izgleda da su ga tamo naši uhvatili. Na Pelješcu vojni obveznici neće da idu u ustašku vojsku, većina ih je spremna da ide u partizane.

Drugovi Jović,¹⁹ Borić,²⁰ Majki²¹ su se povratili iz provincije. Očekujemo do koji dan i Bruna,²² pa ćemo vam poslije općeg izvještaja poslati detaljni izvještaj o stanju u pojedinim krajevima Dalmacije.

Pismo i kurira smo vam poslali najviše radi druga Brke. Sada smo u velikoj brizi da li ćemo uspjeti da ga spasimo. Ako nam vi u ovome možete da dadete neke savjete ili pomoć uopće, učinite i obavjestite čim prije. Pismo upućeno lično Brki nismo uspjeti da mu ga predamo, a ono drugo smo otvorili i prema vašim direktivama ćemo se ravnati.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Borić²³

Danas, tj. poslije podne, saznali smo da su sutradan poslije Maksovog²⁴ pohoda Brki, tj. u petak, premjestili istog u vojnu bolnicu. Tu je ponovo, sa nogama u gipsu, skočio sa II kata, oko 10 m. visine i izgleda da nije zadobio novih težih povreda. Ponovo je u vojnoj bolnici. Nastojimo da ga i iz te bolnice izvučemo iako su uslovi mnogo teži.

Rečeno nam je i to da je na drugim preslušavanjima došlo do zamršenih izjava sa strane druga Brke.

¹⁸ Vidi dok. br. 115.

¹⁹ Vicko Krstulović

²⁰ i ²¹ Laučić-Lavčević, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

²¹ Andrija Božanić

²² Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

²⁴ Roko Perčić

BROJ 115

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 22. STUDENOG 1941. CENTRALNOM KOMITETU KPH O SITUA-
CIJI U DUBROVNIKU I NA PELJEŠCU¹

Split, 22. XI 1941. god.

U Dubrovniku i Pelješcu drugovi nisu skoro ništa radili usljed oportunitizma i kukavičluka. Dapače se kod Korčule preko Pelješca i Dubrovnik prešuljao jedan provokator² kojemu su mnogi drugovi nasjeli. Provokator je imao smjelosti da ide čak do partizana, ili kako nam javljaju, izgleda da su ga tamo naši uhvatili. Na Pelješcu vojni obveznici neće da idu u ustašku vojsku, većina ih je spremna da ide u partizane.

Drugovi Jović,³ Borić¹ Majki⁵ su se povratili iz provincija. Očekujemo do koji dan i Bruna,⁶ pa ćemo Vam poslije općeg izvještaja poslati detaljniji izvještaj o stanju u pojedinim krajevima Dalmacije.

Pismo i kurira smo Vam poslali najviše radi druga Brke.⁷ Sada smo mi u velikoj brizi da li ćemo uspjeti da ga spasemo. Ako nam Vi u ovome možete da dodate neke savjete ili pomoć uopće, učinite i obavjestite čim prije. Pismo upućeno lično Br*ki nismo uspjeti da mu ga predamo, a ono drugo smo otvorili i prema vašim direktivama ćemo se ravnati.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

S drugarskim pozdravom

Borić s. r.⁸

Danas t. j. poslije podne, saznali smo da su sutradan poslije Mak90-vog⁹ pohoda Brki tj. u petak premeštah istog u vojnu bolnicu. Tu je ponovo, sa nogama u gipsu, skočio sa drugog kata oko 10 metara visine i izgleda da nije zadobio novih težih povreda. Ponovo je u vojnoj bolnici. Nastojimo da ga iz te bolnice izvučemo i ako su uslovi mnogo teži. Rečeno nam je i to da je na dugim preslušanjima došlo do zamršenih izjava sa strane druga Brke.

¹ Prijepis originala (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/37.

² Milan Soća, stolarski pomoćnik, iz Nerežišća na Braču, priključio se ilegalcima na Korčuli. Odatle je preko veze prebačen na Pelješac, a zatim u Dubrovnik. Iz Dubrovnika je upućen u partizansku jedinicu u Hercegovinu, ali je ubrzo podlegao u Trebinje i predao se ustašama podnjeviši iskaz prilikom saslušanja kod žandarmerije (vidi DM fond Kotarske oblasti Bileća, »Vt« br. 167/41. od 13. XI 1941.

³ Vinko Krstulović, politički sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁴ i ⁵ Lučić Lavčević Ivan-Borić, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁶ Andrija Božanić, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁷ Ivo Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁸ Rade Komčar, sekretar CK KPH.

⁹ Peračić Roko.

BROJ 116

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 26. STUDENOG 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O IZVRŠENIM AKCIJAMA U SOLINSKOM BAZENU OD 1. DO 15.
STUDENOG I AKCIJAMA U SPLITU¹

AKCIJE U SOLINSKOM BAZENU OD I/XI—15/XI. 41.

Tri druga išla su nekoliko noći kući jednog ustaše u Klisu u namjeri da ga ubiju, ali ga nijesu mogli uhvatiti radi njegove velike opreznosti. Jedne večeri, idući njegovoj kući, naišli su na talij. vojničku patrolu od 10—15 vojnika; pošto su ih naši na vrijeme opazili, postavili su se iza zaklona sa obje strane puta i zapucali iz pušaka na njih ispalivši 12 metaka i bacili jednu bombu. Cuo se jauk i zapomaganje, te su se brzo izgubili ne ispalivši ni jednog metka. Drugovi iz akcije kažu da su morale pasti sigurno 2—3 glave. U Klisu se govorilo da se te noći pucalo u Talijane i da ima ranjenih, koje su oni odmah kupili i autom odvezli put Splita.

Akcije napravljene u Solinu i Rupotini sa strane jedne grupe partizanskog odreda: oni su počeli da pilaju telegrafске stupove, ali je u tom naišla talijanska patrola od 10—15 vojn. Naši su na njih otvorili pušcanu paljbu i bacili dvije bombe, ali Talijani nisu otvorili vatru, već je u to naišla njihova druga patrola od istog broja vojnika i oni su opalili dva metka. Pošto su naši ostali u velikoj manjini, oni su se povukli. Drugovi iz akcije kažu da su ih morali nekoliko pobiti.

Akcija druge grupe partizanskog odreda:² ovi su pilali telegrafске stupove i prepilali ih 6, našto je naišla grupa talij. vojničkih kamiona od 5 kola, na koju su naši, kad su im se približili na 20 m otvorili vatru ispalivši 30 metaka te bacivši 3 bombe. Talijani su aute napustili te se sklonili u najbližu kuću sa povikom »Viva bandiera rossa«,³ našto su naši paljbu prekinuli i povukli se. Od fašista je jedan oficir mrtav, a nekoliko vojnika ranjeno, što se zna; dok oni u svim akcijama svoje žrtve prikrivaju. Na cesti su se izjutra našle dvije velike lokve krvi. Automobili su išli iz Klisa prema Splitu i bili su prepoznati. Naši drugovi ovdje nisu iskoristili glavni momenat, te uništili aute kad su bili napušteni, što su mogli lako učiniti.

Jedan željeznički vagon zapaljen je na željez. pruzi Split—Sinj i to u blizini Klis-Kosa. Kažu drugovi da je u njemu bilo sijeno. Mi mislimo da su to uradili drugovi iz Splita.

Vatra uoči dana oktobra bila je kod nas dobra i brojna i sa parolom na dva mjesta: Z.O.R/* Bilo je i nedostataka a to su:

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-5/39.

² Akcija je izvršena 9. studenog na putu Solin—Klis, u zaseoku Zizići (vidi dok. br. 338).

³ Živjela crvena zastava!

⁴ Živjela Oktobarska revolucija!

I. Pošto je nekoliko dana prije padala kiša, usljed mokrine neka se drva nisu upalila.

II. Da je bilo više nafte, bilo bi daleko bolje.

III. Na raznim sektorima bilo je dosta oportunitizma uslijed čega je vatra tamo zatajila.

Sa naših brda vidila se -vatra i po nekim zagorskim selima, kao npr. Dugobabe, Dugo Polje, Konjsko, Zagorska sela, iako su dobila zadatak da zapale vatru, kažu da nisu jer su vrhovi Svilaje i okolice pokriveni snijegom, a da je bila i velika magla. Usječena drva stoje još po vrhovima.

Akcije u tvornici cementa u Majdanu:

Jedan drug⁵ je postavio 2 kutije za paljenje na filtere od uglja, uslijed čega su svi izgorili a rad peći zaustavljen 3 h. 11 h poslije toga radila je samo sa 25% produkcije. Bilo je na desetke hiljada štete. Iste nedjelje je nekoliko žena šivalo nove filce od platna. Uslijed iste akcije zapalio se i krov nad ženama, ali je isti čas bio primjećen, pošto je bio dan, i odmah lokaliziran pomoću »minimaks« aparata i tvorničkih štrcaljki. Da su samo 5 minuta zakasnili primjetiti požar, izgorio bi krov, uslijed čega [bi] se oštetila i mašinerija, te onesposobile peći za dugo vremena. Ovdje je akcija u daljnjem toku.

Na telef. liniji Solin—Klis, dva druga su iskidali i odnijeli 250—300 m. žice. Na istoj liniji je prekinuta žica povrh puta, pa uzduž iste su okupatori postavili stražarska mjesta s više čuvarskih kućica.

U Majdanu je jedan drug prerezao kaiš motora od peći, uslijed čega je ista stajala 1 h. Žrtava u akcijama nismo imali, već su jedino radi akcije napadaja na kamione uhapšena 2 čovjeka u blizini kuće gdje se je desila akcija. Letači na talij. jeziku su naišli na velike simpatije, što se vidi po tome da su ih pomnjivo dizali te u grupama čitali. Nakon dva dana su im pretresali (kufere) prtljagu, istresali slamnjače.

Jedan omladinac je onesposobio 1 elektromotor uslijed čega je mlin stao duže vremena. U vezi toga uhapšen je taj omladinac i još jedan, te nakon saslušanja od 36 h pušteni.

Na jednom glavnom mlinu izgorila su oba ležaja, a mlin stao duže vremena. Na svakoj peći zapaljen jedan elektromotor, te jedan oštećen, uslijed čega je peć stajala 3 h.

Na želj. pruzi Split—Sinj, na mjestu Klis-Kosa, drugovi pokušali sa 4 kg eksploziva dignuti jedan nasip. Pošto su stvar slabo ocijenili, jer se je mislilo da kad se sruši vanjski zid da će nasip pasti, ali, iza zida vanjskog, unutra su bile »traverse« od kamena i betona, koje drže prugu, efekat je bio slab, jedino su izbacivanjem kamena ranili jednog talij. vojnika, koji se nalazio u blizini.

Tri druga iz part. odreda išli su u potjeru za jednim ustašom i usput prerezali i odnijeli 50 m telef. žice na vodu Klis—Blaoa.

⁵ Akciju izvršio, 11 studenog, radnik Ivan Subasić-Dovan.

U tupinolomu u Majdanu drugovi su oštetili jedan silos od lapora, usljed čega će tu biti obustavljen rad dugo vremena. U tvornici sada vlada velika opreznost, poduzete su velike mjere sigurnosti, ali i pored svega toga akcije su na dnevnom redu.

Natrag 7 dana Talijani su noću ranili jednog čovjeka, koji je bio sklon piću, a imao je i padavicu, te je nakon 5 dana preminuo u bolnici, a da ga nikome za to vrijeme [nisu] dali vidjeti ni posjetiti.

Natrag 6 dana 3 djeteta čobana našli su bombu, koju su Talijani namjerno ostavili. Djeca su se istom igrala, te je uslijed toga eksplodirala i ubila jedno dijete na mjestu, a ostala dvojica unakažena privedena u bolnicu gdje se bore sa smrću.

Split, 26. XI. 41.

Dragi drugovi, mi smo ovo naše pismo bili spremili 22. XI i htjeli da vam ga odmah po kuriru pošaljemo, međutim, padom Brke⁶ provale su se legitimacije i propusnice, pa smo nastojali naći mogućnosti da pronademo čovjeka koji legalno može da putuje. Danas smo dobili vaše pismo upućeno Brki i odmah poslije podne šaljem po njemu odgovor.

Što se tiče druga Brke nastojimo i organizujemo plan oslobodenja iz vojne bolnice. Uslovi su mnogo teži jer zgrada u kojoj leži (bivše sjemenište) je pola bolnica, a druga polovina kasarna. Stupili smo već u vezu sa vojnicima iz bolnice i nećemo žaliti žrtava da nam plan uspije.

Ispitah smo uslove pod kojima je pao i došli do zaključka da je tome najviše kriva njegova neopreznost i to je:

I. Bio je prijavljen i imao legalnu legitimaciju (od policije potvrđenu kao svakom drugom legalnom građaninu) na Reić Ivana.

II. Putovao u Šibenik na našu legitimaciju i propusnicu pod drugim imenom i sretno stigao natrag.

III. Kod pretresa one večeri, nađene su mu obje gornje legitimacije i propusnica iz Šibenika, što ga je upropastilo, a što je on sam nama izjavio u bolnici.

IV. Našla mu se slika njegove drugarice, tom slikom njihovi agenti jure gradom dvije naše drugarice. Osim toga i neki novac koji je donio iz Šibenika.

V. U neposrednoj blizini njegovog stana (kod koje je one večeri htio da bježi) bila je dobra drugarica, pouzdana i nekompromitovana, koja je bila njemu veza sa drugovima i kod koje je morao i trebao da drži što bi ga moglo kompromitovati u slučaju pretresa, a kod koje je onog popodneva bio. On se time nije poslužio, iako je znao još prije nego je otišao u Šibenik kakva je situacija nastala u Splitu iza zadnje akcije.

— o —

⁶ Rade Končar

Drug Bruno⁷ se još nije povratio. Cim on stigne, poslaćemo vam podrobniji izvještaj.

Kroz ovo nekoliko dana izvršeno je nekoliko akcija sabotaže i diverzije na brodogradilištu i željeznici, a to su:

I. Minonosac »Sokol« otplovio iz brodogradilišta i na putu su mu strojevi zatajili, radi izvršenih sabotaža u strojevima. Odvučen je u Riječko brodogradilište, gdje će morati izdržati reparacije 1½ mj.

II. Jahta prefekta Zerbina također oštećena na strojevima i uslijed toga pri ulasku u Zadar mašina otkazala, udario brod u kraj gdje se smrskao.

III. Na brodogradilištu uništen elek. transformator.

IV. Na ratnom brodu »Split« koji je u gradnji na brodogr. iskvareni su komadi ležaja osovine i kormila, što predstavlja ogromnu štetu, i koje se ovdje ne može izraditi, a za sami brod hitna je potreba.

V. 7. novembra, tokom čitavog dana u svim odjelcima brodogradilišta izbijali su kratki spojevi, tako da je tog dana bio nemogućan svaki rad.

VI. Na željeznici redovita i temeljita sabotaža, u radionama, na lokomotivama i vagonima i uzduž pruge, tako da stalno radnici vrše popravke na pruzi.

VII. U gradu na nekoliko mjesta pokidane vojne telef. žice. Vezu sa odredom smo opet dobili; ukoliko vi imate drugove za dati van, a politički spremni, osjeća se potreba u Livnu i Kninu, tamo su sada mogućnosti dobre. Pošaljite nam karakteristiku za španca Puharića⁸ iz Makarske, nama se čini da nije s njim u redu.

Mnogo drugarskih pozdrava

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

⁷ Ivan Amulić

⁸ Ivan Puharić (vidi dok. br. 91).

BROJ 117

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 27. STUDENOG 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU U VEZI HAPŠE-
NJA SEKRETARA CK KPH S UPUTAMA KAKO GA SPASITI IZ
BOLNICE U SPLITU¹**

Dragi drugovi,

Vijest o Brki² mnogo nas je potresla. Morate poduzeti sve da ga oslobodite. Velik je vaš propust, što to niste učinili prvih dana, kad se njemu moglo odlaziti. Načinili ste i drugi propust, što niste postavljajući naše stražare pred bolnicom, iskoristili momenat prebacivanja u vojnu bolnicu. Dozvolili ste da on sam pokuša bjegstvo skakanjem kroz prozor. Ne smijete dalje okljevati. Solidno pripremite akciju, da ne bude samo pokušaj, koji bi donio novih žrtava. Procijenite snage neprijatelja. Tačno se mora znati u kojoj se sobi nalazi? Koliko ga stražara čuva? Kakvi su prilazi? Gdje se nalazi telefonska aparatura bolnice, koja mora biti prva blokirana i uništena. Svo osoblje bolnice mora biti zatvoreno u jednoj sobi. Naše straže moraju biti postavljene kako oko zgrade, tako i na kapiji, na vratima i hodnicima. Nastojte pronaći neki auto ili kamion. Ako drugačije nebi išlo, prisilite neposredno pred akciju nekog šofera da vozi. Morate osigurati otpusnicu i ako uspije akcija, smjestiti ga van grada na sigurno mjesto. Ako možete nabaviti deset do 15 do 20 talijanskih uniformi da date drugovima, koji učestvuju u akciji i koji bi se ulazeći u bolnicu predstavili kao vlast, akcija bi se izvela bez mnogo buke i sa više izgleda na uspjeh. Ako imate snaga, dobro bi bilo u isto vrijeme izvesti nekoliko pa i sitne akcije na drugom kraju grada. Za ovu akciju trebate angažovati odane, smjele, požrtvovane drugove. Naročito komandir mora biti dobar. Ako imate u Splitu drugova, koji su prošli vatreno krštenje, njih angažujte. A ako ih u Splitu dovoljno nemate, uzmite takve drugove iz najbližeg odreda, samo pazite da ne bude prekasno. Nastojte stupiti u kontakt s nekim liječnikom. Ne žalite novac, da bi ga što duže držali u bolnici. Nemojte dozvoliti da neprijatelj otkrije vaše namjere. Komandir sa odredom mora biti tačno i do detalja upoznat sa zadatkom. Dakle, u obzir dolaze samo dobrovoljci.

Pismo koje je upućeno Brki otvorite, jer ono nije lično.

Iz vašeg se pisma vidi, da ste u Splitu izgubili mnogo kadra. Opasnost prijeti vama i svim kompromitiranim aktivistima. Niste smjeli dozvoliti tako masovna hapšenja. Da bi kompromitovani kadar sačuvali od uništenja, hitno je potrebno da ih što prije pošaljete u partizane, pa formirajte nove odrede, ili ih priključite već postojećim. Time će se dvostruko postići: a) sačuvate ih od uništenja, b) u odredima će se pojačati politički rad, kao i po mjestima gdje odredi operišu. Pošaljite

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/30.

² Rade Končar, sekretar CK KPH.

jedan dio i po mjestima gdje partijske organizacije slabo stoje. M.K.³ formirajte od nekompromitovanih drugova-ca. Ako vam prijete opasnost, odmah se preselite na neko sigurnije mjesto odakle ćete moći lakše rukovoditi. U Splitu može da ostane jedan od vas kao punkt za vezu i da pomogne mjestu. Sve ove pripreme, u koliko su neophodno nužne izvršite što konspirativni je i bez potresa.

Pošaljite nam tačan izvještaj o brojnom stanju vaših odreda i njihovoj akcionoj sposobnosti. Veza s nama mora biti osigurana.

Šaljemo vam: proglas C.K.K.P.J. povodom oktobra
proglas C.K.S.K.OJ-a i
naše pismo (12 tačaka uputstva za part, odrede).

Zgb. 27-XI-1941. g.

S drugarskim pozdravom
SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

CACA¹

BROJ 118

PISMO SEKRETARA OPERATIVNOG PARTIJSKOG RUKOVODSTVA CK KPH OD 27. STUDENOG 1941. SEKRETARU CK KPH U KOJEM GA UPOZNAJE SA SITUACIJOM U NEKIM KRAJEVIMA HRVATSKE I DRUGIM PODRUČJIMA JUGOSLAVIJE¹

Dragi Brko,² mnogo nas interesuje kako je stigla drugarica. Ja, naime nisam znao da je omladincu pored legitimacije digao i vašu propusnicu, neki njegov poznati ustaša. Bijesan sam zbog toga, jer si se ti već preko prošlog pisma interesovao za tu stvar.

Čujemo da ste se aktivizirali. Pripazite da ne unište kompromitovani part.³ kadar. Šaljite vani u odrede one kojima prijete neposredna opasnost, jer će se na taj način dvostruko dobiti: a) sačuvate kadar od uništenja; b) u odredima će se ti dugovi javiti kao polkomi⁴ ili partorgi.⁵ Poslije pada Marka i Janka (koji se kako čujemo do sada herojski drži), mi ćemo iz Zagreba poslati nekoliko dobrih kompromitovanih aktivista vani.

Oslobodenje Grge⁶ u Kar.' nije uspjelo, jer je na lh prije dolaska odreda izašao iz bolnice. Neznajući to odred⁸ upao je u bolnicu, zarobio.

³ Mjesni komitet

⁴ Centralni komitet KP Hrvatske.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju Radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/29.

² Rade Končar

³ Partijski

⁴ Politički komesari

⁵ Vjerovatno se odnosi na partijske rukovodioce — zamjenike komesara u odredima.

⁶ Čavić

⁷ Karlovac

⁸ Odnosi se na NOP odred Korduna i Banije.

a poslije ubio 2 ustaše, a po izlasku iz grada ubili su 7 talijanskih vojnika na mostu, zaplijenili puške i 1 puškomitraljez. Kod naših je jedan ubijen. Poslije toga pohapšeno je 200 seljaka i gradana uglavnom Hrvata. Sjajno je kod naroda odjeknula ta akcija. Vlasti su izdale oglas u kome kažu, da će u slučaju novog upada ubijati svakog ko se zateče na ulici. O toj akciji se naveliko priča i po Zagrebu u svim krugovima. Naš odred je ušao u grad u uniformama sa fesovima.

Iz Srbije smo dobili tek sada part.⁹ i omi.¹⁰ proglas povodom Oktobra i »Borbu« organ naše part. 1 i 2 štampan na 4 strane, format »Politike«. To nas je mnogo obradovalo. Mi ćemo ga preštamovati, ali za sada na rotatoru. Direktor je nekidan pušten i na staroj je dužnosti. Stari¹¹ javlja da veze između nas i njih moraju biti brže i redovnije. Međutim, do nas nije krivica, nego izgleda da materijal od njih do Sarajeva putuje dugo, a sem toga jedno pismo od njih upućeno na nas, izgubilo se, a izgleda da je bilo vrlo važno. Stvari se tamo i u Bosni dobro razvijaju, što ćeš vidjeti iz »Borbe«. U Gorskom Kotaru stanje je slabo. Delnički odred je potpuno raspršen. Talijani su u tim borbama imali oko 30 mrtvih, ali je naš odred potpuno razbijen. Delnička org. vrlo slaba, tako da ne poduzima ništa da formira novi odred.

U Lici su u posljednje vrijeme aktivni naši odredi. Prugu stalno ometaju. Kurir se još nije vratio, tako da nemamo konkretnih podataka.

U Crnoj Gori poslije neuspjeha stanje se znatno popravilo. Dnevno imaju većih uspjeha. Kadar je potpuno sačuvan. Vrše pripreme sada ozbiljnije, širih razmjera. Sada tamo upravlja talijanska komanda, jer su im propali svi pokušaji preko crnogorskih izroda.

Mrduljaš (Španac)¹² o kome sam ranije dao negativnu karakteristiku, prema iskazu nekih dobrih drugova špan. znatno se ispravio u posljednje vrijeme u logorima Francuske i Njemačke. Nije još za partiju, ali se može koristiti kao simpatizer.

Ne usudujem se da te pozovem zbog silne hajke pobješnjelih bandi, iako bi nam bio jako potreban.

Mi mislimo da Mrtvac¹³ pošaljemo za komesara G. Štaba Hrvat.,¹⁴ Ta stvar više ne trpi odlaganja. Zašto niste koristili ovog mladića. On će se vratiti kroz 3—4 dana, pa uz ostalo javi da li se slažeš da Mrtvac ide.

Ovo ti pišem na brzinu, jer sada mi Dobrila¹⁵ reče da ovaj mladić putuje, tako da vam od materijala ništa ne šaljemo. To ćemo učiniti kada ponovo dode.

Sve vas mnogo poz.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

27. XI. 41.

— vi. —

⁹ Partijski
¹⁰ Omladinski (SKOJ)
¹¹ Josip Broz Tito
¹² Mrduljaš Paško
¹³ Vladimir Bakarić
¹⁴ Glavni štab NOV i PO Hrvatske.
^{**} Jurić
¹⁶ Vladimir Popović

BROJ 119

IZVJEŠTAJ KOTARSKOG KOMITETA KPH SOLIN KRAJEM STU-
NOG 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU
O STANJU PARTIJSKE ORGANIZACIJE¹

Stanje part. organizacije² krajem XI mj. 1941. godine

10 jedinica³ sa 52 člana. Solin 6 = 34 čl. Klis 3 = 14 čl. Vranjic 1=4
čl. Majdan, Kućine i Mravinca ništa.

(Ovdje nisu uračunata 4 čl. koji su u zatvoru)

SKOJ ukupno 253 člana

Muških 191 čl.	Klis 47	Solin 116	Vranjic 15
Ženskih 62 čl.	„ 23	„34	„ —

Kućine 5 muš. — žen., Mravinca 4 muška u formiranju
Skojevaca 15 u zatvoru; Solin 7 čl.; Klis 7 čl.; Mravinca 1
zatvoreni se ne uračunavaju u brojke.

SKOJ ima. Mjesno rukovodstvo od 6 članova uprave i svoju zamjenu.
3 Rajonska Komiteta i aktiv ženskih od 9 članica.

Odgojna grupa

Ženskih 6 gr. sa 32 čl.; Solin 4 sa 21.; Klis	1 sa 7,	Mravinca	1 sa ⁴
Muških 12 gr. sa 55 čl.; Solin 7 sa 29.; Klis	3 sa 13,	Mravinca	1 sa ⁵

Majdan 1=8 članica Kućine —⁶

(Aktiv ženskih od odgojnih grupa od 6 članica)

Narodna pomoć

Sakupljeno 5641 lit	sakupljeno 1249 kuna	
Izdato 5561 lit	izdato	1249 „
Deficit — 20 lit	Saldo-----	

Ostalo od X mj. 3099 lit. Sada u kasi 3079 lit.

(Napomenuti je da se je od svote n. po. izdalo oko 1000 lit. za prenos robe Split—Sinj i za rad sa Zagorom)

U zatvoru i u konc. logoru se nalazi i partijaca 5, SKOJ-a 15, odgojne grupe 7; simpatizera 17. Neorganizovanih do sada iz našeg bazena 8; ranjenih 4

(Odbor uprave nar. pomoći sastavljen od 5 čl; za narodnu pomoć sakuplja 22 čovjeka.)

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/32.

² Odnosi se na partijske organizacije Kotarskog komiteta KPH Solin.

³ Čelija

⁴ *1. Brojevi u originalu izostavljeni.

**PISMO ORGANIZACIONOG SEKRETARA PK KPH ZA DALMACIJU
IZ STUDENOG 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU
O POLITIČKOJ SITUACIJI NA SEKTORU OMIŠA¹**

Dragi drugovi!

(novembar 1941)

Održao sam sastanak sa M.K.² u Omišu. Za posljednji mjesec dana nešto su se makli Radob.,³ i Ferd. /⁴ saopštio sam odluku P.K. ali je nisu primili najradije. Radob... se izgovara da ako je ta odluka uslijedila kao kazna da se on slaže, ali ako je to po potrebi rada da smatra ovaj vrlo važnim obzirom na zadatke koji su njemu postavljeni i mogući izvodljivi, ali da ako ..⁵ odu njih dvojica da će to otežat, obzirom na slabost kod ..⁶ manje odupire odluci i spreman je poći. Ja sam ..⁷ ostanu i ..⁸ na ovome sektoru dok ja obidem ..⁹ pred njima postavio konkretne zadatke pa ćemo vidjeti što će napraviti do moga dolaska u Omiš ..¹⁰

Na cijelom ovome sektoru postoje mogućnosti za formiranje odreda. Može se naći ljudi dobrovoljaca koji su spremni poći i isto tako traže za partizane mnogi ljudi kojima su dani pozivi za vojsku.¹¹ Odziv za vojsku je vrlo mali. U Postrani je pozvalo 30 ljudi, a odazvalo se je samo 5. U Jesenicama pozvano 35, a odazvalo se samo 2. Ovakav procenat odazivanja je skroz u cijeloj poljičkoj i Omiškoj općini. U Krajiškoj malo viši, ali se ni u njoj ljudi ne odazivlju masovno. Postavili smo zadatak okupljanja svih ovih ljudi u odrede i vršiti među njima političke pripreme .. rada za od početni akcije.

Saznao sam u Jesenicama da dolazi u Dugi Rat brod da ukra 300 vagona cinamida i 250 vagona karbita. Postoje ljudi koji su spremni da onemoguće njegov odlazak samo treba da se pribavi eksplozivna sredstva. Napravite jedan paket ekrazita pomoću korde i onog upaljivog sredstva pak da se pokuša brod baciti na dno. Jedan drug iz Jesenica doći će kod vas radi ove stvari, ako nije već bio, da traži eksploziv. Mislim da eksploziva ima još što se je pronašlo kasnije, a zanj zna Dorde.^{12a}

Legitimacije i propusnice za Senj.,¹² i Bilobr . . .¹³ napravite u Klisu preko onoga šnajdera, pošto se sa hrvatskom legitimacijom može mnogo brže da putuje za Dub.¹⁴ U Stobreću nije teško preći granicu. Pješke nikoga ne pitaju za legitimaciju, ali za svaku sigurn st ući među

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije – Split, KP-24/31.

² Mjesni komitet KPH Omiš.

³ Radobolja Jozo, sekretar MK Omiš.

⁴ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.

^{5, 6, 7, 8, 9 i 10} Na ovim mjestima dokumentat oštećen, nečitljiv.

¹¹ Misli se na pozive koje su mladima uputile vlasti NDH.

^{12a} Vjerovatno Edo Šantini.

¹² Vjerovatno se odnosi na Petra Grubišića-Pjera.

¹³ Bilobrk Mate, po odluci PK KPH trebalo je da pade u Dubrovnik radi pomoći tamošnjoj partijskoj organizaciji.

¹⁴ Dubrovnik

mljekarice koje se povraćaju iz Splita i nema nikakve bojazni da će pitati za legitimacije. U Omišu oni na Pavića mostu također ne pita ništa. Ona dva kada se opreme neka predu Stobreč i onda sjednu na autobus do Makarske, iz Makarske na parobrod. Može se i sa našim ljudima iz Zadvarja do Makarske sa kamionima, samo bi u tom slučaju trebalo doći pješke do Zadvarja.

Onaj saržer koji su tražili iz Jesenica vidite da li je napravljen, pa im ga pošaljite. Inače puškomitraljez im je ne upotrebljiv. Ja mislim odavde poći u Makarsku pa čak i u Metković ako nabavim propusnicu.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

(Bruno)¹⁵

BROJ 121

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE OD 2. PROSINCA
1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU DA PODU-
ZMU SVE MJERE ZA OSLOBODENJE RADE KONČARA IZ TALIJAN-
SKOG ZATVORA¹**

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo.² Očekujemo da će vaši naponi oko oslobođenja Brke³ uspjeti. Poradite sve, ne žalite truda, on se mora osloboditi. Šaljemo vam, uputstva Vrhovnog štaba i pismo Čača⁴ u vezi sa stanjem u Srbiji povodom Draže Mihailovića.

2. XII 41.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu

Čača⁵

¹⁵ Ivan Amulić

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-6/44.

² Vidi dok. br. 114.

³ Rade Končar

⁴ Centralni komitet KP Jugoslavije.

⁵ Centralni komitet KP Hrvatske.

BROJ 122

IZVJEŠTAJ PJERA GRUBIŠIĆA OD 3. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU U DUBROVNIKU¹

3. XII. 41.

Dragi drugovi,

U ponedjeljak ujutro sam poslao pismo,² ovo je drugo. Primio sam poziv iz Herca,³ od prtz.⁴ da neizostavno dodem gore u subotu 6-og da netko dolazi i da ima važnih stvari. Ja ću poći ukoliko mi ikako bude moguće probiti se. Isto pozivlju i Balda, a po mogućnosti i Crnog.⁵ Crni još nije putovao. Sprema se da bi kombinirao vozom do Huma, bio na sastanku pa prosljedio dalje. Vidićemo kako će se sve to uspjeti.

U..⁶ još su izbacili zbog one provokacije (pisanje po zidovima) našu trojicu Mašanovića i još dvoje. Omladinci su tražili savjeta što bi: da li bi nalupali nekoliko kolega poznatih kao špijuni. Odlučilo se napisati letak u kojem se raskrinkaje profesore i žigoše dake denuncijante. Čim se umnoži dostavićemo vam. Neki učenici koji su kažnjeni posljednjim ukorom tražili su mogu li se uteći Talijanima u zaštitu kao talijanski državljani. Kategorički je odbijeno.

Došao je čovjek sa Mljeta. Tamo pašuje osim kapetana M. koji je tamo prispio i neki dr. Feller, liječnik. Priča da je predavao u Moskvi i druge gluposti. Dere svijet za liječenje i tuži ih kad odmah ne plate. Inače šuruje sa Talijanima. Trebaće i tamo nekoga čim prije poslati da.. ? i sredi sve to. Dru[gove] vidim od sastanka do sastanka..⁸ priča kako je dan i noć tražio ovoga i onoga a na svršetku nije nikoga našao. Ona dva su aktivniji od njega. Sa ženama⁹ ni za pedlja dalje. Onaj profesor se hvališe da ima veze s p.¹⁰ Inače svi brbljaju po starom običaju.

Ono što sam rekao glede omladine da nekog pošaljete — učinite svakako.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Jure¹¹

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/34.

² Redakcija nije pronašla ovo pismo.

³ Hercegovine

⁴ Partizana

⁵ Ivan Mordin, sekretar Kotarskog komiteta KPH za Pelješac.

⁶ i j⁸ Dokument oštećen, nečitljiv.

⁹ Misli se na uključivanje žena u NOP.

¹⁰ Partizanima.

¹¹ Petar Grubišić, član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, upućen je kao instruktor u Dubrovnik da pomogne tamošnjoj partijskoj organizaciji u radu, ali je uhapšen i strijeljan 1942. godine.

IZVJEŠTAJ ANTE JONIĆA, INSTRUKTORA PK KPH ZA DALMACIJU
POČETKOM PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH
ZA DALMACIJU O SVOM BORAVKU U DRNIŠU I KNINU
I SITUACIJI NA TOM PODRUČJU¹

Drugovi

Evo već 7 dana od kako sam otišao i tek sada mogu da Vam se javim.² Dopotovao sam direktno i dobro do Drniša, tu su me iskricali i ostao sam sve do sutra do podne. ...³ potražio onog druga i snjim sam dosta razgovarao o prilikama i stanju ... Onaj mi je rekao da se je počelo s radom i da će nekako ići već nabolje, istog... četnički izdajica naša 2 čovjeka da snjima pregovara... ovu proslavu jedan je od tih drugova član komiteta...⁴ neidu jer mi nemamo što razgovarati sa izdajicama ...⁵ drug V.⁶ obećao mi je poslati izvještaj ili ga on... bolju vezu i odnose između Knina, Siverića, i Drniša. St...⁷ s jednim drugom što radi u Siv. on kaže da ti... ali da ima dosta simpatizera i ljudi s kojim bi se dalo raditi. Ako niko od Vas ne misli doći u Drniš i Siverić javite da znam, ukoliko ... ja bi se postara da se i tamo nešto stvori i počne sa radom. Poslije sam... i mora se vješto snalaziti, te sam tek uvečer našao onog druga i uvatio... razgovarao s drugovima bilo je malo poteškoća jer me nijesu mogli di smjestiti, [tako sam] izložen opasnostima, evo sad nekako sam se smjestio radim... ali sa hranom užasno jeo sam sad ovdje sad ondje i evo sad... oni ali stežem žestoko kajiš, jer nikad ništa nema. U 6 dana pojeo sam samo 2 komadića pure, kruva niza lijek (ali to sve nije važno [može se] pretrpiti još gore). Što se tiče stanja i rada to je još najgore, od formiranja komiteta⁸ smo se sastali jedanput i odma su morali jednog isključiti jer je odbio da dođe na sastanak komt.⁹ od straha. Sekretar je morao oputovati za 5 dana vani po poslu. Vrančića smo poslali malo u sela jer ga i u Kninu traže,¹⁰ bio je u Vrlici, jedinicu nemaju niti jednu, a ni koju drugu grupu... kandid. grupu ali nisu jer se neki nisu ni odazvali. ... članovi komiteta su sitni sopstvenici i nisu pravi revolucionari... kandidati ali obzirom da stvarno boljih za sada nema... [moći] će se isto nešto na-

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/35.

² Odnosi se na Antu Jonića, koji je, po direktivi PK KPH za Dalmaciju, krenuo iz Splita u Knin oko 20. studenog 1941. da pomogne tamošnjoj partijskoj organizaciji u radu na sređivanju stanja u organizaciji i formiranju partizanskog odreda.

³ Na ovom i ostalim mjestima označenim točkicama dokument je oštećen, nečitljiv.

⁴ i ⁵ Odnosi se na proslavu "koju su organizirali četnički elementi i pozvali da proslavi prisustvuje i jedan član komiteta KPH za Knin.

⁶ Odnosi se na Nikolu Vrančića, student prava, rodom iz Vrlike. On je od strane PK KPH za Dalmaciju bio zadužen za organiziranje oružane borbe u svom kraju.

⁷ Vjerojatno bi trebalo da stoji: Stupio sam u vezu.

⁸ Mislili se na Kotarski komitet KPH Knin.

⁹ Komiteta

¹⁰ Za Vrančićem je »radi širenja komunizma« bila raspisana potjernica žandarmerijske postaje u Vrlici 24. studenog 1941. i Kotarske oblasti u Sinju 27. studenog 1941.

praviti ali će ići malo teže najviše [nedostaje] samoinicijative, malo mi izgleda da se boje [talijanaša], neke od njih i paze agenti kad se kreću.

Razgovarao sam mnogo o formiranju odreda i to odmah... i poslao sam Vranč.¹¹ da izvidi teren i uvati vezu sa tamošnjim sekretarima; najviše će biti poteškoća oko nabave hrane, jer para imaju [ali] se ne može nabaviti ali i tu moramo naći nekako izlaza. Najvažnije da se počne sa sabotazama; drago mi je bilo čuti za ono... brzo pali, i tu ćemo se dati na posao. Te još o masovljenju i jačanju... tehničkom aparatu, tu sad sastavljamo jedan letak, a odma poslije letka počecemo sa izvještajem, letak, je potreban da se malo mase probude i da se populariziraju partizani. Izgleda da ćemo teškom mukom moći baciti 15–20 ljudi u odred i to sa cijelim Kninom i Drnišom, odredili smo ova dva dana sastanak cijelu noć i tu ćemo detaljno sve da stavimo na svoje mjesto.

... omladine stanje je za mrvicu bolje jedino što... 65 omladinaca, ali tek simpatizerčića, a ne... se malo kod njih radilo i imamo možda tek 2 ... [organizacije] sad vidite kako je stanje, kod njih što je... [Ne održavaju] sastanke po stanovima već u šetnji ili na ulici, i sa... ta a niti se može sve urediti kako treba, izmotavaju [se] da agenti stalno vrebaju te da im niko neće da ustupi stan stvarno tu su poteškoće i to je problem ali moraćemo i tome stati na kraj. Sad drugovi što se tiče mene mislim da ću ipak tu moći ostati barem koje vrijeme, ima nekoliko Splićana ali ja im uvijek nastojim... ja ću Vam od sada redovito pisat i slati izvještaj.

... ne to što bi mogli stavit u izvještaj od 28. XI gradanstvo Knina uopće nedobivaju kruha (i pure) tako da se opaža nervoza kod naroda (pred dva dana svjet je dva dana tiska se pred [općinom] bunio se da im dadu bonove za puru i brašno što je... malo došlo) tek. 4. XII počeli su nekima davat i to brašna krušnog 2 kg po osobi za mjesec dana, kukuruznog 4 kg. po osobi na mj. dana. Ulja 3 [l], petroleuma 1 l za čitavu obitelj i to gdje se ustanovi da nemaju... drva uopće Knin i okol. ne dobivaju jer nedaju četnici i... tal. vojnicima ukinuta je jedna bubljica kruha tako da dobijaju samo jednu tj. 1/4 za cijeli dan. Jedino kino ... samo za talijanske vojnike komandant tal. ... nase odgovornost i boji se da kad ... mogao netko baciti bombu i pobiti ih (U Kninu... doputovale su 3 ustaške ličnosti, a među [njima] zloglasni Jakaša te održali ustaškoj mladeži govor, prema još nepotvrđenim vijestima da je u Siveriću na zabavi koja se priređuje svake godine u znak sv. Barbare, došlo između Jakaše¹² i omladine do veliki skandala da je on jeo tuke pečene a omladina se teturala od gladi, i da je naposljetku morala uređovat žandarmerija, ah nemojte ništa pisat, dok ne dobijem točne podatke kako je to bilo, evo toliko da znate).

Od mog odlaska na omladinski forum morao sam prekinuti i sad nastavit kod omlad. kmt.¹³ morah smo jednog člana izibacit a na njegovo mjesto smo stavili jednu omladinku, mnoge stvari smo učvrstili i ima

¹¹ Vrančića

¹² Ustaša

¹³ Omladinskog komiteta

nade da će ići nabolje. Sad Vas molim da biste nam poslali barem jednu historiju S.K.P. (b)¹⁴ (ima ženska gimnazija dvije zakopane)... i to izvještaj kad izide ih letke, ako ... pošaljite isto jer smo uvatih šnjima dobre [veze. Ovdje je] zima tako daje nazad 3 dana bilo 7 ispod nule a obzirom da sam išao u tankoj robi... dobio na nogu bugance, te bi Vas molio ako možete da bi ste mi poslali barem... koju staru jaketu i gaće za po radi, te jedne ... bičve (ima u Tona od »Nade«), te cokule radi buganaca... Vinka Kaliterne Trumbučac br. 43 ne možete i nemojte kupovat, jer se može i mora sve pretrpiti zato i jesmo [partijci]. Javite što ima nova kod Vas je li se sredila omladina ... ime u Svetoga Marka. Obećajem da ću uložiti što je moguće više truda da se i ovdje stanje popravi ... (pu)tem ka pobjedi.

... sve pozdravljam u nadi da ćemo se uskoro vidjeti...

Slobodan, v. r.¹⁵

BROJ 124

OKRUŽNICA BR. 4 CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 6. PROSINCA 1941. GODINE¹

OKRUŽNICA BR. 4

Svim partijskim organizacijama, komitetima i jedinicama.

I

CK je u okružnici br. 3² objasnio partijsku liniju i istakao nužnost upornog rada na stvaranju Narodnooslobodilačke fronte i njenih rukovodećih organa narodnooslobodilačkog odbora.

Dosadnji uspjesi po toj liniji partijskog rada još uvijek ne zadovoljavaju. On se odvija i odviše sporo i na uskoj sektaškoj osnovi. Glavni uzroci slabih rezultata u stvaranju Narodnooslobodilačke fronte nalaze se u skretanju s partijske linije, njenom nerazumjevanju i nedovoljnoj odlučnosti u njenom provođenju u život. Neke organizacije i drugovi prave ove pogreške u borbi za stvaranje Narodnooslobodilačke fronte.

Prvo: Oni nisu mobilizirali sve partijske snage (komitete, aktive, organizacije i simpatizere) u borbi za stvaranje Narodnooslobodilačke

¹⁴ Svesavezne komunističke partije (boljševika).

¹⁵ Ante Jović-Slobodan.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na geštetneru) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 126, k. 101.

² Vidi dok. br. 66.

fronte kako je to naglašeno u okružnici br. 3, nego su tom radu posvetili vrlo malo pažnje i odredili svega nekoliko pojedinaca kojima su stavili u zadatak stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta.

Drugo: Mjesto da rad i borbu za stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta postave na najširu osnovu i da rade na pridobivanju širokih masa, pristalica raznih stranaka, a osobito pristalica HSS-a za Narodnooslobodilački front, neke se organizacije i drugovi ograničavaju na jalove razgovore sa pojedinim predstavnicima HSS-a i drugih stranaka. To je sektaštvo vrlo štetno i opasno, osobito kad se znade da dio vodstva HSS-a sprečava stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta, propovijeda pasivnost i koči svaku borbu protiv fašističkog okupatora i njegovih ustaških slugu.

Težište rada i borbe za stvaranje Narodnooslobodilačkog fronta mora biti u masama (rad odozdo), ali se ne smije zapustiti ni rad na pridobivanju predstavnika raznih stranaka i grupa (rad odozgo). Rad odozdo i odozgo treba kombinirati s borbom protiv protivnika i neprijatelja Narodnooslobodilačkog fronta i bremzera Narodnooslobodilačke borbe. Narodnim se masama mora uporno i neprekidno objašnjavati štetna uloga ovih voda i predstavnika raznih stranaka i grupa, koji propovijedaju mir i pasivnost, i time pomažu ugnjetače našeg naroda: fašističke okupatore i ustašku bandu.

Treće: U mnogo se slučajeva rad na stvaranju Narodnooslobodilačkog fronta ograničava na uspostavljanje labavih veza s pojedinim pristalicama raznih stranaka i grupa, ali se te veze ne proširuju i organizaciono ne učvršćuju.

Četvrto: Postojeći narodnooslobodilački odbori nisu postali borbeni rukovodeći organi narodnooslobodilačke borbe, jer im naši drugovi nisu postavili konkretne zadatke, nisu im objasnili njihovu ulogu i uputili u pravilan rad.

II

Karakter, funkcija i zadaci Narodnooslobodilačkih odbora

NOO nisu organi nijedne partije ili organizacije. U njima trebaju biti zastupane, preko svojih predstavnika, sve političke stranke, grupe i struje koje su na liniji borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih domaćih plaćenika. Pošteni i rodoljubivi elementi iz bivših općinskih uprava i drugih ustanova mogu ulaziti u NOO ako uživaju povjerenje naroda.

Zadaci NOO na oslobođenom području

1. Narodni su oslobodilački odbori na oslobođenom području privremeni organi vlasti, birani slobodno i neposredno od samog naroda. Oni su privremeni organi vlasti zbog toga što su ukinuti stari organi vlasti (općinska uprava, kotarska poglavarstva, žandarmerijske postaje)

kao uporišta okupatora i njihovih slugu, a buduće trajne oblike i organe vlasti odredit će oslobođeni narod poslije istjerivanja fašističkih okupatora iz naše zemlje i uništenja njihovih domaćih slugu.

Zadatak je NOO mnogostruk i raznovrstan. Oni vrše sve funkcije vlasti osim vojničke kojom upravljaju štabovi partizanskih odreda.

2. NOO, kao nosioci vlasti oslobođenog naroda, poduzimaju sve potrebne mjere da se aktivizira i ujedini sav narod u borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih ustaških i velikosrpskih plaćenika.

3. Oni poduzimaju sve što je potrebno da se partizani pomažu i opskrbe hranom, odjećom, oružjem i svim drugim potrebšinama. U tom cilju treba aktivizirati i organizirati sve narodne snage na svom području. U pomaganju partizana i njihovom opskrbljivanju, narodni će oslobodilački odbori najtešnje surađivati sa štabovima partizanskih odreda.

4. Oni organiziraju i održavaju red i sigurnost na oslobođenom području preko narodnih straža, koje osnivaju u svim mjestima. Narodne su straže podčinjene NOO.

Oni vode borbu protiv svih narodnih izdajica, plaćenika i agenata fašističkih okupatora i ustaških bandi, kao i protiv svih špijuna i sumnjivih tipova.

Oni organiziraju i provode obavještajnu službu preko svojih specijalnih lica i organa.

Isto tako vode borbu protiv svih pojava krađe, pljačke, razbojstva i nereda.

5. NOO organiziraju opskrbu i ishranu stanovništva, a osobito ishranu siromašnih slojeva i neopskrbljene porodice palih boraca i partizana. Pod njihovom je upravom sva privreda (proizvodnja, trgovina, saobraćaj), koja se stavlja u službu narodnooslobodilačke borbe.

Oni vode strogi nadzor nad trgovinom i sprečavaju izvoz hrane, stoke, itd. sa svoga područja. Svim sredstvima sprečavaju i onemogućuju da se okupatori i njihove sluge bilo čime opskrbljuju sa oslobođenog teritorija.

6. NOO organiziraju i provode prosvjetni rad preko škola, analfabetskih tečajeva, narodnih čitaonica i prosvjetnih društava.

7. Oni preko svojih predstavnika i organa rješavaju sve sporove koji nastupaju između pojedinaca i skupina.

8. NOO trebaju osigurati čvrstu pozadinu i nerazdvojnu vezu između naroda i njegovih partizanskih odreda, podižu borbeni duh, požrtvovanost i disciplinu stanovništva.

9. Za pravilno su funkcioniranje NOO potrebna materijalna sredstva. Pošto su ukinuti porezi na oslobođenom teritoriju, NOO moraju raspolagati drugim izvorima prihoda. Zato se u okviru Narodnooslobodilačke fronte i NOO osniva Narodnooslobodilački fond, u koji sav narod daje svoje priloge u novcu, hrani, odijelu i raznom drugom materijalu.

NOO mogu, prema potrebi, u korist narodnooslobodilačke borbe vršiti i rekviziciju od imućnih pojedinaca. Oni mogu zaplijeniti svu imo-

vinu narodnih izdajica i plaćenika fašističkih okupatora u korist narodnooslobodilačkog fonda.

III

Narodnooslobodilački odbori u krajevima gdje se vlast nalazi u rukama fašističkih okupatora ili njihovih ustaških plaćenika

1. NOO u neoslobodenim krajevima rukovode narodnooslobodilačkom borbom, i razvijaju sve oblike političke i ekonomske borbe — sve do naoružanog narodnog ustanka za oslobođenje našeg naroda ispod okupatorskog i ustaškog jarma.

2. Oni vode propagandu i borbu za okupljanje svih antifašističkih i rodoljubivih elemenata u Narodnooslobodilačkom frontu.

NOO ne smiju visiti u zraku, oni moraju biti izraz borbene volje masa i borbeni rukovodeći organi, u koje ulaze najbolji i najborbeniji ljudi koji uživaju narodno povjerenje.

3. NOO vode propagandu i pomažu ostvarenje i jačanje partizanskih odreda, pomažu njihovu borbu, prikupljaju za njih oružje, hranu i odjeću, obavještavaju ih o kretanju i namjerama neprijatelja, prikrivaju partizane itd. Oni moraju poduzeti sve da bi široke narodne mase svestrano pomagale partizansku borbu protiv fašističkih okupatora i ustaških bandi. Vršer mobilizaciju za narodnooslobodilačke partizanske odrede.

4. NOO populariziraju Sovjetski Savez kao zaštitnika svih ugnjetenih i porobljenih, kao predvodnika u borbi za uništenje fašizma.

5. NOO organiziraju i rukovode borbom protiv terora okupatora i njihovih ustaških plaćenika, sprečavaju hapšenje narodnih boraca, oslobadaju uhapšene i zatvorene borce. Organiziraju oružani otpor naroda u borbi protiv fašističkog terora.

Oni vode borbu protiv šovinističke ustaške propagande, organiziraju i vode borbu hrvatskih masa protiv progona i klanja Srba u Hrvatskoj i njihovog nasilnog pokrštavanja.

6. NOO organiziraju i vode borbu protiv ustaških bandi, suzbijaju njihovu propagandu, razbijaju ustaške organizacije tamo gdje one postoje i sprečavaju njihovo osnivanje u mjestima i krajevima gdje ih još nema.

7. NOO sprečavaju i onemogućuju mobilizaciju, sprečavaju da ustaška banda tjera sinove naše zemlje u borbu protiv bratskih sovjetskih naroda, i u borbu protiv oslobodilačke borbe partizana — u Liku, Bosnu, Srbiju i na Kordun.

NOO populariziraju borbu naroda u Jugoslaviji za nacionalno oslobođenje. Ističu potrebu bratske sloge, naročito Srba i Hrvata, i zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja.

8. NOO vode propagandu za bojkot tržišta i organiziraju široke seljačke mase u cilju provođenja tog bojkota.

Oni vode borbu protiv prodaje živežnih namirnica i stoke fašističkim okupatorima i sprečavaju izvoz hrane, goriva i raznih sirovina u fašističku Njemačku i Italiju.

9. NOO organiziraju i vode narodnu borbu protiv popisivanja žita i stoke i protiv rekvizicije. Za slučaj nasilnog oduzimanja hrane, stoke itd. od seljaštva, NOO moraju pripremiti i organizirati oružani otpor naroda i tako sprečiti pljačku njegove imovine.

10. NOO vode široku propagandu [u] seljačkim masama i građanstvu protiv plaćanja poreza i organiziraju njihovo neplaćanje, jer porezi danas služe narodnim tlačiteljima, fašističkim okupatorima i njihovoj ustaškoj bandi.

11. NOO vode borbu protiv svih protivnika i neprijatelja N.O. fronte i njene borbe. Oni moraju suzbijati utjecaj onog dijela vodstva HSS-a koji je neprijateljski raspoložen prema Narodnooslobodilačkoj fronti, propovijeda pasivnost i mir i time koči svaku borbu protiv fašističkih okupatora i ustaških bandi. Taj dio vodstva HSS-a nameće svoju politiku brežanjem narodne borbe i politiku pasivnosti pozivom na stranačku disciplinu i poslušnost. NOO mora pristalicama HSS-a objašnjavati štetnost takove politike i razbijati disciplinu u njihovim redovima, koja ide za tim da ih održi u pasivnosti. Oni moraju objašnjavati da disciplina u stranci ima služiti i jačati njenu borbu, a kada se ona zlorabljuje u druge ciljeve onda je treba razbijati, da bi se oslobodilačka borba mogla razviti i uspješno provoditi.

12. NOO, okupljajući široke mase u Narodnooslobodilačku frontu, mora nastojati da mase što čvršće međusobno povezu njihov borbeni moral, njihovu borbenu disciplinu i požrtvovnost.

Narodnooslobodilački odbori imaju se osnivati po selima, općinama, kotarevima i krajevima kako na oslobođenom, tako i na neoslobođenom području.

Partijske organizacije moraju osigurati rukovodstvo Partije u NOO, moraju kontrolirati njihov rad i pružati im svestranu i svakodnevnu pomoć.

IV

Akcioni odbori

U mjestima i krajevima gdje još ne postoje uvjeti za stvaranje NOO treba pristupiti osnivanju akcionih odbora, koji će organizirati bojkot tržišta, voditi borbu protiv rekvizicije i plaćanja poreza itd; te odbore treba osnivati s već unapred pripremljenim planom da se djelokrug njihovog rada i borbe postepeno proširuju, da s ekonomskih i nižih oblika borbe prelaze na političke i više oblike i da tako prodru u NOO.

V

Antifašistički front žena

Fašizam, koji nosi sa sobom rat i nezapamćeni teror, klanje, pustoš, nasilje, poniženje, glad i propadanje, bacio je žene u vrlo težak, nesnosan položaj — široki slojevi žena kod nas još ne učestvuju aktivno u borbi za nacionalno oslobođenje ispod fašističkog jarma, niti pak u borbi sa posebne zahtjeve žena.

U cilju aktiviziranja i povezivanja širokih slojeva žena i njihovog povezivanja u Narodnooslobodilačku borbu osniva se Antifašistička fronta žena, koja treba da obuhvati sve žene svih slojeva bez obzira na njihovu političku, nacionalnu i vjersku pripadnost. Antifašistička fronta žena ulazi u sastav Narodnooslobodilačke fronte.

Organizacioni oblik Antifašističke fronte žena (AFŽ)

1. Na čelu AFŽ kao njen rukovodeći organ nalazi se Antifašistički odbor žena za Hrvatsku. U pojedinim pokrajinama, na pr. u Dalmaciji, Lici itd. osniva se A02 za dotičnu pokrajinu. Oni su podčinjeni A02 za Hrvatsku, a na svom području rukovode radom svojih mjesnih A02, koji se osnivaju u svim gradovima, kotarevima i selima.
2. Radi lakšeg okupljanja i aktiviziranja žena, u velikim se gradovima osnivaju A02 po zanimanjima, na pr. A02 radnica, A02 intelektualki, A02 domaćica, A02 omladinki itd. Odbori koji su zastupani u mjesnom A02 razvijaju aktivnost na svim sektorima (tvornicama, kancelarijama, školama, na trgu, pred trgovinama itd.) i stvaraju aktive žena preko kojih će voditi propagandu i pokretati široke slojeve žena u borbu. Aktivi žena stvaraju se i po selima.
3. Predstavnice Antifašističkog fronta žena ulaze u nacionalnooslobodilačke odbore u svim mjestima i krajevima gdje oni već postoje.
4. Antifašistička fronta žena u Hrvatskoj, koja ima da ostvari borbeno jedinstvo i ujedini sve žene, jeste sastavni dio Antifašističke fronte žena Jugoslavije i svjetske AFŽ.

Zadaci AFŽ

1. Da široke slojeve žena aktivizira i pokrene u Narodnooslobodilačku borbu protiv fašističkih bandi i njihovih ustaških plaćenika.
2. Da svim sredstvima pomaže borbu Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda.
3. Da popularizira SSSR i njegovu vodeću ulogu u borbi za uništenje fašizma.

4. Da vodi antifašističku propagandu, da sprečava fašiziranje žena i ženske omladine, da uništava postojeće fašističke organizacije žena i sprečava stvaranje novih.

5. Da vodi borbu protiv terora okupatora i ustaških bandi.

6. Da sprečava mobilizaciju koju sprovode fašistički okupatori i njihove ustaške sluge radi borbe protiv SSSR-a i gušenja oslobodilačke borbe partizana Jugoslavije.

7. Da vodi borbu protiv izvoza hrane i goriva u zemlje naših tlačitelja — fašističkih okupatora.

8. Da vodi borbu za dovoljnu ishranu, a protiv gladi i skupoće, oduzimanja hrane i odjeće u korist fašističkih bandi.

9. Da vodi borbu protiv slanja žena na rad u Njemačku, gdje su izloženi teroru, gladi i poniženju.

10. Da vodi borbu za ravnopravnost žena i muškaraca u tvornicama i radionicama (jednaka plaća za jednaki rad), na studijama itd.

11. Da vodi borbu protiv svih mjera kojima ustaške bande nastoje da ponize i okuju žene i da ih upregnu u službu svoje zločinačke izdajničke politike.

Partijski komiteti i organizacije trebaju odmah povesti široku propagandu za stvaranje Antifašističkog fronta žena i pristupiti osnivanju antififašističkog odbora žena. Tom se radu koji mora biti postavljen na najširu osnovu treba posvetiti najveća pažnja. U AOZ-a treba da ulaze naše najbolje i najaktivnije drugarice (članice partije i simpatizerke) i najbolje i najborbenije žene iz raznih ženskih organizacija i redova organiziranih žena.

Partijske organizacije su dužne da osiguraju rukovodstvo Partije u AF2-a i njenim odborima, da kontroliraju i pomažu njihov rad i borbu.

Sva rukovodstva, organizacije i članovi moraju obavezno dobro proučiti ovu okružnicu i poduzeti sve da se u njoj istaknuti zadaci što bolje i što prije ostvare.

6. XII. 1941.

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU BR. 117 OD 9. PROSINCA 1941.
0 AKCIJAMA SOLINSKOG PARTIZANSKOG ODREDA, FORMIRANJU
ODREDA U CETINSKOJ KRAJINI I TERORU OKUPATORA
U SPLITU¹

Akcije Solinskog partizanskog odreda. Otkad su Talijani zaveli pojačan teror u Dalmaciji i počeli slati rodoljube u internaciju, mnogi su otišli u gore, da se kao partizani bore protiv okupatora. Tako su i solinski rodoljubi osnovali svoj odred, koji se uspješno bori protiv okupatora.² Jedne noći mala grupa solinskih partizana napala je talijansku patrolu od 10—15 vojnika. Na strani okupatora bilo je mrtvih i ranjenih, dok su partizani ostali neozleđeni. Za vrijeme dok je jedna grupa partizana rušila telegrafске stupove naišla je veća patrola talijanskih vojnika. Partizani su se bez gubitaka povukli. Jedna druga grupa napala je 5 talijanskih kamiona sa vojnicima. Vojnici su napustili kamione i sklanjajući se vikali: »Viva bandiera rossa«. Partizani su tada obustavili paljbu. Jedan oficir je mrtav, a nekoliko vojnika ranjeno. Kod Klisa su partizani odnijeli 250—300 metara telefonske žice.

Veći partizanski odred formirao se u cetinjskoj krajini.³ Kad se odred oboružao, krenuo je put Bosne, da se spoji sa glavnim partizanskim snagama. Prolazeći kroz sela partizani su pjevali narodne pjesme i izvikivali parole narodno-oslobodilačke borbe. Seljaci su ih oduševljeno dočekali. Talijani i ustaše su nakon toga došli u ta sela i počeli odmah sa pljačkom i proganjanjem seljaka. Kad im seljaci nisu htjeli reći, gdje se nalaze partizani, Talijani su u selu Bračevu zapalili 25 kuća, te su uhapsili 40 seljaka. Seljaci, koji su pobjegli stupili su u Cetinjski odred. U selu Vrdovu Talijani su zapalili dvije kuće i opljačkali sve što su mogli u selu naći. U selu Zarijaku fašistički oficiri zaveli su strašan teror. Crkvu su pretvorili u javnu kuću. S ukradenim vinom su se opili i doveli žene i djevojke te ih silovali. U selu Biteliću su uhapsili 11 seljaka i odveli ih u sinjski zatvor. Iz ovih sela fašisti su otjerali 1.500 komada što krupne što sitne stoke. Mladi partizanski odred idući prema svom odredištu srušio je telegrafске stupove i kvario cestu. Do sukoba je došlo na jednom mjestu. Nakon nekoliko ispaljenih metaka Talijani su se povukli, a partizani su bez gubitaka nastavljali put.

Teror protiv stanovništva u Splitu. Odmah nakon izdajničkog poziva nekih gradana i biskupa, da narod policiji izruči narodne borce, fašisti su u Splitu zaveli teror oslanjajući se na ovu izdaju. Zabranili su kretanje po gradu između 5 uvečer i 7 ujutro. Po noći su redom obilazili

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gestetneru) u Vojnom muzeju, Beograd.

² O formiranju i akcijama Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 116).

³ Odnosi se na Sinjski NOP odred, nazvan i Cetinjski (vidi dok. br. 62, 64 i 65).

kuće pretresali i odvodili u internaciju sve građane za koje su sumnjali da se neće pokloniti tuđinskim okupatorima. Odveli su u Italiju preko 500 naših građana. Nekoliko stotina građana zadržali su u zatvorima kao taoce. Domaći fašistički banditi polakomili su se za obećanim nagradama te denuncirali građane. Mnoštvo građana je izmučeno na policiji do smrti kao tobožnji atentatori. Po ulicama su pucah na ljude usred bijela dana. U ulici »11 puka«⁴ stotine bijesnih crnih pasa pucali su na jednu kuću i svu je demolirali. Nema danas u Splitu porodice kome neko nije ubijen, u zatvoru ih internaciji. Ali Splitsani se neće dati ovim terorom zaplašiti. Spht će ostati centar hrvatske Dalmacije u borbi protiv tuđinskih okupatora.

Sredovjekovni uvjeti rada na brodogradilištu. Fašistički psi su se naročito bijesno okomili na radnike u brodogradilištu. Nakon što su preko 100 radnika pozatvarah ili otpremili u internaciju, mislili su da mogu s radnicima raditi što hoće. Uveli su 8-satni neprekidni rad bez odmora, ukinuli naplatu za prekovremeni rad te sile radnike **da** rade po noći uz akord. Oni koji su određeni za noćni rad moraju da rade bez prekida 24 sata. Osim toga uveden je za sve radnike nedjeljni rad, tako da uopće radnici nemaju nedjeljnog odmora. Kraj toga se uvijek nadnice obračunavaju po nezakonitom kursu. Eto što je fašizam donio radnicima! Tražite sedamsatni rad! Tražite koliko dinara — toliko lira! Ne radite nedjeljom i noću. Ne radite na akord!

Pokvarenost fašista je bezgranična. To se vidi i po tom što fašjo poziva obitelji interniraca da ih »pomogne«. Pokvarenjaci koji su naše ljude denuncirali, mučili i zatvorili, sada im nude pomoć. Hoće pokvarenjaci da i naš svijet moralno ponizi i pokvari. Ne dajte se poniziti! Ne primajte novac iz krvavih ruku svojih ubojica! Ako trebate pomoći obratite se na »Narodnu pomoć«.

⁴ Sada Partizanska ulica.

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KP II ZA DALMACIJU BR. 118 OD 12. PROSINCA 1941.
O SUĐENJU RODOLJUBIMA U ŠIBENIKU, HAPŠENJU U SPLITU
I NEODAZIVANJU OBVEZNIKA U VOJSKU S TERITORIJE
DALMACIJE KOJA JE PRIPADALA NDH¹

Šibenik: 4/XII je ovdje završen proces protiv 40 rodoljuba.² Osuđeno na smrt 16 (svi u bještvu), a ostali su osuđeni na robiju od 20 godina. Ovih dana će biti održan novi proces protiv druge velike grupe (preko 30) rodoljuba.

Vrlika: Javljaju nam da je tamo prije nekoliko dana došlo do sukoba između seljaka i fašista, koji su na sajmu nagonili seljake da pozdravljaju fašistički. Fašisti su izvukli kraći kraj pa su nakon toga bijesni (njih 150) provalili u selo i počeli tući sve redom i Srbe i Hrvate. Seljaci Vrlike su bili prisiljeni pobjeći u šumu. Oni su uvidjeli da se jedino oružanom borbom i slogom Srba i Hrvata mogu osloboditi krvavih okupatora.

Split: Početkom ove sedmice fašisti su ponovo uhapsili oko 50 brodogradilišnih radnika. Očigledno je da su fašisti izvršili ova hapšenja radi toga, jer su bili prisiljeni da radi otpora radnika ukinu nedjeljni rad.

Pavelić mobilizira! Ne odazivajte se u ustašku vojsku! Krvavi Hitler izgubio je preko 6 miliona svoje vojske. On je sanjao, da će za mjesec i po stići do Urala. Ali taj san razbio je junački otpor Crvene Armije. Onda je sanjao, da će za nekoliko dana osvojiti Moskvu, ali i taj san je razbila Crvena Armija. Sada Hitler sanja, kako, da zaustavi nadiranje Crvene Armije, da zadrži svoje pozicije i da izmoli mir. Ali je Crvena Armija započela polagano istjerivanje neprijatelja. Ona razbija i taj Hitlerov san. Hitler se boji Crvene Armije. I u tom svom strahu želi da ga spasi pokoreni narodi. Izdao je nalog svim svojim vazalima, da mobiliziraju sve pokorene narode, da bi ih poslao na front. Počela je mobilizacija **Ceha**, Poljaka, Slovaka, Bugara, Norvežana, Grka itd. I hrvatski izdajica Pavelić započeo je mobilizaciju. Hrvatski narod, kog je Pavelić pokušao zavarati velikom demagoškom krilaticom o »nezavisnoj državi« svijestan je, da je pokoren, zarobljen i opljačkan kao i svi drugi slavenski narodi. Danas hrvatski narod vidi, da ga Pavelić goni u krvavi rat, u sigurnu smrt protiv njegove slavenske braće. Ali hrvatski narod ne sluša krvavog Pavelića i njegovog još krvavijeg gospodara Hitlera. Hrvatski narod neće u ustašku vojsku. Naročito neće narod kod nas u Dalmaciji koga je Pavelić prodao talijanskom fašizmu. Kako nam stižu vijesti iz raznih mjesta Dalmacije obveznici neće da se odazivaju u vojsku. U

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešteteru) u Vojnom muzeju, Beograd.

² Redakcija nije pronašla ovu presudu (vidi dok. br. 339).

Makarskoj od 25 pozvanih samo se je 1 odazvao, na Pelješcu od 20 samo 4. Ranije smo već izvjestili da se velika većina pozvanih u omiškom kraju i na otocima također nije odazvala u vojsku. Narod sluša poruku svojih sinova, koje je Pavelić poslao protiv slavenske braće, a koji su sa oružjem u ruci prešli Crvenoj Armiji, da se bore protiv krvnika Hitlera. Ta naša braća su zajedno sa ostalim slavenskim vojnicima iz Hitlerove armije Slovacima, Ukrajincima, Cesima i Poljacima održala kongres i poručila svim vojnicima Slavenima u Hitlerovoj vojsci: Vojnici Slaveni! Mi smo nasilno mobilizirani! Napuštajte redove Hitlerove vojske, ne pokoravajte se naredenjima tlačitelja. Slijedite naš primjer! Stupajte u naše redove, da se skupa sa Sovjetskim narodima borimo za našu slobodu! »Mi dodajemo! Ne idite u Hitlerovu i Pavelićevu vojsku! Stupajte u partizanske redove! Nastao je čas obračuna sa zakletim neprijateljima hrvatskog naroda, sa njemačkim i talijanskim fašistima i njihovim slugama ustašama!

BROJ 127

**IZVJEŠTAJ JERKA LOVRIĆA, SEKRETARA KOTARSKOG KOMITETA
KPH SINJ OD 16. PROSINCA 1941. O RADU KOMITETA¹**

16/XII [1941.]

P[okrajinskom] K[omitetu] KPH za Dalmaciju]

Dragi drugovi:

Dobili smo vaše pismo, novac, literaturu i sanitetski materijal. Što ste nam pisali da vam odmah odgovorimo, što smo učinili po pitanju vojske, od dolaska druga Bilobrk² za rad ovamo, i koja nam je potrebna literatura za rad. Po tim pitanjima vam ne mogu konkretno odgovoriti pošto sam ja sam u mjestu, a svi ostali drugovi na terenu a i radi toga ove nedjelje nije održan sastanak O. K.³ pak mislim za koji dan da će svi drugovi doći da bi mogli održati sastanak i dati vam odgovor a nastojaćemo da bi jedan drug došao doli uopće potrebe kako bi vas najbolje upoznali...⁴ što se tiče vojske mi stalno...⁵ U vezi toga i mi ćemo ovdje o tome povesti računa ali bilo bi korisno da bi u našem izvještaju⁶ napisali nekoliko redaka, da se ne odazivaju u izdajničku vojsku nego da biježe i priključuju istinskoj borbi za slobodu hrvatskog naroda, koju vode partizanski odredi. Drugovi ukoliko izlazi izvještaj⁷ šaljite nam ga što prije i to više nego prije bar 50 kom.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/39.

² Vjerojatno Mate Bilobrk.

³ Odnosi se na Kotarski komitet KPH Sinj, ali su se u to vrijeme partijska rukovodstva pojedinih područja tako nazivala.

⁴ i ⁵ Dokument oštećen, nečitljiv.

⁶ i ⁷ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

Drugovi: Šaljemo vam izvještaj originalan druga Ivana K. da ga proučite i date odgovor ali to treba da stigne najkasnije za subotu da bi ga mogli na vrijeme dobiti. Drugovi pošto taj izvještaj nismo mi svi proučili radi toga pošaljite ga natrag sa odgovorom, da bi se upoznali i ostali drugovi s njim.

O. K.
Srdan v. r.⁸

BROJ 128

IZVJEŠTAJ ANTE JONIĆA, INSTRUKTORA PK KPH ZA DALMACIJU OD 16. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SVOM BORAVKU I RADU U KNINU¹

Izvještaj br. 2. 16. XII.41.

Drugovi.

[Evo] tek sad mogu da Vam pošaljem izvještaj, jer onaj drug što je imao [vezu sa] čovjekom, bio je osutan, a ne on nego još dvojica iz komt.² Do sastanka tek je danas došlo do njega, bilo je kritike na poje[dince] iz Komt. i oni su danas obećali da će pružiti i...³

[Formirali] smo tek danas 2 par⁴ jedinice, jer do sada ... jednu (i to od većine čl. kmt.⁵ stariji i omi.⁶) oni o radu jed.⁷ nisu davali važnosti jer nisu ni znali da su jed.⁸ glavni oslon partije zbog toga drug V.⁹ je još po selima i izgleda da je on uvatio dosta veza sa selima i da će seljaci biti od pomoći, ova dva do 3-četiri dana moramo pošto poto isturiti odred,¹⁰ kupimo već za part[izane] malo ide teško da nam je barem nabavit još samo 50—100 ... Sa sabotazama evo tek ćemo sad početi jer do sada nije se o njima mnogo ni vodilo računa. Jedan čl. kmt.¹¹ je našem... neki drugi stvari neovisno od kmt.¹² Evo izdajemo i letak¹³ [čim] izade poslaćemo Vam nekoliko primjeraka, te ■ da nam date sud. Materijal što ste nam poslali smo primili i već je [u] prometu, poslali smo odma nešto u Drniš a ostalo za nas .. nam osim toga izdajemo i onu pjesmu¹⁴ iz br. 3 organa K. P. J. pa mislimo da će je pravoslavni

⁸ Jerko Lovrić
¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/40.
² Komiteta KPH Knin.
³ Na ovom i ostalim mjestima u dokumentu gdje se nalaze točkice dokumenat oštećen, nečitljiv.
⁴ Partijske
⁵ Članova komiteta
⁶ Omladina
⁷ Partizanskih jedinica
⁸ Vrančić Nikola
⁹ Misli se na Kninski NOP odred.
¹⁰ Član Komiteta
¹¹ Komiteta
¹² Vidi dok. br. 144.
¹³ Odnosi se na pjesmu partizana Dragoslava M. Tomića »Pozdrav srpskom narodu« (vidi Arhiv IHRP, KP-24/40).

seljaci svi jedva dočekat, inače mogućnosti] za rad su dosta dobre, ali nažalost ništa se nije rad.¹⁵ [Primili] smo pismo od štaba (brigade)¹⁶ tj. tamošnjeg O. K.... Obećaju da će nam pružiti pomoć u materijalu tj. ... pišu još da je drug Krtija¹⁷ poginuo, a da je Polovina¹⁸ [talija]naš te Dujić¹⁹ s kim smo imali sporazum — protiv okupatora] ... on se bori protiv Hrvata i radnog naroda. Pišu da im šaljem part. materijal iz Splita, Knina i Šibenika, te vam preporučam da nam možete radi toga slati i malo više... kruha, pure, drva još uvijek nema i isto i ono ... štaju,²⁰ broj jedan, moglo bi biti još aktuelno. Poslaće mo Vam i naš prvi izvještaj br. I.²¹

Osim toga pišu da je kod njih malo slabo sa hranom, i da ima seljaka koji bi dali žito: za sol, duvan, papir, boja, sanit.²² [mašina] pisača, šećer, šapirograf; ulje, glicerol, veš, kože, itd. [za] namirnice koje oni nemaju, apeluju na nas da im... kupujemo već kupimo kod naših ljudi, poče. .. [nadamo] se da nećemo ni za naš odred skupit što ga mislimo] ... poslali su nam nekoliko komada »Borbe«²³ te i Vama nešto šaljem. Javite nam da li vi dobijate ili ne, da se za drugi put znamo ravnat, još kažu da su drugovi nekonspirativni i da koji je to M. K.²⁴ koji njega svak zna, to je jedan kurir neš[to] pisao. Uхватili smo jedno pismo i gdje izdajice pozivaju i Kn[in]jane] da dođu na četničku sjednicu, ali je narod protiv njih ogor[čen]. Nije se niko odazvao, i simpatije su na našoj strani samo treba radit, radit i radit, izgleda da je općenito ušao strah u neke drugove i malo se boje kompromitovat, ja obilazim i ne ... formiran grupe, a naročito omladine (i sad jedinice imamo ... ako mi postane vruće ja ću onda u odred jer neće biti daleko.] Sad mi sreće puca kad vidim prilike i uslove za rad ali se ne radi, i ne mogu to podnijem sad sam malo ih stegao, [izg]leda da će zapet a to oni stvarno [mogu] barem malo bolje [ako ho]će. Kod omladine komit.²⁵ je prilično učvršćen, a i grupe nisu najgore, samo fali im najviše revolucionarnost a ... objašnjavajuć, nekako ide nabolje, finansije ... [om]ladina davala je ukupno 150 Din od sada ... samo jedan aktiv 600 Din. ali pare ćemo davat... financ. slabo stoji, a mislim da pokraj... potrebne. Sada ću Vam redovito slati izv. (legitimaciju još nisam dobio i biće možda potrebna i Vaša pomoć u tome ...

Pozdrav svima

Smrt fašizmu — Sloboda — narodu.

Slobodan,²⁶ v.r.

¹⁵ Radilo
¹⁶ Odnosi se na Stab Drvarske brigade.
¹⁷ Orešković Marko-Krtija, član CK KPH, organizator ustanka u Lici, ubijen od četnika 20. listopada 1941.
¹⁸ Gorko Polovina, tada bio komesar Lapačkog partizanskog bataljona ali je zbog povezivanja s četnicima i Talijanima smijenjen u prosincu 1941. (vidi »Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojnoistorijski institut, tom V, knj. 2, d. br. 76).
¹⁹ Momčilo
²⁰ Nejasna rečenica
²¹ Odnosi se na list »Naš izvještaj«. Redakcija nije pronašla ovaj broj lista.
²² Sanitetskog materijala
²³ List »Borbe«
²⁴ Mjesni komitet
²⁵ Komitet
²⁶ Ante Jonić

BROJ 129

IZVJEŠTAJ IVANA AMULIĆ A, ORG. SEKRETARA PK KPH ZA
DALMACIJU OD 19. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU
KPH ZA DALMACIJU O SVOM PUTU I RADU U OMIŠU
I IMOTSKOM¹

19/XII 1941.

Dragi drugovi!

Ja sam ovde 3 da[na], Onda mislim proč preko Graca, Metkovića za Dub.² Po povratku svratiću se u Vrgorac.

Ako su Senja³ i Bilobr[k]⁴ već nabavili dokumente, neka putuju ovamo, onako kako sam vas obavjestio u prošlom pismu. Neka se jave u Hotel »Jadran« kod konobara Frane Tomaševića i neka pitaju za druga broj dva. Odavde će parobrodom dalje. Isto tako ako je spreman Klar..⁵, neka dođe i on odma. Ovde je potreban.

Ovde sam se sastao sa Franom. On mi je obećao da će naći čovjeka za prenošenje materijala. Da li će u tome uspjeti to će saopštiti vama do li. Ako mu uspije, povežite dotičnog sa tehničarom i neka mu uruči 60 kom Izvještaja⁶ za ovde redovno.

Ovde smo razgovarali o mogućnosti uspostave tehnike. Oni se spremaju uzet pis[acu] mašinu koja bi košta[la] oko 6000 din. Budući da smo dali 1 ili 2 rezerve, pošaljite jednu odozdola, da se ne troši novac, isto iako i jedan aparat za umnožavanje. Za prebacivanje ovamo rekao mi je Frane da će to on urediti, pak razgovarajte o tome sa njime.

U Postrani i.a tako i u Omišu tražili su da dođe jedna drugarica koja bi održala nekoliko sastana[ka] sa ženama [gdje u] dva sela [ima] oko 50 žena..⁷ da neznaju kako p[očeti]. Mišljenja sam da pode svakako jedna drugarica (za Božićne) praznike i obide sva ova mjesta. Veze preko Zmornice, u koliko se nisu sa vama povezali.

U Imotskom sam se našao sa jednim Španjolcem sa Studenaca. Zove se **Bilić** Jure. Bio je odgovoran za partijski rad u Baraki 22 među interncima u Gurs. Kaže da pozna Maksa⁸ da je on bio njegov veliki prijatelj. Pošaljite pismo Maksu ako nije još tu i pitajte ga da li ga pozna i kakav je taj čovjek. Ja sam mu dao za dužnost da ide odma u Livno i poveže se sa Livnom.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/41.

² Dubrovnik

³ Petar Grubišić-Pjero je zajedno sa Matom Bilobrkom, otišao iz Splita u Dubrovnik.

⁴ Mate Bilobrk

⁵ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.

⁶ Odnosi se na list »► Naš izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju.

⁷ i ⁸ Dokumentat oštećen, nečitljiv.

⁸ Maks Boce

Šor...¹⁰ je ostao u Imotskom da obide sve rajone. Na sastanku podijelili smo Imotsku krajinu na 8 rajona i zaključili da se organizuje 8 rajonskih komiteta. Ovu reorganizaciju iziskivalo je ogromno prostranstvo ovog kraja.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Bruno,¹¹ v. r.

N. B.

Frane je...¹² Pošaljite odma Izvještaj i s a v...¹³ materijal kao i Istoriju V. K. P. (b)...¹⁴

Ovde smo imali razgovore sa samostalcima i nacionalistima. Postoje izgledi za stvaranje zajedničkog Odbora. Materijalnu pomoć već daju. Obavezali su se na 5000 Din mjesečno redovno, a koliko bude više potrebno izražaju spremnost na sve što bude potrebno. Danas tražimo veze sa HSS-ocima.

Frane traži Brkinu legitimaciju (rev.) da bi mu trebala. Ako je kod nekoga pohranjen[a] da mu se dade.

Upitajte Franu radi veze sa Kninom. Postoji mogućnost povezivanja preko Sinja sa poštanskim kolima.

Bruno, v. r.

¹⁰ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi.
¹¹ Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.
¹² u 13 / 14 Dokumentat oštećen, nečitljiv.

BROJ 130

**PISMO POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD 20.
PROSINCA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O REZULTATIMA RADA U PRVIM MJESECIMA BORBE
I UZROCIMA NEUSPJEHA PRVIH PARTIZANSKIH ODREDA**

Prijevod.¹

CENTRALNOM KOMITETU KPH

Dragi drugovi! U našoj zajedničkoj izjavi o neuspjehu dalmatinskih partizanskih odreda u mjesecu augustu,² mi smo uvidjeli i sami sebe osudili zbog naših učinjenih grešaka. Znamo i svjesni smo toga, da za takve griješite snosimo odgovornost. Potpuno se slažemo s vašom odlukom, da Pokrajinski komitet kaznite opomenom.

Sto se tiče otvorenog pisma,³ koje ste uputili partijskim organizacijama i članovima Partije u Dalmaciji, smatramo za potrebno i pravilno, da vam u vezi s tim pismom saopćimo naše mišljenje. Kod toga nas rukovodi samo odanost i vjernost našoj Partiji i njenom rukovodstvu.

Nakon zločinačkog napada njemačkog fašizma na SSSR i u vezi s primljenim uputama i direktivama CK KPH i CK KPJ, poduzeo je Pokrajinski komitet sve mjere, da svim snagama poradi na mobilizaciji partijskih organizacija u Dalmaciji. Radili su na jedinstvenoj narodno-oslobodilačkoj fronti u borbi protiv okupatora i njegovih slugu.

Tokom mjeseca jula proveli smo u Splitu štrajkove protiv okupacije fašističke Italije, u kojima su sudjelovali i radnici Splita, Solina i okoline. U polovini mjeseca augusta pokrenuli smo u vezi sa odlaskom partizanskih odreda štrajk »električnih poduzeća«, u kome je sudjelovalo 90% ukupnog radništva. Dalje ćemo navesti sabotaže itd., koje smo proveli u Splitu za vrijeme napada na SSSR: paljenje dvaju velikih vojnih transportnih brodova, jedan sa 4—5000 t., drugi od 5—8000 t., paljenje jednog velikog vojnog skladišta, nadalje sabotaže na 4 ratna broda u brodogradilištu; teško je oštećeno kormilo na nosaču aviona »Zmaj«, a minonosci »Kobac« i »Soko« bili su dva puta teško oštećeni eksplozivom. Ova dva minonosca trebala su prije 4 mjeseca isploviti, ali se još danas nalaze u brodogradilištu u Splitu na popravku.

Zatim je prije mjesec do mjesec i po isplovio minonosac »Orao«. Putem je zbog sabotaže nastalo oštećenje na mašinama i morao se ponovo povući u brodogradilište. Potopljene su dvije jahte i to jedna s velikom količinom municije, i druga, koja je vlasništvo guvernera Dalmacije Bastijanini-a. Uništeno je bilo 15—20 lokomotiva i veći broj vanoga, a že-

¹ Original je zaplijenio neprijatelj. Redakcija posjeduje prijevod sa njemačkog jezika koji se čuva u Institutu za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/43.

² Vidi dok. br. 56.

³ Vidi dok. br. 1X3.

Ijeznička pruga bila je oštećena kod Labina, Kaštela i Solina. Osim toga su izvršili još druge manje sabotaže radnici brodogradilišta, željeznice, tvornice cementa i drugi. Navest ćemo još uspješnu demonstraciju daka kao i mobilizaciju građanstva protiv pokušaja talijaniziranja i fašiziranja škola, zbog čega Talijani škole ove godine uopće nisu otvorili, zatim demonstracije u vezi s kruhom i protiv okupatora na otocima Hvar, Brač i Vis.

Sve te navedene akcije kao i oružane borbe, koje smo izveli bacanjem bomba na ulicama Splita, Šibenika, Solina, Vodica i Zatona; kao i oružani napadi na talijanske odrede na ulicama Solina, Vrljike, Sinja . . . kao i općenito partizanske borbe, stajale su nas mnogo žrtava, Sinj 30 mrtvih, Split 18 mrtvih, Drniš 7 strijeljanih, Šibenik i Vodice 26 strijeljanih i 23 osuđena na smrt, koji se nalaze na bijegu i još mnoga druga strijeljanja u Dalmaciji!⁴ Svi ti drugovi pali su u aktivnoj borbi protiv okupatora, dok su s druge strane vojni sudovi u Šibeniku i Splitu izrekli na stotine godina tamnice. Tim mjerama bilo je samo u Splitu pogodeno preko 1000 osoba.

U prvim danima napada na SSSR, počeli smo izdavanje »Našeg izvještaja«, kroz koji smo dnevno popularizirali liniju Partije i propagirali potrebu oružane borbe protiv okupatora. Tokom ovog vremena izišlo je 118 brojeva. Naglasili smo važnost narodnooslobodilačke fronte i ujedinjenja svih narodnih snaga u toj borbi.

Mi se u Dalmaciji ne nalazimo u istoj situaciji kao i ostali dijelovi naše zemlje. Kod nas je bila laktita talijanskih okupatora ne zaoštriti odnose s narodom, tj. taktika laviranja i popuštanja. Drugo, vodstva svih građanskih stranaka, naročito HSS, bila su na liniji pasivnih odnosa prema okupatoru usprkos svim našim nastojanjima. Zatim sve izbjeglice iz naše čitave zemlje, koje su došle u Dalmaciju, većinom u Split, nisu samo nastojale da s okupatorom održavaju mirne i pasivne veze, nego su sklopile kompromis.⁵ Osim toga moramo još naglasiti, da kod nas ne živi pravoslavni element, kojemu je u drugim dijelovima Hrvatske voda došla do grla i koji je u takvom položaju, da treba da brani svoj život i opstanak. Ti pravoslavni elementi, koji su pobjegli pred ustaškim krvocima u šumu, da spase svoj život zaista su spremni zaborbu, ali senalaze u rejonima kod Livna i Knina, gdje su naše partijske organizacije vrlo slabe ili ih uopće nema. Taj pravoslavni elemenat bio je pod jakim utjecajem velikosrpskih stranaka i nama nije bilo lako, da im se u tako kratko vrijeme stavimo na čelo i da taj element organiziramo za borbu protiv ustaša i okupatora.

Poznato vam je, da je imala Partija u Dalmaciji svoje najjače oslonce i utjecaj u gradovima Split, Šibenik i ostalim obalnim gradovima i na otocima, a baš u tim obalnim gradovima bile su koncentrirane jake snage talijanske vojske.

Dakle, kao što vidite, morali smo se boriti protiv svih tih poteškoća, i mi smo sami vodili kurs pooštavanja borbe protiv okupatora i u te

⁴ Vidi dok. br. 96, 296, 297, 298, 299, 312, 313, 316 i 317.

⁵ Vidi dok. br. 79, 87, 91, i 102.

oružane borbe stupali smo uglavnom s našim partijskim kadrom i s našim simpatizerima. Konstatacija druga Brke⁶ bila je da smo mi u Dalmaciji partijski više dali nego bilo koja pokrajina. Drugovi, smatrali smo za potrebno, da vam to saopćimo u vezi s mišljenjem pojedinih drugova iz rukovodstva da »Dalmacija nije ispunila nade« i da »ništa ne vrijedi«. Istina je, drugovi da ste vi rekli kuriru⁷ i Francu,⁸ da mi ništa ne vrijedimo i da ćete nas raspustiti. U ovom listu saopćit ćemo vam naše mišljenje, da smo bili vrlo začuđeni, kada smo čitali vašu okružnicu br. 3,⁹ u kojoj ste govorili o raspuštanju dalmatinskih partizanskih odreda. Nama nije poznato, da je bila u Dalmaciji dana parola: »Ne dajte se od Talijana provocirati«. Odmah prvog dana dolaska okupatora znali smo, da oni neće izazivati nezadovoljstvo naroda protiv sebe i već smo tada rekli, da je to njegova taktika i dali smo svim organizacijama direktivu, da vode kurs zaošttravanja odnosa prema okupatoru, tj. kurs na oružanu borbu. Uostalom, smatramo, da broj 120¹⁰ dovoljno govori o liniji koje smo se držali.

Istovremeno kada je bio drug Jović¹¹ kod nas u mjesecu julu u novonastaloj situaciji bilo je postavljeno pitanje formiranja partizanskih odreda i razvijanja partizanskih borbi u Hrvatskoj. Uz izvještaj o prilikama i stanju u Dalmaciji,¹² dao je drug Jović i svoje mišljenje o tome, u kojim predjelima Hrvatske postoje najbolji uvjeti za partizanski pokret. Naveo je granicu Bosne i Dalmacije, Drvar, Liku, Kordun, i sjevernu Dalmaciju. Da smo u ove krajeve uputili veći broj naših rukovodilaca možda ne bi bilo uspelo četničkim elementima Đujiću,¹³ Bogunoviću,¹⁴ Paji Popoviću i kompaniji izvršiti zločinačku izdaju Drvara¹⁵ i pustili unutra fašističke pse. Istovremeno opisao je drug Jović uvjete, koji postoje u Dalmaciji za partizanski pokret. Naveo je terenske poteškoće, gole stijene, nestašicu šuma, u ljetu nestašicu vode, a kao što je poznato to su toliko važni uslovi, da se ne mogu pustiti iz vida. U okružnici navodite, da je to likvidatorsko shvatanje. U jednom izvještaju pisali smo vam da ove poteškoće nisu nesavladive, ali da se o njima mora voditi računa. To su pokazala naša dkupa iskustva. Udaljenost od Splita do Sinja iznosi 36 km. Ovaj put može se prijeći u jedan dan, ali Splitski odred išao je od Splita do Sinja od ponedjeljka navečer do četvrtka ujutro i to zbog toga što tamo nema šuma i tako se moglo ići samo noću. Ovu nestašicu šuma osjećaju mnogi odredi Solina i Cetine. Solinski odred održava se samo zbog toga, što su drugovi iskopali zemunice¹⁶ gdje žive i odakle i vode borbu protiv fašista. Cetinski odred¹⁷ bio je ovih dana opkoljen od talijanske vojske i zbog nestašice šuma

⁶ Rade Končar

⁷ Vjerojatno se odnosi na Zlatu Šegvić ili Dobrilu Jurić.

⁸ Franc Barić

⁹ Vidi dok. br. 86.

¹⁰ Odnosi se na broj izvedenih akcija.

¹¹ Vicho Krstulović

¹² Redakcija ne posjeduje taj izvještaj.

¹³ Momčilo Đujić

¹⁴ Brane Bogunović

¹⁵ Vidi dok. br. 46.

¹⁶ Skloništa pod zemljom.

¹⁷ Odnosi se na Sinjski odred, nazivan i Cetinski odred.

izložen vatri talijanskih strojnica. Sreća je bila što su se nalazili u blizini vrha brda inače bi bili svi pobijeni. Dakle prevladah smo sve geografske poteškoće i usprkos svim tim poteškoćama mi vodimo partizansku borbu. U svojem pismu navodite da je uzrok što u Dalmaciji nije osnovan nijedan partizanski odred u tome, što Pokrajinski komitet nije shvatio potrebu oružane borbe i da je baš zbog ovakvog stanja potrebna intervencija CK. Pismo CK sadržavalo je i to, da ste poslali nekoliko drugova u pomoć za formiranje odreda. Sve je to trebalo dokazati našu veliku lakomislenost i nedovoljnu političku samostalnost. Vi nam, drugovi, niste objasnili u vašim intervencijama i pismima i po drugovima Mirku¹⁸ i Silji,¹⁹ da moramo najprije prirediti politički teren, kao što niste ništa ni rekli o pripremama i organiziranju, nego ste vi jednostavno naredili, da treba u Dalmaciji odmah početi s oružanim akcijama i zauzimanjem sela. Kad su drugovi Mirko i Silja forsirali, da u roku od 3 dana organiziramo odred i stavimo ga u pokret, nismo to mogli drukčije shvatiti nego da je to vaša odluka i uputa, te smo to i bez primjedbe prihvatili. Dakle, ovdje je naša samostalnost, a ne kao što vi pišete u pismu Brki, da smo mi pokazali našu nesamostalnost u nepravilnom shvaćanju vašeg pisma. U pismu apelirate na naše članstvo, da se okupi oko Pokrajinskog komiteta, ali vaše pismo nas stavlja u teški položaj. Svi naši antipartijski oportunistički elementi, a osobito grupa Jelaska, Marić, Baljkas, ne trebaju ništa drugo nego ovo pismo u borbi protiv Pokrajinskog komiteta i Partije.

Danas se čuje od onih, koji su pod njihovim utjecajem, slijedeća glasina, da je drug Jović slao ljude u partizane, da tamo nastradaju i da je on (Jović) od odijela sakupljenih za partizane dao izraditi odijela za svoju djecu.²⁰ I kad vi u otvorenom pismu bacate svu krivicu na Pokrajinski komitet, onda možete biti sigurni, da će nas još više optužiti u vezi s palim drugovima, što nam ne može biti svejedno. Otvoreni stav u vašem pismu predstavlja još veću kaznu nego opomena, koju ste nam dali. Uvjereni smo, da bi drug Brko dijelio naše mišljenje, kad bi bio slobodan. Vi tražite da vam objasnimo onaj pasus u vašem saopćenju, u kojem se govori o našoj nesamostalnosti, nasuprot drugovima iz rukovodstva, zbog čega je došlo do nepravilnih zaključaka. To se odnosi — kao što ste i sami u pismu naveli, na generalni štrajk u septembru 1940. u koje vrijeme su bili u Splitu tri druga iz rukovodstva. Citava krivica u pitanju partizana bila je bačena na naše rukovodstvo u Dalmaciji. Na Zemaljskoj konferenciji i kasnije u »Proleteru« bilo je saopćeno da je učinilo Pokrajinsko rukovodstvo u Dalmaciji vrlo velike griješke. Vodio se kurs za generalni štrajk, tako kao da drugovi iz rukovodstva, koji su se nalazili cijelo vrijeme u Dalmaciji, ne mogu biti pozvani na odgovornost za te griješke. Znamo, da smo učinili nekoliko griješaka i ne bježimo od odgovornosti za njih, ali ne smatramo za korektno, da se sva krivica baca na Pokrajinski komitet Dalmacije.

¹⁸ Mirko Kovačević-Lala

¹⁹ Pavle Pap-Silja

²⁰ Odnosi se na stare frankionaše iz grupe Vicka Jelaska.

Tom prilikom hoćemo naglasiti, da nam ne pružite dovoljno konkretnu pomoć, čak ni onda, kada nam dajete direktive za rad i akcije, pa čak ni onda kada uvidate da činimo griješke. Pisah ste nam, da platforma naše narodnooslobodilačke fronte²¹ nije dobra, a niste nam ukazali na konkretne griješke i nedostatke, iako ste nam to obećali. Ne samo to, da još danas ne znamo griješke platforme, nego i dalje ostajemo mišljenja, da je sadržajno dobra i politički pravilna.

Istina, prilično je dugačka, ali smatramo pravilnim da je čitaju široke mase i da se ovdje opširnije ocrtavaju ciljevi borbe protiv okupatora.

S pravom ste nas kritizirali, da vam šaljem vrlo loše izvještaje o djelatnosti organizacija o pokretu Dalmacije. To je istina. Ali mi nastojimo, da vam šaljem u svim pitanjima što bolje izvještaje. Kao što vidite šaljem vam i sada izvještaje od 6 stranica. I protiv volje dobijamo utisak, da nas vi previše napadate i optužujete. Na pr. navodite u posljednjem pismu, da je bila vrlo velika naša griješka, što se dozvolilo, da se preveze druga Brku u vojnu bolnicu. Kažete, da smo trebali postaviti stražu. Ali kao što vam je možda poznato ovdje je policijski sat u 7 sati navečer. Optužujete nas, da smo mi dozvolili, da drug Brko pokuša pobjeći skokom kroz prozor, ali mi mišimo, da za njegovo oslobodenje nije bilo potrebno, da skače s nogom u gipsu. Pišete nam zašto smo dozvolili takova masovna hapšenja u Splitu itd.

Možda ćete reći, da smo sitničavi, ali ako smo se već odlučili, da vam pišemo, onda ćemo pisati sve što namjeravamo. Ne bi bilo drugarski niti lijepo, ako bi sve te stvari zadržavali i skrivali. Nadamo se, da ne ćete naše pismo shvatiti tako kao nešto slično i zajedničko s predašnjim i antipartijskim harangiranjem protiv rukovodstva sa strane Jelaski²² i drugih. To je drugarsko pismo, upravljeno na vas, naše rukovodstvo, prema kojemu imamo puno povjerenje te u pismu iskreno ističemo sve ono što mišimo, da je u interesu Partije i pokreta.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POKRAJINSKI KOMITET ZA DALMACIJU

²¹ Vidi dok. br. 34.
²² Vicko Jelaska

BROJ 131

IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
OD 20. PROSINCA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH
O STANJU PARTIZANSKIH ODREDA I POLITIČKOJ SITUACIJI
U DALMACIJI

Prijevod¹

Dragi drugovi, primili smo materijal, koji ste nam poslali po drugarici² (pismo o Draži Mihailoviću³ i vojničke direktive⁴). Pismo o Draži Mihailoviću smo umnožili i dostavili svim organizacijama u pokrajini tako, da se svi članovi upoznaju s našim odnosom prema četnicima, kao i s ulogom samog Draže Mihailovića. Odlučili smo, da sadržaj tog pisma još ne objelodanimo (na pr. preko »Našeg izvještaja«) s obzirom na to što je moskovski radio u zadnjima danima nekoliko puta javljao, da su u Jugoslaviji u toku velike borbe protiv okupatora pod rukovodstvom Draže Mihailovića⁵ i uslijed toga odgodili smo, da objavimo sadržaj prije nego što dobijemo direktive.

U posljednjem pismu⁶ nismo vam mogli poslati podatke o broju partizana u Dalmaciji. S ovim ćemo vas opširno obavijestiti o stanju partizanskog pokreta kod nas. U prvom redu o moralu kod partizana, koji je sada mnogo bolji nego pred 3—4 mjeseca. Mnogi drugovi iz Splita i okoline traže da ih pošaljemo partizanima. Među njima ima i nekoliko pristalica ostalih građanskih partija. U nekim selima kotara Livno, Kupres i Sinj javljaju se seljaci kao dobrovoljci. Ova promjena je, s jedne strane, rezultat našega rada i naše borbe, represalija koje vrše Talijani nad stanovništvom i Pavelićeva mobilizacija. Talijani na veliko hapse. Iz Splita su internirani preko hiljadu patriota u Itahju. Osim toga bilo je mnogo strijeljanja i smrtnih osuda. Uz to su došli i pozivi u ustašku vojsku i to u područjima, koja pripadaju NDH. Oni se ne odazivlju pozivima nego se skrivaju u šumama i gorama. Iz Makarske javljaju, da se od 25 bjegunaca javio sam jedan na vojničku dužnost. U Sutivanu na Braču se od 13 nitko nije javio. Na Pelješcu od 20 mobiliziranih otišlo je 16 partizanima, a četvorica nisu htjela ići ni ustašama ni partizanima. Sa otoka Brača od 60 otišlo je samo 6. Slične vijesti primili smo danas iz ostalih mjesta Dalmacije. Kao posljedica spomenutih okolnosti prilično se poboljšao partizanski pokret. Pred 20 dana formirao se partizanski odred u sjevernoj Dalmaciji (Šibenik i okolina)

¹ Original zaplijenio neprijatelj. Prijevod sa njemačkog jezika u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-6/55.

² Odnosi se na Dobrilu Jurčić.

³ Vidi »Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojno-istorijski institut, Beograd, tom V, knj. 2, dok. br. 34.

⁴ U ovim vojničkim direktivama govorilo se o formiranju, daljnjem učvršćenju i obliku vojno-političke organizacije partizanskih odreda.

⁵ Vijesti radio Moskve o borbi koju vodi Draža Mihailović protiv okupatora stvarale su zabunu dezorijentaciju kod masa i — u krajnjoj liniji, demobilizaciju u borbi koju je KP vodila pod rukovodstvom druga Tita.

⁶ Ovo pismo redakcija nije mogla pronaći.

i otišao u određenom pravcu.⁷ Odred broji 70 partizana. Kako nam nadalje javljaju, spremno je u Šibeniku daljnjih 400 dobrovoljaca, koji će stupiti partizanima.

Drugi odred u Solinu, u blizini Splita, broji 60 ljudi. Odred je u većini sastavljen od radnika iz solinskih tvornica, koji se već 4-5 mjeseci kriju pred terorom ustaša i talijanskih okupatora. Odred radi prilično dobro. Napada Talijane, pomaže sabotaže u solinskim tvornicama. Sastav i rukovodstvo prilično je dobro. Pitanje prehrane je prilično teško. Osin toga odred se skriva i spava u takozvanim zemunicama (rupe pod zemljom), iz kojih kasnije vrše napade i akcije. Drugi način spavanja i skrivanja ne postoji u području Solina. Treći odred se nalazi u rejonu Sinja kod Bitelića i broji 40 ljudi. Ovaj odred je izvršio nekoliko napada na Talijane, ceste i ošteto telefonske veze. Napao je i jedan samostan i dva župna dvora, a župnika su odveli i predali Livanjskom odred, koji ga je likvidirao.⁸ Robu i živežne namirnice pravoslavnog samostana bili su ustaše rekvirirali. Župnici su to vrlo rado predali seljacima i partizanima. Ova akcija bila je pravilna i korisna. Ipak taj napad na župni dvor kao i to što smo odveli župnika nije ostavilo dobar utisak na splitsku biskupiju, i splitski biskup⁹ je u jednom pismu vjernicima iskoristio ovaj slučaj protiv nas. Pokrajinski komitet poslao je partizanskom odred pismo,¹⁰ u kome mu je objasnio ciljeve partizanskih akcija protiv koga treba da se partizani bore i kako. O svakoj akciji treba da vode računa. Ovaj odred uglavnom je sastavljen od partizana. Odred se je u zadnje vrijeme podijelio na tri grupe. Svaka je uzela po jedan sektor i imala zadatak od takve grupe stvoriti odred. Primjetili smo, da je odred zbog toga na svojoj sposobnosti izgubio, ali oni su nas uvjeravali, da će u najkraće vrijeme stvoriti tri jaka odreda. Sinjski odred se izdržava našim novcem, koji smo mu mi poslali dosad 40.000 dinara (14.000 lira). Odred je potrebno bolje rukovodstvo. Pokrajinski komitet je odlučio uputiti još jednog drugu iz Splita u odred.¹¹

Četvrti odred¹² operira u livanjskom i kupreškom području. Iz pisma koja primamo iz ovog odreda, vidi se, da među tamošnjim seljaštvom vlada masovno oduševljenje za pristupanje partizanima. Računa se time, da se može obuhvatiti u područje kotara Kupres po prilici 800 seljaka dobrovoljaca. Ali oni nemaju mnogo oružja. Zaključili su, da će jednu oružničku stanicu razoružati u tom selu U pismima nisu nas obavijestili

⁷ Iz Šibenika, Prvić-Luke, Sepurine i Srime krenuo je 5. prosinca u Liku odred od 26 partizana pod komandom Frane Kusača. S otoka Iza, Dugog otoka i Molata krenula je 6. prosinca grupa od 35 partizana na čelu s Antom Baninom u Liku, gdje se istog mjeseca formirala u Krbavici od njih i grupe od 16 partizana iz Vodica, koja je ranije došla, dalmatinska četa, koja je ušla u sastav bataljona »Ognjen Priča«, kao treća četa.

⁸ Odnosi se na samostan Dragović u koji su upali borci partizanskog odreda »Starac Vujadin« i partizani Sinjskog NOP odreda. Župnik iz sela Zasioka bio je ustaša i neprijatelj NOP. Zapljenjeno žito podijeljeno je seljacima. S ovom akcijom Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju nije se složilo, jer je ona politički bila nepravilna, pa je kasnije uputio pismo odred u vezi s njom.

⁹ Klement Kvirin Bonetačić.
¹⁰ Odnosi se na pismo Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju u kome se boricima skreće pažnja zbog upada u samostan i ukazuje na odnos prema narodu, pojedini ljudima i političkoj liniji NOB.

¹¹ Odnosi se na Edu Santinija.
¹² Livanjski odred na Cincaru, kasnije dobio ime narodnog heroja Vojina Žirojevića.

0 brojnomo stanju u partizanskom odredu, ali vjerojatno ih ima 50. Odred dobro politički radi. U 4 sela su održali zborove i birali su jedan narodnooslobodilački odbor. Oni nastoje, da u borbi protiv okupatora ujedine sve Srbe, muslimane i katolike. Seljaci nude partizanima živežne namirnice, blago i sve što im je potrebno. U tom području žive uglavnom pravoslavci. Odlučili smo, da i u ta dva kotara pošaljemo dva druga iz Splita. Pred 4 dana smo saznali, da se vode borbe između partizana i Talijana u kotaru Livno, ali službenog izvještaja nismo primili, nego znamo samo to, kako nam drugovi iz Sinja pričaju, da su doveli iz Livna u Sinj teretne automobile s mrtvim i ranjenim Talijanima. Pozitivno znaju i to, da je talijanska vojska išla za Livno.¹³ Peti odred¹⁴ nalazi se u drugom dijelu livanjskog područja (sela Sajković, Crni Lug i druga), ali taj odred je pasivan i ne vodi nikakve akcije. Sastav odreda je slab i politički je na vrlo niskom nivou. Jedino što ima dovoljno oružja, po prilici 200—250 pušaka. Odred spada pod komandu bosanskih partizana (Drvar),¹⁵ ali je od njih odrezan zbog udaljenosti i loših veza. U toku od 4 mjeseca došao je drug iz Drvara¹⁶ do njih. Drugovi su mišljenja, da bi bilo mnogo bolje, kad bi se taj odred nalazio pod našom komandom, te bi se u tom slučaju odred aktivizirao, a ljudi i oružje bi se mnogo bolje iskoristili, i zbog toga bi bilo potrebno, da štab u Drvaru obavijesti odred, da se stavi pod komandu Dalmacije. Razumije se, da to važi za slučaj, ako se i vi i ostali u Drvaru tamo složite.¹⁷

Na Pelješcu postoji grupa partizana, koja se sastoji od 16 drugova, koji se skrivaju, jer neće u vojsku. Drug iz PK,¹⁸ koji se je prije nekoliko dana vratio iz Pelješca, izradio je zajedno s njima plan, prema kojem bi se grupa iz Pelješca spojila sa 30 rodoljuba iz Metkovića time, da počne sa akcijama na Pelješcu: razoružanjem oružanih stanica i drugo. (Tako će taj odred u početku brojiti 46 partizana.). U mjestima i okolini Knina, Vrlike, Makarske — što se tiče broja raspoloživih ljudi — postoji mogućnost za osnivanje partizanskih odreda, jer se dovoljno drugova skriva, djelomično zbog mobilizacije, djelomično kao posljedica terora okupatora i ustaša.

Kao što vidite, mogućnosti su za partizanski pokret kod nas sada bolje nego što su bile ovog ljeta. Sazreli su uvjeti, da se formira štab za partizanske odrede u Dalmaciji.¹⁹ Do sada je sva pitanja partizanskih odreda pretresalo i rješavalo operativno rukovodstvo pri PK. Štab treba da izradi zajednički plan, efektivniju međusobnu povezanost odreda i pručava pitanje organizacije, naoružanja, opskrbe i nabavke, zatim pitanje akcija, a naročito pitanje oslobođenja sela i teritorija. Ovo pitanje je vrlo

¹³ Talijanske jedinice upućene su u Livno zbog pojačanja garnizona i vođenja borbe protiv partizana.

¹⁴ Odred «Starac Vujadin».

¹⁵ Odnosi se na štab Drvarske brigade.

¹⁶ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

¹⁷ Odlučeno je da odred bude pod kontrolom štaba

¹⁸ Ivan Amulić, tada organizacioni sekretar PK KPH.

¹⁹ Štab Dinarsko-dalmatinskih odreda formiran je početkom

Komandant je bio Vicko Krstulović, politički komesar

Dinarsko-dalmatinskih odreda.

prosinca 1941. godine.

Maks Baće-Milić.

važno i treba ga dobro proučiti, jer mi na pr. možemo zauzeti Vrliku, gdje nema mnogo vojske, ili da razoružamo oružničku stanicu u Muću, da zauzmemo taj rejon i postavimo narodnooslobodilačku vlast; ali mi bismo se mogli samo kratko vrijeme zadržati ne samo u mjestu nego i u tom rejonu. Dakle, da nas razumijete, mi ne mislimo samo na to da napadamo Talijane, vršimo različite akcije, razoružavamo oružničke stanice, odlazimo u sela i održavamo konferencije, a da na danom teritoriju ne uspostavimo vlast i u slučaju mogućnosti, da se trajno na njemu zadržimo. Tako dakle stoji stvar danas s partizanskim odredima i pokretom u Dalmaciji. Sveukupno bit će po prilici 250 partizana pod oružjem. Ali broj je onih, koji imaju želju da dodu partizanima još veći. Nismo vas obavijestili o odredu, koji se nalazi ispod Dubrovnika (kod Huma — Gacko), u koji je došlo nekoliko drugova iz Dubrovnika. Drugovi iz Dubrovnika imaju vezu sa odredom, pomažu ga, ali odred, po našem mišljenju, ne treba da potpadne pod komandu Hercegovine.

Kao što sam vam već u posljednjem pismu javio, oslabile su represalijama partijske organizacije u Splitu, dok se stanje partijskih organizacija popravilo u provinciji. Mi smo se iz Pokrajinskog komiteta sa terena vratili, ali dvojica su odmah otišla natrag.²⁰

Na zadnjem sastanku PK odlučili smo, da ćemo još 10 funkcionera i aktivista iz Splita poslati na ona mjesta, gdje je rad partijskih organizacija slab i gdje ima uslova za partizanski pokret. Sekretar Mjesnog komiteta Split,²¹ kojemu se teško održavati u Splitu, ići će u rejon Livno—Kupres, gdje postoji masovna sklonost za partizane, ali je stanje partijskih organizacija slabo. U Dubrovniku je bio drug iz PK²² 20 dana. Šaljemo i dva druga, jednog u Šibenski odred,²³ drugoga u Knin.²⁴ Općenito kanimo, prebaciti jednog druga iz pokrajine na rad u druge sektore, gdje će danas biti korisniji.

Pitanje Narodnooslobodilačke fronte. Kroz čitavo vrijeme održavamo stalne kontakte sa predstavnicima građanskih partija i grupacija radi osnivanja jedinstvene Narodnooslobodilačke fronte. U zadnje vrijeme smo u tome nešto napredovali, dok su prije predstavnici drugih političkih partija odbijali naše prijedloge za saradnju, naročito o pitanju oružane borbe, sa motivacijom, da je još prerano i da mi lupamo glavom u zid. Danas su ih prilike prisilile, da uvide, da oružana borba, koju vode narodi Jugoslavije protiv okupatora, nema samo uspjeha, nego da ta borba ima svjetski značaj. Građanske partije kod nas uvidaju da one u slučaju, da i dalje zadrže svoje pasivno držanje, potpuno gube povjerenje svojih pristaša i to je razlog, da su se u izvjesnoj mjeri aktivizirale, da ne ostanu bez svakog utjecaja na budući razvoj prilika u politici. Oni izjavljuju, da su sada spremni s nama saradivati. Samostalni demokrati²⁵ su pripravnosti

²⁰ Odnosi se na Vicka Krstulovića i Andriju Božanića.

²¹ Odnosi se na Edu Santinija.

²² Odnosi se na Ivana Amulića.

²³ Vjerojatno nije upućen nitko, jer je ovaj Odred 5. prosinca krenuo u Liku.

²⁴ Odnosi se na Bruna Ivanovića, koji je ubijen od četnika 1942. godine.

²⁵ i ²⁶ Vidi objašnjenje 29 uz dok. br. 56.

piti u Narodnooslobodilački odbor i u tom pravcu djelovati na HSS. Obćali su poslati svoje ljude u narodnooslobodilačke odbore, koji će se formirati u poduzećima i uredima (uputili su već svog predstavnika u odbor činovnika). Daju nam mjesečno novčanu pomoć za partizane.

Nacionalisti²⁷ su također za osnivanje Narodnooslobodilačkog odbora. Politički odobravaju i oružane akcije te su spremni pružiti materijalnu pomoć za te akcije, ali ne žele učestvovati u tim akcijama. U Splitu se nalazi veći broj oficira²⁷ (400). Oni su sporazumni u svakoj formi suradivati s nama, a naročito su voljni lično učestvovati u partizanskim borbama. Oni vide i priznaju, da predstavljamo snagu, kojoj ne mogu pobjeći i zbog toga nas traže i žele sa nama pregovarati. Ali ne zbog toga što im je sloboda naroda na srcu, te se žele angažovati u borbi protiv okupatora, nego što nas žele iskoristiti i kasnije se, u odlučnom trenutku oboriti na nas, zajedno s drugima.²⁸ To primjećujemo ovdje sasvim jasno. Imajući to sve pred očima, mi ćemo i ubuduće nastojati, da čuvamo jedinstvo naroda u borbi protiv okupatora. S Hrvatskom seljačkom strankom stvar je još uvijek na mrtvoj točki. Oni još uvijek ne će da suraduju s nama službeno kao organizacija. Karakteristično je, da između hiljadu interniraca iz Splita nema ni jednog pristasa HSS. U Dubrovniku je izjavio poslanik Hrvatske seljačke stranke gospodin Mišetić,²⁹ da će čekati na svršetak rata i do tada pomagati ustaše. U okolini, tj. u pokrajini, stanje nije ništa bolje nego u Splitu. U pokrajini postoji jedinstvena fronta sa narodnooslobodilačkim odborima i u selima kotara Kupres, gdje su partizani. Narodnooslobodilački odbor postoji i u Sutivanu na otoku Braču, ali tamo su uglavnom naši ljudi. I na Korčuli postoji narodnooslobodilački odbor, ali bez pripadnika HSS. Opaža se, da se građanski elemenat u našoj pokrajini približava našim drugovima. Iz Knina javljaju, da tamo pripremaju sastanak naših pripadnika, HSS i JRZ.³⁰ U Solinu su oficiri tražili sastanak s našim partizanima, a u Makarskoj je tražio jedan potpukovnik; čini se, da oficiri traže zbog toga, jer žele biti komandanti u našim partizanskim odredima.³¹ Dakle, drugovi, toliko vam mogu pisati o rezultatima naših pregovora i nastojanjima oko stvaranja Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte odozgo.

U Šibeniku su nedavno osudili na smrt 16 rodoljuba (svi su na bijegu), a ostali su osuđeni na tamnicu od 2—20 godina. O borbama u Livnu izvjestit ćemo vas slijedeći put. Radnici brodogradilišta u Splitu poduzeli su akciju protiv nedjeljnog rada. Fašisti su o tome saznali i obustavili nedjeljni rad prije nego što je akcija počela. S tim u vezi uhapšeno je 50 radnika. Na škveru su radnici oštetili veliku dizalicu. U tvornici cementa »Majdan« i »Sv. Kajo« oštetili su radnici pust (Filz) te je proizvodnja cementa lošeg kvaliteta.

²⁷ Za iskrenu suradnju bili su tada, a kasnije su i pristupili NOP Mihovil Taglia, Rudi Primorac, Branko Obradović i dr.

²⁸ Odnosi se na bivše oficire i nacionaliste, pristalice pokreta Draže Mihailovića.

²⁹ Roko Mišetić

³⁰ Do ovog sastanka nije došlo krivicom predstavnika građanskih partija.

³¹ Razgovori su vođeni, ali bez rezultata, pri čemu se postupalo vrlo oprezno.

Demonstracije radi **Kruha** bile su u Komiži na otoku Visu, u Sutivanu i Supetru na Braču. Naročiti uspjeh bio je u Komiži, gdje se demonstracija pretvorila u političku. Mnogo je bilo uhapšenih, a neke uhapšene žene odveli su u Split.

Sada vam, drugovi, pišemo šta je s drugom Brkom.³² Uspjelo nam je doći s njime u vezu i tačno saznati gdje se nalazi, nakon što su ga prevezli u vojnu bolnicu. Drugarica, koja je dva puta išla u bolnicu, da tobože posjeti talijanske vojnike, nije ga nijedanput mogla naći. Drugarica,³³ koja se namjerno povezala s jednim oficirrom-lječnikom iz bolnice, da nešto sazna, navela ga je na razgovor o Brki, ali se oficiru učinilo to sumnjivo i tako je morala razgovor skrenuti na druge vode. Danas poslije podne rekao mi je drug Jović,³⁴ da mu je zagarantirano, da se može za 5000 lira osloboditi koga god se želi iz zatvora direktno preko vode Fašija u Splitu. Zaista kod Talijana vlada velika korupcija i mi dopuštamo, da se to može dogoditi. Odlučili smo, da mu odmah isplatimo 5000 lira, a nakon oslobodenja Brke isplatit ćemo još 5000 lira. Mi ne štedimo samo ako je moguće, da ga oslobodimo. Ništa drugo ga ne tereti osim falsificiranja propusnica i legitimacija. Time bi imao taj fašista formalnu motivaciju, da ga pusti na slobodu. Vrlo nam je teško što vam ne možemo saopćiti bolje vijesti o Brki, ali učinili smo sve, da ga oslobodimo iz ruke fašističkih krvnika.

Fašistima je uspjelo otkriti mjesto gdje smo štampali »Naš izvještaj« Našli su ciklostil, nekoliko brojeva »Našeg izvještaja« i pismo o Draži Mihailoviću. Talijani su se previše veselili. Pošto smo na još jednom mjestu imah štampariju. »Naš izvještaj« nije prestao izlaziti. Sada izlazi dva-put tjedno.

Šaljemo vam izvještaj Pokrajinskog odbora Narodne pomoći ..³⁵ Uпитah su nas iz Dubrovnika za Vasu Srzentića iz Beograda, koji se predstavlja kao komunist i koji je primio novac od jednog bogatog Dubrovčanina. Kurir,³⁶ po kojem vam šaljemo ovo pismo ima brata, koji ima navodno visoki položaj i kazao nam je, da bi se njegov brat stavio nama na raspolaganje. Razgovarajie s njim o toj stvari lično. Otvoreno pismo,³⁷ koje ste poslali članovima Partije u Dalmaciji o partizanima nismo mogli umnožiti, jer nam je nakon akcije u novembru tehnika onemogućena.³⁸ Osim toga pismo je i oštećeno tako da ga ne bismo mogli izdati bezpriekorno. Šaljemo vam i 4 zadnja broja »Našeg izvještaja«. Juče smo saznali, da se u Drnišu sakriva Darsul® (trockist, kojemu je Baljkas³⁹ pisao iz Pariza vama poznata pisma).⁴¹ Stavlja se na raspolaganje i traži ga. Rekli

³² Rade Končar-Brko.

³³ Drina Delić

³⁴ Vicko Krstulović

³⁵ Vidi dok. br. 139.

³⁶ Javor Vučković

³⁷ Vidi dok. br. 113.

³⁸ Vidi dok. br. 325, 326 i 336.

³⁹ Odnosi se na Sekulića (Redakcija nije mogla doznati ime), koji je kasnije pristupio NOP i poginuo kao borac Prve dalmatinske brigade 1943. godine.

⁴⁰ Ivo Baljkas

⁴¹ Redakcija ne posjeduje ta pisma.

smo drugovima, nek u njega nemaju povjerenja i neka ga zasada još nezaposle, dok kod vas ne provjerimo stvar. On naime govori, da mu nije poznato zašto je bio isključen

S drugarskim pozdravom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

20. XII. 1941. g.

Borić⁴²

BROJ 132

**IZVJEŠTAJ SEKRETARA KOTARSKOG KOMITETA KPH SOLIN
DRAGE GIZDIČA OD 20. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O RADU I AKCIJAMA U RAJONU
KLISA I ZAGORI¹**

DOPUNSKI IZVJEŠTAJ O RADU I AKCIJAMA

Rad na selima u Zagori

Od natrag 3-4. mj. mi posvećujemo punu pažnju radu sa Zagorom, ali uza sav trud rad nije na onoj visini na kojem bi trebalo da bude, razlozi su i vam[a] dovoljno jasni, a to su uglavnom, da se kroz kratko vrijeme nemože nešto većeg postići tim više što ne poznamo niti ljude na koje bi se trebali obratiti a tih je nažalost vrlo malo.

Sa Ogorskim selima kojih je 9 imao veze preko koji se i radi. Mi smo po zaključku P. K. tražili da ode naš čovjek gori 10-tak dana, kog je M. K.² i deligirao, ali 2 druga iz njihova rukovodstva su to odbila iz razloga, što su partizani s druge strane Svilaje pak žandari često patroliraju kroz taj kraj i čovjek stran kroz tolko vrijeme nebi se gori održao. Radi toga mi ćemo sa njima češće preko kurirske veze kontaktirati i pomagati im koliko kad se bude moglo. Ali bez njihova učesća sve će biti bez ozbiljnijih rezultata, jer konkretni rezultati na tamošnjem terenu mogu se postići samo uz stalan, a ne povremen rad . . .³ Selima Lećevečke općine smo također posvetili pažnju, ali rezultata nikakova. Jedini drug preko koga smo radili iz Dugobaba je uhapšen natrag 10 dana i tu sada moramo tražiti druge ljude.

⁴² Ivo Lučić-Lavčević, član PK KPH za Dalmaciju.

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/42.

² Mjesni komitet

³ *io I* Dokument oštećen, nečitljiv.

Selima Zagore od Klisa—Muća smo se također obratili ali ti ljudi nisu ništa uradili, pak tražimo druge ljude i već smo se sa čovjekom iz Prugova sporazumili, da u što kraćem vremenu organizira sastanak tri sela, te da nas izvjesti kako bi mogao na isti otići naš čovjek. Neki ljudi iz Muća i Podnevorica su uhapšeni na koje smo se trebali obratiti.

Selima Zagore istočno od Klisa smo također se obratili i pronašli neke ljude, kojim smo dali i uputstva za rad. Po ovim selima, moramo se sporazumiti sa čovjekom iz Dugopolja, te u što kraćem vremenu održati sastanak sa njima. Čovjek iz Dugopolja se je već trebao sa nama sastati i mi smo ga čekali, ali nije došao, te ga ponova očekujemo, jer nam je potreban i poradi kanala za prenos robe, pak nam ga što prije pošaljite.

Vuković Jozo iz Kotlenica na kog smo se obratili ima veze sa Ing. graditeljem Petrovićem, a nama nije poznat stav tog čovjeka, pak nam javite dali on može i dalje da sa pomenutim Inž. održava kontakt.

Iz Docca smo doznali preko jednog druga na kog smo se obratili, da je naš čovjek, šofer i vlasnik autobusa iz Docca Markić Drago, pak mislimo da bi ga Vi mogli povezati direktno sa Splitom. Ljudi iz Dugopolja, Kotlenica i Docca se poznaju, pak bi trebalo dati Dugopolju zadatak da sa njima radi.

Napominjemo da za sada naš odred⁴ nemože vršiti ma kakve ..⁵ par dana, onako kako ste vi istakli..⁶ Da će pojačati reakcija, pak smo ~~na~~ 8 dana obustavili akcije i dali ljudima zadatak da se izgrade skloništa, jer su ondašnja usljed velikih kiša porušila se. Potla par dana dolazi velika blokada o kojoj ste obavješteni. Iza toga su izvršene akcije slijedeće. Jedna grupa par. odreda je otišla u Zagoru i popilala 2 km telegraf, stupova između Radošić—Lečevica.⁷ Žandari su vodili istragu. Mi sumnjamo da je druga iz Dugopolja radi tog i uhapsilo, jer je hapšen par dana iza tog. Drugovi iz te akcije su predviđali da bi se to moglo desiti, pak istu nisu ni izvršili blizu njegova sela već dalje. Isti drug je bio kroz to vrijeme bolestan. Potla tog je došlo naređenje da se akcije na našem terenu obustave. Odred je dobio zadatak da ode u Zagoru na akciju i čeka na određeno vrijeme tj. kad noću bude mjeseca, jer po mraku je nemoguće im se kretati.

Natrag 2-3 dana prošla su tri seljaka iz Bosne od Livna sa sjenom, kog su prodali našem seljaku. Tu su se raspričali, kako su oni »ustaše« kako su preko 600 djece i žena četničkih bacili u jame i kako su ih mučili. Kako su muški pobjegli u šume i kad Njemačka dobije rat kako će i njih poubijati. Uпитani što će biti ako Rusi dobiju rat rekli su, da će onda sami iskopati rupu i ubiti se, jer bi ih oni mučili. Doznavši ovo i provjerivši ustanovilo se je da su krvoločni ustaše, dvojica, a treći da nije. Od njih da je jedan glavar a da je jedan Peraica brat onog što su ga Talijani kao ustašu strijali.⁸ Mjesni⁹ je uzeo na sebe jer se nije mogao obavjestiti sa Splitom, radi kratkoće vremena, i zaključio da se onu dvo-

* Solinski NOP odred.

⁵ Dokument oštećen, trebalo bi da stoji akcije.

⁷ Akcija izvršena 28/2. studenog (vidi dok. br. 425).

⁸ Treba da stoji strijeljah.

⁹ Mjesni komitet KPH Solin.

jicu ustaša ubiju kad se vrate iz Kaštela, gdje su išli da kupe vino ...¹⁰
Po selima se komentira razno ali ko čuje da su ustaše i što su sve radili,
svaki odobrava.

U tvornici u Majdanu, je bilo više akcija manjih kao paljenje ležaja
usljed čega su mlinci više puta stajali po par sati a i dana. Kad smo dobili
natrium-dioksid opet smo potpalili filtere, koji su izgorili prvi put uoči
praznika O. R.¹¹ Efekat je dobar, jer su svi izgorili, a da nije štrcaljka
bili bi i krovovi. Pošto kad izgore filci onda puste novi mlin od uglja u
pogon, koji radi samo kad radu obe rotativne peći, pošto kod rada jedne,
se im ne isplati, jer zaposluju viši personal; ali u ovoj su ga zgodi ipak
htili staviti u pogon. Kako smo to i predvidali, onesposobili smo motor
i ležaje istom, pak kad su ga uputili zapalio se je. Šteta je ogromna.
Tvornica ne radi već 4 dana i otpustila je sve radnike izim zanatlija za
5 dana, dok nisu napravili, motor i filtere ali iste ako dobiju platno, jer
rezerva nemaju.

Radi paljenja filtera, bila je blokirana po vojski i karabinjerima tvor-
nica, a vršen [je] pretres. Uhapšena [su] samo dvojica radnika koji su
sutra dan pušteni. Drugi dan kad su mlin ugljena hteli uputiti onda kako
rekosmo upalio se je, ali hapšenja nije bilo. Mislimo da to uprava nije
strogo uzela stvar pošto simpatišu narodnooslobodilačku frontu, pošto bi
u protivnom bilo više žrtava.

Natrag 5 dana, sakupila se je grupa žena u Klisu pred općinom i njih
40—50 protestovale proti slabe ishrane. Tu se je našao op. komesar¹² te
svadao se i pretio istim. Mogao je biti veći broj žena, ali pošto 95% Kli-
šana radi u Majdanu te od talijanske vlasti primaju deke kao i svi ostali
radnici, a k tome im i ustaška općina daje druge deke. Napomenuti je da
je ovo prvi nastup žena Klisa i da će drugi biti mnogo masovniji.¹³ Iz
Sinja nam javljaju da natrium-dioksida nemaju kad ga dobiju da će nam
poslati. Sumporne kiseline ćemo dobiti iz Majdana dosta.

Solin, 20/XII—41.

Pozdrav od svih
Marko,¹⁴ v. r.

¹¹ Oktobarske revolucije.

¹² Općinski komesar Coschina Alessandro.

¹⁴ Drago Gizdić, sekretar Kotarskog komiteta KPH Solin.

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 20. I 22. PROSINCA 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU U VEZI
FORMULACIJE DATE U OTVORENOM PISMU CK KPH OD 16.
STUĐENOG U POVODU IZREČENE KAZNE PK KPH ZA DALMACIJU¹**

Za P. K.,² dragi drugovi, u otvorenom pismu C. K.³ organ.⁴ Dalmacije izrečena je i kazna P. K.-u za pogriješke i propuste počinjene kod prvog neuspjelog pokušaja stvaranja partizanskih odreda na vašem području. U motivaciji se kazne navodi, da je PK-a kažnjen »zbog avanturizma, lakomislenosti i nedovoljne političke samostalnosti.« Tako formulirana motivacija kazne, do koje je došlo omaškom, je pogriješna. Ona je pogriješna iz dva razloga:

1. Mada se iz O. P.⁵ vidi, da se ono o avanturizmu, lakomislenosti i nedovoljnoj političkoj samostalnosti odnosi samo na slučaj s prvim formiranjem partizanskih odreda, ipak onako formulirana motivacija kazne upućava **jedan slučaj**, te ga pretvara u **opću** političku ocjenu rukovodstva i

2. Ovako pogriješno formulirana motivacija kazne mogli bi razni oportunistički elementi iskoristiti u svoje štetne svrhe. Zato CK povlači pogriješno formuliranu motivaciju kazne u O. P. i zamjenjuje je novom. Ta nova motivacija glasi:

P. K.-a se kažnjava zbog griješaka i propusta počinjenih prilikom formiranja prvih partizanskih odreda.

Ako do sada niste upoznali part.⁶ članstvo s našim O. P., onda izbrišite staru motivaciju kazne i na njeno mjesto stavite novu. Ako ste pak O. P. proveli kroz članstvo, onda mu saopćite i ovaj ispravak u cjelini

20. XII. 41.

P. K.-u, dragi drugovi, prošlo je mjesec dana a da od vas opet nismo primili nikakve vijesti. Zato nemamo ni pojma kakvo je kod vas stanje, što radite, na kakve poteškoće nailazite i si. Takvo se stanje, dragi drugovi ne može trpjeti. Izgleda nam, da vi ne posvećujete dovoljno pažnje **pitanju stalnih** veza s C. K. i redovnom slanju izvještaja.

Mi smo pokušavali da vam se javimo i ranije, ali smo tek sada u tome uspjeli. Vi se ne smijete oslanjati na naša nastojanja i čekati, da od vas tražimo izvještaje, već morate **poduzeti sve**, da nam odmah pošaljete izvještaj i vaše publikacije, i da osigurate stalne veze s nama.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije – Split, KP-24/44.

² Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

³ Otvoreno pismo Centralnog komiteta KPH Hrvatske (vidi dok. br. 113).

⁴ Partijskim organizacijama.

⁵ Otvorenog pisma.

⁶ Partijsko

Pao je onaj omladinac što je od vas poslan ovamo na rad. Prema obavještenjima, koja smo dobili, on se drži izdajnički i provaljuje ljude i stanove.

Javite nam posebno kako stoje stvari s Brkom?⁷

22. XII. 41.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!
C. K. K. P. H.

BROJ 134

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPH OD 21. PROSINCA 1941.
POKRAJINSKOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU DA PODUZME
POTREBNE MJERE ZA SPAŠAVANJE RADE KONČARA
IZ TALIJANSKOG ZATVORA¹**

Dragi drugovi, primili smo vaše pismo.² Očekujemo da će vaši naponi oko oslobodenja Brke³ uspjeti. Poradite sve, ne žalite truda, on se mora osloboditi. Šaljemo vam uputstva Vrhovnog štaba i pismo Čaće⁴ u vezi sa stanjem u Srbiji povodom Draže Mihajlovića.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

21. XII 41.

Čaća⁵

¹ Rade Končar
² Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta
Dalmacije — Split, KP-24/36.
³ Vidi dok. br. 131.
⁴ Rade Končar
⁵ Centralni komitet KPJ
⁶ Centralni komitet KPH.

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU OD
27. PROSINCA 1941. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O STANJU
DALMATINSKIH ODREDA, IZVRŠENIM AKCIJAMA I VOJNO-
-POLITICKOJ SITUACIJI U KNINSKOM I DRNIŠKOM KRAJU¹**

Dragi drugovi primili smo okružnicu² i vaše pismo od 22. XII.³ Poslali smo vam opširniji izvještaj 20-XII/⁴ Tog dana je imao da otputuje jedan drug za Zagreb ličkom prugom, ali kako je na istoj pruži promet tog dana zaustavljen, poslali smo vam preko Sarajeva kurira sa izvještajem i posebnim pismom PK-a Centralnom komitetu KPH. Nadamo se da ste već primili. Sada vam javljamo slijedeće: 1) O partizanskim odredima:

23/XII je došlo 18 žandara na Panj (most na Cetini) da tamo uspostave novu žandar meri jsku postaju i to zbog partizana koji se u tom kraju nalaze. Naš Sinjski odred je izvršio uspješan napad na stanicu, ubio dva žandara, jednoga ranio, a 15 ih zarobio skupa sa čitavom spremom i oružjem koje su sobom donijeli.⁵

Solinski partizani su prošle sedmice likvidirali dva ustaše, koji su se u selu hvalili kako su u Livnu ubijali Srbe i govorili da će isto raditi kad dođu u Solin. Partizani su to dočuli, dočekali ih i likvidirali.⁶

O borbama Livanjskog odreda s Talijanima još nismo dobili izvještaj, te vas ne možemo ni ovaj put izvijestiti šta je u stvari bilo.

Šibenski odred od 110—115 ljudi, za koji smo vam zadnji put javili da je krenuo iz okolice Šibenika, doznali smo da je odred svršio u Lici.⁷ Svi su naoružani puškama. Mi nismo zadovoljni s tim što je odred dospio u Liku. Naši odredi treba da vrše akcije i uopće razviju svoju djelatnost na dalmatinskom terenu, dok su odredi sjeverne Dalmacije već drugi put svršili vani Dalmacije: onaj put u Drvar, a sada u Lici. Mi ćemo poduzeti sve da se vrate natrag. Jedan od nas iz PK će ove sedmice ići u Šibenik.

Dobrovoljaca za u partizane kod nas ima sve više. Mobilizacija koju pokušava kod nas da provede Pavelić ide nam na ruku. Partizanske grupe, u vezi sa pozivima u ustašku vojsku, takorekuć, spontano niču u raznim mjestima Dalmacije. Formiramo i u Splitskom Polju partizanski odred od drugova koji se kriju (ne vojnih obveznika). Potreban nam je rukovodeći kadar odreda, osobito komandiri. Izkombinirali smo par-

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, KP-6/60.

² Vidi dok. br. 124.

³ Redakcija ne posjeduje ovo pismo.

⁴ Vidi dok. br. 131.

⁵ Vidi dok. br. 429.

⁶ Vidi dok. br. 132.

⁷ Vidi objašnjenje 7 uz dok. br. 131.

tizanski štab za Dalmaciju: drug Milić (Makso — Španjolac),⁸ Vojin⁹ iz Livna; imamo u vidu druga iz Omiša,¹⁰ kojeg smo pozvali u Split, on je rezervni oficir i jedan od politički jačih drugova u Dalmaciji, te jedan od nas iz P. K. Pri takvom sastavu mislimo da bi štab mogao samostalno da rukovodi partizanskim borbama u Dalmaciji. Osjećamo da nam još fali jedan drug vojnički sposoban. Mi smo već tražili da nam pošaljete druga Nonveilera (Španjolca - Splitsanina).¹¹ Dodijelite nam njega ili nekog drugog na kojeg bi se kao vojnog stručnjaka mogli osloniti. Kada ovohko insistiramo, znajte da nam je zaista potreban, a za partizanski pokret, u Dalmaciji sada su izgledi mnogo bolji nego su bili do sada.

Drugo pitanje za koje tražimo od vas savjeta i pomoći odnosi se na stav koji mi treba da zauzmemo prema četnicima Kninskog i Drniškog kraja. Kninski kraj je napučen srpskim življem (možda preko 90%) a Drniški 40%. Drug¹² koji je poslan na rad u tom kraju piše nam o velikoj gladi i oskudici u živežnim namirnicama. Civilna vlast u Kninu je formalno ustaška; u samom gradu ima dosta vojske i žandara, ali ne smiju da idu preko mosta, to jest van grada.

U okolici Knina prema sporazumu s Talijanima — »imadu vlast« četnici, a talijanska vojska opet sa svoje strane drži red i uglavnomo je za sada gospodar situacije. Četnički odredi u selima oko Knina su pasivni i prema sporazumu s Talijanima ne vrše nikakve akcije. Na četnike kao i uopće nad srpskim življem još jak utjecaj imadu velikosrpski elementi. Iako se u raznim krajevima Dalmacije partizanski pokret razvija pod našim rukovodstvom, u Kninskom i Drniškom kraju dominiraju velikosrbi. To je rezultat toga što u ranijim godinama partijske organizacije uopće nije bilo. Danas već, djelomično uslijed pojačanog rada partijske organizacije, a djelomično uslijed događaja u svijetu, a naročito herojske borbe naroda Sovjetskog Saveza i Crvene armije protiv osovinskih osvajača, očito se opaža da i u tim krajevima srpski element počinje drukčije da politički misli. U Kninskom i Drniškom kraju npr. srpski seljaci i četnici s velikim simpatijama govore o Sovjetskom Savezu, dapače i o komunistima Sovjetskog Saveza, ali vrlo loše misle o našim komunistima, jer su im takvo mišljenje o nama nametnuli njihovi vode. Opaža se i to da velikosrpske vode sve više gube povjerenje srpskih masa i da mase preziru njihovu protunarodnu politiku i izdajničku ulogu. To se je pokazalo npr. i povodom proglašenja blokade Knina sa strane četničkih voda, koju seljaci nisu prihvatili. Velikosrpski elementi šire razne laži kako bi stvarali i podržavali u masama krivo mišljenje o komunistima kod nas. Za Ljubu Babica šire vijesti ne samo da je pokrao pare u Drvaru, nego da je i prišao ustašama. Dakle, pomoću laži velikosrpski vode još imadu vodstvo nad pravoslavnim i četničkim

⁸ Maks Baće
⁹ Vojin Žirojević, tada sekretar Okružnog komiteta KPH Livno, ubijen od četnika 1942. godine.

¹⁰ Ferdo Gazin, kasnije komandant Mosorskog NOP odreda, zbog izdajničkog i kukavičkog držanja u borbi osuđen na smrt od suda IV operativne zone i strijeljan 1942. godine.

¹¹ Pokrajinski komitet smatrao je da da se Gvido Nonveiller već vratio iz inozemstva, međutim, on je došao u Jugoslaviju poslije rata.

¹² Ante Jović (vidi dok. br. 123 i 128).

elementima u Kninskom i Drniškom kraju, ali je ujedno to povjerenje masa u njih pokolebano i srpske ih mase ujedno i napuštaju. Evo još jedan primjer koji karakteriše tamošnje raspoloženje srpskih masa. U Mokrom Polju (više Knina) postoji partizanski odred, za koji držimo da je naš i komandir se odreda smatra komunistom i pod našim je rukovodstvom. Ali raspoloženje je u odredu takvo da se oni ne bi borili s nama protiv četnika, a ni s četnicima protiv partizana. A sam komandir, koji sebe smatra komunistom, Talijane pozdravlja fašistički i nosi talijansku značku. Ipak možemo računati da je odred više naš nego četnički. Evo vam nekoliko momenata, koji karakterišu stanje u Kninskom i Drniškom kraju.

I sada nam se nameće pitanje kakav stav da zauzmemo prema četnicima. Pročitali smo vaše pismo o Draži Mihailoviću, poznato nam je da su vode njihove (Brković,¹³ Bogunović)¹⁴ osuđeni na smrt od komande Drvarske brigade, dopalo nam je u ruke jedno pismo štabova njihovih dvaju pukova «Gavrila Principa» i P. Mrkonjića» u kojem pismu govore o nužnosti likvidiranja komunističkih bandi, znamo za njihova protunarodna i izdajnička djela i nevjere.

Uza sve to, obzirom na konkretno stanje u Kninskom i Drniškom kraju, postavlja se pitanje je li moguća saradnja s njima, i da li je cjelishodno pozvati ih na saradnju radi masa koje još idu za njima, ili je sve to suvišno i ostaje samo međusobno obračunavanje. Mi smo mišljenja da je u interesu narodnooslobodilačke borbe da im uputimo poziv na saradnju.

Nemamo iluzije u Bogunovića, Dujića i dr., nego zbog masa koje im još vjeruju i koje ih ujedno počinju da napuštaju. Mi smo mišljenja da treba uputiti javan poziv masama na saradnju, a isto tako, doći u direktan dodir s njihovim vodama i predati im ponudu. Imamo u vidu i to da među njihovim vodama ima kolebljivaca, koji su skloni da s nama saraduju, npr. Vlado Novaković, brat Longe¹⁵ i dr.

Ali se nameće pitanje i stava Drvara, koji je s njima prekinuo veze i njihove vode osudio na smrt, a čiji stav ne bi smio biti suprotan našem. Odlučili smo da im pišemo i s njima izmjenimo misli po ovoj stvari.

Očekujemo od vas odgovor o ovom pitanju.

Sada mi govori jedan drug da je razgovarao s jednim talijanskim vojnikom iz štaba divizije i da mu je rekao da je u borbama blizu Livna (negdje kod Duvna) poginulo i zarobljeno od strane naših partizana 19 talijanskih vojnika (među njima 3 oficira). Da su artiljerijom porušili Talijani neka sela i zapalili kuće i šume. Kad dobijemo izvještaj iz odreda, javiti ćemo vam naknadno.

Za druga Brku¹⁶ smo saznali prekjuče, preko one drugarice koja se je upoznala s onim oficijom, da je živ u vojnoj bolnici i da je sa zdravljem dobro. To je kazao oficir, a ona nije uspjela još da se vidi.

¹³ Živko Brković
¹⁴ Brane Bogunović.
¹⁵ Niko Novaković.
¹⁶ Rade Končar

Rekao joj je k tome da je opasan i da ga u sobi čuvaju karabinjeri. U vezi s time smo i danas razgovarali o mogućnosti njegovog oslobođenja. Ispitujemo kakvi su uvjeti u bolnici, nastojati ćemo učiniti sve što se bude moglo, jer znamo od kakvog bi značaja i koristi za Partiju bilo uspješno izvršenje akcije oslobođenja druga Brke, ali vam nećemo obećavati da ćemo izvršiti više nego su momentalno izgledi za to.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

27/XII 1941. g.

Borić¹⁷

Šaljemo vam prepis pisma koje smo uhvatili četnicima i jedan broj »Našeg izvještaja«.

BROJ 136

**IZVJEŠTAJ JERKA LOVRICA OD 27. PROSINCA 1941. SEKRETARU
POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU O SITUACIJI
U RAJONU SINJA¹**

Druže Joviću²

Ukoliko nisi otpremio lozinku što mi je potrebna za onog druga iz Makarske pošalji čim prije.

Sto se tiče akcije tačno je kako je javio Mijo naš ranjeni drug je umro.

Poslije akcije³ Talijani su stigli na Bitelić gdje su vršili pljačku odnoseći seljacima robu, suho meso, kokoši itd.

Da bi se osigurali nastanili su se u selo Hrvaciima a također i žandari u istom selu čuvaju glavara Cvitkovića i popa od opasnosti kako oni tumače daće napasti partizani inače u selu je slobodno kretati se samo do.....naveče.

Odred iz Kamešnice vratio se na svoj položaj pošto je učestvovao u akciji veza je uspostavljena.

Drugarski pozdrav,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Srdan⁴

¹⁷ Ivo Lučić-Lavčević, tada član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, ubijen od Talijana 23. prosinca 1942. godine.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/46.

² Vjeko Krstulović

³ Vidi dok. br. 135, napomenu 5.

⁴ Jerko Lovrić, sekretar Kotarskog komiteta KPH Sinj.

BROJ 137

IZVOD IZ LISTA »NAŠ IZVJEŠTAJ«, GLASILA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU, OD 30. PROSINCA 1941.
O DEMONSTRACIJI ŽENA IZ JESENICA I PODSTRANE U OMIŠU¹

Demonstracija žena iz Jesenica i Podstrane u Omišu

U Dalmaciji sve više hara glad. Žene iz Jesenica i Postrane nisu više mogle gledati, kako im djeca gladuju, te su se složile da podu u Omiš i zahtjevaju hranu od tzv. ustaške vlasti. Došavši u Omiš one su glasno vikale: »Gdje su ti pljačkaši, koji krađu našu hranu? Kad su ugledale ustaše žene su im dovikivale: »Zašto nam šaljete žandare svaki dan po našu braću, sinove i muževe? Što nam ne šaljete hranu. »Nemojte nam više slati žandare, jer ćemo s njima obračunati«. Ustaše vidjevši borbeno raspoloženje žena, uplašili se i na 45 žena poslali 52 žandara. Ali ovo je još više razljutilo žene. Kad su ih žandari počeli kundačiti i pozivati da se razidu u ime »Nezavisne države Hrvatske«, žene su opsovale tu »nezavisnu« i počele borbu sa žandarima. Jedna žena otela je jednom od njih pušku. Nastala je tuča kundacima i kamenjem. Druga je žena pograbila povjerenika ishrane za gušu. Vlasti su ustuknule i obećale da će im razdjeliti hranu. Ali se varaju ako misle time žene zavarati. One će se opet vratiti i povesti sa sobom žene drugih sela, pozvati i Omiške žene u borbu za hranu i zdravlje svoje djece. Ugledajte se u njih. Živjele hrabre žene iz Jesenica i Postrane!

BROJ 138

IZVJEŠTAJ MAKSA BAČE OD 31. PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O STANJU ODREDA NA DINARI
I ORGANIZACIJI RADIO-STANICE¹

Br. 1
30—XII—41.

Dragi drugovi,

Normalno sam doputovao a da me nitko ni za ime nije upitao. Susreo sam se sa nekim seljacima koji su odozdola išli jedan dio puta pješke. Tvrde da je izvanredno teško — skoro nemoguće. Bojim se za naše da se previše ne izmuče, ih da im se što zlo ne dogodi. Ja ih čekam

¹ Jedan primjerak ovog broja lista (tipkan na pisaćem stroju, umnožen na gešet-neru) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 773, K. CS: 16.
² Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, a mikrofilm u Arhivu VII, Muzej narodne revolucije, Split, film 1.

i čim stignu i odmore se ići ćemo napred. Ni to neće biti lako, jer su straže kako izgleda i po noći. A i sam je put vrlo težak. Odavle nema nikakvih komunikacionih veza osim sa Splitom. To nam u mnogome otežava rad. No naravno i neprijatelju predstavlja poteškoće. Nastojaćemo da situaciju okrenemo u našu korist. Ne vjerujem da će se za neko vrijeme uopće moći sići u Livanjsko polje. U tom slučaju privremeno ću iskoristiti Dorđa² na ovom terenu. Predstavlja to štetu, iznad svega zato što nam odgoda kontakt sa Livnom i starim Vukom.³

Nadam se da je Solinski odred u ugovoreno vrijeme otputovao. Vjetar je baš tog dana i noći potpuno prestao. Drug Srdan,⁴ otišao je u ponedjeljak u jutro u ono selo. On je i opet nešto spetljao. Povrativši se iz Splita otišao je kući da božićuje i nikome se nije ni javio. Kroz to vrijeme došao je tačno u ugovoreni dan čovjek iz Ogorja. Budući da Mijo nije o ničemu bio obaviješten poslao ga kući neobavljenog posla. Ima još nekih stvari. U svakom slučaju potvrđuje se moje mišljenje o Srdanu. A to i jest jedan od razloga više zašto Sinju stvarno treba pomoći. Postavite to pitanje još jedanput — i riješite ga. Još uvijek psujem kad god se sjetim onoga koji je išao u Dubrovnik. Pogledajte, pa ako mu je rad tamo neplodan dovucite ga amo. Osim toga izvući ćemo malo i Tina iz njegova sela. Neka i po koju čitavu sedmicu proboravi ovdje i po okolnim selima. To će i opet koštati više, ali...

Isto tako, možda i još više, osjeća se potreba ozbiljne pomoći odredu u Kamešnid ... Sve je to kolebljiv — seljački elemenat i nužna je naša ozbiljna pomoć...

Netko bi svakako trebao da ode u Svilaju, da bi kritikovao njihov nerad i da bi na terenu stvorio plan zajedničkih akcija Svilajskog i Solinskog odreda. Za to bi se potrošilo najmanje 10 dana. Ja bi najradije tamo išao. Ali uspostava štaba i stanice takode je pitanje koje ne mogu opet za deset dana odgovoriti. Vidite drugovi da mi pomoć morate poslati. Taj Gazin, brate, ako iz te blizine nije vrijedan da dođe kroz 3 dana, onda... Sada nešto o stanici. Ona je, po svemu, već gotova. Pošaljite nju i tehničara još ove sedmice. On bi mogao ići željeznicom — a nju predajte redovnom kanalu uz najveću preporuku i najhitniju predaju! I ovaj put tražiti da se sam Nikola angažira za stvar. Tehničar ima i pušku — nek ju preda vama. Ako se baš zaintacio onda mu dozvolite da s njim otide još jedan — ah najbolji. Je li to Iso? Prije polaska mogli bi mu dati i novac za novi materijal. Molim Vas, skupa sa stanicom pošaljite mi i vaše političko mišljenje o radu stanice. To je pitanje kojeg smo jedva dotakli. A treba principijelno riješiti: 1. Kako da se zove? Istupa li u ime K. P. ili u ime narodnooslob. partizanskih odreda, ili i u jedno i drugo. 3. Kako da se odnosi već sada prema četnicima Kninske krajine, da im odmah upućuje poziv, ili... i brate, sva ostala politička pitanja.

² Santini Edo

³ Misli se na Vojina Zirojevića.

⁴ Jerko Lovrić

Onda bi trebalo i materijala poslati. Dolazi u obzir sve što bi nam direktno ili indirektno koristilo za upotrebu. Trebalo bi da brzo i redovito primamo »Naš izvještaj«. Jasno i materijal odozgo. Ako nešto dobijete samo u 1 primjerku — otkucajte pa pošaljite. Vrlo dobro bi bilo kad bi nam odmah poslali sve brojeve »Borbe« ih barem duplikate. Iznad svega trebali bi blagovremeno dobivati vaše primjedbe.

Sada nešto o Omišu. — Ovdje je neki Ivan Jelinčić, radi u Omišu kao financ. Rodom je iz Glavica, i ovdašnji drugovi tvrde da je pošten i simpatizer već nekoliko godina. On tvrdi da ima već nekoliko mjeseci da su 18 drugova iz Omiša otišli kao partizani najprije u Biokovo, a sada da su u Mosoru. Tvrdi da se njihov broj radi mobilizacije sigurno ozbiljno povećao. On sam da je došao da kupi nešto hrane za njih. Spreman je i svog novca žrtvovati. Traži od drugova pomoć pri traženju hrane. Tvrdi da su između ostalih i ovi u odredu: Tonči Katalinić, Ivo Spercac, Jakov Matulić, Tonko Kuzmanić. On pak da zna ove drugove u Omišu: Jozo Radobolja, Stipe Katalinić, Lelas, Ljubo Buljević, Jakiša Baučić. — On da može dati i vezu. Ostaje ovdje na dopustu do 10. januara. Jasno je da treba da stvar hitno ispitajte i vidite ima li tu što istinita. Ako ima ti bi drugovi mogli poslužiti kao baza za odred u tom sektoru.

Tim povodom još jednom naglašujem da je potrebno čim prije dati vezu našem odred u Kamešnici sa drugovima iz tog kraja. Veze bi omogućile da se naš odred u tom smjeru lako i sigurno širi.

Ovog momenta vratio se drug koji je bio poslan na vezu. Žandari su ga sreli, ispitivali i pretražili od glave do pete. Nisu mu našli ništa. Poslije im je nekako umakao. Izgleda da su oni ozbiljno mobilisali patrole i straže. Imat ćemo poteškoća.

Sto se tiče one akcije na Panju saznajem da je iz Bosne prispjeo jedan lijepi broj drugova, zatim da su i opet na svoju ruku sve zarobljene, još se ne zna tačni broj, svukli i odmah ih pustili na slobodu. Onaj teško ranjeni drug poginuo je i pokopan je!

Ivan** je javio da je izvršio jednu neuspjelu akciju na cesti Sinj—Livno, i to na neki talijanski kamion. Talijani naime da su tako spremno i tako jaku vatru otvorili da se on s ljudima morao povući. Ako je to istina onda mora da su taj napad strašno loše organizovali.

Došao je izvještaj da cestu prema Biteliću čuva veći broj Talijana, a na samom mostu osim Talijana dnevno se smjenjuje po 6 žandara.

Naši su na putu iz Diema — dobro je.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

31—XII—41.

Vaš
Milić⁵

⁴ Ivan Bratuli, komandir Sinjskog NOP odreda.
⁵ Maks Baće

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG ODBORA NARODNE POMOĆI ZA
DALMACIJU KRAJEM PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM ODBORU
NP HRVATSKE O RADU ODBORA I STANJU BLAGAJNE¹**

Dragi drugovi poslije prvog izvještaja,² kojeg smo vam poslali prošlog mjeseca mi smo pristupili reorganizaciji N. P.³ u duhu vaših uputstava. U samom Splitu formirali smo odbore po rejonima, preduzećima i po profesijama. Ti odbori već funkcionišu pravilno.

U provinciji smo također za ovo vrijeme formirali odbore u mjestima u kojima nisu do sada postojali i to: Dubrovniku, Pelješcu, Metkoviću, Kninu, Sinju, Braču, Kaštelima a u drugima opet povelili reorganizaciju starih odbora kao: Visu, Korčuli, Trogiru i Solinu. U ovome su nam pomagali drugovi, koji su po partijskoj liniji odlazili u provinciju, a negdje su odlazili i drugovi iz N. P. Još smo neka mjesta imali u planu da posjetimo, ali su upravo tada drugovi iz N. P. pali, tako da nam je to onemogućilo naš plan. Uopće hapšenja nam mnogo ometaju rad. Zadnje vrijeme su nam 3 druga iz P.O.N.P.⁴ uhapšena tako da stalno moramo forume popunjavati novim ljudima.

Sto se tiče pol. rada i uputstava organizacije u mjestu i provinciji M.O.⁵ u Splitu uputio je apel svim rodoljubima u kojem ih poziva da potpomognu nar. oslobodilačku borbu doprinosima za N.P. Taj je apel izdan u znaku 15 dnevne kampanje od 15—30. decembra, za koje vrijeme treba da se pojačamo, skupljaju i daju prilozi i sva druga sredstva za partizane i žrtve reakcije. P.O.N.P. uputiti će isti apel provinciji.

Napisali smo uputstva za rad N.P. pol. rad organizacija N.P., zadaci N.P. itd. u Sinjski i Livanjski kraj, gdje su partizani.

Smatramo potrebnim, da pojačamo još više rad i agitaciju N.P. osobito u provinciji, da bi tako postavljena na najširoj osnovi dala što potpunije rezultate. Mi smo do sada uglavnom skupljali redovito priloge za N.P. od naših pristaša i simpatizera, a sada jednako nastojimo da postignemo od svih rodoljuba bez obzira kome su ranije politički pripadali.

Izvjestavamo vas da smo kroz ovo vrijeme od zadnjeg izvještaja, poslali partizanima u priličnoj količini hrane, toplih odijela, deka i svih ostalih potrepština i da to redom obavljamo dalje. Naša blagajna stoji sada ovako:

Primljeno iz provincije	ukupno	50.496L
Izdano za razno		12.094L
	Saldo	38.402L

¹ Original (rukopis, crnilom) u ličnoj arhivi Dragutina Salića, fotokopija u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, P-KP-1/32/1.

² Redakcija ne posjeduje taj izvještaj.

³ Narodne pomoći.

⁴ Pokrajinski odbor narodne pomoći.

Primljeno u naturi:

40 hkt vina, 200 kg rogača, 300 kg smokava, 100 l rakije, 50 kg tjestenine. Ovo što smo dobili u naturi poslaćemo partizanima, naime namirnice koje su im potrebne, ostalo ćemo unovčiti. Izvještaj o točnom broju interniranih iz Dalmacije još nemamo, ali približno ih je odvedeno oko 1000. O tome ćemo Vas slijedeći put detaljno izvijestiti. Još nešto. Nama se stalno obraća rodbina drugova iz Koprivnice za pomoć njima gore. Njima se to u priličnoj mjeri davalo i daje, ali dobro bi bilo da se to pitanje među nama rascijepi. Tko njih u Koprivnici treba da izdržava da li mi, ili Vi u Zagrebu. Osim toga, da li smo dužni da Vam dajemo mjesečno određeni postotak u novcu obzirom što sada imamo mnogo izdataka za partizane i žrtve reakcije. Mi npr. od onih mjesta koja imaju mnogo izdataka ne uzimamo novčani postotak. Npr. Solin treba da izdržava oko 60 partizana i nije u mogućnosti, da sve troškove oko toga snosi ili ih jedva namiruje, tako da im mi u tome pomažemo. Javite nam kako treba da radimo.

Javljam vam da su žene Bepa i Toma Treursića kao i žena Antonini-a pravile molbe na stožernika Pižeta u Koprivnici da se njihovi navedeni muževi puste i da ga za to skrušeno mole njihova dječica kako je u pismu između ostalog navedeno. Mi mislimo da znate koji su to drugovi (Viskovi) i prema tome se ravnajte.

Na zadnje pismo niste nam ništa odgovorili a tražili smo od vas i neka uputstva. Nastojte da nam ubuduće pišete i inače pomognete u našem radu, to će nam biti od velike koristi.

Uz pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P.O.N.P. za Dalmaciju⁶

⁵ Mjesni odbor narodne pomoći Split.
⁶ Izvještaj pisao Ante Marasović-Mirko.

BROJ 140

**IZVJEŠTAJ POKRAJINSKOG ODBORA NARODNE POMOĆI
ZA DALMACIJU KRAJEM PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
ODBORU NP HRVATSKE O STANJU BLAGAJNE S PODACIMA
O PRIKUPLJENOJ POMOĆI U NOVCU I DRUGOM U SPLITU¹**

BLAGAJNA P. O. N. P.²

PO NP primio od starog PO NP	3.925 Lit ³	2.400 K ⁴	1.200 Din
Hvar (okružje) poslato 6. XI		10.000 „	
Korčula (Blato) poslato „ XI	400 „		
Zrnovnica poslato 30. X.	600 „		
Brač „ 28. X.		1.600 „	320 „
Solin „ 26. X.			728 „
MO NP (Split) dobili	571 „		
Saldo	5.496 Lit	14.000 K	2.248Din

Izveštaj M. O. N. P.⁵ Split

1. Promet u 40—51 cca Din 195.000.—
2. Prosječ. mj. prinos u 40—41 Din 16—17.000.—
3. Promet od III—VII. 941. cca Din 75.000.—
4. Prosječ. mj. prinos od III—VII 41. Din 18—19.000.—
5. Promet od VII—XI tj. za 4 mj. cca Lit 100.000.—
6. Mjes. promet u ovom razdoblju cca Lit 25.000.—
7. Hapš. kroz ova 4 mj. cca — 400
8. Danas u zatvoru cca — 100
9. Odvedeno u inter.⁶ It.⁷ bez suđenja •— 15
10. Osuđeno zatv. pr.⁸ 1 god. — 12
11. Streljano sud.⁹ u Splitu •— 12
12. „ „ u Sinju — 24
13. Nalazi se u inter. H.¹⁰ — 15
14. Pomoć inter. u H. za posij. 4 mj. 2.000 K
15. „ „ u It.¹¹ „ „ „ 4.000K
16. Ubijen u bijeg.¹² Split — 1

¹ Original (rukopis, crnilom) u ličnoj arhivi Dragutina Saliija, fotokopija u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, P-KP-1/32/1.

² Pokrajinski odbor narodne pomoći.

³ Talijanska lira.

⁴ Kuna

⁵ Mjesni odbor narodne pomoći.

⁶ Internaciju

⁷ Italiju

⁸ Presudom

⁹ Sudski

¹⁰ U Hrvatskoj (NDH)

¹¹ U Italiji

¹² U bjegstvu

17. Za posljednja 4 mj. stalna pomoć 50—60 obit.
 18. Pomoć obit.¹³ ili drug.¹⁴ sedmično 110 Lit

Partizanski odbor¹⁵

Novac	Primitak	23.035 Lit	1.200 K	1.470 Din
	Izdatak	11.445 „		
	Saldo	11.590 Lit	1.200 K	1.470 Din

Zlato

zlatnih prstena	26 kom.	zlatnih sitnih komada	10 kom.
zlatnih lančića	12 „	zlatnih napoleond.	2 „
zlatnih naušnica	26 „	zlatnih franaka	20 „
zlatnih igala	6 „	zlatnih doza	1 „
zlatnih narukvica	2 „	srebr. novca	28 „
zlatnih satova	4 „	kanočala (durbin)	6 „

Hrana

Tjestenina	40 kg	Marmelada	2 kg
Pasulj	225 „	Riža	3 „
Orzo (geršl.)	80 „	Gulete (Zwiback)	2 „
Grah	6 „	Ječam	60 „
Šećer	160 „	Kava	10 kut.
Brašno	180 „	Sapun	50 kom.
Sol	4 „		
Pura	30 „	Cigarete:	
Konserve	70 „	— Zeta	150 kom.
Sir	5 „	— Ibar	150 kom.
Špek	2 „	— Talij.	100 kom.

Sanitarni materijal: u količini da se snabdeju san. mater. za prvu pomoć 10 vodova.

Roba Robe se mnogo sakupilo, ali iz teh. razloga nismo ovog puta mogli da šaljemo detaljan izvještaj. To ćemo učiniti slijedeći put.

¹³ Obiteljima

¹⁴ Drugovima

¹⁵ Odbor za prikupljanje pomoći namijenjene partizanskim jedinicama.

BILJEŠKE IVANA LUCIĆA-LAVCEVIĆA, ČLANA POKRAJINSKOG
KOMITETA KPH ZA DALMACIJU IZ PROSINCA 1941. O STANJU
NOP-a U NEKIM KRAJEVIMA DALMACIJE¹

Sinj varoš deklasirana (crkva, krčma). Planskog rada nema. Odred² broji (pravoslavni osim Tadije³ — 5). Sada ima oko 30/40. Ne bi imali odred da nema pravoslavni seljaka. Komandir: Ivan,⁴ pol. K. Simun.

Usljed snijega nisu mogli izvršiti napad na Prološkoj Dragi (u oktobru). Na pruži Livno—Sinj isjekli dva kom. telegraf, žice. Dva dana popravljali. Akcije na manastire⁵ i ž. imanja.⁶ U Bravčev Dolac Talij. zapalili 25 kuća, odnijeli stoku, volove, krave, ovce i silovali žene i cure.

Razdijelili se na tri grupe:⁷ Kamešnica, Svilaja u Vještica Gori — S druge strane Otišić i Koljane i uz Svilaju.

Bojesposobnost⁸ odreda kada se je razdvojila u 3 grupe.

Iz Otišića 50 ljudi bi išlo, operirali bi iz Svilaje na cesti Sinj—Vrlika...⁹

Part.¹⁰ grupa Drniš—Vrlika koja bi se formirala u toj bazi operirala bi isto iz Svilaje na cesti Vrlika—Knin.

Objekti: žand.¹¹ stanica Muć, jedina stanica u onom kraju.

Žand. stanica: Ravno (spremni) izvršiti. Ujedno sa napadom na žand. stanicu u Muću, treba porušiti i cestu Split—Knin, da im se onemogućiti da dovedu odmah vojsku u Muć i da se part. mogu povlačiti...

U Sinju imadu 80—90 pušaka.

Raspodjeljeno? Milić¹² je imao raspodjeliti.

Sinjski odred bi operirao što se tiče sela on bi kao početak akcije zauzimanja sela Bitelić, Vrdovo i Dabar.

Za **Livanjski** odred sela Kupresa, Livna i Glamoča i sama mjesta.

S ove strane Svilaje: Muć a s one strane Svilaje: Otišić, Koljane, Civljane (Vrlika).

Livanjski odred bi imao da operiše na cesti Sinj—Livno i sela Kupreška, Glamoča, Bugojna.

Što se tiče [akcija] **Livnjani** sai dobri. Livnjanima smo poslali već 10.000 l., a sada se još spremamo 4.000 l. poslati.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/53.

² Sinjski NOP odred

³ Tadija Anušić

⁴ Ivan Bračulj

⁵ Odnosi se na samostan Dragović (vidi objašnjenje 8 uz dok. br. 131).

⁶ župska imanja

⁷ Mislili se na tri grupe boraca ovog odreda kojima su određeni rejoni dejstava.

⁸ Bojeva sposobnost

⁹ Na ovom i ostalim mjestima označenim točkicama dokumentat oštećen, nečitljiv.

¹⁰ Partizanska

¹¹ Žandarmerijska

¹² Maks Baće

U **Kninu** nije bilo organizacije, nešto simpatizera. Poslije lučaja Ptice¹³ i strah.

Teror i strah.

Martinović (klesar) mišljenja da nema s kime da se radi, da je sve protiv njih.

Ilija Grubić (mehaničar) borben ali sirov.

Boško Dešić, pol.¹⁴ najsposob., bio u zemlj.¹⁵ stranku, ugledan pravoslavac; otac mu je trgovac, odvojio se od oca — ima imanje — pošten čovjek.

Sa 6 seljaka razgovarao drugi dan.

Blokada¹⁶ početkom novembra da u roku od 8 dana dadu civilnu vlast, pisme. (zahtjev) postavili u Karlovcu Talij. komandi. Talijani davali pravoslavnima puške. Kad je blokada nastala talij. su uhapsili 40 Srba. Nastalo nezadovoljstvo i protiv Paje Popovića, Đujića i dr., jer seljaci nisu **mogli trgovati**. Za to vrijeme je pop Đujić otišao u Zadar, a Popović se izgubio.

Svi dolaze do zaključka da Talijani hoće da se kolju međusobno Hrvati i Srbi.

Glasovi sa strane HSS i Zemljoradničke stranke da se treba ujediniti.

3. Zaključili da se formira part.¹⁷ odred u Golubiću.

Određili za to Dešića i Vrančića.^{17a} Oružja ima. **Kod seljaka oko 1000 pušaka, desetak mitraljeza** (u Kninu i u selima) (i kod seljaka uopće, a ne kod naših ljudi). Puške bi mogli dati seljaci nama, ako bi se bolje radilo. Pomoć pol.¹⁸ i voj.¹⁹ im treba dati. Gore ima uslova za rad. Naročito je omladina dobra, ali prepuštena sama sebi i preplašena. Slaba bila pomoć od P. K.²⁰

Upisali se svi u ustašku mladež, šta ide u školu, a omladina je većinom naša. Formirao se Komitet SKOJ-a i Odbor narodne pomoći.

Sa jednom ženom razgovarao.

U Vrlici počeli sa terorom fašisti.

Došlo ih 150 faš. tražili pozdrav i tukli ih.

Seljaci se odupirali i poslije povukli u šumu.

U sela nije bio radi blokade i leđa.

Naši se spremaju pregovarati sa jednim iz HSS, JRZ i zemljoradnikom.

U selima vladaju četnici i Talijani, a ustaša nema, a u **Kninu imadu civilnu vlast formalnu imadu ustaše.**

¹³ Odnosi se na Branka Ticu (vidi objašnjenje 5 uz dok. br. 101).

¹⁴ Politički

¹⁵ Zemljoradničku

¹⁶ Misli se na blokadu Knina od strane ustanika.

^{17a} Nikola Vrančić, ubijen od četnika 1942. godine.

¹⁷ Partizanski

¹⁸ Političku

¹⁹ Vojnu

²⁰ Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju

U Kninu ima 150 žandara. Dosta četnika ima među žandarima. Žandari imaju malo vlasti.

Vis: obišao sve organizacije. U Podšpilju sa raj. K.²¹ Ek.²² akcije po pitanju akcije za povišenje akcije poljoprivredni radnici^{27a} kod berbe grožđa veleposjednicima. Poslodavci su im davali (prije su imali) 20 din., hranu i spavanje, a poslodavac davao 10 din, hranu i spavanje, dobili 20 din., hranu i spavanje.

4) Teorija o nemogućnosti akcije na otoku, svi su za u partizane. U Komiži isto raspoloženje. Dva špijuna promašili.

Za izvještaj:²²⁰

Na Blaževića-Dubokovića^{22c} pucali na obali i ranili ga. Blažević je špijun i pokvarenjak. Pred 20 dana je to bilo. Niko nije bio uapšen.

Pokušali²³ na jednog drugog špiuna bivšeg komandanta zaštite i sada podpresjednik »Dopolavor« Mardešića. Pripremaju atentat na maršala²⁴ Kazo linija.

U selima dali zadatak da dočekuju patrole i da razoružavaju.

Tvornica²⁵ se ne može paliti (straža).

2000 metaka i 40 b. + 50 kg. ekrazita.

Šolta: U Grohotama stanje slabo. Jedinice na Šolti postoje, ali ne funkcionišu. U Šolti se Bezić²⁶ ne povjerava sastati sa 4 čovjeka koji bi ušli u Mjesnom komitetu.

Sirov elemenat za M. K.²⁷ — Jedan omladinac dobar.

SKOJ ima nešto aktiva boljeg.

Talijani dozvolili da odnesu ulje kući, ali ga zapisali i da će neka Komisija doći i odmjeravati ulje.

Majki²⁸ razgovarao sa Vicom **Buljanom**. Htio bi ići u partizane. Stavljaju se na raspolaganje.

Makarska: Slab rad, pasivnost organizacije. Toni And.²⁹ se pokazao slab, nekoliko mjeseci. Makarska i okolica došlo 25 poziva, a odazvalo se jedan.

U Tučepima jedan potpukovnik bivše Jug. vojske tražio Andrijaševića za pregovore i za (odbor?). Nisu sproveli odluke za oktobarske akcije.

Španjolac — izvještaj.

Nesvjesno se širi utjecaj Londona: London govori... Izvještaj će izdavati. Tko u Makarskoj oni???. . »činovnici«.

²¹ Nejasno, tako stoji u originalu.

²² Ekonomske

^{22c} Vjerojatno Blažević-Duboković Luka.

^{23a} Odnosi se na povećanje nadnica.

²³ Pokušali atentat

²⁴ Čin u talijanskoj vojsci.

²⁵ Vjerojatno tvornica sardina »Mardešić«.

²⁶ Ante Bezić, sekretar partijske organizacije na Šolti.

²⁷ Mjesni komitet KPH.

²⁸ Andrija Božanić.

²⁹ Vjerojatno Toni A. idrijažević, omladinac, član Mjesnog komiteta.

³⁰ Mišl se na pozive koje su mladima poslale vlasti NDH za stupanje u domobransku vojsku.

Ušao u forum sekr. SKOJ-a.
Mijenjanje foruma; treba voditi računa kada se oni ostali nisu slagali (za onog druga).

Iz Makarske i obližnjih sela otišlo 10—15 ljudi u partizane u Hercegovinu.

Mogućnost formiranja partizanskih odreda u Makarskoj?
Ima 200—250 pušaka do koje bi mogla doći partija.

Imadu preko 1000 bomba.

Imadu dosta revolvera.

Pelješac—Dubrovnik

U Orebiću izvršili provalu u Hrvatsku (Ustašku organizaciju).

Potomje. Slab rad part.³¹ organizacija. NP³² nema. Zene nisu radile. Formiran O.N.P.,³³ formiran ženski odbor Janjine, Popova Luka i Šleser.^{33a} Palili vatre na dan Oktob. Rev.³⁴

Strah, oportunistam i paničarstvo je vladalo. Sa SKOJ-em nije održan sastanak.

Janjina je najpodesnija za stvaranje partijske organizacije. Uticaj part. org. je jak. Sve su srednje ili bolje stojeći seljaci. U većini selj. gospodarstava se nalazi sluškinje ili sluge. **Ljudi napredni i načitani, ali nisu za borbu.**

Kada bi se u Pelj. pronijela vijest da dolaze ustaše sve bi pobjeglo u šumu (ljudi, žene, djeca).

Na Pelj.³⁵ 48 čl. partije (9 rad., srednji seljak i bog. seljak). Pad Moskve. Bojkot; pop zabavu u općini Kuni; bojkot športske utakmice. Provali [li] u biblioteku i odnijeli radio. [...] uzeli iz ustaških prostorija 70 lit. benzina i dali da kuvaju onima koji se kriju.

U vojsku ne ići. Poziv 20 ljudi³⁶ od tih 20 — 12 su se sakrili i nalaze se skupa s našima u logoru; 4 se kriju zasebno, a 4 su pošli.

Imadu 12 pušaka, 1000 metaka, 8 revolvera, 2 bombe (2 ljudi koji se skrivaju). Odred se nalazi kod Bresta (brdovit i šumovit kraj). Da se **odred** prebaci kod Neretve (ispod Metkovića) (cesta Met.—Dubrovnik). **Na** Pelj. bi ih mogli opkoliti i uništiti. U odredu ih ima svega oko 15, **a u vezi** s mobilizacijom će ih biti više.

Akcije na Pelješcu. U Janjini ima 20 talij. vojnika.

U Janjini ima žand. stanica od 8 žandara. Da napadnu i prebace se **u ušće** Neretve. Treba prije zalede stvoriti. Otišao zatim u Dubrovnik.

U Dubrovnik M. K.³⁷ Klarić, Dušan Pekar, šta prodaje bobiće i sada **kćer** Radeljevića. U D.³⁸ strah i paničarstvo.

³¹ Partijske

³² Narodne pomoći

³³ Odbor narodne pomoći

^{33a} Sreser.

³⁴ Oktobarske revolucije

³⁵ Pelješcu

³⁶ Misli se na pozive upućene od strane vlasti NDH za domobrane.

³⁷ Mjesni komitet

³⁸ i³⁸ Dubrovniku

14 pravosl. Dub. ubili ustaše kada je izvršen napad na SSSR.
Utjecaj partije vrlo slab.
Prehrana u D.:³⁹ nestalo krumpira, kruha; mesa u opće nema; ustaše dovode stoku i prodaju nešto.
Partizani⁴⁰ su spriječili da dovode živ. namirnice.
Talijani im adu vlast u svojim rukama (propusnice i drugo).
Spontane akcije 100 ljudi u koloni za meso; (1 dana, žene napale policajca, izmlatile ga i kašnje apšenja).
Postavili pitanje akcija je **ek.**⁴¹ **pitanje.**
Linija N.O.⁴² **fronta nepoznata bila.**
Neki naš drug nepravilno postavio pitanje Nac. jedinstva.

Kolumbić⁴³ HSS pošten.
Kada je Klarić otišao s nekim sudijama [.....] k Kolumbiću, Kolučnić je odbio na neki način (jer da nije kompetentan); Kada se otišlo k Roku Mišetiću⁴⁴ da treba čekati ishod rata i situacije, a do tada da će pomagati ustaše.
Maroica bivš. — podpresj. općine [...] hoće (naš čovjek) s njime se razgovori nastavljaju.
Frankovluk jak osobito među studentima.

Pozivima u vojsku se svi odazivaju (i naši).

U gostionicama: Pavelić, Musolini, Hitler.
Formirana N.⁴⁵ Pomoć (12 povjerenika).
„ 3 part.⁴⁶ jedinice (16 čl.).

Tip Sočo

Hercegovački odredi Hum i Glacke su masovni, (4—5 sati od Dubrovnika), a u samom Dubrovniku ih nema. Većinom pravosl., a ima muslimana i katolika. Akcije: Kod Huma 2—3 puta prekinuli želj. prugu.

Bio Crni⁴⁷ i Grubišić.⁴⁸

Stupa Crna Gora i Herc. u opći nar. ustanak. U D.⁴⁹ 6 pušaka i 400 metaka.

U Metkov.⁵⁰ mogu verbovati 30 ljudi za odred. Imadu 35 puš. i 1 p.m.⁵¹ 6000 metaka i 30 kg. ekrazita.

Met.⁵² + Pelj.⁵³ = 45 odred bi se mogao formirati na žel. prugi.

⁴⁰ Misli se na hercegovačke partizane.

⁴¹ Ekonomsko

⁴² Narodnooslobodilačke

⁴³ Narodnooslobodilačke

⁴⁴ Profesor Franjo Kolumbić

⁴⁵ Profesor Roko Mišetić, za vrijeme okupacije bio je u stalnom kontaktu s Mačekom, izvršavao njegove upute i odvrćao mase od NOP-a. Jedan od glavnih organizatora Mačkova bijega iz zemlje, i on je zajedno s njime pobjegao u inozemstvo.

⁴⁶ Narodne

⁴⁷ Partijske

⁴⁸ Ivan Mordin-Crni, sekretar Kotarskog komiteta KPH Pelješac.

⁴⁹ Petar Grubišić-Pjero, instruktor Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

⁵⁰ Dubrovniku

⁵¹ Metkoviću

⁵² Puškomitraljez

⁵³ Metković

⁵⁴ Pelješac

U Trpnju 8 žandara i 30 pušaka.

U Humu i Glackovu oko 800 ljudi govore da je za partizane — oružja nema?

U gorama nije niko, nego će ovih dana poći u akcije. Došli su Talijani i protiv njih će se povesti borba.

U Šib.⁵⁴ je bio proces 4. og. (Joviću)⁵⁴³ protiv 40 rodoljuba. Osuđeno 16 na smrt (svi su u bjegstvu) ostali na zatvor od 20 do 2 god.

BROJ 142

**IZVJEŠTAJ OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA SJEVERN
DALMACIJU 1941. O PRIPREMAMA ZA FORMIRANJE
PARTIZANSKOG ODREDA I UPUĆIVANJU BORACA U LIKU¹**

O. K. za sjevernu Dalmaciju

Drugarskom P.K.K.P.H.²
za Dalmaciju

Dragi drugovi!

Na našem sektoru bilo je mnogo ljudi koji su se krili. Oni nisu mnogo koristili, a mnogo su koštali i imali smo sa njima dosta poteškoća. Znali smo da bi trebalo formirati part. odred,³ pa smo to i učinili. Pošto smo imali iskustvo da se veće grupe ljudi teško probijaju, mi smo odlučili slati manje grupe sa sprovodnicima, koje smo još prije slali da upoznaju puteve. Glavni cilj našeg odreda imao je biti ovaj: 1) smetati komunikacije neprijatelja i rušiti prugu na našem sektoru, 2) srušiti vijadukt na istom sektoru i 3) srušiti električnu centralu Manojlovac koja daje energiju za tvornicu mangana »La Dalmatienne«.⁴

Kako je teklo tehničko formiranje?

Drug sekretar O.K.⁵ pozvao je odgovornog druga iz Kis.,⁶ koji je na pitanje druga: «zašto ne vrše nikakve akcije», odgovorio da nema smisla vršiti sitne akcije kada ima mogućnosti formirati odred (jer da bi sitne akcije onemogućile veće) i da ima mogućnosti razvijanja odreda na našem terenu koji bi dizao prugu. Navodno oni već imaju komandira i politkomesara i da mogu dignuti 120 ljudi, samo mi treba da postepeno

⁵⁴ Šibeniku (vidi dok. br. 126 i 339).

⁵⁴ Vicko Krestulović.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/50.

² Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju.

³ i 50 formiranju Šibenskog NOP odreda vidi objašnjenje 7 uz dok. br. 131.

⁴ U Šibeniku

⁵ Ante Jurčin

⁶ Kistanja

O.K. za sjevernu Dalmaciju.

1-3-11
Drugarskom P.K.K.P.H.
za Dalmaciju.

Dragi drugovi!

Na našem sektoru bilo je mnogo ljudi koji su se krili. Oni nisu mnogo koristili, a mnogo su koštali i imali smo sa njima dosta poteškoća. Znali smo da bi trebalo formirati part. odred, pa smo to i učinili. Pošto smo imali iskustvo da se veće grupe ljudi teško probijaju, mi smo odlučili slati manje grupe sa sprovednicima, koje smo još prije slali da upoznaju puteve. Glavni cilj našeg odreda imao je biti ovaj: 1/ osigurati komunikacije neprijatelja i rušiti prugu na našem sektoru, 2/ srušiti vijadukt na istom sektoru i 3/ srušiti električnu centralu manojlovac koja daje energiju za tvornicu mangana "La Palmatienne".

Kako je teklo tehnički formiranje?
- Drug sekretar O.K. pozvao je odgovornog drugu iz Kisa, koji je na pitanje drugu: "zašto ne vrše nikakve akcije", odgovorio da nema smisla vršiti sitne akcije kada ima mogućnosti formirati odred /jer da bi sitne akcije omogućile veće/ i da ima mogućnosti razvijanja odreda na našem terenu koji bi dizao prugu. Navodno oni već imaju komandira i politkomesara i da mogu dignuti 120 ljudi, samo mi treba da postepeno šaljemo pojačanje od naših ljudi. Drug sekretar se je s tim složio i dao drugu /koji je to tražio/ 2000 lit. da on tako kupi tople maje za svoje ljude.

Međutim, dotični drug nije mobilisao svoje ljude, a naši odredi su postepeno stizavali. Oni su ih upućivali u liku. Mi smo odmah s tim bili složni /pozirali se/, računajući na to da odred neće biti daleko i da ćemo ih, kada se potpuno formiraju i uvrstite, prebaciti odmah na naš teritorij.

Međutim, odred je bio upućivan daleko u liku pod komandom njihovog štaba. On je već u akcijama.

Mi smo u vezi sa dotičnim štabom.
Nismo ništa izgubili što su naši ljudi otisli gore, jer će se prekaliti i osamostaliti. Mi ćemo ih uskoro prebaciti na naš teritorij. Oni bi osim gore navedenih zadataka imali paziti ceste, uništavati kamione kao i napadati manje odrede i kasarne neprijatelja te ih razorušavati.

Poslali smo tamničaru štabu dopis i označili ljude koji mogu doći u obzir kao komandiri, odnosno za štab i da se naši ljudi osmah pobave pitanjem terena gdje bi se mogli prebaciti na naš teritorij.
u najskorije vrijeme ćemo liferovati gore veću količinu jakog eksploziva, karbita i soli koje gore nema.

Sa drugarskim pozdravom

O.K. za sjev. Dalm.

Faksimil pisma OK KPH za sjevernu Dalmaciju Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju

šaljemo pojačanje od naših ljudi. Drug sekretar se je s tim složio i dao drugu (koji je to tražio) 2000 Lit da on tamo kupi tople maje za svoje ljude.

Medutim, dotični drug nije mobilisao svoje ljude, a naši odozdo su postepeno stizavali. Oni su ih upućivali u Liku. Mi smo odimih s tim bili složni (pomirili se), računajući na to da odred neće biti daleko i da ćemo ih, kada se potpuno formiraju i učvrste, prebaciti odmah na naš teritorij.

Medutim, odred je bio upućivan duboko u Liku pod komandu njihovog štaba.⁷ On je već u akcijama.

Mi smo u vezi sa dotičnim štabom.

Nismo ništa izgubili što su naši ljudi otišli gore, jer će se prekaliti i osamostaliti. Mi ćemo ih uskoro prebaciti na naš teritorij. Oni bi osim gore navedenih zadataka imali: paziti ceste, uništavati kamione kao i napadati manje odrede i kasarne neprijatelja te ih razoružavati.

Poslali smo tamošnjem štabu dopis i označili ljude koji mogu doći u obzir kao komandiri, odnosno za štab; i da se naši ljudi odmah pozabave pitanjem terena gdje bi se mogli prebaciti na naš teritorij.

U najskorije vrijeme ćemo liferovati gore veću količinu jakog eksploziva, karbita i soli koje gore nema.

Sa drugarskim pozdravom.

O.K. za sjev. Dalm.

BROJ 143

**IZVJEŠTAJ SEKRETARA OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA
SJEVERNU DALMACIJU IZ PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O BORAVKU U LICI PARTIZANA
IZ VODICA, ZATONA I PRVICA I PRIPREMAMA ZA NJIHOV
POVRATAK U DALMACIJU¹**

Drugovi,

Od našeg puta nije bilo mnogo koristi, jer se naši partizani nalaze daleko od nas.² Ne znam da li [će] neko morati za ovo da odgovara. Na sastanku sa Brkom³ Jura⁴ je u svom izvještaju kazao da će naši partizani biti negdje kod Mokrog polja ili Velike Popine, a da bih ja išao gore i uredio tehničke stvari, pitanje komandira, pol. komesara, desetara itd.

⁷ Odnosi se na Štab grupe NOP odreda za Liku.

¹ Kopija (tipkana na pisničkom stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/49.

² i ⁵ Vidi objašnjenje 7 uz dok. br. 131.

³ Rade Komisar, sekretar CK KPH.

⁴ Ante Jurlin, politički sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

Za to vrijeme već je bilo gore prebačen prvi odred od 16 druga iz Vodica,⁵ a da to nisam dotada ni znao. Iza odlaska Brke, Jura je naredio da se ostali drugovi, njih 28, koji su bili u Zatonu i Prviću prebace gore. Po svemu se moglo dobiti dojam da je pitanje boravka i ishrane riješeno, jer je kroz to vrijeme Jura razgovarao sa sekretarom M.K. Kistanje, koji je ove ljude i prebacio gore. Na sastanku M.K. Kistanje saznajemo da njima nije bilo ništa poznato o boravku naših partizana, već da su oni shvatili da je to pitanje uređeno između našeg O.K. i O.K. za Liku. Požurili smo da stignemo naše partizane i da ih povratima natrag. Tako smo drugi odred stigli u Klapa vici i održali s njima sastanak. U sporazumu sa komandantom sreza, koji je bio stalno s njima, zaključili smo da se oni povrate natrag i da nas čekaju u Dubokom Dolu ili Turovcu, dok mi dodemo sa prvim odredom koji je bio dosta daleko od njih. Odlučili smo da mjesto boravka uređimo u saglasnosti sa glavnim štabom partizana za Liku.⁶ Prvi odred smo našli u Velika Kamenska⁷ gdje se nalazi i sami štab. Drugovi iz štaba kao i O.K.⁸ za Liku se čude kako su naši odredi došli gore i zašto smo ih tamo uputili kad se ne slaže sa direktivom C.K.⁸

Kako na našem terenu nema mogućnosti zasada boravka partizana, a ni pitanje ishrane nije riješeno, što je sve trebalo prije urediti pa tek onda uputiti odrede, to smo u sporazumu sa štabom odredili da se naši odredi smjeste na brdo, koje ima mjesto Javornik. To brdo je izabrano zbog toga, što Talijani kad za njih i saznaju, ne mogu da im naškode, kao i zbog toga što štab za Liku namjerava srušiti vijadukt kod Bendera¹⁰ na željezničkoj pruzi. Dok se taj vijadukt ne sruši neće se moći zaustaviti željeznički promet, za tu akciju su potrebni naši ljudi. Oni imaju dosta ljudi, ali nemaju oružja. Naši bi stajali s jedne strane pruge, a oni s druge. Za ovu akciju je potrebno 200 kg ekrazita ili 500–600 kg dinamita. Oni toga nemaju pa traže da mi pošaljemo, jer se inače akcija neće moći izvesti. Mi radimo na tome da izvadimo...¹¹ pa ćemo im poslati.

Na povratku iz štaba smo ostali u mjestu Bruvno, a odred od 16 drugova smo uputili u Turovac da se sastanu sa ostalim drugovima. Mi smo ostali zbog toga da sačekamo jednog druga, koji je ostao bolestan u Klapavici i da ga priključimo odredu. Neko je javio Talijanima u Gračac da su u Bruvnu dalmatinski partizani. Ujutro u 8 sati je sa kamionima došlo oko 100 crnih košulja u Bruvno, ali tada naši partizani više nisu bili u Bruvnu, već jedino ja i Crnogorac.¹² Mi smo se makli da nas ne bi Talijani uhvatili, ali oni su nas primjetili i pozvali da se povratimo. Pošto mi nismo htjeli, oni su otvorili vatru i gonili nas tako oko 3 km po čitavom terenu. Ja sam ostao u jednoj rupi i čekaao, jer je bilo opasno ići po ravnome, a Crnogorac je otišao dalje i dospio u drugo mjesto Mazin i tamo naišao na iste Talijane. Bojao se da ga ne bi pretraživali i ostavio je negdje kod puta dva pištolja i jednu bombu. Sutradan, kad se povratio

⁵ Štab grupe NOP odreda za Liku.

⁶ Veliko Kamensko

⁷ Okružni komitet KPH.

⁸ Centralni komitet KPH.

¹⁰ Bizu Plavna.

¹¹ i ¹² Dokumenti oštećen, nečitljiv.

¹⁵ Gašpar Bergam.

da to uzme, nije ništa našao. Kad smo došli u Vučipolje, sastali smo se sa drugom Rakićem, čl. O.K. za Liku i on nam je pričao da je oba naša odreda uputio natrag u štab jer su seljaci Dubokog Dola i još nekog sela, koji su pljačkaški raspoloženi, pokušali da razoružaju naš drugi odred (njih 26) i da im otmu oružje. Naši su im se energično oduprli a oni im nisu htjeli dati ni da prenoće ni hrane, već su morali cijelu noć lutati po kiši. Osim toga su se spremili da ih dočekaju u jednom klancu i da ih svih 26 pobiju. Zaslugom druga Rakića i još nekih drugova nije došlo do sukoba.

Istoga dana kad smo mi stigli u Vučipolje, uvečer je stigao i naš treći odred, njih 40. Drug Rakić je preuzeo na sebe da će ih on odvesti u štab. Uočivši stanje mi smo pristali, jer na ovakav način upućivati odrede velika je greška. Za ovo treba da neko odgovara, jer se ne smije ljude upućivati u partizane, a da se prethodno nije ispitalo kuda idu. Njima je sada u Lici dobro, ali kakve mi koristi od toga imamo? Imamo to da se sada na našem sektoru nalazi manje od 106 pušaka, i 4 puškomitraljeza, municije itd.

Jura kaže da to ništa ne smeta, jer da ćemo mi njih lako dolje prebaciti. Ne smije se zaboraviti da za prebacivanje, što gore što dole, treba 10 dana.

Kad smo došli u Zaton, doznali smo da je krenuo i četvrti odred s kojim se mi nismo sreli, već smo se mimoišli. Tako sada ima u Lici oko 110—115 naših partizana.

..¹³ Kistanje dosta je slabo ne možeš uhvatiti ni za rep ni za glavu. Ipak kad smo ih pritisli uza zid, priznali su neke greške. Dali smo im za dužnost da sruše centralu Manojlovac, koja radi za tvornicu »La Dalmatienne« u Šibeniku, i oni su pristali. Sami su odredili kao najdulji rok za izvršenje do Božića. Poslali smo im oko 40 ofenzivnih bombi. Zadatak je vrlo težak, jer ima samo jedan prilaz, i to preko mosta, a ima i 100 vojnika. Pored svega toga oni su rekli da će zadatak izvršiti. Za vojničku operaciju imaju stručnjaka, a za samo rušenje centrale mi smo im dali upute.

Sa Kokanom¹⁴ smo opet stupili u vezu i on je pristao na saradnju. Stoga smo mislili da paralelno s akcijom u Manojlovcu on sa svojim ljudima izvrši akciju na centralu Krka i Roški Slap. Za tu akciju nisu njegovi ljudi, jer je to sve pravoslavni elemenat i strašno nepovjerljiv prema Hrvatima. Zato smo zaključili da se on sa svojim ljudima prebaci u Liku kod štaba. Tamo ih treba pomješati sa ostalim partizanima i politički izgraditi. I tako kad se ovi ljudi prebace u Dalmaciju, mogu mnogo koristiti kod pravoslavaca u benkovačkoj krajini, jer je tamo slabo stanje.

Sad ćemo u Benkovac poslati jednog druga i jednu drugaricu. Isto tako ćemo poslati 1—2 druga u Kistanje za Bukovicu. To sve spada na benkovački srez. Ovi drugovi, koji idu u Kistanje, trebalo bi da se povežu sa Kninom i da tamo nešto porade. U Knin ne možemo nikoga poslati, jer ovi koji idu ne mogu boraviti u Kninu. Čuli smo da ste vi nekoga

poslali u Knin,¹⁵ pa bi bilo dobro da nam pošaljete veze s kojima bi se povezali. Po pitanju naših partizana, sporazumjeli smo se sa drugom Rakićem da za sada privremeno ostanu pod njihovom komandom, a da ćemo mi o svemu obavjestiti naš P.K. i prema tome postupiti. Štab partizana za Liku nalazi se sada u Veliko Kamensko. Komandir je drug V. Ostaković (Španjolac). Kod njih je skupa štab i O.K. Naši su partizani kod njih. Izgleda da će svi, pa i naši partizani, biti prebačeni na Ljubinu Poljanu. Da bi vam bilo što jasnije pogledajte sve na karti.

Valent¹⁶

BROJ 144

**PROGLAS POKRAJINSKOG KOMITETA KPH ZA DALMACIJU
IZ PROSINCA 1941. UPUĆEN NARODU SJEVERNE DALMACIJE
I KNINSKE KRAJINE S POZIVOM U ORUŽANU BORBU
PROTIV FAŠIZMA¹**

RADNICI, SELJACI, GRADANI, POŠTENI INTELIGENCIJO!

Evo već prošlih osam mjeseci od kako je fašizam, uz pomoć plaćenika Pavelića prodro u našu zemlju, raskomadao je i opustošio kao zvijer kada se dohvate svoga plijena. Krvavi je fašizam najprije opustošio, a onda podjarmio sve narode Jugoslavije, te plaćeniku Paveliću dao za izdaju koju je učinio, da sjedi sa grupom krvoločnih ustaša na grbači jednog dijela hrvatskog naroda. Što su nam dali fašistički okupatori za ovo osam mjeseci? Dali su nam: teror, glad, pljačku, zatvaranje i ubijanje najboljih sinova naše zemlje. Zar se narod ne sjeća i neće sjećati što su počinili njemački gestapovci u Srbiji, talijanski fašisti u Dalmaciji i Crnoj Gori, a sluga fašista Pavelić u Hrvatskoj. Hrvatski, Srpski i drugi narodi dobro su upamtili ona zlodjela, što su ih počinili imperijalistički grabežljivci. Srpski narod neće i ne može nikada zaboraviti ona krvoprolića, što su ih počinili njemački fašisti u Srbiji; još i danas streljaju i ubijaju na stotine i stotine najboljih sinova njihove zemlje, njihovih žena, djece i staraca, te na stotine djevojaka i matera obeščastili, njihovu zemlju sa vlastitom krvlju natopili, a njemačke koncentracione logore napunili sa hiljadama i hiljadama Srpskog naroda. Isto tako Crnogorski, Dalmatinski i drugi narodi, teško su iskusili talijanske crne košulje. Tko se ne sjeća streljanja u Sinju, Splitu, Šibeniku, Šibenskoj okolini i raz-

¹⁵ Pokrajinski komitet je poslao u Knin svoje instruktore Antu Jonića i Bruna Ivanovića.

¹⁶ Ivo Družić-Valent, tada organizacioni sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/40.

nim drugim mjestima, tko ne vidi da talijanski fašisti još i danas provaljuju u stanove po noći te odvođe u zatvore i prebijaju najbolje sinove i borce našeg naroda (slučajevi još i danas u Splitu), zar nijesu već prepuni zatvori sa hiljadama i hiljadama našega naroda u Italiji i koncentracioni logori, zar tamo zatvorenici ne trpe strašnu glad, a njihovi životi se dovode u pitanje. Zar nam fašistički okupatori nijesu sve odnijeli i poharali, tako da naš narod mora da gladuje, zar smo ikada dočekali crnju zimu, zar su ikada Kninski, Drniški i drugi narodi ostali bez i jednog zalogaja kruha i pure po 7—8 dana, a da o drugim stvarima i ne govorimo, zar je ikada bilo više sirotinje i gladi nego danas. Eto to nam je dao fašizam! Osim toga odnio nam je slobodu, a našu kulturu uništio te hoće i nas da odnari. Dokle će sve to trajati? Trajaće sve dotle, dok se cijeli narod ne ujedini i ne dignu na oružje i sa oružjem u ruci ne potjera okupatora neprijatelja našega naroda iz naše krvlju natopljene zemlje.

Narode sjeverne Dalmacije! Prihvati se i ti oružja i istjeraj fašističke pse iz naše krvlju natopljene domovine, objašnjavaj i dokazuj onima koji ti kažu da je talijanska vojska spriječila i oslobodila naš narod od ustaškog klanja, to je taktika fašizma, s kojom se on služi; dok na jednu stranu sprečava, na drugu sam pravi krvoločstva i ubijanja desetstruko puta više, to ste se i sami uvjerali u niz krajeva naše zemlje, to je njegova taktika da nas međusobno zavadi te da nas tada još više može pljačkati, podjarmiti i po zatvorima mrevariti. Vi Hrvati ne dajte da vas zavade sa vašom Srpskom braćom. Srpski narod nije kriv za teror i pljačku što su ih počinili bivša velikosrpska gospoda nad Hrvatskim narodom, a isto tako Hrvatski narod nije kriv za zlodjela i ubijanja što su ih počinile fašističke sluge ustaše, na čelu sa plaćenikom i izdajnikom Pavelićem.

Narode Kninskih i Drniških krajeva! Prihvati se i Ti oružja i borbe, ne vjeruj onima koji ti kažu da još nije vrijeme, jer ako nije sada onda kada će biti, jer znaj da na njihova usta govore provokatori i izdajice našega naroda. Ugledaj se i Ti u herojski Srpski, Crnogorski i Bosanski narod, koji su pohitali u šumu i sa oružjem u ruci oslobodili jedan dio naše domovine. Stupaj i Ti u stotinama i stotinama u Partizanski pokret, jer znaj da sloboda mora biti djelo tvojih ruku. Raskrinkavaj i pokazuj sve izdajice i ulizice fašista. Neka i oni znaju da će doći pred narodni sud i da će ih stići ista sudbina kao i Nedićevog generala (smrt). Vi sestre, majke i djevojke koje se ne borite u šumama pomažite na svakom koraku svoje neustrašive borce, sakupljajte na svakom mjestu hranu, odjeću, obuću i sve što bi im bilo od pomoći, jer znajte da se oni bore i za Vas i za Vašu nacionalnu slobodu, te za slobodu i bolji život cijelog naroda.

Njemački grabežljivci mislili su kao što su pregazili i porobili niz malih zemalja, da će pregaziti i porobiti i zemlju mira i napretka, zemlju kulture i blagostanja, zemlju socijalizma, moćni i veliki Sovjetski Savez. Hitler je mislio i u svome govoru vojnicima je rekao da je SSSR gotov za najviše dva mjeseca, ali se grdno prevario u svome računu.

Evo već šest mjeseci od kako su njemački fašisti skupa sa ostalom talijanskom, rumunjskom, finskom i drugim vojskama nijesu uspjeli da nanesu teže udarce Sovjetskom Savezu.

Za ovih nekoliko mjeseci rata što ga vodi Hitler protiv Sovjetskog Saveza prema službenom obavještenju Sovjetskog informacionog biroa, Hitler je izgubio što mrtvih, nestalih i zarobljenih preko šest mil. vojnika, dok je SSSR izgubio 2.120.000 vojnika. Moćna i nepobjediva Crvena armija bori se nevjerojatnom hrabrošću i vjerom u sigurnu pobjedu. Cijeli Ruski narod digao se na oružje, da uništi neprijatelja čovječanstva i da sa oružjem u ruci brani krvavo stečenu svoju slobodu. Cijeli svijet je čuo i divi se Crvenoj armiji i djelima Sovjetskih partizana i partizanki što ih izvode u pozadini neprijatelja. Svakim danom ne daju neprijatelju ni časak mira, svugdje ga uništavaju i zadaju mu teške udarce, ruše ceste i mostove, dižu u zrak željezničke pruge i stanice, kidaju i uništavaju telegrafске i telefonske žice, zapaljuju i uništavaju sve što služi neprijatelju. Sa proslave 24-godišnjice velike Oktobarske revolucije u Moskvi, **Staljin** je u svom govoru rekao, da rezerve Sovjetskog Saveza u ljudstvu i materijalu su neiscrpive, da njemačke rezerve svakim danom sve više opadaju. Sudbina fašizma i neprijatelja čovječanstva je zapečaćena, pobjeda je na strani savezničkih naroda. Crvena armija prešla već u ofanzivu i rastjeruje fašiste na sve strane. Njemci bježe svuda gube glavu i vidi se njihova skorašnja propast. Sovjetski narod nosi glavni teret te borbe, zašto i mi čekamo da nas oni oslobode od fašističkog jarma. Doprinesimo i mi sve što možemo, da se uništi što pre neprijatelj kulture i čovječanstva. Zar ne vidite skorou propast fašizma, zar ne vidite lude osvajačke namjere Hitlera, koji je mislio da će osvojiti i podjarmiti njemačkom Reichu cijeli svijet, ali se je grdno prevario i namjerio na tvrdou kost, koja će ga skoro i uništiti, zar ne vidite da svoj narod baca u otvorenu propast, zar ne vidite da je njemački i talijanski vojnik počeo da uvida svoju propast i sigurnu smrt, te kad mu se god ukaže prilika baca oružje i predaje se Crvenoj armiji.

Vi vojnici, podoficiri i oficiri! Ne borite se protiv sinova Vašeg naroda, bacajte oružje i idite svojim kućama ili se priključite Narodnooslobodilačkoj borbi, koju vode naši hrabri partizani u svim krajevima naše zemlje. Ne dozvolite da Vas šalju na klaonicu protiv Vaše braće, uperite vaše oružje protiv okupatora i njihovih slugu ustaša, dokažete stime da nijeste u službi krvnika i izdajnika naše domovine, već da ste i Vi dostojni sinovi ove zemlje.

Ti omladino! Ugledaj se u Srpsku, Crnogorsku i Bosansku omladinu koja u šumama sa oružjem u ruci zadaju teške i jake udarce okupatorima. Osveti i Ti prolivenu krv Tvoje braće, sjeti se žrtava koje je dala omladina u borbi za oslobodenje naše napaćene okupirane domovine. Ugledaj se i Ti u herojsku omladinu Sovjetskog Saveza koja se bori u prvim redovima svoga naroda, ugledaj se i Ti u mlade Sovjetske pilote neustrašive sokolove plavoga neba koji svakim danom obaraju i ruše stare i iskusne njemačke pilote, koji su se proslavili u bombardiranju Beograda, Varšave, Danziga i drugih gradova.

OMLADINO DALMACIJE! Vi mladi seljaci, radnici i đaci stupite smjelo i neustrašivo u borbu, protiv krvavog okupatora, zavjetuj se omladino Dalmacije, da ćeš smjelo i odlučno voditi svetu borbu protiv fašističkih gadova, i da nećeš ispustiti ni jednu pušku iz svojih ruku dok ne bude uništen i protjeran iz naše zemlje i posljednji fašista, neprijatelj kulture, napretka i čovječanstva.

SVI U PARTIZANE, SVI NA ORUŽJE!
DA ZIVI NARODNOOSLOBODILACKA BORBA!
DA ZIVI BORBA SVIH NARODA JUGOSLAVIJE ZA NACIONALNO OSLOBODENJE!
DA ZIVI HEROJSKI SOVJETSKI NAROD I NJEGOVA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMIJA!
DA ZIVE NASI JUNAČKI I HRABRI PARTIZANI, OSLOBODIOCI NARODA!
DA ZIVI NASA HRABRA KOMUNISTIČKA PARTIJA, KOJA SE BORI U PRVIM REDOVIMA NAŠEGA NARODA!
DOLI IZDAJICE NAŠEGA NARODA: NEDIĆ, LJOTIĆ, PECANAC, PAVELIĆ I DRUGI!
VAN FAŠISTIČKIM OKUPATORSKIM RAZBOJNICIMA IZ NASE ZEMLJE!

KRV ZA KRV — S M R T Z A SMRT!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BROJ 145

**IZVJEŠTAJ SEKRETARA MJESNOG KOMITETA KPH VIS
OD PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM KOMITETU KPH
ZA DALMACIJU O SITUACIJI NA VISU¹**

Dostavljamo obračun narodne pomoći od 8—12. mj. a naknadno ćemo poslati konačan obračun za ovu godinu možda nije pravilno ali pošaljite nam listu pregleda da bi mi njih ispunjavali ili nas o tome obavijestite. Rukovodstvo NP² je već sreden i počeo je da djeluje na širem području. Također vam šaljem i pregled finansijskog stanja partije ali ćemo naknadno obračun pravilno izvršiti, pošto smo tako primili od drugova.

Izvještaj po akcijama

Neke akcije su izvršene za vrijeme samog boravka Majkia³ pa ne smatramo potrebnim da navadamo pa će i on da Vas upozna. Što se tiče upisivanja u »Dopolavoro« je bojkotovano. Uspjeli su učlaniti dio onog najgoreg ološa koji nikad nije ni valjao. Nekoliko njegovih izdajnika našlo se sa činovništvom pojedinih ustanova u Visu među kojima se nalazi i općinski načelnik koji je došao zaslugom Talijana u općini di ne gledajući interese naroda nego svoje vlastite. Mislio je da će tu ostati vječito. Međutim, se je dogodilo da je morao otići a na njegovo mjesto doveden je tal. komesar. Protiv njega kao i njihove politike narod je još i ranije ustajao a poslije nego što je pokušao stvarati fašist/* organizaciju narod se općenito bunio protiv samovolje tako da su oni jedva sakupili u toj fašist. organizaciji samo nekoliko tih ljudi koji nisu nikad vrijedili i to pod raznim obećanjima i prijetnjom.

Kako bi još jednom se pokazala omladina da je tu i da nije popustila ili odustala od svojih ranijih akcija te da bi pokazala svoju solidarnost ona je donijela odluku da bojkotuje kino predstave zbog nepoučnih talij. žurnala i protiv samog vlasnika kina koji je i član Dopolavoro protiv kojih imamo neposredno izvedenu akciju u čemu je kolosalno i uspjela tako da se najedanput osjetilo pomanjkanje ljudi u prostorije, pošto se komad drži samo po njih nekolicinu.

Šaljemo Vam drugovi i ovog druga koji je bio za vrijeme Jugoslav, u aktivnoj vojsci podnarednik a bio je uposlen na jednoj emisionoj radio stanici, i da je tamo predavao, sposobnosti ima dosta kod njega pošto da ih je u Jugoslav, bilo malo takovih i on je bio među njima. Da je kako samo kaže po direktivi poslan ustaškoj vojsci u Zagreb: da radi na toj stanici i da je gore radio najaktivnije kroz 41. god. za SKOJ. Budući se je kako izgleda kompromitovao morao je bježati i tako je došao kući.

¹ Original (rukopis, crnilom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, KP-24/51.

² Narodne pomoći

³ Andrija Božanić

⁴ Fašisticku

Kad je došao odmah se je prijavio da će raditi za partiju. Ne sumnjamo u njega a i bio je otišao u partizane a i valjan je učiniti sve što se od njega traži, on je sada uposlen prema našem nahodenju, sada smo u situaciji da nas redovno izvještava o njihovim namjerama i ono što oni traže. Sada kad znamo namjeru što kane i prema tome imamo vremena da njihove akcije na vrijeme bojkotujemo, kao npr. stav kojem smo zauzeli protiv pojedinih izroda u službi okupatora kojih su oni natjerali na silu i potpisali akt. Kojim se obavezuju da će po svaki slučaj odgovarati koji se dogodi u mjestu oni osim toga da će izvršiti svaki zadatak prilikom poduzimanja mjera kad im naredi da pronadu ili dovedu kojeg komunistu.

Drugo odaziv djece na pojedine proslave i slično i sada ga i vi možete pitati što je sve radio od kada je tamo. Mi smo ga uposlili u tehniku tj. mislili smo mu izručiti aparat pa da štampa vijesti i da bi umnožavao pojedinu partijsku literaturu, ali dolaskom Majkog ovamo dao je mišljenje? da ne ide iako je prije bio za, dok se ne ispita što je sa njim bilo gore gdje je radio.

Stoga vas molimo da ga se ispita tamo malo i da nam date mišljenje po samom njemu da li bi mu mogli povjeriti to jer mi zaista nemamo dovoljno ljudi a naročito za ovakve stvari. To može da zna najbolje i drug Majki koji iste poznaje. Stojimo na stanovištu da bi nam vi poslali ako je moguće nekoga za takovu stvar.

Molimo da nam objasnite niže navedeno da bi znali i zauzeti stav po ovome što kažemo.

1) Stigla je ovamo jedna žena koja se krije, da je upućena od vas ovamo, a to je Junka Klara trg. pomoćnica, stoga nam javite detaljno o njoj sve što je i da li je bila u radu ili nije, i gdje bi je mogli upotrebiti ako bi mogla nešto da radi ako bi je trebalo uposliti, pa nam ovo javite.

2) Također se tu nalazi i jedan omladinac brijački pomoćnik. On nas obavještava da je stigao tu već ottrag 3 mj. a tek sada se je prijavio da bi radio. Kada smo od njega tražili da li je on tamo radio, izvjestio nas je da je radio u jednoj SKOJ-evskoj grupi kojoj je bio rukovodioc Dumančić Ante brijač, a on sam da se je kompromitirao. Pitali smo ga a kako je on dospio ovamo, on je ispričao da je on tražio da se ukloni i da mu se je dalo jedan mj. dana, ali da je on rekao tamo da ako bude potreban za kakve akcije da će on smjesta doći i napustiti i sam se povezati. Budući da nije do sada pozvan tamo a da je posla tu dosta i da je tu dosta vremena produžio pa da zbog toga nezna kako će se to uzeti stoga molimo da nas obavijestite odmah što je sa njime i što da se radi.

3) Kod nas je tu bio stigao još ranije Dani Poduje, iz Trogira koji da je bio u jednom partizanskom odredu, koji se je raspao, kad su napustili i kućama povratili i odazvali vlastima u tom vremenu je i on stigao. Brzo su vlasti saznale te su ga i pozvali da se prijavi, koji se je i prijavio. Međutim sada su ga okupatori prognali ali im je pobjegao i on se je sada povezo sa našim ljudima koji se kriju tu i po ovome tražimo da nas se izvjesti što ćemo sa njime. Kakav stav uzeti prema njemu da li

mu davat N.⁵ pomoć ili ne, pošto mi oslanjajući se na proglas CK koji se odazovu okupatorskim vlastima nismo mu dali ni narodnu pomoć a niti k tome vezu sa ljudima, a i on od kad je došao tu nije pomogao naročito što bi koristilo samom pokretu. Omladina je također izvršila jednu uspješnu akciju u rasturanju letaka namjenjenih talijanskoj vojsci koji su tako dospili u ruke samog oficira,⁶ koji je dao nalog vojsci da ako budu naknadno dobili nešto slično da odmah moraju uhapsiti ili eventualno legitimirati dotičnog koji bi im jednu ovakvu stvar uručio.

Videći okupatori da je broj članstva fašističke organizacije u opadanju stalno oni su se poslužili osobno da bi dobili na svoju stranu simpatije nezaposlenih dali su nalog da dođu u općinu i da će im dati neke biljete preko kojih bi imali dobivati pomoć. Sa naše strane ovo je bojkotovano pod svaku cijenu, ovo važi i za udovice.

Nemam vremena ispitajte lično dotičnog što je sve i dajte mu sva uputstva pošto je partijac.

Uz pozdrav

Gandi⁷

BROJ 146

**IZVJEŠTAJ IVANA MORĐINA, SEKRETARA KOTARSKOG
KOMITETA KPH PELJEŠAC IZ PROSINCA 1941. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPH ZA DALMACIJU O SITUACIJI NA PODRUČJU
PELJEŠCA I METKOVIĆA¹**

Drugovi !

U kratko sam Vam se već javio, kako ste iz mog izvještaja mogli razumijeti prvoga dana kada sam stigao [u Janjinu] iz Splita, u kući su me hapsili žandari² [ali] sam im pobjegao i iste sam večeri prešao... u srezu M[etković] ...³ straža, ali to bi alarmiralo neprijatelja pak bi nam moglo otežat prebacivanje odreda u Hercegovinu te smo mišljenja da bi bilo daleko bolje da ove akcije izvedemo neposredno pred samo prebacivanje ljudi kao već djelujući odred koji već djeluje oko Nevesinja i Stoca, posije mog zadržavanja od 10 dana u Srezu Metkovskom prebacio sam se u Pelješac samnom su došla na Pelješac 3 druga iz Metkovića to jest iz sela jer za istima su učestale žand. patrole da bi se ovamo za par dana sklonili; prebacili su se [na] Pelješac... pozivi za vojsku ljudi se ne odazivaju već se pridružuju k nama, kao primjer istaknuti nam

⁵ Narodnu

⁶ Vidi dok. br. 347.

⁷ Nikola Repanić-Gandi.

¹ Original (rukopis, olovkom) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije – Split, KP-24/54.

² Ivan Morđin je stigao iz Splita u Janjinu u prvoj polovici rujna 1941.

³ Na ovom i ostalim mjestima označenim točkicama dokumentat oštećen, nečitljiv.

je kod nas na Pelješcu da su dobili pozive 14 ljudi 10 će se priključiti nama 3 kriju sami neće ni sa nama ni u vojsku ustaša a samo 1 ustaša odlazi to će imat za naše prilike malogradanskog Pelješca dobar rezultat u Metkovskom srezu je situacija [prilična... i pored saboterstva nekih ... već ćemo prionit još jače radu mislimo da ćemo moć za prvi put odpremit Pelješac—Metković oko 50 ljudi a možda i više. U jednom malom selu zvanom Kremena, Srez Metkovski gdje ima 35 obitelji pravoslavne vjeroispovjesti koji su bili a još i danas proganja[ni] i uz prijetnju smrti prisiljavani da prođu u katolicizam, nama je već uspelo jednog mladeg čovjeka iz tog mjesta privući u naš logor, ima izgleda da će ga i drugi slijediti i u tom pravcu ćemo i što se bude dalo više poraditi, glede veze sa partizanima ... u Prebitovcima i sa odredima oko Nevesinja preko Stoca zatražili smo sve potrebite upute, a po mogućnosti i da nam pošalju čovjeka koji pozna teren da bi se sa njime na čelu lakše probili do njih gore. Cim taj kanal bude uspostavljen odmah ćemo početi sa odašiljanjem. Do idućih put ćemo vas o tom opširnije i konkretnije izvijestiti, također vršimo sabirne akcije u novcu i materijalu ali, mnogo toga trebamo ovdje radi izdržavanja ... većeg broja ljudi. Izvještaj iz Splita... [do] bili smo jedan put i to... dalje neznarno uzrok, poslali smo vam 263 Lira to sam ja bio pozajmio 100 Lira kod drugova u Blatu, jer sam ostavio biljet da mi vi to dadnete, a da ćemo Vam mi poslat.

Napomenuti mi Vam je o onom slučaju sa Franićem Ivom koji radi u Postolarskoj zadrugi glede one robe i novaca koju su meni moji po njemu poslali. Ovaj je tvrdio meni da je dao 15 dana prije nego sam ja došao dolje nekom koji je sakupljao za partizane da otpreme zamnom, jer da je čuo da sam otišao u partizane a da je ... poslao po njegovoj ženi koja je išla kod svoje... na Pelješac da preda moj[im] dočim ona tvrdi da je [kofler ostao u Splitu ... roba, ona ga ovdje ra ... jer je ona otišla sada ... dana prije nego sam ja stigao u Split. Imam puno razloga vjerovat da je to on prisvojio jer ga poznam kao loš karakter a tako je kod nas i poznat zato vi dalje tu stvar rasvijelite, bilo je sledeće robe:

1 gaće radne nove	2 rupca
1 košulja sa dva koleta	1 kravata
1 majica triko	1 gaćice od ...
1 gaćice nove	1 prsluk
1 par čarapa novih	i u novcu 390...

Novac zadržite dalje kao doprinos, a robu mi pošaljite po brodu Sipan po fogašti Grbiću za Marij[u] Mordin. Ako ima nešto novog javit također postavite kritiku, žurim jer me čeka drugi posao.

Drugarski Vas pozdravlja

Izvestite me da li još da idem sa terena prvim odredom ili da se zadržim i dalje ili da ostajem i dalje na terenu dok ih ne otpremim još neke odrede.

* Ivan Mordin-Cmi, sekretar Kotarskog komiteta KPH Pelješac.

BROJ 147

UPUTSTVA MJESNOG KOMITETA KPH SPLIT IZ 1941. PARTIJSKIM
ORGANIZACIJAMA ZA ODRŽAVANJE KONSPIRACIJE¹

P r i j e v o d

UPUTSTVA ZA ODRŽAVANJE KONSPIRACIJE

U vrijeme sadašnjeg povećanog policijskog terora održavanje konspiracije je naše najbolje oružje u borbi sa policijom.

Cilj konspiracije je **prikrivanje organizacije ispred neprijatelja** i u tom smislu je neophodno održavati konspiraciju. Takvo održavanje konspiracije koje bi sakrilo naše djelovanje, našu liniju i našu borbu od masa, preobratile bi se u sektaštvo. Zbog toga, pravila konspiracije mora da budu održavana na način da, u što je moguće manjoj mjeri, omogućuje policiji razbijanje naše organizacije, a u što većoj mjeri da omogućuje širenje našeg djelovanja i zadobijanja što većeg utjecaja na mase.

1. Odnosi prema drugovima u radu. Prema pravilu, nitko ne smije znati tko su naši drugovi sa kojima radimo, izuzimajući one sa kojima se dolazi u izravan kontakt. A ni njima ne smijemo govoriti o ostalim sektorima djelatnosti, izuzev onima sa kojima se radi. Zbog toga, nitko od drugova ne smije nikome govoriti o bilo kojem sektoru rada, izuzev o onom u kojem drug djeluje. Ako bilo koja osoba istakne u družini, ili pak na nekom drugom mjestu, da radi na nekom drugom sektoru rada, mora, preko druga koji je odgovoran za taj njen posao, javiti sekretaru družine ili grupe, kažući samo da je drugdje zauzet i da je u određeno vrijeme on spriječen, bez indiciranja bilo šta o svom radu. Izvan kruga drugova ne smiješ govoriti nikome o svom radu ili o ljudima sa kojima radiš, makar ti bio i najbolji prijatelj, drug ili drugarica. **Svaka tvoja riječ u tom smislu je izdaja.** Drug koji govori o takvim stvarima gdje nije smio, mora biti, zavisno od težine, isključen ili najstrože kažnjen. Na nijednom mjestu, nigdje, drugovi se ne mogu nazivati njihovim imenima, **niti ako se osobno poznaju.** Svaki drug koji se uključi da učestvuje u našem radu mora imati jedno drugo, konspirativno, ime koje treba biti poznato svima onima koji sa njime rade. Svaki put da se drug naziva sa pravim imenom, poznatim, pred onim što ga ne poznaju. Također je prekršaj konspiracije davanje do znanja ma kome da ga poznaješ, osim onom sa kojim radiš, kao i preduzetog konspirativnog imena. Ako svi radite na jednom mjestu, jasno je da se poznajete i o tom ne treba govoriti. Ako ne radite nije potrebno da se zna da se međusobno poznajete, jer to može poslužiti policiji za otkrivanje preko drugog ono što nemože otkriti preko prvog, ako prvi kaže da ne pozna trećeg, poznato je međutim

¹ Nijedan primjerak originala nije sačuvan. Primjerak zaplijenjen od neprijatelja na talijanskom jeziku (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 464, f. 5.

od drugog. Ne može se uzeti u obzir izgovor da se u manjem gradu svi međusobno poznaju. To nije točno, a uostalom, u naš grad ulaze stalno nove osobe koje ne moraju sve da dolaze iz istog mjesta. — Kada na ulici vidiš nekog druga koji razgovara sa nekim, ne zovi ga po imenu, jer to može poslužiti da ga se otkrije pred ostalima. Potrebno je što je moguće manje služiti se imenima preuzetim u družini; služite se njima samo kad je to apsolutno neophodno. Ako jedan drug radi na dva odvojena sektora aktivnosti, mora imati dva konspirativna imena; na primjer u tehničar i osnovnoj organizaciji. Razumije se da drug koji je vezan za dva sektora mora poznavati oba imena — sekretara MK. To može učiniti da policija vjeruje da se radi o dvije različite osobe. Na ulici nesmjete pozdraviti druga u slučaju kad je ovaj u društvu sa nekim kog ne poznaješ, ili ga pak poznaješ ali vas dvoje niste angažirani na istom sektoru, jer tako otkrivaš ono što nije potrebno, to jest da sa onim drugom imaš neke odnose. Osim toga, na taj način možeš — ako si ti sam kompromitiran — kompromitirati i nekompromitirane osobe i simpatizere.

2. O sjednicama i sastancima.

a) **na ulici.** Sastajanje sa kompromitiranim osobama, na ulici, u sadašnje doba kad policija hapsi po ulicama, **je zabranjeno.** Ako ima neka stvar za predati ili se dogovoriti, to mora da se obavi u jedan tren i neprimjetno. Točnost, potpuna točnost, je prvi uvjet za sastajanje na ulici. Svako čekanje znači izlagati se policiji. Zbog toga, drugovi se moraju sastajati u točno utvrđeno vrijeme. Ako neki drug ne dođe, može ga se maksimalno čekati 5 minuta, i to bez zadržavanja na jednom mjestu. Drug koji zakasni i ne dođe na sastanak odgovoran je za sve posljedice svog čina i, bez obzira na posljedice, svako zakašnjavaње mora biti kažnjeno. U slučaju sastanka na ulici mora se izabrati neprimjetno mjesto. Ne glavne ulice, gdje šetaju policajci, ali ni one koje su potpuno puste, gdje nema nikog osim onih koji treba da se sastanu. Isto tako, nesmjete se služiti onim ulicama gdje mnogi ljudi i žene sjede ispred kuća i sve posmatraju i o svemu pričaju. Ako drugovi koji se sastaju treba da uđu u neki stan, nesmiju ići zajedno, izuzev u slučaju kad se radi o pitanjima iz njihovog privatnog života — ako obojica rade u istoj radionici pa zajedno moraju ići ulicom, što će izgledati prirodno. **Sastanci više od dvije osobe na ulici su apsolutno zabranjeni.**

b) **u stanovima.** Prije svega treba biti obazriv u pogledu kuće u kojoj će se održati sastanak. To se ne smije održavati u stanu koji je kompromitiran ili u kojem stanuje neki kompromitirani drug. Stan ne smije da se nalazi u kući čiji je ulaz lako osmotriv — na primjer ako u dvorištu ili ispred kuće sjedi mnogo ljudi i žena. — Iz stana ne smije da se vani čuje razgovor. Kuća ne smije da se nalazi na usamljenom mjestu, gdje je na stotinjak metara uočljiv onaj koji tamo ulazi, a posebno ako su trupe u blizini. Domaće osobe, makar bile veoma povjerljive, ne smiju vidjeti tiso

ulazi u kuću i tko učestvuje na sastanku. **Nitko, izuzev onih koji se nalaze na sastanku, ne smije znati tko na sastanku učestvuje.**

Za svaku treću osobu koja bi ušla u sobu u kojoj se održava sastanak odgovoran je onaj tko je našao kuću. Ova buržuska bolest mora biti izliječena, iskorijenjena. Ljudi koji dolaze na sastanak moraju biti sačekani od onih koje je našao u kući. **Ne smije se nikada reći čiji je stan.** Članovi moraju doći na sastanak u intervalima od barem tri minute. Drugovima se, po mogućnosti, mora reći gdje se taj stan nalazi, kako bi mogli da dođu. Jedan drug mora stajati pozadi vrata, pazeći tko ide i puštajući drugove koji dolaze da uđu bez zvonjenja na vratima. Dozvoljeno je samo lagano pokucati na vrata, ako nije moguće drukčije. Po mogućnosti je potrebno osigurati se da nitko od onih iz kuće uopće nezna da je sastanak održan, kakav je sastanak bio i tko je na njemu bio prisutan.

c) **na javnim mjestima, u polju, na moru.** Na javnim mjestima: gostionice, kafane, trgovi, kupališta, šestališta, ne smiju se održavati sastanci ove vrste. U polju i na moru — samo izuzetno i to konkretno ako su ispitani svi uvjeti za održavanje sastanaka i ako su odgovorni drugovi utvrdili mogućnost održavanja sastanaka. I ovi sastanci, također, moraju biti sasvim kratki.

3. **Prenošenje i posjedovanje materijala.** Materijal može prenositi samo nekompromitirani drug. Za takvog druga treba da se pobrinu oni koji su odgovorni za prenošenje materijala. Zabranjeno je prenošenje materijala u kovčezima ili na neki drugi primjetljiv način — u ruci, uvijen u novinski papir. Nijedan drug ne može držati kod sebe bilo koji materijal. Ako ima neku stvar da pročita mora naći neki stan gdje to treba da uradi, ali nakon čitanja materijal mora ponovno da bude sakriven. U krevetima, ladicama, pećima za grijanje, kovčezima, ne može se smatrati da je materijal sakriven, jer policija uvijek pretražuje ta mjesta. Bolje od svega je taj materijal staviti pod zemlju, na neprimjetnom mjestu. Uopće, u samom stanu je teško naći dobro i sigurno mjesto.

4. **Zabilješke i spisi.** Po mogućnosti, ne pisati nikakve zabilješke, već treba držati sve u pameti. **Posebno se ne smiju pisati imena i adrese.** Ako bilo koja stvar mora biti zapisana potrebno je imati sopstvenu šifru, koju nitko drugi ne smije poznavati. I ovdje zabilješke moraju biti pravljene u skraćenicama. Dočim ono što je napisano postane beskorisno treba to izbrisati, i to tako da se ne može pročitati. Svaki drug mora svakog dana pregledati svoje džepove, novčanike, ladice, da nije u njima ostala neka zabilješka koja bi mogla odati nekog ili neku stvar.

5. **Držanje pred policijom i pred sudom.** Detaljnije je napisano u knjizi o konspiraciji. Ovdje podsjećamo da na policiji ne smije odati ništa i nikog. Ništa se ne smije priznati, **ni za sebe ni za druge.** Niti onda kad si nađen na djelu. Nikad ne smiješ priznati da si imao neki materijal. S time otežavaš sebi. Svako priznanje pred policijom znači izdaju. Ako ne možeš naći dobre izgovore, bolje je šutjeti i ne davati nikakvu izjavu. Ne smiješ nikada davati izjave koje bi bile protiv radničke klase, našeg

pokreta ili partije. Uopće: ne davati nikakvu izjavu koja bi mogla biti iskorišćena protiv klase ili protiv partije. Kada se nađeš na policiji, ti se, na prvom mjestu, nalaziš pred neprijateljem. Biti uhapšen ne znači prestanak već nastavak borbe. Boriš se licem u lice s neprijateljem za tvoju organizaciju borbe. Moraš staviti samog sebe pred organizaciju a ne da tvoj život štitiš organizacijom. Svakim priznavanjem, pa i najmanjim, pred policijom ili pred sudom, potrebno je ipak zaštititi organizaciju i braniti liniju partije, ne priznavajući bilo kakvu krivicu organizacije.

Pred klasnim sudom ne postoji priznavanje krivice. Mi možemo biti suđeni samo od našeg suda, od suda radničke klase.

Potrebno je na krajnje savjestan način držati se ovih pravila. Na svakoj sjednici kandidata i simpatizera potrebno je ovo čitati prije sastanka, uz detaljnu diskusiju u ovom uputstvu.

TALJANSKI DOKUMENTI

BROJ 148

NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMITE OD 16. TRAVNJA 1941.
POTCINJENIM JEDINICAMA ZA FORMIRANJE KOMANDI
GARNIZONA VRBOSKO, KNIN, ŠIBENIK I SPLIT
I NJIHOVI ZADACI¹

K O M A N D A 2 . A R M I J E

Personalni odsjek i tajništvo

Br. protokola 862/R

P. M. 16. travanj 1941/XIX

Predmet: Formiranje komandi garnizona.²

Adrese izostavljene

Na teritorij južno od ceste Lodovica formiraju se slijedeće komande garnizona :

VRBOSKO, ograničena: cestom Lodovica (na dijelu Sušak—Rosanci)—
—Slunj—Bihać—Petrovac—Knin—Kistanje—Naros—more (sve
uključno).

Prema varijanti određenoj aktom Pov. br. 859 od 14. ovog mjeseca,
južna granica Ljubljanskog gubernatorata kao i Riječkog, bit će cesta
Lodovica, koja ostaje dodijeljena zoni Garnizona Vrbosko.
komandant: brigadni general Torriano Arturo.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 31/5—2, k. 451.
² Kada su, u općem napadu koji je počeo 6. travnja 1941. njemačke trupe već bile okupirale više od polovice teritorija Jugoslavije i kada je pod njihovim okriljem, 10. travnja, u Zagrebu proglašena »Nezavisna Država Hrvatska«, tek tada, 11. travnja, krenule su u napad i prošle jugoslavensku granicu talijanske jedinice. Motorizirani armijski korpus 2. armije nastupao je obalskim pojasom i preko Like ne nailazeći nigdje na otpor jer su se trupe Primorske armijske oblasti Kraljevske jugoslavenske vojske već uglavnom bile raspale. Jedinice ovoga korpusa ušle su 15. travnja u Knin, Šibenik i Split, a 17. travnja u Dubrovnik gdje su se spojile s divizijom »Marche« 17. korpusa 9. armije koja je 16. travnja krenula u napad iz Albanije. Talijani su se još od ranije nalazili u Zadru jer su po Rapalskom ugovoru potpisanom između predstavnika vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije 12. studenog 1920. godine Zadar sa blizom okolicom, Lastovo i Palagruža prepali Italiji. Do dolaska talijanskih okupatorskih jedinica ustaše su već bili preuzeli vlast u dalmatinskim gradovima.

KNIN, komandant: pukovnik Fioretti Pietro.
Zonu nadležnosti odredit će general Torriano.

ŠIBENIK, komandant: brigadni general Piccone Marcello.
Zadržava pravo određivanja zone nadležnosti.

SPLIT, komandant : brigadni general Vivale Carlo.
Zadržava pravo određivanja zone nadležnosti.

Naprijed navedeni komandanti garnizona osigurati će:

- izvršenje sadržaja iz mog proglasa od 13. travnja 1941/XIX;
- pospješivanje povratka na normalan život;
- čišćenje zone od naoružanih Srba koji u njoj postoje i upućivanje istih u koncentracione logore;
- zauzimanje telegrafskih centrala, brinuci se za obnavljanje određenih linija i uključivanje talijanskog personala za rukovođenje istima;
- sklapanje ugovora, na licu mjesta, u pogledu snabdijevanja trupa živežnim namirnicama, koristeći mjesna sredstva i zalihe, posebno što se tiče sijena, mesa i drva;
- blokiranje zaliha benzina koje postoje u zoni, ostavljajući neophodni minimum na raspolaganje stanovništvu;
- sprečavanje, u zoni nadležnosti, ulaska i kretanja civila koji nemaju posebnu pratnju određenu od vojnih vlasti i izričito ovlaštenje za kretanje u dotičnoj zoni ;
- kontrolu štampe;
- sprečavanje nošenja uniformi jugoslavenske vojske, koje treba smjestiti da se oduzmu, zajedno s oružjem.

KOMANDANT ARMIJE
general
V. Ambrosio,³ v. r.

Tačnost prijepisa ovjerava:
Major na službi u štabu,
načelnik odsjeka
P. Ducros

³ Vittorio Ambrosio

BROJ 149

NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 18. TRAVNJA 1941.
ZA UPUĆIVANJE IX BATALJONA KRALJEVSKIH KARABINJERA
IZ RIJEKE U SPLIT¹

K O M A N D A 2 . A R M I J E
Stab komande pozadine

Br. protokola 1612, povjerljivo S. M.

P. M. 18. travanj 1941.
(godina XIX)

Predmet: Premještanje IX pokretnog bataljona CC. RR.²

KOMANDI VOJNE STANICE

— za kapetana A Valle iz delegacije pokretnog
vojnog transporta, na znanje

Rijeka
Sjedište

KOMANDI 2. ARMIJE

ETAPNOJ DIREKCIJI KOMANDE POZADINE

Sjedište

2. ARMIJE

KOMANDI MOBILIZIRANOG IX BATALJONA CC. RR. Sjedište

U toku sutrašnjeg dana, 19. ovog mjeseca, izvršit će se premještanje željeznicom iz Rijeke u Split komande IX bataljona CC. RR i jedne čete ovog bataljona.

Jedinice će biti spremne za pokret poslije podne 19. ovog mjeseca, počevši od 14 sati, pa na dalje.

Stoga molim stavljanje na raspolaganje slijedeća transportna sredstva:

- 1 mješoviti vagon
- 3 vagona 3. klase (za 230 ljudi)
- 2 zatvorena vozila
- 6 vagona-platforni.

KOMANDANT POZADINE

brigadni general
(R. Pelligra)

Tačnost prijepisa ovjerava:

NAČELNIK ŠTABA
(potpukovnik G. Mansoldo)

12/4—1, k. 193.

* Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

¹ Kraljevih karabinjera

BROJ 150

DISLOKACIJA JEDINICA 2. ARMIJE 20. TRAVNJA 1941.¹

DISLOKACIJA ARMIJI PODČINJENIH KOMANDI
NA VEČER 20. TRAVNJA 1941-XIX

5. armijski korpus	komanda	Crikvenica
— divizija »Lombardia«	komanda	Novi
— divizija »Bergamo«	komanda	Žuta Lokva
6. armijski korpus	komanda	Čabar
— divizija »Assieta«	komanda	Gerovo
— divizija »Sassari«	komanda	Brod na Kupu
— divizija »Friuli«	komanda	Postojna
11. armijski korpus	komanda	Ribnica
— divizija »Re«	komanda	Ljubljana
— divizija »Isonzo«	komanda	Kočevje
— divizija »Ravena«	komanda	Hrib
— 3. grupa alpinaca	komanda	Turjak
Motorizirani armijski korpus	komanda	Split
— divizija »Torino«	komanda	Dubrovnik
— divizija »Littorio«	komanda	Mostar
— divizija »Pasubio«	komanda	Šibenik
Brzi armijski korpus	komanda	Bihać (škole)
— 1. brza divizija	komanda	Drežnik
— 2. brza divizija	komanda	Plitvice
— 3. brza divizija	komanda	Bihać

k. 68.

¹ Original (tipkan na pišaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 16/1,

BROJ 151

PRIJEDLOG GENERALŠTABA KOPNE NE VOJSKE OD 20. TRAVNJA
1941. VRHOVNOJ KOMANDI ZA RAZMJESTAJ JEDINICA NA
OKUPIRANOJ TERITORIJ I JUGOSLAVIJE¹

Povjerljivo

GENERALŠTAB KR. KOPNE NE VOJSKE

Operativno odjeljenje I — Odsjek 3.

Br. prot. 6011

V. P. 9, 20. travnja 1941-XIX

Predmet: Okupiranje teritorija bivše Jugoslavije

VRHOVNOJ KOMANDI — GLAVNOM GENERALŠTABU

V. P. 21

I) U vezi s naređenjima izdatim od strane ovog Generalštaba, dopisom 5681 Op. od 16. o. m. komandi 2. armije (dostavljenim radi znanja tom Glavnom generalštabu), okupiranje južnih teritorija Jugoslavije bilo je povjereno velikim jedinicama Brzog i Motoriziranog armijskog korpusa, dok su ostale velike jedinice morale obustaviti pokret prema jugoistoku da bi se, u očekivanju daljnjih naređenja, smjestile u dostignutim zonama.

Sadašnja dislokacija velikih jedinica 2. armije odgovara tim direktivama i poznata je tom Glavnom generalštabu.

II) Buduća dislokacija velikih jedinica na teritoriji koju ćemo vjerojatno okupirati već je predložena tom Glavnom generalštabu i ona izgleda ovako :

- a) Zapadna Slovenija
 - XI armijski korpus: sjedište u Ljubljani;
 - pješ. div. »Reu i 1. grenadirski puk: zona Logatec—Ljubljana—Trebnje—V. Lašće—Cerknica;
 - pješ. div. »Izoncoco: zona Čabar—Lož—Novo Mesto—Črnomelj—Novi Lazi.
- b) Zona Rijeka
 - V armijski korpus: sjedište u Rijeci;
 - pješ. div. »Sassari: zona Rijeka—Delnice—Senj.
- c) Zapadna Hrvatska
 - Brzi armijski korpus: sjedište u Otočcu;
 - 2. brza divizija: zona Vrbovsko—Ogulin—Slunj—Otočac—Brinje;

84/4—2, k. 72.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

— 3. brza divizija: zona Karlobag—Gospić—Korenica—Udbina—Gračac.

d) Dalmacija

— VI armijski korpus: sjedište u Šibeniku;²
— pješ. div. »Lombardija«: zona Zadar—Knin—Šibenik;
— pješ. div. »Bergamo«: zona Split—Livno—Imotski—Makarska.

III) Okupacija zone Dubrovnika, Crne Gore i Kosova u nadležnosti je Više komande oružanih snaga Albanije; u zoni Mostar—Dubrovnik ostao bi privremeno Motorizirani korpus s divizijama »Torino« i »Littorio«.³

Prema tome ova okupacija bila bi ovako utvrđena:

Hercegovina i Crna Gora

— XVII armijski korpus: sjedište u Cetinju;
— 1 pješ. div.: zona Metković—Mostar—Dubrovnik;⁴
— 1 pješ. div.: zona Kotor—Cetinje—Bar—Skadar;
— 1 alpinska grupa: zona Podgorica—Pljevlja—Andrijevica.

Kosovo

— XIV armijski korpus: zona Prizren;
— 1 pješ. div.: zona Đakovica—Peć—Pristina—Prizren;
— 1 pješ. div.: zona Gostivar—Uroševac—Kičevo.

IV) Preostale velike jedinice koje su sada u zoni, a nisu određene za okupiranje spomenutih teritorija, morale bi, ako je moguće, da se vrate u domovinu.

U očekivanju te repatrijacije spomenute velike jedinice imale bi slijedeću dislokaciju:

— 3. alpinska grupa: zona XI arm. korp.
— pješ. div. »Ravena«
— pješ. div. »Asieta«: zona V arm. korp.
— 1. brza divizija: zona predviđena za Brzi arm. korp.;
— motorizirana divizija »Pasubio«: sadašnja zona (Šibenik).

V) Definitivna buduća demarkaciona linija između teritorije pod nadležnošću 2. armije i teritorija koje su zauzele velike jedinice Albanije: Neretva.

Dok se ne izvrši zamjena trupa Motoriziranog armijskog korpusa trupama Albanije, tu demarkacionu liniju mogla bi predstavljati cesta Gacko—Plana—Trebinje—Gruda.

² Sesti armijski korpus sa sjedištem u Čabru (Gorski kotar) trebalo je da smijeni Motorizirani armijski korpus koji je okupirao Dalmaciju i po izvršenom zadatku da se vrati u Italiju. Depešom br. 6375 od 24. travnja 1941. Generalštab kopnene vojske naredio je da se Komanda 6. armijskog korpusa smjesti u Split umjesto u Šibenik (vidi Arhiv VII, reg. br. 88/4, k. 72).

³ Dopisom Generalštaba kopnene vojske br. 6593 od 28. travnja 1941. naređeno je da Komanda Motoriziranog armijskog korpusa ostane privremeno u Splitu (vidi arhiv VII, reg. br. 89/4, k. 72), odakle se 5. svibnja vratila u svoje mirnodopsko sjedište Cremenou u Italiji (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1—96, k. 53).

⁴ Odnosi se na diviziju »Marches«.

VI) Ovaj Generalštab predlaže da se smjesta prede na gore navedenu definitivnu dislokaciju, izvršivši neophodne pokrete.

Velike jedinice spomenute u paragrafu IV ostale bi zasada u zonama označenim u istom paragrafu: divizija »Friuli« je sada prikupljena u zoni Postojne i zasad bi tamo ostala.

Artiljerijske i inženjerske jedinice date kao pojačanje 2. armiji i one neposredno potčinjene ovom Generalštabu okupit će se blizu željezničkih stanica radi daljeg upućivanja u mjesta odakle su došle ili na druge zadatke.

VII) Očekujemo odobrenje tog Glavnog generalštaba prije nego što naredi otpočinjanje pokreta u vezi s predloženom dislokacijom.

ZAMJENIK NAČELNIKA GENERALŠTABA
KOPNENE VOJSKE

Za tačnost prijepisa
Generalštabni potpukovnik
Načelnik odjeljenja
(R. Gazzaniga)

BROJ 152

**IZVJEŠTAJ OFICIRA ZA VEZU KOMANDE 2. ARMIJE
OD 20. TRAVNJA 1941. O EKONOMSKOJ I POLITIČKOJ SITUACIJI
U DALMACIJI PRVIH DANA OKUPACIJE¹**

ZA OSLOBODENJE TALIJANSKE DALMACIJE

IZVJEŠTAJ BR. 1

Split, 20. travnja 1941-XIX

Učestvovao sam, zajedno s trupama Motoriziranog armijskog korpusa, u operacijama za zauzimanje Dubrovnika. Pored toga, prokrstario sam, u raznim pravcima, cijelu Dalmaciju, zaustavljajući se i u mjestima koja još nisu zaposjednuta od strane naših trupa. (Moje referiranje, razumljivo, odnosi se na period mog boravka). Imao sam također načina da upoznam izvjesne izuzetne dijelove terena (kao u rejonu Like, zona neprohodna i pusta, gdje će doći do najžešćih hrvatskih pobuna protiv

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn. arhiva talijanska (reg. br. 1/1-1, k. 872.)

Srbije). Za vrijeme mojih kruženja, suviše dugačkih (ukupno jedna tisuća kilometara) i zaustavljajući se u ponekom pomorskom i seosko-zemljoradničkom centru, imao sam mogućnosti da se približim nekim lokalnim hrvatskim straješinama koji su mi otvoreno iznijeli njihova osjećanja (nema potrebe da spominjem da sam uvijek samo slušao, a da nikad nisam, iz razumljivih razloga, iznio svoje mišljenje).

Sve ovo mi je dalo mogućnost da saberem utiske koje smatram točnim, jer su s lica mjesta dobiveni i pod uvjetima koji su posebno povoljni da se procijene činjenice u njihovoj otvorenoj i spontanoj vjerdostojnosti. Spreman da potkrijepim te utiske s mnogostranim detaljima (ukoliko ta komanda smatra korisnim da se upuštam u detalje), u daljem ću, sažeto, izložiti svoje zaključke, i to:

1) Stanovništvo u Dalmaciji može se podijeliti i razlučiti na tri kategorije :

- a) stanovništvo u obalnim centrima (Šibenik, Split, Dubrovnik);
- b) seosko poljoprivredno stanovništvo u zoni između obalnog ruba i Dinarskog planinskog lanca, kao i ono na otocima (pravim od stanovništva u pozadini obale i onog na otocima samo jednu kategoriju, jer svi, pretežno, pripadaju poljoprivrednom staležu);
- c) Stanovništvo, suviše rijetko i koje živi u apsolutno primitivnim uvjetima života, u planinskoj zoni (Vlasi).

Sa stanovništa određenih osjećaja u odnosu na nas, prva kategorija, ona obrazovanija, javno ispovijeda, otvoreno i jasno, hrvatska osjećanja.

Istina je da je talijanski elemenat, nekad pretežan, malo po malo svim sredstvima proganjan i odstranjen. Na obali je hrvatizacija otpočela još od doba zlokobne bitke kod Visa.

Vrijedi stoga podsjetiti, da bi prije tog perioda, jedan Hrvat koji bi se bio usudio da u Splitu istakne zastavu s hrvatskim bojama bio linčovan od naroda.

U vrijeme Versajskog mira² preko 10.000 Talijana je uspjelo da se održi u Splitu. Izdaja bivših saveznika lišila ih je svake nade za preživljavanjem i talijanski elemenat je bio primoran da emigrira ili da se prepusti asimilaciji. Smatram oportunistički primjetiti da je ta akcija protiv Talijana u obalnim centrima sprovedena naročito od strane jedne grupe intelektualaca koji su djelovali putem podmukle propagande, koristeći se dnevnim štampom i oružjem industrijskih i trgovačkih interesa.

Sto se tiče stanovništva druge kategorije (to jest one poljoprivredne iz pozadine priobalja i sa otoka), nema sumnje da su čak i seljaci-zemljoradnici potpuno hrvatizirani. Ovdje su prototalijansku radu obavljali naročito popovi, poslani i plaćeni prvo od Hasburgovaca iz Beča, a zatim iz Zagreba, popovi — pohlepni, netolerantni, potkupljivi i fanatici. Seljaci, koji su svi sitni vlasnici (vlasništvo je ovdje u Dalmaciji krajnje usitnjeno), žive u uvjetima velikog siromaštva, budući da nemaju sredstava za intenzivniju obradu zemljišta i dobijanje većih prinosa, na zemljištu

² Ugovor o miru sklopljen poslije 1. svjetskog rata 1919. godine između članica Velike antante i Njemačke.

često nezahvalnom i, u pojedinim zonama kao što je močvarno zemljište na ušću Neretve, za proširenje obradivog zemljišta.

Pored toga, nalaze se u uvjetima velikog neznanja, udaljeni od svijeta, sakupljeni u malim centrima, odvojeni od glavnih centara stjenovitim pustinjama, prisiljeni da se koriste krajnje primitivnim putovima, koji u većini sliče na pustinjske staze (razmišljajući o tome da su naše dugačke motorizirane kolone ipak prošle preko ovih putova, bez stvaranja zakrčivanja, skačući naprijed brzinom munje i slamajući sve otpore neprijatelja, za nas talijanske vojnike treba da bude jedan veliki i opravdan razlog za ponos). S obzirom na sve uvjete, u ovakvom ambijentu duhovna i politička dominacija popova nije mogla da ne bude nego totalitarna i odlučujuća.

Sto se, na kraju, tiče stanovništvo koje živi u surovim planinama, Vlasi, koji su skoro svi čobani, koji stanuju u primitivnim kolibama i oblače se u kozje ili jagnjeće kože, ostali su najvjerniji starim mletačkim tradicijama. I oni su, također, izgubili korektnu upotrebu našeg jezika, ali su sačuvali, čak i u pogledu držanja, jednu posebnu sasvim uočljivu bistrinu i plemenitost. Svaki put kada smo se, među krševitim liticama ili na usamljenim proplancima surovih dalmatinskih planina, susretali s ovim pastirima, s njihovim ženama i djecom, bili smo dočekivani s radosnim uzvikom: »Italija!«, »Italija!«, s rimskim pozdravom i manifestacijama nedvosmislene simpatije.

Eto, u svojoj surovoj realnosti, aktualne situacije u pogledu osjećanja stanovništva. Ali je potrebno odmah dodati da sva ova hrvatizacija nije, u osnovi, nego jedna vještačka ljuska. Nijedan grad — na svakom trgu, u svakoj ulici, na svakom kamenu — nije više mletački od Splita, od Trogira, od Dubrovnika. Omiš, naravno, nije izgubio svoj karakter i svoje čisto romansko obilježje time što je prekršten; niti ogromni spomenik, namjerno podignut onom hrvatskom biskupu koji je htio da se napusti upotreba latinskog jezika u religiozne svrhe, ne uspijeva zgnječiti rječitost Dioklecijanovih stupova koji ga okružuju; niti je Trogir izgubio svoju duboku mletačku dušu samo zbog toga što su skinuti lavovi Mletačke republike.

Također, ne može se reći ni da je nestanak talijanskog jezika definitivno. Nitko ovdje u početku neće da govori talijanski, ali kad se poneko na to odluči, odmah se osjeti venecijanski akcent.

Čvrsto sam uvjeren da ova ljuska mora da nestane, ali — istodobno moram pošteno da potvrdim ono što jeste. Sada jedna takva činjenica nalaže jedan cjelovit način za nastupanje **krajnje delikatno**, energično, neprenagljeno, odlučno i u isto vrijeme oprezno, brzo ali ne nesmotreno, krajnje talijanski i fašistički, ali istodobno s puno humanosti i razumijevanja.

Samo tako, uz puno osjećanje i razumijevanje kompleksnosti i osjetljivosti problema, može se sigurno uspjati da se Dalmacija, po drugi put (i sada, poželimo da to bude konačno) otrgne od opasnosti da **bude zauvijek nepovratno** izgubljena za bilo kakav talijanski utjecaj, ne samo politički, već jednostavno i za duhovni.

Tako stoje stvari. Ako bi vlada Ante Pavelića (koji, budući da je dugo živio u Italiji, da je u tijesnom dodiru s političkim talijanskim ambijentima, može također da dobro bude u toku i s našim legitimnim i neizostavnim aspiracijama) htjela da olakša naš zadatak, ne bi morala, prema mom skromnom gledištu, da se okomi na to da za sve centre u Dalmaciji i u pozadini Rijeke ima lokalne starješine koji bi naređenja dobijali direktno od nje. U Splitu je upravo imenovan jedan koji ima rang ministra — doktor Ante Luetić³ — i koji je dao da se izvjesi manifesti sa sadržajem koji prilažem, a koji, u suštini (ne samo tekstem već i hrvatskim bojama kojima su uokvireni) pokazuju kako, prema stavu Zagreba, nema nikakve sumnje da Dalmacija već pripada novoj hrvatskoj državi. Osim toga, može se primijetiti da odmah nakon što je proklamirana nova država, vlada u Zagrebu je od funkcionera tražila zakletvu na vjernost, što mi, u najmanju ruku, izgleda preuranjeno za momenat u kome je država bila priznata s **rezervom** u pogledu naknadnog utvrđivanja njenih granica.

Sada više nema sumnje da je sve ovo u Dalmaciji ohrabralo **apsolutno i opće** uvjerenje da ova regija već predstavlja integralni dio nove Hrvatske. Jedno takvo uvjerenje naravno da ne olakšava zadatak naših vojnih vlasti, dok ove treba da razbiju tu iluziju (ne upotrebljavam kondicional), jer sumnju u ovom pitanju, kao Talijan i kao fašista ne smatram prihvatljivom.

Istina je da je u Dalmaciji stvorena jedna euforična situacija. Iluzije su veoma povećane prirodnom hrvatskom megalomanijom. Mjesne vlasti i stanovništvo nas smatraju kao trupe na prolazu, savezničke(!) njihovoj vojsci. Čak sam čuo od jednog hrvatskog starješine iz dubrovačke regije priču da su naše trupe (risumentatis...) mogle da uđu u Dubrovnik jer su njihovi vojnici porazili Srbe u neposrednoj blizini grada, u jednom sukobu koji je, mogu reći, više nego fantazija, upravo **halucinacija**.

2) Na ovo što sam već rekao povezuje se krajnje osjetljivo, rekao bih hitno, pitanje upravljanja od strane takozvane hrvatske vojske: formacije koja se povećava uporedno s povećanjem teškoća u kojima se nalazimo.

Munjevitom brzinom, ponavljajući istu igru iz 1918. godine, čak je u brzini premašujući, poražena vojska se je — što se tiče Hrvata — transformirala u savezničku vojsku! Ne govorim o skupinama takozvanih »■ustaša«, koje odgovaraju našim brzodjelujućim odredima, koje su sve sastavljene od mladića bez vojne uniforme i nepripadnika bivše jugoslavenske vojske. Govorim o oficirima i vojnicima u uniformi, koji su predstavljali dio regularne jugoslavenske vojske.

Krećući se s napredujućim brzopokretnim kolonama, prisustvovao sam ovom jedinstvenom spektaklu: na putovima, s jedne strane naše isturene kolone, s druge strane buljuci vojnika poražene vojske, koja je nakon otpora bacila oružje. Veći dio vraćao se svojim kućama, noseći

³ Nakon razgraničenja između Italije i NDH Ante Luetić je imenovan velikim županom Velike župe Cetina u Omišu.

samo odjeću, poneki vodeći i konja. Ali većina je išla svečano, potpuno naoružana, uz bok s našim vojnicima, nakon što su dobili samo obavještenje da na kape ili na bluze mogu staviti oznaku s hrvatskim bojama, što se je moglo jednostavno uraditi okretanjem oznaka jugoslavenskih boja. Ova regulama naoružana vojna lica nisu mogla uopće da budu pretresana niti kontrolirana od strane hrvatskih vlasti. Međutim, tko je želio da ode kući, ostavljao je pušku, a tko — zbog ovog ili onog razloga — nije imao tu namjeru, jednostavno je zadržavao sve naoružanje i stavljao samo na svoju uniformu spomenutu oznaku.

Ove vojnike u uniformi bivše regularne jugoslavenske vojske vidio sam na mnogim mjestima, na cestama kojima smo prošli, kako drže stražu na točkama obaveznog prolaza.

Vidio sam, također, kako ovu stražu drže naoružani građani, poneki od njih veoma ponosnog držanja. Neki su izgledali da ne znaju ni rukovati puškom, kao jedan seljak koji je po kiši držao stražu na jednom mjestu između Otočca i Perušića, sa istaknutim bajonetom na puški i s otvorenim kišobranom.

Ovi vojnici hrvatske vojske u formiranju, naravno, odmah propuštaju vozila kraljevske vojske, mada se prave kao da ih zaustavljaju, što je odraz veoma izražene poniznosti, s tim što ja, uz rizik da ispalim hitac, nisam nikad htio da se pokoravam naredenju da se zaustavim.

Vidio sam, konkretno u okolici Gospića, jednu kolonu građana koja ja marširala vojnički postrojena od strane oficira u uniformama bivše jugoslavenske vojske.

Vidio sam u okolici Gračaca, u jednom potpuno pustom predjelu, jednu grupu starijih seljaka okupljenih oko jednog građanina koji je svima dijelio puške.

Jedna ovakva situacija u režimu talijanske vojne okupacije ne može a da se ne definira, manje-više, veoma neobičnom.

Sada je dozvoljeno upitati se: da li je baš bilo neophodno da se ova takozvana vojska organizira s tolikom hitnošću?

Prije svega, koju potrebu ima jedna mala država, u okviru novog poretka nastalog iz ovog rata, da ima vojsku?

S druge strane, zašto Zagreb (i ako teži za ujedinjenjem Dalmacije s Hrvatskom i uspostavljanjem vlastite vojske) nije olakšao naš posao, pozivajući sve Hrvate, pripadnike bivše jugoslavenske vojske, da se stave na raspolaganje talijanskim vlastima radi organiziranja hrvatske vojske u okupiranim zonama?

I, poslije svega, kakva je potreba za time da se na jednoj teritoriji, okupiranoj od jedne velike nacije, postavi uporedo i jedna s brda s dola prikupljena vojska, lišena discipline, s nekontroliranim oficirima, jer potječu iz mase »in isfacelo« ili pak na brzinu proglašenim komandantima?

Zar nije dovoljna naša vojska da održava red?

Sto se tiče policije, koristimo i hrvatske žandarme koji podržavaju naše karabinjere. Ovo je dovoljno. Zandarmi, zbog njihove profesionalne

navike, daju garancije koje, naravno, ne mogu dati s brda s dola pritkupljani vojnici i oficiri, sumnjivi i provizorni.

Iznad svega, zar postojanje ovih naoružanih bandi ne može da iskrсне kao opasnost onog dana kad iluzija o velikoj Hrvatskoj u Dalmaciji splasne?

Ne bi se moglo reći da nasuprot našim snagama jedna takva vojska ne bi mogla biti opasna. Tko bi to podržavao pokazao bi se da ne poznaje teren u Dalmaciji, posebno težak i veoma podmukao, i zaboravio bi, na primjer, da u Lici bataljoni i bataljoni Srba nisu uspjeli savladati malo pobunjenika koji su se tamo bili ugnijezdili. Radi se o neprohodnim rej onima, izbrazdanim strašnim klancima, s čestim obaveznim prolazima; na pojedinim mjestima radi se o pravim mjesečevim krajolicima, stjenovitim pustinjama, gdje se na desetine i desetine kilometara ne nalazi niti jedna koliba. U takvim mjestima čovjek i kamen predstavljaju jedinstvenu formu i može da se sakrije od svakog traganja, a jedna dobro uperena puška (da ne govorim o puškomitraljezu) mogla bi prouzrokovati seriju poteškoća za slobodu naših prometnica i prouzrokovati bolne gubitke. Ovo je idealan teren za gerilu.

Razoružanje je bilo naredeno. Ali je potrebno odmah reći da je ovo naređenje, koje je bilo objavljeno plakatima u svim okupiranim centrima, bilo dovoljno da odmah stvori jednu očiglednu situaciju hladnog i pasivnog neprijateljstva.

Ali kako praktično provesti razoružanje. Kaže se da samo ustaše, to jest Pavelićevi odredi, mogu držati oružje. Ali kako ih razlikovati? Kako da se zagarantira vjernost i poštenje ovih naoružanih straža?

Tko će nam kazati koji oficiri i vojnici bivše jugoslavenske vojske, koja se tako brzo i potpuno rasula, a koji su se transformirali u hrvatske oficire i vojnike, su nam odani?

Činjenica je da naoružani oficiri i vojnici kruže svuda i nije moguće razoružati ih sve dok traje ova novoformirana hrvatska vojska. Naše vojne vlasti su odlučne da u Dalmaciji angažiraju svu svoju dobru volju i prestiž da bi doveli u red ovo suviše konfuzno stanje. Ali one se nalaze paralizirane zbog toga što ne mogu da upotrijebe oružje i strijeljaju (gdje im se ne predaju) osobe koje se predstavljaju kao pripadnici vojske jedne priznate države.

Međutim, sada nije moguće kretati se po putovima u Dalmaciji a da se ne čuju, naročito noću, tu i tamo puščani pucnji. Ovo isto se može reći (barem do unazad dva dana) i za poneke točke i u samom gradu Splitu. Da li su to pucnji od radosti? Da li su to pucnji do kojih je došlo omaškom? Da li su to pucnji koje međusobno izmjenjuju hrvatski i srpski elementi? Nitko to ne može da kaže. Karabinjeri se brojno povećavaju i ispoljavaju divan samoprijegor u svojim akcijama budnosti, ali s jednom sumnjivom lokalnom takozvanom vojskom na teritoriji od nas vojnički okupiranoj, uvijek su mogući neprijatni incidenti.

3) Sada prelazim na konstatacije krajnje povjerljive prirode. Ne izvodim nijedan zaključak, s obzirom da je moj zadatak samo da osmatram i izvještavam. Zaključci mogu da budu stvar samo te komande

Za jednu količinu opservacija i elemenata koje bi ovdje trebalo suviše dugo izlagati, isključujem da je hrvatska revolucija u svojoj nedavnoj manifestaciji bila improvizirana. Izvjesno je da je ona plod jedne dugogodišnje i duboke napetosti protiv srpskog elementa. Ali ja želim da posebno referiram o uvjetima u kojima je ona sada izbila.

Neposredno pojavljivanje — dok su se odvijali sukobi između naše i jugoslavenske vojske — organa hrvatske države u cijeloj Dalmaciji i vijorenje stotina hrvatskih zastava, izvješanih na svakoj kući, može se reći, na svakoj kolibi (zastave sve nove novcate i u najvećem broju iste forme, a poneke, kao u Splitu, apsolutno neuobičajenih dimenzija) bio je dokaz brižljive i detaljne pripreme. Pored hrvatskih zastava, čak ni u mjestima gdje su naše komande, ni u velikim ni malim centrima, nisam vidio talijanske zastave. U cijeloj Dalmaciji vidio sam samo dvije talijanske zastave, jednu na mostu u Metkoviću, lijevo od jedne velike hrvatske zastave (desno je bila njemačka zastava), a drugu na jednom hotelu u Splitu, uvijek lijevo od jedne velike hrvatske zastave kojoj je s desne stajala nacistička zastava.

Zastave s kukastim križem bile su, međutim, čak i u seoskim centrima drugorazrednog značaja, mnogobrojne i sve nove novcate, poneke čak dugačke kao svećani plamenci. Pitao sam se kako su mogli tako primitivni seljaci držati u kući ne samo hrvatske novo novcate, već isto tako nove i hitlerovske zastave.

Tražio sam od federala u Rijeci da mi pošalje talijanske trobojke, koje mi je slao sve dok se konačno nije zadovoljila opravdana želja naših vojnika, koji su bili mnogo obeshrabreni što je pao u zaborav ovaj naš najslavniji znak.

Primijetio sam, također, naročito kroz usta starješina, veoma česta ushićenja za Hitlera i snagu Njemačke. Ali sam čuo i pominjanje onog što je fašistička Italija učinila za oslobođenje Hrvatske. Izgleda da želimo sve da ignoriramo.

Pored toga, primijetio sam jednu očiglednu zabrinutost, da mi gura-mo sve više naprijed s našom okupacijom, i jednu želju, loše prikrivenu, da pretekemo njemačke trupe. Dok se ono malo njemačko jezgro bilo usmjerilo prema Dubrovniku (gdje smo mi bili stigli jednim maršem koji je izgledao čudovištan, isključujući to da smo bili svjedoci oduševljenja i samoprijedora starješina i običnih vojnika) već je hrvatskim starješinama duž primorja između Splita i Dubrovnika bila stigla, iskrivljena, vijest o njemačkoj okupaciji Dubrovnika. Kad je ta vijest bila demantirana, oni nisu uspjeli sakriti svoje protivljenje.

Zbog ovih i zbog tolikih drugih elemenata i nijansi, koje bi suviše dugo trebalo izlagati, mogu sa apsolutnom sigurnošću zaključiti da, u ovom momentu, odgovorni hrvatski krugovi (i zbog odraza njihovih utjecaja na stanovništvo) okreću u Dalmaciji sve njene simpatije prema Njemačkoj i prema njoj razmetljivo okreću sve svoje nade.

Naravno, ne mogu reći da li takve simpatije odgovaraju jednom unaprijed utvrđenom pokretu, ili su pak jedna smišljena namjera da se, zaklanjanjem iza leđa Njemačke, obnove hrvatske aspiracije na Dalma-

ciju, kao protuteža talijanskim aspiracijama, uz nastojanje da bi se lojalnost naših saveznika što hitnije prekinula.

4) Zaključujući: Delikatnost i poteškoće aktualne situacije u Dalmaciji proizilaze iz ova tri razloga:

a) sva talijanska omladina, sve talijansko što je najborbenije i najviše fašističko apsolutno je uvjeren da — nakon razočarenja iz 1918. godine i nakon što su boje dalmatinske zastave postale one iste kao što su boje partijskih omladinskih organizacija, nije moguće bilo kakvo rješenje koje bi vodilo odricanju;

b) također, i okupacione trupe, koje su sa sjajnim zanosom rasipale svoju energiju, ključni Duceu kao realizatoru velikog nacionalnog znamenja, smatraju već sada — u svojoj velikoj talijanskoj i fašističkoj strasti — svoju okupaciju apsolutno **definitivnom**;

c) ako je ovo ovako i istinito — a moja vojnička dužnost je da to pošteno i hrabro potvrdim — da hrvatizacija Dalmacije može da se sigurno zbrise kroz neko vrijeme, to je onda **neosporno** aktualno.

Ovako protuslovno stanje stvari stvara, bez sumnje, poteškoće. Ali poteškoće mogu biti prevladane samo ako od početka ustrojstvo i poredak u Dalmaciji budu posmatrani s posebnom i dubokom pažnjom koju ovo pitanje zahtijeva.

Bilo bi, svakako, pogrešno i opasno istrgnuti sve hrvatske znake i za par dana uništiti sve ono što je vještački stvarano godinama. Po mom veoma skromnom i popustljivom mišljenju trebalo bi da se cilj postigne na način koji sam naprijed napomenuo: to jest s maksimalnom energičnošću, ali i uz neophodnu opreznost i razumijevanje.

Trebalo bi, također, po mom mišljenju, stanovništvo duhovno privući Italiji, odvlačeći mu privlačnost Zagrebu i usmjeravajući ga ka jednom konceptu **dalmatinske** solidarnosti.

Potrebno je, dakle, prijeći na dalmatinsku postaju. Dalmacija, pored toga što ima čistu prirodnu homogenost (ograničenu morem i Dinarskim zidom), ima i sasvim definiranu ekonomiju, historiju i tradiciju.

Potrebno je, prema tome, istaći ovu parolu: Dalmacija. Potrebno je isticati dalmatinsku slavu, historiju i tradiciju. Nitko, čak ni najvatreniji hrvatofili, neće moći a da se ne udostoje da ih nazivaju **Dalmatincima**. Uz hrvatsku zastavu, koja je danas jedini vijoreći znak u cijeloj Dalmaciji, počnimo stavljati, zajedno s talijanskim i dalmatinske zastave (plave, s tri leopardove glave).

Izgovarajući »**Dalmacija**« podrazumijeva se, također **Venecija** i **Rim** i priziva se pomisao na jednu historijsku tradiciju.

Trebalo bi razmotriti jednu drugu stvar, da bi se iz ovog i prethodnog zaključka stiglo do onog kojeg ću u daljnjem iznijeti.

Dalmacija je veoma prostrana oblast u kojoj se pojavljuju ne samo politički, već i industrijski i ekonomski problemi od prvorazrednog značaja.

U Splitu postoji velika industrija proizvodnje cementa i jedno brodogradilište odlično opremljeno. Tu su, također, i veoma prostrani polu-močvarni predjeli u rejonu Metkovića, djelomično isušeni na primitivan

način, a koje bi jedna cjelovita melioracija učinila veoma plodnim. Stoga, administrativno uređenje Dalmacije — u ovoj fazi vojne okupacije — ne može da bude kao u nekom okupiranom selu u Savoju, ili u nekom malom centru Mentone.

Radi toga je potrebno da sve vojne i civilne snage budu potčinjene vojnoj vlasti, jer samo ona — u ovako kompleksnoj situaciji kao što je opisana — može imati neophodnu snagu i prestiž za upotrebu sile, uz potrebnu taktičnost i disciplinu, i za veoma brzi razvoj, u jednoj izuzetnoj klimi, svih aktivnosti na širokom prostoru.

Ne treba zaboraviti da je i u vrijeme Austrije postojao vojni guverner koji je upravljao Dalmacijom. Utoliko više sada izgleda neophodno da komanda okupacionih trupa preuzme ovlaštenja i forme jednog regionalnog vojnog-civilnog guvernera.

Potrebno je jedinstvo strpljenja i ustrajnosti u najvećoj mjeri pouzdanja. Iznad svega, potrebna je **humanost**. Znajući da se upotrijebi humanost i odlučnost, uspjeh — u svakom slučaju — može biti osiguran. Ali je nesreća u improvizatorima, naglima i površnicima!

Istakao sam da je priobalno stanovništvo preovlađujuće među politikantima i da su svi ljudi danas vjerni Paveliću.

Jednom kad je sudbina Dalmacije definitivno ujedinjena sa sudbinom Italije ovi politikanti mogu biti pozvani da prestanu s njihovim antitalijanskim aktivnostima, i ako to ne bi poslušali — vojna vlast raspolaže sredstvima da ih na to primora. Ali, istodobno, lišeni sredstava i starješina, treba se približiti stanovništvu i ako govori hrvatski i ima hrvatskog osjećanja. Pridobivši ih primjerom naše ozbiljnosti, čestitosti i pravičnosti, naročito na selu, treba ići prema narodu. Radi se o siromašnom svijetu, koji ima potrebu za pomoći; koji živi na primitivan način, boreći se da izvuče mršav komad kruha iz veoma mršave zemlje. Izidimo mu u susret. Govorimo mu jezikom koji potječe iz srca, i ako njegov jezik nije više naš. Ispod vrućeg uvjerenja našeg bratstva ponovno će procvjetati talijanski vojnik, vještački zaboravljen.

I ne zaboravimo da je u ovim seoskim rejonima pop onaj koji odlučuje. Zato ih pridobijmo za sebe, sredstvom koje najpraktičnije može uvjeriti ove popove, neotesane i potkupljive, ali svemoćne. Ne treba mnogo novca. Ali jedna smišljena ponuda ovoj ili onoj crkvi može uroditi plodom.

Ali ovaj posao na miroljubivoj penetraciji trebalo bi da ide sa ozbiljnim represalijama prema onima koji ne žele da se pomire s našom dominacijom.

Za ovo je potrebno, barem za neko vrijeme, imati u ruci svu vlast, s jednim izuzetnim režimom. Samo tako se mogu savladati poteškoće koje se pojavljuju, a koje nisu ni male ni lake.

Naravno, Partija mora imati u ovoj strukturi svoju izuzetnu funkciju, usmjerenu da, na način i u formama koje zahtijeva izuzetna situacija, propagira našu politiku. Ali tu su mnogi i mnogo teški problemi, koji zahtijevaju i druge aktivnosti i nadležnosti, koje sve moraju biti

uskладene od strane jednog organa vlade, a koji bi imao civilno-vojni karakter.

Posebno što se tiče aktivnosti Partije, bit će veoma korisno da se stvore borbene fašističke organizacije. Ali odmah treba primijetiti da za sada ta mogućnost odgovara samo tamo gdje se vraćaju talijanski elementi koji su bili istjerani ili prognani, jer bi bio nemoguć poduhvat da se formiraju fašističke organizacije među stanovništvom koje je sve uvršćeno u čisto hrvatske posebne organizacije, čak i omladinske, od kojih bi ga u ovom momentu bilo veoma teško odalečiti.

Aktivnost fašističke javne pomoći, u jednoj regiji koja ima veliku potrebu za javnom pomoći, mogla bi učiniti čuda. A fašističke organizacije — koje za sada treba osnivati samo među talijanskim elementima koji se nalaze u dalmatinskim gradovima, iz kojih nisu otišli — mogu da obavljaju jedan siguran posao na privlačenju, budući da se Talijani koji su ostali privrženi svom uvjerenju i zbog kojeg su trpili proganjanja, vraćaju oslobođeni od svake pomisli na uzvraćanje i osvetu, mada bi isto moglo izgledati legitimno i opravdano.

Eto, što, s osjećanjem odgovornosti, izvještavam tu komandu, a što nije plod samo ličnih i neposrednih konstatacija, već i izraz jednog **strastvenog** osjećanja za koje sam se borio već dvadeset godina, bez prekida i bez odmora.

Oficir za vezu komande 2. armije
s trupama operirajućim u Dalmaciji,
potpukovnik
E. Coselschi

BROJ 153

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE OD 21. TRAVNJA 1941.
GENERALŠTABU KRALJEVSKE KOPNE NE VOJSKE I VIŠOJ
KOMANDI ALBANIJE O DISLOKACIJI JEDINICA NA
OKUPIRANOJ TERITORIJI JUGOSLAVIJE¹

Prijepis

VRHOVNA KOMANDA — GLAVNI GENERALŠTAB
Operativno odjeljenje — 1. sekcija

Pro*t. br. 8403 op. Povjerljivo

21. travnja 1941-XIX

Predmet: zaposjedanje biv. jugoslavenske teritorije.

GENERALŠTABU KRALJEVSKE KOPNE NE VOJSKE
VIŠOJ KOMANDI ALBANIJE

Kao što je poznato još su u toku pregovori između sila Osovine u povodu definitivnog uredjenja okupiranih teritorija bivše Jugoslavije. Odluke koje slijede, odobrene od strane Ducea, već uveliko vode računa o onome što će se odrediti i, mada nemaju definitivni karakter, ipak služe za orijentaciju.

Za neke zone određene su snage veće od onih koje će biti dodijeljene čim se situacija bude definitivno raščistila.

2. ARMIJA

— XI arm. korpus smjestit će se u Ljubljani s jednom pješadijskom divizijom (»Re«) pojačanom drugim jedinicama.

Divizija »Izonco« će ostati privremeno u već okupiranoj zoni (Ribnica—Kočevje).

— V arm. korpus smjestit će se u Rijeku s divizijom »Sassari« koja će gravitirati s one strane stare granice.

— Brzi armijski korpus² ostat će privremeno s 1, 2 i 3. divizijom u zoni Ogulin, Otočac, Gospić, Gračac.

— VI arm. korpus smjestit će se u Šibeniku³ s divizijama »Lombardija« i »Bergamo« u zoni Zadar—Knin—Livno—Zadvarje—Split; auto-transportna divizija »Pasubio« ostat će privremeno u zoni koju sada zauzima (Šibenik).

¹ Prijepis originala (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 262—1, k. 72.

² Corpo d'armata celere (Korpo d'armata celere).

³ Depesom Komande 2. armije od 24. travnja 1941. godine Split. Je određen za sjedište Komande 6. armijskog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. 88/4—1, k. 72).

VISA KOMANDA ALBANIJE

- XVII arm. korpus smjestit će se u Cetinju i imat će:
- 1 pješadijsku diviziju u zoni Dubrovnik—Mostar; privremeno će u toj zoni ostati oklopna divizija »Littorio« i auto-transportna divizija »Torino«.
- 1 pješadijsku diviziju u zoni Kotor—Cetinje—Skadar; oklopna divizija »-Centauro« ostat će privremeno u već okupiranoj zoni (Kotor—Cetinje);
- 1 grupu alpinaca u Podgorici.
- XIV arm. korpus smjestit će se u Prizrenu i imat će:
 - 1 pješadijsku diviziju na Kosovu) naknadno će se izdati naredbe
 - 1 pješadijsku diviziju na Debru j nje za razgraničenje zone.

Pomoćnik načelnika
Gl. generalštaba
Guzoni, s. r.

Za tačnost prijepisa
Stabni p. pukovnik, načelnik odjeljenja
Renzo Gazzaniga

BROJ 154

NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 23. TRAVNJA 1941- KOMANDI
5. I 6. ARMIJSKOG KORPUSA ZA OKUPACIJU OTOKA¹

K O M A N D A 2 . A R M I J E

Operativno odjeljenje

Br. protokola 3388

P. M. 10. 23. 4. 1941.-XIX

Predmet: Okupacija otoka.

KOMANDI 5. ARMIJSKOG KORPUSA — Vojnapošta
KOMANDI 6. ARMIJSKOG KORPUSA — Vojnapošta
KOMANDI BRZOG ARMIJSKOG KORPUSA — Vojnapošta

i na znanje:

KOMANDI 11. ARMIJSKOG KORPUSA — Vojnapošta
KOMANDI MOTORIZIRANOG ARMIJSKOG KORPUSA — Vojnapošta

2/3—1, k. 80.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

KOMANDI ARTILJERIJE 2. ARMIJE — Vojna pošta
KOMANDI INŽINJERIJE 2. ARMIJE — Vojna pošta
ODJELJENJU KOMANDE POZADINE 2. ARMIJE — Vojna pošta
KOMANDI TRUPA — Zadar
KOMANDI AVIJACIJE 2. ARMIJE — Vojna pošta
KOMANDI RATNE MORNARICE — Vojna pošta
KOMANDI CC. RR. 2. ARMIJE — Vojna pošta

Kao dopuna odluka za organiziranje okupirane teritorije, akt 3400 od 23. ovog mjeseca, određujem da se okupiraju sljedeći otoci:

- 1) Krk i Rab, uz odgovornost 5. armijskog korpusa;
 - 2) Pag, uz odgovornost Brzog armijskog korpusa (s bersaljerskim jedinicama);
 - 3) Zadarski otoci, Brač i Hvar, uz odgovornost 6. armijskog korpusa.
- Naprijed navedena okupacija, s garnizonom snagama odgovarajućim značaju otoka, treba da se izvrši što hitnije, uz prethodne dogovore s lokalnim vlastima ratne mornarice radi organiziranja prevoženja.
- Molim da me se upozna s datumom kada bude izvršena okupacija i uspostavljeni određeni garnizoni na svakom otoku.²

KOMANDANT ARMIJE
general

V. Ambrosio

² Za zaposjedanje otoka u Dalmaciji je, zajedno s trupama Motoriziranog korpusa, doveden 1 puk Kraljevske mornarice »San Marco«. U drugoj polovici travnja njegove jedinice su posejele otoke, ali su ubrzo zamijenjene drugim jedinicama. Čim je stigao u Dalmaciju komandant toga puka štampao je proglas na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku koji je bio istaknut na svakom otoku neposredno poslije iskrcavanja, a koji glasi: »U ime Njegovog Velikanstva Kralja Italije i Albanije i Cara Etiopije uzimam posjed ovog Otoka. Pozivam Vojničke i Civilne Vlasti i narodnost da se mimo podmetne. Zapovjedam da se odmah preda raznovrstno oružje koje se svakako posjeduje. Upozoravam da svaki pokušaj otpora i zatajanja oružja biti će uspreženo silom.

OD OVOG CASA POSTOJI OPSADNO STANJE.

ZAPOVJEDNIK PO SJEDNU ČIH SILA
Zapovjednik Puka Kr. Mornarice »San Marco«
Roberto Servadio-Cortesi

... Sati dana 15 Aprila 1941—XIX Fašističke Godine (Arhiv VII, arhiva NDH, reg. br. 2/3—11, K. 281).

BROJ 155

NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 23. TRAVNJA 1941.
POTČINJENIM KOMANDAMA O FORMIRANJU CIVILNIH
KOMESARIJATA U SLOVENIJI I DALMACIJI KAO I O NJIHOVOJ
NADLEŽNOSTI I POTČINJENOSTI¹

K O M A N D A 2 . A R M I J E

Odsjek za civilne poslove

Br. protokola 82 A. C.

P. M. 10, 23. 4. 1941-XIX

Predmet: Nadležnost i potčinjenost civilnih komesarijata.

KOMANDA ARMIJSKIH KORPUSA: 5, 6, 11. Brzog

	i Motoriziranog korpusa	Vojne pošte
CIVILNIM KOMESARIJATIMA LJUBLJANE I ZADRA		Sjedište
KOMANDI ARTILJERIJE 2. ARMIJE		Sjedište
KOMANDI INŽINJERIJE 2. ARMIJE		Sjedište
ODJELJENJU KOMANDE POZADINE 2. ARMIJE		
KOMANDAMA VOJNIH GARNIZONA: LJUBLJANA, OGULIN, SUŠAK, ZADAR, KNIN, ŠIBENIK, SPLIT		Sjedište
OTSJECIMA OPERATIVNOG ODJELJENJA 2. ARMIJE		Sjedište
TALJANSKOM KRALJEVSKOM NAMJESNIKU PREFEKTURE		Sušak

1) Civilni komesarijati na okupiranoj teritoriji Slovenije i Dalmacije imaju odgovarajuća sjedišta u Ljubljani i Šibeniku.²

Njima je povjereno zaduženje da osiguraju funkcioniranje državnih, banovinskih i općinskih civilnih službi na određenim teritorijama.

2) Komesarijati su neposredno potčinjeni komandama armijskih korpusa na dotičnoj teritoriji, tj. 11. armijskom korpusu, sa sjedištem u Ljubljani — za Sloveniju, a 6. armijskom korpusu, sa sjedištem u Šibeniku — za Dalmaciju.³ Dislokacija navedenih komandi armijskih korpusa bit će regulirana narednjima koja su u toku razmatranja.

3) Pri ovoj komandi armije uspostavljen je jedan odsjek za civilne poslove, sa zadatkom koordiniranja aktivnosti civilnih komesarijata, uvijek preko komandi armijskih korpusa.

KOMANDANT ARMIJE
general
V. Ambrosio

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/4-1, k. 869.

² Sjedište civilnog komesarijata za Dalmaciju bilo je od 21. travnja 1941. godine u Splitu 1 nešto kasnije preseljeno je u Zadar.

³ Sjedište Komande 6. armijskog korpusa bilo je u Splitu (vidi napomenu 3 uz dok. br. 153).

BROJ 156

DOPIŠ KOMANDE 2. ARMİJE OD 25. TRAVNJA 1941. POTČINJENIM
KOMANDAMA O NADLEŽNOSTI CIVILNIH KOMESARIJATA
SLOVENIJE I DALMACIJE¹

K O M A N D A 2 . A R M I J E

Odjeljenje civilnih poslova

br. 11/civ. posi. — Povjerljivo

V. P. 10, 25. travnja 1941.

Predmet: Dužnosti i zadaci civilnih
komesarijata za okupirane zone.

KOMANDI V ARM. KORPUSA	— Vojna pošta
KOMANDI VI ARM. KORPUSA	— Vojna pošta
KOMANDI XI ARM. KORPUSA	— Vojna pošta
KOMANDI AUTO-TRANSPORTNOG ARM. KORPUSA	— Vojna pošta
KOMANDI BRZOG ARM. KORPUSA	— Vojna pošta
CIVILNOM KOMESARIJATU SLOVENIJE	— Ljubljana
CIVILNOM KOMESARIJATU PROVINCIJE DALMACIJE	— Zadar
KR. PREFEKTURI RIJEKE (za riječke okupirane teritorije)	— Rijeka
i na znanje:	
INTENDANFSKOM ODJELJENJU 2. ARMİJE	— Vojna pošta
VOJNOM SUDU 2. ARMİJE	— Vojna pošta

U priloženom aktu izlažem šematski zadatke i nadležnosti civilnih
komesarijata, podsjećajući da sam u odnosu na neka naročita pitanja
već dao uputstva putem posebnih odredaba.

U cilju nedjeljnog obavještanja ove Komande armije, komande
arm. korpusa će, najkasnije do četvrtka, morati da dostavljaju šematski
izvještaj o aktivnosti civilnih komesarijata.

KOMANDANT ARMİJE

general
V. Ambrosio

k. 88.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br. 1/4.

KOMANDA 2. ARMIJE

Odjeljenje civilnih poslova

Predmet: Dužnosti i zadaci civilnih
komesarijata.

V. P. 10, 26. travnja 1941-XIX

Civilni komesari će morati da vrše svoju dužnost samostalno i sa širokom odgovornošću, stojeći neposredno na čelu raznih nadležstava za obavljanje poslova svoje nadležnosti, ali će biti neposredno potčinjeni komandantima arm. korpusa za sve ono što se tiče političke situacije, javnog reda uopće, pitanja sigurnosti, aktivnosti i zadataka okupacionih trupa.

Civilni komesarijata vode računa o funkcioniranju državnih civilnih službi na nadležnim teritorijama i vrše kontrolu za koju je ranije bila nadležna jugoslavenska oblasna politička vlast prema propisima koji važe na odnosnim teritorijama, dok ne budu izvršene specifične izmjene ili dok se ne ukinu.

Stoga će civilni komesari nadgledati sve lokalne javne administracije kako ove ne bi prešle svoj djelokrug, i da ne bi postupile suprotno važećim zakonima kao i političkim uputstvima talijanskih vojnih vlasti.

U vezi s tim navode se neki specijalni i glavni zadaci koji moraju biti riješeni:

1) Uz prethodno ovlaštenje ove Komande ustanoviti odmah, zonu po zonu i tamo gdje se smatra da je potrebno, civilne potkomesarijate, povjeravajući ih licima dokazanog iskustva i sposobnosti.

2) Svim sredstvima sprečavati svaku neprijateljsku aktivnost organizacija i pristupiti zauzimanju njihovih sjedišta; zabraniti svaku aktivnost nacionalističkih udruženja, zauzimajući njihova sjedišta i pristupajući detaljnom pretresu.

3) Izvršiti pretres i onemogućiti rad (ukoliko to već nije učinjeno) konzulata neprijateljskih zemalja, kontrolirajući sve konzulate, a naročito neutralnih zemalja, a na poseban način američke, portugalske, danske i holandske.

4) Pružati pomoć pri pronalaženju i hapšenju svih nepoželjnih elemenata, naročito engleskih, francuskih, grčkih državljana.

5) Čitavom stanovništvu treba razdijeliti talijanske zastave, kako bi ove bile istaknute.

6) Odmah ukloniti sve slike pripadnika bivše kraljevske kuće i bivših jugoslavenskih državnika, a po nadležstvima i javnim lokalima staviti slike Kralja-Cara i Ducea. Činovnici javnih ustanova obavezni su da u službi usvoje rimski pozdrav i da ga propagiraju među civilnim stanovništvom. Po fasadama i po ulicama ispisivati izreke i Duceove parole o fašizmu.

7) Do najveće mjere pomagati osnivanje pomoćnih Centara fašističke stranke uz skladnu koordinaciju s fašističkim organizacijama: »Dopolavoro«, ženskim i omladinskim organizacijama.

8) Dati na znanje svugdje i svima da će svaki napad na talijanskog vojnika ili civila biti kažnjen strijeljanjem.

9) Vršiti cenzuru netalijanskih novina, nedjeljnih i mjesečnih časopisa. Pristupiti odmah popisu štampe i političkom provjeravanju svih izdavača.

Potpomagati širenje talijanskih novina, naročito »Popolo d'Italia«, organa fašističke revolucije.

Objavljivati dvojezična izdanja lokalnih novina.

10) Zakazati odmah sastanak stručnjaka ili predstavnika raznih stručnih kategorija radi proučavanja svih ekonomskih problema, kako bi se što brže riješile razne teškoće.

11) u Financijskom pogledu treba pristupiti:

a) utvrđivanju svih novčanih fondova koji postoje pri javnim ustanovama, bankama, zavodima, itd.;

b) blokiranju svih fondova;

c) zabrani isplaćivanja stranih ustanova i protivnika na teritoriji koju smo mi okupirali, uz eventualno isplaćivanje odnosnih iznosa pri talijanskim bankama koje će se osnovati ili su već osnovane;

d) zabrani iznošenja novca, kreditnih pisama, zlata, srebra, dragocjenih predmeta i umjetničkih vrijednosti;

e) štampanju svih taksenih vrijednosnica fiskalne i poštanske prirode, obazrivoj primjeni propisa koji su izdati i koji će se izdati u pogledu valute, naročito u odnosu na liru i na dinar. Treba naročito paziti da prilikom mijenjanja valute ne dođe do špekulacije od strane civila.

12) Što se tiče ishrane i cijena, treba usavršiti popis postojećih prehrambenih artikala i utvrditi redovnu potrošnju osnovnih artikala, kako bi se došlo do postepene primjene postojećih propisa u Kraljevini. Ovoj komandi treba odmah javiti o eventualnoj nestašici artikala, naročito prehrambenih, kao brašna, kukuruza, masnoća. Bit će sačinjeni cjenovnici robe prema novoj zamjeni dinara; treba spriječiti svaku prodaju robe na veliko potrošačima.

13) Izvijestiti ovu Komandu o eventualnom miješanju stranih firmi za prodaju proizvoda i svim sredstvima sprečavati širenje predstavnika stranih firmi, pomažući, međutim, najviše talijanske firme.

14) Odmah razmotriti rad svih službi (vodovod, električna, gas i tramvaji, željeznice, telefoni i razna transportna sredstva) i svim sredstvima raditi na njihovom poboljšanju.

15) Što se tiče škola, s obzirom da su zatvorene, nije moguće ponovo ih otvoriti jer su se u mnogima smjestile naše jedinice. Neka škole budu i dalje zatvorene, a na kraju godine pristupiti ispitima bazirajući ocjenjivanje na srednjim ocjenama iz prvog polugodišta; za redovne kurseve i ispise zrelosti važe gore pomenute srednje ocjene, kao i one dobijene u slijedećem školskom polugodištu. Preporučuje se ispitnim komisijama da budu što više širokogrudne.

- 16) Za sudstvo će uskoro biti izdata specijalna naređenja.
17) Državni ili banovinski činovnici: pristupiti odmah njihovom popisivanju i načiniti trebovanja za plaće koje im pripadaju, imajući u vidu da će ih od 1. svibnja plaćati talijanska vlada.

BROJ 157

IZVJEŠTAJ KOMANDE MOTORIZIRANOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 27. TRAVNJA 1941. KOMANDI 2. ARMIIJE O PONOVNOM
USPOSTAVLJANJU VEZE DIVIZIJE »TORINO« S DIVIZIJOM
»MARCHE« U DUBROVNIKU¹

KOMANDA
MOTORIZIRANOG ARM. KORPUSA
Operativno-obavještajno odjeljenje
Br. protokola 2251/OP

Split, 27. travanj
1941. god. XIX

KOMANDI 2. ARMIIJE

Vojna pošta 10

Predmet: Garnizon linije Neretva.

Potvrda današnjeg radiograma broj 2248.

Komandant divizije »Torino« uspostavio je danas ponovno kontakt s komandom divizije »Marche« u Dubrovniku. Doznao je da u toku cijelog današnjeg dana imenovana komanda nije imala nikakvog naređenja u pogledu zauzimanja linije Neretva, uključujući predjele Metković i Mostar.

Pitanje je veoma važno s obzirom na predviđene pokrete većih taktičkih jedinica potčinjenih ovoj komandi i duže vrijeme koji je potrebno da se od Dubrovnika stigne na liniju Neretve, jer, kako izgleda, divizija »Marche« ne raspolaže sredstvima za autotransport.

Koristim se prilikom da istaknem potrebu da Mostar raspolaže jakim garnizonom.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA

General
Francesco Zingales

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 23/1, k. 78.

BROJ 158

IZVJEŠTAJ MARCELLA ZUCCOLINA OD 29. TRAVNJA 1941.
TALIJANSKOM POSLANSTVU U ZAGREBU O POLITIČKOJ
SITUACIJI U NDH¹

Prot. br. 60

Zagreb, 29. travanj 1941/XIX

Izveštaj iz Zagreba

Za vrijeme navedenog kraćeg boravka u Zagrebu imao sam mogućnosti da porazgovaram s više osoba iz raznih krugova i društvenih slojeva toga grada i da steknem utiske koje ovdje iznosim:

Svima je poznato i sasvim otvoreno se govori da se Pavelić vratio vrlo razočaran i moralno utučen sa sastanka koji je imao u Ljubljani 25. travnja s našim ministrom Cianom.² Uzrok tome je činjenica da Pavelić nije postigao ono što je želio u pogledu granica slobodne Hrvatske, koja bi, prema svim njegovim političkim člancima, intervjuima, obećanjima narodu itd. morala da obuhvati i Dalmaciju.

Pitanje Dalmacije jeste i sigurno će biti u središtu budućih diskusija, ali o tome ću govoriti kasnije.

Cim je stupio na vlast, Pavelić se okružio politički nedoraslim ljudima, spremnijim da vrše lične osvete nego da vladaju zemljom ili da pomažu šefu novog režima u njegovom ne baš lakom zadatku. Nespremni ljudi koji nemaju za sobom nikakvu političku ili upravnu karijeru, koji ne znaju ništa i koji su zaslijepljeni vlašću i širokim ovlaštenjima koja im je dao Pavelić. Dovoljno je to što je na čelo političke policije, ustanove koja je sada više no ikada krajnje delikatna, pozvan jedan Kvaternikov sin, koji u Hrvatskoj poznaje vrlo malo ljudi, pošto je posljednje godine proveo u Italiji, pa prema tome čini ono što mu drugi kažu. Tako je uveden policijski režim terora, koji hapšenjima i internacijama pogada najbezopasnije ljude. Ukoliko hapšenje i internacija ne predstavljaju grubu grešku ili nemaju karakter lične osvete, oni poga-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 4/2. k. 869. Dokumentat je pronađen u arhivskom fondu poslanstva fašističke Italije u Zagrebu, pa je vjerojatno njemu i bio upućen.

² O tom sastanku talijanski ministar Ciano u svom dnevniku navodi da su pripremljena „dva rješenja“. Prema jednom, bila bi obuhvaćena čitava obala od Rijeke do Kotora, a prema drugom, radi se o području tzv. „povijesne Dalmacije“, ali s tim da se dopuni posebnim političkim ugovorom, «koji bi cijelu Dalmaciju stavio pod našu kontrolu». Pavelić je po prvi put konkretnije iznio gledište NDH u vezi s tim zahtjevima. On je, kako to navodi Ciano, dao svoj „protuprijedlog“ po kojemu u okviru NDH treba „da ostane Dalmacija iz Londonskog ugovora s Trogrom, Splitom, Dubrovnikom i nekim otocima“. Nakon upoznavanja Pavelićevog prijedloga Ciano navodi da je „tražio nekoliko dana za razmišljanje“, a onda ćemo se ponovo vidjeti, ipak je bilo jasno od početka da je takav zahtjev NDH za Italiju bio neprihvatljiv.

Na sastanku Mussolinija i Pavelića u Trzinu, 7. svibnja, pregovori su ušli u završnu fazu. Tom prilikom nije bilo osobito spornih pitanja. Pavelić je pristao na sve. Tako je bilo u stvari potvrđeno sve što je ranije dogovoreno, „osim nekoliko točaka“, kako bilježi Ciano, koje je Pavelić isticao, a radišlo se o „scarskoj uniji i o nekoliko komada zemlje“. Dogovoreno je da se formalno utvrđivanje sporazuma obavi 18. svibnja u Rimu. (Dnevnik grofa Ciana, str. 147—158; Dr Fikreta Jelić-Butić, Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska, Drugo izdanje, Zagreb, 1978, str. 88, 89).

daju ili ličnosti starih režima, politički kompromitirane ili nosioce ideje jugoslavenstva ili Židove koji su se istakli u političkom, privrednom ili financijskom pogledu.

Ali hapšenja, i to vrlo brojna, vršila je i njemačka policija — Gestapo, koja je sada više nego ikad ovdje prisutna s čitavom svojom pedantno organiziranom i razgranatom mrežom, koja progoni lica osumnjčena za suradnju i vezu, čak i u prošlosti, s engleskim faktorima, a naročito pripadnicima Intelidžens servisa u Jugoslaviji, koji su Nijemcima dobro poznati. Neke Hrvate je Gestapo već deportirao u Njemačku.

Dok Nijemci uvjeravaju u preciznost i korisnost mjera svoje policije, ne slažu se s Pavelićevom politikom proganjanja, koja stvara sektaštvo i mržnju među hrvatskim narodom. Nijemci još ne napuštaju Mačeka i ne shvaćaju da će mačekovci, koji su dosad sačinjavali gotovo cjelokupno stanovništvo Hrvatske i čiji su bih prijatelji, biti razjurenjeni, jer bi lako mogla da nastane opasnost od građanskih nereda, koje bi Nijemci htjeli da izbjegnu, s obzirom na njihovu namjeru da idu dalje i na potrebu da radi toga imaju osigurano zaleđe.

Nije na odmet spomenuti ovdje da su Nijemci još prije rata protiv Jugoslavije, možda prije godinu dana, ako ne i ranije, počeli pripremati detaljnu i solidnu političku i ekonomsku organizaciju, koja se mnogo oslanjala na partiju koja je tada dominirala, tj. na mačekovce. Pokazalo se također da je Maček svojedobno, još prije no što je postao potpredsjednik jugoslavenske vlade, kao šef svoje partije, ozbiljno pregovarao s Nijemcima u cilju stvaranja jedne autonomne Hrvatske, osiguravajući njemačku podršku i političke granice.

Ozbiljni i pravi Hrvati, pa i oni koji su van ranijih i sadašnjih političkih borbi, Pavelića i njegovu bijednu partiju smatraju sasvim vještačkom tvorevinom, koja ni po čemu nije odraz ni hrvatskog duha, niti uvjerenja, s obzirom da je Pavelićeva partija, od četiri i po milijuna Hrvata, imala najviše 20—30 tisuća pristalica.

I sam dr Budak, koji je vrlo istaknut član nove Vlade, svojedobno je bio mačekovac; Budak se odvojio od Mačeka prosto iz ličnih razloga a ne zbog različitih političkih pogleda.

Hrvatski narod je zasada jako naklonjen Nijemcima, koji su u Zagrebu naišli na takav prijem kakav ni oni sami nisu očekivali; gdje god se pojave obasuti su cvijećem i poklonima.³

³ Riječ je o raspoloženju ustaša, kao i drugih profašističkih i separatističkih grupa u Hrvatskoj, koje su, nezadovoljne oduzimanjem hrvatskih teritorija od strane fašističke Italije, smatrale da se uz podršku hitlerovske Njemačke mogu uspješnije suprotstaviti aspiracijama talijanskih fašista. Znajući da su glavnu riječ o bitnim pitanjima okupacione politike vodili njemački okupatori, često i ne tražeći suglasnost svojih saveznika i stavljajući ih pri tome pred svršen čin, oficijelni ustaški krugovi u Zagrebu su nastojali da se na razne načine dočvora njemačkim diplomatskim i vojnim predstavnicima.

Iako je hitlerovska Njemačka formalno priznavala prednost fašističke Italije u odnosu na NDH, ona je iz mnogostrukih razloga podržavala ustaško rukovodstvo, nastojeći da se ono učvrsti i konsolidira, kako bi ova kvislinska tvorevina što potpunije udovoljila njenim ekonomskim i vojnim interesima. S druge strane, fašistička Italija je u stvaranju i pokušajima konsolidiranja NDH vidjela smetnju u ostvarenju

U odnosu na nas dešava se suprotno: neprijateljstvo Hrvata prema Italiji raste iz dana u dan; kipti od neprijateljskih osjećanja, a duboko neraspoloženje koje vlada u svim slojevima stanovništva svaki čas prijeti da poprmi mnogo veće razmjere.

Razloge treba tražiti u činjenici da među Hrvatima vlada opće mišljenje da će Dalmacija biti dio Italije i da će hrvatske nade, podržane stalnim Pavelićevim i Kvaternikovim obećanjima da će stvoriti slobodnu Hrvatsku, u kojoj će biti sve pokrajine nastanjene Hrvatima, pasti pred zahtjevima Italije da prisvoji dalmatinsku teritoriju.

Nema nikakve sumnje da će pripajanje Dalmacije Italiji ozbiljno kompromitirati Pavelićev položaj prema Hrvatima, kao što nema sumnje da će Nijemci, i pored toga što će nas pomagati u slučaju previranja ili nereda antitalijanskog karaktera, gledati da iskoriste potpuno u svoju korist situaciju koja će nastati zbog škakljivog pitanja Dalmacije.

Poznato je da se Pavelićev režim održava jedino njemačkim bajonetima; kada Pavelić izgubi svoj autoritet zbog odricanja koja će morati da čini u korist Italije, jasno je da će Nijemci to iskoristiti da bi se još više osjetio teret njihovih interesa, da bi ojačali svoju već postojeću političku i ekonomsku organizaciju i da bi spomenute interese prenijeli u svoj domen.

Treba još napomenuti da bi Pavelićev pad i odlazak njemačke vojske izazvao još opasniju i neizvjesniju situaciju u svim krajevima koji su naseljeni Hrvatima i da bi se to moglo veoma osjetno odraziti na teritorij ama okupiranim od strane naših trupa.

Rezimirajući sadašnju situaciju u Zagrebu (ne uzimajući u obzir selo) može se reći:

1) Pavelić i njegova partija ne znače mnogo u masi i među intelektualcima bez prisustva njemačkih vojnika. Nemaju ni sljedbenika ni pristalice.

2) Neprijateljstvo prema Italiji u stalnom je porastu uslijed pitanja granica, naročito s Dalmacijom.

3) U ovako neizvjesnoj situaciji ne sklapaju se više poslovi, trgovina je prestala, privredni život je paraliziran.

4) Nijemci su uputili svuda, naročito u Bosnu, svoje tehničare radi ispitivanja šuma, rudnika itd., da bi se snabdjevali onim najboljim čega ima. Mi smo zasada potpuno po strani.

svojih ekspanzionističkih planova na Balkanu, te iz tih razloga nije pokazivala nikakav interes da ojača njen položaj. Sve ovo utjecalo je na promjenu orijentaciju ustaškog aparata i profašističkih grupacija u Hrvatskoj. Vidi: bezjav ministru vanjskih poslova Njemačke Ribentropa (Joachim Ribbentrop) od 12. travnja 1941. Edmundu Vezemajeru (Weesenmauer), Arhiv VII, mikroteka, Bon film 4/235; Bilješke o razgovoru Ribentropa i grofa Ciana (Galeazzo Ciano) u hotelu «Imperial» u Beču 21. i 22. travnja 1941. Documents of German foreign policy 1918-1945 (dalje: DGFP), United States, Gouvernement printing office, Washington, 1962, knj. XII, dok. br. 378 i 385; izvještaj njemačkog poslanika u Zagrebu od 24. travnja 1941. Ministarstvu vanjskih poslova, Arhiv VII, mikroteka, London 2-H 297894; izvještaj njemačkog generala u NDH Glazga von Horstenau (Gleise von Horstenau) od 21. studenog 1941. njemačkom komandantu Jugoistoka, Arhiv VII, reg. br. 18/1, k. 70; poslanicu br. 1 ministra unutrašnjih poslova NDH dr. Mladena Lorkovića od 5. siječnja 1942. poslanicima NDH u stranim zemljama, Arhiv VII, arhiva NDH, reg. br. 1/1-2, k. 241.

5) Možda nam uskoro predstoje politički preokreti u Hrvatskoj, koji će, ukoliko se dese, nesumnjivo imati široke reperkusije među Hrvatima koji žive na područjima pod našom vojnom okupacijom, i ne samo tamo, već i u Istri, pa je s obzirom na to potrebno pažljivo pratiti razvoj sadašnje situacije.

Marcelo Zuccolini

BROJ 159

**IZVJEŠTAJ CIVILNOG KOMESARA DALMACIJE KONCEM TRAVNJA
1941. O POLITIČKOJ I EKONOMSKOJ SITUACIJI U DALMACIJI¹**

IZVJEŠTAJ

Dana 15. travnja XIX inspektor Nac. faš. stranke Dordo Supiej (Giorgio Suppiei) izvjestio me je da sam imenovan za Civilnog komesara za Dalmaciju i dao mi je potom prva uputstva.

U namjeri da se odmah upoznam sa stvarnom situacijom na okupiranoj teritoriji, 16. ov. mjes. uputio sam se sa spomenutim inspektorom Nac. faš. stranke na put radi izvidanja na kojem sam utvrdio:

1) Da je zona oko Zadra do Obrovca—Knina—Biograda n/m i otoka već čvrsto držana i zaposjednuta.

2) Zona preko te granice nije još faktično okupirana, ukoliko nema talijanskih garnizona i ukoliko su gradovi i mjesta u rukama hrvatskih Pavelićevih odbora, pomaganih od oružanih formacija, koji sebe smatraju saveznicima Italije i koji su razvili hrvatske ili bijele zastave isključujući potpuno talijansku trobojnicu. Uslijed toga nemoguće je da Civilni komesar funkcionira preko zadarske zone.

Uputivši se u Sušak (Rijeka), da se predstavim Komandantu 2. armije, dobio sam usmena uputstva i izložio sam prva zapažanja, naime.

1) Stanovništvo svugdje gladuje i neophodno je potrebno snabdjeti ga na neki način hranom,

2) Potrebno je zadržati na položajima sve građanske funkcionere bivšeg jugoslavenskog režima da bi se osigurala služba;

3) Potrebno je pobrinuti se za isplatu prinadležnosti spomenutom osoblju ;

4) Potrebno je imati saobraćajna sredstva za Civilnog komesara koji mora da putuje duž teritorije u dužini od 600 km i koji mora da posjeti sve veće otoke u njegovoj nadležnosti;

5; Potrebno je imati finansijska sredstva za funkcioniranje nadležstava i za veće potrebe.

Vrativši se u Zadar, uvijek s inspektorom Nac. faš. stranke, nakon mnogih nezgoda zbog potpunog pomanjkanja brzih saobraćajnih sredstava između Rijeke i Zadra, pristupio sam poslu.

U Zadar je već bio stigao kolega Paolo Danfeliče (Gianfelice) iz Nac. direktorija Nac. faš. stranke, koji je bio meni upućen radi uskladjivanja administrativnih poslova Komesarijata.

Odmah sam se pobrinuo da imenujem kotarske i općinske civilne komesare mjesto bivših kotarskih načelnika i predsjednika općina važnijih mjesta.

20. travnja u cijeloj zoni od Obrovca do Šibenika komesari su uredno preuzeli dužnost-

21. travnja otputovao sam da preuzmem Bansku ispostavu u Splitu, centar civilne vlasti za Dalmaciju.

Podban je odbio da preda dužnost izjavljujući da očekuje naređenje od vlasti u Zagrebu.

Bio je ipak prisiljen da to učini s formulacijom da komandant okupacionog Korpusa, imajući i civilnu vlast, sam treba da je preda i nitko drugi. Tako sam istoga poslijepodneva preuzeo vlast u nadležstvima.

Slijedećeg dana održao sam sastanak s četrnaesticom šefova garantirajući nastavak svih civilnih poslova, što je bilo primljeno s mnogo ljubavnosti i očitom dobrom voljom od strane svih.

Zatim sam okupio četiri stotine službenika Ispostave koje sam pozvao da disciplinirano i marljivo rade po naređenjima fašističke vlade i Ducea.

22. travnja, po izričitom naređenju sekretara Nac. faš. stranke koje mi je saopćio inspektor Supiei, vratio sam se u Zadar, gdje sam zatekao naređenje Komande armije da dodem u sjedište 23. ov. mjes. radi konferiranja s načelnikom štaba armije gen. De Blazijem (De Biasio).

23. o. m. saopćenje generala de Blasia i naređenje da se odmah nadležstvom premjestim u Šibenik.

Na moje prigovore odgovorio je da ne može drukčije odlučiti, jer je to naređenje s višeg mjesta.

Telefonirao sam u Rim sekretaru Nac. faš. stranke i dobio naređenje da u Zadru čekam dalje odluke.

Međutim, nastavio sam da imenujem razne kotarske komesare, upotpunjujući kadrove i za otoke okupirane na dan 22. i 23. ov. mjes., tj. sa 12 kotarskih komesara, osini osam općinskih i s drugim funkcionerima za stranku i razne ustanove.

Glavni problemi

Situacija u Dalmaciji s ekonomskog gledišta, ukupno uzevši, vrlo je teška, ukoliko su njeni izvori trostruki:

trgovina s Hrvatskom i zaledem Bosne i Hercegovine, prve s prirodnim bogatstvima i rudama, treća s odličnom produkcijom duhana; prijevoz proizvoda u lukama iz unutrašnjosti i za unutrašnjost Jugoslavije;

turizam.

Ove tri aktivnosti u današnjim prilikama gotovo su prestale.

Razmatrajući prilike ovog kraja od oko 900 tisuća stanovnika, koji su raštrkani po potpuno golim brdima i po užasnim selima, gdje samo uz obalu imaju mogućnosti za život, mora se zaključiti da je opća ekonomska slika gotovo očajna.

Zbog toga je neophodno potrebno pomoći narod javnim radovima, osobito gradnjom puteva u cementu, budući da Split ima bogatu proizvodnju cementa, melioracijom u Metkoviću, Bokanjcu itd., nastavljanjem i dovršavanjem javnih radova koji su u toku na vodovodima, javnim zgradama (zgrade fašija i GIL-a)² itd.

Isto tako je potrebno pojačati postojeće industrijske aktivnosti — proizvodnju ugljena, boksita, cementa, karbida, tkanina — osobito prvu, što može da doprinese nacionalnoj autarhiji.

Sigurno bi melioracije tla mogle osigurati kruh čitavoj Dalmaciji.

Raspoloženje stanovništva

Narod u Dalmaciji dočekao je talijansku vojsku vrlo srdačno.

Hrvati je smatraju saveznicom i osloboditeljem od srpskog jarma.³

Srbi i pravoslavni smatraju je jamcem protiv hrvatskih nasilja.⁴

Kad se ukazala mogućnost da bi talijanska vojska mogla izvršiti definitivnu okupaciju, pojavili su se prvi potresi.

Pravoslavna manjina i stanovništvo zadarskog kotara nadaju se aneksiji Italiji.⁵

Hrvati se nadaju da će Hitler biti Wilson (Wilson) iz 1941. god. i svakako su neraspoloženi protiv Italije.⁶

² GIL — Gioventù Italiana del Littorio (talijanska omladinska fašistička organizacija).

³ i ⁴ Vidi dok. br. 158, objašnjenje 3.

⁵ i ⁶ Riječ je o raspoloženju velikosrpskih buržoaskih elemenata na spomenutom području, koji su povezivanjem s talijanskim okupatorom pokušavali da očuvaju svoje klasne i ekonomske interese i koji će nešto kasnije, po izbijanju narodnog ustanka u Hrvatskoj, postati glavno uporište četničke izdaje i preći na otvorenu suradnju s okupatorom (vidi dok. br. 29, 31, 46, 74, 87 i 102). Fašističkoj Italiji, čiji su se interesi sukobljavali s interesima NDH, ovakvo raspoloženje pročetničkih velikosrpskih elemenata u potpunosti je odgovaralo, jer joj je omogućavalo da, pod plaštom posrednika i tobožnjeg zaštitnika srpskog života, ometa konsolidaciju i teritorijalne pretenzije ustaške države i ujedno pružalo šanse da raspirivanjem šovinizma i zavistavanjem odnosa između pojedinih jugoslavenskih naroda učvrsti svoj okupacioni sistem (vidi dok. br. 192). Đuro Stanišavljević: Pojava i razvitak četničkog pokreta u Hrvatskoj 1941.—1942, IDN Beograd, Zbornik radova, Istorija XX vijeka, IV, str. 18—20.

Ipak je sigurno da su seoske mase ravnodušne i da će rado prihvatiti Italiju ako im bude bolje nego u prošlosti (radi toga hitno su potrebni javni radovi).

U gradovima ima grupa spletkara, osobito Pavelićevih, koji se služe svim sredstvima, a prave smetnje i traže njemačku pomoć.

Smatram, ipak, da će odlučno i energično držanje slomiti svaki otpor i na osnovi toga što Hrvati po svojoj strukturi sigurno ne spadaju među najodvažnije i najherojskije.

Sporedni problemi

1) Treba odmah repatrirati Talijane bivše neoslobodene Dalmacije, zaustavljajući eventualno povratak zadarskih izbjeglica, da bi se u glavnim centrima Dalmacije stvorile aktivne talijanske i fašističke skupine.⁷

2) Potrebno je stvoriti jedinstvenu Dalmaciju, oduzimajući civilnoj upravi na Rijeci otoke Rab i Pag, koji historijski i geografski pripadaju zadarskoj općini, i ostavljajući također pod upravom ovog Komesarijata dalmatinski teritorij Dubrovnika i Kotora koji po prirodi i po historiji svakako pripadaju fašističkoj borbenoj federaciji u Zadru, a sada su pod upravom Albanije.

3) Treba se odmah pobrinuti za snabdijevanje, osobito pšeničnim i kukuruznim brašnom.

4) Treba odmah izvršiti razmjenu novca, da se deblokira trgovina i uopće ekonomski život.

5) Treba odmah odrediti isplatu prinadležnosti svim kategorijama činovnika bivše jugoslavenske administracije, koji su još uvijek u našoj službi.

6) Cim se odrede granice, bit će potrebno repatrirati u odnosne zavicaje sve one koji su slavenskog porijekla, a koji su se nastanili u Dalmaciji poslije 1918. godine.

ZAKLJUČAK

Opća situacija se normalizira i svakoga se dana poboljšava.

Javna služba funkcionira gotovo normalno.

Ima nekoliko protutalijanskih ispada, mnogo manifestacija prihvatanja novih prilika i nekoliko oduševljenih manifestacija za Italiju i Ducea.

Civilni komesar
Athos Bartolucci

⁷ Depesom od IX. lipnja 1941. Mussolini je Izdao odgovarajuće naredenje svim prefektima Kraljevine, obećavši materijalnu pomoć povratnicima (vidi dok. br. 181).

BROJ 160

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6- ARMIJSKOG KORPUSA OD 1. SVIBNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O NASTAVLJANJU POKRETA
POTCINJENIH JEDINICA IZ CABRA U SPLIT¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Stab — Operativno odjeljenje

Br. protokola Op. 670 Vojna pošta 39, 1. svibnja 1941.-XIX

Predmet: Dnevna situacija.

KOMANDI 2. ARMIJE Vojna pošta 10

i na znanje:

KOMANDI POZADINE 2. ARMIJE Vojna pošta 10

Situacija 1. svibnja 1941.-XIX:

Jedinice armijskog korpusa:

Nastavljaju pokrete premještanja iz Cabra u Split.

— Komanda stana	— u Splitu
— Komanda 6. art. grupacije	} na zastanku u Otočcu
— LIV art. grupa 105/32	
— CXXVII art. grupa 149/13	
— specijalizirana jedinica	
— LV art. grupa 105/32	} na zastanku u Vrboskom
— LVI art. grupa 105/32	
— 64. baterija topova 20 mm	
— VIII zanatlijski bataljon	— u pokretu od Gomirja za Split
— VI mitraljeski bataljon	— pridodat komandi divizije »Bergamo« radi okupacije otoka Brač, Vis, Hvar i Šolta
— CVI mitraljeski bataljon	— u Splitu
— 97. četa telegrafista	— u Splitu
— 95. četa radista	— u Splitu
— 3. bersaljski puk	— Trogir—Sinj—Livno

5/28—29.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu SUP Rijeka, mikroteka Vn, **film**

Bataljoni T. M.² pridodati VI armijskom korpusu:

- 228. bataljon — Split
- 225. bataljon — Šibenik
- 211. bataljon — Rijeka
- 214. bataljon — Knin

Pješadijska divizija »Bergamo«:

- komanda divizije — u Splitu
- komanda i III bataljon 25. pješadijskog puka } u Omišu
- minobacačka četa 81 mm }
- protutenkovska baterija 65/17 }
- I bataljon 25. pješ. puka }
- II bataljon 25. pješadijskog puka — u Imotskom
- komanda i jedinice 26. pješ. puka }
- komanda 4. divizijskog art. puka }
- XV minobacački bataljon 81 mm } u Vrhovinama
- dijelovi inženjerije i saniteta }
- 89. legija cc. nn. }

Pješadijska divizija »Sassari«:

Prikuplja se u zoni Knin—Gračac.

Motorizirana divizija »Pasubio«:

- komanda divizije i komanda stana } u Šibeniku
- komanda i jedinice 79. pješ. puka }
- komanda i jedinice (bez II bataljona) 80. pješadijskog puka — u Splitu
- II bataljon 80. pješadijskog puka — u Solinu¹
- IX minobacački divizijski bataljon — u Šibeniku (Mandalina)

8. divizija art. grupacija:

- komanda grupacije, I i II art. grupa i 13. baterija 20 mm — u Šibeniku
- III art- grupa — u Solinu

po naređenju
NAČELNIK ŠTABA, pukovnik
A. Aliberti

¹ Teritorijalno mobilni bataljoni.

BROJ 161

IZVJEŠTAJ 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 2. SVIBNJA 1941.
KOMANDI 2. ARMIJE O DISLOKACIJI POTCINJENIH JEDINICA¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Š t a b — Operativno odjeljenje

Br. protokola Op. 900 Vojna pošta 39, 2. svibnja 1941-XIX

Predmet: Dnevna situacija.

KOMANDI 2. ARMIJE	Vojna pošta 10
i na znanje:	
KOMANDI POZADINE 2. ARMIJE	Vojna pošta 10

Situacija na dan 2. svibnja 1941-XIX

Jedinice armijskog korpusa:

— komanda	}	u Splitu
— komanda stana		
— komanda artiljerije		
— komanda artiljerije		

6. art. grupacija:

— komanda	}	u Kninu
— jedinica specijalista		
— LIV art. grupa 105/32	}	na zastanku u Vrbovskom
— LV art. grupa 105/32		
— LVI art. grupa 105/32		
— CXVII art. grupa 149/13		— u Kninu
— 64. baterija topova 20 mm		na zastanku u Vrbovskom

Jedinice komande inženjerije:

— VTH bataljon zanatlija	— u Gomirju
— 97. četa telegrafista	— u Splitu
— 95. četa radista	— u Splitu
— 98. četa telegrafista	— u Delnicama
— 15. radionica	— u Delnicama
— 9. golubarnik	— u Delnicama

5/30—32.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu SUP Rijeka, mikroteka VII, film

3. bersaljski puk:
 — komanda puka i XVII bataljon u Trogiru
 — XX bataljon u Sinju
 — XXV bataljon u Livnu

VI korpusni mitraljeski bataljon:
 — komanda bataljona, 1. i 2. čet.a otok Brač
 — 3. četa otok Hvar
 — 4. četa otoci Šolta i Vis

CVI korpusni mitraljeski bataljon u Splitu

Bataljoni T. M. pridodati VI armijskom korpusu:

— 228. bataljon — u Splitu
 — 225. bataljon — u Šibeniku
 — 211. bataljon — u Rijeci
 — 214. bataljon — u Kninu

Pješadijska divizija »Sassari«:

— komanda divizije }
 — 151. pješadijski puk — koman- } u Kninu
 — da puka i I bataljon }
 — II i III bataljon 151. puka } u pokretu za Knin
 — protutenkovska baterija 65/17 }
 — minobacačka četa 81 mm }
 — 152. pješadijski puk — }
 — komanda puka i I bataljon — u Gračacu
 — II i III bataljon 152. pješ. puka — u pokretu za Knin
 — 34. divizijski art. puk }
 — 73. legija cc. nn. } u pokretu za Knin
 — XII minobacački bataljon }
 — 81 mm }

Pješadijska divizija »Bergamo«:

— komanda divizije — u Splitu
 — komanda 25. pješadijskog puka }
 — minobacačka četa 81 mm } u pokretu za Makarsku
 — protutenkovska baterija 65/17 }
 — I bataljon 25. pješad. puka — u pokretu za Makarsku
 — II bataljon 25. pješad. puka — u Imotskom
 — III bataljon 25. pješ. puka — u Omišu
 — komanda 26. pješadijskog puka }
 — minobacačka četa 81 mm } u pokretu za Split

- protutenkovska baterija 65/17
 - 26. pješadijskog puka
 - I bataljon 26. pješad. puka
 - II bataljon 26. pješad. puka
 - III bataljon 26. pješad. puka
 - 4. art. puk. — komada
 - I, II i III art. grupa
 - baterija 20 mm
 - 89. legija cc. nn. — komanda
 - LXXXIX i XCVII bataljon
 - 97. mitraljeska četa cc. nn.
 - XV minobacački bataljon 81. mm
 - 15. divizijska četa topova 47/32
- } u Vrhovinama
- u Splitu
- u Vrhovinama
- } u Vrhovinama
- } u Vrhovinama
- u Vrhovinama
- u Vrhovinama

Motorizirana divizija »Pasubio«:

- komanda divizije
 - komanda 79. pješad. puka
 - I, II i III bataljon
 - minobacačka četa 81 mm
 - baterija 65/17
 - 80. pješ. puk. — komanda i I bat.
 - II bataljon 80. pješ. puka
 - III bataljon 80. pješ. puka
 - minobacačka četa 81 mm
 - baterija 65/17
 - 8. artiljerijski puk — k-da puka, I i II art. grupa
 - 13. baterija 20 mm
 - III grupa 8. art. puka
 - IX bataljon divizijskih minobacača
 - 9- četa topova 47/32
- } u Šibeniku
- u Splitu
- rejon Solina (i NE Splita)
- } u Splitu
- } u Šibeniku
- zona Splita (i NE Splita)
- } u Šibeniku

po naređenju
 NAČELNIK ŠTABA, pukovnik
 A. Aliberti

BROJ 162

IZVJEŠTAJ 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 4. SVIBNJA 1941.
KOMANDI 2. ARMIJE O DISLOKACIJI POTČINJENIH JEDINICA¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Štab — Operativno odjeljenje

Br. protokola Op. 963

Vojna pošta 39, 4. svibnja 1941-XIX

Predmet: Dnevna situacija.

KOMANDI 2. ARMIJE

Vojna pošta 10

i na znanje:

KOMANDI POZADINE 2. ARMIJE

Vojna pošta 10

Situacija na dan 4. svibnja 1941-XIX

Jedinice armijskog korpusa:

— komanda	}	u Splitu
— komanda stana		
— komanda artiljerije		
— komanda inženjerije		

6- artiljerijska grupacija:

— komanda	— u Kninu	
— jedinica specijalista	}	u Splitu
— LIV art. grupa 105/32		
— LV art. grupa 105/32	}	u Kninu
— LVI art. grupa 105/32		
— CXXVII art. grupa 149/13	}	u Splitu
— 64. baterija topova 20 mm		

Jedinice komande inženjerije:

— VIII bataljon zanatlija	}	1. četa u pokretu za Split, 2. četa za Knin
— 18. radna četa		
— 97. četa telegrafista	}	u Splitu
— 95. četa radista		
— 98. četa telegrafista		
		— u premještanju za Split

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu SUP Rijeka, mikroteka vn. aim

— 15. radionica
— 9. golubarnik } u Delnicama

3. bersaljski puk:

— komanda i XVII bataljon — u Trogiru
— XX bataljon — u Sinju
— XXV bataljon — u Livnu

VI korpusni mitraljeski bataljon (tovarni):

— komanda, 1. i 2. četa — otok Brač
— 3. četa — otok Hvar
— 4. četa — otoci Šolta i Vis
— **CVI motor, mitralj. bataljon** — u Splitu

Bataljoni T. M. pridodati armijskom korpusu:

— 228. bataljon — u Splitu
— 229. bataljon — u Šibeniku
— 211. bataljon — u Splitu
— 214. bataljon — u Kninu

Pješadijska divizija »Sassari«:

— komanda divizije — u Kninu
— 151. pješadijski puk (bez jednog konvoja sastavljenog od dijelova 3. bataljona i protutenkovske baterije, koji putuje željez. — pristiže u Knin
— 152. pješadijski puk — komanda I i II bataljon — u Gračacu
— III bataljon 152. pješad. puka — u Brodu na Kupu
— baterija accomp. 152. pješ. puka — u Banja Luci
— 34. art. puk đf. — u Vasi (Brod na Kupu)
— 73. legija CC. NN. — u Brodu na Kupu
— 34. četa zanatlija — u Ogulinu
— 12. četa telefonista-radista } u Brodu na Kupu
— 27. sekcija fotoelektričara }
— 8. sanitetska sekcija }
— 112. sanitetska sekcija (bez jednog jezgra ostalog u Banja Luci) — u Makarskoj

Pješadijska divizija »Bergamo«:

- komanda divizije — u Splitu
- 25. pješ. puk — komanda,
I bataljon, minobacačka četa
81 mm, protutenkovska
baterija 65/17) — u Makarskoj
- II bataljon 25. pješ. puka — u Imotskom
- III bataljon 25. pješ. puka — u Omišu
- 26. pješ. puk — komanda,
I bataljon i minobacačka
četa 81 mm — u Splitu
- II bataljon 26. pješ. puka — u Livnu, s 1. četom
- III bataljon 26. pješ. puka — u Vrhovinama
- protutenk. baterija 65/17
26. pješ. puka — u Vrhovinama
- 4. art. puk — komanda,
I, II, III grupa i baterija 20 mm
- 89. legija CC. NN. — komanda,
LXXXIX i XCVII bataljon
- 97. mitraljeska četa CC. NN.
- XV minobac. bataljon 81 mm
- 15. četa topova 47/32 (divizij.)

Motorizirana divizija »Pasubio«:

- 97. pješadijski puk — komanda,
I, II i III bataljon
- minobacačka četa 81 mm
baterija 65/17) — u Šibeniku
- komanda 80. pješadijskog puka — u Splitu
- I bataljon 80. pješ. puka — u Trogiru
- II i III bataljon 80. pješ. puka
- minobacačka četa 81 mm
- baterija 65/17) — u Splitu
- 8. art. puk — komanda,
I i II art. grupa
- 13. baterija 20 mm — u Šibeniku
- III art. grupa 8. art. puka — u Trogiru
- IX divizijski minobacački
bataljon i baterija topova 47/32 — u Šibeniku

Po naređenju
NAČELNIK ŠTABA, pukovnik
A. Aliberti

BROJ 163

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 5. SVIBNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O OKUPACIJI DALMATINSKIH OTOKA
I JEDINICAMA KOJE SU IH ZAPOSJELE¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Štab — Operativno odjeljenje

Br. protokola Op. 808

Vojna pošta 39, 5. svibnja 1941-XIX

Predmet: Obalska obrana Dalmacije.

KOMANDI 2. ARMIJE

Operativno odjeljenje Vojna pošta 10

Odgovaram na akt te komande Br. 3566 od 27. travnja tekuće godine, stav treći.

1) **Okupacija otoka** (situacija na dan 5. svibnja)

a) Zadarski otoci su okupirani od strane jedinica zadarskog garnizona, sa slijedećim snagama:²

Ugljan: komanda otoka u Prekom,
2 čete naspram moru

Pašman: 1 četa naspram moru

Iž: komanda 2. čete 316. bataljona T. M.³ sa 2 voda

Dugi otok: 2 voda, 2. čete 316. bataljona T. M.
1/2 voda 4. čete 316. bataljona T. M.

Molat: komanda 4. čete 316. bataljona T. M. sa 2 voda

Ist: 1/2 voda 4. čete 316. bataljona T. M.

b) Otoci Brač, Hvar, Stolta i Vis su okupirani :

Brač: komanda VI korpusnog mitraljeskog bataljona
(pridodat pješad. diviziji »Bergamo«) i 2 čete

Hvar: 1 četa VI mitraljeskog bataljona

Šolta i Vis: 1 četa VI mitraljeskog bataljona

c) Otoke Korčulu i Mljet okupirala je pješadijska divizija »Pasubio«, sa 2 čete 80. pješadijskog puka.

Budući da ovi otoci ne ulaze u zonu dodijelenu VI armijskom korpusu i da je predviđen odlazak motorizirane divizije »Pasubio«, za zamjenu garnizona na ovim otocima zainteresiran je XVII armijski korpus.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu SUP Rijeka, mikroteka vn, film 5/45—46.

² U Zadru su se nalazile trupe Zadra s **sastava**: pješadijski bataljoni »Diaz«, »Cardona« i »Rismondo«; artiljerijske grupe: »Chiarie«, »Ederle« i »Fadini«; 316. teritorijalno mobilni i 30. mješoviti bataljon i druge manje jedinice.

³ Teritorijalno mobilni bataljon.

d) Divizija »Pasubio« je, osim toga, okupirala slijedeće otoke:

Murter: 11. četa 79. pješadijskog puka

Zirje, Kakanj i Kaprije: 2 čete 79. pješadijskog puka

Logorun: 1 oficir, 2 podoficira i 10 vojnika iz 5. čete 79. pješadijskog puka.

Prvić i Zlarin: 1 vod 3. čete 79. pješadijskog puka, sa 2 oficira

Krapanj: 1 podoficir i 12 ljudi iz 5. čete 79. pješadijskog puka.

II) Pored bataljona T. M. koji su već dodijeljeni i angažirani za obavljanje garnizone službe teritorijalnog karaktera u Kninu (214. bataljon), Splitu (211. i 229. bataljon), Šibeniku (228. bataljon), smatram neophodnim da se dodijeli :

— 1 bataljon T. M. u Zadar, radi zamjene 3 čete koje u ovom momentu garnizoniraju uz obalni rub na otocima (pretpostavljam da će 2 čete 316. bataljona T. M. biti ostavljene u Zadru) ;

— 1 bataljon T. M. u Šibeniku radi uspostavljanja garnizona na otocima pod I d) (koje trenutno drži motorizirana divizija »Pasubio«) ;

— 1 bataljon T. M. u Split, radi garnizoniranja na otocima Brač, Hvar, Šolta i Vis, radi zamjene VI korpusnog mitraljeskog bataljona.

Ukupno 3 bataljona T. M.

Ukoliko je moguće, bilo bi poželjno da se u Zadar uputi 322. bataljon T. M. formiran u Ankoni.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA

general

R. Dalmazzo

BROJ 164

**NAREĐENJE KOMANDE 0. ARMIJSKOG KORPUSA OD 5. SVIBNJA
1941. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA ORGANIZACIJU OKUPIRANE
TERITORIJE U DALMACIJI¹**

Prilog Br. 8 historijskom dnevniku
od 5. svibnja 1941-XIX

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Štab — Operativno odjeljenje

Br. 1000 prot. on. Povjerljivo V. P. 39, 5. svibnja 1941-XIX

Predmet: Organizacija okupirane teritorije.

Karta: 1:500.000 (izdanje 1935)

Prilog: 1 skica razmjera 1:500.000 (za divizije »Bergamo«, »Sassari« i za komandu trupa Zadar)

KOMANDI FJEŠADJSKE DIVIZIJE »BERGAMO«	— V. P. 73
KOMANDI FJEŠADJSKE DIVIZIJE »SASSARI«	— V. P. 86
KOMANDI AUTOTRANSPORTNE DIVIZIJE »PASUBIO«	— V. P. 83
KOMANDI TRUPA GARNIZONA	— Zadar
KOMANDI ARTILJERIJE VI ARM. KORPUSA	— Sjedište
KOMANDI INŽINJERIJE VI ARM. KORPUSA	— Sjedište
KOMANDI CVI MITRALJESKOG BATALJONA	— Sjedište

i na znanje:

KOMANDI 2. ARMIJE	— V. P. 10
KOMANDI V ARMIJSKOG KORPUSA	— V. P. 41
KOMANDI BRZOG ARMIJSKOG KORPUSA	— V. P. 78
KOMANDI XVII ARMIJSKOG KORPUSA (trupe Albanije)	— V.P.

D) Dislokacija snaga na okupiranoj teritoriji.

a) Demarkaciona linija s njemačkim trupama:

... put Glina—Bos. Novi—Prijedor—Banja Luka—Jajce—Vinac—D.
Vakuf—Travnik—Kiseljak (jugozapadno od Visoko)—Rogačići—Sarajevo
(put, mjesta, željeznička pruga njemačkim trupama) . . .

Liniju detaljno određuje naročita komisija staranjem komande.
VI arm. korpus je zainteresiran za dio između Vinca i Rogačići.

22/2a—1, k. 69.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br.

b) Granice zone dodijeljene VI arm. korpusu:

- na sjeveru: sa V arm. korpusom: Seline—Vk. Golić (k. 1372)—Sv. Rok—Brvno (sva mjesta uključno), Brotnja.
- s Brzim arm. korpusom: linija Brotnja — ušće rijeke Unac u rijeku Unu — tok rijeke Unac do Rastovca — k. 1650 kod Gola Kosa — k. 1347 kod Pl. Đuled — k. 1428 kod Grbavica (mjesta Brzom arm. korpusu) — Vinac (njemačkim trupama).
- na jugoistoku s albanskim trupama (XVII korpus) : Rijeka Neretva od mora do Konjica zatim put Konjic—Sarajevo put u dolini Neretve i mjesta Metković, Mostar, Konjic, trupama Albanija — XVII armijski korpus).

Stiglo 9. svibnja 1941-XIX

c) Podjela teritorije.

- **Trupe Zadar:** sjedište Zadar.
- Granice:
 - Sjever: otoci Premuda—Silba—Olib (uključno) — Vir—Pag (isključno) tjesnac kod Igubac zatim granica naznačena sa V arm. korpusom od Seline do Sv. Rok (mjesta uključno);
 - Istok: linija Sv. Rok — k. 1180 kod Vk. Vrbica—Obrovac—Benkovac—Biograd—S. Lucietta (mjesta uključno).
- Obuhvaća teritoriju zadarskog poluotoka i zadarskih otoka (Pag isključno).
- **Divizija »Sassari«** sjedište Šibenik.
- Granice:
 - Zapad: ona naznačena s trupama Zadar;
 - sjever i sjev. istok: one naznačene sa V arm. korpusom (od Sv. Rok pa nadalje) i s Brzim arm. korpusom.
 - jugoistok: k. 1374 kod pl. Đuled (mjesta Brzom arm. korpusu) Kovačevci—Vrdovo (sjeverno od Sinja) — Donji Muć (put Drniš—Sinj) — Kaštel Novi (između Splita i Trogira — Šoltanski kanal (mjesta diviziji »Bergamo«).
- **Divizija »Bergamo«** sjedište Split.
- Granice :
 - **zapad** i sjeverozapad: ona naznačena s divizijom »Sassari«;
 - sjever, sjeveroistok: ona gore označena s Brzim arm. korpusom i njemačkim trupama;
 - **istok, jugoistok** i jug: ona označena s trupama Albanija.
- II) Mjesta koja treba posjesti:**
 - **trupe Zadar:** Zadar—Obrovac—Benkovac—Biograd i zadarske otoke
 - **divizija »Sassari«** Šibenik—Knin—Gračac—Drniš;
 - **divizija »Bergamo«** Split, Sinj—Livno—Imotski—Makarska—otoke Brač, Šolta, Hvar i Vis;

III) Snage garnizona.

U glavnim garnizonima na kopnu smjestit će se bar jedna komanda puka i dva bataljona. Same artiljerijske jedinice ne sačinjavaju garnizon. Snage garnizona će se odrediti prema važnosti naseljenog centra, prema naravi stanovništva i prema situaciji.

IV) Komande mjesta

Osnovane su u Splitu, Šibeniku, Kninu i neposredno su potčinjene ovoj komandi.

V) Autotransportna divizija »Pasubio«.

Privremeno ostaje na teritoriji u sadašnjem razmještaju, u očekivanju ukreavanja.

Divizija »Sassari« neka zamijeni diviziju »Pasubio« postepeno kad jedinice ove otputuju.

VI) Jedinice armijskog korpusa.

a) Artiljerija:

Komanda 6. grupacije: Trogir
LVI divizion od 105/32: Trogir
LIV divizion od 105/32: Split
LV divizion od 105/32: Šibenik
CXXVII divizion od 149/13: Knin
64. protuavionska baterija od 20 mm: Split

b) Inženjerija:

Dislokaciju inženjerskih jedinica postepeno će odrediti komanda inženjerije arm. korpusa s obzirom na službene potrebe.

c) **Bersaljerski bataljon »Žara« i mehanizirana četa:** u Trogiru, u nadležnost komande divizije »Sassari«.

d) **VI mitraljeski bataljon armijskog korpusa:** ostaje i dalje dodijeljen diviziji »Bergamo« za posjedanje otoka, do novog naređenja, koji se nalaze u zoni njene nadležnosti.

e) **CVI mitraljeski bataljon armijskog korpusa:** u Splitu, u direktnu nadležnost ove komande.

VII) Način da bi se stiglo do nove demarkacione linije s njemačkim trupama.

Zonu koja se nalazi između sadašnje demarkacione linije Zavalje—Kulen Vakuf—Gola kosa k. 1650—Glamoč—Livno—Mostar i nove granice s njemačkim trupama, treba zauzeti počevši od 6 sati 9. svibnja.

Komandanti divizija »Bergamo« i »Sassari« moraju se postarati da uspostave nekoliko malih garnizona u mjestima nove zone u kojima smatraju da je to potrebno zbog važnosti naselja i industrijskih postrojenja, zbog momentane političke situacije, također sa zadatakom da šalju vijesti.

Iz spomenutih mjesta, pomoću upada jedinica, treba vršiti nadzor nad novom zonom sve do demarkacione linije.

Da bi se izvršila okupacija, divizije će 24 sata ranije uputiti končare: jednog oficira (po mogućnosti višeg) s nekoliko podoficira.

Zadatak oficira: uspostaviti prethodni kontakt s njemačkim komandama u mjestu, radi sporazuma o načinu okupacije — raznih mjesta od naše strane, upoznati se s načinom njemačke okupacije.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA
general

R. Dalmazzo, v. r.

Za tačnost prijepisa
nač. štaba, pukovnik
A. Aliberti

BROJ 165

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 7. SVIBNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O NAMJERAMA NDH DA OSNUJE
HRVATSKU MORNARICU I ZADRŽI VEĆI DIO PRIMORJA
I OTEŽANOM SNABDIJEVANJU STANOVNIŠTVA¹**

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Stab — Obavještajno odjeljenje

Br. 495/1 prot. — Povjerljivo.

V. P. 39, 7. svibnja 1941-XIX

Predmet: Izvještaj br. 7.

Prilog br. 4 historijskom dnevniku
od dana 7. svibnja 1941. godine XIX

KOMANDI 2. ARMIJE

Vojna pošta 10

1) Neprestani pozivi bivših oficira i podoficira, koji su pripadali mornarici (vidi izvještaj br. 6 stavka 4), daju utisak da je mjera preduzeta — osim odluke vlade u Zagrebu da osnuje kadrove za buduću hrvatsku ratnu mornaricu i iz propagandističkih razloga.²

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br. 25/la-1, k. 54.

² Talijani nisu dopustili da NDH osnuje svoju vlastitu mornaricu, argumentirajući da se radi o demilitariziranoj zoni, što im je omogućavalo da potpuno kontroliraju jadransku obalu. Formalno je postojalo Zapovjedništvo mornarice sa sjedištem u Zagrebu. Lučka poglavarsva nalazila su se u Omislu, Supetru, Makarskoj, Starom Gradu, Hvaru, Metkoviću, Trpnju, Orebiću i Dubrovniku iako nisu raspolagala ni s kakvim naoružanim brodovima, a svi plovni objekti trgovačke mornarice također su došli u ruke Talijana.

I doista iz ovih poziva dalmatinsko stanovništvo stječe uvjerenje da vlada u Zagrebu smatra da može očuvati za hrvatsku državu veliki dio primorja, ili barem da se namjerava oduprijeti talijanskim zahtjevima.

2) Svakog dana sve više se utvrđuje u narodu uvjerenje da će ove oblasti konačno ostati u talijanskim rukama.

Aneksija pokrajine Ljubljana i skorašnji Firerov govor u kome su jasno nagoviještena talijanska potraživanja — pokolebali su konačne nade hrvatskog nepopustljivog elementa.

Ova predviđanja pak, iako ne pobuđuju oduševljenje, ne izazivlju ni pretjerano nezadovoljstvo. Neki smatraju ovakav skori događaj neizbježnim i već su se pomirili sa sudbinom u uvjerenju da će na koncu nastati snošljivo stanje.

3) Prikupljanje oružja i razoružavanje ustaša pobuđuje kod seoskog stanovništva osjećaj olakšanja.

4) Na čitavoj teritoriji primjećuje se težnja za povećanjem cijena; ovoj se pojavi daje važnost naročito u velikim gradskim centrima, s obzirom na veću potražnju i na nesigurnost buduće vrijednosti dinara.

5) Tužbe zbog pomanjkanja živežnih namirnica, a u prvom redu kruha, rastu iz dana u dan i iznose se sve otvorenije, čak i u javnosti.

6) Od 6. ov. mj. poduzeto je racioniranje kruha na teritoriji Splita. Dnevni obrok utvrđen je na 300 grama po osobi.

Mješavina je određena u slijedećim srazmjerima: 50% kukuruznog brašna, 30% pšeničnog brašna, 15% raženog brašna.

U oblasti Šibenik poduzeto je racioniranje kruha od 250 grama po osobi (mješavina 50% pšeničnog brašna).

7) Broj nezaposlenih uzetih do današnjeg dana za održavanje i prvo uspostavljanje saobraćajne mreže u oblasti, koja spada u nadležnost armijskog korpusa, iznosi 2.500 radnika.

8) Prema poštanskoj cenzuri izgleda da je zauzimanje Slovenije od strane njemačkih trupa potištilo onaj narod.

Praveći uporedjenja s našom okupacijom jedan građanin, kod koga su se sklonili rodaci na povratku iz onih krajeva, raduje se što »su ove zemlje imale sreću da budu okupirane od talijanskih trupa«.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA
general

R. Dalmazzo

Vidio načelnik štaba, pukovnik

A. Aliberti

Za tačnost prijepisa:
načelnik obavještajnog odjeljenja
kapetan na službi štaba
(M. P.) Francesco Mereu

BROJ 166

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 12. SVIBNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O STANJU GARNIZONA NA
OKUPIRANOM TERITORIJU DALMACIJE I RASPOREDU JEDINICA¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Štab — Operativno odjeljenje

Br. 1212 Op. prot.

V. P. 39, 12. svibnja 1941-XIX

Predmet : Garnizoni na jugoslavenskoj teritoriji

KOMANDI 2. ARMIJE

Vojna pašta 10

(veza fonogram 3369 od 25. 4. 41.)

Sadašnje stanje garnizona u zoni koju okupira ovaj armijski korpus
je sljedeće:

Garnizon Zadar

Komanda kopnenog fronta: batalj. Diaz — batalj. Cardona — batalj.
Rismondo.

Komanda artiljerije: Grupa Chiarie—Ed eri e—Fadini—CIII.

Komanda XXX mješovitog bataljona sa 2. četom i 2 voda 1. čete —
1 kemijski vod.

Garnizon Benkovac

5. streljačka četa — 107. mitr. četa cr. koš. — 258. baterija 65/17 —
1 vod 1. mješovite čete.

Garnizon Obrovac

504. pozicijska mitr. četa — 1 vod 1. mješovite čete.

Garnizon Biograd na moru

14. i 16. streljačka četa.

Garnizon na zadarskim otocima

Ugljan: komanda i 2. mitraljeska četa naspram moru

Pašman: 1 mitr. četa naspram moru

Iž: Komanda i 2 voda 2. čete 316. batalj. T. M.

Dugi otok: 2 voda 2. čete i 1/2 voda 4. čete

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
301a—1, k. 78.

Molat: Komanda 4. čete sa 2 voda 316. batalj. T. M.
Ist: 1/2 voda 4. čete
Olib: Komanda i 2 voda 547. pozicijske čete
Silba: 1 vod 547. pozicijske čete
Premuda: 1 vod 547. pozicijske čete.

Garnizon Šibenik

Pješadijska divizija »Sassari«

— III batalj., četa minobacača 81. baterija 65/17 iz 152. pješ. puka
— II divizion 34. art. puka — 34. pionirska četa.

Motorizirana divizija »Pasubio«

— Komanda divizije — komanda stana — 25. i 26. mješoviti vod kr. karab. — 9. automobilsko odjeljenje — 83. poštansko odjeljenje — 83. grupa kr. karab., za poštansko odjelj. — 9. grupa za ukazivanje pomoći na putu (soccorso stradale) — 9. desetina za gorivo — 79. pješ. puk — 8. diviz. artiljer. puk — IX divizijski minobacački bataljon — 9. četa topova 47/32—30., pionirska četa — 9. mješovita telegr. i radiotelegrafska četa — 95. sekc. fotoelektr. — 5. sanitet, sekc. — 11. provijantska sekcija — 113. teški auto-vod.
— IV. divizion 105/32 iz 6. grupac. Arm. korp.
— 229. batalj. T. M. (manje 3 čete).

Garnizoni na otocima

Murter: 1 četa 79. pješ. puka (div. »Pasubio«)²
Žirje—Kakanj—Kaprije: 2 čete T. M. iz 229. bataljona T. M.
Lukoran—Prvić—Zlarin—Krapanj: 1 četa T. M. iz 229. batalj.

Garnizon Trogir

— 402. bersalj. batalj. i mehanizirana četa trupa »Žara«
— Komanda 6. artilj. grupac. A. K. i LVI divizion 105/32.
— 1. četa VIII pionir, bataljona — komanda 29. grupe zanatlija sa 19 i 20. četom.

Garnizon Drniš

I bataljon. 152. pješ. puka.

² U primjedbi sloji: U toku je njegova smjena sa 1 vodom 152. pješ. puka. div. »Sassari«.

Garnizon Knin

Pješadijska divizija »Sassari«

Komanda divizije — Glavni stan — 41. i 42. vod Kr. karab. — 12. automob. vod — odjeljenje za gorivo — 12. vod autokareta — 151. pješ. puk (bez 1 čete) — 34. art. puk (manje II divizion) — 112. provijantska sekcija — 1140. teški autovod — 34. i 631. poljska bolnica — 12. kirurška grupa.

CXXVII divizion 6. art. puka Arm. korpusa, 2. i 3. četa VIII pionir. bataljona.

214. batalj. T. M.

Garnizon Drvar

1 četa 151. pješ. puka (diviz. »Sassari«).

Garnizon Gračac

Komanda 152. pješ. puka i II batalj. — 73. legija cr. koš. (diviz. »Sassari«).

Garnizon Split

VI armijski korpus

Komanda — Glavni stan — 190. mješoviti vod kr. karab. — 366. brzi vod kr. karab. — 39. poštansko odjeljenje i odjelj. kr. karab. — 6. fotografsko odjeljenje — 6. telefotografsko odjeljenje — 6. topo-kartografsko odjeljenje — 6. auto-vod-CVI mitraljeski bataljon na kamionima — LIV artiljerijski divizion 105/32 6. grupacije — 6. jedinica specijalista — 64. baterija 20 mm — 97. i 98. telegrafska četa s parkom i fotoelektričnom sekcijom na kamionima — 95. radiotelegrafska četa — 15. radionica materijala za vezu.

— 9. pokretni golbamik — 6. kemijska četa.
— 86. sanitetska sekcija — 104. sekcija za dezinfekciju — 6. i 26. radiološka ambul. — 106. zubna ambulanta — 104. provijantska sekcija — 16. komorska jedinica — Komanda 13. teške aulojedinice — 329. teški auto-vod — 107. mješoviti auto-vod — 8. i 9. auto-ambulantska sekcija — 2. komorska sekcija — 35 poljska bolnica — 26. kirurška grupa — 18. radnička četa 29. grupa.

Pješadijska divizija »Bergamo«

Komanda — Glavni stan — 44. i 45. mješovita sekcija kr. karab. — 15. auto-vod — 73. poštansko odjeljenje s grupom kr. karab. — 26. pješadijski puk (bez II batalj.) — 15. četa 47/32 div. — 89. legija crn. koš. — 36. pionirska četa — 15. telegrafska i radiotelegrafska četa — 31. foto-

električna sekcija — 19. sanitetska sekcija — 116. provijantska sekcija
— 15. divizijska sekcija autokareta — 1143. teški auto-vod.

Motorizirana divizija »Pasubio«

80. pješ. puk.

Garnizon Sinj

XCVII batalj. cr. koš.

Garnizon Livno

II batalj. 26. pješ. puka (bez 1 čete)

Garnizon Bugojno

1. četa 11/26. više 1 mitralj. vod (div. «Bergamo»)

Garnizon Makarska

Komanda 25. pješad. puka sa I batalj., minobacačka četa 81. baterija
65/17 divizije »Bergamo«.

Garnizon Omiš

III batalj. 25. pješad. puka.

Garnizon Imotski

II batalj. 25. pješ. puka.

Garnizoni na otocima³

Brač: Komanda VI mitralj. batalj. arm. korpusa, sa 1. i 2. četom.

Hvar: 3 četa VI mitr. batalj.

y? |³ j 4. četa VI mitr. batalj.

Po naređenju
NAČELNIK ŠTABA, pukovnik
A. Alibreti

Napomena: Odlaskom divizije »Pasubio«, komanda divizije »Sassari-«
-i divizijske jedinice premjestit će se iz Knina u Šibenik; 152. pješ. puk
sa II bataljonom iz Gračaca u Šibenik.

— Neki dijelovi divizija »Sassari« i »Bergamo« nalaze se još na
maršu.

— Kad bude stigao 4. art. puk (divizija »Bergamo«) smjestit će se s
komandom, I i III divizionom u Sinj a sa II divizionom u Solinu (Split).

* U primjedbi stoji: U toku je njihova zamjena sa 228. bataljonom T. M.

BROJ 167

UGOVOR O ODREĐIVANJU GRANICA IZMEĐU NDH
I FAŠISTIČKE ITALIJE POTPISAN U RIMU 18. SVIBNJA
1941. GODINE¹

UGOVOR

O ODREĐIVANJU GRANICA IZMEĐU KRALJEVINE ITALIJE
I KRALJEVINE HRVATSKE²

TALIJANSKA VLADA I HRVATSKA VLADA

želevći odrediti granice između Kraljevine Italije i Kraljevine Hrvatske,³ u zajedničkoj težnji da se ustanovi teritorijalno uređenje, koje bi bilo siguran temelj za tješnju suradnju između obiju država

sporazumjele su se u sljedećem:

Clan 1.

Priznaju se kao sastavni dijelovi Kraljevine Italije: kotari Kastav, Sušak, Čabar, a od kotara Delnice jedan dio linijom koja polazi od kote 710 (Biljevina), ide grebenom Starčev Vrh, Veliki Tomac, Oštrac, Rogozna i Brloško, stiže do administrativne granice kotara Sušak na vrhu Jelenčić (kota 1106) i zatim silazi visovima brda Gorica, Meč te kotama 623, 424 i 252 na more kod Bakarca, ostavljajući na hrvatskom području općine Hreljin, Dol—Bakarac i Kraljevicu (Kraljevica—Smrika), sa istom lukom i raskrsnicom putova koji tamo vode;

¹ Prijepis ugovora (tipkan na pisaćem stroju, na talijanskom jeziku, s fotokopijom karte na kojoj je unijeta linija razgraničenja) u Arhivu VII, reg. br. 3/6—1, k. 309.
² Pitanje razgraničenja između fašističke Italije i NDH bilo je pokrenuto na pregovorima u Beču između Ribbentropa i Ciana (21. i 22. travnja 1941.). Pošto se ovi nisu mogli složiti u pogledu velikih teritorijalnih zahtjeva fašističke Italije prema Hrvatskoj, odlučeno je da vlada fašističke Italije direktno pregovara s NDH (Tajni arhivi grofa Ciana, Zora, Zagreb, 1952, str. 459—462). Poslije pregovora između delegacija fašističke Italije i NDH, s Cianom i Pavelićem na čelu, vođenih 25. travnja u Ljubljani i 7. svibnja 1941. u Tržiću, kao i kontakata preko poslanstava u Rimu i Zagrebu u međuvremenu i poslije 7. svibnja, potpisani su u Rimu 18. svibnja 1941. tzv. Rimski ugovori kojima su regulirani odnosi između fašističke Italije i NDH (vidi dnevnik grofa Ciana, Zagreb, 1948, str. 258—246). Rimski ugovore sačinjavaju: Ugovor o određivanju granica između Kraljevine Hrvatske i Kraljevine Italije; Ugovor o jamstvu i suradnji između Kraljevine Italije i Kraljevine Hrvatske; Sporazum o pitanjima vojnog značaja, koja se odnose na jadransko obalno područje (vidi dok. br. 168); Razmjena pisama predsjednika talijanske i predsjednika hrvatske vlade o načinu uoravnog uređenja općine Split i otoka Korčule i o pravima talijanske nacionalne manjine (vidi dok. br. 169), kao i dogovor o ponudi hrvatske krune vojvodi od Spoleta i o njegovom prihvaćanju (vidi Dnevnik grofa Ciana, Zagreb, 1948, str. 246).
³ Na ceremonijalu prilikom potpisivanja Rimskih ugovora (18. svibnja 1941.) delegacija NDH, s Pavelićem na čelu, svečano je ponudila krunu hrvatskog kralja Zvonimira talijanskom kraljevskom domu, mada je za kralja NDH još 30. travnja 1941. određen vojvoda od Spoleta. Zbog toga se NDH u ovom i ostalim dokumentima Rimskih ugovora naziva kraljevinom. Međutim, zbog ustanka naroda u NDH protiv okupatora i zbog kasnijeg pogoršanja odnosa između NDH i fašističke Italije, do krunisanja vojvode od Spoleta za kralja NDH nije došlo. (Vidi Dnevnik grofa Ciana, str. 240; Tajni arhivi grofa Ciana, str. 463; Viktor Novak, Magnum Crimen, Zagreb MCMXLVn, str. 577 i 578).

- otočić Sveti Marko, otoci Krk, Rab, i oni manji do u visini Jablanca ;
- svi otoci zadarskog arhipelaga;
- područje obuhvaćeno linijom koja polazi od rta Privlaka, dostiže Planinski kanal, slijedi njegovu unutarnju trasu do Novigradskog mora, nastavlja se duž gornje obale spomenutog mora, zahvaća Bukovicu i, stigavši do toka Krke ispod mjesta Padene, silazi duž rijeke, te se od nje odvaja, tako da obuhvaća cijelo područje Šibenika i Trogira te grad Split, uključivši predgrade a isključivši otoke Brač i Hvar;
- otoci Čiovo, Drvenik, Šolta, Vis, Biševo, Sv. Andrija, Jabuka i ostali manji koje leže oko njih;
- otoci Korčula i Mljet;
- kotar koji obuhvaća cijelu Boku kotorsku linijom koja ostavlja obalu na jednoj točki između Cavtata i Vitaljine i penje se prema sjeveroistoku, uključivši Grudu i masiv planine Orjen, dok ne dostigne granicu s Crnom Gorom.

Radi jasnoće priložena je ovom Ugovoru karta razmjere 1:750.000, čiji je ona sastavni dio i u koju je unesen tok linije koja razgraničava gore navedena područja.⁴

Zaključit će se posebna konvencija za administrativnu upravu grada Splita s predgradima i Kaštelima kao i za otok Korčulu.⁵

Član 2.

Komisija sastavljena po pola od predstavnika talijanske Vlade i predstavnika hrvatske Vlade pristupit će što prije određivanju granica na terenu između Kraljevine Italije, uključivši Ljubljansku pokrajinu, i Kraljevine Hrvatske.

Konačno određivanje granice izvršit će se u duhu pravičnosti vodeći računa o geografskom položaju, o potrebama ekonomske prirode i o saobraćajnicama.

Član 3.

Ovaj ugovor stupa na snagu njegovim potpisom

Na osnovi toga su opunomoćenici potpisali ovaj ugovor.

Sastavljeno u Rimu u dva primjerka 18. svibnja 1941-XIX.

MUSSOLINI

ANTE PAVELIĆ

* Jedan original te karte s vlastoručnim potpisima Mussolinija i Pavelića nalazi se U Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 50/3—1, k. 238.

⁵ Vidi dok. br. 169 objašnjenje 2.

BROJ 168

SPORAZUM IZMEĐU NDH I FAŠISTIČKE ITALIJE OD 18. SVIBNJA
1941. O STVARANJU DEMILITARIZIRANE ZONE NA PODRUČJU
NDH KOJA SE GRANICI S FAŠISTIČKOM ITALIJOM, O ODRICANJU
NDH DA DRŽI RATNU MORNARICU I O PREVOŽENJU TRUPA
FAŠISTIČKE ITALIJE PREKO TERITORIJE NDH¹

S P O R A Z U M
O PITANJIMA VOJNOG ZNAČAJA, KOJA SE ODMOŠE
NA JADRANSKO OBALSKO PODRUČJE

Hrvatska vlada i Talijanska vlada,
uzevši u obzir ugovor o određivanju granica između Kraljevine Hr-
vatske i Kraljevine Italije, koji je danas potpisan,² sporazumjele su se u
slijedećem:

Clan 1.

Hrvatska vlada se obavezuje da na otocima i na području između
mora i linije označene na priloženoj karti,³ koja čini sastavni dio ovoga
sporazuma, neće podići ni podržavati nikakvo vojno utvrđenje ili uređaj
kopneni, pomorski ili zrakoplovni, nikakvu vojnu (operacionu) bazu niti
uređaj koji bi se mogao iskoristiti u ratne svrhe kao ni tvornicu ili skla-
dište municije i ratnog materijala.⁴

Clan 2.

Hrvatska vlada izjavljuje da nema namjeru da drži ratnu mornaricu,
osim što će raspolagati naročito osposobljenim jedinicama za osiguranje
policijske i financijske službe.

Clan 3.

Obje vlade će naknadnim sporazumom utvrditi modalitete, po koji-
ma će Talijanska vlada imati mogućnost da preveze svoje oružane snage
preko hrvatskog područja obalnim kolskim putem Rijeka—Kotor i že-
ljezničkom prugom Rijeka—Ogulin—Split i njenim eventualnim produ-
ženjem do Kotora.

¹ Neovjereni prijepis originala (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VH, reg. br. 1/4—1, k. 309.

² Vidi dok. br. 167.

³ Vidi kartu uz dok. br. 167.

⁴ U kasnijoj dokumentaciji talijanskih okupatora to područje se naziva demilita-
riziranom zonom a vrlo često i »drugom zonom«. Prvom zonom je nazivano područje
koje je fašistička Italija anektirala poslije travanjskog rata 1941. godine, a trećom
zonom — područje NDH između druge zone i demarkacione linije između trupa faši-
stičke Italije i nacističke Njemačke.

Član 4.

Ovaj sporazum stupa na snagu njegovim potpisivanjem.
Na osnovi toga potpisani opunomoćenci, propisno ovlašteni, potpisali su ovaj sporazum.
Sastavljeno u Rimu, u dva originalna primjerka 18. svibnja 1941.-XIX.

Dr ANTE PAVELIĆ

MUSSOLINI

BROJ 169

**PISMO PREDSEDNIKA TALIJANSKE FAŠISTIČKE VLADE
MUSSOLINIJA OD 18. SVIBNJA 1941. PREDSEDNIKU VLADE NDH
PAVELIĆU O UPRAVNOM UREĐENJU OPĆINE SPLIT I OTOKA
KORČULE I O PRAVIMA TALIJANSKE NACIONALNE MANJINE
NA PODRUČJU NDH¹**

Rim, 18. svibnja 1941.-XIX

PREDSEDNIK TALIJANSKE VLADE
PREDSEDNIKU HRVATSKE VLADE

Ekselencijo,

Čast mi je potvrditi Vam da će talijanska vlada u najkraćem roku pripremiti nacrt ugovora s hrvatskom vladom u pogledu upravnog uređenja općine Split i otoka Korčule.² Ona očekuje da će, slično odredbama Rapalskog ugovora i uzastopnim sporazumima **za** talijanske manjine u Dalmaciji, biti talijanskim manjinama na otocima i na područjima jadranske obale, koji su sastavni dio Hrvatske Države, osigurano jamstvo, osobito što se tiče upotrebe talijanskog jezika i otvaranja škola te odgojnih i nastavnih zavoda, kao i dobrotvornih i pomoćnih ustanova. Odredbe koje točno utvrđuju ta jamstva moći će se uvrstiti u gore spomenuti ugovor.

Izvolite, ekselencijo, primiti izraze moga vrlo dubokog poštovanja.³

MUSSOLINI

¹ Redakcija ne raspolaže originalom dokumenta, te je koristila tekst objavljen (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku), u zborniku »Medunarodni ugovori 1941«, str. 61.
² Nekoliko dana kasnije bila je osnovana komisija sa zadaćom da izvrši pripreme za utvrđivanje granice i zajedničke uprave za Split i Korčulu. Komisija se samo jedanput sastala: tom je prilikom talijanska strana vodila glavnu riječ, odbijajući bilo kakva rješenja u korist NDH. Talijani su 10. svibnja imenovali civilnog komesara za općinu Korčulu, Kerubin Šegvić, jedan od članova te komisije, o tome sastanku navodi: »Talijani su poslali par svojih časnika, tobožnjih stručnjaka, a koji nisu htjeli ni razgovarati. Oni su namršeto diktirali ono, što im je naloženo u Rimu. Nikakvih granica između Hrvatske i odtrgnuta dijela Dalmacije, nikakove posebne uorave za SDH i Korčulu. To je definitivno talijansko. Odbor za razgraničenje se nije više nikada ni sastao.« (K. Šegvić, U prvim mjesecima stvaranja NDH — Moje poslanje U Italiju, 7. IX 1941, Zagreb 1943, 3; Dr. Pirketa Jelčić - Butić, Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941—1945, drugo izdanje, Zagreb, 1978, str. 89).
³ Pavelić je istog dana potvrdio prijem pisma (vidi »Medunarodni ugovori 1941«, str. 63).

CARTA INDICANTE LA ZONA LITUANESA CROVATA DEMILITARIZZATA
 (Allegata all'Avviso Italia-runo su questioni di carattere militare)
 fornito a Roma il 18 maggio 1941 (S.13)

BROJ 170

DEKRET KRALJA VITTORIA EMANUELEA III OD 18. SVIBNJA 1941.
O ANEKSIJI DALMACIJE, BOKE KOTORSKE, DIJELOVA
HRVATSKOG PRIMORJA I GORSKOG KOTARA I O OSNIVANJU
GUVERNATORATA DALMACIJE¹

KRALJEVSKI DEKRET SA ZAKONSKOM SNAGOM

od 18. svibnja 1941-XIX, br. 452

Uređenje teritorija koje su postale sastavni dio Kraljevine Italije.

VITTORIO EMANUELE III
PO MILOSTI BOŽJOJ I VOLJI NARODA
KRALJ ITALIJE I ALBANIJE
CAR ETIOPIJE

Na osnovu čl. 18. Zakona od 19. siječnja 1939-XVII, br. 129; smatrajući neophodnim i hitnim odrediti;
saslušavši Veliko fašističko vijeće;
čuvši Ministarski savjet;
na prijedlog vode fašizma, predsjednika vlade;
odlučili smo i odlučujemo:

Član 1.

Teritorije čije su granice određene prema priloženoj geografskoj karti,² koju je Voda fašizma, predsjednik vlade, po Našem nalogu, potvrdio, čine sastavni dio Kraljevine Italije.

Član 2.

Od teritorija o kojima je riječ u čl. 1 one koje se graniče s Riječkom pokrajinom, otoci Krk i Rab i ostali manji koji pripadaju okruzima spomenutih otoka priključuju se Riječkoj pokrajini.

Član 3.

Ostala područja i otoci Dalmacije o kojima je riječ u čl. 1 sačinjavaju, zajedno sa sadašnjom Zadarskom pokrajinom, Guvernatrat Dalmacije, koji obuhvaća pokrajine Zadar, Split i Kotor.³ Kraljevskim dek-

¹ Odluka je objavljena u Službenim novinama Kraljevine Italije (Gazzetta ufficiale del Regno d'Italia, god. 82, br. 133, od 7. lipnja 1941, str. 2240).

² Iz nepoznatih razloga karta nije nikad objavljena u Službenoj zbirci zakona i lekreta. Vjerojatno je istovjetna s kartom — prilogom uz Ugovor o određivanju granica između NDH i Italije (vidi dok. br. 167).

³ Vidi prilog — kartu uz dok. br. 167.

retom će se utvrditi okružna područja dalmatinskih teritorija i odrediti kompetencije Guvernera i njegovi odnosi s prefektima spomenutih pokrajina.⁴ Guverner će biti direktno potci njen Duceu, predsjedniku vlade, i imat će svoju rezidenciju u Zadru.

Clan 4.

Uvest će se posebno upravno uređenje u općinama Split i Korčula.⁵ Na prijedlog vode fašizma, predsjednika vlade, ministra unutrašnjih poslova, u sporazumu s ostalim zainteresiranim ministrima, donijet će se, Kraljevim dekretom, odgovarajući propisi.

Clan 5.

Kraljevska vlada je ovlaštena da na teritorijama o kojima je riječ u čl. 1 objavi Ustav i ostale zakone Kraljevine,⁶ i da donese potrebne naredbe radi usklađivanja sa zakonodavstvom koje je tamo na snazi i posebno s uređenjem koje će se utvrditi za općine Split i Korčulu u smislu čl. 4.

Clan 6.

Do donošenja novih odluka, na područjima o kojima je riječ u čl. 1., ostaju na snazi odredbe koje su izdale talijanske okupacione vlasti, izuzimajući one koje se odnose na vojne potrebe.

Guverner Dalmacije i prefekt Riječke pokrajine, u odgovarajućim okruzima područja o kojima je riječ u čl. 1, preduzimaju ovlaštenja već ustupljena civilnim komesarima gore navedenim odredbama-

Clan 7.

Ovaj dekret stupa na snagu danom objavljivanja u »Službenim novinama« Kraljevine i bit će predložen zakonodavnim skupštinama na zakonjenje.⁷

Ovlašćuje se Voda fašizma, predsjednik vlade, da podnese odgovarajući nacrt zakona.

Naređujemo da ovaj dekret, snabdjeven državnim pečatom, bude uvršten u Službenu zbirku zakona i dekreta Kraljevine Italije, s nalogom

⁴ Vidi dok. br. 177.
⁵ Vidi dok. br. 169.
⁶ Kraljevim dekretom od 26. prosinca 1941, br. 1583, odlučeno je da se važnost osnovnih zakona Kraljevine Italije proširi na ova anektirana područja (vidi Službeni list Guvernerata Dalmacije, god. U, br. 3, od 15. veljače 1942).
⁷ Dekret je na potvrdu i sankcioniranje podniet tek 27. travnja 1943. godine kada su ga Senat i Fašistička komora proglasili za državni zakon (legge dello Stato). Vidi Službene novine Kraljevine Italije od 27. svibnja 1943, br. 123 — »Leggi e decreti — 1943 — num. 386«.

svima onima na koje se odnosi da ga se pridržavaju i da ga izvršuju.

Dano u Rimu, 18. svibnja 1941-XIX

VITTORIO EMANUELE
MUSSOLINI

Videno: Čuvar pečata: GRANDI⁸

Ubilježeno kod Rač. suda, 7. lipnja 1941-XIX

Vladini spisi, registar 434, list 41 — MANCINI

NAPOMENA:

Geografska karta o kojoj je riječ u čl. 1 bit će objavljena u Službenoj zbirci zakona i dekreta.

BROJ 171

**NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 20. SVIBNJA 1941.
POTČINJENIM KOMANDAMA DA NA TERITORIJAMA
PRIKLJUČENIM NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ PREDAJU
CIVILNU VLAST HRVATSKIM VLASTIMA¹**

Brz o j a v

Od Komande 2. armije

Komandi V armijskog korpusa	Sušak
Komandi VI armijskog korpusa	
Komandi XI armijskog korpusa	Sušak
Komandi Brzog armijskog korpusa	
Ekseleneiji prefektu Rijeke	Sušak
Civilnom komesaru Dalmacije	Split
Odjeljenju Intendanture 2. armije	Sušak

4550. Dostavlja se na znanje i postupak slijedeći brzogjav koji je stigao od Gl. š. vojske. Br. 0410/Pers. U 13.05 sati 19. svibnja 1941. U vezi R političkim sporazumom zaključenim u Rimu između Italije i Nezavisno Države Hrvatske nareduim:²

1. Od sutra, 20-og, sva civilna vlast nad teritorijama dodijeljenim Nezavisnoj Državi Hrvatskoj koje su do danas bile pod talijanskom vojnom okupacijom prelazi na hrvatske vlasti.

⁸ Dino
¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br. 15/3—2, k. 17.
² Riječ je o sporazumu Mussolini—Pavelić od 18. svibnja 1941. (vidi dok. br. 167, 168 i 169).

2. Talijanske oružane snage koje se sada nalaze na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske prestaju od sutra, 20-og, da imaju značaj i prava okupacionih snaga i dobijaju značaj trupa koje stacioniraju na teritoriji prijateljske i savezničke Nezavisne Države Hrvatske.

3. General Vittorio Ambrosio zaključit će potrebne sporazume s hrvatskim vlastima radi izvršenja naprijed spomenutog.³ Mussolini. Kraj brzojava. Stoga naređujem slijedeće: 1) Prefekt Rijeke i civilnih komesar za Dalmaciju i dalje će vršiti civilnu vlast na teritorijama njihove nadležnosti koje su priključene kraljevini Italiji. 2. Kotarski civilni komesari na teritorijama priključenim Nezavisnoj Državi Hrvatskoj izvršit će što prije predaju odgovarajućim hrvatskim vlastima. 3. Za stručne i upravne službe ustanovljene od nekih ministarstava, koje djeluju na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske, starješine ovih službi morat će zahtijevati specijalna naređenja od nadležnih centralnih vlasti. Potvrditi prijem.

General Ambrosio
AR

~2

264

20. svibnja 1941 — 18,45 sati

³ Dopisom br. 4600 od 21. svibnja 1941. komandant 2. armije izvijestio je Generalštab Kralj, kopnene vojske da je 20. svibnja razgovarao (u Zagrebu) s Pavelićem koji je naglasio eventualno povlačenje talijanskih trupa s okupirane teritorije, a 21. svibnja s Kvatnikom (u Karlovcu). Kvatnik je u ime Pavelića zahtijevao da sve talijanske trupe na teritoriji NDH (uključujući i trupe južno od Neretve, koje su tada bile pod komandom 9. armije) budu potčinjene Komandi 2. armije, da talijanske trupe (ograničene na jedan armijski korpus — od dvije divizije) ostanu još neko vrijeme na hrvatskoj teritoriji, a zatim da budu svedene na jednu diviziju i da trupe NDH zaposjednu odmah Mostar, Knin, Sinj i Třebinje, poslije čega bi talijanske divizije počele da se povlače s te teritorije. Komandant 2. armije prihvatio je ove zahtjeve pod uvjetom da budu ostvareni kada ih usvoji Generalštab i kada nađe za potrebno da naredi povlačenje (vidi Dnevnik 2. armije, Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/1—96, k. 53).

BROJ 172

NAREĐENJE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 24. SVIBNJA
1941. POTČINJENIM JEDINICAMA DA NA TERITORJI
PRIKLJUČENOJ NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ PREDAJU
CIVILNU VLAST HRVATSKIM VLASTIMA¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Stab — Operativno odjeljenje

Br. protokola Op. 1711

Vojna pošta 39, 24. svibnja 1941-XIX

Predmet: Prelaz nadležnosti s talijanske na hrvatsku vlast.

KOMANDI PJEŠADJSKE DIVIZIJE »SASSARI«	Vojna pošta 86
KOMANDI PJEŠADJSKE DIVIZIJE »BERGAMO«	Vojna pošta 73
KOMANDI JEDINICA GARNIZONA	Zadar
KOMANDI GARNIZONA	Split
KOMANDI GARNIZONA	Šibenik
KOMANDI GARNIZONA	Knin
KOMANDI GRUPE CC. RR. za	Split
KOMANDI GRUPE CC. RR. ² za	Knin
KOMANDANTU 6. BATALJONA KR. FIN. STRAŽE ³	Split
3. KOMESARIJATU ZA PUTNI SAOBRAĆAJ	Knin

i na znanje:

KOMANDI 2. ARMIJE	Vojna pošta 10
KOMANDI PJEŠADJSKE DIVIZIJE »PASUBIO«	Vojna pošta 83
KOMANDI CC. RR. 2. ARMIJE	Vojna pošta 10

Nastavak dopisa ove komande Br. 461/4 A. C. od 21. tekućeg mjeseca (prilog kopije za ustanove koje ga svojevremeno nisu primile).

I) Od danas treba da prestane funkcioniranje službi komandi i jedinica CC. RR. koje se nalaze na teritoriji koja pripada hrvatskoj državi.

Jedinice potčinjene komandi grupe CC. RR. za Split i Knin su već dobile naređenje od komande CC. RR. 2. Armije u pogledu prestanka obavljanja službi i povlačenja svojih elemenata dislociranih u dotičnoj zoni.

Jedinice CC. RR. potčinjene komandama divizija prestaju, također sa svojom institucionalnom službom i zadržavaju specijalne funkcije

¹ Snimak originala (Upkanog na pisačem stroju) u Mikroteci vn, arhiva talijanska, NAV-IT-821, film 401350-352.

² Kraljevskih karabinjera (Carabinieri reali).

³ Kraljevske financijske straže.

vojne policije koje se odnose na komande i jedinice CC. RR., posebno na mobilizirane združene jedinice.

Za njihovu dislokaciju bit će upućena naređenja zainteresiranim divizijskim komandama.

II) Kralj. fin. straža, ukoliko je otpočela vršenje svoje institucionalne službe na teritoriji koja sada pripada hrvatskoj državi, pobrinut će se da tu službu, u svakom slučaju, ukine.

Jedinica Kralj. fin. straže o,stat će na svom mjestu, u očekivanju naknadnih naređenja.

III) Skladišta ratnog materijala koja su pripadala jugoslavenskoj vojsci treba da budu čuvana od naših trupa, a materijal koji se u njima nalazi treba smatrati ratnim plijenom.

IV) Zapriječena i kontrolna mjesta na teritoriji doznačenoj kraljevini Hrvatskoj treba da se ukinu. Dok se to ne sprovede obavljat će samo kontrolu koja se odnosi na talijanske snage.

Mogu ostati, samo s već navedenim funkcijama, u osnovnim uspostavljenim garnizonima, kao što je rečeno u slijedećoj točki V).

V) Ostaju, za sada, na svom mjestu garnizoni dislocirani u predjelima Obrovac, Gračac, Knin, Livno, Imotski, Makarska i u ostalim predjelima unutar te linije.

Trupe koje su dislocirane u predjelima izvan naprijed navedene linije bit će postepeno povučene, shodno odlukama komandi nadležnim za teritoriju, koju će osigurati, također i ono što se odnosi na elemente koji im nisu direktno potčinjeni, a trenutno se nalaze dislocirani na teritoriju pod njihovom jurisdikcijom.

Bit će zadržani garnizoni na otocima koji su nedavno okupirani.

VI) Komande garnizona nemaju više civilne nadležnosti. U slučaju da budu zainteresirane za pitanja i probleme iz te oblasti prenijet će ih talijanskim civilnim vlastima (ako se nalaze na teritoriji naznačenoj kraljevini Italiji) ili hrvatskim (ako se radi o teritoriji naznačenoj kraljevini Hrvatskoj).

Ovoj komandi prezentirat će se isključivo pitanje i problemi od posebnog značaja i interesa.

VII) Komande nadležne za teritoriju odmah će formirati, ne kasnije od 12 sati 26. ovog mjeseca, mjesta za zadržavanje i kontrolu u predjelima koja smatraju značajnim za kontrolu prometa od i prema Hrvatskoj, duž granične linije, do sada poznatoj samo u općim crtama, ali dovoljno da se otpočne s tom važnom službom.

Zadaci tih blokirajućih mjesta, pored onih koji se odnose na kontrolu vojnog i civilnog prometa, a koji se, prema raspisu Br. 517/tr. ove komande od 20. ovog mjeseca, svode na:

- sprečavanje prometa iznad mjere dozvoljene važećim odlukama;
- kontroliranje prometa roba koje prema odlukama Kralj. fin. straže budu slate nadležnim vlastima;

— teritorij silne komande CC. RR. mogu da daju dozvolu za prolaz, do naredne linije zadržavanja i kontrole, civilima koji iz privatnih razloga imaju potrebu da periodično i učestano prelaze predjele u kojima su dislocirana mjesta za zadržavanje i kontrolu.

Te dozvole koje važe za prelaz preko samo jednog određenog mjesta za zadržavanje i kontrolu, mogu da se saberu u jednom posebnom registru, koji treba da se nalazi bilo pri komandi koja je izdala te dozvole, kao i pri mjestu za zadržavanje i kontrolu za koji te dozvole su važeće.

Meduprostor između mjesta za zadržavanje i kontrolu bit će nadgledan patrolama CC. RR. i R. G. financije.

Uspostavljanje mjesta za zadržavanje i kontrolu, tablica u prilogu, snabdijevanje ljudstvom, u nadležnosti divizijskih komandi, zaduženih za teritoriju (i komande jedinica garnizona Zadar) — prema prethodnim dogovorima komandi CC. RR. i Kraljevske financijske straže.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA
general
R. Dalmazzo

BROJ 173

**NAREĐENJE KOMANDE 6 ARMIJSKOG KORPUSA OD 25. SVIBNJA
1941. POTCINJENIM JEDINICAMA DA SPRIJEČE ŽIDOVIMA
I SRBIMA PRELAZ IZ NDH NA OKUPIRANU TERITORIJU
DALMACIJE¹**

Prilog br. 2. historijskog dnevnika
od 25. svibnja 1941-XIX

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Štab — Operativno odjeljenje

Br. 1732 prot. Op. povjerljivo

V. P. 39, 25. svibnja 1941-XIX

Predmet: Navala Židova, pravoslavni Srba itd.
na dalmatinsku teritoriju pripojenu Kraljevini Italiji.

KOMANDI	PJEŠADIJSKE	DIVIZIJE	»SASSARI«	V.P. 86
KOMANDI	PJEŠADIJSKE	DIVIZIJE	»BERGAMO«	V.P. 73
KOMANDI	PJEŠADIJSKE	DIVIZIJE	»MARCHE«	V.P. 32
KOMANDI	TRUPA	GARNIZONA		Zadar

30/1, k. 54.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

KOMANDI GARNIZONA	Split
KOMANDI GARNIZONA	Šibenik
KOMANDI GARNIZONA	Knin
KOMANDI GRUPE KR. KARABINJERA	Split
KOMANDI GRUPE KR. KARABINJERA	Knin
KOMANDI VI BATALJ. KR. FINANCIJSKE STRAŽE	Split
III KOMESARIJATU ZA PUTNI SAOBRAĆAJ	Knin
IV KOMESARIJATU ZA PUTNI SAOBRAĆAJ	Split
i na znanje:	
KOMANDI 2. ARMIJE	V.P. 10
KOMANDI AUTOTRANSPORTNE PJEŠ. DIV. »PASUBIO«	V.P. 83
KOMANDI KR. KARABINJERA 2. ARMIJE	V.P. 10
KOMANDI ARTILJERIJE VI ARM. KORPUSA	V.P. 39
KOMANDI INŽINJERIJE VI ARM. KORPUSA	V.P. 39
SANITARNOJ DIREKCIJI VI ARM. KORP.	V.P. 39
DIREKCIJI KOMESARIJATA VI ARM. KORPUSA	V.P. 39
VIŠEM OFICIRU KOMANDANTU KR. KARABINJERA VI ARM. KORP.	V. P. 39

Treba apsolutno spriječiti da na teritoriju Dalmacije dodijeljene Kraljevini Italiji nadiru Židovi, pravoslavni Srbi, grko-šizmatici i uopće svi oni elementi koji ne želeći da se pokore vlasti drugih država traže skloništa i zaštitu na našoj teritoriji.

Blokadnim mjestima, koje treba osnovati i dislocirati kao što je rečeno u glavi VII okružnice² ove komande br. 1711 op. od 24. svibnja tek. god. također je stavljeno u zadatak da spriječe ulazak gore pomenutih elemenata u teritorije dodijeljene Kralj. Italiji.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA

general

R. Dalmazzo

Vidio načelnik štaba, pukovnik

A. Aliberti, s. r.

Za tačnost prijepisa
za pukovnika nač. štaba služb.
odsutnog ppukovnik zamjenik
načel. štaba
G. Dragoni

M.P.

¹ Vidi dok. br. 17a.

BROJ 174

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 25. SVIBNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O POLITIČKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU
KNINA I GRAČACA¹

Bg/Kopija

Prilog br. 5 historijskom dnevniku
od 25. svibnja 1941-XIX

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Stab — Obavještajno odjeljenje

Br. 835/Obavješt. — Povjerljivo V. P. 39, dne 25. svibnja 1941-XIX

Predmet: Izvještaj br. 25

KOMANDI 2. ARMIJE

Vojna pošta 10

1) Javlja se da će vođa ustaša u Kninu izdati uskoro proglas, kojim će se obznaniti srpskom stanovništvu da će oni koji su rođeni u srpskim oblastima — uključivši bivše oficire — morati napustiti hrvatsko tlo u roku od tri dana.

Vijest je izazvala veliku pometnju među Srbima u Kninu.

2) Govori se da je bivši predsjednik općine Knin — Nikola Novaković² — koji je prije nekoliko dana pobjegao iz ove varoši, pošao u Rim da upozna naše centralne vlasti s kritičnom situacijom u kojoj se nalaze Srbi s teritorija koje su uključene u hrvatsku državu.

3) Veliki dio stanovništva Gračaca sa žalošću gleda na skori odlazak talijanskih trupa iz ovog mjesta, bojeći se reakcije i nasilja od strane hrvatskih vlasti i ustaša.

Dijelovi ovih posljednjih stigli su u Gračac — iz Gospića — uvečer

23. o. m.

4) Stanovništvo svuda javno žigoše ponašanje njemačkih trupa na prolazu kroz ovu oblast.

Naročito se zamjera zbog mučnih incidenata, koje izazivaju pijana vojna lica, i pomanjkanja uglednosti prema ženskom spolu.

5) Predstavnici hrvatske vlade — u odnosima s našim vlastima — uvijek ističu želju za suradnju i sporazum s Talijanima na svakom polju.

Oni izjavljuju da su ovo uputstva poglavnika, koji sebe smatra »Duceovim marljivim učenikom«.

U nekim mjestima dogodi se i to da je hrvatski komesar koji je došao umjesto našeg komesara zatražio od ovoga Duceovu sliku, koja se nalazila u nadležstvu.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn, arhiva talijanska, reg. br. 33/1, k. 54.

² Dr. Niko Novaković - Longo, poslanik JRZ u staroj Jugoslaviji, i dr. Uroš Desnica posjetili su 8. svibnja u Splitu civilnog komesara za Dalmaciju dr. Bartoluccia i tražili da Italija anektira svu Dalmaciju.

6) Pod potpisom »Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske« krišom je štampan propagandistički letak, koji je antiosovinski i protiv Pavelićevog pokreta.

Letak se obraća hrvatskom narodu, radnicima i radnicama, braći zemljoradnicima, Srbima u Hrvatskoj, hrvatskoj omladini i svima patriotima.

»Pavelićeva gospoda« — obilježena kao sluge Hitlera i Mussolinija — optužuju se da su pripremila porobljavanje domovine, koju — slobodnu samo na papiru — ugnjetava okupatorova tajna policija.

Divnoj Dalmaciji — kaže se u letku — namijenjena je gorka sudbina mučeničke Istre.

Letak podstiče na slogu radnika i seljaka, protiv zajedničkog neprijatelja, u teškoj borbi koju treba povesti i završava se pozivom cjelokupnom hrvatskom narodu da se bratimi s vojnicima Talijanima, Nijemcima i Madarima — koji su i sami proleter — radi širenja među vojском komunističke ideje.

7) Vojna cenzura:

Iz korespondencije, koja dolazi iz Zagreba, vidi se:

a) »... nova vlada namjerava da zavede strog režim i na univerzitetu. Studenti Židovi i pravoslavni Srbi neće biti pušteni na univerzitet, a Hrvati, ako ga budu htjeli pohađati, morat će imati naročito odobrenje ustaških organizacija«.

»... vjeruj mi« — dodaje se — »ovdje ponovo uskrsava stara Austrija ...«

b) »... tamnice su pune. Razgovarao sam s nekim policijskim činovnikom koji me uvjerava da samo u Zagrebu ima preko 3.000 lica u zatvoru.

Zatvoreni su gotovo svi predstavnici seljačke stranke, osim Mačeka, koji je interniran u Kupincu. Na stotine je deportirano u Njemačku...«

c) »... počevši od sutra Židovi će morati nositi na grudima veliko slovo »Z« (Židov-Jevrejin), a na leđima Solomonovu zvijezdu.

Osim toga moraju sakupiti na ime naročitog poreza iznos od 100,000.000 dinara u zlatu.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA
general

R.³ Dalmazzo

Načelnik štaba, pukovnik

A.⁴ Aliberti

Za točnost prijepisa:
Načelnik Obavještajnog odjeljenja
kapetan na službi u štabu
Francesco Mereu

M. P.

³ Renzo (Renco)
⁴ Alberto

BROJ 175

IZVJEŠTAJ KOMANDE 16. MOBILNOG BATALJONA KR.
KARABINJERA OD 2. LIPNJA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE
O POTREBI DA SE PODUZMU ENERGIČNE MJERE PREMA
STANOVNIŠTVU PRIPOJENOG DIJELA DALMACIJE KOJE JE
KOMUNISTIČKI I PROTUTALIJANSKI NASTROJENO¹

Komanda XVI mobilnog bataljona kraljevskih karabinjera

Podsjetnik, Pov. lično

1 Šibenik, 2. 6. 1941-XIX

GUVERNATORATU DALMACIJE

Zadar

Smatram svojom dužnošću da javim slijedeće: Neki predstavnici vlasti u Šibeniku kao:

- Općinski komesar komendator Nicoletti²
- Komesar Javne sigurnosti
- Sekretar fašija³

nemaju, svaki na svom polju rada, potrebne energije, Komendator Nicoletti, osoba veoma ispravna ali slabić, vezan starim prijateljstvima, previše brani interese lokalnog srpskog i hrvatskog stanovništva ne vodeći računa o protutalijanskim osjećanjima i komunističkim idejama kojima su mnogi zadobijeni, od kojih neki zauzimaju položaje u nadležnosti Guvernatora. Komesar Javne sigurnosti, neodlučan, slabe energije, nije ravnodušan prema slabom spolu.

Sekretar fašija, možda zbog pomanjkanja odlučnih ljudi koji bi s njime umjeli dobro da surađuju, do sada je malo uradio, dok bi ovdje vrlo dobro došli batina i ricinusovo ulje,⁴ pošto su komunizam, protutalijanstvo i židovstvo ujedinjeni protiv nas.

Dalmatinska zona koja je nedavno pripojena Italiji postala je pribežište mnogim Srbima, Židovima i Hrvatima koji su pobjegli s teritorije države s kojom graničimo.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/2-1, k. 240. Na prvoj strani, preko zaglavlja, dopisano crvenom olovkom: »Zahvaliti i uvjeriti da sam prefektu i federalnom sekretaru govorio da odu u Šibenik ne rekavši im da sam primio ovo pismo.

² Tullio Nicoletti
³ G. Alašević. Faši (fasci di combattimento) osnovne su organizacije fašističke partije (il Partito nazionale fascista). U okviru fašija mogle su se formirati rejonske grupe, odredi i sektori. Njihov rad objedinjavale su federacije fašija (federazioni dei fasci di combattimento), koje su postojale po svim provincijama fašističke Italije. Sjedište za provinciju Dalmacija bilo je u Zadru, a za sekretara je postavljen dr. Athos Bartolucci.

⁴ Napajanje ricinusovim uljem je jedan od načina koji su talijanski fašisti u Dalmaciji, i u drugim našim krajevima, upotrebljavali pri zlostavljanju stanovništva koje je pružalo otpor pokušajima talijanizacije.

Talijani, naročito oficiri, mišljenja su da će nam se ova predusretljivost našeg Guvernerata jednog dana osvetiti ukoliko bi se ponovio slučaj Nadiže.⁵

Stanovništvo gaji prevratničke ili u najmanju ruku nesimpatizerske ideje prema Italiji, i u budućnosti, više-manje dalekoj, kad se bude smatralo pogodnim da se zona oslobodi od ovog nepoželjnog elementa, morat će se, kao i od Nijemaca iz predjela Nadiže, oduzimati imanja uz plaćanje sume vrlo tegobne za Italiju, dok bi se taj izgon danas mogao riješiti putem običnog sporazuma s Hrvatskom ili jednim običnim dekretom o protjerivanju, kao što je učinila njemačka vlada na teritorijama pripojenim Reichu.

Tada bi u ove gradove mogli doći radni Talijani, odabrani, koji bi dali bez sumnje podstrek proizvodnji i trgovini Dalmacije.⁶

KOMANDANT BATALJONA
potpukovnik

Gualtiero Sestilli

M. P.

BROJ 176

**IZVJEŠTAJ OBAVJEŠTAJNOG ODJELJENJA 2. ARMIJE OD
4. LIPNJA 1941. O POLITIČKOJ SITUACIJI I ORGANIZACIJI
VLASTI NA TERITORIJI NDH¹**

KOMANDA 2. ARMIJE

Obavještajno odjeljenje

V. P. 10, 4. lipnja 1941-XIX

Komanda granične straže
XI armijskog korpusa
Prispjelo 10. 6. 1941.
Br. 2599 Obavj.

Komanda granične straže
XI armijskog korpusa
Sekretarijat
Prispjelo 10. lipnja 1941.

⁵ Vjerojatno se misli na povlačenje i tešku situaciju talijanske armije, listopad—studen 1917., nastalu izbijanjem njemačkih i austrougarskih trupa u dolini Nadiže, nakon proboja talijanskog fronta kod Kobarida.

⁶ Depesom Mussolinija od 11. lipnja 1941. Izdato je uputstvo, u tom smislu, svim prefektima Italije (vidi dok. br. 181).

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 4/2, k. 454.

POLITIČKA SITUACIJA

1) Izvršeno prenošenje civilnih vlasti od naših vlasti na hrvatske² i dalje dovodi do incidenata i represalija od strane ustaša: mnogobrojna su hapšenja, pretresi, zapljene na štetu srpske manjine. Treba istaći da u Kninu ustaše, u njihovim kaznenim ekspedicijama, naročito noću, predvode franjevci, među kojima se najviše ističe otac Šimić O. Vjekoslav.

U Dubrovniku su Srbi i Crnogorci opomenuti da se u roku od 3 dana vrate u mjesta odakle su rodom: intervencijom naših vojnih vlasti ublažena je ova nepromišljena mjera. Slična opomena data je u Gračacu u pogledu tamošnjih Srba.

Tako zlostavljane manjine, izuzev jednog slučaja do kojeg je došlo u Ogulinu, zasad još nisu reagirale; međutim izgleda da namjeravaju da to učine čim se talijanske trupe povuku s teritorije.

Tvrđi se da u očekivanju toga i u tom cilju veći broj Srba je dobrovoljno napustio sela i naoružavši se otišao u šumu. Iz toga slijedi da se evakuacije talijanskih trupa svi boje; i stvarno, mnogi rukovodioci javnih uprava iz Dubrovnika zatražili su od naših vlasti da ih unaprijed izvijeste o svom dolasku.

S druge strane ustaše nastavljaju aktivno čišćenje četnika, čija je djelatnost osjetna naročito u Gračacu i Jasenku (15 km jugozapadno od Ogulina), gdje se njihov broj penje navodno na preko 100.

I dalje pristižu leci komunističke propagande prikupljeni u raznim mjestima, što pokazuje ne samo nastavak djelovanja, već lagano i progresivno neprekidno propagandističko širenje partije.

U noći između 29. i 30. svibnja u Šibeniku su kredom i ugljenom precrtavani natpisi koji su veličali Ducea i fašistički grbovi naslikani na gradskim zidovima.

Situacija u cjelini dovodi do toga da hrvatske vlasti ispoljavaju veliko poštovanje prema talijanskim vlastima; nije nemoguće da se to dešava i uslijed sugestije odozgo. Kao što je već objavljeno iz neposrednog izvora.

2) Vlada je izdala novu naredbu o seoskim nepokretnim imanjima na osnovi koje će se hrvatskim seljacima vratiti zemlje koje su im, svojevrremeno, bile eksproprirane srpskom reformom. Stotine tisuća hektara povratkom hrvatskom seljaštvu omogućit će povećanje proizvodnje — naročito u istočnoj Hrvatskoj koja je najteže pogođena mjerom — koja će koristiti unutrašnjoj i vanjskoj ekonomiji.

ORGANIZACIJA

3) Izgleda da definitivna formacijska organizacija pješadijskih pukova treba da obuhvati i jednu četu topova od 37 mm. od dva voda po četiri oruđa svaki. Pri zagrebačkim pukovima spomenute čete već se

¹ Civilna vlast je prenijeta na organe NDH 20. svibnja 1941. (vidi dok. br. 171).

navodno formiraju s trofejnim materijalom koji su Hrvatima ustupili Nijemci.

4) Jačina vojne posade Ogulina popela se na oko 300 ljudi. Spomenuto ljudstvo podijeljeno je u 5 grupa, koje će se navodno pretvoriti u isto toliko četa s predstojećim postepenim pristizanjem regruta i mobiliziranih.

5) Sada se garnizon Delnice sastoji od jedne čete pod komandom kapetana I klase Prebelić Zdravka (ne Valentina, kao što je ranije bilo saopćeno) — i od jednog pratećeg odjeljenja, koje bi trebalo da ima u opremi minobacače od 48, 81 i 90 mm, koji uostalom nisu još dodijeljeni.

U garnizonu, pored 15 oficira koji formiraju »Postajno zapovjedništvo Hrvatskog domobranstva« delničkog posadnog bataljona, ima još desetak oficira. Velik broj ovih posljednjih i utvrđeni daljnji pridolazak trupa u Delnice omogućuju da se smatra da ova jedinica predstavlja jezgro jednog bataljona ili puka čije je formiranje u toku.

6) Od hrvatskog pješadijskog puka u Otočcu — pod komandom pukovnika Lovre Paića — doznaje se da su već formirana dva bataljona, dok se sada formira i treći.

Ti bataljoni su formirani od vojnika koji su djelomično pristupili dobrovoljno a djelomično su regrutirani na osnovi mobilizacijskog poziva.

7) 28. svibnja o. g. u Knin je, iz Zagreba, stiglo još 20 vojnika iz pješadije regularne vojske, naoružanih pušakama i bajonetima.

8) 29. o. mj. u Dubrovnik je stigla 1. četa regularne hrvatske vojske. Nad četom je izvršio smotru komandant pješadijske divizije »Marche« u prisustvu hrvatskog potpukovnika Julija Reša — koji će komandirati bataljonom određenim za Dubrovnik — i jedne delegacije njemačkih oficira.

REGRUTIRANJE

9) Govori se da uskoro predstoji pozivanje pod oružje godišta 1909-10-1112-13. radi kompletiranja jedinica od kojih su dosad formirane samo grupe. Rok bi bio dvije godine za vojnike, a za podoficire bi iznosio 3, s tim da se može produžiti do 12 godina.

ISPORUKE VOJNOG MATERIJALA

10) Javljeno je za ustupanje, od strane Njemačke, 24 aviona (12 bombardera i 12 lovaca). Spomenuti materijal predstavljao bi prvu opremu zrakoplovne jedinice u Zagrebu.

11) Bosanski željeznički park, prema popisu izvršenom od 24. svibnja o. g. zaključno, obuhvaća 360 lokomotiva i preko 6.000 vagona, od kojih je, međutim, samo 30% u stanju da se odmah upotrijebi.

USTAŠKA VOJNICA

12) Doznaje se da pristupanje vojnici postaje sve brojnije. Hrvatski seljaci iz karlovačkog okruga masovno traže upisivanje i dobijaju ga bez teškoća, jer dolaze iz redova Hrvatske seljačke stranke (Mačekovi disidenti). I u zoni Otočca, gdje je broj upisan u ustašku organizaciju doskora bio prilično mali, redovi se povećavaju također i uslijed djelatnosti izaslanika koji dolaze iz Zagreba i vrše živu propagandu u korist svoje partije.

Na dan 2. o. mj. u prisustvu karlovačkog stožernika dr Nikšića, u Novigradu i Netretiću izvršena je svečana zakletva tri satnije Ustaške vojnice, koje formiraju jedan bataljon. Ceremonija je dobila naročiti značaj s obzirom na neospornu odanost ovih seljaka.

13) U Drniš je iz Knina stiglo 31. prošlog mjeseca željeznicom 30 ustaša naoružanih puškama pod komandom jednog podoficira. To ljudstvo određeno je za pojačanje žandarmerije u zoni.

M. P.

BROJ 177

**ODLUKA TALIJANSKOG KRALJA VITTORIA EMANUELEA III OD 7.
LIPNJA 1941. O OSNIVANJU GUVERNATORATA DALMACIJE
I PREFEKTURA OKRUŽNIH PODRUČJA ZADAR, SPLIT I KOTOR
I NJIHOVIM NADLEŽNOSTIMA¹**

ZAKONI I ODLUKE

KR. ODL. 7. lipnja 1941-XIX, br. 453

Okružna područja pokrajina Zadar,² Split i Kotor te oblasti Namjesnika³ za Dalmaciju.

VIKTOR III⁴
PO BOŽJOJ MILOSTI I VOLJI NARODA
KRALJA ITALIJE I ALBANIJE
CAR ETIOPIJE

Na temelju čl. 3 Kr. zak. Odi. 18. svibnja 1941-XIX, br. 452, odnosno na uređenje područja koje sačinjavaju dio Kraljevine Italije;⁵ na temelju čl. 3. br. 1. Zak. 31. siječnja 1926-IV, br. 100; sporazumno sa Ministarskim savjetom; na prijedlog Ducea Fašizma, Predsjednika Vlade i Ministra unutarnjih poslova, u sporazumu s Ministrom financija: odlučili smo i odlučujemo:

Cl. 1.

Okružna područja pokrajina Zara,⁶ Split i Kotor su ustanovljena kako u prilogima ove odluke, ovjerovljenim, po Našem nalogu, od

Ducea Fašizma, Predsjednika Vlade.

Cl. 2.

Namjesnik⁷ za Dalmaciju, direktno je ovisan od Ducea Fašizma, Predsjednika Vlade, vrši opću upravu za ekonomsko uredovni te društveni uredaj područja triju pokrajina.

¹ Odluka (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) objavljena je u Službenom listu Guvernatorta Dalmacije (*Giornale ufficiale del Governo della Dalmazia*), god. I, br. 1, od 15. srpnja 1941, na strani 2. Jedan primjerak tog lista nalazi se u Arhivu VII. arhiva talijanska, reg. br. 1/9-11, k. 542.

² Zadar

³ U tekstu na talijanskom jeziku stoji: «del Governatore». Dužnost guvernera preuzeo je 7. lipnja Giuseppe Bastianini (vidi dok. br. 179 i 180).

⁴ Vittorio Emanuele III

⁵ i ⁶ Redakcija ne raspolaže tom odlukom.

CL. 3.

Namjesnik:

- a) vrši u području Dalmacije zadaću centralne Vlade za sve civilne, državne i mjesne službe;
- b) jamči jedinitost političkog pravca i poredbu djelatnosti prefekta te ostalih vlasti triju pokrajina.
- c) Podlaže Duceu Predsjedniku Vlade, prijedlog za postepenu namjenu Temelnog zakona te ostalih zakona u području Dalmacije, po čl. 5 Kr. Zak. Odi. 18. svibnja 1941-XIX, br. 452.⁸
- d) brine se, osobnim naredbama, za one slučajeve gdje zakoni Kraljevine nisu još stupili u krepost u području Dalmacije.
- e) za poslove za Dalmaciju on je u direktnoj vezi s ministrima i ostalim oblastima⁹ u Kraljevini.

CL. 4.

Prefekti obavljaju pripadajuću im oblast¹⁰ suglasno sa zakonima i naredbama.

CL. 5.

Uz Namjesnika postavljen je Generalni tajnik, odabran među državnim činovnicima, ne niži od 4. stupnja, imenovan Kraljevskom odlukom, na prijedlog Ducea.

CL. 6.

Namjesnik se skrbi za redovitu službu u svojim uredima pomoću doznačenog službenog osoblja¹ pripadajućeg redu Državne administracije te i osobljem direktno preuzetim na temelju propisa i uvjeta po Kr. zak. Odi. 4 veljače 1937—XV, br. 100.

Broj doznačenog i privremenog osoblja bit će ustanovljen od Predsjedništva Ministarskog savjeta, na prijedlog Namjesnika i sporazumno sa Ministarstvom financija.

CL. 7.

Odnosno na zadaće ustanovljene pod slovom a) čl. 3 bit će vršene osobite doznake, u obliku zakona, u trošnom predračunu pojedinog ministarstva.

Ništa novoga nije uvedeno u postojećim odredbama odnosno na uređaj dohotka.

Naređujemo da ova odluka, opskrbljena Državnim pečatom, bude uvrštena u Službenoj zbirci zakona i odluka Kraljevine Italije, s nalogom svim onima koji su na ovo držani da je vrše i da bude vršena.

Rim, dne 7. lipnja 1941-XIX.

⁸ U tekstu na talijanskom jeziku piše: «con le altre Autorità».

¹⁰ U tekstu na talijanskom jeziku »le attribuzioni«.

VIKTOR EMANUEL

Mussolini — Dr Revel¹¹

Videno, Pečatnik: Grandi¹²

Uneseno kod Rač. suda, dne 7. lipnja 1941-XIX.

Vlad. djela, zapisnik 434, list 43 — Mancini

P. D. — Prilozi o kojima u čl. 1 objelodanjeni su u Službenoj zbirci zakona i odluka.

BROJ 178

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 7. LIPNJA 1941.
KOMANDI 2. ARMIJE O HAPŠENJU RODOLJUBA OD STRANE
USTAŠA U MAKARSKOJ, LOVRECU, DUBROVNIKU I U REJONU
MOSTARA¹**

Prilog Br. 2 historijskom
dnevniku od 7. lipnja 1941-XIX

(Grb)

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Štab — Obavještajno odjeljenje

Br. 1088/1 prot. Povjerljivo

V.P. 39, 7. lipnja 1941-XIX

Predmet: Izvještaj br. 37

KOMANDI 2. ARMIJE

Vojna pošta 10

1) Makarska

Dana 2. tekućeg stigao je glavni inspektor policije sa 30 »ustaša«; odmah po dolasku izvršeno je nekoliko hapšenja i više premetačina.

Po riječima spomenutog funkcionera, treba da se radi o osobama koje su aktivni pobornici komunističke partije.

¹¹ Paolo Taon (Thaon) di Revel, veliki admiral, paradna figura fašizma. Od 1936. godine nalazio se na dužnosti prvog sekretara Kralja i vjerojatno se ovdje potpisuje u tom svojstvu.

¹² Dino Grandi, predsjednik fašističke komore (Camera dei Fasci e delle Corporazioni) i čuvar državnog pečata.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br. 5/1—5, k. 55.

Dana 3. tekućeg, nastavljajući svoj krug inspekcije, inspektor je otputovao za Metković; jedno dvadesetak »ustaša« ostalo je u Makarskoj kao pojačanje mjesne žandarmerije.

2) Lovreč (zapadno od Imotskog)

Hrvatska žandarmerija je izvršila mnoga hapšenja među pripadnicima »četničke« organizacije.

3) Mostar

a) u zoni Mostar nastavlja se s hapšenjem osoba za koje se smatra da su »četnici«.

Hapšenja se vrše obično noću, naročito u cilju da se to od nas prikrije.

Govori se da je srpsko selo Gračani zapaljeno i potpuno uništeno.

b) Poslije podne 5. tekućeg stiglo je oko sto vojnika s dva automobila, 5 kamiona i 6 motocikla.

Iz natpisa na krovovima kamiona misli se da se radi o dijelovima »Hrvatski Zaštitnici Lovci«.

4) Dubrovnik

a) Jedan oficir regularne čete hrvatske vojske koja je stigla u Dubrovnik izjavio je jednom talijanskom oficiru da su Rimski sporazumi za uspostavljanje granica izazvali nezadovoljstvo među Hrvatima koji su očekivali pripajanje čitave Dalmacije.

Dalje je tvrdio da čitava Dalmacija i svi Dalmatinci pripadaju Hrvatskoj državi i da Osovina nije dovoljno nagradila Hrvatsku za njen važan doprinos talijansko-njemačkoj pobjedi nad Jugoslavijom, jer za sluga za tu pobjedu pripada najvećim dijelom Hrvatima, koji su, sabotirajući u srpskoj vojsci, omogućili Osovini da na lak način pobijedi Jugoslaviju.

b) Navečer, 2. tekućeg, uhapšeno je i odvedeno u Sarajevo 8 lica.

Obavještajac, kome ne treba mnogo vjerovati, izjavio je da ta hapšenja nisu nepoznata nekolicini Nijemaca koji momentalno borave u Dubrovniku i koji treba da su agenti Gestapo-a.

Među uhapšenima se nalazi jedan počasni engleski konzul (Hadija Ivo) i jedan počasni francuski konzul (Jakšić Mato).

c) S radio vijestima koje je navečer 4. tekućeg prenio glasnogovornik na glavnom trgu u Dubrovniku pročitane su i predstavlke upućene Poglavniku od strane jednog komiteta Hrvata nastanjenih u zoni Konavle (sjeverno od Kotora) i predstavnika biskupske kurije u Kotoru u kojima se žale da je ta zona etnografski i historijski hrvatska okrnjena iz nove talijansko-hrvatske granice.

Isti radio-bilten je javio da je, kao odgovor na te pobude, Poglavnik izjavio da će pitanje biti riješeno kako to pravda bude zahtijevala.

5) Iz povjerljivog izvora:

Hrvatska regularna vojska, a naročito »ustaše«, potpadaju sve više pod njemački vojni utjecaj.

Prema pričanju kapetana Akrapa — koji je sada nastavnik Hrvatske vojne akademije u Zagrebu — mnogi viši njemački oficiri nisu zadovoljni što je Italiji dodijeljen veći dio dalmatinske obale.

Ovi osjećaji se ni malo ne prikrivaju; izgleda da njemački oficiri, kad dođu u dodir s hrvatskim oficirima, otvoreno govore da Talijane treba izbaciti iz Dalmacije, a da će se ovo i učiniti čim se rat približi kraju. Izgleda da su Hrvati zaduženi da među stanovništvom organiziraju pobunu i da iznenada i blagovremeno napadnu Talijane na čitavoj anektiranoj teritoriji.

Spomenuti kapetan Akrap se hvali da će on sam ući u Split na čelu »ustaša«.

Izgleda da su u Zagrebu svi uvjereni da će Nijemci potpomoći ovu hrvatsku akciju.

6) Iz poštanske cenzure:

Očigledno je da narod ne gleda rado na Pavelićevu vladu, a naročito ne najbolji dio naroda i da se svi uvijek uzdaju u Mačeka koga smatraju jedinim i pravim nasljednikom ideja narodnog vođe Radića.

Ovako se izražavaju: ...»Sve što se danas dešava u Hrvatskoj nije drugo do ludilo i besmislenost. Pravi Hrvati ne mijenjaju mišljenje iz dana u dan zbog jedne obične zapovijesti...«

Ili : ... »ustaše« su pripisali mačekovcima da se prebrzo približavaju seljacima, ali bi oni sami sada htjeli da budu veći seljaci od seljaka i idu dotle da proglašavaju počivšeg Radića jednim od njihovih. Ali mi možemo odgovoriti da priznajemo samo jednog vođu u koga hrvatski narod polaže sve svoje nade, pravog nasljednika sirotog Radića, »starog« (Mačeka) i ni jednog drugog ...«

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA

general
R. Dalmazzo

Vidio: Načelnik štaba
pukovnik
A. Aliberti, s. r.

Za tačnost prijepisa načelnik
obavještajnog odjeljenja
generalštabni kapetan
Francesco Mereu

BROJ 179

**OBAVJEŠTENJE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 8. LIPNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O DOLASKU GUVERNERA DALMACIJE
BASTIANIMJA U ZADAR¹**

Prilog Br. 2 historijskog dnevnika od
8. lipnja 1941-XIX

Prijepis

Putem teleprintera

Od Komande VI armijskog korpusa

KOMANDI 2. ARMIJE

701/civ. poslova. Radi potrebnog obavještenja javlja se da je jučer
poslije podne 7. lipnja stigao u Zadar avionom ekscelencija Bastianini,²
guverner Dalmacije. Sesti armijski korpus.

Komanda VI armijskog korpusa
Odjeljenje za civilne poslove

V.P. 39, 8. lipnja 1941-XIX

Vidio: Načelnik štaba
pukovnik
A. Aliberti, s. r.

Za tačnost prijepisa
p. pukovnik na službi

A. Pecis, s. r.

¹ Original (Upkan na pisačem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br.
33/1, k. 55.
² Giuseppe

BROJ 180

**PROGLAS GUVERNERA DALMACIJE BASTIANINIJA OD 9. LIPNJA
1941. NARODU DALMACIJE U POVODU PREUZIMANJA CIVILNE
VLASTI U DALMACIJI¹**

VLADA DALMACIJE

Gradani !

Preuzimani upravu triju pokrajina, povjerenu mi od Nj. Vel. Kralja i Cara čvrstom odlukom da donesem Dalmaciji, koja se ponovo priključuje Italiji, duh Rima i fašistički poredak.

Počinke za našu zemlju novi svijet, koji briše svaki pomen starih i već preživjelih nesuglasja i vraća vas starodrevnoj majci, onamo gdje katolička vjera ima svoje sjedište i gdje imperija Savojske kuće obnavlja slavna djela i obećanja neumrle historije.

Očekujem s vaše strane mir, red i sudjelovanje. Pozivam vas na rad koji mora da osigura blagostanje Dalmacije i njegovih stanovnika.

Gradani!

U ovom poretku međunarodne pravice, što sigurna pobjeda Sila osovine već u toku da uspostavlja u Evropi i koji je već dao pravi plod mirom na Jadranu uskrnutim hrvatskim narodom vi ulazite kao članovi talijanske imperijalne zajednice, koju je Duce stvorio za veliku misiju prosvjete i napretka.

Budite složni i obratite sve vaše sile na ostvarenja sjajne budućnosti Dalmacije i Italije.

Iz namjesničkog sjedišta
Zara, 9. lipnja 1941.-XIX

Namjesnik Dalmacije
Bastianiini s. r.

Da je prijepis vjeran originalu tvrdi:
Zapovjednik pos. narednik:²
potpis nečitak

M. P.

¹ Proglas je bacio talijanski hidroavion 10. lipnja između Dugog Rata i Splita na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku. Prijepis (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva NDH, reg. br. 21/1—1, k. 135.
² Zapovjednik zandarmerijske stanice Omiž.

BROJ 181

BRZOJAV MUSSOLINIJA OD U. LIPNJA 1941. PREFEKTURI
U RIJECI DA SE IZVRŠI IDENTIFICIRANJE DALMATINACA
TALIJANSKOG PORIJEKLA RADI NJIHOVOG VRAĆANJA
NA TERITORIJU GUVERNATORATA DALMACIJE RADI JAČANJA
TALIJANSKOG ELEMENTA¹

Kr. prefektura za Kvarner

Dešifrirani brzojav

Šalje	Dan i mjesec		sat	
	odlaska	dolaska	odlaska	dolaska
Rim Ministarstvo unutr.	11. VI 1941.	11. VI 1941.	11	12,45

Br. 42501

Prefektima Kraljevine

Identificirati Dalmatince² nastanjene u toj Provinciji i savjetovati im da se vrate u tri dalmatinske provincije³ gdje treba do maksimuma pojačati talijanstvo.⁴ Spreman sam da pomognem i materijalno one koji se budu vratili u Dalmaciju.

Posebni Sekretarijat
za okupiranu zonu
Rijeke i Kupe
13. lipnja 1941-XIX

Br. 1125 I odjelj.
Kategorija 1/2, fase. 1

Mussolini

713/V/T

prepisati za gosp. kvestora
hitno

prepisano

¹ Original prijemnog brzojava (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva

talijanska, reg. br. 2/1—1, k. 872.

² Odnosi se na Talijane koji su živjeli u Dalmaciji a poslije prvog svjetskog rata,

nakon priključenja Dalmacije Jugoslaviji, iselili se u Italiju.

³ Misli se na Zadar, Split i Kotor.

⁴ Vidi dok. br. 175.

⁵ U svom govoru održanom 10. lipnja 1941. pred fašističkom Komorom (Camera dei Fasci e delle Corporazioni), u povodu prve godišnjice ulaska Italije u rat, Mussolini je nagovijestio i iseljavanje stanovništva, kako bi se državne granice Italije podudarale s etničkim (non va d'accordo con la geografia e l'etnia). Vidi Corriere della sera od U. VI 1941; M. Cervi, Storia della guerra di Grecia, Milano, 1965, str. 62—83.

⁶ Pečat prijema

⁷ Sljedeći tekst je dopisan crvenom olovkom.

BROJ 182

**NEDJELJNI INFORMATIVNI IZVJEŠTAJ TALIJANSKE VRHOVNE
KOMANDE OD 26. LIPNJA 1941. O POLITIČKOJ I EKONOMSKOJ
SITUACIJI U NDH¹**

str. 6
Br. 3089 R. I.

VRHOVNA KOMANDA

**NEDJELJNI IZVJEŠTAJ BR. 26
od 26. lipnja 1941/XIX**

Progresivan, mada naporan, razvoj ustaške državne organizacije nosi i postepeno poboljšanje unutrašnje situacije, naročito u Zagrebu, koji je postao vodeći centar nacije.

Ovome doprinosi na osjetan način i ponos naroda, koji osjeća sada, može se reći prvi put u historiji, zadovoljstvo što vidi svoju zemlju da slobodno učestvuje u zajednici ostalih naroda.

Naravno, država je tek nedavno osnovana i suviše je improvizirana da bi bila kompaktna: samo većim iskustvom centralnih upravnih organa i većom sviješću o svojim dužnostima prema državi od strane građana, postepeno će moći da se otklone duboki uzroci slabosti kojih još ima u narodu, a koje velikim dijelom potiču od ukorijenjenog pasivnog otpora koji je hrvatski narod pružao svim stranim vladama pod čijom je dominacijom bio.

Ovome treba dodati sada već poznatu činjenicu da je kormilo zemlje energično preuzela partija koja je ne samo u apsolutnoj manjini, već i nepriznata zbog svojih tendencija, zahvaljujući dugotrajnoj i vještoj pr otupr opagandi.

Jasno je da u takvom ambijentu struje opozicije mogu naći plodan teren i zauzeti najrazličitije stavove, koje ćemo u nastavku ukratko iznijeti.

Rasno pitanje: energično postavljeno od početka dobilo je protupravoroslavni, protusrpski i protužidovski karakter.

Usljed odraza na ekonomskom polju, koji nastaju kod suviše nepopustljivih sistema, a i zato što je država obuhvatila možda nepredviđen broj pravoslavaca (1.850.000), od kojih su mnogi hrvatskog porijekla, pokazalo se kao svrsishodno da vlada ublaži svoje namjere.

Međutim, u unutrašnjosti, ustaše, djelujući često na svoju ruku, nastavljaju krvave ispade, šikaniranje i zloupotrebe koje politički razlozi nisu mogli uvijek opravdati.

¹ Naopijereni prijepis originala (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/6—1, k. 332.

Otud otpor i onih koji nisu bili pogodeni, a koji se do sada ispoljavao u obliku pritajenog neprijateljstva i neodobravanja.

Teritorijalno pitanje: dok je na drugim granicama široko riješeno, na zapadu je zadržalo u interese Talijana. Uslijed toga teritorijalno uređenje moralo je neminovno dovesti do razbijanja ekonomskih i tradicionalnih interesa.

Dakle, negodovanje protiv vlade koja je ocijenjena kao suviše snishodljiva prema Rimu, tim prije što je uspjeh, postignut lako i bez žrtava u krvi, utjecao da se brzo zaboravi da je Hrvatska nastala više nastojanjem i zaslugom Osovine nego vlastitim trudom.

Svakako, nezadovoljstvo, je duboko jer je opće mišljenje da je Italija oduzela Hrvatskoj teritorije koje joj pripadaju.²

Samo uspostavljanjem tijesnih ekonomskih veza s talijanskim pograničnim teritorijama moći će postepeno da se ublaži takvo stanje stvari.

Ekonomsko pitanje: ratno stanje i ranije, često totalne, jugoslavenske i njemačke rekvizije dovele su do teške ekonomske krize, utoliko osjetnije što je lošim upravljanjem (koje je iz nužde ostalo povjerenom bivšim srpskim funkcionerima) smanjen već ionako oskudan željeznički materijal kojim se u početku raspolagalo (640 lokomotiva i 14.000 vagona prema evidenciji) i još uvijek mora da trpi odraze nepopularnosti koja potječe od nasliedene situacije.

Hrvatsko primorje: Hrvatska kao protivnik Beograda vodila je borbu i postizala uspjehe u ime Mačeka. Inače, po uvjerenju i u otporu prema srpskom apsolutizmu bila je demokratski nastrojena. Ustaše, izbjeglice i totalitaristi, predstavljali su manjinu omalovažavanu protivničkom propagandom, koja nije nailazila na razumijevanje masa, koje po svojoj prirodi nisu težile oslobodilačkom ratu koji su ustaše propovijedale.

Mačekovci su se odvojili od političkog života, ali je jasno da su njihova uvjerenja moćna pasivna prepreka koju nove ideje moraju savladati i uništiti.

Državna organizacija: morala je da bude improvizirana, uzimajući, naravno, kao bazu skupinu ustaša, velikim dijelom nepripremljenih za upravne zadatke. Osim toga, administracija je morala da zadrži veliki broj funkcionera bivše Banovine Hrvatske, uvjerenih mačekovaca.

Državna mašina napreduje prilagodavajući se postupno. Posebnu teškoću predstavljaju pojedini ustaški rukovodioci u unutrašnjosti, sa svojim nezavisnim i samovoljnim držanjem.

Svakako, riječ je o jednom fenomenu koji će samo s vremenom i daljnjim jačanjem centralne vlasti moći da bude prevladan.

Oružane snage: sačinjavaju ih regularne snage i snage partije. Pošto nije mogla odmah da računava s regularnim oružanim snagama, vlada je prije svega morala da se orijentira na ustaše, za koje se pokazalo da su sada i bolje organizirani i bolje opremljeni od same vojske. To počinje da izaziva izvjestan dualizam, koji je za sada bez većeg značaja.

² Vidi dok. br. 158, objašnjenje 3.

Ako su ovo ozbiljni problemi s kojima se država sukobljava i koje treba da savlada, ima i takvih koji se povremeno javljaju a koji potječu od raznih optužbi za nezadovoljstvo, da bi se nadovezali ovima i poprimili karakter opozicije vladi.

Zelja za potpunim posjedovanjem Dalmacije, raniji kontakti Mačeka s Njemačkom, nada u bolju ekonomsku budućnost, doprinijeli su brzom procvatu jedne »nacionalističke hrvatske partije« s iredentističkom pozadinom, ali čiji je krajnji cilj stvaranje njemačkog protektorata nad jednom velikom Hrvatskom koja će imati funkcije stražara Rei eha na Jadranu.

Partija je ilegalna, ali vlada ne može da reagira iz nekih posebnih obzira.

Razne nacionalne strasti zaslijepljuju veliki broj Hrvata i posljedica toga je da partija svakim danom dobija nove pristalice.

Izgleda da već ima 150.000 članova.

Njenu akciju potpomaže izbacivanje i širenje tendencioznih vijesti, koje ponekad nesvjesnošću nekog manje pripremljenog ili manje odanog rukovodioca poprimaju poluzvaničnu formu. Tako se sada govori o ustupanju talijanske Dalmacije Hrvatskoj, a istovremeno je uočeno redovno puštanje maraka s panoramom Splita, i imenovanja hrvatskih funkcionera za taj grad.

Slično se govori o obavezama vlade u vezi s upućivanjem trupa na teritorije pod njemačkom okupacijom, ne pomišljajući da se sada još ne može govoriti o postojanju jedne prave hrvatske vojske, dopušta se mogućnost protektorata Reicha nad jednom i nad drugom nacionalnom teritorijom s njemačkom etničkom većinom, ne pomišljajući da bi to značilo kraj slobodne Hrvatske.

Jasno je da su sve ove vijesti vještački proširene, da bi se zatim izazvalo razočarenje i ponovni neprijateljski stavovi prema vladi. Za sada je izvjesno da je germanofilska struja dobila značajne proporcije, jer je privukla mnogo mačekovaca. Osim toga ona dobija i antitalijanski karakter, jer idući pravcem ranije propagande iz Beograda, kod mnogih još vlada mišljenje da odnosi između Rima i Berlina nisu tako apsolutni i srdačni kakvim ih prikazuje politika Osovine.

Druga struja opozicije, koja je široko koristila ekonomsku krizu za mnoge ciljeve, jeste komunizam, koji se prvobitno bio ugnijezdio u nekim radničkim i pomorskim centrima, a sada pokušava da se infiltrira u selo.

Sadašnji rat protiv Sovjetske Rusije i obaveze koje on nameće Trojnom paktu djelovat će i na vladu tako da će energično reagirati protiv njega, što ranije nije bilo zgodno iz oportunističkih razloga.

Dakle, vlada mora da savlada niz teškoća, ali nijedna od njih ne izgleda nepremostiva, samo ako državna organizacija bude znala da nade pravu mjeru i uspije da djeluje skladno, blagovremeno i uravnoteženo.

Organizacija oružanih snaga

Od mjera koje su sada u toku treba spomenuti odredbe za reaktiviranje oficira i reviziju spiskova rezervnih oficira.³

Da bi oficiri bili primljeni u aktivnu službu, treba između ostalog da dokažu da su uvijek gajili hrvatska osjećanja, da su pripadali ustaškom pokretu i da su do 1. travnja tek. god. položili zakletvu o pristupanju tom pokretu.⁴

Jasno je da mnoge izjave neće biti potpuno iskrene: svakako, prema do sada objavljenim spiskovima pokazalo se da je već provjereno i primljeno u aktivnu službu oko 1000 oficira raznih činova i raznih specijalnosti i službi, koji su ovako podijeljeni:⁵

Generala.....	11
Pješadija	
— viših oficira.....	31
— nižih oficira.....	144
Artiljerija	
— višihoficira	31
— nižih oficira.....	50
Konjica	
— viših oficira.....	6
— nižih oficira.....	12
Inžinjerija	
— viših oficira.....	12

³ Zakonom o osnutku vojske i mornarice države Hrvatske, koji je 10. travnja 1941. objavio Slavko Kvaternik, predviđalo se da »vojsku i mornaricu Države Hrvatske sačinjavaju svi vojni obveznici dosadašnje vojske i mornarice kraljevine Jugoslavije ... aktivni i rezervni, koji su dana 1. studenog 1918. bili zavičajni u ma. kojoj općini, koja je danas sastavni dio Države Hrvatske«, a da se onima »koji nisu 1. studenog 1918. bili zavičajnici. . . oduzima značaj »vojnog lica« i »zabranjuje svaki nastup . . . i rad u ime vojske i mornarice« (vidi ustaške »Narodne novine«, br. 1 od 10. travnja 1941.). Međutim, okružnicom br. 1104 od 17. travnja 1941. svi oficiri Srbi, pravoslavne vjere, stavljani su na raspolaganje i oslobođeni svakog vršenja službe u vojsci i žandarmeriji dok se od bivših austrougarskih oficira bivše Jugoslavenske vojske hrvatske narodnosti »rimokatoličke, starokatoličke, evangelističke i muslimanske vjersposposješt« zahtijeva da, u roku od 8 dana, podnesu molbe za prijem u službu, ukoliko to žele, i za nju su sposobni.

Istog dana, okružnicom br. 1111. naređeno je popis i evidencija svih aktivnih oficira i vojnih činovnika, a okružnicom br. 1112 naređeno je pozivanje rezervnih oficira i obveznika rođenih 1915/1919. (izuzimajući »pravoslavne, Židove i pripadnike narodnih manjina«) i sredivanje regrutnih spiskova rođenih 1920. i 1921. Tog dana raspisan je natječaj za prijem rezervnih oficira u aktivnu službu. Vidi »Vjesnik vojnih naredaba i zapovijedi za cjelokupnu oružanu snagu Države Hrvatske« (u daljnjem tekstu »Vjesnik vojnih naredaba« br. 2 od 17. travnja 1941.).

⁴ Okružnicom br. VI. 901 Zapovjedništva cjelokupnehrvatske oružane snage u Zagrebu od 7. svibnja 1941. naređeno je da se »u Hrvatsku vojsku« primaju »samo oni rasno čisti Hrvati, bivši djelatni činovnici Austro-Ugarske i Jugoslavenske vojske, koji u prvom redu po svojoj nikada nepokolebanoj odanosti hrvatskoj narodnoj misli. . . zaslužuju da budu primljeni«. Istom okružnicom, »da i pored svega toga savjesnog istraživanja i ocjenjivanja ne bi ostala povjerenstvu nezapažena ili zatajena djela ili čini molitelja iz njihovog predživot«, naređeno je objavljivanje spiskova onih koji su podnijeli molbe kako bi »svaki rasno čisti Hrvat« mogao da dostavi prijavu za »sve ono što po njegovom znanju za bilo kojeg molioca, od najvišeg do najnižeg, nije u skladu sa naprijed izloženim načelima« (vidi »Vjesnik vojnih naredaba«, br. 8 od 7. svibnja 1941.).

— nižih oficira	50
Mornarica	
— pomorskih oficira	80
— oficira struka	50
Zrakoplovstvo	
— viših oficira	50
— nižih oficira	70

Da bi se izvršila revizija spiskova rezervnih oficira, naređeno je da se svi rezervni oficiri jugoslavenske vojske, nastanjeni na hrvatskoj teritoriji, prijave u periodu između 24. lipnja i 7. srpnja tek. god. nadležnim komandama garnizona s dokumentima pomoću kojih bi dokazivali staž u vojnoj službi.

I za njihovo primanje važit će slični kriteriji kao i za aktivne oficire. Ustrojstvo

Organski sastav nekih vojnih jedinica:

— Bataljon: 3 streljačke čete, 1 mitraljeska četa;
— streljačka četa: 4 streljačka voda (ukupna snaga 208 ljudi);
— mitraljeska četa: 4 mitraljeska voda (2 s mitraljezima »švarclose« i 2 s mitraljezima »maksim«);
— streljački vod: 4 desetine (od kojih dvije naoružane puškomitraljezom (ukupne jačine 50 ljudi);
— mitraljeski vod: 4 desetine (svaka desetina ima jedan mitraljez).

Bataljon i četa nemaju štabne jedinice; izviđači, vezisti i službe centralizirani su u štabnoj četi puka.

Puk ima u svom organskom sastavu četnu minobacača od 81 i 1 četnu od 37.

Dislokacija — Varijanta nedjeljnog pregleda situacije br. 21 od 22. V 1941.

Varaždin

— 1 pješ. bat. (jačina 1000 ljudi) pod komandom majora Hadži Muja-ge Mujezimića;

— 1 konjički divizion sa 2 eskadrona (jačine 400 ljudi);
— 1 art. divizion sa 2 baterije, od kojih jedna s topovima od 75 mm model »škoda«, a druga s topovima »krup« starog modela (jačine 200 ljudi). Komandant puk. Madžar;

— 1 automobilska četa sa oko 40 automobila različitih tipova (jačine 100 ljudi).

Trebinje — Nastavak ranijih nedjeljnih pregleda situacije.

— 1 pješ. bat. (jačine 800 ljudi i 25 oficira), pod komandom 1 ppukovnika.

— 1 grupa konjičkih eskadrona pod komandom majora Zvonimira Kostia Zivanovića.

BROJ 183

IZVJEŠTAJ PEFKTURE SPLIT OD 27. LIPNJA 1941. GUVERNERU
DALMACIJE I MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
OŠTRAJKU RADNIKA ZAPOSLENIH NA OPRAVCI CESTE
SPLIT—ŠIBENIK¹

DEŠIFRIRANI BRZOJAV

Iz Splita — 27/6/41 u 21.30 sati dolazak u 24 sata

GUVERNERU DALMACIJE — ZADAR
KABINETU MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA
SIGURNOSTI MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Br. 066. 26. tekućeg mjeseca 35 radnika pridatih za popravak ceste Split—Šibenik na 28 do 29 km stupilo je u štrajk iz razloga da bi dobili veću naknadu radi povećanja vrijednosti dinara.²

Nakon oružane intervencije 29 ovih radnika ponovo se vratilo na posao, dok ih je 6 uhapšeno i prijavljeno — 4 kao pokretači, a dvojica zbog toga što se nisu htjeli vratiti na posao.

Prefekt — Zerbino

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, archiva talijanska, reg. br. 4/10—3, k. 542.
² Štrajk su organizirali komunisti (vidi dok. br. 186).

BROJ 184

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 1. SRPNJA
1941. GOD. KOMANDI 2. ARMIJE O BACANJU PREVRATNIČKIH
LETAKA NA RAZNIM MJESTIMA U SPLITU¹

a/m

Hitno

ZA LICNU UPOTREBU

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Odsjek za civilne poslove

Br. prot. 919/A.C.

V. V. 39 1. srpnja 1941.-XIX

Predmet: Bacanje prevratničkih letaka.

PREFEKTURI

Split

i na znanje:

KOMANDI 2. ARMIJE

V. P.10

GUVERNATORATU ZA DALMACIJU

Zadar

Sinoć u 21.45 sati, istodobno su bacani — s terase palače Ljubljanske banke i satne kule, oboje na Piazza dei Signori, i iz jedne kuće koja se nalazi duž obale Hitler — mnogobrojni leci, štampani na ciklostilu, na talijanskom² i hrvatskom jeziku,³ čiji sadržaj je prevratnička propaganda (prilozi br. 1 i 2).

Veći dio ovih letaka bio je odmah zaplijenjen od strane prisutnih oficira, karabinjera i vojnika, koji su također sproveli u Kvesturu pet osoba, za koje je evidentno da su krivci, i drugih trideset sumnjivih.

Ostali identični leci, bačeni oko 22 sata u logor 18. radne čete, odmah su sakupili oficiri i vojnici dotične jedinice i potom su predati ovoj komandi.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA

general

R. Dalmazzo

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 8/2—i, k. 540.

² Odnosi se na proglas Komunističke partije Italije upućen talijanskom narodu i vojsci u povodu napada Njemačke na SSSR (vidi dok. br. 8/2—5, k. 540. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

³ Vidi dok. br. 4 15.

BROJ 185

**IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 1. SRPNJA 1941.
GUVERNERU DALMACIJE I MUP O BACANJU LETAKA U SPLITU
I IZVRŠENIM BROJNIM HAPŠENJIMA¹**

DEŠIFRIRANI TELEGRAM

Iz Splita — 1/7/41. u 12 sati. Stigao u 19.30 sati

**EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE — Zadar
KABINETU MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA
JAVNOJ SIGURNOSTI MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA**

Br. 0402. Jučer, 30. lipnja, u 21.30 sati, bačeni su s terase zgrade u kojoj se nalazi Ljubljanska banka, na Piazza dei Signori, leci, štampani na ciklostilu, na talijanskom i hrvatskom jeziku, upućeni talijanskoj komunističkoj partiji i talijanskom narodu, kopiju kojih ću poslati.²

Malo zatim, na Rivi (?), u kafani Delić, primijećeno je bacanje sličnih letaka od strane osobe koja je pobjegla.

Kasnije, u baru Minerva, u ulici Pretoria, jedna osoba koja je naknadno identificirana³ i za kojom se još uvijek traga, istrgnula je jednu zavjesu crvene boje koja se nalazi u lokalu i s njome mahala u prisustvu mušterija.

Brzom intervencijom kvestora, funkcionera, agenata i karabinjera izvršene su brojne pretrage, zaplijenjena je crvena tkanina i uhapšen 41 komunist i sumnjivi elementi koji se u vezi toga ispituju, uz primjenu odgovarajućih mjera.

Među uhapšenima nalazi se vlasnik bara Minerva, za koji je evidentno da su u njemu komunistički elementi održavali sastanke.

Naredio sam da naznačeni lokal bude zatvoren.

Za vrijeme hapšenja, neki Nesk... gin⁴ Veljko ispalio je tri hica iz vatrenog oružja na snage javnog reda koje su došle u njegov stan da ga uhapse i dao se u bještvo. Isti je aktivom pretragom tražen.

Naredio sam, također, da se uhapse poznati mjesni (...?) rukovodnici. Nastavlja se potjera patrolama.

Pojačana budnost.

Prefekt — Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 24/13—2, k. 543.

² Letak na talijanskom jeziku je izdala Komunistička partija Italije, a upućena je talijanskom narodu u povodu napada Njemačke na SSSR (vidi dok. br. 8/2—5, k. 540. u Arhivu VII). Letke na hrvatskosrpskom jeziku (vidi dok. br. 4 i 5).

³ Odnosi se na Antu Božića, zvanog Muto.

⁴ Odnosi se na NeSkovčin Veljka - Bugar, člana KPJ.

BROJ 186

IZVJEŠTAJ KARABINJERSKE SEKCIJE U TROGIRU OD 1. SRPNJA
1941. GODINE GUVERNERU DALMACIJE I DRUGIMA O ŠTRAJKU
RADNIKA ZAPOSLENIH NA OPRAVCI CESTE SPLIT—ŠIBENIK¹

KARABINJERSKA GRUPA U SPLITU

Sekcija u Trogiru

Br. prot. Pov. II/3

— Trogir, 1. srpnja 1941.-XIX

Predmet: Štrajk radnika AA.SS.

GUVERNERU DALMACIJE	Zadar
KOMANDI DRUGE ARMİJE	V. P. 10
KOMANDI ŠESTOG ARMİJSKOG KORPUSA	Split
KRALJEVSKOJ PREFEKTURI	Split
KRALJEVSKOJ KVESTURI	Split
KOMANDI KARABINJERA DRUGE ARMİJE	V. P. 10
KOMANDI KARABINJERA ŠESTOG ARMİJSKOG KORPUSA	Split
KOMANDI KARABINJERSKE GRUPE	Split
KOMANDI KARABINJERSKE CETE	Split - okolica

U 7.30 sati 26. lipnja 1941-XIX grupa od 6 radnika gradilišta AA.SS. koje izvodi radove na osposobljavanju prohodnosti na cesti Split—Šibenik, preciznije između 28. i 29. kilometra, stupila je u štrajk, zahtijevajući veću nadoknadu zbog povećanja vrijednosti dinara.²

Karabinjeri, smjesta obaviješteni, otišli su na lice mjesta i na osnovi stečenih uvjerenja mogli su zaključiti sljedeće:

Radi zadovoljavanja potreba u radnoj snazi potrebnoj za navedene radove, od konca svibnja bilo je, na račun AA.S. angažirano 35 radnika iz mjesta gdje se radovi izvode. Bilo im je dato na znanje da će imati naknadu od 6 dinara za svaki radni sat, a to je 48 dinara za svaki radni dan, što je ekvivalentno 13,30 talijanskih lira dnevno. Pogodba, mada nije bila sačinjena pismeno, bila je u potpunosti prihvaćena i činjenica je da od svibnja do danas radovi su se odvijali bez i najmanjeg bilo kakvog incidenta.

Međutim, većina — zasigurno podstreknuta lažnom i podmuklom propagandom na našu štetu — u jutro 26. lipnja je došla na posao, ali je otezala da otpočne s radom.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 4/10—1, k. 542.
² Vidi dok. br. 183.

Budući da svi nisu bili voljni da štrajkuju, bilo je dovoljno jedno zastrašivanje od strane šefa radilišta, Morić Josipa (Mom Giuseppe), pa da 29 od 35 radnika otpočne s radom.

Preostalih 6 radnika insistirali su na tome da se štrajkuje i pošto su istraživanja pokazala da su ovi pokretači i podstrekači, stavljeni su u zatvor:

To su:

- 1) POLJICANIN Ivana IVAN
- 2) PAKOVIC Ante JOSIP
- 3) PAKOVIC Ive ANTE
- 4) IVICIN Mihe MARIN
- 5) MEDIC Ivana LUKA
- 6) SIMIC IVAN pok. Svetina

Naprijed navedeni zatvorenici, koji su pod kraljevinom Jugoslavijom pripadali sindikalnim organizacijama s komunističkim tendencijama, ciniki su izjavili da su htjeli da štrajkuju jer imaju malu plaću, s obzirom na smanjenje vrijednosti koje je, prema njihovom mišljenju, pretrpjela naša moneta i na daljnje smanjenje njene vrijednosti, što — uvijek kad su to tvrdili — nisu mogli da dokažu.

Svi su, i ako plaćeni od AA.SS., predati Ratnom sudu, jer su radili za račun Sekcije za cestovne radove armijskog korpusa u Splitu.

KOMANDANT SEKCIJE
poručnik
Carlo Tarini

BROJ 187

**IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 2. SRPNJA 1941.
GUVERNERU DALMACIJE I MUP O IZBIJANJU POŽARA
NA TERETNOM GATU SPLITSKOG PRISTANIŠTA¹**

DEŠIFRIRANI TELEGRAM

Iz Splita — 2/7/41 u 22 sata. Stigao u 2 sala 3/7.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — Kabinet
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — Glavna uprava javne
sigurnosti
GUVERNERU DALMACIJE — Zadar

Br. 0437. — Sinoć u 22.15 sati, u prostorijama skladišta goriva na Diga Foranea,² požar od samozapaljenja ošteti tri bačve gazolina, s gubitkom 320 kg tekućine.

Budući da su, na osnovi uvidaja, utvrđene okolnosti koje ukazuju da bi se ovaj akt mogao smatrati kao sabotaža,³ povjerenā je široka istraga artiljerijsko-tehničkom osoblju i vatrogascima, od kojih se očekuje izvještaj, koji ću odmah dostaviti.

Istodobno su u toku brižljiva i široka istraživanja i velika budnost.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 102—2, k. 540.
² Teretni gat splitskog pristaništa.
³ Požar su podmetnuli splitski obalski radnici u cilju da zapale skladište nafte, ali u tome nisu uspjeli.

BROJ 188

**SPISAK KOTARSKIH I OPĆINSKIH CIVILNIH KOMESARA NA DAN
6. SRPNJA 1941. POSTAVLJENIH NA ANEKTIRANOM PODRUČJU
DALMACIJE I TERITORIJU KOJI JE PRIPADA O NDH¹**

Kopija

KR. PREFEKTURA SPLITA

Br. 502/kabinet

6. srpnja 1941-XIX

Naknadna dnevica
kotarskim i civilnim komesarima

Glavnom računovodstvu
nagodbenog ureda ukinutog civilnog komesarijata
za Dalmaciju

Sjedište

Dekretom br. 454 Civilnog komesara za Dalmaciju, od 29. svibnja ove godine, utvrđeno je ekonomsko tretiranje kotarskih i civilnih komesara koje je on imenovao.

Kopija naznačenog dekreta već se nalazi u tom računovodstvu radi podmirenja troškova.

Dostavlja se spisak naznačenih komesara radi obračuna dotičnih nadoknada na teret Uprave za nadoknade, i to po osnovici: 80 lira dnevno za kotarske komesare a 50 lira dnevno za civilne komesare, umanjeno zakonskim odbicima.

Ovaj obračun, za komesare koji su još na dužnosti, odnosi se na period od dana imenovanja do 15. lipnja ove godine, uz rezervu da im se nadoknada za naredni period regulira posebnom odredbom.

Za komesare čija je dužnost prestala obračun će se, međutim, izvršiti do dana prestanka dužnosti.

A) Teritorija priključena Kraljevini Italiji

Kotarski komesari

Benkovic,	Sorich Casimiro (Sorić Kazimir),	od 14. 4. 1941. do 15. 6. 1941.
Korčula,	Vinzi Francesco,	od 10. 5. 1941. do 15. 6. 1941.
Preko,	De Denaro Bruno,	od 14. 4. 1941. do 15. 6. 1941.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju)
44/2, k. 452.

u Arhivu Vn, arhiva talijanska, reg. br.

Šibenik,	Nicoletti Tullio,	od 10. 5. 1941. do 15. 6. 1941.
Split,	Ildebrando Tacconi,	od 21. 4. 1941. do 15. 6. 1941.
Biograd n/m	Inchiestri Rodolfo,	od 14. 4. 1941. do 15. 6. 1941.

Civilni komesari²

Kotar Benkovac:

— Kistanje,	Delich Ugo (Delić Ugo)	od 14. 4. 1941. do 15. 6. 1941.
— Novigrad,	Tebaldi Ugo,	od 14. 4. 1941. do 15. 6. 1941.
— Smilčić i Obrovac	Cettineo Rudolfo,	od 16. 4. 1941. do 15. 6. 1941.

Kotar Korčula:

— Korčula,	Benussi Virgilio,	od 4. 5. 1941. do 15. 6. 1941.
------------	-------------------	--------------------------------

Kotar Split:

— Kaštel Novi i Stari	De Micheli Vitturi,	od 6. 5. 1941. do 15. 6. 1941.
— Kaštel Sućurac	Gliubich Cosimo (Ljubić Kuzma)	od 6. 5. 1941. do 15. 6. 1941.
— Split,	Antonio Tacconi,	od 28. 4. 1941. do 15. 6. 1941.
— Šolta,	Galasso Antonio,	od 6. 5. 1941. do 15. 6. 1941.
— Trogir,	Fanfogna Savino,	od 3. 5. 1941. do 15. 6. 1941.

Kotar Biograd n/m:

— Nin,	Mayer Edoardo,	od 14. 4. 1941. do 15. 6. 1941.
— Zemunik,	Tebaldi Ugo,	od 14. 4. 1941. do 15. 6. 1941.

Bivši kotar Hvar:

— Vis,	Doimi Pieffero (Dujmić Petar),	od 23. 4. 1941. do 15. 6. 1941.
--------	-----------------------------------	---------------------------------

B) Teritorija priključena Nezavisnoj državi Hrvatskoj

Kotarski komesari

Brač,	Tomaseo Ruggero	od 1. 5. 1941. do 22. 5. 1941.
Imotski,	Vucemillo Lodovico,	od 25. 4. 1941. do 16. 5. 1941.
Hvar,	Marchi Fortunato,	od 1. 5. 1941. do 23. 5. 1941.
Makarska,	Bassi Nicolo,	od 24. 4. 1941. do 23. 5. 1941.
Sinj,	Mirossevich Matteo (Mirošević Mate),	od 8. 5. 1941. do 22. 5. 1941. (već likvidiran)
Metković,	Brainovich (Brainović)	
	Bruno,	od 23. 4. 1941. do 23. 5. 1941.
Knin,	Hocerth Carlo,	od 14. 4. 1941. do 16. 5. 1941.

Civilni komesari³

Kotar Hvar:
— Hvar, Boghlich Perasti Francesco, od 8. 5. 1941. do 23. 5. 1941.
(Boglić Frane),

Kotar Knin:
— Drniš, Radovani Plinio, od 24. 4. 1941. do 16. 5. 1941.

Kotar Split :
— Klis, Coschina Alessandro od 6. 5. 1941. do 29. 5. 1941.
(Koščina Aleksandar)
— Lećevice, Ciasca Giuseppe, od 6. 5. 1941. do 29. 5. 1941.
— Muć, Ciasca Felice, od 6. 5. 1941. do 29. 5. 1941.
— Šestanovac, Penso Antonio, od 6. 5. 1941. do 29. 5. 1941.

P r e f e k t

Paolo Zerbino, v. r.

BROJ 189

**OBAVJEŠTENJE GLAVNE KOMANDE KARABINJERA OD 7. SRPNJA
1941. POTCINJENIM KOMANDAMA O FORMIRANJU KOMANDE
KARABINJERA GUVERNATORATA DALMACIJE¹**

GLAVNA KOMANDA KR. KARAB.

Mobilizacijsko odjeljenje

Br. 170/77 Pov. prot.

Rim, 7. srpnja 1941-XIX

Predmet: Komanda Kr. karab. u Dalmaciji.

Naslovi izostavljeni

Pod datumom 1. srpanj u Zadru je bila obrazovana, potčinjena 2. armiji, Komanda Kr. karab. Guvernatorata Dalmacije, s nadležnošću nad provincijama Zadar i Split.

Teritorija provincije Kotor, sada u nadležnosti Više komande Kr. karab. Albanije, u narednoj etapi preći će u nadležnost Komande Kr. karab. Guvernatorata Dalmacije.

KOMANDANT ARM. KORPUSA

general

Remo Gambelli, s. r.

² Odnosi se na civilne komesare općina. Imena svih civilnih komesara općina u kotaru Preko i Šibenik (vidi dok. br. 211) u to vrijeme redakcija nije mogla utvrditi. U srpnju 1941. godine civilni komesar Općine Tjesno bio je Matković Josip; Općine Zlarin Marin Justo.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 2/15, k. 543.

BROJ 190

IZVOD IZ DNEVNIKA TALIJANSKE 2. ARMIIJE O VIJESTIMA
PRIMLJENIM OD STRANE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA
14. SRPNJA 1941. S PODRUČJA ŠIBENIK, SPLIT, ZRNOVNICA,
KLIS I SOLIN¹

Br. 3108 R. I.

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Br. 1732

DNEVNE VIJESTI BR. 72.

2) ŠIBENIK

a) Od strane komunističkih elemenata šire se vijesti o velikim ruskim vojnim pobjedama nad njemačkim snagama.

Pučanstvo ove vijesti lako prihvaća i sa svoje strane ih širi, preuveličavajući ih.

b) Teška kriza živežnih namirnica na tržištu, prouzrokovana namjernom zabranom ustaša da se izvoze u talijansku Dalmaciju, izaziva kod stanovništva za nas nepovoljne komentare i vješto se koristi od hrvatskog elementa za antitalijansku propagandu.

3) SPLIT—ŠIBENIK

Već nekoliko dana uporno kruže glasovi da će Drniš i Knin biti dodijeljeni Italiji.

Ova vijest se rado prihvaća od strane srpskog elementa, razboritih Hrvata i od trgovaca, u prvom redu jer ocjenjuju da bi naša okupacija okončala akte nasilja i nepravdi ustaša, i jer smatraju da bi dodjeljivanjem jedne prostrane pozadine bile, za budućnost, osigurane potrebe primorskih gradova za život i trgovinsko-industrijski razvoj.

5) ZRNOVNICA (istočno od Splita)

U neutvrđeno vrijeme noću 12. na 13. tekućeg mj. u mjestu su nepoznate osobe bacile dvadesetak letaka s komunističkom propagandom.

6) KLIS—SOLIN

Noću 14. tekućeg mj. u blizini Solina (hrvatska zona) nepoznate osobe su oborile četiri stupa električne mreže.²

2. d. 1.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, k. 332, f.

U toku su istraživanja od strane Kralj, karabinjera (koji su u našoj zoni uhapsili četiri osobe) i od strane nadležnih hrvatskih vlasti.

Iste noći, također od nepoznatih osoba, prouzrokovane su u blizini Klisa (hrvatska teritorija) eksplozije dvije male mine, bez posljedica.³

Također, u Klisu, iste noći, nepoznate osobe su prekinule telegrafске i telefonske veze, presjecanjem žica/¹

U toku je istraga.

BROJ 191

IZVOD IZ DNEVNIKA TALLJANSKE 2. ARMIIJE O VIJESTIMA PRIMLJENIM OD STRANE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA 17. SRPNJA 1941. S PODRUČJA SINJA, DRNIŠA I IMOTSKOG¹

Br. 3123 R. I.

KOMANDI VI ARMIJSKOG KORPUSA

Br. prot. 1778/1

17. srpnja 1941.

DNEVNE NOVOSTI BR. 75.

1) SINJ

a) Iz hrvatskog bataljona sa sjedištem u Sinju otputovali su za Knin jedan oficir i 20 vojnika radi uključivanja u jedinice koje putuju na ruski front.

b) Iz informacija dobijenih od mjerodavnih izvora proizlazi da se, po naredjenju hrvatske vojne komande, prešutno sprovodi pozivanje rezervista slijedećih godišta: 1915, 1916, 1917, 1918. i 1919. isključujući pripadnike pravoslavne vjeroispovjesti.²

² i ¹ Između Solina i Kaštel Sućurca, 4 partijske ćelije i 62 diverzanta, pod rukovodstvom partijskih radnika: Martina Mikellca, Ivana Žižica i Kaje Paraća, porušili su željezničku prugu u dužini od 100 metara. Diverzantska grupa pod rukovodstvom Kaje Vučićića i Milana Grubišića presjekla je 10 telegrafsko-telefonskih stupova na cesti koja vodi kroz Rupotinu. Istodobno, pod rukovodstvom Joze Gizdića, presječene su telegrafsko-telefonske linije u Solinu, na mjestu između kuće Radića i Gaspica mlince. Partijska organizacija iz Klis-Kose, pod rukovodstvom Mate Bobana i Spire Radića, porušila je telegrafsko-telefonsku liniju duž željezničke pruge prema Klisu. Diverzantska grupa iz Kućina, pod rukovodstvom Stipe Markovčića, razrušila je željezničku prugu Split—Sinj, između Mravnaca i Klis-Kose. Vidi dok. br. 222 i 370 i Drago Gizdić: »Dalmacija 1941«, drugo izdanje, str. 207 i 208.

³ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, k. 332, f2d1.

³ Vidi dok. br. 182, objašnjenje 3, 4 i 5.

c) Uskoro se očekuje pojačanje ustaša, za koje se kaže da će iznositi oko 200 ljudi.

VIJESTI IZ DRNIŠA

Prije tri dana uhapšeno je oko 30 osoba, a među njima 2 svećenika (Jovan Andrić i monah Sebastijan), a isto tako i Vojko Vukašin i gostioničar Milan Jović ...

Četvorica gore spomenutih su strijeljani, a o ostalima se ništa ne zna. Najvjerojatnije da su i oni odvedeni u neko nepoznato određište i završili u nekom klancu blizu Drniša.

U Drnišu, također, pijane ustaše napadaju usamljene žene i djevojke, maltretirajući ih ...

8) SINJ

Dana 15. tekućeg mj. otputovalo je za Knin 80 hrvatskih vojnika da bi bili uključeni, kao dobrovoljci, za ruski front. Izgleda da će 16. ov. mj. za isto određište otputovali ostalih 90 hrvatskih vojnika.

9) IMOTSKI

Prije podne, 13. tekućeg mj., političke vlasti u Imotskom — prema naredenju vlade iz Zagreba — poduzele su sakupljanje svih Srba iz ovog kotara.

Ovo sakupljanje je izvršeno jedan sat nakon prethodnog obavještenja.

Svim Srbima — oko 200 — je naredeno da napuste kuće i imanje i da sa sobom mogu ponijeti ne više od 40 kilograma prtljaga.

Žene, djeca i muškarci su nagomilani u nastambe koje su se našle pri ruci.

Sto se tiče ishrane, svako se snabdijeva za svoj račun. Higijenski uvjeti su naprosto bijedni.

Sve srpske kuće su zapečaćene, pri čemu nisu izostavljene, naročito na poljima, krađe i pljačke.

Stoka Srba je na brzu ruku podijeljena između Hrvata.

BROJ 192

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 17. SRPNJA 1941.
GUVERNORATU DALMACIJE O NEGATIVNOM ISHODU ISTRAGE
U POVODU IZVRŠENE SABOTAŽE NA TRANSFORMATORSKOJ
STANICI U SPLITSKOJ LUCI¹

KR. PEFKTURA SPLITA

Br. 07763 J. S.

... br. 5237/004907 Kab. P. S. od 4. 6.

Split, 17. srpnja 1941-XIX

VLADI DALMACIJE

Glavnoj upravi policije

Zadar

U dogovoru na gore naznačeni telegram saopćava se da istrage radi identificiranja počinitelja akta sabotaže na električnoj transformatorskoj kabini u splitskoj luci, koja je izvršena 9. svibnja, nisu dale zadovoljavajuće rezultate.²

PREFEKT

Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, mikroteka talijanska, SUP film 1/349.

² Redakcija nije mogla utvrditi tko je ovu akciju izvršio.

BROJ 193

**NAREDBA GUVERNERA DALMACIJE OD 19. SRPNJA 1941.
O RASPUŠTANJU SVIH DRUŠTAVA I ORGANIZACIJA KOJE NISU
ODJELJCI FAŠISTIČKE STRANKE¹**

NAREDBA 19. srpnja 1941-XIX, br. 13.

Raspust društava, tijela te stranačkih nezakonitih organizacija i zabrana osnivanja drugih bića osini takovih zakonito priznatih-

Mi

GIUSEPPE² BASTIANINI

Vitez Velikog Križa Reda Sv. Mauricije i Lazara te Ordena
Talijanske Krune

NAMJESNIK DALMACIJE³

U kreposti podijeljenih Nam punomoći Kr. Odi. dneva 7. lipnja 1941
-XIX, br. 453;⁴

NAREDUJEMO:

Cl. 1

U području anektiranom Kraljevini Kr. Zak. Odi. 18. svibnja 1941-XIX, br. 452⁵ sva društva, tijela i stranačni organi, koji nijesu Odjeli Nacionalne Fašističke Stranke, smatrani su nezakonitim te od dana u kojem stupa u snagu ova naredba bivaju bezodvlačno raspušteni i apsolutno zabranjena ikakva njihova djelatnost kao i ponovna reorganizacija pod ikakvim oblikom.

Cl. 2

K tome u koliko je ustanovljeno u prednjem članku, zabranjeno je, islim danom, promicati, osnivati, organizirati i upravljati u rečenom području, društva, bića, ustanove ili sekcije, kojegod druge naravi, osim zakonito pripoznatih od Fašističke Države.

¹ Naredba (na talijanskom i hrvatsko-srpskom jeziku) objavljena je u Službenom listu Guvernerata Dalmacije, god. I, br. 2 od 1. kolovoza 1941, na str. 2. Jedan primjerak tog lista nalazi se u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/9-11, k. 542.
² Duzepe
³ U tekstu na talijanskom jeziku: Governatore della Dalmazia.
⁴ Vidi dok. br. 177.

Cl. 3

U roku od deset dana iza stupanja na snagu ove naredbe, predsjednici, povjerenici i predstavnici takovih društava, bića, ustanova i njihovih odjela, osnivanje kojih je na temelju čl. 2 zabranjeno, opstojećih u području anektiranom Kraljevini Kr. Zak. Odi. 18. svibnja 1941-XIX, br 451,⁶ dužni su prijaviti Prefektu osnovno djelo, pravilnik, unutrašnji raspored te imenik i čast članova uprave te podati sasvim jasni i potpuni izvještaj organizacije i djelatnosti istih.

Prefekt ima pravo raspustiti takova društva, bića, ustanove i odjele te narediti zapljenu njihove imovine.

U slučaju priziva proti naredbi Prefekta Namjesnik će odlučiti bezuvjetno i bez prava na ikakvo uredovno ili pravno poboljšanje.

Cl. 4

Osim da djelo ne sačinjava teži prekršaj, tko se okrivi zabranama ustanovljenim u člancima 1 i 2, te tko zanemaruje prijavu o kojoj je riječ u čl. 3 ili podade lažnu prijavu, bit će kažnjen zatvorom od dva mjeseca do dvije godine te globom od Lira 1.500 do Lira 5.000.

Cl. 5

Ova naredba će biti objelodanjena javnim oglasima te će stupiti u snagu dne 19. srpnja 1941-XIX.

Iz Namjesničkog Sjedišta

Zara, dne 19. srpnja 1941-XIX.

⁶ i ⁸ Vidi dok. br. 169.

BROJ 194

IZVJEŠTAJ POSLANSTVA FAŠISTIČKE ITALIJE U ZAGREBU OD 19.
SRPNJA 1941. MINISTRU VANJSKIH POSLOVA U RIMU
O INCIDENTIMA IZMEĐU TALIJANSKIH VOJNIKA I ORGANA NDH¹

Kopija

POVJERLJIVO

KRALJEVSKO TALIJANSKO POSLANSTVO U ZAGREBU
Ekspresni brzojav br. 768/394 Zagreb, 19. srpnja 1941-XIX

KRALJEVSKOM MINISTRU VANJSKIH POSLOVA

Rim

Predmet: Incidenti između talijanskih vojnika i Hrvata.²

U posljednje vrijeme došlo je do niza manje ili više ozbiljnih incidenata između talijanskih trupa i Hrvata, o kojima sam obaviješten kako od strane komande 2. armije, tako i od šefa Vojne misije, koji je primio na sebe zadatak da pregovara s komandom hrvatskih oružanih snaga o pitanjima koja se odnose na posadnu talijansku armiju u Hrvatskoj.

O veoma ozbiljnom slučaju koji se 13. t. m. desio u Vrboskom i kojom prilikom je ubijen jedan ustaša, a ranjen jedan poručnik fašističke milicije, obavijestio sam već to Ministarstvo brzojavom br. 429 od 14. t. m.

Prekjučer, 17. srpnja, desio se u Bakarcu drugi incident manjeg značaja, ali ipak važan, kojom prilikom je jedan ustaša ispalio puščani metak na talijansku pješadijsku jedinicu koja se vraćala s obuke i ranio jednog našeg vojnika.

Druga armija i general Oksilija³ izvijestili su o tome centralnu vojnu vlast, koja je, kako mi izgleda, izdala uputstva da se pojačaju mjere nužnog opreza, kako bi se otklonila mogućnost da stvaranje sve neprijateljskijeg raspoloženja dovede do iznenadenja, protiv kojih se moraju odmah poduzimati potrebne mjere.

Već odavno i u više mahova zainteresirao sam ovu Vladu o činjeničnom stanju koje se stvara, naročito u odnosima između naših vojnika i ustaške milicije, i o potrebi da se poduzmu energične i radikalne mjere da bi se izbjegli sporovi koji bi mogli dovesti do sve brojnijih i ozbiljnijih incidenata. Najzad sam prekjučer razgovarao o tom pitanju sa samim Poglavnikom.

¹ Prijepis originala (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br. 10/1, k. 73.

² Odnosi se na civilne i vojne organe NDH.

³ Antonio Oksilla, general, šef talijanske vojne misije u NDH.

Prema tvrdenju hrvatskih vlasti, glavni uzroci zategnutosti koja sve više raste jesu:

- blagonaklonost prema Srbima i Zidovima, o čemu talijanske trupe daju očigledne i neprekidne dokaze;
- krijumčarenje robe, koje je vršeno, kako izgleda, u velikom obimu, korištenjem vojnih transportnih sredstava.

Takozvana blagonaklonost prema Srbima i Zidovima može se razmatrati na dva načina: u pogledu zaštite ovih ljudi od progona kojima su izloženi i u pogledu olakšica koje se čine ovom elementu radi prebacivanja osoba i imovine preko hrvatske granice.

Poznato je da Vlada iz unutrašnje-političkih razloga postupa protiv Srba i Zidova na način koji odražava najveću energičnost, i koji se katkada, možda zbog ispada periferijskih izvršilaca, karakterizira nečovječnim divljaštvom. Desilo se da su žene i djeca ubijani za odmazdu prema muževima i očevima, da su majke primoravane da prisustvuju strijeljanju svoje djece, i sve to naočigled naših trupa koje ne mogu da shvate niti da opravdaju ovakav postupak.

Mora se priznati da mi nismo nijednom intervenirali neopravdano. Izuzevši nekoliko usamljenih slučajeva koji su, uz nepovoljne komentare naših ljudi na račun Hrvata, bili dovoljni da među Hrvatima stvore utisak moralnog zaštićivanja neprijatelja zemlje.

Možda na naše držanje utječu i poznanstva stvorena sa Srbima i Zidovima koji su, bilo prinudeni od samih mjesnih vlasti, bilo dobrovoljno, da bi se zaštitili, primili u svoje kuće najveći dio talijanskih oficira i podoficira, koji se nalaze po raznim mjestima u unutrašnjosti. U ovim vezama nije isključeno — tako tvrde Hrvati — i poneka veza sa ženama, koja je možda pojačala naš zaštitnički stav.

Ali ono što najviše izaziva nezadovoljstvo kod Hrvata nije u tolikoj mjeri moralna zaštita, već olakšice koje su — govori se — učinjene neprijateljima Hrvatske, da pobjegnu s teritorija spasavajući novac, nakit, itd.

Tvrđi se, u vezi s tim, da su talijanski vojnici učestvovali u tom čak i prevozeći ljude u službenim automobilima.

Poglavnik mi je tvrdio da je saznao kako je u Dalmaciji obrazovan centar za srpske i židovske izbjeglice, na koji on može da gleda jedino kao na pravu »antihrvatsku tvrđavu«. Dodao mi je, dalje, da se ovakvo stanje stvari ne slaže s graničnim olakšicama koje su tražene za Dalmaciju i da se ne može odobriti, na primjer, prolaz s običnom propusnicom, sve dok nu bude osigurano da izbjeglice, koje su ranije pobjegle iz Hrvatske uz našu potajnu pomoć, ne mogu da se vrate iz Dalmacije u Hrvatsku s ciljem da tamo izazivaju nered.

Nemam dovoljno podataka da bih mogao dati sud o ovim hrvatskim optužbama. Ja sam za svoj račun pristupio istrazi kod kraljevskih konzulata u Hrvatskoj da bih saznao koliko je ulaznih viza izdato hrvatskim građanima za prelaz na talijansku teritoriju. Ispitivanje je u toku, ali iz onoga dosada što sam dobio mogu uvjeriti to Ministarstvo da su gore spomenute vize davane u veoma ograničenoj mjeri.

Međutim, ako je i bilo bjegstava, očividno je da su izvedena krišom. Točno je da se problem Srba i Židova koji su pobjegli u Dalmaciju ovdje posmatra kao problem od prvoklasnog značaja, za odnose između dvije zemlje, koji ne bi smjeli više da se mute s obzirom na unutrašnju politiku koju vodi ova Vlada. Dozvoljavam sebi da skrenem pažnju toga Ministarstva na ovaj problem.

Nije mi poznato da li je bilo krijumčarenja robe i novca uz pomoć vojnih lica i sredstava. Izvjesno je da je to bio uzrok mnogobrojnim incidentima između ustaša i naših trupa, pošto su ustaše htjele da vrše nedopustivu kontrolu kamiona, željezničkih vagona, pa čak i vojnih lica.

U više mahova sam morao intervenirati da se taj pokušaj kontrole u potpunosti ukine. Data su mi uvjerenja, ali mi je uvijek prigovarano isticanjem pojave krijumčarenja, koja kod stanovništva, koje osjeća oskudicu prehrambenih proizvoda, izaziva ozbiljno negodovanje protiv talijanskih trupa, tvrdeći da one oduzimaju zemlji ove proizvode ne samo za vlastitu potrošnju već i za izvoz.

U pogledu valute Poglavnik mi je u prisustvu ministra financija saopćio da je iznos od 100.000.000 krijumčarenih dinara zaplijenjen i da će biti spaljen. Dodao je da su neki Židovi iz Trsta uhapšeni i da su ih štitila vojna lica.

Razjasnivši momente koji izazivaju trvenje i koji su izvor incidentata, ne odustajući od svoje akcije kod ove Vlade kako bih odstranio uzroke i iznad svega da bih kako treba u potpunosti zaštitio prestiž našeg vojnika, smatram za dužnost da tome Ministarstvu ukažem na potrebu da centralne vlasti preporuče našim vojnim komandantima u Hrvatskoj da se jedinice i pojedinci besprijekorno ponašaju, što će biti najsigurnija garancija da se neće ništa moći upotrijebiti kao povod za opravdanje sukoba s lokalnim elementima.⁴

Veoma je važno:

— održavati potpuno neutralan stav prema unutrašnjoj vladinoj politici, shodno uputstvima koja sam primio od Vaše Ekselencije, a koja bi trebalo poslati i vojnim vlastima;

— da vojne komande zabrane i pojedincima bilo kakvo iznošenje novca i robe, i da najstroža kontrola granica od strane carinskih organa onemogućuje svaki ovakav pokušaj.

M. P.⁵

Casertano,⁶ s.r.

⁴ Taj izvještaj je ministar vanjskih poslova dostavio Generalštabu, a ovaj ga je Komandi 2. armije uputio pod br. 12514 od 5. kolovoza 1941. (vidi Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. III, k. 73). O tom predmetu je komandant 2. armije podnio 24. kolovoza iscrpan izvještaj Generalštabu.

⁵ Okrugli pečat Generalštaba kopnene vojske.

⁶ Antonio Casertano, poslanik fašističke Italije u NDH.

BROJ 195

**NAREDBA MUSSOLINIJA OD 22. SRPNJA 1941. O PROMJENAMA
U UREĐENJU I POSTUPKU VOJNIH RATNIH SUDOVA¹**

OBZNANA DUCE-a FAŠIZMA, PRVOG MARSALA CARSTVA,
KOMANDANTA TRUPA KOJE OPERIRAJU NA SVIM FRONTOVIMA,

22. srpnja 1941-XIX

Promjene u uređenju i postupku vojnih ratnih sudova.

DUCE
PRVI MARŠAL CARSTVA
KOMANDANT TRUPA KOJE OPERIRAJU
NA SVIM FRONTOVIMA

Vidjev član 251. Voj nag kaznenog zakona

NAREDUJE:

Cl. 1

Ustanovljuje se Sekcija Suda II armije, sa sjedištem Sebenico,² imajući jurisdikciju nad snagama spomenute Velike jedinice, razmještenim na području bivše Jugoslavenske države, koje nije obuhvaćeno u provincijama Lubiana³ i Fiume.⁴

Sekcija predviđena prednjim stavom nadležna je također da presuđuje u krivičnim djelima podložnim vojnoj ratnoj jurisdikciji od bilo koga potčinjenim:

- a) na području Dalmacije;
- b) na drugim područjima bivše Kraljevine Jugoslavije, navedenim u prvom stavu, za vrijeme trajanja talijanske vojničke okupacije-

U slučaju veze postupaka koji spadaju pod nadležnost Vojnog ratnog suda II armije ili odnosne Sekcije sa drugim koji spadaju pod nadležnost druge sudske vlasti, vojni sudac može narediti, iz razloga shodnosti, odvajanje postupaka.

Cl. 2

Ukinut je Vojni ratni sud IX armije počam od 30. lipnja 1941-XIX. Nadležni presuđivanja visećih postupaka kod gore rečenog Suda označuju se Teritorijalnom vojnom ratnom sudu Tirana.

¹ Dokument (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) objavljen je u Službenom listu Guvernerata Dalmacije, god. I, br. 3, od 15. kolovoza 1941, na str. 2. Jedan primjerak tog lista nalazi se u Arhivu VII, arhiva talijanska reg. br. 1/9-11, E. 542.

² Šibenik

³ Ljubljana

⁴ Rijeka

Cl. 3

Nadležnost presuđivanja krivičnih djela podložnih vojnoj jurisdikciji, počinjenih na području Kosova, Debra i Struge, pridata, po članu 1 Naše obznane od 11. svibnja 1941-XIX, Ratnom vojnom sudu Cettigne,⁵ doznauje se Teritorijalnom ratnom vojnom sudu Tirana.

Cl. 4

Ratni vojni sud XI armije, počam od 1. srpnja 1941-XIX, preuzima naziv Vojnog ratnog suda Više komande oružanih snaga u Grčkoj.

Djelokrug koji je, u pogledu funkcioniranja Armijskog suda, pripadao komandantu Velike jedinice kod koje je Sud bio ustanovljen, doznauje se višem komandantu Oružanih snaga u Grčkoj.

Cl. 5

Ova obznana, osim naročitih termina u njoj utvrđenih članovima 2 i 4, stupa na snagu od datuma njezinog objelodanjenja u »Službenom listu«.

Iz Glavnog stana Oružanih snaga

dana 22. srpnja 1941-XIX

MUSSOLINI

⁵ Cetinje

BROJ 196

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 22. SRPNJA 1941.
GUVERNERU DALMACIJE O PRILIVU VELIKOG BROJA ŽIDOVA
U SPLITU¹

KR. PREFEKTURA SPLITA

Br- 902/Kabinet
Predmet: Priliv stranaca
u Split

Split, 22. srpanj 1941/XIX
Generalne registracije
po prijemu 2487
Reg. 29. srpnja 1941. S. G.

EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

Poznati unutrašnji položaj² Hrvatske Države navodi na izuzetno odlaženje stranaca i Židova, od kojih su se mnogi smjestili ovdje u Splitu, te na osjetan način opterećuju prehrambenu pomoć ovom gradu ionako znatno smanjenu iz drugih razloga, kao što je teškoća snabdijevanja i dobavljanja hrane i robe ne samo preko granice već i sa Poluotoka.

Taj pritisak još više primjećuje stanovništvo ovog grada, u koliko olemenat o kome je riječ, raspoložuci uglavnom šir³kim finansijskim sredstvima, uspjeva lako da pribavi i suvišno, pribjegavajući zabranjenim oblicima skrivenog snabdijevanja namirnicama po cijenama višim od onih na javnom tržištu, gdje je kao posljedica toga sve manje artikala.

Da bi se spriječila takva situacija, koja u krajnjoj liniji podstiče na špekulaciju dizanjem cijena, bilo bi zgodno osloboditi grad Split od teta tolikih stranaca i Židova, pomjerivši njihov odlazak ka drugim mjestima, tako opremljenim da mogu da ih prime.³

PREFEKT

Dr Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 3/5-3, k. 451.

² Misli se na progone od strane ustaša.

³ Vidi dok. br. 15 i 197.

BROJ 197

BRZOJAV GUVERNERA DALMACIJE OD 26. SRPNJA 1941.
PREDSJEDNIŠTVU SAVJETA U RIMU O BORAVKU IZBJEGLIH
ŽIDOVA IZ HRVATSKE U SPLITU¹

rukom: 26/7 poslat šifrirat
u 2,45^h A. P.

Uprava Dalmacije

Vidi brzojav A/

Šifrirani brzojav
poslat 25. srpnja 1941-XIX

PREDSJEDNIŠTVO SAVJETA

Rim

917 evakuirani iz Kotora srpski Židovi o čemu u mom brzojavu
br. 916, sada se nalazi u Splitu oko 200—300 Židova, većinom izbjeglica
iz Hrvatske.² Molim Vašu Ekselenciju da mi da instrukcije u pogledu
evakuacije navedenih Židova.

Bastianini

25/7

21 sat

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
3/5—1, k. 541.
² Vidi dok. br. 13 1 196.

BROJ 198

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 27. SRPNJA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O RUŠENJU ŽELJEZNIČKE PRUGE
LABIN—KAŠTEL STARI I PREKIDU T. T. VEZA SPLIT—ZADAR¹

Split 27. srpnja 1941-XIX

DT/Kr. prefektura u Splitu

Be. 01497 — Jav. sig.

Predmet: Djela sabotaze u Provinciji Split

Opća registracija u dolasku
br. 2776 Reg. 2. aug. 1941.
Kabinet — Pov.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA, KABINET
GLAVNOJ DIREKCIJI JAV. SIG. — Rim
GUVERNATORATU DALMACIJE — Zadar

U vezi s brzojavom od 19. tek. saopćava se da su noću između 18- i 19. tek. na želj. pruži duž dionice Labin—Kaštel Stari, na osam kilometara od ove posljednje stanice, nepoznata lica² digla u zrak prugu u dužini od oko 15 metara, izazvavši iskliznuće lokomotive i tri vagona jednog teretnog vlaka.³

Prilikom incidenta bilo je samo lakih oštećenja želj. materijala. Treba smatrati da se ta sabotaza desila na hrvatskoj teritoriji pošto želi. pruga pripada Hrvatskoj.

Iste noći u neodeđeni sat, nepoznata lica su presjekla telefonsko-telegrafске žice mreže Split—Zadar, u visini aerodroma Divulje i u blizini granice između Splita i Šibenika, gdje su oborili tri stupa.

Veze su odmah uspostavljene 19. tek.

Kr. karabinjeri nastavljaju istrage koje su do sada ostale bez rezultata.

U slučaju pozitivnog ishoda naknadno ću saopćiti u daljnjim istragama.

PREFEKT:
Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 10/3, k. 540.

² Akciju je izvršila grupa od oko 40 članova Partije i antifasista iz Trogira, pod rukovodstvom Ante Hrabara-Rica (vidi D. Gizdića: »Dalmacija 1941«, Zagreb 1959, drugo izdanje, str. 212).

³ Vidi dok. br. 12 i 373.

BROJ 199

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 28. SRPNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O ISKLIZNUCU VLAKA S VOJNIM
TRANSPORTOM KOD SELA PLAVNA¹

Radiogram Guverneratu Dalmacije

Zadar Split 56 81 28/7/41 23. 10.

Zadar

Od komande VI armijskog korpusa

Komandi 2. armije

i na znanje Komandi trupa Zadar radi uručenja Guverneratu Dalmacije 3639/OP. Jedan od vlakova koji je prevozio I komandu tenkovskog puka i posao iz Gračaca za Knin iskliznuo je kod stanice Plavno.² Utvrđeno 3 mrtva i 25 ranjenih. Upućeni vlak u pomoć iz Knina s liječnicima, bolničarima i lijekovima. Hrvatske trupe u Strmici povukle su se još malo u neredu pripisujući to pogrešnom naređenju koje su dobile — VI armijski korpus.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 29/2—1, k. 540.

² Ustanici iz južne Like, Bosanskog Grahova i Kninske krajine su 28. srpnja uništili porušili ili oštetili na više mjesta željezničku prugu između Knina i Gračaca. Jedna njihova grupa porušila je prugu i kod želj. stanice Pribudić (u blizini Plavno), gdje je istog dana oko 18 sati naišao vlak kojim se prevozio jedan talijanski tenkovski puk i survao se u provaliju (vidi dok. br. 204 i 205).

BROJ 200

**BRZOJAV POLICIJE U ŠIBENIKU OD 28. SRPNJA 1941. INSPEKTORU
JAVNE SIGURNOSTI GUVERNATORATA O ISPISIVANJU PAROLA
OD STRANE KOMUNISTA PO ZIDOVIMA ZGRADA U PRVICU
I IZVRŠENIM HAPŠENJIMA¹**

Telegram

Inspektor javne sigurnosti Guvernatarata Dalmacije — Zadar
Šibenik, 28. 7. 18.30

1/14 povjerljivo. Neustanovljenog sata 27. tekućeg u nastanjenim mjestima otoka Prvića (Šibenik) nepoznati komunisti nacrtali su po zidovima srp i čekić i subverzivan natpis na talijanskom jeziku. Nadležni karabinjeri Zlarin izvršili su brisanje, te uhapsili jedanaest osumnjičenika. Izvidi se nastavljaju. Izvještaj je podnesen. Komanda druge armije i Guvernatarat su obaviješteni. Potporučnik Terranuova.

Br. 290-G.

29. srpnja 1941-XIX

BROJ 201

IZVOD IZ DNEVNIKA TALIJANSKE 2. ARMIIJE O VIJESTIMA
PRIMLJENIM OD STRANE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA
28. SRPNJA 1941. S PODRUČJA SPLITA, OMIŠA, ŠIBENIKA I DRNIŠA¹

Br. 3164 R. I.

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Br. prot. 1940/1

28. srpnja 1941.

DNEVNE NOVOSTI BR. 86

1) Split

Oko 20 sati 25. tekućeg mj. spustio se u more, u okviru mjesnog brodogradilišta, njemački tromotorni hidroavion KK-UU tipa Do 24, pod zapovjedništvom oberlajtnanta Borna i posadom: jedan oficir i tri podoficira. Hidroavion je došao iz avionskih skladišta u Friedrichschafenu, s rezervnim dijelovima potrebnim za njemački brod »Zmais«, koji se nalazi u doku naznačenog brodogradilišta. Ne zna se niti se može pretpostaviti datum povratka aviona.

2) Omiš

Prema prekontroliranim vijestima, dobijenim iz raznih izvora, u vezi velikog ustaškog zbora, koji je u nedjelju 20. tekućeg mj. održan u Omišu, hrvatski ministar za pravosuđe, dr Mirko Puk, advokat iz Zagreba, održao je značajan govor koji nije u cjelini objavljen u hrvatskim novinama.

Govoreći o Dalmaciji, ovako se izrazio:

»Misao svih nas ovdje okupljenih okrenuta je Splitu i drugim dalmatinskim krajevima koji danas ne pripadaju Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Nećemo nikada prestati misliti na Split, koji je uvijek bio na čelu svih gradova u borbi za Hrvatsku.

Hrvatski narod neće imati mira dok Split i cijela Dalmacija ne budu prisajedinjeni Hrvatskoj.

Bez Splita, bez svog slobodnog mora, Hrvatska ne može da se razvija i napreduje.

Čvrsto je uvjerenje kompetentnih krugova da će, čim rat bude završen, biti ispravljene nepravde nametnute hrvatskoj naciji... (na ovom mjestu masa je prekinula govor, uzvikujući: »Hajl Hitler!«) ... i

¹ Dnevni bilteni vojne obavještajne službe 2. armije (tipkani na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/2, k. 332.

borit ćemo se ne samo za naš Split, već također i za Šibenik i Zadar... (iz mase su se čuli povici : »Trst« — »Trst« — Trieste, Trieste)... i za naše more, koje čitavo mora biti naše i samo naše! (Masa je dugo vikala., skandirajući parolu »mo-re«, mo-re« — mare, mare! — a nisu izostali ni povici »Hajl Hitler« i »Doli Italija« — eviva Hitler — abbasso Italia).

3) Lozovac

U jutro 24. tekućeg mj. karabinjeri stanice u Lozovcu, nastavljajući potragu, pronašli su u stanu Gulin Josipa, Josipova, star 55 godina, seljak, dva komunistička krajnje subverzivna proglaša, tipkana na pisaćem stroju i pomoću ciklostila, čija kopija se dostavlja u talijanskom prijevodu.²

Gulin je izjavio da ih je dobio u svojoj kući, početkom svibnja ov. god. od Asanović Ante, Markova, star 25 godina, iz Neorića (Split), nastanjen u Šibeniku, radnik u tvornici aluminijuma Lozovac, kojih je primio u goste.

Na osnovi istraga koje je do sada izvršila sekcija u Šibeniku, da bi došla do porijekla, izlazi da su naznačeni proglaši, otprilike u isto vrijeme, prošli kroz ruke Alfirević Spire, pok. Pavla, star 39 godina, iz Kaštel Sućurca (Split) i Cupić Grge, Milana, star 35 godina, iz Trobivivigna (Drniš), obojica radnici u navedenoj tvornici, nastanjeni u Šibeniku.

Sve navedene osobe su uhapšene radi sprovođenja istrage.

Obaviještena Kvestura i Karabinjerska grupa u Splitu.

4) Iz povjerljivih izvora

b) Trogir

Bjegtvo brojnih komunista od 21. do 23. ov. mj. iz drniške zone u pravcu Zagreba.

Ti elementi su izjavili hrvatskim vlastima da su »hrvatski nacionalisti« izbjegli s teritorije od nas okupirane da bi izbjegli naše nasilje. Od hrvatskih vlasti dobili su besplatno putovanje i hranu.

d) Split

— Po Splitu kruži jedan bilten o Crvenoj armiji, u kojem se govori o ogromnim njemačkim gubicima i o hipotetičnim talijanskim pritiscima na London za separadni mir.

— Izgleda da Mačekova stranka stalno jača, radi čega Vlada u Zagrebu nije mnogo uznemirena.

U ministarskim krugovima u Zagrebu kruži glas — vrijedan velike pažnje — da visoki kler (uključujući i nadbiskupa dr. Stepinca) i seljaci su odlučno protivni sadašnjoj politici podjarmljenosti Njemačkoj, koja se brine samo da ih iskorištava i terorizira.

² Redakcija nije pronašla kopiju ovih proglaša.

Oni, međutim, pretendiraju za tijesnom suradnjom, a prije svega za »personalnom unijom« Hrvatske i Mađarske, pod Savojskom kućom, pošto smatraju — s obzirom na pomoć koju bi od srca dali Talijani i carinsku uniju koja bi slijedila taj politički čin — da bi samo tako hrvatski narod mogao naći mir i blagostanje.

Mačekova stranka koristi ovu struju.

5) Šibenik—Zadar

U 8 sati 26. tekućeg mj. je provjereno da je telefonska linija Šibenik—Zadar bila prekinuta.³ Na osnovi utvrdenog rezultira da su bila oborena tri ili četiri stupa između Biograda n/m i S. Canziano/* U 11.20 sati, istog dana, telefonska linija je osposobljena.

U toku je istraga od strane teritorijalnih karabinjera iz Zadra.

Obaviještene Prefektura i Kvestura Zadra.

³ Po odluci Mjesnog komiteta KPH Biograd n/m dvije su grupe rušile PTT stupove: jedna grupa iz Biograda n/m i Pakoštana, na putu između ta dva mjesta i druga, iz sela Galovac, Turanj, Krmčina i s otoka Pasmara, na putu između Krmčina i Sukošana. Zatim je Bare Barčul s grupom drugova iz Galovca, porušio PTT stupove kod Zemunika. (Vidi dok. br. 217, 222 i 230; Berislav Buča: »Biograd na moru u NOB-u i revoluciji«, Zbornik br. 4 IHRPD — Split, str. 649.)

* Vidi dok. br. 217.

BROJ 202

**DIREKTIVE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 29. SRPNJA
1941. POTČINJENIM KOMANDAMA O MJERAMA KOJE TREBA DA
PREUZMU U VEZI S USTANKOM U CRNOJ GORI I LICI
I SITUACIJOM U DALMACIJI¹**

Kopija
B. F.

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Štab — Operativno odjeljenje

Br. 3650 prot. Op.

V. P. 39, 29. srpanj 1941-XIX

Predmet: Situacija u Dalmaciji.

KOMANDANTU PJEŠADJSKE	DIVIZIJE	»SASSARI« — V. P. 86
KOMANDANTU PJEŠADJSKE	DIVIZIJE	»BERGAMO« — V. P. 73
KOMANDANTU PJEŠADJSKE	DIVIZIJE	»MARCHE« — V. P. 32

i na znanje:

KOMANDI 2. ARMIJE	— V. P. 10
GUVERNERU DALMACIJE	— Zadar

Sadašnja situacija ima ova obilježja:

1) Snažan ustanak komunističkih i četničkih elemenata u Crnoj Gori; stanovništvo je zavedeno. Postoji mogućnost — s obzirom na čišćenje koje u Crnoj Gori izvode znatne naše snage — da se ovi elementi prebace s crnogorske teritorije u Hrvatsku, u jednu ili više od ovih oblasti: Foča, Avtovac, Gacko, Bileća—Trebinje—Dubrovnik.

2) Komunistička agitacija, potpomognuta od eventualnih nacionalističkih formacija dalmatinskih Hrvata koji se protive ustupanju Dalmacije Italiji; postoji jaka propaganda protiv naše akcije; propagandu šire plaćeni agenti anglofili, komunisti, takozvani germanofili, i drugi, koje povezuje isti cilj — rad na našu štetu.

3) Pobuna naroda u Lici, koji naoružan ugrožava saobraćaj između Gračaca i Knina, i izgleda teži prema Kninu, a možda ima i druge ciljeve.

Ovi su nam elementi dali na znanje da nisu protivnici Talijana — i zaista oni pokazuju poštovanje prema našim oficirima i pomagali su im na uspostavljanju saobraćajnih veza itd. — i žele da naše trupe budu po garnizonima.²

¹ Ovjeren prijepis, originala (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 31/2, k. 82.

² Vidi dok. br. 203, napomenu 4 15.

I ove elemente, koji nemaju nikakvih komunističkih težnji, mogu pridobiti vode, koji hoće pošto-poto da dižu pobunu ili siju nemir da bi odvrtili naše snage i spriječili konsolidaciju hrvatske države, da bi održali duh ustanka i vrenja na Balkanu.

Moja uputstva:

a) pratiti s velikom pažnjom — koristeći se brojnim obavještajcima (ako se ukaže potreba neka se od mene zatraže novčana sredstva za takav cilj) — vanjske događaje, da bi se mogao pratiti, i, ako je moguće, spriječiti razvoj akcije protiv nas;

b) neka divizija »Marche« spriječi po mogućnosti ustanicima prelazak s crnogorske teritorije na hrvatsku teritoriju — oblast južno od Bi-leće — more;

c) budno paziti u Dalmaciji da se s krajnjom strogošću iskorijene svaka agitacija ili pokret bilo koje boje ili vrste; neprekidnom oprežnošću surađivati s policijskim snagama da bi se spriječila kretanja opasnih elemenata, sabotaže itd., izbjegavati svako rasturanje snaga i držati na raspolaganju mnogo trupa spremnih za pokret;

d) u garnizonima, koji se nalaze izvan Dalmacije, biti u stanju da se po svaku cijenu spriječi svim ustanicima bez razlike zaposjedanje već posjednutih mjesta.

Planovi za obranu u skladu sa snagama i zadatkom, izbor mjesta i građevina, koje omogućavaju u slučaju potrebe i krajnji otpor s odgovarajućim zalihama vode, životnih namirnica i municije. Ali nadasve odlučan napad na ustaničke snage, koristeći se nadmoćnošću naših sredstava i sposobnošću njihovog korištenja;

e) biti u stanju da se iz Dalmacije uzme učešće, u pravcu koji će se pokazati prikladan, s odgovarajućim snagama da bi se podržala akcija naših garnizona i da bi se suzbile ustaničke snage.

Zato je potrebno ešaloniranje snaga; pripreme za njihov prijevoz, proučavanje snaga da bi se osigurala glavna središta Dalmacije i formirala odjeljenja i kolone, odgovarajuće snage i sastava, za zadatke;

f) u slučaju da hrvatske snage zatraže našu suradnju u operacijama širokog obima ili udaljene od mjesta naših garnizona, ako je moguće, zatražiti prethodno odobrenje od komande divizije; ako se smatra da je naše sudjelovanje neophodno, ne smiju se rasparčati snage nego se pažljivo moraju izabrati komandanti; dijelovi naših snaga ne smiju se davati kao pojačanje hrvatskih odreda, nego se mora preuzeti komanda i nad hrvatskim jedinicama, te djelovati odlučno.

..

S ovim uputstvima neka komandanti divizija, na čiju sposobnost i inicijativu znam da mogu potpuno da se oslonim, usklade svoja proučavanja i izdaju, ako je potrebno, naređenja i odluke; neka se ne zaboravi da ova situacija može da se produži a da zahtijeva brze odluke.

Uza sve to nastaviti s obukom i materijalnom pripremom za korištenje jedinica, naročito moralnu pripremu kadrova razviti intenzivnom djelatnošću i točnim uputstvima.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA
general
R. Dalmazzo, s. r.

Za točnost prijepisa:
načelnik operativnog odjeljenja
kapetan Giorgio Ercolani

M. P.

BROJ 203

**DEPEŠA GUVERNERA DALMACIJE OD 29. SRPNJA 1941.
PREDSJEDNIKU MINISTARSKOG SAVJETA U RIMU O NASTUPANJU
USTANKA PREMA KNINU I O MJERAMA PREDOSTROŽNOSTI
TALIJANSKIH TRUPA¹**

Šifrirani telegram
br. 954

Zadar, 29—7—1941/XIX

Upućeno :

Predsjedništvu Ministarskog savjeta Rim

Šalje: Guvernerat Dalmacije

Na osnovi obavještenja koja su mi prispjela jučer ujutru, izvještavam da su se noću uoči 28. tek., u zoni preko granice, četničke kolone koje dostižu oko 2000 ljudi, dolazeći iz brdovitih zona Gračaca, Drvara i Vrlike, uputile prema Kninu, koji je posjednut hrvatskim jedinicama, vršeći prekide na željezničkim, telegrafskim i telefonskim linijama.² Naše

¹ Original otpremnog telegrama u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 262—1.

² Riječ je o narodnom ustanku u Bosanskoj i Kninskoj krajini i južnom dijelu Like, koji je otpočeo na području Drvara i Donjeg Lapca. Tog dana gerilski odredi, pod rukovodstvom štaba gerilskih odreda za kotar Bos. Grahovo i okolicu, zauzeli su Drvar i Bos. Grahovo, uništili žandarmerijske stanice Ostrelj, Manastir Rmanj, Potoci i Črkovci i razbili nekoliko manjih ustaško-domobranskih odreda koji su pokušali da interveniraju s pravca Smetice. Istog dana gerilski odredi i narod G. i D. Srba, predvođeni komunistima, napali su ustaško-žandarmerijsku stanicu i zauzeli Srb, porušili prugu Knin—Drvar kod Tiskovca i uništili kamion s ustašama kod Klanca. Narednih dana ustank se proširio na ostala mjesta južne Like, Kninsku krajinu, Podgrmeč, Kozaru i predio Janja i Pljeve. Za nekoliko dana ustanici su uspjeli da gotovo sasvim razbiju ustašku vlast u tom dijelu zemlje, prekinu većinu komunikacija i stvore prostranu oslobođenu teritoriju. (Vidi Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugosla-

trupe dalmatinsko-hrvatskog pograničnog pojasa odmah su poduzele mjere predostrožnosti na taj način što su otišle do Drniša, zauzevši ga i isturivši prema Kninu odrede na kamionima radi osiguranja neposredni je i efikasnije kontrole te zone.³

Sinoć u 19.30 s. komanda VI arm. korpusa poslala mi je sljedeća daljnja obavještenja:

»Jedan kapetan iz ove komande prošao je u 12 sati kroz Gračac uputivši se prema Obrovcu i javio da je situacija relativno mirna do Maiovana i da u Gračac ubrzo stiže hrvatski bataljon sa sjevera. Jedan kapetan iz komande II armije pošao je jutros iz Knina i malo poslije Zrmanja Vrela bio zaustavljen od strane stotinjak naoružanih ljudi, koji su, videći da je Talijan, izjavili da uopće nisu komunisti već su im samo dozlogrdili ustaški progoni i klanja, da pokret nije uperen protiv Talijana i da stanovništvo Like želi da ima garnizon od talijanskih trupa. Voda ustanika je stvarno predao kapetanu sljedeću cedulju da je uruči Komandi talijanskih trupa u Kninu:

»Stanovništvo Like moli talijansku vojsku da smjesta zauzme cijelu zonu provincije jer ne može više da živi od hrvatskog tlačenja. Željno vas očekujemo. Stanovništvo i četnici.⁴

Odmah poslije 20.30 s. ista komanda VI arm. korpusa mi je telefirala sljedeće:

»Danas prije podne u 10 s. pukovnik komandant aerodroma Divulje išao je putem Gračac—Knin preko zone okupirane od strane ustanika. Na njega je bila otvorena puščana paljba koja je prekinuta čim su ustanici vidjeli da je Talijan. Naišao je na deset prekida puta, među kojim i na jedan porušeni most između Zrmanja Vrela i Knina, ali su bili savladani uz pomoć istih ustanika.

Voda ustanika mi je pokazao okružnicu izvučenu na ciklostilu, koju je izdalo rukovodstvo revolucionarnog pokreta, a kojom se naređuje da ne treba uznemiravati Talijane.⁵

venskih naroda, Vojnoistorijski institut, tom IV, knj. 1, dok. br. 7, 66, 77, 237, 246, 247, 250, 266, 272 i 297; tom V, knj. 1, dok. br. 10, 97—103, 105—107, 113, 114, 116, 120, 123 i 137; Arhiv VII, arhiva NDH, reg. br. 39/5, k. 195, reg. br. 1/2, k. 206).

³ Pored posjedanja Drniša dijelovima 1. bataljona 152. puka divizije »Sassari«, uredjenja Knina za obranu i preuzimanje civilne i vojne vlasti u gradu, isturanja jedinica 151. puka divizije »Sassari« iz Knina »za zaprečavanje putova Drvar—Gračac—Vrlika na 5—6 km od Knina«, iz Splita je u Kistanje upućena jedna tenkovska četa i stavljena pod komandu 2. bataljona 152. puka, koji je posjeo graničnu liniju u blizini Mokrog polja (vidi dok. br. 207 i 209). Tridesetog srpnja izvršena su sljedeća premještanja: 53. bataljon crnih košulja u Gospić prešavši iz nadležnosti div. »Lombardias« diviziji »Res«. Divizija »Sassari«: 1. bataljon 152. pješadijskog puka, u Drniš a 2. bataljon istog puka u Radačić; 73. bataljon crnih košulja u Ervenik a 44. bataljon crnih košulja u Obrovac (vidi Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 18/3—1, k. 73).

⁴ i ⁵ Velikosrpski elementi, pristalice režima bivše Kraljevine Jugoslavije, uspjeli su u prvim danima ustanka protiv okupatora i ustaške NDH da jednom dijelu ustanika nametnu svoja shvaćanja: boriti se samo protiv kvislinške NDH, a talijanske okupatorske jedinice ne napadati, naprotiv, surađivati s njima, jer će one, navodno, štiti srpski živalj od ustaških progona. Zahvaljujući svom ranijem ugledu, kao i raznim okolnostima, ti elementi su zauzeli i izvjesna rukovodeća mjesta u ustanku, koja su koristili za stvaranje kontakata s talijanskim oficirima i za pisanje proglašavanja u kojima se izražava lojalnost okupatoru i pozivaju ustanici da ne pružaju otpor njegovim trupama. Istodobno, optužujući hrvatski narod i muslimansko stanovništvo kao krivce za ustaške zločine nad srpskim stanovništvom, oni nastoje da ustanak skrenu na kolosijek bratoubilačke borbe. Kasnije, u toku rujna 1941. velikosrpski nacionalisti iz Kninske krajine i južne Like prelaze u otvorenu izdaju NOP-a; uz pomoć talijanskog

U zoni Strmice kod Knina hrvatske čete se polako povlače. Komanda hrvatskog garnizona uputila je drugu četu za pojačanje.

Na cijelom dalmatinsko-hrvatskom pograničnom pojasu naše trupe održavaju veoma budan nadzor. Situacija na teritoriji Guvernerata potpuno je normalna. Sinoć sam poduzeo neke policijske mjere predostrožnosti.

Bastianini

BROJ 204

**BRZOJAV KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 29. SRPNJA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O GUBICIMA PRILIKOM IZBACIVANJA
VLAKA KOD PLAVNA¹**

Split, 29/7/41, 12,20

Od komande VI armijskog korpusa komandi 2 armije (šifrirana radio-depeša) i, radi znanja: komandi vojske Zadar radi dostave Guverneratu (telefonom).

Br. 3655 Op. Divizija Sassari javlja. Prilikom izbacivanja vlaka kod Plavna utvrđeno je mrtvih vojnika 4, građana 2, ranjenih 35 koji su prevezeni u Knin, od kojih neki ranjeni teško, 5 tenkista fali kod prozivke.² Gračac okupiran od 400 ustaša. Situacija je relativno mirna. Rezultira da su pobunjenici okupljeni u zoni Otrića, (Knin DX—RQ), Zrmanja Vrelo. Kod telefonske centrale u Kninu postavljena vojna posada. Šesti korpus.

okupatora pristupaju obrazovanju četničkih formacija, koje će za sve vrijeme rata suradivati s talijanskim i njemačkim okupatorima u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta. (Vidi Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda. Vojno-istorijski institut, tom IV, knj. 1, dok. br. 77; tom V, knj. 1, dok. br. 7, 14, 21, 24, 39 i 166; knj. 30, dok. br. 1).

Uvidjevši koliko su ova nastojanja početničkih elemenata opasna i štetna za daljnje širenje i jačanje ustanka, vojna i partijska rukovodstva u tom dijelu zemlje nastojala su da pred ustanicima i narodom raskrinkaju namjere neprijatelja. U tom cilju ona su izdala više proglašaja. Tako na primjer, Stab gerilskih odreda za Grahovo i okolice i, u »tiericeu« br. 5 od 19. kolovoza 1941, »povodom razgovora i pregovora sa talijanskim okupatorom«, piše »da talijanska komanda nastoji da na taj način dobije na vremenu« i »da se Talijani dobrovoljno ne odriču vlasti nego »Prikriveno rade na ostvarenju svojih daljnjih okupatorskih ciljeva i nadaju se da će u tom pravcu moći iskoristiti i naš oslobodilački pokrete i dalje, da se Pavelić bez pomoći okupatora »ne bi ni časa održao na vlasti niti bi mogao počiniti zvjerstva i zločine nad srpskim narodom. Zbog toga se naša oslobodilačka borba protiv ustaških razbojnika ne može odvojiti od istovremene odlučne borbe protiv fašističkih okupatora«.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 29/2—1, k. 340.

² Vidi dok. br. 199 i 205.

BROJ 205

IZVOD IZ DNEVNIKA TALIJANSKE 2. ARMİJE O VIJESTIMA
PRIMLJENIM OD STRANE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA
29. SRPNJA 1941. S PODRUČJA METKOVIĆ, MAKARSKA, SPLIT
I KNIN¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Br. prot. 1950/1

29. srpnja 1941.

DNEVNE NOVOSTI BR. 87

1) Metković

f) U Hrvatskoj su ovih dana pozvana pod oružje godišta 1909. do 1921. Odziv pozvanih je minimalan, barem u dalmatinskim rejonima. Tako se u općini Sinj, koja broji oko 40.000 stanovnika, odazvalo samo 63; u općini Klis, koja broji oko 12.000 stanovnika, odazvalo se ukupno 8; u općini Poljica, koja broji oko 18.000 stanovnika, ukupno 23; u općini Drniš, koja broji oko 35.000 stanovnika, ukupno 74, a na otoku Braču, koji broji oko 20.000 stanovnika, ukupno se odazvalo 23 pozvana.

2) Makarska

Noću na 24. tekućeg mjeseca ustaše su ušle u stanove nekih djevojaka, obavezale ih da ih prate u lokale u njihovom sjedištu, gdje su ih zadržali oko pola sata, upozorivši ih da se više ne približavaju talijanskim oficirima, jer bi to moglo dovesti do teških represalija.

Jedna od navedenih bila je primorana da čisti stepenice i klozete u njihovom sjedištu jer je pokazala posebnu simpatiju prema Talijanima.

3) Split

a) Među stanovništvom vlada osjećanje izražene strepnje uzrokavano činjenicom da unaokolo kruže alarmantni glasovi o nasiljima počinjeni od komunističkih i četničkih ustaša u zoni Knina.

Govori se, zapravo, o pravim bitkama, kako u pogledu broja osoba koje su učestvovali, tako i u pogledu upotrijebljenog oružja.

Postoji bojazan da bi i u Splitu, također, moglo doći do pokušaja pobune od strane komunističkih, podržanih i podstrekanih od Židova.

b) Tromotorni njemački hidroavion, koji se u 20 sati 25. tekućeg mjeseca spustio na more u okviru splitskog brodogradilišta, odletio je 27. ov. mjeseca s čitavom posadom, za Friedrichshafen (Njemačka).

f. 2, d. 1.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, k. 332.

Obaviještena kvestura i karabinjerska grupa u Splitu.
(veza Dnevne novosti br. 86, stav 1).

4) Knin

U toku dana 22. tekućeg mj. i noći 22. na 23. prispjelo je u Knin preko 100 hrvatskih regruta, još u civilnoj odjeći.

Oni su odmah upućeni za Zagreb radi formiranja dobrovoljačkih bataljona namijenjenih za ruski front. Mada su »dobrovoljci« regrutirani su na osnovi zvaničnog poziva.

5) Vijesti vojnog karaktera

Jedna banda »četnika« s kojima su ujedinjeni komunistički elementi, jačine 2—300 ljudi, zauzela je Gračac 27. ov. mj. poslije podne i maršira prema Kninu.

Druge dvije četničko-komunističke kolone, koje dolaze od Drvara i Vrlike, upućene su prema Kninu.

Pripremljena je obrana od naših trupa na liniji Zrmanja.

Jedna hrvatska četa, uspostavivši dodir u blizini Tiškoveca s dijelovima kolone koja dolazi od Drvara, povukla se oko 3 km sjeverno od Strmice, gdje je ojačana našim dijelovima.

U jutro 28. ta hrvatska četa, još uvijek ojačana našim dijelovima, prodrla je u pravcu sjeveroistoka, naišavši na slab otpor.

Izgleda da ove četničke bande namjeravaju da izbjegnu bilo kakvu akciju koja bi mogla opravdati našu reakciju ili intervenciju.

6) Akti sabotaže

Sinoć, 28. tekućeg mjeseca, u 20.30 sati, sjeverno od željezničke postaje Plavno, iskliznuo je s tračnica i prevrnuo se jedan naš vojni konvoj koji je prevozio tenkovsku jedinicu upućenu u Split.²

U 22 sata iz Knina je na lice mjesta upućen u pomoć jedan vlak sa sanitetskim materijalom i jednom četom 151. pješadijskog puka.

Do sada pronađena tri mrtva (jedan karabinjer, jedan tenkista i jedan civil), ranjenih 35.

Prevmuto 16 tenkova, ostalo neprevrnutu 15, među njima 2 kola.

Prema potvrdi dežurnog oficira konvoja nedostaju dva podoficira i jedan civil.

² Vidi dok. br. 199 i 204.

BROJ 206

OB AVJEŠTENJE MINISTARSTVA VANJSKIH POSLOVA OD 30.
SRPNJA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O NAREĐENJU
VRHOVNE KOMANDE DA SE OKUPIRA ZONA KROZ KOJU
PROLAZE ŽELJEZNIČKE PRUGE¹

Dešifrirao AP.	Telegram u dolasku iz Rima Br. 151	Načelnik šifrantskog odjeljenja
-------------------	--	---------------------------------------

Šalje: MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA, 30/7. 41. sat 23.35

.....Zadar, 31/7. 41, sat 20

Upućeno: Guverneratu Dalmacije
Kabinet

Pr ed met :

Situacija na dalmatinsko-hrvatskoj granici

Na uvid.....

Br. 44 Vrhovna komanda izdala je Naređenje Komandi 2. armije da poduzme okupaciju zone kako bi se omogućila puna sloboda prometa duž željezničkog ogranka.²

Vrhovnoj komandi je ukazano da je situacija u hrvatskom dijelu Dalmacije očigledno usko povezana sa situacijom u Crnoj Gori, Sloveniji i Srbiji, ističući da se upravo vrše pokušaji koordiniranja raznih pokreta ustaničkih bandi.

Stoga će Vrhovna komanda razmotriti da li je potrebno pojačati garnizone, imajući u vidu potrebe osiguranja linije nadzora koju ste naznačili u telegramu br. 459 od 28. lipnja,³ koji joj je u prijepisu predat uz ovlaštenje da tu liniju pomjeri dalje uključujući svakako u našu okupacionu zonu Knin i Drniš.

Šef Kabineta Anfuso*

¹ Original prijemne depeše (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 352-1, k. 540.

² i ³ Redakcija nije pronašla ta dokumenta.

* Filippo Anfuso (Filipo Anfuzo).

BROJ 207

**IZVJEŠTAJ ZADARSKE GRUPE TERITORIJALNE LEGIJE
KARABINJERA OD 30. SRPNJA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE
O ŠIRENJU USTANKA U HRVATSKOJ I BOSNI I O POKRETIMA
TALIJANSKIH JEDINICA PREMA UGROŽENOM PODRUČJU¹**

Teritorijalna legija Kr. karab. Ancona — Zadarska grupa

Br. 1/133 Pov. prot.

Zadar, 30. srpnja 1941-XIX

Predmet: Vijesti preko granice.

KR GUVERNATORATU	DALMACIJE—KABINET	Zadar
KR. PREFEKTURI		Zadar
KR. GUVERNATORATU — GLAVNI INSPEKTORAT		
JAV. SIGURN.		Zadar
KOMANDI KR. KARAB. GUVERNATORATA		Zadar
KR. KVESTURI		Zadar

Karab. stanica u Kistanju saznaje iz pouzdanog izvora da ustanički pokret u Hrvatskoj poprima široke razmjere. Sva mjesta na putu za Strmicu, koja se nalaze na oko 10 km sjeverno od Knina, do Bosanskog Petrovca, navodno su u rukama ustanika kao što je u njihovim rukama i pruga od Strmice do Srnetice. U zauzetim mjestima navodno je zaplijenjena velika količina oružja i municije.²

Osim toga i druge kolone su se uputile od Bosanskog Grahova nastupajući prema Bihaću, Livnu i Banjoj Luci, pred kojima se danas vode borbe. Izgleda da ustanici namjeravaju da zauzmu Bosnu i Hercegovinu.³

Drugi elementi se nalaze na brdu Kom, sjeveroistočno od G. Ervenika, u blizini sadašnje demarkacione linije.

Saznaje se još da je na želj. pruzi Gračac—Knin izbačen iz šina jedan vlak koji je između ostalog prevezio i naše trupe. Znatno je broj mrtvih i ranjenih.⁴ Uvjerava se da ovaj pokret za sada ima nacionalni karakter i da će on sigurno prestati kada talijanske trupe budu pristupile okupaciji i kada budu vratile stanovništvu mir i sigurnost koji su poremećeni ustaškim odmazdama.

Mnogi se plaše da bi komunisti s vremenom mogli da se uvuku među ustanike s ciljem da love u mutnom, što bi izmijenilo karakter pokreta te bi i rješenje bilo otežano.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 7/3—4, k. 540.

² Vidi dok. br. 203.

³ Vidi Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, Vojnogigijenski institut, tom IV, knj. 1, dok. br. 5, 7, 246, 247, 250 i 296; Arhiv VII, reg. br. 1/2, 21/2, 29, 30 i 31, k. 1, reg. br. 3 i 4/6, k. 145; reg. br. 3/6, k. 142, reg. br. 5/10, k. 152; reg. br. 5/23, k. 202.

Osim toga se saznaje da se u blizini Zagreba vode borbe između ustaša i pristalica Mačekove partije. Kaže se da su ovi posljednji digli u zrak novi gvozdeni most dug 400 metara, na rijeci Savi.

Na sektoru demarkacione linije, posjednutom od strane II bat. 152. pješ. puka, odnosno u blizini Mokro polja gdje je na hrvatskoj teritoriji raspoređena jedna četa, jučer po podne se desio jedan incident. Dvadesetak vrlo mladih ustaša prispijelih kamionima počeli su da pucaju na civilno stanovništvo ne prouzrokujući žrtve. Odmah je intervenirao komandir čete koji je pristupio hapšenju i razoružavanju ovih ustaša. Malo poslije je došao pukovnik komandant 152. pješ. puka koji je, poslije razjašnjenja događaja, pustio ustaše uz prethodnu predaju oružja.

Sinoć u 22.30 s. stigla je u Kistanje tenkofska četa iz Split, sa 16 lakih tenkova pod komandom jednog kapetana. Spomenuta je četa na raspolaganju II bataljona 152. pješ. puka.⁵

PRIVREMENI KOMANDANT GRUPE
kapetan, Umberto Buonassisi

BROJ 208

**BRZOJAV GUVERNERA DALMACIJE OD 30. SRPNJA 1941.
MINISTRU VANJSKIH POSLOVA CIANU O PREUZIMANJU OBRANT
KNINA POŠTO SU GA PRED USTANICIMA NAPUSTILE VOJNE
I CIVILNE VLASTI NDII¹**

VLADA DALMACIJE

Šifrirani telegram

poslat 30. srpnja 1941-XIX u 2 sata

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

R i m

Br. 970

Lično za ekscelenciju Ciana

Komanda VI armijskog korpusa me je obavijestila da su hrvatske civilne i vojne »Vlasti« napustile Knin zbog napada pobunjenika koji se izgleda, prikupljaju.² Pukovnik Leonard je s našim jedinicama preuzeo obranu i mjere za sprečavanje ulaska pobunjenika u Knin. To mjesto

¹ Vidi dok. br. 199.
² Vidi dok. br. 212.
³ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 31/2-1, k. 540.
⁴ Vidi dok. br. 14, 202, 203, 204, 207, 212, 234, 381 i 382.

je od naše strane bilo evakuirano na osnovi traženja Hrvata, ali Hrvati nisu uspjeli da ga održe bez intervencije talijanskog vojnika koga toliko potcjenjuju. Molim te da mi daš do znanja koje direktive su upućene našim vojnim vlastima u vezi ustanka Srba na teritoriji Hrvatske. Primi moj srdačni pozdrav.

Bastianini

BROJ 209

**IZVJEŠTAJ PEFKATURE U ZADRU OD 30. SRPNJA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O PUCANJU NEPOZNATIH LICA
IZ VATRENOG ORUŽJA KOD SKRADINA¹**

KR. PEFKATURA ZADRA

Odjel javne sigurnosti Br. prot. 05048

Zadar, 30. srpnja 1941-XIX

VLADI DALMACIJE

Z a d a r

Radi obavještenja dostavljamo slijedeći telegram koji je dana 29. tekućeg stigao od karabinjera iz Šibenika:

»Noću dvadesetdrugog na dvadesetitreći tekućeg mjeseca u boriku između Bratiškovaca i Ivece kod Skradina nepoznati su ispalili desetak hitaca iz vatrenog oružja, vjerojatno u cilju zastrašivanja. Karabinjeri vrše istragu.

Karabinjeri su zainteresirani da podnesu naknadne činjenice kad do njih dospiju, o čemu ću najhitnije izvijestiti.«

PREFEKT
Binna, v. r.

Snimak na mikrofilmu u Arhivu VII. arhiva talijanska, SUP Split, film 1/132.

BROJ 210

IZVJEŠTAJ FAŠISTIČKE ORGANIZACIJE U ŠIBENIKU OD 30.
SRPNJA 1941. FEDERALNOM SEKRETARU FAŠISTA DALMACIJE
O HAPŠENJU PUČO JOSIPA ZBOG SIRENJA KOMUNISTIČKE
PROPAGANDE, I NJEGOVOM UBOJSTVU¹

FAŠISTIČKA NACIONALNA STRANKA
BORBENA FEDERACIJA FAŠISTA U ZADRU

Borbeni fašio u Šibeniku

»Nije potrebno živjeti, ali je potrebno ploviti naprijed«

Br. protokola 32/SP

Odgovor na list br.

Od..... 21

Šibenik, 30. 7. 1941.-XIX

Iz kane.....

R I S E R V A T A
FEDERALNOM SEKRETARU

Predmet: Opt. Borbenog fašija Dalmacije

Dr. Athos Bartolucci

Zadar

Javljam Vam da je pred desetak dana bio uhapšen neki Pučo Josip mehaničar, optužen da je širio komunističku propagandu među vojnicima koji su dolazili u njegovu radnju.

Podvrgnut čestom ispitivanju, konačno je u noći između 28. i 29. o. mj. potvrdio točnost svega zbog čega je optužen, i još je iz vlastite inicijative nadodao neke stvari.

Ujutro 29. o. mj. predveden pred šefa fašističke policije, upotpunio je svoju ispovijed, te potpisao zapisnik.

Kada su ga vraćali u ćeliju, izbjegao je dvojici milicionera koji su ga pratili, i preskočivši ogradu od stepeništa, bacio se je naglavce s drugog kata.

Prenešen u teškom stanju u vojnu bolnicu jučer je izdahnuo.

Pobijediti !

SEKRETAR FAŠISTA
G. Alačević

¹ Original (tipkan na pišačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog Pokreta SR Hrvatske, fond neprijateljske građe, k. 465, f. 7.

BROJ 211

**SPISAK OPĆINA NA DAN 30. SRPNJA 1941. U PROVINCIJAMA
ZADAR, SPLIT I KOTOR¹**

30. srpnja 1941-XIX

K. Br. 1144607/1/682 od 18. 7. 1941.
Spisak općina u Dalmaciji

MINISTARSTVU VEZA
Glavnoj direkciji pošta i telegrafa
2. ured, 2. odjel, 1. sekcija

Rim

U vezi gore naznačenog traženja, dostavljaju se tri spiska koja sadrže popis općina triju dalmatinskih provincija, Zadar, Split i Kotor.

GUVERNATOR
Bozzi, v. r.

SPISAK OPĆINA ZADARSKE PROVINCIJE

1) Općine stare provincije:

Zadar Lastovo

2) Općine novih teritorija:

Benkovac	Skradin
Božava	Šibenik
Kistanje	Silba
Iž Veli	Stankovci
Nin	Tijesno
Novigrad	Smilčić
Obrovac	Vodice
Preko	Biograd n/m
Sali	Zemunik
	Zlarin

SPISAK OPĆINA SPLITSKE PROVINCIJE

Blato
Donja Kaštela — opslužuje ured p. t. iz Kaštel Starog
Kaštel Sućurac

5S²—1, k. 540.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

Kaštel Lukšić
Komiža
Korčula
Vis
Mljet — opslužuje ured iz Babina
Šolta — opslužuje ured iz Grohota
Split
Trogir
Vela Luka

BROJ 212

IZVJEŠTAJ ZADARSKE GRUPE TERITORIJALNE LEGIJE
KARABINJERA OD 31. SRPNJA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE
O ZAUZIMANJU PADENA OD STRANE USTANIKA I O BJEGSTVJ
USTAŠKO-DOMOBRAANSKIH VLASTI IZ KNINA¹

Teritorijalna legija Kr. karab. u Anconi — Zadarska grupa

Br. 1/136 Pov. prot. Zadar 31. srpnja 1941-XIX

Predmet: Vijesti preko granice.

KR. GUVERNATORATU DALMACIJE — KABINET	Zadar
KR. PREFEKTURI	Zadar
KR. GUVERNATORATU — GL. INSPEKTORAT JAV. SIG.	Zadar
KOMANDI KR. KARAB. KR. GUVERNATORATA	Zadar
KR. KVESTURI	Zadar

Opća registracija u dolasku
br. 2714 Reg. 1. aug. 1941.
Kabinet

Karab. stanica u Kistanju saznaje da je Padene, koje se nalazi na
oko 10 km sjeverozapadno od Knina, u rukama ustanika.²

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 7/3—7, k. 540.

² Padane su ustanici zauzeli 29. srpnja od 6. kolovoza 1941. Poglavljiku o tome stoji: mi u Kninu bili zatvoreni u jednom krugu prema Plavnu preko Golubića do Vrpolja, a do Biskupije i Kosovae (vidi dok. br. 381).

1941. U izvještaju velikog župana Knina »Očijednom je sve planulo tako da smo pobunjenika od Zegara, Krupe—Ervenika sa južne strane od Kijeva prema Polaći

Tenkovska četa koja je stigla u Kistanje uvečer 29. tek., na osnovi naredenja Komande divizije »Sassari«, dostigla je jučer do 14 s. Radučić da bi podržala akciju 2. bataljona 152. pješ. puka u slučaju napada ustanika, ili u cilju interveniranja na Knin, pošto ovi navodno imaju namjeru da nastupaju na grad.³

Komanda tal. garnizona u Kninu potpuno je smijenila hrvatsku komandu, smjestivši se po prostorijama koje je ova posljednja napustila.⁴ U podrumima hrvatske komande nađeno je 14 leševa, od kojih nekoliko ženskih, kojima su navodno odsječene dojke.

Potvrđeno je da je pokret usmjeren isključivo protiv ustaša i da bi naročito stanovništvo Like i Bosne s oduševljenjem prihvatilo pripajanje Italiji.⁵

Izbjeglice koje su došle u Kistanje žive u stanju željnog iščekivanja. Mnogi od njih su tražili da se vrate svojim kućama pošto se pronio glas da su Knin posjele talijanske trupe.⁶

Izvijesteno je da su prefekt i šef policije napustili Knin.⁷

PRIVREMENI KOMANDANT GRUPE
kapetan, Umberto Buonassisi

³ Drugog kolovoza 2. bataljon 152. puka dobio je naredenje da iz Radučića nastupa prema Gračacu, gdje je stigao tek 5. kolovoza, jer su komunikaciju Obrovac–Gračac na više mjesta razrušili ustanici (vidi Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 1173, k. 73, 291, k. 542 i 2373, k. 540).

⁴ Civilne vlasti i jedinice NDH napustile su Knin i povukle se za Drniš noću 29/30. srpnja 1941. poslije čega je talijanski garnizon preuzeo vlast u gradu. Prvog kolovoza, presavši iz Sibenika u Knin, komandant divizije »Sassari« preuzeo je »svu vojnu i građansku vlast grada i Zupe Knina« (vidi dok. br. 219 i Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. I, dok. br. 137).

⁵ Vidi dok. br. 203, objašnjenje 4.

⁶ Riječ je o srpskim izbjeglicama koje su se u lipnju 1941. bježeći ispred ustaškog terora, sklonile u Kistanje, na anektirano područje Dalmacije (vidi dok. br. 360 i 361).

⁷ Odnosi se na velikog župana dr Antu Nikolića i šefa ustaške policije.

BROJ 213

IZVJEŠTAJ GUVERNERA DALMACIJE OD 31. SRPNJA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA O SITUACIJI U ZONI KNINA
POSLIJE ODLASKA VLASTI NDH¹

POLAZNI TELEGRAM BR. 995

31. srpnja 1941-XIX — u 13 sati

VANJSKIM POSLOVIMA Rim

Moj telegram br. 980

Komanda VI armijskog korpusa jutros mi je javila slijedeće:

»Vijesti stigle do 9 sati: U sudaru patrola u Kninu, blizu Poljoprivredne škole, jedan je mrtav a jedan ranjen iz 151. pješadijskog. U Kninu regularne hrvatske jedinice, koje su se udaljile i povratile prije nego što su dovedene ured, pod komandom su 151. pješadijskog. Oko 60 ustaša, većinom u civilu, oduzeto je oružje radi izbjegavanja incidenata. Ponovno uspostavljanje civilne hrvatske vlasti u zoni Knin učinilo bi situaciju još težom. Bilo bi potrebno, ukoliko se želi obuzdati hrvatska vlast, da vojne vlasti imaju puna ovlaštenja. Potvrđuje se da je u zoni Knina i u Lici pobuna prije svega reakcija na stanje stvari stvoreno u Lici uslijed antisrpske akcije. Jaka kolona pobunjenika trebalo bi da je jučer zauzela Glamoč i da se nalazi na maršu prema Livnu«.

BASTIANINI

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 38/2-3, k. 540.

BROJ 214

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 1. KOLOVOZA
1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O POTREBI USPOSTAVLJANJA
JAČIH GARNIZONA U KNINU I DRNIŠU¹

DUPLIKAT

u 20,10 sati 1/8/41.

OD KOMANDE VI ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI 2. ARMIJE

i na znanje

GUVERNATORU DALMACIJE
(teleprinterom preko komande trupa Zadar)

3810 OP. Potrebni jaki garnizoni u Kninu i Drnišu zbog situacije u ovoj zoni. Potreban jak garnizon u Sinju s obzirom na situaciju u zoni Glamoč i Livno. Dislokacija snaga divizije »Bergamo« u garnizone unutarnje i vanjske zone. Potrebno držati dobro na oku liniju Zrmanja. Vijeći iz mog današnjeg teleksa br. 3804 očigledno mi nalažu da insistiram na potrebi da garnizon Gračac i željezničke stanice budu uspostavljeni s drugim trupama da se u ovom momentu ne bi uzimale iz Dalmacije. Ponašam da operacija okupacije ne predstavlja predviđene poteškoće, ali nadgledanje linije bit će teško jer sabotaze i prekid nisu djelo srpskih pobunjenika već komunističkih elemenata koji djeluju svuda po Dalmaciji.

General Dalmazzo

BROJ 215

**BRZOJAV KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 1. KOLOVOZA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE KOJIM TRAŽI PRECIZNIJA UPUTSTVA
ZA PREUZIMANJE CIVILNE I VOJNE VLASTI U KNINU I DRNIŠU¹**

KOPIJA

2. 8. 1941.

OD KOMANDE VI ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI 2. ARMIJE

i na znanje

GUVERNATORATU DALMACIJE
(preko komande trupa Zadar)

3818/OP. Pozivom na vaš teleks Br. 6785 od 31. srpnja, koji se odnosi na preuzimanje civilne i vojne vlasti u Kninu i Drnišu, po² trebno je da mi se precizira: 1) da li se vlast odnosi na naprijed navedena mjesta ili na cijelu teritoriju provincije, ili pak na pojas vanjske sigurnosti Dalmacije u granicama koje trtiba utvrditi. 2) Kakva bi točno bila ovlaštenja i nadležnosti lokalnih vlasti ukoliko ostanu na dužnosti. U protivnom slučaju, gdje treba da se upute organi te vlasti. Preuzimanje vlasti koja bi bila svedena samo na gradove ne bi riješilo već pogoršalo situaciju vanjske zone, održavajući živim glavni uzrok za pobunu i nered na vratima Dalmacije i okolo nje, kao i u zoni gdje se pripremamo za zaštitu željezničkih komunikacija. Samo potpuno razoružanje ustaša u civilu i sakupljanje u jednoj drugoj, udaljenijoj zoni regularnih hrvatskih snaga, koje imaju potrebu za združenom obukom i komandantima, može dovesti do rješavanja bez nesuglasica i mogućih šteta. Solucija koja bi razriješila situaciju je u proširenju vlasti na cijelu teritoriju, sve do njemačke demarkacione linije, uz stvarnu okupaciju odgovarajućim snagama, eliminirajući svaku hrvatsku snagu i ingerenciju za dugo vrijeme. To je radikalno rješenje, koje nas, stoga, angažira do kraja i koje zahtijeva znatna sredstva za život, snabdijevanje i aktivnost, čitavog stanovništva, pored vojnih zahtjeva i potreba. Stvaranje samo pojasa vojne sigurnosti učinilo bi lakšim i sigurnijim život u Dalmaciji, međutim, trebalo bi, kao osnovu, imati kriterij da se potpuno dezinteresiramo za vanjski teritorij, u kojem bi se sigurno nastavio režim terora, osveta i pobuna.

F/to general Dalmazzo

BROJ 216

NAREĐENJE ŠTABA TALIJANSKE DIVIZIJE »SASSARI« OD 1. KOLOVOZA 1941. O PREUZIMANJU VOJNE I GRADANSKE VLASTI U GRADU I ŽUPI KNIN¹

ZAPOVJEDNIŠTVO PJEŠADIJSKE DIVIZIJE »SASSARI«

Po zapovijedi ekšelencije zapovjednika II talijanske armije preuzimam svu vlast vojnu i gradansku grada i župe Knin. Hrvatske vlasti podležne su mojim izravnim zapovijedima.

N A R E Đ U J E M

1. Zabranjuje se svim građanskim licima kretanje po ulicama od 21. sata do 5 sati ujutro, svako tko kroz to vrijeme bude zatečen bez moje izričite dozvole bit će uhapšen, ako pokuša pobjeći na poziv javne sigurnosti bit će strijeljan.
 2. Svatko tko ne pripada regularnim hrvatskim oružanim snagama a ima oružje, eksplozivnog materijala i municije dužan je predati ih kroz dan 2. kolovoza t. g. odnosno hrvatskim oružničkim vlastima.
 3. Svatko tko ne pripada regularnim hrvatskim oružanim snagama ili tko nije providen mojom izričitom pismenom dozvolom bude zatečen da se kreće s oružjem bit će smjesta strijeljan.
 4. Svatko tko počini nasilje na osobu ili stvari bit će smjesta strijeljan.
 5. Zabranjeni su privatni i javni sastanci, izuzevši onih u mjestima bogoslužnja.
 6. Zabranjeno je svako kretanje bilo kakvih motornih vozila.
- Dana u Kninu, 1. kolovoza 1941-XIX.

ZAPOVJEDNIK DIVIZIJE
Furio Monticelli

¹ Kopija dokumenta (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, neregistrirano.

BROJ 217

IZVOD IZ DNEVNIKA TALIJANSKE 2. ARMIJE O VIJESTIMA
PRIMLJENIM OD STRANE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA
1. KOLOVOZA 1941. S PODRUČJA ŠIBENIKA, SPLITA, KNINA
I BIOGRADA¹

Br. 3177 R. I.

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Br. prot. 1981/1

DNEVNE NOVOSTI BR. 90

1) Šibenik

U 4 sata 31. srpnja ov. god. u tvornici Dalmatienne u Šibeniku došlo je do eksplozije u prostoriji za rashlađivanje. Materijalna šteta prelazi 25.000 lira. Ponovno stupanje u rad moći će da otpočne kroz dva dana. Smatra se da se radi o aktu sabotaže.²

3) Split

Noću na 1. kolovoza prekinute su telefonske linije sa Solinom i Klisom (hrvatska zona).³

Veze su odmah uspostavljene. U toku je istraga od strane hrvatskih vlasti.

5) Mokro polje

29. srpnja ov. god. u Radučić i Mokro polje se slilo čitavo stanovništvo iz Padena i Očestova.

Izbjeglice ispred terora su tvrdile da su pobjegli jer su naoružane bande u navedena sela i bezumno pucali u narod.

Komandant 2. bataljona 152. pješadijskog puka odmah je otišao na lice mjesta i od komandira jedne naše čete dislocirane u blizini ugroženih sela saznao da je tridesetak naoružanih civila bilo ušlo u selo Padene uli sati u jutro i otvorili vatru po stanovništvu koje je bježalo.

¹Dnevni bilteni vojne obavještajne službe 2. armije (tipkani na pisačem stroju) u Arhivu VII. arhiva talijanska, reg. br. 1/2, k. 332.

²Vidi dok. br. 25, 230, 249.

³Akciju su izveli članovi Partije iz Kaštela i Solina.

Naši vojnici su opkolili grupu tih koji su pucali i ustanovili da se radi o jednom odredu ustaša koji je upućen od komande iz Knina radi potjere za četnicima.

Dotične ustaše su tvrdile da su pucali u stanovništvo jer je iz jedne kuće na njih ispaljen hitac.

Nakon što je ustaška jedinica udaljena, stanovništvo se vratilo u napuštenu sela.

6) Šibenik

27. srpnja ove god. po zidovima u mjestima Prvić Luke i Prvić Šepurine iscertani su komunistički amblemi i razni natpisi subverzivne propagande, na talijanskom jeziku.

Izvršena su razna hapšenja komunističkih i antitalijanskih elemenata.⁴

7) Biograd n/m

Noću između 25. i 26. srpnja, na mjestu Krmčine, na cesti uz more, između Sukošana i Turnja, nepoznate osobe posjekle su dva telegrafsko-telefonska stupa. U toku je istraga.

Ima razloga da se smatra da su akt sabotaže izvršili komunistički elementi koji su došli s otoka Pašmana i Ugljana.⁵

8) Iz povjerljivih izvora

a) Ugledne i povjerenja dostojne osobe, koje su ovih dana stigle u Split iz Knina, izvještavaju da ustaške vlasti raznose među stanovništvom glas da pobuna pravoslavaca i organiziranje četničkih bandi je sprovedene jedinstveno, kao djelo talijanskih vlasti.

Ove su organizirale pobunu, s ciljem da izazovu potrebu intervencije naših trupa i tako okupiraju prostrane zone teritorija koji bi zatim bio anektiran talijanskoj Dalmaciji.

Ustaše tvrde da hrvatska komanda u Kninu posjeduje dokumente koji nesumnjivo potvrđuju istinitost naprijed navedenog.

b) Hrvatske vlasti, naročito ustaše iz zone Gračac—Knin, tvrde još da je Italija stvorila hrvatsku državu smatrajući da će je moći zadržati u potpunoj potčinjenosti.

Pošto je Italija uvidjela da Hrvatska namjerava braniti svoju potpunu nezavisnost, talijanske trupe dobile su naređenje da brane Srbe od Hrvata.

Hrvatske vlasti, kao dokaz za ovo, smatraju također oduševljenje s kojim pravoslavci prihvaćaju naše trupe, stavljajući im na raspolaganje ono što posjeduju, posebno u živežnim namirnicama.

⁴ Vidi dok. br. 200.

⁵ Vidi dok. br. 201, 222 i 230.

c) Ustaški šef nastanjen u Splitu, profesor Petar Bulat, nekoliko puta je potvrdio, razgovarajući s osobama koje poznaje, da posjeduje dokaze da su vojne i civilne vlasti Zadra organizirale u naoružane bande srpske izbjeglice iz Kistanja, a zatim ih prebacili preko granice da bi raspaljivali pobunu Srba nastanjenih na hrvatskom teritoriju.

d) Druge hrvatske ličnosti, nalazeći se ovih dana na prolazu kroz Split, govoreći o situaciji — žalile su se na akcije ustaša i nesposobnost Pavelićeve vlade. One su potvrdile da je situacija u Hrvatskoj neodrživa i da samo Italija, okupirajući prostrane hrvatske teritorije, može ponovno uspostaviti red.

Iste ličnosti su, na kraju, istakle da u cijeloj Hrvatskoj, zahvaljujući borbi između Srba i Hrvata i nesposobnosti vlasti, komunizam poprima alarmantne razmjere.

BROJ 218

OBAVJEŠTENJE PEFKTURE U ZADRU OD 1. KOLOVOZA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O PRIPREMANJU KOMUNISTA ZA
POBUNU U ŠIBENIKU¹

KR. PEFKTURA ZADRA

Odjel J. S. Br. prot. 05231

Zadar, 1. kolovoza 1941-XIX

Predmet: Povjerljivo obavještenje.

VLADI DALMACIJE

Z A D A R

Iz povjerljivog obavještenja, čija je vjerodostojnost nepoznata, a koja bi se mogla pokazati dubioznom, saznaje se da će komunistički elementi u Šibeniku, oiko 10. kolovoza, izvesti pobunu i buntovnički pokret.²

O ovom se obavještava radi znanja i osiguranja da bi unaprijed bile pripremljene potrebne rigorozne mjere policije za intervenciju, zajedno s vojnim vlastima.

Rezervira se blagovremeno davanje saopćenja o svakoj drugoj korisnoj predostrožnosti.

PREFEKT

Binna v. r.

¹ Snimak originala (tipkanog na pisačem stroju) Mikroteka VII, arhiva talijanska, SUP — Split, film 1/130.

² Tada su vršene pripreme za formiranje Šibenskog NOP odreda.

BROJ 219

OKRUŽNICA KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 1. KOLOVO-
ZA 1941. POTČINJENIM KOMANDAMA O NADLEŽNOSTI ZA SUĐE-
NJE I KAZNAMA ZA PRESTUP PROTIV JAVNOG REDA
I ORUŽANIH SNAGA¹

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA
Odjeljenje civilnih poslova

Prefektura Kotor
11. kolovoza. 41. XIX²

Br. prot. 1110/Civ. posi.

V. P. 39 1. kol. 1941-XIX

Predmet: Pristup protiv javnog
reda i oružanih snaga.

Gdn-u KOMANDANTU	PJES. DIV. »SASSARI«	V. P. 73
Gdn-u KOMANDANTU	FJES. DIV. »BERGAMO«	V. P. 86
Gdn-u KOMANDANTU	PJES. DIV. »MARCHE«	V. P. 32
Gdn-u KOMANDANTU	GARNIZONA	Split
Gdn-u KOMANDANTU	GARNIZONA	Šibenik
Gdn-u KOMANDANTU	GARNIZONA	Zadar
Gdn-u KOMANDANTU	ARTILJERIJE	Sjedište.
Gdn-u KOMANDANTU	INZINJERIJE A. K.	Sjedište

i na znanje:

EKSELENCIJI KOMANDANTU	2. ARMIJE	V. P. 10
EKSELENCIJI GUVERNERUDALMACIJE		Zadar
EKSELENCIJI PREFEKTU		Zadar
EKSELENCIJI PREFEKTU		Split
EKSELENCIJI PREFEKTU		Kotor

Dostavljam priložena pravila s tim da se objave, tako da se sva pitanja te vrste mogu rješavati brzo, bez ikakvih dvoumljenja i nesigurnosti.

Upozoravao sam više puta komandante na potreba da se s ovim pravilima upoznaju svi i da ih svi primjenjuju. Međutim, bilo je slučajeva da su naoružani ljudi ih neprijateljski raspoložena lica zatečeni s bombama, bili uhapšeni i prijavljeni, umjesto da su na licu mjesta strijeljani.

¹ Prijepis originala (izvršen u Komandi 6. armijskog korpusa), u arhivu VII, reg. br. 40/1-1, k. 550.
² Pečat prijema prefektura Kotor.

Primjer strijeljanja na licu mjesta onoga koji se ogriješi o pravila nalazi u potrebi spasonosnog primjera i kažnjavanja na licu mjesta svoj pravi smisao: svatko mora ovo da osjeća i shvati u ovom periodu rata u ikojem neprijatelj pribjegava svim sredstvima kako bi nam nanio štete u bezumnoj nadi da će odložiti čas ispaštanja.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA

general
R. Dalmazzo

Sc³
za tačan prijepis
Za pukovnika nač. glavnog
štaba si. ods.
A. Aliberti
potpukovnik zamjenik Nač.
gl. štaba
(potpis nečitak)

Prilog br. 1 aktu 1110/civ. posi,
od 1. kol. 1941-XIX

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA

Nadležnost za suđenje i kazne za prestupe protiv javnog reda i oružanih snaga

1) Protivpravno držanje oružja

A) Nadležnost

Za suđenje po prestupima protivpravnog držanja oružja, bilo da se ono drži u vlastitoj kući ili na drugom mjestu, bilo da se nosi van ovih, Nadležan je Ratni vojni sud na osnovi Ukaza Ducea od 14. travnja 1941-XIX (čl. 2).

B) Kazne

Na osnovi pravila koja su sadržana u samom Ukazu, čije primjenjivanje je osnaženo odredbama u Ukazu izdatom od Komande ovog Armijskog korpusa 23. travnja, tko god posjeduje »iz bilo kog razloga vatreno oružje ili dijelove istoga, municiju, bombe ili druge eksplozivne sprave, zagušljive gasove ili suzavce, sablje, bajonete ili bodeže«, a nije ih predao prema Ukazu Ducea u roku od tri dana, kažnjava se »-novčanom kaznom do 2000 lira i zatvorom do jedne godine«.

Ako je u pitanju neizvršenje predaje puškomitraljeza, mitraljeza, topova, ili ako je u pitanju prikupljanje nepredatog oružja, primjenjuje se zatvor od jedne do deset godina.

³ Parai Franca Scaselatia (Franka Skaselatija), prefekta Kotora.

2) Neprijateljska djela protiv vojnika

A) Nadležnost

Nadležan za suđenje i ovakvih prestupa je Ratni vojni sud, i to s razloga što je ovo određeno Ukazom Ducea od 24. srpnja 1940.-XVIII članom 2, za sve prestupe »predviđene talijanskim Vojnim krivičnim zakonom i Općim krivičnim zakonom koje bi počinili stanovnici okupiranog teritorija na štetu okupacionih oružanih snaga, kao s razloga što se sada primjenjuje u dalmatinskoj zoni Ukaz Ducea od 24. travnja 1941.-XIX.⁴

Potrebno je imati u vidu za slučaj da posebni razlozi ličnog ili kolektivnog karaktera iziskuju hitnu primjenu kaznenih sankcija, da je članovima 6. i 7. Duceovog ukaza od 24. travnja 1941.-XIX određeno da prilikom svih sudjenja pred vojnim sudovima dode do neposrednog sudjenja, koje u očekivanim slučajevima dozvoljava posebnu hitnost postupka i, ako sud zasjedava, postupak bez odlaganja.

B) Kazne

Ratni zakon (čl. 25. i slijedeći) priznaje naziv zakonitog ratnika samo onima koji pripadaju oružanim snagama neke države. I bez poziva na posebne odredbe Vojnog ili Općeg krivičnog zakonika, prema tome jasno je da građanska lica koja naoružana izvrše neprijateljska djela protiv jedinica talijanske vojske ili protiv pojedinih vojnika, moraju se, kako iz razloga prestiža — tako i iz razloga sigurnosti, smatrati kao pobunjenici.⁵ Stoga podliježu smrtnoj kazni.

Ovo je potvrđeno kako aktom br. 2960 od 15. travnja 1941.-XIX od Komande 2. armije, kojim je u tački 1) određeno da »pobunjenici koji bi djelovali protiv naših trupa, ako se zarobe, moraju se odmah strijeljati«, tako i čl. 5. Ukaza ove Komande Armijskog korpusa od 23. travnja o. g., koji glasi: »Tko god izvrši neprijateljsko djelo protiv lica ili stvari okupacionih trupa odmah će se strijeljati«.

3) Djela sabotaže, oštećenja putova, postrojenja, telefonskih, telegrafskih linija itd.

A) Nadležnost

I za takve zločine data je nadležnost vojnim sudovima i može se pristupiti neposrednom sudjenju.

B) Kazne

Potrebno je istaći da akt br. 2690 Komande 2. armije i Naredba ove Komande od 23. travnja o. g. propisuje pouzdana i točna pravila postupka. Prvi stvarno, u t. 2. određuje da oni koji budu uhvaćeni dok vrše

⁴ Redakcija nije pronašla taj ukaz.

⁵ U originalu: »franchi tiratori« (slobodni strijelci).

sama djela, moraju se strijeljati; drugi određuje isto i za svakoga koji bi vršio, kako se vidjelo, neprijateljska djela i protiv »stvari okupacionih trupa«. Kako se ne može sumnjati da u ratno vrijeme i u operativnoj zoni redovni putevi i željezničke pruge, telefonske i telegrafske linije itd. jesu isključivo, ili bar pretežno, određene za službu oružanih snaga, osnovno pravilo u sprečavanju saboterskih djela mora biti za svakoga neposredna upotreba oružja protiv onoga koji bi bio uhvaćen na djelu.

Dalje, u pogledu počinitelaca ovih prestupa koji ne bi bili uhvaćeni na djelu, treba imati u vidu da:

— **Cl. 253.** Općeg krivičnog zakona određuje da se primjenjuje smrtna kazna protiv svakoga koji bi uništio ili onesposobio, u cjelini ili djelomično, makar i privremeno, brodove, avione, konvoje, ceste, postrojenja, skladišta ili druga vojna postrojenja koja su određena za službu oružanih snaga države, ako je djelo izvršeno u korist neke države koja je u ratu protiv talijanske države, ili ako je djelo bilo štetno za pripremu ili ratnu sposobnost države ili za vojne operacije.

U vezi s ovim treba napomenuti da je mjesna djelatnost komunista na podstrekavanju djela sabotaže organizirana akcijom općeg karaktera u korist Rusije, tj. države koja je u ratu s Italijom.

— **Cl. 285.** Općeg krivičnog zakona prijete kaznom smrti svakome tko u cilju ugrožavanja državne sigurnosti počini djelo kojemu je svrha da se prouzrokuju pustošenja, pljačke i haranja na teritoriju države.

— Članovi 252. i 253. sadašnjeg Krivičnog zakona za vojsku predviđaju kaznu smrti za onoga tko uništi ili ošteti, u cilju da više ne služe upotrebi kojoj su namijenjena, željezničke pruge, vodovode, mostove ili druga važna opće korisna postrojenja iz čega bi mogla proizaći šteta vojsci ili jednom njenom dijelu ili državi.

4) Prekršaji propisa o policijskom satu

Nadležni za suđenje prekršitelja prefektovih propisa jesu civilni sudovi.

Napominje se, međutim, da je u ukazima izdatim od strane prefekata izričito određeno da će agenti javne sigurnosti pucati na svakoga tko se zatečen vani poslije policijskog sata ne bi odazvao pozivu da stane.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA

general
R. Dalmazzo

Za tačnost prijepisa
Za pukovnika načelnika Gl. Štaba si. ods.
A. Aliberti

Potpuk. pom. nač. Gl. štaba
(potpis nečitak)

M. P.

BROJ 220

**NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 2. KOLOVOZA 1941. KOMAN-
DI 6. ARMIJSKOG KORPUSA DA PREDU VLAST U KNINU ORGA-
NIMA NDH KAD SE ONI PONOVO VRATE U GRAD¹**

OD KOMANDE DRUGE ARMIJE
KOMANDI VI ARMIJSKOG KORPUSA (preko komande trupa Zadar)

FONOGRAM Br. 6874 od 2/8/1941/XIX — u 10.25 sati

Veza vaš fonogram br. 3818/OP od 1/8. tekuće godine. S povratkom hrvatskih vlasti u Knin treba im ponovo biti vraćena sva vlast. Predaja treba da se izvrši danas, objasnivši im da je naše trenutno preuzimanje vlasti bilo vezano za njihov odlazak iz Knina.

General AMBROSIO

T. Gardini Nello
R. kapetan Apollonio

BROJ 221

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 2. KOLOVOZA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE U VEZI PREDAJE VLASTI U KNINU
ORGANIMA NDH¹**

Zadar, 2/8/1941-XIX

OD KOMANDE VI ARMIJSKOG KORPUSA (preko Komande trupa Zadar)

KOMANDI DRUGE ARMIJE

i na znanje:

KOMANDI GARNIZONA ZADAR i
VLADI DALMACIJE

3836/OP. Maksimalno apsolutno prvenstvo. Teleks 3874 te komande. Pokoravam se i u 17,30 sati izdat ću telefonsko naređenje, ali moram staviti do znanja da će se situacija sigurno pogoršavati s teškim posljedicama za Hrvatsku, za naš prestiž, za sigurnost veza. Želeći da se samovolje i pokolji nastave i pojačaju, kao što će se desiti ponovo dajući moć sadašnjim vlastima, tražim potpuno povlačenje naših trupa iz zone i prekid okupacije željezničke pruge Gračac, puštajući da se borba odvija među zainteresiranim, držeći je daleko od Dalmacije, s poznatim pojašom ograničene sigurnosti. Smatram pitanje veoma važnim i ozbiljnim.

Potpisao general Dalmazzo

T. major Golbertoni

R. potpukovnik Cardona

BROJ 222

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U ZADRU OD 2. KOLOVOZA 1941. KOMANDI GARNIZONA, KVESTORU I KARABINJERIMA U ZADRU O IZVRŠENIM SABOTAŽAMA NA TELEFONSKO-TELEGRAFSKIM LINIJAMA U DALMACIJI¹

H I T N O

KR. PREFEKTURA ZADRA

Odjel: Kb Br. prot. 1560

Zadar, 2. kolovoza 1941-XIX

Predmet: Akti sabotaže na telegrafskim i telefonskim linijama u Dalmaciji na ruke

- KOMANDI VOJNOG GARNIZONA
- KVESTORU
- KOMANDI KARABINJERSKE GRUPE

Bilo je već istaknulo da su u raznim krajevima Dalmacije, u toku prošlog mjeseca srpnja, izvršeni akti sabotaže prekidanjem telegrafskih i telefonskih linija, kako vojnih tako i civilnih.

Činjenica je da je na liniji Split—Zadar, u blizini Kapela — oko 4 kilometra iznad Kaštel Starog — na stupu br. 95, ustanovljeno potpuno presjecanje žica od mreže na stupovima koja ide do Trogira i produžuje za Šibenik i Zadar. Bilo je istaknuto da su akt sabotaže morale izvršiti sposobne i vješte osobe, koje su — popevši se na stup pomoću specijalnih željeznih hvataljki — presjekle, specijalnim kliještima, sve telegrafske i telefonske linije koje vode u pravcu Splita i Trogira, presjekavši ih izolacionom žicom. Istoga dana, na visoravni oko 10 kilometara od Trogira, bilo je utvrđeno zlonamjerno rušenje tri stupa, obilježena brojevima 160—161—162, koji su se nalazili uz lijevi rub ceste i koji su prepiljeni na visini jednog metra od zemlje, uz potpuno uništenje, udarcima sjekire, deset provodnika od bakra i željeza, čime je zaustavljen tok kruženja struje u telegrafskim linijama i prekinuta telefonska veza između vojnih centrala VI armijskog korpusa u Splitu i vojne centrale u Zadru i prostorija Vlade.²

26. srpnja utvrđeno je, također, da je presječena telegrafska linija između Biograda n/m i Sukošana. To oštećenje je izvršeno na oko 2 kilometra iznad mjesta Sv. Filip i Jakov, odmah nakon što su ispalili dvije rakete — prvo plavu a zatim bijelu — prepilile dva stupa telegraf.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br. 5/2-5, k. 5¹⁶.

² Vidi dok. br. 190, objašnjenje 2.

ske linije koja ide uz obalu a na koju se naslanjaju veze br. 35 i 33 Split—Zadar i vojne veze između komande garnizona u Biogradu n/m i komande armije u Zadru, kao i telegrafske veze 1471 i 1472 koje povezuju kopno s otocima, presjekavši kliještima sve te linije i četiri žice u blizini pristaništa na otoku Ugljanu.³

Drugo presijecanje telefonske i telegrafske mreže bilo je izvršeno na kraju dana 14. srpnja u Klisu, kako je to obavijestila Splitska prefektura.⁴

Pored toga, na povratku s jedne inspekcije, funkcioner Inspektorata za tehničko-telegrafske službe za Dalmaciju, na cesti koja vodi za Benkovac, pronašao je jednu drvenu gredu, stavlenu uporedno s ogradama na jednom mostu, očigledno s ciljem da se prouzroči prevrtanje motornog vozila.

Načini na koji su bila izvršena oštećenja i izbor oštećenih linija ukazuju na to da su akte sabotaže izvršile osobe koje odlično poznaju linije i s kojima je rukovodila osoba koja, također, perfektно pozna linije i važnost veza koje se žele zadržati. Treba, također, smatrati da su akti sabotaže bili u vezi s jednim širokim planom akcije usmjerene da prouzrokuje prekid veza za krajnje ciljeve zločinačke politike.

Premda je dosad bilo moguće osigurati popravak prekinutih linija, potrebno je pripremiti i ostvariti, za ubuduće, rigorozne službe nadgleda - nja, radi sprečavanja ponavljanja sabotaže, koje bi, u posebno osjetljivim momentima, mogle da stalno da teško kompromitiraju redovnost veza, s teškim posljedicama u održavanju javnog reda i u odnosu na potrebe vojnog karaktera u cijeloj Dalmaciji.

Potrebno je, zatim, da organi policije, u dogovoru s vojnim vlastima, uvedu odgovarajuće službe, ne samo radi identificiranja i hapšenja odgovornih, već i da bi se spriječio i ugušio s krajnjom energičnošću svaki drugi sličan pokušaj.

Što se Liče te Kvesture, u dogovoru s nadležnim komandama, trebat će hitno da — pomoću policijskih agenata, karabinjera, vojnika M.V.S.N. u stalnoj službi i vojnika i vojnih jedinica — vrsi aktivna i brižljiva izvidanja i obilaženja duž puteva ili mjesta gdje su instalirane telegrafsko-telefonske linije, kako u zonama na kopnu tako i na otocima, s ciljem da se garantira perfektно funkcioniranje tih linija i na apsolutan način spriječi ponavljanje žalosnih akata.

Također se preporučuje sprovođenje pažljivih i brižljivih ispitivanja i traganja radi identificiranja krivaca počinjenih djela, otpočinjući traganje od mjesta gdje su ta djela ustanovljena i nastavljajući ih dalje, osobnim pretragama, pretragama prebivališta i zadržavanjem, gdje god se radi o sumnjivim elementima, o čemu me smjesta obavijestiti o svakoj predostrožnosti.

³ Vidi dok. br. 201 i 217.

Posebno interesiranje u ovom pogledu upućuje se vojnim vlastima, sve dok mogu, uz bok, sadejstvovati sa snagama policije, u cilju sprečavanja bilo kakvog pokušaja vršenja akata sabotaze na našu štetu.

U cilju boljeg konkretiziranja mjera koje treba primijeniti, molim Vas da prisustvujete sastanku koji će se održati 4. tekućeg mjeseca u 17 sati u ovoj Prefekturi.

BROJ 223

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 2. KOLOVOZA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O IZVRŠENIM SABOTAŽAMA NA TELEFONSKO-TELEGRAFSKIM LINIJAMA U K LISU I KOD KAŠTEL STAROG¹

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM i7 Splita Br. 188. —	Načelnik ureda za šifru
---------------------	---	----------------------------

Posiljalac: Splitska prefektura
Zadar, 2/8.41 u 13 sati
3/8.41 u 9 sati

Naznačeno: Vladi Dalmacije
kabinet

Na uvid: JS. Kr. karab.

Predmet:
Oštećenje telegrafске linije

Br. 02233. — Daje se do znanja o slijedećim aktima sabotaze izvršenim kao djelo nepoznatih osoba dana 31. srpnja.

1) Oko 22 sata presječena dva žičana provodnika u Klisu s prekidom vojne telefonske linije kojom se održava veza između garnizona Solin i Klis. Linija je odmah ponovno osposobljena.²

2) Nešto prije zore presječeni su provodnici na telegraf sko-telefonskoj liniji Split—Zadar, u rejonu Kaštel Stari. Linija je odmah osposobljena intervencijom 3. čete telegrafista i čuvara žičnih linija.³

3) U neutvrđeni sat u jutro, presijecanje snopa telefonskih žica na mreži Split—Šibenik, na dijelu Kaštel Stari—Kaštel Lukšić, oko 600 metara od naselja Kaštel Stari/

Direktno dato do znanja kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova. Upravi sigurnosti i Guverneru Dalmacije.

Prefekt — ZERBINO

¹ Original (Upkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 18/3-1, k. 540.

^{2, 3} i ⁴ Ova rušenja Izvršili su članovi partije iz Solina i Klisa.

BROJ 224

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 2. KOLOVOZA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O OŠTEĆENJU TELEFONSKO-TELEGRAFSKE LINIJE IZMEĐU KAŠTEL SUCURCA I KAŠTEL GOMILICE¹

Dešifrirano : AP:	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 191. —	Načelnik ureda za šifru:
----------------------	---	-----------------------------

Pošiljalac: Splitska prefektura
2/8.41 u 23sata
Zadar 3/8.41 u 10 sati

Naznačeno: Vladi Dalmacije
kabinet

Na uvid: JS. Kr. karab.
Predmet :
Oštećenje telegrafske linije

Br. 02270.— Noću na drugi ovog mjeseca, duž željezničke pruge Kaštel Sućurac—Kaštel Gomilica, nepoznate osobe su prekinule telegrafsku liniju presijecanjem dva telegrafski stupa.²

U blizini željezničke pruge pronađena dvije sjekire koje su upotrebljavali saboteri.

Prefekt — ZERBINO

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 19/3-1, k. 540.

² Ovu akciju izvršila je diverzantska grupa kojom je rukovodio Ante Bonacin iz Kaštel Sućurca.

BROJ 225

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 3. KOLOVOZA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O CILJEVIMA USTANKA U KNINSKOJ
KRAJINI¹**

¹ ~ OD KOMANDE VI ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI DRUGE ARMIJE
KOMANDI TRUPA ZADAR,
radi dostavljanja Guvernatom Dalmacije

3862/OP. Nikakvih značajnijih novosti. Posebno pronađeni prekidi telefonskih i telegrafskih linija na teritoriju Dalmacije već su popravljani. Vijesti koje se odnose na ustanak² u toku potvrđuju ciljeve već naznačene i tako pobuna, pokolji i pljačke izvršene od ustaša nemaju nikakvu agresivnu namjeru protiv Italije, niti komunističkih pobuda, nikakav razlog mržnje protiv Hrvatske kada ona garantira život i sigurnost. Svakog dana stižu iz unutrašnjosti naoružani elementi. Izgleda da su pobunjenici prilično dobro svrstani u formacije, a konstatirano je i prisustvo bivših srpskih oficira. Posjeduju dosta oružja, uključujući i poneki puško-mitraljez. Komanda ustanka izgleda da je u Drvaru. Smatram da odluka vezana za naše ponašanje i vladavinu treba biti donijeta što hitnije, kako se ne bi dozvolilo da komunistički elementi preuzmu uzde pokreta i izazovu akcije usmjerene i protiv nas.

general DALMAZZO

Komandant trupa Zadar
3. kolovoza 1941/XIX

Dežurni oficir
kapetan Renato Baroni

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 22/3-1, k. 540.

² Odnosi se na ustanak u Kninskoj krajini.

BROJ 226

**BRZOJAV KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 3. KOLOVOZA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE U KOME OBAVJEŠTAVA O ZAHTJEVU
GUVERNERA DALMACIJE ZA HITAN POČETAK RADA VOJNOG
SUDA U ŠIBENIKU¹**

TELEFONSKA DEPEŠA

Iz Splita
Od VI armijskog korpusa
Komandi 2. armije
i na znanje
Guverneru Dalmacije

Broj 1112/A. C. Ekselencija guverner jako požuruje da odjel suda s maksimalnom hitnošću obeća početak svog funkcioniranja u Šibeniku, imajući u vidu sadašnje okolnosti i potrebe, požurujući primjere pravde.²

General Dalmazzo

Prenio: Poručnik De Renzi

Primio: kapetan Cavalli — u 19.20 sati 3/8/41.

BROJ 227

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 4. KOLOVOZA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O MJERAMA ZA POSJEDANJE POJASA
IZMEĐU KNINA I LOVINCA I KNINA I SINJA¹**

KARLOVAC SPLIT Br. 25 — 72 — 4/8/1941-XIX u 14sati

OD KOMANDE VI ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI 2. ARMIJE (preko trupa Zadar)

i na znanje:

KOMANDI GARNIZONA ZADAR i
VLADI DALMACIJE

3937 OP. Veza vaš br. 6930. Zauzimanje pojasa sigurnosti ide dobro, također i sa stanovišta osiguranja funkcioniranja željezničkog prometa.

Otpočet ću sa zauzimanjem pojasa počevši od dijela koji, u grubom,

¹Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 51/25, k. 82.

²Vidi dok. br. 292 i 308.

³Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 9d/o, k. 540.

obuhvaća dionicu između Lovinca i Knina. U pojasu između približne linije Lovinac—Gračac—Knin i rijeke Zrmanja. Ostaje kao zaključak dogovoreno da svu vlast preuzmu naše vojne vlasti, a sve hrvatske jedinice i naoružane osobe da budu povučene i razoružane i da se savjesno i brižljivo nastavi sa razoružanjem civilnog stanovništva. Molim da mi se, prije nego izdam buduća naređenja, potvrdi da li takve namjere odgovaraju direktivama te komande. Prije nastavljajući okupacije drugog dijela pojasa Knin—Vrlika—Sinj—Omiš postarat će se za povlačenje garnizona iz Makarske i Imotskog, shodno mom telegramu 3858/OP od 2. ovog mjeseca.

General DALMAZZO

Vidio načelnik štaba, pukovnik
potpukovnik, zamjenik načelnika
štaba R. Castagnoli

Prenijeto teleprinterom u 15,25 sati
Prenio poručnik De Renzi
Primio kapetan Costamaglia

BROJ 228

BRZOJAV GUVERNERA DALMACIJE OD 4. KOLOVOZA 1941. GLAVNOJ KOMANDI MILICIJE U RIMU O SVOJOJ PODRŠCI KOMANDANTU 6. KORPUSA ZA UPUĆIVANJE GRANIČNOG BATALJONA NA GRANICU IZMEĐU DALMACIJE I NDH¹

POLAZNI TELEGRAM

Br. 1030

Glavnoj komandi milicije V. S. N. Zadar, 4. kolovoza 41/XIX u 1.30 s.

R i m

Lično za zamjenika generala Gilbatiija. General Dalmazzo, komandant armijskog korpusa u Splitu, dao je do znanja Komandi 2. armije da je potrebno raspolagati s jednim graničnim bataljonom radi nadgledanja granice između Dalmacije i Hrvatske. Bezuvjetno podržavam taj zahtjev, jako požurujući njegovo ispunjenje, s obzirom na sadašnju situaciju.

Srdačno.

Bastianini

26/3-1, k. 540.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Vrh, arhiva talijanska, reg. br.

BROJ 229

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 4. KOLOVOZA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O RAZARANJU PRUGE KOD SPLITA I ISKLIZNUĆU VLAKA¹

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 218.—	Načelnik ureda za šifru
---------------------	--	----------------------------

Pošiljalac: Splitska prefektura 4/8. 41. u 13 sati
Zadar, 4/8. 41. u 18 sati
Naznačeno: Vladi Dalmacije
kabinet

Predmet :
Iskliznuće teretnog vlaka
iz željezničkih tračnica

Na uvid JS — Kr. karab.

Pov. br. 19. — Danas, 4. kolovoza, u 1.45 sati iskliznuo je teretni vlak, sastavljen od lokomotive koja je vukla 4 prazna vagona.² Upravitelj vlaka, hrvatske nacionalnosti, teško ranjen, ostali personal nepovrijeđen.

Otišao sam na lice mjesta i konstatirao: iskliznuće vlaka se dogodilo na 310 km od Ogulina a 15 km od Splita. Željeznička pruga je razorena na dužini od 15 metara, vadenjem i prevrtanjem tračnica od tehnički osposobljenih osoba, računajući kao minimum 30 osoba da bi se mogao obaviti rad na namještanju 4 tone pruge.

Službu nadgledanja vršile su patrole teritorijalnih alpinskih jedinica. Predlažem preduzimanje sljedećih mjera:

- 1) Ukinuti željeznički saobraćaj noću, uz pojačanje prometa danju;
- 2) Zamijeniti jedinice za nadgledanje sa osobama koje nisu u bliskom kontaktu s mjesnim stanovništvom;
- 3) Upravljanje da preuzme talijanska strana;
- 4) Napraviti odgovornim stanovnike zona preko kojih prolaze linije željezničkih komunikacija, konfiscirajući im dobra i preseljavajući im obitelji u slučaju nezgoda i oštećenja itd.

Prefekt Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 27/10-2, K. 542.
² Vidi objašnjenje 4 uz dok. br. 16.

BROJ 230

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U ZADRU OD 5. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O POLITIČKOJ, EKONOMSKOJ I PREHRAMBENOJ SITUACIJI U ZADARSKOJ PROVINCIJI TOKOM SRPNJA¹

Zadar, 5. kolovoza 1941.-XIX

KR. PEFEKATURA ZADRA

Kab. Br. prot. 1672 •—

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Kabinet

R I M

Predmet: Izvještaj o političkoj, ekonomskoj i prehrambenoj situaciji u Zadarskoj provinciji — mjesec srpanj 1941/XIX

Politička situacija

Na anektiranom teritoriju u igru ulaze rani faktori: prije svega održava se dobrom; povećano je javno raspoloženje i u odnosu na rat.

Sa živim interesiranjem se prate događaji u Hrvatskoj i veći dio stanovništva se nada da se problemi mogu riješiti s potvrđivanjem talijanskog prestiža i proširivanjem suvereniteta na susjedne teritorije, povezane sa sadašnjom talijanskom Dalmacijom etničkim vezama i ekonomskim interesima.

Na anektiranom teritoriju u igru ulaze razni faktori: prije svega opća antipatija prema Italiji, od elemenata drugih nacionalnosti; u drugom redu — odraz koji na stanovništvo ima rat, a naročito krvava borba između Srba i Hrvata; treće — prisustvo elemenata privrženih komunističkoj internacionali, ili pak subverzivnim principima.

Hrvati i pravoslavni Srbi su protiv nas. Naročito među Hrvatima se pronosi glas i pothranjuje nada da se stvari moraju izmijeniti i da će mnogi dijelovi zemlje, koji su danas talijanski, doći pod Hrvatsku. Glasovi i nade, koje posebno pothranjuju ustaše, popovi i struje preko granice. — Hrvati i Srbi gledaju: jedni na Njemačku a drugi na Rusiju, i u trijumfu ovih nacija nadaju se da dostignu postizanje svojih ambicioznih teritorijalnih pretenzija.

Pa, ipak, ustaški pokret je prošlog mjeseca smanjen. Međutim, intenzivnija je bila aktivnost hrvatskog klera, zbog čega su trojica sveće-

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb.

nika bila opomenuta, a jedan predložen za internaciju, jer se pokazalo da je njihova aktivnost među stanovništvom bila čisto neprijateljska prema nama.

Konflikti između Hrvata i Srba, koji surovo rastržu i čine davljom teritoriju preko granice, pored ostalog — izmijenili su, u provincijama Zadra i Splita, ponašanje pravoslavnih Srba, koji — zadojeni neizlječivom mržnjom, koja je danas postala življa zbog nedavnih krvavih pokolja koji se neprestano nad njima vrše — traže da ih se stavi pod zaštitu talijanske zastave.

Stoga, danas, srpski elementi pokazuju veću naklonost prema nama i željeli bi da neki hrvatski kotari pređu pod Italiju.²

Mnogi Srbi preko granice, da bi izbjegli progon od strane Hrvata, sklonili su se (njih oko 900) u okvir naših granica,³ a akcije Srba protiv ustaša, uvjetovale su da naše trupe drže posade u hrvatskim mjestima, kao u Gornjem Erveniku i Kninu. Mnogi od njih su se vratili u svoja mjesta. Ali priticanje se nastavlja iz drugih mjesta. Među ovim srpskim izbjeglicama, od kojih neki vode i svu svoju stoku, može se zaključiti da nema opasnih elemenata.

Na kraju ne bi trebalo izostaviti da se čuje o efektima prisustva u Provinciji komunističkih elemenata i komunističke propagande, čime je umalo cijela zemlja prožeta.

Ponovno oživjeli nakon rata SSSR-a i budalastih nada u pobjedu boljševika, koristeći se hrvatskim i dalmatinskim nezdodama, komunisti se pokreću i njihova aktivnost, prije svega uvijek potajna, svodi se na prisustvo letaka, pojavu subverzivnih parola u Šibeniku, vršenje akata sabotaže koji se sastoje od rušenja telegrafskih stupova i prekidanja telefonskih linija, koji su utvrđeni duž obale Zadar—Biograd n/m, na otoku Pašmanu i duž ceste Šibenik—Lozovac.⁴

Osim toga, u Šibeniku je, u tvornici »Dalmatienne«, noću 31. srpnja, eksplozivom izbačena jedna pumpa za hlađenje. Taj akt izgleda da je bio osveta zbog otpuštanja radnika.⁵

Sva ova aktivnost je, naravno, posebno i aktivnopraćena odstrane svih organa policije. Istrage ipretrage supridonijele ipridonijet će identifikaciju brojnih elemenata: 18 ih je već internirano, dok su 24 predložena za interniranje.

Osim toga, izvršene su zapljene radio-aparata, zatvaranje javnih lokala u kojima su se sastajali opasni i sumnjivi elementi, dok su posvuda pojačane službe nadgledanja, uspostavljajući, pored ostalog, jednu gušću mrežu graničnih mjesta i službi sigurnosti, u dogovoru s vojnim vlastima.

Potrebno je, ipak, istaći da, usprkos što je situacija komplicirana i osjetljiva, navedena djela se pojavljuju kao povremena i izvršena od izoliranih elemenata, dok nijedno uznemirenje javnog reda nije registri-

² Vidi dok. br. 29, 46, 56 i 360.

³ Vidi dok. br. 273, 360 i 365.

⁴ Telegrafsko-telefonske linije kod Biograda su pokidane 26. srpnja, a na cesti Šibenik—Lozovac 1. kolovoza (vidi napomenu 3 uz dok. br. 201 i dok. br. 273).

⁵ Vidi dok. br. 25 i 217.

rano od strane stanovništva, koje se kompletno drži pasivno i skoro izvan naše političke aktivnosti.

Aktivnost Partije stalno napreduje, razvijajući se na ovoj novoj zemlji, a tako isto i administrativna i ekonomska aktivnost, za potrebe pojedinih organa vlasti u Provinciji.

U staroj Provinciji⁶ aktivnost klera i katoličke akcije nisu se pokazale identičnim s onim subverzivnim i antifašističkim.

Odnosi između hijerarhije Partije i civilne vlasti Provincije su uvijek bili dobri i osiguravali su blisku radnu suradnju.

Ekonomska situacija

Aneksija Dalmacije Italiji je, na ekonomskom planu, dovela do novih činjenica koje su uvjetovale izmjenu situacije koja je postojala prije rata. Te činjenice su:

- 1) povećanje broja stanovništva;
- 2) pomanjkanje nekih roba, koje je zavisno od rata za benzin, petrolej, špirit, željezo, robe neophodne za lokalnu industriju, ili od nabavki drva, vina itd. koje je izvršila vojska u manjem obimu;
- 3) nedostatak jake poljoprivredne proizvodnje u anektiranim mjestima.⁷

⁷ Dalji dio teksta nedostaje.

BROJ 231

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U ZADRU OD 6. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O PREKIDU TELEFONSKO-TELEGRAFSKE LINIJE BENKOVAC—OBROVAC I ZA ODMAZDU STRIJELJANO 6 OSOBA¹

6. 8. 1941.-XIX

T E L E G R A M

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — Sigurnost

RIM

Br. 05276. Noću 1. na 2. ovog mjeseca nepoznate osobe pilile su temelje telegrafskih i telefonskih stupova duž ceste Benkovac—Obrovac, prouzrokujući prekid komunikacija.² Počinitelji zločina su osobno identificirani kao seljaci hrvatskog porijekla Verkić Toime Milan, 29 godina; Verkić Tome Šime, 17. godina; Verkić Ante Marko, 23 godine i Verkić Ante Rade, 20 godina, u čijim stanovima je pronađen jedan pištolj koji se puni od sprijeda, jedan bodež, rastavljeni meci za vojnu pušku i jedan par škara za odrezivanje.

Naprijed navedene osobe uhapšene su navečer 4. ovog mjeseca, a jutros u zoru su strijeljane u garnizonu Benkovac, zajedno sa seljacima grčko-pravoslavne vjeroispovjesti Kupak (Cupac) Ilijom pok. Stevana, 30 godina, i Stegnjajić Spasom pok. Šime, 45 godina, kod njih je za vrijeme pretrage u vezi s ovim slučajem, od strane karabinjera i vojnika naprijed navedenog garnizona, nadeno da svaki od njih posjeduje vojničku pušku s municijom.³

Prefekt Binna

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 6/2-1, k. 546.

² Telegrafsko-telefonske linije na putu Benkovac—Obrovac isjele su seoske partizanske grupe iz okolice Benkovca. Strijeljani su osumnjičeni kao učesnici ove akcije zato što je kod njih pronađena izvjesna količina žice, koju su oni skinuli s oborenih stupova radi svojih potreba.

³ Vidi dok. br. 232.

BROJ 232

SPISAK S PODACIMA ZA DEVET OSOBA S PODRUČJA BENKOVCA
KOJI SU STRIJELJANI 6. KOLOVOZA¹

SPISAK POGUBLJENJA IZVRŠENIH NA TERITORIJU BENKOVCA

Red. br.	Prezime, ime, oćinstvo, materinstvo, mjesto i datum rođenja, prebivalište i profesija pogubljenih osoba	Nacionalost	Religiozna pripadnost	Mjesto gdje je izvršeno pogubljenje	Datum kada je izvršeno pogubljenje
1	2	3	4	5	6
1	STEGNJAJIC (Stegnajic) Spasoje pok. Sime i Anice ALA VANJA Alavagna), rođen u Kuli Atlagića, Benkovac, 18. prosinca 1896, prebivalište Kula Atlagića, seljak.	Srbin	pravoslavna	Benkovac	6/8/1941.
2	KUPAK (Cupac) ILIJA pok. Stevana i Joke PROSTRAN rođen 16/1/1911. u Korlatu, gdje i boravio, sei lak.	"	"	..	
3	VERKIĆ (Vrkic) Rade Antin i Ike NEKIĆ (Nekic), rod. 15/4/1921. u Korlatu, gdje i boravio, seljak	Hrvat	katolička	"	-
4	VERKIĆ (Vrkic) Marko Antin i Ike NEKIĆ (Nekic), rođen 10/2/1919. u Korlatu, gdje je i boravio, seljak	-			"
5	VERKIĆ (Vrkic) Mile Tomin i Matije VRKIĆ (Vrkic), rođen 1/9/1912. u Korlatu, gdje i boravio, seljak	*	"	-	"
6	VERKIĆ (Vrkic) Sime Tomin i Matije VRKIĆ (Vrkic), rođen 10/1/1924. u Korlatu, gdje i boravio, seljak	»»	>*

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, ree. br. 23/12-4, k. 542.
*Vidi dok. br. 231.

1	2	3	4	5	6
7	STIPIĆ (Stipich) Stipe pok. Ante i Mimar (Mimaz) Stane, rođen u Lišanima 16/8/1923, prebivalište u Lišanima	Hrvat	katolik	Benkovac	6/8/1941.
8	STIPIĆ (Stipich) Stipe pok. Kuzme (Gusmana) i Cvite KARUM (Svita Carum), rođen u Lišanima 6/2/1923, prebivalište u Lišanima, seljak	..	■>	"	u
9	MIJAČ (Mijach) Šime Simin i MERITIĆ Rožice (Meritić Vozica), rođen u Lišanima 16/8/1923, prebivalište Lišani, seljak	>•		.	

BROJ 233

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U ZADRU OD 6. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O HAPŠENJU SEDAM OSOBA KOD LIŠANA OD KOJIH SU TROJICA STRIJELJANA¹

T E L E G R A M

Zadar, 6. kolovoza 1941.-XIX

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — Sigurnost

RIM

Br. 05275. Noću 4. na 5. kolovoza karabinjeri iz stanice Bribirske Mostiine (Zadar) uhapsili su blizu Lišana 7 osoba, od kojih je jedan bio naoružan vojničkom puškom, jedan pištoljem a treći ručnom bombom. Trojica naoružanih² su prsdvedeni u Benkovac, gdje su jutros 6. ovog mjeseca strijeljani,³ o čemu se starao garnizon, dok će preostali biti predloženi za interniranje.

Prefekt Binna

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Vn, arhiva talijanska, reg. br. 11/2-1, k. 546.

² Na kraju izvještaja dopisano rukom i dat znak da se ubaci na ovo mjesto: stipić Stipe pok. Kuzme, 25 godina; Mijač Šime Šime, 18 godina i Stipić Stipe pok. Ante, 18 godina, svi seljaci Hrvati.

³ Vidi dok. br. 232.

BROJ 234

IZVJEŠTAJ CETE KRALJEVSKIH KARABINJERA IZ ZADRA OD 6.
KOLOVOZA 1941. GOD. O NAPADU USTANIKA NA ŽANDARMERIJSKU
STANICU PLAVNO¹

TERITORIJALNA LEGIJA KR. KARABINIERA U ANCONI
G r u p a Z a d a r

N 1/146 prot. Pov. od Zadar, 6. kolovoza 1941.-XIX

Predmet: Vijesti s one strane granice.

KR. GUVERNATORATU DALMACIJE — Kabinet	Zadar
KR. PREFEKTURI	Zadar
KR. GUVERNATORU — Glav. inspektoratu javne sigurnosti	Zadar
KOMANDI KR. KARAB. GUVERNATORATA	Zadar
KR. KVESTURI	Zadar

Doznaje se iz vjerodostojnog izvora da su u Plavnom, koji leži oko 10 km sjeverno od Knina, ustanici² opljačkali mjesto nakon što su poubijali sve žandare.

Dana 4. ov. mj. nastavljen je odlazak iz Kistanja useljenih Srba. Tvrdi da su mnogi od njih krenuli u Hrvatsku da povećaju broj ustanika.

PRIVR. KOMANDANT GRUPE
kapetan
Umberto Buonassisi

(M. P.)

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 35/3, k. 540.

² Napad na Plavno izvršila je Plavanjska ustanička četa i razoružala 15 žandara (vidi dok. br. 381).

BROJ 235

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 6. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O ŠTRAJKU BRIJAČKIH RADNIKA U SPLITU¹

KR. PREFEKTURA SPLITA

Br. 01402 Odjel Jav. Si/g.

Split, 6. kolovoza 1941/XIX

Predmet:
Štrajk brijačkih radnika

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Glavna uprava javne sigurnosti
Odjel političke polidje

R I M

i na znanje — GUVERNATORU DALMACIJE

Z A D A R

Ispunjavajući obećanje sadržano u mom telegramu pod istim brojem, od 18. srpnja ove godine, saopćavam — radi znanja — slijedeće:

Poslije podne, 17. srpnja ove godine, oko šezdeset brijačkih radnika, odnosno skoro dvije trećine ove kategorije radnika, nisu došli na posao u znak protesta da im se povećaju plaće.²

Međutim, slijedećeg jutra, 18. srpnja, budući da su tokom noći nekoji bili uhapšeni, svi štrajkaši su se, zbog bojazni od intervencije policije, vratili na posao.

Istog dana, 18. 7. mjesna Kvestura je uspjela da pronade i zaplijeni jednu predstavku uručenu vlasnicima, potpisanu od 67 radnika.

Ovom predstavkom, napisanom na hrvatskom, tražena je povišica plaća, s obzirom na povećane troškove života, prouzrokovana povećanjem kursa razmjene od 30 na 38 lira za 100 dinara.

Zahtjev, premda je izražen u kolektivnom obliku, nije sadržavao nikakvu prijetnju štrajkom, dok je, međutim, u tom cilju vršena jedna pod-mukla propaganda od sedam sastavljača navedene predstavke, koji su već bili utvrdili da će se štrajk održati istodobno s podnošenjem zahtjeva za povećanje plaće.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 4/4-1, k. 540.
² Vidi dok. br. 11, 12 i 13.

Iste noći, 17. na 18. srpnja i slijedećih dana, od iste Kvesture, bili su uhapšeni slijedeći briački radnici, jer su — zbog njihovog ranijeg političkog držanja — bili jako sumnjivi kao mogući podstrekači na štrajk:

1. Pađen Marčelo, pok. Vicka i pok. Luaije Buneta, rođen u Ledenici, nastanjen u Splitu — u Mladenovoj ulici br. 11;
2. Mitrović Ivo, Lovrin i Kristine Pajić, rođen 12. 5. 1920. u Splitu, gdje i nastanjen — u ulici Kraj Sv. Luke br. 6;
3. Jelaska Marin, pok. Petra i Domine Tudor, rođen 8. 8. 1912. u Splitu, gdje i nastanjen — u Bilanovoj ulici br. 1;
4. Jelačić Vinko, Fabjanov i Anke Sirišević, rođen 24. lipnja 1914. u Splitu, gdje i nastanjen — u Jerinoj ulici br. 12;
5. Šabadi Lajoš, Josipov i Katarine Sigmund, rođen 25. kolovoza 1910. u Bajmoku, nastanjen u Splitu, Marulićeva ulica br. 1;
6. Jakaša Ratomir, Stjepanov i Pauline Jakaša, rođen 12. 8. 1914. u Splitu, gdje i nastanjen — u ulici Mangierova br. 12.

Na osnovi ispitivanja naprijed navedenih i sprovedenih istraga, proizlazi da je uručenu predstavku, kojom se tražilo povećanje plaća, sastavio izvjesni Antonini Ivan iz Makarske, koji nije detaljnije identificiran, a koji je, kako potvrđuju svi ispitivani, osobno odlazio u svaki lokal i pozivao briačke radnike da potpišu predstavku. Nakon štrajka od 17. 7. Antonini se je udaljio iz Splita, sklonivši se, kako se smatra, na obližnji hrvatski teritorij.

Na osnovi ispitivanja navedenih osoba i sprovedenih istraga, proizlazi da su Antoniniju, u pripremi štrajka, uglavnom pomagali Pađen Marčelo pok. Vice i Jakaša Ratomir, Stjepanov, koji su naprijed opisani, a koji su drugovima prenosili naređenje da se uzdrže od rada.

Stoga je mjesna Kvestura optužila Vojnom sudu 2. armije Antoninija, koji je u odsutnosti, Padena i Jakaše, koji su uhapšeni, dok su ostali pušteni, uz prethodno upozorenje u smislu zakona.

Izvjesni Baure, sin Marka i Katarine Kolar, rođen 19. prosinca 1912. u Đakovu — Hrvatska — gdje je i nastanjen, budući da se pokazalo da je učestvovao u štrajku, istjeran je iz Kraljevine kao nepoželjan elemenat.

PREFEKT

Paolo Zerbino, v. r.

BROJ 236

**SAOPĆENJE PEFEKTURE U SPLITU OD 7. KOLOVOZA 1941.
O STRIJELJANJU U BENKOVCU I PREDVIDENIM REPRESALJAMA
NAD STANOVNIŠTVOM¹**

STRIJELJANI SABOTERI

Po kratkom postupku strijeljana su slijedeća lica zato što su oštetila
1 razorila telegrafске i telefonske linije na putu Benkovac—Obrovac:²

Verkić Tome Milan; Verkić Tome Simun; Verkić Ante Marko; Verkić Ante Rade.

U njihovim stanovima nađeni su oružje i municija.

Na isti način su kažnjena slijedeća lica kod kojih su nađene bombe, eksploziv i oružje:

Kupak Ilija pok. Stefana; Stegnjaić Spaso pok. Kuzmana; Stipić Stipe pok. Kuzmana; Mijač Šime od oca Šime; Stipić Stipe pok. Ante.

*

Neumoljiva fašistička pravda pogodila je bandu zločinaca koji su se počinjenim djelom oglasili neprijateljima mirnog napretka i domovine.

Poslije vjekovnih borbi i slavni žrtava, stvaralačka sposobnost talijanskog plemena izgradila je veliku zgradu naše civilizacije, najvišu među onima koje historija poznaje.

Fašizam se godinama borio očajničkom hrabrošću da bi spasio Italiju i njeno najplemenitije idejno naslijeđe koje su joj ostavili talijanski velikani i mučenici, ne može da pruži utočište divljaštvu!

Ako ne pomaže uvjeravanje, primjer i propovijedanje dobrote, onda — radi općeg dobra — odmazda je neizbježna.

A nesavladivo divljaštvo suzbija se olovom!

PREFEKT PROVINCIJE SPLIT

Pošto je utvrdio da se zločinačka i vandalska djela od strane nepoznatih i dalje vrše na željezničkim, telefonskim, telegrafskim i cestovnim komunikacijama;

pošto na osnovi raznih potvrđenih indicija smatra da stanovništvo odnosnih teritorija ne stoji po strani kad su u pitanju ta oštećenja;

¹ Dokument (odštampan, na talijanskom jeziku, na trećoj strani lista »San Marco« od 7. kolovoza 1941.) u Arhivu VII, reg. br. 7/1-1, k. 549.

² Telegrafsko-telefonske linije na putu Benkovac—Obrovac isjekle su noću 1/2. kolovoza seoske partizanske grupe iz okolice Benkovca (vidi dok. br. 231, 232 i 233).

uvidjevši stoga hitnu potrebu da svim raspoloživim sredstvima prekinu pomaganje i solidarnost nepromišljenih pojedinaca, koji očigledno doprinose nekažnjavanju odgovornih zločinaca na čijoj savjesti leže i nevine ljudske žrtve;

u okviru svoje nadležnosti

N A R E D U J E

Svi stanovnici su obavezni da odmah prijave najbližoj komandi karabinjera ili Kr. vojske djela ili pokušaje sabotaže za koje saznaju i da lično sudjeluju, prema svojim mogućnostima, u otkrivanju i hapšenju posredno ili neposredno odgovornih.

U težim slučajevima i onda kada i pored pretraživanja i primjene drugih mjera ne bude moguće uhapsiti ili utvrditi vinovnike, svi stanovnici zone na razdaljini od 2 km od mjesta udesa, bit će prognani iz Kraljevine Italije ili konfinirani, a njihova imovina konfiscirana.

Ova naredba stupa na snagu na dan 8. kolovoza 1941-XIX, a općinski komesari će je istaći i objaviti naročito u onim mjestima na koja se to najviše odnosi.

Split, 5. kolovoza 1941-XIX

PREFEKT
dr Paolo Zerbino

BROJ 237

DOPIS GUVERNATORATA DALMACIJE OD 7. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA KOJIM GA UPOZNAJE SA
SADRŽAJEM ODGOVORA ORGANA NDH U POVODU
PONOVOG PREUZIMANJA VLASTI U KNINU¹

V L A D A D A L M A C I J E

Šifrirani telegram

Poslat 7. kolovoza 1941-XIX

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA — RIM

1073. Telegram od V. E. br. 52

Komanda VI armijskog korpusa mi je saopćila tekst izjava, izdatih pismeno 2. ovog mjeseca komandantu divizije Sassari od civilnih i vojnih hrvatskih vlasti u Kninu, koje niže prevodim:

»1) Dolje naznačene hrvatske vlasti u sadašnjem trenutku i sadašnjoj situaciji ne osjećaju se sposobnim da ponovno preuzmu vlast, držeći talijanske trupe samo za obranu Knina. Danas ne mogu izjaviti kada će biti u stanju da mogu ponovno preuzeti vlast, to će zavisiti od naređenja koja trebaju dobiti od svoje vlade i od snaga koje bi im hrvatska vlada trebalo da stavi na njihovo raspolaganje.

2) Dolje naznačene hrvatske vlasti ne osjećaju se sposobnim da drže vlast bez prisustva talijanskih snaga i osiguranja funkcioniranja željezničkih, telegrafskih i cestovnih komunikacija, sve dok hrvatska vlada ne bude mogla uputiti odgovarajuće snage.«

Navedene izjave su potpisali: veliki župan Nikolić;² pukovnik Cordašić, komandant 15. pješadijskog puka i pukovnik Boić³ iz 2. žandarmerijskog puka.

BASTI ANINI

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 40/3-1, k. 540.

² Ante

³ Boić, zapovjednik 2. žandarmerijskog puka.

BROJ 238

IZVJEŠTAJ ZADARSKE GRUPE TERITORIJALNE LEGIJE KARABINJERA OD 7. KOLOVOZA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O DRŽANJU USTAŠA I SITUACIJI U KNINU NAKON PREUZIMANJA VLASTI OD STRANE TALIJANSKE KOMANDE¹

TERITORIJALNA LEGIJA KRALJ. KARABINJERA U ANCONI
GRUPA ZADAR

N 1/147 protokola

Povjerljivo

Zadar, 7. kolovoza 1941-XIX

Predmet: Vijesti preko granice

KRALJ. GUVERNATORATU	DALMACIJE — Kabinet	Zadar
Kr. PREFEKTURI		Zadar
KRALJ. GUVERNATORATU — Glavnom inspektoru	Javne sigurnosti	Zadar
KOMANDI KR. KARAB. KRALJ. GUVERNATORATA		Zadar
KR. KVESTURI		Zadar

Iz pouzdanog i potpuno nezainteresiranog izvora doznaje se da situacija u Kninu, pošto je vojnu komandu preuzeo talijanski garnizon, izgleda nekako zamršena i nejasna, što između ostalog izaziva nepovoljne komentare na naš račun.²

Komanda hrvatske divizije,³ koja se na prvu vijest o pobuni razbjegla, vratila se u mjesto i ponovo je zauzela zgradu u koju se nakon pobune bio smjestio komandant talijanskog garnizona.⁴

Ustaše, a među njima i oni koji su osumnjičeni kao izvršioći najstrašnijih zločina, slobodno, drsko i bezočno se kreću, što je očito znak reakcije zbog kukavičluka koji su pokazali bježanjem pred ustanicima.

Sve se to odigrava pred očima talijanskih vlasti za koje se kaže da ne postupaju energično i odlučno kako bi to situacija zahtijevala. Komandantu ustaša dozvoljeno je da ponovo obuče uniformu. Vrš se hapšenja, a sutradan uhapšeni se puštaju na slobodu. Nisu poduzete nikakve mjere protiv izvršilaca najzvjerskijih zločina.

Tu neodlučnost i to milosrđe većina pripisuje bilo našoj slabosti bilo saglašavanju sa svim onim što se desilo u Hrvatskoj, što umanjuje naš prestiž i što se odražava i na nedavno pripojenom teritoriju, a danasve u pograničnoj zoni, gdje, i pored naše okupacije, narod živi u užasnom strahu od represalija od strane ustaša. Neka to potvrdi doga-

¹ Kopija originala (tipkana na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 34/10-1, k. 512.

² Vidi dok. br. 212 i 216.

³ U Kninu se nalazio Stožer 15. pješake pukovnije i 2. oružničke pukovnije.

⁴ General Furio Monticelli, komandant divizije »Sassari« (vidi dok. br. 216).

đaj, o kojem je već izviješteno, koji se desio prije nekoliko dana, kad se zbog pronijete vijesti o prisustvu ustaša u selima terorizirano seosko stanovništvo sklonilo u Kistanje.

Prema držanju ustaša koje, kao što smo kazali, ima sva obilježja drskosti i bezočnosti može se naslutiti da će situacija biti gora od one prije pobune ako Talijani napuste Knin. Doista opće je uvjerenje da bi ustaše u tom slučaju iskalile na stanovništvu svoj bijes koji je pojačan uslijed nedavnih događaja.

Većina je mišljenja da bi prema svemu tome talijanska vlada morala zauzeti odlučniji i energičniji stav ili pak pokazati potpunu nezainteresiranost za hrvatska zbivanja, povući se u svoje granice i brinuti se za njihovu zaštitu da tako osigura obranu i otkloni opasnost od bilo kakvog prodiranja.

Tako se doista primjećuje, ako bi se ovako nastavilo, da ćemo, osim slabljenja našeg prestiža, odbiti od sebe bilo Hrvate ili, bolje, ustaše, koji u našoj prisutnosti vide smetnju izvršenju svog programa da uklone sve pravoslavne Srbe, a isto tako i Srbe koji bi mogli da nas okrive za saučesništvo u prošlim ili budućim represivnim mjerama.

PRIVREMENI KOMANDANT GRUPE
kapetan

Umberto Buonassisi

M. P.

BROJ 239

BRZOJAV GUVERNATORATA DALMACIJE OD 8. KOLOVOZA 1941.
PREFEKTU SPLITA KOJIM GA UPOZNAJE ODLUKOM MUSSOLINIJA
DA SE 200—300 ŽIDOVA PREBACI IZ SPLITA U ALBANIJU¹

rukom: šifriran i poslat u 23 sata

S. P.

8. kolovoz 1941. XIX

Prefekt

1094.

Split

U noti 902 od 22. srpnja Predsjedništvo Savjeta obavještava da je Duce ovlastio privremeno prebacivanje 200—300 Židova iz Splita u Albaniju. Odredbe u vezi s tim saopćit će Ministarstvo vanjskih poslova. Odluke ove Uprave u vezi s ostalim strancima izbjeglim tamo naknadno će biti saopćene.

Za Guvernera: Bozzi

3/5-5, k. 541.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

BROJ 240

DOPIS PREFEKTURE U ZADRU OD 12. KOLOVOZA 1941. GUVER-
NATORATU DALMACIJE U KOJEM GA UPOZNAJE SA SADRŽAJEM
IZVJEŠTAJA KARABINJERSKE CETE U ŠIBENIKU O RUŠENJU
TELEFONSKE LINIJE ZADAR—ŠIBENIK¹

K R . P R E F E K T U R A Z A D A R

Kab. Br. prot. 1691

Zadar, 12. kolovoza 1941-XIX

PREDMET: Prekidanje telefonske linije
Šibenik—Zadar

VLADI DALMACIJE
Kabinet

VLADI DALMACIJE
Glavnom inspektoru jav. sigur.

Z A D A R

U nastavku akta pod istim brojem i datumom, prenosi se, radi stav-
ljanja na znanje, ono što je telegramom br. 121/49 pod današnjim datu-
mom objavljeno od komande čete Kr. karabinjera u Šibeniku:

»Jedanaestog tekućeg mjeseca karabinjeri iz Vodica su izvidili dio-
nicu od 62. do 65. km ceste Zadar—Šibenik, u blizini mjesta gdje su
posječeni stupovi telefonske linije i otkrili su da su zlotvori² također
postavili na četiri mjesta vodovoda, koji se nalazi ispod te ceste, četiri
naboja dinamita s fitiljem. Dva su eksplodirala, prouzročivši samo lakša
oštećenja ceste, koja je odmah popravljena, a dva su pronađena neeks-
plodirana.³ Slijede istraživanja«.

Prefekt Binna v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
43/10-2, k. 542.
² Ovu akciju 10/11. kolovoza izvela je grupa boraca iz Prvič Luke, Sepurine
i Srime.
³ Vidi dok. br. 241.

BROJ 241

IZVJEŠTAJ KOMESARIJATA JAVNE SIGURNOSTI U ŠIBENIKU OD
12. KOLOVOZA 1941. KVESTURI U ZADRU O MINIRANJU VODOVO-
DA I RUŠENJU TELEFONSKE LINIJE ZADAR—ŠIBENIK¹

Dešifrirao: AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Šibenika Br. 339	Načelnik ureda za šifru (paraf nečitak)
--------------------	--	---

Pošiljalac: Komesarijat Jav. sig.

Šibenik, 12/8.41. u 12.30sati
Zadar, 13/8.41. u 9 sati

Naznačeno: Kvestoru, i
na znanje:

Prefekturi,
Glavnom insp. jav. sig.,
Vladi Dalmacije — Zadar

Na uvid: Jav. sig. — Kab. — Kr. karab.

Predmet :
Pronalaženje dinamita

Br. 0352. — Neutvrdenog sata u noći 10. tekućeg mjeseca, na 62. i 65. km državne ceste Zadar—Šibenik, nepoznate osobe² postavile su 4 dinamitne kapsule na vodovod ispod same ceste i posjekli su 5 stupova civilne telefonske i telegrafске linije Zadar—Šibenik. Samo jedna kapsula na 62. i 65. km je eksplodirala, prouzročivši lakša oštećenja ceste, dok su ostale izvadili vojnici inženjerci koji su na lice mjesta stigli u 16 sati. Nijedna žrtva.

Vojnici inženjerci iz Šibenika i civili su radili na vraćanju telegrafске linije u prvobitno stanje.

Izgleda da je cesta već popravljena. U toku su istrage radi identifikiranja i hapšenja počinitelja, koji, izgleda da su komunistički elementi koji se kriju u ovoj zoni.

Neposredno dostavljeno Kvestoru, a na znanje: prefektu, glavnom insp. Jav. sig. i Guvernatu Zadra.

Komesar sigur. Ruggi

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 43/10-3, k. 542.

² Vidi napomenu 2 uz dok. br. 240.

BROJ 242

IZVJEŠTAJ KARABINJERSKE SEKCIJE U ŠIBENIKU OD 12. KOLOVOZA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O ČIŠĆENJU ZONE VODICA, SRIME, ZATONA I HAPŠENJU RODOLJUBA¹

Dešifrirao:	PRISPJELI TELEGRAM iz Šibenika Br. 328	Načelnik ureda za šifru
-------------	--	----------------------------

Pošiljalac: Sekcija Kr. karab. Zadar, 12/8.41. u 12.45 sati
12/8.41. u 17 sati

Naznačeno: Guvernatoratu Dalmacije — Kab.
Inspekt. jav. sig.
Kvesturi i
Karabinjer, grupi Zadar
Na uvid: Jav. sig. — Kab. i Kr. karab.

Predmet:
Racija i hapšenje
Milošević Marinka
i Zivković Mile

143/5. — Nastavak saopćenja 109/7 od osmog tekućeg mjeseca u
0.30 sati.

12. tekućeg mjeseca grupa vojnika iz čete u Šibeniku, za vrijeme čišćenja lokaliteta Vodice, Srime i Zaton, pretražujući stan opasnog ilegalca Zivković Drage,² ispalila je dva puščana hica protiv dvije individue koje su nastojale da pobjegnu preko krovova. Jedan, identificiran kao Milošević Marinko, star 20 godina, seljak, rođak ilegalca Milošević Cipriana, ostao je teško ranjen, a drugi, identificiran kao Zivković Mile, star 18 godina, seljak, brat Zivković Drage, nepogoden, bio je uhapšen.

Nastavljajući čišćenje bili su uhapšeni: Slabolj Blaž, star 48 godina; Skočić Jure, star 40 godina; i Skočić Šime, star 37 godina, svi seljaci, iznenađeni i razoružani u rejonu Srime, za vrijeme policijskog sata.

Opširnije obavještenje.

Karab. potporučnik, Falletti

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 45/3-1, k. 540.

² Zivković Drago iz Zatonu.

BROJ 243

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 12. KOLOVOZA 1941. MINI-STARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O ZAHTJEVU RADNIKA I NAMJEŠTENIKA ELEKTRIČNOG PODUZEĆA U SPLITU ZA POVEĆANJE PLAĆA I NJIHOVOM ŠTRAJKU¹

Dešifrirao AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 338.	Načelnik ureda za šifru:
-------------------	---	-----------------------------

Pošiljalac: Prefektura Splita

12/8.41. u 22 sata
Zadar, 13/8.41. u 9 sati

Naznačeno: Min. unut. poslova — kab.

i na znanje:

Vladi Dalmacije — kab.
i Insp. jav. sig.

Gl. insp. JS pri poslan-
stvu Ital. u Zagrebu

Predmet :

Zahtjev za povećanje plaća
radnicima električnog po-
duzeća

Br. 02760. — Jučer poslije podne u 2 sata, 11. tekućeg, namještenici i radnici električnog poduzeća u Splitu prijavili su se direktoru zahtijevajući povišicu plaće i da ih se upozna s odlukom u toku današnjeg dana.²

Mjesna Kvestura nastavlja s hapšenjem pokretača. Namještenici i radnici reagirali su jutros izostajanjem s posla, i to 25% namještenika i 90% radnika.

Naređeno je hapšenje već raspoznatih podstrekača. Štrajkači će danas biti pojedinačno upozoreni da se vrate na posao sutra u jutro. Kazna: otpuštanje. Osigurana predostrožnost. Rezerviram da o ovom naknadno izvjestim.

prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 18/3-2, k. 540.

² Vidi dok. br. 22, 23, 24, 26, 245, 248 i 260.

BROJ 244

**DISLOKACIJA JEDINICA 6. ARMIJSKOG KORPUSA NA DAN
12. KOLOVOZA 1941¹**

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA
Stab — Operativni odsjek

OPISNA SITUACIJA POTCINJENIH JEDINICA I USTANOVA
na dan 12. kolovoza 1941-XIX

Komanda ili jedinica	Dislokacija Napomena
KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA	Split
— Komanda stana	Split
— 6. odjeljenje fotografa	Split
— 6. telefotografsko odjeljenje	Split
— 190. mješovita sekcija Kr. karab.	Split
— 366. sekcija brzopokret. Kr. karab.	Split
— 39. poštanski ured	Split
— 39. grupa Kr. karab. pri poštan. uredu	Split
— 6. automobilistički odjel	Split
— 6. topografska sekcija	Split

Jedinice armijskog korpusa:

— Mitraljeske jedinice:

— VI tovarni mitralj. bataljon:	
— komanda i 2 čete	Klis
— 1 četa	Imotski
— 1 četa	Zadvarje
— CVI autoprevozni mitralj. bat.	Skradin
— VI bataljon desetara	Skradin
— 2. grupa vozila »L« S. Marko	(Vidi diviziju »Marche«)

Artiljerija:

— 6. art. grupacija A. K.	
— komanda	Trogir
— LIV grupa 105/32	Split

33/2-1, k. 82.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
— LV grupa 105/32	Šibenik	
— LVI grupa 105/32	Knin	
— CXXVII gr. 149/13	Divulje	
— 6. odjeljenje specijalista	Solin	
— 64. baterija topova 20 mm	Split	
31. tenkovsko-pješadijski puk — 1.	bataljon	
— Komanda puka i komanda		
1. batalj.	Šibenik	
	1 četa Split	
	1 četa Knin	
6. bersaljski puk:		
— komanda i komandna četa	Gračac	
— VI bataljon	Gračac	
— XIII bataljon	Gračac	
— XIX bataljon	Izvor Zrmanje—Otrić	
Inžinjerija :		
— 97. četa telegrafista	Split	
— 98. četa telegrafista	Split	
— 95. četa markonista arm. korp.	Split	
— 15. radionica materijala za vezu	Split	
— 19. pokretni golubarnik	Split	
— 89. sekcija fotoelektr. i vozača	Split	
— VIII zanatlijski bataljon	Biograd n/m	(1 četa u Kninu)
— XXIX radna grupa — komanda	Biograd n/m	
— 18. radna četa	Gračac	
— 19. radna četa	Biograd n/m	
— 20. radna četa	Biograd n/m	
— 73. radna četa	Split	
— specijalna sekcija markonista	Split	
— 5. četa inžinjerijsko-želj.	Gračac	
— 16. željeznič. četa	Knin	
— Kemijske jedinice:		
— 6. kemijska četa »A«	Kaštel Sućurac	

Komanda ili jedinica	Dislokacija Napomena
Službe :	
— 86. sanitetska sekcija arm. korp.	Split
— 104. sekcija za dezinfekciju	Split
— 6. radiološka ambulanta	Split
— 26. radiološka ambulanta	Split
— 106. zubarska ambulanta	Split
— 15. kirurška grupa	Split
— 104. intendantska grupa	Split
— 18. odjeljenje teškog transporta	Split
— 329. odjeljenje teškog transporta	Split
— 107. mješovita sekcija	Split
— 8. ambulantna sekcija	Split
— 9. ambulantna sekcija	Split
— 16. odjeljenje komore	Split
— II sekcija armijskog prijevoza	Split
Pokretni teritorijalni bataljoni dodjeljeni VI armijskom korpusu	
211. pokret, terit. bataljon	Otoci : — Brač — Hvar — Šolta — Vis
228. pokret, terit. bataljon: — 1. i 2. četa	Split
— 3. i 4. četa	Zadar
229. pokret, terit. bataljon	Šibenik
s dijelovima u:	— Zlarin — Kaprije — Tjersno — Hramina — Pirovac — Skradin
305. pokret, terit. bataljon	Gračac—Lovinac
328. pokret, terit. bataljon	Plavno
306. pokret, terit. bataljon	Split—Korčula—Perković
KOMANDA PJEŠADJSKE DIVIZIJE »SASSARI« (12)	Šibenik
— Komanda stana	Šibenik
— 41. sekcija kr. karab.	Šibenik
— 42. sekcija kr. karab.	Šibenik
— 12. automobil, odjelj.	Šibenik

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
odjeljenje za gorivo	Šibenik	
12. sekcija autokareta	Šibenik	
86. poštanski ured s grupom Kr. karab.	Šibenik	
151. pješadijski puk		
— komanda i komandna četa	Knin	
— I bataljon	Knin	
— II bataljon	Knin	
— III bataljon	Knin	
— četa minobacača 81 mm	Knin	
— protiv. tenk. bater. 65/17	Knin	
152. pješadijski puk		
komanda i komandna četa	Šibenik	
I bataljon	Drniš	
II bataljon	Gračac (1 vod u Manojlovcu, a 1 vod u Roškom slapu)	
III bataljon	Šibenik	
četa minobacača 81 mm	Gračac	
protiv. tenk. bater. 65/17	Šibenik	
XII bataljon diviz. minob.	Šibenik	
12. baterija topova 47/32	Šibenik	
— CVI batalj. mitr. arm. korp.	Skradin	
— 34. divizijski art. puk		
— komanda	Šibenik	
— I grupa 100/17 ipp.	Knin	
— II grupa 75/27 ipp.	Šibenik	
— III grupa 75/13 somegg.	Skradin	(1 bater. u Gračacu)
— baterija od 20 mm	Šibenik	
73. legija karab. NN.		
Komanda	Obrovac	
LXXIII bataljon karab. nn.	Ervenik	
XLIV bataljon karab. nn.	Radučić	
52. mitr. četa karab. nn.	Obrovac	

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
Inženjerija		
— 34. zanatlijska četa	Šibenik	
— 12. četa radio-telefonista	Ražine	
— 27. sekcija fotoelektričara	Šibenik	
— Službe		
— 112. intendantska sekcija	Šibenik	(1 grupa u Kninu)
— 1140. teš. autom. arm. korp.	Šibenik	
— 8. sanitetska sekcija	Šibenik	
— 33. poljska bolnica	Obrovac	
— 631. poljska bolnica	Knin	
— 12. kirurška grupa	Šibenik	
— 57. odjeljenje pekara Weiss	Šibenik	(1 odjeljenje u Kninu)
KOMANDA PJEŠADIJSKE DIVIZIJE »BERGAMO«		
— Komanda stana	Split	
— 44. mješ. sekcija Kr. karab.	Split	
— 45. mješ. sekcija Kr. karab.	Split	
— 15. mješ. četa Kr. karab.	Split	
— 73. pošt. ured s grupom Kr. karab.	Split	
— 15. automobilistički odred	Split	
— 15. diviz. sekcija autokareta	Split	
— 25. pješadijski puk		
— komanda i komandna četa	Makarska	
— I bataljon	Makarska	
— II bataljon	Imotski	
— III bataljon	Kaštel Lukšić	
— PT baterija 65/17	Makarska	
— četa minobacača 81 mm	Makarska	
— 26. pješadijski puk		
— komanda i komandna četa	Split	
— I bataljon	Split	
— II bataljon	Sinj	
— III bataljon	Split	
— PT baterija 65/17	Split	
— četa minobacača 81 mm	Split	

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
- XV diviz. bataljon minobac. 81 mm	Split	
- 15. četa diviz. top. od 47/32	Split	
-4. puk diviz. artiljerije		
- Komanda	Sinj	
- I grupa 100/17	Sinj	
- II grupa 75/27	Solin	
- III grupa 75/27	Sinj	
- baterija od 20 mm	Split	
-89. legija karab. NN.		
- Komanda i komandni vod	Stobreč	
- LXXXIX bat. karab. NN.	Zrnovnica	
- XCVII bataljon karab. NN.	Sinj	
- 97. mitr. četa	Zrnovnica	
-Inženjerija:		
- 36. četa zanatlija	Split	
- 31. sekcija fotoelektričara	Split	
-S l u ž b e		
- 19. sanitetska sekcija	Zrnovnica	
- 15. sekcija diviz. autopriikol.	Split	
- 116. intendantska sekcija	Split	(1 grupa u Sinju)
- 1143. teška autosekcija	Split	
- 574. poljska bolnica	Makarska	
- 134. poljska bolnica	Sinj	
- 24. odjeljenje pekara Weiss	Split	
KOMANDA PJEŠADLJSKE DIVIZIJE »MARCHE«		
- Komanda stana	Dubrovnik	
- 33. sekcija Kr. karab.	Mostar	
- 36. sekcija Kr. karab.	Dubrovnik	
- 32. poštanski ured s grupom Kr. karab.	Dubrovnik	
- 32. odjeljenje goriva i maziva	Dubrovnik	
- 32. sekcija autoprikolica	Dubrovnik	
- 32. automobilski odred	Dubrovnik	
- 619. sekcija autoprikolica	Dubrovnik	

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
— 55. pješadijski puk		
— Komanda i komandna četa	Trebinje	
— I bataljon	Dubrovnik	
— II bataljon	Trebinje	
— III bataljon	Trebinje	
— PT baterija 65/17	Trebinje	
— četa minobacača 81 mm	Trebinje	
— 56. pješadijski puk		
— komanda i komandna četa	Mostar	
— I bataljon	Mostar	
— II bataljon	Mostar (1 četa u	Metkoviću)
— III bataljon	Dubrovnik	
— PT baterija 65/17	Dubrovnik	
— minobacačka četa 81 mm	Mostar	
— XXXII diviz. minobac. bataljon 81 mm	Dubrovnik (1 četa	u Trebinju)
— 32. četa top. 47/32	Lapad (Dubrovnik)	
— 32. puk diviz. artiljerije		
— komanda	Lapad (Dubrovnik)	
— I grupa 100/17: 1 baterija	Dubrovnik	
komanda i 2 baterije	Trebinje	
— II grupa 75/27	Dubrovnik	
— III grupa 75/27	Mostar	
— baterija 20 mm	Dubrovnik	
— 49. legija karab. NN. — komanda Dubrovnik		
— XL bataljon karab. nn.	Dubrovnik	
— XLIX bataljon karab. nn.	Trebinje	
— 49. mitr. četa	Dubrovnik	
— 2. grupa tenkova »L« (arm. korp.)		
— 2 skvadrona	Dubrovnik	
— 2 skvadrona i komanda grupe	Trebinje	

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
----------------------	-------------	----------

- S l u ž b e

— 39. četa zanatlija	Dubrovnik	(1 vod u Trebinju)
— 32. četa T. R. T.	Dubrovnik	
— 45. sekcija fotoelektričara	Dubrovnik	
— 2. sanitetska sekcija	Mostar	
— 4. intendantska sekcija	Dubrovnik	
— 32. kirurška ekipa	Dubrovnik	
— 142. teška autosekcija	Dubrovnik	
— 34. poljska bolnica	Dubrovnik	
— 35. poljska bolnica	Dubrovnik	

DISLOKACIJA TERITORIJALNIH JEDINICA

Zadar	— 3. i 4. četa 228. vojno-terit. bataljona
Benkovac	— 3. četa 220. vojno-terit. bataljona — 55. garnizona četa
Drniš	— 56. garnizona četa
Šibenik	— Komanda 229. vojno-terit. bataljona — sa 4 čete u Zlarin — Kaprije — Tijesno — Hramina — Pirovac — Skradin — Prvić — Lozovac — Krka (1 vod na Slavovima) — otok Murter. — 73. garnizona četa — 74. garnizona četa — Komanda 220. vojno-terit. bataljona i 1. četa
Labin	— 322. garnizona alpinska četa
Rogoznica	— 54. garnizona četa (1 vod u Primoštenu)
Split	— Komanda 228. vojno-terit. bataljona, sa 1. i 2. četom — Komanda 306. vojno-terit. bataljona, sa 1. i 2. četom (3. četa na otoku Korčula) — 1. četa 220. vojno-terit. bataljona — Komanda XIII garnizonog bataljona i 2. garn. četa granatiera — 66. garnizona četa
Solin	— 323. garnizona alpinska četa 1 pripadaju XIII garnizonu — 324. garnizona alpinska četa j nizonom bataljonu
Makarska	— 1. vod 1. čete 306. vojno-terit. bataljona
Perković	— 306. vojno-terit. bataljon — 4. četa — 220. vojno-terit. bataljon — 4. četa

O t o c i :

Brač — Komanda 211. vojno-terit. bataljona i 1. četa
Hvar — 3. četa 211. vojno-terit. bataljona
Šolta — 4. četa 211. vojno-terit. bataljona
Vis — 2. četa 211. vojno-terit. bataljona
Korčula — 3. četa 306. vojno-terit. bataljona
Murter — 3. četa 229. vojno-terit. bataljona (bez 1 voda)

DISLOKACIJA IV BATALJONA KR. FINANCIJSKE STRAŽE

Split — Komanda bataljona i 1 četa
Šibenik — 1 četa
Zadar — 1 četa

DISLOKACIJA IX BATALJONA KR. KARAB.

Split — 2 čete
Šibenik — 1 četa

DISLOKACIJA XV BATALJONA KR. KARAB.

Dubrovnik — Komanda bataljona i 2. četa

DISLOKACIJA XVI BATALJONA KR. KARAB.

Šibenik — Komanda i 2 čete
Kistanje — 1 četa

KOMANDA TRUPA ZADAR

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
— Front na kopnu		
— Komanda	Zadar	
— Bataljon »Diaz« (Sektor »Diaz«)		
— komanda bataljona	Sv. Ante	
— 1. četa	Puntamika	(1 vod u Ninu)
— 2. četa	Smirici	
— 4. četa	Sv. Ante	
— 5. četa	Zadar	

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
Bataljon »Csdorna«		
– komanda bataljona	Šibenik	
– 3. četa		
– 6. četa		
– 7. četa		
– 9. četa		
Bataljon »Rimondo« (Sektor »Rimondo«)		
– komanda bataljona	Plastovo	
– 8. četa	Barbariga	
– 14. četa	Biograd n/m	
– 15. četa	Zadar	
– 16. četa	Biograd n/m	
– 504. položajna mitr. četa	Zegar	
– 543. položajna mitr. četa	Zadar	(1 vod u Posedarju)
– 548. položajna mitr. četa	Zegar	(1 vod u Copragno)
– 549. položajna mitr. četa	Zegar	
Bersaljerski bataljon »Žara«		
– Komanda i jedinice	Gračac	
Mehanizirana četa		
– komanda i jedinice	Gračac	
Artiljerija		
– Komanda	Zadar	
– Grupa »Chiarie« (od 75/27-906)	Bellafusa	
Grupa »Ederle« (od 100/17-14)		
– komanda	Zadar	
– dvije baterije	Casali Maggiori	
– jedna baterija	Zadar	
Grupa »Fadini« mješovita		
(2 bater. 105/28 i 1 bater. 149/35)	Zadar	
– komanda	Zadar	
– jedna baterija	Pasja rupa	
– dvije baterije	rejon Sablja	

Komanda ili jedinica	Dislokacija	Napomena
----------------------	-------------	----------

— CHI grupa (od 75/27-906)

- komanda i 1 baterija Zadar
- jedna baterija Casali Maggiori
- jedna baterija raskršće Sv. Ivana
- tri baterije od 65/17 Zadar
- 185. baterija od 20 mm Zadar

Front na moru:

— Komanda Preko (otok Ugljan)

O t o c i :

Ugljan: Preko:	komanda 2. čete i 1 vod mornar, pješ.
Sv. Eufemija:	V ² voda 2. čete morn. pješ.
Kali:	1 vod 2. čete marn. pješ.
Skolj KaJodero:	V ² voda 2. čete morn. pješ.
Pašman : Pašman :	komanda 1. čete morn. pješ. i 2 voda
Ždrelac :	1 vod 1. čete morn. pješ.
Iž:	komanda 4. čete 228. vojno-terit. bataljona i 1 vod
Dugi otoik: Sali:	1 vod 4. čete 228. vojno-terit. bat.
Božava:	1 vod 4. čete 228. vojno-terit. bat.
Mol at :	1 vod 4. čete 228. vojno-terit. bat.
Ist:	1 vod 3. čete 228. vojno-terit. bat.
Silba :	komanda 3. čete 228. vojno-terit. bat.
Premuda :	1 vod 3. čete 228. vojno-terit. bat.

— XXX mješoviti inženjerski bataljon

— Komanda Zadar

- 1. mješovita četa (zanatlije, mineri, protupožarci) Zadar (odred u Karinu)
- 2. mješovita četa (radio-tel. Zadar (i u raznim garnizonima telegrafisti-fotoelektrič.) radi održavanja službe veze)
- kemijski vod Zadar

BROJ 245

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 13. KOLOVOZA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O ŠTRAJKU RADNIKA I NAMJEŠTENIKA ELEKTRIČNOG PODUZEĆA U SPLITU¹

Dešifrirao: AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 357.-	Načelnik ureda za šifru:
--------------------	--	-----------------------------

Posiljalac: Prefektura Splita

13/ 8. 41. u 23.30 sati
Zadar, 14/ 8. 41. u 9 sati

Naznačeno: Vladi Dalmacije
Gl. inspekt. jav. sig. Vlade

Na uvid: Jav. Sig.
Kab. — Kr. karab.

Predmet :
Štrajk radnika električnog poduzeća

Br. 02760. — Jav. sig. — Ispunj avaj ući oibavezu sadržanu u jučerašnjem poslijepodnevnom telegramu, izvještavam da se jutros osoblje električnog poduzeća, osim 5 namještenika i 3 radnika, nije vratilo na posao.² Odredbe za otpuštanje ostat će na snazi.

Za osiguranje tehničkih isluži privremeno će se prihvatiti vojnici specijalisti, koji će postepeno biti zamijenjeni. Istovremeno će biti izvršen prijem u službu ostale potrebne radne snage. Određeno je nadgledanje, dok su, na moj zahtjev, postrojenja i poslovi posjednuti od vojnih vlasti.

Do sada je uhapšeno 7 namještenika i 5 radnika, za koje se smatra da su podstrekači štrajka, dok se istražuje utvrđivanje ostalih eventualno odgovornih. Bit će primijenjene rigorozne mjere koje moraju dovesti do rezultata.

prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 453-9, k. 374.

² Vidi dok. br. 22, 23, 24, 26, 248 i 260.

BROJ 246

BRZOJAV KOMANDE 2. ARMIJE OD 13. KOLOVOZA 1941. KOMANDI
6. ARMIJSKOG KORPUSA O PRIMLJENIM VIJESTIMA DA 3000 KO-
MUNISTA IZ SPLITA I OKOLICE PRIPREMA POČETAK USTANKA
PROTIV TALIJANA¹

Kopija

TELEGRAM

Od Komande 2. armije

Komandi VI armijskog korpusa

7444. 13. kolovoza centar stanice R. T. veoma jake moći u Cetinju javlja da, prema vjerodostojnim izvorima, 3.000 komunista iz Splita i kotara će kroz koji dan otpočeti revolucionarna gibanja protiv Talijana.² Unaprijed se pripremaju brojna teroristička djela. Po naređenju Načelnika štaba, general de Biasio.

p. c. c.
NAČELNIK OBAVJEŠTAJNOG UREDA
obavještajni i štabni kapetan
Angelo De Matteis

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 11/1-2, k. 549.

² Vjerojatno se odnosi na pripreme i odlazak boraca Splitskog, Solinskog i Kaštelansko-trogirskog NOP odreda iz Splita, Solina i Kaštela.

BROJ 247

**NAREDBA GUVERNERA DALMACIJE OD 13. KOLOVOZA 1941.
O NADLEŽNOSTI SEKCIJA SUDA 2. ARMIJE U ŠIBENIKU¹**

NAREDBA 13, kolovoza 1941-XIX, br. 23.

Nadležnost Sekcija Suda II Armije, sa sjedištem Sebenioo. Propisi o civilnoj mobilizaciji bića i ustanova.

MI

GIUSEPPE BASTIANINI

Vitez Velikog Križa Redova Sv. Maurici ja i Lazara
i Talijanske Krune

GUVERNER DALMACIJE

Snagom datih Nam ovlaštenja Kr. Dekretom od 7. lipnja 1941-XIX,
br. 453;²

N A R E D U J E M O :

Cl. 1

Presuđivanje krivičnih djela, za koje su zakoni bivše Jugoslavenske države od 31. prosinca 1929. (Službene novine od 31. prosinca 1929) i od 24. listopada 1930 (Službene novine 5. studenoga 1930) dodijelili nadležnost Sudu za zaštitu države, doznajuju se anektiranim teritorij ama provincija Zara,³ Spai a to¹ i Cattare,⁵ Otsjeku Suda II Armije sa siedištem Sebenico.⁶

Cl. 2

Paragrafi 91, 92 i 93. Krivičnog zakonika bivše Jugoslavenske države preinačaju se ovako : »Tkogod ugrozi život, nepovredljivost i ličnu slobodu Kralja, Regenta, Kraljice, Prestolonasljednika, drugog lica Kraljevskog Doma, Poglavara Vlade, Vode Fašizma i Guvernera Dalmacije, kažnjava se smrću«.

¹ Dokument (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) objavljen je u Službenom listu Guvernerata Dalmacije, god. 1, br. 3, od 13. kolovoza 1941, na str. 7. Jedan primjerak tog lista nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 1/9-11, k. 542.

² Vidi dok. br. 177.

³ Zadar

⁴ Split

⁵ Kotor

⁶ Šibenik

Cl. 3

Vremene kazne ograničenja lične slobode koje se razlikuju od robije, predviđene zakonom bivše Jugoslavenske države za krivična djela navedena u članu 1. i novčane kazne koja se razlikuje od globe, zamjenjuju se robijom i globom.

Same kazne mogu biti povećane na trostruko, ali ini u kojem slučaju robija ne može da prevrši trideset godina.

Cl. 4

Istom Otsjeku Suda II Armije doznačuje se također na teritorij ama anektiranim provincijama Zara, Spalato i Cattaro, presuđivanje krivičnih djela predviđenih Banovinskom Naredbom od 22. prosinca 1919 (Narodne novine od 27. prosinca 1939), koja proširuju na Dalmaciju Naredbu bivše Jugoslavenske države sa zakonstkom snagom od 20. rujna 1939.

Cl. 5

Ostajući na snazi koliko je određeno u čl. 16 gorespomenute Naredbe, kazne utvrđene u istoj Naredbi za prekršaje zamjenjuju se zatvorom i novčanom kaznom, a kazne utvrđene za zločine robijom i globom.

Same kazne mogu biti povećane na peterostruko.

Objelodanjenje propisano u čl. 20 spomenute Naredbe vrši se na talijanskom i hrvatskom jeziku u jedinjoj od dnevnih novina koje se izdavaju na području Vlade.

Ukida se čl. 22 iste Naredbe.

Cl. 6

Istom Otsjeku Suda II Armije pripada presuđivanje zločina predviđenih u slijedećim članovima 7 i 8.

Cl. 7

Tkogod, oduzimajući na bilo koji način redovitoj potrošnji robu opće i obilne potrošnje u jakoj mjeri, prouzroči pomanjkanje iste na pijaci ili povišenje cijena, kažnjava se smrtnom kaznom.

Ako čin nije proizveo teški poremećaj na pijaci, primjenjuje se kazna vječite robije.

Roba biva zaplijenjena.

Cl. 8

Tkogod, uništavajući sirovine ili poljoprivredne ili industrijske proizvode, ili sredstva za proizvodnju, prouzroči veliku štetu proizvodnji ili prouzroči pomanjkanje u jakoj mjeri robe opće ili obilne potrošnje, kažnjava se smrtnom kaznom.

Ako čin nije prouzrokovao tešku štetu ili je roba uzmanjkala u manjoj mjeri, primjenjuje se kazna vječite robije.

Cl. 9

Našom ćemo Uredbom odrediti koja se bića po pravu ili po stvarnosti i koje ustanove, na koji bilo način ustanovljene na anektiranim teritorijalna, potrebiti životu, odbrani i djelovanju Nacije moraju smatrati civilno mobilizirani.

Sva lica koja pripadaju bićima i ustanovama civilno mobilizovanim potpadaju pod vojničku jurisdikciju iste Sekcije.

Cl. 10

Lica označena u prednjem članu koja napuste službu, makar privremeno, bez opravdanog razloga i potstrekaći kažnjavaju se robijom do dvadeset četiri godine. Podliježu isrtj kazni, ako izvrše nasilje ili prijetnju ili uvrijede ili otkazu poslušnost višem u tehničkoj ili administrativnoj hijerarhiji i vojniku pr etpoistavl jenocem discipliniranom nadzoru.

Ako nasilje proizvede na višemu ili na vojniku tešku ili vrlo tešku tjelesnu povredu, može da se primjeni robija; ako proizvede smrt, primjenjuje se smrtna kazna.

Isto tako kažnjavaju se robijom do dvadeset četiri godine viši u tehničkoj ili administrativnoj hijerarhiji ili vojnici pretpostavljeni disciplinarnom nadzoru koji počine čin zloupotrebe vlasti ili izvrše nasilje ili prijetnju na štetu nižega. •

Cl. 11

Ova naredba objelodanjuje se preko oglasa i stupa neposredno na snagu.

Iz palače Guvernera

BROJ 248

IZVJEŠTAJ BOZZIJA OD 14. KOLOVOZA 1941. GUVERNERU DALMACIJE O GENERALNOM ŠTRAJKU RADNIKA I NAMJEŠTENIKA U SPLITU¹

ŠTRAJK U GRADU SPLITU

Izlažem situaciju koja je do sad (20 sati 13. kolovoza) očita, rezervirajući se da Vam sutra u jutro dam naknadne novosti koje će mi prefekt Zerbino saopćiti.

Zerbino me je malo prije obavijestio da je i danas štrajk nastavljen.² On je poduzeo mjere za hapšenje i dao je saopćenje tvornicama u pogledu poduzimanja istovjetnih civilnih mjera. Poslije podne on je vodio jedan razgovor s nekim radničkim šefovima, ali izgleda, za sada, bez pozitivnih rezultata. Naprotiv, izgleda — ja zadržavam pravo da sutra u jutro budem detaljnije informiran — da bi ostale firme htjele da štrajkuju radi suglasnosti s električnim poduzećem. Kao što vidite, od ekonomskog prelazi se na politički štrajk. Sa Zerbinom smo bili u savršenom dogovoru o potrebi radikalnog doferajairvanja ovog pokušaja, ako do njega dođe. Izgleda mi da je došao trenutak da se zauzme jedna jasna pozicija prema ovim manifestacijama: ili unutra, ili vani. Stoga će on, sutra u jutro, pojačati nadgledanje i osigurati hapšenje ostalih osoba, ako ove napuste posao.

Naredba koja je izdata danas i od danas je na snazi, bit će izložena sutra u jutro. Novine su o njoj već dale saopćenje. Nadamo se da će proizvesti svoj efekat.

Nadam se da ću Vam sutra u jutro dati ohrabrujuće novosti. Međuvremeno, poslije molbe Zerbina, prevladavši teškoće, osigurao sam upućivanje u Split tri dobra električara — jedan civil i dva vojnika — koji će osigurati osvjetljenje u gradu, dajući štrajkačima da jasno osjete našu vlast i našu snagu, kao i beskorisnost njihovog pokušaja.

14-8-41 — 12.10 sati

Razgovarao sam s karabinjerskim pukovnikom i Zerbinom. Radnici električnog poduzeća nastavljaju štrajk. Ali službe su osigurane pomoću tri radnika, koja sam ja poznavao, i vojnika koje je dala Komanda armijskog korpusa. Na taj način Zerbino je mogao otpustiti s posla radnike koji su se suzdržavali od posla. 15 radnika je uhapšeno i na osnovi jučerašnje naredbe optuženo Ratnom sudu u Šibeniku.

Jutros su, također, štrajkovali radnici malih zanatskih poduzeća, ali — reče mi Zerbino — ovaj čin zabrinjava manje od drugog.

Sva velika poduzeća rade.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 12/4-5, k. 540.

² Vidi dok. br. 22, 23, 24, 26, 243, 245, 254, 255 i 260.

Pukovnik Butti, koji je jučer bio u Splitu radi poslova koji se odnose na njegov rad, rekao mi je da situacija ne izaziva zabrinutost.

Zerbino mi je malo prije rekao da je situacija mirna u apsolutnom pogledu. Na svaki način ja ću Vas držati informiranim o svemu.

Bozzi v. r.

BROJ 249

IZVJEŠTAJ KOMESARIJATA JAVNE SIGURNOSTI U ŠIBENIKU OD
15. KOLOVOZA 1941. GLAVNOM INSPEKTORATU JAVNE SIGURNOS-
TI GUVERNATORATA DALMACIJE O STRIJELJANJU TRLAJE
PAŠKA I PAP PAVLA-ŠILJE¹

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Šibenika Br. 382.	za šifru: Načelnik ureda
---------------------	---	-----------------------------

Pošiljalac: Komesarijat Jav. sig. Šibenik

15/8.41. u 19.05 sati
Zadar, 16/8.41. u 12 sati

Naznačeno: Glavnom inspektoratu
Jav. sig. Vlade Zadar

Na uvid: Jav.sig.
Kab. Kr. karab.

Predmet :
Strijeljanje Trlaje i Magdalenića

Br. 0263/435. Jutros u 5 sati, 15. tekućeg, na državnoj cesti Skradin, kod Bribirskih Mostina, vojna patrola 106. mitraljeskog motoriziranog bataljona, pod zapovjedništvom potporučnika Chiarenza Franca, iznenada je uhvatila traženog komunistu atentatora Trlaju; ponavljam: Trlaja Paško, Šimin, počinitelj akta sabotaže u Tvornici Dalmatiennes² u društvu s izvjesnim Magdalenić Vjekoslavom.³ Bogdana i Marije Rupčić, liječnik, rođen u Livnu (Hrvatska) 1. veljače 1912. nastanjen u Zagrebu i

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 6/4-3, k. 540.

² Noću 30/31. srpnja 1941. Paško Trlaja, član KPJ, radnik u tvornici »Dalmatiennes« u Šibeniku je dinamičom oštetio jednu pumpu za hlađenje (vidi dok. br. 25, 217 i 230).

³ Odnosi se na Pap Pavla-Šiju, člana CK KPJ, koji je posjedovao falsificiranu legitimaciju.

došao iz Zagreba, snabdjeven propusnicom zagrebačke policije od 21. srpnja ov. god. br. 5801/941, vizirane od strane Generalnog konzula u Zagrebu dana 21. srpnja ov. god. za Split, nedavno viden, 5. srpnja, na pristaništu u Zadru, kontrola Br. 2.

Trlaja je naden u posjedovanju pištolja na bubanj s 5 metaka i s tri ručne bombe tipa Sipe. Miaigdalenić je naden u posjedovanju tri ručne bombe istoga tipa.

Obojica su uhapšeni i sprovedeni u Komandu garnizona Skradin. Nakon ispitivanja koje je dalo negativne rezultate, a koje je vodio dolje potpisani, u prisustvu komandanta garnizona Skradin i karabimjerskih oficira imenovani su strijeljani danas u 15.20 sati.⁴

Direktno dostavljeno Kvesturi Zadra, a na znanje: ekšelenciji prefektu i Glavnom inspektoru sigurnosti Vlade u Zadru.

Pomoćnik komesara sigurnosti
R u g g i

⁴ Vidi dok. br. 51, 82 i 253.

BROJ 250

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 15. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O HAPŠENJU DVOJICE RODOLJUBA OPTUŽENIH ZA RUŠENJE TT LINIJE U KLISU¹

KR. PREFEKTURA SPLITA

Strogo povjerljivo — Preporučeno

Br. 0950 Odjel: Jav. sdg.

Split, 15. kolovoza 1941/XIX

Predmet: Akti sabotaže počinjeni u lokalitetu
Klis na telegraf, i telefon, linijama

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Kabinet

Rim

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Glavnoj upravi Jav. Sig.
Odjel A.G.R.

Rim

GUVERNATORU DALMACIJE

Zadar

U vezi telegrama ovog ureda, pod istim brojem od 14. prošlog srpnja, saopćava se da su mjesni Kr. karabinjeri, 13. tekućeg, optužili Kr. vojnom odvjetniku pri sudu Druge armije: Ugavić Josipa, pok. Stipe i pok. Bubić Luce, rođenog u Klisu 29. 3. 1893. gdje i boravi, seljak, i Grubišić Ivana, pok. Mate i Zizić Romice, rođenog u Solinu 15. 11. 1906. gdje i boravi, nadničar, a koji su uhapšeni iste noći, 13. srpnja ov. god., pošto su smatrani počiniteljima akta sabotaže počinjenog u Klisu, oštećenjem telegrafске linije i električne struje visokog napona.²

Rezervira se svojevremeno obavještenje o rezultatima kaznenog postupka.

prefekt Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VU, arhiva talijanska, reg. br. 8/11-1, k. 542.

² Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 190.

BROJ 251

DOPIS GUVERNATORATA DALMACIJE OD 15. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA U KOME GA UPOZNAJE SA SADRŽAJEM IZVJEŠTAJA PEFEKTURE SPLIT O IZDAVANJU PROPUSNICA OD STRANE VLASTI NDH TALIJANSKIM GRADANIMA¹

KR. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Rim

KR. POSLANSTVU ITALIJE

Zagreb

na znanje: Glavnom inspektoru Jav. sdg. —
Komandantu Kr. karab. za Dalmaciju

Sjedište

15. kolovoza 1941-XIX

Protupravno izdavanje propusnica od strane hrvatskih vlasti talijanskim građanima koji su to postali aneksijom

Od Kr. Prefekture Splita stigao je u ovu Vladu slijedeći izvještaj, datiran 8. tekućeg:

»Mjesna Kvastura, doznajući preko povjerljivog izvora da hrvatske vlasti Omiša, Klisa i Svetog Petra na Braču izdaju propusnice talijanskim građanima koji su to postali aneksijom a nastanjenim u Splitu, bila je odredila rigoroznu službu nadgledanja uslijed čega je zaplijenjeno 45 propusnica naprijed naznačene vrste.

Naslovitelji tih dokumenata, pojedinačno ispitivani, izjavljivali su podudarno da su u posjed propusnica došli preko rodaka, prijatelja i poznanika, nastanjenih u Omišu, koji su ih — dobivši propusnice od tadašnjih hrvatskih vlasti — zatim uručili zainteresiranima.

Izmišljeni način za maltretiranje kontrole od strane talijanskih vlasti je ingeniozan, mada jednostavan za izvršenje.

Poznato je, u stvari, da za izdavanje propusnica talijanskim građanima koji su to postali aneksijom, a koji žele da odu na hrvatsku teritoriju potrebno je dobiti suglasnost Ministarstva unutrašnjih poslova — Glavna uprava jav. sigurnosti pasoški ured — kao i suglasnost Ministarstva vanjskih poslova — Ured za Hrvatsku.

Obavljanje tih formalnosti zahtijeva vrijeme.

Da bi se izbjeglo to čekanje, neki su — sve su to osobe nastanjene u Splitu — uspjeli pribaviti hrvatsku propusnicu, na osnovi koje rezultira da su nastanjeni u mjestima Hrvatske za prelazak u Split i da se moraju vratiti u Hrvatsku.

24/4-1, k. 540.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

Takav dokument — predat mjesnom uredu jav. sig. zaduženom za izdavanje propusnica, uz puno povjerenja se vizira, iz čega rezultira da je njegov naslovitelj hrvatski građanin, za kojeg nije potrebno prethodno ministarsko odobrenje za povratak u domovinu.

S tako olakšanim načinom — koji nailazi na uslužno pomaganje hrvatskih vlasti — lako je izbjeći kontrolu nad talijanskim građanima koji su to postali aneksijom, kojima je moguće da odu na hrvatsku teritoriju i radi ciljeva koji bi se mogli pokazati štetnim za nas.

Veliki broj propusnica o kojima je naprijed riječ, ovdje zaplijenjenih, potpisan je od upravnika jugoslavenske policije u Splitu, Vučića, sada upravnika hrvatske policije u Omišu, čija zlomamjernost je evidentna, jer je on mnogo godina živio u ovom gr^{adu}, te ne može a da ne zna da su naslovitelja dokumenata aneksijom postali talijanski građani nastanjeni u Splitu.

Dok su od strane Kvesture primijenjene stroge mjere skrbi radi okončanja teške zloupotrebe od hrvatskih vlasti — koja je u suprotnosti s korektnim i ljubaznim ponašanjem talijanskih vlasti — o prednjem se obavještava taj Guvermorat radi koraka koje će smatrati oportunističkim da se poduzmu, prvenstveno diplomatskim putem.

Ova vlada, sa svoje strane, upozorava na gore iznijeti izvještaj Prefekture Splita Kr. ministarstvo vanjskih poslova i Kr. poslanstvo u Zagrebu, moleći ih za zauzimanje u cilju da se postigne da teške neregularnosti prijavljene od dotične Prefekture budu radikalno eliminirane.

Za guvernera
Bozzi v. r.

BROJ 252

TELEGRAFSKI IZVJEŠTAJ KOMANDE ŠESTOG ARMIJSKOG KOR-
PUSA OD 16. KOLOVOZA 1941. GOD. O BORBAMA PROTIV
PARTIZANA U SINJSKOJ KRAJINI¹

Dešifrirano od otvoreno	Primljeni telegram iz Splita 381	Sef odjeljenja šifre
----------------------------	--	----------------------------

Šalje: Komanda VI armijskog korpusa.

otp. 16. VIII. 41. 9.55 sati
pr. 16. VIII. 41. 12.30 sati

GUVERNATORATU DALMACIJE

Oznaka: J. S.
Na uvid: Kab. Kr. Karab.
Preko: Kom. trup. Zadar

Predmet :
Akcija čišćenja —
Sukob između komunista
i arn. košuljaša

N 4324. — Skupina komunista,² dolazeći izgleda iz zone Split, koji su izbjegli čišćenje prošlih dana, u jačini od 100 naoružanih ljudi, sukobila se je u zoni Turjak s odredima 97. bataljona Cr. košulja dana 14. ov. mj. ranivši dvojicu i pretrpjevši gubitke.

Jučer je naredeno da se zapriječi prilaz u Dalmaciju. Danas se vrši čišćenje zone Sinj—Trilj—Bisko—Dicmo (Karta 1:100.000). Već je zarobljeno 26 ustanika.³

General Dalmazzo

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 2/4-1, k. 540.

² Odnosi se na Splitski NOP odred (vidi dok. br. 30, 35, 38, 56, 96, 97, 258, 385 i 386).

³ Vidi dok. br. 30, 396 i 397.

BROJ 253

IZVJEŠTAJ KOMANDE KARABINJERA GUVERNATORATA DALMACIJE OD 16. KOLOVOZA 1941. GUVERNERU DALMACIJE O STRIJELJANJU KOMUNISTA, RAZBIJANJU PRIMOSTENSKOG NOP ODREDA I MJERA ZA ODRŽAVANJE REDA I SIGURNOSTI¹

Komanda Kr. karab. Guvernatorata Dalmacije
Podsjetnik strogo na ličnost.

Zadar, 16. kolovoza 1941-XIX

KR. GUVERNATORATU DALMACIJE — KABINET

Z a d a r

1) Jučer 15. t. m. u 5 sati, na cesti Skradin—Bribirske Mostine, jedna patrola 106. mitraljeskog bataljona, u automobilu, pod komandom oficira uhapsila je dva lica koja su imala kod sebe — prvi tri ručne bombe i jedan pištolj, a drugi tri ručne bombe.²

Karabinjeri su ih prepoznali kao komuniste, a jednog od njih i kao izvršioca poznate diverzije u fabrici »Dalmacija« u Šibeniku, koja se desila noću 31. srpnja t. g.³

U 15.20 sati, također jučer, strijeljana su ova dva ustanika, koji su odbili da prime sveto pričešće izjavivši da su komunisti.

Stanovništvo je prisustvovalo strijeljanju odobravajući brzo uništenje atentatora radi nastavljanja mirnog života.

2) Već više dana karab. iz Splita su provjeravali izvjesna obavještenja u vezi s nedozvoljenim izdavanjem jugoslavenskih pasoša.

Savjesnim istraživanjem utvrđeno je da su posrednici prišli funkcioneru bivše jugoslavenske Javne sigurnosti Petretiću — zadržanom u službi Kvesture u Splitu — koji se, prethodno primivši 15.000 dinara, pobrinuo za izdavanje jugoslavenskih pasoša upisujući u njih datume ranije od datuma naše okupacije, ubilježavajući ih redovno u registar koji je bio na snazi u vrijeme bivšeg režima.

Ugovorena cijena je bila 20.000 dinara, od kojih je 5.000 isplaćivano posredniku.

Smatra se da je Petretić već stekao znatnu dobit.

Izvršeno je nekoliko hapšenja, a jutros je uhapšen i navedeni funkcioner, koji je, pošto je na dužnosti, predat kvestoru u Splitu.

3) U vezi s prisustvom četrdesetorice djelomično naoružanih gradana u zoni Grebaštica, na oko 11 km od Šibenika, o čemu je već javljeno 5. t. m., ističe se da je u hitnim istragama odmah organiziranim od strane

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/4-1, k. 540.

² Riječ je o hapšenju Paška Trlaja i Pavla Papa-Silje (vidi dok. br. 51, 82 i 249).

³ Odnosi se na Paška Trlaju, člana KPJ, tada radnika te tvornice.

karabinjera i pješaka, a potom i hitro izvedenim, bilo moguće do danas pronaći i uhapsiti 14 članova bande.⁴

Iz njihovog saslušanja moglo se vidjeti da je na dan 3. i 4. t. m. izvjesni Milutin Antonije, rodom iz Krapnja, proturio vijest da mnogim mladićima iz mjesta predstoji Jmpšenje od strane karabinjera, čime ih je uvjerio da moraju pobjeći u šumu.

Okupivši ih u zoni Grebaštica u nekoj seoskoj nenaselejoj kući, Milutin je saopćio na prijevazu sakupljenim mladićima pravi razlog njihovog slanja:

»Banda navodno treba da pređe granicu, krećući se u pravcu Bosne, gdje bi se imala susresti s drugim jakim komunističkim grupama — radi dizanja oružja protiv Italije i dizanja na ustanak dalmatinskog stanovništva protiv naše okupacije, a ako ne bi mogla da pređe granicu, velika majka Rusija bi poslala u tu zonu avione da ih oslobodi pomoću padobranaca«.

U toku noći 5. t. m. i slijedećeg dana veliki dio mladića je otišao ne slažući se s Milutinom, te se uslijed toga banda može smatrati potpuno raspalom.

Traga se za preostalima; uhapšeni su i vlasnici dviju barki koje su služile za prijevoz spomenutih lica u zoni Grebaštica.

Proizašlo je da je ova banda imala samo sedam pušaka.

4) Četiri seljaka iz Kruševa (predgrađe Obrovca) prije izvjesnog vremena uputili su vladi u Zagrebu molbu kojom žele da dobiju zemlju u Hrvatskoj, ranije u vlasništvu srpskih građana koje su ustaše ubile.

8. t. m. ove molbe su zadržali karabinjeri u trenutku kad su vraćene da bi zainteresirani ispunili »naročite obrasce« i ponovo ih predali kolonizatorskoj ustanovi u Omišu.

Pošto je dvije od tih molbi ovjerio paroh iz Obrovca, čiji su neprijateljski stav i politička aktivnost prema nama bili već poznati, poduzete su mjere da se pošalje prijedlog za interniranje.

5) Naredenje koje se odnosi „na civilnu mobilizaciju, s obzirom na dosada primljene vijesti, proizvelo je povoljan utisak, jer postoji opća želja da se učini kraj sabotazama i osigura red i javna sigurnost.⁵

6) Situacija stvorena u Splitu držanjem jadnika u električnom poduzeću poboljšava se, iako alarmantne vijesti i dalje kruže.

Jedan od radnika koji su bili nastavili da rade u poduzeću bio je 15. t. m. uvečer, malo prije policijskog sata udaren nekim tupim predmetom po glavi.

Napadač se traži i o njemu su već prikupljeni izvjesni podaci.

Ipak se može smatrati da je red osiguran efikasnom kontrolom policije i vojske.⁶

⁴ Rijet je o Primoštenskom NOP odredu (vidi dok. br. 56 i 264).
⁵ Trinaestog kolovoza 1941. talijanske okupatorske vlasti, preko svog lista »San Marco«, proglasile su civilnu mobilizaciju u nekoliko velikih poduzeća u Splitu i okolicama. Mobilizirana poduzeća stavljena su pod jurisdikciju Vojnog ratnog suda u Sibeniku.
⁶ Rijet je o štrajku radnika električnog poduzeća koji je započeo 11. kolovoza, strajkačima su se pridružili radnici ostalih poduzeća u Splitu.

7) U noći 14/15. t. m. jedan stražar unutar sudskog zatvora u Šibeniku bacio je ručnu bombu preko zida ograde jer mu se učinilo da neko izvlači kamenje.

Bomba je eksplodirala na oko 30 metara od jedne karabinjerske patrole na službi ispred zatvora i srećom nitko nije pogoden.

Odmah izvršenim uvidajem zaključeno je da se isključuje prisustvo stranih lica u blizini zatvora, te je stoga skrenuta pažnja vojnim vlastima.

8) 14. travnja je uhapšen paroh iz Kosinja koji je razvijao neprijateljsku političku aktivnost prema nama.

Pukovnik komandant Kr. karabinjera
Guvernerata
Giuseppe Butti

BROJ 254

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 16. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O ŠTRAJKU MEHANIČARSKIH RADNIKA U SPLITU¹

KR. PEFEKATURA SPLITA

Br. 02980 Odjel: Jav. sig. Split, 16. kolovoza 1941/XIX

Predmet: Suzdržavanje od posla radnika
mehaničarskih radionica.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA	
Kabinet	R i m
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA	
Glavna uprava Jav. sig.	R i m
GUVERNERU DALMACIJE	
Glavnoj upravi Jav. sig.	Zadar
GLAVNOM INSPEKTORU JAV. SIG.	
pri poslanstvu Italije	Zagreb

Jutros u 7 malih mjesnih mehaničarskih radionica s ukupno 17 radnika 13 ih se nije javilo na posao, pretpostavlja se zbog solidarnosti s pokretom radnika električnih poduzeća nedavno otpuštenih radi objavljenog štrajka.²

U toku je istraga radi utvrđivanja odgovornosti podstrekača, protiv kojih će se poduzeti odgovarajuće mjere.

Rezerviram se.

P r e f e k t
Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 3/4-2, k. 540.

² Vidi dok. br. 22, 23, 24, 25, 26, 243, 245, 248, 255 i 260.

BROJ 255

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 16. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O ŠTRAJKU DRVODJELSKIH RADNIKA U SPLITU¹

KR. PEFEKATURA SPLITA

Br. 02960 Odjel: Jav. sig.

Split, 16. kolovoza 1941/XIX

Predmet: Suzdržavanje od posla
drvodjelskih radnika.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Kabinet

R i m

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Glavnoj upravi Jav. sig.

R i m

GUVERNATORU DALMACIJE
Kabinet

Zadar

GUVERNATORU DALMACIJE
Glavnoj upravi jav. sig.

Zadar

GLAVNOM INSPEKTORU JAV. SIG.
pri poslanstvu Italije

Zagreb

14. tekućeg mjeseca u pet malih mjesnih drvodjelskih radionica sa ukupno 37 radnika 30 ih se uzdržalo da se jave na posao.²

Od strane Kvesture se nastavlja utvrđivanje uzroka ovog slučaja, koji bi, kako se procjenjuje, mogli biti u pronalaženju jednog pokreta solidarnosti s radnicima električnih preduzeća, koji su se dali u štrajk i otpušteni, i identificiranju podstrekača, protiv kojih će biti poduzete odgovarajuće mjere.

Rezerviram se.

P r e f e k t
Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br. 3/41, k. 346.

² Vidi dok. br. 22, 23, 24, 25, 26, 243, 245, 248, 254 i 260.

BROJ 256

IZVJEŠTAJ KARABINJERSKE ČETE U ŠIBENIKU OD 17. KOLOVOZA
1941. KVESTURI U ZADRU O NEUSPJEHU OTKRIVANJA IZVRŠIOCA
DIVERZIJE NA TT LINIJI ŠIBENIK—ZADAR¹

KOMANDA KR. KARABINJERA GUVERNATORATA DALMACIJE

Ceta u Šibeniku

Br. 48/20 protok. Org. upotr. Šibenik, 17. kolovoza 1941-XIX

Odgovor na Br. 5205 od 4. tekućeg mj.

Predmet: Komunistička aktivnost.

KRALJEVSKOJ KVESTURI

Z a d a r

Radi uvjeravanja o izvršenju o onom što je rečeno u gore naznačenom telegramu, javlja se da je ova komanda raspolagala pogodnim službama duž željezničkih linija i u krajevima preko kojih prolaze telefonske i telegrafske linije radi preduprjeđivanja i sprečavanja pokušaja akata sabotaze.

Usprkos rigoroznog i aktivnog nadzora od strane svih jedinica, dana 11. tekućeg mjeseca, na dionici Šibenik—Zadar, posječeno je pet stupova telefonske linije i do danas nisu mogli biti otkriveni počinitelji tog kriminalnog akta, izvršenog sigurno od strane komunističkih elemenata² za kojima se aktivno traga i u slučaju vanrednih događaja izvijestit ćemo ono što je u vezi s ovim aktom.

K a p e t a n
komandir čete
Giuseppe Bungaro

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 19/3-1, k. 546.

² Vidi napomenu 2 uz dok. br. 240 i 241.

BROJ 257

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 17. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O RASTURANJU LETAKA I IZVRŠENIM HAPŠENJIMA RODOLJUBA U SPLITU¹

KR. PREFEKTURA SPLITA

Br. 01558 Odjel: Jav. sig. Split, 17. kolovoza 1941/XIX
Odg. na br. 447/03525 od 7. tekućeg

Predmet :

Alujević — ne Alijević — Ante, Ivana i Garbin Anđelke, rođen u Splitu
10. 11. 1905, gdje i nastanjen, drvodjelac, komunista.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Glavnoj upravi Jav. sig.
Odjel A. G. R. — I sekcija

R i m

GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

i na znanje:

PREFEKTU

Avellino

Zadnjih dana lipnja i prvih dana srpnja, kao što je već objavljeno tom ministarstvu, razbačen je po gradu veliki broj letaka komunističke propagande.

To djelo, kao što bez sumnje potvrđuju znakovi, ulazi u okvir kompleksne komunističke aktivnosti koja je morala voditi prave pravcane manifestacije nasilničke pobune.

U tom cilju, istodobno s bacanjem propagandnih letaka, komunistički elementi, oni među najžešćim i najodlučnijim, držali su sastanke po kafanama, krčmama i lokalima koji su na zlu glasu, gdje su više-manje otvoreno inscenirane komunističke demonstracije radi stvaranja nereda u masama i podupiranja i štićenja akata razbacivača subverzivnih letaka.

Takav plan, međutim, nije imao sreće, jer je odmah prozren i osuđen od policijskih organa, koji su istodobno obavili mnoga hapšenja, zatvorivši smjesta dva lokala u kojima su održane dvije značajne teške subverzivne manifestacije.

Budući da je sveukupnost ustanovljenih okolnosti ukazivala da je gore navedenom pokretu komunističke propagande bio privržen veći dio

9/11-1, k. 542.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

mjesnih komunističkih elemenata, 30. lipnja prešlo se i na hapšenje osobe **iz** ovog predmeta, smatranom elementom radikalnih komunističkih osjećanja, sposobnom za izvođenje aktivne komunističke propagande i za bilo koju drugu antinacionalnu aktivnost.

S obzirom na gore iznijeto, budući da je Alujević smatran opasnim elementom, sposoban i spreman da uznemirava javni red, i s obzirom na sadašnje izvanredno stanje, predložen je za interniranje u jedan koncentracijski logor i, u skladu s odlukama poslatim od tog ministarstva u telegramu br. 59564/447 od 6. tekućeg mjeseca, određen je za koncentracijski logor Ariano Irpino, gdje je sproveden 18. ovog mjeseca.

Naprijed navedeni, s obzirom na rriizerne ekonomske uvjete, ima pravo na relativnu potporu.

P r e f e k t
Paolo Zerbino

BROJ 258

IZVJEŠTAJ KOMANDE KARABINJERA GUVERNATORATA DALMACIJE OD 18. KOLOVOZA 1941. GUVERNERU DALMACIJE O BORBA-MA PROTIV PARTIZANA U SINJSKOJ KRAJINI, SITUACIJI NA PODRUČJU BRUVNA I GRAČACA I ŠTRAJKU RADNIKA U SPLITU¹

KOMANDA KRALJEVSKIH KARABINJERA GUVERNATORATA
DALMACIJE

Podsjetnik strogo na ličnost br. 30

Zadar, 18. kolovoza 1941-XIX

KRALJEVSKOM GUVERNATORATU DALMACIJE
KABINET

Z a d a r

2

1) 12. t. m. činovnik cenzure u pošti na Korčuli, provjerivši sadržinu jednog paketa, utvrdio je da se u njemu nalaze pečati — od kojih jedan suhi — na kome je pisalo hrvatski: »Nezavisna Država Hrvatska — sud, Korčula«. — Paket je poslan iz Zagreba Kotarskom sudu u Korčuli 5. ov. m.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 8/4-1, k. 540.

³ Redakcija je izostavila dio teksta u kojem se govori o tome kako su ustaše ometale ribare s Korčule da love u blizini Pelješca.

Straža Kr. karab. je zaplijenila pakete i njegovu sadržinu.

2) 14. t. m. oko 15.30 sati u mjestu »Turia«,³ na oko sedam kilometara od Sinja (Hrvatska), jedna grupa od oko 200 naoružanih ljudi, za koju se smatra da je bila sastavljena od komunista pridošlih iz zona Solina, Kaštela, Mravinaca i iz Kile, sukobila se s jedinicama 97. bataljona cm. koš. koji su zajedno s ustašama i hrvatskim vojnicima vršili izvidanje u spomenutoj zoni.⁴

U sukobu je poginuo jedan ustaški kapetan, jedan ustaša i četiri hrvatska vojnika.

Ranjeni su: 1 vodnik iz 97. bataljona teško u trbuh, jedan vojnik u glavu i četiri hrvatska vojnika.

Uhapšena su 42 ustanika — koji će biti strijeljani — dok su drugi poslije sukoba našli skrovište u obližnjim planinama.

3) Primljena je vijest da su sve hrvatske kuće u selima Rudo Polje i Mazin kod Bruvna (Hrvatska), kako izgleda, zapalili i uništili ustanici, prisvojivši stoku koju su tamo zatekli.

Hrvatske trupe posjeduju planine koje okružuju Bruvno s namjerom da opkole ustanike.

13. t. m. od 21 sata nadalje, u toku cijele noći 14. t. m., na brdima koja okružuju Gračac, ispaljeno je u intervalima više pušanih metaka i mitraljeskih rafala.

Poglavnikova naredba od 9. t. m., kojom su smijenjene sve starješine ustaške organizacije u Hrvatskoj i zbog čega je trebalo da prestane svaka djelatnost ove organizacije do naimenovanja novih zamjenika, smatra se čisto formalnim aktom.

U stvari nastavlja se propagandna djelatnost, potajno vođena, koju je teško otkriti, i koja teži da diskreditira naš rad na obnovi. Ta rušilačka aktivnost, kako izgleda, nije strana smijenjenim prvacima ustaškog pokreta.

Kako su se srpskopравoslavne porodice vraćale svojim kućama (navedene na ovaj postupak našim prisustvom i uvjerenošću u našu nepristrasnu pravdu), hrvatski vojnici su hapsili sve ljude i odvodili ih ili prevozili u Gospić. Na ovaj način je i suviše revnosno izvršena naredba hrvatske vlade prema kojoj bi imali biti internirani samo »spособni« ljudi.

Sve ovo znatno otežava naše napore, usmjerene normaliziranju situacije putem intenzivnog uvjeravanja srpskog stanovništva da se može s povjerenjem vratiti svojim kućama, dovodeći ga na kraju da se okrene protiv nas, pošto u našoj intervenciji oni gledaju jednu neodređenu akciju, gotovo u dogovoru s hrvatskom vladom za omogućavanje brzog interniranja svih pravoslavnih Srba, bez obzira na njihovo fizičko stanje.

Mnogi smatraju da ćemo na taj način na kraju imati kao protivnike Hrvate i pravoslavne Srbe.

³ Odnosi se na mjesto Turjaci, kod Sinja.

⁴ Borba je vođena protiv Splitskog NOP odreda (vidi dok. br. 30, 252, 385 i 386).

4) Prema povjerljivim glasovima pretpostavlja se da će se poznatom štrajku, radi davanja podrške radnicima električnih poduzeća, jutros pridružiti i ostali radnici u Splitu.

Tome pokretu je prišlo samo 293 radnika brodogradilišta, dok su u svim ostalim poduzećima radnici došli normalno na posao.

Izvršeno je 15 hapšenja iz predostrožnosti i hapšenja 3 komunista u momentu kad su bacah letke u kojima se pozivaju radnici da dadu svu svoju podršku rješenju pitanja koje su pokrenuli radnici električnog poduzeća, to jest: izjednačenju nadnica s promjenom dinara na 38, povećanje nadnice za 50%, davanje najneophodnijih namirnica sa smanjenjem zvanično utvrđenih cijena za 20%.⁵

Ipak može se smatrati da opća situacija nije zabrinjavajuća.

Komandant Kr. karab. Guvematorata
pukovnik
Giuseppe Butti

M. P.

⁵ Vidi dak. br. 23.

BROJ 259

**IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 18. KOLOVOZA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O GENERALNOM ŠTRAJKU
RADNIKA I NAMJEŠTENIKA U SPLITU¹**

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 420.—	Načelnik ureda za šifru
---------------------	--	----------------------------

Pošiljalac: Prefektura Splita 18/8. 41. u 24 sata
Zadar, 19/8. 41. u 9 sati

Naznačeno: Vladi Dalmacije
Gl. inspekt. jav. sig.

Na uvid: Jav. sig.
Kab. Kr. karab.

Predmet :
Štrajk radnika

Br. 02820. — Jav. sig. Doznajući iz povjerljivog izvotra da bi se pokušaj uzdržavanja od posla mogao proširiti na druge kategorije radnika, radi solidarnosti s otpuštenim namještenicima i radnicima Električnog poduzeća,² u prvim jutarnjim satima mjesna Kvestura je poduzela rigoroznu službu nadzora radi sprečavanja i ugušivanja eventualnih podstrekanja.

Pokušaj je djelomično neuspjao. Na posao se nije javilo ne manje od 300 radnika brodogradilišta, oko 20 drvodjelskih radnika, 13 radnika mehaničarske radionice i manji broj radnika mjesnih građevinskih poduzeća.

Od strane agenata i vojnika, razmještenih na pojedinim mjestima u gradu, uhapšeno je 21 osoba sumnjivih zbog propagiranja uzdržavanja od posla; uhapšen je i jedan đak koji je posjedovao 3 metka za vojnu pušku i jedna osoba koja je iznenađena pri bacanju letaka kojima se podstrekavalo na štrajk.³

Određio sam da radnici brodogradilišta, koji su se danas uzdržali od posla, budu opomenuti da će biti kažnjeni otpuštanjem ukoliko se sutra ne jave na posao.

Budnost i nadzor se nastavlja.

Prefekt
Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 12/4-3, k. 540.

² Vidi dok. br. 22, 23, 24, 25, 26, 243, 245, 248, 254 i 260.

* Vidi dok. br. 23.

BROJ 260

IZVJEŠTAJ PEFKATURE U SPLITU OD 18. KOLOVOZA 1941. MINI-
STARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O PUŠTANJU NA SLOBODU
RADNIKA I NAMJEŠTENIKA ELEKTRIČNOG PODUZEĆA U SPLITU
KOJI SU BILI UHAPŠENI ZBOG ŠTRAJKA¹

KR. PEFKATURA SPLITA

Br. 02760 Odjel: Jav. sig.

Split, 18. kolovoza 1941/XIX

Predmet :

Uzdržavanje od posla namještenika
i radnika Električnog poduzeća

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Kabinet

Rim

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Glavna uprava Jav. sig.

Rim

GUVERNERU DALMACIJE
Kabinet

Zadar

GUVERNERU DALMACIJE
Glavni inspektorat Jav. sig.

Zadar

U vezi prethodnih telegrafskih obavještenja pod ovim brojem, od 12. i 13. tekućeg mjeseca, saopćava se da se tridesetak namještenika i radnika Električnog poduzeća, otpušteni zbog nedavnog uzdržavanja od posla,² jučer prijavilo u mjesnu Federaciju i, izrazivši kajanje, zamolilo za posredovanje Federala da s njima ode do Prefekta.

Iz oportunih političkih motiva smatrao sam potrebnim da razmotrim takav pokajnički akt i, budući da su mi u vezi tog namještenici i radnici obećali da će biti dostojni velikodušnosti fašističkog gesta, naložio sam, također, puštanje na slobodu ostalih sedam namještenika i pet radnika, uhapšenih 13. tekućeg mjeseca, utoliko više što u suočenju ovih nisu iskrslili elementi neposredno odgovorni.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn, arhiva talijanska, reg. br. 12/4-10, k. 540.

² Vidi dok. br. 259.

Govorio sam sakupljenima, koje sam upozorio da su eventualne inicijative radi uznemiravanja javnog reda i sprečavanja slobode rada pro-uzrokovale teške brige.

Nadzor će s oprezom biti nastavljen radi suprotstavljanja eventualnim događajima.

Prefekt
Paolo Zerbino

BROJ 261

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 19. KOLOVOZA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O SUKOBU VOJNIKA S GRUPOM
NAORUŽANIH KOMUNISTA KOD ŠIRITOVACA¹**

Zadar, 19. kolovoza 1941-XIX
primljeno teleprinterom u 9.10 sati

OD KOMANDE VI ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI 2. ARMIJE

i na znanje:

GUVERNATORATU DALMACIJE

Br. 4463 OP. Veza i dopuna 4450 od 18. tekućeg mjeseca. Grupa naoružanih komunista,² dolazeći iz Šibenika, sudarila se jučer s postavljenom blokadom Širitovci odakle je napadnuta od dijelova 152.³ Drniš. Jedan naš vojnik je teško ranjen, 2 komunista su mrtva a dva teško ranjena, drugi je zarobljen i strijeljan. Danas se nastavljaju operacije čišćenja zone pi. Promina. Jutros je strijeljan Santić Ante, Šibenik, u stanu pronađeni uzidani puškomitraljez, šaržeri i 15 bombi.⁴ Noćas je patrola 34. artiljerijskog, nadgledajući telefonske linije iznenadila osobu sumnjivog ponašanja, koja se dala u bjegstvo, i ubila je hicem iz puške.

General Dalmazzo

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br. 9/4-7, k. 540.

² Odnosi se na Šibenski NOP odred (vidi objašnjenje 3 uz dok. br. 28).

³ Riječ je o 152. pješadijskom puku.

⁴ Vidi dok. br. 51 i 263.

BROJ 262

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 19. KOLOVOZA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O GENERALNOM ŠTRAJKU
RADNIKA I NAMJEŠTENIKA U SPLITU¹

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAMI iz Splita Br. 430.	Načelnik ureda za šifru
---------------------	--	----------------------------

Pošiljalac: Prefektura Splita

19/8. 41. u 22 sata
Zadar 19/8. 41. u 24 sata

Naznačeno: Vladi Dalmacije

Na uvid: Jav. sig.
Kab.-Kr. Karab.

Predmet :
Neuspjeli generalni štrajk

Br. 02820. Jav. sig. — U vezi jučerašnjeg telegrama pod istim brojem, izvještava se da je uslijed energičnih i efikasnih mjera primijenjenih radi zaštite javnog reda i slobode rada neuspio pokušaj insceniranja generalnog štrajka.

Jutros su, u stvari, ponovno nastavili rad mehaničarski, drvodjelski i građevinski radnici. Ponovno su primljeni u službu namještenici i radnici Električnog poduzeća, nedavno otpušteni zbog uzdržavanja od posla, kako je bilo objavljeno jučerašnjim dopisom br. 02760. Na kraju, zbog prijetnje otpuštanja, većina radnika brodogradilišta, njih oko 300, koji su se jučer uzdržali od posla, jutros su ponovno naslavili rad, osim 34 neopravdano odsutnih, za koje se pretpostavlja da će sutra ponovno nastaviti rad.

Budnost i nadzor se nastavlja.

prefekt Zerbino

BROJ 263

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U ZADRU OD 19. KOLOVOZA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O HAPŠENJU I STRIJELJANJU
ŠANTIĆ ANTE U ŠIBENIKU¹

Zadar, 19. kolovoza 1941-XIX

KRALJEVSKA PEFKTURA ZADAR

Br. protokola 05498
EKSPRES

GUVERNATORATU DALMACIJE

Kabinet

Zadar

GUVERNATORATU DALMACIJE

Glavnom inspektoru javne sigurnosti

Zadar

Prepisujemo i dajemo do znanja sadržaj slijedećeg telegrama dobivenog od komesarijata fašističke policije u Šibeniku.

»Jučer za vrijeme premetačine izvršene u stanu Šantić Ante, sina Petra i Anke Marendić, rođenog u Sinju 4. 6. 1919, sa stalnim boravištem ovdje, privatnog namještenika bez posla i neoženjenog, nađen je puškomitraljez s dva rezervna dijela i četrnaest punih šaržera, te 15 bombi kakve je upotrebljavala jugosl. vojska- Jutros u 5 sati gore imenovani Santić je strijeljan.«²

Prefekt
Binna v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 5/11-1, k. 542.

² Vidi dok. br. 51 i 261.

BROJ 264

IZVJEŠTAJ KOMANDE KARABINJERA GUVERNATORATA DALMACIJE OD 20. KOLOVOZA 1941. GUVERNERU DALMACIJE O RAZBIJANJU PRIMOSTENSKOG NOP ODREDA I HAPŠENJU NJEGOVIH PRIPADNIKA¹

KOMANDA KR. KARAB. GUVERNATORATA DALMACIJE

Br. 3/44 prot. odelj. III

Zadar, 20. kolovoza 1941-XIX

Predmet: Prisustvo naoružanih civila u zoni Grebaštica.

KR. GUVERNATORATU DALMACIJE — KABINET

Zadar

Povodom ličnog povjerljivog izvještaja od 6. tek., ograđujući se da saopćim krajnji rezultat istrage, prepisujem slijedeći izvještaj koji mi je prispio iz Šibenika u pogledu prisustva naoružanih civila u zoni Grebaštice.

»5. tek. u 19.30 s., ova komanda je izvještena iz povjerljivih izvora da u zoni Grebaštica postoji jedna grupa od oko 40 mladića dijelom naoružanih puškama.²

Istog dana u 23.30 Karab. stanica iz Perkovića izvijestila je da je u toj zoni primijećeno prisustvo oko 40 lica naoružanih puškama.

Komanda div. »Sassari« i komanda mjesnog garnizona, blagovremeno izviještene, uputile su u Perković jedinice za pojačanje teritorijalno-mobilnoj četi koja posjeda želj. stanicu, dok je komanda XVI pokretnog bataljona Kr. karab. pristupila čišćenju područja poslavlši 20 karabinjera u zonu Vrpolje, 20 karabinjera na raspoloženje potpukovniku Teranova Ignaciju (Terranova Ignazio), komandantu stanice Šibenik—jug, za službu čišćenja u zoni Grebaštica.

6. tek. oko 2.15 mitraljezac raspoređen za obranu želj. stanice Perković, ugledavši nekoliko lica koja su, silazeći s brda Mravnik, koje se nalazi jugozapadno od naselja, išla u pravcu stanice, ispalio je nekoliko rafala, dok su se drugi vojnici pridružili s puščanom paljbom: izgleda da su nepoznati odgovorili s nekoliko puščanih hitaca. Vatra je trajala nekoliko minuta bez ikakvog rezultata i bez gubitaka na obje strane.

Usljed vatre nepoznati su se povukli, pobjegavši u gustu borovu šumu, gdje ih nije bilo moguće goniti zbog opasnosti od zasjeda.

Služba čišćenja, koju su vršili vojnici XVI bataljona od ranog jutra 6. tek. i cijelog slijedećeg dana, dovela je do hapšenja dva mladića koji

¹ Original (tipkan na pisjećem stroju) u Arhivu VII. arhiva talijanska, reg. br. 15/4-1, k. 540.

² Odnosi se na Primoštenski NOP odred (vidi objašnjenje 14 uz dok. br. 56 I 253.

su pripadali neregularnoj bandi, ali nisu imali oružja. Iz saslušanja uhapšenih i iz istraga proizlazi sljedeće:

Na dan 3. i 4. tek. neki Milutin Antun, s nadimkom Rade, pok. Antuna i pok. Milutin Kate, rođen u Krapnju 7. maja 1892. tamo nastanjen, pomorac, tajno je pronosio glas da će mnogi mladići naseljenog centra Krapanj biti uhapšeni od strane karabinjera i uspio je uvjeriti neke od njih da odu u šumu, kako bi izbjegli potrage i da se zatim vrate u selo kada se sve smiri.

Na taj način organizirao je odlazak 24 mladića od 17 do 22 god., iz Krapnja, koji su pošli s dva ribarska čamca 4. tek. oko 17 sati i uputili se prema pristaništu Grebastica, gdje ih je čekao neki nepoznat čovjek pod čijim je rukovodstvom radio Milutin Antun.

Za vrijeme iskrcavanja iz dva čamca je izvučeno 7 pušaka bivše jugoslavenske vojske i 7 fišeklja, svaka s 30 puščanih zrna, koje je Milutin Antun, zadržavši jednu za sebe, razdjelio šestorici mladića, svojih suradnika, koji su bili upoznati s pravim ciljevima koje je trebalo postići. Ovi su identificirani kao Milutin Svetin, Kuša Milivoj, Jurić Niko, Span ja Roko i Curović Petar, svi iz Krapnja.

Ostali mladići iz ove grupe, ne znajući za ciljeve koje je Milutin Antun htio da postigne i uvidjevši neosnovanost izgovora pod kojima su bili navedeni da pobjegnu iz svojih kuća, protestirali su i izrazili želju da se vrate, ali su im Milutin Antun i njegovi gore navedeni suradnici zaprijetili smrću.

Nepoznati čovjek³ koji ih je očekivao otpratio je cijelu grupu u unutrašnjost zone Grebaštica, i to u jednu pustu seosku kuću u blizini sela Svirčić, zatim je otišao i otprilike poslije jedan sat se vratio u društvu druge grupe sastavljene od oko 18 mladića, koji su dolazili iz Primoštena i iz obližnjih sela, od kojih je jedan bio naoružan puškomitraljezom, a osmorica puškama.

U toku noći između 4. i 5. tek. mjes. Milutin Antun i ovaj nepoznati izložili su svim mladićima, koji su ovdje prevarom bili dovedeni, prave ciljeve ekspedicije, tj. »da će banda navodno preći granicu i krenuti u Bosnu⁴ gdje bi se sastala s drugim jakim grupama komunista s ciljem da se dignu na oružje protiv Italije i da pobune dalmatinsko stanovništvo protiv naše okupacije, a ukoliko ne bude mogla preći granicu, velika majka Rusija će u tu zonu poslati avione da ih oslobodi pomoću padobranaca«.

U toku iste noći i za vrijeme lutanja preko polja te zone i zone Boraja, na dan 5. tek. mj., veliki dio mladića koji se nisu slagali s tim uspjeli su da se odvoje od neregularne bande, a neki od ovih su se vratili svojim kućama, dok su ostali iz straha od hapšenja još uvijek odsutni.

Do danas su uhapšena dolje navedena lica, od kojih prva dvojica za vrijeme čišćenja, a ostali u svojim kućama prilikom povratka.

³ Odnosi se na Petra Grubišića-Pjera, člana Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

⁴ Trebalo je da se Odred prebaci u rejon Sinja i poveže sa Sinjskim, Splitskim, Solinskim i Kaštelansko-trogirskim NOP odredom radi izvođenja zajedničkih većih akcija.

- 1) Milutin Dinko Ivanov, 18 god;
- 2) Milutin Svetin Antin, 19 god;
- 3) Tudić Stipe pok. Nikole, 30 god;
- 4) Vukulja Mate Krstin, 17 god;
- 5) Tanfara Ljubo Nikole, 20 god;
- 6) Milutin Ćiril Franjin; 17 god;
- 7) Gović Velimir Viein, 17 god;
- 8) Milutin Vinko Josipa, 21 god;
- 9) Curović Petar Tomin, 20 god;
- 10) Tanfara Ante Pavin, 21 god;
- 11) Luša Svetozar Antin, 22 god;
- 12) Cudina Frane Antin, 19 god;
- 13) Gović Mirko Rokov, 19 god;
- 14) Tanfara Miro pok. Nikole, 21 god;
- 15) Jaram Petar pok. Luke, 33 god;
- 16) Sarić Mate pok. Ante, 33 god.

Osim toga su identificirani ostali pripadnici grupe iz Krapnja, koji su još uvijek odsutni, a za kojima su posiate potjernice.

- 1) Jurić Niko pok. Ivana 17 god;
- 2) Jaram Joso Stipin 38 god;
- 3) Curović Ante Ivanov, 19 god;
- 4) Luša Milivoj pok. Ivana, 19 god;
- 5) Curović Svetin, 22 god;
- 6) Španja Roko pok. Vice, 30 god;
- 7) Bergam Dragutin Rokov, 17 god;
- 8) Tanfara Rudolf Markov, 29 god.

Nastavljaju se aktivne istrage radi iznalaženja, identificiranja i hapšenja mladića iz Primoštena i okolnih sela.

Ima razloga da se vjeruje, zahvaljujući službi čišćenja koju vrše i jedinice pješadije u čitavoj zoni između Grebašnice, Vrpolja, Perkovića, Lepenice, Dolca i Boraje, da se gore spomenuta neregularna banda sasvim razila i da se njeni pripadnici, izuzevši nekolicine organiziranih, nisu vratili od straha da ne budu uhapšeni.

Naknadno će se saopćiti krajnji rezultat istraga i otežavajuće okolnosti koje terete odgovorne.

Od dvojice vlasnika čamaca jedan je uhapšen, dok se drugi, odsutan, još uvijek traži. Čamci su oduzeti.«

**Komandant Kr. karab. Guvernerata
pukovnik
Giuseppe Butti**

M. P.

BROJ 266

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 21. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O AKTIVNOSTI KOMUNISTIČKE OMLADINE U SPLITU¹

KR. PREFEKTURA SPLITA

Br. 03341 Odjel: Jav. sig.

Split, 21. kolovoza 1941/XIX

Predmet:
S.K.O.J. — Savez komunističke
omladine Jugoslavije,
sekcija Splita-

PREPORUČENO

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA KABINET	Rim
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA Glavna uprava Jav. sig.	Rim
VLADI DALMACIJE	Zadar

Poslije buntovničkih komunističkih manifestacija koncem lipnja i prvih dana srpnja ov. godine, već poznatih tom Ministarstvu, odlučno suzbijenih i brzo dokrajčenih energičnom akcijom policije, komunistička aktivnost počela se razvijati u drugom obliku, tj. ispisivanjem po zidovima subverzivnih napisa i znakova srpa i čekića, koji se, s kredama u boji, ispisuju i crtaju po zidovima ulica Splita.

Nije se radilo, kako su to brojne indicije dozvoljavale naslutiti, o individualnoj inicijativi subverzivnih grafomana. I moralo se pretpostaviti da ti natpisi potiču od jedne dobro rukovodene i instruirane organizacije i da njihovi autori moraju biti odlučni i vješti osmatrači, pošto su uspijevali lukavo da izbjegnu široku mrežu službi nadzora i zasjeda postavljenih od mjesnih organa policije.

Tako orijentirana ova Kvestura, preko povjerljivih agenata i s upornom akcijom istraživanja, uspjela je utvrditi: prvo, da su autori spomenutih subverzivnih natpisa bili mladi splitski đaci komunisti, a zatim da identificira nekoje od najaktivnijih među njima.

Na večer 4. tekućeg kolovoza, u 22 sata, bio je iznenađen i uhapšen na djelu učenik Barić Kuzma, Ivana i Magdalene Duboković, rođen u Pitvama — Hvar — 16. 2. 1924. dak VI razreda gimnazije, ovdje nastanjen u ulici Put Bačvica br. 1, dok je u blizini Komande vojnog garni-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 11/11-1, k. 542.

zona ispisivao modrom kredom »Živjela Rusija[^] i sa strane crtao znak srpa i čekića.

Iste noći, 4. na 5. tekućeg mjeseca, istodobno su uhapšeni svi učenici već identificirani kao aktivni komunisti, a za koje se dostavljaju polj. une generalije :

1. — Krstulović Šime pok. Kaje i Justine Dvornik, rođen u Splitu 10. listopada 1921, ovdje nastanjen, u ulici Radunica 23/a — dak VII razreda gimnazije;
2. — Vidak Rudolf, Svete i Marije Šušik, rođen u Splitu, 17. veljače 1923, nastanjen u Latinskoj ulici br. 5 — dak V razreda gimnazije;
3. — Matković Davor, Pavla i Planke Murgić, rođen u Splitu 7. rujna 1922, nastanjen u ulici Ungherese br. 8 — dak VI razreda gimnazije;
4. — Pavela Ranko pok. Josipa i Filomene Juričić, rođen u Omišu 29. rujna 1923, nastanjen u Smolakinovoj ulici br. 24/a III kat, dak VI razreda gimnazije.

Izvršenim brižljivim pretragama prebivališta pronađeno je podosta knjiga subverzivne propagande u stanu Vidak Rudolf a; subverzivne knjige i jedan list pribilježaka u kući Pavela Ranka; dvije subverzivne knjige u kući Matković Davora i, na kraju, u kući Krstulović Šime — brižljivo sakriveni, razni leci, pisani kopirajućom olovkom, koji su sadržavali programske principe organizacije splitskih daka komunista, cilj koji treba postići i akciju koju treba izvesti; jedan letak »pribilješki« u kojem su iznijeti svi subverzivni natpisi koji su se pojavljivali skoro svakog dana po zidovima ulica Splita, i jedna knjiga koja je sadržavala pisane pribil-

1 ješke o programskim principima i pojedinosti o primijenjenom sistemu organizacije.

Kod Barbića, osobno, u momentu hapšenja pronađen je jedan proglas od 2. tekućeg mjeseca i jedan komad modre krede.

Elementi s kojima je Kvestura već raspolagala, zaplijenjeni dokumenti, istodobno hapšenje, dezorijentiralo je petoricu naprijed imenovanih uhapšenika, koji su, poslije nego što su nekoliko dana sve potpuno poricali, na kraju priznali svoju odgovornost i iznijeli važne pojedinosti koje se odnose na organizaciju kojoj su pripadali, između čega i osmatranje svih vojnih pokreta, o kojima su trebali izvještavati.

Na osnovi onog što je rezultiralo iz tih istraživanja do sada je utvrđeno da su eksponenti komunističkog pokreta splitske dačke omladine bili poznati komunisti: Santini Eduard, zvani Edo, sin Šime i Preminije Marušić, rođen u Borgo Erizzo — Zadar — 29. 8. 1918. ovdje nastanjen u Kačićevoj ulici br. 3/b, i Barić Frane, Ernesta i Olge Barić, rođen u Splitu 24. 3. 1921. nastanjen u Križevoj ulici br. 14; obojica ilegalci.

Istraživanje se nastavlja uz posebno angažiranje i rezerviram se za izvještavanje.

Prefekt
doktor Paolo Zerbino

BROJ 267

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 22. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O IZAZIVANJU POŽARA NA TRGOVAČKOM BRODU »NIKO MATKOVIĆ« U SPLITSKOJ LUCI¹

KR. PEFEKATURA SPLITA

Br. 03314 Odjel: Jav. sig.

Split, 22. kolovoza 1941/XIX

Predmet :

Split — Požar na brodu
»Niko Matković«

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Glavna uprava jav. sig.

Rim

GUVERNATORATU DALMACIJE

Z a d a r

Jučer, 21. tekućeg mjeseca, u 12.30 sati, iz još nepoznatih razloga, razvio se silovit požar u skladištu br. 2 parobroda »Niko Matković«, rekviriran od Kr. Mornarice, usidren u ovoj luci od 19. tekućeg mjeseca, prispio iz Ancone, natovaren slamom, sijenom i namirnicama.²

Pošto se radilo o veoma zapaljivom materijalu, vatra je vrlo brzo poprimila široke razmjere, prijeteći da se proširi na ostala skladišta.

Gašenje požara, koje je potrajalo sve do večeri, obavljeno je zahvaljujući vatrogascima, kojima su pomagali vojnici ratne mornarice, kopnene vojske, agenti sig- i lučki milicionari.

Nije bilo ljudskih žrtava.

Štete tereta dižu se do oko 70 tisuća lira, dok one na parobrodu i njegovim postrojenjima, mada nisu značajne, još nisu procijenjene.

Određena su aktivna ispitivanja radi utvrđivanja eventualne odgovornosti za požar, za koji se pretpostavlja da je nastao sam od sebe.

Prefekt
doktor Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 19/4-1, k. 540.

² Vidi dok. br. 74.

BROJ 268

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 25. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O PODUZETIM MJERAMA ZA INTERNIRANJE OSOBA OPASNIH ZA JAVNI RED¹

JCR. PEFEKATURA SPLITA

(M. P. Uprava Dalmacije
3. rujna 1941-XIX
otvaranje prepiske)

(Rukom ispisano)
Ekselencija Bozzi
Split, 25. kolovoza 1941.-XIX

Br. 0316
Odjel Jav. sig.
Pef. br. 441/01243 15-og tekućeg Hitno

Predmet:
Interniranje lica opasnih za javni red

Opća registracija po
prijemu 5354. 3. rujna

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
GEN. DIREKCIJA JAV. SIGURNOSTI
Odjeljenje A.G.R. sekcija I

i na znanje:

Rim

GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

U odgovoru na gore navedenu notu upućenu Guverneru Dalmacije saopćava se da je u ovoj Provinciji već počeo rad na čišćenju od narušilaca javnog roda i nepoželjnih i nastavlja se pravilnim ritmom.

Predloženo je mnogo lica za internaciju po koncentracionim logorima, a šesnaest od njih je već prevedeno u Anconu.

Pristupilo se popisu Židova izbjeglih u posljednje vrijeme u ovaj grad i započelo se s udaljavanjem tog nepoželjnog elementa iz ovog grada.

Dvije stotine pedeset će biti upućeni na Korčulu s obaveznom putnom ispravom, od 200—300 bit će upućeno u Albaniju čim stignu instrukcije iz Ministarstva vanjskih poslova, prema telegrafskom saopćenju br. 1094 od 8. tekućeg od Guvernera Dalmacije.

Za ostale Židove nastanjene u Splitu prije talijanske okupacije postepeno će se poduzeti mjere kako se što otkrije u pogledu njih.

Prefekt, Paolo Zerbinò v. r.

3/5-6, k. 541.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

BROJ 269

**ZAHTJEV PREFEKTURE U SPLITU OD 25. KOLOVOZA 1941. KOMAN-
DI 6. ARMIJSKOG KORPUSA ZA PREBACIVANJE SANTINI ALFREDA
I ZELIC ANTE U POLICIJSKI ZATVOR RADI SASLUŠANJA
U SPLITU¹**

KR. PREFEKTURA SPLITA

Br. 03341 Odjel: Jav. sig. Split, 25. kolovoza 1941/XIX
Odgov. na br. 2303/1 od 22. tekućeg

Predmet :
Komunistička aktivnost.

KOMANDI VI ARMIJSKOG KORPUSA
Stab — Obavještajni odsjek

Vojna pošta 39

i na znanje:

GUVERNATORATU DALMACIJE

Zadar

Pozivom na gore naznačeni akt, moli se ta komanda da odluči da se zatvorenci Santini Alfredo,² Simin, iz Borgo Erizzo — Zadar — i Zelić Ante³ pok. Jerka, iz Splita, prebace u ove policijske zatvore, budući da su obojica traženi od političkog ureda Kr. Kvesture radi važnih ispitivanja od strane političke policije, s čime je već upoznato Ministarstvo unutrašnjih poslova i Guvernerat Dalmacije.

Očekujući ljubaznu ulogu, preporučujemo da se prebacivanje navedenih izvrši što je moguće hitnije.

Prefekt
doktor Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 21/4-1, k. 540.

² Santini Alfred, politički komesar Splitskog NOP odreda, zarobljen u borbi u selu Košutama, kod Sinja 14. kolovoza 1941. (vidi dok. br. 20).

³ Zelić Ante, borac Splitskog NOP odreda, zarobljen zajedno sa Santini AUredom.

BROJ 270

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U ZADRU OD 26. KOLOVOZA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O POPRAVCI CESTE ZADAR—
ŠIBENIK KOJA JE 24. KOLOVOZA DINAMITOM OŠTEĆENA¹

KR. PEFKATURA ZADRA

Odjel: Jav. sig. Br. prot. 05647

Zadar, 26. kolovoza 1941.-XIX

Odgovor na akt :

Prilozi :

Predmet :

VLADI DALMACIJE
(Kabinet)

Zadar

VLADI DALMACIJE
(Gl. inspektoratu jav. sig.)

Zadar

Kao što je poznato, poslije podne 24. tekućeg mjeseca, u visini 61 km državne ceste Zadar—Šibenik, nepoznate osobe² izvršile su dinamičnu eksploziju, prouzrokujući lakša oštećenja na dnu ceste.

Oštećenja su odmah popravljena.

Uvjerava se da su upućene blagovremene instrukcije Kr. karab. i komesarijatu jav. sig. u Šibeniku, kako zbog aktivnijih mjera nadzora, tako i zbog brižljivog istraživanja i hapšenja odgovornih.

Prefekt
Binna v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva talijanska, reg. br. 12/11-1, k. 542.

² Akciju je izvršila grupa boraca iz Prvić Luke, Sepurine i Srimo.

BROJ 271

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 24. KOLOVOZA
1941. PEFKERTURI U SPLITU O STRIJELJANJU SANTINI ALFREDA
I ZELIĆ ANTE U SINJU¹

Lc/

H I T N O

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA
Štab — Obavještajni ured

Be. prot. 2399/Obav. POVJERLJIVO Vojna pošta 39 29. kolovoza1941.

Predmet: Komunistička aktivnost.

KRALJEVSKOJ PEFKERTURI

Split

i na znanje:

GUVERNATORATU DALMACIJE

Zadar

Veza akt 03341 od 25/8. ov. god. stigao danas.²

Zatvorenici Santini Alfredo³ i Zelić Ante⁴ su strijeljani u Sinju od
hrvatskih trupa 26/8 ov. god. u 14 sati.⁵

dežurni
NAČELNIK ŠTABA, pukovnik
A. Aliberti

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 21/4-2, k. 540.

² Vidi dok. br. 269.

³ Santini Alfred, politički komesar Splitskog NOP odreda.

⁴ Zelić Ante, borac Splitskog NOP odreda.

⁵ Vidi dok. br. 396 i 397.

BROJ 272

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 31. KOLOVOZA 1941. MINI-
STARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O DJELOVANJU OMLADINE
U SPLITU¹

KR. PEFKTURA SPLITA

Br. 03341 Odjel: Jav. sig. Split, 31. kolovoza 1941/XIX

Prilozi: četiri

Predmet :
S.K.O.J. Savez komunističke
omladine Jugoslavije.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Kabinet Rim

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Glavnoj upravi jav. sig. Rim

VLADI DALMACIJE

Kabinet Zadar

VLADI DALMACIJE

Glavni inspektorat jav. sig. Zadar

U vezi saopćenja pod istim brojem od 21. tekućeg mjeseca,² javlja se da na osnovi naknadno izvedenih istraživanja o organizaciji komunističke omladine Splita rezultira da, pored već dostavljenih imena đaka, koji su još uvijek zadržani u ovim zatvorima na raspolaganju Kvesturi, istoj organizaciji pripadaju i slijedeći omladinci, također daci:

1. Santini Maksimilijan, Šime i Marusie Prunimia, rođen u Šibeniku (Moli Sebenico) 14. 10. 1921, ovdje nastanjen u Kačićevoj ulici br. 3;
2. Barač Milivoj, Josipa i Šimice Moljo, rođen u Vodicama, Šibenik 4. 11. 1921. nastanjen u ulici Poljička cesta br. 6;
3. Levi (Lewi) Josip, Moše i Sare Detaras, rođen u Sarajevu 24. 10. 1924. Židov, nastanjen u Vrazovoj vilici br. 7;
4. Ajnšpiler (Einspiller) Milorad, Nikole i Maksa, o kojem nije bilo moguće saznati potpune generalije, budući da nije upisan u registar stanovništva;

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 32/11-1, k. 542.
² Vidi dok. br. 266.

5. Buj Vladimir, Vladimira i Buj Drage, rođen u Zagrebu 29. 6. 1925. u Splitu u ulici Starčevićевой br. 7.

Svi su ovi, izuzevši Buj Vladimira koji je uhapšen 27. kolovoza, ilegalci. Barać je izrazio želju da bude prebačen u Sinj gdje bi se upisao u ustaše.

Detaljna pretraga izvršena u stanu Santini Maksimilijana omogućila nam je da dodemo u posjed jednog broja značajnih dokumenata.

U stvari, pronađeni su brižljivo sakriveni u omotu jedne školske knjige dva primjerka tajnog raspisa, štampana na ciklostilu na hrvatskom jeziku, koji se dostavljaju u talijanskom prijevodu, a odnose se: jedan na načine i sisteme koje treba da primjenjuje konspirator u borbi protiv fašizma,³ a drugi — u borbi proletarijata protiv skupoće.

U toku daljnjeg istraživanja, pored ostalog, pokazalo se da su se Santini i Barić, istovremeno s organizacijom dačke komunističke omladine, interesirali i za organizaciju radničke omladine, koja je, prema onom što se do sada moglo utvrditi, trebalo da sačinjava najaktivniji dio komunističke partije u borbi protiv fašizma, koju je, osobito trebalo izvoditi putem jedne uporne i drske akcije, zasnovane na širenju dnevnog biltena partije,⁴ na sistematskom suprotstavljanju naredbama talijanskih vlasti i na propagandi među talijanskim vojnicima.

Akcija Santinija, koji je zacijelo morao da sluša direktive upućene iz Zagreba ili iz Beograda, bila je usmjerena i na privlačenje u partiju nezadovoljnika s aktualnom situacijom, praveći od hrvatskog komunizma stjegonošu jugoslavenskog antital i janskog iredentizma.

Ustanovivši da su između naprijed spomenutih i nekog Ferderbera Eduarda i Dumanić Ante postojali odnosi političke prirode, ovi posljednji su bili identificirani kao: Ferder'oer Eduard, Eduarda Berte Ciserle, rođen u Zagrebu, 13. 6. 1921, nastanjen u Sinjskoj ulici br. 2, trgovački pomoćnik u knjižari Napredak, i Dumanić Ante, pok. Petra i Kerman Marije, rođen u Splitu, 16. 4. 1924, nastanjen u Kamenitoj ulici br. 30, električar kod Babić Ante, i podvrgnuti su pažljivom i opreznom nadzoru usmjerenom da se utvrde kontakti i aktivnost i da se preko njih postigne hapšenje Santinija i Barića, koji su, prema onom što je poznato u mjesnoj Kvesturi, bili navikli da se na mahove pojavljuju u ovom gradu.

Na večer 14. tekućeg mjeseca, bojeći se, međutim, da bi također i Ferder'oer i Dumanić mogli da se udalje iz Splita, da bi se sklonili preko granice, i pošto je, također, rezultiralo da su oni bili upleteni u organiziranje generalnog štrajka koji je trebalo da se održi 16. tekućeg mjeseca, izvršeno je njihovo hapšenje.

Dumanić je naden u posjedovanju nekoliko primjeraka dnevnog biltena⁵ komunističke propagande od istog dana, jednog proglasa kojim se podstrekavalo na generalni štrajk radi solidarnosti s radnicima Elektri-

³ Vjerojatno se odnosi na dok. br. 147.

⁴ ⁵ Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ PK KPH za Dalmaciju.

čnih poduzeća,⁰ koji se prilaže u talijanskom prijevodu, i nekoliko približaka pisanih na lećima, uobičajenoj formi, koje su se odnosile, kako je to kasnije ustanovljeno, na sastav već formiranih komunističkih ćelija i onih koje je trebalo formirati među šegrtima i trgovačkim pomoćnicima u ovom gradu.

Ferderber je pronađen poslije naporne istrage, sakriven u šupljini jednog nosača tereta, gdje se bio sakrio odmah nakon što su agenti zakućali na vrata njegova stana.

Pretragama izvršenim u stanovima Dumanića i Ferderbera pronađeni su proglašeni i knjige subverzivne propagande.

U kući Ferderbera, zajedno s ostalim zaplijenjenim fotografijama, pronađena je i fotografija Barić Frane, što dokazuje kako je među ovom dvojicom postojala identičnost principa i zajedništvo aktivnosti.

Na osnovi do sada sprovedenih istraga proizlazi da je Ferderber bio šef pokreta trgovačkih pomoćnika, a pretpostavlja se da je on morao biti izravno potčinjen komitetu hrvatske komunističke partije za Split, preko poznatih Santinija i Barića.

Ostala istraživanja, vršena na osnovi izvjava uzetih od uhapšenika, dovela su do identificiranja pristaša komunističke organizacije među šegrtima i trgovačkim pomoćnicima, u osobama niže navedenih individua, koje su sve uhapšene:

1. Ivanišević Marin, Drage i Curin Pavice, rođen u Splitu 5. 1. 1919. nastanjen u ulici Trumbućac br. 18, trgovački pomoćnik kod staklarije Penović;

2. Aleksejev (Alsojev) Dušan, Aleksandra i Buj Ljubice, rođen u Splitu 30. 5. 1924, nastanjen u Žmarničkoj⁷ ulici br. 9, trgovački pomoćnik u tekstilnoj radnji TI VAR;

3. Volarević Aleksa, Rade i Karme Mande, rođen u Benkovcu 16.

12. 1920, ovdje nastanjen u ulici Radunica br. 45, obučarski šegrt;

4- Culić Vladimir, pok Stipe i pok. Ivanice Jakova, rođen u Splitu

30. 6. 1921, nastanjen u Kuzmićevoj ulici br. 1, nezaposlen.

Još uvijek sam u toku s ostalim istraživanjima radi identificiranja ostalih učenika organizacije i nadzora nad njenim višim eksponentima

Poznato je da su svi organizirani već bili primili naređenje da se priključe generalnom štrajku koji je trebao da se sprovede 16. tekućeg mjeseca u Splitu, radi solidarnosti s namještenicima i radnicima Električnih poduzeća, koji su se uzdržali od posla, što je tom ministarstvu već poznato.

U vezi prednjeg, radi znanja, rezerviram se da izvijestim o rezultatima naknadnih istraživanja koja su u toku.

Prefekt
Paolo Zerbino

⁰ Odnosi se na letak Mjesnog komiteta KPH Split (vidi dok. br. 23).

⁷ Vjerojatno se odnosi na Zmorničku ulicu.

BROJ 273

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U ZADRU OD KONCA KOLOVOZA 1941.
O AKCIJAMA KOMUNISTA TOKOM KOLOVOZA¹

MJESEC KOLOVOZ

Broj pravoslavnih Srba pobjeglih u Zadar kreće se oko 450². Dio njih je, međutim, vrećen počevši od tekućeg tjedna.

U toku mjeseca kolovoza bilo je **strijeljano** 12 osoba zbog izvršenih terorističkih djela.

U dane

5. kolovoza je izvršena racija stanovištva u Zemuniku i Smokviću;
11. kolovoza izvršena je racija u Skradinu.

I. kolovoza, pomoću upotrebe eksploziva izvršen je akt sabotaže u fabrici »La Dalmatienne« u Šibeniku (šteta 25.000 lira).³

II. kolovoza izvršen je, pomoću eksplozivnih kapisli, akt sabotaže na vodovodu koji se nalazi na 62. kilometru državne ceste Zadar⁴. Nikakvih šteta na vodovodu, lakše na cesti koja je odmah osposobljena.

24. kolovoza. Subverzivni akti na 65. km šibenske ceste.⁵ Oštećenja veoma mala.

I. kolovoza oštećeni su telefonski stupovi između Lozovca i Šibenika. Prvog na drugi kolovoza prepilani su telefonski stupovi na cesti Benkovac—Zadar, čime je prouzrokovan prekid veza.⁶

II. kolovoza na lokalitetu Srima, 6 kilometara od Šibenika, posječeno je 5 telefonskih stupova, čime je prouzrokovan prekid službi.⁷ 1. kolovoza na nekim ulicama u Šibeniku nađeni su crteži srpa i čekića.

5. kolovoza na periferiji Šibenika nađeni su napisi i crteži subverzivnog karaktera.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 13/3-1, k. 540.

² Vidi dok. br. 230, 360 i 365.

³ Sabotaža izvršena 31. srpnja (vidi dok. br. 25, 217 i 230).

⁴ i ⁷ Akciju izvršili borci iz Prvić-Luke, Sepurine i Srlme (vidi dok. br. 240, 241 i 256).

* Akciju izvršili članovi Partije iz Šibenika.

13/3-1
K. 340
Inv. br. 20739
MESE DI AGOSTO
affidat. per l'acquisto di...

I serbi ortodossi rifugiati a Zara si aggirano sui 450. Parte di questi, però, verranno fatti rimpatriare a partire dalla corrente settimana.

Durante il mese di agosto sono stati facilitate 12 persone per aver compiuti atti dinamitardi.

Nei giorni
Il 5 agosto sono stati rastrellati gli abitati di Zemunice e di Smokovic;
L'11 agosto è stato rastrellato Scardona

Il 1° ag. mediante impiego di esplosivi veniva compiuto un atto di sabotaggio allo stabilimento "La Dalmatiana" di Sebenico (danni Lit 25.000)
L'autore in persona di Trilaja successivamente veniva tratto in arresto e poi passato alle armi.

L'11 agosto, veniva compiuto mediante capsule esplosive, un atto dinamitardo all'acquedotto situato a 62 Km della strada statale Zara-Sebenico. Nessun danno all'acquedotto, lievi alla strada che veniva subito riattivata.

Il 24 agosto. Atti dinamitardi a Km. 61 sulla strada Sebenico. Danni lievissimi.

1° ag. venivano danneggiati pali telefonici fra Iapovan e Sebenico
Dal 1 al 2 ag. veniva segati pali telefonici sulla strada Bencovazzi Zara, provocando l'interruzione delle comunicazioni.
Il 11 agosto, in località Srma a Km 6 da Sebenico veniva tagliati 5 pali telefonici, provocando l'interruzione dei servizi.

1 ag. rinvenute su alcune vie di Sebenico disegni di falce e martello
5 ag. in località periferica a Sebenico venivano rinvenute scritti e disegni a carattere sovversivo.

Faksimil izveštaja Prefektura u Zadru za mjesec kolovoz 1941.

BROJ 274

IZVOD IZ POVELJE ŠKOLSTVA OBJAVLJENE U SLUŽBENOM LISTU
GUVERNATORATA DALMACIJE BR. 4—5 OD 1—5. IX 1941. KOJOM
SU DATE SMJERNICE O POLOŽAJU ŠKOLE U FAŠISTIČKOJ
DRŽAVI¹

Pri skorašnjem otvaranju škola u Dalmaciji, dok se u svakom sektoru organiziraju i pojačavaju mnogostruke djelatnosti, shodno je da svi nastavnici upoznaju »Povelju Školstva«, originalan, obnavljajući i konstruktivan instrumenat, koji sadržava u sebi premise potrebne za revolucionarnu obnovu Škole da bi se obrazovala nova pokoljenja, za najviše ciljeve Fašističke države.

»Povelja Školstva«, koja nema formalnu vrijednost zakona, ali je matica budućih zakona, inspiriše se na onim istim načelima proslavljena dinamizma, kolektivne djelatnosti i produktivnog rada, iz kojih vuče podrijetlo »Povelja Rada«.

U dvadeset i devet izjava »Povelja Školstva«, točno određenim pokretnim smjernicama na školskom polju, odražuje se jasnoćom obrisa Fašistička škola, proizašla iz dubokih političkih, kulturnih i socijalnih promjena utvrđenih Revolucijom.

Jedino će u ovoj novoj organskoj strukturi Fašistička škola moći izvršiti svoju misiju i ispuniti svoje zadatke u stvarnom životu talijanskog naroda: životu nauka, industrija, prometa, borba, izuma i rada.

TEKST »POVELJE ŠKOLSTVA«
NAČELA, CILJEVI I METODE FAŠISTIČKE ŠKOLE

I I z j a v a

U moralnoj, političkoj i ekonomskoj jedinstvenosti Talijanske nacije, koja se potpuno ostvaruje u Fašističkoj državi, Škola, prvi temelj uzajamnosti svih društvenih snaga, od obitelji preko Korporacije do Stranke, obrazuje čovječju i političku svijest novih naraštaja.

Fašistička škola snagom učenja, zamišljenog kao obrazovanje zrelosti, ostvaruje načelo narodne kulture, nadahnute na vječnim vrijednostima talijanske rase i njezine civilizacije; i ucjepljuje ga, snagom rada, u stvarnu djelatnost zanata, umjeća, struka, znanosti i oružja.

II I z j a v a

U fašističkom se uređenju školstva i politička dob podudaraju. Škola, G. I. L. i G. U. F. obrazuju skupa jedinstveno sredstvo fašističkog odgoja. Dužnost da ih se pohađa sačinjava školsku službu, koja obavezuje

¹ Dokument (na talijanskom i hrvatskom jeziku) objavljen je u Službenom listu Guvernerata Dalmacije, god. I, br. 4—5, od 1—5. rujna 1941. na str. 6—7. Jedan primjerak toga lista nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 1/9, k. 542.

gradane od najranije dobi do dvadeset i prve godine. Ta se služba sastoji u pohađaju, od četvrte do četrnaeste godine, Škole i G. I. L-a, a nastavlja se u G. I. L-u do navršene 21. godine također i za one koji ne prosljeđuju nauke. Sveučilišni đaci moraju biti članovi G. U. F-a. Lična knjižica, koja će se sjediniti u zgodan čas s knjižicom rada, potvrđuje da je udovoljeno školskoj službi, a službi i u svrhe lične ocjene u službama i u radu.

III I z j a v a

Učenje, uređeno prema stvarnim umnim i tjelesnim mogućnostima mladića, teži ka njihovom moralnom i kulturnom obrazovanju, i u skladu sa odgojnim ciljevima G. I. L-a brine se o njihovoj političkoj i ratničkoj spremi. Pristup na nauke i nastavljanje školovanja određuju se isključivo kriterijem pokazane vrsnoće i sposobnosti. Državni zavodi jamče sposobnim, a siromašnim mladićima nastavak nauka.

IV I z j a v a

Tjelesni odgoj, koji se provada u školi od strane G. I. L-a, primjenjivan postepeno, podupire i potpomaže zakone rasa i tjelesnog jačanja zajedno sa duševnim napretkom. Tehnika vežbanja teži da postigne skladan razvitak, valjanost obuke, uzdignuće duha, samopouzdanje i duboki osjećaj zapta i dužnosti.

Za sportsku i vojničku obuku sveučilištaraca brinu se G. U. F.-i.

V I z j a v a

Rad, koji je u svim svojim umnim, tehničkim i ručnim oblicima zaštićen od države kao društvena dužnost, pridružuje se učenju i sportskoj obuci pri obrazovanju značaja i uma.

Rad je sastavni dio naukovnih programa za osnovne i sve druge škole. Posebni turnusi rada, koje uređuju i kojima upravljaju Školske vlasti, u dućanima, radionicama, u poljima i na moru, odgajaju društvenu i produktivnu svijest, koja je svojstvena korporativnom poretku.

VI I z j a v a

Učenje, tjelesno vježbanje i rad pružaju školi sredstva za ispitivane sposobnosti. Kulturno usmjeravanje i upućivanje na izbor zvanja njezini su prvenstveni zadaci, kojima je svrha, da, prema opravdanosti i potrebi, pripreme ljude sposobne da zahvate u stvarna pitanja znanstvenog ispitivanja i proizvodnje.

U školi neprestano vrši svoje djelovanje načelo selekcije, za zaštitu njezine funkcije i svojstvenosti njezinih ustanova.

VII Izjava

Škola i obitelj, po prirodi solidarne, u uskom i neprekidnom odnosu, saraduju u cilju odgoja i upravljanja učenika. Roditelji i rođaci sudjeluju u školskom životu i upoznavaju ono zajedništvo nakana i metoda, koje podržava snagu djece i mladića, da ustraju na stazama religije otaca i sudbine Italije.

BROJ 275

PISMO GRUPE GRADANA BENKOVCA OD 2. RUJNA 1941. GUVERNERU DALMACIJE U KOME MOLE DA SE PUSTI NA SLOBODU 12 NJIHOVIH MJESTANA ZATVORENIH U ZADARSKOM ZATVORU¹

Br. 406

2. rujna 1941.

E K S E L E N C I J O .

Mi, niže potpisani građani Benkovca, slobodni smo da se obratimo Vašoj Ekselenciji sa slijedećom molbom:

U Zadarskom sudskom zatvoru nalaze se zatvoreni, od 4. kolovoza, slijedeći građani Benkovca:

- 1) Obrad Knežević pok. Dimitrija, posjednik
- 2) Nedo Pavasović, sin Milana, privatni namještenik
- 3) Milorad Vojvodić, sin Save, trgovac
- 4) Uroš Katić, pok. Nedeljka, penzioner
- 5) Gjurko Košević, sin Filipa, posjednik i poduzetnik
- 6) Mirko Relić, pok. Emanuela, posjednik
- 7) Petar Jokić, pok. Pavla, trgovac
- 8) Mihajlo Jokić, sin Petra, student inženjerije
- 9) Dušan Jokić, sin Petra
- 10) Stevan Matić, pok. Danila, pomoćnik
- 11) Lazo Romić, izbjeglica iz Knina
- 12) Danilo Stoisavljević, trgovac iz Benkovca.

Svi gore navedeni zatvorenici poznati su kao italo-fili i bili su sretni kad su vidjeli da je zemlja okupirana od talijanskih vlasti, te nisu ni najmanje subverzivni elementi. Svi, gore spomenuti, slagali su se s prijedlogom dra Nikole Novakovića i ostalih, koji je prijedlog pre-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb, fond neprijateljske grupe, k. 459, f. 1.

dan talijanskim vlastima u Rimu u ime 100.000 Dalmatinskih pravoslava-
vaca, među kojima su i gore imenovani bili potpisani, i u kojemu se je
tražila aneksija čitave Dalmacije Talijanskom Kraljevstvu, jer su bili
svjesni da bi kao pravoslavci izgubili život da nije došla na vrijeme tali-
janska okupacija, koja se je pojavila kao spas.

Da gore imenovani nisu subverzivni elementi, već da su naprotiv
voljni u svako doba priteći u pomoć talijanskim vlastima, možemo po-
svjedočiti i za njih garantirati svi koji smo dolje potpisani.

Zbog gore navedenih motiva molimo Vašu Ekselenciju da poduzme
potrebne mjere u rješavanju njihove sudbine.

Poznavajući ispravnost i ljubav za pravdu Vaše Ekselencije i tali-
janskih vlasti općenito, ne sumnjamo da će Vaša Ekselencija poduzeti
potrebne korake da sve bude po zaslugi.

Uvjereni da će se stvar povoljno riješiti, dajemo do znanja Vašoj
Ekselenciji da smo najdublje zahvalni.

Benkovac, 31. kolovoza 1941.-XIX

(Slijede 22 nečitljiva potpisa)

KOMANDA CC. RR. GUVERNATORATA DALMACIJE ZADAR

Osobe o kojima se ovdje radi uhapšene su u Benkovcu 4. kolovoza
o. g. prilikom poznate delikatne situacije u kojoj se je nalazio red i jav-
na sigurnost, što je ovih dana riješeno. Međutim ti se ljudi nalaze u
zadarskom sudskom zatvoru, jer su predloženi za internaciju kao subver-
zivni elementi, sposobni da vrše nama protivnu propagandu.

Međutim, pošto se situacija u Benkovcu, poslije poznatih pušaranja
od 6. o. mj. može smatrati poboljšanom, pošto su rečene osobe već mje-
sec dana lišene slobode, te su tako upoznale strogost zakona, pošto je
ova molba upućena Vašoj Ekselenciji prilikom posjete ovome kraju,
smatra se da bi bilo shodno, naročito s obzirom na ovo posljednje, na-
praviti opću amnestiju, koja bi sigurno imala dobar odjek u stanovništvu.

Naravno da će ih vlast držati pod strogom prismotrom, kako bi se
utvrdila iskrenost njihovih osjećaja prema našim institucijama, te kao
što je rečeno u molbi, njihovo poštivanje naših zakona.

Zadar, 12. rujna 1941.-XIX

Komandant Kr. k. Guvernatora
pukovnik
Giuseppe Butti

BROJ 276

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 3. RUJNA 1941.
KOMANDI 2. ARMIJE O UBISTVU KOMUNISTE LUCIC BOZE¹**

Šalje: Komanda VI armij. korpusa

otpr. 3. IX 41. u 18.50 s.

Zadar, pr. 4. IX 41. u 9 s.

Komandi 2. armije

radi znanja

Guverneratu Dalmacije

Predmet:

Ubijen komunist Lučić

Oznaka: J. S.

na uvid: Kab. — Kr. karab.

Preko : Komande trup. — Zadar

N 2507/1 — Jutros u 6.30 sati komunist Lučić Božo, koji se krio i koji pripada poznatoj bandi koja se iskrcala u Grebašćici, pokušao je da pobjegne na poziv karabinjera da stane. Bio je ubijen hicem iz karabina i utvrđeno je da je bio naoružan pištoljem.²

VI armijski korpus

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arbiva talijanska, reg. br. 19/11-3, k. 542.

² Božo Lučić iz sela Lepenice, kod Perkovića, bio je ubijen kod svoje kuće (vidi dok. br. 50).

BROJ 277

PROGLAS KOMANDE 2. ARMIJE OD 7. RUJNA 1941. O PREUZIMANJU VOJNE I CIVILNE VLASTI U DEMILITARIZIRANOJ ZONI NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO 2. ARMIJE

P r o g l a s p u č a n s t v u

U smislu sporazuma postignutih s Vladom Nezavisne Države Hrvatske, preuzimam današnjim danom vojničke i građanske vlasti na područjima ograničenim:

Sa sjevera: rijekom Kupom između Osilnice (isključene) i Zdihova (uključenog).

Sa zapada: crtom: Osilnica (isključena) — Mrzla Vodica (isključena) — Bakarac (uključen) — Jadranska obala od Grude (talijanska Dalmacija i Gruda isključena).
Obuhvaćeni su otoci Pag, Brač, Hvar, Sv. Klement, Šćedro, i manji južno od poluotoka Pelješca.

S juga: crtom: Gruda (isključena) — Grab (uključen) — Viluse (uključene) — Podvrš (uključen) — Crkvice (uključene) — Troglav (k. 1415).

S istoka: crtom: Troglav (k. 1415) — Bjelašnica (k. 1637) — Slivlje — Prevlja (k. 1804) — Lisac (k. 1497) — Prenj Pl. (k. 2102) — k. 2074 — Ljubuša Pl. (k. 1779) — Malovan d. — Draganić (isključen) — k. 1049 — Golija Pl. (k. 1891) — k. 1634 — Šator Pl. (k. 1872) — k. 1650 — k. 1264 — Mali — Brotnja k. 1611 — Ruda poljana — k. 1616 — k. 1212 — Plješevica Pl. (k. 1640) — Prijeboj (isključen) — Plitvički Ljeskovac — Raskrižje (k. 777) — Gredoviti (k. 787) — Hum (k. 863) — Tounj — Zdihovo.
Sva mjesta uključena.

Podređene mi ćete brinut će se za obranu gore navedenih područja protiv zajedničkog neprijatelja: u tu svrhu one će poduzeti potrebne mjere radi vlastite sigurnosti i za očuvanje javnog reda.²

Sve hrvatske građanske oblasti gore ograničenog predjela podređene su zapovjedništvu talijanske vojničke vlasti koja se koristi suradnjom

¹ Original (štampan kao plakat, latinicom, na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) u Arhivu VII, reg. br. 304-10, k. 220. Redakcija objavljuje prijevod (izvršen u Komandi 2. armije koji je štampan uporedo s talijanskim tekstom).

² Dopisom br. 580 od 22. rujna 1941. Obće upravno povjereništvo NDH kod 2. talijanske armije izvijestilo je sve velike župe NDH da je »radi teškog saobraćaja sporazumno uključeno u obalnu zonu i Gacko, koje sada osiguravaju talijanske čete« (Arhiv VII, reg. br. 236, k. 156).

hrvatskoga glavnog povjerenika, a ovaj ima svoje sjedište kod zapovjedništva 2. Armije.

Sve hrvatske čete razmještene unutar istog predjela podređene su zapovjedništvu 2. Armije.

Ne dvojim da će građansko pučanstvo i hrvatski službenici, svjesni ciljeva zajedničkog probitka, kojim teži talijanska vojnička vlast, biti voljni pružiti joj svoju potpunu suradnju, brižljivo izvršujući sve naloge koje će od nje primati.

Ako bi se ipak našlo takovih neodgovornih ili zlonamjernih pojedinaца koji svojim djelima bilo kako sprečavaju rad talijanske vojničke vlasti, čvrsto sam odlučan da poduzmem najteže mjere radi njihovog suzbijanja.

Svi oni koji su iz kojega god razloga napustili svoju zemlju, pozivaju se da se vrate svojim kućama. Talijanske im Oružane snage jamče za njihovu sigurnost, za slobodu i za imovinu njihovu.

7. rujna 1941-XIX

Armijski zapovjednik
general,
Vittorio Ambrosio

Z A P O V J E D N I Š T V O 2 . A R M I J E

MI GENERAL ARMIJSKI ZAPOVJEDNIK
Ambrosio Cav. di Gr. Cr. Vittorio
U SMISLU SPORAZUMA POSTIGNUTOG S VLADOM
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

N A R E D U J E M O :

Cl. 1.

Tkogod drži vatreno oružje, streljivo³ ili praskave tvari, dužan je predati ih u roku od četrdeset i osam sati najbližem talijanskom vojničkom zapovjedništvu.⁴

Nakon minolog roka iz prednje stavke, tkogod bude zatečen u posjedu vatrene oružja, streljiva ili praskavih tvari, kaznit će se smrću strijeljanjem.

Ako se oružje, streljivo ili praskave tvari pronađu u kućama za stanovanje, za djelo će odgovarati glavar one obitelji kojoj dotični stan pripada.

³ Municija

⁴ Dopsom 2. armije br. AC 1601 od 7. rujna 1941. potčinjenim jedinicama naredeno je da se oružje, municija i eksplozivi, vlasništvo hrvatske vojske, koje su zaplijenili ustanici a povratila talijanska odjeljenja, moraju predati hrvatskoj vojsci čiji predstavnici treba da dokažu vlasništvo nad oružjem (Arhiv VII, reg. br. 3/3, k. 663).

Cl. 2.

Tkogod ugrožava sigurnost talijanskih oružanih snaga ili počini djela [ugrožava]nja javnog reda kažnjava se strijeljanjem.⁵

Ista kazna će se primijeniti na svakog tko počini koje od kažnjivih djela navedenih u prednjoj stavci, ako je iz djela proizašlo teško poremećenje javnog reda.

Cl. 3.

Tko god ugrožava sigurnost talijanskih oružanih snaga ili počini djela smjerajući na oštećenje veleobrotnih ili željezničkih naprava, ih na bilo kakvo poremećenje pravilnog rada javnih poduzeća, kažnjava se smrću strijeljanjem.

Cl. 4.

U prednjim člancima predviđena kažnjiva djela presuđivat će izvanredni vojnički sudovi, pred koje će se krivce bezodvlačno izvesti.

Sudovi se sastavljaju, od slučaja do slučaja, po naredbi zapovjednika posade, na čijem je području kažnjivo djelo počinjeno; a sastoje se od tri časnika talijanskih oružanih snaga u činu ne ispod satnika, koje određuje isti zapovjednik.

Najviši po činu ili, kod jednakih po činu, najstariji među određenim časnicima djelovat će kao predsjednik.

Zapovjednik koji određuje sastav suda imenuje jednog nižeg časnika talijanskih oružanih snaga za vršenje dužnosti javne optužbe, te jednog časnika istih snaga za vršenje dužnosti tajnika.

Cl. 5.

U postupku pred sudom označenim u prednjem članku okrivljeni ima zaštitu jednog branitelja, kojega može sam izabrati između nižih časnika talijanskih oružanih snaga. Ako ga sam ne izabere, imenovat će mu branitelja ureda radi predsjednik suda.

Osuda je bezodvlačno izvrši va.

Cl. 6.

Talijanski vojnik, određeni za stražarsku službu radi čuvanja sigurnosti Oružanih snaga ili javnog reda ili javnih poduzeća, upotrebit će oružje protiv svakoga tko god bude zatečen na djelu vršenja bilo kojega od kažnjivih čina predviđenih u člancima 2 i 3, a isto tako i protiv svakoga onog koji bude zatečen, u noćno doba, bez opravdanog razloga, uz željezničke pruge ili u neposrednoj blizini vojničkih naprava ili građevina od javne važnosti.⁶

⁵ Spomenutim dopisom Komande 2. armije naredeno je da se iste sankcije primjenjuju i za eventualna djela protiv osiguranja hrvatskih oružanih snaga (Arhiv VII, reg. br. 3/3, k. 663).

⁶ Dozvolu za upotrebu oružja, u navedenim slučajevima, data je 1 domobranskim vojnicima (vidi Arhiv vn, reg. br. 3/3, k. 663).

Cl. 7.

Zabranjene su, do daljnje odredbe, svečanosti pučkog značaja, ili inače kakova sakupljanja ili sastajanja na mjestu javnom ili javnosti pristupačnom. U iznimnim slučajevima svečanosti mogu biti dozvoljene od zapovjednika posade.

Zapovjednici posada su isto tako ovlašćeni da zabrane održavanje sajмова na područjima njihove prostorne nadležnosti, ako nalaze da je takva zabrana potrebna iz razloga javnog reda ili raadi vojničke sigurnosti.

Cl. 8.

Nitko se ne može udaljiti iz svojega običajnog boravišta ako nema u tu svrhu izdane mu propusnice od strane zapovjednika posade.

Cl. 9.

Ustanovljuje se zabrana izlaženja na ulicu od 22 sata do 5 sati.

Za trajanje ove zabrane mogu izlaziti samo liječnici, primalje i svećenici vjera priznatih u državi Hrvatskoj, ali i oni samo s razloga vršenja službe njihovog zanimanja ili zvanja, a i to samo ako imaju u tu svrhu izdanu im propusnicu od strane zapovjedništva posade najbližeg mjesta.

Zapovjednici armijskih korpusa ovlašćeni su mijenjati granice zabrane izlaženja na ulicu, u pogledu velikih stambenih središta, vodeći računa o općem stanju i o mjesnim potrebama.

ci. io.

Zabranjeno je, danju i noću, promet motornih kotača i automobilskih vozila kojega god uzorka, izuzevši one kojima je izdano posebno ovlaštenje od strane zapovjednika posade.

Ovlaštenja se izdaju, od slučaja do slučaja, strogim mjerilom i važnošću samo jednokratnom.

Automobilska vozila s prometnim ovlaštenjem moraju imati naročitu oznaku, koju propisuju nadležna zapovjedništva armijskih korpusa.

Cl. 11.

Tko god prekrši odredbe članka 7, 8 i 10, kažnjava se, ako djelo nema obilježje težeg kažnjivog čina, zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Djela predviđena u člancima 7, 8, 9 i 10 imaju za posljedicu bezodvlačni zatvor; nadležnost za suđenje o njima spada na vojnički ratni sud 2. Armije.

Cl. 12.

Ovaj proglas se objavljuje izvještajem na pločama općinskih ureda, te stupa na snagu danom objave.

BROJ 278

IZVJEŠTAJ KARABINJERSKE ISPOSTAVE U SPLITU OD 14. RUJNA
1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O UBISTVU KOMUNISTE
BOŽE AJDUKOVIĆA¹

HAJDU...

Telegram u dolasku
iz Splita
br. 790

Šalje: Karab. ispostava u Splitu

14. IX 41. u 13 s.
Zadar, 14. IX 41. u 20 s.

GUVERNATORATU DALMACIJE

Predmet :
Ubistvo komunista
Ajdukovića

Dostavlja se: Jav. sigur.

Na uvid: Kabinetu Kr. karab.

18/35. — Noću uoči 14. tek. agenti mjesne kvesture otišli su u stan radnika Ajdukovića Bože, 20 god., aktivnog komunističkog propagandiste, da bi ga uhapsili. Međutim, dok je ovaj pokušavao da pobjegne ispalili su, u cilju zastrašivanja, trihica izpištolja od kojih je jedan pogodio bjeGUNCA ubivši ga.²

Isto saopćiti Komandi 2. Armije.

Potporučnik komandant Ispostave
Split — Vacca

¹ Original (tipkan na pisjećem stroju) u Arhivu Vn, arhiva talijanska, reg. br. 13/5, k. 541.

² Vidi dok. br. 49, 51 i 82.

BROJ 279

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 14. RUJNA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O OTPUŠTANJU S POSLA 17 RADNIKA SPLITSKOG BRODOGRADILIŠTA ZBOG ODBIJANJA DA PRISUSTVUJU DOČEKU GUVERNERA¹

KR. P R E F E K T U R A S P L I T A

Br. 04318 Odjel Jav. sig.

Split, 14. rujna 1941/XIX

Predmet :

Otpuštanje radnika
iz mjesnog brodogradilišta

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Glavna uprava jav. sig.

Rim

GUVERNATORATU DALMACIJE

Zadar

Prosljeđuje se, radi znanja, slijedeće obavještenje Kr. karabinjera:
»Direkcija mjesnog brodogradilišta danas je otpustila s posla 17 radnika za koje je zainteresirana komanda karabinjera ustanovila da su ovi, prilikom dolaska u Split Njegove ekselencije guvernera Dalmacije, s naslađivanjem pocijepali pozivnice da prisustvuju zboru, ne prisustvujući ni na tom zboru niti se javljajući na posao.²

Radi se o elementima koji su učestvovali u svim štrajkovima održanim od travnja mjeseca do danas i, osim toga, o osobama koje su pristale mjesnog komunističkog pokreta«.

Prefekt
Paolo Zerbino

¹ Snimak na filmu SUP Split, Mikroteka VII, arhiva talijanska, film 1/315.
² Vidi dok. br. 47 i 48.

BROJ 280

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 15. RUJNA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O AKCIJI UDARNIH GRUPA U SPLITU
I STRIJELJANJU BOŽE JERINČIĆA I IVANA JURETIĆA¹

Primljeni telegram

iz Splita
br. 809

Šalje: Komanda 6-og Armij. korpusa

otp. 15 IX 41. u 11 s
Zadar, dne 16. IX 41. u 20 s.

Komandi 2-e Armije
na znanje: Guverneratu Dalmacije

Predmet :

Oružani napad na vojnike i Kr.
karab.

Strijeljanje Jerinčića i Juretića.

5573/Op. Dana 14. ov. mjes., oko 20.30 sati, kod kasarne »Roma«
bačena je ručna bomba na grupu vojnika koji su se vraćali sa slobodnog
izlaska. Pet je vojnika lako ranjeno.²

U isto vrijeme na drugom mjestu dva su mladića opalila hice iz
revolvera i bacila ručnu bombu na patrolu karabinjera, koji su, ranjeni,
reagirali vatrom. Jedan je karabinjer jutros umro, drugi je sklonjen.³

Prilikom sukoba jedna gospoda na prolazu bila je lakše ranjena.

Jučer u 17 sati izvršena je smrtna kazna nad Jerinčić Božom i Jure-
tić Ivom koja je izrečena primjenom Naredbe.⁴

General Dalmazzo

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
11/5-1, k. 541.

² I³ Vidi dok. br. 51.

⁴ Vidi dok. br. 52, 280 i 281.

BROJ 281

IZVJEŠTAJ KOMANDANTA KARABINJERA DALMACIJE
OD 17. RUJNA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O AKCIJAMA
UDARNIH GRUPA U SPLITU I STRIJELJANJU DVOJICE USTAŠA
NA BRACU¹

KOMANDA KR. KARABINJERA DALMACIJE

Promemoria za lično pridržavanje br. 69

Zadar, 16. rujna 1941-XIX

Guvernatoru Dalmacije — Kabinet

U vezi telegrafskog izvještaja br. 70/2 od 15. tek. od Komande Kr. karabinjera VI armijskog korpusa koji se odnosi na napad izvršen sinoć u Splitu, na dva karabinjera 190. mobilnog odjeljenja i na izvještaj br. 17/31 Pov. istog datuma, unutarnje čete/IX bataljona Kr. karab. iz Splita — u pogledu ranjavanja, u istom mjestu, nekolicine vojnika uslijed jedne bačene bombe, smatram potrebno da podnesem nekoliko iscrpnih razjašnjenja o stvarnoj političkoj situaciji koja vlada u mjestu.²

Dana 11. i 12. tek. mj. na otoku Braču odredi vojnika naših trupa izvršili su nekoliko premetačina, koje su dovele do hapšenja nekoliko lica, među kojima nekog Juretić Ive, poznatog prevratničkog agitatora i dokazanog rasturača oružja ljudima iz mjesta i nekog Jerimčić Bože, kod kojeg je pronađeno 6 revolvera, obojica su »ustaše«.³

Uslijed toga, nakon kratkog Mjedenja, obojica slijedećeg dana 14. u 17 sati u suglasnosti proglasa 2. armije, a po naređenju Komande divizije »Bergamo«, bili su strijeljam.

Za izvršenje te kazne, prema naređenju iste komande divizije, formirano je jedno odjeljenje karabinjera (1) uzetih iz karabinjerskih jedinica neposredno potčinjenih toj velikoj jedinici.

Teški zločini, spomenuti naprijed, provjereni su nakon nekoliko sati poslije strijeljanja.

Iz podataka pribavljenih odmah i nakon saslušanja ranjenog karabinjera Jori Angelo, na osnovi opisa napadača datog od istog karabinjera, odmah se mogao utvrditi identitet jednog od napadača po naročitom tjelesnom sastavu, a to je jedan od najviše istaknutih ustaša Brača neki Gizdavčić Ivan, a to je čovjek u koga je vojska od ranije mnogo sumnjala zbog njegovih antitalijanskih osjećaja.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 15/5-1, k. 541.

² Vidi dok. br. 51 i 280.

³ Vidi dok. br. 52.

Odmah su poduzete razne mjere te je pronađen i uhapšen u jednoj periferskoj krčmi Splita Gizdavčić, koji je prilikom suočenja s karabinjerom Jori bio od ovog odmah prepoznat usprkos neprestanog uvjeravanja u nevinost.

Međutim, svi pokušaji pružanja dokaza njegove odsutnosti u zločinu, da bi sa sebe skinuo krivicu, pokazali su se do sada bez osnova.

U toku su naročito daljnja istraživanja, da se također uhapse ostali saučesnici.

Svakako, sada se može tvrditi da su ova dva događaja direktan odjek zbog izvršenog strijeljanja dvojice ustaša na Braču te se napad na karabinjere ima smatrati neposrednom osvetom protiv karabinjera, kao materijalnih izvršilaca strijeljanja.

Iz tog razloga ne treba smatrati da ta zločinačka djela imaju političku pozadinu niti da su znak latentnog poremećenog duševnog stanja radničkih masa ili pak elemenata koji predstavljaju rukovodstvo protutalijanskog stremljenja, ipak ih moramo uvijek smatrati sposobnim za narušavanje javnog poretka, ali su oni zato strogo nadzirani i držani na uzdama, a većina je došla do toga da cijeni djelatnost vlasti i partije koja je usmjerena na njihovu korist osiguravajući im blagostanje i uzdizanje putem raznih potpora, socijalnog staranja, povišice plaća/nadnica) itd.

Kao dokaz takvog uvjerenja jeste toplo, opće i uzbudljivo spontano učešće sviju staleža stanovništva na sahrani karabinjera Sacco Giuseppe, kao i jednodušno gnušanje zbog učinjenog gnusnog djela, takvo spontano učestvovanje potvrđuje nov način osjećanja koji se najneposrednije odrazio prilikom nedavne posjete Ekselencije Guvernera toj provinciji.

Komandant Kr. karabinjera Dalmacije
pukovnik Giuseppe Butti

BROJ 282

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 20. RUJNA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O PODMETANJU POŽARA
U GLAVNOM SKLADIŠTU NA GATU SV. DUJE U SPLITU¹

KOPIJA

KR. PEFKTURA SPLITA

Br. 04564 — Odjel Jav. sig.

Split, 20. rujna 1941/XIX

Predmet: Split — Gat. Sv. Dujma — Požar koji je oštetiio vojni provijant,
društvo Jadranska plovidba i Tolja Ivana.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Glavna uprava jav. sig. — odjel policije

Rim

VLADI DALMACIJE

Zadar

Jučer na večer, 19. tekućeg mj., nešto poslije 23 sata, iz nepoznatih uzroka izbio je požar u jednom hangaru koji se nalazio na početku gata Sv. Duje, podijeljen na tri odvojena dijela, koja su pripadala vojnoj intendanturi, društvu Jadranska plovidba i izvjesnom Tolja Ivanu.²

U prvom dijelu bilo je uskladišteno 180 tona stočne hrane, 200 praznih vreća, oko 50 nepromoćivih pokrivaća za željezničke vagone i karsarnski predmeti.

U drugom dijelu, zauzetom od Jadranske plovidbe, nalazile su se prazne vreće, dvije bale tekstila, prazne bačve, jedna bačva ulja, dva sanduka srpskih gasmaski, kinematografski filmovi, 6 tuba linoleuma, jedan sanduk vijenaca, 6 sanduka vježbovnihi rućnih bombi poslatih 97. legiji od strane 107. milicijske legije iz Zadra, 10 bala jute i 9 sanduka metaka.

U trećem dijelu, koji je pripadao Tolji, nalazilo se 408 vreća brašna i oko 58 kvintala tjestenine.

Osim oružja i municije, uskladištenog u drugom dijelu, i brašna i tjestenine, uskladištenog u trećem dijelu — što je skoro potpuno spašeno, sve ostalo je uništio vatra, koju su vatrogasci ukrotili nakon tri sata.

Šteta se penje na 300.000 (tisuća).

Nijedna ljudska nesreća.

Određena je istraga radi utvrđivanja eventualno odgovornih.

Prefekt
Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn, arhiva talijanska, reg. br. 16/5-1, k. 541.

² Vidi dok. br. 56 i 74.

BROJ 283

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U ZADRU OD 20. RUJNA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O EKSPLOZIJI NA TERETNOM
BRODU »LAZIO«¹

Kopija
Kr. prefektura Zadar

Zadar, 20. rujna 1941-XIX

Odjel Jav. sig. br. 06047

Predmet: Parobrod »Lazio«. Incident.

VLADI DALMACIJE

Zadar

U Vezi telegrama br. 674 od 19. tekućeg od Kr. karab. u Šibeniku, javlja se što je malo prije izvjestio Ured jav. sig. pristaništa u Zadru, a u vezi s požarom na parobrodu »Lazio«:

»Radi svrsishodnijeg obavještenja, izvještava se da je jučer, oko 8 sati, u blizini otoka Murter, koji se nalazi između Šibenika i Biograda n/m, talijanski parobrod »Lazio«, od 319 registarskih tona, pretrpio oštećenje kobilice uslijed jake eksplozije, očevidno izazvane jednom lutajućom minom, već ranije primijećenom u ovom predjelu, ili, eventualno, od neprijateljskog torpeda. Ova zadnja pretpostavka je manje vjerojatna s obzirom na mjesto gdje je došlo do incidenta.

Imenovani parobrod, koji pripada društvu Ligure-Romana, odjelu u Denovi, upisan u registar pod brojem 1860, dolazio je iz Metkovića i išao za Veneciju s teretom od 570 kubnih metara drva.

Posada se sastojala od 10 ljudi, uključujući kapetana Lepillo Giuseppe. Od njih su trojica ranjeni, dok parobrod, zahvaljujući drvu, nije potonuo već je nasukan na obližnju plažu, uz pomoć tegljenja od strane parobroda »Lissa«, koji saobraća na liniji Šibenik—Zadar, i koji je odmah došao na mjesto nesreće.

U toku je istraga od strane nadležnih pomorskih vlasti.«

Prefekt
Binna

BROJ 284

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U ZADRU OD 20. RUJNA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O LICIMA SUMNJIVIM ZA
ANTIFAŠISTIČKU AKTIVNOST¹

Jav. sig. 05688
Elementi osumnjičeni
za antifašističku aktivnost

20. 9. 1941.

VLADI DALMACIJE

Zadar

i na znanje

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
GLAVNA UPRAVA JAV. SIG.
Odjel za opće i povjerljive poslove

Rim

U vezi bilješke Br. 7014 od 21. kolovoza ov. god. od Glavne komande M. V. S. N. dostavljaju se slijedeće informacije koje su se do sada mogle prikupiti o naznačenim osobama :

- 1) Paić Mate pok. Ante, rođen u Šibeniku 1890; bivši direktor Šibenske štedionice, sada u mirovini. Potvrđuje se da je ispoljavao, i još uvijek ispoljava, antitalijansku propagandu i ima anglofilska osjećanja; međutim, ništa konkretno nije bilo moguće utvrditi;
- 2) Štambuk Božidar pok. Petra, rođen u Selcu na Braču 1877, nastanjen u Šibeniku — advokat; bivši predsjednik Nezavisne demokratske stranke u Šibeniku. Označen je kao neprijatelj Osovine i posebno kao osoba sa antitalijanskim osjećanjima;
- 3) Tai'le Marko, Simin, rođen u Šibeniku 1901. Izgleda da je njegovo hapšenje u Zagrebu bilo zbog bacanja subverzivnih letaka i zbog prodaje falsificiranog novca. Smatra se da i on ima antitalijanska osjećanja;
- 4) Belisko Ante pok. Ivana, rođen u Perastu (Kotor) 1909, nastanjen u Šibeniku. Do sada ništa konkretno ne rezultira što bi išlo na njegov teret ;
- 5) Grgurev don Ive, Franin, rođen u Vodicama 1909, nastanjen u Šibeniku. Opisan je kao antitalijanski elemenat, ali nije utvrđena politička aktivnost zbog koje je osumnjičen.
- 6) Dvoraček Josip, Josipov, rođen u Sinju (Split) 1892, nastanjen u Šibeniku. Nije se nikad bavio politikom; stvarno je mehaničar, ali ne proizlazi da je sposoban da konstruira radio aparat.

43/11-1, k. 542.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

7) Bodrožić Mirko, Ivanov, rođen u Zadru 1908. nastanjen u Splitu. Iz do sada pokušanih utvrđivanja ne proizlazi ništa što bi ga teretilo.

8) Dražančić Filip pok. Vice, rođen u Trogiru 1895, nastanjen u Šibeniku. Elemenat hrvatskih osjećanja. Ne proizlazi da sprovodi antitalijansku aktivnost.

9) Grandov don Frane, Simin, rođen u Salima 1900, nastanjen u Šibeniku. Do sada nije bilo moguće prikupiti odgovarajuće elemente koji bi ga teretili.

10) Matić Luka po(k. Josipa, rođen u Dubrovniku 1893, nastanjen u Šibeniku. Ne proizlazi da se je bavio ili da se bavi politikom.

11) Friganović Josip pok. Milovana, rođen u Šibeniku, 1920, nastanjen u Splitu, smatran da je antitalijanskih osjećanja. Do danas nema drugih posebnih elemenata koji bi ga teretili, što se tiče njegovog ponašanja nakon okupacije.

Odreden je prikladan nadzor u odnosu na naprijed navedene osobe.

Prefekt

BROJ 285

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 24. RUJNA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE I MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH
POSLOVA O HAPŠENJU BRACE MRDULJAŠ JOSIPA I JURE
IZ SPLITA¹

KR. PREFEKTURA U SPLITU
Div. P. S.

Br. 03217

Split, 24. rujna 1941-XIX

Predmet: Hapšenje braće Mrduljaš
Josipa i Jure, iz Splita, od-
govornih za komunističku
organizaciju ustaničkog
karaktera.

DALMATINSKOJ VLADI
Kabinet

Zadar

GENERALNI INSPEKTORAT P. S.

Zadar

i na znanje:

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Kabinet

Rim

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Generalna direkcija P. S.

Rim

U vezi s onim što je javljeno u raportu istog broja od 22. kolovoza obavještava se, nakon pretrage izvršene u stanovima braće Mrduljaš Josipa i Jure, koji stanuju u ovom gradu, da su pronađene i zaplijenjene neke razglednice boljševičke propagande, koje predstavljaju žene i djecu iz Sovjetskog Saveza, proglašeni na ciklostilu, deset listova, od kojih su tri bili najnovijeg datuma, jedna subverzivna pjesma, jedan naredbeni list iz Centralnog komiteta, automatski pištolj kalibra 7,65, sa 75 metaka i jedna vojnička puška jugoslavenske vojske, sa 56 metaka.

Oba brata Mrduljaš, prisutni kod pretrage, uhapšeni su, dok je treći brat Elko, 32 godine star, već poznat kao podstrekač štrajkova, koji su nedavno izbili u ovom gradu, uspio na vrijeme pobjeći, izbjegavši istraživanja, o kojima je sigurno bio obaviješten.

¹ Original (Upkan na pisacem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 480, f. 1.

Kod rasprave oba su brata odbijala krivnju, Mrduljaš Jure je tvrdio da nije znao da se u njegovu krevetu nalazi pištolj, a Mrduljaš Josip da je u njegovoj radionici sakrivena puška.

Ovaj posljednji je dodao da je pušku vjerojatno donio u radionicu njegov radnik Vidović Ante Jurin, 32 godine, iz Splita, koji je imao ključeve.

Ispitan, ovaj posljednji je priznao da je zaista donio pušku u Mrduljaševu radionicu, koji ga je, saznajući to, poticao da dobro iskoristi oružje čim dode čas da se istjeraju Talijani iz Dalmacije.

Vidović je naglasio da je pušku s mecima dobio na dar od nekih Boncel Ante i Ljuba, nisu označeni pobliže, koji su mu povjerili pušku s dužnošću da se njome služi u pogodnom momentu protiv Talijana.

Identificirani Boncel i takozvani Ljubo kao Boncel Ante Karlov, 29 godina, iz Splita i kao Mašić Ljubo pokojnog Mate, 36 godina, iz Splita, priznali su da su predali pušku Vidoviću, ali zato da se nje riješe, ne priznajući da su ga podsticali da je upotrijebi protiv Talijana.

Priznali su da im je pušku i metke dao 14. kolovoza Čerina Mate Ivanov, 35 godina star iz Brštanova, Lečevica, Hrvatska.

Ovaj posljednji je potvrdio, koliko se njega ticalo, izvještaje Boncel Ante i Mašić Ljube, i dodao da je prije dva mjeseca kupio za 100 dinara pušku s mecima od Milelić Ive Josipovog, 21 godinu starog, iz Splita.

Izjavio je da je prije otprilike dva mjeseca nakon sloma jugoslavenske države, našao pušku ostavljenu na zemlji, u blizini Općinskog kazališta, i da je tjedan dana kasnije prodao Čerina Mati za 100 dinara.

Takva izjava ne izgleda vjerodostojna, jer bi bilo zaista čudno da bi se na javnom putu našao uz pušku i 56 metaka.

Ne mogu se uvažiti niti su vjerodostojne izvještaje prema kojima je puška prešla od jednog individua k drugom samo da je se riješi, ako se uzme u obzir da su točne Odredbe koje važe za okupiranu Dalmaciju, poznate svima, obavezuju na predaju oružja vojnim vlastima ili policiji.

Prema stanju ishoda čini se mnogo čvršća izjava Vidovića prema kojoj je on dobio oružje da ga upotrijebi protiv Talijana, a na to je bio potaknut od samog Mrduljaš Josipa.

Proizlazi dakle da je oružje, koje je posjedovala Komunistička partija, služilo za naoružanje stotinjak pripadnika same Partije, koji su prešavši graničnu liniju otišli na hrvatski teritorij da pojačaju oružani ustanak, koji je, prema njihovim namjerama, trebalo da najprije rastjera ustaše, a onda da istjera Talijane iz Dalmacije.

Tako formirane bande došle su, kako je poznato, u sukob 14. kolovoza blizu Sinja s talijanskim i hrvatskim trupama, koje su ih nekolicinu zarobile, od kojih su 2-i bili suđeni i strijeljani — vidi izvještaj br. 03391 od 27. kolovoza, sa sadržajem »sukob s komunistima u blizini Sinja«.

Ta činjenica dokazuje istinitost izjave Vidovića Ante i potvrđuje da je Mrduljaš Josip, čuvajući oružje u svojoj radionici, mislio već tada na mogućnost oružanog ustanka.

Ne treba isključiti mogućnost da je Mrduljaš Josip surađivao u svemu s braćom, da postigne cilj oružanog ustanka i uspostave sovjeta u dalmatinskoj zemlji, jer stoji da je on održavao veze s omladinskom komunističkom organizacijom, a taj pokret energično suzbija ova R. kvestura.

Upućuje se u tom pravcu na spis ovoga ureda broj 03341 od 21. kolovoza, kojem je sadržaj:

»Komunistička federacija studentske omladine Splita.«

Zaista je dokazano da je neka Jakaša Osmenka, pokojnog Ivana, 18 godina stara, iz Splita, često odlazila Mrduljaš Josipu noseći mu proglose, što ih je omladinska organizacija tajno rasturala i ubirala prinos namijenjen formiranju fonda za »crvenu pomoć«.

Djevojka je također dobivala manifeste i bila je zadužena za sakupljanje priloga od mladog Duplančića Vinka Antinog, 18 godina starog, iz Splita, koji je bio član jedne komunističke ćelije, čije su pristaše bili uhapšeni.

Shvativši da se aktivnost braće Mrduljaš, a naročito aktivnost Mrduljaš Elka, pritajenika, ne može iscrpiti u granicama danih priznanja, prešlo se izvidanju njihova zemljišta, smještenom izvan nastanjenog centra ovoga grada i u blizini staroga groblja, gdje su se vjerojatno održavali komunistički sastanci.

Na mjestu su uhapšeni vrtlari Mrduljaš Toma pokojnog Frane, star 54 godine, iz Splita, rođak braće Mrduljaš, Sunara Ante Matin, star 28 godina, iz Drniša, Vedramin Edmond pokojnog Ante, star 34 godine, iz Sv. Martina di Daisca, Gorica, Jusuf Nikšić pokojnog Omera, 22 godine star, iz Ljubuškog, Hercegovina, koji su nakon brojnih vještih ispitivanja, pošto su najprije vrlo tvrdoglavo negirali, konačno izjavili da su se zaista na gore spomenutom zemljištu Mrduljaš Elka, pomognut često bratom Josipom, držali sastanci komunistički, kojim se prilikom raspravljalo samo o činu kako da se digne ustanak protiv Talijana u Dalmaciji.

Priznali su da su u tu svrhu sakrili u slami tri vojničke puške, s otprilike tisuću metaka, a nekoliko dana ranije Mrduljaš Elko, znajući da ga je otkrila policija, prenio je sve to kolima na nepoznato mjesto, dodavši da se u istom sjeniku, pod zemljom, mora nalaziti vreća koja sadrži knjige i spise, što ih je tamo prije nekoliko dana sakrio Mrduljaš Elko.

Nakon detaljno izvršene pretrage pod tim se sjenikom zaista našla zakopana velika vreća sa 111 knjiga političkog sadržaja, većinom rušilačkog karaktera, oko 200 brošura koje su trebale da formiraju komunističke vode, računski spisi, dvije marke, i različita korespondencija: materijali, koji se tiču sekcije URSJ — sindikalne radničke unije Jugoslavije — za provinciju Split.

Ali nisu pronađene tri puške.

Ova organizacija, kojoj je zadaća da pruži pomoć i zaštitu različnim klasama radnika, u posljednjim je godinama promijenila fizionomiju.

Zaista, komunisti su bez skrupula uspjeli zauzeti rukovodeća mjesta i poduzeli borbu protiv poslodavaca, izazivajući nered.

Degeneracija prave svrhe URSSJ djelo je poznatog komunista Mrduljaš Duška pok. Marina, brata Mrduljaš Josipa, Jure i Elka, koji je javno nastojao — prikupivši brojne pristaše — da realizira nasilno marksistički program.

On je u rujnu 1940. kao nemiran i opasan element bio zatvoren od policije bivše jugoslavenske vlade. Onda nema o njemu vijesti. Kažu da je bio ubijen u Srbiji.

Prosinca 1940. vlast je raspustila URSSJ zbog javne komunističke aktivnosti.

Iako su se tajno održavali sastanci pod rukovodstvom Mrduljaš Elka, koji je to uzeo u nasljedstvo od brata Duška.

Takva se tajna aktivnost nekih bivših pripadnika URSSJ nastavila i nakon talijanske okupacije i odvijala na Mrduljaševu zemljištu.

Na temelju izjava koje su dali vrtlari nema sumnje da su nedavni sastanci održani na Mrduljaševu zemljištu imali cilj — osim da održavaju kontakt između komunista i da razvijaju propagandu — i da proučavaju konspirativni program, koji bi trebalo da bukne u oružanu pobunu protiv Italije.

Također se prilikom ugušivanja omladinskog komunističkog pokreta moglo konstatirati, kako rusilačke ideje ovdje u mjestu, u njihovim različitim oblicima, nisu odijeljene od konspirativnih namjera i od iredentizma, što bi se sve moralo razviti u oružani ustanak.

I to što nisu pronađene tri puške pobuđuje na misao da je Mrduljaš Elko, koji je već bio ustanovljen od ove R. kvesture kao aktivni komunistički propagandist, da se otarasio oružja samo da još više ne naudi svojem položaju.

Na bazi ovih rezultata treba uočiti da na sastancima održanim na Mrduljaševu zemljištu, a koje je sazivao Mrduljaš Elko, nisu bili prisutni vrtlari, koji se međusobno optužuju i Mrduljaš Josip, dok na teret Mrduljaš Jure nisu iskršli elementi o njegovu sudjelovanju u komunističkoj organizaciji, i tako bi on imao da odgovara samo zbog prekršaja što je bandi predao oružje.

Mnogo šire otkrivena je aktivnost Mrduljaš Josipa, koji je, osim što je prisustvovao sastancima, što ih je sazivao brat mu Elko — bio u kontaktu s omladinskim komunističkim pokretom preko Jakaše, i bio je povezan s Vidovićem, koji je bio naoružan puškom, da — prema njegovim vlastitim izjavama — sudjeluje u ustanku protiv Talijana.

Posjedujući sabrane elemente, o kojima je naprijed spomenuto, Kvestura i dalje nastavlja marljivo istragu da identificira i uhapsi ostale članove subverzivne organizacije kao i da uhapsi Mrduljaš Elka, dosad pritajenika, i za sve se njih pretpostavlja da su uspjeli preći preko granične linije na hrvatski teritorij.

Pretpostavljajući, kako je gore navedeno, predlaže se Vladi — ostajući u očekivanju odnosno odluke — da budu predani Vojnom sudu 2. Armije braća Mrduljaš Josip i Elko, koji se krije, kao odgovorni za sudjelovanje u komunističkoj organizaciji, a prvi i zbog prekršaja naredbe Predsjednika vlade o obaveznom predavanju oružja; Mrduljaš Jure samo zbog prekršaja gore navedene naredbe i svi ostali: Vidović Ante, Mrduljaš Toma, rođak navedenih, Boncel Ante, Mašić Ljubo, Cerina Mate, Milišić Ivo, Jakaša Osmenka, Duplančić Vinko, Sunara Ante, Vedramin Edmond, Nikšić Jusuf, svi zatvoreni u sudskom zatvoru na raspolaganju Kvesturi, odgovorni zbog komunističkog organiziranja.

Prefekt
doktor Paolo Zerbino

BROJ 286

**IZVJEŠTAJ KARABINJERSKE SEKCIJE U SPLITU OD 24. RUJNA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE I DRUGIMA O HAPŠENJU JELASKA
FRANE I ALUJEVIĆ BARTULA¹**

KOMANDA KRALJEVSKIH KARABINJERA DALMACIJE ZADAR
SEKCIJA ZA UNUTRAŠNJI SPLIT

Br. prot. 39/4 Ograničena upotreba. Split, 24. rujna 1941. XIX

Predmet: Hapšenje Jelaska Frane pok. Dujma i Alujević Bartula, Josipa,
zbog antitalijanske propagande.

GUVERNATORATU DALMACIJE — Kabinet	Zadar
GLAVNOM INSPEKTORATU JAV. SIG.	
GUVERNAT. DALMACIJE	Zadar
KRALJEVSKOJ PREFEKTURI	Split
KOMANDI VI ARM. KORPUSA	Split
KRALJEVSKOM VOJNOM ODVJETNIKU RATNOG SUDA	Šibenik
KOMANDI DIVIZIJE «CACCIATORI DELLE ALPI»	Split
KOMANDI VOJNOG GARNIZONA	Split
KOMANDI KRALJEVSKIH KARABINJERA ZA DALMACIJU	Zadar
KRALJEVSKOJ KVESTURI	Split
KOMANDI GRUPE KRALJEVSKIH KARABINJERA	Split
KOMANDI KRALJEVSKIH KARABINJERA VI ARM. KORPUSA	Split
KOMANDI UNUTRAŠNJE CETE KRALJEVSKIH KARABINJERA	Split

U 15 sati 24. tekućeg mj. arsenalni karabinjeri pristupili su hapšenju Jelaska Frane pok. Dujma i pok. Matošić Ankice, rođen u Splitu 22. 12. 1906, drvodjelski radnik mjesnog brodogradilišta, jer je odgovoran za antitalijansku propagandu među radnicima dotičnog brodogradilišta i za prijetnje i uvrede upućene radniku koji je tražio ispisivanje iz O. N. D. Imenovani je podvrgnut ispitivanju i priznao da je u svom djelovanju bio podstican od tehničkog šefa brodogradilišta, gore navedenog Alujević Bartula, Josipa i Mrduljaš Katarine, rod. u Splitu 18. 10. 1907. koji je uhapšen zajedno s Jelaskom i predan Ratnom sudu.

Komandir sekcije, potporučnik
Camillo Vacca

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 18/5-1, k. 3911.

BROJ 287

BRZOJAV PREFEKTURE U SPLITU OD 25. RUJNA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O ĐAČKIM DEMONSTRACIJAMA
U SPLITU¹

Dešifrirao : SR:	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 998.	Načelnik ureda za šifru: Prizia
---------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefektura Splita

25/9. 41. u 21 sat
Zadar, 26/9. u 41. u 12 sati

Naznačeno: Vladi Dalmacije
Glav. inspekt. jav. sig.

Na uvid: Jav. sig.
SG. — Kab. — Kr. karab.

Predmet :
Đačka antitalijanska
manifestacija

04805. Jav. sig. Jutros oko 9 sati prijavilo se preko stotinu đaka direktorima mjesnih škola, tražeći da im se odmah uruče školske svjedodžbe. Pošto su direktori odgovorili da je to nemoguće odmah učiniti, daci su zahtijevali prepravku imeničnog spiska ranije redigiranog i prije nego što se udalje tražili su da spomenute svjedodžbe budu samo na hrvatskom jeziku, da se dokumenti uruče u roku od 3 dana i ukine upis u fašističku omladinsku organizaciju.²

Blagovremenom intervencijom snaga javne sigurnosti daci su rasturjeni i pristupilo se hapšenju nekih.

Određen je brižljiv nadzor, dok su u toku istraživanja, identificiranje i hapšenja podstrekača.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br. 20/5-8, k. 541.

² Vidi dok. br. 63, 75, 288 i 406.

**IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD KONCA RUJNA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O ĐAČKIM DEMONSTRACIJAMA
U SPLITU¹**

... jugoslavenske komunističke omladine.²

U stvari, prilikom istraživanja koja su se odnosila na naprijed naznačenu organizaciju uhapšeno je 6 đaka, svi pripadnici viših razreda Relane gimnazije, autori zidnih natpisa protiv fašizma i hvalospjeva komunizmu, dok su ostala četvorica izbjegli hapšenje sklonivši se u Hrvatsku.

Da je komunistička partija pojačala svoju propagandu u školama, pokazuju također i vijesti br. 73,³ u kojima se kao preventivno upozorenje upućuje kritika i prijeti profesorima ovih škola jer se uzdržavaju od bilo koje političke propagande u okviru škole; žestok proglas od 25⁴ tog dalmatinskoj omladini koji je »prepun iredentizma«, i na kraju vijesti br. 80 od 26. rujna ov. god. koje pompozno objavljuju: »**Mladi đaci Splita su smjelo podigli stjeg nacionalne borbe protiv stranih opukatora.**«⁴

To je po shvaćanju organizatora trebalo da bude đачka manifestacija od 25. rujna ov. god.⁵ i u tom cilju, zainteresirani komunistički elementi, dijelom već identificirani i pronađeni, vješto su širili alarmantne glasove, tvrdeći da godišnje svjedodžbe neće biti dijeljene i da Italija neće priznati već završeno školovanje.

Sirenju među đacima jednog alarmantnog stanja i zabrinutosti za njihovu budućnost nije isključeno da je doprinio i neki još neidentificirani nastavnik, to i radi toga što mnogi među njima su nezadovoljni sadašnjim ekonomskim tretmanom.

Stoji činjenica da su objave date u novinama San Marco br. 117 od 16. rujna, br. 120 od 19. i 121. od 20, s kojima se obavještava da godišnja i matura svjedodžbe neće biti dijeljene poslije 25. rujna, učinile to da su đaci dojurili do odgovarajućih škola.

Sprovedenim uvidajima stvarno je rezultiralo da su se 25. u jutro kod svake škole prijavili skoro svi đaci nastanjeni u Splitu.

Jedino kod srednje tehničke škole su se desili teški incidenti, s predavanjem direktoru tri poznate točke i s prostačkim povicima i pjevanjem nekih starih iredentističkih pjesama.

Iz naknadnih istraživanja, pored ostalog, rezultiralo je da su: 1) kod spomenute škole đaci bili sačekani od tri ili četiri mlada trgovačka pomoćnika ili radnika, od kojih su dvojica identificirani kao poznati traženi komunistički agitatori, Barić Frane, Ernesta, i Doležal Adolf, Ivana, koji su spomenuti u izvještajima br. 03391 od 21. kolovoza ov. god.,⁶ i br.

18/1-1, k. 549.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br.

² Nije sačuvana prva strana dokumenta.

³ Vidi dok. br. 57.

⁴ Vidi dok. br. 63.

⁵ Vidi dok. br. 63, 287 i 406

⁶ Vidi dok. br. 266.

04856 od 28. rujna ov. god.⁷ u predmetu koji se odnosi na »S. K. O. J. — Savez komunističke omladine Jugoslavije«; 2) da su daci bili predvođeni učenicom III razreda građevinske škole, Maskareli Veljkom, Ferdinanda, traženim također od ovog ureda zbog komunističke propagande.

Također je konkretno utvrđeno da je od svih đaka klasične i realne gimnazije i srednje tehničke škole, ukupno oko 600, samo mali dio, oko 150, uputio se u pravcu centra grada, pjevajući narodne pjesme »Marjane, Marjane« i »Malena je Dalmacija«. Njima se zatim pridružilo oko pedesetak učenica iz ženske gimnazije.

Ni ta grupa nije bila sastavljena od odlučnih i uvjerenih elemenata, tako da su mnogi učestvovali iz čistog entuzijazma, bez razmišljanja o uzrocima i posljedicama.

Na Kazališnom trgu, naišavši na agente jav. sigurnosti, kojima se pridružio jedan fašista i poneki vojnik, koji su tu šetali, raspršili su se bez reagiranja i po grupama stigli na Piazza dei Signori, gdje su od pridošlih snaga javne sigurnosti bili definitivno raspršeni, dok je 14 učenika i 10 učenica uhapšeno.

Svi ovi su ispitivani i budući da je izlazilo, također i od informacija traženih od članova njihovih obitelji, da se radi o elementima koji politički nisu sumnjivi i koji su u manifestacijama učestvovali nesvjesno, bez poznavanja njihovog cilja i značaja, uz strogo upozorenje su otpušteni i predati roditeljima, koji su posebno upozoreni da nadziru aktivnost i ponašanje svoje djece.

Roditelji učenika Maskareli Veljka, III razred građevinske, Segvić Milorada, III razred elektrotehničke, Čerina Veljka, III razred elektrotehničke, i Čerina Vitomir, VII razred realne gimnazije, upozoreni su da u toku 48 sati osiguraju da se njihovi sinovi jave u ovaj ured, uz prijetnju protjerivanja s talijanske teritorije u slučaju neizvršenja. Nitko od njih nije se pokorio ovom upozorenju.

Radi toga sam odredio da se članovi obitelji učenika Maskareli Veljka, budući da potječe s Brača, protjeraju, zajedno s naprijed imenovanim, s talijanske teritorije i upute u Hrvatsku.

Članovima obitelji Čerine Veljka i Vitomira i Segvić Milorada, budući da su aneksijom postali talijanski državljani, jer su rođeni i nastanjeni u Splitu, dato je drugo upozorenje, s prijetnjom da ako bi bilo kad ukazali gostoprimstvo njihovim naprijed spomenutim sinovima, a da o tome ne izvijeste mjesnu Kvesturu, da će prema njima biti poduzete odgovarajuće policijske mjere.

Ercegović Zdenka, učenica III razreda industrijske tehničke škole, koja je uhapšena zajedno s ostalim učenicima, a zatim otpušena iz naprijed iznijetih razloga, budući da je hrvatska građanka, upozorena je da se ubuduće kloni od učešća u bilo kojim dačkim manifestacijama, uz prijetnju da će u slučaju neizvršenja biti protjerana s talijanske teritorije.

Učenci Levi Josip, Santini Maksimilijan i Barač Milorad, iz VII razreda realne gimnazije, sva trojica tražena jer su odgovorni za komunisti-

⁷ Ovaj izvještaj Redakcija nije pronašla.

čku organizaciju i propagandu, a za koje je utvrđeno da su prisustvovali u demonstraciji i za koje se smatra da su njeni pokretači, ako ne budu pronađeni bit će, svejedno, u odsutnosti optuženi vojnom sudu, zajedno s drugim đacima komunistima, već uhapšenim i na koje se odnose moji izvještaji br. 03341 od 21.^s i 31.º prošlog mj. u vezi organizacije đачke komunističke omladine.

Istraživanja radi ulaženja u trag i hapšenje gore navedenih đaka i komunističkih elemenata identificiranih kao pokretači manifestacije nastavljaju se uz maksimalno angažiranje.

Prefekt
doktor Paolo Zerbino

BROJ 289

**KRIVIČNE ODREDBE ZA PODRUČJA ANEKTIRANIH KRALJEVINI
ITALJI IZDANE 3. LISTOPADA 1941. OD STRANE MUSSOLINIJA¹**

OBZNANA DUCE-A FAŠIZMA, PRVOG MARŠALA CARSTVA,
KOMANDANTA TRUPA KOJE OPERIŠU NA SVIM FRONTOVIMA.
3. listopada 1941-XIX.

Krivične odredbe za područja anektirana Kraljevini Italiji Kraljevskim Dekretima sa zakonskom snagom od 3. svibnja 1941-XIX, br. 291, i od 18. svibnja 1941-XIX, br. 452.

DUCE
KOMANDANT TRUPA KOJE OPERIŠU
NA SVIM FRONTOVIMA

Vidjevši članove 17 i 20 vojnog ratnog krivičnog zakonika:
Vidjevši K. dekret od 4. travnja 1941-XIX, br. 194;

NAREDUJEM:

Cl. 1

(Ugroženje jedinstva, nezavisnosti ili integriteta Države)

Kažnjava se smrću tko god na područjima anektiranim Kraljevini Italiji po Kraljevskim dekretima sa zakonskom snagom od 3. svibnja 1941

⁸ Vidi dok. br. 266.

⁹ Vidi dok. br. 272.

¹ Dokument (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) objavljen je u Službenom listu Guvernerata Dalmacije, god. I, br. 9, od 15. studenog 1941, na str. 2-5. Jedan primjerak toga lista nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 1/9, k. 542.

Leggi e Decreti

BANDO DEL DUCE DEL FASCISMO, PRIMO MARESCIALLO DELL'IMPERO, COMANDANTE DELLE TRUPPE OPERANTI SU TUTTE LE FRONTI, 3 ottobre 1941-XIX.

Disposizioni penali per i territori annessi al Regno d'Italia con Regi decreti-legge 3 maggio 1941-XIX, n. 291, e 18 maggio 1941-XIX, n. 452.

IL DUCE
PRIMO MARESCIALLO DELL'IMPERO
COMANDANTE DELLE TRUPPE OPERANTI
SU TUTTE LE FRONTI

Visti gli articoli 17 e 20 del codice penale militare di guerra ;
Visto il R. decreto 4 aprile 1941-XIX, n. 194 ;

ORDINA :

Art. 1
(Attentato contro l'unità, l'indipendenza o l'integrità dello Stato)

Chiunque nei territori annessi al Regno d'Italia in forza dei Regi decreti-legge 3 maggio 1941-XIX, n. 291, e 18 maggio 1941-XIX, n. 452, commette un fatto diretto a menomare l'unità, l'indipendenza o l'integrità dello Stato, è punito con la morte.

Art. 2
(Attentato alla sicurezza dello Stato)

Chiunque, allo scopo di attentare alla sicurezza dello Stato, commette, nei territori indicati nell'articolo precedente, un fatto diretto a portare la devastazione, il saccheggio o la strage nel territorio stesso o nel resto del territorio dello Stato, o in una parte di esso, è punito con la morte.

Art. 3
(Insurrezione armata)

Chiunque, nei territori indicati nell'articolo 1, promuove o dirige una insurrezione armata contro i poteri dello Stato o comunque vi partecipa, è punito con la morte.

La pena può essere diminuita, quando l'opera prestata da alcune delle persone che sono concorse nel reato è di minima importanza.

Art. 4
(Associazioni sovversive)

Chiunque, nei territori indicati nell'articolo 1, promuove, costituisce, organizza o dirige associazioni dirette a sovvertire violentemente gli ordinamenti politici, economici e sociali costituiti nello Stato, ovvero a

Zakoni i Odluke

OBZNANA DUCE-A FASIZMA, PRVOG MARŠALA CARSTVA, KOMANDANTA TRUPA KOJE OPERIŠU NA SVIM FRONTOVIMA, 3 listopada 1941-XIX.

Krivične odredbe za područja anektirana Kraljevini Italiji Kraljskim Dekretima sa zakonskom snagom od 3 svibnja 1941-XIX, br. 291, i od 18 svibnja 1941-XIX, br. 452.

DUCE
PRVI MARŠAL CARSTVA
KOMANDANT TRUPA KOJE OPERIŠU
NA SVIM FRONTOVIMA

Vidjevši članove 17 i 20 vojnog ratnog krivičnog zakonika ;
Vidjevši Kr. dekret od 4 travnja 1941-XIX, br. 194 ;

NAREĐUJE :

Čl. 1

(Ugroženje jedinstva, nezavisnosti ili integriteta Države)

Kaznjava se smrću kogod na područjima anektiranim Kraljevini Italiji po Kraljskim dekretima sa zakonskom snagom od 3 svibnja 1941-XIX, br. 291, i od 18 svibnja 1941-XIX, br. 452, počini djelo s težnjom da okrnji jedinstvo, nezavisnost ili integritet Države.

Čl. 2

(Ugroženje bezbjednosti Države)

Kaznjava se smrću kogod, u cilju da ugrozi bezbjednost Države, počini, na područjima naznačenim u prednjem članu, djelo s težnjom da proizvede pustošenje, grabež i pokolj na samom području ili na ostalom državnom području, ili na njegovu dijelu.

Čl. 3

(Oružana pobuna)

Kaznjava se smrću kogod, na područjima naznačenim u članu 1, promiče ili vodi oružanu pobunu protiv državne vlasti ili na koji bilo način u njoj sudjeluje.

Kazna može da se smanji, kad je saučestvo od strane pojedinih osoba koje su sudjelovale u zločinu od vrlo male važnosti.

Čl. 4

(Prevratnička udruženja)

Kaznjava se smrću kogod, na područjima naznačenim u članu 1, promiče, osniva, organizuje ili vodi udruženja upravljena na to da nasilno poremete političke, ekonomske i socijalne uređaje ustrojene u Državi, ili

-XIX, br. 191, i od 18. svibnja 1941-XIX, br. 452, počini djelo s težnjom da okrnji jedinstvo, nezavisnost ili integritet Države.

Cl. 2

(Ugroženje bezbjednosti Države)

Kažnjava se smrću tko god u cilju da ugrozi bezbjednost Države, počini, na područjima naznačenim u prednjem članu, djelo s težnjom da proizvede pustošenje, grabež i pokolj na samom području ili na ostalom državnom području, ili na njegovom dijelu.

Cl. 3

(Oružana pobuna)

Kažnjava se smrću tko god na područjima naznačenim u članu 1. promiče ili vodi oružanu pobunu protiv državne vlasti ili na koji bilo način u njoj sudjeluje.

Kazna može da se smanji, kad je saučesništvo od strane pojedinih osoba koje su sudjelovale u zločinu od vrlo male važnosti.

Cl. 4

(Prevratnička udruženja)

Kažnjava se smrću tko god, na područjima naznačenim u članu 1, promiče, osniva, organizira ili vodi udruženja upravljena na to da nasilno poremete političke, ekonomske i socijalne uređaje ustrojene u Državi, ili da postigne teritorijalno komadanje Države.

Tko god uzima učešća u takovom udruženju kažnjava se robijom od tri do dvanaest godina.

Cl. 5

(Prevratnička propaganda ili njena obrana)

Kažnjava se robijom od pet do petnaest godina, tko god na područjima naznačenim u članu 1, vrši propagandu za uništenje, ili, na koji bilo način, za nasilno rušenje političkih, ekonomskih i socijalnih uređaja ustrojenih u Državi, ili za teritorijalno komadanje Države.

Ista se kazna primjenjuje na onoga koji ustaje u obranu djela koja su prethodnim članovima predviđena.

Cl. 6

(Zločin protiv unutarnjeg ustrojenja Države)

Tko god, na područjima naznačenim u članu 1, počini neko od djela navedenih u članovima 276—282 i u članovima 290—292 Krivičnog zakona kažnjava se kaznama koje su u njima, za svako od njih, utvrđene. Ipak se same kazne držanja u zatvoru povećavaju.

Za zločine koji su navedeni u prethodnom stavu, primjenjuje se odredba prvog stava člana 313 Krivičnog zakonika.

Cl. 7

(Ugroženje nepovredivosti ili lične slobode pripadnika vojnoj sili)

Kažnjava se robijom najmanje od pet godina, ako čin ne sačinjava teže krivično djelo, tko god, na područjima naznačenim u članu 1, ugrozi nepovredivost ili ličnu slobodu lica koje pripada Nacionalnoj oružanoj sili.

U slučaju ugroženja života, ili ako djelo proizvede smrt, primjenjuje se smrtna kazna.

Cl. 8

(Ugroženje javne sigurnosti ili javnih služba)

Kažnjava se smrću tko god, na područjima naznačenim u članu 1, u terorističke svrhe ili, na koji bilo način, u političke ciljeve počini djelo iz kojega može da proizide opasnost za javnu sigurnost ili teška šteta putovima ili sredstvima za saobraćanje ili prenos ili, uopće, javnim službama koje su potrebite za život pučanstva.

Cl. 9

(Ošlećivanje umjetničkih djela)

Kažnjava se robijom od jedne do deset godina tko god uništava ili oštećuje spomenike ili druga djela od znatne umjetničke, istoričke ili arheološke vrijednosti.

Cl. 10

(Obustava rada ili štrajk u političke svrhe)

Kažnjava se robijom od jedne do pet godina poslodavac koji, na područjima naznačenim u članu 1, u političke svrhe potpuno ili dijelom obustavi rad u svojim radionicama, radnjama ili kancelarijama.

Ista se kazna primjenjuje na radnike zaposlene u radionicama, radnjama ili kancelarijama, koji, na području naznačenom u članu 1, u trojicu ili više njih u političke svrhe kolektivno napuste posao ili rade na način kako će poremetiti kontinuitet i redovitost.

Cl. 11

(Obustava rada ili štrajk u druge svrhe)

Kažnjavaju se robijom od tri godine poslodavac ili radnici, koji na području naznačenom u članu 1, u nepolitičke svrhe počine odgovarajuća djela predviđena u prethodnom članu.

Cl. 12

(Kazne za vođe, pokretače i organizatore)

Zo vođe, pokretače i organizatore udvostručuju se kazne utvrđene za zločine predviđene u dvjema prethodnim članovima.

Cl. 13

(Potstrekivanje)

Tko god na područjima naznačenim u članu 1. potstrekava nekog da počini pojedine zločine predviđene u ovoj obznani, kažnjava se, ako potstrekivanje nije bilo prihvaćeno, ili ako je potstrekivanje bilo prihvaćeno ali zločin nije počinjen, robijom od jedne do osam godina.

Ipak kazna koja se primjenjuje uvijek je niža od polovine kazne utvrđene za zločin na koji se potstrekivanje odnosi.

Ako je potstrekivanje vršeno javno, kažnjava se robijom od tri do dvanaest godina.

Cl. 14

(Urota putem dogovora)

Kad se više osoba dogovore u cilju da izvrše zločine predviđene ovom obznanom, oni koji učestvuju u dogovoru kažnjavaju se, ako zločin nije počinjen robijom od jedne do osam godina.

Za pokretače kazna se povisuje.

Ipak, kazna koja se primjenjuje uvijek je manja od polovice kazne utvrđene za zločin na koji se dogovor odnosi.

Cl. 15

(Urota putem udruženja)

Kad se tri ili više osoba udruže u cilju da počine jedan od zločina predviđenih ovom obznanom, oni koji pokreću, osnivaju i organiziraju udruženje kažnjavaju se, samo za to, robijom od pet do petnaest godina.

Samo sudjelovanje u udruženju kažnjava se robijom od tri do deset godina.

Cl. 16

(Oružana banda)

Kad se za izvršenje jednog od zločina predviđenih ovom obznanom ustroji oružana banda, oni koji je pokreću ili je osnivaju ili je organiziraju, kažnjavaju se, samo za to, smrću.

Samo sudjelovanje u oružanoj bandi kažnjava se doživotnom robijom.

Cl. 17

(Potpomaganje sudionicima u urotama oružanih banda)

Kažnjava se robijom od pet godina tko god, izvan slučajeve sudjeluje u krivičnom podupiranju zločina, daje utočišta ili snabdijeva hranom neku od osoba koje sudjeluju u udruženju ili u bandi naznačenim u dvjema prethodnim članovima.

Kazna se povisuje, ako su utočište i hrana bili dani trajno.
Ne podliježe kazni ko počini čin na korist bližog rodaka.

Clan 18.

(Vojna jurisdikcija)

Sudovanje u krivicama predviđenim u prethodnim članovima pripada Vojnim ratnim sudovima.

Clan 19.

(Obnarodovanje propisa Krivičnog zakonika na koje se obznana pozivlje)

Obnaroduju se, na područjima naznačenim u članu 1, propisi Krivičnog zakonika na koje se ova obznana pozivlje, putem stavljanja na uvid odnosnog teksta u općinskim uredima.

Clan 20.

(Obnarodovanje obznane)

Ova obznana biva obnarodovana putem uvrštenja u »Gazzetta Ufficiale« Kraljevine.

Ona osim toga biva pribita na općinskim pločama područja naznačenih u članu 1.

Iz Glavnog stana Oružanih snaga

3. listopada

MUSSOLINI

BROJ 290

IZVJEŠTAJ NAČELNIKA KABINETA GUVERNERA DALMACIJE
OD 8. LISTOPADA 1941. POKRAJINSKOM ŠKOLSKOM NADZORNIKU
O ANTITALIJANSKOJ AKTIVNOSTI NASTAVNIKA U SPLITU¹

PROMEMORIJA

za pokrajinskog školskog nadzornika
Prof. Ciubelli

ANTITALIJANSKA AKTIVNOST

nastavnika u Splitu

(iz povjerljivih obavještenja, 8. listopada 1941.)

Prof. Petar Bulat, koji je bio imenovan za školskog inspektora za "Župu Cetina", ostavljen je, međutim, od ustaških organizacija, u Splitu kao komandant ustaša u istom gradu, i zato sve ustaše koje dodu iz inozemstva moraju se njemu prijaviti.

Izvjesni Mile Draganić, trgovac iz Splita, potvrđuje ovu aktivnost Bulata i tvrdi da sa istim radi direktor ženske gimnazije, prof. Ante Belas (povjerljiv izvor).

Profesori svih srednjih škola primili su ovih dana tri plaće odjednom. Profesori Gonza i Juretić sa potvrdili da su primili još i 17.000 kuna. Upitani od našeg konfidenta o okolnostima kako su mogli primiti plaću od Italije i Hrvatske, doslovno su odgovorili: »Zagreb želi da nam učini mogućim život u Splitu, gdje mi, nastavnici, imamo jednu svetu misiju, koja se sastoji u tome da nadgledamo i jačamo hrvatski nacionalni ideal u borbi protiv talijanizacije Splita, koja se vrši svim sredstvima.«

Od nastavnika osnovnih škola samo su direktori i veoma mali broj učitelja primili doznaku, i to u visini jedne plaće, oni koji još ništa nisu primili proširili su vijest i javno protestiraju.

Dana 5. listopada održan je sastanak direktora osnovnih škola, u kući direktora škole Manuš, izvjesnog Frane Jandrešića. Raspravljalo se o dužnostima hrvatskih učitelja u sadašnjoj situaciji i razmatrana su sredstva za borbu protiv talijanizacije omladine, naročito protiv fašističkih omladinskih organizacija, uz traženje da se iznadu sredstva za pomaganje siromašnih obitelji, dajući im odjeću i hranu, izbjegavajući na taj način da se obraćaju Fašiju za pomoć.

Dvije učiteljice, izvjesne Jelka Drezga i Vanda Barani, poslije sastanka otišle su kod žene doktora Račića da je upitaju da li želi da se prihvati patronata nad djecom kojima bi željeli dati pomoć, prihvaćajući ih u svoje obdanište (bivše obdanište kralja Aleksandra).

¹ Original (Upkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 48/5-1, k. 541.

Navedenim učiteljicama gospoda Račić je odgovorila da se nikad nije bavila politikom i da se dobročinstvo čini svima, bez obzira na nacionalnost i partiju.

Načelnik kabineta guvernera
G. A. Spechi

BROJ 291

**IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 10. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE I MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH
POSLOVA O DJELATNOSTI SKOJ-a U SPLITU¹**

KR. PREFEKTURA SPLITA

Br. 03341 Odjel Jav. sig.

Split, 10. listopada 1941/XIX

Predmet: S.K.O.J. — Savez komunističke omladine Jugoslavije.

GUVERNATORATU DALMACIJE
(Kabinet)

Zadar

GUVERNATORATU DALMACIJE
Gl. inspekt. jav. sig.

Zadar

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
(Kabinet)

Rim

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Gl. upravi jav. sig.

Rim

Kao nastavak mojih obavještenja p. n. od 21.² i 31.³ pr. mj. saopćava se da je naknadnim ispitivanjima poslije hapšenja osoba Ferderber Eduarda, Dumanić Ante i ostalih, o kojima je u naznačenim obavještenjima bilo utvrđeno, kao što proizlazi i iz poduzetih akcija, da u Splitu, poslije ukidanja URS-ovih radničkih sindikata, financiranih od Komunističke partije i predstavnika te partije, koji, kao što je poznato, nisu bili

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 464, f. B.
² Vidi dok. br. 266.
³ Vidi dok. br. 272.

dozvoljeni u Jugoslaviji, organizacija trgovačkih pomoćnika, pripadnika navedenih sindikata koji ispoljavaju komunistička osjećanja, nastavlja se sa svojim postojanjem, vodena od poznatog Barić Frane, kome potpomaže Ferderber Eduard.

Postepeno, poslije okupacije ove teritorije od strane Italije, pošto je Barić dobio od Komunističke partije zaduženja većeg značaja, organizacija trgovačkih pomoćnika bila je povjerena Senjanović Dermanu, Pavla i Matije Duplančić, rođen u Splitu 27. 7. 1923. koji je stanovao u Sinovčićevoj ulici br. 5, potpomaganim uvijek od Ferderbera, kome je, zatim, Senjanović povjerio dužnost organizacije trgovačkih pomoćnika, rukovodeći, s vremena na vrijeme, osobnim održavanjem sastanka pojedinih ćelija, sastavljenih od najviše pet ili sedam članova. Paralelno s organizacijom daka srednjih škola, šegrta i trgovačkih pomoćnika, nastajale su slične organizacije u masi radničke omladine, najsigurnijim i najodanijim pristašom komunizma, u školama, uredima, trgovinama i tvornicama.

Radnička omladina, kako se sama naziva, sastavljena od zidarskih radnika, šegrta i drugih mladih radnika svih kategorija, bila je organizirana po rejonima, a svaki rejon je imao jednog odgovornog rukovodioca, koji je preko partijskih funkcionera dobijao narednja od same Partije.

Rejonski rukovodioci su identificirani prema sljedećem:

1) Rejon Veli Varoš: Jelaska Petar, Antin, star 24 godine, iz Splita, strijeljan u Sinju (vidi izvještaj br. 03391, čiji je predmet: Sukob s komunistima u okolici Sinja);

2) Rejon Lučac: Draganić Stipe, pok. Mate i Janice Sribulja, rođen u Zagrebu 19. 8. 1923. stanovao u Tartaljinovoj ulici br. 55/111 kat, uhapšen;

3) Rejon Centar grada: Senjanović Dermano, naprijed opisan, koji se povukao u ilegalnost;

4) Rejon Manuš: Doležal Adolf, Ivana i Magdalene Kovačić, rođen u Milini (Supetar) 1. 5. 1921. bio nastanjen u ulioi Vrh Manuška br. 20/IV kat, koji se povukao u ilegalnost. Doležal je bio povod za obavještenje Br. 04856 od 28. rujna ov. god. čiji je predmet bio: Napad na koloniju »Bruno Mussolini«, i za izvještaj Br. 04805 od 2. tekućeg mj. predmet Studentske demonstracije u Splitu;

5) Brodogradilište: izvjesni Ivančić, kojeg — budući da je ovo prezime jako rašireno, nije bilo moguće identificirati;

Rukovodioci svima bili su poznati Barić Frane i naprijed spomenuti Senjanović.

Poznata Jung Klara, Maksa i pok. Fride Hahu, rođena u Zagrebu 30. 10. 1924. nastanjena o*dje, u Omiškoj ulici br. 40/1 kat, pripadala je komunističkoj ćeliji koju je formirao i kojom je rukovodio Ferderber Eduard, posebno se brinula za organizaciju radnica i prodavačica.

Organizacija radničke omladine bila je sastavljena isto kao i student-ske-dačke omladine, od elemenata zvanih aktivisti, kojima je prvenstveno bila povjerena propaganda i rasparčavanje subverzivne štampe; od pristaša i simpatizera koji nisu imali posebna zaduženja osim da usmeno

R. PREFETTURA DI SPALATO

N. 03341 del P.S. SPALATO, 10 ottobre 1941/XX

OGGETTO: F.S.I. Federazione gioventù comunista jugoslava.

AL GOVERNO DELLA Dalmazia (Gabinetto) Z A R A
 AL GOVERNO DELLA Dalmazia Ispettorato Gen. della P.S. Z A R A
 e per conoscenza
 AL MINISTERO DELL'INTERNO (Gabinetto) R O M A
 AL MINISTERO DELL'INTERNO Direzione Generale della P.S. R O M A

REGISTRATO
 10 OTT 1941
 9806

Facendo seguito alle mie segnalazioni p.n. del 11 e del 31 u.s. si comunica che dallo ulteriore sviluppo delle indagini seguite all'arresto dei noti FERBERER Riccardo, JUMERIC Antonio ed altri di cui alle dette segnalazioni, si è accertato, come emerge dagli atti susseguenti, che, in Spalato, dopo lo scioglimento dell'U.R. I.S., sindacato operaio finanziato dal partito comunista e rappresentante dello stesso partito, che, come è noto, non era permesso in Jugoslavia, l'organizzazione dei garzoni di bottega aderenti al predetto sindacato, e quindi di sentimenti comunisti, continuò ad essere curata dal noto BRIC Francesco, in ciò coadiuvato dal FERBERER Riccardo.

Successivamente, dopo l'occupazione di questo territorio da parte dell'Italia, avendo avuto il BRIC del partito comunista incarichi di maggiore importanza, l'organizzazione dei garzoni di bottega fu affidata a SEMENOVIC Germano di Fialo e di Mattia Djulancic, nato a Spalato il 27.7.1923, già abitante in Via Sinoviccova N°5, coadiuvato sempre dal ~~BRIC~~ FERBERER al quale in seguito il SEMENOVIC affidò l'incarico dell'organizzazione dei garzoni di bottega preside-

Faksimil izvještaja Prefektura u Splitu od 10 listopada 1941. o djelatnosti SKOJ-a u Splitu

šire vijesti koje je donosio partijski bilten, koji im je razdjeljivan i objašnjavan od strane rukovodilaca ćelija.

Medu aktivistima su identificirani: Bilobrk Mate, Ignata i Perine Bilobrk, rođen u Splitu 17. veljače 1920. stanovao u Plinarskoj ulici br. 33, a koji se povukao u ilegalnost, i Golem Mate, Bože i pok. Maše Vidović, rođen u Bisku kod Sinja, 5. 2. 1923. postolarski šegrt, uhapšen 18. kolovoza ov. god. od agenata javne sigurnosti prilikom bacanja jednog paketa letaka koji su pozivali na štrajk, u autobusu koji je prevozio namještenike Brodogradilišta, na što se odnosi moje obavještenje br. 02820 od 18. kolovoza ov. god.

Golem je djelimično potvrdio izjave Ferderbera i Dumanića, priznajući da je pripadao istoj komunističkoj ćeliji.

Ferderber je, osim toga, priznao da mu je biltene vijesti Komunističke partije davao neki Bagulin, identificiran kao Maskareli Veljko, Ferdinanda i Rendić Eci, rođen u Supetru na Braču, nastanjen u Splitu u ulici Mati je Gubca br. 44, učenik trećeg razreda građevinske (srednje tehničke škole). Maskareli, za kojeg razni elementi smatraju da je bio sastavljač partijskog biltena-vijesti i da je s Barićem bio jedan od organizatora S.K.O.J-a (Savez komunističke omladine Jugoslavije), a bio je također i predmet izvještaja br. 04805 od 2. tekućeg mj. u predmetu: Komunističke demonstracije u Splitu, povukao se u ilegalnost i smatra se da se sklonio na obližnji Brač, odakle potječe.

11. rujna ov. god., kako je bilo objavljeno br. 04222 od 12. tog mjeseca, bili su uhapšeni imenovani Delić Luka, Nikolin; Marinović Frane, Franin, i brat mu Ante; Janić Božo i Marčela Ivan, Simin, o čemu objavljeno u dopisu br. 04222 od 28. rujna ove god. — Kod Delića je, lično, bilo pronađeno četiri primjerka biltena — vijesti Komunističke partije, datirani istog dana — 11. rujna, za koje je Delić izjavio da ih je primio od Senjanović Dermana. On je biltene trebao da raspodjeli naprijed naznačenim osobama, koje su s njim sačinjavale jednu komunističku ćeliju.

S obzirom na iznijeto, a budući da komunistička i antinacionalna aktivnost svih individua navedenih u mojim obavještenjima od 21. i 31. kolovoza ov. god.) kao i u ovom dopisu je potpuno dokazana putem brojnih prikupljenih dokaza koji terete svakog od njih, i da se sastoji: u pronalaženju materijala subverzivne propagande u stanovima dotičnih ili lično kod nekih od njih, iz priznanja mnogih i podudarnih izjava datih usmeno od većeg dijela uhapšenih, i pošto je jedinstveno porijeklo samog pokreta i jedinstveni cilj — usmjeren na podrivanje nacionalnog reda i stvaranje na ovoj teritoriji preduvjeta za jednu eventualnu revolucionarnu akciju, smatra se da svi uhapšeni i oni za kojima se traga, bilo da su daci — studenti, trgovački pomoćnici ili radnici, pripadaju jedinstvenom udruženju, i zbog toga moraju biti izjednačeni u optužbi i osuđeni.

Pošto je ovo iznijeto, moli se taj Guvernerat da izvoli odobriti optužbu Vojnom ratnom sudu 2. Armije, radi sprovođenja zakonskog postupka za njihov teret.

Što se tiče naprijed navedenih osoba koje su se povukle u ilegalnost, koristeći se aktualnom izuzetnom teritorijalnom situacijom ove Provincije, koja omogućuje da se lako može odseliti u susjednu Hrvatsku, pored toga što će oni biti optuženi dok se nalaze u ilegalnosti, preduzete su aktivne mjere radi njihovog hapšenja.

Ostaje se u očekivanju odobrenja tog Guvernerata i rezerviram se da, u svoje vrijeme, dostavim kopiju izvještaja koji će biti upućen Ratnom sudu.

Prefekt
Paolo Zerbino

BROJ 292

**NAREĐENJE GUVERNERA DALMACIJE OD 11. LISTOPADA 1941.
ZA USTANOVLJENJE IZVANREDNOG SUDA I NJEGOVA
NADLEŽNOST¹**

Naredba 11. listopada 1941-XIX, br. 34.

Ustanovljenje izvanrednog suda i njegova nadležnost

MI
GIUSEPPE BASTIANINI
Vitez Velikog Križa Redova Sv. Mauricija i Lazara i Talijanske Krune
GUVERNER DALMACIJE

Snagom punomoći datih Nam Kr. Dekr. od 7. lipnja 1941-XIX, br. 453;

NAREĐUJEMO:

Cl. 1

Ustanovljuje se Izvanredni sud sastavljen od predsjednika i od dvojice sudaca, koji će biti imenovani Našim Dekretom.

Funkcije javnog tužioca vršit će jedan Oficir Vojske ili M.V.S.N.-a

Funkcija će zapisničara biti povjerena licu koje će od puta do puta odrediti Predsjednik.

¹ Dokument (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) objavljen je u Službenom listu Guvernerata Dalmacije, god. I, br. 6-7, od 15. listopada 1941. na str. 4 i 5. Jedan primjerak toga lista nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 1/9, k. 542.

Cl. 2

Predsjednik sazivlje Sud i određuje sjedište u kojemu se suđenje ima odvijati.

Cl. 3

Prije nego što se otvori rasprava. Predsjednik se i suci, u prisustvu optuženika, zaklinju da će izvršiti svoje funkcije kao časni i savjesni ljudi.

Optuženik može da bude branjen od jednoga branitelja i ima posljednju riječ.

Za sve ostalo postupak biva reguliran od strane Predsjednika.

Po zaključnoj raspravi, Sud donosi na tajnoj sjednici presudu, zatim, pripustivši ponovo javnog tužioca, optuženika i branitelja, Predsjednik je pročita i nalaže neposredno izvršenje.

Nijedno pravno sredstvo nije dozvoljeno protiv presuda Izvanrednog suda.

Cl. 4

Spadaju u nadležnost Izvanrednog suda zločini umorstva, izvršenog ili pokušanog, iz političkih razloga, atentati protiv državnog ustrojstva, pustošenja, grabeži, pokodji i svaki napadaj počinjen iz političkih razloga, ustanovljenje, organizacija i upravljanje komunističkih udruženja ili na koji bilo način prevratnih te pripadanje istima.

Svi se ovi zločini kažnjavaju smrtnom kaznom.

Našim Dekretom može da bude dostavljen nadležnosti Izvanrednog suda svaki drugi zločin za koji je utvrđena smrtna kazna.

Cl. 5

Ova Naredba biva objelodanjena putem oglasa i stupa odmah na snagu.

Zara, dne 11. listopada 1941-XIX.

Iz Rezidencije Guvernera.

BROJ 293

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U ZADRU OD 11. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O UBOJSTVU FAŠISTIČKOG
ŠPIJUNA ŠKOTONA U ŠIBENIKU¹

Dešifrirano otvoreno	PRISPJELI FONOGRAM iz Zadra Br. 1253	Načelnik ureda za šifru : Prizia
-------------------------	--	--

Fošiljac: Prefektura Zadra

11/10.41, u 24 sata
Zadar 11/10.41, u 24 sata

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije

Na uvid: Jav. sig.
Kab. - Kr. karab.

Predmet :
Ubojstvo Škotona, službenika
Fašia u Šibeniku

Ove večeri u Šibeniku su nepoznate osobe ubile, s pet metaka iz pištolja, izvjesnog Škotona, mladog Hrvata koji je radio kao službenik u Fašiu Šibenika.² Isti je bio poznat kao policijski konfident i zbog toga neomiljen od mjesnog elementa.

Izdana su naređenja da istraživanje i identificiranje autora budu **vođeni** hitno i rigorozno i da budu poduzete mjere za osiguranje javnog reda.

Prefekt Binna

Predao: agent jav. sig. Bongo

Primio: karabinjer Giovoli

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 38/5-1, k. 541.

² Vidi dok. br. 85 i 295.

BROJ 294

IZVJEŠTAJ KARABINJERA U SPLITU OD 11. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O BACANJU BOMBI NA DOMAĆE
FAŠISTE PRASELA I KRSTULOVICA U SPLITU¹

Dešifrirano: otvoreni tekst	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1254	Načelnik ureda za šifru: Prizia
--------------------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Kralj, karab. Splita 11/10. 41. u 20.30 s.
Zadar, 12/10. 41. u 8 sati

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije — kabinet

Na uvid: Jav. sig.
Kab. - Kr. karab.

Predmet :
Bacanje bombe na fašiste
Prassela i Krstulovića.

258/2. — Danas, jedanaestog listopada, u 13.30 sati, u Splitu, Prassel Luigi, rođen u Splitu, i Krstulović Ante, rođen u Nerežišću na Braču, obojica pomorski agenti i članovi mjesne fašističke organizacije, stigavši blizu svog stana koji se nalazi u perifernoj zoni, na njih je — vjerojatno iz političkih pobuda — bačena bomba tipa Sipe, od strane 2 nepoznate osobe koje su odmah iščezle. Bomba je eksplodirala na maloj udaljenosti od imenovanih i lakše ranila Prassela i Poljanić Antu, pekara, koji je u blizini prolazio.

Isto je dostavljeno Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Kapetan karabinjera
Magliulo

BROJ 295

TELEFONSKI IZVJEŠTAJ PUKOVNIKA BUTTI OD 12. LISTOPADA
1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O IZVRŠENIM HAPŠENJIMA
U SPLITU I ŠIBENIKU U POVODU UBOJSTVA ŠKOTONA I BAČENIH
BOMBI NA PRASELA I KRSTULOVIĆA¹

GUVERNATORAT DALMACIJE

Načelnik kabineta guvernera

Zadar, 12. listopada 1941.-XIX

U 9,30 sati pukovnik Butti telefonirao:

1) U Splitu, u vezi jučerašnjeg atentata na fašiste Prassela i Krstulovića,² uhapšeno 62 i saslušano 250, s negativnim ishodom.

2) U Šibeniku, u vezi ubojstva službenika Fašia, Škotona, izvršenog jučer,³ uhapšeno je 11 i brojne potrage, koje nisu urodile plodom. Škotonova sestra tvrdi da je, dok je stojeći na prozoru očekivala brata da se vrati kući, primijetila u tami dvije individue (jedna visoka i krupna a druga malena), vjerojatne atentatore. — Autopsijom je utvrđeno da su za izvršenje ubojstva upotrebljena dva pištolja, kalibra 6,59 mm.

Spechi v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 37/5-4, k. 451.

² Vidi dok. br. 81, 98 i 294.

³ Vidi dok. br. 85, 293, 296 i 297.

BROJ 296

**PRESUDA IZVANREDNOG SUDA ZA DALMACIJU OD 13. LISTOPADA
1941. KOJOM JE OSUĐENO 6 RODOLJUBA NA SMRT
STRIJELJANJEM A 7 NA VREMENSKE KAZNE¹**

Br. 1 procesa
Datum 13. 10. 1941.-XIX

Br. 1 odjelka

U IME NJEGOVOG VELIČANSTVA
VITTORIA EMANUELEA III
PO MILOSTI BOŽJOJ I VOLJI NARODA
KRALJA ITALIJE I ALBANIJE
I CARA ETIOPIJE

IZVANREDNI SUD DALMACIJE

sastavljen od gospode:

General Magaldi, veliki oficir Gherardo
I. senior Serrentino, vitez oficir Vincenzo
I. senior Caruso, vitez oficir Pietro

predsjednik
sudac
sudac

Izrekao je slijedeću

P R E S U D U

u parnici protiv:

- 1) Junaković Drage, Stipe i Relja Vice, rođen 23. listopada 1919. u Šibeniku, gdje je i nastanjen u ulici Caserma Roma 202, student prve godine inženjerstva;
- 2) Lasić Ivana, Ante i Lucije Bonačić, rođen u Slavanskom Brodu 23. travnja 1922. nastanjen u Splitu, mehaničarski učenik;
- 3) Vrljević Duško, Miloša i Stane Dračanin, rođen u Šibeniku 24. lipnja 1923. gdje i nastanjen, u ulici Uboški D.m, br. 34;
- 4) Bujaš Mate, Ante i Vukić Ane, rođen 25. kolovoza 1920. u Šibeniku, gdje i nastanjen, u ulici Dolac, nastavnik osnovne škole;
- 5) Mazarin Ilija, Mate i pok. Nikoleta Mlinarić, rođen u Stonu blizu Dubrovnika 25. kolovoza 1911. nastanjen u Šibeniku, u Drniškoj ulici br 23, student;

2/1-7, k. 957.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

N.1 del Processo. N.1 della Rubrica
 Data 13-10-1941-XIX
 IN NOME DI SUA MAESTÀ
 VITTORIO EMANUELE III
 PER GRAZIA DI DIO E PER VOONTÀ DELLA NAZIONE
 RE D'ITALIA E D'ALBANIA
 IMPERATORE D'ETIOPIA

IL TRIBUNALE STRAORDINARIO DELLA DALMAZIA

Composto dei Signori:
 Generale MAGALDI Gr.Uff. CHERARDO PRESIDENTE
 1. Seniore SERRENTINO Cav.Uff. VINCENZO GIUDICE
 1. Seniore CARUSO Cav.Uff. PIETRO GIUDICE

Ha pronunciato la seguente

S E N T E N Z A

nella causa contro:

- 1) JUNAKOVIC - DRAGO di Stefano e di Relja Vincenza, nato il 23 ottobre 1919 a Sebenico quivi domiciliato in via Caserma Roma 202 studente del primo anno di ingegneria;
- 2) LASIC - GIOVANNI di Antonio e di Lucia Bonacic, nato a Slavovski il 23 aprile 1922 domiciliato a Spalato allievo, meccanico;
- 3) VRJEVIC - DRUSKO di Milos e di Stana Dracanin, nato a Sebenico il 24 giugno 1923 ivi residente in via Uboshin N.34;
- 4) BUJAS - MATTEO di Antonib e di Vukic Anna, nato il 25 agosto 1920 ~~a Sebenico~~ ivi residente in via Dolaz N.10 insegnante elementare;
- 5) MAZARIN - ILIJA di Matteo e fu Nicoletta Mlinaric, nato a Ston presso Ragusa il 25 agosto 1911 domiciliato a Sebenico in via Derniska N.23, studente;
- 6) ECKOVIC - GIOVANNI fu Ettore e di Giuseppina Negovetic, nato a Losaska l'8 dicembre 1923 domiciliato a Sebenico in via Obala N.265 studente;
- 7) BULAT - JUGOSLAV di Rodolfo e fu Radic Fanni, nato a Scardona il 13 novembre 1919 domiciliato a Sebenico in Via Roberto Visiani N.205 studente;
- 8) VISIC - BIAGIO di Stefano e di Iliadica Pera, nato a Sebenico il 2-2-1921 qui domiciliato in via S.Giacomo fornaio;
- 9) SCOTTI-ZIVOI di Stefano e di Anna Urlic, nato a Sebenico il 25 gennaio 1922 ivi domiciliato in via Visovacika N.16 studente;

- 6) Dešković Ivan, pok. Hektora i Josipe Negovetić, rođen u Bosaska 8. prosinca 1923. nastanjen u Šibeniku u ulici Obala br. 265, dak;
- 7) Bulat Jugoslav, Rudolfa i pok. Radić Fani, rođen u Skradinu 13. studenog 1919. nastanjen u Šibeniku u ulici Roberto Visani, br. 205, dak;
- 8) Višić Blaž, Stipe i Iljadice Pere, rođen u Šibeniku 2. 2. 1921. gdje je i nastanjen u ulici Sv. Jakova, pekar;
- 9) Škoti Živojin, Stipe i Ane Urlić, rođen u Šibeniku 25. siječnja 1922. gdje je i nastanjen u Visovačkoj ulici br. 16, dak;
- 10) Baranović Ivan, Šime i Zorke Bulat, rođen u Šibeniku 6. studenog 1910. gdje i nastanjen u Težačkoj ulici br. 119, postolar;
- 11) Lukanović Božidar, pok. Stipe i Babić Pavice, rođen 30. prosinca 1921. u Combor — Makedonija, nastanjen u Šibeniku u ulici Tarle br. 327, dak;
- 12) Belamarić Ante, pok. Vlade i pok. Kekez Ane, rođen u Šibeniku 27. ožujka 1914. gdje je i nastanjen, doktor agronomije;
- 13) Macura Milan, Milana i Ane Macura, rođen u Ceranje, Benkovac 9. 3. 1912. nastanjen ovdje u ulici Pavle Šubić, sudski pripravnik pri mjesnom sudu.

O P T U Ź E N I S U

- a) za delikt sudjelovanja iz političkih razloga u izvršenju ubojstva osobe Škoton Ante, iz Šibenika;
- b) za delikt pripadanja Komunističkoj partiji;
- zločini predviđeni i kažnjivi prema članu 4. Dekreta guvernera Dalmacije, od 11. listopada 1941.-XIX, prvi izvršen a drugi utvrđen u Šibeniku dana 11. listopada 1941.-XIX.

U ishodu današnje javne rasprave, saslušavši prisutne optužene koji su prvi i posljednji imali riječ, predstavnika P. M. i branioca, uzeto je u obzir

D J E L O

Na večer 11. listopada 1941.-XIX, oko 21,30 sati, dok je izlazio iz kuće i napravio tek nekoliko koraka po ulici, dvadesetdvogodišnji fašista Skoton Ante bio je iz potaje s leđa napadnut od dvije nepoznate osobe, koje su na njega, s male udaljenosti, ispalile brojne hlice iz pištolja, od kojih su pet smrtno pogodili mladića. Dok su se nepoznati užurbano udaljavali od mjesta zločina naišao je vojnik Mazzoni Giovanni koji je ranjenom pružio prvu pomoć a zatim ga prenio u bolnicu. Nekoliko minuta nakon što je doveden na mjesto za liječenje, mladić je umro, a da nije mogao dati neki podatak o identificiranju svojih napadača.

Otpočevši odmah istraživanje, kraljevski karabinjeri su ustanovili da su izvršiozi zločina na Škotona ispalili ne manje od deset hitaca iz pi-

štolja, mnoge čaure od dva različita kalibra nađene su na licu mjesta, zajedno s nekoliko metaka zabodenih u tlu, te pet koji su pogodili žrtvu. Pregled leša, pored ostalog, pokazao je da su hici ispaljeni u leđa napadnutog, jer su na zadnjem dijelu tijela rupe od metka bile malene i čiste, a na prednjem dijelu, gdje su meci izišli, bile su rasječene.

Nastavljajući utvrđivanje odgovornosti, kraljevski karabinjeri su iste noći i narednog dana uhapsili elemente navedene u predmetu, opasne komuniste, koji nisu znali opravdati gdje i kako su proveli vrijeme na večer 11. listopada, ili su, zbog svog neodređenog i dvosmislenog držanja ili zbog mržnje prema Škotonu, ozbiljno davali da se misli o njihovom učešću u zločinu.

P R A V O

Na osnovi rezultata procesa, Klegij je mirne savjesti došao do uvjerenja da su optuženi Mazann Ilija, Lukanović Božidar, Dešković Ivan, Bulat Jugoslav, Škoti Živojin, Baranović Ivan i Macura Milan odgovorni samo za delikt pripadanja Komunističkoj partiji, a ostali moraju odgovarati za oba zločina koji su im pripisana.

Ispitavši pojedinosti, podvlači se da je Junaković Drago, Stipin, brat poznatog i opasnog komuniste Junaković Ive, i sam komunista, gajio jaku mržnju prema Škotonu pošto je isti vatreni fašista od najčistijeg uvjerenja i aktivni suradnik vlasti u radu na ugušivanju subverzivnih aktivnosti, podastirući za njegovog brata ilegalca jako kompromitirajući informacije. Navedeni Junaković Drago bio je viđen u blizini mjesta zločina, na trgu Vittorio Emanuele, odmah nakon samog zločina, užurbano se udaljujući, i kad je ispitivan nije ni na kakav način znao opravdati to svoje kompromitirajuće držanje, koje ne bi bilo pobudilo nikakvu sumnju da se je približio ranjeniku i pružio vojniku Mazzoniju, koji je s teškim naporom sam prenio Škotona lišenog života. Evidentno je da se Junaković nalazio pod utiskom izvršenog djela i da je izbjegavao da se približi iz osnovnog razloga da i samo tim gestom ne bude identificiran od ranjenika kao jedan od počinitelja ovog divljeg napada.

Lasić Ivo, također komunista i srodnik s nekim Grubišić Petrom, organizatorom jedne bande pobunjenika koja je djelovala protiv naših trupa, nakon što je u prošlom srpnju bio učinjen odgovornim za rasparčavanje letaka, pobjegao je i sklonio se u Split. Ništa se nije moglo saznati o njegovoj aktivnosti poslije 9. srpnja, dana kada se udaljio iz Šibenika, sve dok se 24. rujna, prema njegovoj tvrdnji, nije zaposlio kod željeznice u Splitu. Sve to, ipak, navodi na pretpostavku, iako nedostaju dokazi, da je u tom periodu bio uključen u bandu pobunjenika kojom je rukovodio njegov rođak Grubišić. Ono što je najotežavajuće je da se on ponovno pojavio u Šibeniku na sam dan zločina. U ispitivanju koje su vršili karabinjeri Lasić je bio zapao u brojne kontradikcije, ne znajući da naznači kako i gdje je proveo vrijeme između 20 i 22 sata 11. listopada. Negirao

je čak da zna za zločin, i poslije mnogih okolišanja ga je odobrio, cinički se smijući na vijest da je Škoton umro od zadobijenih rana.

Vrljević Duško, mladić prepređen i odlučan, intimni prijatelj s izvjesnim Šantićem, strijeljan zbog toga što je naden da posljeduje puškomitraljez i ručne bombe i što je dokazano da je bio opasan i zanesen komunisti. I on se, od dana izvršenja smrtne kazne nad Šantićem, povukao u ilegalnost i vratio u Šibenik, što je simptomatična okolnost, samo dana 11. listopada. Za njega u aktima postoji jedna sramotna fotografija na kojoj Šantić pozdravlja podrugljivo rimskim pozdravom, a Vrljević i ostali prave podrugljive scene. Vrljević nije htio da se prepozna u osobi koja je bila identificirana da je to on, ali je apsurdna i protivna očiglednosti ta njegova tvrdnja. Pored toga, zapao je u takve i tako teške kontradikcije da nikakva sumnja ne može postojati oko njegove suradnje, ako ne u izravnom učescu, ono u dogovoru optuženih održanom poslije podne 11. listopada i u povratku njega, Vrljevića i Lasića u Šibenik.

Bujaš Mate, kao i drugi komunistički pobornici, imao je razloga da mrzi Škotona, jer je ovaj ranije davao podatke koji su bili odlučujući za njegovo hapšenje. Nije znao ili nije htio da da objašnjenje o tome što je radio poslije podne 11. listopada, pokazavši da je bio među organizatorima zločina.

Višić Blaž, ne samo da nije znao objasniti kako je proveo poslije podne, već je odlučno čak negirao da zna za zločin, suprotno onom što su tvrdila dva njegova prijatelja, govoreći o tome, Komunističkih osjećanja i sudionik u jednoj subverzivnoj organizaciji, samo na taj način može se objasniti zašto je sam u svojoj pekari dao azil elementima koje je tražila policija. Brat je Višić Mira, koji se po svom utopističkom vjerovanju javno bavio politikom, ubojice jednog podoficira kraljevskih karabinjera, jednog pješadijskog vojnika, jednog hrvatskog žandara i jednog karabinijskog konfidenta, i pripadnika naoružane bande formirane na Bubrara.

Belamarić Ante, također komunisti, borac, gajio je jednu prigušenu mržnju protiv škotona, smatrajući da su na osnovi informacija mladog fašiste, poznavalaca ljudi i prilika u Šibeniku, uhapšena njegova vjerenica i internirana njena sestra. Kao i ostali, nije bio u stanju da naведе kako je proveo poslije podnevne i večernje sate 11. listopada, pokazavši tako da je učestvovao u zavjeri koja je dovela do pogibije Škotona.

Ovi optuženici željeli su kraj Škotonu, vjernom fašisti i branitelju talijanstva svog Šibenika protiv svih smutljivaca i otpadnika, koji su nastojali okaljati najčistiju tradiciju, i u tom cilju, dvojica od njih su, s ostalim pripremačima zločina, izvršili ovaj zločin, sačekavši ga u jednom mračnom kutu ulice, nesposobni da se sučele otvorenog lica, i divljački, nakon njegova prolaza, ispraznili su u njegova leđa pištolje s kojima su bili naoružani. Ispaljeno je ne manje od deset hitaca i životinjska mržnja ubojica nastavlja se iskaljivati nakon što je mladić prizivajući, sveto ime majke, pao izvrnut leđima na tle u svoju krv. Njegov završetak i fašistička pravda ne mogu a da ne odluče o završetku onih koji su ga barbarski ubili.

Zbog toga, navedeni optuženici, odgovorni za oba pripisana im zločina, moraju biti osuđeni na kaznu smrti strijeljanjem primjenjujući čl.

4. Proglasa guvernera Dalmacije i čl. 110. Krivičnog zakona, koji prijete istom kaznom, kako za materijalne počinitelje jednog delikta tako i za one koji su u istom zločinu sudjelovali kao podstrekači ili na neki drugi način.

Što se tiče ostalih optuženih, nisu rezultirali dovoljni i takvi dokazi koji bi potvrđivali njihovo učešće, ni izravno ni posredno, u ubojstvu Škotona, dok je jasno izašla na vidjelo njihova krivnja u pogledu sudjelovanja u subverzivnom udruženju.

Dok je, međutim, za Baranović Ivana, Macuru Milana i Škoti Zivojina utvrđeno da su u okviru organizacije imali drugorazrednu ulogu, dotle je ustanovljeno da je Mazarin Ilija provodio jednu aktivnu propagandu, čuvajući kod sebe, s očiglednim ciljem da pokaže trećim licima, jedan štampan list s naznakom jedinica engleske flote, a na kraju kojeg su, njegovom rukom, bile ispisane zabilješke koje su se odnosile na tvrdnje o nedavnim neprijatejskim pobjedama na frontovima na kojima se ovih dana vode borbe. Mazarin je tvrdio da je te novosti prikupio od stranih radio-stanica i da ih je pribilježio bez nekog posebnog cilja; ali ta tvrdnja ne može biti prihvaćena od strane isuda. Očigledno proizilazi propagandni cilj tih zabilješki samih vijesti, koje — da nisu trebale biti prenesene drugima, ne bi ni bile prevedene, uz točno sjećanje na pojedinosti.

Lukanović Božidar, mada je predstavljao pasivnu figuru u okviru organizacije, činjenica je da se nije brinuo da sakrije svoje ideje, nastojeći da ih propagira i kod onih za koje je bio siguran da su odani Talijani i fašisti, kao Škoton, s kojim je zbog toga imao jednu svadu. Isto se govori i za Deškovića i za Bulata, učenike, aktivne komunističke propagandiste, izrasle u krilu subverzivnih obitelji.

Kazna zatvora, koja se smatra opravdanom da se primijeni za ove optuženike, treba da bude stupnjavana, zavisno od aktivnosti koju je svaki ispoljavao i od opasnosti svakog od njih, i zbog toga je ocijenjeno da se Mazarin kazni s petnaest godina, Lukanović s deset, a Dešković i Bulat sa po osam, a Škoti i Baranović sa po dvije godine zatvora.

Osuđeni na kaznu zatvora solidarno plaćaju troškove procesa (Cl. 488. Krivičnog zakona).

P.Q.M.

SUD

izjavljuje Junaković Dragi, pok. Stipe; Lasić Ivanu, Antinom; Vrljević Dušku, Miloševom; Bujaš Mati, Antinom; Mazarin Iliji, Matinom; Dešković Ivanu, pok. Hektora; Bulat Jugoslavu, Rudolfovom; Višić Blažu, Stipinom; Škoti Zivojinu, Stipinom; Baranović Ivanu, Šiminom; Lukanović Božidaru, pok. Stipe; Belamarić Ante, pok. Vlade i Macura Milanu, Milanovu, da su Junaković, Lasić, Vrljević, Bujaš, Višić i Belamarić krivi za

oba dva pripisana im zločina, a ostali samo za drugi zločin, te na osnovi čl. 4. Proglasa od 11. listopada 1941-XIX Guvernera Dalmacije, 483, 488. Krivičnog kaznenog postupka, osuđuje ponovno imenovane Lasić Ivana, Junaković Dragu, Vrljević Duška, Bujaš Matu, Višić Blaža i Belamarić Antu na kaznu smrti strijeljanjem;² Mazarin Iliju na kaznu od petnaest godina zatvora, Lukanović Božidara na kaznu od deset godina zatvora; Dešković Ivana i Bulat Jugoslava na kaznu od osam godina zatvora; Škoti Živojina, Baranović Ivana i Macuru Milana na kaznu od dvije godine zatvora.³

Nalaže se osuđenima na kaznu zatvora da su solidarno obavezni platiti troškove procesa.

Pored toga, predsjednik naređuje da se odmah sprovede izvršenje presude.

Tako je odlučeno u Šibeniku 13. listopada 1941-XIX.

Predsjednik Gherardo Magaldi
Suci I seniore Vincenzo Serrentino
I seniore Pietro Caruso
Vojni pisar Gaetano Panniello

Ova presuda postaje pravosnažna dana 13. listopada 1941-XIX.

Vojni pisar: Gaetano Panniello

Ova presuda je u izvodu objavljena oglasom

Dana 14. 10. 1941-XIX

Vojni pisar
Gaetano Panniello

BROJ 297

SPISAK OSOBA KOJE JE IZVANREDNI SUD ZA DALMACIJU
13. LISTOPADA 1941. OSUDIO NA SMRT STRIJELJANJEM I DRUGE
KAZNE¹

E K S P R E S

Br. prot. 06450

Zadar, 21. listopada 1941-XIX

GUVERNATORATU DALMACIJE

Zadar

U vezi s telegramom od 18. o. mj. šalje se liista strijeljanih i na
druge kazne osuđenih osoba, koje je 13. o. mj. osudio izvanredni sud za
Dalmaciju

OSUĐENI NA KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM²

- 1) Junaković Drago, sin Stevana, rod. 23. 10. 1919. u Šibeniku,
- 2) Lasić Ivan, sin Ante, rođen 23. 4. 1922,
- 3) Vrljević Duško, sin Mire, rod. u Šibeniku 24. 6. 1923,
- 4) Bujaš Mate, sin Ante, rod. u Šibeniku 25. 8. 1920,
- 5) Višić Blaž, sin Stevana, rod. u Šibeniku 2. 2. 1921,
- 6) Belamarić Ante, pok. Vlade, rod. 27. 3. 1914.

Jer su krivi:

- a) Zbog zločina pripadanja komunističkoj organizaciji, predviđenog u Paragrafu 4, Dekreta Guvernera Dalmacije, od 2. oktobra 1941.
- b) Zbog izvršenog ubojstva iz političkih razloga, nad škoton Anto' nom iz Šibenika.

OSUĐENI NA DRUGE KAZNE³

- 1) Mazarin Ilija, na 15. god. zatvora,
- 2) Lukanović Božidar, na 10 god. zatvora,
- 3) Dešković Ivan, na 8 god. zatvora,
- 4) Bulat Jugoslav, 8 god. zatvora,
- 5) Škoti Zivojin, na 2 god. zatvora,
- 6) Baranović Ivan, 2. god. zatvora,
- 7) Macura Milan, 2 god. zatvora.

Jer su krivi zbog zločina pripadanja komunističkoj organizaciji.

Prilaže se također spisak osoba osuđenih od vojnog suda u Benkovcu zbog zločina navedenih u dopisu komandanta Divizije »Sassari«.⁴

Potpisi nečitljivi

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, fond neprijateljske grade, k. 465, f. 3.

² I³ Vidi dok. br. 296.

⁴ Redakcija ne posjeduje ovu presudu.

BROJ 298

**PRESUDA IZVANREDNOG VOJNOG SUDA ZA DALMACIJU
OD 14. LISTOPADA 1941. KOJOM JE 35 RODOLJUBA OSUĐENO
NA KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM I DRUGE KAZNE¹**

**U IME NJEGOVOG VELIČANSTVA
VITTORIA EMANUELEA TREĆEG
Milošću božjom i voljom naroda
KRALJA ITALIJE I ALBANIJE
CARA ETIOPIJE**

IZVANREDNI VOJNI SUD DALMACIJE

Sastavljen od gospode

GENERAL MAGALDI GHERARDO	predsjednik
GOSPODIN SERRENTINO VINCENZO	sudac
GOSPODIN CARUSO PIETRO	-ludac

Donio je sljedeću

P R E S U D U
u postupku protiv

- 1) Mrduljaš Josip, sin Marina i Trumbić Ivane, rod. u Splitu 26. 3. 1895, sa stanom na Rivi Gr. Ciana br. 15, direktora pogrebnog poduz.
- 2) Vidović Ante, sin Jure i Salić Marije, rod. u Komiži 16. 6. 1900, sa stano-m u Splitu, ul. S. Croce br. 25.
- 3) Boncel Ante, sin Karla i nepoznate majke, rod. u Splitu 17. 8. 1912, sa stanom u Slavićevoj ulici 3A.
- 4) Mašić Ljubo, sin Mate i Šorić Slavke, rod. u Splitu 17. 7. 1905, sa stanom u Slavićevoj 3.
- 5) Cerina Mate, sin Ivana i Polić Lucije, rod. u Lečevici 15. 5. 1906, sa stanom u Splitu, Slavićeva 3.
- 6) Miletić Ivo, sin Joze i Bakotić Anke, rod. u Splitu 15. 3. 1920, stan Slavićeva 8.
- 7) Mrduljaš Toma, sin Frane i Draganić Lucije, rod. u Splitu 4. 3. 1887, sa stanom u ulici Starog groblja.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 465, f. 1.

- 8) Sunara Ante, sin Mate i Bukara Anke, rod. u Nevesinju (kotar Drniš), 14. 3. 1915, sa stanom u Splitu, ulica Starog groblja.
- 9) Vedramin Edo, sin Ante i Zorut Karoline, rod. u Sv. Martinu 2. 2. 1907, sa stanom u kontradi Starog groblja.
- 10) Nikšić Jusuf, sin Omera i Zvdzić Gejše, rod. u Ljubuškom — Hercegovina, 20. 5. 1919, sa stanom u Splitu, ulica Starog groblja.
- 11) Jakaša Osmenka, kći Ivana i Segvić Petronile, rod. u Splitu 31. 12. 1922, zavičajna ovdje.
- 12) Duplanić Vinko, sin Ante i Fabris Marije, rod. u Splitu 15. 10. 1923, ovdje zavičajan.
- 13) Mrduljaš Elko, sin Marina i Trumbić Ivane, rod. u Splitu, 26. 3. 1907, sa stanom u Šibenskoj ul. 19.
- 14) Barbić Kuzma, sin Ivana i Magdalene Duboković, rod. u Pitvi 16. 12. 1924, stud. 6-og. raz. gimn. sa stanom Put Bačvica br. 1.
- 15) Krstulović Sime, sin Kaja i Gjustine Dvornik, rod. u Splitu 19. 10. 1921, stan Radunica ul. 23A.
- 16) Vidak Rudolf, sin Santa i Marije Sušik, rod. u Splitu 17. 2. 1923, stud. 5. raz. gimn., stan Latinska ul. 5.
- 17) Matković Davor, sin Pavla i Slavke Murgić, rod. u Splitu 7. 9. 1922, stan Madarska ul. 8, stud. 6. razr. gimn.
- 18) Pavela Ranko, sin Jose i Filomene Jurišić, rod. u Omišu 28. 9. 1923, stan Smodlakina 24A, kat III, stud. 6. razr. gimn.
- 19) Buj Vladimir, sin Vlade i Buj Karle, rod. u Zagrebu 29. 6. 1925, stan Starčevićeva ul. 7.
- 20) Santini Maksimilijan, sin Sime i Marjuške Prunić, rod. u Molu (Šibenik), 14. 10. 1921, stan Kačićeva 3, stud. 7 razr. gimn.
- 21) Barač Milivoj, sin Jure i Sirnice Moljo, rod. u Vodicama (Šibenik) 1. 2. 1921, stan u Splitu, Pavićeva cesta 6, stud. 7 razr. gimn.
- 22) Levi Josip, sin Moše i Sara Datras, rod. u Sarajevu 24. 10. 1924, Jevrej, stan u Splitu, Vrazova ul. 7.
- 23) Einspiller Milorad, sin Nikole i Makse, bez ostalih podataka.
- 24) Barić Frane, sin Ernesta i Olge Barić, rod. u Splitu 24. 3. 1921, stan Križeva ul. 14, u bjegstvu i jedan od voda kom. omi. u Splitu.
- 25) Ferderber Edo, sin Ede i Berte Eiserlo, rod. u Zagrebu 13.10. 1921, stan Sinjska 2, prodavač u knjižari Napredak.
- 26) Dumanić Ante, sin Petra i Karaman Marije, rod. u Splitu, 6. 9. 1924, stan Kamenita 30, električar u radnji Babić Ante.
- 27) Golem Mate, sin Nedjeljka i pok. Maše Vidović, rod. u Biskom 15. 2. 1923, postolarski šegrt bez stalnog stana.
- 28) Dušan Aleksejev, sin Alekse i Buj Ljubice, rod. u Splitu 30. 5. 1924, stan Zrnovnička 9.
- 29) Volarević Aleksa, sin Alekse i pok. Mande, rod. u Benkovcu 16. 12. 1920, stan u Splitu, Radunica ul. 45.

- 30) Culić Vlade, sin Stjepana i Ivanke Jakaša, rod. u Splitu 30. 6. 1921, stan Kuimičćeve ul. 1.
- 31) Draganić Stjepan, sin Mate i Irens Škribulja, rod. u Zagrebu, 19. 8. 1923, sa stanom u Splitu, Tartaljna ul. 53/111.
- 32) Senjanović Dermano, sin Pavla i Manije Duplančić, rod. u Splitu, 27. 7. 1923, sa stanom u Sinovčićevoj 5.
- 33) Doležal Adolf, sin Joze i Mande Kovačić, rod. u Milni-Supetar 1. maja 1921, sa stanom u Manuškoj ul. 20/IV.
- 34) Jung Klara, kći Maksa i Fride Hahu, rod. u Zagrebu 30. 10. 1924, sa stanom u Splitu, Omiška ul. 40.
- 35) Mrduljaš Jure, sin Marina i Trumbić Ivane, rod. u Splitu, 26. 3. 1907.

Svi su pohapšeni, osim:

Mrduljaš Elka,² Santini Maksimilijana, Barač Milivoja, Levi Josipa, Eiiinspiller Milorada, Barić Frane, Senjanović Dermana, Doležal Adolfa, Jung Klare (u bjegstvu).

O P T U Ź E N I

Da su pripadali komunističkim udruženjima, a Mrduljaš Josip i Mrduljaš Jure, što su imali kod sebe oružje.³ Ta su djela predviđena u specijalnom zakonu državne bezbjednosti, bivše kraljevine Jugoslavije, od 6. siječnja 1922, u odnosu na dekret Guvernera Dalmacije od 13. VIII 1941, i u paragrafu 4. dekreta Guvernera Dalmacije, od 11. listopada 1941; potvrđeni u Splitu u mjesecima siječnju-kolovozu 1941-XIX.

U zaključku današnje javne rasprave, pošto su saslušani prisutni optuženi, koji su prvi i posljednji imali riječ, te državni tužilac i branitelji, uzevši u obzir (činjenice i pravo u)

ČINJENICE I PRAVO

Kao posljedica na dva različita raporta Kr. K. vesture u Splitu, od 10. i 12. studenoga 1941-XIX, i popratnice predsjednika s nalogom za raspravu, gore navedeni optuženi, predani su na suđenje specijalnom sudu; na današnjoj raspravi treba da odgovaraju zbog krivičnog djela za koje se vjeruje da su ga počinili i koje je gore navedeno.

Na današnjoj javnoj raspravi, prvo pretresanje sudaca treba da se odnosi na pitanje iznesene obrane i na izlaganje tužioca o relativnoj kompetentnosti specijalnog suda i o eventualnoj primjeni prijekog suda za ovaj slučaj.

³ Mrduljaš Elko Je rođeni brat Mrduljaš Josipa i Jure, proganjan jer je bio organizator štrajka u Električnom poduzeću u Splitu.

² Vidi dok. br. 285.

Prije svega državno tužilaštvo daje do znanja da optuženi odgovaraju za krivično djelo predviđeno i kažnjivo po zakonu državne bezbjednosti bivše kraljevine Jugoslavije, od 6. 1. 1929, pošto su krivična djela koja optužene terete izvršena prije listopada 1941-XIX, datuma kada je izdan proglas guvernera Dalmacije, po kome se taj zakon nalazi svrsishodan, te ne samo da se ne poništava, ni šutke ni hotimice nego i dalje ostaje na snazi, potvrđen odlukom guvernera Dalmacije od 13. kolovoza 1941-XIX. Da je za ovakve prestupke kompetentan specijalni vojni sud, ukazuje dekret od 11. listopada. Međutim, ne može se suditi po ovome dekretu stvar koja je učinjena prije nego što je on (dekret) stupio na snagu. Ali s druge strane, prestupci ovakve prirode treba da se sude bez obzira kada su izvršeni, prema tome čak ako su i izvršeni i prije.

Sudu se daje do znanja da je, osim u slučaju Nikšića, čije će se držanje kasnije ispitati i s obzirom na koje se može sumnjati u njegovu krivičnu odgovornost, utvrđena krivnja kojom se terete optuženi, i s obzirom na to treba da bude izrečena osuda.

Optuženi, svi od reda aktivni komunisti, djelovali su u dvije podijeljene grupe, od kojih je jedna bila sastavljena od prvih četrnaest imenovanih, a jedna od ostalih.

Prvo razmotrimo slučaj braće Mrduljaša Jozе, Elka i Jure, u čijem su stanu, što ga je Elko nedavno napustio pošto je znao da ga policija traži, jer je organizirao štrajkove i nemire koji su se desili u Splitu, nadeni leci i manifesti komunističke propagande, te oružje i municija. Neke je manifeste Mrduljašima donijela Jakaša Osmenka, kao što je sama priznala, a ona ih je opet dobila s tim preciznim nalogom od Duplančić Vinka. Mrduljaši su osim toga, na polju blizu njive, obrađivane od Mrduljaš Tome, Sunara Ante, Vedramin Ede i Nikšić Jusufa, običavali održavati ilegalne sastanke subverzivnih elemenata, u cilju da održe vezu s čitavom organizacijom, i da kao glavešine daju direktive.

Do sada navedeni optuženi su na njivi također sakrili mnogo propagandističkog materijala, koji je zauzimao previše prostora a da bi ga mogli držati u stanu. Sef te malene grupe težaka bio je Mrduljaš Tomo, stric od ostalih, koji je imao pod svojim uplivom Sunaru i Vedramina, dok Nikšić samo zato nije odao što se je zbivalo u njegovom prisustvu, jer se je bojao da će ga otpustiti, iako je predviđao posljedice. Organizaciji Mrduljaševih pripadali su konačno i Vidović, Boncel, Mašić, Cerina i Miletić, kroz čije je ruke prošla jedna srpska puška, koju je posljednji držao Vidović, a kada ju je odnio u radnju Mrduljaševih, za koje je radio, Jozo mu je preporučio »da gleda da se njome dobro posluži, kada dođe čas da se Talijani izbace iz Dalmacije«. Priča o putovanju ove puške iz ruke u ruku, na razne je načine tumačena od optuženih, ah su dana tako djetinjasta opravdanja, da ih sud ne može prihvatiti. Tako je neprihvatljiva, nedokazana tvrdnja Miletića koji kaže da je našao pušku s velikom količinom municije, napuštenu na jednoj cesti, i da ju je prepustio Cerini, koji da mu je rekao da ju želi imati, za svaki slučaj, ako ga tko napadne. Cerina zatim nije predao oružje vlastima, bio je naime toliko skrupulozan da je htio predati oružje u najboljem stanju, a falila su dva vijka koje

bi on kao mehaničar lako učinio, ali je više volio da je proda Mašiću, koji ju je opet predao Vidoviću. Čak je i Boncel odigrao svoju ulogu u ovoj komediji, ali ta je uloga drugostepene važnosti, međutim sud će ipak morati da o tome povede računa, u cilju izricanja kazne.

Druga grupa optuženih, sastavljena uglavnom od vrlo mladih ljudi, radila je uglavnom na zadatku da se organizira pobuna, te su kod svih nadene knjige, manifesti i leci subverzivne propagande, u velikim količinama.

Zahvaljujući uzajamnim optužbama i dobivenim djelomičnim priznanjima, mogla se je staviti na vidjelo odgovornost svakog pojedinca, te iz svega toga proizlazi da je većina optuženih imala u krilu ilegalne organizacije, koja je mnogo veća negoli broj pohvatanih krivaca, rukovodeće položaje. Tako je isplivalo na površinu da je Krstulović Sime imao kod sebe mnoge spise mjesne omladinske komunističke organizacije, kao i listu s parolama kojima su se služili za pisanje ilegalnih natpisa, koji su se pojavili na zidovima grada. Vidak Rudolf i Matković Davor posjedovali su brojne knjige komunističkog karaktera, a Santini i Barać cirkulare sa specifičnim instrukcijama i zadacima u odnosu na pokret ustanaka. Ferderber je posjedovao fotografije komunista te pakete štampe i subverzivnih manifesta, te je poput Golem Mate bio uhvaćen na djelu dok je bacao letke, koji su pozivali radnike da stupe u štrajk. Istoj organizaciji pripadali su i sedamnaestogodišnji Pavela Ranko, kod kojega su nadene brojne knjige i subverzivne brošure, kao i računovodstvo udruženja, i koji je nagovorio Barbić Kuzmu, koji je bio uhvaćen dok je izvršavao zadatak, dajući mu i potrebne stvari, da napiše na zid zgrade u kojoj je imala sedište vojna komanda, hvalospjeve Rusiji, šesnaestogodišnji Buj Vlado, sedamnaestogodišnji Židov Levi Josip, Einspiller Milorad (u bjegstvu), Barić Frane, ovaj posljednji optužen od više nego jednog druga da je trebao sudjelovati 25. rujna u jednoj žestokoj demonstraciji, 17. godišnji Dumanić Ante, kod kojega su nadeni manifesti i štampa komunističke propagande, 17. god. Aleksejev Dušan, Senjanović D. (u bjegstvu), 17. godišnja Klara Jung, Doležal Adolf, koji je trebao da oduzme jedan priručnik od malih Talijanki i da ga razdere, Volarević Aleksa, Culić Vladimir i Draganić Stjepan.

Za Mrduljaša Josipa, Vidovića Antu, Mašić Ljubu, Cerina Matu, Miletić Ivu, Mrduljaš Tomu, Mrduljaš Elka, Mrduljaš Juru, Krstulović Simu, Vidak Rudolfa, Matković Davora, Santini Maksimilijana, Barać Milivoja, Einspiller Milorada, Barić Franu, Ferderber Eduarda, Golem Matu, Senjanović Dermana i Doležal Adolfa, s obzirom na prirodu, vrstu i način akcija koje su izvršili, te na njihovu ličnost i opasnost koju predstavljaju, traži se da se odredi kazna smrti strijeljanjem, a za ostale kazna zatvora prema aktivnosti svakog pojedinca i prema opasnosti koju predstavlja, te prema starosti; za Dumanić Antu, Duplancić Vinka, Levi Josipa, Pavela Ranku i Jung Klaru dvadeset godina, Volarević Aleksu, Culić Vladu petnaest godina, Boncel Antu, Jakaša Osmenku, Draganić Stjepana deset godina, Buj Vladu i Aleksejev Dušana pet godina, za Sunaru Antu, Vedramin Edu i Barbić Kuzmu tri godine.

Osuđeni na kaznu zatvora treba da plate sudske troškove.

SUD

Izjavljuje da su gore navedeni optuženi, osim Nikšić Jusufa, kojega oslobada zbog pomanjkanja dokaza, odgovorni za krivična djela zbog kojih su optuženi, te s obzirom na paragrafe 1, 2, 3, 13, 17, 18, specijalnog Jugoslavenskog zakona o zaštiti države od 6. I 1929, te proglasa Guvernera Dalmacije od 11. X 1941-XIX, paragr. 483, 488, kaz. post. 96 kaz. zak. dvozvoljava Barbić Kuzmi, Pavela Ranku, Buj Vladimiru, Levi Josipu, Dumanić Anti, Aleksejev Dušanu, Draganić Stjepanu, te Jung Klari, olakšavajuću okolnost maloljetnosti ispod osamnaest god. u času kada je učinjeno krivično djelo, te osuđuje:

Mrduljaš Josipa, Vidović Antu, Mašić Ljubu, Čerina Matu, Miličić Ivu, Mrduljaš Tomu, Mrduljaš Elka, Mrduljaš Juru, Krstulović Simu, Vidak Rudolfa, Matković Davora, Santini Maksimilijana, Barač Milivoja, Einspiller Milorada, Barić Franu, Ferderber Edu, Golem Matu, Senjanović Dermama i Doležal Adolfa, na kaznu smrti strijeljanjem;

Volarević Aleksu i Culić Vladu na 15 godina robije;

Boncel Antu, Jakaša Osmenku, Draganić Stjepana na 10 god. robije;

Buj Vladimira, Aleksejev Dušana, na 5 god. robije;

Sunara Antu, Vedramin Edu i Barbić Kuzmu na tri god. robije.

Svi osuđeni na zatvor treba da plate sudske troškove.

Predsjednik naređuje da se presuda odmah izvrši, te da se Nikšić Jusuf odmah pusti na slobodu, ako ga što drugo ne tereti.

Split 14. listopada 1941-XIX

P R E D S J E D N I K
general Gherardo Magaldi

S U C I

Gosp. Vincenzo Serentino
Gosp. Pietro Caruso

VOJNI KANCELAR
(Gaetano Paniello)

Ova je presuda završena
dana 14. listopada 1941-XIX

VOJNI KANCELAR
(Gaetano Paniello)

OVA JE PRESUDA OBJAVLJENA I TZVJESENA NA PLAKATU
dana petnaestog listopada 1941-XIX

VOJNI KANCELAR
(Gaetano Paniello)

40/5-1
54A

Decifrato da in chiaro	TELEGRAMMA IN ARRIVO da Spalato N. 1319.-	Il Capo dell'Ufficio Cifra Prizia
Mittente:	Comando 6° Corpo d'Armata , N. 14/10.41 ore 20.45 Comando 2° Armata , N. 14/10.41 ore 24 Zara, H	
Assegnazione:	Comando 5° Corpo d'Armata	OGGETTO:
Visione:	Gab.- Operazioni oltre frontiera. PS.- Lancio bombe contro autoparco Spalato - Condanne ed esecuzioni capitali a Spalato .-	
	6760/CF.- Comunicato ore 18 giorno 14 Ottobre .	
	Settori "Cassari"- "Bergamo"- "Marche": Continuata attività ricognizione et rastrellamento senza novità degne rilievo.	
	Spalato ieri ore 20 sconosciuti lanciavano due bombe a mano contro accampamento autodrappello divi- sionale senza danni personali auto mezzi.	
	Oggi Tribunale Straordinario cui mio 3440/I data ieri pronunciata a Spalato 12 condanne capitali già eseguite, 13 condanne a pene variabili a tre a venti anni et una assoluzione per detenzione armi atti sa- botaggio attività comunista .	
	Generale Dalmazzo	

Faksimil telegrama komandanta VI armijskog korpusa, generala Dalmazza
o bacanju bombi splitskih rodoljuba i izvršenim smrtnim kaznama u Splitu

BROJ 299

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 14. LISTOPADA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O PRESUDI IZVANREDNOG SUDA ZA
DALMACIJU KOJOM JE U SPLITU OSUĐENO NA SMRT
STRIJELJANJEM 12 OSOBA A 13 NA VREMENSKE KAZNE¹

Dešifrirano od: otvoreno	Prispjeli telegram iz Splita Br. 1319	Načelnik ureda za šifru Pri zi a
-----------------------------	---	--

Pošiljalac: Komanda 6. armijskog korpusa 14/10. 41. u 20,45 sati
Zadar, 14/10. 41. u 24 sata

Naznačeno: Komandi 2 armije
i na znanje:
Guverneratu Dalmacije i
Komandi 5. armijskog korpusa

Na uvid: Kab.
Jav. sig.

Predmet :
Operacija preko granice. Bacanje
bombi na autopark u Splitu — Osude
i izvršenja smrtnih kazni u Splitu

6760 OP. — Javljeno u 18 sati 14. listopada.

Jučer u 20 sati, u Splitu su nepoznate osobe bacile dvije bombe na logor automobilskog odjeljenja, bez štete za ljude i automobilska sredstva.²

Danas je Izvanredni sud, veza moj 3440/1 od jučer, izrekao u Splitu 12 smrtnih kazni, koje su već izvršene; 13 kazni od tri do dvadeset godina i jedno oslobođenje, zbog držanja oružja upotrijebljenog u sabotažnoj aktivnosti komunista.³

General Dalmazzo

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 40/51-1, k. 541.

² Vidi objašnjenje 4 uz dok. br. 98.

³ Vidi dok. br. 60, 83, 298 i 300.

BROJ 300

**IZVJEŠTAJ KOMANDE 107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA
OD 15. LISTOPADA 1941. GUVERNERU DALMACIJE O STRIJELJANJU
OSUĐENIH RODOLJUBA U ŠIBENIKU I SPLITU KOJE JE BEZ
PRIMJEDBI IZVRŠIO NJIHOV VOD¹**

Zadar, 15. listopada 1941.
Godina XIX

Dobrovoljačka milicija za nacionalnu sigurnost
Komanda 107. legije CC. NN.

Ured za političko istraživanje

Br. prot. 1410/B/1

Predmet: Policijske operacije u Šibeniku
i Splitu

Ekselenciji GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

Po službenoj dužnosti, čast mi je saopćiti da se ovog poslijepodneva,
u 18.30 s. vratio u svoje sjedište vod CC. NN. zadužen za izvršenje smrt-
nih kazni izrečenih od Izvanrednog vojnog suda u Šibeniku i Splitu.²

Nijedna neprikladna pritužba na ponašanje CC. NN. koje je bilo
besprijekorno u svakom pogledu; također i priznanje odato istim CC. NN.
od gospodina predsjednika vojnog suda.

Konzul,
šef Ureda za političko istraživanje
Scalchi v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
5/6-1, k. 541.

² Vidi dok. br. 60, 83, 298 i 299.

BROJ 301

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U ZADRU OD 17. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O LOŠOJ ISHRANI ZATVORENIKA
U BENKOVAČKOM ZATVORU¹

Zadar, 17. listopada 1941-XIX

Kr. prefektura Zadra
Odjel I. Br. prot. 9608

P/T. GUVERNATORATU DALMACIJE

Zadar

Odgovor na dopis

Predmet: Ishrana zatvorenika u zatvoru
u Benkovcu

Opća registracija
u dolasku

Reg. II 21. listop. 1941-XIX
10505 reg. 865

Od prije nekoliko tjedana uprava kotarskog zatvora u Benkovcu, zbog pomanjkanja fondova, primorana je da zatvorenicima ograniči ishranu samo na kruh (130 grama dnevno), sa evidentnom štetom za zdravlje zatvorenika.

Pošto mjesni sudac, mada je već predstavio stvar pretpostavljenima u Šibeniku, nije još dobio nikakvu subvenciju, to živo želim zainteresirati taj Guvernatorat, s molbom da, prema prilikama, pospješi skrb.

U navedenim zatvorima nalazi se oko 10 zatvorenika.

Prefekt
Binna v. r.

BROJ 302

**IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 20. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O RANJAVANJU DVOJICE
TALIJANSKIH VOJNIKA OD BAČENIH BOMBI U SPLITU¹**

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1427	Načelnik ureda za šifru Pri zia
---------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita

20/10 41. u 13.50 s.
Zadar, 20/10. 41. u 21 s.

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije
Gl. Inspekt. Jav. sig.
Min. unutr. kabin. — Jav. sig.

Na uvid: Jav. Sig.
Kab. - Kr. karab. - SG.

Predmet :

Bacanje tri bombe i ranjavanje zamj.
komandira odjeljenja i jednog vojnika.

06040. — Jav. sig. — Jučer, u 19.20 sati, dvije nepoznate osobe nastojale su baciti zapaljivu petardu na ogradu skladišta goriva 22. automobilskog odjeljenja divizije Cacciatori delle Alpi. Petarda je, udarivši u električne žice, pala u jarak na cesti i eksplodirala, ne prouzročivši štete osobama ni stvarima. Malo kasnije u 19.40 sati, protiv patrole od 4 crne košulje i jednog kraljevog karabinjera, koja je izvidala Korzom Italija, nepoznate osobe bacile su 2 zapaljive petarde.²

Navedeni vojnici su reagirali ispaljivanjem hitaca iz puške i bacanjem ručne bombe u pravcu odakle je došla petarda. Uslijed eksplozije ostali su lakše ranjeni: zamjenik komandira odjeljenja M.V.S.N. Braglia Mario pok. Telesfora, rođen 1909. koji je zadobio povredu desne ključne kosti, desnog koljena i lica, i crnokošuljaš Di Giacomo Angelo, pok. Michelangela, rođen 1914. koji je zadobio povredu desne noge; za obiju se cijeni da će ozdraviti kroz 10 dana, bez komplikacija.

Prema dosad ustanovljenom, rezultira da je bacanje petardi izvršeno istodobno iz dvije uličice koje izvode na Korzo Italija.

Nastavlja se hapšenje sumnjivih elemenata i istraživanja. Rezerviram se za naknadna obavještenja.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 9/6-2, k. 541.

² Vidi dok. br. 89 i 90.

BROJ 303

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 21. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O BAČENIM BOMBAMA NA
TALIJSKE VOJNIKE NA NARODNOM TRGU I KOD ZLATNIH
VRATA U SPLITU¹

Dešifrirao : A. P.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1446.-	Načelnik: ureda za šifru Prizia
-----------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita
21/10. 41. u 12sati
Zadar, 21/10. 41. u 17 sati

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije
Gen. inspekt. jav. sig.
Minist, unutr. kabin. - Sig.

Na uvid: Jav. sig.
Kab. - SG. - Kr. karab.

Predmet :

Bacanje bombi na vojnike i narod
na Piazza Signori²

06061 — Jav. sig. — Sinoć, 20. tekućeg mj. oko 19.30 sati, u Via Bizantina, bačena je bomba na grupu crnih košulja koja je vršila izviđanje i nekoliko ranila. Poslije, otprilike, pola sata, bačena je i druga bomba na Piazza Signori, u blizini prethodnog mjesta, koja je bila prepuna naroda zbog uobičajene šetnje, i pogodila je velik broj ljudi.³

Do sada je više od 31 ranjenik sklonjen u mjesne bolnice, od kojih 7 vojnika, a ostalo civili. Među ovim posljednjim 3 su umrli u toku noći a prognoze za ostale su rezervirane. Svi vojnici su lakše ranjeni. Karabinjeri i agenti u službi reagirali su oružjem, blokirajući cijelu zonu i atentata. Sprovode se rigorozna čišćenja i pretraživanja čitave naznačene zone, koja je bila pod stražom cijelu noć. Izvršena su brojna hapšenja, među kojima i vjerojatnog autora bacanja prvog oružja.

Istraga se vrši s krajnjom strogošću. Javni red je normaliziran. Rezerviram se na dalje. S današnjom naredbom odredio sam policijski sat od 18 do 6 sati.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 25/12-2, k. 542.

² Ranije i danas Narodni trg.

³ Vidi dok. br. 89 i 90.

BROJ 304

IZVJEŠTAJ KARABINJERA U SPLITU OD 22. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O BAČENOJ PETARDI NA
KARABINJERSKU STRAŽARNICU U SOLINU¹

Dešifrirao : otvoreno	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1463.-	Načelnik ureda za šifru Prizia
--------------------------	---	--------------------------------------

Pošiljalac: Kr. karab. Split
22/10. 41. u 12 sati
Zadar, 22/10. 41. u 17 sati

Naznačeno: Guvernatoratu Dalmacije
— kabinet.

Na uvid: Jav. sig.
Kab. SG. - Kr. karab.

Predmet :
Bacanje petarde na karabinjersku
stražarnicu.

66/6. — Dana 21. tekućeg mj. u 21.30 sati, u Solinu — Split nepoznata osoba je sa udaljenosti od 50 metara bacila petardu u pravcu karabinjerske stražarnice na bloku, ali bez posljedica.²

U toku je pretraživanje zone.

Istodobno javljeno Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Karabinjerski poručnik
Buscaglia a

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 9/6-9, k. 541.

² Borce Solinskog NOP odreda: Mile Grubišić i Mirko Drašković, s još dvojicom drugova, otvorili su vatru iz puškomitraljeza i pušaka, a ujedno bacili bombu na stražaru karabinjera dodijeljenih tamošnjoj kontrolnoj stanici, koja se nalazila pored mosta, usred mjesta. (Vidi dok. br. 426).

BROJ 305

**IZVJEŠTAJ ŠEFA UREDA ZA POLITIČKO ISTRAŽIVANJE
107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA OD 23. LISTOPADA 1941. GUVERNERU
DALMACIJE O AKCIJAMA CRNIH KOŠULJA U ŠIBENIKU I OKOLICI¹**

POLITIČKO ISTRAŽIVANJE
1455/BI

23. listopada XIX

Služba O. P. u zoni Šibenika

EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

EKSELENCIJI PREFEKTU PROVINCIJE

Zadar

Shodno usmenim naređenjima koja su mi data od Vaše Ekselencije, pobrinuo sam se da zamijenim oficira komandira odjeljenja O. P. u Šibeniku.

Novog oficira sam osobno uveo u njegovu dužnost.

Tom prilikom sam ponovo nastojao da prikupim ostale informacije o ponašanju CC. NN.² iz čega je proisteklo da je ono u svakom momentu bilo korektno, usprkos svojedobno prispjelih vijesti.

Ipak sam čitavom osoblju preporučio ozbiljnost i disciplinu.

Jutros sam primio jedan izvještaj od novog komandira odjeljenja, koji Vam doslovno prenosim, radi davanja na znanje:

»Stavljam do znanja toj komandi da, poslije dolaska odjeljenja milicije, u Šibeniku nije ustanovljen ni jedan incident. Nitko se više ne usuđuje obratiti na hrvatskom, kao ranije, našim vojnicima, koji navečer, za vrijeme slobodnog izlaska, prolaze ulicama grada. Primjećuje se da, suprotno onom što se događalo ranije, sada, pri ceremonijama dizanja i spuštanja zastave, sve se sprovodi potpuno po propisima: civili stoje čutke, s kapom u ruci, nepokretni, u stavu »mirno«. Ista stvar je objavljena u biltenu naših oružanih snaga. — To pokazuje da milicija ulijeva strah i da je poštovana.

U operacijama čišćenja, izvršenim dana 21. tekućeg mj. petnaestak kilometara od Šibenika, duž ceste prema Splitu, identificiran je, u jednoj kolibi-skloništu, jedan student filozofskog fakulteta, organizator lokalnih subverzija. U kolibi su pronađene razne knjige o Rusiji, o komunizmu itd.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 48/6, k. 541.

² Crnih košulja

U akciji su su se istakli neki crnokošuljaši, koji su odmah, kao tumači, dali karabinjerima sva obavještenja. Iz zaplijenjenih knjiga, odnijetih u kasarnu kr. karabinjera u Šibeniku, bilo je vidno ime sumnjivog studenta. U šumama, je, također, uhapšeno, većim dijelom od CC. NN., desetak sumnjivih elemenata, koji su održavali vezu i snabdijevali subverzivne osobe koje su se odmetnule.

Istom prilikom, jedan podoficir jedinice CC. NN., pratio je djevojku koja je putovala na kolima u kojima se jasno vidio buket crvenih ruža, i pokazao ju je jednom karabinjerskom oficiru prisutnom u policijskoj operaciji. Ovaj posljednji postavio je zasjedu na groblju gdje je bilo šest grobova nedavno strijeljanih subverzivnih elemenata.³ Zasjeda je potvrdila sumnje: crveno cvijeće je ista djevojka svakog dana donosila na grobove i uhapšena je. Izgleda da je naivno i drsko otkrila imena ostalih osumnjičenih, jučer uhapšenih. Tom prilikom je s grobova komunistički skinut natpis »Svetičemo vas« (Vi vendicheremo).

Iz ovog što je gore iznijeto vidi se korisnost, a iznad svega potreba da jedinica CC. NN. ostane na mjestu, s obzirom na brojne službe koje su se već jednodušno priključile talijanskom ambijentu, zadovoljstvo vlasti i puno odobravanje generala — komandanta garnizona u mjestu.

Konzul,
šef Ureda za političko istraživanje
Ivan Scalchi v. r.

³ Vidi dok. br. 85, 296, 297 i 300.

BROJ 306

IZVJEŠTAJ 64. SEKCIJE KARABINJERA DIVIZIJE »CACCIATORI DELLE ALPI« OD 23. LISTOPADA 1941. VOJNOM ODVJETNIKU PRI RATNOM SUDU 2. ARMIJE O PREKIDU TT LINIJE STOVIC—ŽRNOVNICA¹

22. PJESADJSKA DIVIZIJA »CACCIATORI DELLE ALPI«
64. mješovita sekcija kraljevskih karabinjera

Br. prot. 3/305

V. P. 100, 23. listopada 1941-XIX

Predmet: Prekid telefonske vojne linije
na dijelu Stović—Žrnovnica.

KRALJEVSKOM VOJNOM ODVJETNIKU PRI RATNOM
SUDU 2. ARMIJE — ODJELU U

Š i b e n i k u

U vezi obavještenja br. 4/831 od 22. tekućeg mj., prenijetog od komandanta Kr. karab. divizije »Cacciatori delle Alpi«, saopćava se da je iz ustanovljenog na opisanom mjestu proizišlo da su oko 14 sati, 21. tekućeg mjeseca, nepoznate osobe — vjerojatno sakrivene u obližnjem kršu — približile se telefonskim žicama, postavljenim uz lijevu ivicu ceste Stović—Žrnovnica i presjekli dvije udarcima kamena, prekinuvši tako vojnu telefonsku liniju koja povezuje Split i Žrnovnicu — općina koja se nalazi u demilitariziranoj hrvatskoj zoni.

Sprovedenim istraživanjima radi utvrđivanja autora navedenog kažnjivog djela nije bilo moguće doći ni do kakvih indicija, i zbog toga što je zona koja okružuje mjesto gdje je počinjeno djelo, a koja se nalazi na pola puta između gore navedenih mjesta, nenastanjena. Ispitujući pozicije nekih osoba iz mjesta, koje su bile sumnjive zbog njihovih osjećanja prema nama, nije proizišlo ništa što bi ih teretilo.

Iskrsla je sumnja, imajući u vidu mjesto gdje je djelo počinjeno, da bi sabotaža mogla biti djelo dječaka koji vode stoku na ispašu, te su izvršena istraživanja u tom smislu, ali s negativnim ishodom.

Istraživanje se, svejedno, nastavlja. U slučaju pozitivnih rezultata bit će poslat nastavak ovog izvještaja.

Komandir sekcije
stariji zastavnik,
Giuseppe Marinuzzi v. r.

6/7-2, k. 954.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

BROJ 307

IZVJEŠTAJ KOMESARIJATA JAVNE SIGURNOSTI U ŠIBENIKU
OD 24. LISTOPADA 1941. GOD. O POLITIČKOJ I EKONOMSKOJ
SITUACIJI U ŠIBENIKU¹

KR. KOMESARIJATA JAVNE SIGURNOSTI ŠIBENIK

A 081/prot.

Šibenik, 24. X. 1941-XIX

Odgovor na akt od 22. ov. mj. br. 06472

Prilozi

Predmet: Političko-ekonomska situacija

KR. KVESTURI

Zadar

Izveštava se da u toku ovog mjeseca nije bilo u ovom gradu nekog pogoršanja u aktivnosti ustanka, koja se manifestirala u natpisima i komunističkim znakovima pisanim najviše olovkom po zidovima sporednih ili periferijskih ulica. Ponovno oživljenje aktivnosti kulminiralo je u poznatom ubojstvu mladoga Scotton Antona, koji je bio poznat zbog svojih talijanskih osjećaja. Energične mjere i odredbe vlasti odmah su obuzdale i ugušile takve ispade. Izvanredni sud započeo je djelovati odmah nakon Scottonova ubojstva osudivši na smrt strijeljanjem šest komunista i na teške kazne zatvora još sedam.

Kao neposredna posljedica spomenutih odredaba sada vlada relativni mir i staloženost.

U javnom mišljenju mjesnog stanovništva odražava se neka zbu-njenost, nama neprijateljska, uslijed energičnog reagiranja vlasti na događaje prošlih dana. Slavenski elementi nemaju nikako povjerenja u Italiju i zakopčani su u šutljivom pomirenju sa sudbinom, ali držeći se vani, uglavnom, disciplinirano i poslušno prema vlastima.

Svećenstvo u ovom periodu nije dalo povoda naročitim zamjerkama.

Javni poredak je normalan.

Ekonomska situacija gotovo je nepromijenjena.

Nema promjena koje bi bilo vrijedno zabilježiti u periodu koji se odnosi na ovaj izvještaj. Pojačan je nadzor na tržištu i nad javnim radnjama osnivanjem dvaju dnevnih odreda od agenata, karabinjera i gradskih stražara.

Cesto se optužuju prekršaji zbog neodržavanja maksimiranih cijena ili zbog neizlaganja javne robe koja se nalazi u radnjama, sve to u smislu zakona bivše Jugoslavije koji je još na snazi u pogledu živež. namirnica, zakona koji sam lično pronašao i proučio.

27/2, f. 3, k. 546.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

Prekršitelji tih naredaba, na osnovi poznate naredbe guvermorata, bivaju optuženi ratnom sudu ostajući na slobodi.

Obustava prodaje nekih namirnica stvorila je tegobe, ali nije pro-uzrokovala nikakav incident.

Komesar javne sigurnosti
Modica dr Vittorio

BROJ 308

**KRIVIČNE ODREDBE ZA PODRUČJA ANEKTIRANA KRALJEVINI
ITALJI IZDANE 24. LISTOPADA 1941. OD STRANE MUSSOLINIJA¹**

OBZNANA DUCE-A FAŠIZMA, PRVOG MARSALA CARSTVA,
KOMANDANTA TRUPA KOJE OPERIRAJU NA SVIM FRONTOVIMA,
24. listopada 1941-XIX.

Krivične odredbe za područja anektirana Kraljevini Italiji po Kraljevskim dekretima sa zakonskom snagom od 3. svibnja 1941-XIX, br. 291, i od 18. svibnja 1941-XIX, br. 452

DUCE
PRVI MARŠAL CARSTVA
KOMANDANT TRUPA KOJE OPERIRAJU
NA SVIM FRONTOVIMA

Vidjevši članove 17. i 20. Ratnog vojnog krivičnog zakonika;

Vidjevši obznanu od 3. listopada 1941-XIX, koja sadržava krivične odredbe za područja anektirana Kraljevini Italiji Kraljskim Dekretima sa zakonskom snagom od 3. svibnja 1941-XIX, br. 291, i od 18. svibnja 1941-XIX, br. 452;

Vidjevši Kr. Dekret od 3. listopada 1941-XIX, br. 1129, kojim se proširuje na područja anektirana Kraljevini Italiji Kr. Dekret od 4. travnja 1941-XIX, koji se odnosi na proglašenje u ratno stanje dijela metropolitanske teritorije;

¹ Dokument (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) objavljen je u Službenom listu Guvermorata Dalmacije, god. I, br. 9, od 15. studenog 1941, na str. 5-8. Jedan primjerak toga lista nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 1/9, k. 542.

NAREDUJE:

Cl. 1

Primjenjuju se odredbe slijedećih članova na područjima anektiranim Kraljevini Italiji po Kr. Dekretima sa zakonskom snagom od 3. svibnja 1941-XIX, br. 291, i od 18. svibnja 1941-XIX, br. 452, ostajući na snazi odredbe obznane od 3. listopada 1941-XIX.

Cl. 2

Kažnjava se robijom od tri do dvadeset i četiri godine robije kogod, bez ovlaštenja nadležne vlasti, nosi ili na bilo koji način drži vatreno oružje, municiju ili eksploziv.

Primjenjuje se smrtna kazna, ako čin ima karakter naročite težine uslijed sposobnosti krivca da izvrši zločin, ili uslijed okolnosti i uslova u kojima je čin počinjen, ili uslijed prirode, vrste ili količine oružja.

Ako se oružje, municija ili eksploziv pronađu u stambenim prostorijama ili u njihovim pripadnostima, odgovara za čin i glava obitelji, osim ako dokaže da mu je stvar nepoznata.

Ako se oružje pronađe na mjestima, različitim od mjesta navedenih u prethodnom stavu, primjenjuje se odredba istoga stava na onoga koji ima pod pasku ili na čuvanje dotična mjesta.

Cl. 3

Kažnjava se robijom od najmanje pet godina kogod širi ili prenosi lažne, pretjerane ili tendenciozne vijesti, koje mogu da alarmiraju javnost ili da potište duh javnosti, ili na koji bilo način razvija takovu djelatnost koja može da nanese štetu nacionalnim interesima.

Kazna robijom nije manja od petnaest godina, ako je čin počinjen u vidu propagande ili putem saopćenja upravljenog vojnim licima.

Cl. 4

Kogod na javnom mjestu, ili otvorenom ili na mjestu izloženom javnosti vrši manifestacije ili kliče buntovničke povike, kažnjava se, ako čin ne sačinjava teže krivično djelo, robijom od jedne do petnaest godina.

Cl. 5

Kogod vrijeđa čast i dostojanstvo vojnog lica u njegovu prisustvu, ili se vojnom licu grozi nepravdom štetom, kažnjava se ako čin ne sačinjava teže krivično djelo, robijom do tri godine.

Cl. 6

Kažnjava se robijom do deset godina kogod, poslije nego što je bio počinjen zločin predviđen obznanom od 3. listopada 1941-XIX ili ovom

obznanom, i bez sudjelovanja u samom zločinu, pomogne nekome da izbjegne istragama vlasti ili da izmakne njezinom traganju. Ipak, kazna ne može da nadvisi polovinu od kazne koja je ustanovljena za zločin na koji se potpomaganje odnosi.

Cl. 7

Kažnjava se smrtnom kaznom kogod oduzime normalnoj potrošnji robu u znatnoj količini, u cilju da prouzrokuje nestašicu iste ili povišicu cijena na tržištu.

Primjenjuje se kazna doživotne robije, ako čin nije prouzrokovao težu uznemirenost na tržištu.

Prethodne se odredbe primjenjuju i na proizvođača koji skriva znatne količine vlastite robe, u cilju da prouzrokuje nestašicu ili povišicu cijena na tržištu.

Cl. 8

Kažnjava se smrću kogod, uništavajući sirovine ih poljodjelske ili industrijske proizvode, ih sredstva za proizvodnju, prouzrokuje tešku štetu nacionalnoj privredi i u znatnoj mjeri prouzrokuje nestajanje robe opće ili obilne potrošnje.

Primjenjuje se kazna doživotne robije, ako čin nije prouzrokovao tešku štetu ili je roba ponestala u neznatnoj mjeri.

Cl. 9

Kažnjava se robijom od šest mjeseci do šest godina i globom do dvadesetak hiljada lira kogod oduzime robu iz normalne potrošnje, ako čin ne sačinjava teže krivično djelo.

Robija je od tri godine do petnaest godina a globa od pet hiljada lira do pedeset hiljada lira, kad je čin počinjen pri tjeranju trgovine ili industrije.

Prethodne se odredbe primjenjuju i na proizvođača koji sakrije vlastitu robu u cilju da je oduzme iz normalne potrošnje.

Cl. 10

Odredbe čl. 7 obznane od 3. listopada 1941-XIX primjenjuju se i u slučaju, ako je čin počinjen na štetu talijanskih upravnih ili sudskih vlasti, hijerarha Nacionalne fašističke sranke, kao i oficira i agenata javne sigurnosti.

Cl. 11

Ustanovljuje se pri Dalmatinskoj Vladi specijalni sud sastavljen od predsjednika i četvorice sudaca, imenovanih svake godine od Guvernera i izabranih, u prvom redu, među višim oficirima Državne oružane sile.

Kod suda navedenog u prethodnom članu ustanovljuje se javnotužilački ured, istražni ured i kancelarijski ured.

Funkcije javnog tužioca i istražnog suca dodjeljuju se sucima redovnih sudova ili vojnih, a funkcije kancelara kancelarima ili sekretarima redovnih sudova ili vojnih.

Cl. 12

Za funkcioniranje specijalnog suda važe odredbe vojnog krivičnog zakona koje se odnose na vojne armijske sudove. Ipak su ovlaštenja i nadležnosti, koje po vojnom krivičnom zakonu pripadaju komandantu jedinice kod koje je vojni sud ustrojen, povjereni Guverneru Dalmacije.

Cl. 13

Spadaju u nadležnost sudovanja ratnih vojnih sudova krivice predviđene ovom obznanom ili obznanom od 3. listopada 1941-XIX, osim u koliko se tiče odredbe slijedećeg člana.

Cl. 14

Spadaju u nadležnost sudovanja specijalnog suda krivice naznačene u prednjem članu, počinjene na području Dalmatinske Vlade od lica koja ne pripadaju Državnoj oružanoj sili, osim ako se radi o krivicama počinjenim na štetu pripadnika istoj sili ili na štetu Vojne uprave.

Cl. 15

U slučaju koneksije postupaka nadležnost sudovanja za sve pripada specijalnom sudu, osim ako, iz razloga oportuniteta, specijalni sud ili istražni sudac pri njemu, ne naloži izlučivanje postupka.

U slučaju spora, odlučuje Vrhovni komandant, saslušavši Guvernera Dalmacije i komandanta jedinice pri kojoj je vojni sud ustrojen.

Cl. 16

Ova je obznana objavljena uvrštenjem u »Gazzetta Ufficiale« Kraljevine.

Iz glavnog stana Oružanih sila

24. listopada 1941-XIX

MUSSOLINI

BROJ 309

IZVJEŠTAJ SEKCIJE KARABINJERA U SPLITU OD 25. LISTOPADA
1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA I DRUGIMA
O UBOJSTVU I RANJAVANJU KOMUNISTA U ZONI STOBREČ¹

D u p l i k a t

KOMANDA KRALJEVSKIH KARABINJERA DALMACIJE — ZADAR

Sekcija unutraš. Splita 3. čete, 9. mobilnog bataljona

Br. prot. 200/1 Odjel III

Split, 25. listopada 1941-XIX

Predmet: Čišćenje zone Stobreč. Ubojstvo i ranjavanje
komunista od strane karabinjera i agenata javne
sigurnosti.

Ministarstvu unutrašnjih poslova — Glavnoj upravi javne sigurnosti	Rim
Komandi 2. armije	V. P. 10
Guverneru Dalmacije — kabinet	Zadar
Guverneratu Dalmacije — Inspektorat javne sigurnosti	Zadar
Glavnoj komandi kraljevskih karabinjera	Rim
Kraljevskoj prefekturi	Split
Komandi VI armijskog korpusa	Split
Komandi divizije M/re Cacciatori delle Alpi	Split
Komandi vojnog garnizona	Split
Komandi kr. karabinjera Dalmacije	Zadar
Komandi kr. karabinjera 2. armije	V. P. 10
Kraljevskom odvjetniku vojnog ratnog suda — sekcija	Šibenik
Komandi grupe kraljevskih karabinjera	Split
Komandi čete kr. karabinjera za unutrašnjost	Split
Komandi kr. karabinj. VI armijskog korpusa	Split

U zoru 25. tekućeg mjeseca karabinjeri i agenti mjesne kvesture nastavljali su opkoljavanje zone, Stobreč radi pronalazjenja i hapšenja traženih komunističkih elemenata tu sakrivenih.² Tek što je primijećeno prisustvo snaga javnog reda, iz koliba improviziranih i onih seljačkih što postoje u opkoljenoj zoni, neke osobe dale su se u bijeg, nastojeći

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 18/7-1, k. 954.

² Grupa članova KPJ prebacivala se, po zadatku Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, iz Splita na Biokovo radi formiranja Blokovskog NOP odreda. Tom prilikom u bijegu je poginuo Josip Jurčević-Bepica, koji je do kolovoza 1941. bio sekretar Okružnog komiteta KPH za Makarsku.

DUPLICATO

STATISTICO CIVILI DA
LEVI STATISTICA PERIODICA

COMANDO DEI CARABINIERI REALI DELLA DALMAZIA ZARA
TENENZA SPALATO INT. 3° COLP. 2° BATT. MOBILIZZATO

Br. Reg. 182-1/18
M. 081/18

N° 200/I di prot. div. XIII° Spalato li 25 ottobre 1941 XX°

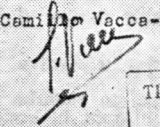
Oggetto: Rastrellamento zona Stobrež. Uccisione e ferimento di comunisti da parte di militari dell'arma e agenti di P.S.

Al Ministero dell'Interno-Direzione Generale P.S.	R O M A
Al Comando della 2° Armata	P. M. IO
Al Governatore della Dalmazia-Gabinetto-	Z A R A
Al Gov. della Dalmazia Ispettorato P.S.	Z A R A
Al Comando Generale dell'Arma dei CC.RR.	R E C I A
Alla Regia Prefettura	S P A L A T O
Al Comando del VI° Corpo d'Armata	S P A L A T O
Comando Div. N° 76 Cacciatori della Alpi	S P A L A T O
Al Comando del Presidio Militare	S P A L A T O
Alla Regia Questura	S P A L A T O
Al Comando dei Carabinieri Reali della Dalmazia	Z A R A
Al Comando dei CC.RR. della 2° Armata	P. M. IO
Al R. Avv. Militare Trib. Guerra Sezione	S E B E N I C O
Al Comando del Gruppo Carabinieri Reali	S P A L A T O
Al Comando dei CC.RR. VI° Corpo Armata	S P A L A T O
Al Comando delle compagnie dei CC.RR. Interna	S P A L A T O

Alba giorno 25 corrente, Arma et agenti locale Questura procedevano et ac-
cerchiamento zona Stobrež per rintracciare et arrestare elementi comunisti
ricercati ivi nascosti punto Appena notata presenza forze pubblica, da
ospanne improvvisate et esse coloniche esistenti zona accerchiate alcuni
individui davansi fuga tentando sfuggire catture punto Non avendo alcuni
di essi ottemperato intimazione fermo furono fatti segno et colpi moschet-
to punto Tre di essi sono stati colpiti uno est subito deceduto ferito
gravemente et terzo leggermente punto Altri tre riuscivano sottrarsi cat-
ture favoriti oscurità et terreno molto accidentato punto Altri due sono
stati raggiunti et fermati punto Morto est stato identificato in Jurcevič
Giuseppe fu Antonio nato Maceraka 1902 impiegato benesario noto pericoloso
cepo comunista già internato cessato governo punto Feriti identificati in
Prdeletti Jure di Matteo nato Maceraka 1919 et Adriscevic Giorgio di
Antonio nato Markaska 1918 entrambi operai punto Fermati identificati
in Gabin Slavico di Bosco et Cristina Scularevic, nato Calle Zara 1921
et Popovic Borislevo fu Filippo et Simic Mladenio nato Spalato 1922 punto

Il sottotenente comandante della tenenza

-Geminio Vacca-

TRIBUNALE di GUERRA di SEBENICO
data di arrivo - 3. IV. 1942 -

Faksimil izvještaja sekcije karabinjera u Splitu od 25. X 1941. o ubojstvu
i ranjavanju komunista u zoni Stobrež

da izbjegnu hapšenje. Pošto se neki od njih nisu pokorili upozorenju da stanu, na njih su ispaljeni hid iz puške. Trojica od njih su pogodena, jedan teško ranjen, jedan odmah umro, a treći je teško ranjen. Ostala trojica su uspjela da izbjegnu hapšenje, zahvaljujući tmini i vrlo neravnom terenu. Druga dvojica su sustignuta i uhapšena. Poginuli je identificiran kao Jurčević Josip, pok. Ante, rođen u Makarskoj 1902. bankarski činovnik, poznat kao opasan komunistički rukovodilac, ranije bio interniran ali pušten od vlade. Identificirani ranjenici su: Prdelet Jure, Matin rođen u Makarskoj 1919. i Andrijašević Juraj, Antin, rođen u Makarskoj 1918. obojica radnici. Uhapšeni su identificirani kao: Gobin Slavko, Boška i Kristine Skalarević, rođen u Kali — Zadar 1921. i Popović Vojislav,³ pok. Filipa i Sirnice Mladenčić, rođen u Splitu 1922.

Komandir sekcije, potporučnik
Camillo Vacca v. r.

³ Vidi dok. br. 354.

BROJ 310

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 26. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O HAPŠENJU DVOJICE KOMUNISTA
U SPLITU¹

Desifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM Iz Splita Br. 1554.	Načelnik ureda za šifru Prizia
---------------------	--	--------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita

26/10. 41. u 10 sati
Zadar, 26/10. 41. u 22 sata

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije
Gl. inspekt. jav. sig.

Na uvid: Jav. sig.
Kab. — SG — Kr. karab.

P r e d m e t :
Hapšenje dvojice komunista.

05942. Jav. sig. — U 17 sati 14. tekućeg mj. kraljevski karabinjeri su, na osnovi povjerljivih obavještenja, izvršili hapšenje Krstulović Vin-ka, Paške i Jelačić Stanice, rođen u Splitu 21. lipnja 1913. i Kristić Ante, Krstin i Blašković Matije, rođen u Splitu 30. 9. 1910. kovački radnici, jer su čuvali zajedničku ladicu radionice mjesnog brodogradilišta, zatvorenu ključem koji im je doznačen listom papira na kome su olovkom bile napisane slijedeće rečenice: Smrt karabinjerima jer su zli; Ne upisujte se u Dopolavoro jer oni koji se upisuju u Dopolavoro ne spadaju u red radnika. Talijani hoće da se upisujete u Dopolavoro samo kako bi vam mogli izmamiti novac. Ne zaboravite našu komunističku organizaciju. Naprijed navedeni bit će optuženi nadležnim sudskim vlastima.

Prefekt Zerbino

BROJ 311

IZVJEŠTAJ KARABINJERA U ŠIBENIKU OD 26. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O NAPADU USTANIKA
NA TALIJANSKU PATROLU KOD VODICA¹

Dešifrirao : otvoreno	PRISPJELI TELEGRAM Iz Šibenika Br. 1538	Načelnik ureda za šifru Prizia
--------------------------	---	--------------------------------------

Pošiljalac: Kr. karab. Šibenik 26/10. 41. u 1,25 sati
Zadar, 26/10. 41. u 8 sati

Naznačeno: Guvernatoratu Dalmacije

Na uvid: PS.
Kab. — SG — Kr. karab.

Predmet :
Na patrolu od 5 vojnika ispaljeni
hici iz puške. — Dva ubijena
• jedan ranjen.

396/1. u 23.30 sati 25. tekućeg mj. na 300 metara od Vodica, na patrolu od pet vojnika iz 229. pokretnog teritorijalnog bataljona, dok se vraćala iz službe nadgledanjanotelegrafske linije od nepoznatih osoba, iz zasjede je otvorena vatra. Dva vojnika suubijena, a jedan je teško ranjen.²

Potpukovnik Sestilli otišao je na lice mjesta s karabinjerima iz 16. bataljona.

Opširno obavještenje.

Bungaro

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 30/12-1, k. 542.

² Napad su izvršili partizani iz Prvić Luke i Sepurine (vidi dok. br. 103 i 312).

BROJ 312

IZVJEŠTAJ UREDA ZA POLITIČKO ISTRAŽIVANJE 107. LEGIJE
CRNIH KOŠULJA OD 27. LISTOPADA 1941. GUVERNERU DALMACIJE
O NAPADU USTANIKA NA TALIJANSKU PATROLU KOD VODICA
I O IZVRŠENOJ ODMAZDI¹

M. V. S. N

KOMANDA 107. LEGIJE CC. NN. -FRANCESCO RISMONDO«

Ured za političko istraživanje
Br. prot. 1470/B/6

Zadar, 27. listopada 1941-XIX

Predmet: Teroristički akti u Vodicama

EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE

Z a d a r

Kao što je Vašoj Ekselenciji već poznato, noću 25. tekućeg mj. oko 22.30 sati, pet vojnika iz garnizona Vodice (Šibenik), na službi duž telefonske linije, vraćajući se sa izvidanja napadnuti su pucnjima, u blizini mjesta, od nepoznatih osoba skrivenih bočno od ceste. Dva člana patrole su ostala ubijena, a treći je ranjen.²

Pukovnik kr. karabinjera Sestili odmah je naredio da se na lice mjesta upute karabinjeri pod zapovjedništvom jednog kapetana i neke crne košulje iz voda smještenog u Šibeniku, pod zapovjedništvom odgovarajućeg oficira.

Od strane karabinjerskog kapetana, potpomognutog od komandira odjeljenja milicije, koji je bio i tumač, pristupilo se ispitivanju dvojice konfidenata ove stanice kr. karabinjera.

Na osnovi dobijenih informacija odmah je uhapšeno tridesetak subverzivnih elemenata iz mjesta, za koje su postojale jake indicije da su uzeli učešća u ubojstvu vojnika.

Patrola crnih košulja, pod zapovjedništvom oficira, otišla je zatim na mjesto ubojstva, gdje je utvrdila da je naprijed naznačenim vojnicima bila postavljena zasjeda od jedne grupe, vjerojatno od četiri osobe, komunističkih pripadnika iz Vodica i okolice, koji su se odmetnuli u šumu prije nekoliko mjeseci, a čije se prisustvo često primjećivalo u ovoj zoni. Ove osobe, postavljene iza zida, ispalile su tucе hitaca iz vatrenog oružja. Pored lesa jednog vojnika nađena je i jedna bomba jugoslavenske proizvodnje.

Nakon što se vratila u Vodice, patrola crnih košulja dobila je naređenje da ode u Zaton radi hapšenja četvorice komunista i da ih spro-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 35/12-1, k. 542.

² Vidi dok. br. 103 i 311.

33/M-A 14659
542

M. V. S. N.
COMANDO 107 LEGIONE CO.NN. "FRANCESCO RISMONDO"

UFFICIO POLITICO INVESTIGATIVO Zara, 27 ottobre 1941-XII
N.1470/B/6 di prot.

OGGETTO: Atti terroristici a Vodice.
ALL'ECCELLENZA IL GOVERNATORE DELLA DALMAZIA

Z A R A

11256

Come è già noto all'Eccelessenza Vostra, la notte del 25 corrente, verso le ore 22,30, cinque soldati del Presidio di Vodice (Sebenico), di servizio lungo la linea telefonica, di ritorno dalla perlustrazione, sono stati aggrediti a fucilate nei pressi della località, da sconosciuti appiattati a fianco della strada. Due dei componenti la pattuglia sono rimasti uccisi ed un terzo ferito.

Il Colonnello dei CO.NN. Sestili, disponeva immediatamente l'invio sul posto dei militari dell'Arma al comando di un Capitano e di alcune co.nn. del Plotone staccato a Sebenico al comando del rispettivo Ufficiale.

Da parte del Capitano dei Carabinieri, assistito dal Caposquadra della Milizia, che fungeva anche da interprete, si procedeva all'interrogatorio di due confidenti di quella Stazione CO.NN.

Sulla base delle informazioni avute sono stati arrestati immediatamente una trentina di elementi sovraresi del posto, fortemente indiziati di aver preso parte all'uccisione dei soldati.

La pattuglia di co.nn., al comando dell'Ufficiale, si portava quindi sul posto dell'uccisione dove apprendeva che ai prefati soldati era stata tesa un'imboscata da un gruppo di forse quattro individui, appartenenti certo a comunisti di Vodice e dintorni, dattisi alla agguia diversi mesi fa e la cui presenza era segnalata spesso nella zona. Questi individui, appostati dietro ad un muro avevano sparato una dozzina di colpi di arma da fuoco. Accanto al cadavere di un militare venne trovata anche una bomba di fabbricazione jugoslava.

Rientrata la pattuglia di co.nn. in Vodice, ricevette l'ordine di recarsi a Zaton per procedere all'arresto di quattro elementi comunisti, da trasferire a Vodice. Qui vennero fermati sette elementi, compreso il capovilla e accompagnati a Vodice per l'interrogatorio. Due di essi, risultati indiziati vennero tratti in arresto.

Successivamente si procedette alla firma dell'atto di accusa, contenente i capi di imputazione per 26 individui residenti in gran parte a Vodice e Zaton, atto questo che venne trasmesso al Tribunale Militare Straordinario.

Un sottufficiale, facente parte della pattuglia di co.nn. inviata a Vodice - località che dal mattino si trovava praticamente in istato di asedio - sorvegliava alla periferia del paese, sulla strada, l'ambascia comunista, costituita da una falce e dal martello, disegnato per terra. Accortosi che da una casa immediatamente vicina, un individuo spiccava dalla finestra, gli imponeva di scendere. Poiché lo stesso tentava invece di darsi alla fuga, il Caposquadra lo raggiungeva con un colpo di moschetto; contemporaneamente un altro elemento tentava di scappare, ma veniva ucciso con una pugnata.

Altri elementi sospetti, che avevano tentato di fuggire, venivano colpiti e quattro di essi uccisi dai soldati del 52. Fanteria, di cui una Compagnia si trovava sul posto.

Faksimil izvještaja ureda za politička istraživanja 107. legije crnih košulja
od 27. listopada 1941.

vede u Vodice. Tu je uhapšeno sedam osoba, uključujući i glavara sela, i sprovedeni su u Vodice radi ispitivanja. Dvojica od njih, koji su bili sumnjivi, zadržani su u zatvoru.

Zatim se pristupilo sastavljanju optužbe u vezi s ovim djelom, koja sadrži optužbu za 26 osoba,³ nastanjenih većim dijelom u Vodicama, Srimi i Zatonu, a koja će biti dostavljena vanrednom vojnom sudu.

Jedan podoficir koji je učestvovao u patroli crnih košulja, upućenoj u Vodice — mjesto koje se od jutros praktično nalazi u stanju opsade — opazio je na periferiji mjesta, na cesti, komunistički amblem sastavljen od srpa i čekića, ucrtan na zemlji. Primijetivši da s prozora obližnje kuće jedna osoba špijunira, naredio joj je da side. Pošto je ova pokušala da pobjegne, komandir odjeljenja ju je sustigao s jednim hicem iz puške. Istovremeno je i jedna druga osoba pokušala da pobjegne, ali je bila ubijena ubodom noža.

Ostali sumnjivi elementi, koji su nastojali da pobjegnu, bili su pogodeni i četvorica od njih ubijeni od strane vojnika iz 52. pješadijskog, čija jedna četa se nalazila na licu mjesta.⁴

Oko 17 sati, potpukovnik karabinjera, u pratnji oficira milicije, vratio se u Šibenik, gdje su malo potom stigle i crne košulje.

U međuvremenu, druga patrola crnih košulja, pokrenuta službeno u Bilice, u suradnji s kr. karabinjerima, iznenadila je i odmah strijeljala jednu osobu koju je našla da posjeduje dinamit, sakriveni u jakni, a koja je pokušala da pobjegne. Druga patrola crnih košulja uhapsila je osobu u čijem stanu, koji se nalazi petnaestak kilometara od Šibenika, našla je jednu neprijavljenu lovačku pušku. Ista patrola je u blizini pronašla dugački štapin (kordu) i eksploziv.

Jedna grupa fašista iz Šibenika, vođena od inspektora Colo i tajnika Fašia, prebacila se 26. tekućeg mj. brodom u Vodice.

Oni su zapalili pola tuceta kuća, dijelom u Vodicama a dijelom u Srimi, među kojima i glavnu gostionicu u Vodicama, gdje je bio pronađen dinamit, i kuću glavara mjesta, poznatog subverzivnog elementa. Vrativši se u Šibenik, obavezali su narod koji se nalazio na mjesnom trgu u momentu spuštanja zastave da tu ostane i da se ne udaljava, kako je to do sad bilo uobičajeno. U ovoj akciji fašisti su bili efikasno potpomognuti od nekih crnih košulja.

Vrativši se ovog jutra u Split, gdje sam došao službeno, zadržao sam se u Šibeniku da bih se osvjedočio o dobro obavljenoj službi dodijeljenoj crnim košuljama. O ovom što sam naprijed iznio referirao mi je komandir voda crnih košulja.

Dodajem da sam, uspostavivši izravno kontakt s mjesnim vojnim i političkim vlastima, od njih dobio punu potvrdu i izraženo zadovoljstvo za ponašanje svih angažiranih službi crnih košulja.

Konzul, šef U. P. I.
Ivan Scatchi v. r.

³ i ⁴ Vitić dok. br. 313.

BROJ 313

IZVJEŠTAJ KARABINJERA U ŠIBENIKU OD 27. LISTOPADA 1941
GUVERNATORATU DALMACIJE O UBOJSTVU 4 RODOLJUBA
U AKCIJI ČIŠĆENJA KOD ŠIBENIKA I HAPŠENJU 26 OSOBA¹

Dešifrirano od: otvoreno	PRISPJELI TELEGRAM Iz Šibenika Br. 1567	Načelnik ureda za šifru: Prizia
-----------------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Kr. karab. Šibenik 27/10. 41. u 10.55 sati
Zadar, 27/10. 41. u 17 sati

Naznačeno: Guvernatoratu Dalmacije

Na uvid: P. S.
Kab. — SG. — Kr. karab.

Predmet :
Operacija čišćenja.

396/4. — U vezi obavještenja 396/1 od 25. tekućeg mj. saopćava se da su, za vrijeme operacija čišćenja, 4 osobe, koje nisu poslušale upozorenje da stanu, već pokušale da pobjegnu, bile ubijene pucnjima od strane vojnika.² Istraživanja su završena hapšenjem 26 osoba,³ za koje postoje jake indicije, a koje su optužene Izvanrednom sudu Dalmacije.

Opširno obavještenje.

Kapetan Bungaro v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br. 31/12a-1, k. 542.

² i ³ Vidi dok. br. 312.

BROJ 314

IZVJEŠTAJ 64. MJEŠOVITE SEKCIJE KARABINJERA DIVIZIJE
»CACCIATORI DELLE ALPI« OD 27. LISTOPADA 1941. ODVJETNIKU
PRI RATNOM SUDU 2. ARMIJE O PREKIDU VOJNE TELEFONSKE
LINIJE SOLIN—KLIS¹

22. PJEŠADLJSKA DIVIZIJA »CACCIATORI DELLE ALPI«
64. MJEŠOVITA SEKCIJA KR. KARABINJERA

Br. prot. 3/306

V. P. 100, 27. listopada 1941-XIX

Predmet: Prekid vojne telefonske linije na dijelu
Solin—Klis

KRALJEVSKOM ODVJETNIKU PRI RATNOM
SUDU II ARMIJE — SEKCIJA

Šibenik

U vezi obavještenja Br. 3/303 od 26. tekućeg mj. saopćavamo da je izvršenim uvidom na opisanom mjestu proizašlo da su, oko 20 sati 24. tekućeg mj. nepoznate osobe — zahvaljujući sumraku i usamljenosti mjesta — prišli cesti, otprilike na sredokraći, između Solina i Klisa, i posjekle dvije žice vojne telefonske linije, koja povezuje navedena dva mjesta, i odnijeli skoro 300 metara kabela, očigledno u cilju sabotaže.²

Naznačena linija, koju su osposobili inženjerci iz Solina do 8 sati slijedećeg jutra, oko 16 sati istog dana bila je ponovno prekinuta na usamljenom mjestu iste ceste, oko jedan kilometar od Solina, odvlačenjem skoro 150 metara kabela.

Obavljenim istraživanjima radi identificiranja autora navedenih zlodjela, nije bilo moguće doći do nekih indicija, jer su akti sabotaže izvršeni u nenaseljenom lokalitetu, i (dijelom) zbog toga što su izvršeni u vrijeme kad je na snazi policijski sat.

Ispitivanjem nekih osoba iz mjesta, koji su — zbog njihovih osjećanja prema nama — najsumnjiviji, nije iskrasao nikakav elemenat odgovornosti koji bi ih teretio.

Istraživanja se neprekidno nastavljaju; u slučaju pozitivnog rezultata bit će dostavljen nastavak ovom izvještaju.

Komandir sekcije,
stariji zastavnik:
Giuseppe Marinuzzi v. r.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 8/7-2, k. 954.

² Akciju su izvršili borci Solinskog NOP odreda.

BROJ 315

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 28. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O KOMUNISTIČKOJ PROPAGANDI
U SPLITU I HAPŠENJU PETORICE RODOLJUBA¹

Dešifrirano od: AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1590	Načelnik ureda za šifru: Prizia
------------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita

28/10. 41. u 16.30 sati
Zadar. 28/10. 41. u 24 sata

Naznačeno: Guvernatoratu Dalmacije

Na uvid: PS.

Kab. SG. — Kr. Karab.

Predmet :

Publikacije komunističke propagande
— hapšenje komunista.

06384. — 26. tekućeg mj. u nastavljanju istrage mjesne kvesture, u tvornici soda-vode braće Cipčić, koja se nalazi u Via Plokita, pronađen je jedan propagandni proglas, bez datuma, i komunistički bilteni vijesti br. 70, 71 i 76, od 16, 17. i 22. rujna ove godine,² i 6 šaržera za jugoslavenske puške, sakriveni ispod greda.

Iz prvih istraga rezultira da su proglas i bilteni bili ovdje sakriveni od strane radnika tvornice: Popović Mirka, Josipa i Fibe Kekez, rođen u Šestanovcu 23/9. 1923. nastanjen u Splitu, Popović Ljubo, Josipa i Fibe Kekez, rođen u Šestanovcu 18/7. 1922. nastanjen u Splitu; Kekez Ivana, pok. Ivana i Musa Marije, rođen u Malkarskoj 9. 9. 1887. nastanjen u Splitu; Vodanović Ivana, Grge i Juretić Marije, rođen u Makarskoj 21/12. 1909. nastanjen u Splitu, i Zeković Ante, Josipa i Katić Ande, rođen u Muću 10/5. 1910. koji su zatvoreni. Rezerviram se da izvjestim o ishodu istraživanja koja su u toku.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva talijanska, reg. br. 15/6, k. 541.

² Odnosi se na list >*-Na5 izvještaj-«, organ PK KPH za Dalmaciju.

BROJ 316

PRESUDA IZVANREDNOG VOJNOG SUDA ZA DALMACIJU
OD 29. LISTOPADA KOJOM JE 28 RODOLJUBA OSUĐENO NA SMRT
I DRUGE KAZNE¹

U IME NJEGOVOG VELIČANSTVA
V I T T O R I A E M A N U E L E A T R E Ć E G
M i l o š ć u B o ž j o m i v o l j o m n a r o d a
KRALJA ITALIJE I ALBANIJE TE CARA ABESINIJE

IZVANREDNI VOJNI SUD DALMACIJE

Sastavljen od gospode:

General MAGALDI Gerardo
Gosp. SERRENTINO Vincenzo
Gosp. CARUSO Pietro

Izrekao je slijedeću

P R E S U D U

u postupku protiv

- 1) Skroza Ante, pok. Duje i Mijat Marketa, rod. u Srimi 1/9/1909, gdje stalno boravi, seljak, starješina mjesta, oženjen, otac triju sinova.
- 2) Skroza Nikola, pok. Ante i **Sirnice** Skroza, rod. u Srimi 5/12/1908, gdje stalno boravi, seljak, oženjen, ima jednog sina.
- 3) Frfin Ivan, pok. Nikole i Cvite Frefrin, rod. u Vodicama 2/3/1906, gdje stalno boravi, mornar (pomorac), neoženjen.
- 4) Kursar Ante, sin Petra i Katarine Grubelić, rod. u Sepurini 17/10/1920, gdje stalno boravi, ribar, neoženjen.
- 5) Skroza Milivoj, sin Ambroza i Sirnice Grubelić, rod. u Srimi 25/4/1920, gdje stalno boravi, seljak, neoženjen.
- 6) Antulov Ivan, sin Mate i Skroza Afrijane, rod. u Superini, 27/12/1920, gdje stanuje, seljak, neoženjen.
- 7) Kursar Frederik, sin Henrika i Marije Paškov, rod. u Sepurini, 25/9 1921, sa stalnim boravištem u Srimi, seljak, neoženjen.
- 8) Jurčev Martin, sin Ante i Petre Skočić, rod. u Vodicama, 1/9/1919, gdje stanuje, seljak, oženjen, bez djece.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 465, f. 1.

- 9) Jurić Ivan, sin Vice i Cvite Vrzop, rod. u Vodicama, **26/7/1907**, gdje stanuje, seljak, oženjen, ima petoro djece.
- 10) Sladojev Krešimir, sin Marka i Katarine Šprljan, rod. u Vodicama, 18/9/1919, gdje stanuje, student, neoženjen.
- 11) Bilan Šime, sin Jovana i Uršule Samohod, rod. u Vodicama, **10/2** 1923, gdje stanuje, seljak, neoženjen.
- 12) Udovičić Ante, sin Grge i Jelene Latin, rod. u Vodicama, **21/9/1921**, gdje stanuje, student, neoženjen.
- 13) Grbelja Petar, sin Krste i Nedjeljke Skroza, rod. u Srimi, 21/1/1920, gdje stanuje, seljak, neoženjen.
- 14) Paškov Jere, **sin** Luke i **Sirnice** Mijat, rod. u Srimi 18/9/1908, **gdje stanuje, seljak, oženjen**, ima **dvoje djece**.
- 15) Paškov Ante, pok. Nedjeljka i Marije Čurko, **rod. u Sepurini, 25/8** 1921, gdje stanuje, seljak, neoženjen.
- 16) Mijat Ante, sin Luke i Milke Vlhon, rod. u Srimi, 12/12/1919, gdje stanuje, seljak, neoženjen.
- 17) Mijat Cvitko, sin Blaža i Marije Grubelić, rod. u Srimi 3/5/1913, gdje stalno boravi, bivši šumar, sada ribar, oženjen, bez potomstva.
- 18) Skroza Jozo, sin Roka i Antice Mijat, rod. u Srimi 17/3/1923, gdje stanuje, seljak, neoženjen.
- 19) Skroza Božo, sin Tome i Matije Kursar, rod. u Srimi, 12/12/1909, gdje stanuje, šumar, oženjen, hranitelj dvoje djece.
- 20) Skroza Spiro, sin Duje i Marte Mijat, rod. u Srimi 8/12/1916, gdje stalno boravi, seljak, neoženjen.
- 21) Cvitan Ante, sin Joze i Mirke Mrša, rod. u Zatonu, 27/8/1920, gdje stalno boravi, seljak, neoženjen.
- 22) Cvitan Jozo, sin Jerka i Lucije Badovčić, rod. u Zatonu, 14/3/1910, sa stalnim boravištem u Zatonu, seljak, neoženjen.
- 23) Roca Josip, sin Petra i Katarine Čičin, rod. u Vodicama, 18/10/1914, gdje stalno boravi, trgovac, oženjen, bez djece.
- 24) Maras Krešimir, sin Sime i Andrijane Juričev Barbin, rod. u Vodicama, 10/8/1911, gdje stanuje, ima dvoje djece.
- 25) Mačukat Ante, sin Josipa i Kesić Kristine, rod. u Sepurini, 23. studenog 1920, gdje stanuje, seljak, neoženjen.
- 26) Alfrev Sime, sin Grge i Aurore Fienali, rod. u Vodicama, 1920, seljak.
- 27) Cukrov Zvonimir (bez ostalih podataka).
- 28) Maras Ivan, sin Sime (bez podataka).

Svi su uhapšeni, osim Cukrov Zvonimira, Maras Jovana, Skroza Nikole i Skroza Ante, koji su u bjegstvu.

O P T U Ź E N I

su svi Zbog krivičnog djela, predviđenog i kažnjivog po paragrafu 4, gore navedenog dekreta Njegove Ekselencije Guvernera Dalmacije, od 11. listopada 1941-XIX.

A) Da su potpomažući se međusobno izvršili unaprijed pripremljeni zločin ubojstva, nad vojnicima Molito Mihajlom i Ron aldi Nedjeljkom, u predjelu oko Vodica, iz političkih razloga, u večer 25. X 1941.

B) Za zločin pokušaja ubojstva, pod istim okolnostima, nad vojnikom Praino Josipom.

C) Za pripadnost Komunističkoj partiji, a osim toga: a) Skroza Nikola, pok. Ambroza, Bilan Šime, sin Ivana, Udovičić Ante, sin Grge, Grbelja Petar, sin Krste, Kursar Ante, sin Petra, Mijat Ante, pok. Luke, Mijat Cvito, sin Blaža, Skroza Jozo, sin Roka, Cukrov Zvonimir (bez ostalih podataka), treba također da odgovaraju zbog krivičnog djela predviđenog i kažnjivog po gore navedenom dekretu Njegove Ekselencije Guvernera Dalmacije, od 13. X 1941-XIX, zbog sakrivanja oružja u svom stanu, koje je krivično djelo utvrđeno iste večeri 25. listopada 1941-XIX, u Vodicama.

D) Jurić Ivan, pok. Vice, i Skiroza špiro pok. Duje, treba da odgovaraju zbog još jednog krivičnog djela, po gore navedenom dekretu Njegove Ekselencije Guvernera Dalmacije, od 11. listopada 1941-XIX, pošto su u nekoliko navrata, potpomažući se uzajamno, sudjelovali u djelima sabotaže iz političkih razloga, a na štetu stvari koje su u vezi sa službom talijanskih oružanih snaga.

C I N J E N I C E

Na večer 25. listopada, oko 20 sati i 45 min. jedna patrola 4. kompanije 229. bataljona, sastavljena od vojnika Molito Mihajla pok. Josipa, Romaldi Nedjeljka sina Lorenca, Praino Josipa sina Luke, Jaquale Nedjeljka sina Honorija i Morrone Franje sina Luja, prolazila je putem Vodice—Martinska, pošto je trebala patrolirati uzduž telefonskih žica.

Kada je patrola stigla na otprilike 600 m, od mjesta Vodice, naišla je na zasjedu što ju je sačinjavala grupa od nekoliko osoba, koje su se smjestile iza zida, koji se proteže paralelno uz cestu.

Protiv gore imenovanih vojnika ispaljeno je oko 20 metaka iz vojničkih pušaka, a bačene su i ručne bombe.²

Posljedice ovog podlog napadaja bile su slijedeće: dva ubijena vojnika (Molito Mihajlo i Ronaldi Nedjeljko), te jedan treći ranjen u glavu (Praino Josip).

Vojnik Morrone Franjo, koji je ostao netalknut, potrčao je u Vodice po pomoć i kada je pojačanje stiglo na mjesto napada, nadene su brojne

² Vidi dok. br. 103, 312 i 313.

čahure puške mauser, dijelovi sprava za nišanjenje, te jedna neeksplo-
dirana bomba u blizini jednog od ubijenih vojnika.

U Vodice su odmah dojurila pojačanja iz Šibenika, sastavljena od
karabinjera i vojnika, a odmah pokupljene indicije dovele su do hapšenja
osoba koje su prevedene kao optuženi u ovom procesu, dok su iskrle
teške sumnje na teret nekolicine nestalih, kao što su: Cukrov Zvonimir,
Maras Ivan, Skroza Nikola i Skroza Ante.

Izvršena je također premetačina u kućama optuženih, kao i onih koji
su u bjegstvu, te je u kućama Skroza Nikole, Bilan Šiime, Udovičić Ante,
Grbelja Petra, Kursar Ante, Mijat Ante, Mijat Cvitka, Skroza Joze, i
Cukrov Zvonka, nađeno raznovrsno oružje, naročito ručne bombe bivše
jugosl. vojske. Osim toga, uhapšeni Jurić Ivan pok. Vice i Skroza Spiro,
pok. Duje identificirani su kao izvršitelji različitih djela sabotaže učinje-
nih iz političkih razloga, a na štetu talijanskih oružanih snaga (kidanje
telefonskih i telegrafskih žica Martinska—Vodice itd.).

Konačno, mnogi su od optuženih, u momentu kada su trebali biti
uhapšeni od karabinjera, pokušavali da pobjegnu i zaključavali se u
kuće, ne slušajući naloge da otvore vrata svojih stanova; to su jasni
znakovi njihove krivnje.

Optuženi, kao i ona četvorica koji se nalaze u bjegstvu, predani su
ovom Sudu i poslani na suđenje, sa optužbom od 27. listopada 1941-XIX,
zbog krivičnih djela o kojima se govori u naslovu optužnice.

U današnjoj raspravi svi su optuženi, s tvrdoglavošću koja je ka-
rakteristična za sve ratne subverzivne elemente, odbacivali optužbe i
negirali sve, osobito oni koje su teretile teže optužbe i teža krivična
odgovornost.

P R A V N E P O S L J E D I C E

Za Predsjedništvo ne predstavlja nikakvu sumnju da su svi optu-
ženi odgovorni za krivična djela kojima ih se tereti, osim Frfin Ivana
pok. Nikole i Maras Krešimira pok. Šime.

Ispitajmo sada slučaj svakog pojedinog optuženog.

Skroza Ante, pok. Duje, načelnik mjesta Srma, je komunista, što
se po svemu sudeći može ustvrditi. On je uvijek davao podstreka svakoj
subverzivnoj akciji. U različitim momentima pomagao je bjegstvo naj-
opasnijih elemenata, pronalazeći mjesto gdje bi se mogli sakriti. Nakon
dogadaja o kome je riječ i on se je usprotivio hapšenju, što je jasan
dokaz njegove krivnje.

Cukrov Zvonimir, koji je u bjegstvu, vrlo je opasan subverzivni
element, što su ustanovili kr. karabinjeri; on je pobjegao odmah nakon
napada na patrolu 220. bataljona, a za vrijeme pretrage u njegovom
stanu nađene su tri ručne bombe, od kojih jedna pod krevetom a dvije
na prozoru.

Skroza Nikola, također u bjegstvu, još je jedan elemenat dostojan prve dvojice. Istragom je ustanovljeno da je on sigurno sudjelovao u podlom zločinu u Vodicama, a u njegovom je stanu nađena jedna sakrivena bomba.

Maras Ivan, pok. Sime, četvrti bjegunac za kojeg je ustanovljeno da je komunista. Nije običavao izbivati iz kuće, što su potvrdili njegovi ukućani. Datum njegovog bjegstva odgovara datumu zločina, iz čega matematski proizlazi da je u zločinu sudjelovao.

Skroza Milivoj iz Srime, ispalo je da je učenik načelnika Skroza Ante? Nakon krivičnog djela, iznenađen je dok je šetao krajinom s dosta sumnjivim izgledom. On se je trebao u to doba nalaziti kod kuće, jer je redarstveni sat već prošao. Činjenica da je naden vani odmah nakon događaja i da je pokušao bježati na zov karabinjera, elementi su koji ukazuju na to da se je osjećao krivim, međutim za vrijeme istrage karabinjera, kao i za vrijeme današnje rasprave, negirao je sve.

Antulov Ivan, opasan je komunista, koji je nekoliko puta odlazio u Srimu da sudjeluje na komunističkim sastancima, koji su se održavali u ovome poznatom subverzivnom centru. Već se dulje vremena ne zna za njega, a prilikom hapšenja bio je u bjegstvu, znajući naravno da će morati odgovarati pravdi za težak zločin, pokušavao je pobjeći pružajući energičan otpor karabinjerima, čime je omogućio bjegstvo jednog svog vjernog druga, kojega nikako nije htio kazati ime. Krivnja toga Antulova potpuno je sigurna.

Kursar Feđa je drugi poznati srimski komunista. Bio je u tjesnoj vezi s Antulovim, te su obojica bili nestali za izvjesno vrijeme. On je, kao i njegov dični prijatelj, pružio energičan otpor prilikom hapšenja, te je time omogućio bijeg jednog druga, kojega kasnije nije htio odati.

Jurić Ivan, pok. Vice, također je vrlo poanati i fanatični komunista, brat drugog komunista Ante, kome je pomogao u bjegstvu, te nije htio dati podatke o njemu. Za vrijeme rasprave je pjevušio i davao odgovore koji su sve drugo nego ono što bi mu moglo ići u prilog.

Bilan Sime je fanatični stari komunista, za kojega se čini da je u prošlosti sudjelovao u djelima sabotaze. To je opasan elemenat, koji je odmah nakon zločina iznenađen u kući, u dosta sumnjivom poslu. Kazao je da je potpuno nevin i da nije nikad imao oružja, ali je kod njega za vrijeme pretrage nađena jedna ručna bomba, zatim druga, što je u isto vrijeme dokaz i Bilanove neiskrenosti i njegove krivnje.

Udovičić Ante je komunista-intelektualac, donekle inteligentan i odrešit, te voli čist račun. Iz toga proizlazi da je zagriženi anti-Talijan i bjesomučni antifašista. Također proizlazi da poznaje ostale elemente koji su sudjelovali u gnusnoj zasjedi, ali koje da se neće moći pronaći. Pred karabinjerima je energično nijekao da ima kod sebe oružja, ali za vrijeme pretrage pronađene su tri ručne bombe, za koje nije mogao dati objašnjenje odakle potječu.

Grbelja Petar, sin Krste, još jedan prisutni komunista iz Srime, opasan elemenat. On je, znajući da je kriv, pošto je sigurno sudjelovao

u izvršenju zločina, pokušavao na svaki način da izbjegne hapšenje, i nije apsolutno htio dati nikakve podatke o jednoj vojničkoj pušci, koju je sigurno držao u vlastitom stanu.

Mijat Ante pok. Luke, još jedan između opasnih i zagriženih srimskih komunista. Za vrijeme ispitivanja tvrdio je karabinjerima da je potpuno nedužan, međutim za vrijeme kućne premetačine nađene su tri sakrivene ručne bombe, a osim toga nije apsolutno bio u stanju da precizira kako i gdje je proveo večer od 25. o. mj. kada se desio zločin.

Mijat Cvitko, evo još jedan krvoločni srimski komunista, koji je i dosada zadavao mnogo jada, pošto ga se nije moglo pronaći, i pomagao je bještvu dvaju drugova. Za vrijeme istrage, kao i na raspravi, ništa nije htio priznati, i nije apsolutno htio dati podatke o vojničkoj pušci koja je pronađena u njegovome stanu.

Skroza Jozo, sin Roka, ilegalac iz Srime, plodna zvijer u komunističkoj zemlji, a plod načelnikovog intenzivnog rada.

Razne kontradikcije u koje je upao, činjenica da nije mogao dokazati što je radio 25. o. mj., te nalaz jedne ručne bombe u njegovome stanu, dovoljni su elementi za dokazati njegovu punu odgovornost u zločinu.

Skroza Božo, pok. Tome, također iz Srime, prototip je divljeg i opasnog ilegalca. Uvijek se je bavio prljavim stvarima, dajući sklonište svojim drugovima istomišljenicima. Za vrijeme hapšenja, osjećajući se krivim i zbog teškog zlodjela, pokušavao je na sve načine, služeći se u prvom redu svojom nadnaravnom fizičkom snagom, da pobjegne karabinjerima.

Skroza Spiro, pok. Duje, iz Srime, je sigurno jedan od onih koji su sudjelovali u djelima sabotaze, oštetiši telegrafsku liniju Martinska—Vodice. To je jedan vrlo opasan tip: pomogao je pri bještvu jednog drugog opasnog komunista, i nije znao kazati kako je proveo večer od 25. o. mj.

Kursar Ante, komunista iz Sepurine osjetio je neodoljivu potrebu da ode u Srimu, prije nekog vremena, te da se tamo poveže sa spomenutom grupom tih famoznih ilegalaca i naravno da im pomogne u zajedničkim kriminalnim djelima, te nije isključeno da je sudjelovao i u zločinu od 25. o. mj. Znalo se da posjeduje jednu bombu, ali ju nije bilo moguće pronaći, pošto nije htio ništa priznati.

Jurić Martin, je jedan vrlo opasan element antireligioznih osjećaja. Ne može se kazati da je lično sudjelovao u zločinu protiv vojničke patrole u Vodicama, ali činjenica da je prekaljeni komunista i da je sudjelovao na svim ilegalnim lokalnim sastancima, ukazuje na to da je znao za zločin koji se je trebao izvršiti, za osobe koje su sudjelovale, kao što je poslije izvršenja zločina pomagao da se zamete svaki trag, što je više moguće.

Isto toliko možemo kazati za Sladojev Krešimira iz Vodica, studenta, koji je između ostalog održavao stalnu vezu s komunističkim ćelijama ostalih mjesta, ako ne i sa Zagrebom. Zbog istog stupnja odgovornosti, možemo gore navedenim optuženim još priključiti Paškov Antu, Cvitan Josipa i Mačukat Antu, koji su sva trojica dosta opasni elementi, te su sva trojica imali izvjestan udio u zločinu o kome je riječ.

Druga 4 optužena, Paškov Jere, Cvitan Ante, Alfirev Širne i Roca Josip, također su odgovorni, iako u manjoj mjeri, za izvršeni zločin.

Na kraju preostaju Frfin Ivan i Maras Krešimir, za koje se, iako su sigurno komunistički nastrojeni, ne može sigurno kazati da su odgovorni za djelo o kome je riječ, pošto ni nakon suočavanja ni nakon ispitivanja nije pronađen aiguran dokaz o njihovoj krivnji.

Pošto su pročitani i primijenjeni dekreti Njegove Ekscelencije Guvernera Dalmacije od 13/8/1941-XIX i od 11/10/1941-XIX, sud izjavljuje da su svi u rubriku upisani optuženi krivi za ono čime ih se tereti, osim Frfin Ivana pok. Nikole i Maras Krešimira pok. Šime, koji su oslobođeni zbog pomanjkanja dokaza, te osuđuje: Skroza Antu pok. Duje (u bjegstvu), Gulkrov Zvonimira (u bjegstvu), Skroza Nikolu pok. Ambroza (u bjegstvu), Maras Ivana pok. Siime (u bjegstvu), Skroza Milivoja pok. Ambroza, Antulov Ivana, sina Mate, Kursar Fedu, sina Henrika, Jurič Ivana pok. Vice, Bilan Siimu, sina Ivana, Udovičić Antu, sina Grge, Grbelja Petra, sina Krste, Mijat Antu pok. Luke, Mijat Cvitana, sina Blaža, Skroza Jozu, sina Roka, Skroza Božu pok. Tome, Skroza Spiru pok. Duje, na kaznu smrti strijeljanjem a: Kursar Ante, na kaznu zatvora u trajanju od trideset godina: Jurčev Martin, Sladojev Krešimir, Paškov Ante pok. Duje, Cvitan Josip i Mačukat Ante, na kaznu zatvora u trajanju od dvadeset godina.

Paškov Jeru, Cvitan Antu, Alfirev Šimu, na kaznu zatvora u trajanju od deset godina, a Roca Josipa pok. Petra, na kaznu zatvora u trajanju od dvije godine.

Predsjednik naređuje da se presuda odmah izvrši, te da se odmah puste ina slobodu Frfin Ivan i Maras Krešimir, ukoliko ih što drugo ne tereti.

Vodice, 29. listopada 1941-XIX

Sudac
1) Gosp. Vinceno Serentino
Gosp. Pietro Caruso

Predsjednik
General Gherardo Magaldi

Kancelar
Poruč. Gaetano Panniello

Ova je presuda definitivna
dana 29. listopada 1941-XIX

Vojni kancelar
Gaetano Panniello

Ova je presuda objavljena i izvješena na plakatu — dana 30/10/1941-XX

Vojni kancelar
Gaetano Panniello

BROJ 317

IZVJEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 29. LISTOPADA
1941. KOMANDI 2. ARMIJE O STRIJELJANJU RODOLJUBA
U VODICAMA¹

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1620.	Načelnik ureda za šifru: Prizia
---------------------	--	---------------------------------------

Pošiljalac: Komanda 6. armijskog korpusa
29/10. 41. u 19.30 sati
29/10. 41. u 24 sata

Naznačeno: Komandi 2. armije
i na znanje:
Guverneratu Dalmacije

Na uvid: Kab.

Predmet :

Bacanje bombi u Splitu. Osude i
izvršenje smrtnih kazni komunistima
i pobunjenicima. Operacije preko
granice.

7307/OP. — Saopćeno u 18 sati 29. listopada.

Sektor »Cacciatori delle Alpi« u Splitu, dana 28. nepoznate osobe
su bacile, na dva razna mjesta, dvije bombe, bez posljedica.²

Izvanredni sud Dalmacije, koji se danas sastao u Vodicama radi su-
đenja 28 optuženih koji su umiješani u napad na našu patrolu, izvršen 26.
iekućeg mj. o čemu je objavljeno pod br. 7159/OP. 16 osoba osuđeno na
smrt, od kojih se četvorica nalaze u ilegalnosti; 10 osuđeno na kaznu za-
tvora od dvije do trideset godina; 2 oslobođena.³ Strijeljanka izvršena da-
nas u 13 sati.

Sektor »Marche«: željeznički promet na pruzi Nikšić—Bileća, o če-
mu jučer objavljeno, ponovno uspostavljen.

Sektor »Bergamo«: izvršena izvidanja zone Glamoč—Livno.

General Dalmazzo

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
22/6, k. 541.

² Vidi objašnjenje 5 uz dok. br. 102.

³ Vidi dok. br. 316.

BROJ 318

IZVJEŠTAJ KARABINJERA U SPLITU OD 29. LISTOPADA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O BAČENIM BOMBAMA NA
TALJANSKE PATROLE U SPLITU¹

Dešifrirano : Otvoreno	Prispjeli telegram iz Splita Br. 1612	Načelnik ureda za šifru Prizia
---------------------------	---	--------------------------------------

Pošiljalac: Kr. karab. Split
29/10. 41. u 11.45 sati
Zadar, 29/10. 41. u 18 sati

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije

Na uvid: Jav. Sigur.
Kab.- SG.- Kr. karab.

Predmet :
Bacanje bombi na patrolu.

295/1. — Dana 28. tekućeg mj. u 17.45 sati, u Splitu, zona izvan centra, nepoznati je bacio bombu na mješovitu patrolu karabinjera i milicije.²

Nikakva ljudska ni materijalna šteta.

Druga bomba, također u zoni izvan centra, bačena je, bez posljedica, od nepoznate osobe na patrolu iz 51. pješadijskog puka.³

Izvršeno je nekoliko hapšenja radi utvrđivanja odgovornosti.

Isto dostavljeno Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Karabinjerski kapetan
Magliulo

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 23/6-1, k. 541.

¹ Vidi dok. br. 317.

BROJ 319

IZVJEŠTAJ KARABINJERSKE CETE U ŠIBENIKU OD 31. LISTOPADA
1941. PREDSEDNIKU IZVANREDNOG SUDA ZA DALMACIJU
O BACANJU BOMBE NA KARABINJERE U ŠIBENIKU¹

(Dokumenat T. 112 — Situacija u Šibeniku)

KOMANDA KARABINJERA UPRAVE DALMACIJE — ZADAR
Ceta u Šibeniku — IX mobilni bataljon

Šibenik, 31. X 1941-XX

.Br. protokola 403/3, razd. III

Predmet: Bacanje bombi u Šibeniku.

GOSP. PREDSEDNIKU IZVANREDNOG SUDA ZA DALMACIJU

Šibenik

27. o. mj. u 19.35 sati izvršen je novi teroristički pothvat u Šibeniku. Nepoznate osobe bacile su bombe i opalile nekoliko hitaca iz puške i pištolja na jedan kamion karabinjera, koji je stajao na trgu nedaleko postaje (centralne stanice). Lakše su ranjeni brigadir Berta Antonio i karabinjer Menon Marco iz XVI mobilnog bataljona.

Nekako u isto vrijeme u blizini vatrogasne kasarne data je uzbuna zbog hitaca iz revolvera kojima su pucala dva mladića i od kojih je dosta teško ranjen na dva mjesta po tijelu, mornar Galli Arrige.² Neki Šunko, koji, odmah nakon bacanja bombe, nije htio da stane kada su mu crne košulje vikale »stoj«, ubijen je.

Odmah su poduzete prve mjere predostrožnosti, te je uhapšeno oko 50 osoba, od kojih su neke puštene zbog pomanjkanja dokaza, dok su druge navedene zatvorene i predane Specijalnom sudu, zbog razloga navedenih za svakoga pojedinačno.

Za vrijeme hapšenja bačena je jedna druga bomba na karabinjersku patrolu, te je lako ranjen karabinjer Lana Angelo, također iz 16. bataljona.

Na različitim mjestima nadene su napuštene:

- a) Na jednom puteljku tri jugoslavenske bombe i vrećica baruta.
- b) Na jednoj stazi, koja vodi u šumu Šubićevac, tristo metara od kuća, nadena je jedna jugoslavenska torba za kruh, u kojoj se nalazilo 5 ručnih bombi, 10 šaržera mauser puške, vrećica baruta, jednake onoj drugoj i aspirini, te neki paketići.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske, Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 441, f. 1.

² 1° Vidi dok. br. 102, 103 i 353.

COMANDO CARABINIERE DEL GOVERNATORATO DELLA DALMAZIA - ZAR A
Compagnia di Sebenico - IX Battaglione Mobilitato

403/3 di prot. Div. III Sebenico li 31 Ottobre 1941-XI

OGGETTO: Lancio di Bombe in Sebenico.

AL SIG. PRESIDENTE DEL TRIBUNALE STRAORDINARIO PER LA
DALMAZIA. S E B E N I C O

Un nuovo gesto terroristico è stato compiuto in Sebenico la sera del 27 corrente alle ore 19.35. Alcuni sconosciuti hanno lanciato delle bombe e sparati vari colpi di fucile o di pistola contro un autocarro della Compagnia carabinieri, fermo, nel largo del mercato in prossimità dello spaccio della Best. Restava leggermente ferito il V. Brigadiere Costa Antonio ed il carabiniere Leon Marco del XVI battaglione Mobilitato.

Quasi contemporaneamente nel giardino della caserma dei pompieri il marinaio Jall' Arrigo veniva fatto segno a vari colpi di pistola da parte di due giovanotti sconosciuti rimasti feriti abbastanza gravemente in due parti del corpo. Un pannello di carta Junko che subito dopo il lancio non si era fermato all'intenzione di "lit" da parte di lanciatore è rimasto ucciso.

Immediatamente sono state iniziate le prime operazioni di rastrellamento che hanno portato al fermo di una cinquantina di persone, alcune delle quali sono state rilasciate per mancanza di elementi probatori, mentre le sottostate vengono denunziate in istato di arresto al Tribunale Straordinario, per motivi indicati nel elenco di ciascuno.

Durante i rastrellamenti di una bomba è stata lanciata contro una pattugliera di carabinieri-ignorasi da chi-ferendo leggermente il carabiniere Lana Angelo pure del XVI battaglione.

In varie località sono state trovate abbandonate:

- a - in un androne tre bombe jugoslave ed un sacchetto di polvere;
- b - in un sentiero che porta al bosco di Subicovaz, a trecento metri dall'abitato, un tascapane jugoslavo contenente cinque bombe a mano, 10 caricatori di fucile Mauser, un sacchetto di polvere uguale al precedente, compresse di pirina ed impacchi;
- c - In un cortile di una casa della città: due fucili Mauser con relative munizioni;
- d - In una strada di quei pressi due bombe jugoslave

Faksimil izvještaja karabinjerske čete u Šibeniku od 31. listopada 1941.
o bacanju bombe na karabinjere u Šibeniku

- c) U dvorištu jedne gradske kuće dvije mauser puške s municijom.
- d) U jednoj ulici, blizu onog mjesta, dvije jugoslavenske bombe.

o m i s s i s

14/ Skerlep Vladimir, pokojnog Rudolfa i Antonijete Zurić, rođen u Skradinu 10. travnja 1910. sa stanom u Šibeniku, u ulici Uboški dom, radnik električar u fabrici aluminija Lozovac, s dva sina na brizi.

Komunista od prije d sada je istih nazora, iako izbjegava manifestacije druži se sa subverzivnim elementima s kojima često dolazi u doticaj.

U krugu lozovačke fabrike poznati su njegovi osjećaji prema radnim drugovima koji simpatiziraju Italiju.

On je intimni prijatelj komuniste Ercega Miljenka, te je samo nakon inzistiranja priznao da ga poznaje.

Za vrijeme istrage bio je tvrdoglav i padao u kontradikcije.

Iz nepotvrđenih izvora se saznaje da je Skerlep, nekoliko dana prije nego što je ubijen fašista Scotton Antonio,¹ rekao da se porodica Scotton pravi važna, i da ako je majka željela svoga sina, da bez daljnega može staviti na njega križ.

o m i s s i s

Foruč. kr. karabinjera Ignazio Terranova
Komesar policije Dr. Rendina Pietro
Komandant sjev. Šibenika poruč. Carlo Tarini

Šef Gualtiero Orlisto
Šef Kr. k. Bungaro Giuseppe
pukovnik G. Sestilli

P. S. Vidi kolektivni fascikl Br. 2514, «Šibenik, bacanje bombe».

* Vidi dok. br. 85, 293, 295, 296 i 297.

BROJ 320

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG ISTRAŽNOG ODJELJENJA 107. LEGIJE
CRNIH KOŠULJA OD 31. LISTOPADA 1941. GOD. O NAPADU
NA TALIJANSKI KAMION U ŠIBENIKU¹

3. stud. 1941-XX

Strogo povjerljivo
Polit, istražno odjeljenje

DOBROVOLJNA MILICIJA JAVNE SIGURNOSTI
KOMANDA 107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA
»FRANCESCO RISMONDO«

Političko istražno odjeljenje
N 1473/B/6 prot.

Predmet: Teroristička djela u
Šibeniku

Opća registracija
prijema
Reg. 31. listop. 1941-XX
11489

Ekselenciji Guverneru Dalmacije

Zadar

Dostavljam vašoj Ekselenciji pojedinosti o terorističkim djelima izvršenim u Šibeniku 27 ov. mj. navečer.²

U 19.40 sati dogodile su se dvije eksplozije ručnih bombi jugoslav. proizvodnje protiv vojnog kamiona koji je bio zaustavljen na putu koji ide oko grada, pri ulazu na tržnicu, od kojih su komadići lako ranili dva ili tri vojnika. Bile su to dvije ručne defenzivne bombe jugoslav. proizvodnje, koje su prouzrokovale veliki plamen i jaku eksploziju sa zračnim pritiskom. Te dvije eksplozije nastale su u razmaku od nekoliko sekundi. One su prouzrokovale strašnu paniku među građanstvom koje se vraćalo kući, jer se približavao policijski sat. Naoružane patrole odmah su reagirale. Crne košulje, pod komandom podoficira, odmah su sa kr. karab.

0012-1, k. 542.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

² Vidi dok. br. 102, 103 i 319.

stale da pretražuju zonu vršeci zaustavljanja i hapšenja svih sumnjivih lica.

Pretražene su sve kuće u rejonu gdje je eksplozija nastala.

Dok je milicija blokirala sve uličice koje su se stjecale na mjesto atentata, iz jedne od tih uličica pojavio se čovjek, koji se na poziv da stane dao u bijeg i tako dao povoda jednoj crnoj košulji da intervenira i usmrti ga hicem iz karabina. Saobraćaj je obustavljen skoro za jedan sat, uz prekinuto puškaranje i prasak bombi od strane naših patrola. Po naredenju komandanta bataljona kr. karab. formirane su mješovite patrole od cr. košulja, karabinjera i vojnika koji su pratili do njihovih stanova mnoštvo građana, većim dijelom žena, koje su nagmule u javne lokale u momentu eksplozije. Zona je ponovno pretražena i uhapšeno je mnogo sumnjivih lica, oko pedesetak, među kojima su kod nekih nađene bombe i dinamit. Uzevši u obzir okolnosti pod kojima je izvršen atentat, shvatljivo je da treba pretpostaviti da je izvršen od građanskih elemenata koje treba potražiti među govornijim pristalicama hrvatskog nacionalnog pokreta u Šibeniku. Takva pretpostavka potkrijepljena je mjestom gdje je izvršen atentat, koje se može smatrati centrom grada, kao i vremenom kad je izvršen.

Povodom tih događaja policijski sat je određen ranije, u 18 sati. Situacija je ponovno postala normalna i mirna. Opravdano se vjeruje da je to terorističko djelo imalo demonstrativni cilj remećenja javnog poretka pred 28. listopada.

Određ cr. košulja sada radi u uskoj suradnji s kr. karab. oko održavanja javnog poretka. Patrola cr. košulja, pod komandom podoficira, stražarila je u noći između 17. i 28. ov. mj. oko tvornice »Dalmalienne«, gdje je navečer pokušano da se ošteti kićenje i ometu pripreme za svečanu proslavu godišnjice Pohoda na Rim. Oko 19.30 sati u jednoj lučkoj gostionici pojavila su se na ulazu jedno ili dva lica koja su pucala. Nekoliko vojnika mornar, milicije odvratilo je vatrom. Očito je da se htjelo gadati u crne košulje koje obično pohađaju tu gostionicu.

M. P.

BROJ 321

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG ISTRAŽNOG ODJELJENJA 107. LEGIJE
CRNIH KOŠULJA OD 31. LISTOPADA 1941. GOD. O PRIPREMAMA
GARNIZONA U ŠIBENIKU ZA BORBUTIV PARTIZANA NA
TERENU TRIBUNJA¹

Zadar, 31. listopada 1941-XX

107. legija crnih košulja
POLITIČKO ISTRAŽNO
10/B/6

Strogo povjerljivo
U. P. I

Povjerljiva obavijest

EKSELEN. GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

Dajem do znanja Vašoj Ekselendji da će, prema primljenim povjerljivim informacijama, noćas garnizon u Šibeniku izvršiti operaciju čišćenja u zoni Tribunj gdje izgleda da se nalaze naoružana protutalijanska lica koja bi pokušala izvršiti terorističke akcije na garnizon Vodice. Izgleda da ova naoružana lica pripadaju djelomično bjeguncima osuđenim na posljednjim procesima² i djelomično elementima iz drugih mjesta koji su se sakupili u mjestu Tribunj da bi se organizirali.

Propisuje se bjeguncima (smatra se da se radi od gore spomenutim licima) i događaj koji se je desio 30. navečer u jednoj kući u Bilicama, kad su šest ljudi naoružanih puškom i sa šljemovima provalili u kuću na kojoj je bila izvješena nacionalna zastava radi proslave »28. listopada«, skinuli je i odnijeli zajedno sa slikama kralja imperatora i Ducea, prije-teći smrću stanovnicima kuće ako ponovno izvjesje zastavu.³

M. P.

Konzul šef Političkog istražnog
odjeljenja
Ivan Scalchi

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 41/6, k. 541.

² Vidi dok. br. 316.

³ Vidi dok. br. 334.

BROJ 322

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 1. STUDENOG 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O SUKOBU KARABINJERA
I MILIŠIĆ IVANA U SOLINU¹

Dešifrirano : SR.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1678	Načelnik ureda za šifru Prizia
----------------------	---	--------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita

1/11.41. u 17.15 sati
Zadar, 1/11.41. u 24 sata

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije
Gl. inspekt. jav. sig.

Na uvid: Jav. sig.
Kab. karab.

Predmet :
Sukob sa snagama javnog reda

06371. — Jav. sig. — Kraljevski karabinjeri izvijestili da je oko 6 sati 24. prošlog mj. u predjelu »Gašpići« u Solinu (Split) patrola, sastavljena od 10 artiljeraca iz 2. grupe 1. artiljerijskog puka div. »Cacciatori delle Alpi«, 3 karabinjera i 2 finance, opkolila grupu kuća radi vršenja pretraživanja stanova u cilju sakupljanja oružja.

Odmah nakon što su otpočela pretraživanja, karabinjer Mantigli Elvino, koji je nadgledao vanjsku stranu jedne zgrade, naredio je nepoznatoj osobi koja je izišla iz kuće i brzo se udaljavalu da stane. Ta osoba, identificirana kao radnik Milišić Ivan, star 41 godinu,² mještalin, odgovorio je s 4 hica iz pištolja, ispaljena prema karabinjeru, ah su otišla u prazno. Karabinjer Mantigli i jedan artiljerac koji se nedaleko nalazio, odmah su odgovorili s više hitaca iz puške i pištolja, pucajući u Mihšić Ivana, koji je, zahvaljujući tamii, uspio da izčezne preko obližnjeg polja. Karabinjer Mantigli je zadobio lakšu ranu na nosu uslijed udara jedne krhotine od kamena.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 1/13-1, k. 543.
² Vidi napomenu 2 uz dok. br. 105.

BROJ 323

IZVJEŠTAJ KOMANDE 107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA
OD 1. STUDENOG 1941. GUVERNERU DALMACIJE O POLITIČKOJ
SITUACIJI U ŠIBENIKU POSLIJE IZVRŠENIH DIVERZANTSКИH
AKCIJA 27. LISTOPADA¹

Opća registracija
u dolasku
Reg. 4. stud. 1941.
Br. 11813

2

Zadar, 1. studenoga 1941.

Grb
Predsjedništvo ministarskog savjeta
Dobrovoljna Milicija za nac. sigurnost
Komanda 107. legije cr. koš.

Odjeljenje: Političko-istražno
Prot. br. 14 /B/6

Predmet: Politička situacija u Šibeniku

EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

Pozivajući se na dopis 10/B/6 od 31. listopada saopćavam Vašoj Ekselenciji slijedeća dalja obavještenja u pogledu hapšenja izvršenih u Šibeniku poslije poznatih terorističkih ispada od 27. listopada,³ kao i o reperkusijama u građanstvu.

Komanda vojnog garnizona naredila je da joj se rezultat istrage s odnosnim točkama optužbe dostave danas do 10 sati. Odmah zatim bit će sazvan Prijeki sud, jer pravda mora da bude brza i neumoljiva.

Među uhapšenim intelektualcima nalazi se upravnik Gradske bolnice u Šibeniku, dr Pasini, poznati simpatizer Engleza i protivnik Italije, koji je **na** podmucao način neprekidno vršio lukavu propagandu protiv Italije.

— Drugi uhapšeni intelektualac je poznati protivnik Italije, advokat **Stambuk**.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 4/13-1, k. 543.

² U gornjem desnom kutu sa strane rukom dopisano: Za Pasini Josipa vidjeti fasciklu br. 839/1941. — za Stambuka vidjeti fas. 773/1941.

³ Vidi dok. br. 102, 103, 319, 320 i 353.

Čvrst i odlučan stav naših organa vlasti, vijest o izvršenju smrtne kazne u Vodicama,⁴ brojna hapšenja u Šibeniku, stroge policijske mjere s policijskim satom u 18^h, imali su kao neminovnu posljedicu dobrotvorno reagiranje javnog mnijenja velikog dijela stanovništva, koje želi da živi mirno od svog rada, i koje na Italiju gleda kao na jednu naciju sposobnu da osigura neophodan mir.

Mnogi hrvatski nacionalisti vratili su se na anektirano područje razočarani, pošto su se uvjerali, boraveći duže ili kraće u Hrvatskoj, da ta, još uvijek mlada država, ne pruža neophodnu sigurnost i mir. Ovo uvjerenje stječu mnogi izgrađeni ljudi, koji se drže po strani od uobičajenih intriga lokalne politike. Tim više se pokazuje kao neophodno da se od strane intelektualci, koji su naši nepopravljivi protivnici.

Tako se može očekivati da se s ovim posljednjim procesom koji je u pripremi može zaključiti ova prva faza prilagodavanja sredine novom režimu i novoj kulturi.

U ovom procesu prodiranja mnogo se očekuje od Partije. Ona će se pridružiti Miliciji, koju za sada predstavlja tamo detaširani vod cr. koš. Mjesni organi civilne i vojne vlasti do sada su uvijek pohvaljivali i veoma cijenili djelatnost ovog voda.

M. P.

Načelnik političko-istražnog ureda
pukovnik
Ivan Scalchi

⁴ Vidi dok. br. 316.

BROJ 324

IZVJEŠTAJ 107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA OD 3. STUDENOG 1941.
GUVERNERU DALMACIJE O IZVEDENOJ AKCIJI ČIŠĆENJA U ZONI
TRIBUNJ I HAPŠENJU RODOLJUBA¹

107. Legija crnih košulja
POLITIČKO ISTRAŽNO
19/B/16

Zadar, 3. studenog 1941-XIX

Strogo povjerljivo
U. P. I.

Predmet: Politička situacija u Šibeniku

EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

U vezi povjerljive obavijesti o čemu akt br. 10/B/6 od 31. listopada² čast mi je javiti Vašoj Ekseleciji ishod operacija čišćenja izvršenih 1. tekućeg u 3 sata od strane jedinica vojske i Crnih košulja u mjestu Tribunj (Vodice).

Uhapšeno je 16 lica, među kojima nekoliko traženih. Na brdu Kamen pronađen je jedan bivši jugoslavenski puškomitraljez, koji je bio sakriven pod jednom ogradom.

Crne košulje pored toga što su bile angažirane u vodovima, djelovale su kao i tumači.

Vojne su se vlasti vrlo povoljno izrazile o načinu na koji Crne košulje vrše službu.

Nije još završeno u Šibeniku ispitivanje uhapšenika, o čemu je bila riječ u prošlom izvještaju. Naknadno će se javiti posljednje novosti.

(M. P.)

Konzul, šef Političko istražnog
odjeljenja
Ivan Scalchi

² Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 4/13-1, k. 543.
¹ Vidi dok. br. 321.

BROJ 325

IZVJEŠTAJ KOMANDE 107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA
OD 8. STUDENOGA 1941. GUVERNERU DALMACIJE
O SUBVERZIVNOJ AKTIVNOSTI U SPLITU¹

Predsjedništvo Ministarskog savjeta
DOBROVOLJAČKA MILICIJA
NACIONALNE SIGURNOSTI
Komanda 107. legije CC. NN.

Zadar, 8. studenog 1941-XIX

Ured: POLITIČKO ISTRAŽIVANJE
Hr. prot. 47/B/6

Predmet: Subverzivna aktivnost u Splitu

Ekselenciji GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

i na znanje:

GLAVNOJ KOMANDI M. V. S. N. (polic. služba)

Rim

Obavještavam Vašu Ekselenciju da je za vrijeme policijskog sata 6. na 7. tekućeg mj. subverzivna aktivnost u Splitu konkretno izražena u natpisima po zidovima kuća u više dijelova grada. Ti natpisi imali su subverzivno propagandni karakter, nikakvog traga o autorima.

Na večer 6. tekućeg mj. na ranžirnoj željezničkoj stanici u Splitu zapaljen je jedan vagon u kome se nalazio vojni materijal. Ni za ovaj akt sabotaže nema traga o autoru.²

U jutro 7. u radnji nekog Tursića, po profesiji bojadisar, naden je jedan ciklostil s brojnim primjercima subverzivnih letaka, više-manje skorašnjih.³

Konzul, šef Ureda polit. istraživanja
Ivan Scalchi

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 10/13-1, k. 543.

² Vidi dok. br. 112.

³ Odnosi se na tehniku PK KPH za Dalmaciju u kojoj je radio Tursić Ivan. (Vidi napomenu 38 uz dok. br. 131, dok. br. 326 i 336).

BROJ 326

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 8. STUDENOG 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O PRONALAZENJU KOMUNISTIČKE
TEHNIKE U SPLITU I HAPŠENJU RODOLJUBA¹

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 1794.	Načelnik ureda za šifru Prizia
---------------------	--	--------------------------------------

Posiljalac: Prefekt Splita

8/11. 41. u 20 sati
Zadar, 9/11. 41. u 12 sati

Naznačeno: Guvernatoratu Dalmacije
Gl. inspektoru Jav. sig.

Na uvid: Jav. sig.
Kab. — SG. — Kr. karab.

Predmet :

Pronalaženja materijala komunističke
propagande — hapšenje Tursića.

06879. Jav. sig. — Pozivajući se na sadržaj telegrama br. 068841 od 7. tekućeg mj., koji se odnosi na raspačavanje komunističkih letaka, štampanih na ciklostilu na talijanskom i hrvatskom jeziku, saopćava se da je poduzimanje posebnih policijskih službi određenih u tu svrhu, noću na 7. tekućeg mj. od strane patrole vojnika, koja je nadgledala zonu ulice Girila i Metoda, primijećeno lepršanje letaka koji su dolazili iz zgrade u navedenoj ulici. Intervencijom mjesne Kvesture, poslije brojnih pretraživanja stanova u navedenoj zoni, uspjelo se — pozadi radnje jednog bojadisara namještaja, Tursić Ivana iz Cerknica, star 40 godina, pronaći, vješto sakriveno, jedan ciklostil kome sasvim odgovaraju nadeni komunistički leci, jedna pisaa mašina, nekoliko subverzivnih letaka, identičnih onima koji su zaplijenjeni prethodne večeri, kao i jedan kist sa posudom boje, identične onoj koja je upotrebljena za subverzivne natpise i crteže po zidovima.²

Drugi led su pronađeni u stanu samog Tursića, koji je uhapšen, zajedno s bratom Franom i drugih 19 osoba, za koje je ustanovljeno da su posjećivali njegovu radionicu.

Rezerviram se.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br. 12/14-20, k. 543.

² Vidi napomenu br. 38 uz dok. br. 131, dok. br. 325 i 336.

BROJ 327

IZVJEŠTAJ KOMANDE 2. ARMIJE OD 8. STUDENOG 1941.
GENERALŠTABU KOPNE NE VOJSKE O SVE ČEŠĆIM NAPADIMA
PARTIZANA NA ŽELJEZNIČKE I OSTALE SAOBRAĆAJNICE
S MOLBOM DA SE ARMIJI ŠTO HITNIJE UPUTE OBEĆANA
POJAČANJA¹

Hitno V. P. 10, 8. studenog 1941-XX

13 A

1

KOMANDA 2. ARMIJE
Operativno odjeljenje

Br. prot. 11943

Predmet: Jedinice za pojačanje.

GENERALŠTABU KR. VOJSKE
Operativno odjeljenje

Vojna pošta br. 9

Učestala razbojništva koja posljednjih dana vrše grupe ustanika-komunista na raznim sektorima prostrane teritorije Armije nalažu da se pojača nadzor na svim prometnim linijama.

Ustanički napadi bili su upravljani: na putničke i teretne vlakove na željezničkim prugama Rijeka—Split i Metković—Dubrovnik; na auto-transporte za snabdijevanje nekih garnizona udaljenih od pruga; na civilna i vojna kola na putovima otvorenim za promet.

Porast razbojništva je posljedica:

— pojačane komunističke infiltracije među ustanicima u zavisnosti od našeg odobravanja hrvatske politike na teritorijima III zone i od reperkusija koje sam predvidio i o kojima sam već javio;

— elementarnih životnih optreba samih ustaničkih grupa.

I doista, postepeno nestajanje zaliha hrane, oružja i municije kojom su bili snabdjeveni, obilan snijeg koji je pao na čitavu teritoriju, jaka hladnoća i nedostatak skloništa i odjeće, potiskujući bande s planina prema ravnicima, nagone ih na napade i pljačku kako bi se snabdijevali onim što im nedostaje.

U takvoj situaciji smatra se da su mogući sve češći napadi na željezničke konvoje a naročito na transporte hrane, a isto tako nisu isključeni

1/1, k. 257.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br.

ni česti napadi na sredstva za vezu i snabdijevanje običnim putem, tim prije što će smanjena prohodnost putova uslijed snijega ograničiti promet na određene putove koji će stoga poprimiti obilježja nužnog prolaza.

Nadzor koji se sada vrši na 812 km željezničke pruge na teritoriji Armije angažira već 11.500 ljudi; nadzor na običnim putovima ograničen je na pokretne patrole različite jačine, već prema sredini.

Izložena situacija nalaže:

- 5a se pojačaju utvrđeni položaji i pokretne patrole duž pruge;
- da se odredi odgovarajuća pratnja svim putničkim i teretnim vlakovima;
- isto tako da se dodijeli pratnja i konvojima koji idu običnim putem.

Hladnoća i nevrjeme nalažu sa svoje strane naglašenije smjenjivanje među jedinicama određenim za službu nadzora i pratnje, kako bi se češćim odmaranjem smanjile nevolje koje donosi ovo godišnje doba.

Potčinjene velike jedinice, svakodnevno angažirane u operacijama čišćenja, već učestvuju svim raspoloživim snagama u navedenim službama nadzora, odlučujući čak i redovne smjene vanrednih odsustava i odobrenja za odsustva radi sjetve.

Dodjeljivanje garnizonskih trupa koje će ih smijeniti u spomenutim teškim službama ima karakter apsolutne hitnosti.

Ekselencija Načelnik Generalštaba nedavno je najavio da će mi dodijeliti 7-8 garnizonskih četa i 8 grupa konjičkih eskadrona. Molim Vas naredite da se ove jedinice za pojačanje upute Armiji čim budu spremne.²

Ovom prilikom molim da se uredi i to da one stignu na lice mjesta snabdjevene svim oružjem (puškomitraljezima i mitraljezima) koje predstavlja dotaciju jedinice, kao i individualnom zimskom odjećom, jer je i jedno i drugo zaista neophodno za osiguranje efikasnosti službe koju će ti odredi morati da vrše.

Komandant Armije
general
V. Ambrosio

² Dopisom br. 18550 od 17. studenog 1941. Generalštab je obavijestio Komandu 2. armije da je u toku formiranje 6 grupa eskadrona konjice (bez konja) i 8 posadnih četa, namijenjenih toj armiji. I tražio da se saopći odredište tih jedinica. Aktom br. 12667 od 22. studenog Komanda 2. armije izvijestila je da navedene jedinice dodjeljuje 5. i 6. armijskom korpusu 1. da ih treba uputiti u sljedeća mjesta: u Fužine (Delnice), Ogulin, Gospić i Split po jednu grupu eskadrona konjice, u Knin dvije grupe eskadrona konjice, u Karlovac, Ogulin, Biću (Bihać), Split, Šibenik, Dubrovnik po jednu posadnu četu i u Gospić dvije posadne čete. Međutim, time ovo pitanje nije riješeno: 19. studenog, 5. 15. i 24. prosinca zahtjevi Komande 2. armije za pojačanjima bit će povećani (vidi Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 2/1, 4/1, 6/1, 9/1, 2/5 i 14/6, k. 257).

BROJ 328

OBAVJEŠTENJE KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA
OD 10. STUDENOG 1941. GUVERNERU DALMACIJE O NAVODNOM
ZAJEDNIČKOM SASTANKU PREDSTAVNIKA BIVŠIH GRAĐANSKIH
STRANAKA I KOMUNISTA U SPLITU¹

Povjerljivo

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA
Štab — Obavještajni odsjek

Br. Piot. 4117/1

V. P. 39, 10. studenog 1941.

Predmet: Komunistička aktivnost

EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

EKSELENCIJI PREFEKTU

Splita

Dobijeno je obavještenje, iz vjerodostojnog izvora, da su rukovodioci bivšeg jugoslavenskog komunističkog pokreta, sada nastanjeni u Dalmaciji, bilo prije petnaestak dana ili manje, bilo početkom rujna, organizirali sastanak svih rukovodilaca bivših jugoslavenskih građanskih stranaka, koji su sada nastanjeni u Dalmaciji.² Cilj sastanka je, navodno, bio: ▶Ostvarivanje suradnje raznih struja radi što potpunijeg djelovanja protiv Italije.

U razgovorima su učestvovali, mada se — barem prividno — nisu pridružili prijedlogu komunista:

U ime stranke Dr Mačeka:

Paško Kaliterna (trgovac)³
Mladineo (industrijalac)⁴
Tartalja;

U ime Seljačke demokratske partije:

Dr Leontić Ljubo⁵
Nani;

¹ Snimak originalnog dokumenta (tipkan na pisaćem stroju) u Mikroteci VN, arhiva talijanska, SUP — Split, film 1/494.

² Vidi dok. br. 56 i 77.

³ Vidi objašnjenje 10 uz dok. br. 77.

⁴ Vidi objašnjenje 21 uz dok. br. 56.

⁵ Bivši prvak SDS, uoči kapitulacije Italije, bio je potpredsjednik NOO Split, a po kapitulaciji Italije došao je u partizane i postao član ZAVNOH-a i AVNOJ-a.

U ime Jugoslavenske radikalne zajednice (Stojadinović) :

Dr Mirko Buić (bivši ministar i ban)⁶

Dr Vlado Matošić

Dr Mimica;⁷

U ime Jugoslavenske nacionalne partije:

Dr Andelinović Danko.

Smatram da ova informacija može da predstavlja koristan trag za pojedinačno utvrđivanje rukovodilaca mjesne komunističke organizacije

Komandant Armijskog korpusa

general

R. Dalmazzo

⁶ Vidi objašnjenje 19 uz dok. br. 56.

⁷ Dr Tomo Mimica (vidi objašnjenje 18 uz dok. br. 77)

BROJ 329

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 11. STUDENOG 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O PODMETNUTOM POŽARU
U ŽELJEZNIČKOM VAGONU NATOVARENIM SIJENOM NA
PRISTANIŠTU U SPLITU¹

KR. PEFKTURA SPLITA
Po vj erlji vo-Preporučeno

Br. 06930 Odjel: Jav. sig. Split, 11. studenog 1941/XIX

Predmet: Požar na jednom željezničkom
vagonu natovarenim sijenom

GUVERNATORATU DALMACIJE
(Kabinet)

Zadar

GLAVNOJ UPRAVI JAV. SIG.
VLADE DALMACIJE

Zadar

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
(Kabinet)

Rim

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
GL. UPRAVI JAV. SIG.
Odjel za opće povj. poslove

Rim

Unutrašnja sekcija Kr. karabinjera javlja da se 6. tekućeg mj. oku
15.50 sati na pomorskom pristaništu razvio požar na jednom željezničkom
vagonu, natovarenim sijenom, vlasništvo vojne administracije.²
Požar, koji je odmah ukroćen, proizveo je veoma malu štetu.
Radi se o zlonamjernom požaru.

Prefekt
Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
497-1, k. 541.

² Vidi objašnjenje 19 uz dok. br. 111 i dok. br. 325.

BROJ 330

MUSSOLINIJEVA DEPESA OD 11. STUDENOG 1941. GUVERNERU DALMACIJE DA LICA UHAPŠENA POVODOM NAPADA NA ODRED DIVIZIJE »CACCIATORI DELLE ALPI« TREBA SMATRATI TAOCIMA¹

Dešifrirano od AP	Telegram u dolasku iz Rima Br. 1827	Sef Odjeljenja sifre Pricia
----------------------	--	-----------------------------------

Pošiljalac:

Ministarstvo unutrašnjih poslova

11. 11. 41. sati 13.30
Zadar, 11. 11. 41. sati 19

Guverneru Bastianiniju

Oznaka: J. B.

Predmet :

Na uvid: G. Kab.

Taoci.

83670. Sve uhapšene priiikom napada na odred »Cacciatori dele Alpi« treba smatrati taocima, dok krivce treba odmah izvesti pred Izvanredni sud.²

Mussolini

¹ Original prijemne depese (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 42/6, k. 541.

² Riječ je o napadu izvršenom u Splitu 9. studenog 1941. (vidi objašnjenje 17 uz dok. br. III i objašnjenje 4 uz dok. br. 112). Tom prilikom, u okolici mjesta gdje je napad izvršen, uhapšena su 143 osumnjičena lica (vidi dok. br. 338). Jedanaestog studenog 1941. grof Ciano, ministar vanjskih poslova Italije, u svom dnevniku je zabilježio: "U zemlji i kod Ducea još uvijek uzbuđenje i potištenost zbog svega što se desilo. Mussolini je ogoren do krajnjih granica i osvećuje se splitskim Hrvatima koji bacaju bombe na naše vojnike. Kaže: »Odsad ću i ja uzimati taoce. Naredio sam da za svakog ranjenog Talijana strijeljaju dvojicu Hrvata, a za svakog ubijenog dvadeset. Ali, to neće učiniti.« (Dnevnik grofa Ciana, Zagreb 1948, str. 279).

BROJ 331

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG ISTRAŽNOG ODJELJENJA 107. LEGIJE
OD 12. STUDENOG 1941. GOD. O SUKOBU TALIJANSKE PATROLE
S NAORUŽANIM LICIMA U SPLITU¹

Opća registracija
Prijema
Registrirano 13. studenog 1941-XX
13015

107. legija
POLITIČKO ISTRAŽNO
55/B/6

Zadar, 12. studenog 1941-XX
Strogo povjerljivo
U. P. I.

Prevratnička aktivnost u Splitu
EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

i na znanje:

GLAVNOJ KOMANDI M. V. S. N.² (Politička služba) Rim

Dajem do znanja Vašoj Ekselenciji da je jučer, 11. tekućeg, oko 15.30 sati, u ulici »li. puka« u Splitu, jedna patrola, sastavljena od jednog karabinjera i od dvije crne košulje, naišla na dva sumnjiva lica koja su pokušala oprezno da se približe jednoj gomili kamenja. Jedna crna košulja iz patrole, kod kojeg je ponašanje spomenutih lica izazvalo sumnju, pošao im je u susret da bi ih pitao za razjašnjenje i da bi im pregledao lične dokumente. Ovi su počeli da bježe, na što je legionar bacio jednu bombu koja ih nije dostigla. Bjegunci su na to odgovorili s dva pucnja iz pištolja koji nisu pogodili cilj.

Usprkos reakcije ovih lica, patrola je uspjela da uhapsi jednog.

Pod gomilom kamenja prema kojoj su išla ova lica pronađena je jedna bivša jugoslavenska bomba.

Javit će se potankosti čim stignu vijesti iz Splita.

M. P.³

Konzul, šef Političko-istražnog
odjeljenja
Ivan Scalchi

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 11/13-1, k. 543.

² Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale (Dobrovoljačka milicija za nacionalnu sigurnost).

³ Okrugli pečat: Komanda 107. legije Dobrovoljačke milicije za javnu sigurnost.

BROJ 332

ODLUKA GUVERNERA DALMACIJE O PRESTANKU RADA
IZVANREDNOG VOJNOG SUDA ZA DALMACIJU OD 13. STUDENOG
1941. JER JE 24. LISTOPADA USTANOVLJEN SPECIJALNI SUD
ZA DALMACIJU¹

GUVERNER DALMACIJE

Zadar, (13. studeni 1941.)

Velikom of. III r. GHERARDO MAGALDI,
brigadni general, komandant vojnog garnizona

u Š i b e n i k u

Gospodine generale,

Izvanredni sud, kojeg su mi posebni i privremeni zahtjevi javnog reda, Vama poznati, nalagali da ga hitno formiram,² sada je zamijenjen Specijalnim sudom za Dalmaciju,³ pravim organom adekvatnim normalnim uvjetima života zemlje, koji stoga ima trajni karakter.

Stoga, Vi, a s Vama i suci Vaši suradnici, prestanite obavljati visoke funkcije koje su Vam bile povjerene.

U uvjetima posebno delikatnim i ne lakim, u kojima je morao da djeluje, sud — pod Vašim mudrim rukovođenjem — ispunio je svoj zadatak, s čvrstinom i nepopustljivošću u najvećem smislu pravde. Zbog čega želim izraziti Vama i Vašim suradnicima moje puno zadovoljstvo, i molim Vas da ova moja osjećanja stavite do znanja sucima Prvim Seniorima, Vincenzu Serentinu i Pietru Carusu. Mnogo poštovani generale, primite izraze mog posebnog poštovanja i moje najprijateljskije pozdrave.

Bastianini, v. r.

¹ Snimak originala (tipkanog na pisačem stroju) u Mikroteci VII. arhiva talijanska.
SUP — Split, film 2377—378.
² Vidi dok. br. 292.
³ Vidi dok. br. 333.

BROJ 333

ODLUKA GUVERNERA DALMACIJE OD 13. STUDENOG 1941.
O SASTAVU SPECIJALNOG SUDA ZA DALMACIJU¹

Odluka 13. studenoga 1941-XX.

Sastav Specijalnog suda za Dalmaciju²

GUVERNER DALMACIJE

Vidjevši čl. 11 Obznane Ducea Fašizma, Prvog Maršala Carstva, Komandanta trupa koje operiraju na svim frontovima, od 24. listopada 1941-XIX, objelodanjene u »Gazzetta Ufficiale« Kraljevine od 28. listopada 1941-XX

ODLUČUJE:

Cl. 1

Pozivlju se da uđu u Specijalni sud ustanovljen Obznanom od 24. listopada 1941. kod Dalmatinske Vlade slijedeći oficiri s funkcijama za svakog od njih naznačenim:

Rezervni divizijski general Maggiora Vergano Ernesto, Pretsjednik
Brigadni general M.V.S.N.-e³ De Castiglioni Massimo, sudac
Pukovnik M.V.S.N.-e De Vecchis Ennio, sudac
Potpukovnik M.V.S.N.-e Beliosi Luigi, sudac
Potpukovnik M.V.S.N.-e Duranti Azelio, sudac
Major De Vecchi Pietro, sudac.

Cl. 2

Javno tužilaštvo pri Specijalnom sudu navedenom u prethodnom članu konstituira se ovako:

Sudski Generalmajor Meranghini Umberto, Vojni Prokurator Kralja cara
Pukovnik Vitale Vittorio, Vojni Viceprokurator Kralja Cara
Potpukovnik Mastroianni, Vittorio, Zamjenik Vojnog Prokuratora Kralja Cara.
Kapetan Piaggio Giovanni, Zamjenik Vojnog Prokuratora Kralja Cara.

¹ Odluka je objavljena u Službenom listu Guvernerata Dalmacije (na talijanskom i hrvatskosrpskom jeziku) god. I, br. 9, od 15. XI 1941, na str. 22.

² Do tada je djelovao Izvanredni sud za Dalmaciju (vidi dok. br. 332).

³ Do tada je djelovao Izvanredni sud za Dalmaciju (vidi dok. br. 332).
³ Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale (Dobrovoljačka milicija za nacionalnu sigurnost).

DECRETO 13 novembre 1941-XX.

Composizione del Tribunale speciale della Dalmazia.

IL GOVERNATORE DELLA DALMAZIA

Visto l'art. 11 del Bando del DUCE del Fascismo, Primo Maresciallo dell'Impero, Comandante delle Truppe operanti su tutte le fronti, del 24 ottobre 1941-XIX, pubblicato nella « Gazzetta Ufficiale » del 28 ottobre 1941-XX

DECRETA:

Art. 1

Sono chiamati a fare parte del Tribunale speciale istituito con il Bando del 24 ottobre 1941 presso il Governo della Dalmazia i seguenti ufficiali con le funzioni per ciascuno di essi indicate:

Generale di divisione nella riserva Maggiore Vergano Ernesto, Presidente
Console Gen. della M.V.S.N. De Castiglioni Massimo, giudice

Console della M.V.S.N. De Vecchis Ennio, giudice
Primo Seniore della M.V.S.N. Bellosi Luigi, giudice
Primo Seniore della M.V.S.N. Duranti Azelio, giudice
Maggiore De Vecchi Pietro, giudice.

Art. 2

L'Ufficio del Pubblico Ministero presso il Tribunale speciale indicato nell'articolo precedente è così costituito:

Magg. Gen. della Giust. Militare Meranghini Umberto, Procuratore Mil. del Re Imperatore
Colonnello Vitale Vittorio, Vice Procuratore Militare del Re Imperatore
Tenente Colonnello Mastroianni Ottavio, Sost. Proc. Milit. del Re Imperatore
Capitano Piaggio Giovanni, Sost. Proc. Milit. del Re Imperatore

Art. 3

Il Maggiore Villacci Edoardo è nominato giudice istruttore del Tribunale speciale indicato nell'art. 1.

Art. 4

Il Maggiore Russo Tommaso è nominato cancelliere capo del Tribunale speciale indicato nell'art. 1.

Art. 5

Il Tribunale speciale indicato nell'art. 1 ha sede in Zara.

Quando esigenze di servizio o ragioni di opportunità lo richiedano, il presidente, su domanda del Pubblico Ministero, può ordinare, con decreto, che il dibattimento si svolga in luogo diverso da quello dove ha sede il Tribunale.

Il decreto non è soggetto a impugnazione.
Dalla Residenza del Governatore
Zara, il 13 novembre 1941-XX.

ODLUKA 13 studenoga 1941-XX.

Sastav Specijalnog suda za Dalmaciju.

GUVERNER DALMACIJE

Vidjevši čl. 11 Obznane DUCE-A Fašizma, Prvog Maršala Carstva, Komandanta trupa koje operišu na svim frontovima, od 24 listopada 1941-XIX, objelodanjene u « Gazzetta Ufficiale » Kraljevine od 28 listopada 1941-XX

ODLUČUJE:

Čl. 1

Pozivlju se da udu u Specijalni sud ustanovljen Obznanom od 24 listopada 1941 kod Dalmatinske Vlade slijedeći oficiri sa funkcijama za svakoga od njih naznačenim:

Rezervni divizijski general Maggiore Vergano Ernesto, Pretsjednik
Brigadni general M.V.S.N.-e De Castiglioni Massimo, sudac

Pukovnik M.V.S.N.-e De Vecchis Ennio, sudac
Potpukovnik M.V.S.N.-e Bellosi Luigi, sudac
Potpukovnik M.V.S.N.-e Duranti Azelio, sudac
Major De Vecchi Pietro, sadac.

Čl. 2

Javno tužništvo pri Specijalnom sudu navedenom u prethodnom članu konstituše se ovako:

Sudski Generalmajor Meranghini Umberto, Vojni Prokurator Kralja Cara
Pukovnik Vitale Vittorio, Vojni Viceprokurator Kralja Cara
Potpukovnik Mastroianni Vittorio, Zamjenik Vojnog Prokuratora Kralja Cara.
Kapetan Piaggio Giovanni, Zamjenik Vojnog Prokuratora Kralja Cara.

Čl. 3

Imenuje se Major Villacci Edoardo za istražnog suda Specijalnog suda navedenog u čl. 1.

Čl. 4

Imenuje se Major Russo Tommaso za šefa kancelarije Specijalnog suda navedenog u čl. 1.

Čl. 5

Specijalni sud naveden u čl. 1, ima sjedište u Zara.

Kad potreba službe ili razlozi oportuniteta to zahtijevaju, Pretsjednik može, na traženje Javnog tužioca, dekretom narediti da se rasprava održi i u mjestu izvan sjedišta Suda.

Dekret nije podvrgnut pobijanju pravnim lijekom.
Iz Rezidencije Guvernera
Zara, 13 studenoga 1941-XX.

Faksimil Službenog lista s odlukom o sastavu Specijalnog suda za Dalmaciju

Cl. 3.

Imenuje se Major Villacci Edorado za istražnog suca Specijalnog suda navedenog u čl. 1.

Cl. 4

Imenuje se Major Russo Tommaso za šefa kancelarije Specijalnog suda navedenog u čl. 1.

Cl. 5.

Specijalni sud naveden u čl. 1, ima sjedište u Zara.
Kad potreba službe ili razlozi oportuniteta to zahtijevaju, Pretsjednik može, na traženje Javnog tužioca, dekretom narediti da se rasprava održi i u mjestu izvan sjedišta Suda.

Dekret nije podvrgnut pobijanju pravnim lijekom.
Iz Rezidencije Guvernera

Zara, 13. studenog 1941-XX.

BROJ 334

IZVJEŠTAJ KOMANDE KRALJEVIH KARABINJERA DALMACIJE
OD 14. STUDENOG 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O AKCIJI
ČIŠĆENJA U ZONI TRIBUNJ¹

Prijemni pečat
GUVERNATORAT DALMACIJE
14. nov. 1941-XX

KOMANDA KR. KARABINJERA DALMACIJE

Prot. br. 86/21 — II odjelj. Zadar, 14. studenog 1941-XX

Predmet: Čišćenje u zoni Tribunj (Šibenik).

GUVERNATORATU DALMACIJE
Kabinet

Z a d a r

GUVERNATORATU DALMACIJE
Glavna uprava policije

Z a d a r

Veza izvještaj Komande 107. Legije cr. koš. — Političko-istražni ured
br. 10/B/6 od 31. listopada.

Cilj operacije čišćenja bio je općeg karaktera i ona nije izvršena
zbog straha od napada tobožnjeg oružanog ljudstva na vojnu posadu
Vodica.

Rezultati su potvrdili nepostojanje oružanog ljudstva.

Oštećenje talijanske zastave nije izvršilo šest ljudi naoružanih pu-
škom i snabdjevenih šljemovima, već samo bjegunac Slavica Paško, koji
je ujutru 29. (a ne 30.) listopada ušao u stan nekog Kalik Spire iz Bilica
(Šibenik), i pošto je — prethodno bio ispalio jedan revolverski hitac na
zastavu istaknutu na terasi, uzeo je i odnio sobom.²

On nije ponio slike Cara i Ducea, niti je zaprijetio da će ubiti Kali-
ka i njegove ukućane, ukoliko ponovo budu istakli zastavu.

(M.P.)

Komandant Kr. karab. Dalmacije
pukovnik
Giuseppe Butti

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
41/6-3, k. 241.

² Vidi dok. br. 321.

BROJ 335

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 17. STUDENOG 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE I MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH
POSLOVA DA JE U MJESNOJ BOLNICI PODLEGAO RANAMA
KOMUNISTA VELJKO NEŠKOVČIN¹

KR. PREFEKTURA SPLITA

Povjerljivo — Preporučeno — Hitno

Br. 07014 Odjel. Jav. sig. Split, 17. studenog 1941-XX

Predmet :

Atentat bombama protiv pješadijske
jedinice i vojne glazbe.

GUVERNATORATU DALMACIJE — Kabinet Zadar

GLAVNOJ UPRAVI POLICIJE PRI
GUVERNATORATU DALMACIJE Zadar

i na znanje:

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH — Kabinet Rim

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH
Gl. uprava jav. sig. Rim

Nadovezujući se na telegrafsko obavještenje od 9. tekućeg mj. izvještava se da je 13. ovog mj. u 18.30 sati, u mjesnoj bolnici, u koju je bio sklonjen, preminuo Neškovič Veljko, pok. Dimitra i pok. Parković Marije, rođen u Splitu 18. listopada 1915. ovdje nastanjen, mehaničar.

Naprijed imenovani, koji je bio ranjen iz vatrene oružja, na večer kad su bačene bombe na glazbu divizije »Cacciatori delle Alpi«² na osnovu utvrđenog proizlazi da je bio jedan fanatični komunist, za kojim je tragala ova kvestura, jer je osobno bio odgovoran za dvostruki pokušaj ubojstva dva agenta javne sigurnosti, u srpnju ove godine, zbog čega je i uhapšen.

Ozbiljne sumnje navode na to da je Neškovič Veljko bio jedan od autora atentata.

P r e f e k t
Paolo Zerbino

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 22/13-1, k. 543.

² Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 330 i 338.

BROJ 336

**BRZOJAV GUVERNERA DALMACIJE OD 20. STUDENOG 1941.
PREFEKTU SPLITA U KOME IZRAŽAVA ZAHVALNOST I ODAJE
PRIZNANJE POLICIJI ZA POSTIGNUTI USPJEH U OTKRIVANJU
KOMUNISTIČKE TEHNIKE U SPLITU¹**

GUVERNATORAT DALMACIJE

Šifrirani telegram

Poslato 20. studenog 1941-XX

P R E F E K T U S P L I T A

Br. 82. Jav. sig. / 12431 i 06879 Jav. sig. od osmog tekućeg mj. Sa-
znajući, s dimutim osjećajem zadovoljstva, za operacije službi te kvestu-
re, u cilju identificiranja i hapšenja odgovornih za štampanje i raspača-
vanje letaka, kao i zapljenu materijala za reproduciranje subverzivnih
natpisa,² molim da prenesete moju zahvalnost angažiranim funkcioneri-
ma i agentima i da se konkretiziraju odgovarajući prijedlozi. Naklonost
funkcionerima i agentima, zaista dostojnim značajne službe.

Guverner

Bastianini

¹Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.
12/14-17, k. 543.

²Vidi primjedbu 38 uz dok. br. 131.

BROJ 337

**IZVJEŠTAJ O POLITIČKOJ SITUACIJI I AKCIJAMA KOMUNISTA
U ZADARSKOM I ŠIBENSKOM KOTARU U VREMENU
DO 20. STUDENOG 1941. GODINE¹**

C. D. 20. studenoga 1941-XX
06759

GLAVNA DIREKCIJA POLICIJE
GUVERNATORATA DALMACIJE

Zadar

Izveštaj o političkoj situaciji i javnom redu od 1. srpnja do 20. studenog 1941-XX.

Rješavajući telegrafsko naređenje br. 2148 od 9. tekućeg, izvještava se da u vezi političke situacije u staroj provinciji Zadar nema ničeg naročitog i da je normalna.

Ovdje ne postoje prevratničke organizacije, niti elementi sposobni da razviju ma kakvu štetnu djelatnost ili propagandu.

U Zadru nije se za sada pojavila nikakva prevratnička djelatnost ili narušavanje javnog poretka, gdje su prevratnički elementi u vrlo ograničenom broju.

Prevratnička i antifašistička djelatnost u ovom gradu svodi se na pojave više-manje neznatnog (gundanja, koje iščezava uslijed stalne i vješte budnosti ovog nadleštva i uslijed blagovremenih opomena, kojima su podvrgnuti nepromišljeni elementi.

Ono malo zadarskih antifašističkih elemenata nemaju utjecaja među masama i ne uzimaju se nikako u obzir.

Kartoteka prevratnika stare provincije Zadar pruža u sastavu slijedeću sliku:

Uvedeni u kartoteku 19, od kojih su: 3 prisutna, 8 u inozemstvu 1 protjeran u drugu provinciju, 6 interniranih, 1 uhapšen.

Neuvedeni u kartoteku: 137, od kojih: 91 borave u provinciji, 21 u drugim provincijama, 27 nalaze se u inozemstvu.

Konfinirani: 2, od kojih se jedan nalazi u ludnici.

Opomenuti: 1, nalazi se u bjegstvu.

Spiskovi s pet kategorija lica koje treba uhapsiti u određenim prilikama ovako su raspoređeni:

Spisak za 1. i 2. negativan, podrazumijeva 8 imena, za 3. četiri, za 4. i pet za 5.

Sastavljaju se novi spiskovi u koje će ući lica nove provincije.

35/1, k. 542.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VXL arhiva talijanska, reg. br.

Spisak atentatora stare provincije Zadar sadrži dva, koji su u spisku imenovani, jedan je interniran.

ANEKTIRANE TERITORIJE

Odmah poslije okupacije od strane naših trupa, sada anektiranih teritorija, antitalijanski elementi i kler, izazivajući sumnju u neizvjesnu budućnost Dalmacije i stvarnu političku i vojničku snagu Italije, koja bi imala da popusti na pretjerane zahtjeve Hrvatske ili na njemačka nametanja, pokušavali su da nagovore narod na remećenje javnog poretka u raznim mjestima.

Antifašistički i antitalijanski događaji su se međutim desili u više općina.

Ali, uslijed izuzetno poduzetih mjera predostrožnosti, stanje javnog poretka se poboljšava.

Od srpnja mjeseca tek. god. do danas pozvali su na odgovornost u smislu propisa čl. 164 od T. J. zakona javne sigurnosti 73 lica, od kojih su 12 svećenika. Ostalih 125 su internirani u općinama poluotoka ili u koncentracione logore.

Također se narodno raspoloženje popravlja. Mjere predostrožnosti primijenjene od strane guvernera Dalmacije u korist stanovništva djelovale su povoljno na mase.

Energična i primjerna intervencija kaznene pravde, koja je dala više primjera, od kojih je posljednji od 27. listopada tek. god., sa izrečenom smrtnom kaznom nad šesnaesticom lica, a ostali na razne kazne od 30 pa na deset godina, pošto su iz potaje otvorili vatru na jednu patrolu od pet vojnika, od kojih su dva ubijena a jedan teško ranjen, pomogla je da ukoči svaku zlu namjeru zlonamjernih.

Zaista se primjećuje izvjesno stišavanje duhova.

Srpsko-pravoslavni elemenat pokazuje svoju zahvalnost prema Italiji, dok iredentisti, naklonjeni ustaškom pokretu, pokazuju se protivni novom stanju stvari i prema nama su uvijek neprijateljski raspoloženi.

Sto se naročito tiče grada Šibenika, potrebno je primijetiti da je stanovništvo spomenutog grada u svojoj većini sastavljeno od hrvatskih elemenata s nešto ograničenom kulturom i s neprijateljskim osjećanjem prema Italiji i fašističkom režimu. Dije se na seljake, ribare, radnike, intelektualce.

Prve dvije kategorije su brojnije, treća se sastoji od ograničenog broja osoba, četvrta je sastavljena od malo ljudi slobodne profesije, činovnika, svećenika i studenata. Postoji klasa trgovaca, koja predstavlja jednu neznatnu brojnu i privrednu suštinu.

Srbi i Slovenci predstavljaju manjinu, dakle brojno neznatnu suštinu, odlučni protivnici Hrvata uslijed starog plemenskog antagonizma, vjere i političkih težnji, ali su s njima solidarni u koliko se tiče talijanskih prava u Dalmaciji.

Dalmatinci, u pravom smislu riječi, koji su se odupirali političkom odnarođivanju od strane habzburškog i jugoslavenskog režima, ipak ne prikrivaju svoju bojazan zbog prodirućeg duha i prikrivenog hrvatskog infiltriran ja. Osim toga, očito je njihovo nezadovoljstvo zbog teritorijalne strukture Dalmacije, koja, pored toga što ostavlja Hrvatima dio kotara Šibenika, zalede Splita i cijelu provinciju Dubrovnik, lišava također teritorij predjelima bogatim prehrambenim i industrijskim proizvodima, izazvavši tako razočaranje kod iredentista s obzirom na njihove stare aspiracije, a koji sadašnju ekonomsku oskudicu pripisuju toj činjenici.

Prije ulaska u rat Komunistička partija je bila nešto proširena također i u zoni Šibenik. Naročito poslije orijentacije jugoslavenske vlade prema Sovjetskom Savezu, direktni utjecaj boljševizma našao je lak mamac, ne samo među radništvom fabrika Lozovac i »Dalmatienne«, već i među mačekovskim seljacima i studentima, kod ovih naročito među onim (siromašnijih) koji su pohađali škole u Beogradu.

Pored komunističkog pokreta razvio se je i hrvatski iredentički ustaški pokret »Ustaša«, naročito među inteligencijom, ljudima slobodne profesije, trgovcima, studentima, poduprt od klera.

Takva je bila politička situacija u vrijeme talijanske okupacije. U srpnju mjesecu Komunistička je partija uzela veći zamah uslijed sukoba između »osovine« i Sovjetskog Saveza.

Istog mjeseca, u mnogim mjestima općine Šibenik, a naročito u glavnom mjestu, pojavili su se prevratnički natpisi i crteži sa srpom i čekićem, ispisani olovkom po zidovima.

30. srpnja, od strane jednog komunista koji je bio otpušten iz poduzeća, izvršeno je djelo sabotaže u »Dalmatienne« ; pomoću dinamita podignuta je u zrak jedna pumpa za hlađenje. Izvršilac je zatim odmah bio pogubljen zajedno sa svojim pomagačem.²

Uslijed energične akcije odreda kr. karabinjera i odreda vojske među stanovništvom, nekolicina komunista su se odmetnuli u planine, stvarivši oružane bande koje su neko vrijeme terorizirale zemljoradnike po selima.

Energičnim operacijama čišćenja uspjelo se je djelomično raspršiti bande na otoku Krapnju, u selu Primošten, početkom kolovoza, dvojica su poginula u borbi sa oružanim snagama, 7 su strijeljani, nekolicina su ranjeni, a ostali optuženi i osuđeni od Prijekog suda Dalmacije.³

Dana 11. kolovoza u selu Srma bilo je oboreno 5 telefonskih stupova na liniji Šibenik—Zadar, a u blizini vodovoda bile su pronađene 4 dinamitske kapisle.⁴

Slijedećim operacijama čišćenja uspjelo se je raspršiti oružane bande i znatno neutralizirati njihovu akciju.

² Sabotažu je uspješno izvršio Trlaja Paško i tada uspio pobjeći. Kada je s Pavlom Papom-Siljom, članom CK KPJ, krenuo za Bukovicu bili su uhvaćeni i kolovoza Strjeljan u Skradinu (vidi dok. br. 27, 51, 52, 249 i 253).

³ Riječ je o Primoštenskom NOP odredu (vidi dok. br. 56, 253 i 264).

⁴ Vidi dok. br. 240.

Zatim je nastupio period izvjesnog zatišja, ostajući pak vrlo zamršena i neizvjesna politička situacija zbog podmukle i uporne iredentističke propagande od strane ustaša i hrvatskih intelektualaca koji su uvijek u dodiru s Hrvatima preko granice. Mjesec rujan protekao je bez naročitih događaja u pogledu javnog poretka.

Ali stanovništvo se drži zakopčano i neprijateljski raspoloženo prema nama, iako prividno pokorno i disciplinirano.

Dana 11. listopada u sumrak, fašista Scotton Antonio Josipov, star 21 godinu iz Šibenika, ubijen je u potaji iz neposredne blizine s više revolverskih metaka.⁵

To je duboko poremetilo javni red. Poduzete su energične mjere opreznosti i čišćenja od strane organa policije, koje su dovele do hapšenja nekolicine komunista, od kojih je 6 bilo osuđeno od strane Prijekog suda slijedećeg dana na smrt strijeljanjem, a 7 na razne kazne.⁶

Nastupilo je izvjesno zatišje, ali je javno mnijenje ostalo potišteno, duhovi ponešto uzrujani iako uzdržani.

Dana 25. listopada u općini Vodice ubijena su 2 vojnika, koji su bili sastavni dio jedne patrole od 5 ljudi na službi pretraživanja.⁷

Dana 27. listopada u 19.30 sati u ovom kotarskom mjestu bačene su ručne bombe i ispaljeno više pušanih metaka na jedan kamion 16. bataljona kr. karabinjera. Lako je ranjen jedan podoficir i jedan karabinjer. U isti sat, u mjestu Šibenik, ispaljeno je nekoliko revolverskih metaka na jednog mornara, koji je teško ranjen.⁸

Jedna ručna bomba bačena je na patrolu kr. karabinjera, od čega je ranjen lako jedan karabinjer.⁹

Iste večeri i slijedećih dana izvršena su od strane organa policije intenzivna čišćenja, koja su dovela do hapšenja pedesetak osoba, od kojih se 25 još nalaze u zatvoru.

Slijedeći dan, 28. listopada, protekao je bez događaja. Primijenjene su mjere policijskog sata od 17 do 7 sati izjutra.

Od onda pa do danas politička situacija se poboljšava i nije se desilo ništa što bi remetilo javni red.

Primjećuje se, baš ovih posljednjih dana, među raznim slojevima građanstva jedno veće stišavanje, shvaćanje i znaci popuštanja napetosti javnog mnijenja. Tome je mnogo doprinio izvještaj 3 tek. od Eksel. prefekta prefektima, komesarima i predsjednicima seoskih općina u kotaru Šibenik.

Kao dokaz takvom poboljšanju smirivanja duhova služi činjenica da su 13 tek. otvorene osnovne škole radi upisivanja učenika u niže razrede i navala je bila znatna.

Drugi dokaz je oduševljenje koje je vladalo 14 tek. prilikom izvještaja održanog u mjesnom kazalištu Mazzoleni od Eksel. Prefekta Provincije upućen staležu trgovaca.

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 85, 293, 295, 296, 297, 300, 313, 316 i 317.

⁷ Vidi dok. br. 103, 311 i 312.

⁸ i ⁹ Vidi objašnjenje 4 uz dok. br. 103.

BROJ 338

IZVJEŠTAJ KRALJEVSKE PREFEKTURE U SPLITU ZA MJESEC
STUDENI 1941. GOD. O POLITIČKOJ SITUACIJI I ATENTATIMA
NA TALIJANSKE VOJNIKE U SPLITU I OKOLICI¹

KR. PREFEKTURA U SPLITU

IZVJEŠTAJ

za mjesec studeni 1941.X X

Politička situacija. Politička situacija u mjesecu studenom karakterizira se pojačanom terorističkom aktivnošću, koja dostiže vrhunac smjelosti i kriminalnosti u pokolju koji je izvršen 9. studenog uvečer na korzu Italija gdje su bačene tri bombe na odred vojnika, koji je pratila vojna muzika divizije »Cacciatori delle Alpi«, kad su išli na »spuštanje zastave«. Tu, na korzu Italije, bila su dva mrtva i više od pedeset ranjenih.

Sedmog studenog bačene su bombe na druga dva mjesta: ubijeno je jedno dijete, deset drugih lica je ranjeno.

Stanovništvo, mada terorizirano, nije dalo nikakav znak suradnje. Veći dio grada nije dao ni znaka života. Stoga sam pozvao u palaču upravnih vlasti biskupa, glavnog pravoslavnog svećenika, bivše banove, bivše političare iz Beograda i šefove profesionalnih organizacija, industrijalce, zemljoradnike i trgovce. Svi su me uvjerali u njihovu dobru volju za suradnju da bi se odstranila sramotna situacija njihovog grada.

Biskup Bonefačić je uputio vjernicima poslanicu² koja se prilaže (prilog br. 1); pripadnici slobodnih zvanja i predstavnici Trgovačke komore sastavili su jedan bljedunjav »apel« bez potpisa, apel koji sam ja promijenio stavivši, na svoju inicijativu, potpise odgovornih šefova (vidi prilog br. 2). Razdao sam na hiljadu primjeraka poslanice i manifesta.

Poduzeo sam slijedeće mjere:

I) Policijski sat od 18 sati prebačen na 17 sati.

II) Svi stranci koji su došli u Split poslije 6. travnja, a koji nisu rodom iz Splita, da ostanu u svojim kućama na raspoloženju Javnoj sigurnosti uz obaveznu prijavu.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 35/1, k. 542.

² Prefektura Split, 10. studenog, štampala je u više tisuća primjeraka pismo koje je uputio vjernicima splitski biskup dr. Kviin Klement Bonefačić i poziv narodu »uglednih ličnosti« Splita na lojalnost okupatorskoj vlasti, u kome se osuđuju postupci atentatora, na javni red i mir. Pored toga što su pozivi i pastirsko pismo bili izljepljeni na raznim mjestima po gradu, biskup Bonefačić je naredio da se ono pročita i u svim crkvama. U pastirskom pismu, pored ostalog se kaže: »... U Splitu, gradu i okolici, dužnost je svih nas i svakog građanina da bude pri ruci i dode u susret organima vlasti, te se otkriju počinitelji zločina, atentatori koji mutre grad i čitavo građanstvo. Tu dužnost bez obzira na sve druge okolnosti nalaze svakom čestitom građaninu njegova sveta i katolička vjera...« (D. Gizdić: »Dalmacija 1941«, drugo izdanje, str. 402).

III) Izvršio stotinjak hapšenja, odvođeci lica svih kategorija.

Na pojačanu terorističku aktivnost mi smo odgovorili jačom protuakcijom koja se sastoji u primjenjivanju spomenutih mjera i u rigoroznom sprovođenju odredbi za održavanje javnog reda koje su izdane ranije prilikom atentata na Gospodskom trgu.

Primijenjene mjere represivnog karaktera uvijek su bile popraćene preventivnim i predviđenim mjerama.

Tako sam, pored ostalog, da bi se onemogućio eventualni prekid rada u električnoj centrali koja nas snabdijeva noćnim osvjetljenjem, naredio da se postavi grupa reflektora na brdo Marjan, koja s vremena na vrijeme vrši vježbe i tako je spremna za bilo kakvu eventualnost.

Sve izdate odredbe bile su točno izvršene, što je bez sumnje doprinijelo da se postignu odlični rezultati u primjeni mjera koje smo mi upotrijebili pokušavajući normalizirati situaciju.

Od 10. studenog politička situacija u Splitu izgleda stvarno izmijenjena. Skoro potpuno prestaju znaci slabije komunističke aktivnosti. Javno mnijenje svih staleža ovog centra duboko je pogođeno novim policijskim satom, zatvaranjem škola, hapšenjima, pretresima, uzimanjem talaca i interniranjima. Ovo posljednje poduzeto u velikom obimu, zabrinjuje Splitskane, naročito zbog tajnosti i brzine odvođenja i jer je to vršeno među takozvanim ljudima na visokom položaju.

Prevratnička aktivnost. 6. studenog. U toku jutra i poslije podneva na raznim mjestima grada dijeljeni su leci prevratničke propagande. Unaprijed pripremljena policijska služba uhvatila je na djelu maloljetnog Kulić Ljubu od 19 godina.³

7. studenoga. 1) U zoru agenti političkog odjeljenja Kvesture uhapsili su 23 lica odgovorna za prevratničku propagandu, dijeleći letke, među kojima braća Tursić Ivana i Franca i ženu prvog, vlasnike jedne trgovine boja za pokućstvo u Ćiril-Methodovoj ulici br. 3, gdje je pronađen i oduzet jtdan ciklostil, jedna pisača mašina i jedna limena posuda s kistom, koju su nedavno upotrijebili za pisanje i crtanje prevratničkih parola po zidovima grada.⁴

2) U 6.46 sati, u Dubrovačkoj ulici, neki su nepoznati prekinuli tri žice vojne telefonske linije koja je povezivala komandu divizije »Cacciatori delle Alpi« s kasarnom »Roma«. Veza je bila odmah popravljena.

3) U 15 sati, jedan nepoznati, koji je uspio da pobjegne, bacio je u Vrhmanuškoj ulici bombu tipa »Sipe«, ranivši lako jednog karabinjera XVI bataljona, jednu crnu košulju i pet civila.⁵

Poslije dva sata, druga dva nepoznata bacili su u Brankovom prilazu jednu bombu ranivši dva djeteta, od kojih je jedno umrlo malo kasnije u gradskoj bolnici od zadobivenih rana.⁶

³ Vidi dok. br. 325.

⁴ Vidi primjedbu 38 uz dok. br. 131 i dok. br. 326 i 336.

⁵ U Vrhmanuškoj ulici, sada Tolstojeva, udarna grupa je bacila bombu na talijansku patrolu.

⁶ U Brankovom prilazu, sada Prilaz Vladimira Nazora, dvojica drugova iz udarne grupe bacili su bombu na patrolu agenata javne sigurnosti.

9. studenog. Oko 17.30 sati, dok je jedan odred pješadije, praćen vojnom muzikom, prolazio korzom Italija na putu za komandu »Cacciatori delle Alpi« radi »spuštanja zastave«, bačene su od nepoznatih 3 bombe s jednog zidića pored ulice. Ranjena su 24 vojnika, od kojih je jedan umro, 2 su teže ranjena. Ranjena su još 2 civila, od kojih se dvojica nalaze u teškom stanju.⁷

Među civilima teže ranjenim nalazi se i Neškovič Veljko pok. Dimitra i pok. Marije Penković, mehaničar, pogoden u donji dio trbuha mecima iz pištolja koje je ispalio jedan karabinjer, pošto je spomenuti dolazio s mjesta atentata, bio sumnjiv i počeo da bježi.⁸

Za vrijeme čišćenja, u okolini mjesta gdje je atentat izvršen, uhapšeno je 143 osumnjičena lica.

2) U 20 sati, na putu Solin—Klis, na hrvatskom teritoriju, točnije u mjestu Zičić, nepoznati su prepilili jedan stup telefonske linije, bacili jednu bombu i ispalili nekoliko metaka iz puške na autokolonu Komande inženjerije VI armijskog korpusa, koja se sastojala od 6 kamiona. Dva su vojnika ranjena.

3) U 22 sata, dva stražara, II grupe »Cacciatori delle Alpi«, na stražarskoj službi kod barutane koja se nalazi u blizini stanice Solin ispalili su 4 puščana metka na jedno lice koje je, usprkos poziva da stane, htjelo da se približi barutani.

Spomenuti je ranjen, uhapšen i odveden u civilnu bolnicu u Splitu gdje je identificiran kao neki Podrug Stipe pok. Ivana, rođen u Splitu i tamo nastanjen. Za vrijeme ličnog pretresa nađena je kod njega 1 bomba talijanskog porijekla koju je držao u džepu kaputa.

21. studenoga. Oko 10 sati izvan Solina, hrvatski teritorij, neki je nepoznati ispalio 4 metka iz pištolja na automobilski odred specijalista. Druga grupa artiljeraca, kojom je komandirao jedan stariji kaplar, odgovorila je vatrom s 4 metka, ali bez uspjeha. Isti su vojnici izvršili izvidanje okolnog predjela ne naišavši ni na koga.

Nije bilo moguće utvrditi lica koja su pucala.

22. studenoga. Takozvani Reić Ivan,⁹ radnik, uhapšen nekoliko dana ranije u Splitu, osumnjičen za antinacionalnu političku aktivnost, koji leži u bolnici br. 48, prevarivši vojnika-bolničara na straži, bacio se s prozora drugog kata, zadobivši teške povrede. Sada se nalazi izvan opasnosti. Pošto prema sadašnjem stanju istrage proizlazi da se radi o aktivnosti koja interesira vojnu policiju, sporazumno s Vojnom pomorskom komandom Dalmacije, istragu će nastaviti centar kontrašpijunaže radi potrebnog jedinstvenog postupka u istrazi.

24. studenoga. Oko 20 sati, izvan mjesta Solina (hrvatsko naselje) čula se je eksplozija jedne bombe za kojom su slijedili pucnji iz puške. Jedno i drugo je dolazilo iz pravca Klisa.

⁷ Vidi objašnjenje 17 uz dok. br. 111.

⁸ Vidi dok. br. 335.

⁹ Odnosi se na Radu Končara, sekretara CK KPH (vidi dok. br. 114, 131, 134 i 135).

24. studenoga. U 21 sat, u mjestu Komiža (otok Vis), jedan nepoznati, koristeći se tamom, opalio je metak iz pištolja na općinskog službenika Bogdanović Mihajla Lukinog iz Komiže, koji je ostao nepovrijeđen. Istraga oko identificiranja krivca nije dala pozitivnog rezultata.

27. studenoga. Noću, u neodređeni sat, došlo je do požara u prostorijama općine u Starom Gradu (otok Hvar), koji je ugrožavao obližnje kuće. Odmah je ugašen intervencijom vatrogasaca.

27. studenoga. Oko 11 sati, jedna patrola 6. kemijske čete našla je u blizini željezničke pruge 15 dinamičkih cijevi skrivenih u jednom grmu. Istog dana, na vrhu brda Kozjak (druga zona), hrvatski teritorij, odredi iste kemijske čete našli su — skriveno u jednoj rupi — jedan mitraljez, jedan puškomitraljez, tri puške i mnogobrojnu municiju bivše jugoslavenske vojske.

Stav Hrvatske Države. Poznati dr Frančeski¹⁰ ponovo mi je rekao da omiški župan očekuje razgovor s Guvernerom poslije posjete Ekscelencije Bastianinija Zagrebu. Odgovorio sam da je vrlo jednostavno to zatražiti.

O atentatima kaže da su autori sigurno Srbi i Židovi, ali da bi njemu bilo bolje kad bi bili Hrvati iz Zagreba, jer bi na taj način hrvatska vlada došla u nezgodan položaj prema Rimu.

Odgovorio sam da me se sve to ne tiče i da je naš zadatak da pohvatamo krivce bez obzira tko su oni.

Prenosim ovdje prepisku ekspresnog telegrama, upućenog Ekscelenciji Guverneru, koji sadrži nimenovanje Hrvata Stipe Matijevića doglavnikom.

— K meni je došao Frančeski i rekao mi sljedeće: dr Pavelić je nedavno nimenovao doglavnikom (član uprave ustaškog nacionalnog pokreta) jednog seljaka iz Omiša, nekog Stipu Matijevića,¹¹

Izgleda da je ovaj pozvan ovih dana u Zagreb na sastanak doglavnika radi podnošenja izvještaja o svojoj zoni.

U slučaju da bi Pavelić tražio vijesti, Luetić bi želio preko mene da obavijesti novog hijerarha.

Odgovorio sam:

Doglavnik Stipe Matijević ne može da daje izvještaj o situaciji u Splitu, pošto jednostavno Split ne potpada ni pod Poglavnika ni pod doglavnika.

Ali kad bi se htjelo obavijestiti Poglavnika, iz razloga da on ne bi dao pogrešne obavijesti o krugovima bliskim omiškoj županiji, Matijeviću se može reći sljedeće:

1) Dalmatinski Gubernatorat ima u rukama splitsku pokrajinu kao i sve ostale i jasno i odlučno vrši svoje djelo.

2) Mjere do sada poduzete dale su odlične rezultate.

¹⁰ Dr Ante Frančeski, direktor kemijsko-dijagnostičkog laboratorija u Splitu (vidi dok. br. 343 i 373.).
¹¹ Vidi objašnjenje 24 uz dok. br. 56.

3) Postepeno će otići Židovi, Srbi, pravoslavni i ostali koji budu nepoželjni za Upravu, podrazumijevajući tu i Hrvate koji bi pokušali da se suprotstave našem koraku.

Frančeski je uzeo k znanju moj odgovor, koji se nije mogao formulirati na jedan precizniji i više fašistički način.

Frančeski isto tako kaže da je neprijateljski elemenat u Splitu vidno zabrinut zbog borbe koja je u toku u sjevernoj Africi i da žele da je mi izgubimo.

Postigao sam sporazum sa omiškom županijom u pogledu kompenzacije cementa sa živežnim namirnicama, tražeći većim dijelom svinjsko meso.

Federaciji borbenog Fašija u Splitu stiglo je pismo od Ante Grubića, načelnika kotara starigradskog, koje dostavljam.

»Jučer je napokon otputovao famozni šef ustaških žandara Mate Kandić.

Uveče, prije njegovog odlaska, javljeno mi je da bi on htio učiniti jednu gozbu sa svojim istomišljenicima u jednom lokalnu. Obavijestio sam komandu da pošalje jednu patrolu. U 8.50 sati patrola je naišla na tri osobe od kojih je jedna prenočila u komandi a jedna je kažnjena sa globom od 100 dinara.

Pri odlasku šefa žandara, veći dio stanovništva, da bi pokazao mržnju prema ustašama, došao je na obalu i otpratio šefa ustaša zvižducima, povicima i duvanjem u rog, dok mu je jedna grupa mladića otpjevala posmrtni marš. S tim se je završilo tek kad je parobrod izašao iz luke. Vjerujem da je komentar ovome djelu suvišan da bi se pokazalo koliko stanovništvo mrzi ustaše.«

Split, studenoga 1941-XX

Prefekt
Dr Paolo Zerbino

BROJ 339

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U ZADRU OD 1. PROSINCA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O POLITIČKOJ, EKONOMSKOJ
I PREHRAMBENOJ SITUACIJI U PROVINCIJI ZADAR U VREMENU
OD 20. DO 30. STUDENOG¹

Zadar, 1. prosinca 1941-XX

KR. PREFEKTURA ZADRA

Odjel: Kab. br. prot. 2123

GUVERNATORATU DALMACIJE
Kabinet

Zadar

GUVERNATORATU DALMACIJE
Gl. upravi policije

Zadar

Predmet: Izvještaj o političko-ekonomskoj-prehrambenoj
situaciji od 20. do 30. studenog.

POLITIČKA SITUACIJA

Tokoim treće dekade mjeseca studenog politička situacija u gradu Zadru održala se normalnom.

Na anektiranoj teritoriji desilo se slijedeće:

1. Dana 21. uhapšen je i optužen Specijalnom sudu seljak, Hrvat, Radeka Ilija, iz Nadina (Benkovac), jer je posjedovao **jedan vojni pištolj napunjen sa šest metaka.**

2. Istog dana optuženi su Specijalnom sudu Dian Augustin iz Sukošana, posjednik, i Družić Vjekoslav, također iz Sukošana, odgovorni: prvi za nedozvoljeno držanje **jedne vojničke puške i subverzivnu aktivnost, a drugi za subverzivnu aktivnost.**

3. Dana 22. u Lozovou je pronađeno **20 letaka subverzivne proprgan-
de.**

4. Dana 24. u Bribirskim Mostinama uhapšen je Vitić Ivan, Matin, jer je prodao **jedan zatvarač** za jugoslavensku vojničku pušku.

5. Dana 25. u Bratiškovcu (Skradin) pronađeno je u stanu Kriška Rade **jedan zatvarač** za pušku, **jedan mauzer i trideset metaka**, a u stanu Kriška Đure pronađeno je **100 grama baruta i jedan metsjr štapina.** Naprijed spomenuti, za koje su postojale indicije da nezakonito posjeduju oružje, uhapšeni su i optuženi.

¹ Snimak originala (tipkan na pisačem stroju) u Mikroteci VII, arhiva talijanska, SUP — Split, film 1/7—9.

6. Dana 25. oko 22 sata, karabinjeri iz Biograda uhapsili su **pet svećenika**, koji, uprkos upozorenja da se ne udaljuju s teritorije svoje župe bez dozvole nadležnih vlasti, okupili su se u Tumju (Biograd n/m) u kući mjesnog župnika. — Navedeni su slijedećeg dana pušteni uz ponovno upozorenje.

Zainteresiran je biskup Šibenski da intervenira kod klera, pozivajući ga na poslušnost u odnosu na ispunjavanje naredenja vlasti.

7. Dana 26. optužen je Vojnom ratnom sudu izvjesni Rodan Jerko iz Biograda n/m, jer je odgovoran za **utaju** dva kvintala željeza u okruglim šipkama.

8. Specijalni sud Dalmacije, na sjednici od 26. studenog, izrekao je slijedeće presude:

— Vrančić Mirko, Petra i Sobis Pere, rođen u Vrlici 10. 9. 1896, nastanjen u Splitu, konobar, neoženjen, osuđen je na 9 godina zatvora i plaćanje sudskih troškova, **zbog subverzivne propagande**.

— Petnga Josip (podrobnije neidentificiran), ilegalac, osuđen je na 10 godina zatvora i plaćanje sudskih troškova, **zbog subverzivne propagande**.

Specijalni sud Dalmacije, na sjednici od 27. tekućeg mj., donio je slijedeće presude:

— Grubišić Vinko, Stipe i Juridić Tonke, rođen u Šibeniku 29. 1. 1914. prodavač ribe, osuđen je na 20 godina zatvora i plaćanje sudskih troškova, **zbog komunističke aktivnosti i učestvovanja u naoružanoj bandi**.

— Zlatović Paško, Dina i Milke Petrović, rođen u Šibeniku 16. 7. 1921, radnik, osuđen je na 15 godina zatvora i plaćanje sudskih troškova, **zbog komunističke aktivnosti i učestvovanja u naoružanoj bandi**.

— Pivac Mate, Stipe i Baranović Katarine, rođen u Šibeniku 19. 2. 1922. student, osuđen je na 15 godina zatvora i plaćanje sudskih troškova, **zbog komunističke aktivnosti i učestvovanja u naoružanoj bandi**.

— Lambaša Vice, Tome i Ukić Margarite, rođen u Šibeniku 4. 4. 1920. radnik, osuđen je na 12 godina zatvora i plaćanje sudskih troškova, **zbog komunističke aktivnosti i učestvovanja u naoružanoj bandi**.

— Lambaša Vlade, Ivana i pok. Zelić Dovane, rođen u Šibeniku 2. 1. 1921, osuđen je na 10 godina zatvora i plaćanje sudskih troškova, **zbog komunističke aktivnosti i učestvovanja u oružanoj bandi**.

Zbog nedostatka činjenica oslobođeni su optužbe:

— Ivić Paško, pok. Mate, star 42 godine, iz Drinovca;

— Pletikosa Paško, pok. Mate, star 46 godina, iz Brijšana;

— Deronja Ivan, pok. Nikole, star 41 godinu, iz Šibenika.

Osim toga, izvršena su razna hapšenja zbog općih kaznenih djela.

Iz gore navedenih činjenica zaključuje se da se politička situacija poboljšava.

AKTIVNOST KLERA

Kler grada Zadra je nastavio »provoditi svoju aktivnost u okviru apsolutne normalnosti, potpuno orijentirane prema direktivama režima.

Kler iz anektiranih krajeva, koji je u većini hrvatskog porijekla, nije sprovodio antitalijansku propagandu i aktivnost, kao u prošlosti. Ipak, ovaj kler — budući da je otvoreno izražavao, od prvog momenta naše okupacije, svoja iredentistička osjećanja; da se većim dijelom priključio ustaškom pokretu; da je gajio u narodu iluzije da će jednog bližeg ili daljeg dana Italija biti primorana da napusti ako ne svu — ono barem dio okupirane dalmatinske teritorije — treba smatrati da ima antitalijanska osjećanja.

Zbog toga se aktivnost nadzora ustrajno nastavlja, mada na neprijetan način, s diljem da se pojedinačno identificiraju oni prema kojima bi bilo neophodno poduzeti odgovarajuće policijske mjere.

EKONOMSKA SITUACIJA

Poljoprivreda — Sjetvani radovi na zemljištu nalaze se pri kraju.

Akcija podsticanja da se iskoriste dosad neobrađive površine zemljišta dala je slijedeće rezultate: 250 hektara neobrađivog zemljišta određeno je da se obradi, pretežno za povrtlarstvo.

Industrija — Aktivnost normalna.

Trgovina — Normalna.

Prodaja tekstilnih proizvoda i odjeće tekla je redovno, a na anektiranim teritorijama pri kraju su poslovi oko upisivanja i raspodjele individualnih karata.

Ishrana:

Mesa, ribe, povrća, voća i zeleni, krumpira — ima dovoljno.

Jaja i mlijeka — nedovoljno.

KAŽNJIVA DJELA PROTIV DISCIPLINE POTROŠNJE

- 1) Delikti podizanja cijena — 2 slučaja;
- 2) Delikti promjene kvaliteta mlijeka — 4 slučaja;
- 3) Kažnjivih prekršaja — 19 slučajeva (neisticanje cijena na proizvodima koji se prodaju).

Za potajnu prodaju ulja podignute su dvije optužbe za prekršaj, uz zapljenu ulja.

P r e f e k t
Orazi, v.r.

BROJ 340

IZVJEŠTAJ PEFKATURE U ZADRU OD 1. PROSINCA 1941.
O POLITIČKOJ, EKONOMSKOJ I PREHRAMBENOJ SITUACIJI
U PROVINCIJI ZADAR U MJESECU STUDENOM¹

Zadar, 1. prosinca 1941-XX

KR. PEFKATURA ZADRA

Odjel: Kab. br. prot. 2655

Predmet: Izvještaj o političkoj-ekonomskoj-prehrambenoj
situaciji Provincije Zadar — mjesec studeni.

POLITIČKA SITUACIJA

U toku mjeseca studenog u gradu Zadru duh javnosti održavao se na visini.

Ovo patriotsko stanovništvo, koje s najživljim interesom i talijanskom strasitvenošću prati odvijanje ratnih zbivanja, drži se izvanredno disciplinirano, s punom vjerom u pobjedu našeg oružja.

U anektiranim općinama, gdje je bivši jugoslavenski režim vodio jednu odlučnu politiku uskraćivanja nacionalnih obilježja, stanovništvo je skoro u potpunosti sastavljeno od Hrvata i Srba — pravoslavaca.

Ovi posljednji su općenito prihvatili talijanski suverenitet.

To se isto, međutim, ne bi moglo reći za Hrvate, koji, kao što se iz mnogih znakova razabire, gaje iredentistička osjećanja.

Nijedna činjenica ili događaj od posebnog značaja nije ometao ili usporavao rad na preuređenju i podešavanju koji je otpočeo, kako na političkom polju, tako i na ekonomskom, javne pomoći i zdravstva.

Ipak je i dalje ispoljena poneka manifestacija otvorenog neprijateljstva.

Dana 3. u Bilišanima — dio općine Obrovac — nepoznate osobe su iz pištolja pucale na kasarnu Kr. karabinjera. Počinitelji su identificirani i uhapšeni.

Dana 15. u Šibeniku i drugim mjestima kotara pronađeni su leci s antitalijanskom propagandom.

Izvršena su brojna hapšenja zbog **političkog defetizma, preprodaje oružja, komunističke aktivnosti** i općih delikata.

Na anektiranoj teritoriji je mnogo razvijena opća delikvencija, koja se u mjesecu studenom uveliko manifestirala krađom ovaca.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta iza historiju radničkog pokreta SR Hrvatska — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 460, f. 4.

Ipak, politička situacija se poboljšava i među stanovništvom se primjećuju znaci približavanja i podvrgavanja novom redu.

Zaslužuje da se posebno istakne činjenica da se u jutro 4. studenog jedna grupa od tridesetak osoba iz Šibenika — pripadnici, slobodnih zanimanja, trgovci, zanatlije i dobrostojeći ljudi, s biskupom dr Miletom na čelu prijavila komandantu vojnog garnizona u Šibeniku, radi upućivanja guverneru Dalmacije izraze vjernosti i odanosti Italiji.

Obaviješteno je, također, da su dana 13. dvije nepoznate osobe pred sumrak stigle u Lisičić (Benkovac), pitajući seljake za mjesto gdje bi bilo moguće nabaviti oružje.

Seljaci (oko 15 osoba) uhapsili su dvojicu nepoznatih, kod kojih su našli jednu ofenzivnu jugoslavensku bombu i 35 metaka; nakon što su ih razoružali — vezali su ih i batinali, tako da je jedan umro, dok je drugi u teškom stanju prenet u bolnicu.

Iz ove činjenice se da zaključiti da kod stanovništva druge nacionalnosti postoji vlastita inicijativa za reagiranjem na manifestacije koje su nama neprijateljske.

U toku mjeseca studenog posjetio sam svu anektiranu teritoriju priključenu Provinciji — prigodom posjeta učinjenih Šibeniku, Biogradu, Ninu, Preku, Zemunik, Benkovcu, Obrovcu, Smilčiću i Stankovcima imao sam mogućnost da konstatiram da seosko stanovništvo, u svojoj velikoj većini, nema predrasuda u odnosu na nas, iščekujući da iskuse ono što ćemo vladajući uraditi. Općenito mnogo paze na svaku manifestaciju novog reda, posebno što se tiče socijalne politike, sasvim zanemarene od bivšeg srpsko-hrvatskog-slovenačkog režima.

Dana 14. studenog, u kazalištu Mazzoleni u Šibeniku, održao sam govor kategorijama proizvođača; bili su prisutni Federal, vlasti i starješinstvo kotara.

Dana 24. u palači Prefektore održao sam govor starješinama Provincije.

Govoru su prisustvovali, sa starješinstvo, svi predstavnici proizvodnih aktivnosti iz novih krajeva.

Osim toga bili su prisutni Generalni sekretar Guvernerata Dalmacije, federalni sekretar, predstavnik ekselencije biskupa, odsutnog zbog obaveza njegovog ministarstva, predstavnici oružanih snaga, političke, administrativne i sindikalne starješine.

Podsjetivši na događaje koji su prethodili aneksiji dalmatinske teritorije, data je jedna slika nove Provincije s političkog i administrativnog aspekta, obradivši pojedinačno stanovništvo, teritoriju, uređenje, funkcije općina i potrebu razvijanja jednog nadležstva radi osiguranja kolektivnih potreba s odgovarajućim službama.

Razmotrene su razne aktivnosti: politička, socijalna, obrazovna, javne pomoći i ekonomska, uz potcrtavanje zadataka koji su predloženi za odgovarajuće sektore, precizirajući obaveze i odgovornost, zadužujući svakog za djelovanje na jednoj akciji, hitroj i stabilnoj, koja treba da se obavi s vjerom i ljubavlju, u raspoloživom vremenu, i s dostojnošću koja treba biti svojstvena onom koji obavlja vlast i funkcije.

Vojne manifestacije za sretan rođendan Veličanstva Kralja i Cara izvedene su u jednostavnoj i ozbiljnoj formi, odgovarajućoj velikom historijskom času kroz koji Domovina prolazi.

Na godišnjicu nepravdanih sankcija protiv Italije narod Zadra, vjerran Kralju vojniku, manifestirao je čvrstu volju da se, pod vodstvom Ducea, postigne pobjeda našeg oružja.

Aktivnost partije u toku mjeseca studenog odvijala se na normalan način; odnosi između starješina i vlasti Provincije imali su obilježje najveće srdačnosti.

Aktivnost klera i o katoličkoj aikciji — uvijek pažljivo praćenom — u Zadru se odvija potpuno normalno i u jednoj atmosferi povjerenja i odanosti prema režimu.

U ostalom dijelu Provincije kler je izrazio poštovanje novom državnom suverenitetu; njegova aktivnost se stalno pažljivo prati i kontrolira.

Subverzivna i antifašistička aktivnost može se smatrati da u Zadru ne postoji.

Poseban nadzor vrši se u odnosu na stanovništvo Šibenika, gdje postoje komunistički elementi.

U cjelini, uvjeti političke situacije, reda i sigurnosti u Provinciji su poboljšani u odnosu na prethodne mjesece.

EKONOMSKA SITUACIJA

Poljoprivreda — Radovi na pripremi zemljišta za jesenju sjetvu su pri kraju u cijeloj Provinciji.

Sjetva žitarica, spriječena kišom, još nije dovršena.

Sjetva trava i zeleni završena.

Akcija za iskorištavanje neobrađivog zemljišta se nastavlja — oko 250 hektara neobrađivog zemljišta je stavljeno pod kulturu.

I n d u s t r i j a — aktivnost normalna.

Proizvodnja likera i cigareta je povećana.

T r g o v i n a — Prodaja tekstilnih proizvoda i odjeće odvija se normalno u glavnom gradu.

Na anektiranoj teritoriji još nisu završeni poslovi oko upisivanja i raspodjele individualnih karata. Nedostaje organizacija za dovršenje tih poslova.

Snabdijevanje — potrošnja

B r a š n o — neredovno je pristizalo zbog poteškoća oko prometnih sredstava.

Dodijeljene količine bile su dovoljne.

R i ž a — Snabdijevanje rižom bilo je nedovoljno zbog transporta.

BROJ 341

UPUTE GUVERNATORATA DALMACIJE OD 5. PROSINCA 1941.
PREFEKTURAMA ZADAR, SPLIT I KOTOR ZA RAD
S DALMATINSKIM KLEROM¹

GOVERNATORAT DALMACIJE
KABINET

Br. 9215

Zadar, 5. prosinca 1941-XX

KR. PREFEKTURAMA

Zadar — Split — Kotor

i na znanje

KOMANDI KR. KAR. DALMACIJE

Zadar

POLICIJSKOJ DIREKCIJI
GUVERNERA DALMACIJE

Mjesto

Predmet: Dalmatinski kler — propaganda.

U vezi s nedavnim razgovorima s pripadnicima dalmatinskog klera moglo se konstatirati da su mnogi od njih vrlo slabo orijentirani, a po neki put i u apsolutnom neznanju o mjerama poduzetim od ove vlade za dobrobit naroda, i za pojačavanje i korisno upotrebljavanje ovog kraja.

S obzirom na važnost, koja pripada s političke točke gledišta u radu i stavu klera ove provincije, i uzevši da širenje vijesti o radu fašističke vlade — preko svećenika — nesumnjivo će dobro uspjeti, naročito u seoskim masama, pozivaju se Kr. prefektura da obrate pažnju na to, da članovi klera budu uvijek točno obaviješteni (po potrebi — čak i sazivajući njih na skupove, koje će sazivati kompetentna Mca) o svakom poduhvatu — predviđenom ili učinjenom, znati što — može biti korisno i potrebno radi širenja i prodiranja u mase, o mjerama snabdijevanja i prosvjećivanja, koje vlasti i glavari provode.

Po naredbi Guvernera
šef Kabineta
G. A. Spechi

5/10, k. 569.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu vn, arhiva talijanska, reg. br.

BROJ 342

**OBAVJEŠTENJE GUVERNATORATA DALMACIJE OD 5. PROSINCA
1941. PREFEKTU SPLITA O DOLASKU U SPLIT FRATRA DOMENICA
FRANCA KOGA JE UPUTILA SVETA STOLICA DA ISPITA RAD
I DRŽANJE HRVATSKOG KLERA¹**

GUVERNATORAT DALMACIJE
TELEGRAM avionom

Naznaka hitnosti:
OGRANIČENA UPOTREBA

Poslato 5. prosinca 1941-XX u 13 sati

Eselenciji prefektu S P L I T A

3180. U dnevnim vijestima komande VI armijskog korpusa, od 2. tekućeg mj. br. 212, iznijeta je sljedeća vijest (strana 2, pod C):

»U Split je stigao fratar Padre Franco,² koji je specijalno upućen od Svete stolice.

Razlog njegovog dolaska: izvršiti istraživanje o životu i aktivnosti mjesnog klera općenito, a posebno o malobrojnim franjevcima.

Kako se priča Franco je već uputio prvi izvještaj u Rim, u kojem predlaže da se u Italiju premjeste razni popovi i fratri koji su učestvovali u političkoj aktivnosti, posebno u ustaškom pokretu.«

Moli se za prikladno praćenje akcije poduzete od gore imenovanog oca franjevca i da se izvoli obavijestiti ovaj Guvernatorat.

Za Guvernera,
načelnik Kabineta
G. A. Spechi

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VU, arhiva talijanska, reg. br. 077-1, k. 541.

² Dr Domenico Franco (vidi dok. br. 354).

BROJ 343

IZVJEŠTAJ KVESTURE U SPLITU OD 6. PROSINCA 1941. DIREKCIJI
POLICIJE DALMACIJE O SURADNJI S USTAŠAMA ZA BORBU
PROTIV KOMUNISTA¹

KRALJEVSKA KVESTURA SPLIT

R i s e r v a t a

Br. 08608Razdio: Kabinet

Split, 6. prosinca 1941-XX

Predmet: Hrvatske ličnosti koje žele surađivati s talijanskim vlastima kako bi se ponovo uspostavio red u Splitu.

DIREKCIJI POLICIJE

Uprava Dalmacije

Z a d a r

Jedna grupa Hrvata, koji su dolje potpisani i koji predstavljaju Paveličeve pristaše i ustaški nastrojene lokalne elemente, predstavila se je lokalnoj Fašističkoj borbenoj federaciji, nakon posljednjih atentata, da se stavi na dispoziciju za borbu protiv komunista:

- 1) Dr Frančeski Ante, sin Petra, direktor kemijsko-dijagnostičkog laboratorija, sa stanom u Sinjskoj ul. 3;²
- 2) Stambuk Petar, sin Frane, namještenik općine, direktor ribarnice, sa stanom u Zrnovničkoj ul. 4/1.
- 3) Stipanović Andrija, gostioničar, sa stanom u Rokovoj ul. 3/II
- 4) Jandrešić Hrvoje, sin Franje, uberivač poreza za električnu struju, sa stanom u Marjanskoj ul. 4/1;
- 5) Stambuk Melko, sin Franje, trgovački putnik, sa stanom u Barakovićevoj ul. II;
- 6) Košić Jakov, pok. Ante, gostioničar, sa stanom u Zvonimirovoj ul 15;
- 7) Jakelić Zeljko, sin Šime, student, stanuje u Goričkoj 8;
- 8) Cecić Jordan, pok. Feliksa, sa stanom u Sustjepanskoj ul. 6;
- 9) Perko Kajo, pok. Josipa, općinski pristav.

Do sada nije postojala nikakva aktivna suradnja između gore navedenih i Federacije, iako će ubuduće razviti eventualne odnose s rečenim elementima, uz potrebne garancije.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 460.
² Vidi dok. br. 338 i 373.

I

Nadodaje se i daje na znanje da je broj Pavelićevih pristaša, zavičajnih u Splitu, vrlo skroman i neznatan; oni su 18. studenog sudjelovali u počastima iskazanim našim vojnicima.

Gornje se referira u odnosu na notu br. 2295 p. s., od 19. studenog.

Kvestor
Gius. De Litala

BROJ 344

**OBAVJEŠTENJE PEFKTURE U SPLITU OD. 6. PROSINCA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O IREDENTISTIČKOJ DEMONSTRACIJI GRUPE NACIONALISTA U BLATU NA KORČULI¹**

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 2382	Načelnik ureda za šifru: Prizia
---------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefektura Splita

6/12/41. u 14,35 sati
Zadar, 6/12/41. u 19 sati

Naznačeno: Guvematoratu Dalmacije

Na uvid: Jav. sig.
kab.-Kr. karab.

Predmet :
Jugoslavenska iredentistička
demonstracija.

08065 — Jav. sig. Radi znanja saopćava se slijedeće obavještenje
Sekcije Kr. karabinjera u Korčuli:

»Prvog tekućeg mjeseca, u Blatu na Korčuli, jedanaest mjesnih nacionalističkih elemenata, predvođeni nekim Sardelić Markom, Petra, star 26 godina, i Kokan Josipom, pok Ivana-Krste, star 35 godina, obojica iz Blata, slavili su godišnjicu Ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije, pjevajući javno na ulici narodne i jednu slavensku pjesmu.

Izvršeno je hapšenje.
Rezerviram se.

Prefekt Zerbino

5/5-1, k. 553.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu v. arhiva talijanska, reg. br.

BROJ 345

IZVJEŠTAJ GUVERNATORATA DALMACIJE OD 9. PROSINCA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O SITUACIJI U DEMILITARIZIRANOJ ZONI KOJU SU OKUPIRALE TALIJANSKE TRUPE¹

KOPIJA

mb.

GUVERNATORAT DALMACIJE

2447 — Kab. Jav. sig.

Zadar, 9. prosinca 1941-XX

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA. Gl. uprava Jav. sig.

i na znanje:

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — Kabinet
PREDSJEDNIŠTVU MINISTARSKOG SAVJETA

U vezi s izvještajem o situaciji sigurnosti i reda u ovim provincijama, upućenim od Ekselencije Stracca tom ministarstvu, smatra se potrebnim objasniti da na uvjete sigurnosti triju provincija Dalmacije² značajno se odražava nejasna situacija demilitarizirane zone. Ova zona, koja je okupirana od naših trupa prvenstveno radi stvaranja zaštitnog pojasa triju dalmatinskih provincija, iz raznih uzroka ne samo da ne odgovara istaknutoj funkciji koja joj je bila povjerena, već je postala jedna prava opasnost za mir i sigurnost anektiranih teritorija. U stvari, u naznačenu zonu su se sklonili pobunjenici raznih vrsta i tendencija, koristeći nepostojanje jedne stvarne granice, agnosticizam hrvatskih vlasti, malobrojnost i nedovoljnu pokretljivost naših garnizona, antagonizam između raznih etničkih grupa koje u njoj postoje.

Tako se desilo da usprkos intenzivne i stalne akcije policije, koja se sprovodi na terenu triju provincija, ne uspijeva se postići čišćenje neopodno za garantiran je reda i sigurnosti, budući da su moguće infiltracije na veoma prostranim dijelovima linije takozvane granice. Ako se, zatim, sagleda suštinska pokretljivost tih grupa pobunjenika, pretežno komunistička, može se izvesti zaključak da bi prijetnja mogla da se proširi — ako se ne obznanе sredstva za njeno osujećivanje — od provincija Kotora i Splita, čak i do provincije Zadra. Ima jedno obavještenje, od prije nekoliko dana, prema kojem je jedna grupa komunističkih noževima ubila nekoliko crnih košulja u pograničnoj zoni provincije Kotora, a zatim se

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 51/7-1, k. 541.

² Misli se na prefekturu Zadar, Split i Kotor.

veoma brzo prebacila na sjever, u lokalitet koji se nalazi malo više od sto kilometara udaljen od Zadra.

Potrebno je, radi toga, hitno poduzeti u naznačenoj zoni, po širini i dubini, jednu odlučnu akciju čišćenja; a to i, također, zbog toga da bi se ukočili akti hajdučije i okrutnih osveta koje tamo često vrše ti elementi, na štetu golorukog stanovništva, a koje, naravno, ne doprinose — s obzirom na vojnu okupaciju zone od strane naših trupa — učvršćenju našeg prestiža, omogućujući tako pojedincima i grupama da se vežu za interese suprotne našima i da se koriste tim epizodama.

Akcije koje u tom cilju provode vojne vlasti, ponekad uz pomoć karabinjera, apsolutno nisu dovoljne za postizanje cilja; kako zbog toga što nema široke mogućnosti sredstava, tako i zbog toga što su vršena čišćenja skoro uvijek imala mali radijus, često su sama sebi bila cilj, i na kraju — jer su lišena potrebne koordinacije.

Potrebno je, zato, u naznačenoj zoni djelovati jedinstvom kriterija i direktiva, brzo i na širokom planu.

Potrebno je, također, taj zadatak povjeriti jednom prikladnom broju kraljevskih karabinjera, čija akcija mora biti samostalna i isključivo usmjerena na čišćenje komunističkih elemenata u zoni koja je u pitanju.

Komandu nad tom grupom trebalo bi dodijeliti potpukovniku kraljevskih karabinjera, konjičkom oficiru Carlo Perinetti, koji, kako to rezultira, posebno je sposoban za zadatke takve vrste, budući da ih je već, s briljantnim rezultatima, obavljao u Istočnoj Africi i koji je poznat kao energičan oficir i s velikom inicijativom.

Koristeći se prilikom, obavještavam da je u Dubrovniku još jedna četa kraljevskih karabinjera od 180 ljudi, jer još nije stigao — zbog prigovora koje su na to stavile komande većih zainteresiranih jedinica

— 15. bataljon Kr. karabinjera (kojem pripada ova četa), određen prošlog rujna od Glavne komande karabinjera da se stavi pod komandu karabinjera Dalmacije. Radi vršenja službi za koje je ova četa namijenjena trebalo bi je osloboditi od sadašnje nadležnosti i vratiti u sastav naprijed naznačenog bataljona.

Prirodno, grupa Kr. karabinjera kojoj će biti povjeren zadatak koji je u razmatranju, mora biti snabdjevena jednim većim brojem lakih terenskih automobila, takvih da mogu razvijati veću brzinu i tako opremljenih da svaki može prevoziti barem 15 vojnika, s naoružanjem i opremom, kao i sa solidnim i brzim motociklima, sposobnim da se održavaju na ovim neravnim cestama, izdržljivim i, po mogućnosti, snabdjevenim jednim puškomitraljezom.

Organizacija te široke i žustre akcije policije u demilitariziranoj zoni postići će, bez sumnje, znatne rezultate u pogledu sigurnosti i reda ovih provincija, i stoga se uzdam u hitno i potpuno ostvarenje prijedloga.

Guverner
Bastianini

BROJ 346

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 11. PROSINCA 1941.
GUVERNATORATU DALMACIJE O DEMONSTRACIJI ŽENA
U KOMIŽI NA VISU¹

Dešifrirao : S. R.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 2487	Načelnik ureda za šifru: Prizia
-----------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita

11/12/1941. u 23sata
Zadar, 12/12/1941. u 8 sati

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije
Gl. upravi policije

Na uvid: Jav. sig.
Kab. Kr. karab.

P r e d m e t :

Demonstracija žena u Komiži
(Vis).

02031 Jav. sig. Mjesni karabinjeri obavještavaju da se, 10. tekućeg mj. u 12.30 sati, u Komiži, otok Vis, sakupilo ispred općine stotinjak žena radi pritužbe na nedovoljnu racioniranu količinu brašna.² Hitnom intervencijom snaga javne sigurnosti skup je raspršen, bez posljedica. Karabinjeri su uhapsili 4 žene, za koje se smatra da su najodgovornije.

Prefekt Zerbino

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 6/3-2, k. 553.
² Vidi dok. br. 354.

6/3-2
573

Decifrato da S.R.	TELEGRAMMA IN ARRIVO da Spalato N. 2487	Il Capo dell'Ufficio Cifra Prizia
----------------------	---	---

Mittente: Prefetto Spalato, li 11/12/1941 ore 23
Zara, li 12/12/41 ore 8

Governo Dalmazia Gab.
Direz. Gen. Polizia

Assegnazione: P.S.
Visione: Gab. CC.RR

OGGETTO:
Dimostrazione di donne a
Comisa (Lissa).-

02031 P.S. Locale Arma dei CC.RR, segnala che ~~10~~ ~~andante~~ ore 12,30 Comisa isola Lissa un centinaio di donne assembravansi davanti municipio per lamentare insufficienza razionamento farina. Pronto intervento forza pubblica assembramento scioglievasi senza conseguenze. Arma dei CC.RR. operato arresto 4 donne ritenute maggiori responsabili.

Prefetto Zerbino

M/XI

Faksimil telegrama o demonstraciji žena u Komiži od 11. prosinca 1941.

BROJ 347

IZVJEŠTAJ PEFKTURE U SPLITU OD 11. PROSINCA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O PODMETNUTIM LECIMA NA PRAGU KUHINJE 2. CETE 211. BATALJONA TM U KOMIŽI NA VISU¹

Desifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 2488	Načelnik ureda za šifru: Prizia
---------------------	---	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita

11/12/41. u 23sata
Zadar, 12/12/41. u 8 sati

Naznačeno: Guverneratu Dalmacije
Gl. uprava policije

Na uvid: Jav. sig.
Kab. Kr. karab.

Predmet :
Subverzivne manifestacije
u Komiži (Vis)

08836. — Kab. Mjesni Kr. karabinjeri izvještavaju da su, u prvim jutarnjim satima 8. tekućeg mj. u Komiži, otok Vis, kuhari 2. čete 211. bataljona TM pronašli na pragu kuhinjskih vrata jedan koverat u kojem su se nalazila dva subverzivna letka namijenjena našim oružanim snagama. Rezerviram se dostaviti kopiju letaka.

Prefekt Zerbino

BROJ 348

PROJEKT ZA FORMIRANJE SPECIJALNE POLICIJSKE DIVIZIJE U DALMACIJI DOSTAVLJEN OD STRANE GUVERNATORATA DALMACIJE 12. PROSINCA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA¹

Zadar, 12. prosinca 1941-XX

Br. 2445 — Kab. Jav. sig.

Predmet: Projekt formiranja
jedne Specijalne policijske
divizije u Dalmaciji

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Gl. uprava jav. sig.

R i m

PREDSJEDNIŠTVU MINISTARSKOG SAVJETA

R i m

Za ograničenu upotrebu

Preporučeno

U vezi s izvještajem o situaciji sigurnosti i reda u provincijama Dalmacije, upućenom od Ekselencije Stracca tom ministarstvu dana 27. studenog, dostavlja se, u dva primjerka, jedna skica Kr. Dekreta za formiranje jedne Specijalne policijske divizije u Dalmaciji.

Prema tom projektu, komanda naznačene divizije, koja će biti sastavljena od 16 oficira i 600 ljudi — podoficira, stražara i pripravnika, treba da ima sjedište u Zadru, u blizini ove vlade; dok bi jedna četa vršila službu potčinjena Kvesturi Zadra, druga četa potčinjena Komesarijatu Jav. sig. Šibenika, treća četa potčinjena Kvesturi Splita, a četvrta potčinjena Kvesturi Kotora.

Predlaže se, imajući u vidu formaciju raznih graničnih ureda, da četa u Zadru bude sastavljena od 200 ljudi, koji bi organizaciono bili pod komandom jednog kapetana, jednog poručnika i jednog potporučnika; četa u Šibeniku da ima 100 ljudi, organizaciono potčinjenih jednom kapetanu i jednom poručniku; četa u Splitu da ima 150 ljudi, organizaciono potčinjenih jednom kapetanu, jednom poručniku i jednom potporučniku, a četa u Kotoru da ima 120 ljudi, potčinjenih jednom kapetanu, jednom poručniku i jednom potporučniku. Na čelu komande divizije trebalo bi da bude jedan potpukovnik, kojemu bi bili potčinjeni: jedan major, jedan kapetan, jedan poručnik, jedan potporučnik i 30 ljudi — podoficira i stražara.

1/14-1, k. 543.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br.

Stavlja se do znanja da se formacija gradskih redara općine Zadar sastoji od 2 oficira, 2 podoficira i 12 redara, a da je trenutno stvarno stanje: 1 oficir, 2 podoficira i 20 redara. Međutim, prefekt je stavio do znanja da je gore navedena formacija u svemu nedovoljna i da bi je trebalo povećati na ukupno 40 ljudi, od čega 2 oficira, 5 podoficira, 3 stražara i 30 redara. Ukupni godišnji troškovi za izdržavanje naznačenih redara prelaze svotu od 442.526,00 lira.

U općini Šibenik ne postoji neki sastav — jedinica gradskih redara, niti formacija, jer su pod jugoslavenskim režimom dužnosti redara bile povjerene agentima, izravno potčinjenim kotarevima. Kotar Šibenik, međutim, ne raspolaže tim agentima, a malobrojni stražari, koji su potčinjeni općini, očekuju odlazak u mirovinu zbog godina starosti. Civilni komesar je, stoga, u prospektiranju potrebe za formiranjem jednog sastava — jedinice gradskih redara, predložio jednu privremenu formaciju, koja bi se sastojala od 2 oficira, 2 podoficira i 16 redara. Ni jedna indikacija nije, međutim, navedena koja bi se odnosila na opterećenje te službe dok je ova, kako je već napomenuto, bila na teretu jugoslavenske vlade.

U općini Split sastav gradskih redara se sastoji od 1 inspektora, 4 podoficira i 34 stražara, dodijeljenih takozvanoj općinskoj policiji, što isključuje službu nadzora puteva, ali obuhvaća ubiranje carina i drugih taksa. Prefekt je predložio, u cilju razrješavanja sadašnjih pomanjkanja, povećanje formacije za još 8 podoficira i 42 stražara. Ukupni troškovi za tekuću godinu iznose 500.000,00 l, a predračun za 1940. g. uz sadašnje efektivne, iznosio je 630.000,00 lira.

Općina Kotor ima pod svojom nadležnošću 5 gradskih redara, od sedam predviđenih formacijom. Prefekt je, međutim, stavio do znanja da je ta formacija apsolutno nedovoljna. Troškovi izdržavanja pet redara, koji su sada na službi, iznose 44.542,00 lira godišnje.

Ukupni predračunski troškovi za službu gradskih redara u bilancima naprijed navedenih općinskih administracija, osim one u Šibeniku, kreću se, međutim, oko svote od 1.098.062,00 lira godišnje.

Predlažemo da se zbog formiranja navedene Specijalne divizije ovdje uputi jedan viši oficir koji posjeduje odgovarajuću spremu i nadležnosti, radi ustanovljavanja ureda Specijalne policijske divizije. Taj oficir, i drugi koji bi mu bili potčinjeni, trebalo bi da ovdje budu blagovremeno upućeni radi pripreme, zajedno s kvestorima provincija, smještaja potrebnog za jedinice i prihvata pristižućeg materijala kasamske opreme.

Ova vlada istodobno izučava jedan projekat za izgradnju jedne kasarne za agente javne sigurnosti u Zadru i rezervira se da ispita mogućnosti za izgradnju drugih kasarni u Splitu, Kotoru i Šibeniku.

Budući da iz razloga naglašanih u spomenutom izvještaju Ekselencije Stracca, situacija u tri provincije je izuzetno delikatna i zahtijeva prisustvo uniformirane i dobro organizirane policije, podnosi se na hitno usvajanje i ostvarenje ovaj razmatrajući projekat.

G u v e r n e r

BROJ 349

IZVJEŠTAJ 107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA OD 18. PROSINCA 1941.
GUVERNERU DALMACIJE O PRESUDI SPECIJALNOG SUDA ZA
DALMACIJU KOJOM JE 15. PROSINCA 26 OSOBA OSUĐENO NA
SMRT I DRUGE KAZNE¹

M. V. S. N.

KOMANDA 107. LEGIJE CRNIH KOŠULJA »FRANCESCO RISSONDO«

POLITIČKI ISTRAŽNI URED Zadar, 18 prosinca ,1941/XX

UPRAVA DALMACIJE SPECIJALNO ZA U. P. I.

Generalna policijska
direkcija

Datum: 20. prosinca 1941/XX

Predmet: Specijalni sud za Dalmaciju: Z a d a r

NJEGOVOJ EKSELENCIJI, GUVERNERU DALMACIJE

o m i s s i s

Specijalni sud za Dalmaciju izrekao je 15. o. mj. sljedeće kazne protiv dolje navedenih optuženih, koji su odgovorni što pripadaju subverzivnim organizacijama, kojih je cilj da potkopaju politički poredak Države :

1) Belamarić	Frane	na kaznu smrti
2) Cipitelio	Zeljko	na kaznu smrti
3) Lovrić	Ante	„ „
4) Šprljan	Vinko	„ „
5) Guberina	Paško	na 12 god. zatvora
6) Ukić	Marko	„ „
7) Škarica	Cedomir	„ „
8) Buoper	Ante	„ „
9) Bujaš	Miroslav	„ „
10) Velišić	Frane	na 8 god. zatvora
11) Mikulandra	Ivo	„ „
12) Maričđć	Noe	„ „
13) Grubišić	Ivan	„ „
14) Matačić	Petar	na 5 god. zatvora
15) Brešan	Vice	na 1 god. zatvora

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 459, f. 15.

16) Matić	Luka	}	Oslobodeni, jer ih ništa ne tereti
17) Berlengi	Ante		
18) Štambuk	Božidar		
19) Jurin	Jure	}	oslobodeni zbog pomanjkanja dokaza
20) Rupiće	Zivko		
21) Zlender	Danilo		
22) Mazić	Mario		
23) Sterlep	Vlade		
24) Erega	Miljenko		
25) Guberina	Ante		
26) Belamarić	Duška		

19. prosinca 1941-XX
17524

UPRAVA DALMACIJE

Sud je osim toga osudio Pazini Josipa na 15 god. zatvora »zbog
subverzivne propagande i obrane«.

Primjerne kazne su učinile dubok utisak na građanstvo.

Mjesna Kr. kvestura je naredila da se pojačaju noćne patrole, kako
bi se izbjegli nemiri i sačuvao red i mir.

P/T konzul — šef Polit, istraž. ureda
Ivan Scalchi

BROJ 350

IZVJEŠTAJ PREFEKTURE U SPLITU OD 18. PROSINCA 1941. GUVERNATORATU DALMACIJE O HAPŠENJU TALACA RADI OBUZDAVA-NJA KOMUNISTIČKE AKTIVNOSTI¹

Br. 08540

Split, 18. prosinca 1941-XX

Predmet: Taoci.

Guvermorat Dalmacije
27. pros. 1941/XX
18624

GUVERNATORATU DALMACIJE
Generalnoj direkciji policije Zadar

U vezi s telegramom br. 3087/2841 Javne sigurnosti od 30. studenog ove godine javlja se da su onih 25 lica, koje su uhapsili karabinjeri u zoni Solina,² zadržani kao taoci da bi se obuzdala komunistička aktivnost u ovoj zoni, gdje su, pored poznatih sabotaža na telegrafsko-telefonskim linijama, izvršeni u posljednje vrijeme pravi atentati na naše vojnike.²

Kako izgleda mjera je bila korisna, pošto, bar do sada, u ovoj zoni nije bilo atentata ili djela sličnih gore spomenutim.

Ovom prilikom skrećemo pažnju da je potrebno osigurati što prije konačni smještaj za 150 ljudi, koji su uhapšeni kao taoci i koji se nalaze dijelom u zatvorima u Trogiru, dijelom u Splitu i jedan dio u zatvorima policije, u prostorijama koje nisu pogodne za duži boravak, a uz to su i prepune, što onemogućava — gdje je potrebno — mnoga druga hapšenja.

Prefekt
Paolo Zerbino

Guvermorat Dalmacije
Generalna direkcija policije
Datum prijema 28. pros. 1941-XX

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br. 20/14-4, k. 543.

² Prema izvještaju Komande karabinjera Dalmacije, od 28. studenog 1941. Guvermorat Dalmacije, to hapšenje je izvršeno 20. studenog prilikom operacija čišćenja u okolici općine Solin i Klis, u kojoj su, pored karabinjera, sudjelovali jedan bataljon divizije »Cacciatori delle Alpi« 1 trupne Jedinice iz garnizona Solin i Klis (vidi napomenu 13 uz dok. br. 114 i Arhiv VH, arhiva talijanska, reg. br. 20/14-1, k. 543).

³ Vidi dok. br. 116.

BROJ 351

IZVJEŠTAJ PEFEKTURE U SPLITU OD 20. PROSINCA 1941. *
GUVERNATORATU DALMACIJE O PRONAĐENOM ORUŽJU
U STANU SURAK ĐURE IZ SPLITA¹

Dešifrirao : AP.	PRISPJELI TELEGRAM iz Splita Br. 2580.	Načelnik ureda za šifru: Prizia
---------------------	--	---------------------------------------

Pošiljalac: Prefekt Splita

20/12/41. u 9.30 sati
Zadar, 20/12/41. u 16 sati

Naznačeno: Vladi Dalmacije
Gl. upravi policije

Na uvid: Jav. sig.
Kab. Kr. karab.

Predmet :
Pretraga, pronalaženje oružja
D. Surak i bivši žandar Popov.

09180. Jav. sig. — Jučer, prilikom pretraživanja stana Surak² Đure, pok. Save i Buzić Andele, rođen u Dicmu 6/3. 1900, nastanjen u Splitu, mesar, označen kao sakupljač iznosa za porodice političkih zatvorenika, pronađen je automatski pištolj Browning, kalibra 9 mm, s dva šaržera i 17 metaka za pištolj. Isti je izjavio da mu je oružje predao bivši žandar Popov Stevo, koji se sada nalazi u službi pri mjesnim Kr. karabinjerima. Rezerviram se.

Prefekt Zerbino

7/8-1, k. 541.
¹ Vjerojatno Sušak.

* Original (tipkan na pisacem stroju) u Arhivu VH, arhiva talijanska, reg. br.

BROJ 352

IZVJEŠTAJ POLICIJE IZ SPLITA OD 23. PROSINCA 1941. S PODACIMA DOBIVENIM PREKO ŠPIJUNA IZ SPLITSKOG ZATVORA O DJELOVANJU KOMUNISTA U SPLITU¹

Povjerljive obavijesti iz zatvora

Split, 23. prosinca 1941.-XX.

Promemorija 1.

Mlada sestra Maskareli Veljka² je ta koja je nosila bombe na određena mjesta, sakrivajući ih ispod hrane i u korpi za hranu.

Župa Desanka i njen ljubavnik Maskareli Veljko, počinitelji su atentata na Kr. karabinjere, kao što su i bacili bombu u Plinarskoj ul. na Pjaci dei Signori, te na Vrhmanuškoj.³ Poslije atentata utekli bi u kuću Župe, gdje su imali sastanke i konferencije.

Maskarelijeva je sestra odnijela u Višku ul. bombu s Vrh-Manuške, te ju predala jednom nepoznatom — riječ raspoznavanja: »Cigareta«, a on je sišao, bacio bombu i nestao.

Svi su leci bili štampani od Tursića⁴ koji je sada uhapšen. On je već za bivše Kr. Jugoslavije bio dvije god. u zatvoru kao komunista.

Mnogo se municije nalazi na sigurnom mjestu, u očekivanju revolucije u Splitu, koja bi se imala doskora desiti.

Ovdašnji su komunisti našli među talijanskim vojnicima subverzivne elemente, koji su spremni da im dobavljaju oružje.

Svim porodicama političkih zatvorenika Splitski daju mjesečnu potporu od 250 lira.⁵

Pred neko vrijeme Maskareli Veljko je bio ranjen u nogu od jednog karabinjera, koji mu je viknuo »stoj«. U kući Župe liječio ga je tri dana jedan mjesni liječnik.

U Zupinoj kući se još i sada održavaju komunistički sastanci, i to jer im je zbog njenog položaja lako pobjeći ispred policije. Po koji ilegalac bi tamo i -spavao.

Zupa održava vezu s vanjskim svijetom preko svoje sestre od 10 g. koja nosi svaki dan hranu. Jučer je dala do znanja drugovima da je Petrić Zorka, zatvorena zbog komunističke aktivnosti, »progovorila«, te ih je dala upozoriti da se čuvaju i predu u ilegalnost.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 464, f. 1.

² Po direktivi PK KPH za Dalmaciju Veljko Maskareli je u prosincu 1941. otišao u partizane na Dinaru.

³ Odnosi se na akcije koje su Izvele udarne grupe u Splitu 19. i 20. listopada 1941. godine.

⁴ Odnosi se na Tursić Ivana (vidi napomenu 38 uz dok. br. 131 i dok. br. 225, 326 i 336).

⁵ Vidi dok. br. 139 i 140.

Zatvorenica Beara je dala Zupi do znanja da njezina familija daje mjesečnu pomoć komunistima i da je ona »-velika Jugoslavenka«.

Kasnije ćemo opširnije o ranijim obavijestima i svemu što je s time u vezi.

Promemorija 2

Poznata obavještajka javlja da joj je Župa povjerila da je drugi tipkač letaka neki Radović, koji stanuje u Kamenitoj ul.

Bubalo Milena⁶ imala je, u momentu kada su je uhapsili, u grudima komunističke letke. Uspjela je da ih podere i baci u nužnik zatvora, pošto je nisu pretražili, što nije ni običaj.

Promemorija 3

Poznata obavještajka precizira da je bačena bomba bila povjerena sestri Župa Desanke,⁷ koja se zove Mira i ima 10 god., te ju je ona predala u Viškoj ulici jednom nepoznatom, u jednom dvorištu a riječ raspoznavanja bila je »cigareta«, a nije bila povjerena Maskarelijevoj sestri, kao što je ona bila u početku krivo informirana.

Nakon posljednjih hapšenja Župa je nervozna, nepovjerljiva prema svima, te se je zatvorila u hermetični **mutizam**.

Obavještajka savjetuje da se slijedi Župina sestra, kada se bude vraćala i kad donese Desanki hranu, jer uvijek kada dođe u zatvor do-
bije obavijesti, koje onda prenosi drugovima koji su vani.

Po riječima Župe Maskareli je šef sviju, i po njemu se sve događa. Spijunka kaže da kada bude »slobodena«, Župa će joj predati neke poruke, te da bi u tome smislu trebalo postupiti.

(potpis nečitljiv)

⁶ Bubalo Milena je bila član Oblasnog odbora »Narodne pomoći« za Dalmaciju.

BROJ 353

IZVJEŠTAJ KOMESARIJATA JAVNE SIGURNOSTI U ŠIBENIKU OD
26. PROSINCA 1941. KVESTURI U ZADRU O NAPADIMA NA TALIJANSKE FAŠISTIČKE VOJNIKE I O AKCIJAMA PARTIZANA U ŠIBENIKU I OKOLICI OD 18. KOLOVOZA DO 26. PROSINCA 1941. GODINE¹

KOMESARIJAT JAVNE SIGURNOSTI
ŠIBENIK

Šibenik 26. 12. 1941-XX

Strogo povjerljivo najhitnije

Br. OSL. prot
Odg. na akt od ...

Predmet: Izvještaj o prevratničkim djelima.
Prilozi...

KRALJEVSKOJ KVESTURI

Zadar

Dostavlja se izvještaj o prevratničkim djelima koja su izvršena u Šibeniku od 1. listopada do 26. tekućeg.

Komesar šef Javne sigurnosti
Modica Vittorio

PREVRATNIČKA DJELA IZVRŠENA U ŠIBENIKU OD 1. LISTOPADA
DO 26. PROSINCA 1941-XX

18. 8. U *22.30 sati vojna patrola na periferiji grada pucala je i ubila nekog Gruje, Srbina, iznenadenog pri sječenju telefonske žice.

15. 8. Strijeljeni u Skradinu Paško Trlaja iz Šibenika (krivac atentata dinamitom u fabrici »La Dalmatienne«) i Magdalenić Vjekoslav iz Livna, kod obojice pronađeni oružje i bombe.²

19. 8. U 5.30 sati ujutro strijeljan je neki Šantić Ante, bez određenog zanimanja, star 21 godinu, u čijem je stanu nađen puškomitraljez sa 14 šaržera i 15 ručnih bombi.³

19. 9. Noću su karabinjeri u obilasku našli 2 bombe tipa »sipe« u blizini zgrade Talijanske banke.

3. 10. Nađeni su noću po zidovima kuća u nekim periferijskim ulicama grada srp i čekić nacrtani crvenom olovkom.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva talijanska, reg. br. 40/3-17, k. 646.

² Vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 27.

³ Vidi dok. br. 51, 261 i 263.

11. 10. U 20.30 sati ubijen fašista Antonio Scotton, na koga su dva lica pucala iz pištolja dok je izlazio iz svoje kuće.⁴

23. 10. Incident na trgu Vittorio Emanuele s nekim čovjekom za koga je utvrđeno da je njemački građanin rođen u Moskvi. Njega je napao vodnik Dobrovoljačke milicije za nacionalnu sigurnost jer nije htio da skine šešir pri spuštanju zastave. Udaren je pesnicom i ozlijeđen; može se izliječiti, ukoliko ne nastupe komplikacije, za 15 dana.

25—26. 10. Noću su u Vodicama ubijena 2 vojnika, a treći je ranjen. Izvanredni sud je izrekao smrtnu kaznu 16-torici lica od kojih su 4 u bjegstvu, a 12-orici razne druge kazne.⁵

27. 10. Oko 19.35 sati bačene su dvije bombe na kamion Kr. karabinjera, ranjen je jedan mornar koji je bio u blizini mjesta gdje su bombe pale.⁶

5. 11. Na periferiji u blizini »Dalmatiene« pronadeno je tridesetak letaka koji govore protiv rata u Rusiji.

28. 11. Općinski šumar Šupe Nikola našao je u predjelu Sv. Vid, 6 kilometara od Sibenika, pod gomilom kamenja, tri posude za prenos kreča i 4 letka na hrvatskom jeziku. U jednom se pravda ubojstvo fašiste Antonija Šktona (Antonio Scotton). Drugi sadrži biografije šestorice strijeljanih zbog spomenutog ubojstva. Treći poziva narode bivše Kraljevine Jugoslavije na pobunu protiv fašizma. Četvrti govori o manifestacijama u Moskvi u povodu godišnjice boljševičke revolucije. Nadalje je pronadeno: jedan ciklostil, papir za ciklostil, 4 jugoslavenske vojničke puške, puščani meci, nekoliko kilograma crnog baruta, jedna knjiga Karla Marksa, na čijoj naslovnoj strani stoji ime Marković Veljka.

5. 12. Oko 14.30 sati jedan agent javne sigurnosti, nadgledajući okolinu »Dalmatiene«, uhapsio je jedno lice, po imenu Zenić Frane, kod koga je pronadena vreća s namirnicama i odjećom, a koji je išao prema predjelu Sv. Vid.

Prema izvršenoj istrazi smatra se da je Zenić pripadao prevratničkoj organizaciji na čijem je čelu stajao Marković Veljko. On i Marković bit će predani Izvanrednom sudu. Ovaj posljednji ima otežavajuću okolnost jer je bio jedan od vođa.

5. 12. U ovdajšnjoj Trgovačkoj akademiji na početku predavanja učenicima Kovačić Mate, pok. Jakova, i Periša Vinko, Grgura, nisu htjeli da pozdrave profesora rimskim pozdravom. Utvrđeno je da je prvi postupio namjerno pošto je po osjećanju komunista. Za njega se predlaže najstroži postupak vlasti. Za drugoga, pošto se smatra da je postupio iz neznanja i gluposti, predlaže se opomena.

16. 12. Na vratima i u okolici pravoslavnog groblja pronadeni su crteži crvenom bojom srpa i čekića. Istragom je utvrđeno da su izvršio: Gru-

⁴ Vidi dok.br. 85, 293, 295, 296, 297 i 319.
⁵ Vidi dok.br. 103, 311, 312 i 337.
⁶ Vidi dok.br. 102, 103 i 319.

bišić Živko od 17 godina, Čala Marko od 16 godina i Rajević Ivo od 16 godina, svi iz Šibenika. Uhapšeni su.

Utvrđen je i organizator student Zlatković Kristifor, komunistički agitator, koji je u bjegstvu.

Komesar šef Javne sigurnosti
Modica dr Vittorio

BROJ 354

«
IZVJEŠTAJ KRALJEVSKE PREFEKTURE U SPLITU ZA MJESEC
PROSINAC 1941. GOD. O POLITIČKOJ SITUACIJI I AKCIJAMA
KOMUNISTA»

KRALJEVSKA PREFEKTURA U SPLITU

Izveštaj za mjesec prosinac 1941-XX

Politička situacija

Politička situacija za mjesec prosinac može se podijeliti u dva perioda: u prvome (koji odgovara po prilici prvoj dekadi) vlada potpun mir i nema pokušaja remećenja javnog poretka; u drugom periodu, naprotiv, primjećuje se ponovno subverzivna djelatnost koja, iako ne dostiže onu prošlog studenog daje ipak. naslutiti ponovnu, čak jaču ofenzivu. (Vidi u tom pogledu u nastavku izvještaja o akciji policije dana 13. pros, koja je uspjela hapšenjem opasnog komunističkog vođe i otkrivanjem jedne »čelijek« u kojoj su sudjelovali članovi komunističkog sindikata, obalski radnici.)

Mjere predostrožnosti koje smo poduzeli u prošlim mjesecima i koje su postale drakonske nakon, poznatih događaja 9. studenog, omogućile su znatno poboljšanje situacije.

Zatišje, koje je nastalo nakon internacije, hapšenja i deportiranja u Italiju nekoliko stotina Židova, potrajalo je oko mjesec dana. Ipak ne treba sumnjati da za tog perioda zatišja elementi nama protivni nisu za čas prestali da se reorganiziraju kako bi čim prije nastavili svojom aktivnošću.

Posljednjih petnaest dana mjeseca moglo se zaista zapaziti nastavljanje subverzivne aktivnosti po kojim manjim djelom sabotaze na željez. pruzi na dionici Split—Kaštela i, češće, na telefonskim i telegrafskim prugama, novim subverzivnim natpisima na zidovima kuća, širenjem le-

taka komunističkog sadržaja, napadom na patrole i pojedine vojnike u službi nadziranja željezničke pruge.

Ako je neuspjeh Engleza u Marmarid da izvojuju pobjedu koja bi donijela preokret u situaciji i ulazak Japana na stranu sila Osovine ra-
zočarao i demobilizirao naše neprijatelje i povećao naš prestiž, ruska zima
s posljedicom zastoja njemačkih snaga stvara kod naših neprijatelja ruži-
časte nade.

Živa tajna propaganda i strane radio-emisije, situacija u Hrvatskoj
koja je sve to zamršenija i djelomično gotovo u prilog ustaskim snaga-
ma, sve to mnogo upotpunjuje sliku situacije. Međutim, očito je da je
najsigurniji elemenat za rasuđivanje raspoloženja stanovništva u potpu-
nom povezivanju tog raspoloženja s ratnim zbivanjima. Dovoljan je i
vrlo mali neuspjeh našeg oružja na jednom ratnom frontu da podstakne
mase protiv nas s namjerama revanša. Realnost je dakle jedna, antipa-
tija ovog naroda prema Italiji, a nadasve protiv fašizma. Ovoj realnosti
morat ćemo doskočiti u prvom času snagom, dok će kasnije trebati pom-
no proučiti da li se ne mora, tumačeći govor Ducea i zadržavajući gra-
nice, iseliti narod, iseliti ga gotovo posvema.

Tako i na otocima, koji su dosada bili vrlo mirni, ima znakova o
ponovnom započinjanju subverzivne propagande. U Komiži se pred opći-
nom sakupilo nekoliko žena da protestiraju protiv nedovoljnog snabdij-
jevanja brašnom.² Treba naglasiti ovaj je otok bio redovno snabdijevan
hranom. U Komiži je dapače dan prije toga bila izvršena izvanredna
podjela brašna u dvostrukim obrocima, što sam ja lično naredio. Još je
značajnije da je pri pretraživanju u stanovima onih žena koje su najviše
bučile u demonstraciji nadeni dosta bijelog brašna, bijele tjestenine, ulja
i drugih živežnih namirnica koje su racionirane.

Svećenstvo u mjestu ima prema nama svoje nepromijenjeno oprezno
držanje interesirajući se samo za religiozna pitanja. U razgovoru koji
sam imao sa Vel. oficijalom Dr Dominikom Franco³ iz reda Male braće,
kojem je Vatikan dao zadatak da prouči držanje pripadnika reda u Dal-
maciji prema nama, taj mi je kazao da ne bi bilo politički uputno poslati
u Hrvatsku ili drugdje svih 150 fratara koji žive na anektiranom terito-
riju. Narod bi se mogao uznemiriti i optužiti nas da smo ga izolirali od
onih koji su mu mogli dati duhovnu zaštitu. Kaže mi, ipak, da se fratri u
anektiranom teritoriju osjećaju katolicima, jer su Hrvati, a da im nije
jasan pojam romanstva. Također i Don Merlo, jedini talijanski svećenik
u Splitu još prije okupacije, potvrđuje mi da je kler nastrojen protiv
romanstva pored toga što je protivtalijanski da ni sam svećenički duh
toga klera nije andeoski. Zbog takvih dubokih razloga Don Merlo zago-
vara dublje proučavanje situacije klera u Dalmaciji od strane crkvenog
velikodostojnika iz Vatikana. On misli da bi biskup mogao da prenese
svoju stolicu u Hrvatsku, a da bi u Splitu mogao vršiti dužnost biskupski
delegat za vrijeme koje je potrebno da se raščisti situacija. Istoga je

² Vidi dok. br. 346.
³ Vidi dok. br. 342.

mišljenja i zadarski nadbiskup, koji je bio u Splitu dva dana, za kojih je konferirao sa mnom o otvaranju sjemeništa.

Pobunjenička aktivnost

1. prosinac. — U noći uoči 1.-og ov. mj., prema izvještaju mjesnih karabinjera, u neodređen sat nepoznata su lica u Kaštel Sućurcu razvila jugoslavensku zastavu i još jednu na telegraf, stupu autoputa Split—Trogir. Zastave su bile zaplijenjene. Vršena je istraga da se pronađu lica koja su zastavu izvjesila.

2. prosinac. — Popović Vojislav, pok. Filipa i Sirmice Mladinić, rođen u Splitu 25. XII 1922, ovdje nastanjen na Poljičkoj cesti br. 7, koji je bio uhapšen prošlog listopada prigodom sukoba u Stobreču⁴ i bio već tražen od mjesnih karabinjera, jer je osumnjičen radi pokušnog ubojstva fašiste Petraello Zvonimira,⁵ koji se desio 4. rujna u Splitu, priznao je kad je bio podvrgnut preslušanju 2. ov. mj. da je kriv.

4. prosinac. — Noću uoči 4. ov. mj. kr. karab., vršeći zasjede i patrolirajući na putovima u zoni Klisa, uhapsili su komunističkog vođu Bobana Stipu, 42 god. stara, koji se već dugo vremena krio i bio stalno tražen.⁶

7. prosinac. — U neodređen sat u noći uoči 7. ov. mj. u gradskom rejonu Veli Varoš u Splitu bile su zalijepljene na oglasima o policijskom satu dvije vrpce od papira s ovim riječima napisanim na hrvatskom jeziku: »Smrt fašizmu, živjela sloboda naroda!«

13. prosinac. — Javna sigurnost, nastavljajući svoju istraživačku djelatnost, uspjela je da otkrije jednu komunističku ćeliju kojoj su pripadali obalski radnici. Njihov vođa, Ružić Jozo,⁷ bio je uhapšen u noći 13. ov. mj. u svom stanu, dok se krio u jednoj rupi naročito izgrađenoj ispod sobe za spavanje, do koje se prilazilo kroz otvor napravljen na drvenom podu ispod noćnog ormarića. Izvršenom pažljivom pretragom nađen je ciklostil koji je skoro upotrebljavan i veliki broj okružnica komunističkog sadržaja, od kojih jedna s uputama za izvršenje napada dinamitom. Istraživanja se nastavljaju.

14. prosinac. — U prvim jutarnjim satima 14. ov. mj. u Splitu na crkvenom zidu Antunove ulice,⁸ nepoznata lica napisala su crvenom bojom na hrvatskom jeziku, oponašanjem tiskanih slova: »Živjela Crvena armija!« i na prednjem dijelu česme u istoj ulici nacrtala su znakove srpa i čekića.

15. prosinac. — U prvim jutarnjim satima 15. ov. mj. u Splitu, u Plinarskoj ulici, nepoznata lica, kredom, u bojama, nacrtala su komunistički znak (amblem) na pročelju zgrade fašističke menze.

⁴ Vidi dok. br. 309.

⁵ Vidi napomenu U uz dok. br. 51.

⁶ Radnik iz sela Prugova, simpatizer NOP-a.

⁷ Sekretar ćelije obalnih radnika.

⁸ Sada Ulica Ignacija Brajevića.

15. prosinac. — U 20.45 sati 15. ov. mj. u polju između vile Tom-maseo i puta »Ispod Meja«⁹ u Splitu, artiljerci na službi ustanovili su da je prekinuta telefonska linija koja povezuje komandu 54. artiljerijske grupe s njenom barutanom. Istragom na licu mjesta utvrđeno je da je telefonska žica prosječena malim kliještima na četiri mjesta nedaleko jedno od drugog.

15. prosinac. — U neodređeni sat 15. ov. mj. poslije podne u Splitu, u polju na putu Milorada Draškovića¹⁰ (Marjan), nepoznata lica prekinula su, prerezavši na dva mjesta, žicu vojnog telefona između Komande 5. artiljerijske grupacije i fotoelektrične stanice i odnijela oko 15 metara žice. Linija je odmah uspostavljena.

15. prosinac. — U 21 sat, na željez. pruzi, na dijelu pruge Kaštel Lukšić—Kaštel Stari, lokomotiva pri manevriranju potresla se bez posljedica. Neposrednim provjeravanjem konstatirano je da su nepoznata lica¹¹ u međuprostoru između pragova tračnica postavili dvije željezne ploče.

16. prosinac. — U neodređen sat u noći nepoznata lica odrezala su i odnijela 100 metara žice vojnog telefona u blizini Kaštel Sućurca.

17. prosinac. — U neodređen sat, u Lovretskoj ulici br. 10 na pročelju Radničkog doma, nepoznata lica nacrtala su kredom u bojama komunistički znak i napisala na hrvatskom jeziku »Živjela Rusija«.

18. prosinac. — 18. og. ov. mj. poslije podne, u Draškovićevoj ulici¹² u Splitu, jedan građanin, upisan u »Fascio«, našao je i predao mjesnoj fašist. organizaciji propagandni komunistički letak umnožen na ciklostilu na hrvatskom jeziku.

20. prosinac. — Oko 12 sati jedan službenik i agenti Jav. sigurnosti uhapsili su u »Javnom perivoju« tri lica za koja je javljeno da su komunisti. Četvrto lice uspjelo je pobjeći, a kad su pristigli agenti, peti od njih bio je u stopu slijeden i zatim uhapšen u svom stanu, gdje mu je nadsno 5 komunističkih letaka (vidi prilog).¹³

Istoga dana poslije podne jedan od agenata, u službi na trgu Vittorio Emanuele III,¹⁴ prepoznao je nekog Bonačić Antona pok. Marina koji je bio uspio prije podne da pobjegne. Agent je odmah Bonačića pozvao da stane, ali on se dao u bijeg. Slijeden je od istog agenta koji je opalio dva hica u zrak, a treći na bjegunca koji je pokušao da izbjegne hapšenje. Intervencijom starijeg vodnika Kr. mornarice on je uhapšen. Pri tom bio je lako ranjen metkom u nogu neki Ratković Jure Matin. Nastavlja se istraživanje.

Za vrijeme patroliranja u gradu izvršeno je 50 pretresa stanova s negativnim rezultatom.

U noći uoči 21. ov. mj. nepoznata lica napisala su crvenom bojom na nekoliko zgrada u Podhumlju, nedaleko Kornize (Vis), slova Z. X. koja imaju subverzivno značenje.

⁹ Sada Put Meja.

¹⁰ i ¹² Sada Šetalište Moše Pijade.

¹¹ Akciju izveli borci Kaštelanskog NOP odreda.

¹³ Prilog Redakcija ne posjeduje.

¹⁴ Narodni trg.

U noći uoči 22. ov. mj. nepoznata lica¹⁵ odrezala su i odnijela oko 120 metara žice vojnog telefona na dionici Kaštel Lukšić—Kambelovac. Ta je žica bila položena na niskom zidiću uzduž autoputa Split—Trogir.

U 10.30 sati dana 24. ov. mj. na Firulama, unutar ograde stovarišta slame, vlasništva vojne administracije, nađena je kutijica sa zapaljivim materijalom. Bila je odmah uklonjena i učinjena neškodljivom. Oko dva sata dana 25. ov. mj. bio je prenesen u vojnu bolnicu potporučnik Ballarini Umberto iz 25. pješ. puka, dodijeljen 24. posadnoj četi koja je ovdje na službi, radi ozljeda iz pištolja na desnom ramenu. Oficir tvrdi da je bio napadnut od nepoznatog lica u Slavićevoj ulici¹⁶ dok se vraćao kući i da je na napadača opalilo hitac iz pištolja koji je promašio. U toku je istraga.

U neodređen sat u noći između 24. i 25. ov. mj. u Smodlakinoj ulici,¹⁷ nepoznata lica odrezala su malim kliještima telefonsku žicu koja povezuje centralu s Odjeljenjem Kr. mornarice. Vojna inženjerija odmah je uspostavila telefonsku liniju.

U neodređen sat u noći između 26. i 27. ov. mj. nepoznata lica, krećom u bojama, nacrtala su na više mjesta u ulici Radunici¹⁸ znak srpa i čekića i napisala na hrvatskom jeziku »Živio Staljin — Dolje fašizam«.

U noći uoči 29. ov. mj. nepoznata lica priličepila su na jednom proglasu udruženja GIL,¹⁹ koji je bio afiširan na zidu kuće br. 3 u Šibenskoj ulici,²⁰ dva letka veličine 15/25 cm, na kojima su štampane ove riječi na hrvatskom jeziku: »Smrt fašizmu — Živjela sloboda!«

U noći uoči 31. ov. mj. nepoznata lica premazala su tintom pločicu s natpisom »Trg Vittorio Emanuele III« koja je postavljena na desnoj strani bivšeg »Gospodskog trgac«.

Kr. karabinjeri koji drže postaju u Komiži, nastavljajući istraživanja u vezi s poznatim okupljanjem žena dana 10. ov. mj. u znak protesta na podjelu brašna, optužili su još 15 žena (13 uhapšenih, 2 koje se kriju) koje se smatraju da su se najviše istakle u buntovnoj demonstraciji. — Vojnici na graničnim prilazima zaplijenili su 2478 kg duhana, koji su njihovi proizvođači pokušali da odnesu u Hrvatsku. Duhan je predan Duhanskoj stanici u Trogiru, koja je isplatila iznos pojedinim vlasnicima.

Stav Hrvatske države

Došao je k meni Luetić, župan u Omišu, i izjavio mi je želju da s nama suraduje u atmosferi uzajamnog povjerenja.

Ugovoren je s njim način za kompenzaciju između stoke za klanje i cementa. Podnio je molbu, koju sam uputio tom gubernatoratu, za povratak nekih lica s Lipara. Frančeski,²¹ ustaški povjerenik za pokrajinu

¹⁵ Akciju su izveli borci Kaštelanskog NOP odreda.

¹⁶ Sada Ujevića ulica.

¹⁷ Sada Ulica Rade Končara.

¹⁸ Sada Trambiteva ulica.

¹⁹ Skraćenica za organizaciju talijanske fašističke omladine.

²⁰ Sada Šibenskih žrtava.

²¹ Ante Frančeski (vidi dok. br. 338, 343 i 373.).

Split, izvještava da službenici bivšeg režima još uvijek primaju plaće iz Zagreba. On traži za sebe, za svoju i za Luetićevu porodicu slobodan prolaz preko blokadnog mjesta u Stobreču. To sam mu za sada dozvolio, upozorujući karabinjere ikoli su tu na straži da bilježe lica koja se prevoze Frančeskijevim automobilom.

U Zagrebu uporno nastoje da zadrže sekciju »Pogoda«.²² Što se mene tiče, otvoreno sam izjavio da ovdje nećemo »Pogoda«, tim više otkad je osnovan »S. A. C. A.«²³

Ovdje js boravio generalni predstavnik milicije, Montagna, koji je u službi za vezu pri 2. armiji. On je bio u Zagrebu i došao je u dodir s vladinim predstavnicima i sa samim Poglavnikom. Kaže mi da svi jednoglasno tvrde da su talijanski oficiri odveć prijatelji Židova i Srba a da bi mogli da imaju punu simpatiju za našu Hrvatsku. Dodaje da su crne košulje primane s velikom simpatijom od hrvatskih vladinih krugova. U Zagrebu kažu da se u Italiji vode dvije politike: jednu Mussolini s fašistima, drugu vojska i 2. armija (Sic!).

Dana 29. ov. mj. uputio sam guverneru hitan brzojav (vidi prilog)²⁴ o izvještaju dra Frančeskija u pogledu situacije u Hrvatskoj. Činjenica je da su komunisti uvjereni u poraz Osovine i sada rade kod Srba — Hrvata da uklone unutrašnje razmirice i da naprave jedan front protiv nas.

Advokat Ljubić, jedno od uglednih lica u Splitu, koje želi da s nama suraduje, još uvijek zagovara željeznički projekt Split—Livno—Tomislavgrad i moguće povezivanje sa srpskohrvatskom željez. mrežom. Predao mi je i odnosne nacрте. Traži od mene s kim treba raspravljati o rudokopu u Kljadma.

Odgovorio sam mu da neodlučnost talijanskih grupa treba pripisati malom kapacitetu samog rudokopa, slaboj koristi koji taj rudokop predstavlja, upućujući ga ipak na grupu »Fiat« kao na najzainteresiraniju za ugljen, kad je već u posjedu cementa.

Taj isti Ljubić primjećuje da naredba br. 47 od 15. X 1941. o »Postupku sa dozvolama za istraživanje i o koncesijama za korištenje ruda« ne sadrži prelazna naređenja u smislu Kr. zak. odredbe od 7. X 1926. br. 1809, koja propisuje »odredbe o istraživanju i korišćenju rudnog blaga«. Naredba guvernerata tako bi oštetila njegove interese i interese nekog Gerbina s rudokopima u Drveniku. Gerbin, koji je izgleda vojni drug Kvatemika i Geringa, zajedno s dr Wertricem šefom grupe u Zagrebu udruženja »Veremische alluminium Werke«, bio bi zatražio od ministra Riebertropa, ličnog prijatelja Werticeva, da intervenira u Rimu u namjeri da sačuva rudna prava spomenute grupe, čiji bi zastupnik bio Gerbin.

Ekonomska situacija

Hrvatski carinici su došli u Labin da bi naredili tamošnjim seljacima da odnesu duhan (ubran 1941.) u Drniš. Izdao sam naređenje karabinjerima da ih odstrane.

²² Privredna trgovačka organizacija za vrijeme »NDH«.

²³ Talijanska trgovačka firma.

²⁴ Redakcija ne posjeduje ovaj prilog.

Ostali seljaci iz dijelova općine Trogir na hrvatskoj teritoriji uvjetovali su predaju njihovog duhana našem monopolu time da dobiju živežne namirnice od strane općine Trogir.

Naišlo se na neke poteškoće u vezi sa zapošljavanjem lučkih radnika iz Genove. Radi izbjegavanja svake diskusije s lučkim poduzećima naredio sam da lučki radnici moraju biti nagrađeni iako nisu namještenici firmi upisanih u splitskoj lud. Ovo je bilo dovoljno da se sve sredi.

Poslovnoj banci (Banca del Lavoro) predao sam projekat za proširenje hotela Ambassador, kao i temeljne elemente sadašnjeg Društva (statuti, bilansi itd.).

Nacionalnom savjetniku, Michettiju, predao sam elemente za formiranje Provincijskog ureda za kožu.

Zatim sam sakupio štavljače kože, razjasnivši neke točke predstavke, koju su oni podnijeli, ističući nesavladive poteškoće.

Otpočeli su radovi u brodogradilištu u Trogiru za račun Poslovne banke i Alfa Romeo. Snabdjeo sam ih i s tehničkim osobljem, dok sam poduzeću savjetovao da formiraju jedan radni centar za pripremu specijaliziranih radnika, uz sudjelovanje GIL.

Alfa Romeu je naredeno da uzastopno upućuje u Milano grupu od po 15 mladića radi osposobljavanja za mehaničare motopiste. Zamolio sam Federala za pripremanje ovih grupa.

Za brodogradilišta će biti potrebno ekspropirirati neke parcele zemljišta.

Svoju aktivnost otpočelo je i anonimno društvo Brodo-Korčula (Società An. Navicurzola), nakon što je privelo kraju početnu fazu organizacije, usmjerenu na početnu, makar privremenu, reorganizaciju starih brodogradilišta.

Osoblje koje sada radi u brodogradilištima gore naznačenog društva sastoji se od: 6 osoba na rukovodećim i kancelarijskim poslovima i 44 radnika.

Brodo-Korčula nastavlja svoju aktivnost sa zadovoljavajućim ritmom: gore naznačeno društvo nalazilo se u poteškoćama zbog pomanjkanja nafte, ali nastojat će da mu pomognem.

Cement: Izjednačavanje cijene, utvrđene od strane Guvernera, dovest će do ravnoteže u našoj cementnoj industriji.

U sadašnjem trenutku jedinu poteškoću predstavlja oskudica nafte, zbog čega je skoro nemoguć transport ugljena od Metkovića do Splita.

Stanje osoblja u cementarama:

- »Split« : 532 radnika i poslovođa i 58 dnovnika ;
- »Adriaportland« : 239 radnika i poslovođa i 14 činovnika;
- »Dalmacija« : 105 radnika i poslovođa i 16 dnovnika.

Radnici u poduzeću »Dalmacija« su isključivo upotrebljivi za radove na opravkama postrojenja i, djelomično, za službu otpremanja. Oni većim dijelom rade u smjenama.

Predstavnik Fiata u Splitu mi je javio da je, također, i Društvo »Dalmacija cement« prešlo s većinom akcija u njihovu grupu.

Sto se tiče rudnika Kljake, još uvijek smo na visokom moru.

Prehrambena situacija

Donekle zabrinjava pomanjkanje osnovnih namirnica, meso, jaja, krumpir itd. Seljad iz hrvatskog zaleđa traže neprihvatljive cijene: nije isključena komunistička propaganda u takvom njihovom ponašanju. Poželjeli bismo malo više dinamizma od strane S. A. C. A.

Od zadarskih tvornica tjestenine trebamo, kao zaostatak isporuka, do konca prosinca dobiti 1.695 kvintala tjestenine.

Vlada je upravo javila SEPRAL Splita da će za mjesec siječanj biti raznačeno 1.000 kvintala, za normalne potrebe, i drugih 1.000 kvintala kao »zaliha predostrožnosti«, snabdjevađ zadarske tvornice tjestenine.

Ako ovi posljednji ne mogu podmiriti naše potrebe za mjesec prosinac, utoliko će to manje mođ za mjesec siječanj.

Pošto tako stoje stvari, bilo bi najpogodnije da 2.000 kvintala budu dostavljene od drugih tvornica tjestenine.

Sakupljanje ulja predstavlja ozbiljne poteškoće.

Propisani obrasci nisu na vrijeme stigli od strane Konzordija proizvođača, a kasnije su u neredu primljeni od poljoprivrednika.

Mali broj finandjskih stražara i karabinjera, raspršen po otocima, ne uspijeva sprijeđti takozvanu »crnu bsrzu«, kod koje litra ulja stoji 50 lira.

Upravo razmatram svrsishodnost upućivanja patrolnih brodova finandjske straže na razne otoke.

Dao sam precizna naređenja karabinjerima, finandjskoj straži i civilnim komesarima za strogo suzbijanje neizvršenja.

Dao sam da se uhapsi poslovođa mlinare maslina na otoku Šolti, koji je, obavivši 190 partija mljevenja maslina, sakupio 3 litre ulja.

Administrativna situacija

U mjesecu prosincu administrativna situacija ne pokazuje neke posebnosti budući da je Prefektura bila ograničena na usavršavanje novih službi, o čemu je već saopćavano u prethodnim mjesečnim izvještajima.

Sto se tiče osoblja bivšeg režima, u izvještaju za mjesec studeni iznijeti su brojni podaci njihovog odstranjivanja, vršenih u okviru 15 ureda, i precizirano je da se ne bi stvarala neravnoteža u funkcioniranju službi, postepeno s vršenjem selekcije, moraju se popuniti upražnjena mjesta, uz odvajanje suvišnih od ostalih uloga.

Ti privremeni premještaji odnose se narodto na jedan od imenovanih ureda, konkretno na kompleks bivše Banovinske uprave, koji je stvarno podijeljen na razne odjele pretrpio slijedeće izmjene:

1. Glavni sekretarijat: Rečeno je za ovaj odjel da je od ukupno 30 namještenika uklonjeno 12, a preostalo 18; od kojih su 6 dodijeljeni drugim uredima, dok je iz drugih ureda ovom sekretarijatu dodijeljeno 13 namještenika.

Povećanje za 7 osoba zavisi od privremene organizacije službi reda (protokol, arhiva, biro za umnožavanje, ekspedicija, ekonomat, telefonska centrala, čistoća, nadzor), dodijeljenih Uredu za poslove iz nadležnosti ukinutih institucija, čiji sekretarijat obuhvaća sve zadatke u pogledu reda, a što je ranije bilo u nadležnosti raznih odjela, u cilju otklanjanja smetnji za samostalno funkcioniranje svake od spomenutih službi u pojedinim odjelima, kao što se dešavalo pod bivšom Banovinskom upravom, uz veće troškove i teškoću kontrole.

2. Odjel za unutrašnje poslove: Od sastava sa 37 namještenika, 19 ih je uklonjeno, a ostalo je 18; od ovog broja 9 je dodijeljeno drugim uredima, zbog čega njihov broj sada iznosi samo 9 lica koja opskrbljuju službe Administrativnog ureda prefekture. Smanjenje je, prije svega, išlo na račun integriranja kadrova iz službi reda u okviru Ureda za poslove iz nadležnosti ukinutih institucija, o čemu je bilo riječi pod točkom 1.

3. Odjel za poljoprivredu: Od sastava sa 72 namještenika, 46 je uklonjeno, a ostalo je 26, ali sadašnje brojno stanje iznosi 30 osoba, jer su pridodata 4 namještenika koji su došli iz ukinutih poljoprivrednih službi kotarskih zapovjedništava, sada objedinjeni u Odjelu za poljoprivredu bivše banovine.

4. Odjel za javnu prosvjetu: Od sastava sa 37 pripadnika uklonjeno je 11, a ostalo 26, od kojih je 6 dodijeljeno drugim uredima, dok su 3 stigla iz drugih administrativnih institucija, tako da ih sada stvarno ima 23, koji su dodijeljeni slijedećim sekcijama Školskog banovinskog odjela:

1. sekciji općih poslova, 2. Sekciji za srednje i građanske škole, i 3. Sekciji za osnovne škole.

5. Odjel tehničkih službi: Od ukupnog sastava pripadnika uklonjeno je 39, a preostalo 23; ovima treba dodati 41 koji su došli iz Direkcije pomorskog prometa i njoj potčinjenih ureda, 31 iz Tehničke sekcije bivšeg Kotarskog zapovjedništva Splita i 3 privremena, tako da sada ukupan broj preostalih iznosi 98 osoba, dodijeljenih — preko Odjela tehničkih službi — novoformiranom Uredu civilne inženjerije.

6. Odjel za zdravstvo i socijalnu politiku: Od sastava sa 35 namještenika 14 ih je uklonjeno, a ostalo je 21, od kojih je 12 dodijeljeno drugim uredima, tako da je sada preostalo 9. Smanjenje je, dijelom, izvršeno uključivanjem u sastav Glavnog sekretarijata, a zadržani očekuju da budu uključeni u pomoćne službe privremeno stvorene od Prefekture, u nadležnosti Provincijske uprave, koja još nije osnovana.

7. Odjel za računovodstvo i financije: Od sastava sa 102 pripadnika 55 je uklonjeno, a preostalo je 47, od kojih je 7, dijelom, upućeno u ostale urede, a dijelom su postepeno otpušteni; dok je 9 stiglo iz drugih ureda; tako da ih sada ima 49.

Ova raspodjela je najvažnija za Ured za poslove iz nadležnosti ukinutih institucija, budući da ima zadatak koji se ne odnosi samo na financijske poslove raznih odjela bivše Ispostave, već i na opće poslovanje na anektiranim teritorijama, ranije pripadajućim Banovini, o čemu će u daljnjem biti riječi.

8. Odjel za trgovinu i industriju: Od sastava sa 19 namještenika 10 je uklonjeno, a preostalo je 9; od kojih su 2 dodijeljena drugim uredima a 6 je pridošlo iz drugih ureda, tako da sada ukupno ima 13 namještenika. Raspodjela se namjerava izvršiti na funkcije ukinutih institucija i na nove dužnosti iz nadležnosti Provincijskog savjeta korporacija, koji još nije osnovan.

9. **Odjel za šumarstvo:** Od sastava s 20 namještenika 16 ih je uklonjeno, a ostala su 4, kojima su pridodata 3 iz kotarskih zapovjedništava, tako da ukupno preostaje 7 pripadnika, koji su dodijeljeni komandi šumske nacionalne milicije.

10. **Veterinarski odjel:** Od sastava sa 8 pripadnika 5 je uklonjeno, a preostalo je 3, koji su dodijeljeni raznim veterinarskim službama; od kojih jedan Veterinarskom uredu Prefektura, a ostala 2 novoosnovanim međuopćinskim upravama.

Pri razmatranju formacijske transformacije naprijed navedenih raspodjela treba imati u vidu sljedeću sliku buduće službe: 1. Prefektura; 2. Provincijska uprava; 3. Upraviteljstvo za prosvjetu; 4. Ured za civilnu inženjeriju; 5. Provincijski savjet za korporacije; 6. Inspektorat za poljoprivredu i 7. Šumska nacionalna milicija.

Prefektura je službama koje se osnivaju doznačila nedovoljan broj osoblja iz Odjela za unutrašnje poslove i Veterinarskog odjeljenja, ali je, međutim, osigurala da dužnosti iz nadležnosti zdravstva i socijalne politike budu zamijenjene od Provincijske uprave.

Provincijska uprava moći će da apsorbira, osim osoblja o kojem je naprijed bila riječ, i dio koji se sada dodjeljuje Glavnom sekretarijatu i Odjelu za računovodstvo i financije, s obzirom na formacije koje će svojedobno biti utvrđene.

Upraviteljstvo za prosvjetu funkcionira s osobljem iz raspodjele Odjela za javnu prosvjetu, a Ured za civilnu inženjeriju nalazi se u istim uvjetima.

Provincijski savjet za korporacije, kada bude formiran, imat će — sasvim sigurno — potrebu za još drugim osobljem, iznad ovog sadašnjeg iz raspodjele Odjela za trgovinu i industriju, a potreban broj može se izvući iz Glavnog sekretarijata i raspodjele Odjela za računovodstvo i financije.

Provincijski inspektorat za poljoprivredu obuhvaća danas osoblje iz raspodjele Poljoprivrednog odjela, i pretpostavljamo da će sadašnje osoblje koje se nalazi u službi biti prekobrojno.

Šumska nacionalna milicija, s obzirom na njenu specijalnu funkciju, morat će pronaći osoblje u zavisnosti od njenih vlastitih zahtjeva.

Iz ovoga proizlazi da je transformiranje ureda već otpočelo, ali je poželjno da, za službe koje nisu izravno potčinjene Prefekturi, bude dat, od strane funkcionera vladinih ministarstava, jedan podstrek, prije svega u cilju upoznavanja s definitivnim potrebama stvarnog stanja, i to ne samo za Provinciju Splita, već i Kotora, a dijelom i Zadra.

U gore iznijetom programu sistematizacije nije naglasak na Odjelu računovodstva i financija, koji je — upravo zbog svoje prolaznosti — određen da nestane, mada u ovom trenutku zaslužuje jedno detaljnije ispitivanje, budući da predstavlja oslonac upravljanja poslovima iz nadležnosti ukinutih institucija.

Dužnosti tog ureda, podijeljenog na sekcije, su slijedeće:

I) Obračun piata osoblju bivšeg režima, koje je pripadalo Banovinskoj upravi, isključujući jedino: željezničke okruge, pošte, carinarnice, monopole i pomorski promet.

Obračun materijalnih troškova naprijed spomenutih administrativnih institucija, revizija faktura, putni troškovi, obračuni itd., izdavanje naredbi za isplatu i registraciju, i to, također, za razne periferne ustanove: bolnice, škole, poljoprivredne stanice itd. za koje pravi i mjesečne obračune.

Upravljanje specijalnim fondovima i tekućim računima koji nisu sadržani u budžetima, a čiji broj je znatan. Potrebno je staviti do znanja da samo računski stavka »Provizorna plaćanja« bivše Ispostave je i dalje otvorena za oko 18 milijuna dinara, i zbog toga se upravo radi na pospešivanju ovog posla, koji se odnosi na te račune, s ciljem da se revidira konačni obračun.

Pri obavljanju tog posla nailazi se na znatne teškoće, jer se podosta ustanova, firmi i osoba, na koje se odnose računi, nalazi u Hrvatskoj, što je razlog da oko tisuću naredbi za neizvršenu naplatu leži neriješeno, budući da se odnose na isporuke ili radove izvršene prije 1. svibnja ove godine.

Na kraju, sekcija se brine za preventivnu reviziju naloga za honorare općinskim upraviteljima i pomoćnicima, kao i za likvidaciju mirovina općinskim umirovljenicima, za što postoji poseban račun doznačen jednom specijalnom fondu, koji svojedobno treba da bude likvidiran.

II) Likvidacija, registracija i izdvajanje naredbi za isplatu na teret računa »Specijalne službe«, vezano je za obavljanje poslova koji su dodati od vlade. Između ostalog, u to spadaju: subvencije poreznim urodi- ma, kao i likvidacija potpora oficirima i podoficirima bivšeg režima, likvidacija i plaćanje dnevnica za zadatke koje obavljaju talijanski funkcioneri.

III) Ovdje je obuhvaćena likvidacija doznaka-čekova svim državnim umirovljenicima i ratnim invalidima bivše Jugoslavije. U toku je sastavljanje individualnih računa za oko 6000 stavki, na obrascima uobičajenim u starim provincijama, radi olakšanja provincijskim blagajničkim uredima, na koje treba da prede ovaj posao.

IV) Vodenje knjiga i registriranje svih prihoda i zadataka, također i likvidacija starih depozita, koji se, većim dijelom, sastoje od svota zadržanih od plaća i mirovina, na osnovi regularnih akata obustave i od preostalih neugašenih doznaka-čekova, što ukupno prelazi svotu od oko 5.000.000 dinara, i — na kraju — sastavljanje budžeta koji se odnosi na upravljanje bivše jugoslavenske uprave.

V) Blagajnička služba.

VI) Arhiva.

Ukoliko se za mjere na izvršenju transformacije raspodjele računovodstva i financija u odgovarajućim talijanskim uredima rezervira da budu iznijete kao poseban prijedlog, ovdje — uzgredno — ističem da dobar dio gore naznačenih nadležnosti trebalo bi da prime na sebe nadležni uredi provincijske blagajne.

Situacija školstva

Ponovno otvaranje škola. — Dana 22. prosinca otvorene su slijedeće osnovne škole u sklopu Trogira: 1) — Trogir; 2) — Kaštel Kambelovac; 3) — Kaštel Lukšić; 4) — Kaštel Gomilica; 5) — Kaštel Novi; 6) — Kaštel Sućurac; 7) — Seget; 8) — Veliki Drvenik; 8) — Okrug.

Smatralo se oportunistički da se istodobno otvori i škola Talijanskog kulturnog udruženja, mada ona još nije potpala pod Ministarstvo za narodnu prosvjetu.

Uostalom to je, također, prošlih dana urađeno u Korčuli, a početkom idućeg mjeseca bit će urađeno i u Splitu.

Time su, prije Božića, u općinama Provincije otvorene 22 škole.

U suglasnosti s upućenim instrukcijama svečano otvaranje je svuda izvedeno uz religiozni obred, za vrijeme kojeg su čitane molitve za Kralja i Ducea, uz dizanje zastave; čemu su, pored direktora škola, prisustvovali predstavnici vlasti i predstavništva garniziona trupa.

Sa simpatičnim gestom drugarstva, Federalni sekretar, u svojstvu komandanta GIL, je odredio da, umjesto njega, ceremonijama prisustvuju starješine glavnog grada, upućene na lice mjesta, koji su — zajedno s civilnim komesarima i učiteljima — obratili se mladima s prigodnim riječima.

Svečanim otvaranjima, u hrojnim centrima, prisustvovali su i obitelji učenika. Njihovo prisustvo bilo je potpuno skoro u svim školama. Ceremonije su tako imale čisto iskreni fašistički karakter i predstavljale odličnu afirmaciju talijanstvu.

Sa izuzetkom u Kaštel Lukšiću ove ceremonije su provedene u odličnom redu.

U naprijed spomenutom mjestu svećenik je odbio da obavi religiozni obred, zbog čega je odmah udaljen s mjesta.

Nastavnici. — U zadnjoj dekadi mjeseca došao je samo jedan nastavnik. Broj prisutnih nastavnika u Provinciji prelazi 80.

Stavlja se do znanja da za kompletiranje kadrova u općini Split još uvijek nedostaje 38 učitelja. Zbog toga se predviđa da se škole, u ovoj godini otvore uz smanjeno radno vrijeme.

Seoske škole²⁹ O.N.A.I.R. Data su naređenja upraviteljima škola, talijanskim učiteljima i A.F.S. za ispomoc učiteljima Udruženja nacionalnog spasa Italije, koji uskoro treba da stignu, radi primanja 20 seoskih škola u ovoj Provinciji, da prema naredbi pretpostavljenog ministarstva preuzmu svoj posao.

Istodobno je predloženo Guverneratu Dalmacije da se, pored u Bosogline Cisterna i Bosogline Nadograde, otvore još tri škole u općini Trogir, i to konkretno u Ljubitovici, Prapatnici i Prapatnici Bližnjoj, za stanovništvo od 4.500 duša, koje je još uvijek bez škole.

S obzirom na posao koji talijanski nastavnici mogu obaviti svojim prodiranjem u seoske predjele pospešuje se da institucija ovih škola bude preporučena Guverneratu Dalmacije.

Božićna nagrada. — Dana 27. tekućeg mj. prenijeti su Računovodstvenom uredu Kr. Prefektura, čim su telegrafski stigli iz školskih krugova, spiskovi upravnog i nastavnickog osoblja, koje vrši misiju u Splitu, a kojima je dodijeljena božićna nagrada od strane Guvernera Dalmacije.

Tog dana bilo je prisutno 15 rukovodilaca, 9 profesora srednjih škola i 88 nastavnika, uključujući i one iz škola Talijanskog kulturnog udruženja u Splitu, Trogiru i Korčuli.

Srednje škole.³⁰ — U zadnjoj dekadi prosinca stigli su na svoje položaje samo dva upravitelja: prof. Arrigo Savi, dodijeljen ženskoj građanskoj školi u Splitu, i prof. Giuseppe Parisi, dodijeljen srednjoj školi u Splitu.

Još uvijek ostaje da se riješi problem, s obzirom na broj talijanskih profesora (9 prema 57) da li je poželjno ponovno otvoriti srednje škole bivšeg režima u Splitu i Provinciji sa samo hrvatskim profesorima, i da li i kad treba ponovno otvoriti srednje talijanske škole u Splitu, Trogiru i Korčuli, u kojima nedostaju svi profesori.

Iz istraživanja koja su vršili kraljevski karabinjeri u okviru školskog ambijenta Splita, proizlazi da je propaganda, o kojoj su obavještavali garnizoni, usmjerena na to da navede roditelje da povuku upis. Ovo je povezano s time da bi u Splitu trebalo ustanoviti jednu hrvatsku školu, s hrvatskim nastavnicima i učenicima, koja bi bila izvan kontrole talijanskih vlasti.

Prema naprijed naznačenoj propagandi osnivanje te škole trebalo bi da bude kada učenici odbiju da se upišu u talijanske škole, i na osnovi regularnog zahtjeva hrvatske vlade talijanskoj vladi.

²⁹ 1 ³⁰ Vidi dok. br. 102.

Razno

Prvog prosinca je izašao fašistički dnevni list »Il Popolo di Spalato«. List je rado prihvaćen od svijeta. Poneka manjkavost štampanja, poneka serija ispuštenih slova i malo suradnika za sada.

Savjetovao sam direktoru da u listu pokrene i neku polemiku pribavljajući od nas motive za nju.

Sadašnji tiraž je 14.000 primjeraka, od kojih se 5.000 nalazi u prodaji u gradu, a ostalo je namijenjeno vojnicima i dijeli se među trupama VI armijskog korpusa.

Postavio sam zahtjev da se ispita oportunitet da otok Lastovo potpadne pod okružje provincije Splita. Odluka bi rado bila primljena od drugova iz Lastova i od stanovništva Splita; uklopila bi istodobno u našu provinciju jedno snažno jezgro Talijana, koji će biti jedna točka eksplozivnog naboja za obranu talijanstva u provinciji Splita.

Prelaz će, također, predstavljati nadoknadu provinciji Splita, koja je, kako kažu Splitski, trebalo da sačuva pod svojom jurisdikcijom područje Šibenika, koje je potpalo pod Zadar.

Radi omogućavanja i većeg olakšavanja kontakata između mjesne omladine i naših organizacija mjesna Federalna komanda GIL pokrenula je inicijativu da se, pomoću suradnje s nastavničkim osobljem koje pozna dva jezika, održavaju tečajevi talijanskog jezika.

Inicijativa je rado prihvaćena i samo u glavnom gradu broj upisanih prelazi 350.

Tečajevi će otpočeti i u većim centrima Provincije.

Dana 11. stigla je pješadijska divizija »Perugia«, pod zapovjedništvom generala Pentimallija. Na dočeku sam bio zajedno sa svim vlastima radi pozdrava zastave i s drugovima.

Dana 11. objava rata Americi, na Piazza Littorio²⁵ izvedena je jedna zanosna manifestacija.

Glavna sanitetska uprava uputila je ovdje dra Angelonija, specijalistu za bolničke ustanove, koji izučava našu bolničku situaciju i podnijet će jedan program za premještanje u novi paviljon.

Ovdje je bio vladin inspektor za javne radove Ventimiglia radi izučavanja problema koji interesiraju njegov Inspektorat.

Odmah sam odredio da ing. Masobello vrši dužnost komesara »Jadranske Primorske Bauxite«. Društvo, kaže Masobello, opterećeno je dužgovima koje još nije otpočelo s iskorištavanjem minerala.

U Prefekturi sam sakupio izvanrednu komisiju za upravljanje Advo-katskom komorom, sastavljenu od Hrvata koji su aneksijom postali talijanski građani, i od Talijana.

Sakupljenima sam objasnio delikatnost posla, naznačivši ciljeve vlade.

Dana 14. u 15 sati stigao je avionom načelnik štaba Milicije, zadržavši se u Splitu jedan i po sat.

²⁵ Sada Trg Republike.

U međuvremenu je posjetio logor 29. bataljona »M«,²⁶ a zatim je izvršio smotru istog bataljona, sakupljenog na sportskom terenu.

Popeo se na brdo Marjan, interesirajući se, također, za granice naše provincije.

Sakupio sam učitelje stigle iz Italije, objasnivši im političku situaciju u provinciji i davši im pogodna naređenja.

18. prosinca, dan vjere, svečano sam otvorio »Radnički dom« doznačivši jednu premiju, u ime Ducea, ženama koje radaju mnogo djece.

Dok su, u rejonske grupe, Talijani donijeli vunu za naše vojnike, uz dirljive epizode, oni ovdje rođeni su bili potpuno odsutni. Donijeli su slijedećih dana, nakon jednog članka koji se pojavio u »Popolo di Spalato«, a koji je živo komentiran od preosjetljivih Slavena, ali, u osnovi, više nego opravdano.

21. prosinca, radi odavanja počasti uspomeni na Arnalda Mussolinija, naredio sam da na brdu Marjan bude podignut stećak od kamena.

S Federalom sam poslao brzojav Guverneru, moleći ga da ovu inicijativu prenese Duceu. Isti brzojav je potom pogrešno objavljen u »Popolo di Spalato«, kao da je izravno adresiran **Sefu** vlade.

24. prosinca, prigodom Dana majke i djeteta, svečano je otvoren »Dom radnice«. U ime Ducea podijelio sam premije majkama koje radaju mnogo djece.

Za Božić su ranjenici primili poklon-pakete, a trupne jedinice jedno prijatno poboljšanje dnevnog obroka.

Tako isto i bataljon CC.NN.²⁷»M«.

VI armijskom korpusu sam isporučio 12 aparata radio Phonola, na baterije, koji su bili namijenjeni udaljenim i izdvojenim jedinicama; jedan aparat od moje strane, poklonio sam, preko Pomorske vojne komande Dalmacije, odvojenoj sekciji na Visu.

Poklon je posebno rado primljen.

Prijavio mi se granatjerski poručnik, Luigi Missoni, nosilac Zlatne medalje, invalid s grčkog fronta.

Rođen je u Dubrovniku i vatreni je pobornik talijanstva svoje zemlje; misli da se s jednom inteligentnom i neprekidnom propagandom može stvoriti duhovno jedinstvo među Dalmatincima, i to takvo koje će omogućiti njihovo odvajanje od Slavena.

Reče da je, prilikom nedavnog razgovora sa Duceom, stekao jasan dojam da će se njegov grad vratiti Italiji.

Split, 31. prosinca 1941.²⁸-XX

Prefekt
Dr Paolo Zerbino

²⁶ Mussolini.

²⁷ Crnih košulja.

²⁸ U originalu je omaškom napisano 1942. umjesto 1941. godine.

NJEMAČKI DOKUMENTI

BROJ 355

OBAVJEŠTENJE NJEMAČKOG POSLANIKA U ZAGREBU OD 24.
TRAVNJA 1941. MINISTRU VANJSKIH POSLOVA REICHA
O SASTANKU KOJI CE SE ODRŽATI U LJUBLJANI IZMEĐU
CIANA I PAVELICA¹

TELEGRAM
(Strogo povjerljivo)

Zagreb, 24. travnja 1941.

Primljeno: 24. travnja 1941 — 15,32 sat.

Br. 115 od 24. 4.

Najhitnije

ZA MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA REICHA

Pavelić je baš sada saopćio da je talijanski otpravnik poslova,² po Cianovom nalogu, bio kod njega. Ciano je telefonirao iz Rima i zamolio je za razgovor s Pavelićem u Veneciji, Trstu ili Ljubljani. Pavelić se odlučio za Ljubljanu. Razgovor će se obaviti u petak 25. travnja u 9,30 sati.³ Ciano je zamolio da se ovo drži u strogoj tajnosti. O temi nije govorio.

Pavelić će sa sobom povesti Lorkovića⁴ i Budaka.⁵ On sutra ni u kom slučaju neće sklapati konačne sporazume, već se pridržavati razgovora sa svojom vladom i informacija iz Berlina. Ukazujući da Duceov brzogovornost priznanju NDH⁶ on će umjeti da predusretne diktat ili iznudivanje.

¹ Snimak telegrama (tipkanog na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva njemačka, London, film 2, snimak 297854.

² Antonio Casertano (Kazertano).

³ Sastav talijanske delegacije na tim pregovorima bio je sljedeći: Galeazzo Ciano (Galeaco Ciano), ministar vanjskih poslova; Filipo Anfuso (Filip Anfuso); Gino Butti (Dino Butti); Leonardo Viteti, Fietromarchi Luca (Pjetromarki Luka); N. Celesia (N. Celesia) i Antonio Casertano (Dr Ferdo Culnović n. d., str. 83).

⁴ Dr Mladen Lorković, ministar vanjskih poslova NDH.

⁵ Dr Mile Budak, ministar bogoslovja i nastave NDH.

⁶ NDH su prvi priznali, 16. travnja, Njemačka, Italija i Slovačka. Ostale države, pripadnice Trojnog pakta, priznale su Pavelićevu NDH sljedećim redom: Mađarska 19. travnja, Bugarska 23. travnja, Rumunjska 6. svibnja, Španija 16. lipnja 1941. Neutralna Švicarska, međutim, nije zvanično priznala NDH, ali je s njom zaključila trgovinski ugovor 10. rujna 1941. i imala je svog konzula u Zagrebu Charles Rousseau Roger Céré: Chronologie du Conflit Mondial (1935—1945, Sefi, Paris, str. 189—190).

Baš sada dr Budak iz Splita telefonom izvještava Pavelića da je lamo raspoloženje na točki ključanja. Mnogobrojna hapšenja ljudi koji nose značku s kukastim krstom, upotrebljavaju njemački pozdrav ili ističu njemačku zastavu. Talijani se ponašaju kao divlja horda. Uveli su kaznu batinanja. Dosadašnji talijanski poslanik u Beogradu iz Rima je talijanskom guverneru u Splitu Tacconi ju telegrafirao sljedeće: »Dalmacija je najzad pripala Italiji.«⁷ Ovo je i Berlin potvrdio. Vesenmayer.⁸

Kasche⁹

⁷ U izvještaju od 23. travnja 1941. Kasche je javio ministru vanjskih poslova Ribentropu da mu je Pavelić rekao da u pogledu Dalmacije ne treba žuriti, jer se plaši da bi u slučaju brzog određivanja granice Italija postavila velike zahtjeve. (O određivanju granica između NDH i Kraljevine Italije opirnije vidi dok. br. 167, 169).

⁸ Edmund Vesenmayer (Vesenmayer), njemački agent u Zagrebu.

⁹ Siegfried Kasche (Zigfrid Kaše), njemački poslanik u NDH. U Zagreb je došao 20. travnja 1941. i organizirao svoje poslanstvo, u kome su, pored njega, radili: Herbert fon Troll (Trob), savjetnik; Willi Resquard (Vili Rekvard), sekretar; Ernest de Kuhn (Kin), sekretar; Theodor Blahut (Teodor Blaut), sekretar; Theodor Dopfel (Teodor Dopfel), konzul; Walter Funck (Valter Funk), savjetnik za šume i Ernest Creuyd (Krojd), zrakoplovni ataše (vidi arhiv VII, arhiva njemačka, reg. br. 49/8-1, k. 61).

BROJ 356

IZVJEŠTAJ NJEMAČKOG POSLANIKA U ZAGREBU SIGFRIDA
KASCHEA OD 26. TRAVNJA 1941. O RAZGOVORIMA IZMEĐU CIANA
I PAVELICA O RAZGRANIČENJU ITALIJE I NDH¹

TELEGRAM
(Geh. Ch. V.)

Zagreb, 26. 4. 1941.

Primljeno: 26. 4. 1941. u 15,25 sati

Br. 126 od 26. 4. 41.

Jučerašnji razgovor između Ciana i Pavelića ostao je bez rezultata. Odbijen je prvi zahtjev za vrlo širokim neprekidnim obalskim pojasom bez ikakve obale za Hrvatsku. Odbijen je i drugi zahtjev da Hrvatska izide na isti obalski pojas u širini od 80 kilometara duž sjevernog dijela Velebita, kao i carinska i privredna unija.²

Prijedlog:

Proširenje Pavelićevog otočkog područja, koje se prostire od Zadra do Trogira, i drugih otoka, kao i Kotora.³ Cianoov protivzahtjev je: carinska i privredna unija, kontrola lučkog i broskog prometa, kao i kontrola rukovodstva hrvatske vojske. Ovo je Pavelić odbio. Od strane talijanskog otpravnika poslova podnjet je naknadno zahtjev da Hrvatska bude Kraljevina pod jednim talijanskim princom.⁴ Ovaj zahtjev Pavelić je odbio. Svi zahtjevi su bili iznijeti diktatorski. U međuvremenu je vođen telefonski razgovor između Ciana i Ducea. Ovdje se danas održava sjednica vlade.⁵

Napisao u 14 primjeraka i
od toga dostavljeno:

Kasche

* Snimak telegrama (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva njemačka, London, film 2, snimak 297855. Na margini je rukom dopisano nekoliko napomena, datuma, potpisa i parafa.
² O rješenju graničnih pitanja između NDH i Kraljevine Italije vidi dok. br. 167, 169 i 357. O tim tzv. rimskim ugovorima, kojima su regulirani odnosi između Kraljevine Italije i NDH vidi: Dnevnik grofa Ciana, Zagreb, 1948, str. 238—246 i 459—462.
³ Njemački tekst ove rečenice glasi: »Pawelitsch Erweiterung Gebiete Zara bis Trogir vorgelagerte und andere Inseln sowie Cattaro».
⁴ Za kralja NDH trebao je da bude proglašen sin talijanskog kralja Vittoria Emanuela III. vojvoda od Spoleta, o čemu je bilo govora na ceremonijalu prilikom potpisivanja Rimskih ugovora (18. svibnja 1941.) ; međutim, do toga nije došlo (Dnevnik grofa Ciana, Zagreb, 1948, str. 240, 246 i 463).
⁵ Odnosi se na vladu NDH koju je poglavnik Ante Pavelić odredio posebnom odredbom od 16. travnja 1941. (Zagrebačke narodne novine br. 3 od 16. travnja 1941.) a izmijenio zakonskom odredbom o državnoj vladi NDH od 24. lipnja 1941. (Zagrebačke novine br. 59 od 25. lipnja 1941.)
⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj telegram dostavljen.

BROJ 357

IZVJEŠTAJ NJEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 10. SRPNJA
1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
O ODNOSIMA NDH S MADARSKOM I ITALIJOM U VEZI
S TERITORIJALNIM PRETENZIJAMA¹

Telegram: strogo povjerljiv

KOMANDA 12. ARMILJE²
Odjelj. Ic/A. O u 17,30

laBfr-M&r^ ., ^ . * W* *X
p^p^p^ w 3 f c a * . N a

10. VII 1941.
Br. 1312/41, str. pov.
starješine

si^ ^Vi; ^

KR — G. Zagreb 229 10. 7. 41. u 14,50 sati

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU — K-di 12. A

Prilikom mog jučerašnjeg razgovora (izvještaj str. pov. br. 187/41)³ Poglavnik me je upoznao s teškim vanjskopolitičkim brigama koje ga pritiskuju. Nedavno poduzeti pokušaj poslanika Kaschea da madarsko-hrvatske granične pregovore ponovo pokrene (osujećen je, i Mađari su ovih dana na njega odgovorili preuzimanjem Medumurja pod svoju vojnu upravu. Naredenje komandujućem pukovniku u Medumurju bilo je izdato od strane madarskog načelnika generalštaba (što po međunarodnom pravu znači da Mađari smatraju Medumurje kao osvojenu zemlju). Svi hrvatski službenici 98-postotne hrvatske teritorije su bez roka bili otpušteni. Hrvatskom stanovništvu je bilo stavljeno na volju da se iseli noseći sa sobom samo pokretnu imovinu. Izjava madarskog vojnog komandanta izričito glasi da se od sada Medumurje zauvijek pripaja madarskoj državi. Hrvatska vlada namjerava prije svega da kod evropskih država Trojnog pakta dobije svečanu obavezu protiv postupka sjevernog susjeda. Ako se, uprkos, ovom stvari ne bi vratile natrag, bio bi uskraćen pasoš madarskom poslaniku.

Istodobno bi Hrvati prema Mađarima zaveli jednu strogu graničnu zabranu (Medumurje je do početka 18. stoljeća a zatim ponovo od 1848. do 1867, bilo hrvatski posjed, a od 1919. do 1941. pripadalo je jugoslavenskoj državi).

¹ Snimak telegrama (tipkanog na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva njemačka, NAV-T-312, film 470, snimak 8059950-60. Nepopunjeno zaglavje telegrama je izostavljeno.

² Stamblj primosez.

³ U ovom izvještaju njemački general u Zagrebu je 10. srpnja 1941. u 14.50 sati izvijestio komandanta oružanih snaga na Jugostoku o postupcima ustaša prema srpskom stanovništvu u NDH, koje masovno ubijaju, raseljavaju, bacaju u logore, kao i o stavu njemačkih posadnih jedinica po ovim pitanjima koje se nisu dosada, a neće ni ubuduće miješati u unutrašnje odnose u NDH (Arhiv VII, arhiva njemačka, NAV-N-T-312, film 470, snimak 8059961-4).

Isto tako se teško uređuju odnosi Hrvatske prema Italiji. Prije nekog vremena, izmjenom nota, Poglavniku je bila zagaranirana od strane Ducea isključivo hrvatska uprava za dalmatinski grad Split, koji se nalazi pod talijanskom vrhovnom vlašću.⁴ Projekat statuta koji su Talijani namijenili ovom gradu, kako mi je jučer iznio Pavelić, promijenjen je za preko 90 postotaka od obećanog. Statut uprave predviđa samo nekoliko hrvatskih građanskih savjetnika koji se nalaze u manjini i hrvatski jezik kao drugi jezik u školama. Prihvatanje ovog prijedloga značilo bi, prema shvatanju Poglavnika, novi poraz hrvatske vlade. Prema ovim zahtjevima manje je važna talijanska želja da se široko olakša razmjena robe između hrvatske i talijanske Dalmacije. U Dalmaciji, po mišljenju Poglavnika, ionako nema nikakve robe. Bliže ispitivanje ovog talijanskog priželjkivanja ponovo razotkriva kako se snažno izrodavaju talijanske teritorijalne pretenzije na dalmatinsku obalu, isključivo na zasnivanju prestiža.⁵ Za dalmatinske otoke koji su pripali Italiji krijumčarenje je postalo glavna grana zarade. Od prihvatanja gore pomenutih zahtjeva Talijani čine ovisnim i sigurnost dalmatinskih granica i prema Crnoj Gori.

Još prije 10 dana ispričao mi je Poglavnik, prilikom jedne privatne večere zajedno s Kvaternikom, da je talijanski poslanik pokušao da kod njega ispita puls u vezi s pronalazanjem deziniranog kralja. Pavelić je navodno prilično oštro stavio do znanja da je pozivanje kralja izrazito unutarpolitička stvar Hrvatske.⁶ Poslije svega toga, kako mi je Poglavnik isto tako jučer navečer saopćio, nije sasvim shvatljivo ako Talijani »nisu zadovoljni« hrvatskim držanjem, kako se to kaže u noti koju je Mussolini posljednjih dana uputio svom ovdašnjem poslaniku i čiju je sadržinu ovaj dao na znanje hrvatskom šefu države. Hrvatska vlada nalazila se baš u jednom nadasve škakljivom stanju. S jedne strane Talijani, u svojoj težnji za prestižom, koja će im još postati sudbonosna, postavljaju svakodnevno nove zahtjeve, na drugoj strani svako Poglavnikovo popuštanje talijanskim težnjama znači jednu novu osjetnu slabost njegovog, ionako ne sasvim sigurnog, unutarpolitičkog položaja. Gledano sasvim s pozicija privrednih teškoća, dvostruka talijanska i srpska hipoteka bit će za mladu državu nepodnošljivi teret.

Pri tom je hrvatska javnost jednim znatnim dijelom sklona da smatra Pavelića, zbog sjećanja na njegov dugogodišnji egzil u Italiji, čovjeka koji je »podmićen« od strane Talijana ili čak psihički ovisan. Poglavnik je nedavno sa mnom u četiri oka govorio o Talijanima s

⁴ U pismu koje je Mussolini poslao 18. svibnja 1941. Paveliću piše da će talijanska vlada s vladom NDH u najkraćem roku pripremiti nacrt statuta o upravnom uređenju općine Split (vidi dok. br. 169).

⁵ O određivanju granice između NDH i Kraljevine Italije, o upravnom uređenju općina, aneksiji Dalmacije, Boke Kotorske, dijelova Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i o osnutku Guvernerata Dalmacije opširnije vidi dok. br. 168, 169, 170, 171 i 181.

⁶ Prilikom potpisivanja Rimskih ugovora, 18. svibnja 1941. Pavelić je krunu hrvatskog kralja Zvonimira ponudio članu talijanskog kraljevskog doma vojvodi od Spoleta, koji je već 30. travnja 1941. bio određen za kralja NDH. Međutim, zbog brzog razvoja ustanka naroda Hrvatske protiv okupatora i njegovih slugu i pogorsavanja odnosa između NDH i Kraljevine Italije, do krunisanja vojvode od Spoleta nije došlo. (Vidi Dnevnik grofa Ciana, Zagreb, 1948, str. 240; Tajni arhivi grofa Ciana, str. 463).

ogorčenošću, tako da sam ja slušao ali nisam čuo. Ja ne vjerujem da bi se jedan državnik, koji bi drukčije mislio nego što govori, mogao predati u ruke poslanika jedne strane zemlje koliko je on to činio ovom prilikom prema meni. Imam još da dodam da Pavelić i Kvaternik dovode u vezu posjetu Bardosija⁷ Rimu s težnjama Madara.

Njemački general u Zagrebu
Str. pov. br. 188/41.
od 10. srpnja 1941.

⁷ Dr. Laszlo Bardosy (Laslo Barđoši), predsjednik mađarske vlade.

USTAŠKO-DOMOBRA NSKI DOKUMENTI

BROJ 358

IZVJEŠTAJ EDE BULATA OD 21. TRAVNJA 1941. POGlavNIKU
PAVELIČU O PREUZIMANJU VLASTI OD STRANE TALIJANA
U SPLITU¹

2353

Dr. Edo Bulat — Poglavniku

Split, 21. travnja 1941.

IZVJEŠĆE — BRZOJAVKA

Danas u 16 sati predstavnik talijanskih vojnih vlasti armijski general Zingales² povjerenik vojničke zone predao je u ime Dučea civilnu vlast komesaru Bartolucci³ stop. Ja sam tražio da prije negoli do toga dođe da se stavim u kontakt s Vama u svrhu da primim instrukcije u pogledu moga držanja stop. Italijanska komisija odgovorila je da ne može dozvoliti nikakav kontakt s Vama nego da imam odmah predati vlast i to bez **ikakva odlaganja stop. Ja sam tad** izjavio da energično protestiram preuzimanju vlasti jer da je ovo suvremena Hrvatska država i da je Dalmacija sebe oslobodila mnogo prije nego li je itko prešao granicu i **da ću o tome izvijestiti Vas kao državnog poglavara stop.**⁴ Na to mi je bilo izjavljeno da ja mogu slobodno protestirati kome hoću aii da će oni svejedno preuzeti vlast stop.⁵ Medutim oko zgrade Banovine bila je grupirana talijanska vojska stop. Ja sam izjavio da se pokoravam jedino sili stop. Zapisnik o preuzimanju vlasti u znak protesta nisam potpisao što je zapisnički utvrđeno.

Dr. Edo Bulat⁶

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, arhiva NDH, reg. br. 1/1-11, k. 320.

² Francesco, komandant Motoriziranog armijskog korpusa, čije su jedinice okupirale Dalmaciju.

³ Dr. Athos Bartolucci (Atos Bartolucci) imenovan je 15. travnja 1941. za civilnog komesara Dalmacije i na toj dužnosti ostao do 7. lipnja 1941. kada je odlukom talijanskog kralja osnovan Guvematorat Dalmacije sa sjedištem u Zadru i za guvernera imenovan Giuseppe Bastianini, a Bartolucci postavljen na dužnost federalnog sekretara borbenog fašizma Dalmacije. (Vidi dok. br. 159, 177).

⁴ Cim je kapitulirala Kraljevina Jugoslavija ustaše su preuzele cjelokupnu vlast u Splitu.

⁵ Vidi dokument br. 159.

⁶ Poslat od poglavnika Pavelića u Split je 15. travnja stigao iz Zagreba Edo Bulat gdje je istoga dana prisustvovao dočeku talijanskih okupatora prilikom njihovog ulaska u grad. Bulat je 12. travnja imenovan »ministrom NDH za Dalmaciju«.

BROJ 359

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIKA DRUGE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
U SPLITU OD 2. SVIBNJA 1941. GOD. O PREUZIMANJU VLASTI OD
STRANE TALIJANA U DALMACIJI I RAZORUŽANJU USTAŠKIH
ZANDARMERIJSKIH STANICA¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA
Taj. J. S. Br. 18

Izješće o radu Italijanskih
okupatorskih vlasti i situaciji
na teritoriji pukovnije.

ZAPOVJEDNIKU ORUŽANE SNAGE I MINISTRU
DOMOBRANSTVA

Z a g r e b

Zagreb, 2. svibnja 1941.

Zapovjednik 2. oružničke pukovnije² u Splitu podnio je slijedeće
izješće:

»Poslije sloma biv. Jugoslavenske vojske i proglašenja Hrvatske Države, naišla je iz Zadra na teritorij ove pukovnije talijanska okupatorska vojska. Njen dolazak bio je smatran kao nadolazak savezničke vojske za koju se u prvim danima mislilo da će na ovome području ostati samo izvjesni kontigenti, a veći dio da će biti samo na prolasku. Nije se mislilo niti pretpostavljalo da će uzimati u svoje ruke kako vojnu tako i civilnu vlast. Prema situaciji kako sada stoji, vjerojatno je, da je talijanska okupatorska vlast došla na područje ove pukovnije sa već unaprijed utvrđenim planom u pogledu preuzimanja sveukupne vlasti i prisajedinjenja Dalmacije Italiji.

I talijanske okupatorske vlasti odmah po dolasku na područje ove pukovnije počele su raditi postepeno na preuzimanju pojedinih vlasti kako vojnih tako i civilnih, koje su postojale poslije proglašenja nezavisne Države Hrvatske. Neke oružničke starješine bile su zarobljavane odnosno internirane, kao što je to slučaj sa krilnim³ i vodnim oružničkim zapovjednicima u Biogradu n/m i Preku, — a postepeno su talijanski vojnici i karabinjeri zauzimali pojedine oružničke postaje:⁴ sa nekih oružnike internirali ili ih upućivali svojim kućama, pošto su ih prethodno razoružali, a državnu spremu, oružje i municiju zaplijenili i odnijeli. Imade slučajeva da su na pojedinim oružničkim postajama oduzimali ne samo

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn, arhiva NDH, reg. br. 5/3, k. 85.
² Zandarmerijskog puka
³ Četnim
⁴ Zandarmerijske stanice

državnu opremu, oružje i municiju, već su odnijeli i privatne stvari oružnika, kao što je to slučaj sa oružničkom postajom Zemunik, Diklo i Obrovac. U Drnišu i okolici nalazili su se krilni magazini iz kojih su spremu odnijeli.

Na nekim postajama zadržati su oružnici i razoružani vrše službu sa talijanskim karabinjerima. U Drnišu su karabinjeri uselili u oružničku postaju, a oružnike deložirali da si traže drugi stan.

U Splitu i Šibeniku otpočelo se sa formiranjem naših vojnih jedinica, ali je to od talijanske vojne vlasti obustavljeno i zabranjeno.

U samom mjestu Splitu, talijanske okupatorske vlasti preuzele su u svoje ruke bivšu Ispostavu banske uprave, zatim policijsku upravnu vlast, sve ostale javne urede kao i novčane zavode.

Ovim postupcima dovedeno je do toga, da je oružništvo na teritoriji krilnog zapovjedništva Benkovac i Šibenik u potpunoj dezorganizaciji, pošto je ljudstvo sa oružničkih postaja djelom bilo zarobljeno, ili se većim djelom razbježalo, a ono što je ostalo na postajama u krajnjoj je neizvjesnosti i nemogućnosti da vrši službu, jer je ometano u svakom pogledu od strane talijanske vojske i karabinjera. Negdje su ostavljeni u civilu ih bez oružja i potpuno su pod komandom, talijanskih karabinjera.

Kriminalni tipovi i anacionalni elementi, naročito oni sa kojima su oružnici imah posla, ismijavaju se oružnicima radi sadašnjeg teškog položaja i ubijaju u njima i posljednji ponos i dovode do zdvojnosti. Neki oružnici u Diklu denuncirani su i odvedeni vezani u Zadar u neizvjesnost.

Oružnici se u glavnom upotrebljavaju za oduzimanje oružja od naroda, jer se oružje predaje talijanskim vlastima što znatno otežava ovaj postupak, jer među narodom vlada veliko ogorčenje i neraspoloženje prema talijanskim vlastima. Da isto oružje prikupljavaju od naroda samo oružnici i da se oduzeto oružje ostavlja u korist Države Hrvatske, postupak bi bio daleko uspješniji i mnogo lakši. Nije isključena mogućnost da kod naroda dođe do protivstajanja i nereda, jer kod istoga imade prikrivenog oružja, pa su oružnici u vrlo teškom položaju jer rade protiv svog naroda.

O vršenju službe javne sigurnosti po reonima nemože biti ni govora.

Sa krilom u Benkovcu uopće nemogu zapovjedati, jer tamo nema zapovjednika ni časnika, sve su uzeli u svoje ruke i prekinuli mi svaku vezu sa postajama. Tako je i sa vodom u Kninu.

Poručnik g. Skuk vodni zapovjednik u Sinju žalio mi se da je karabinjerski potporučnik prema njemu bio jako netaktičan, drzak i uvredljiv.

Uticao, talijanske okupatorske vlasti ne zasjeca u preuzimanje svekolike vlasti već pojedini postupci talijanske vojske omalovažavaju i ponižavaju oružnike u nacionalnom pogledu. Talijanski vojnici i karabinjeri zahtjevaju od oružnika da skidaju sa kapa i rukava nacionalnu Hrvatsku trobojku i na više mjesta zahtjevaju da nose na mjesto Hrvatske, talijansku trobojku. Isto tako su na pojedinim oružničkim postajama

ma gdje je bila izvješena Hrvatska zastava, istu skinuli i stavili talijansku. Po mjestima su naredili da se skinu Hrvatske zastave, a i sami su ih skidali i kidali.

Kretanje oružništva bez dozvole talijanske vojne vlasti je apsolutno onemogućeno. Ovo potpuno ograničenje kretanja ne odnosi se samo na slučaj privatnog putovanja već i na službena putovanja kako oružnika, tako i oružničkih časnika. Tako je biv. krilnom oružničkom zapovjedniku u Livnu oružničkom satniku⁵ II kl. g. Švobi Vilimu, koji je naredbom oružničkog zapovjedništva dodijeljen za krilnog oružničkog zapovjednika u Bos. Petrovac, onemogućeno putovanje iz Livna za Bos. Petrovac, jer mu talijanske vlasti neće da izdadu vizu. Pobočnik ove pukovnije oružnički satnik I. kl. g. Mate Dubravčić po nalogu oružničkog zapovjedništva imao je ovih dana da putuje u Zagreb radi izuzimanja novca za beriva oružništva što je onemogućeno, jer mu mjesne, talijanske vlasti neće da izdadu vizu za Zagreb. Kad sam tražio vizu za donošenje novca rečeno mi je, da talijanskoj vojnoj vlasti podnesem molbu, pa da će ona dati ovom zapovjedništvu novac koliko je potrebno za beriva oružništva. Izgleda, da talijanska vojna vlast ovim putem želi zadobiti pravo u pogledu potpune podređenosti oružničke snage ove pukovnije za svoju korist i u svoje ciljeve.

Iz istih razloga skoro je nemoguće popunjavati raspršene postaje i raspoređivati oružnike koji pritiču sa svih strana iz rasturenih jedinica i ostalih pukova izvan naše Države.

Bez obzira na činjenicu, što je talijanska okupatorska vlast preuzela cjelokupnu kako vojnu tako i građansku vlast u svoje ruke, nadalje što je svojim postupkom rasturanjem oružničkih postaja, razoružavanje oružnika, ograničenjem kretanja oružnika i oružničkih časnika, koji mogu da vrše službu samo [po] njihovoj dozvoli i narednjima, onemogućila je ne samo samostalno već i sporazumno vršenje službe oružnika sa karabinjerima, a isto tako apsolutno onemogućila oružničkim starješinama izdavanjem potrebnih uputstava i zapovjedi potčinjenima u pogledu vršenja službe. Iste talijanske okupatorske vlasti traže od oružničkih starješina, da se red i mir ima održati po svaku cijenu i da za svaki eventualni incident koji bi se desio, odgovara oružnički starješina svojim životom. Tako sam jedne noći sa Ravnateljem redarstva pozvat u talijansko mjesno zapovjedništvo, gdje nam je saopćeno, da će u slučaju kakvog nereda prvo odlijetiti naše glave.

Danas su talijanske vlasti vršile pretres stana kod krilnog oružničkog zapovjednika u Šibeniku oružničkog satnika g. Zvonimira Šporčića kod nekih oružnika i komandanta Ustaške vojske potpukovnika g. Elbingera. Detalj mi još nije poznat.

Prema radu i pokazatom postupku od strane talijanske okupatorske vlasti, kao i prema propagandi koja se vrši iz Italije putem radia očito je da talijanske -okupatorne vlasti stoje na stanovištu da je Dalmacija sada jednom za svagda prisjedinjena Italiji, i da Dalmacija neće biti nikada u sastavu nezavisne Države Hrvatske. U više slučajeva mo-

⁵ Kapetanu

glo se čuti od italijanskih časnika, vojnika i fašista gdje govore, da ovdje Hrvatska Država ne postoji, već da postoji Jugoslavija, koja je propala, a Dalmacija da pripada Italiji. Ovom propagandom ide se za tim da se Srbijanski živalj koji je nezadovoljan sa sadanjim stanjem i zapostavljen u Hrvatskoj što više ogorči prema Hrvatskom Narodu i da se stavi u njihov front prema Hrvatima. Ovakov postupak najbolje se ogleda u tome što su italijanske okupatorne vlasti u Sinju u svojoj kancelariji stavile ranije skinutu sliku Kralja Petra.

U Sukošanu⁶ je neki fašista održao govor u kojem je među ostalom rekao, da će svaki koji bude govorio o samostalnoj Hrvatskoj dobiti kuglu u čelo.

Masu vojnika naših državljana koji su se u uniformi vraćali kući, talijanske vlasti pohvatale i odvele u zarobljeništvo. Iz Splita je bila poslat a jedna satnija Ustaša u Metković, da bi pomogla našim borcima protiv četnika u okolini Gabele. Kad su se vraćali u Split neki su od njih zajedno sa šoferom Lovir Antonom pohvatani i odvedeni u zarobljeništvo. Intervencije kod Italijanskih vlasti nisu pomogle.

Prema sadašnjem stanju stvari i situaciji koja vlada na teritoriji pukovnije ne postoji nikakva vjerovatnoća da će se situacija bilo u kome pogledu poboljšati, već na protiv da će naš položaj bivati sve teži i da će biti nemoguće preuzeti ma što u pogledu organizacije pravilnog i normalnog rada i funkcioniranja oružništva. Mišljenja sam, da bi časništvo i oružništvo ove pukovnije trebalo povući i uputiti ga u Zagreb, Travnik i Mostar na daljnu raspoložbu, gdje bi se sačekalo rješene granice i preuzimanje civilne vlasti u Dalmaciji.

Intervenirao sam 28. travnja 1941. u štabu talijanske armije, da se omogući organizacija i funkcionisanje oružništva, pa mi je rečeno da ću biti obavješten, međutim nisam o ničem obavješten, jer izgleda da je njima u interesu naše raspadanje a neće da nam otvoreno kažu da možemo da idemo. Ili hoće da nas još drže dok mi još šta možemo pomoći dok se oni ne srede. A naša pomoć njima ide na štetu povjerenja koje uživamo u narodu.

Ustaško povjerenstvo u Splitu rastureno je. Postavljene ličnosti otišle su u Zagreb, tako da ovdje ne postoji nijedna naša vlast koja bi štitila interese našeg naroda i pružila zaštitu. Izgleda da ni u Zadru ne postoji takva naša vlast. Dok je Jugoslavija tamo imala svoj konzulat. Trebalo bi hitno u Splitu i Zadru postaviti neko povjerenstvo naše Države koje bi obavljalo diplomatske funkcije.

Prednje izvješće dostavljam s molbom na znanje i eventualno posredovanje kod talijanske vlasti. U pogledu povlačenja oružničkih časnika i momčadi iz Dalmacije u Zagreb, Travnik i Mostar molimo za daljne direktive.

ZA DOM SPREMNI !

(M. P.)

Zapovjednik generalmajor :
Mizler

BROJ 360

IZVOD IZ IZVJEŠTAJA VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNIN LI
OD 17. LIPNJA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE O PREBACIVANJU ČETNIKA, UZ
POMOĆ TALIJANA, IZ KNINA U KISTANJE¹

Velika Župa Bribir i Sidraga² — Ministarstvu unutarnjih poslova

Str. pov. Broj: 4/41

Knin, 17. lipnja 1941.

I Z V J E Š Ć E
(Izvadak)

... Imam Vas izvijestiti, da talijanske vojne vlasti aktivno sudjeluju na tome, da svojim samovozima³ iz Knina i okolice prebacuju Srbe preko granice u Kistanje, pod zaštitom svojih vojnika i častnika. Tako su jučer posle podne svojevoljno prebacili oko sedamdeset Srba ...

Budući da se ovaj i ovakav postupak na našem području ne poklapa sa autoritetom naše vlasti i suverenitetom naše države, gospodin podžupan bio je osobno radi toga kod gospodina divizijskog generala Furia Monticelli.⁴ Rezultat ovog posjeta bio je sljedeći:

Gospodin general je odgovorio, da je to prebacivanje Srba djelo nekih neodgovornih vojnika i da je on radi toga već jednog častnika kaznio (sumnjam, da je to točno, jer je prevažanje dalje sledilo nakon ovog razgovora). Na izjavu podžupana, da se u Kistanjima sakupljaju četnici i da se oboružavaju te da u Kistanjima ima oko 400 oboružanih četnika pod vodstvom poznatog četnika Vlade Novakovića⁵...

Ovaj posjet imao je uspjeha, jer je mene u pola noći došao tražiti njegov pobočnik, poručnik Lučić-Rochi, rodnom iz Visa, kojeg spominjem u izvješću od 14. lipnja 1941. Str. Pov. 1/41. On je nastojao da me uvjeri da oni nisu bili točno upućeni u pravo stanje stvari i da će u buduće nastojati, da se ništa ne desi, što bi moglo biti zlo tumačeno u pogledu naših odnosa prema četnicima ...

Veliki broj četnika iz Knina i kninske okolice a tako isto i Zrmanje nalazi se u Kistanjima, a i u Šibeniku. Srbi se slobodno kreću po tom delu Dalmacije i vode u zajednici sa komunistima otvorenu promičbu,

¹ Original (tipkan na stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 21/1-1, k. 271.

² Odredbom Pavelića od 10. lipnja 1941. na području NDH uvedene su velike župe. Velika župa je definirana kao »državna upravna oblast na određenom državnom području«. Na čelu joj se nalazi veliki župan kao »pouzdanik vlade«, koji vodi cijelu građansku upravu u velikoj župi. Njega imenuje poglavnik, a njegova odgovornost, prema odredbi, »jednaka je odgovornosti ministra«. Velikoj župi Bribir i Sidraga, sa sjedištem u Kninu, pripadali su kotari: Bos. Grahovo, Drniš i Knin, sa županom Antom Nikolićem.

³ Automobilima

⁴ Komandant divizije »Sassaris«.

⁵ Vidi dok. br. 29 i 135.

da će Engleska pobediti i da će skupa sa Židovima osnovati Veliku Slaviju. Ne samo to nego se mnogi talijanski vojnici druže i po privatnim kućama potajno sastaju... Ovakvo držanje talijanskih vlasti na tom dielu Dalmacije izazivlje osjećaj, da one sve to toleriraju, usljed toga četnici postaju sve drzkiji i priete hrvatskom življu...

... Četnici izgleda da su zagospodarili s Kistanjima i Benkovcem, jer se danas u Kistanjima nalazi oko 400 oboružanih četnika, i čuje se, da oni vježbaju sa oružjem na očigled talijanskih vojnika. Glavnu rječ u Kistanjima vodi voda četnika Vlade Novaković, stric poznatog Longa Dr. Nikole Novakovića. Vlade je sada vrlo nisko podrezao svoju veliku bradu i hoda u građanskom odijelu, jer dok je bio u Kninu nosio je dugu bradu i hodao uvijek u četničkom odijelu. Doznao sam, da je Longo bio u Rimu, da tamo poduzimlje sve na našu štetu. Četnici se sa Vladom Novakovićem najviše sakupljaju i spavaju kod gostioničara Dure Dubaića i Jove Dražete na Kistanjima.

Ovi četnici i ostali Srbi počeli su terorizirati u tom kraju naš živalj, tako da je pred dva dana morao pobjeći ovamo k nama oko 20 naših ljudi — Hrvata, da ne stradaju od četnika. Utisak je kao da na tom dielu Dalmacije postoje dvie vlasti: jedna talijanska, a druga četnička, jer se drukčije ne može razumjeti ovaj postupak ...

Moram naglasiti, da četnici sve poduzimlju kako bi poremetili naše prijateljske i lojalne odnose sa Talijanima. Agitiraju pri tome, da će četnicima zauzeti Knin... i za svaku stvar se obraćaju ovdašnjim talijanskim vlastima, da one kod nas u njihovu korist interviraju, pa makar se radilo i o neznatnoj stvari.

Ako se ovo sve ima na umu i ako se držanje i rad talijanskih vlasti ocjeni sa jednog drugog gledišta — moglo bi se posumnjati, da oni to rade kako bi prigodom razgraničenja postavili takove zahtjeve, pravdajući iste sa nekim tobožnjim progonstvom Srba, koje su oni morali uzimati u zaštitu. Izgleda da su Srbi baš to i uočili i zato su sada digli veliku buku protiv nas kod Talijana, a ovi u svakom slučaju spremno za njih interviraju. Tako na pr. bilo mi je rečeno, da su pred dvie noći Ustaše navalili na selo Djeverske na njihovo područje. Sve je ovo bila podvala i izmišljotina Srba, jer na moju primjedbu gospodinu poručniku Lučiću-Rocchi, da je nemoguće da ustaše od naše granice na njihovo područje prevale nekoliko kilometara do Skradina odnosno iz Drniša preko Promine i odatle deset do petnaest kilometara a i više pješice do Djeversaka i da se vrate natrag, a da ih u tome ne bi nitko vidio i opazio i da nisu u tom tobožnjem napadaju ništa počinili.

Kasnije mi je to on sam priznao, da je ustanovio, da to nije bila istina i da je stvar napuhana, a ja sam mu dodao, da su četnici kadri inscenirati napadaje na same Srbe po noći na njihovom području, a i na same njihove vojnike, a zatim da to svoje nedjelo prikažu kao djelo naših Ustaša: samo da pomute prijateljske i savezničke odnose između naših dvaju naroda i da na bizantijski način love u mutnome ...

Veliki Župan:
Dr. Ante Nikolić

BROJ 361

IZVOD IZ IZVJEŠTAJA VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU
OD 25. LIPNJA 1941. POGlavNIKU PAVELIČU O ODNOSIMA
TALIJANA I ČETNIKA U KNINU¹

Velika župa Bribir i Sidraga — Poglavniku N. D. H.

Broj: Vrlo tajno 17—1941.

Knin, 25. lipnja 1941.

I Z V J E Š Ć E

(Izvadak)

Naši odnosi sa Talijanima ovdje bivaju svaki dan zapleteniji, jer oni iz dana u dan uvijek postavljaju svoje nove i neopravdane zahtjeve

Jutros sam hitno istome dostavio izvješće o izvavi njegove ekselencije maršala De Bona, koji glasi ovako:

Iz Knina odputovao je jučer maršal De Bono u Šibenik. U Šibeniku, da je bio dočekan od Šibenskih Srba i od Srba emigranata iz ovih krajeva, koje je predvodio poznati voda četnika u Šibeniku pop Kojo Krstanić, župnik u Šibeniku..... maršal De Bono odgovorio je ovoj deputaciji ovako:

»Talijanska vlada će se zauzeti za Vašu zaštitu i vi ćete posle opteranja za Italiju postati talijanski državljani i kao takovi bit ćete vraćeni u Hrvatsku.«

U prvim izvješćima navedeno je, kako talijanske vojne vlasti u svakoj prilici i na svakom koraku uzimaju u zaštitu Srbe i kako rade na našu štetu..... obaviešten sam, da je društvo »Fiat« kupilo »La Dalmatiene«² i da bi ovaj postupak Talijana imao biti u vezi prigodom razgraničenja.

Jutros oko podne došao je u župu gospodin kolonel, načelnik glavnog štaba njihove divizije »Sassari 12-a« i ustmeno mi je saobćio nalog njegovog vrhovnog zapovjedništva, da oni pomiču svoje trupe dalje prema našem području.....

Usudio bih se napomenuti, da su ove njihove namjere od dulje vremena pripremljene..... Oni sve to rade u sakrivenoj misli, da bi pomoću Srba i prigodom razgraničenja pomakli granicu na njihovu korist, a na našu štetu i oteli nam sve instalacije, koje se nalaze na rjeci Krki.

Veliki župan: Dr. Ante Nikolić

¹ Original (tipkan na strgju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 21/1-1, k. 271.
² Tvornica terolegure u Šibeniku.

BROJ 362

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIŠTVA JADRANSKOG DIVIZIJSKOG
PODRUČJA OD 4. SRPNJA 1941. ZA FORMIRANJE 13, 14. i 15.
PJEŠAČKE PUKOVNIJE U MOSTARU, TREBINJU, DUBROVNIKU,
KNINU I SINJU¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
JADRANSKOG DIVIZIJSKOG PODRUČJA
V. T. V. Br. 628
4. srpnja 1941. godine
Mostar

ZAPOVJEDNIKU 21. POHODNOG BATALJUNA

U vezi naredbe Zapovjednika kopnene vojske V.T.V br. 492 od 29.
lipnja 1941. godine

ZAPOVJEDAM

1. Na ovom divizijskom području formirat će se:

Koja pukovnija	Sastav	Postoje od	Stalna postaja
13. pješačka pukovnija	stožer	stožer Mostarske pješ. pukov.	Mostar
	1. bojnica	6. pohodni bataljun	Nevesinje
	2. bojnica	18. posadni bataljun	Mostar
	3. bojnica	Mostarski posadni bataljun	Mostar
14. pješačka pukovnija	stožer	stožer Trebinjske pješ. pukovnije	Trebinje
	1. bojnica	10. pohodni bataljun	Dubrovnik
	2. bojnica	21. pohodni bataljun	Bileće
3. bojnica	Trebinjski posad. bataljun	Trebinje	
15. pješačka pukovnija	stožer	stožer Kninske pješ. pukovn.	Knin
	1. bojnica	8. pohodni bataljun	Knin
	2. bojnica	9. pohodni bataljun	Sinj
	3. bojnica	Kninski posadni bataljun	Knin

k. 134.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 29/2-1.

2. Nazivi pojedinih bojnica (bataljuna) u buduće bit će po gore izloženom kao na pr.:

»1. bojnica 14. pješačke pukovnije«.

Preimenovanje izvršiti 8. srpnja od 5 sati.

Dislokacija jedinica ostaje ista do dalje zapovjedi s obzirom na sadašnje prilike na području.

3. Starješinsko osoblje je traženo od zapovjedništva kopnene vojske.

4. Po tački 5 Zapovjedništva Kopnene Vojske V.T.V. Br. 492/41 zapovjednici pukovnije dostaviti će tražene iskaze odmah po završenom formiranju.

5. 7. pohodni bataljun je stavljen na raspoloženje zapovjedniku granične brigade.

Zapovjednik ovoga bataljuna najžurnije će dostaviti zapovjedniku granične brigade sve potrebne podatke o svojoj bojnici (brojčano stanje ljudstva, stoke, prenosnih sredstava, oružja, poimenični iskaz starješina itd.).

Na uredovanje.

M. P.

Zapovjednik general
Prpić, s. r.

Dostavljeno:

Glavarima odsjeka ovog
stožera, zapovjedniku:

6, 7, 8, 9, 10, 18, 21. pohodnog
bataljuna, Mostarskog, Tre-
binjskog i Kninskog posadnog bataljuna,
Popunodb. zapovjed. Mostar, Trebinje,
Sinj i Knin, Mjesnim zapovjedn.
Mostar, Trebinje, Knin, Sinj, Ne-
vesinje, Dubrovnik, Bileća, Metko-
vić i Avtovac i Zapovjed. stana
ovoga stožera.

BROJ 363

IZVJEŠTAJ ORUŽNICKE POSTAJE SRINJINE OD 7. SRPNJA 1941.
VELIKOJ ŽUPI CETINA O POSTUPKU TALIJANSKIH VOJNIKA
PREMA NARODU U SELU STROŽANAC¹

Država Hrvatska
ZANDARMERIJSKA STANICA SRINJINE
L 54
7. srpnja 1941.

Izveštaj o incidentu u
selu Strožanac dostavlja.

ŽUPANIJI CETINA²

O m i š

Dne dan 6. srpnja oko 20 časova 6 italijanskih oficira i 3 vojnika iz svoga logora u Zrnovnici uputili se sa svojim kolima u pravcu sela Strožanac, te usput srećući prolazeće putnike iste su napadali i tukli sa pesnicama i nagonili ih da kliču živio »Duče«. Kada su došli u gostionu Zminjača Antonice koja se nalazi pored puta između sela Zrnovnice i Strožanca, ovi oficiri odma su počeli bez daljeg udarati sa pesnicama goste koji su se nalazili u gostioni te iste nagonili da kliču Duču a sopstvenici gostione naredili da natpisnu tablu sa gostione skine. Kada su sve goste isterali iz gostione uputili su se u pravcu sela Strožanac. U selu Strožanac pred gostionom Vulete Mate nalazilo se je oko 10 gosta koji su se među sobno zabavljali među kojima su se nalazili talijanski karabinjeri i finansi, čim su došli oficiri i vojnici odma su počeli terati i naterati ove goste, tako, da su jih počeli šamarati odnosno udarati sa pesnicama zbog čega su ova lica bežala ispred gostione, a od ovi financa i karabinjera njih 4 pridružili su se k njima te i oni počeli udarati i terati goste, te su tako svi skupa produžili putem napred trčuci za licima koja su se nalazila po putu. Kada su došli pred stan velikog Župana gos. Lujetić Antona u selu Strožancu, koji se je nalazio sa svojom suprugom, tastom, i još drugim prijateljima pred svojim stanom odma su fizički napali Velikog Župana i druge na taj način, da je jedan između njih odma udario gos. Župana pesnicom po licu, a jedan finans je sa svojim službenim nožem potekao da ubode suprugu gos. Župana, ali se je ona umakla na stranu tako da je ovaj finans sa nožem udario u kućna vrata, tom prilikom su udarili jedan šamar Županovom tastu i još dvojici koji su se tu nalazili. G. Župan se je tada povukao u svoj stan, ali su ovi oficiri ušli u stan, kojom prilikom im se je Župan pret'

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VH, arhiva NDH, reg. br. 20/1-1 k. 195.

² Velika župa Cetina sa sjedištem u Omišu osnovana je u lipnju 1941. a pripadali su joj kotari: Šupetar, Hvar, Imotski, Makarska, Omiš i Sinj, sa županom Antom Luetićem.

stavio da je an Veliki Zupan-Cetine, ali ga ovi nisu slušali nego su mu uperili nož pod vrat i rekli mu tj. prisilili ga da više živio »Duče«. Na dalje ovi oficiri rekli su g. Županu da su u Strožancu svi komunisti, našto im je on odgovorio, da će on to sve urediti. Od Županova stana oficiri i vojnici odvezli su se u svoj logor Zrnovnicu.

Još iste večeri na traženje Velikog župana došli su na lice mjesta ustaše i oružnici iz Omiša, ali nisu ništa preduzimali nikakve službene radnje. Sva lica koja su od strane oficira i vojnika bila zlostavljana i tučena zadobili su lake telesne ozlede, koje su zadobili udarcima pesnicom.

Napominjem da su gori navedeni gostioničari povodom prednjeg icidenta dana 7. ovog mjeseca u Županiji u Omišu bili saslušani.

Imena lica odnosno oficira i vojnika, kao i karabinjera i financa koji su napravili icident nisu se mogla ustanoviti, samo je poznato da su 6 oficira i 3 vojnika iz Logora u Zrnovnici, a dva karabinjera i dva financa su na službi u selu Strožanac.

Zapovjednik postaje, stražmeštar:
Filip (prezime nečitko)

Dostavljeno:

Zapovjedniku 2 Hrvatske pukovnije Knin,
Velikom Županu Cetina, Krilnom oruž. zapov. Omiš,
Ustaškom Logoru Omiš i vodnom zapovjedniku Omiš.

BROJ 364

IZVOD IZ IZVJEŠTAJA VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU
OD 8. SRPNJA 1941. MINISTARSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST
O SKUPLJANJU ČETNIKA NA OTOKU LAZARETU¹

Velika Župa Bribir i Sidraga — Ravnateljstvu za javni red i sigurnost.

V.T. Broj : 36/1-1941.

Knin, 8. srpnja 1941.

I Z V J E Š Ć E
(Izvadak)

Prof. Radovani koji vodi to sakupljanje četnika na otoku Lazaretu² je mladi čovjek, koji nije zadovoljio, kad je bio civilni komesar u Drnišu. Ima velike ambicije i hoće pošto poto da nešto znači i da se njegovo ime čuje. Poznati je iredentista. On, tobože, to sve provodi bez znanja talijanskih vlasti u zajednici sa Italo-Srbima. Ovi Italo-Srbi bili su uvijek sa talijanskim autonomašima u Dalmaciji protivnici Hrvata i sad su se našli na istoj liniji. Ovi talijanski autonomaši — sada iredentisti i ovi Srbi nekadašnji Italo-Srbi nastoje poduzeti akciju sličnu onoj kakovu je D'Ainnucio³ poduzeo na Rieci. Otac profesora Radovani-a bio je također profesor i živio je u Skradinu i on je bio poznati iredentista. I sada ova dalmatinska autonomaška čeljad vodi sa Srbima izbjeglicama i četnicima dalmatinsku iredentu, da sva Dalmacija pripadne Italiji.

Pred nekoliko dana poznati četnik pop Kojo Krstanović, koji je rodom iz Knina, a kao paroh pravoslavni stanuje u Šibeniku, držao je u crkvi u Šibeniku javnu propovjed. On je javno napadao Hrvate...

Na ovo talijanske vlasti nisu ništa poduzele. Na taj način četnici ponašaju se na onom drugom dielu Dalmacije kao pravi gospodari. Po svemu ovome što se dalje događa uistinu je tako: najprije vladaju Srbi — a tek iza njih talijanske vlasti...

Veliki Župan:
Dr. Nikolić

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII. arhiva NDH, reg. br. 21/1-5, k. 271.

² Kod Zadra

³ Gabriele D'Annunzio sa grupom fašista, potpomognut od vlade i određenih krugova u Italiji, upali u Rijeku 12. prosinca 1920. godine okupirali grad i proglasili ga pripojenim Italiji.

BROJ 365

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNICKE
PUKOVNIJE OD 12. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG
ORUŽNIŠTVA O SKUPLJANJU I DJELOVANJU ČETNIKA
U BUKOVICI¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 147/J. S.

Grupisanje i rad
Srba četnika na
okupiranom području.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Z a g r e b

Knin, 12. srpnja 1941. god.

Zapovjednik oružničke postaje Ervenik i Krupa doznao, provjerio
i izvjestio je sljedeće:

»Srbi na okupiranoj teritoriji sjeverne Dalmacije i Srbi izbjeglice
sa područja Nezavisne Države Hrvatske prikupljaju i naoružavaju se u
Bukovici i okolini Benkovca, te prijetu pokoljem tamošnjem hrvatskom
življu i napadima preko određene državne granice.

Glavni su organizatori: Milan Drča hotelijer i Petar Jokić trgovac,
oba iz Benkovca. Oni raspolažu sa većim svotama novca i odlaze u agi-
taciju po selima: Popović, Karin, Zegar, Bilišani, Bjelina, Obrovac, Bri-
birske Mostine, Kistanje i Deverske. Imaju dosta svojih pomagača i
saradnika, a glavni su im: Gabro Kovačević komočar i Obrad Knežević
biv. općinski načelnik, oba iz Benkovca, te Đuda Pupovac, Jovo Pupo-
vac Ilijin, Lazo Pupovac zv. Baraba, Vasilj Bogdanović pok. Dane, Ško-
rić Gavran i Dane pok. Vida, svi iz Medvide i Kovačević Božo iz Do-
njeg Ervenika glavar sela.

Glavnu ulogu oko organizovanja Srba u Kistanjama navodno vodi
jedan major koji je služio u Kninu i umirovljeni oružnički narednik
Luka Kabić.

Srbi po selima Medvedi, Parčićima, Modrino Selo, Zelengrad, Zegar,
Bilišani, Bjelina i Popović imaju znatne količine prikrivenoga oružja
i municije. Oni ga na poziv talijanskim vlastima nisu predali dok su
Hrvati skoro sve predali. Pojedinci imaju sakrivene puškomitraljeze, a
pozitivno se znade da puškomitraljez ima Drača Rade Petrov iz Kari-
na sa kojim je već nekoliko puta pucao u selo Bruška.

k. 85.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 16/18-1.

Poznato je da iz sela Brguda kod Bruške ima u šumi 10 dobro naoružanih četnika koji su izbjegli iz bivše jugoslavenske 11. pješake pukovnije odmah po proglašenju Nezavisne Države Hrvatske. Oni su 28. lipnja vidjeni dobro naoružani u neposrednoj blizini sela Bruška na zv. mjestu »Čekić«, a vidaju se i u selu Radoljica u šumi zv. Dobra gora.

Dneva 2. ov. mjeseca Srbi su iz vojničkog oružja pucali u Bruškoj na hrvatske kuće. Žrtava nije bilo.

Dneva 1. ov. mjeseca u noći 6 četnika u vojničkom odjelu napali su Mitrovića Nikolu istaknutog Hrvata u Zelengradu i ranili ga.

7. ov. mjeseca došlo je 70 naoružanih Srba do državne granice kod Zegara, ali su se bez učinka vratili prema Kistanjama.

4. ov. mjeseca Srbi su se dogovorili da u Bilišanima napadnu naša dva oružnika, koji se još tamo nalaze u građanskom odjelu. Napad je bio priređen od 10 Srba u namjeri da ih zakolju. Na intervenciju naše postaje Ervenik, talijanske su vlasti posredovale i napad pravodobno osujetile. Napadači su imali puškomitraljez.

Izbjegli kaluderi manastira Krupa i Krka organizuju napad na oružničku postaju Krupa (postaja je smještena u manastiru Krupa) sa zadatkom da pored drugog uzmu i odnesu manastarsko blago i imovinu, što prilikom bjegstva nisu mogli odnijeti. U tu svrhu 3. ov. mjeseca došli su sa bivšim oružnikom Markom Sušak i Trikić Nikolom u Zegar, da kod talijanskih vlasti pripreme plan za napad. Povodom ovoga su istog dana, a i ranije 29. lipnja, 2 talijanska časnika sa po 10 vojnika posjetili manastir Krupu, razgledali manastarsko dobro i blago i interesirali se o brojnoj jačini naših oružnika, a to sve vjerovatno po sugestijama kaludera.«

Podnosi se prednje izvješće na uvidaj i nadležnost.

Oružnička postaja Krupa i Ervenik pojačane su ljudstvom a pored toga su postaji Krupa dodijeljena 2 a postaji Ervenik jedan puškomitraljez sa dovoljnim brojem municije.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić, s. r.

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog
oružništva i Ravnateljstva za javni
red i sigurnost N.D.H.

14. VII 1941.
ZAPOVJEDNIŠTVO
HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA
Taj Broj 252. J. S.

ZAPOVJEDNIŠTVU VOJSKE I MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA

Z a g r e b

Prednje izvješće dostavljam s molbom na znanje.
Zagreb, 14. srpnja 1941.

Zapovjednik, general:

PREDSJEDNIŠTVO VOJSKOVODE U ZAGREBU
Priljeno dne 17. VII 1941.
V. T. Broj 830 sa pril.

BROJ 366

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA GRADSKOG REDARSTVA
U DUBROVNIKU OD 12. SRPNJA 1941. O HAPŠENJU BABIĆ-BUBALO
MIODRAGA ZBOG ŠIRENJA KOMUNISTIČKE PROPAGANDE¹

Dubrovnik, 12. srpnja 1941. godine

Predmet: Babić-Bubalo Miodrag — podaci.

IZASLANIKU VLADE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE
PRETSTOJNIKU
ZA ZBOR JAVNOG REDA I SIGURNOSTI

Sarajevo

Vraća se spis po predmetu gornjem izvješćem, da je Babić-Bubalo Miodrag, uhapšen sa strane Ustaškog logora u Dubrovniku dana 25. lipnja 1941. godine pod sumnjom da provodi komunističku propagandu. Imenovani je dana 27. lipnja 1941. godine sa strane Ustaškog logora u Dubrovniku sproveden po oružničkim organima Ustaškom Stožeru u Sarajevo, kao opasan po javni red i sigurnost. Umoljava se prednje uzeti na znanje.

Za Dom Spremn!

Pretstojnik redarstva
potpis nečitak

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA VRHBOSNA
Primljeno dne 19. VII 1941.

Prez. Broj 94/1941. god.
sa 1 priloga

Po znanju, u spise.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 17/1-1, K. 180.

BROJ 367

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNICKE
PUKOVNIJE OD 15. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG
ORUŽNIŠTVA O NAPADU SKUPINE ČETNIKA NA ORUŽNICKU
POSTAJU BILIŠANE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
Br. 1031/J. S.

Srbi pucali kroz prozor
u oružničku postaju Bilišane,
bez posljedica.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Z a g r e b

Knin, 15. srpnja 1941. god

Zapovjednik oružničk'g voda Obrovac sa Br. 10 od 6. srpnja 1941. godine dostavio je slijedeće:

»Noću od 3—4. srpnja 1941. grupa Srba iz Bilišana, kotar Benkovac, pucali su iz vojničke puške kroz prozor u pisarnicu oružničke postaje Bilišane u kojoj je bio stražmeštar Ivan J. Gotovac, koji je sa ovom postajom komandovao od mjeseca febtmara 1938. godine.

Svega je ispaljeno 5 naboja, bez posljedica.

U Bilišanima, osim stražmeštra Gotovca, nalaze se još dva oružnika u civilnom odjelu i nenaoružana, jer nam Talijani nisu htjeli predati postaju, tvrdeći da to pripada njihovoj teritoriji, pa je granica još neodređena do dolaska komisije za razgraničenje.

Povodom ovoga napada intervenisato je kod talijanske vlasti, te je 4. srpnja karabinjerska ophodnja vodila istragu i uhitila 5 lica — Srba čija imena nisu poznata. Kod uhićenih lica pronađeno je: 2 vojničke puške, 1 puško mitraljez i 3 građanska pištolja.

Od uhićenih lica dvojica su odvedena u Zadar na suđenje pred vojnim sudom.«

Podnosim prednje izvješće na znanje.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić

k. 85.

Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 37/8-1.

Dostavljeno: Zapovjedništvu
Hrvatskog oružništva, Ravnateljstvu
za javni red i sigurnost N.D.H.
i Mjesnom zapovjedništvu u Kninu.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VRHOVNO
ORUŽNIČKO ZAPOVJEDNIŠTVO
Br. 1178 J. S.
Primljeno 19. VII 1941.

BROJ 368

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE OD 15. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA O SKUPLJANJU I DJELOVANJU ČETNIKA U BUKOVICI¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 163/J. S.

Priprema Srba-četnika
na području okupiranom
po talijanima.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Knin, 15. srpnja 1941. god.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Ervenik sa Taj. Br. 28 od 14. srpnja 1941. god. utvrdio je i dostavio sljedeće:

»Dneva 12. srpnja 1941. srbi-četnici napali su u Zegaru, kotar Benkovac, našeg podanika Blaža Urukalovića iz Gor. Ervenika, ali je ovaj utekao kod karabinjera, odakle je poslije ustaškim autom prevezen kući u Ervenik.

k. 85.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 30/8-1,

U Zegaru i okolnom okupiranom području ima oko 200 srba-četnika i protiv njih talijanske vlasti ništa ne preduzimaju. Oni se slobodno kreću po okupiranom području i naoružavaju se prikupljanjem oružja u selu Medvidi. Tako je oko 10. srpnja neki Ličanin došao kod Petra Pupovca u Medvide i od njega dobio jednu vojničku pušku. Ovaj Petar poznat je kao četnik, koji prikuplja oružje i naoružava one koji ga nemaju.

I na okupiranom području Ervenika donjeg okupljaju se četnici. Voda im je Božo Kovačević iz Ervenika donjeg. On održava vezu sa izbjeglim Srbima u Kistanjama.

Bez ikakve smetnje talijanskih vlasti izbjegli srbi-četnici odlaze iz Kistanja za Ervenik i natrag.

Dne 14. srpnja, oko 1 sat, grupa od 5 srba-četnika napala je u Erveniku donjem na zgradu upravitelja njemačkog rudnika boksita g. Rasputnika, odnijevši mu sav novac i iz puške ranili mu suprugu, koja je poslije 4 sata umrla. Rasputnik je porijeklom Slovenac, a sada je njemački podanik.

Izvjeshće po prednjem dostavljeno je kotarskom poglavarstvu u Kninu.«

Podnosim prednje na znanje savezno izvješću Taj. Br. 147/J. S. od 12. ov. mjeseca — Granična postaja Ervenik i Krupa za svaku eventualnost dovoljno su jake kako u pogledu ljudstva, tako i u pogledu naoružanja, jer su im dodijeljeni puškomitraljezi sa potrebnom količinom municije.

Postajama je zapovjedena stroga pažnja i opreznost i energičan smion nastup za slučaj da se četnici primjete na našem području.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost N. D. H. i Mjesnom zapovjedništvu u Kninu.

BROJ 369

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE OD 16. SRPNJA 1941. O RAZBIJANJU TABLI NA DUĆANIMA U SPLITU I NJIHOVOJ ZAMJENI S TABLAMA NA TALIJANSKOM JEZIKU¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 167/J. S.

Razbijanje hrvatskih
tabla na dućanima u
Splitu.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Knin, 16. srpnja 1941. god.

Zagreb

Sa potpuno pouzdane strane primljeni su sljedeće podatci:

Početak ovog mjeseca u Splitu su porazbijane sve nadpisane table (firme) po dućanima, koje su bile ispisane hrvatski.² Na radnjama, koje su pored hrvatske table nad dućanskim vratima i izlozima imale nad-t-pise makar i na običnom kartonu na talijanskom jeziku, table nisu odmah prve noći razbijene, već su porazbijane sljedećih noći. Razbijanje je trajalo nekoliko uzastopnih noći, a počimalo je oko 23 sata i trajalo obično do pred zoru.

Razbijanje su vršili splitski talijanofili zajedno sa fašistima u građanskom odijelu.

Razbijači su cijelo vrijeme kretanja gradom bili pod zaštitom karabinjera, koji su stajali na uglovima ulica, dok su u ulicama i po trgovinama razbijači operirali.

Sve razbijeno staklo sa pločnika moralo je biti jutrom rano očišćeno, što su karabinjeri kontrolisali. Pri toj kontroli pitali su ko je table razbio, pa su hapsili one, koji su im rekli, da i oni sami znadu, ko je razbijanje vršio.

Sve razbijene table zamjenjene su talijanskim tablama, tako da cijeli grad dobija sve više i više izgled talijanskog grada.

Hrvatski je živalj na ovakve postupke i druge slične pritiske talijanskih vlasti ogorčen i očekuje intervenciju i zaštitu naše države. Ovo je ogorčenje tim veće, što se svakim danom osjeća sve veća skupoća i

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 27/8-1, k. 85.
² Vidi dok. br. 16, 25 i 373.

život postaje sve teži, jer je pomanjkanje životnih sredstava danomice sve veće i veće.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić v. r.

18. VII 1941.

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog
oružništva i Ravnateljstva za javni red
i sigurnost N. D. H.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VRHOVNO
ORUŽNIČKO ZAPOVJEDNIŠTVO

T. Broj 282/J. S.
Primljeno 18. VII 1941.

BROJ 370

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE OD 18. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA O MINIRANJU CESTE I RUŠENJU TELEGRAFSKO-TELEFONSKIH STUPOVA 14. SRPNJA KOD KLISA¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 178/J. S.

Eksplzija bombi na
cesti u Klisu i oštećenje
brzoglasno-brzozjavne linije

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Knin, 18. srpnja 1941. god.

Zagreb

Zapovjednik oružničkog voda Omiš sa Taj. Br. 30 od 16. srpnja 1941.
godine, dostavio je slijedeće:

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 11/4-1,
k. 85

»Noću 14. srpnja 1941. godine, oko 1 sat, odjeknula je jaka eksplozija na državnoj cesti kod Klisa, a nakon 7 minuta čula se je i druga eksplozija na istom mjestu.² Na ovom području nije granica točno određena i kreću se naše i talijanske patrole.

Ophodnja oružničke postaje Klis, narednik Luka Banić i oružnik Ivan Vučina, povela je izvide i utvrdila, da su eksplodirale dvije ofanzivne ručne bombe i to na samom rubu ceste uz zidnu ogradu. Razmak jednog mjesta od drugog gdje se eksplozija dogodila, iznosi oko 10 koraka.

Od eksplozije nije nanijeta nikakova šteta, osim što je iz ceste izbačeno nekoliko kamenica.

Iste noći a na cesti od sela Rupotina prema Solinu, udaljeno 2 km. od Klisa, u visini 1 metar od zemlje prepilano je 10 brzobajnih stubova, pa je saobraćaj bio obustavljen za kraće vrijeme.³ Brzobajne žice nisu prerezane.

Tako isto na brzobajnoj liniji Bijeli Brijeg—Klis—Solin, nedaleko Solina, presječene su na jednom mjestu sve brzobajne žice koje služe za javni saobraćaj, dočim žica talijanske linije, koja vodi istim pravcem, nije oštećena — prekinuta.⁴

Pred gostionom Petra Valente u Klisu, 14. srpnja oko 1 sat, jedna talijanska patrola zaustavila je 8 ispravnih Hrvata iz Klisa i Rupotina koje je proglasila uhapšenim, jer da su tobož pjevah neke pjesme i pucali iz revolera. Ova lica išla su iz gostione Ivana Valente i odmah se dala u bjegstvo za kojima su Talijani trčali i bezuspješno ispalili 5—6 naboja iz pušaka. Uхватili su samo Jozu Uvodića iz Klisa koga su odveli u Split i zatvorili.

Vodenim izvidima pravi počinitelji do sada nisu utvrđeni. — Sve okolnosti upućuju, da su bombe postavili, prepilali brzobajne stubove i presjekli brzobajne žice samo i jedino talijanski vojnici ili pak neka lica po njihovom nagovoru, sa tendencijom, kako bi prikazali da se kod nas provodi sabotaža, zbog čega je i nadalje potrebno njihovo zadržavanje na našem području.

O prednjem je izvješten Veliki Župan Župe Cetina.«

Podnosim prednji izvještaj na znanje.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić v. r.

21. VII 1941.

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva i Ravnateljstvu za javni red i sigurnost N. D. H.

² Akciju je izvela diverzantska grupa, pod rukovodstvom Kaje Vučićića i Milana Grubišića (vidi dok. br. 190 i 222).

³ i ⁴ Akciju su izvršili članovi KPJ iz Klis-Kose, pod rukovodstvom Mate Bobana i Spire Radića (vidi dok. br. 190 i 222).

BROJ 371

IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE MUC OD 23. SRPNJA 1941.
REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU OMIŠ O ISTICANJU
CRVENE ZASTAVE NA POSTINJSKOM VISU¹

PREPIS

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Oružnička postaja Muć
Broj: 416

Nadopuna prijave broj 410
od 22. o. m. koja je dostav-
ljena radi komunizma.

Muć, 23. srpnja 1941. god.

REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU OMIŠ

U vezi prijave ove postaje 410 od 22. srpnja o. g. koja je dostavljena u vezi sprovida Dr. Zoković Branislava Redarstvenom Ravnateljstvu slijedeću nadopunu.

Poveo sam ponova istragu radi izvišavanja crvene zastave na Postinjskom visu, te sam ustanovio:

Štap odnosno bor na kojemu je se zastava vijala usječen je u Ramljanskim borovima daleko od mjesta Vrbe odnosno od stana u kojemu je stanovao Dr. Zoković oko 600 metara, a mjesta gdje je zastava bila izvješena daleko oko 800 metara, panj koji se nalazi na zemlji sa posječenim borom savršeno potpuno se slaže dakle otpada sumnja da bi to ko mogao sa strane donijeti.

Automobil koji je prošao 19. srpnja 1941. godine oko 23 sata preko Vrbe pa preko Muća, pitao sam seljake da li je tko vidio da se je automobil zaustavio na Vrbi na brdu od seljaka to opazio niko nije da se je ma gdje automobil zaustavljao, a kad bi se automobil na Vrbi na brdu zaustavio trebao bi da ide sjeći bor 500 metara, vratiti se do auta natrag 500 metara i vratiti se do auta opet oko 500 metara to bi bila tačno dva kilometra, zato vrijeme pošto je tu narod prolazio na dernek Neorić bio bi auto ko opazio.

Ispitao sam svjedokinju Penović Maru kći Markovu staru oko 14 godina iz Postinja, ona kaže da je njoj dana 20. srpnja 1941. godine na vodi na Vrbi govorila djevojka Zekan Ivka da može sve selo propasti jer da se na Gradini vija nekakova zastava.

k. 213.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 27/6-3,

Zekan Ika Matina iz Postinja stara 17 godina, ispitana je, ali je ova djevojka dosta gluha i kaže da je ona samo to Mari govorila da je ona čula da se vije zastava na Postinjskom vrhu, a od automobila da nema nikakova pojma.

Auto koji je tu noć prošao a koji je bio pregledan od strane potpisatog u Muću, doznao sam da je to automobil bio Križanca Tonka gostioničara iz Sinja, ovaj auto je samo bacao propisno reflektorsko noćno svjetlo i drugo se na istom primjetiti nije moglo.

Za ovaj auto za kojeg se govori da bi mogao istaći zastavu isključena je svaka mogućnost.

Daje ovu zastavu izvjesio Dr. Zoković nema nikakova dokaza već jedino što je on od ranije bio poznat kao komunista, i što se je to zbilo u blizini njegova stana.

Najvjerojatnije je da su ovu zastavu podigli i izvjesili Italijani jer je poznato da oni radeći na tome da prikažu da je kod nas komunizam da bi imali povod da okupiraju ove krajeve, a utvrdio sam da su Talijani toga dana dakle na 19. srpnja ove godine lutali na području ove postaje njih oko 20 na konjima sa jednim tenentom te da su pojedine seljake pitali gdje je ovaj i onaj vrh, put i crkve pa možda da su se toga dana ili iz Drniša ili iz Sinja došuljali te i zastavu izvjesili, a pošto su toga baš dana došli sve do mjesta Sutine na područje ove postaje.

Istraga se i dalje vodi pa o svemu saznanju izvjestiti ću.

Zapovjednik postaje: stražmeštar
Ante Juginović, s. r.

(M. P.)

Konceptirao :
Prepisao: Juginović s. r.
Sravnio :

Otpravio :

Da je prepis vjeran originalu tvrdi:
Zapovjednik postaje, narednik
potpis nečitljiv

Za točnost prepisa!
Omiš, 26/XI 1941.
Upravitelj pisarnice

(M. P.)

BROJ 372

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIKA KOPNE NE VOJSKE MINISTARSTVA
DOMOBRANSTVA NDH GENERALA STANZERA OD 31. SRPNJA 1941.
PODREĐENIM JEDINICAMA O PREDAJI SLUŽBE OSIGURANJA NA
PRUGAMA SUŠAK—KARLOVAC, OGULIN—KNIN—SPLIT I KNIN—
PERKOVIC—DRNIŠ TALIJANSKIM JEDINICAMA*

Zagreb, 19 sati

Podpukovnik Helbich dostavlja slijedeću okružnicu:

Zapovjedništvo kopnene vojske

V. T. broj 1191

U Zagrebu, 31. VII 1941.

Okružnica telefonom

Talijanske čete primaju osiguranje željezničkih pruga:

- a) Sušak—Karlovac
- b) Ogulin—Knin—Split
- c) Knin—Perković—Drniš.

Saopćiti ovo našim četama i zapovjediti da predaju službu osiguranja na p menutim prugama sporazumno sa talijanskim vojnim vlastima.²

Dostavljeno:

Oružništvu

Zapovjedništvu Savskog, Vrbaskog i Jadranskog
divizijskog područja,

Posadnim mjestima Karlovac, Ogulin, Gospić, Knin.

Zapovjednik kopnene vojske
general pješništva
Stanzer³ gp. v. r.

Ovu okružnicu predao i to za oružništvo satniku Kariću, za Savsko div. podr. nadporučniku Dragaljeviću, za Jadransko div. podr. lično zapovjedniku, za posadu Gospić satniku Bilušiću.

Ova predaja završena je do 22 sata.

Predao bojniki Nekić⁴

Dalje u 22.50 sati predao gornju okružnicu za Ogulin. Istu na telefonu primio oružnik Bumba.

Vezu za Banja Luku i Knin nemoguće je bilo uspostaviti do 7.00 sati.

Predao bojniki Nekio

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/2-6.

k. i. ² Ova okružnica poslana je u vezi naređenja talijanske Vrhovne komande (Comando supremo dell'esercito — Komando supremo dell'esercito) Komandi 2. armije (Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 35/2-1, k. 540).

³ Slavko

⁴ Miljenko

IZVJEŠTAJI MINISTRA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE IZ SPLITA
UPUĆENI U SRPNJU 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA
O POLITIČKOJ SITUACIJI U SPLITU I OKOLICI¹

Šaljem ovaj drugi izvještaj:²

I) Organizacijski rad

Po povratku iz Zagreba odmah sam raspustio sve rojeve³ koje sam do tada osnovao. To sam smatrao potrebnim zbog opreza i osnivanja manjih skupina. Sve sam naše povjerljive ljude organizirao u četvorka i petorka. Sebi sam izabrao nekoliko najboljih među starijima i mladima kao prve pomagače. To je zapravo prva petorka. Svaki od njih ima svoja 3—4 itd. Jedna skupina ne zna za članove druge skupine. U svakoj četvorci postoji izvijestitelj koji izvješćuje svoga pretpostavljenoga, i tako to ide redom dok izvještaji ne stignu do mojih prvih pomagača, a ti mene izvješćuju pismeno. Takvih četvorki ima već oko četrdeset.

Društva i organizacije, članovi kojih rade za našu stvar jesu: H. A. D. »Ante Trumbić«, bivši »Domobran«, »Križari«, »Domagoj« i »Junak«. »Junak« je u Splitu u tom pogledu slabiji od ostalih društava.

Krugovi naših ljudi u Splitu jesu: Ustaše, ustaška mladost, b. Federalisti, skupina suradnika pok. Dra. I. Cuzzia (pravaši), radićevci, neki b. pučkaši, neki od H. S. S. itd.

Ustaša, zakletih po staroj zakletvi ima 15, a po novoj zakletvi 26. Uspostavljam redovite veze sa Korčulom i Kaštelima. Posebno sam organizirao izvještajnu (povjerljivu) službu.

II) Vijesti izvještajne službe:

- 1) Dana 9/VII prešlo je oko 40 četnika preko Mosora u Split.
- 2) Javljeno mi je iz Knina da u Splitu ima vrlo mnogo četnika u odorama talijanskih vojnika, časnika i karabinjera.
- 3) Srbi, srbski časnici i četnici sve više i više dolaze u Split. Oni se sastaju osobito u lokalima koje sam naveo u prošlom izvještaju. U tim se lokalima čuje samo ekavica.
- 4) Doznajem da je u Split doputovala zloglasni četnik Nada Stanić.⁴
- 5) Govori se da četnici u vezi s nekim Talijanima spremaju neke događaje između 14 i 20 ovog mjeseca.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH reg. br. 3/2-1, k. 234.

² Redakcija ne raspolaže prvim Izvještajem.

³ Desetine

⁴ Nada Stanić, iz Gospića, bila kurir u četničkom štabu kod Dujića u Kninu i preko nje održavane su veze sa četničkim odborom u Splitu i sa Nedićem i Dražom Mihailovićem u Srbiji. Dolaskom Nijemaca u Dalmaciju, poslije kapitulacije Italije, u rujnu 1943. bila njihov špijun. Pred oslobođenje zemlje pobjegla u inozemstvo.

6) Doznajem da u Splitu borave opasni tipovi: Dr. Pavao Wertheim, Dinko Štambuk, Petar Gruber, Andrija Hembrag,⁵ Rade Končar,⁶ Mirko Bedek i Dr. Pavle Gregorić⁷ za kojima navodno postoje tjeralice iz Zagreba. Trebao bih znati je li to sigurno, te njihov opis.

7) U Kaštelima su zatvorena sva hrvatska društva i čitaonice.

8) Splitiski obalni radnici, inače poznati komunisti pristupaju u fašističke sindikate te prisustvuju u »Dopolavoro«.

9) Nekidan su brodogradilišni radnici tražili povišicu plaće.⁸ Talijanske vlasti nisu udovoljile. Radnici su najavili štrajk. Talijani su spriječili. Hapsili su po putu za brodogradilište i one radnike koji su stvarno išli na rad.

10) Talijani su sa Gradskog Poglavarstva u Splitu skinuli natpis »Gradsko Poglavarstvo«.

11) O. Šolta: Poslije prevrata odložili su b. jugoslavenski vojnici (oko 200) oružje koje su prigrabili komunisti. Nekoliko naših omladinaca je uzelo puške. Talijani su početkom rata s Rusijom uhapsili nekoliko komunista na Šolti i predveli ih u Split. Međutim jugoslaveni na Šolti prelaze u fašiste te pokrivaju komuniste. Stoga Talijani ne traže od komunističke oružje. Nekidan su karabinjeri pozvali našeg omladinca Bezića da preda pušku i pritom ga ranili. Sumnjamo da će ostati živ. Nalazi se u Splitu u bolnici.

12) Talijani čak i po ulicama prisiljavaju pozdravljati fašistički.

13) Nekidan se dijelilo ulje u 4 splitske radnje. Bila je velika nava, pa su karabinjeri tukli splitske žene.

14) O sukobu Talijana s Vel. Zup. Luetićem mislim da ste obaviješteni.

15) Talijani su 4/VII dali usmeni nalog činovnicima na b. Ispostavi Banske Vlasti da se opredijele ili za Italiju ili za Hrvatsku. To su povukli. Isti su nalog dali TehničkomOdjeljku Pomorske Direkcije. To nisu povukli.

16) Argentinski konzul Medietta govori protiv. Nez. Drž. Hrvatske. Mislim da je u službi Italije.

17) Danas, 11/VII je dopraćen od karabinjera u Split Ivan Telenta p. Nikole. On je navodno član Poglavnikove tjelesne bojne.

18) Promet između Hrvatske i mješovitog područja postaje nemoguć, jer su Talijani odredili da propusnice, potvrđene od ustaških vlasti, moraju imati i potvrdu talijanskih vlasti. Kako u mnogim mjestima uopće nema nikakvih talijanskih organa, to pučanstvo uopće ne može putovati u Split ni iz Splita. Jutros su karabinjeri prisilno iskrcali 6 seljaka iz Imotske krajine koji su putovali u Split, pa su ti morali pješakaći preko polja i brda do Splita.

⁵ Heb rang, tada član CK KPH, nije dolazio u Split.

⁶ Rade Končar, sekretar CK KPH, došao je u Split početkom listopada 1941.

⁷ Dr Pavle Gregorić, bio delegat CK KPH za Slavoniju.

⁸ Štrajk radnika u splitskom brodogradilištu bio 7. srpnja 1941. (vidi dok. br. 9, 10, 11 i 12).

19) U noći između 3 i 4 ovog mjeseca splitski su fašisti u zaštiti karabinjera porazbijali skoro sve table radnja u Splitu. Prisilno se sada postavljaju nove table s talijanskim i hrvatskim nazivima. To je izazvalo strašno negodovanje građanstva.

20) Iz cijeloga postupka Talijana dobiva se dojam da oni uopće ne gledaju tko je Hrvat, već samo tko im je vjeran sluga i doušnik.

21) Talijani su povodom objave rata Rusiji uhapsili mnogo komunistu u Splitu, Kaštelima, Trogiru itd. Računa se da ima oko 300 uhapšenih. Među njima se nalaze i komunistički intelektualci kao: Dr. Petar Niseteo, Dr. Ante Barbarić odvjetnici, Dr. Zoković, Bora Leontić,⁹ brat vode splitskih samostalaca Dra. Ljube Leontića, itd.

III) Žurne potrebe

1) Novac, jer je inače nemoguće raditi, osobito za izvještajnu službu, kurire itd. To sam Vam i zadnji put napomenuo. Bili ste rekli da ćete to slati preko Omiša. Posao je golem, pa je novac vrlo potreban.

2) **Auto.** Bezuvjetno je potreban jedan auto i za po Splitu, a pogotovo za uspješne veze s Omišom, Kaštelima, Sinjom, Kninom itd. Mislim a da bi se u golemom broju automobila u Zagrebu ipak mogao odrediti jedan dobar automobil za ovako važne svrhe. To ste također zadnji put pribilježili.

3) Besplatna putovanja drž. željeznicama bar za mene, ako ne i za moje kurire. Isto ste već pribilježili.

4) Da osobni ured G. U. S.¹⁰ dostavi za mene sva imena namještenih ljudi iz ovih krajeva da možemo po našim popisima i ocjenama spriječiti uvlačenje protuhrvatskih i nepoštenih tipova. To se pogotovo odnosi na različite imenovane povjerenike.

5) da se na zgodan način uspostavi veza Knina i izvještajne službe, te ustaškoga redarstva ili ravnateljstva za red i sigurnost sa mnom, jer se na taj način može silno olakšati i pospješiti ovaj rad.

IV) Za g. Dra. Mladena¹¹

Francheski¹² traži svakako da ja stupim u vezu i suradnju s Talijanima. On je već najavio moj posjet Prefektu Zerbinu. Prefekt želi da ja dodem u posjet. Sto da činim. Luetić savjetuje da stupim u vezu s Talijanima. Mnogi se tuže na g. Francheskija da govori kako je ludo misliti da bismrfo mogli u Splitu dobiti neku vlast, da tu odlučuje samo Mussolini, da je Split definitivno pripao Italiji itd. Isti svugdje pozdravlja rimski, govori talijanski, napada žestoko »hrvatsku iredentu«¹³ itd.

⁹ Učesnik u španskom građanskom ratu.
¹⁰ Glavni ustaški stan u Zagrebu.
¹¹ Mladen Lorković, ministar vanjskih poslova NDH.
¹² Vjerojatno se odnosi na dr. Antu Francheski direktora kemijsko-dijagnostičkog laboratorija u Splitu (vidi dok. br. 538 i 543).

V) Napomene

1) Poglavnik je zaželio popis ustaške mladosti koja je spremna uzeti neke položaje. Popisivanje je u toku.

2) Vi ste mi rekli da Vam predložim logornike za ovo područje. To ću Vam dostaviti idući put.

3) Moguće da ću idućega tjedna doći gore. Molim da mi potrebne odgovore pošaljete po istom kuriru. Molim da što prije riješite pitanje napomenutih žurnih potreba.

Z. D. S!

s 2 k¹³

Šaljem ovaj treći izvještaj :

I) Organizacijski rad:

1) Broj organiziranih skupina od 4—5 ljudi povećava se.

2) Dao sam nalog predsjednicima pojedinih omladinskih društava i organizacija da mi dostave popis svih svojih članova. Tako ćemo imati točan pregled naših omladinaca, jer su mnogi učlanjeni u više društava. Cijeli sam rad s omladinom povjerio jednom od najboljih i najmarljivijih (eljko Jakelić, slušač prava), budući da sam ja prezaposlen ostalim radom.

3) Već sam izabrao privremene povjerenike za o. Korčulu, koji mi dostavljaju izvještaje o stanju na tom otoku. Naravno da im nisam dao nikakav službeni dekret, jer to niti ne mogu bez Vas, već sam ih uzeo samo kao svoje osobne povjerljive ljude. Kroz ovaj ću tjedan to isto učiniti za Kaštela.

II) Vijesti iz. si.

1) Preksinoć je, 18. ov. mj., istrgnuta željeznička tračnica između Labina i Kaštela.¹⁴

2) Talijanske su vlasti danas skratile slobodno kretanje po noći od dvanajest sati na jedanajest.

3) T. vlasti su zabranile sva postojeća društva na ovom području. Mora se prijaviti imovina, članstvo i svrha društva. Mogu postojati samo ona društva, koja su učlanjena u Fasciu.

4) Prekjučer su fašisti upali u željezničku postaju u Solinu te tako isprebijali šefa postaje, da je on morao s obitelji pobjeći.

¹³ Vjerojatno se odnosi na Edu Bulata koji se od 15. travnja 1941. nalazio u Splitu. Izvještaji su slati po kuriru, a plašeci se da ne padnu Talijanima u ruke, potpisivani su pod šifrom.

¹⁴ Vidi dok. br. 12 i 198.

5) U noći između 13. i 14. ov. mj. upali su Talijani u selo Rupotine (Solin),¹⁵ bacali su ručne granate, srušili su brzajavne stupove i presjekli brzoglasne žice. Iste su noći njihovi motoristi i nekoliko konjanika pošli na Klis, ali su se ujutro povratili.

6) Jedan je splitski fašist jednoj osobi rekao da će brzo doći u Split oko 400 fašista da urede Ustaše. Vele da njima nisu najveći neprijatelji ni jugoslaveni ni komunisti ni Židovi ni ostali, nego ustaše.

7) Prefekt Zerbin se tuži na pisanje »Hrvatskog Naroda« i »Novog Lista« govoreći da ti listovi vode neku politiku, a da ovdje ima pravo voditi politiku samo Mussolini. Isti je rekao dopisniku »N. L.« g. Kortšku da će zabraniti pristup »N. L.« ako nastavi sa sličnim izvještajima iz Splita. Isti se Prefekt tuži što se u našim novinama piše o biciklističkoj trci oko Hrvatske u kojoj je i Split uvršten kao postaja.

8) Prigodom sprovida ubijenog talijanskog podporučnika (ljubavna stvar) fašisti su silom tjerali ljude iz kafana na ulicu te ih silili da pozdravljaju rimski.

9) Tal. su vlasti promijenile naš naziv »Trg Poglavnika Dra. Ante Pavelića« u »Piazza A. Pavelić«. Međutim njihov organ u Splitu »San Marco« ne piše niti tako, već uvijek »Piazza dei Signori«.

10) Fašisti prave nasilja. Nekidan se dogodio u jednom splitskom restoranu ovaj prizor: za jednim su stolom sjedili splitski Hrvati, za drugim Hrvati iz Jelse s o. Hvara, a za trećim stolom nekoliko splitskih Talijana. Najednom je upalo u lokal oko 20 fašista. Jedan fašist pristupi Hrvatima iz Jelse i zapovjedi g. Barbiću: »Ustani i viči — Živjela Italija!« itd. U Trogiru su fašisti izbili zube sucu Matejčiću koji se je pred silom morao baciti u more. Bio je prisiljen ispitati kroz gumu vazelin, budući da Talijani nisu imali u Trogiru ulja od ricinusa. Fašisti su u Trogiru posjekli sva drveća u vrtu posjednika g. Pollija. itd. itd.

11) Namjesnik Dalmacije Bastianini je izdao nove naredbe za ulaz, izlaz i prolaz kroz ovo područje, (v. priloženu odredbu).

12) Talijani su uklonili portrete splitskih načelnika iz općine.

13) Nekidan su bili Talijani i odredili da činovnici pišu službene akte na talijanskom i hrvatskom jeziku. Sada su međutim odredili da se piše samo na talijanskom jeziku.

14) Naši su činovnici u Splitu primili plaće za mj. lipanj od hrvatske vlade. Talijani su povelj istragu. Pozvali su na odgovornost činovnika računarstva g. Krstulovića pitajući: »Kako to da činovnici mogu primiti plaću od jedne strane države«!?

15) Službeni Talijani izbjegavaju naziv »Hrvatska Država«: u naredbi namjesnika Bastianinina o oprostima carine za neke živežne namirnice koje bi se imale uvoziti iz Hrvatske u Split (v. »San Marco« 25. lipnja 1941.) nigdje se ne upotrebljava izraz... »koje bi dolazile iz Hrvatske Države ili sa teritorija N. D. H.«, već se uvijek spominje... »a po tječu sa teritorije bivše Kraljevine Jugoslavije«, itd.

¹⁵ Vidi dok. br. 190.

16) Prigodom boravka namjesnika Bastianinia u Splitu,¹⁶ točno pred mjesec dana, predveo mu je na razgovor perfekt splitske pokrajine Zerbino ove osobe: 1) Dr. J.¹⁷ Jablanovića (prije: Cortelazzo), biv. bana diktatorskih vlada, radikala i masona, 2) trgovce braću Zlatka i Matu Vrdo-ljak (Zlatko je mason po vlastitom priznanju na sudu, a za Matu je opće uvjerenje u Splitu da je i on mason. 3) Dra. J.¹⁸ Barbieria, odvjetnika, jugosokola, režimlju, 4) Dra. M.¹⁹ Buića, biv. ban, dugogodišnji starosta jugosokolske župe Split, 5) senatora Novakovića,²⁰ Srbina, radikala, brata biv. ministra Nika Longa,²¹ 6) protu Sergija Urukalu, pravoslavnoga pa-roha u Splitu, 7) Dra. A. Tresić-Pavičića, 8) Dra. N. Ljubića, odvjetnika, davidovičevca, 9) pjesnika A. Cettineo, biv. orjunaša, 10) Dra. R. Bay²² predstavnika odvjetničke komore u Splitu, 11) Rikarda Visina, direktora direkcije, pomorskog saobraćaja, 12) Dra. I. Bulića²³ pomagača dra. Drinkovića i Aleksandrova²⁴ prijatelja za vrijeme režima, 13) Dra. Tomu Mimicu, jugosokola, i 14) Dra. Vinka Lozovinu, koji je jedini među svima bio pošten Hrvat. Bastianini je tom prigodom rekao da su se u Splitu srele dvije nacije, te da među njima može biti ili mir i suradnja ili sukob. Rekao je da on nosi suradnju, jer da su takve želje Ducea i Poglavnika. Odgovorio je Dr. Jablanović (!) veleći da je ta izjava Bastianinia u ovim njihovim tragičnim danima (čijim?) ipak utješna!

III) Napomene

- 1) Danas će mi stići izvještaji sa o. Korčule te iz Kaštela pa ću Vam već sutra ili preksutra poslati izvještaj.
- 2) Povratio se kurir koji Vam je dostavio izvještaj i saopćio usmene poruke. Doćiću svakako gore, ali do nekoliko dana, jer sam nešto bolestan.
- 3) Ustaški logor Imotski mi je poslao nalog da saopćim emigrantu g. Ante Olujiću da se po pozivu zapovjednika Poglavnikove tjelesne bojne povрати u Zagreb, jer da je pomilovan. To sam saopćio.
- 4) U Makarskoj se 16/VII dogodio nezgodan sukob između domobranskog nadporučnika I. Guberine (dodijeljen Omišu) i jednoga talijanskoga podporučnika sa nekoliko talijanskih vojnika. U zadnji čas, kad je upravo imao uslijediti oružani sukob talijanski su se vojnici već hvatali za revolvere!, posredovali smo logornik logora u Makarskoj g. Šimić i ja, te smo spriječili incident koji bi bio došao Talijanima kao naručen za okupaciju. Pri tom se nadporučnik Guberina vrlo nezgodno ponio prema meni pa je čak tražio da me se uhapsi. To mu je Veliki Župan Luetić izričito zabranio. Nadporučnik mi se prijeti. O tomu ću

¹⁶ Guverner Dalmacije Bastianini je posjetio Split 22. lipnja (vidi A. Kisić: »Ljetopis grada Splita«, rukopis, 1941, str. 63, Arhiv IHRPD, Inv. br. 57).

¹⁷ Josip

¹⁸ Josip

¹⁹ Mirko

²⁰ Vlado

²¹ Niko Novaković-Longo

²² Rikard

²³ Ivan

²⁴ Kralj Aleksandar Karadorđević

poslati izvještaj Vojskovodi i Vama, a poslat će izvještaj i logornik Simić.
Toliko do znanja i ako je potrebno da javite Vojskovodi.

5) U Splitu mi neki naši intelektualci već duže vremena savjetuju da bi bilo vrlo potrebna da se u »H. Narodu«²⁵ i »N. Listu«²⁶ uvede rubrika u kojoj bi se pobijalo neprijateljsku propagandu što izvire iz Splita (jugoslavensku, židovsku, britansku itd.).

6) Da li bi bilo uputno da u nedjelju organizirano dočekamo »Concor di ju«?

7) Mnoge vijesti, ako su žurne šaljem u Omiš, jer se od tamo može odmah slati u Zagreb.

Molim odgovor i sve ostalo po istom kuriru.

z. d. s.

Francheski vrlo nezgodan.²⁷
Dao Talijanima popis naših najistaknutijih ljudi. On uopće nije bio naš, nikad glasno za nas. Njegovo pitanje valja riješiti!
Pitanje Statuta? Hoće li doći do njega ili ne! Talijani pritišću sve više pa se postavlja to pitanje statuta.

S 2 k

N. B.

Ova se molba može preporučiti (za osobni ured)

s 2 k

Šaljem IV. izvještaj.

1) Organizacijski rad:

Budući da svugdje ima malodušnika koji kolebaju i temeljito sumnjaju u povratak ovih krajeva Domovini, to od sada održavamo male sastanke (desetak učestnika) na kojima tumačimo naše unutarnje i vanjske prilike. Time se politički moral podržava na visini.

II) Talijanske su vlasti zabranile svako fotografisanje pojedinih dijelova grada.

2) **O. Korčula:** Tamo su svi hrvatski natpisi zamijenjeni talijanskim. Komunisti i jugoslaveni suraduju protiv N. D. H. Šire najuzbudljivije vijesti. Komunisti su, vjerujući u pobjedu boljševika, već imenovali općinske komesare, crveni sud itd. Široki su slojevi protiv njih. 13. ov. mjes. Talijani su zatvorili stanoviti broj komunista. U Veloj Luci su ih pozvali da se prijave. Komunisti se nisu odazvali, već su pobjegli u šume. Ima ih skrivenih oko 30. Istog su dana karabinjeri zaplijenili sve radioaparate na o. Korčuli, ali su ih 17. ov. mj. povratili. Te su mjere bili poduzeli zbog glasina o navodnim događajima između 14. i 20. ov.

²⁵ »Hrvatski narod«

²⁶ »Novi list«

²⁷ Ovaj dio teksta dopisan rukom.

mj. Međutim ni tamo ni u Splitu nije ništa bilo. Političko je raspoloženje pučanstva dobro. Na o. Korčuli ima u svemu 119 domaćih Talijana od 23.500 cjelokupnog stanovništva. Od tih 119 nalazi se 112 u gradu Korčuli, 1 u Veloj Luci, a 6 u Blatu. U internaciji se nalaze: Dr. I. Šeparović, opć. načel. u Blatu, Drago Bačić, upravitelj građanske škole, Luka Oreb upravitelj pošte i neka dva Jugoslavena. Nabrojena trojica su naši. U Blatu na o. Korčuli ima zakletnih iz 1932. g. Oni su se z.²⁸ na Lastovu. Bili su krijumčari pa su se z. da bi mogli lakše krijumčariti. Među njima se nalaze: Cetinić Bile Ivan, Gavranić Jakas Mate, Grbin Grozde Jurica, Telenta Magliva Niko, i Tudor Jija. Naši omladinci tvrde da su napomenuti komunisti. Cetinić je navodno još u Lepoglavi zbog komunizma. Ustaša Španje tvrdi kako su se navedeni našima rugali dok su imali civ. vlast te kako su se spremali da oni drugi put preuzmu vlast. Naprotiv Bačić Živo, pisar kod dra. I. Šeparovića, tvrdi da su navedeni ustaše.

3) Ivan Ozretić, trgovac u Splitu meni govori da je on zaklet već 1932. ili 1933. g. pred pok. drom. I. Cuzzijem. Da li ta zakl. vrijedi?

4) Molim javite g. prof. I. Oršaniću da ja već 2 mjeseca radim ono što mi je on poručio po g. dru. Kadiću.

5) Je li Vam došao g. Plepel? Doći ću do nekoliko dana.

6) G. Franceschi je vrlo nezadovoljan. Rekao mi je da sada nema smisla da ja idem prefektu Zerbinu, jer da ni on /FR./ više neće imati nikakvih veza sa Talijanima. On preksutra putuje u Zadar namjesniku Bastianiniju. Tuži se na germanofilstvo naše vlade (osim Poglavnika).

7) Da li imate izvještaj o cetinjskoj županiji i stožeru? Nije sve u redu!

Molim odgovor.

z. d. s.

s. 2. k.

²⁸ Zakl. eli

BROJ 374

IZVJEŠTAJ DOMOBRANSKOG MJESNOG ZAPOVJEDNIŠTVA SINJ
OD 4. KOLOVOZA 1941. GOD. O BORBAMA PROTIV PARTIZANA
U OKOLICI SINJA¹

DOMOBRANSKO
MJESNO ZAPOVJEDNIŠTVO
V. T. Br. 34
4. kolovoza 1941. g.
Sinj

ZAPOVJEDNIKU JADRANSKOG DIVIZIJSKOG PODRUČJA »V«

Opća situacija na cijelom frontu protekla je mirno.

Na Kamnenici,² jugoistočno od Vagnja pojavio se je jedan manji odjel pobunjenika, gdje je po saznanju izvršeno umorstvo 12 seljake. — Uputio sam dva odjela u potjeru za istim kombiniran od oružnika i ustaša i to: sjeverni odjel, pod zapovjedništvom Sinjskog oružničkog voda, nadporučnika g. Skuka na pravcu: Han—Voštane, a južni odjel pod zapovjedništvom ustaškog tabornika iz Trilja pravcem: s. Tjarica, koji će se odjel sjediniti sa odjelom nadporučnika g. Skuka u Voštanima i krenuti u potjeru prema Voštanima. — Prebacivanje ljudstva izvršeno je kamionima u koliko komunikativnost puteva dozvoljava. — Prema svemu izgleda do su se pobunjenici prebacili sa Dinare planine prema VagijU pobune sela koja naginju komunizmu i to: Gala—Otok—Udovičići.³ Poznati komunista Buljan Vice već nekoliko dana fali iz Sinja i vjerojatno se tamo nalazi skriven.

Opaženo je da se talijanski vojnici koji zatvaraju Sinj prema Obrovcu razgovaraju sa seljacima iz spomenutih sela koji im prilaze. Povodom toga upozorio sam Talijanske vlasti u Sinju, čiji prepis dopisa prilažem.

Organizirao sam osiguranje između s. Hana i s. Prologa pomoću tri oružničke postaje i to: Han—Vaganj 10—15 oružnika, Poljana 6 oružnika i Bili Brig 6 oružnika (većim dijelom a ostalo ustaše). — Radi sprečavanja prelaza pobunjenika sa Dinare planine na dalmatinskoj teritoriji. — Ove postaje biti će postavljene vjerojatno 4. ovog mjeseca u 8 sati.

Izvijestio sam zapovjednika Talijanskih trupa u Sinju pukovnika G. Gay-a da će Njegova Ekselencija podmaršal g. Laxa sutra oko 18 sati doći u Sinj, te da bi se rado upoznao sa zapovjednikom Talijanske divizije u Splitu. — Pukovnik g. Gay je rekao da će ga odmah izvjestiti, jer se isti i ranije interesirao radi viđenja i upoznavanja sa Njegovom Ekselencijom u Sinju.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VH, arhiv NDH, reg. br. 4/18 k. 85.
² Kamešnici
³ Udovičić

Raspored trupa na svim položajima nepromijenjen

U borbi koja se vodila između pobunjenika⁴ i 6. satnije 2. bojnice na dan 28. srpnja ove godine poginuo je još i jedan šofer koji je vozio automobil a sam pak automobil je ostao na položaju oštećen.

Ishrana teče normalno a kamion hrane upućen iz Mostara stigao je u Glamoč.

Čobani kod Vagnja vidjeli su jednu pobunjeničku četvu⁵ jačine od 5 ljudi a između njih i jednog ranjenog kojemu je curila krv iz ruke, a isti su se propitivali gdje su naše Ustaše i gdje mogu slobodno preći na dalmatinsku stranu. — Bez sumnje akcija pobune prenaša se sa Dinare na Dalmatinsku teritoriju u pravcu Trilja i Muća.

Zadnji izvještaj oko 24 sata: Kod Muća se čuje puškaranje. Župnik u Muću traži vojničku pomoć (Muć ima samo 4% pravoslavnih).

Dodatak: šef komunističkog pokreta, koji je po zauzimanju Glamoča po pobunjenicima uputio prijeteće pismo Ustaškom logorniku u Glamoču, poslije ponovnog zauzimanja po našim trupama, isti šef pokreta Dimitrije Ninković vojni referent u Glamoču ubijen je sa cijelom njegovom obitelji.

Zapovjednik potpukovnik,
Bubalo v. r.

Da je prijepis vjeran svome originalu

Tvrđi:
Glavni stožer
Glavnostožerni podpukovnik,
Klišanić

⁴ Borba je vođena protiv partizana iz Sinja i okolice.

⁵ Odnosi se na grupu partizana iz Sinja i okolice.

BROJ 375

IZVJEŠTAJ VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 6. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O KIDANJU TELEFON-
SKO-TELEGRAFSKIH STUPOVA I ŽICA DUZ ŽELJEZNIČKE PRUGE
KAŠTEL LUKŠIĆ—KAŠTEL KAMBELOVAC¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA U OMISU
Pov. broj 197/41.

Omiš, 6. VIII 1941.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Z a g r e b

Predmet: Prekid željezničke
i poštansko-brzovjavne i
brzglasne pruge

Oružnička postaja Lećevice pod br. 207 do 30. srpnja t. g. koji je tek danas primila ova Župa, javlja sljedeće:

Noću između 29. i 30. srpnja t. g. nepoznata lica presjekla su željezničku i poštansko-brzovjavnu žicu na kilometru 305—307, tj. između sela K. Lukšić i K. Kambelovac na području, koje su talijanske vlasti zaposjele. Ova pruga je presječena na četiri mjesta i to po sredini stupova. Počinitelji su upotrebili zidarske skale, te su klijestima presjekli dvije željezničke i tri poštanske žice.²

Napred navedenu prugu čuvaju talijanske straže tj. vojnici alpini u sporazumu sa oružnicima stalne patrole Kaštel Stari, ali kritične noći ophodnja patrola Kaštel Stari nalazila se prema tunelu br. 3 u pravcu Labina. Talijanska straža je ovo primijetila tek 30. srpnja t. g. u jutro.

Brzglasna pruga odmah je 30. srpnja t. g. od strane talijanskih vlasti popravljena. Talijanske vlasti po ovom djelu vode izvide. U koliko se dalo ustanoviti ovo su djelo prouzrokovala lica iz Kaštela naklonjena komunizmu. Izvide vodi i oružnička patrola K. Stari na svom području.

Dostavlja se radi znanja i daljnjeg postupka.

Za Velikog Župana
Podžupan :
Stanojević, s. r.

M. P.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VD, arhiva NDH, reg. br. 3/1-3, k. 235.

² Akciju je izvršila grupa skojevaca i simpatizera (vidi izvještaj Prefekture Split od 30. srpnja 1941. Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 22/10-2, k. 542).

BROJ 376

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 6. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O KIDANJU TELEFON-
SKO-TELEGRAFSKIH LINIJA IZMEĐU KAŠTEL SUČURCA I KAŠTEL
GOMILICE I ŠTRAJKU RADNIKA U SPLITSKOM
BRODOGRADILIŠTU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA U OMIŠU
Pov. br. 196/41.

Omiš, 6. VIII 1941. g.

MINISTRU VANJSKIH POSLOVA

Z a g r e b

Predmet: Obavijesti
iz Splita

U subotu, 2. o. mj. oko dva sata ujutro između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice otpilana su po nepoznatim počiniteljima dva brzojavna stupa tako, da je uslijedio prekid brzojavne i brzoglasne veze između naznačenih mjesta sa Splitom i Trogirom.² U toku dana veza je bila uspostavljena. Napominje se da na označenom odsječku 80 vojnika i 7 karabinjera imade zadatak da čuva spomenutu prugu, pak je značajno da se usprkos tome prekid mogao izvršiti, a da počinitelji pri tom nisu mogli biti zatečeni.

U splitskom brodogradilištu došlo je u subotu, 2. t. mj. prilikom isplate nadnica radnika do pokreta,³ jer je uprava tog poduzeća platila radnicima nadnice u razmjeru 3.33, dočim su radnici zahtijevali da im se plate u razmjeru od 2.60 po liri. Nekoliko je radnika iz raznih sekcija bilo odmah uhapšeno, ali su kasnije pušteni, te se vode između radnika i poduzeća pregovori za uredjenje ovog spora.

Prefekt splitske provincije Zerbino sa pratnjom više funkcionera prefektуре i fašističke stranke službeno je posjetio u subotu otok Šoltu. Detaljnije će se naknadno javiti.

Noću od 3—4 o. mj. pokušano je od nepoznatih dići most solinski u zrak, ali prema dobivenim obavijestima, pokušaj nije uspio.

Na cestama Split—Stobreč—Zrnovnica od strane talijanske vojske vrši se od jučer pojačano patroliranje sa ophodnjama od po tri vojnika. Razlog ovoj mjeri još je neustanovljen.

Dostavlja se radi znanja i daljnjeg postupka.

Za velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/1-4, k. 235.

² Vidi dok. br. 224.

³ Vidi dok. br. 13 i 15.

BROJ 377

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 6. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O RUŠENJU ŽELJEZNI-
ČKE PRUGE IZMEĐU KAŠTEL SUCURCA I KAŠTEL GOMILICE¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA U OMIŠU
Broj Pov. 196/41.

Omiš, 6. VIII 1941.

Predmet: »Vijesti iz Splita«

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Z a g r e b

Na željezničkoj pruzi između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice u noći od 3—4. kolovoza t. g. od 0—4 sata dignuta je tračnica sa 16 švelera u dužini od oko 20 metara.² U 4 sata teretni vlak iz Splita naišao je na taj položaj, pak je lokomotiva sa 4 vagona skliznula i prevmula se u vinograd. Tom je prilikom mašinovoda bio lakše ozljeden. Putnički vlak koji je prošao kroz to mjesto u 11.30 sati prije unesrećenog teretnog vlaka, prošao je bez smetnja. Prugu je čuvala talijanska vojska. Na spomenutoj pruzi noć prije bila su otpilana dva brzojavna stupa, kako je izvješćeno pod Pov. br. 198/41.

Komunistički natpisi o kojima je javljeno, nisu još brisani a imade i novih natpisa, tako napr. u bivšoj Tartaglinoj ulid stoji natpis »Doli Hitler«.

Dostavlja se radi znanja i daljnjeg postupka.

Za velikog Župana
Podžupan
Stanojević, s. r.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Ministarstvo vanjskih poslova
Br. T. 201 Prim. 12. VIII-41.
Prilozi.....

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/1-2.
k. 235.

² Vidi napomenu 4 uz dok. br. 16.

BROJ 378

IZVJEŠTAJ VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 8. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA O POSTUPKU TALIJANSKIH FA-
ŠISTA PREMA STANOVNICIMA KAŠTELA I ZIDOVIMA SMJEŠTE-
NIM U HOTELU PALACE U KAŠTEL STAROM¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA

Omiš, 8. VIII 1941.

Pov. br. 205/41.

Predmet: Obavijesti
iz Splita

MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA
Osobni Odjel

Z a g r e b

Jučer, sedmog kolovoza o. g., jedna grupa talijanskih milicionera, predvođena od jednog fašističkog oficira, prošla je kroz sva Kaštela, te je bez vidljivog povoda, nemilosrdno tukla sve prolaznike bez obzira kojoj stranci pripadaju. Između ostalih napadnut je i izudaran bivši vodnik I klase Miše Burić. On je bio napadnut po spomenutima na kupanju, i upravo nemilosrdno izubijan.

Rane su mu zadane pendrecima i željeznim kuglicama. Trgovac Veljko Škarica morao je zatražiti liječničku pomoć, te mu je Dr. Matijaca sašao ranu na glavi sa sedam šavova.

Ova grupa milicionera, na ovom pohodu, posjetila je i hotel Palace KO-op u Kaštel Starom, te poslije nego je zatražila spisak Zidova koji su smješteni u tom hotelu, iste je u jednoj sobi do krvi isprebijala. Na plaži i u perivoju hotela nijesu nikoga tukli, jer su kupači bili upozoreni, pak su mnogi utekli, a ostali su milicionare dizanjem ruku pozdravljali. Također, i radnike zaposlene na javnim radovima, koji se vrše na račun talijanskih vlasti, najprije su fašisti isprebijali, a poslije razjurili. Iz KO-op hotela fašisti su krenuh automobilima put K. Lukšića, a odatle batinajući svakoga koga bi putem sreli do Kaštel Sućurca.

Ovo se je sve događalo u Kaštel Starome od prije tri sata pak do skoro 4 i po. Kamioni sa milicijom vratili su se iz Kaštel Sućurca oko pet i po.

Milicioneri na ovom svom pohodu ulazili su i u predvorja i kućne veže i tu su bez razlike dobi i spola batinah. Tako je stradao i kipar umjetnik Marin Studin.

¹Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 2/10-1, k. 85.

Oficir, koji je predvodio ove fašiste najavio je ponovnu posjetu svoje milicije za danas ili sutra.
Dostavlja se radi znanja i postupka.

Za Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

BROJ 379

**IZVJEŠTAJ VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 9. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O MINIRANJU MO-
STA I RUŠENJU TELEFONSKO-TELEGRAFSKIH STUPOVA U SELU
RUPOTINI¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA

Omiš, 9. kolovoza 1941.

Pov. br. 212/41.

Predmet: Eksplozija i oštećenje
brzobjavnih stupova u Rupotini

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA

Z a g r e b

Oružnička postaja u Klisu pod brojem 396/41. od 7. kolovoza 1941. god. javlja slijedeće.

»4. kolovoza 1941. god. oko 21.15 sati odjeknule su dvije detonacije eksploziva u kratkom razmaku u Rupotini, općina Klis.

Iste večeri oko 21.45 sati razvodnik ove postaje Paladin Jure sa jednim talijanskim časnikom-kapetanom i oko 20 vojnika, krenuli su iz Klisa cestom kroz Rupotinu prema Solinu. Obzirom što je bila noć, nije, prilikom patroliranja, ma gdje primjećeno, da su cesta, most ili propust oštećeni, nego se je tek sutradan utvrdilo da je na 4 mjesta kod km 22.4

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva NDH, reg. br. 14/10, k. 85.

u svod jednog propusta bio podmetnut dinamit uslijed čega je eksplozija nastupila.²

Iste večeri oko 23.30 sati, kada je rečena patrola došla na položaj ceste kod 23.5 km u blizini Vučića kuća u Rupotini, primijetila je da je j brzojavnih stupova prepilano i između dva stupa sve brzojavne žice (10) presječene i odnešene. Ujutro, kada je svanulo pomenuta je patrola izvršila pretres svih stanova komšiluka Zičića i Vučića, koji se nalaze uzduž ceste i bliže okolice. Ovom prilikom patrola je našla kod niže navedenih Zičića 5 testera-pila, koje su zaplijenjene. Od skinute i odnešene žice nije se ništa moglo pronaći, kao ni drugog kakvog kompromitiraj ućeg materijala.

Istog dana žice i stupovi bili su postavljeni i brzojavni saobraćaj uspostavljen. Žice je odnešeno oko 500 metara.

Talijanska patrola je u zaseoku Zičići i Vučići (Solin) uhapsila i sprovela u Split sljedeća lica:

Zičić Juru pok. Stipe, te njegove sinove Stipu, Spira i Ivana Zičić Zivka pok. Mate. Zičić Spira pok. Martina, Zičić Matu pok. Duje i sina mu Marinka, Zičić Barišu pok. Stipe, Vučić Vjekoslava Ivanova, Vučić Ljubu Nikolina i Katić Matu Spirova, svi iz Rupotine—Solin.

5. kolovoza 1941. g. u 7.30 sati na povratku iz službe iz Dugopolja predstojnik kotarske oblasti g. Rajević pošao je odmah i utvrdio na licu mjesta gdje se je eksplozija desila sljedeće: U svod propusta kod 22.4 km na cesti Klis—Solin u Rupotini podmetnut je bio dinamit na 4 mjesta na taj način, što su bile iskopane dvije rupe u zidu svoda sa južne strane a dvije sa sjeverne strane, u koje je rupe bio stavljen dinamit. U rupama sa južne strane dinamit je eksplodirao i učinio neznatnu štetu, dok u zidu svoda sa sjeverne strane bilo je postavljeno u svaku rupu po 10 komada dinamita (fišeka) dugih po 20 centimetara, a za upaljenje ovih postavljena je bila mića-korda, ali na ova dva mjesta dinamit nije eksplodirao, nego je tamo pronađen neeksplodiran sa kordom. Propust je širom 7.70 metara, 2.80 visok i 2 metra dug. Smjesa u fišecima je bijelo-žute boje.

Saobraćaj na ovom putu uslijed eksplozije nije bio prekidan, jer je šteta neznatna i opasnosti na prolaznike preko rečenog propusta nema.

Patrole ove postaje osiguravale su brzojavnu prugu na pomenutoj cesti naročito noću od sumraka do svanuća, ali komandant ovdašnje talijanske posade dana 3. kolovoza 1941. godine pozvao me je i zamolio u cilju zajedničke suradnje, da mu stavim 3—4 oružnika na raspolaganje, koji će svaku večer od 22 do 4 sata patrolirati sa njegovim ophodnjama na spomenutoj pruzi. Kao što sam i napred istakao oružnici ove postaje sa talijanskim patrolama kojima je na čelu po jedan oficir, pošli su 4. VIII 1941. u 21.45 sati iz Klisa, a događaj koji se napred spominje

² Akciju je izvršila grupa partizana iz Klisa. Istoga dana izvršeno je oko 20 raznih diverzija u Solinskom bazenu, koje je organizirao Mjesni komitet KPH Solin. U ovim diverzijama je učestvovalo oko 300—350 ljudi, a sastojale su se u rušenju ceste Split—Sinj, grupe Split—Sinj i Split—Knin, te svih telefonsko-telegrafskih veza koje su vodile iz Splita u unutrašnjost.

dogodio se prije nego su patrole pošle iz Klisa. Pored Paladina Jure sa drugom talijanskom patrolom, bio je narednik Bartulin Felicije. Ostale večeri (tj. prije događaja) talijanske patrole patrolirale su cestom iz Solina do sredine Rupotina, dočim kritične večeri talijanske patrole nisu bile primjećene na cesti od Solina prema Rupotini.

Do sada vođena potraga za počiniteljima ostala je bez uspjeha, premda su se događaji dogodili dosta rano uvečer, i razumljivo je, da su seljaci, koji su se nalazili u blizini mjesta gdje su stupovi pilani i žice sjećene, mogli čuti, ali, naravno počinitelje neće nitko da otkrije.

Za počiniteljima će se i dalje voditi potraga i pozitivan rezultat javiti.

Prednje se dostavlja s molbom na znaje, te s obzirom da je posljednjih dana učestalo oštećivanje željezničkih pruga i brzojavnih te brzo-glasnih stupova na području u neposrednoj okolini Splita, na kome se nalaze, na kome se također nalaze i talijanske oružane snage i talijanski karabinjeri uz našu vojsku, oružnike i ustaške postrojbe, žurno je potrebno da se izdadu tačni nalozi, komu sve spada osiguravanje pomenutih pruga, dosljedno tome tko je sve odgovoran za strogo izvršenje odnosnih naloga.

Ova Velika Zupa nalazi se u delikatnom položaju u pograničnim mjestima, pa se stoga moli, da bi se sa talijanskim vlastima izradio bar privremeni sporazum o sigurnosnoj službi nad pojedinim javnim i saobraćajnim objektima, i to s razlogom što naši javni organi ne znaju, što imaju poduzimati i raditi u ovako nepročišćenoj situaciji. Ujedno se moli dostaviti sve dosadašnje naredbe i okružnice, koje su u prvo vrijeme izdate za osiguranje željezničkih i brzojavnih pruga pošto je ova Velika Zupa počela radom 25. lipnja 1941. godine.

O rezultatu istrage u gornjem stučaju javit će se naknadno.

Za Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

BROJ 380

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 9. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA O RASTURANJU LETAKA U
SPLITU, KAŠTELIMA I TROGIRU KAO I O MASOVNIM HAPŠENJIMA
RODOLJUBA U SPLITU I NA OTOCIMA¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Omiš, 9. VIII 1941.

Pov. br. 209/41.

Predmet: Obavijesti iz Splita

MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA
Osobni Odsjek

Z a g r e b

U Splitu, Kaštelima i Trogiru rasturaju se u većim količinama letci umnoženi šapirografom pisanim hrvatskim jezikom u kojima se iznose vijesti sa raznih bojišta prema vijestima krugovalnih postaja iz Moskve i Londona.² Talijanske vlasti tragaju za sastavljačima i rasturačima ovih letaka, ali do sada bez uspjeha.

Postaje talijanskih karabinjera dobile su od kvesture nalog, da se žurno popišu i oduzmu svi radio-aparati. Da li će se ova mjera proširiti i na grad Split, još nije ustanovljeno.

U sudbenim i redarstvenim zatvorima u Splitu imade par stotina uhapšenika oko 600. Priličan broj ih je sa otoka, a pošto su zatvori prepuni, jedan dio biti će smješteni u podrumima Biskupske Palače ali potonje nije još provjereno.

Noćas, po čitavoj okolici Splita i po svim selima okupiranim od talijanske vojske osobito po poljima vršene su racije sa velikim vojničkim i redarstvenim aparatom. Pošto su mnoge osobe pobjegle od svojih kuća od straha da ih talijanski fašisti ne izmlate, to ih se sada po noći traži, ali do sada bez uspjeha.

S molbom radi znanja i postupka.

Za Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

PREDSJEDNIŠTVO VOJSKOVODE U ZAGREBU
Primljeno dne 16/VIII 1941.
U. T. Broj 1667 sa J. pril.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 10/10-1, k. 85.

² Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

BROJ 381

IZVJEŠTAJ ŠEFA ŽELJEZNIČKE STANICE GRAČAC OD 12. KOLOVOZA 1941. GENERALU LUKICU O AKCIJAMA USTANIKA NA PRUZI GRAČAC—KNIN U VREMENU OD 28. DO 31. SRPNJA¹

Ovaj opis događaja na želj. pruzi Gračac—Knin u vremenu 28—31. VII i dalje predao mi je predstojnik želj. postaje Gračac danas 12. VIII. Ovakav isti predao i tajniku Poglavnika.²

Lukić³ general

Prema primljenim informacijama od prispjelih zavirača vlaka 1075 koji je dne 28. VII o. g. na postaji Zrmanja stajao čekajući dozvolu i njegovo osoblje bio očevidac četničkog napada i zauzimanja postaje Zrmanja bio sam na čistu da od Zrmanje do Gračaca situacija postaje sve kritičnija, te sam u smislu situacije dao izvještaj Ravnateljstvu da 0 prometu ne može biti govora i da željezničarima na pruzi Gračac—Knin preostaje samo spašavanje gologa života.

28. VII o. g. oko 20 sati stigao mi je u Gračac pješice prometnik iz Zrmanje Antun Ružić, isprebijan a familiju je ostavio u rukama četnika u Zrmanji. Toga sam prometnika uputio Ravnateljstvu u Zagreb sa vlakom 1011 i ujedno u bolnicu. Istog dana oko 22 sata došao mi je na postaju Gračac zapovjednik Ustaškog redarstva g. Rubin i raspitao se o situaciji. Pa pošto sam mu je detaljno prikazao stavio se je telefonski u vezu sa velikom Župom g. Frkovićem iz Gospića, i tražio od njega da se autom uputi glasnik u Zagreb, koji će zatražiti najhitniju vojnu intervenciju za osiguranje pruge Gračac—Knin. Dan dva ranije potpisani je tražio od zapovjedništva iz Gospića barem 3 satnije da se pokriju sva službena mjesta od Gračaca—Knina i na to traženje Gospić je poslao 28. VII jednu satniju sa vlakom 1078 u Gračac. Priredio sam odmah lokomotivu za daljnju otpremu te vojske na jedan Ustaški nadporučnik zahtijevao je da se ta vojska smjesti u mjesto Gračac, te su konačno istog dana oko 18 sati u Gračacu odlučili, da ta satnija pokrije prugu od Gračaca—Maiovana.

Uvidajući da je situacija sve kritičnija, a da nebi goloruki željezničari i njihove obitelji stradali životom poslao sam do Malovana lokomotivu i nekoliko vagona da se željezničko osoblje sa porodicama iz postaje Malovan i Cerovac evakuira u Gračac, što ovi nisu prihvatili. Oko 23 sata talijanski pukovnik sa nekoliko oficira i talijanski prometni kontrolor iz Knina naredili su mi u Gračacu da ujutro 29. VII o. g. u 5 sati imade njihov transport iz Gračaca krenuti za Knin, ali tako, da mu ja.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva NDH. reg. br. 47/1 k. 67.

² Ovaj dio teksta dopisan rukom. (O ovim događajima vidi detaljnije dok. br. 14. 202, 203, 204, 205, 207, 212, 234 i 382).

³ Mihajlo Lukić

ili jedan spreman činovnik budemo kao piloti na izvidnici pred njihovim transportom. Pošto jedini raspoloživi prometnik Kašper Lazar uslijed živčanog sloma radi preživjele situacije u Zrmanji nije bio u stanju dn pode s tim transportom morao sam poći ja, te smo 29. VIII o. g. u 6.30 krenuli sa izvidnicom prema Kninu s time, da nas talijanski vojni transport slijedi u razmaku od 5—10 minuta. Do Cerovca putovanja normalno. U Cerovcu predstojnik postaje upozorio nas je na stražarnicu 100, koja je u toku noći napadana i zaista kada smo stigli do te stražare napadnuti smo pušcanom vatrom, no vidjeli nismo nikoga ali smo za svaku sigurnost i mi vatrom uzvratili. Bez zapreka stigli smo u postaju Malovan, gdje smo za vrijeme zadržavanja napadani vatrom iz brda tako, da su kugle padale u zid prijamne zgrade. Uvidajući da je daljnji put nemoguć jer sam znao da je postaja Zrmanja blokirana sa najmanje 300 četnika, najenergičnije sam sa svim prisutnim željezničarima istupio i zahtijevao od komandanta talijanskog transporta, da se dalnja vožnja obustavi, a ta tim prije jer je od Maiovana dalje svaki brzobavni i telefonski sporazum bio nemoguć. No na odlučan nalog talijanskog komandanta morali smo produžiti put. Izvidnica je krenula naprijed a transport za njom nakon 3 minute, i došli smo u Zrmanju oko 8.30 sati te u Zrmanji nismo našli ni žive duše. Uz najveću opasnost da ne bi bili poubijani iz kuća uputio sam se sa vlakovodom Dragičević Rudom i nadzirateljem brzobava Abramovićem u prometni ured, koji je izvana sav izrešetan metcima i na njegovom predvorju stoji pisano velikim slovima: »S. S. S. R.«

U prometnom uredu koji je potpuno demoliran da niti jedna tiskarnica nije ostala čitava, kasa razbijena nismo našli nikoga. Uputili smo se odmah napred prema Pribudiću i kod stražarne 114 prešli oprezno preko pokvarenog dijela pruge koji je dan prije bio raskinut i popravljen po talijanima 28. VII o. g. uvečer te smo stigli u Pribudić čiji je signal stajao na slobodno. U Pribudiću smo našli na postaji skretničara Budimira Tomu i Starčevića Simu. Pitao sam ih gdje je predstojnik, na što su mi odgovorili da je sinoć oputovao sa talijanskim transportom i sa porodicom u Knin. Tražio sam od njih da mi objasne zašto je predstojnik napustio postaju i odgovorili su mi da je on jedva spasio živu glavu zahvaljujući intervenciji Jove Vještica koji je četničkom banditu Milanu Budimiru zabranio da ubije predstojnika postaje Deme Stjepana. Pitao sam za prometnika Dukića i dobio sam odgovor da je dan prije otišao u Zrmanju po čemu sam zaključio, da se Dukić nalazi negdje u blizini u četničkoj bandi. Odlučio sam da podemo naprijed i putujući dalje našli smo u km 198.4—198.5 na talijanski vojni transport koji je pošao iz Maiovana 28. VII oko 19 sati pod pratnjom prometnika Vuka iz Knina i talijanskog prometnika iz Knina. Na licu mjesta u prisustvu predstojnika postaje Pribudić kojega smo u transportu našli živa i zdrava, jer je slučajno bio u zadnjem dijelu vlaka koji je ostao na kolosjeku sljedeće:

U provaliji dubine po prilici 20^25 metara u pravcu vožnje od Gračaca prema Kninu lijevo survala se je lokomotiva sa 16 do 17 kola ko-

jom prilikom je zaglavio ložac Juras ložionice Gračac, strojovoda Cuculić Bruno, teško je povrijeđen, a osim toga ostali su mrtvi 2 domobrana i 6 talijanskih vojnika od kojih smo našli jednog gdje leži mrtav pokriven ceradom, a ostali su mrtvi i ranjeni oko 2 u noći odvučeni u bolnicu u Knin. Pošto je talijanski transport kojega sam ja predvodio stigao na lice mjesta, predložio sam talijanskom kontroloru da se naš transport vrati na postaju Pribudić, a preostali dio nastradalog transporta povuče u Zrmanju, kako bi uz pomoć prisutne talijanske vojske suzbili daljnje razvijanje krize na ovoj prugi. Nisam naišao na razumijevanje kod prometnog kontrolora ni kod talijanskog pukovnika jer su oni inzistirali na tomu, da njihovi transporti ostanu u grupi na mjestu nesreće čuvani njihovom stražom, a o nama prisutnim željezničarima nijesu daljnje vodili nikakove brige. Da ne bi postaja Pribudić u toku dana bila demolitirana uspjelo je predstojniku postaje Pribudić izmoliti od Talijana stražu od 4 vojnika koji su do noći čuvali stanicu Pribudić. Videći da se nalazimo u bezizlaznom položaju odlučio sam, moje osoblje iz Gračaca prebaciti kući, pa sam zatražio dopuštenje od talijanskog prometnog kontrolora da mogu poći u Zrmanju sa lokomotivama po vodu, što mi je i dozvolio i dao mi 10 talijanskih vojnika za sigurnost. Kada smo došli u Zrmanju nijesmo našli nigdje nikoga, no izašla je na postaju učiteljica Ziljer i šapćući mi upozorila me, da s desne strane u neposrednoj blizini imade oko 60 a s lijeve oko 54 naoružana četnika i da ćemo izgubiti glave. U ovoj nezgodnoj situaciji snašao sam se tako, da sam na sav glas kazao: »Mi smo došli kao izvidnica naše artiljerije i ovo će biti sve za pola sata prah i pepeo«, a učiteljici sam prišapnuo znajući je št: je prepatila od jučerašnjeg dana, neka pričekaj povratak ovoga vlaka sa Maiovana i nek se prebaci k talijanima na mjesto nesreće gdje će biti potpuno sigurna. Lokomotiva uzela je vodu i mi smo krenuli prema Malovanu, no 3—4 km od Zrmanje prema Malovanu na najopasnijem mjestu izvedeni su 2 ili 3 tračnice, te nam nije preostalo drugo nego se vratiti natrag u Zrmanju, gdje smo dočekani pušcanom vatrom na koju smo i mi odgovorili tako, da su četnici prestali na nas pucati. Naša garnitura sastojala se je od kola F. S. Cz 32235 i kola FSCz 30054 od kojih su kola br. 32235 izrešetana metcima dok druga kola nijesu pogodena. Odavle smo vratili se na mjesto nesreće i sa pomoćnim kolima ložionice Split prebacili se u Knin. Na postaji Plavno zatekao sam oko 30 ustaša kojima je malo kasnije stiglo pojačanje od 16 ljudi, i tima ustašama stavio sam u dužnost da postaju Plavno podnipošto ne smiju napustiti dok ne dode vojska iz Knina. Obećah su mi da oni zato garantiraju i ja sam otputovao u potpunom uvjerenju da se kriza dalje od Plavna ne može razvijati, no kada sam stigao u Knin našao sam potpuni kaos i to u tome, da u postaji Knin stoji jedan vlak formiran iz putničkih i teretnih kola pun Kninskog pučanstva, koje bježi prema Drnišu ne znam pred kim, i ne znam radi čega. Tražio sam odmah objašnjenje ovoj situaciji i u najkraće vrijeme doznao, da je veliki Župan⁴ prvi pobjegao

⁴ Ante Nikolić

iz Knina, za njim pukovnik Cordašić⁵ i zapovjednik oružništva⁶ pukovnik Bojić, a s njima zajedno predstojnik pošte i ustaški stožernik Roša. Tome kaosu u Kninu staju na put talijanske vlasti time, da oko 22 sata proglašuje talijanski major na peronu preko našega tumača da svu upravu u Kninu ovog časa preuzimaju talijani i garantiraju za red i mir, i istog časa iskrcavaju sve izbjeglice iz vagona i upućuju svojim kućama. Stanično osoblje potpuno je dotučeno tom novom situacijom, jer dolaze glasine da oko 35.000 četnika noćas zauzimaju Knin. Znajući, da to ne odgovara istini i da je ovo sve rezultat pomanjkanja ozbiljnih ljudi na upravi u Kninu i nemogavši predvidi ti kako će se stvar razvijati da osiguram život mome osoblju, zatražio sam od blagajnika postaje Knin da mom osoblju na priznanicu izda nekom 2, 3 ili 4.000 din. što je i učinjeno u sretan čas, jer je daljnje vrijeme pokazalo da bi bez tih novaca osoblje bilo izginulo od gladi, jer se je i sa tim novcem jedva održao goli život.

30. VII oko 8 sati u jutro uputio sam se u popunidbeno zapovjedništvo u diviziju i tražio od podpukovnika Hubera i satnika Duića da mi dade spremu i oružje za 20 mojih ljudi s kojima sam siguran da ću proći do Plavna, a to sam učinio zato, da im pokažem kako su se neozbiljno ponijeli zapovjednici i ostali dužnosnici pred incidentom kojega je izvelo nekolicina ljudi, a kojega bi dokrajčila i stavila u potpuni red vojska od barem 2 ili 3 satnije, dok je Kninska posada imala 4 kompletne satnije no i te su 29. VII po nalogu pukovnika Cordašića pobjegle u Drniš s tim, da su se vratile drugi dan poslije podne natrag u Knin. U Kninu imade više časnika nego vojnika. Zapovjedništvo uopće ne postoji. Morala uopće nema. Vojarne u najvećem neredu, satnik 7. satnije Slovenac, koji je dan prije bio sa vojskom na položaju prema Strnici predstavio je vojnicima situaciju tako, da iz Bosne nadire 35.000 četnika⁷ i da nema smisla da im se dade otpor, čime je moral u toj vojsci ubio do kraja i uspio da se ona povukla u Knin i prouzročila kod pučanstva paniku i kaos. Isti taj satnik po izvještaju nadziratelja pruge Kampla imao je

1. ili 2. VII kod sebe gotovu propusnicu za Italiju i angažirao je šofera Marica da ga prebaci u Italiju autom. Znajući, što znači jedan ovakav čin djelatnog časnika izvjestio sam o tom jednog bojnika u diviziji i tražio da se taj satnik pritvori. No po tom nitko nije postupio. U najvećoj neizvjesnosti 3 do 4 dana i pod udarom najalarmantnijih glasina pateć se za hranu sa osobljem odlučio sam obilaznim putem vratiti se u Gračac, no to nije bilo moguće jer Talijani bez urednih njihovih isprava nisu puštali nikoga iz Knina.

Predstojnik postaje Plavno, Pribudić i Padane sa svojim obiteljima bez ikakove opreme ili namještaja krenuli su iz Knina 1. VIII sa vlakom 1010 da preko Šibenika ili Splita parobrodom dodu na Sušak, no u Perkoviću predstojnik postaje Pribudić odlučio je poći preko Splita dok je predstojnik postaje Plavno i Padane te prometnik Pečenik iz Padana pošao za Šibenik.

⁵ Zapovjednik 15. pješake pukovnije.

⁶ Zapovjednik 2. oružničke pukovnije.

⁷ Odnosi se na ustanike u Bosanskoj krajini.

Dne 6. VIII. stigao je iz Plavnog prometnik Manojlović Branko i javio mi se u Kninu s time, da se stavlja na raspolaganje ravnatelju Hrvatskih željeznica, no ja sam gledao da se što prije od toga čovjeka uklonim, jer sam još 29. VII. doznao da su četnici iz Pribudića s njima na telefonu ugovarali svoj dolazak u Plavno, ali slučajno nije bio on na telefonu nego predstojnik postaje Marohnić koji je po tom razgovoru nedvojbeno utvrdio, da je prometnik Manojlović sa četnicima u punoj saradnji. Akciju četnika na potezu Malovan—Knin potpomogli su željezničari pravoslavci što se dade zaključiti i po tom, što je desetar Dimić vozeći se talijanskim transportom sa mjesta nesreće u Knin u prisustvu predstojnika postaje Pribudić, njegove obitelji i ostalih četnicima na sav glas dovikivao: »Srbi, puške na rame, nebojte se ustaša«, a supruga nadziratelja pruge Korde i učiteljica iz Pribudića stalno su propagirale da ovo nije lokalna revolucija već općenita i svetska, te su uslijed takve situacije triumfirale do maksimuma.

Ponašanje predstojnika sekcije Drezgicića iz Gračaca kojega sam posmatrao 3 dana bilo je takovo, da mu je sve ovo činilo veliko zadovoljstvo. A prometnici Mitin i Sabljčić u Kninu pokazali su se sve prije nego Hrvat. Dapače, izvodili su konfuziju koju sam u dva tri maha ugušio svojom energičnom intervencijom. Prometnik Mitin nepoznatog mi dana i na neodređeno vrijeme napustio je postaju Knin, te ga je u službi zamjenjivao predstojnik postaje Pernuš iz Zrmanje te sam po svemu mogao zaključiti, da su ovi ljudi bili u punom uvjerenju da je Hrvatska država likvidirana.

6. VIII sa vlakom 1010 uputio sam se sa mojim osobljem u Split tražeći izlazak kući preko Mostara i Sarajeva, no dalje Perkovića nisam mogao produžiti radi prekinute pruge između Kaštel Kambelovca i Gomilice, nego sam zanoćio sa osobljem na postaji Perković, gdje su u toku noći talijani izvodili najveću paljbu sa mitraljezima, markirajući obranu postaje Perković od nečijeg napada. Da je to bilo markiranje utvrdio sam po tomu, što je na upit postaje Primorski Dolac oko 3 1/2 po ponoći, jedan talijanski oficir odgovorio na telefon: »State in pace, tutti sund nostri«. Slijedećeg dana sa vlakom 1014 stigao sam u Split i javio se predstojniku postaje i prometnom kontroloru Krvavici moleći ih, da moj transport zajedno sa predstojnikom postaje Pribudić i obitelji na neki način prebaceiz Splita u Metković ili Mostar, što je i učinjeno time, da smo dobili službeni nalog u kojem je naveden razlog našega puta a taj nalog ovjerio je i talijanski prometni kontrolor, te smo 7. VIII u 2 poslije podne autobusom krenuli za Metković kud smo stigli u 11 sati navečer, a odavle preko Gabele vlakom br. 5 za Sarajevo, iz Sarajeva vlakom br. 111 do Bosanskog Broda, iz Bosanskog Broda pješice u Slavonski Brod i konačno iz Slavanskog Broda vlakom br. 22, 8. VIII kući.

Tačno znadem, da je sav namještaj predstojnika postaje Pribudić, Plavno i Padane potpuno uništen, jer su očevidci izjavili da su stanovi prazni tako da ovo osoblje nije iznijelo iz postaje nego samo goli život svoj i svoje porodice.

Mišljenja sam, da glavni dio odgovornosti za sve ovo leži na Ustaškom stanu u Zrmanji koji je bio popunjen umjesto sa 100 ljudi, kritične noći ostao je samo na 2 mlada ustaše koje su četnici odmah razoružali i poubijali a oružja se dočepali dok je zapovjednik tog Ustaškog stana Gabro Sikić putovao sa talijanskim vojnim transportom koji je stradao, te je i sam Sikić nalazeć se u službenim kolima tog transporta lakše povrijeđen i iza mene ostao u Kninskoj bolnici.

Postaja Zrmanja, Pribudić, Plavno i Stara Straža uopće nisu bile oružanom snagom osigurane premda je od strane postaje Gračac, Plavno i Padane to osiguranje pravovremeno traženo.

Moram napomenuti da sam za onih 5—6 dana u Kninu u nekoliko navrata vidio satnika Vreibradića u najneozbiljnijem i nerazumljivom postupku jer je po cijeli dan pijuci rakiju dolazio na postaju terorizirao prometnika, zahtjevao da budu lokomotive u pripremi jer da je on navodno uspostavio neke veze sa Zagrebom, spasio situaciju itd.

Osoblju kojemu je trebalo dati mira i spokojsva kada mu se već nije dala vojna zaštita, koju je to osoblje tražilo, ovakvi ispad jednog djelatnog časnika davali su silno uznemirenje, pa je postupak ovoga satnika za svaku i najveću osudu, jer ne samo da je zanemario svoje dužnosti, djelovao je u potpuno negativnom pravcu kuda god je stigao i gdje se je pojavio.

U zaključku ovoga izvještaja molim, poduzeti najhitnije mjere da se porodicama predstojnika postaje Pribudić, Plavno, Padane, prometniku iz Zrmanje i prometniku iz Padana pruže čim prije mogućnosti za daljnji život, jer su oni ostali bez igdje išta i žive na teret i uz pomoć svoje rodbine i prijatelja.

Iz Splita preko Metkovića doputovali su s menom: Deme Stjepan sa suprugom i dvoje djece, Marčinko Mihajlo činovnik IX. sekcije Gračac, Dragičević Rudolf i Sirčić Abdulah vlakovode, Culjat Filip, Ivaniš August, Alagić Sava, Matovinović Pajo, Petrak Ivan, Rupčić Nikola, Ivezić Jakov, Orelj Marko, Ivaniš Mile zavirači postaje Gračac i Mikoč Petar bravar ložionice Gračac.

Za izdržavanje našega života uz najbolju pažnju i štednju i osjetno gladovanje potrošili smo svaki od nas najmanje 1.500 a poneki i 2.000 din. Te smo novce kako sam naveo srećom uzeli na priznanicu iz blagajne Postaje Knin a konto naših redovnih beriva, pa molim obzirom na naše teško materijalno stanje i naše prilike koje su nas natjerale na ovaj izvanredni trošak da se u tom pogledu gore navedenom osoblju dade stanovito olakšanje u pogledu namirenja dugovanja državnoj blagajni.

Postaja Cerovac i Malovan biva napadnuta od lokalnih žitelja pravoslavaca, koji su se sklonili preko pruge u šumu u brda potpuno sigurni da ih s leda neće nitko napasti. Dok sa fronta svaki i najmanji pokret imaju jasno pred očima i u stalnoj su vezi sa selom preko čobana, ženskog svijeta itd. Broj tih ljudi u području Cerovca i Maiovana nije znan. Dok od Maiovana do Padana prostor, kojim prolazi želj. pruga služi za prolaz izbjeglicama iz okoline Lapca, Srba i krajeva prema Bosni.

Čvrsto je mišljenje, da se mali broj četnika zadržava stalno na jednom mjestu nego u većini, kako pridolaze novi tako do sada tamo zadržavani četnici napuštaju svoja mjesta i odlaze u zaklon u okupiranom području od strane Talijana. Ovaj odliv pravoslavnog pučanstva osobno sam zapazio i o tom pribrao pozitivne podatke.

Gospić 12/VIII 1941.

Potpis
(Orešković Ivan)

BROJ 382

IZVJEŠTAJ DAVIDA SINČIĆA PODŽUPANA VELIKE ŽUPE BRIBIR
I SIDRAGA OD 12. KOLOVOZA 1941. POGLAVNIKU NEZAVISNE
DRŽAVE HRVATSKE ANTI PAVELIĆU O USTANKU U KNINU
I OKOLICI¹

Izveštaj o događajima
u Kninu, koji su počeli
dana 26. srpnja 1941.²

POGLAVNIKU NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Dru Anti Paveliću

Iz Knina sam otputovao za Zagreb dne 23. srpnja t. g. da, po dogovoru s Velikim Županom,³ kod nadležnih ministarstava obavim razne službene poslove za Veliku Zupu. Završivši radom, radi kojega sam doputovao u Zagreb, po ranije stvorenoj odluci, htjeo sam otputovati za Knin u utorak ujutro dne 29. srpnja. Otputovati nijesam mogao, jer je željeznički promet s Kninom bio prekinut, radi događaja, koji su tamo kroz to uslijedili. Ipak sam u srijedu navečer otputovao, ali sam se iz Gračaca morao natrag povratiti. Nakon ponovnog sastanka sa g. g. ministrima dr. Artukovićem⁴ i dr. Lorkovićem⁵ otputovao sam u subotu dana 2. kolovoza za Knin samovozom preko Sarajeva i Mostara. U Knin sam stigao u srijedu ujutro dana 6. kolovoza.

¹ Original (pisan rukom, crnilom, latinicom) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 42/1-2 k. 234.

² O tini događajima vidi dok. br. 14, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 212, 234 i 381.

³ Ante Nikolić

⁴ Dr. Andrija Artuković, ministar unutrašnjih poslova NDH.

⁵ Dr. Mladen Lorković, ministar vanjskih poslova NDH.

Odmah sam si stavio u dužnost, da se upoznam sa prilikama i događajima koji su do tog časa se dogodili, te da stupim u vezu s generalom talijanskim g. Furiom Monticelli-em kod kojega sam svojim držanjem i postupkom uspio, za vrijeme mog boravka u Kninu, steći uvjerenje o mojoj sklonosti i ljubavi prema talijanskom narodu, a i prema njemu lično. Prijateljske veze sam uspostavio bio od prvog dana mog službovanja u Kninu i sa drugim talijanskim časnicima, osobito najpovjerljivijom osobom generalovom⁶ dr Guidom Lucich-Rochiem i načelnikom štaba (stožera) Gazzino Gazzini-em, pukovnikom. Svi ovi su uvijek željeli moje društvo i u svakoj službenoj stvari meni se obraćali. Prilikom spomenutog mog dolaska u Knin stavio sam si u dužnost da izrabim, koliko je moguće, te prijateljske odnose.

Odmah po dolasku momu u Knin, a nakon razgovora s Velikom Županom, pukovnikom Cordašićem,⁷ potpukovnikom Ivaniševićem (novo postavljenim zapovjednikom naše pukovnije u Kninu), pukovnikom Bojićem,⁸ s mnogim časnicima, ustašama iz Knina i Drniša, stekao sam slijedeće uvjerenje o događajima:

1) Talijanski pojedini časnici, nekoliko dana prije pobune, znali su da će biti pobuna Srba. Pukovnik Giovanico Bidau rekao je ustaškom povjereniku Nikoli Herakoviću u Drnišu u subotu dana 26. srpnja — dakle kad još pobune nigdje nije bilo — da su se Srbi pobunili u Biskupiji — selu kod Knina, u selu Kosovu, u Drvaru, u Bos. Grahovu.

Industrijalcu Tomiću rekli su talijanski oficiri, a isto tako i njegovoj šogorici još 2-3 dana pred pobunu Srba, da će biti pobuna, pa su savjetovali šogorici njegovoj da se ukloni.

Talijanski oficiri, koji su imali u Kninu obitelji, poslali su te obitelji u Šibenik ili ih nastanili u kasarne, a dotada su stanovale u hotelu — u Kninu.

Dan prije nego je igdje pobuna izbila, talijanska vojska, koja je desetak dana prije toga otišla iz Drniša u Konjevrate kod Šibenika, povratila se u Drniš. To je bilo dana 26. srpnja.

2) Kad je pobuna već nastala, mnogi talijanski oficiri, osobito neki satnik Pucci stvarali su među građanstvom paniku. Isto tako postavili su si svi oni, na čelu sa zapovjednikom njihove posade u Kninu pukovnikom Leonardiem, za dužnost unašati zabunu i paniku među naše časnike, zapovjedništvo vojske. **Deivali su našem zapovjedniku i vlastima kriva obavještenja o toku pobune, upućujući pažnju na mjesta gdje pobune uopće nije bilo — istovremeno dok su naši pretstavnici vojne i civilne vlasti vjerovali, da se Talijani u potrebi kao saveznici i svoju pomoć nama pružiti.** Griješka našeg vodstva bila je što se sami nijesu išli uvjeravati o toku vojničkih operacija i bar približno o opasnosti pobune, već su se u svojim odlukama rukovodili izvještajima seljaka, pojedinih vojnika, ustaša, a osobito Talijana.

⁶ Odnosi se na generala Furia Monticelli, komandanta divizije «Sassari».

⁷ Zapovjednik 13. pješake pukovnije.

⁸ Zapovjednik 2. oružničke pukovnije.

Kad je vojničko zapovjedništvo naše steklo uvjerenje, da je situacija kritična, stupilo je u vezu s talijanskim zapovjednikom Leonardiem da od njega dobiju pomoć u oružju. Tražili su bar dva topa i bacače bomba. Izgovor je bio da oni tj. Talijani nemaju naredbu za upotrebu oružja. U drugom razgovoru razvikao se na naše predstavnike, k->ji su ga posjetili i tom prilikom zaprijetio, ukoliko se ne maknu ustaše s mjesta, da će on s četnicima na nas pucati! To je on rekao pukovnicima Boiću i Cordašiću.

Odmah u početku pobune Srba, ustaše iz Drniša su uzeli oružje i htjeli krenuti prema srpskim selima, da onemoguće pokušaj pobune Srba na području ove Velike Župe, a koja se pobuna mogla i tu predviđati i očekivati. Talijani su u večer dana 27. srpnja zabranili našima iznošenje puškomi trai jeza i kretanje u pravcu srpskih sela. Svjedoci za ovo su tabornik Drniša Vukopera⁹ Ivica, povjerenik Nikola Heraković i župnik fra Petar Berković, kojega su Talijani već 26. srpnja, dakle prije pobune i preuzimanja vlasti, htjeli u Drnišu uhapsiti.

Oružane skupine Srba-četnika¹⁰ prebacivale su se s talijanskog teritorija i to iz Bukovice, Kistanja na naš teritorij, osobito je taj prodor uslijedio preko mosta na Zrmanji kod Ervenika. Četnici, koji su se spustili iz pravca sela Plavna napali su našu pograničnu postaju u Krupi kod rijeke Zrmanje. Odjednom su s talijanske strane provalili četnici i opkolili naše sa svih strana. Talijanske straže nijesu se njima oduprle. Tu je poginulo 14 oružnika i nekoliko ustaša. Ovo svjedoče: ustaše Deader Ante, Matković Ljubo obojica iz Šibenika, koji su se uspjeli spasiti. Pismeni iskaz (službeno) dao je o ovome oružnički narednik Opančar, očevidac svega toga. Mene je o svemu tome uvjerio i pukovnik oružnički Boić.

Pukovnik Boić zatražio je pomoć opkoljenima u Krupi kod generala Furia Monticellia, jer je on međuvremeno bio već iz Šibenika došao u Knin. General mu je pomoć obećao, ah ona nije nikad stigla. Meni je general Monticelli rekao da nažalost pomoć nije mogao poslati, jer da nije imao raspoloživa pješaštva (a u to vrijeme bilo je u Kninu sigurno 5000 talijanskih vojnika).

Pukovnik Leonardi izvjestio je naše vlasti da on neće moći ništa učiniti proti tome da četnici zarobe naše zapovjednike i pretstavnike vlasti i da će se to sigurno te noći (29. srpnja) dogoditi. Dva talijanska oficira istog dana rekh su pukovnicima Boiću i Cordašiću: »Dosta su Hrvati klali Srbe, a sada mogu dvije noći Srbi klati Hrvate«.

Na temelju svega ovoga, zapovjednik Cordašić dobio je uvjerenje da Talijani skupa šuruju s četnicima, te savjetovao Velikom Županu, da se povuče iz Knina.

To povlačenje je izvršeno u Drniš. Nastala je panika među građanstvom, pogotovo što su tokom noći Talijani počeli na sve strane bezrazložno, a da izazovu paniku, iz pušaka pucati: Povlačenje je izvršeno 29. srpnja u noći.

⁹ Vukorepa
¹⁰ Ustanika (vidi dok. br. 14).

Nakon ovog povlačenja, došao je u Knin general Furio Monticelli sa svojim stožerom. Talijani nijesu nikakovu borbu ni tada proti četnicima počeli, jer su ovi tj. pobunjenici na tri pucnja topom i znakovima reflektorom, što su Talijani iz blizine svojih kasarna izvršili, ustavili se pred Kninom, kao da je to bio ugovoreni znak Talijana njima da stanu, jer su naše vlasti otišle i time je cilj postignut! !

U petak dne 1. kolovoza obavjestio je general Monticelli naše vlasti sa Županom na čelu da preuzima vlast civilnu i vojnu u svoje ruke. U času tog preuzimanja vlasti, većina naših ureda u Kninu bila je bez činovništva, koje je pobjeglo, tako da do subote dana 9. kolovoza kad sam za Zagreb otputovao, mnogi se još nijesu vratili!

Talijani svoj korak preuzimanja vlasti pravdaju baš time da naših više nije bilo na mjestu (osobito pošti), a da se oni moraju brinuti za sigurnost svojih posada koje su bile na tom području.

U subotu dne 2. kolovoza general Monticelli dao je našima na potpis izjavu, da pod ovim okolnostima, nemogu sami vlast u ruke držati. Naši su to potpisali, osjećajući se njegovim držanjem i okolnostima primorani.

Moj sud o događajima, koje sam opisao onako kako sam, trudeći se da najobjektivnije budem obavješten, o njima uvjeren, bio bi ukratko: Talijani su sve činili da onemoguće našima obranu Knina, na kojeg su pobunjeni Srbi koncentrirali svoju navalu, služeći se boljim položajem (navaljivali su s Dinare na našu vojsku, koja je bila u nizini) i slabim oružanjem naše vojske. Stvarali su Talijani paniku među naše ljude, a i ovi su u mnogome tome podlegli, i nasjeli. Paniku, zbrku, metež stvarali su uz pojedine Talijane i domaći ljudi (komunisti, Srbi — svi naši protivnici).

Upoznavši se sa situacijom, odmah sam stupio u vezi s talijanskim generalom, pukovnikom Gazziniem i dr Lucich Rochiem, koji je generalova osoba povjerenja, kojeg on šalje na sve pregovore s nama i s nalogima svojim podređenima na području divizije. On je sigurno obavješteniji časnik. Moji razgovori s njim bili su dugi. Trajali su više sati. Htjeo sam od njih što više doznati, a i koristiti samoj našoj stvari tj. poboljšati naš položaj u Kninu.

Postigao sam, da su pustili zatvorene ustaše (još ih ima osmorica zatvorenih), da su zaplijenjeno oružje povratili vojsci, da su dozvolili našoj vojsci izlaz iz Knina za potrebe službe, ali samo prema Sinju i Drnišu, da su našem oružništvu dozvolili brigu oko čuvanja reda na području Župe, da su dozvolili razgovore službene telefonom našim vlastima (ali poštu drže oni i te razgovore samo dozvoljavaju). Pri tome dali su do znanja meni i zapovjedniku Ivaniševiću, da zabranjuju svaku akciju naše vojske prema Strmici ili Bos. Grahovu, dakle prema mjestima pobune, jer general Monticelli kaže: »Mi tu borbu vašu sa Srbima nemožemo dozvoliti, osobito u blizini želj. pruge i Knina, jer ako će biti borbe, onda pruga željeznička od Knina do Gračaca bit će ugrožena, a mi po ugovoru s vašom državom imamo pravo brinuti se da na

prugi bude promet slobodan. Taj promet je nama od životne važnosti i zato nas interesira dali će te se Vi boriti proti pobunjenima ili ne. Nama nije u interesu da se ta borba vodi. Nije u interesu ni radi toga, što dok se ta borba vodi, strada produkcija vaše zemlje, a mi hoćemo da se seljaci vaši vratu mirno kućama da obrađuju polja, a ne da se bore i smetaju normalnoj produkciji. Mi također smo proti toj borbi iz humanih razloga. Mi nemožemo gledati to klanje, koje su vaši ustaše započeli. Ustaše su za sve krivi. Pobunjeni Srbi su u pravu. Oni se bore za svoj goli život. Oni sami meni kažu, da im ne preostaje drugo, nego bježati u brda, boriti se i poginuti, samo da ne padnu u ruke ustaša. Nama ste jednaci i vi Hrvati i oni Srbi. Mi ne pravimo razliku. Ja imam dužnost da izvedem pacifikaciju, smirenje između vas i pobunjenih. Posredujte kod vaše vlade, da svim ovim Srbima bude zajamčen život, da ih se neće kažnjavati. Jeste li čitali onu strašnu naredbu vašeg vojskovođe Kvaternika, da se ubiju svi pobunjenici? To ne može biti. Mi smo zainteresirani radi Knina, kao željezničkog čvorišta i pruge, koja nam treba, s kojom imamo pravo služiti se, da ovdje bude mir. Ako hoćete dobre odnose s Italijom i sva ova pitanja nesuglasnosti, koje su među nama nastale riješiti, treba urediti pitanje željezničke pruge i njezine sigurnosti, treba urediti pitanje vođenja politike Vaše države s Italijom, jer ovo stanje je neodrživo. Bude li Vaša vlada nastavila dosadašnjom politikom, imat ćete samo štete. Još naime nije sigurno dali će na čitavo područje pobune doći vaša ili naša vojska! To ovisi o pregovorima, koje će naša vlada voditi s vašom. Mi hoćemo da se uredi pitanje trgovine Hrvatske sa Dalmacijom (misliti na okupirano područje). Izazovna je za nas vaša politika zabranjivanja uvoza robe u Split i Šibenik. Mora prestati ona strahovita propaganda iredentistička, koju vodite iz Omiša prema Splitu. Vaši govore, da će te nas s Nijemcima istjerati iz Dalmacije. Znajte, da mi znamo da ljudi iz Vaše vlade nas idu optuživati Njemačkoj, ali znajte da Njemačka nas treba, a ne vas. Mora se kod vas izvršiti reorganizacija ustaške organizacije, da dođu na čelo iste ljudi koji će zapriječiti klanja i postupak proti Srba. Vi ste prije Hrvati živjeli sa Srbima u sporazumu, u dobrim odnosima. Mi želimo da to bude i u buduće. Ustaše su svojim zločinima izazvali onaj jadni svijet na pobunu. Na strani pobunjenih ima i Hrvata! Ja hoću da se svi Srbi, pobjegli pred vašom tiranijom, vratu svojim kućama u Knin, u Drniš. (Na moju primjedbu dali oni misle, da će se vratiti Novaković Niko-Longo,¹¹ odgovorio mi je da zašto se nebi i on povratio, da će oni tj. Talijani štiti njihovu povratku). Vi ste Hrvati nas dosta svojim postupkom uvrijedili. Morate svoje držanje promjeniti, ako hoćete napredovati. Vi nas Hrvati ne volite, a Srbi nas vole, a vidite opet mi jednako gledamo, njih i vas. Mi smo im poslali danas (tj. pobunjenicima) jedna kola bolnička. To mi činimo iz humanih razloga. To bi mi i Vašim ranjenicima poslali. Rekli ste da idete u Zagreb. Hodite samo, razložite vašoj vladi da je potrebno da učinite ovo što kažem. Ja ću Vas odpratiti automobilom mojim do Gračaca. Proći ćete samnom

¹¹ Vidi napomenu 5 uz dok. br. 29.

među pobunjenike, viditi njihove položaje. Vidit ćete da nije lako njih uništiti. Dat ću Vam prilike da s njima govorite, da vidite da su to dobri ljudi, koji su prisiljeni braniti svoj život. Nijesu to nikakvi komunisti. Ja sam ih dobro upoznao».

Ovako je meni govorio general Monticelli. Dosta od ovog je rekao i pred gg potpukovnicima Bublom i Ivaniševićem. Uz ovo napominjem, da svi talijanski automobili nose veliku talijansku zastavu i da tako slobodno prolaze područjem pobune. Srbi, koji su pobjegli iz Knina i Drniša u Italiju vraćaju se u sve većem broju u Knin i Drniš. Talijanske straže, koje su • nasuprot četnika postavljene oko Knina najbolje se odnose i razgovaraju s tim četnicima. Srbi-četnici su sa svih strana opkolili Knin i nalaze se neposredno pred talijanskim stražama na udaljenosti od 4—5 kilometara od Knina. Nenaoružani dolaze sa svojih položaja u Knin i opet se vraćaju u svoja sela, koja drže pod svojom vlasti.

Napominjem da je general Monticelli dao jednu pismenu izjavu generalu Lukiću¹² o njegovom mišljenju, kako treba riješiti pitanje sukoba nas i Srba-pobunjenika. Prepis toga je meni pokazao.

General Monticelli je posredovao, da se i od strane Gračaca prekine naša vojnička akcija i general Lukić na njegovo posredovanje je pristao, da se vojnička akcija od Gračaca prema Kninu prekine.

Na razne moje primjedbe general Monticelli mi je rekao da je njima Talijanima stalo mnogo do toga da Hrvatska napreduje, ali da moramo drugim putevima ići.

»Što se tiče Srba mi želimo da se poštuje izvanredna Poglavnikova zapovjed, po kojoj je njima zajamčen život, osim ako se dokaže pojedincu, da krši zakon. Ubistva, pljačke ustaša, trebaju prestati. Ova pobuna je posljedica protuzakonitog rada ustaša». Ovako je meni više puta ponovio talijanski general. U vezi toga on kaže da je dao razoružati ustaše i mnoge dao uhapsiti.

Pukovnik Gazzini mi je najotvorenije dao do znanja, da su Talijani nezadovoljni našom vanjskom politikom. »Naš prirodni oslonac i zaštita može biti Italija, a mi tražimo drugog, idemo Njemcima. Ovo što radimo, da Italija nemože trpjeti i mirno gledati. Oni da imaju dužnost na sve ovo paziti. To da im naređuje njihovo zapovjedništvo armije, kojemu oni moraju slati izvještaje i svoja mišljenja o prilikama i najgodnijem riješenju odnosa naših dvaju naroda». Pri tom je uglavnom ponovio ono što je govorio general, spominjući pri tome uvijek važnost pruge i nekakav ugovor o pruži željezničkoj Perković—Karlovac. U daljnjim razgovorima s njima razumio sam da oni tj. zapovjedništvo te divizije, izvještava svoje predpostavljene o potrebi uspostave takovog nadzora nad prugom željezničkom, da sve osoblje na pruži Perković—Karlovac bude talijansko, da predlažu okupaciju čitavog pobunjenog područja.

¹² Mihajlo Lukić.

U svemu se osjeća želja, namjera, da se Srbi zaštite, uvjeren sam s tom svrhom, da u sadanjoj situaciji, uvjereni da Hrvati idu s Njemačkom, žele imati Srbe u Hrvatskoj uz sebe, da mogu uvijek preko njih Hrvate ucjenjivati i podržavati ih za svaki slučaj kao neku »petu kolonu« protiv Hrvata.

»Vaša partijska i vjerska borba nas se ne tiče, mi kao kulturni narod želimo zapriječiti ubijanje. Vi Hrvati i Srbi nama ste jednaci, mi nemamo zašto jedne voliti, druge mrziti, i ako ono što ste njima vi Hrvati učinili, izaziva kod nas Talijana samilost za te ljude, a ogorčenje protiv vama Ovo su riječi g. Gazzina Gazzina pukovnika.

G. pukovnik Giovanico Bidau, zapovjednik vojske u Drnišu rekao mi je: »Ja volim vas Hrvate, ali ubijanje i proganjanje ovog jasnog srpskog svijeta mora prestati. Mi hoćemo da se oni svi vrate svojim kućama i da mirno žive bez straha od ustaških bandi«.

... sam do uvjerenja da Talijani idu za tim da onemoguće nama ugušenje pobune sa svrhom da se okoriste takovim našim neprilikama i nemirima u zemlji. Žele dobiti nekakove nove ustupke, žele neke ugovore trgovinske i prometne, a da ih dobiju upotrebljavaju Srbe-četnike kao ucjenu i prijetnju u slijedećem smislu: ne udovoljite li nam, evo mi ćemo biti prijatelji vaših neprijatelja.

Mnogo im smeta naše prijateljstvo s Njemačkom. Vojskovođa im nije najdraži, osjeća se nepovjerenje prema našim vojnim krugovima. Vjeruju da naši vojni krugovi vode politiku antitalijansku! Upravo su bijesni što, kako oni kažu, nijesmo shvatili žrtvu njihovu, kad su nam za kralja dali člana Savojske kuće. Pomoćnik generalov dr Lucich Rochi kaže da smo uvrjedili Talijanski narod svojim postupkom u pitanju kralja, kojeg mi ne poštujemo, ne spominjemo, ne želimo.

Uvjeren sam da Talijani gledaju na nas i našu politiku s nepovjerenjem i zbog toga, da nas na bilo koji način žele privesti politici, koja njima odgovara, ili u obratnom slučaju oštetiti nas.

Napominjem da se u Sinju promijenilo također njihovo držanje i postupak. Postavili su jake straže na ulaze i izlaze iz grada. Susreću ustaše s nepovjerenjem.

Položaj u Kninu u subotu dana 9. kolovoza bio je slijedeći: Poštu drže Talijani. Naši ne mogu dobiti nikakove telefonske veze, jer Talijani uvijek odgovaraju: zauzeto ili prekinuto. Vojska nesmije provoditi nikakovu akciju protiv pobunjenika. Udaljiti se može iz grada, nakon obavijesti talijanskim vlastima i to samo prema Sinju ili Drnišu. Oružnici mogu vršiti službu, ali ne na ulaze u mjesta, već u samim mjestima. Ulaze štite oni i svak, tko se kreće van mjesta ili u mjesto, mora imati propusnicu njihovu.

Srbi-izbjeglice se vraćaju. General mi je rekao: »Tko na području ove Župe upotrijebi oružje, Hrvat protiv Srbina ili Srbin protiv Hrvata, bit će odmah strijeljan.«

U Kninu ima oko 2000 izbjeglica s pobunjenog područja. To su sve Hrvati, koji su pobjegli pred četnicima. Radi prekida pomenutih veza

i ovih izbjeglica, u Kninu ponestalo je hrane! ! Talijanski oficiri ometaju dolazak živežnih namirnica sa sela u Knin, hoće da stvore kod pučanstva nezadovoljstvo uslijed pomanjkanja hrane, potiču otvoreno svijet na pobunu protiv našoj vlasti, govoreći da će biti hrane, ako našu vlast protjeraju, jer da će Talijani voditi brigu o potrebama stanovništva, što naša vlast nije sposobna. Vjerujem da je ovo djelo pojedinih oficira, koji nas mrze, a koji su zaneseni iredentističkom politikom.

Pitanje dovoza hrane u Knin je goruće!

Smatram u vezi svega gore iznesenog, da bi, obzirom na držanje i shvatanje Talijana o našim međusobnim odnosima i prilikama u našoj Državi, trebali mnogi naši ljudi, koji su predstavnici ustaške, građanske, vojničke vlasti, na onom području gdje ima Talijanskih vojnika, na graničnom području, dok ne sazriju prilike u međunarodnoj politici, taktičnije, pametnije postupati s Talijanima i uopće. Živuci u tom kraju, osvjedočen sam, da su mnogi naši ljudi, svojim nepromišljenim postupcima, shvatili nepovjerenje Talijana prema nama, a izazvali kod njih samilost za naše neprijatelje!

Birajući nove ustaške dužnosnike, usudujem se primjetiti, da bi trebalo pri izboru istih paziti, da ti ljudi budu, ne samo dobri borci, već i ljudi koji znaju, kako treba raditi, da imaju političkog iskustva i znanja, bar toliko, da ne prave nepotrebne neprilike sebi i Hrvatskoj Državi u ovakovim prilikama i odnosima! Ako nemaju tog znanja i takta, onda bi trebalo da na posebnim sastancima, po posebnim uputstvima budu poučeni o svemu što moraju znati u smislu organizacije, ponašanja i postupaka u svakoj prilici i prema svakome! !

Poglavniče! Po Vašoj zapovjedi predajem ovaj izvještaj. Dok sam ga sastavljao, rukovodio me je osjećaj moje dužnosti prema Vama, Hrvatskoj Državi i mojoj savjesti.

Čekam Vaše zapovjedi!

Za Dom spreman:

Zagreb 12. kolovoza 1941.

Sinčić David. v. r.

BROJ 383

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ORUŽNIČKOG ZAPOVJEDNIKA OD 14. KO-
LOVOZA 1941. GLAVNOM STOŽERU MINISTARSTVA DOMOBRAN-
STVA NDH O SITUACIJI NA SEKTORU KNINA¹

Nezavisna Država Hrvatska
VRHOVNO
ORUŽNIČKO ZAPOVJEDNIŠTVO
Broj 1936/J. S.
Primljeno 14—VIII—1941.

MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
(Glavni Stožer)

Zagreb

Zagreb, 14. kolovoza 1941.

Zapovjedništvo 2. Hrvatske oružničke pukovnije u Kninu dostavlja
danas u 12 h. brzoglasno izvješće slijedećeg sadržaja:

»Talijanske trupe drže Knin i okolinu.² Pobunjenici se nalaze po
prilici 4 km. sjeveroistočno i zapadno od Knina. Otvoreno je samo pre-
ma Drnišu na jug.

Postaje: Ervenik, Krupa, Padene, Radučić, Plavno, Stranica i Polača
napuštene.³

Gubitci: 6 poginulih, 22 nestala i 3 ranjena oružnika.«

Prednje izvješće dostavljam s molbom na znanje.

Zapovjednik, general
uz.
Tartaglia

M. P.

Dostavljeno :

Ministarstvu Hrvatskog domobranstva
(Glavni stožer) i »Predsjedništvo O«
te Ravnateljstvu za javni red i
sigurnost N.D.H.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 20/1-1,
k. 150.

² Knin i okolicu zaposjela su jedinice divizije »Sassaris« (vidi dok. br. 216).

³ Vidi dok. br. 14, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 212, 381, 382 i 387.

BROJ 384

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 15. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA O ODLASKU VEĆE GRUPE KOMUNISTA IZ SPLITA PREMA SINJU I ODVRAĆANJA RADNIKA DA NE KREĆU NA RAD U NJEMAČKU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Pov. br. 22/41.

Omiš, 15. VIII. 1941.

Predmet: Vijesti iz Splita.

MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA
Osobni Odsjek

Z a g r e b

U Splitu je u toku akcija oko osnivanja nekog društva pod imenom »Hrvatska Uzdanica«,² te se u tu svrhu od još neustanovljenih osoba kupe potpisi za pristupanje u članstvo tog društva, koje bi trebalo da imade neki prototalijanski značaj.

Zadnjih deset dana u grupama od 10—12 svake noći otišlo je nekih 120—150 komunista put Sinja.³ Među tim osobama nalaze se i bivši podoficiri jugoslavenske vojske većinom pravoslavci. Po gradu u Splitu od kuće do kuće obilaze neke osobe u glavnom ženske, koje uz bilo koju cijenu kupuju vojničko odijelo ili dijelove takovih odijela, a osobito ruksake, što imade da služi za opremu komunista koji odlaze u šumu van granice Splita.

Jučer je u Split stigla jedna grupa radnika njih oko 200 koji su trebali parobrodom otputovati za Metković i dalje za Njemačku na rad. Međutim kako parobrod nije stigao, ti su radnici ostali preko cijelog dana u Splitu, pak su komunisti to iskoristili, te nagovarali te radnike, da odustanu od putovanja na rad u Njemačku. Uslijed toga skoro polovica tih radnika odustalo je od putovanja te se vratilo svojim kućama. Ostali čekaju parobrod u Splitu pak bi tokom današnjeg dana imali krenuti za Metković. Ovi su radnici svi bili prepušteni sami sebi bez ikakova vodića.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva NDH, reg. br. 2/8-1, k. 83.

² Vjerojatno se odnosi na organizaciju HSS.

³ Odnosi se na borce Splitskog i Solinskog partizanskog odreda.

Dostavlja se radi znanja i daljnega postupka.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO HRVATSKOG DOMOBRASTVA
Predsjednički ured
N. T. Br. 1891
U Zagrebu dne, 25. VIII 1941.

BROJ 385

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ORUŽNIČKOG ZAPOVJEDNIŠTVA OD 22. KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST MUP NDH O BORBAMA PARTIZANA U OKOLICI SPLITA I SINJA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VRHOVNO
ORUŽNIČKO ZAPOVJEDNIŠTVO
Broj 2201 J. S.

Izveštaj o toku borbe
protiv komunističke
akcije.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Zagreb

Zagreb, 22. kolovoza 1941.

Vodno oružničko zapovjedništvo Sinj, sa V. T. Brojem 114 od 16. kolovoza 1941. dostavilo je sljedeće izvješće:

12. kolovoza oko 12 h. na oružničku postaju Diomo, javili su se seljaci sela Šušci, općine i kotara Sinj, da iznad borove šume »Jaršice« kod sela Šušci, nalaze se oko 50 naoružanih komunista. Povodom ovoga izašla je na lice mjesta oružnička ophodnja sa oružničke postaje Dicmo i ustaše sa Dicma i otpočeli borbu.² U toku borbe su se komunisti počeli povlačiti prema selu Muću, kotara Omiškg i prema planini Kozjak.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhivu NDH, reg. br. 12/2, k. 152a.

² Odnosi se na Solinski partizanski odred (vidi dok. br. 39).

Oko 18 h. došle su u pomoć dvije satnije domobranaca iz Sinja, koji su započeli daljnje gonjenje komunista u pravcu Muća.

12. kolovoza u 1.30 h. došao je potpisani u Dicmo. Prije ovoga bio je u krilnom zapovjedništvu u Omišu po beriva za oružnike, sa oružničkim narednikom Anićem Petrom i zapovjedio sam oružnicima da ponovno pretraže teren gdje je vodena borba sa komunistima, da bi se koji živi pronašao od komunista.

Oružnici i ustaše pretražili su cijeli teren i pronašli najprije živog komunistu Cerina Tonka³ iz Blaca, općine Solin, kotara Split radnika u Majdanu kod Splita. Pri ispitivanju isti je izjavio, da je njihova četa brojila 32 komunista, svi iz Solina i okoline. Od ovih imali su 22 puške a još 8 pušaka su dobili od seljaka-trgovca Stojanca Siane, iz sela Sušaka,⁴ općine i kotara Sinj, kao i municiju i hranu. Vodiči⁵ su im trebali biti: Stojanac Ilija, Miloš Sušak, Serbo Božo, Đuro Radoš i Mirko Denić, svi pravoslavci iz sela Sušaka. Ovi su uhićeni. Vodnik komunističke čete bio je Grubišić Mile sin Mijin iz Solina, star 32 godine, po zanimanju bravar tvornice Salonit u Vranjicu kod Splita, a njegov zamjenik bio je Cikatić Vicko Dujin iz Solina, 40 godina star, radnik tvornice Sv. Kajo kod Solina.

Isti je izdao sva imena komunista u njegovoj jedinici. Osim toga kazao je, da postoje 4 komunističke čete i to: Kućinska⁶ koju predvodi neki Marković, Mravinska⁷ koju predvodi neki Vice Jukić, Splitska koju predvodi Bruno Borovčić zvani Kurir iz Splita i Solinsku koju predvodi Milan Grubišić. Zadatak im je, da se svi sastanu 14. i 15. ovog mjeseca na planini Vaganj na istom mjestu gdje se rasula biv. Jugoslavenska vojska na Prologu kod Trnove Poljane. A od ovdje da imaju zadatak da napadaju na Hrvatsku i talijansku vojsku, a naročito fašiste i ustaše.⁸

Njihov vođa Grubišić, održavao je već mjesecima vezu sa pravoslavcem Stojanac Simom,⁹ koji je njima komunistima priskrbio pušaka, municiju, hranu i vodiće od mjesta sastanka kod Vagnja.

Poslije ovoga ispitivanja pošao sam u selo Sušce, gdje sam zatekao oružnike sa postaje Dicmo, kako nose jednog mrtvog komunistu Grubišića Vjekoslava¹⁰ i ranjenog Katića Antuna, koji su bili u borbi 12. kolovoza ranjeni i ubijeni. Na ispitivanju komunista Katić Ante, isto je izjavio kao i komunist Cerina Tonko. Ostali komunisti koristeći se mrakom razbježali su se.

³ Strijeljan 26. kolovoza kod Sinja (vidi dok. br. 396 i 397).

⁴ Sušci

⁵ Za vodiće nisu bila predviđena lica koja se spominju u dokumentu.

⁶ i ⁷ Nije postojala ni Kućinska ni Mravinska četa, niti su bili neki komandiri Marković i Jukić. U Splitskom odredu bile su samo grupe boraca iz Kućina i Mravina.

⁸ Kod s. Dicma Solinski NOP odred imao je zadatak da se sooji sa Splitskim NOP odredom, a zatim u Kamešnici sa Sinjskim NOP odredom, pa da se ispod Dinare nadu sa ostalim odredima (Kaštelansko-trogirskim i Sjevernodalmatinskim, te da započnu oružanu borbu, pomognu ustnask oko Livna i razvijaju ga u Dalmaciji.

⁹ Odred se nije snabdjevao oružjem i ostalim potrebama, preko Sime Stojanca, koji je strijeljan u Sinju 26. kolovoza.

¹⁰ Tada borac Solinskog NOP odreda.

Videći ovo kako pravoslavci naoružavaju komuniste za borbu protiv Hrvata i Talijana želio sam, da se ovo predoči Talijanskom zapovjedniku u Sinju, i zato sam ih odvezao u Sinj, oba komuniste.

14. kolovoza znajući, da je Splitska komunistička četa, prešla područje oružničke postaje Dimeo prema Vagnju, to sam odmah zapovjedio postajama Trilj, Sinj i Dimeo da izvrše pretres terena do mjesta Vojnića.

U 8.30 h. oružnici postaje Trilj, sukobili su se sa komunistima kod sela Košute na južnoj strani brda Sudoje.¹¹ Odmah sam zatražio pomoć kod mjesnog zapovjednika u Sinju, koji je odmah poslao 3 samovoza domobranaca i sam se uputio u Trilj. Pošto sam vidio, da se borbe sve bliže približavaju, odmah sam izvjestio zapovjednika Talijanske vojske Kolonela g. Gay, koji je sa svojim pobočnikom i jednim tumačem došao u moju vojarnu i sam se lično osvjedočio, da zaista pravoslavci potpomažu komunističku akciju protivu Talijanske i Hrvatske vojske i na temelju ovoga, odmah je izaslao 3 odreda fašista, koji su se zajednički borili sa našom vojskom protivu komunista. Borba je trajala do 20.30 h. noću između 14. na 15. ovog mjeseca, komunisti su se izvukli i razbježali na sve strane.

U borbi poginulo je i to: od domobrana 2 bojnice 15 pješadijske pukovnije u Sinju 4 domobrana, jedan ustaša i zapovjednik 15 ustaške bojnice u Sinju Miroslav Bilobrk, rodom iz Hana, kotara Sinj. Od fašista su dvojica teško ranjena, a jedan od ovih bori se sa životom.

Od komunista ubijeni su u toj borbi petorica kod Košuta, 12. ovog mjeseca, kod Sušaka jedan, a 16. ovog mjeseca još jedan komuniste.

Kako su ove komunističke čete i to: Solinska i Splitska četa bili u bijezanju, to sam zapovjedio svima postajama da drže zasjede radi hvatanja ovih bjegunaca i to: Dimeo, Trilj, Klis i Han, uhićeno je ukupno 44 komunista iz raznih krajeva, a sada se vrši istraga od strane domobranskog zapovjedništva u Sinju.

Od uhićenih komunista saznalo se još i to — da Splitska komunistička četa sakupila se je 11. kolovoza u Splitskom Polju na mjestu zvanom Plokite, gdje im je njihov organizator Bruno Borovčić zv. Kurir¹² izdao oružje i odatle su krenuli pravcem brda Mosora, preko Dugog Polja, preko Dicma, do mjesta borbe, gdje su stigli 14. kolovoza u 4 h. Borbu pod Košutama upravljao je, jedan Crnogorac¹³ bivši Jugoslavenski oficir nepoznatog imena.

Solinska četa se kretala pravcem Greda¹⁴* kod Solima, Blatac,¹⁵ Konjsko, Prugovo, do sela Šušci kod Dicma, gdje je bila borba 12. ovog mjeseca.

¹¹ Borba je vođena protiv Splitskog NOP odreda.

¹² Borić Kurir, komandir odreda.

¹³ Mirko Kovačević Lala, španski borac, kao delegat CK KPH trebalo je da svojim iskustvom pomogne u organizaciji ustanka i partizanskih jedinica.

¹⁴ Grede

¹⁵ Blatac

Imena komunista za koje se saznalo a nisu uhićeni, a spadaju pod okupirane krajeve dati su talijanskim vlastima radi pronalaska istih, a za ostalo sa našeg područja raspisati će se tjeratica dok se uhite.

Oružje i municija potječe od biv. Jugoslavenskog naoružanja i to su imali: Puške, puškomitraljeze (strojne puške) i strojnice, bombe i revolvere.

16. ovog mjeseca od 16 do 18 h. bio je pogreb našim palim domobranima i ustašama na polju časti za slobodu Hrvatske protivu komunista.

To je pogreb bio veličanstven, u kome su sudjelovala sva Hrvatska vojska i Talijanska vojska, kao i sve vlasti i cjelokupno građanstvo.

Grad je bio okićen crnim zastavama, a hrvatske zastave su bile na polak stijega u znak žalosti.

Ovo izvješće dostavljam izravno Zapovjedniku oružništva u Zagrebu, po telefonskoj zapovjedi zapovjednika 2. Hrvatske oružničke pukovnije u Kninu.

Prednje dostavljam s molbom na znanje.

Zapovjednik, general:

M. P.

Dostavljeno:

Ministarstvu Hrvatskog domobranstva
(Glavni Stožer) i »Predsjedništvu O«
kao i Ravnateljstvu za javni red i
sigurnost N.D.H. Zagreb.

BROJ 386

IZVJEŠTAJ ORUŽNICKE POSTAJE TRILJ OD 16. KOLOVOZA 1941.
VELIKOJ ZUPI CETINA O BORBI S KOMUNISTIMA U SELU
KOŠUTAMA¹

Pov. br. 243

Grb
ORUŽNICKA POSTAJA TRILJ
Broj 633
16. kolovoza 1941. god.
U Trilju

Izveštaj o sukobu i vode-
noj borbi sa komunistima
u Košutama.

VELIKOJ ŽUPANIJI CETINA OMIŠ

13. kolovoza 1941. godine na osnovu telefonske zapovijesti vodnog oružničkog zapovjedništva u Sinju izaslata je ophodnja ove postaje na teren narednik Mate Reljić, vodnik Srećko Jerončić, Sladić Marko, i razvodnik Krste Nekić, Ivan Giljanović, Petar Barišić sa 6 ustaša u cilju pretresa terena od postojanog područja Blato n/C do sela Turjak granice postaje Sinj radi pronalaska i hvatanja komunista² koji su u vodenoj borbi na području postaje Dierno razbjegli se u raznim pravcima.

Vršenim pretresom na navedenom području nije se ništa sumnjivo primijetiti moglo. U tu svrhu navedena ophodnja organizovala je preko glavara sela Vojnići obavještajnu službu, da sve što sumnjivog primjeti odmah ovoj postaji prijavi.

Na osnovu prednje organizovane službe glavar sela Vojnići Ivan Kundid 14. kolovoza t. g. oko 6.30 sati javio je ustaškom taboru u Trilju, da su pomoću njegovih seljana u selu Vojnići uhvaćena 2 komunista, a jedna grupa da se skriva po brdima u neposrednoj blizini sela Vojnića.

U tom međuvremenu ovoj postaji izdata je telefonska zapovjed od vodnog oružničkog zapovjedništva u Sinju, da zapovjednik postaje sa ljudstvom krene prema selu Vojniću radi hvatanja napred navedenih komunista. U duhu prednje zapovjedi odmah se je uputila ophodnja ove postaje narednik Mate Reljić, razvodnici Ante Bučševan, Blaž Miletić, Petar Barišić, Ivan Giljanović, Ivan Šarić i 6 ustaša, te pretresom terena sukobila se je sa južne strane sela Košuta u brdu zvanom »Sudolje« sa jednom grupom naoružanih komunista, na koje smo odmah otvorili vatru tj. pušcanu paljbu, a koji su komunisti takode dali jaki otpor pušcanom, mitraljeskom i revolverskom paljbom. Za vrijeme ove borbe izaslat je od strane ove postaje radi pojačanja vodnik Marko Sladić, koji se je priključio gore navedenoj ophodnji. U toku borbe oko 14 sati stigla su 4 voda itali janske vojske kao pojačanje pomenutoj

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, neregistrirano.

² Odnosi se na Splitski partizanski odred (vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 20).

ophodnji i stupila, zajednički u borbu, dočim naš jedan odred vojske također je vodio borbu sa sjeverno zapadne strane.

Borba je trajala po prilici od 8.30 do 20.30 sati, u kojoj borbi poginulo je 5 komunista, 4 naša domobrana i 1 ustaša.

Pretresom kod jednog poginulog komunista od strane vodnika Marka Sladića i razvodmka Blaža Miletića pronađen je 1 notis (blok) sa pribilješkom,³ što se dostavlja u prijepisu a original kotarskoj oblasti u Sinju.

Po svršenoj borbi u noći između 14. na 15. kolovoza razbježali su se komunisti u raznim pravcima, a koji su izbjegli od daljnjeg otpora od kojih se je na području ove postaje uhvatilo 4 i to: Frua Dušan pok. Enerika, Borozan Nebojša pok. Ivana, Petrić Josip Dujin i Ozretić Vjekoslav Ivanov sva četvorica iz Splita, stari između 19—23 godine. Poginulim komunistima imena se nisu mogla ustanoviti.

Naprijed uhapšena 4 komunista kao i 2 komunista Duplančić Branko Lukin iz Splita, Dujmović Mirko pok. Štipana iz Aržanog koji su uhvaćeni po seljacima sela Vojnici na ovoj postaji ispitani izjavljuju, da su ovi organizovani 11. kolovoza t. g. i sakupili se u splitskom polju na zvanom mjestu »Plokite« gdje im je izdao oružje njihov organizator Jordan Kurir⁴ iz Splita, te krenuli u pravcu Mosora, prešli preko Dugopolja, Dicma i 14. kolovoza t. g. oko 4 sata stigli na mjesto gdje se je vodila borba. Nadalje izjavljuju da je borbom rukovodio jedan Crnogorac⁵ bivši oficir Jugoslavenske vojske kojem ime da neznaju, za vrijeme putovanja međusobno da se zvali samo družje. Cilj im je bio prebaciti se preko rijeke Cetine za Bosnu.

6 uhapšenih komunista sa ove postaje sprovedeno je pod vodstvom ustaškog logornika Ivanka Poljaka ustaškom logoru u Sinju.

Prilog — prijepis imena komunista iz bloka i opis putovanja.⁶

Zapovjed. postaje, oruž. narednik,
Mate Reljić, v. r.

Dostavljeno :

Kotarskoj oblasti Sinj, zapovjedniku
2. Hrvatske oruž. pukovnije, krilnom
oruž. zapovjedništvu Omiš i vodnom
oruž. zapovjedništvu Sinj.

³ i ⁶ Vidi dok. br. 20 i 21.

⁴ Bordano Kurir, komandir odreda.

⁵ Odnosi se na Mirka Kovačevića-Lalu, instruktora CK KPH.

BROJ 387

**IZVJEŠTAJ VELIKOG ŽUPANA VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA
OD 16. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
NDH O DOGAĐAJIMA U ŽUPI U VREMENU OD 7. DO
16. KOLOVOZA¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA BRIBIR I SIDRAGA
KNIN

Vrlo žurno! Prijeti pogibelj gladi i pokolja!

V. T. broj 87/1941.

Knin, dne 16. kolovoza 1941.

Predmet: Izvještaj o događajima u
župi za vrijeme od 7. kolo-
voza do 16. kolovoza t. g.

- 1) MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA
- 2) RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST
- 3) MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Dodatno mojem izvještaju od 6. kolovoza t. g. V. T. br. 66/41.² koji je osobno donio u Zagreb g. Poglavniku i Naslovu pod 1) podžupan ove župe g. David Sinčić — koji je također i usmeno³ izložio stanje u ovoj župi od dana 6. kolovoza do danas.

I.

**Gdje su pobunjenici, tko ih vodi i
što oni rade.**

1) Pobunjenici su opkolili cijelo područje kninske općine.⁴ Oni potpuno gospodare na cijelom tom području, osim u mjestu Kninu i njegovom predgrađu. Našoj vojsci i našem oružništvu talijansko vojno za-

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/5-1, k. 195.

² Izvještaj se nalazi u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 39/5-1, k. 195.

³ David Sinčić je u Zagrebu napisao i izvještaj o tim događajima (vidi dok. br. 382).

⁴ Riječ je o narodnom ustanku u Kninskoj i Bosanskoj krajini. O tome u izvještaju velikog župana od 6. kolovoza 1941. između ostalog piše: »1) U nedjelju 27. srpnja t. g. prije podne doznali smo za pobunu u Bosanskom Grahovu a po podne za pobunu u Drvaru, Ostrelju i Gračacu. Kod nas je sve bilo spremno: vojska, oružništvo, redari i ustaše. Vijesti su stizale sve poraznije i pobuna je zahvaćala sve veće razmjere. Svi smo mi bili dan i noć neprekidno na nogama i u radu, a zapovjednik mjesta i zapovjednik 15. pukovnije pukovnik Cordašić raspoređivao je sve po svojem planu.

U ponedjeljak 28. srpnja t. g. dolazile su vijesti, da se pobunjenici u velikom broju približuju; bile su prekinute na mnogim mjestima brzjavne i brzglasne veze — jedino je još veza bila prema Sinju.

povjedništvo ne dozvoljava, da se uopće kreće iz mjesta, opravdavajući to, kako bi pobunjenici navalili na njih i da bi bilo krvi. Jedino naši oružnici vrše još službu sa Talijanima na stanici Kosovo.

Pobunjenici su zapriječili sve ulaze u grad, izjavljujući, da će se Knin gladu predati i da ćemo u Kninu svi od gladi pomrijeti. I zaista ima evo punih 13 dana, da u Knin ništa ne dolazi od nikuda. Pobunjenici po cijeloj kninskoj okolici potpuno gospodare i rade što hoće; a hrvatski se je živalj iz sela Golubića, Vrpolja, Kninskog polja i Biskupije od straha sklonio u Knin. Mi se stvarno nalazimo kao zarobljenici, jer nemamo nikud izlaza i od nikud pomoći. Pobunjenici su razdijeljeni ovako:

Sa jugozapadne strane u Vrbniku preko kojega se ide u Prominu grupa oko 200 naoružanih četnika zaustavljaju ne samo svakog čovjeka — nego i poštanski promet. I ova grupa izjavljuje, da ona neće dozvoliti nikakav prolaz, niti prevoz hrane u Knin i da ćemo u Kninu svi pomrijeti od gladi (prilog pod a). Sa južne strane Kosuvo—Biskupija prema Drnišu isto tako jedna grupa četnika jednako radi, kao i ona u Vrbniku. Kad se k njima približi talijanska vojska — onda se većina njih sakrije i sakriju oružje — a vode četnika dolaze umiljato k vojnicima, da se s njima razgovaraju i da ih propitkuju. Netom se Talijani udalje — odmah se svi skupe pod oružje i potpuno gospodare sa tim dijelom. Hrvatski živalj sklonio se je u Knin.

S istočne strane u Kovačiću—Topolju—Polači — prema Vrlici jednako je stanje kao i gore. U Polači su kcd Vidovića odnijeli sve iz njihovih kuća. Sakupljaju hranu i odvoze je negdje u Bosnu za zimovanje.

Vode četnika ■— pobunjenika jesu: Popović Pajo i Prijić Momir iz Biskupije, koji vode pobunjenike u Vrbniku, Kosovu, Briskupiji i Polači. Njihovo oružje nalazi se kod Đurdije Jaramaz i kod nekih Bukorovića u Biskupiji. Dočim voda pobunjenika — četnika u Kovačiću i Topolju jest Todor Novaković.

Mi sve ovo prikazujemo g. generalu Furiu Monticelliu,⁵ a on nam uvijek obećaje, da će poslati svoje patrole, koje, nažalost, dolaze uvijek s jednakim rezultatom. Nikad ništa! Sa sjeverne strane na području Strmice i Golubića četnike vodi poznati četnik pop Đujić. On drži sve do Segotina vrela u Golubiću, udaljeno 4 km od Knina a sjedište mu je u Golubiću. Sa sjeverozapadne strane četnike vodi Sevo Luka iz Crnih Potoka. On se smatra glavnim vodom i drži područje od Ševine Poljane sve do Gornjeg Tiškovca u Bosni i ima svoj stožer u osnovnoj školi u Gornjem Tiškovcu.

Po onome što sam bio obaviješten pobuna se je širila u bitnim potezima ovako:

a) Na pojasu Bosanskog Grahova, Oštrelja, Drvara i Gračaca — dakle na pojasu triju velikih župa sa sjedištima u Bihacu, Banjoj Luci i Gospiću. Ova se je pobuna sa ovih triju župa približavala sve više k župi Brbir i Sidraga, sa sjedištem u Kninu...

b) Na području ove Velike župe nije izbila nigdje nikakova pobuna sve dotle, dokle pobunjenici nijesu došli nad Kninom tj. do Strmice Zrmanje, Plastova, Padena prema Krupi i Erveniku. Tad se je počela pobuna dizati i na području ove Velike župe i to: Strmici, Staroj Straži, Plastovu, Golubiću, Vrpolju, Polači, Biskupiji i Kosovu (Arhiv VII, arhiva NDH, reg. br. 39/5-8, k. 195.

⁵ Komandant divizije »Sassari«.

Sa zapadne strane na području Mokrog Polja, Pađena, Zagrovića i Očestova vodi četnike poznati četnik Vlado Novaković iz Knina, koji po utvrđenim podacima ima oko sebe 1000 oboružanih četnika i sakupljenih iz tih sela i izbjeglica, koji su se nalazili u Kistanjama i drugim mjestima na drugom dijelu Dalmacije.

U Radučiću nalazi se kao vođa pobunjenika seoski glavar Radučića Lazo Puača pok. Dušana, koji se je također nalazio prije sa stalim izbjeglicama u Kistanjama, a koji je i sada učestvovao u napadaju na našu oružničku postaju u Radučiću.

2) Po dokazu vjerodostojnih svjedoka — četnika ima vrlo mnogo a osobito se među njima ističu oni koji su došli iz Bosne. Kažu, da su ovi i najkrvoločniji. Četnici u Golubiću, u Gornjem Tiškovcu i oni u Pađenama imaju potpuno svoje uređene pisarne; imaju krugovalnike; imaju mnogo streljiva i oružja a osobito da imaju mnogo ručnih granata. Imaju dosta hrane; a među njima ima bivših oružnika, učitelja, trgovaca, nižih i viših časnika. Čuje se, da je među njima glavni bivši pukovnik Veljković, zvani Brko, kojega da su sada četnici promakli na čin generala.

Kako i na koji način četnici hoće da zavaraju hrvatski narod i kako i na koji način oni hoće da opravdaju svoja zlodjela — najbolje se vidi iz njihovih letaka, koji se u prijepisu prilažu p :d b) i c).

Iz priloga pod b) vidi se, da je proglas: Bratskom Hrvatskom Narodu izdao štab gerilskih odreda za Bosnu; a iz priloga pod c) vidi se, da je izdao oglas **komandant Vuk Hadži Kostić i to kao komandant narodne vojske i svih četničkih odreda za Srbe i nacionalne HRVATE Knina i okolice Knina.**

Iz priloga pod d) vidi se, kako štab gerilskih odreda za kot. Bos. Grahovo i okolicu izdaje propusnice za slobodno kretanje do Golubića. U Golubiću prolaznike dečekiva već spomenuti pop Đujić dalje za Knin. Ovaj Rudolf Mosman priča, kako mu je sve bilo u Drvaru i kako mu je jedva uspjelo doći do Knina.

3) Pobunjenici — po onomu kako sam obavješten — neograničeno vladaju na području od Bos. Grahova pa sve dalje povrh Gračaca—Zrmanje—Strmice do blizu Drvara—Pađena pa sve dalje do Krupe—Mokrog Polja i Žegara do u neposrednoj blizini Knina. Tako isto sa južne i jugozapadne strane od Vrbnika do Podkonja—Kosova—Biskupije—Polačo i Topolja. Dakle, na ovom području ima oko 250.000—300.000 Srba grko-istočne vjere a samo oko 20.000 katolika. U kninskoj općini ima svega oko 3500—4000 katolika a oko 27.000 Srba grko-istočne vjere.

Kako sam spomenuo naša vojska i naše oružništvo ne smije po zahtjevu g. generala Monticellia da išta radi u okolini osim u mjestu Kninu i jedino na postaji u Kosovu. Svaki dan podnosimo dokaze g. generalu Monticelliu a on nas uvijek otpravlja lijepim riječima, izjavljujući da će on poslati svoje ophodnje, ali te ophodnje kao da i ne postoje. Kako se vidi Talijani svojim držanjem ne samo da suzbijaju pobunjenike, nego im još dolaze na ruku tako, da se mi nalazimo stvarno zarobljeni s jedne strane od Talijana — a s druge strane od pobunjenika.

Neophodno je potrebno ove obruče razbiti, jer je stanje neizdrživo. Svima u Kninu prijeto glad a uznemirenje pučanstva biva svaki dan sve to veće.

II.

Kako se drže Talijani i što oni hoće?

1) Postupak Talijana s nama — po ponašanju osobnom je dobar — ali stvarno oni nastoje da nas odrežu od ostaloga svijeta; da nam na sve moguće načine spriječe sve veze i sve pomoći; nastoje izvješćivati sve na našu štetu; nastoje prikazati kako su naše građanske i vojničke vlasti nemarne; kako naše vlasti nijesu sposobne da uspostave mir i red i kako je neophodno potrebno, da oni to drže.

Jednom riječju — Talijani hoće da ovo i ovakvo stanje ostane što dulje. Dovoljno je pročitati izvještaj Dra Kazimira Jukice, pričuvnog narednika-daka od 14. kolovoza t. koji se u prijepisu **prilaže** pod e). Iz ovog izvještaja se vidi kako je jedan talijanski pukovnik (po svemu to je poznati načelnik glavnog stožera pukovnik g. Gazzino Gazzini) kazao u razgovoru svojem drugu, da je u njihovom interesu, **da pruga ne bude odmah uspostavljena, jer da oni imaju izvjesnih političkih interesa i da se pruga nalazi na našem području. Nadodao je, da četnici neće srušiti prugu, dok je oni drže i upotrebljavaju, ali čim se s njom počnu služiti Hrvati, da će četnici opet nastaviti sa razaranjem. Oni nama zabranjuju upombu pruge a to opravdavaju sa odugovlačenjem i da ne bi bilo zgodno, kad bi Hrvati znali ili držali, da oni vrše dvostruku ulogu!**

2) Talijani ne samo, da ne razoružavaju četnike nego ih i ne uhićuju, kad ih zateku. Ima nebrojeno slučajeva zato i suviše ih je nabrajati. Jedini slučaj, kad su Talijani razoružali četnika — bio je slučaj u Vrbniku. Jučer su četnici u Vrbniku bili zarobili jednog našeg daka desetnika Slavka Orešića. Među četnicima u Vrbniku — po njegovom kazivanju ima bivših vojnika, podporučnika i oružnika — a među njima ima i jedan pop. On je Talijanima sve kazao i kad su Talijani išli u pretragu — u jednoj su jami našli jednog oboružanog četnika — Talijani su četniku oduzeli pušku — ali ga nijesu sobom povelili nego ga pustili na slobodu. Na njegovu primjedbu, zašto to — odgovorili su, **kad su Hrvati klali Srbe — da sed Srbi mogu klati Hrvate!**

U cijeloj ovoj političkoj igri osobitu ulogu igraju ovih pet lica:

Gazino Gazzini, pukovnik i načelnik glavnog stožera — o kojemu sam već izvjestio u zadnjem izvještaju. Njegovo je djelo ovakovo držanje talijanske vojske prema pobunjenicima, i on je onaj, koji pomoću pobunjenika hoće da Talijani izbiju iz ove pobune svoj interes na našu štetu. Pobunjenici ne dozvoljavaju dovoz mesa tako da naša vojska ostaje bez mesa. On nastoji nama sugerirati mišljenje, kako pobunjenici i njima ne dozvoljavaju dovoz mesa (iako se kriumčari na veliko preko

Obrovca i Zegara pa i u Šibenik tako da tamo ima mesa dosta i jeftinije — negoli u Kninu) **te nama nudi, da će nam u zamjenu dati rižu a da mu mi priskrbimo meso za vojsku — iako on vrlo dobro znade, da mi od nikuda ne možemo dobiti mesa ni za našu vojsku si ni za pučanstvo.** To on nama nudi zato, da prikrije rno što oni rade sa pobunjenicima tj. oni pobunjenike obskrbljuju sa rižom a pobunjenici njima za uzvrat daju meso. Ne samo to — nego svjedoci sa lica mjesta govore, **da Talijani pobunjenicima za svakog vola ili kravu daju 10 pušaka sa streljivom, koje su pokupili po Dalmaciji.** Na ovaj način se vodi igra, kako pobunjenici dolaze do oružja.

U ostalom — ja sam o njemu već kazao u svojem zadnjem izvještaju i svaki dan dolazim sve više do uvjerenja, da Talijanima u svakom slučaju konvenira ovo i ovakovo stanje i da oni svojim držanjem podpiru ovo stanje — a nama onemogućuju svaki rad.

Guido Lučić-Rochi, poručnik talijanske vojske, rodom iz Visa, koji je određen da bude veza između naših i njihovih vlasti. On spada među dalmatinske iredente, a pretvara se kao veliki prijatelj i objektivni ocjenivač prilika. On je bio onaj, koji nam je **htio podmetnuti**, da bi mi bili njih — Talijane pozvali u Knin. Kad mu to nije uspjelo počeo se je opet pretvarati s velikom ljubaznošću. Mišljenja sam, da je on odao njihove tajne namjere, kako bi opravdali svoj postupak.

Dana 9. kolovoza t. g. on je priznao g. pukovniku Cordašiću, da je istina, da bi talijanski vojnici u noći između 29. i 30. srpnja t. g. (utorak na srijedu) bili sigurno pustili u grad četnike i da bi nas oni skupa sa četnicima bili ubijali: **jer da je takvo raspoloženje bilo kod njihovih vojnika.** Ovo se potpuno služe sa prijetnjom g. pukovnika Leonardia, koji je u utorak 29. srpnja t. g. oko 7 sati po podne našim pukovnicima Cordašiću i Boiću kazao, **da on ne samo da neće braniti nego da će se i on sa svojim vojnicima pridružiti četnicima i s njima ubijati.** Zato je taj isti pukovnik i dao nalog svima Talijanima, koji su stanovali u Grand Hotelu, da te večeri svi napuste hotel i da se prenesu u njihovu vojarnu.

Taj isti Lučić-Rochi iste večeri dana 9. kolovoza t. g. priznao je preda mnom, načelnikom općine Franom Arapovićem i zapovjednikom 15. pješ. pukovnije Ivaniševićem, **da bi oni mogli urediti četnike za dva dana, kad bi oni htjeli (tankovima, mitraljezima i letalama), ali da to oni neće, nego neka to pitanje uredi vladai u Rimu i vlada u Zagrebu.**

Guido Pucci de Filicaja, satnik talijanske vojske o kojem sam govorio u svojem zadnjem izvještaju — vodi promičbu na našu štetu; ima veze sa svim doušnicima i daje sve upute pobunjenicima. On preko svojih agenata nastoji narodu prikazati kako su naše vlasti nesposobne da drže mir i red; kako ništa ne rade i kako su Talijani potrebni da tu stoje i drže red. On nas duboko mrzi i na svakom koraku nastoji bilo što učiniti ili izreći na našu štetu.

Kragić, poručnik talijanske vojske, rodom iz Splita, otvoreno buni naš narod protiv našim vlastima u pogledu hrane i cijena. Ovo njegovo

djelovanje je u vezi sa djelovanjem njihovih vojnika u predgrađu Knina, jer i njihovi vojnici — jednako kao i četnici — priječe uvoz u grad bilo kojih živežnih namirnica. Desilo se slučajeva, da su ženama prolili mlijeko, kojima je uspjelo da se provuku do grada. Zene grko-istočne vjere propuštaju sa mlijekom u grad, ali ove prodavaju svoje mlijeko samo Talijanima i onima koji su grko-istočne vjere. Kad se ovo sve poveže — ne može se zanijekati veza između rada četnika i Talijana. **General Furio Monticelli** — čovjek finih manira i slatkih riječi. On izvršuje ono što mu su flira načelnik glavnog štaba pukovnik Gazzino Gazzini — a isto tako i ono što mu kaže poručnik Lučić-Rochi.

Kako sam spomenuo, sve naše pritužbe on nastoji bilo na koji način opravdati, a u stvari ništa ne poduzimlje, nama prijeći svaki rad u pogledu javne sigurnosti i reda po okolici izvan Knina.

Kako sam već izvjestio u izvještaju od 6. kolovoza t. g. V. T. br. 63/1941. g. general Furio Monticelli po zapovjedi ekscelencije zapovjednika II talijanske armije — dana 1. kolovoza t. g. u podne saopćio nam je, da on preuzima svu vojnu i građansku vlast u Kninu i župi Knin (tako se je on izrazio). On je to učinio uz sve naše prosvjede i istoga dana pred večer izdao je proglas, koji se u prijepisu prilaže pod f).

Moram odmah naglasiti, da on **stvarno** nikada građansku vlast nije ni vršio, osim što je zauzeo brzoglas i brzoglas sa kojima se nama nije htio dati služiti; a ako bi pristao na kakovu brzoglasnu vijest — onda je tražio, da se njemu prije podnese pismeni sastav na uvid. Brzoglasom nam se uopće u početku nije htio dati služiti, izgovarajući se, da je pruga prekinuta i da se ne može govoriti. Kasnije nam je dozvolio brzoglas samo za Knin — a ništa izvan Knina.

Gospodin general Furio Monticelli — kako sam spomenuo, došao je iz Šibenika u Knin oko podne — dakle iza dva, odnosno jednog dana (kasnije) nego su sve naše vlasti došle iz Drniša u Knin. Potrebno je naglasiti :

da su dana 30. srpnja t. g. već u 10 sati ujutro naši oružnici bili već u Kninu;

da su istoga dana po podne naši pukovnici Cordašić i Boić sa vojnom skom bili u Kninu;

da sam sa tajnikom **dana 31. srpnja** t. g. u 3 sata po podne bio u Kninu i nastavio rad u župi; a toga dana prije podne radio sam u Drnišu, gdje sam imenovao povjerenika općine i uspostavio rad novonastavane kotarske oblasti u Drnišu, koja je morala početi djelovati

1. kolovoza t. g. ;

da su u Kninu ostali kotarski predstojnik sa činovnicima; načelnik općine sa činovnicima; činovnici drugih ureda i jedan dio osoblja župe.

Prema tomu nitko nije preuzeo nikakovu vlast od večeri 29. srpnja t. g. do 31. srpnja u 3 sata po podne — nego je g. general Furio Monticelli i tu vlast preuzeo tek iza kako smo se mi svi u Knin povratili, kako se to vidi iz njegovog proglašenja od 1. kolovoza 1941.

Pred večer dana 9. kolovoza t. g. pozvao je g. general Monticelli mene, pukovnika oružništva Boića i zapovjednika domobranstva podpu-

kovnika Ivaniševića, da nam on prepušta svu građansku vlast ali nas moli, da to počne tek u nedjelju 10. kolovoza t. g. u 5 sati jutro da ne bi nastala pomutnja, jer da on to mora saopćiti svojoj vojsci. Mi vršimo svu građansku vlast; dočim vojnu vlast on još nije predao. Naše državljane, koje su oni zatvorili zbog oružja — predali su njihovom vojnom sudu u Karlovcu — našto sam ja prosvjedovao, jer je za njih nadležan samo naš sud — a ne njihov vojni sud (§§ 3 u vezi sa §§ 5 i 7 k. z.).

Za današnje prilike njegovu bi politička teza bila ova:

»Za mene su svi ljudi jednaki. Ja poštujem svakog čovjeka. Nama Talijanima četnici ne rade ništa i mi ih nemamo razloga proganjati. Pojava hrvatskih domobrana, oružnika ili ustaša izazivlje zlu krv. Znači, da će biti opet pobune i krvi. Ja to neću. Nastojim da se smire duhovi na ovaj način s našim držanjem i da se tako sve pacificira. Treba da se stvori takvo stanje, da Hrvati i Srbi ovdje žive mirno i u ljubavi. Zato ne mogu dozvoliti da se išta radi ili poduzimlje protiv pobunjenicima.«

Za političko oko ovo je i suviše jasno. Oni hoće, da ovo i ovakovo stanje traje što duže. Ukratko: **Talijani uzimlju u zaštitu Srbe, koji im služe kao neka rezerva na ovom području, kojima će se oni uvijek poslužiti, kad im to ustreba.**

Ovo je moje mišljenje, koje sam stekao na temelju činjenica, koje su se zbile i koje se zbivaju i na temelju iskustva i svih okolnosti u ovom pogledu.

III.

Kakovi su Hrvati u Kninu i kako se oni drže?

U ranijim svojim izvještajima kazao sam, da su kninski Hrvati — Hrvati sui generis.⁶ Poznato mi je kao ustaškom političkom povjereniku za kninski kotar do uspostave Nezavisne Države Hrvatske, da su kninski Hrvati mrzili ustaše i Poglavnika. U Kninu, osim jedne jedine obitelji, ustaška misao nije nikako mogla prodrijeti. Ne samo to nego se je bilo pogibeljno i pojavljivati u Knin baš od kninskih Hrvata. Trebalo je ići u obližnje selo Vrpolje — gdje je ustaška misao zahvatila cijelo selo, da bi se moglo što raditi.

Kninske Hrvate predstavljaju kninski trgovci — ljudi, kojima je alfa i omega njihov interes, njihov trgovački posao i njihove trgovačke špekulacije. Sa Srbima su bili uvijek u najboljima i najtješnjim odnosima. U kakovim su oni odnosima bili sa Srbima, to se vidi i iz letaka b) i c) u kojima se pozivlju nacionalni Hrvati Knina i okolice Knina — pozivlje ih da se bore protiv Pavelićanaca i ustaša, plaćenika i izdajica.

Istina je, da se kninski Hrvati osjećaju Hrvatima; ali to njihovo hrvatstvo bilo je daleko od misli Nezavisne Države Hrvatske, ustaša i

⁶ Osobit, naročit.

Poglavnika: jer oni nijesu nikada dozvoljavali u svojoj sredini napredak ustaške misli i nikada nijesu voljeli Poglavnika. Odmah u početku — čim je došao u pitanje njihov trgovački probitak — počeli su rovariti protivu ustašama i Poglavniku. Maček im je bio i ostao ideal. U početku pobune baš su oni bili koji su širili glasove, da je Poglavnik skinut; da je sada Maček preuzeo svu vlast i da će oni — maček ovcu sada zapovjedati u državi — a ustaše da će protjerati. Odmah su počeli okretati glavu od ustaša i priklanjati se k Srbima, da im se dodvore. Čuo sam — št) nijesam provjerio da su se čak neki i rukovali sa četnicima, koji su se povratili.

Prema ovakovom stanju stvari kod ovih okorjelih trgovaca ustaška misao teško prodire i oni su joj neprijateljski raspoloženi.

U pogledu franjevaca — istina je, da su oni skoro svi bili ustaše i radili na ustaškom pokretu. Takovi su i ostali; ali nastoje svim silama, da bi Nezavisna Država Hrvatska bila samo katolička, u kojoj bi oni igrali vidnu ulogu. Među njima ima pojava, da se pojedinci nastoje oteti svojem pozivu — da odgajaju narod u vjeri i ustaškoj misli, baš sada kad je najpotrebnije — te da se, bilo pod kojom izlikom maknu sa župe i posvete politici. Nastoje na svakom koraku, da se osjeti njihov utjecaj.

Ovakovo stanje i ovakove prilike sada vladaju u ovoj župi. Radi svega toga molim Naslove:

- I. da se poduzmu žurni koraci radi prehrane pučanstva tj. da bi se hrana za pučanstvo Knina — dok traju ovakove prilike — nabavljala preko našeg domobranstva, jer prehranu vrši prehrambeni odbor;
- II. da se poduzmu žurni koraci, kako bi se razbili ovi obruči, koji nas stežu oko Knina t. j. da bi naša vojska i naše oružništvo bilo slobodno i da se ono brine za javni red i sigurnost kao i do sada: jer Talijani pobunjenike neće nikad na ovaj način odstraniti, i
- III. da se poduzmu žurni koraci kod talijanskog vojnog suda u Karlovcu, da naše državljane ima suditi samo naš sud — a ne njihov vojni sud: jer ako su oni što počinili — oni su počinili kao naši državljani na našem državnom području.

Velika župa Bribir i Sidraga
Veliki župan,
Dr Ante Nikolić

M. P.

BROJ 388

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 18. KOLOVOZA
1911. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O NAPADU
USTANIKA NA ŽANDARMERIJSKU PATROLU KOD VRLIKE¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Pov. br. 237/41.

Omiš, 18. VIII. 1941.

Predmet: Napad na oružničku
ophodnju i borba s četnicima
u Cetini.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Zagreb

Kotarska Oblast u Sinju pod brojem 10581 od 13. VIII. t. g. dostavlja
slijedeći izvještaj :

U selu Cetini na otvorenom zemljištu 8. o. mj. oko 13 sati napali su
odmetnici oružničku ophodnju oružničke postaje u Vrlici.² Borba je vo-
đena uz sudjelovanje mještana ustaša po prilici tri sata. Žrtava nije bilo.
Kroz cijelu noć između 8. i 9. ov. mj. neprestano su odmetnici-četnici
puškarali sa okolnih brda.

9. o. mj. istjerani su odmetnici-četnici sa kote 546 i povukli se na
578, odakle su održavali vatru kroz cio dan. Žrtava na strani oružništva,
ustaša i vojske nije bilo, dok je od odmetnika poginuo istog dana oko 11
sati seljak Barišić Petar pok. Bože iz Cetine na mjestu udaljenom oko 1
i 1/2 do 2 km od mjesta gdje je bilo puškaranje a seljak Kurabat Lazo
pok. Ivana iz Cetine ranjen je od puščanog zrna 8. o. mj. na večer u selu
Cetini na nepoznatom mjestu.

U večer 9. o. mj. oko 20 sati pa do 22 sata bila je otvorena ponovno
vatra na položaje gdje je bila vojska, oružništvo i ustaše, ali nije bilo
žrtava.

Prema izvaji glavara sela Cetine, Barišića Jovana bunu je digao prvi
Krečak Dušan iz Podosoja i Krečak Mile a poslije njih da su borbu pri-
hvatili još neki iz sela Cetine i drugih sela.

Na 10. o. mj. počeli su se nekoji seljani sela Cetine vraćati, te su se
do u večer vratili svojim kućama osim seljana zaselaka Vranješ, Knežević
i Kurobasa, od kojih se vratila samo po koja žena s djecom.

Dostavlja se radi znanja i postupka.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Primljeno, dne 28. VIII 1941.
Broj 27180 Pr. priloga

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/47,
k. 152a.

² Vidi dok. br. 390, 394 i 398.

BROJ 389

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 18. KOLOVOZA
1911. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O RAZARANJU
ŽELJEZNIČKE PRUGE I OŠTEĆENJU TELEFONSKO-TELEGRAFSKE
LINIJE NA STAJALIŠTU KOPRIVNO¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. br. 247/41.

Omiš, 18. VIII 1941.

Predmet: izvještaj o razaranju
željezn. pruge i oštećenju
telef. linije u Koprivnomu
dostavlja

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Oružnička postaja Klis pod brojem 407 od 13. kolovoza t. g. dostavlja
slijedeći izvještaj :

»Dana 9. kolovoza 1941. godine oko 6.20 sati stigao je putnički voz iz Sinja na stajalište Koprivno. Kada je voz krenuo sa stajališta prema Splitu i udaljio se oko 150 metara, ložac Vidošević Vicko primjetio je da je na udaljenosti pred njim oko 50 metara pruga razorena i odmah je voz zaustavio. Željeznički radnici koji su se nalazili u vozu izišli su iz voza i kroz pola sata nužno prugu popravili tako da je voz prosljedio za Split.

Zapovjednik postaje, narednik Luka Banić sa razvodnikom Vučina Ivanom koji su se vraćali iz službe sa postaje u Dugopolju, vozili su se istim vozom, odmah izišli iz voza, ostali na mjestu događaja i ustanovili slijedeće:

Kod km. 24.6 od Splita sjeverna strana pruge-kolosjeka u dužini od 40 metara (4 šine) b'la je podignuta i podložena mjestimično sa debelim kamenjem od prilike 25 centimetara, videi (šraubi) su djelomično izvadeni u spojevima šina.

Na licu mjesta je nađen jedan hrastov holac dug 3 metra, debeo 35 centimetara. Sa ovim kolcem su šine dizane. Pokraj nađen je na mjestu jedan ključ za odvijanje vida. Pokraj oštećene pruge presječena je bila telefonska željeznička žica-linija između 4 stupa na dužini 400 metara. Istog dana kako na željezničkoj tako i telefonskoj liniji saobraćaj je u kratko vrijeme bio uspostavljen.

k. 235.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 5/1-2.

Daljim vodenim izvidima ustanovljeno je slijedeće: Ophodar pruge željeznička postaja Dugopolje—Koćino Brdo—Prosjeck Ban Ivan Andrijin iz Dugopolja izjavio je da je on 9. kolovoza t. g. 2.30 sati krenuo sa postaje u Dugopolju da obide prostor pruge do Koćina Brda. Istog dana u 3.40 sati da se susreo na Koćinu Brdu sa ophodarom Vidošević Nikom koji obilazi prugu do Koćina Brda i obratno do Klisa, gdje su potpisali službene knjige, te jedva nakon 5 minuta da se je rastao sa svojim drugom i krenuo natrag prugom prema Dugopolju. Na mjesto događaja misli da je stigao oko 4.20 sati, a na postaju Klis u 6 sati t. j. prije dolaska voza. Za vrijeme njegovog prolaska da je pruga bila ispravna.

11. o. mj. povjerenik ove postaje saopćio je naredniku Banicu da su prugu, o kojoj je riječ, razorili i žicu pokidali 9. VIII. t. g. oko 2 sata komunisti i to: Zvonko Radić Matin, Spiro Radić Grgin, Bašić Vlado pok. Ivana i Bulega Mirko Josin svi iz Brda-Klis, te Boban Mate pok. Jure i Boban Mirko Antlin svi iz Rupot'ina-Solin sa još tri lica kojima ime i prezime ne zna.

Osumnjičeni Baaić Vlado pok. Ivana o prednjem upitan izjavio je da je 8. kolovoza t. g. oko 22 sata Zvonko Radić Matin iz Brda naoružan sa vojničkom puškom pošao iz Brda prema Koprivnom, a sa njime da je još bio Boban Mirko Antin i da mu se čini da je bio i Boban neki kojega ja samo iz viđenja poznam, a rodom je iz Rupotine. Bilo ih je svega 5—6 lica i išli su prema Koprivnom.

Sutra u jutru da je čuo u mjestu pogovaranja da je pruga u Koprivnom srušena, te da je odmah pomislio da je Zvonko Radić sa svojom družinom upitnu prugu razorio. On Vlado da nije prisustvovao kod razaranja pruge premda ga je Zvonko Radić zvao da dotične večeri bude s njima.

Kao što je i naprijed istaknuto ophodar pruge Ban Ivan navodi, da je on kritičnog dana u 4.20 sati bio na mjestu događaja i da je pruga bila ispravna, dočim povjerenik tvrdi, da je pruga razorena od 1—2 sata ujutru, iz čega se zaključiti može da Ban nije obišao prugu u vremenu kako to on navodi nego je svoju dužnost zlorabio.

Osumnjičeni Radić Spiro Grgin i Bašić Vlado Ivanov uhapšeni su dočim ostali osumnjičeni Zvonko Radić Matin, Buljega Mirko Joz'n, Koban Mato pok. Jure i Boban Mirko Antin nalaze se u bjegstvu za kojima se vodi potraga.

Bašić Vlado i Radić Spiro osumnjičeni su komunisti, te su uhapšeni i sprovedeni kotarskom sudu u Sinju dočim se za ostalim navedenim komunistima, koji se nalaze u bjegstvu, traga.

Dostavlja se radi znanja i postupka u vezi amošnjeg izvještaja pov. broj 217 od 9. VIII. 1941.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r

M. P.

BROJ 390

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMISU OD 19. KOLOVOZA
1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH O SUZ-
BLJANJU USTANKA NA PODRUČJU KOTARA SINJ¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Omiš, 19. VIII. 1941.

Pov. broj : 254/41.

Predmet: Rad oružništva na
suzbijanju četničko-komu-
nističkih bandi na pod-
ručju kotara Sinj.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Zagreb

Na poziv ove Velike Župe Okružničko — krilno Zapovjedništvo u Omišu, radi tačnog pregleda situacije na terenu dostavilo je slijedeći izvještaj :

1) 8. kolovoza t. g. zapovjednik oružničke postaje Vrlika obavješten je po Mariji Zorić kći Markova iz Vinalića, općina Vrlika, kotar Sinj, da je u noći 7. kolovoza t. g. oko 24 sata izvršen napad na Modrićevu staju u planini Dinari,² gdje se je i ona nalazila na bačijanju, cd nepoznate bande, koji su sobom odveli Modrića Petra Antina, oko 100 kg. sira, oko 400 ovaca, spalili raznog odjela i na posljedku zapalili i kolibu.

Zapovjednik postaje prilikom vođenja istrage utvrdio je slijedeće: U jednoj kolibi u planini Dinari bili su na letnjoj ispaši Zorić Marija Markova stara 16 godina, Modrić Petar Antin, star 34 godine, Modrić Jure Antin, star 32 godine, Modrić Milka žena Jure, Modrić Boja žena Ante, Modrić Marija kćerka Antina i Modrić Ante Petrov, svi rodod iz sela Vinalića, općina Vrlika, kotara sinjskog. U noći, 7. o. mj. kad su imenovani spavali, oko 24 sata probudio ih je lavež pasa i odmah zatim oko kolibe počela je vika i pucjava iz vojničkih pušaka. Zatim su napadači provalili u kolibu i najprvo svezali sa žicom Modrića Petra Antinog i tako vezanog tukli ga puškama i rukama i od istog zahtijevali da im kaže gdje je njegov brat Jure. Sa žicom su također svezali Zorić Mariju Markovu i Modrić Boju ženu Antinu. Modrić Jure Antin iskoristio je priliku i napadačima pobjegao. Također Zorić Marija Markova, na zgodan način razrešila je žicu i pobjegla i čim su napadači primjetili bjegstvo ove, otvorili su na nju vatru iz pušaka, no ona je ipak

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn, arhiva NDH, reg. br. 1/3-2, k. 152a.
² Vidi dok. br. 388 i 394.

pobjegla. Prilikom zlostavljanja Modrića Petra po napadačima, ovaj je vikao: »Ne Krečak, nemoj me više Krečak.«. Iz ovoga se da zaključiti, da je među napadačima odnosno zlostavljačima nalazio se neko od Krečaka iz Podosoja. Modrića Petra su napadači žicom vezanog povelili sobom, te se o njegovoj sudbini ništa ne zna, dok su svi ostali bili kasnije pušteni, osim Zorić Marije koja je ranije pobjegla. Napadači su tom prilikom odnijeli sa sobom 400 ovaca, 100 kg. sira, dok nešto odijela i ostalih stvari su spalili zajedno sa kolibom.

Od Krečaka nalaze se na ispaši u planini Dinara: Dušan Krečak pok. Mile, Mile Krečak Dušanov, Niko Krečak Dušanov, Petar Krečak Krstanov, te Marko Krečak Krstanov, svi rodom iz Podosoja, općine Vrljka, kotar Sinj, od kojih se do danas nijedan nije vratio iz planine, a . u samu planinu nemoguće je otići, jer je svatko, tko se u tom pravcu uputi, napadnut od nepoznate bande sa pušćanom vatrom, tako, da se za sada ni vojska naša, koja je radi suzbijanja četnika u tom predjelu, ne može uputiti u planinu Dinare.

2) 8. ovog mjeseca ophodnja oružničke postaje Vrljka, oruž. narednik Fingušt Stefan, sa suhodnicima oružnikom Marko Brgo, pomoćnim onužnicima Stjepan Cesi i Ivan Rožmam kada se je ova približavala koti 546 u selu Cetina, na istu je otvorena jaka puščana vatra od strane četnika, tako da se je ophodnja morala povlačiti između kota 427 i 404 u pravcu Cetinskog polja. Odmah je zatražena hitna pomoć sa oružničke postaje Vrljka, mještana, ustaša i od vojske iz Kijeva. Od mještana-ustaša i oružnika vodila se borba od 13 do 16 sati. Za vrijeme te borbe žrtava sa naše strane nije bilo. Iz komšiluka Knežević, Kurobasa i Vranješ izbjegli su svi seljaci sa stokom u planinu Dinara, tako da je u ovom komšiluku ostalo samo 3 žene, 1 dijete i 1 starac.

9. o. mj. četnici³ istjerani su sa kote 546 i povukli se na kotu 578, od kuda su još jačom pušćanom vatrom održali svoj položaj, tako da je kroz čitav ovaj dan bilo puškaranje. Žrtava tom prilikom sa strane oružništva i ustaša nije bilo, dok sa protivničke strane ubijen je Barišić Petar pok. Bože iz Cetine, a Kurobasa Lazo pok. Ivana ranjen je u desnu butinu.

10. o. mj. počeli su se nekoji od seljana sela Cetina vraćati svojim kućama, osim seljana komšiluka Vranješ, Knežević i Kurobasa.

3) 12. o. mj. zapovjednik oružničke postaje Klis brzoglasno je obaviješten sa oružničke postaje Dicmo, da se naoružani komunisti¹ povlače prema Prugovu i da će zatim poći dalje prema planini Mosor. Odmah je u tome izaslata oružnička ophodnja u tom pravcu i to 3 oružnika, 3 organa financijske straže i 3 ustaša. Voda ophodnje narednik Banić Luka dobio je obavijest, da se navedena grupa komunista povlači u Mosor prema Zrnovnici i da je prošla kroz Dugopolje, U samom Dugopolju je formirana čmdah ustaška omladina i na podesnim mjestima zauzela zasjede, radi prihvaćanja borbe, dok je oružnička ophodnja zauzela svoj stav na Kočinom brdu pokraj ceste, ali se komunistička banda nije pojavljivala. Voda ophodnje je sutradan utvrdio da je pokraj Smodlaka kuća 12. o. mj. oko 19 sati prošlo 18 naoružanih ljudi prema

Mos:ru, odjeveni u razna odijela, hlače civilne, bluže vojničke, kape većinom civilne, a šljemove obješene o pas, naoružani sa vojničkim puškama, sa dva mitraljeza i jednim puškomitraljezom, i da su ta lica rodom iz sela Mravinca, Kučine i Žrnovnice.⁵ Druga grupa komunista povratila se je preko Prugova—Konjsko—Broćanac iz Dicma i spustila se u Kaštelanski gaj. Prilikom pretresa 10. i U. o. mj. od strane talijanskih vojnika i našeg oružništva, nađena su u ovome gaju tri komunistička logora. Tama na upotrebi imali su slamarice, plahte, jastuke i u tim logorima stanovalo je 27 lica, iz sela Rupotina i Solina a predvođeni po komunisti Gizdić Dragi.⁶

4) 14. i 15. kolovoza 1941. godine na području oružničke postaje Dimeo od strane crkvištva, naoružanih povjerenika i ustaških dobrovoljaca, organizovana je potjera protiv četničko-komunističke bande, koja je 11. o. mj. krenula iz Splita, pod vodstvom B rovdća Brune,⁷ sa zadatkom da se prebaci do Vagnja i da tamo uhvati vezu sa ostalim bandama. Sastanak je imao biti na mjestu »Trapočnik«, gdje su i stvarno od naših snaga opkoljeni i vodenom borbom razbijeni, i zatim se razbjegli u raznim pravcima. Tom prilikom oružništvu uz vojničku pripomoć i pripomoć ustaške bojnice uspjelo je uhvatiti žive 14 komunista i dok je jedan komunista prezimenom Račić ubijen. Prilikom saslušavanja uhvaćenih komunista, utvrđeno je, da se ta banda kretala po lozinkom »Bor—Jelika«, sa zadatkom borbe protiv naše Države i protiv savezničke vojske i rušenju raznih važnih objekata na našoj teritoriji. Od uhvaćenih komunista većina je rodom iz Splita i Makarske, dok je jedan rodom čak iz Šujice i jedan iz sela Turanj kod Biograda n/m. Svi pohvatani komunisti bili su naoružani sa vojničkim puškama, bombama i puško-mitraljezima, koji da su oružje pobacali prilikom bjegstva. Svi pohvatani komunisti pod jakom stražom upućeni su odnosno predani kotarskom sudu u Sinju. Žrtava prilikom ovog sukoba na našoj strani nije bilo. Ubijeni komunista Račić, također je otpremljen kotarskom sudu u Sinju radi konstatacije.

Prednje dostavljam s molbom na znanje, s time da su poduzete sve mjere, da se ostale razbježane četničko-komunističke bande unište u potpunosti.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST
ZA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU
U ZAGREBU

Br. 24253

Dne 27. VIII 1941. priloga

* ⁵ i ⁶ Odnosi se na Solinski NOP odred (vidi dok. br. 39). Drago Gizdić je tada bio određen za komesara Kaštelanskog NOP odreda (vidi dok. br. 40).

⁷ Odnosi se na Dordana Kurira (Borović Bruna), komandira Splitskog partizanskog odreda (vidi napomenu 2 uz dok. br. 20).

BROJ 391

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 19. KOLOVOZA
1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O BORBI
I RAZBIJANJU SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
KOD DICMA¹**

Omiš, 19. VIII 1941.

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA**

Pov. broj. 246/41.

Predmet: Izvještaj o uhva-
ćenoj komunističko-četni-
čkoj bandi na teritoriju
postaje Dicmo.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Zagreb

Oružnička postaja u Dicmu pod brojem 530 dostavlja slijedeće.

«14. i 15. kolovoza 1941. godine na teritoriji ove postaje od strane ophodnja oružnika i sudjelovajućih naoružanih povjerenika i ustaških dobrovoljaca iz komunističko-četničke bande koja je 11. o. mj. naoružana krenula iz Splita² sa glavnog zborišta iznad higijenskog zavoda, navodno po iskazu pojedinih uhvaćenih komunista pod vodstvom zv. Borovčić Brunom.* kao političkim komesarom, koji su bili krenuli u raznim pravcima rastavljeni po odjeljenjima s namjerom da se prebace do zv. mjesta Vagnja, da izvrše sastanak s ostalim komunističko-četničkim pokretima, bio im je sastanak na zv. planini »Trapošnik«, gdje su stvarno od strane naših oružanih snaga i savezničkih opkoljeni i vodenom borbom razbijeni, razbježani u raznim pravcima. Ovoj oružničkoj postaji uspjelo je sa svojom oružanom snagom pomoću ustaških dobrovoljaca, da 15. o. mj. u selu Prisoju ubije jednog komunistu po prezimenu Račić, a živih uhvaćenih 14 komunista.

Cilj navedene komunističke bande, a po većini datih priznanja pohvaćenih komunista bio je ta borba protiv tuđinske vlasti, savezničkih njemačko-talijanskih vlasti i protiv naše Nezavisne Države Hrvatske i Pavelićevih plaćenika, dnosno službenika Nezavisne Države Hrvatske.

Ova pohvaćena komunistička banda većinom je bila iz okoline Splita, Makarske, a jedan od uhvaćenih komunista, bio je rodom iz Šujice i jedan iz sela Turna, Kotar Biograd n/m.

¹ Original (tipkan na pisacem stroju) u Arhivu Vn, arhiva NDH, reg. br. 10/4-1, k. 152a.
² i » Odnosi se na Splitski partizanski odred (vidi napomenu 2 uz dok. br. 20).

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA LUPA ČETINA

Omiš, 19. VIII. 1941.

Pov. br. 246/41.

Predmet: Izvještaj o uhva-
ćenju komunističko-četničke
bande na teritoriju postaje

Ministarstva Unutrašnjih Poslova

Oružnička postaja u Dicomu pod brojem 570 dostavlja

sljedeće:

"14 i 15 kolovoza 1941. godine na teritoriji ove postaje od strane ophodnja oružnika i sudjelovajućih naoružanih povjerenika i ustaških dobrovoljaca iz komunističko-četničke bande koja je 11. o.s.j. naoružana krenula iz Splita sa glavnog zborništa iznad hidrojenskog zavoda, navodno po iskazu pojedinik uhvaćenih komuniste pod vodstvom zv. Borović Brunom kao političkim komesarom, koji su bili krenuli u raznim pravcima nastavljeni po odjeljenjima s namjerom da se prebace do zv. mjesta Vagača, da izvrate sastanak s ostalim komunističko-četničkim pokretima, bio je sastanak na zv. planini "Trapošnik", gdje su stvarno od strane naših oružanih snaga i savezničkih opkoljeni i vodjenom borben razbijeni, razbijeni u raznim pravcima. Ovoj oružničkoj postaji uspjelo je sa svojom snagom pomoću ustaških dobrovoljaca, da 15. o.s.j. u selu Trisouju ubije jednog komunistu po prezimenu Bačić, a živih uhvaćenih 14 komunistu.

Čilj zavedene komunističke bande, a po većini datih priznanja pohvaćenih komunistu bio je borba protiv sudjelovanih u vojsci, savezničkih njemačko-italijanskih vlasti i protiv naše Nezavisne Države Hrvatske i Paveličevih plaćenika, odnosno slabašnik Nezavisne Države Hrvatske.

Ova pohvaćena komunistička banda većinom je bila iz okoline Splita, Makarske, a jedan od uhvaćenih komunistu, bio je rodom iz Šujice i jedan iz sela Tarna, kotar Biograd n/m.

Lozinka kretanja ove komunističke bande bila je "Bor Jelika". Svi uhvaćeni komunisti bili su naoružani vojničkim puškama, municijom, bombama, a i puško mitraljezima, ali kako su prilikom borbe od strane naših i savezničkih snaga razbijeni ispod brda Trapošnika, nedaleko sela Vojnića, teritorij oružničke postaje Trilj, navodno prilikom bijega oružje sa kojim su bili naoružani bacili su po brdima.

Faksimil izvještaja o zarobljavanju partizana Prvog splitskog odreda od 19. kolovoza 1941.

Lozinka kretanja ove komunističke bande bila je »Bor Jelika«. Svi uhvaćeni komunisti bili su naoružani vojničkim puškama, municijom, bombama, a i puškomitraljezima, ali kako su prilikom borbe od strane naših savezničkih snaga razbijeni ispod brda Trapošnika, nedaleko sela Vojnića, teritorij oružničke postaje Trilj, navodno prilikom bijega oružje sa kojim su bili naoružani bacili su po brdima.

Žrtava prilikom hvatanja komunista kod oružnika ove postaje i ustaških dobrovoljaca do sada na teritoriji ove postaje nije bilo.

Ostatak od komunističke razbijene bande nije isključeno da se još ne nalazi na teritoriji ove postaje, ali za ostacima neumorno se i dalje akcija vodi, radi hvatanja ili temeljnog uništenja.

Pohvatani komunistički banditi 15. o. mj. sa prijavom sprovedeni su kotarskom sudu Sinj radi daljnje nadležnosti.

Ubijeni komunista Račić također 15. o. mj. otpremljen je kotarskom sudu radi obdukcije.

Veza izvještaja ove postaje br. 526 od 14. o. mj. 1941. god.

Dostavlja se radi znanja i postupka u vezi tamošnjeg izvještaja pov. br. 238 od 18. VIII 1941.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Primljeno, dne 28. VIII 1941.
Broj 27178 Pr. priloga

BROJ 392

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 20. KOLOVOZA
1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O UBOJSTVU
KOMUNISTE BULIGE JOZE U SELU BRDO-KLIS¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. br. 266/41.

Omiš, 20. VIII 1941.

Predmet: Izvještaj o upotrebi
oružja protiv komuniste Bulige
Joze.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Zagreb

Oružnička postaja Klis pod brojem 425 od 10. kolovoza dostavila je ovoj Velikoj Zupi sljedeći izvještaj:

»Dana 13. kolovoza 1941. godine u 16 sati odredio je zapovjednik postaje, narednik Luka Banić Ivana u službi, da uhapsu Buligu Jozu pok. Ivana² i njegova sina Mirka, oba nastanjeni u Brdu-Klis, kotarske oblasti i Županije Omiš, jer je zadnjih tj. 9. o. mj. učestvovao u razaranju pruge i oštećivanju telegrafске žice u Koprivnom. Kada je ophodnja stigla oko 19 sati u Brdo, razvodnik Vučina Ivan pozvao je ustašu Didović Jakova Ivana da pode s ophodnjom i prisustvuje hapšenju, koji je pošao. Kada je ophodnja došla u blizinu kuće osumnjičenih vodi ophodnje razvodnik Vučina odredio je ustašu Didovića da se postavi poviše kuće osumnjičenog, dočim pokusnog oružnika Duvnjaka postavio je sa južne strane na put ispred kuće, u cilju ako pokušaju bjegstvo da ih spriječi. Razvodnik Vučina pošao je kroz dvorište na terasu ulaznih vrata I. kata i našao je tamo osumnjičenog Buligu Jozu na terasi pred ulaznim vratima gdje se obuva. Cim je Buliga razvodnika Vučinu opazio povukao se je u kuću bez da je što razvodniku Vučini rekao. Razvodnik Vučina je istog pozvao da izađe iz kuće jer da mu ima nešto reći, dočim ovaj nije ništa odgovorio. U ovom momentu je razvodnik Vučina pošao za istim u sobu, ali je ovaj već bio kroz zapadni prozor od kuće iz visine od 4 metra iskočio na put, za kojim je pokusni oružnik Duvnjak potrčao prije nego je iz dvorišta voda ophodnje izašao i opalio 2 metka te ga drugim metkom pogodio iz udaljenosti od 25 koraka u bedru lijeve noge prilomio mu kost uslijed koje se je rane srušio na put.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 51/8-2, k. 213.

² Vidi dok. br. 28.

Nakon nekoliko minuta došla je njegova rodbina i ponijela ga u stan. Sutradan općinski ljekar Dr Marović pružio mu je lekarsku pomoć i uputio ga u bolnicu u Split koji je 16. ovog mjeseca umro.

14. kolovoza t. g. narednik Luka Banić je na licu mjesta utvrdio sljedeće: Povredeni je kao što se vidi iz priložene skice ispred razvodnika Vućine Ivana iskočio iz sobe kroz prozor sa I kata kuće iz visine od 4 metra i pokušao da bježi kroz ulicu putem prema sjeveru, za kojim pokusni oružnik Duvnjak Ivan potrčao od 10—15 koraka, pozvao ga u ime zakona da stane, ali pošto je osumnjičeni Buliga počeo vikati »imali tko u šumi, pucajte, poginu«, u kome momentu je pokusni oružnik Duvnjak opalio 2 metka iz puške jedan za drugim iz udaljenosti od 25 koraka i drugim metkom pogodio ga u bedru lijeve noge i pribio mu kost. Svjedok, Didović Jakov Ivanov iz Brda-Klis, o prednjem upitan, izjavio je sljedeće: Dana 13. kolovoza t. g. oko 19 sati da je došla kod njega u Brdo oružnička ophodnja razvodnik Vućina Ivan i pokusni oružnik Duvnjak Ivan, pozvali ga da dođe sa njima da prisustvuje hapšenju napred navedenih komunista sa kojima je i pošao. Kada su došli pred kuću osumnjičenog da su njega Didovića postavili poviše kuće da pazi da ne pobjegne, dočim razvodnik Vućina da je išao kroz dvorište na terasu pred ulazna vrata I kata, a pokusni oružnik Duvnjak Ivan da je ostao na putu pred kućom sa južne strane. Najedamput da je vidio kada je Buliga iskočio kroz prozor iz svog stana iz visine od 4 metra i pobjegao putem kroz ulicu prema sjeveru. U ovom vremenu da je čuo da pokusni oružnik Duvnjak viče u ime zakona stani, a u istome momentu zatim da je Buliga vikao: »ima li ikoga u šumi u pomoć«, u kojemu je momentu pokusni oružnik Duvnjak opalio 2 metka i zadnjim ga metkom pogodio u bedro lijeve noge, te uslijed zadobivene rane da je povredeni pao na put. Kroz nekoliko minuta ranjeni je bio prenesen sa puta u njegov privatni stan.

Razvodnik Vućina Ivan i pokusni oružnik Duvnjak doslovno kažu kao i svjedok Didović sa razlikom, što razvodnik Vućina tvrdi da je supruga ranjenog Matija iz kuće vikala »u pomoć ima li ikoga poginu«. Supruga povrednog Matija kaže, kritičnog dana poslije podne ne sjeća se tačno kojeg sata da je njezin muž Jozo i oružnički razvodnik Vućina došli na terasu pred ulazna vrata kuće, kojom prilikom je razvodnik Vućina njezinom mužu Jozi rekao, da se žurno obuje, te potom da je Jozo pošao u sobu, a razvodnik Vućina da je ostao na terasi pred ulaznim vratima. Na jedan put da je čula kada su odjeknula dva metka jedan za drugim na ulici našto je ona iz znatiželjnosti iz kuće pošla na ulicu i vikala »u pomoć ima li ikoga poginu«. Kada je izašla na ulicu našla je muža RANJENA U LJJEVU bedru ležeći na putu, kojeg kasnije nakon nekoliko minuta rodbina prinjela u njezin stan.

Sutradan da je pozvala općinskog liječnika dr Marovića koji je povrednom pružio prvu pomoć i istog dana poslije podne uputio ga u bolnicu u Split.

Povredeni Buliga, s razloga što je ponešen u bolnicu u Split, nije o prednjem ispitan bio.

Po saznanju povređeni Buliga 16. kolovoza t. g. umro je u bolnici u Splitu.

Dostavlja se radi znanja s molbom na postupak.

Za velikog Župana
Podžupan :
Stanojević, s. r.

M. P.

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Primljeno, dne 29. VIII 1941.
Broj 27737 Pr. priloga

Zagreb 29/VIII. 1941.

Velikom Županu Vel. Zupe Cetina u Omišu
Vraća se spis na potpis g. Vel. Županu i proviđenje štambiljem.

Opći pomoćnik Ministra
Minist. Unut. poslova:
potpis nečitak

M. P.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
U OMIŠU
Omiš dne, 4. IX 1941
Pov. 266

Omiš, 4. IX 1941.

Ministarstvu unutarnjih poslova

Zagreb

Vraća se nakon udovoljenja molbom na postupak.

Za Velikog župana
podžupan:
Stanojević, s. r.

BROJ 393

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOV-
NIJE OD 22. KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I
SIGURNOST NDH O RAZARANJU ŽELJEZNIČKE PRUGE KOD
KAŠTEL STAROG I ISKLIZNUĆU TEREETNOG VLAKA¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Br. 1234/J. S.

Prekid željezničkog
saobraćaja na pruzi
Kaštel Stari—Splita.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N. D. H.

Knin, 22. kolovoza 1941.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Lečevica spisom br. 243 od 10. kolo-
voza 1941. god. dostavio je:

»Noću između 3—4. kolovoza 1941. na željezničkoj pruzi: Kaštel Sta-
ri—Split između kim. 310—311 nepoznati počinitelji skinuli su spojnice
željezničkih šina u dužini od 15 m i zajedno s pragovima šinu bacili
u jarak.

Dne 4. kolovoza u 1.14 sati teretni vlak Br. 1082 sa lokomotivom i
6 praznih vagona, na putu iz Kaštel Staroga za Split iskliznuo je. Uni-
štena su 4 vagona, a 2 vagona i lokomotiva je ostala ne oštećena.²

Saobraćaj je uspostavljen nakon 12 sati.

Lakše je povrijeđen jedan željezničar, drugih žrtava nije bilo.

Po ocjeni stručnog željezničkog osoblja, šteta iznosi 500.000 kuna.

Osiguranje željezničke pruge na ovome dijelu vrše talijanske trupe.

Postaja surađuje sa Talijanima u vodenju izvidajaa.

Dostavljeno: Vrhovnom oruž.
zapovjedništvu i Ravnatelj-
stvu za javni red i sigur-
nost N. D. H.

Zapovjednik, pukovnik
Boić

RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST
Za Nezavisnu Državu Hrvatsku
U Z A G R E B U
Broj 25165
dne 29. VIII 1941. priloga

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 45/3-1,
k. 152a.
² Vidi napomenu 4 uz dok. br. 16.

BROJ 394

IZVJEŠTAJ 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE OD 22. KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH
O NAPADU USTANIKA NA ŽANDARMERIJSKU PATROLU U SELU
CETINI¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Br. 1290/J. S.

Napad na staje u planini Dinari i na oružničku ophodnju u selu Cetina; izvještaj dostavlja.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N. D. H.

Zagreb

Knin, 22. kolovoza 1941.

Zapovjednik oružničke postaje Vrlika spisima broj 651 i 652 od 11. kolovoza 1941. dostavlja slijedeće:

7. ovog mjeseca oko 24 sati u planini Dinara na Modrićevu kolibu u kojoj se radi obavljanja ljetnje ispaše nastanjeni seljani sela Vinalić, općine Vrlika, kotara Sinjskog: Zorić Marija, Modrić Petar, Modrić Jure, Modrić Milka, Modrić Boja, Modrić Marija i Modrić Ante, izvršen je uz viku i pucnjavu iz pušaka napad od strane naoružane grupe nepoznatih lica. Napadači prodrli su u kolibu, svezali su žicom Modrića Petra, tukli ga sa rukama i puškama i tražili da kaže, gdje mu je brat Jure. Modrić Jure na vrijeme je pobjegao, dok su napadači sa žicom svezali i Zorić Mariju i Modrić Boju. Zorić Mariji uspjelo je, da se razriješi, umakne i napad prijavi na oružničkoj postaji Vrlika.

Ophodnja iste postaje ustanovila je, da su napadači sa sobom odveli Modrića Petra, da su otjerali 400 ovaca i odnijeli nešto odijela i 100 kg sira, našto su kolibu zapalili i se udaljili u pravcu staje Petra Četnika iz Cetine.

Sumnja se, da su u napadu sudjelovali članovi porodice Krečak iz sela Podosoja, općine Vrlika, kotara Sinjskog, koji se također nalaze radi ispaše na planini Dinara. Ovo se zaključuje što je odvedeni Modrić Petar prilikom zlostavljanja vikao: »Nemoj me više Krečak!« i što je vjerovatno ovog Krečaka pripoznao.

4. 152a.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 17/4.

8. ovog mjeseca oko 13 sati, kada je ophodnja oružničke postaje Vrljka od 4 oružnika pod vodstvom narednika Štefana Fingušta prolazila kroz selo Cetina, kotar Sinj sa kote 546 iz zaseoka Knežević, Kurobase i Vranješ, na ophodnju otvorena je puščana paljba sa strane nepoznatih napadača, čija je jačina bila od 35—40 lica.²

Ophodnja pod zaštitom vatre povukla se je prema Cetinskom polju između kote 427 i 404 i primila borbu uz pripomoć mjestnih ustaša, dok je zatražena i pomoć oružnika i vojske.

Borba je vođena naizmenično kroz 8 i 9. ovog mjeseca. Žrtava na strani oružnika i ustaša nije bilo, dok je na protivničkoj strani poginuo seljak Barišić Petar pok. Bože iz Cetine i ranjen seljak Kurobasa Lazo pok. Jove iz Cetine.

Borba zaključena je 9. ovog mjeseca oko 22 sati.

10. ovog mjeseca u selu Cetina započeli su se vraćati za vrijeme borbe izbjegli seljani, dok su se od zaseoka Kneževići, Kurbasi i Vranješ vratile samo žene i djeca.

Prema izjavi svjedoka Vranješ Boje i glavara sela Jovana Barišića prvi su podigli ustanak i organizirali napad Krečak Dušan i Mile iz sela Podsoja, Knežević Božo, Knežević Ilija i Preočanin Slavko iz sela Cetine, a poslije njih prihvatili su borbu i drugi seljaci sela Cetine i iz obližnjih ispasa na Dinari.

Iz okolnosti, što se nisu vratili muškarci zaseoka Kneževići, Kurobase i Vranješ, zaključuje se da su i ovi seljaci imali najjačeg udjela u napadaju na oružničku ophodnju.

Prednje dostavljam radi znanja.

Zapovjednik, pukovnik
Boić, s. r.

Dostavljeno: Vrhovnom oruž.
zapovjedništvu i Ravnatelju,
za javni red i sigurnost
N. D. H.

² Vidi dok. br. 388 i 390.

BROJ 395

IZVJEŠTAJ 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE OD 23. KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH O BORBAMA S BORBAMA ŠIBENSKOG NOP ODREDA¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Br. 1303 J. S.

Izveštaj o borbi između organa javne sigurnosti i komunista na području postaje Širitovci dostavlja.²

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N. D. H.

Knin, 23. kolovoza 1941.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Širitovci dostavio je slijedeći izvještaj:

»18. kolovoza 1941. godine oko 8 sati prijavili su na ovoj postaji seljaci sela Širitovci, da su istoga dana odlazili na rad u rudnik »Velušić« i da su ovom prigodom zaustavljeni od izvjesnih lica na sporednom putu, koji vodi kroz krš u pomenuti rudnik. Kada su bili zaustavljeni, rečem im je od nepoznatih lica, koja su bila obučena u građansko odijelo, da se ne trebaju bojati, da oni neće njima ništa i da su oni Hrvati i Mačekovci, koji se bore protivu Njemačke, Italije i današnjeg režima u našoj Državi. Seljake, koje su zaustavili, pozivali su da podu, koji želi, sa njima, jer da su oni Crvenkape. Nadalje su seljacima rekli, da ovaj slučaj ne javljaju oružništvu i da će istog dana izvršiti napad na postaju.

Na osnovi primljenog obavještenja potpisati je odmah stupio u vezu sa ovdšnjim talijanskim karabinjerima. Sa ljudstvom, koje je bilo na raspoloženju, sa 3 građanska lica i 4 talijanskih organa (karabinjera i jednog finansijskog organa) krenuo je u pretres terena, a ujedno telefonskim putem obavjestio i talijansku komandu u Drmišu i molio da se pošalje pojačanje. Kada je odeljenje u jačini od 31 momka došlo na mjesto zvano »Seperovi stanovi«, u jednoj šumi naišlo je na grupu sakrivenih i naoružanih komunista, koji su na odeljenje otvorili vatru. Nakon vodene neprekidne pušane borbe od 9—11 sati, odeljenje se je moralo povlačiti u pravcu rudnika »Velušić« i sela Razvode usljed pomanjkanja municije i pošto tražena talijanska pomoć nije blagovremeno došla. U ovoj borbi poginuo je domobran ove postaje Stanko Škreb iz sela Donja

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 26/4-1, k. 152a.

² Odnosi se na prebacivanje Šibenskog NOP odreda. Opširnije vidi napomenu 3 uz dok. br. 28.

Batina, kotara Zlatar i talijanski brigadir (zapovjednik karabinjera) u Širitovcima; ranjeni su domobrani Valent Putenac i Josip Novoselac, dok je domobran Milan Koselac pao od sunčanice koji su istog dana upućeni na liječničku pomoć u Knin. Tačno brojno stanje komunista nije se moglo ustanoviti, ali ih je bilo oko 300. Bili su naoružani sa mauzerovim puškama, pištoljima, bacačima mina i bombama.

Nije se moglo također saznati broj ranjenih i ubijenih komunista, jer su ranjene i ubijene talijanske vojne vlasti odvezle u Drniš kao i žive, koji su bili uhvaćeni.

Istoga dana od strane odeljenja, koje je vršilo pretres šuma u selu Razvodu, uhvaćena su 2 komunista naoružana sa bombama i to: Milić Joso Krstin i majke Dume rođena Krnčević, katolik star oko 19 godina, iz Crnice kod Šibenika i Polić Tomo Nikolin i majke Milice rođena Bujaš, katolik, star oko 28 godina, iz Šibenika, radnici, koji su predati 19. ovog mjeseca na čuvanje postaji Oklaj. Kod njih nađeno je 11 komada ofanzivnih bomba. I ova dva komunista talijanske vojne vlasti istog dana preuzele su sa postaje Oklaj.

Na terenu, gdje je borba vođena, komunisti su ostavili izvjesnu količinu puščane municije, 3 bombe, 2 mauzerove puške, veću količinu građanske odore i jednu kožnu tašnu i u njoj razne knjige i propise, za vođenje borbe, a na ovim knjigama bila su zapisana imena dvaju artiljerijskih oficira i to: Brajović Petar i **Zorić** Svetislav. Ove nađene stvari talijanske vojne vlasti su odnijele sa sobom. Istoga dana preko n č i sa mjesta, gdje je borba vođena, talijanske vojne vlasti odvezle su mrtvog brigadiera i našeg domobrana Skreba Stanka u Drniš, gdje je naš domobran dneva 19. ovog mjeseca bio pokopan u Drniškom groblju Sv. Ivana. O smrti domobrana obavještena je njegova rodbina od strane ove postaje.

20. ovog mjeseca pojavila su se 2 komunista na području postaje, koji su po ophodnji, oružniku Ivanu Perkoviću, pokusnom oružniku Nikoli Butkoviću i domobranu Gabrijel Mačeku uhvaćeni i predati talijanskoj vojsci koja je sudjelovala na pretresu terena na području ove postaje.

18. ovog mjeseca nađen je u selu Ključu mrtav tj. ubijen komunista Sime Živković pok. Ivana iz Brnjice, kotara Šibenik; zaključuje se, da je imenovani ubijen od strane komunista radi nepovjerenja.

Prednji izvještaj dostavlja se radi znanja.

Zapovjednik, pukovnik
Boić

Dostavljeno:

Vrhovnom oružničkom zapovjed-
ništvu i Ravnateljstvu za javni
red i sigurnost N. D. H.

BROJ 396

**PRESUDA POKRETNOG PRIJEKOG SUDA NDH U SINJU OD
26. KOLOVOZA 1941. O STRIJELJANJU ZAROBLJENIH
BORACA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹**

Pok. Prs. 1/41.

O S U D A

U ime Nezavisne Države Hrvatske u Mostaru u smislu Zapovjedi pos. op[^]m. poglavnik br. 396 kao pokretni prijeki sud u Sinju, pod predsjedanjem Boršića Dr. Rafaela, a u prisutnosti članova: Renete Dr. Zvonimira i Kralja Pavla, te Envera Krpe sudbenog prislušnika u krivičn m predmetu protiv Čerina Tonka i drugova zbog kažnjivog djela iz § 1 stav 1. Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu itd., nakon naredbom od dana 22. VIII. 1941. održane rasprave na kojoj je optužbu zastupao državni tužitelj pokretnog prijekog suda Grabovac Nikola i okrivljenih koji se nalaze u pritvoru, branitelja okrivljenih: Dr Ive Smolića, odvjetnika u Sinju, 2. Dr Petra Tripala, odvjetnika u Sinju nakon što je državni tužitelj stavio konačni prijedlog da se okrivljeni proglašavaju krivim, a branitelj optuženih da se optuženi oslobode od optužbe, dana 26. kolovoza 1941.

Presudio je²

1. Čerina Tonko pok. Tome iz Blataca kod Solina, nastanjen u Blaticima, rođen 25. XI 1913. godine, rim. kat. neoženjen, pismen, samouk.
2. Katić Ante pok. Marina, rođen i živi u Solinu, rođen 4. siječnja 1915. godine, oženjen, sa dvoje djece, pismen, sa 6 razreda pučke škole, obalni radnik, u tvornici Sv. Kaj a u Solinu, sudski nekažn javan, nalazi se u pritvoru.
3. Rogulj Dragutin pok. Ivana, rodom iz Mravinaca kotar Split i tami nastanjen, rođen 5. IV 1911. g. rim. kat. sa spornog teritorija, neporočan, nalazi se u pritvoru, brijač.
4. Urlić Davor pok. Fausta, rođen u Sinja 6. I 1920. godine, nastanjen u Splitu, rim. kat. pismen, sa tri razreda realne gimnazije, tesarski radnik, bez posla, neporočan, nalazi se u pritvoru
5. Frua Dušan pok. Enrika iz Splita, rođen 20. XII 1917. u Splitu, gdje i živi, neoženjen, rim. kat. brijač, pismen, sa 6 razreda pučke škole, neporočan.

* Prijepis presude ovjeren u Zagrebu 16. XI 1945. od Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, MG-II/27-1/1.
¹ Po ovoj presudi strijeljanje je izvršeno 26. kolovoza 1941. u blizini Sinja (vidi dok. br. 397).

6. Zelić Ante pok. Jure iz Splita, rođen 26. II 1918. g. nastanjen u Splitu, vojsku služio, pismen, sa 5 razreda osnovne škole, neoženjen, neporočan.
7. Markotić Josip pok. Ljubomira, rođen u Lovreću, živi u Splitu, rođen 9. II 1917. g. rim. kat. pismen, sa razreda srednje škole, bivši činovnik okružnog ureda za osiguranje radnika u Splitu, neporočan.
8. Skopljanac Tadija Markov, rođen u selu Radošiću, općine Lećevica, živi u Splitu, rođen 17. X 1919. g. rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole i tri razreda zanatske škole, brodski kotlar.
9. Popović Ante, nez. sin. Kristine pokojne, rođen u Splitu 25. V 1913. g. gdje i živi, knjigovezački radnik, pismen, sa 6 razreda osnovne škole, grčko istočne vjere, oženjen sa jednim djetetom, nekažnjavan.
10. Radetić Josip pok. Jure rodom iz Šuice kotar Kupres, nastanjen u Splitu, rođen 1918. rim. kat. neoženjen.
11. Torkar Ante Josipov, rođen u Makarskoj 21. XI. 1922. g. rim. kat. kovač, pismen, neoženjen, neosudivan.
12. Matković Marin, pok. Ivana, rodom iz Kučina, kotar Split, gdje i živi, rođen 1919. rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole, neporočan.
13. Antonini Ivan pok. Štipana, rođen u Makarskoj, živi u Muću, rođen 1906. g. rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole, oženjen sa 4 djece, brijač, neporočan.
14. Marković Ivan, pok. Grge rodom iz Kučina kotar Split, rođen 28. V 1919. g. stanuje u Kučinama, rim. kat. pismen, sa 6 razreda osnovne škole zemljoradnik, neosudivan.
15. Jelaska Petar Antin iz Splita, rođen 15. VIII 1920. g. u Splitu, gdje i živi, rim. kat. bojadarski pomoćnik, pismen sa 5 razreda osnovne škole i 2 razreda stručne škole, neoženjen, neporočan.
16. Borovčić-Kurir Bruno-Dordano Franin rođen 12. VIII 1912. u Splitu gdje i živi, rim. kat. pismen sa 6 razreda osnovne škole i 3 razreda zanatske škole, tapetar, neoženjen, sudski nekažnjavan.
17. Santini Alfred Šimin, rođen u Zadru 25. VIII 1918. g. nastanjen u Splitu, rim. kat. student agronomije, oženjen, pismen, neporočan.
18. Duplančić Branko Lukin, rođen 13. lipnja 1921. u Splitu, gdje i živi, rim. kat. pismen, sa 5 razreda osnovne škole, drvodjelac, neoženjen, neporočan.
19. Petrić Josip Dujin iz Splita rođen 30. XII 1919. u Splitu, rim. kat. pismen sa 6 razreda osnovne i 4 razreda zanatske škole, bravar, instalater.
20. Borožan Nebojša pok. Ivana iz Splita rođen 7. VII 1922. rim. kat. neoženjen, pismen, sa 7 razreda gimnazije, vojsku nije služio, neoženjen, neporočan.
21. Ozretić Vjekoslav Ivanov iz Splita, rođen 17. II 1917. u Splitu, rim. kat. pismen, sa 5 razreda osnovne i 2 razreda zanatske škole, krojač, neporočan.

22. Dujmić Mirko pok. Štipana iz Bola na Braču, rođen u Bolu 10. IV 1917. g. živi u Splitu, rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole, neoženjen, neporočan.

23. Krstulović Jozo Marinov, iz Splita, rođen 22. III 1920. u Splitu, rim. kat. instalater, pismen, neoženjen, neporočan.

24. Stojanac Šime pok. Petra rodom iz Sušaka kotar Sinj, gdje i živi, rođen u travnju 1878. g. grčko istočne vjere, oženjen sa 5 djece, nepismen, zemljoradnik i gonič stoke za Mitrovića u Splitu, neporočan.

K r i v i s u :

I. Optuženi Cerina Tonko i Katić Ante što su dne U. kolovoza tj. u 20 sati na poziv vodnika Grubišić Mile i drugih neustanovljenih vođa došli na sastanak sa još 20 ljudi na mjesto zv. Sv. Juraj, te tu dobili puške i municiju pa tako naoružani vojničkim postrojbama, uz dugo, pošli prema Vagnju, u cilju da se sastanu sa drugim pobunjeničkim postrojbama, pa da tako zajedničkom silom protuzakonito prigrabe vlast u raznim mjestima Nezavisne Države Hrvatske i time silom, promjene njezino državno uređenje, politički i društveni poredak u komunističkom pravcu te ujedno uguše ustaški pokret, — a od svoje grupe su se navodno odvojili tek tada kad su drugi učesnici na brdu kod sela Košuta stupili u borbu vatrenim oružjem, najprije sa oružnicima i ustašama, a zatim i sa Hrvatskim domobranstvom — čime su počinili kažnjiva djela iz § 9 t. 1 (§ 95 u vezi § 94 t. 1 i 98 t. 2). Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 26. VI 1941. te § 1. t. 1 Zakonske odredbe o promjeni Zakonske odredbe o prijekom sudu i Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 5. srpnja 1941.

II. Optuženi Katić Ante što je kod njega dana 12. VIII 1941. na brdu kraj Sušaka, nakon što je bila svršena borba opisana pod I. nadenom 4 komunistička letka br. 32, 34, 35, 36 sa naslovom: Naš izvještaj datiran sa 4. 6. i 7. VIII. te jedna komunistička brošura sa naslovom: »Revolucionarna vojska i revolucionarna vlada« — čime je počinio kažnjivo djelo iz § 1 t. 3. Zakonske odredbe o promjeni Zakonske odredbe o prijekom sudu i Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 5. srpnja 1941. godine.

III. Optuž. Rogulj Dragutin, Urlić Davor, Frua Dušan, Zelić Ante, Markotić Josip, Skopljanac Tadija, Popović Ante, Radetić Josip, Matković Marin, Torkar Ante, Antonini Ivan, Marković Ivan, Jelaska Petar, Borovčić-Kurir Bruno-Dordano, Santini Alfred, Duplančić Branko, Petrić Josip, Borožan Nebojša, Ozretić Vjekoslav, Dujmić Mirko i Krstulović Jozo, što su dne U. kolovoza 1941. godine na mjestu zv. Plokite kotar Split na poziv vođa Mirka zvanog Crnogorca i drugih došli na sastanak sa preko 20 lica te naoružani puškama, bombama i puškomitraljezom, u istom cilju i na isti način, poblize opisan pod I. — pošli preko Mosora, pravcem preko sela Košuta, Cetina na Vaganj, gdje su se imali sastati

sa drugim pobunjeničkim grupama, te kada su dana 14. VIII 1941. ujutro došli na brdo Košute oprli i otvorili vatru na oružnike, ustaše, Hrvatsko domobranstvo i talijansku vojsku kojom prilikom su ubijena četiri domobrana (Jerlić Mile, Majić Jakov, Kelava Stipe i Šušte Božo) dva ustaša (Bilobrk Miroslav i Vukorepa Ivica) te jedan talijanski fašista, a četiri domobrana (Tenžera Jozo, Simatović Ivan, Bešlić Filip i Vučemilović Ivan) ranjeni i to ušli u borbu svi osim Rogulj Dragutina, Popović Ante i Markotić Josipa koji su se još prije početka opisane bitke odvojili od svoje grupe — čime su počinili kažnjivo djelo iz § 2 t. 1 (§ 95 u vezi § 94. t. 1 i 98. t. 2. a svi osim Rogulj Dragutina, Popović Ante i Markotić Josipa i još iz 98 t. 7) Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 24/VI 1941. te § 1 i t. 2. Zakonske odredbe o promjeni Zaik. odredbe o prijekom sudu i zakon, odredbe o pokretnom prijekom sudu od 5. srpnja 1941.

IV. Opt. Stojanac Simo što je dne 12/VIII 1941. g. rano ujutro na brdu Košuta predao okrivljenicima pod I. i to: vodi Grubišiću Mili, osam pušaka, — što je dakle prizvao u pomoć osobama, za koje je mogao sumnjati da su izvršili odnosno pripremali izvršenje djela opisanog pod I. — čime je počinio kažnjivo djelo iz § 2. t. 3. Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 26/VI 1941. pa se svi oni po zadnjem stavu citirane zakonske odredbe o prijekom sudu osuđuju na kaznu smrti — strijeljanjem koja se kazna ima izvršiti redom kako su osuđenici uvodno navedeni.

Nasuprot tome Stojanac Ilija Jurin, Cerina Jerko, Stolica Ivan, Stojanac Ilija pok. Marka, Serbo Božo, Radoš Jure, Denić Mirko, Radoš Mirko, Matković Nikola, Stojanac Luka i Gabrivčević Martin oslobadaju se po § 280. kp, od optužbe i to:

1. Cerina Jerko da bi dne 11. kolovoza 1941. oko 8 sati navečer zajedno sa Cerinom Tonkom i Katić Antom sastao se sa još oko 30 ljudi na mjestu zv. Juraj, gdje su svi dobili puške, puškomitraljeze, bombe i municiju, te neki od njih i uniforme bivše jugoslavenske vojske, zatim tako naoružani i u vojničkim postrojbama pošli prema Vagnju u cilju da se sastanu sa drugim postrojbama te da zajednički u mjestima NDH šire komunizam i vrše teroristička djela i preuzmu vlast, te kada su došli do sela Šući stupili u borbu najprije sa oružnicima i ustašama a zatim i sa vojskom.

2. Matković Nikola i Gabričević Martin da bi zajedno sa optuženim pod III. dne 11/VIII 1941. sastali se u Splitskom polju sa oko 43 radnika te u istom cilju i na isti način kao pod opt. Cerina Jerko, pošli preko rijeke Cetine i preko sinjskog polja gdje su se imali sastati sa ostalim grupama te kada su dne 14/VIII 1941. došli do brda »Košuta« dali otpor zatim otvorili vatru na oružnike, ustaše, naše domobranstvo i talijansku vojsku i tom prilikom ubili 4 domobrana, dva ustaše i jednog talijanskog fašistu i 4 domobrana ranili, dakle, da bi Cerina Jerko, Matković Nikola i Gabričević Martin organizirali društvo, koje je imalo za svrhu širenje komunizma, anarhizma, terorizma i protuzakonitog pribavljanja vlasti

i na takav način, silom zatim, da se čine nasilja prema državnim vlastima, da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak odnosno prihvatili poziv kad su na to postrekavani od ostalih njihovih drugova nisu o tome obavijestili državnu vlast, te na već opisani način pružali pomoć osobama, za koje se može sumnjati da su izvršili koja od djela navedenih u § 2. t. 1, a da pripremaju izvršenje koje od tih djela — čime bi bili počinili kažnjivo djelo iz toč. 1) § 94 t. 1. i § 98/11 i V. 154 i 167, 95 i 98a) § 2 Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 24. VI 1941. te § 1 Zakonske odredbe o piomjeni Zakonske odredbe o prijekom sudu od 5/VII 1941.

3. Stojanac Ilija, Stolica Ivan, Stojanac Ilija pok. Marka, Serbo Božo, Radoš Jure, Denić Mirko, Radoš Marko, Stojanac Luka, da bi se u brdu sastajali sa optuženim pod I. i donosili im municiju, te na još neustanovljeni način pružali im pomoć, te što nisu obavijestili državnu vlast o tome, da se pripremaju gore navedeni zločini a to su znali — čime bi bili počinili kažnjivo djelo iz t. 1 (§ 98a) t. 3 § 2. Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 24/VI 1941.

Corpora delicti i to: 3 sekcije i mali plavi kalendar i mapa Evrope imaju se predati vojnim vlastima, 1 kožni novčanik sa fotografijama ima se uručiti porodici osuđenog Santinija Alfreda, dačka knjižica Zorice Ljube ima se poništiti, jedan par čarapa i gaće, konopac i pribor za umivanje imaju se vratiti porodici osuđenog Markotić Josipa.

BROJ 397

IZVJEŠTAJ KOTARSKO OBLASTI SINJ OD 26. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O PRESUDI PO-
KRETNOG PRIJEKOG SUDA U SINJU KOJOM SU OSUĐENI NA
SMRT ZAROBLJENI BORCI SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹

KOTARSKA OBLAST
V. T. Br. 35 od 26/VIII 1941.
S i n j

Predmet: Presuda prijekog suda u
procesu protiv komunista.

1. MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA
RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Z a g r e b

2. VELIKOJ ŽUPI ŽUPE CETINA

O m i š

U vezi tamošnjeg izvještaja V. T. 26/41 od 16. VIII ov. g. izvješćuje se, da je Pokretni prijeki sud u Sinju danas proglasio osudu,² kojom su od 35 okrivljenih 24 njih osuđeno na kaznu smrti strijeljanjem, a je-
danaestorica oslobođena krivice.

Pomilovanje osuđenih nije uslijedilo.

Kazna smrti izvršena je u blizini Sinja.

Prigodom sprovođenja u tri samovoza, od zatvora do stratišta, čuli su se pojedinačni poklici osuđenika: Živio Staljin.

Na samom stratištu osuđenici su klicali: Živila Crvena armija, živjeli proleter, Živio oslobodilački pokret, Živio Staljin, krvniče! kukavice! eto ti prsa, pucaj! Pucaj! ima još naroda iza nas.

Javni red i sigurnost nijesu bili ničim poremećeni, a poduzete su mjere za daljnje održavanje reda i sigurnosti.

Prilog: Prepis osude Pokretnog prijekog suda.

Kotarski predstojnik,
Potpis nečitljiv

M. P.

¹ Prijepis dokumenta ovjeren u Zagrebu 16. XI 1945. od Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 191, f. 1.

² Vidi dok. br. 396.

G r b
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
u Omišu

Omiš, dne 31. VIII 1941.

Broj	Obrađivač	prilozi
Pov. 318	Pin.	227

Dostavljeno Ministarstvu izravno od Kotarske oblasti u Sinju.

Omiš, 3/IX 41.

Veliki Župan
podžupan:
Stanojević, s. r.

BROJ 398

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE U KNINU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U DALMACIJI U VREMENU OD 18. DO 28. KOLOVOZA 1941. GODINE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. br. 289/J. S.

Izveštajna služba,
izvješće za posljednjih
10 dana.

ZAPOVJEDNIŠTVU 4. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE

Sarajevo

Knin, 28. kolovoza 1941.

Prema privremenom Uputu za organizaciju i rad izveštajne službe i Zapovijedi Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Taj. Br. 320/J. S. od 31. srpnja 1941. podnosim slijedeće izvješće za posljednjih 10 dana.

I. Opća unutarnja situacija:

1) Raspoloženje naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike i događaje.

Raspoloženje Hrvatskog naroda prema državi je dobro. Prema radu »divljih ustaša« ima dosta nezadovoljstva, jer su postupali samovoljno

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 20/2-1, k. 143.

i protivno Poglavnikovim uputama. Oni se označuju kao najveći uzročnici ustanka grčkoistočnog življa. Kod mnogih je poljuljana vjera u vlast, što nije bila u stanju četničku akciju u početku suzbiti, a tako i nezakonitosti i samovolje ustaša spriječiti.

Grčkoistočni je živalj nezadovoljan i ogorčen, jer strahuje da mu nema opstanka i miran život. Cijeli su se krajevi digli u planine i pod oružje sa parolom: »Borba protiv ustaša na život i smrt«. Iz planina šalju poruke i letke da se ne bore protiv Hrvatske države i hrvatskog naroda. Vjeruju u pobjedu Engleske i Rusije i tu pobjedu očekuju.

Na području ima malo Židova. Njihova se akcija ne primjećuje, ali su sa svojim stanjem nezadovoljni, pa i oni očekuju pobjedu Engleza i Rusa.

2) Četnička akcija i preduzete mjere:

4—6/8: Omer Elezović sa 13 drugova, iz sela G. Poplata i Betinje, kotar Stolac, samovlasno su nosili stvari iz napuštenih kuća građana grčkoistočne vjere, koji su se odmetnuli u šume u namjeri da ih prisvoje sebi. Od strane postaje Stolac su pohapšeni i sa prijavom predati kotarskom sudu Stolac.

6/8. Ophodnji postaje Hodovo prijavio je seljak Halil Bajagorić iz sela Babrice, kotar Stolac, da su 5. kolovoza t. g. Srbi iz sela Bročići, Jasen, Utrešnje i Biograd, kotara Nevesinje, njih oko 2000 ljudi, žena i djece pošli u Sniježnicu sa oružjem i rekli mu, da mu više nema mjesta u pomenutoj planini.

13/8. jedna grupa od 7 četnika napadnuta je od oružnika na području postaje Prolog; kotar Livno kod objekta: »Jabuka«. Jedan je četnik ranjen, a ostali su uspjeli pobjeći u šume i planinu.

13/8. kod Korićana na putu Livno—Glamoč napadnut je od četnika jedan samovoz sa 6 ustaša i dva građanina. Samovoz se je survao i poginula su oba građanina. Upućena je vojska iz Livna kod Korićana je stupila u borbu i četnike rastjerala.

18/8. napadnuta je oružnička ophodnja postaje Vrlika od strane četnika,² koji su na Dinari pljačkali stoku i zlostavljali čobane. U borbi je ubijen sa protivničke strane Barišić Petar pok. Bože, a lakše ranjen Kurobasa Lazo pok. Ivana, oba iz sela Cetina kod Vrlike, kotar Sinj.

18/8. na putu između Stoca i Berkovića napadnut je od četnika jedan samovoz sa 43 domobrana, 1 oružnikom i 4 civila. Poginulo je 11 domobrana i 4 civila. Ranjeno je 12 domobrana, a ostali su zarobljeni, razoružani i svučeni, pa pušteni.

19/8. izjutra preduzet je napad naših snaga oko Strupnice i Prologa, kotar Livno, u pravcu Bos. Grahova i zauzeta su od četnika sela Caprazlija i Provo. Imali smo 4 ranjena i jednog poginulog oružnika, a četnici 20 mrtvih.

¹ Vidi dok. br. 338 i 394.

21/8. oko 21 sat četnici su izvršili protu napad na naše položaje Provo—Caprazlija i preoteli ih nadmoćnijom snagom odbacivši naše snage za 8 km do sela donji Rujani. U ovoj borbi četnicima je pao u ruke jedan teški mitraljez, nekoliko pušaka i jedan dio kuhinje.

22/8. naše su snage izvršile ponovni napad na položaj Provo—Caprazlija i ponovo osvojili položaje do Caprazlija. U ovoj su borbi jedan domobran i 4 civila ranjena i jedan civil je poginuo. Dva su četnika ubijena.

Iz sela u predjelu Provo—Caprazlija uzeta su po 3 taoca a u samim selima je obrazovan odbor od po 5 pravoslavaca koji su odgovorni za slučaj ma kakve akcije od strane mještana protiv naših snaga.

23/8. oko 50 naoružanih četnika napali su ophodnju postaje Kosovo u selu Orlič, kotar Knin, kada je ova izašla u potragu za dvojicom komunista. Pred nadmoćnim protivnikom ophodnja se je probila pod borom do postaje bez gubitaka. Izvještena o ovome talijanska komanda, izašla je svoju ophodnju, ali sa četnicima nije došla u dodir niti je dalje mjere preduzela.

25/8. četnici su napali i zauzeli mjesto i postaju Berković. Zarobili su 5 oružnika i pred večer ih strijeljali. Za 2 se oružnika ne zna, a 8 ih je izbjeglo i stigli su u Stolac. Isto je napadnuta i razoružana i satnija koja se nalazila kod Berkovića. Vojnici su razoružani i pušteni. Ostali podaci nedostaju.

Prema brzjavi postaje Stolac od 28. ov. mj. jedna pješačka satnija u nastupu od Nevesinja ponovo je zauzela Berković.

U području krila Knin četnici potpuno još i sada gospodare predjelom: Krupa—Ervenik—Radučić—Padana—Plavno—Strmica i Polača. Naše postaje su pred njihovom snagom povučene i još nisu uspostavljene. Oni gospodare i neposrednom okolinom grada Knin i onemogućavaju svaki i najmanji saobraćaj sa selima. Sela po Kosovu su im skoro potpuno privržena i ako još otvoreno nisu stupali na ustanak i napali postaju u Kosovu. U vremenu 23—24/8., oko Knina i između Knina i Kosova na visokim stubovima i na uočljivim mjestima mještani su istakli talijanske zastave po nagovoru Talijana, od kojih su zastave i dobili.

Ma kakva pa i najmanja akcija iz Knina, protiv četnika je nemoguća jer je nedozvoljava talijanska komanda. Četnici Talijane ne napadaju. Oni imaju međusobne veze i sastaju se.

3) O komunistima: U posljednje su se vrijeme formirale komunističke grupe u Splitu,³ Solinu⁴ i Šibeniku.⁵ Oni od Splita i Solina formirali su se u 4 glavne grupe i to:

Solinska grupa pod vodstvom poznatoga komunista Milana Grubišića iz Solina.⁶

Splitska grupa pod vodstvom Bruna Borovčića zvani »Kurir« iz Splita.⁷

^{3, 7 i 11} Splitski NOP odred (vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 20).

^{4, 6, 8, 9 i 10} Solinski NOP odred (vidi dok. br. 39).

Kučinska grupa pod vodstvom nekog Markovića.⁸

Mravinska grupa pod vodstvom nekog Vice Jukića.⁹

Sve ove 4 grupe imale su zadatak, da se 14. i 15. ovog mjeseca sa-
stanu na planini Vaganj i to na Trnovim poljanama, na putu Sinj—
Livno tj. na istom mjestu, gdje je 10/4. ov. god. došlo do pobune u 13.
pješ. puku bivše jugoslavenske vojske. Tu su se imale reorganizirati
i preduzeti napade na hrvatske vlasti i živalj u nastojanju da dođu u
vezu i združe se sa četničkim odredima.

Grupa Grubišića Milana u jačini od 32 komunista kretala je: Greda
kod Solina, Blatac, Konjsko i Prugovo od brda Jerškoće iznad sela Šušci
rajon postaje Dicmo, kotar Sinj. Tu je 12/8. napadnuta od oružnika i usta-
ša, pa je jedan ubijen i jedan ranjen, a jedan nepovrijeđen uhvaćen.¹⁰

Ova je grupa imala 8 jataka grčkoistočnjaka iz sela Šušci koji su
joj imali upotpuniti oružje i municiju, snabdjeti je sa hranom i preba-
citi na Vaganj i Trnove Poljane. Jataci su uhvaćeni.

U gonjenju razbježanih naknadno je uhvaćeno 14 komunista.

Sa naše strane nije bilo gubitaka.

Grupa Borovčić Bruna sastavljena je bila od komunista iz okoline
Splita i Makarske. Ona je imala glavno zborište u Splitskom polju na
mjestu zv. Plokite iznad higijenskog zavoda u Splitu, odaklen je krenula
11/8. po odijeljenjima.¹¹ Ova je grupa stigla do brda Trapošnik nedaleko
od sela Vojnić u rajonu postaje Trilj, kotar Sinj. Tu je 14/8. napadnuta
od naših snaga, pa je jedan ubijen, a 14 ih živih uhvaćeno. Ova se je
grupa kretala pod lozinkom: »Bor-jelka«.

Istoga dana tj. 14/8. sukobili su se oružnici sa jednom drugom gru-
pom kod sela Košute, na južnoj strani brda Sudoja u rajonu postaje
Trilj, kotar Sinj; u pomoć je stigla naša i talijanska vojska i ustaše.
U ovoj borbi bili su gubitci i to: 4 domobrana i 1 ustaša mrtav i jedan
ranjen. Među talijanskim fašistima su 2 ranjena od kojih je jedan pod-
legao. Među komunistima bilo je 5 mrtvih, a 44 koji su se raspršili
uhvaćena su.

Posebna komunistička grupa nastupala je iz okoline Šibenika i otkri-
vena u rajonu postaje Siritovci ispred sela Razvoda, kotar Knin, gdje je
18/8. napadnuta od oružnika zajedno sa talijanskim karabinjerima.¹² Ova
je grupa bila jaka oko 40 dobro naoružanih ljudi. U ovoj je borbi po-
ginuo jedan domobran i jedan talijanski brigadir (zapovjednik karabi-
njera u Siritovcima) a ranjena su 2 domobrana. Od komunista su 3
ubijena i 2 ranjena, a 7 ih je uhvaćeno. Oni su u Drnišu strijeljani. Kod
dvojice uhvaćenih nadeno je 11 komada bomba. Ove komunističke bande
vidjele su da im nema opstanka jer su u stopu tjerane pa su se razbje-
žale, većinom pobacali oružje i vratili se svojim selima na talijanskom
području.

13/8. ophodnja postaje Klis pošla je da uhapsi Bulig Jozu i sina mu
Mirka kao osumnjicene u oštećenju željezničke pruge, koje su vršili

* i = Šibenski NOP odred (vidi objašnjenje 3 uz dok. br. 28).

komunisti, pa je Jozo na pojavu ophodnje pobjegao kroz prozor i na poziv nije htjeo stati, našto je od strane ophodnje nastrijeljen u nogu i teško povrijeđen.¹³

14/8. održala je jedna grupa komunista sastanak u šumi kod sela Kljaci, kotar Drniš i dogovorila se da se i oni pridruže komunističkom pokretu, ali su prokazani, vođe pohapšeni i akcija onemogućena.

15/8. ophodnja postaje Klis u kontroli jednog sumnjivca bila je nespretna tako da je ovaj suhodniku istrkao pušku i pobjegao, a voda za njim ispalio 9 naboja i nije ga pogodio. Preduzet je kazneni postupak.

4) **O Eikeiji, radu i kretanju sumnjivih osoba, tuđinskih: neprijateljskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata.**

Osim iznjetog pod toč. 3 i 4 nije ništa zapaženo. Sva sumnjiva lica drže se pod nadzorom i kontrolom. U Makarsku često dolaze talijanski trgovci sa robom (talijanski produkt slabe kakvoće) pa na svako uređivanje naših vlasti prema njima, obraćaju se talijanskim karabinjerima za intervenciju.

5) **O stranoj propagandi u narodu.** Od pojedinaca pripadnika talijanske vojske, pronose se uporno glasovi, da je Dalmacija pripojena Italiji i da će to stanje ostati za uvijek. Naš elemenat strahuje od ovoga, a naročito imajući u vidu posljednje prodiranje okupacije i preuzimanje vojne vlasti. Grčkoistočni elementi u ovome nalazi zadovoljstvo, jer se nada poboljšanju svoga položaja. Ova se propaganda vrši najviše iz Splita, gdje se preporučava da će do Karlovca biti sve Talijansko, a od Karlovca Njemačko. Tamo su pronosili glasove da je Poglavnik ubijen i da Hrvatska više ne postoji.

6) **O prilikama prehrane i prometa.** Prehrana je svuda poremećena nestašicom životnih artikala, velikim povećanjem cijena, poremećajem saobraćaja, potrebama okupatorske vojske i četničkom akcijom. Osjeća se velika nestašica: brašna, masti i ulja kao glavnih artikala. Seljak donosi u grad vrlo malo od svojih produkata, a i za ono što donese traži zamjene. Ako za novce proda, onda traži daleko više od normalne cijene. Ovo tim više, što pripadnici talijanske vojske kupuju sve do čega dođu po visokim cijenama, a pored toga daju i u zamjenu. Četnici su mjestimično onemogućili svaku vezu Knina sa selima i zabranili donos namirnica. Tako je osječen od okoline a ako bi se koji seljak i provukao mora namirnice na putu prodati Talijanima.

Saobraćaj je neredovit: željeznica na dijelu Knin—Gračac koja je skoro cijeli mjesec bila u prekidu popravljena je od Talijana ali ne prima nikakav naš teret, ni putnike jer Talijani to ne dozvoljavaju, pa je cijela sjeverna Dalmacija odsječena. Pomorski je saobraćaj u rukama Talijana, pa su mnoge pruge ukinute. Mnoge su brodove Jadranske plovidbe uputili van naših voda.

¹³ Vidi dok. br. 392.

Saobraćaj samovozima je također neredovit, jer je pomanjkanje pogonskog materijala i guma, a k tome je nesiguran zbog četničke akcije.

7) O odnosima vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima: Ovi su odnosi dobri.

8) O odnosima sa savezničkim vojskama, čiji se dijelovi nalaze na našoj teritoriji.

Njemačke vojske na području nema.

Odnosi sa talijanskom vojskom su dobri, ali nimalo srdačni. U okolini Makarske i na drugim mjestima, narod se žali da mu se čini šteta na usjevima i voću od strane pojedinaca i da talijanske komande u tome pogledu slabo izlaze u susret.

Talijanske jedinice saraduju na gonjenju komunističkih pojava, dok protiv četnika ne pružaju nikakvu suradnju, već, naprotiv ograničavaju nas, što je slučaj naročito oko Knina.

II. Stanje u vojsci

1) Raspoloženje duh i disciplina u vojsci: Dobro je i na dostojnoj visini u oružništvu.

2) Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja: nije ih bilo.

3) Uticaj strane izvještajne službe i neprijateljske propagande : Nije bilo slučajeva.

4) Bještvo iz oružništva: Oružn. narednik Đuro Njegovan po isteku dopusta 8. srpnja nije se vratio u komandu. Nepoznato je što je sa njim pa je raspisana tjeratica.

5) Ponašanje časnika, dočasnika i momčadi van vojarnje i kruga: na dostojnoj visini i prema pravilima.

III. Vanjska situacija

1) O prilikama u pograničnim oblastima susjednih država raspoloženju stanovništva, kretanju vojske — raznim vojničkim mjerama. Nakon proširenja okupacije sjev. djelova Dalmacije mnoge se izbjeglice vraćaju svojim kućama sa talijanske teritorije. Pojačanja pridolaze talijanskih vojnih jedinica na području cijele pukovnije.

Na tal. području a naročito u Splitu ima veliki broj izbjeglica grčko-istočnjaka i Židova.

2) O stranim vojnim bjeguncima. Nije ih bilo.

3) O nedozvoljenim prelazima na granici, švercu i tome slično: U sjevernoj je Dalmaciji suha granica prema Italiji otvorena, jer su naše

stanice pred četničkim napadima povučene, pa su prilazi a i šverc svakodnevan. Usljed talijanske okupacije i novostvorenog stanja, granica se ne može zatvoriti ni osigurati.

4) Odnosi sa pograničnim vlastima susjednih država: Ovi su dobri.

IV. Opći zaključak

Izveštajna je služba otežana prisustvom talijanskih okupatornih trupa, koje uglavnom ometaju i inače ne redovne poštanske i druge veze, pomanjkanjem sredstava i velikim brojem grčkoistočnoga življa na području, koje je u pobuni:

Opće stanje na području Kninskog krila te oko Stoca i Berkovića je vrlo nepovoljno. U planinama je velik broj naoružanih četnika, koji su se odmetnuli najviše pred terorom divljih ustaša. Većina bi se vratila domovima kad bi im bio zagarantiran daljnji opstanak, dok bi pojedine bande i dalje ostale na terenu, ali bi se sa njima lakše okončalo.

Talijanska vojska na području župe Bribir-Sidraga ne dozvoljava nikakvu akciju protiv četnika, a ista ne bi dovela ni uspjehu jer za sada nemamo dovoljno snage ni sredstava. Talijani se nesmetano kreću i po krajevima gdje su četnici, sa njima su u dodiru, ne dozvoljavaju im da preduzimlju terorističku akciju, ali ih inače ne diraju niti razoružavaju sa izgovorom da očekuju u tom pogledu riješenje našeg unutrašnjeg političkog stanja, sporazumno sa njihovim vojnim i diplomatskim predstavnicima.

Zapovjednik, pukovnik:

Boić

M. P.

Dostavljeno: Vrhovnom oružn.
Zapovjedništvu: Zapovjedn.
1, 3 i 4. oružn. pukovnije i svim
krilnim oružn. zapovjed. ove
pukovnije.

BROJ 399

NAREĐENJE MINISTARSTVA DOMOBRANSTVA NDH OD 28. KOLOVOZA 1941. POVODOM OKUPACIJE DEMILITARIZIRANE ZONE OD STRANE DRUGE TALIJANSKE ARMIIJE'

MINISTARSTVO HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
GLAVNI STOŽER
Broj 2144 Tajno
U Zagrebu, dne 28. kolovoza 1941.

2 U R N O

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Prema ugovoru sa saveznikom Italijom o pojačanju operativne sigurnosti u graničnom pojasu u Hrvatskom primorju, Dalmaciji i Hercegovini sve čete Hrvatskog Domobranstva podređene su u operativnom pogledu od 1. Rujna 1941. godine zapovjedniku II. talijanske vojske (armate) u Karlovcu.

Sporazumno sa zapovjednikom II. talijanske armate.²

Z A P O V I E D A M :

1. Zapovjedniku II. Talijanske vojske podređuju se sve čete razmještene u prostoru zapadno, jugozapadno i južno od crte: Resnik—Generalski Stol—Babina gora—Slunj (isključno)—Catrnja (isključno)—Plješivica—Donji Lapac (uključno)—Boricevac (uključno)—Dobro Selo (uključno)—Jadovnik (1650)—Šator planina (1872)—Staratina planina (1634)—Pr. luka (isključno)—Livno (isključno)—Šujica (isključno)—Tomislavgrad (isključno)—Vran planina—Cvrsnića—Prenj planina—Crvanj planina—Čemerno—Lebršnjak. Crta ide grebenom označenih planina. Označeno sa »isključno« pripada nama.

2. Posade u Delnicama, Gospiću, Otočcu, Ogulinu, te u graničnom pojasu prema istoku: Plužine, Gacko, Bileća, Trebinje, Plana, Dubrovnik ostaju na svojim mjestima u sadašnjoj jačini.

¹ Prijepis dokumenta (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 50/8-1, k. 213.

² Odluka o okupaciji demilitarizirane zone počev od 1. rujna donesena je 26. kolovoza u Zagrebu na konferenciji koja je održana u prostorijama Talijanske vojne misije. U ime talijanske vlade bili su prisutni: komandant 2. armije general Ambrosio, načelnik Komande 2. armije general de Biasio, šef Talijanske vojne misije, general Oksilo, markiz Giustiniani u svojstvu talijanskog otpravnika poslova u Hrvatskoj, a u ime hrvatske vlade: general Perčević, ministar unutrašnjih poslova Andrija Artuković, hrvatski poslanik u Rimu dr Perić, administrativni povjerenik pri Komandi 2. armije dr Karčić, državni sekretar za željeznice dr Marković i sekretar administrativnog povjerenika pri Komandi 2. armije dr Rusić. Za preuzimanje civilne vlasti određen je 7. rujna (Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda, Vojnoistorski institut, Beograd, tom. V, knj. 1, dok. br. 231; tom XIII, knj. 1, dokument od 26. kolovoza i 7. rujna 1941).

3. Posade u Kninu, Sinju, Mostaru i Nevesinju ostavljaju u posadnim mjestima onoliko snaga koliko je potrebno za osiguranje objekata u kojima se čuva vojni materijal, tj. dvostruke jačine straža. Pri ovome težiti da se oslobodi što više ljudstva za druge zadatke.

Privremene posade u Lovincu, Gračacu, L'ivnu, Ljubinju, Stolcu i Berkoviću bit će povučene.

Kada čete u označenim posadama budu izmjenjene sa četama Talijanske vojske imaju javiti svoju spremnost za odlazak. Ovo se odnosi kako na stalne tako i na privremene posade u mjestima označenim u ovoj točki.

Oružništvo i financi na svojim mjestima, a sa postaja gdje su povučeni vraćaju se na prijašnja mjesta.

4. Doknadne bojne i doknadne bitnice ostaju u svojim mjestima. Doknadne bojne u Ogulinu, Otočcu, Kninu i Mostaru imaju stalno držanje na vježbi toliko pričuvnika da mogu uspješno obavljati stražarsku i sigurnostnu službu u posadnim mjestima i bez pohodnih bojni.

5. Naše posade koje nakon toga ostaju u Kninu i u prostoru jugoistočno od Knina do crnogorske granice stoje pod zapovjedništvom Jadranske Divizije u Mostaru. Posade u Lici sjeverno od Knina (Gospić, Otočac, Ogulin, Delnice) potpadaju pod zapovjedništvo generala Lukića sa sjedištem u Karlovcu.

Zapovjedniku II talijanske vojske u Karlovcu podređeni su Zapovjednik Jadranske Divizije i Gen. Lukić. Ova potčinjenost odnosi se na operativnu upotrebu četa gen. Lukića i Jadranske Divizije, te na izobrazbu četa za operativnu upotrebu, ali se ne odnosi na stegovno pravo kažnjavanja i unutarnje zapovijedanje u okviru divizije i grupe generala Lukića. U svemu ostalom suvereno pravo Hrvatske Države ostaje neokrnjeno.

Čete Jadranske Divizije od 1. Rujna nisu više podređene generalporučniku Laxi.

General Lukić preuzima ujedno ulogu častnika za vezu Hrvatskog domobranstva kod zapovjedništva Talijanske II. Armate.

Zapovjednik Jadranske Divizije³ i general Lukić javljaju kao i do sada Vojskovođi, odnosno Glavnom Stožeru Domobranstva svakodnevno vojničko i administrativno stanje (situaciju) njihovih četa i na području.

Odnos četa našeg domobranstva prema zapovjedniku II talijanske vojske (armate) jeste odnos savezničkih vojska, pod jednim zajedničkim zapovjedništvom. Hrvatske čete na ovom prostoru nisu sastavni dio talijanske vojske, već surađuju pod zajedničkim zapovjedništvom i namjenjene su istoj svrsi.

6. Oružano Hrvatsko građanstvo (civilno pučanstvo i dvije Ustaše) ima po nalogu Poglavnika predati svoje oružje i vojničku opremu kotarskim oblastima i oružništvu. Sve ovo oružje i oprema ima se predati i sakupiti kod najbližeg vojničkog zapovjedništva i ono ostaje imovina Hrvatskog Domobranstva. Odašiljanje ovog oružja u druga skladišta zapo-

³ General Duro Izler

viedit će se kasnije. Razoružanje pučanstva ima da se provesti bezuvjetno do 7. Rujna.

Istodobno preuzima talijanska vojska obsežnu akciju za razoružanje pobunjenika.

Pošto Hrvati svoje oružje predaju i uslijed toga postaju izloženi napadajima četnika, preuzima talijanska vojska svetu dužnost da zaštiti Hrvatski narod u označenom području od svih napada pobunjenika i omogućiti ona slobodna kretanja, koje zahtjeva njihov način privrednog rada. Meljavu omogućiti bez obzira komu mlin ili vodenica pripada.

Zakašnjenje i nemar u ovom pogledu imaju se odmah javiti zapovjedništvu II. talijanske vojske u Karlovcu, da bi ista mogla preuzeti potrebno u pogledu pomoći.

7. Vojarne doknadnih bojni i bitnica u Ogulinu, Otočcu, Kninu i Mostaru ostaju na raspolaganju Hrvatskim četama za izobrazbu dolazećih novaka i pričuvnika. Vojarne i ostali vojnički objekti u ostalim posadnim mjestima mogu se u koliko nisu potrebite za Hrvatske čete — staviti na raspolaganje talijanskim četama, u kom slučaju se ima vojarna odnosno vojnički objekt (zgrada) predati talijanskim četama po našastaru (inventaru), a ove se obavezuju pismeno sve primljene objekte sa namještam u istom stanju u pogledu građanstva i čistoće povratiti.

8. Višak na streljivu, oružju i opremi uopće, te u pričuvnoj hrani (konzerve i dvopek) u označenom području imade se odpremiti u Sarajevo i Zagreb.

Obskrba naših četa ostaje brigom naših vojničkih vlasti.

9. Podređenost četa Hrvatskog Domobranstva u označenom pojasu pod zapovjedništvom II. talijanske vojske stupa na snagu 1. Rujna 1941. godine.

10. Zapoviedam svim zapoviednicima i osoblju Hrvatskog Domobranstva da imadu svima silama nastojati da odnos naše vojske prema Talijanskoj bude saveznički, prijateljski i upućujem ih na uzku i srdačnu suradnju na korist i dobro obih naroda.

Razumieva se da postoji dužnost međusobnog pozdrava i odavanja počasti, a osobito kod odlaska što se tiče pojedinaca i odjeljenja.

Ministar Hrvatskog Domobranstva
Vojskovođa i Doglavnik
Slavko Kvatemik, v. r.

Tačnost priepisa ovjerava i tvrdi:

Glavar Glavnog Stožara
General-poručnik
Marić⁴

M. P.

⁴ August

Razaslato:

Opunomoćeniku Ministra Unutrašnjih
poslova pri zapovjedniku II. Talijanske
armate u Karlovcu Dr. Andriji Kačiću

Držav. tajništvu
Odjelima I. do VIII. Min. Hrv. Dom.
Generalu Laxi i Lukiću,

Zapovjednicima svih divizija,
Vrh. nadzor, domobranstva,
Odjelima Glav. stožera,
Talijanskoj voj. misiji u Zagrebu,
Zapovjedništvu II. tal. arm. u Karlovcu
Ministarstvima vanjskih i unutar. posi.
Vojnom uredu Poglavnika,
Zapovjed. Oružništva, Mornarice i Zrakoplovstva,
Glavnom stožeru Ustaške vojnice,
Ravnatelj, za javni red i sigurnost i
Zapovjed. Ustaške nadzorne službe.

M. P.

BROJ 400

BRZOJAV GLAVARA SELA KIJEVO OD 30. KOLOVOZA 1941. OPE-
RATIVNOM ODJELJENJU GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA
DOMOBRANSTVA NDH O BORBAMA S USTANICIMA
KOD KIJEVA¹

RAVNATELJSTVU POSTA, BRZOJAVA, TELEFONA I RADIA

Iz	Broj brzojavke	Vrsta	Broj riječi	Vrijeme predaje			Službeni podaci	Vrijeme preuzeća			Podpis brz. činovnika
				dana	sata	časa 1		dana	sata	časa	
— 64 Kijevo	47	106		30	2	1	2 1 8	31	16	50	

Kijevo od četiri 5 hiljada stanovnika Hrvata opkoljeno četnicima sa svih strana uz pomoć naše vojske² hrabro se branilo trideset dana³ stop. Vaša vojska po zapovijesti napustila je položaj a zaštitu Kijevo preuzeo je saveznik stop. I pored te zaštite Kijevo se napada pušcanom vatrom već dva dana i to na oči saveznika stop. Jučer i danas neprijatelj je upao u selo i zaplenio blaga u vrijednosti četrdeset hiljada kuna stop. Ovoga časa Kijevljani vode ogorčene borbe sa neprijateljem bez ičije pomoći, stop. Moli se ostaviti hrvatsku vojničku posadu u Kijevu u protivnom Kijevo će se iseliti prema Vrliki—Sinj — glavar sela Marjanović 18 sati ?1. Vili. 1941.⁴

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva

NDH, reg. br. 31/2-16,

² Vidi dok. br. 399 i Zbornik VII, tom V, knj. 1, dok. br.

113, napomenu br. 1.

³ Vjerojatno se odnosi na jedinice Kninske doknadne bojne područja.

Jadranskog divizijskog

⁴ Datum i vrijeme prijema brzojava.

BROJ 401

IZVJEŠTAJ KRILNOG ORUŽNIČKOG ZAPOVJEDNIŠTVA OMIŠ OD
4. RUJNA 1941. VELIKOM ŽUPANU VELIKE ŽUPE CETINA O ODLA-
SKU GRUPE RODOLJUBA IZ SELA BITELIĆA 15. KOLOVOZA
U PARTIZANE¹

Nezavisna Država Hrvatska
Krilno oružničko zapovjedništvo
Taj. broj 163

Bjegtvo komunista iz
sela Biteljuča.

VELIKOM ŽUPANU VELIKE ŽUPE CETINA

Omiš, 4. rujna 1941.

Omiš

Zapovjednik oružničke postaje R'ibarić pod Taj. broj 88 od 22. kolo-
voza 1941. godine izvjestio je slijedeće:

»Dne 15. kolovoza 1941. godine, sa područja ove postaje iz sela Bite-
ljuča, općine i kotara Sinj, pobjegli su u planinu kao komunisti² slijedeća
lica i to:

- 1) Jukić BračuljAnte, glavar sela,
- 2) Jukić BračuljPetar Antin,
- 3) Jukić BračuljIvan Antin, zv. Jerkić,
- 4) Jukić BračuljMate Jurin,
- 5) Jukić BračuljPetar Matin,
- 6) Jukić Bračulj Marko Božin,
- 7) Curković Ivan pok. Mate,
- 8) Žarko Petar pok. Mate (povratio ss 21/8 t. g. u 14.20 sati)
- 9) Žarko Šimun pok. Mate,
- 10) Stojčić Dušan pok. Ivana,
- 11) Stojić Božo pok. Luke,
- 12) Jukić Mate pok. Luke,
- 13) Jukić Jure pok. Petra, zvani Rebac (povratio se 23/8 u 13 sati),
- 14) Bulović Stevan, zvani Ducak,
- 15) Žarko Mijo pok. Mate,
- 16) Ivandić Ante zvani Antić i
- 17) Danijel Vuković pok. Nikole (povratio se 21/8 t. g. u 14 sati).

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg.br. 29/4-1,
k. 220.

² Odnosi se na Sinjski NOP odred (vidi dok. br. 41).

Za gore navedenim izvršena je potjera, ali im se nije moglo ući u trag, niti sa njima stupiti u borbu, jer se nalaze u planini »Vrdovo« ili pak u planini »Vještica« odnosno »Pod Ubijem«.

Prema dobivenim podacima od lica koji se vraćaju svojim kućama, među komunistima vlada nervoza i neraspoloženje, jer su od strane svog vodstva stavljeni pod najstrožu disciplinu i nad istim se uvijek vrši po pouzdanijim komunistima potreban nadzor, kako ovi ne bi pobjegli sa planina.

U planini »Ubija« prema istoku, na bosanskoj strani, a na području oružničke postaje Vaganj nalazi se oko 50 komunista, koji su naoružani sa 2 puškomitraljeza, a ostali sa vojnim karabinima. Navodno ovi nemaju dovoljno municije. Hrane se najviše ovčjim mesom, a imaju i kruha, a odakle se kruh nabavlja nije moguće točno utvrditi.

Komunisti menjaju svako jutro mjesto bavljenja, jer oni sumnjaju da bi naše vlasti mogle doznati njihova mjesta. Oni po danu postavljaju straže na vrhove planina, koji osmatraju teren, pri čemu imaju ugovorene znakove međusobnog obavještavanja.

Glavni vođa tih komunista je neki Splitsanin, koji je bio u ratu u Španiji,³ a boravi iza Ubija i prijeti svakom članu, koji bi pokušao pobjeći, da će biti ubijen, a ako ga uhite naši oružnici, da će također biti ubijeni i zatim bačen u bezdan — jamu.

Prilaže se zapisnik komunista povratnika Jure Jukića pok. Petra!⁴

Dostavljam prednje naslovu radi znanja i daljnjeg uredovanja sa napomenom da sam oružničkoj postaji Ribarić, odnosno vodnom zapovjedniku Sinj izdao potrebne upute, kakio bi se ova komunistička banda uništila i stanje javne sigurnosti popravilo.

Zapovjednik satnik
Bošnjak, v. r.

³ Mrduljaš Paško
⁴ Redakcija ne posjeduje ovaj zapisnik.

BROJ 402

**IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE STARIGRAD OD 9. RUJNA 1941.
ZAPOVJEDNIKU 2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE O PREU-
ZIMANJU VOJNE I GRADANSKE VLASTI OD STRANE TALIJANA
NA PODRUČJU OPĆINE STARIGRAD¹**

**Oružnička postaja Starigrad
Taj. Br. 89
9. rujna 1941. god.
u Starigradu**

Vanredno izvješće.

ZAPOVJEDNIKU 2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE (J. S.)

Dana 6. rujna 1941. god. u 18 sati pozvao je u Komandu Presidia² u Starigradu potpisatog sa ustaškim tabornikom Pavičić Jurom i Ustaškim pobočnikom Vranković Feodorom Italijanski komandant Presidia tenente Zane, koji nam je saopćio, da je dobio naređenje od Italijanskog Zapovjednika II. Armije generala g. Ambrosia, da na području općine Starigrad odmah preuzme vojničku i građansku vlast, kojom prilikom nam je pročitao poznati oglas Zapovjednika pomenute armije od 7. rujna 1941. god. i istodobno nam je saopćio da ova zapovjed stupa na snagu istog dana u 24 sata i u roku od 48 sati, da moraju svi građani svoje građansko i vojničko vatreno oružje predati u Komandu Presidia u Starigradu, a u slučaju da neko nepreda, pa se to oružje premetačinom pronade ili se od drugih pouzdanih osoba utvrdi da isto posjeduje, da će odmah takove osobe biti predane italijanskom vojnom prijekom sudu, koji će izricati smrtnu presudu i koje će odmah biti izvršene strijeljanjem.

Isto ovom prilikom tenente Zane naredio je potpisa tom, da u istom roku preda svoje rezervno oružje i municiju, a da kod svakog oružnika ostane puška 60 puščanih metaka, automatski pištolj sa 25 metaka, u protivnom da će protivu potpisatog postupiti kao i sa običnim građanima. Pošto sam tenentu Zane saopćio da nemogu oružje i municiju predati dok o tome nedobijem odobrenje stariješina, to mi je isti naredio, da odmah putem brzoglasa izvjestim pretpostavljene i da mu u određenom roku predam oružje i municiju.

Putem brzoglasa o prednjem sam izvjestio vodnog oružničkog zapovjednika i po dobivenom odobrenju danas sam predao tenentu Zanu na primku 40 vojničkih pušaka, 40 noževa, 1 200 bojevih naboja Čehoslovačke izrade, 360 naboja Kragujevačke izrade, 130 Manliherovih naboja, 5 Njemačkih jajastih bomba, 1 signjalni pištolj, 48 raznobojnih signjalnih

¹Original (tipkan na pisaćem stroju u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, neregistrirano.)
²Mjesta

patrona, 117 kartonskih kutija za naboje, 20 poklopaca za puške, 2 sanduka za municiju i 2 sanduka za puške.

Među predatimi puškama bilo je 5 pušaka i 5 noževa Manliherovih M. 88, a sve ostale su puške Mauzerove M. 24 sa noževima razne veličine.

Sve ovo oružje i municija je oduzeto od naroda osim 5 pušaka koje su oružnici iz Zagreba donijeli i 360 bojnih naboja koje je potpisati sa oružjem bivših oružnika od Italijana primio prilikom primanja postaje na 29. svibnja o. g.

Radi jednoobraznosti oružja oružnicima sam bio izdao oružje bivših oružnika, a oružje donijeto iz Zagreba oduzeo i konzervirao u postajnom skladištu.

Za prenos oduzetog oružja i vojničke spreme od Starograda do Omiša tražio sam kredit od 600 kuna od Popunidbenog Zapovjedništva u Sinju sa dopisom ove postaje Taj. Br. 48 od 25. VII o. g. ali postaja do danas nije dobila nikakvog odgovora i ako sam se pozivao na zapovjednika oružničkog krila u Omišu, kojom mi je naredeno da ovaj kredit tražim, te uslijed toga ovo oružje i sprema nije predana Popunidbenom zapovjedništvu u Sinju.

Tenente Zane mi je naredio, da u buduće službu javne sigurnosti moram vršiti po njegovima upustvima i naređenjima i o nastalim novostima da ga moram izvještavati, jer da od sada on odgovara za javnu sigurnost na ovom području.

Prema saznanju od jedne pouzdane osobe 8. o. m. u 14 sati Rimski krugovalna postaja je objavila, da je ispunjen vječni san Italijana, jer da je sada Dalmacija od Ogulina do Mostara u Italijanskim rukama.

Hrvatski narod koji je učestvovao u Hrvatskom oslobodilačkom pokretu, veoma je teško primio okupaciju Dalmacije i strahuje da okupirana teritorija definitivno ne pripadne Italiji, a većina i vjeruje da je i pripala.

9. o. m. iz vrboske općine (područje ove postaje) imalo je da sa općinskim bilježnikom pode 13 domobrana na Popunidbeno Zapovjedništvo u Sinj radi dosluženja svoga roka, ali uslijed okupacije po Talijanima, nijedan se pozivu nije odazvao. Uпитani njihovi roditelji zašto se pozivu nijesu odazvali izjavili su, da su svi od kuće otišli rano u jutro 9. o. m. sa namjerom i izjavom, da idu u vojsku i da neznadu gdje se sada nalaze.

Tenente Zane vrlo oprezno i taktično postupao sa narodom i očigledno je da nastoji svim silama, da pridobije široke simpatije naroda za Italiju.

Jugo-nacionalisti, koji su neprijateljski raspoloženi prema Hrvatima i svemu što je Hrvatsko, veoma su rado primili okupaciju Dalmacije i rado se udvaraju tenentu Zanu i italijanskim vojnicima. Isti optužuju izvjesne Ustaške omladince, da nijesu predali svoje samokrese i da su neprijateljski raspoloženi prema Italiji. Tenente Zane je iste po ovome ispitivao a i potpisatom je naredio, da ih ponovno ispita i savjetuje, da predadu samokrese i kako znam Italijanski govoriti uvjerio sam ga da nemaju samokrese i da je to sve akt obične denucijaže, koja proizlazi iz osвете i lične mržnje.

U udvorivanju i denuncijazi prednjači Petar Politeo iz Starigrada, agent Jadranske plovidbe. Kad prikupim dovoljno stvarnih dokaza dostavit ću izvješće kotarskoj oblasti u Hvaru.

Komunisti se drže strogo rezervirano i sada se neprimećuje nikakova njihova akcija.

Tenente Zane mi je naknadno tražio, kao i od razdjela financi jalne straže u Starigradu iskaz oružnika i iskaz oružja i municije, koje se nalazi na rukovanju kod oružnika, te sam, kao i zapovjednik razdjela financi jalne straže udovoljio. Potpisati za oružnike, a starešina razdjela za tince.

Općinsku vlast i poštu Italij ani nisu zauzeli.

Vrboška općina podpada pod Komandu Presidia u Jels-i.

Pojačanje talijanskoj vojsci na području ove postaje nije dolazilo.

Na području ove postaje ima italdjanskih vojnika samo u Starigradu i to, 43 vojnika i dočasnika sa jednim tenentom, čije je prezime Zane.

Prema naprijed navedenim vojnim neposlušnicima, kao i prema samom narodu potrebno je veoma oprezno i taktičko postupiti, jer tenente Zane je sklon praviti razne intervencije u cilju sticanja simpatije od naroda prema njemu i Italiji.

Oružnici vrše svoju redovnu dužnost.

Zapovjednik, narednik

Mato Randić, s. r.

Dostavljeno:

Zapovjedniku 2. Hrvatske oružničke pukovnije, krilnom oružničkom zapovjed. Omiš. vel. Zupi Cetina, kotarskoj oblasti Hvar i koncept vod. oruž. zapovjedništvu Hvar.

Oružnička postaja Starigrad
K. Taj. Br. 89
9. rujna 1941. god.
Starigrad

VODNOM ORUŽNICKOM ZAPOVJEDNIŠTVU HVAR — S molbom na uvidaj i nadležnost.

13. IX 1941.

Zapovjednik, narednik:
Mato Randić, s. r.

BROJ 403

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIKA DRUGE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
U KNINU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U DALMACIJI
U VREMENU OD 31. SRPNJA DO 9. RUJNA 1941. GODINE¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 321/J. S.

Izvještajna služba,
izvješće za posljed-
njih 10 dana.

ZAPOVJEDNIŠTVU 4. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE

Knin, 9. rujna 1941.

Sarajevo

Prema privremenom Uputu za organizaciju i rad izvještajne službe
i Zapovijedi Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Taj. Br. 320/J. S. od 31.
srpnja 1941. podnosim slijedeće izvješće za posljednjih 10 dana.

I. OPĆA UNUTARNJA SITUACIJA

1) **Raspoloženje naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike i događaje.**

Raspoloženje velikog djela hrvatskog naroda prema Državi i Poglavniku je vrlo dobro. Izuzetak od ovoga čine pojedinci, koji su ili filokomunisti ili veliki jugosloveni, ali se njihov uticaj i ne osjeća. Među Hrvatima je veliku zabunu i potištenost proizvela vojnička okupacija ovih krajeva od strane Italije. Pod utiscima strane promičbe koja se podržava i širi najviše preko neprijatelja hrvatskog naroda u narodu vlada uvjerenje da je vojnička okupacija ovih krajeva tek prvi korak preuzimanju civilne vlasti i konačnom pripojenju svih ovih krajeva Italiji. Izvor ove promičbe je izgleda u Splitu gdje je na okupu veliki broj izbjeglih Židova, Jugoslovena i komunista. Ovu promičbu vrše u velikoj mjeri i pravoslavlci jer im to ide u prilog pošto smatraju da bi pod talijanskim vlastima bili zaštićeni kako u ličnoj tako i u imovinskoj sigurnosti. Uslijed ovoga kod hrvatskog djela naroda opaža se opća potištenost i strah. Ovaj strah i potištenost kod naroda učvršćuje činjenica što je željeznička pruga Knin—Gračac već preko mjesec dana u prekidu i što je to pogodilo

k. 145.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/3-1,

narod vrlo osjetljivo u ekonomskom pogledu. Međutim narod vidi i zna da je pruga već preko 15 dana opravljena, a saobraćaj se ne uspostavlja, te se to tumači kao namjera Talijana da se narod još više ekonomski upropasti i onesposobi za ma kakovu borbu, te se ovo kod naroda smatra kao siguran znak konačnog zaposjedanja ovih krajeva po Talijanima.

Osobito je teško kod naroda odjeknula vijest da se i naša vojska mora povući sa teritorije zauzete od Talijana. Veliki broj talijanske vojske u svim mjestima i stalno novo pridolaženje izaziva još veći strah i potištenost. Ovo stanje pogoršano je još i time što je cijeli hrvatski živalj oko Knina morao pred akcijom četnika napustiti svoje domove i povući se u Knin i to upravo u času kad je trebalo sabirati poljske plodove i pripremati se za zimu. Ljetina je za 80% upropašćena i narod sa strahom gleda u budućnost. U Kninu je bilo i do 2000 izbjeglica sa okolnih sela, koji se sada postepeno vraćaju kućama gdje često nailaze na samu pustoš.

Vjerojatno je da se i od strane Talijana vrši makar i od neodgovornih elemenata izvjesna propaganda u smislu konačnog zaposjedanja ovih krajeva od Talijana

Srpski živalj u cjelosti je veliki protivnik sadanjeg stanja i poretka u N. D. H. Nema nikakove razlike u mišljenju onih koji su u četnicima i onih koji su kod kuće. Ovo neraspoloženje je u posljednje vrijeme još pojačano, jer se veliki broj izbjeglica vraća u Knin i okolinu gdje nailazi na potpuno opustošene domove i saznanja za svoje nestale i sve to pojačava njihovo neraspoloženje prema N. D. H. U javnosti ovo ne pokazuju i drže se posve povučeno. Opaža se da pravoslavci uživaju za sada izvjesnu naklonost talijanskih vlasti.

Koncentracioni logori u koliko ih je bilo na ovom području su likvidirani intervencijom talijanskih vlasti.

2) Četnička akcija i preduzete protimjere:

Cijeli pravoslavni živalj sjeverno od Knina i neka sela istočno i južno od Knina nalaze se u četnicima. Izuzetak su samo pravoslavna sela na Kosovu, koja još nisu otvoreno istupila, ali na sve načine pomažu akciju četnika.

Glavni rad četnika sastoji se u tome što su oni potpuno opkolili Knin na udaljenosti negdje ne više od 1 km. Svaki saobraćaj sa Kninom i iz Knina nemogućan je bez njihove kontrole. Na svima izlazima i putevima imaju četnici svoje straže. Donos na pijacu životnih namirnica potpuno su onemogućili. Radi toga i vlada u gradu opća nestašica svih životnih namirnica što građane i izbjeglice vrlo teško pogada. Česti su slučajevi odvođenja pojedinih lica Hrvata od strane četnika koja se malo udalje iz grada. Ove straže onemogućavaju dolazak radnika iz obližnjih sela, a vrše teror nad onima pravoslavicima iz sela, koji bi htjeli što u grad pronijeti ili ići na rad.

Talijani se posve slobodno kreću u svim pravcima i njima se ne čine nikakove smetnje. Oni u obližnjim selima gdje su ustanovljeni izvjesni dani koji su kao pazarni kupuju sve što im treba jeftino.

Zaklana stoka gotovo se svakodnevno izvozi u Split i Šibenik, kao i ostala mjesta gdje ima talijanske vojske, a u gradu je nemoguće često po više dana dobiti uopće mesa i to po cijeni od 60—70 kuna kg.

Talijani se odnose prema četnicima posve pomirljivo i nadaju se da će se sada poslije izdatog proglasa narodu ovo pitanje za nekoliko dana riješiti. Proglas je izdat 7. ov. mjes. i u njemu se narod poziva da se vrati kućama, da odloži oružje i da će svakom biti zajamčena sigurnost.

Rezultat izdatog proglasa nije se do ovoga časa mogao utvrditi jer je prökratko vrijeme. Opće je mišljenje, da će se 80% pravoslavnog življa vratiti kućama, a samo oni mladi i koji imaju kakovo djelo na duši će ostati u šumi kao neka naoružana - rezerva i zaštita onih koji će se vratiti kućama i predati oružje. Vjeruje se da će se oružja vrlo malo predati, nego da će ga četnici posakrivati u planinama, kako bi ga u slučaju potrebe opet imali.

Hrvati slabo vjeruju da će ih Talijani moći potpuno zaštititi pred četnicima i pred onim koji se vrata kućama. Ovaj se strah pojavljuje najviše kod onih čije su kuće usamljene ili se nalaze u pravoslavnom selu.

Oružničke postaje koje su u početku pobune povučene nisu još uspostavljene i tako je cijeli taj kraj bez ikakove kontrole i naše vlasti. Očekuje se da će se kroz neko vrijeme postaje moći uspostaviti u zajednici sa Talijanima.

Svaka protumjera protiv četnika i njihova rada onemogućeno je od strane Talijana, a niti je do sada bilo dovoljno snage da bi se mogla preduzeti.

Jevreja ima vrlo malo na reonu i njihovo je raspoloženje kao i kod pravoslavaca. Svi oni vjeruju u pobjedu Engleske i Rusije i čekaju čas osvete.

Od posljednjeg izvještaja do sada desili su se ovi slučajevi:

25. VIII 1941. satnija domobrana koja je bila u Berkoviću, kotara Stolac povukla se je prema Nevesinju. Sa ovom satnijom od oko 200 domobrana povukli su se i oružnici postaje Berković te izvjestan broj građana muslimana. Odmah po izlasku iz Berkovića napadnuti su po četnicima i prisiljeni na predaju. Četnici su domobrane razoružali i pustili prema Nevesinju, a građane muslimane su pobili. Također su strijeljah 5 uhvaćenih oružnika. Jedna satnija iz Nevesinja kasnije je ponova zauzela Berković. Oružnička postaja je uspostatljena ponovo.

28. VIII 1941. održana je liturgija u pravoslavnoj crkvi u Kninu poslije 3 mjeseca. Liturgiju su držali dva popa koji su u Knin stigli iz izbjeglištva autom u pratnji talijanskih častnika. Službi u crkvi su prisustvovali i 2 talijanska častnika.

U vrijeme 23—24. VIII. 1941. na više mjesta oko Knina istaknute su od strane četnika talijanske zastave i to na uzvisitijim mjestima. Zastave tu istaknute po nagovoru Talijana koji su ih i dali.

1. IX. 1941. na granici reona postaja Kiseljak i Hadžići sukobila se jedna oružnička patrola pojačana ustašama sa 10 četnika i u borbi su

2 naoružana četnika ubijena, a ostali su se razbjegli u šume. Potraga se vodi.

1. IX. 1941. u blizini D. Vakufa napali su četnici putnički vlak. Uz borbu su se četnici povukli prema Janju. Žrtava sa naše strane nije bilo.

3. IX. 1941. 5 žena porodice Šimić iz sela Golubića otišle su iz Knina, gdje su bile kao izbjeglice svojim kućama u Golubić. Četnici su ih uhvatili i zatvorili, ali su ih poslije 2 dana pustili na intervenciju Talijana.

7—9. četnici su uhvatili Franu Simića gostioničara iz Knina u Vrbniku, selu u neposrednoj blizini Knina. Šimić je bio pošao u Šibenik da kupi vino. Kod sebe je imao oko 60.000 kuna. Do sada se ne zna što je sa njim.

Kako se vidi akcija četnika je vrlo ograničena osim slučaja kod Berkovića. Ulaskom Talijana u ove krajeve prestala je i aktivnost četnika i po svemu sudeći ona će na području zaposjednutom od Talijana prestati posve za koji dan. Talijani su u stalnom dodiru sa predstavnicima četnika, ali o čemu se vode pregovori nije se moglo do sada utvrditi. Hrvati vrlo sumnjivo i s nepovjerenjem prate i suviše pomirljivu akciju Talijana prema četnicima i strepi pred budućnošću.

3) O komunistima:

Akcija komunista koja je nedavno bila uzela zamaha gdje su oružane skupine komunista najviše iz okoline Splita i Šibenika stupile u borbu što je iznjeto u prošlom izvješću energičnom akcijom naših snaga i Talijana presječena je i ugušena.² Do otvorene borbe sa komunistima ponovno nije dolazilo i ako i sada imaju pojedine manje skupine raspršenih komunista koje lutaju po planinama u težnji da se prebace u reon Drvara i priključe tamošnjim komunistima i četnicima.

Stupanjem komunista u otvorenu borbu onemogućeno je da se otkriju njihove organizacije i jataci, kao i da se bolje upoznaju sva lica koja su dosada prikriveno bili komunisti ili ove pomagali. Istaknutiji su pohapšeni, a nad ostalim se vodi strogi nadzor. Na taj način je komunistima vrlo otežano snabdjevanje i prikupljanje vijesti o kretanju naših i talijanskih snaga.

Cijela akcija komunista vodena je iz Splita i Šibenika.

26. VIII. 1941. državni sud N.D.H. u Sinju osudio je na smrt 24 u borbi uhvaćena komunista i presuda je izvršena strijeljanjem.³ Veći broj komunista zadržan je u zatvoru zbog mjera javne sigurnosti.

Komunista i fiokomunista ima dosta osobito u većim mjestima oko Makarske i Omiša. Svi su oni uvjereni u konačnu pobjedu Rusije i Engleske, a preko toga i u konačnu pobjedu komunizma.

23. VIII 1941. rasturani su u okolici Vrlike i Kijeva komunistički letci. U jednom letku koji je umnožen na pisačem stroju i počinje sa

² Vidi dok. br. 395.

³ Odnosi se na borbe Splitskog i Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 396 i 397).

»Drugovi Hrvati«, a završava »Centralni komitet komunističke partije Hrvatske« poziva se, da se Hrvati ujedine i vode borbu protiv plaćenika i kapitalističkih ugnjetača, te da ne slušaju Hitlera, Musolinija, Poglavnika, Budaka, Kvaternika i druge.

U drugom letku koji je takode pisan na pisačem stroju pod naslovom »Drugovi na frontu i u pozadini, narode Srpski i Hrvatski« a završava »Stab Gerilskih odreda za Srb i okolinu«, na pogrđan način napadaju se ustaše i sam Poglavnik, zatim napada se Italija i fašizam.

U trećem letku koji nosi naslov »Proleterii svih zemalja ujedinite se, Hrvatski i Srpski narode Knina i okoline« a završava se »Komunistička partija Hrvatske« — akcioni odbor« i takoder pisan na pisačem stroju i umnožen. U ovom letku napadaju se Ustaše koji su na stotine lica poklali, a napada se i sam Poglavnik.

18. kolovoza 1941. više sela Makra, na mjestu zv. Martinov grob, kotara Makarska, ispod same litice visoke oko 50 metara, naden je les Luke Bakić, obučara iz Makarske, u potpuno raspalom stanju. — Istragom je ustanovljeno, da je po srijedi nesretni slučaj. — Bakić je bio poznati komunist, koji je oko 1. kolovoza ov. g. pobjegao od kuće u namjeri da pobjegne u Split.

15. VIII 1941. iz sela Ribarića, kotar Sinj pobjeglo je u planinu 17 seljaka komunista⁴ od kojih su se 3 vratila svojim kućama. Od ovih je 13 Hrvata, a 4 pravoslavca. Oni su se nalazili u planini Ubija gdje ih je bilo oko 50. Naoružani su i imaju 2 puškomitraljeza. Voda im je Vice Buljan iz Splita i još jedan kojemu se nezna ime, a učestvovao je u Španjolskom ratu.⁵ oni su se vjerovatno prebacili u okolinu Drvara.

2. IX. 1941. ophodnja postaje Domanović pronašla je u selu Opličići kotar Stolac istaknutu na jednom jablancu crvenu zastavu. Pritvoreno je 12 lica pravoslavaca pod sumnjom da su imali veze sa ovim djelom. Zastava je skinuta, a krivci predati vlasti.

4) O akciji, radu i kretanju sumnjivih osoba, tudinskih neprijateljskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata.

Kako je u uvodu rečeno na području kotara Kninskog i prema Lici i Drvaru četnici se nesmetano kreću, pričaju da Rusi pobjeđuju, pa čak da su došli i u Hrvatsku, a narod jer nema veze sa vlastima to vjeruje. Komunisti čine to isto. Prisutnost stranih agenata nije primjećeno.

5) O stranoj propagandi u narodu.

Putem krugovalnika neprijateljskih stanica šire se najrazličitije vijesti u cilju prikazivanja nekih Ruskih pobjeda nad Njemcima i uspostavljenju Jugoslavije poslije rata.

⁴ Odnosi se na partizane Sinjskog NOP odreda.

⁵ Komesar Sinjskog NOP odreda bio je Marković Stjepan-Stevo, a komandir Mrduljaš Paško, španjski borac (vidi dok. br. 41).

Mnogo lica iz Šibenika, Kaštela, Trogira i Splita a gdje se nalazi i veći broj izbjeglica, Židova i grčkoistočnjaka koja su naklonjena Italiji šire svakodnevno vijesti kako će ovi krajevi koje je sada vojnički preuzela Italija biti konačno pripojeni Italiji. Ove vijesti vrlo se brzo šire, te narod sa strahom gleda u budućnost i velikim nepovjerenjem u svaki rad Talijana. Tamo se ubjedljivo govori da Hrvatska više ne postoji, da je Poglavnik ubijen ili pobjegao, pa su neki putnici iznenađeni kad dođu na naše područje i vide da još postoje naše vlasti.

6) O prilikama prehrejne i prometa.

Prehrambene prilike u cijelom području Knina su vrlo teške. Pošto je nemogućan svaki dovoz ma čega u Knin više od mjesec dana to se u varoši nemože uopće dobiti ništa osim malo zelja. Masti, ulja, šećera, riže, brašna, sapuna, soli, drva i ostalo u opće nema. Meso je kad ga ima po 60—70 kuna kg. Narod je u vrlo teškom položaju. Ako u pravcu Gračaca ne proradi za normalni saobraćaj prilike će biti očajne. U Mostar je došlo nekoliko vagona brašna za Knin, ali radi slabe organizacije oko prevoza i nedostatka prevoznih sredstava ovaj rad ide vrlo sporo. Postoji istina prehrambeni odbor, ali je od njega dosta slaba korist i njegov dosadašnji rad i preduzimljivost ne ulijeva nikakvo povjerenje narodu.

Ljetina je i ako je bila dosta dobra propala i veliki broj izbjeglica ostao je bez sredstava za život zimus.

Rekvirirani automobili koji bi služili za prenos hrane iz Mostara neracionalnom upotrebom od ranijih ustaških vlasti su upropašćeni i slabo sposobni za veći put. Za njihovu opravku niko se ne stara. Pored toga nafte i benzina uopće nema.

Narod neće da prodaje namirnice za novac nego traži zamjenu u stvarima koje njemu trebaju. U sve ovo veliku je pometnju unijelo i naglo povlačenje dinara od 100 i 50 dinara i to upravo u času kad uslijed prekida saobraćaja nisu dolazile novine i svijet nije pravovremeno o tome obaviješten. Liferanti mesa za Talijane uzimaju od naroda dinare, koji nije mogao zamjeniti za kune i sa tim novcem kupuju stoku po selima, koja su u vlasti četnika, jer četnici kune neće da primaju.

Ako se za koji dan ne onemogući snabdijevanje Knina i okolice vlakom imaće presudnih posljedica.

Prehrambene prilike na reonima ostalih krila bolje su, ali i tamo samo po varošima, dok sela ostaju isto bez najpotrebnijih namirnica.

Na raspoloženje naroda utječe negativno i to što trgovci dižu cijene robi po volji, a maksimiranje cijena imalo bi za posljedicu da se u opće nebi dobilo radi oskudnog i teškog dovoza.

7) O odnosima vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima:

Odnosi sa savezničkom talijanskom vojskom su sada mnogo bolji nego prije. Na svakom koraku opaža se ta promjena i Talijani se po-

kazuju vrlo susretljivi u svemu. Naročito su dobri odnosi oružništva sa Talijanima.

Bilo je izvjesnih nesuglasica sa Talijanima Lako na pr. 25. kolovoza 1941. istaknut je na zgradi osnovne škole u Sumartinu, kotar Brač, od strane ustaškog rojnika oglas slijedeće sadržine: »Od strane ovog ustaškog roja zabranjuje se djevojkama-ženskinjama zajedničko kupanje sa vojnicima na mjestu zvanom »Za Kopita« kraj Sumartina, a koja bi se u ovu zabranu ogriješila biće pozvana na odgovornost i za kaznu biće joj odrezana kos«.»⁵ Zapovjednik talijanske vojske u Selcima je naredio da se ova tabla sa škole skine i da će ovo fotografirati i dostaviti svojim višim starešinama.

26. kolovoza ove god. seljak Politeo Vlado iz Novisela,⁷ kotar Supetar, vraćao se oko 22 sata na svome magarcu kući. Usput je sreo jednog talijanskog vojnika naoružanog ali u pripitom stanju, koji mu je nešto govorio i bezrazložno ga počeo napadati, ali pošto on ne razumije talijanski jezik, da je mislio da će ga tući i tako se sa magarca skinuo, vojnik u tom momentu opalio je iz svoje puške jedan naboj u vis, koji da mu je prošao mimo glave, i potom mu naredio da ide ispred njega nazad u Povije, držeći pušku stalno u stavu »-sprem« i tek kada su došli do parobroda, pustio ga da se može vratiti svojoj kući.

Ovo nije doprinijelo promjeni ovoga stanja.

II. STANJE U VOJSCI

1) Moral i disciplina kod oružnika nisu još na željenoj visini. Moral je najviše poljuljan u času preokreta kada su mnogi oružnici stradali ni krivi ni dužni. Mnogima je propalo sve što su imali. U vremenu rasula bili su oružnici prepušteni duže vremena sami sebi i to sada dolazi do izražaja. U nedavnom ustanku četnika ponovno su mnogi izgubili sve što su imali, a to štetno utječe na njihovo raspoloženje. Disciplina je prosječno dobra.

Kod pomoćnih oružnika domobrana opaža se nemir i nezadovoljstvo ier već više mjeseci služe i pitanje njihova odpusta nije rješeno. Rad po tome je u toku. Neki domobrani u pričuvu bili su pozivani za vrijeme bivše Jugoslavije 4—6 puta na vježbu, pa im sada teško pada ovo služenje u vojsci, jer su im domovi i porodice prepušteni sami sebi. Pogibija 23 domobrana u nedavnim borbama sa četnicima također je negativno djelovala.

15. kolovoza 1941. oko 15 sati stožerni narednik 15 pješadijske pukovnije Setina Alojz (Slovenac) udaljio se je biciklom iz Knina u pravcu sela Kovačića, koje je udaljeno od Knina 6 km. Pretpostavljalo se, da su ga na putu predusreli i zarobili četnici. Našom intervencijom uputile

* Odmah nakon okupacije Skojevci, napredni omladinci i drugi aktivisti NOP-a, rezali su kosu ženama, koje su išle s Talijanima i ustašama, te ih tako žigosali i kažnjavali. Ustaški zastupnici u selima na otoku Braču su samo zastrašivali žene ovom mjerom, ali nije poznato da su je provodili.
⁷ Novo Selo.

su talijanske vlasti četnicima zahtjev, da se stožerni narednik Šetina pusti u svoju jedinicu. Poslije 2 dana četnici su poslali odgovor talijanskoj vlasti u Knin i priložili vlastoručno pismo stožernog narednika Šetina u kome isti navodi, da nije zarobljen već se dragovoljno priključio četnicima. Provjeru kod izvjesnih seljaka pravoslavaca primljena su ista obavještenja, na ime, da se je stožerni narednik Šetina Alojz dragovoljno priključio četnicima.

Po izjavi njegovih starešina i dočasnika koji ga bliže poznaju, te obzirom da je oženjen i otac jednog djeteta koji od svojih beriva izdržava obitelj u Šibeniku, a u glavnom ostavio je sve svoje stvari u Kninu, otpada sumnja da se je namjerno priključio četnicima već je stvarno zarobljen. Njegovo vlastoručno pismo smatra se da su četnici iznudili.

Na moral oružnika utječe štetno i velika skupoća i nestašica namirnica, kao i to što većina ženjenih živi odvojeno od svoje porodice, koje su mnogi u krajevima koji su pripali Italiji. Sa početkom školske godine pojavljuje se kod ženjenih oružnika briga za školovanje djece u srednjim školama, kao i obskrba te djece.

Smještajne prilike osobito u krilu Knin su vrlo loše. I ako je popravku ovoga stanja preduzeto sve što se moglo pitanje je ostalo nerješeno. Mnogi oružnici nemaju ni po jedno čebe, nemaju plahta, slamarica, kreveta, a mnogi imaju i vrlo slabo odijelo. Sve ovo štetno utječe na moral i duh oružnika. Također i pitanje njihova prijema i očekivanje rasporeda zadaje im dosta brige. O ovome je zasebno izvješteno.

2) Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja:

Nije bilo.

3) Uticaj strane izvještajne službe i neprijateljske propagande:

Nije primjećeno osim kako je naprijed navedeno.

4) Bještva iz oružništva:

Bještva iz vojske osim navedenog slučaja nije bilo.

5) Ponašanje častnika, dočasnika i momčadi vejn vojarne i kruga:

Propisno, Razvodnik sa postaje Srinjine Delić Franjo otišao je u Split bez dozvole gdje je lumpovao i gdje je pri hapšenju od strane Talijana kcd njega nađeno 13.000 dinara. Predpostavlja se da je ovaj novac bio namjenjen švercu. Istraga će odmah predložiti za otpust iz službe kad se utvrdi pravo stanje.

Najviše nereda po postajama stvaraju legionari koji su došli iz Njemačke potpuno razuzdani i nepokorni. Preduzete su energične mjere da se nevaljalci uklone iz oružništva.

Kod vojnika u Kninu primjećuje se nezadovoljstvo radi slabih smještajnih prilika, pošto su Talijani sve vojarne zaposjeli.

III. VANJSKA SITUACIJA

1) Nisu se mogli prikupiti nikakvi podaci. Zna se da narod u krajevima pripojenih Italiji također trpi od nestašice životnih namirnica, a osobito svijet po otocima.

2) O stranim vojnim bjeguncima.

Nije bilo slučajeva.

3) O nedozvoljenim prelazima na granici, švercu i tome slično:

Pošto je pokretom talijanske vojske onemogućena našim organima kontrola granice to se nema podataka o tome. Osjeća se da se šverc u velike razmahao, ali je nemoguće suzbijati, radi ograničenja kretanja oružnicima i ostalim organima.

4) Odnosi sa pograničnim vlastima susjednih država

Dobri su i incidenta nije bilo.

IV. OBICI ZAKLJUČAK

Politička situacija je prilično nejasna. Stanje javne sigurnosti vrlo slabo u kotaru Kninskom inače je dobro.

Primjećuje se, da je obavještajna služba kod Talijana vrlo dobro razvijena i organizovana.

M. P. Zapovjednik pukovnik:
Boić, s.r.

Dostavljeno: Vrhovnom oruž. zapovjedništvu; Zapovjedn. Jadranskog i Bosanskog divizijskog područja; Zapovjedn. 1, 3 i 4. oružn. pukovnije i svim krilnim oružn. zapovjed. ove pukovnije.

BROJ 404

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 10. RUJNA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O POSJETU GUVERNERA
DALMACIJE BASTIANINIA SPLITU I OMIŠU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
U O M I Š U
Pov. broj: 368/41

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Kako je poznato tom Ministarstvu izražena je želja sa strane Namjesnika za Dalmaciju g. Bastianinia, da ga posjetim prilikom njegova dolaska u Split 6. rujna t. g. Ja sam se tome pozivu odzvao i posjetio ga u ime svoje u dva navrata.

Dana 7. rujna priredio je Namjesnik g. Bastianini zakusku u Splitu u hotelu Ambasadoru² na koju sam bio lično pozvat kao i podžupan, tajnik i Domobranski satnik pri ovoj župi g. Celegin.

Ovoj zakusci nisam lično prisustovao, nego sam u ime svoje poslao kao delegaciju gore imenovane.

To sam učinio s razloga, što su na tu zakusku bili pozvani neki bivši ministri, banovi i predstavnici političkih stranaka bivših jugoslavenskih režima.

Podžupan g. Stanojević pri upoznavanju sa Namjesnikom pozdravio je istoga u ime Velikog Župana izjavivši, da se Veliki Župan smatra osobito počašćenim radi upućenog mu poziva, ali da lično nije mogao prisustvovati radi poslova u Župi, te da srdačnim veseljem očekuje Namjesnikov posjet u svome sjedištu. Namjesnik je srdačno zahvalio, pokazavši veliko raspoloženje, te je izjavio da se smatra osobito sretnim, da će se moći lično upoznati sa g. Velikim Županom. Nakon toga Namjesnik se je zadržao u dužem i živom razgovoru sa podžupanom i ostalim članovima delegacije tretirajući razna pitanja, kao asanaciju, javne radove i slično.

Poslije završenog razgovora Namjesnik se je upoznao sa drugim uzvanicima i po prilici nakon pola sata ponovo je došao našoj delegaciji i dugo se zadržao u živom i srdačnom razgovoru interesirajući se za opće prilike u našim krajevima.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 6/1-2, k. 235.

² Vidi dok. br. 47.

Pokazana pažnja sa strane Namjesnika našoj delegaciji i njegovo dugo dvokratno zadržavanje sa istom bilo je od svih prisutnih zapaženo i vrlo živo komentirano.

Nakon Namjesnikova odlaska sa zakuske i naša delegacija udaljila se je nakon oproštaja sa Prefektom i talijanskim odličnicima.

Sutradan, tj. dne 8. rujna t. g. po prethodno izraženoj želji sa strane Namjesnika posjetio sam istoga u pratnji podžupana g. Stanojevića i satnika g. Celegina.

Namjesnik me je primio na jahti vrlo srdačno i poveo me u salon odavši mi prije toga sve vojničke počasti. U razgovoru smo se zadržali puna dva sata.

Razgovor je tekao u vrlo srdačnom tonu, a tretirala su se razna pitanja, koja interesiraju naše dvije zemlje, te smo se Namjesnik g. Baslianini i ja sporazumjeli, da u svemu prijateljski surađujemo na bazi ličnog prijateljstva i neposrednog sporazumijevanja.

Detaljni tok razgovora saopćit ću Poglavniku lično kao i Ministru.

Pošto sam na vrijeme obavješten o namjeravanoj posjeti Namjesnika meni lično, upriličio sam svečani doček i poduzeo sve potrebno, da isti što bolje uspije.

Grad je sav bio iskićen hrvatskim i savezničkim zastavama. Dočeku je prisustvovalo sve mjesno činovništvo sa glavarima ureda, školska djeca sa hrvatskim zastavicama te ostalo građanstvo.

Namjesnik je došao u Omiš sa svojom jahtom u 10 sati prije podne, i nakon što se je iskrao pozdravio sam ga govorom čiji sadržaj glasi:

» E k s e l e n c i j o !

Neobično sam sretan da Vas kao predstavnik Nezavisne Države Hrvatske mogu od srca pozdraviti i izraziti Vam toplu želju da Vaš današnji boravak među nama bude što ugodniji i prožet najsrdačnijim prijateljstvom.

Vaš prvi posjet tlu Nezavisne Države Hrvatske neka bude zalog najuže saradnje naših dviju Savezničkih i prijateljskih zemalja, jer to su najviše intencije Duce-a i Poglavnika, a ja sam duboko uvjeren da ćemo zajedničkom i iskrenom saradnjom te intencije ostvariti.

Ekselencijo !

Ovaj Vaš posjet ima povjesni značaj i uvjeren sam da će imati odlučne posljedice za sreću i budućnost naših dvaju prijateljskih naroda.

Upućujući Vam ovaj pozdrav, ujedno pozdravljam i Vašu odličnu pratnju.

Živjeli!

Živio Car i Kralj Emanuel!

Živio Duce!

Živio Poglavnik!«

Namjesnik je vrlo srdačno zahvalio, nakon čega sam mu predstavio predstavnike vlasti i ustanova.

Zatim smo u mimohodu praćeni od Namjesnikove i moje pratnje prošli pored jedne čete talijanskih vojnika i talijanske vojne glazbe, koje su nam odale vojničke počasti. U živom razgovoru prošli smo zatim gradom i pregledali njegove znamenitosti.

U 10 i 30 sati krenuli smo prema programu samovozima prema Zadvarju, gdje smo pregledali slapove Gubavice, električna postrojenja i električnu centralu u Kraljevcu.

Namjesnik je sa osobitom pažnjom sve navedeno pregledao diveći se koliko tehničari ljudi toliko i ljepotama prirode. Pri svemu ovome tretirana su razna pitanja opće naravi a naročito o izgradnji turističke ceste uz obalu sve do Albanije, moleći mene da bi za ovo pitanje zainteresirao Poglavnika kao što je i Namjesnik sa svoje strane zainteresirao Duce-a.

Poslije izleta vratili smo se u Omiš na ručak, koji je protekao u vrlo srdačnom i živom razgovoru svih uzvanika, kojih je bilo oko 30 i to 20 Talijana iz pratnje Namjesnikove kao i 10 naših predstavnika.

Namjesnik je meni izkazao u više navrata veliko zadovoljstvo za odlični prijem, te me je zamolio, da ga čim prije posjetim u Zadru, što sam mu i obećao.

Nakon srdačnog oproštaja Namjesnik mi je iz Splita uputio brzojavku sljedećeg sadržaja:

»Duboko zahvalan za vrlo lijepi i zanimljivi dan proveden u Vašem društvu, srdačno Vam zahvaljujem za ljubazno gostoprimstvo, sretan ako budem mogao brzo uzvratiti Vam u Zadru ljubaznost pokazanu prema meni. Sa prijateljskim pozdravom ostajem Vaš

Bastianini«

na koji sam ja odgovorio istim putem kako slijedi:

»Sretan sam što sam imao priliku da se s Vama upoznam i nazovem Vašim prijateljem, iskreno i srdačno zahvaljujem na toplim izrazima simpatija kao i na ljubaznom pozivu. Neka ovaj naš prvi sastanak bude trajni zalag vječne saradnje naših dvaju prijateljskih naroda.

Uz najprijateljskiji poadržav

Vaš

Luetić«

Ističem kao važno, da su ovi međusobni posjeti porazno djelovali u krugovima naših protivnika u Splitu.

Napominjem da Obćeg-upravnog Povjerenika g. Dr. Karčića o ovome nisam obavijestio.

Omiš, 10. rujna 1941.

M. P.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Ministarstvo vanjski poslova
Br. T. 407 Prim. 18/IX

BROJ 405

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE U KNINU
OD 16. RUJNA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST
NDH O MINIRANJU MOSTA PREKO POTOKA DUBOKO NA CESTI
DUBROVNIK—HERCEG-NOVI¹

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Broj 1475/J. S.

Most preko potoka
Duboko oštećen.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N.D. H.

Knin, 16. rujna 1941.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Cavtat, brzojavom Br. 607 od 14.
rujna o. g. izvještava:

»14. rujna o. g. oko 2 sata, po nepoznatom počinitelju postavljen je
eksploziv na jednu rupu svodnog zida kamenog mosta preko potoka Du-
boko, na putu Dubrovnik—Hercegnovi na kim. 565. Eksplozivom je ošte-
ćen gornji dio puta na mostu, dočim sam svod nije porušen.

Opravka se može izvršiti i saobraćaj uspostaviti za jedan do dva
dana.

Za počiniteljem se traga.

Izvištena je Vel. Župa u Dubrovniku; Zapovijed, vojne krajine u
Bileću i kotarska oblast.«

Dostavlja se prednje na znanje.

Zapovjednik pukovnik:
Boić, s. r.

Razaslato: Vrhovnom oružn.
zapovjed. i Ravnatelj, za
jav. red i sigurn. N. D. H.

k. 152. Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 14/10-1.

BROJ 406

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 26. BUJNA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O RANJAVANJU
SPLITSKOG FAŠISTE ZVONKA PETRAELLA I O DEMONSTRACI-
JAMA UČENIKA I UČENICA SREDNJIH ŠKOLA U SPLITU

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Pov. br. 454/41.
Predmet: Incidenti u Splitu.

Omiš, 26. IX1941.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Z a g r e b

1) Večeri, dana 24. rujna 1941. na početku Križeve ulice u Splitu, proboden je nožem u leđa, fašista Splitsčanin Zvonko Petraello.² Izvršilac nepoznat, a ranjeni se u bolnici bori sa smrću.

2) Jutros oko 9.30 sati, pošto je učenicima svih škola, muških i ženskih, u Splitu bilo uskraćeno dijeljenje godišnjih svjedodžba, to učeni- ni, muško i žensko, došli i sakupili se na »Bulatovoj Poljani« — ispred Kazališta — i tu su demonstrirali protiv svojih ravnatelja škola i Tali- jana.³ Padali su poklici »Živio kralj Petar II!« »Živio Maček!« »Živio Staljin!« »Doli fašizam!« i »Doli Italija!« sa »Bulatove Poljane« krenula je zatim masa učenika-ca na Narodni Trg, gdje su se demonstracije na- stavile. Talijani su čemirali cijeli Trg i uhapsili više učenika-ca. Fašisti su pri tome upotrebljavali neke palice sa olovom, našto su se demon- stranti raspršili. Isti učenici su odlučili, da i sutra ujutro u isti sat i na istom mjestu nastave sa demonstracijama.

Dostavlja se radi znanja.

Za Dom spremni!

Za Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 51/5-1, k. 213.

² Odnosi se na Zvonimira Kukoča Petraella (vidi dok. br. 51. 63 i 354).

³ Odnosi se na demonstracije splitske srednjoškolske omladine (vidi dok. br. 61, 63 i 288).

BROJ 407

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMISU OD 4. LISTOPADA 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O ISPISIVANJU ANTIFAŠISTIČKIH PAROLA NA RAZNIM
MJESTIMA NA HVARU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
U O M I Š U
Pov. broj: 487/41.

Omiš, 4. listopada 1941.

OBĆE UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
kod druge talijanske armate

S a š a k

Oružnička postaja u Starigradu kotar Hvar pod Taj. broj 114/41.
od 29. rujna 1941. dostavlja sljedeće:

Noću između 21—22. rujna 1941. u selu Dol Sv. Ante i Dol Sv. Marije, područje ove postaje, komunisti su na 9 javnih mjesta ispisali crnim drvenim ugljenom, kredom i gustim vapnenim rastvorom sljedeće zabranjene razorne komunističke parole:

1) Na desnim ulaznim vratima Hrvatske čitaonice u Dolu Sv. Ane, napisano je štampanim slovima veličine 10 cm. sa drvenim ugljenom: »Kruha, dolje krvoloci: Hitler, Musolini, Pavelić, doli fašizam«.

2) Na istoj čitaonici na izvanjskim kopcima (škurama) desnog krajnog prozora napisano je crnim ugljenom štampanim slovima veličine 10 cm. Živio SSSR.

3) Na istoj čitaonici, sa lijeve strane naprijed spomenutih ulaznih vrata na kopcima (škurama) prozora napisano je sa rukom velikim slovima sa ugljenom: »Dolje Hitler, Živio SSSR, — Kruha«.

4) Na cimentskom mostu na potoku Krušvica u sredini sela Dol Sv. Ane, napisano je štampanim slovima veličine 20 cm. sa kredom: »Živio SSSR. Doli Hitler, Musolini, Pavelić. Dajte nam kruha, kruha«.

5) Na vratima podruma kuće Matije Vranković ud. Jakova u Dolu Sv. Ane napisano je štampanim slovima veličine 20 cm, sa ugljenom: »Živio SSSR«.

6) Na vratima avlije Roić Luke pok. Luke u Dolu Sv. Ane, bilo je napisano štampanim slovima sa kredom: »Kruha, kruha, dolje fašizam«.

Imenovani je ovo odmah sam u jutro pobrisao prije dolaska ophodnje na lice mjesta, misleći da mu je to netko radi podvale napisao.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 47/8.

7) Na velikom avlijskom zidu Posnikovića Tadije pok. Ivana u Dolu Sv. Marije napisano je štampanim slovima, veličine 40 cm sa gustim vapnenim rastvorom: »Živio SSSR — Dole krvoloci H.M.P.«

Slova H.M.P. znače: Hitler, Musolini, Pavelić.

8) Na taraci seoske cisterne u Dolu Sv. Marije napisano je na pločama sa štampanim slovima veličine 10 cm. više komunističkih parola sa ugljenom, ali seljaci dolazeći na vodu preko dana, sa vodom i gaženjem mnoge su natpise izbrisali, a od pronađenih mogli su se čitati slijedeći natpisi: »Živjela nepobjediva crvena armija, dolje krvnik Hitler, dolje Pavelić razbojnik, dolje Musolinie«.

9) Na ploči propusta na ulici, koja vodi sa glavnog seoskog kolskog puta pomenute seoske cisterne, koja se nalazi u sredini sela, a odmah do korduna navedenog kolskog puta napisano je štampanim slovima veličine 10 cm. sa ugljenom: Živio SSSR. Živjela crvena armija.« Lijevo od ove ploče napisano je istim slovima i iste veličine sa ugljenom: »Dolje Hitler«. Ovo je napisano na jednom malom zidiću od ozgor po cimentskoj ploči.

Svi naprijed istaknuti natpisi su ispisani na glavnim prolaznima mjestima uočljivo tako, da je narod iste odmah u jutro mogao uočiti i čitati.

Odmah po saznanju o prednjem u odsutnosti talijanskog komandanta izvjestio sam jednog dočasnika u ovdajnoj komandi presidia, koji je zastupao komandanta, zamolivši ga, da o tome odmah putem brzoglasa izvjesti u Jelsi svog komandanta, kao i to da sam otišao sa ophodnjom na mjesto čina radi istrage.

Odmah po obavještenju Italijanskih vojnih vlasti o događaju izašao sam na mjesto čina sa razvodnikom Jerković Svetinom i Giljanović Petrom i u prisustvu seoskog glavarara Pavičić Roka i općinskog lugara Posinković Ante izvide poveo i naprijed iznijete natpise pronašao, o kojem sam pronalasku odmah zapisnik učinio.

Na osnovu temeljite sumnje sproveo sam na 23. o. mj. na postaju 5 komunista radi daljnje istrage i to: Roić Juru Jurjeva, Roić Luku pok. Stjepana, Vranković Sandora pok. Filipa, Šurjaka Radoslava pok. Franje i Posinković Franu pok. Luke, svi iz Dola Sv. Ane.

Cim je gornja ophodnja izašla na mjesto čina ustanovila je, da su od svojih kuća pobjegli poznati i kažnjavani komunisti Dužević Stjepan Lukin i Dužević Marijanov Ivan, pok. Ante, oba iz Dola Sv. Marije.

Po povratku ophodnje u Starigrad, o toku istrage i preduzetim mjerama izvjestio sam gore imenovanog talijanskog dočasnika, koji je putem brzoglasa o tome izvjestio svoga komandanta u Jelsi, koji je naredio, da odmah prekinem svaku istragu do njegovog dolaska u Starigrad 24. o. mj. u 15.30 sati, a uhapšeničke da na postaji zadržim do njegovog dolaska.

Bez obzira na ovo naređenje, potpisati je putem doglasne službe i nadalje vodio izvide i ustanovio, da noću ne spavaju u svojim kućama, već u obližnjim šumama poznati komunisti Roić Ivan Filipov i Carić

Jakov Lukin, oba iz Dola Sv. Ane, koji su opažani 21. o. m. oko 21 čas kada su se tajno razgovarali pred pomenutom čitaonicom sa Pavičić Lukom Ivanovim, Carić Jakovom Antinim i Posinković Zorislavom Jakovovim, svi iz Dola Sv. Ane i poslije obavljenog tajnog dogovaranja, da je Posinković otišao u Dol Sv. Marije.

Na 24. o. m. u određeno vrijeme došao je u Starigrad iz Jelse talijanski komandant otoka Hvara kapetan Ferrari i istoga sam u detalje izvjestio o učinjenom djelu i toku istrage.

Kapetan Ferrari mi je izjavio da on ne vjeruje da su to komunisti napisali, već da je mišljenja, da su to napisali Hrvati, koji mrze svakog onoga koje neprijateljski raspoložen prema Italiji i onog ko sa Talijanima razgovara, te da će on bez moje prisutnosti uhapšene ispitati i odrediti šta treba preduzeti. Poslije ovoga je iste bez moje prisutnosti saslušao protokolarno preko tumača talijanskog optanta Ljubića Toni iz Starigrada.

Poslije obavljenog saslušanja izjavio mi je kapetan Ferrari, da su svi uhapšeni neвинi i da će ih pustiti kući. Na ovo sam pokušao uvjeriti kapetana Ferrari, da nisu neвинi i da komunisti i? principa poriču svoje djelo u namjeri da obmanu vlast i izbjegnu kaznu, objasnivši mu da se ovakova djela kod nas i u Njemačkoj kažnjavaju smrću. Objasnivši mu da se tako isto prema komunistima i u Italiji postupa i da ja po službenoj dužnosti moram o djelu i toku istrage izvjestiti vojničke starješine i upravnu vlast, o čemu će oni izvjestiti komandanta 2. Talijanske armije, te ako ih pusti na slobodu, da možemo obojica imati neugodnosti. Na ovo mi je kapetan Ferrari izjavio, da do 26 o. m. pronađem krivce, a ako u tom roku ne pronađem, da će uhapšene pustiti na slobodu.

Iste večeri preko talijanskih optanata kapetan Ferrari je poručio odbjelim komunistima i rodbini uhapšenih komunisti, da se ništa ne boje da će na 26. o. m. sve uhapšene pustiti kući, a na 25. o. m. poslao je u Dol Sv. Ane i Dol Sv. Marije jednu svoju vojničku ophodnju jaku od 10 vojnika pod vodstvom jednog dočasnika koji su odlazili u kuće uhapšenih, pa i u kuću odbjelog Dužević Lukinog Stjepana, gdje su popili 3 litre vina i hrabрили njega i njegovu porodicu, da neka se ništa ne boje, jer da će ga kapetan Ferrari pustiti na slobodu. Isto su mu tako govorili, da neka se ne prijavljuje na ovu postaju jer da je oružništvo u njihovim rukama, tj. pod njihovom komandom. Pošto sam preko viđenih ljudi preduzeo korake da se odbjegli Dužević prijavi na ovu postaju, to su isti na postaju se prijavili 25. o. m. ali nijesu priznali svoje djelo.

Dužević Lukin Stjepan u prisustvu svjedoka ustaškog tabornika Pavičića Jure i ustaškog pobočnika Vrankovića Feodora, oba iz Starigrada, priznao je, da je pomenuta talijanska obhodnja dolazila njegovoj kući, gdje su popili 3 litre vina i da su mu govorili da se ne prijavljuje na postaju, a kad je on izjavio da će se prijaviti isti su mu odmah kazali, da ako bi oružnici sa njime ružno postupali, da odmah to javi njihovom kapetanu.

Videći da kapetan Ferrari namjerava uhapšeneke pustiti kao nevine i naše zakone i vlasti omalovažavati i pretstaviti kao okrutne, a to iz političkih motiva, radi simpatija širokih masa tj. komunista i Jugonacionalista, kojih ima u području postaje dovoljno, jer se od natrag par dana prepričava da će biti plebiscit za Dalmaciju, to sam 26. o. m. u 11 sati sam uhapšeneke pustio svojim kućama, ne čekajući da ih pusti kapetan Ferrari, jer mi je uopće nemoguće bilo pod gornjim okolnostima istragu sprovesti, a osim toga nije isključena mogućnost da su ovi natpisi napisani iz političkih razloga po znanju i nagovoru samih Talijana.

26. o. m. čim sam uhapšeneke pustio o tom sam izvjestio dočasnika koji zastupa u Starigradu komandanta presidia, jer je tenente Zane premješten u Split, to sam istog zamolio da o tome izvjesti kapetana Ferrari u Jelsi.

Kapetan Ferrari je naredio ovom dočasniku da sve uhapšeneke pozovu u Starigrad i da ga sačekaju u 19 sati, kada će sa parobrodom doći u Starigrad.

Kapetan Ferrari je sa uhapšenecima preko tumača Ljubića Toni nešto govorio, ali još nisam mogao provjeriti šta, a zatim je iste pustio na slobodu.

Potpisatom je naredio da u buduću ne smije nijedno političko djelo istraživati, ma kako veliko bilo bez prethodnog njegovog odobrenja i da u buduću ne smije nijednog političkog krivca uhapsiti, ma šta on učinio, i istom mi je prilikom rekao, da je sve uhapšeneke pustio kući da su potpuno nevini.

Kad prikupim i provjerim izvjesne činjenice i postupke talijanskih vojnih vlasti, dostavit ću vanredno izvješće.

Ova postaja i nadalje diskretno prikuplja dokaze i u danom momentu će krivce pohapsiti i predati nadležnoj vlasti.

Dostavlja se radi znanja i daljnje raspoložbe.

Za Dom spreman!

Za Velikog Župana:
Podžupan :
Stanojević, s. r.

M. P.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OEGE UPRAVNO RAVNATELJSTVO
Br. pov. 1441
Primljeno dne, 11. X

BROJ 408

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 4. LISTOPADA 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O POSTUPKU TALIJANSKE VOJSKE PREMA NARODU
OMIŠA I OKOLICE¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
U O M I Š U**

Omiš, 4. listopada 1941.

Pov. broj : 473/41.

Predmet: O postupku sa narodom
od strane Talijanske vojske
pri pretresu.

**OBCE UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
kod druge talijanske Armate**

S u š a k

U toku mjeseca rujna talijanske vojne vlasti, koje privremeno bo-
rave u Omišu izvršile su više pretresa stanova kod naroda na području
oružničke postaje Omiš i tom prilikom talijanski vojnici, učinili su sli-
jedeće ispade i to:

1) 4. rujna 1941. godine seljak Marin Bilić iz Tugara, občine Poljica
—Priko, kotara Omiš, prijavio je, da su mu 29. kolovoza t. g. na putu
Split—Metković kod sela Tugara pri prolazu jedne talijanske motorizi-
rane kolone vojnici sa jednog kamiona odnijeli lovačku pušku, jedan
ga je vojnik izudarao šakama po licu. Bilić izjavio je, da ne zna zbog
čega su to Talijani učinili, već samo kada mu je puška oduzeta, da im
je rekao da je on ustaša — Pavelića i tada ga je jedan vojnik počeo
izudarati šakama.

2) 15. rujna 1941. nasilno su otvorili vrata na crkvi sv. Ante u selu
Naklice, občine Priko, kotara Omiš, i vrata razbili, tako da ista nisu više
za upotrebu, te se prčinjena šteta cijeni na 800 kuna.

3) Istog dana kod seljaka Joze Paveškovića Ivanova iz istog sela,
prilikom pretresa kuće odnijeli su oko 30 kg grožđa u vrijednosti od
420 kuna.

4) Istog dana kod seljaka Ivana Novakovića iz istog sela talijanski
vojnici razbili su 4 daske dugačke 4 metra, debele 2,50 cm u vrijednosti
od 400 kuna, zatim su odnijeli grožđa oko 20 kg u vrijednosti 280 kuna,
tako da ovaj trpi štetu 680 kuna.

k. 220.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 46/8-1,

- 5) Istog dana kod pretresa seljaka Tome Vrkića pk. Marka iz istog sela, razbijena mu je škrinja, zatim jedno staklo na prozoru i na taj način ga oštetili za 80 kruna.
- 6) Istog dana pri pretresu kod seljaka Marka Tokića pok. Stipe iz istog sela, vojnici razbili su mu jednu bačvu od 500 litara i time ga oštetili za 300 kuna.
- 7) Istog dneva talijanski vojnici pri pretresu seljaku Ivanu Jakovčiću pok. Jure iz istog sela, razbili su mu kovčeg u vrijednosti od 100 kuna, i razbili mu bačvu od 500 litara u vrijednosti od 300 kuna, tako da ukupna šteta iznosi 500 kuna.
- 8) Istoga dana pri pretresu seljaka Ante Pivčevića pk. Ivana iz istog sela, vojnici razbili su mu sat budilicu time ga oštetili za 200 kuna.
- 9) Kod seljaka Jure Veliča Markova iz istog sela i istoga dneva, talijanski vojnici pri pretresu razbili su mu bravu na ormaru, te ga na taj način oštetili za 50 kuna.
- 10) Istoga dana kod seljaka Ante Mirčeta pok. Ivana iz istog sela talijanski vojnici prilikom pretresa odnijeli su mu 4 komada sira u težini 3 kg, 1 kg oraha i 2 kg grožđa u ukupnoj vrijednosti od 350 kuna.
- 11) Istoga dana kod seljaka Filipa Almića pok. Ante iz istog sela, talijanski vojnici prilikom pretresa odnijeli su mu 4 komada sira u težini od 3 kg, 2 komada novca u srebru od po 10 dinara, te na taj način oštetili za 320 kuna.
- 12) Seljaku Joze Piriću pk. Mate iz istog sela pri pretresu vojnici su razbili mu vrata na kući, zatim škrinju nasilno otvorili te mu bravu oštetili i tako mu nanijeli štetu od 400 kuna.
- 13) Seljaku Ante Vrkiću Jozin iz istog sela, talijanski vojnici prilikom pretresa razbili su mu škrinju i bravu na istoj i time ga oštetili za 100 kuna.
- 14) Kod seljaka Marin Vrkića Ivanova iz istog sela, vojnici prilikom pretresa odnijeli su mu 10 kg jabuka u vrijedno od 140 kuna.
- 15) Seljaku Ivan Pivčeviću pok. Petra iz istog sela, prilikom pretresa vojnici su mu razbili jedan prozor sa dva stakla i odnijeli mu 1.50 kg šećera, sve u vrijednosti od 80 kuna.
- 16) Seljaku Ivanu Antičeviću pok. Jakova iz istog sela pri pretresu talijanski vojnici odnijeli su mu 5 kg oraha u vrijednosti od 100 kuna.
- 17) Seljaku Ivan Paveškoviću pok. Mije iz istog sela, vojnici su mu odnijeli 2 sira u težini od 1.50 kg vrijedna 150 kuna, razbili mu jedan porculanski sud u vrijednosti od 100 kuna i raskopali mu zid u kući 50x50.
- 18) Seljaku Fili Paveškoviću Ivanova iz istog sela, vojnici prilikom pretresa odnijeli su joj 4 komada kovanog novca po 10 dinara.
- 19) Seljaku Ante Vuliću Ivanov iz sela Zakućac, občine i kotara istog, talijanski vojnici istoga dana prilikom pretresa, oštetili su bravu na škrinji i škrinju nasilno otvorili i na taj način ga oštetili za 50 kuna.

20) Seljaku Pavi Mandiću pok. Bože iz istog sela i istoga dana pri pretresu odnijeli su mu gotovog novca i to: 2 komada od po 100 kuna, 15 komada od po 20 dinara, i time ga oštetili za 300 kuna.

21) 16. rujna 1941. seljaku Lelas Josipu nezakonitom iz sela Borka, občine i kotara Omiš, talijanski vojnici pri pretrésu njegove kuće odnijeli su mu slijedeće stvari: jedan srebrni sat u vrijednosti 300 kuna, jedan par bijelih čarapa u vrijednosti od 30 kuna, 1 komad sapuna za pranje vrijedan 10 kuna i gotovog novca 740 kuna, i na taj način ukupno ga oštetili za 1080 kuna.

Prednje se dostavlja na znanje molbom na daljnje uredovanje.

Za Dom spreman!

Zamjenik Velikog Župana

Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBĆE UPRAVNO POVJERENIŠTVO
Broj Pov. 1440
Prilježeno dne 11. X sa. . . priloga

BROJ 409

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA MORNARICE NDH OD 4. LISTOPADA 1941. GLAVNOM STOŽERU MINISTARSTVA DOMOBRANSTVA NDH O POLITIČKOM STANJU NA TERITORIJI LUČKIH ZAPOVJEDNIŠTAVA DUBROVNIK, MAKARSKA I CRIKVENICA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO MORNARICE
V. P. Broj 313/Str. Taj.

Zagreb, dne 4. listopada 1941. g.

6. X 1941. Očv.taj.

Izvještajno
izvješće.

GLAVNI STOŽER DOMOBRANSTVA
Očevidni Odjel.

Sveza tarn. V. T. br. 1123 od 24/VII 1941. g.

Za vremensko razdoblje od 21—30. rujna t. g. primljeni su od podređenih izvještajnih organa slijedeći podaci:

I. OPCA UNUTARNJA SITUACIJA

a) Na području Lučkog zapovjedništva Dubrovnik:

1) Raspoloženje Hrvata je dobro. Izuzetak čine samo lica naklonjena komunizmu i srbofilski nastrojena. Oni se nalaze u neizvjesnom stanju iščekivanja svršetka rata.

Hrvati su veoma nezadovoljni sa boravkom Talijana na našoj teritoriji, naprotiv protivnici hrvatske ideje su oduševljeni i zahvalni talijanskoj vlasti da je preuzela djelatnost i na našoj teritoriji jer su tako oni sigurni i zaštićeni. Narod se boji aneksije Dalmacije, koju Talijani propagiraju i sa sigurnošću uvjeravaju.

Zidovi su lojalni ali i oni se sada osjećaju sigurnijim i to javno ispoljavaju.

Komunisti se ovdje ne ispoljavaju.²

Talijanska promičba, koja je vrlo jaka, baca svu krivnju za današnje lokalno stanje i nestašicu na ustašku vlast.

Talijanska manjina je vrlo zadovoljna sa sadašnjim poretkom.

2) Četnička akcija nastavlja se i vrlo je jaka na području, oko Konjica.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva NDH, reg. br. 7/18-2, k. 61.

² Vidi dok. 91.

Detaljnijih podataka nema.

Okolica Dubrovačkog kotara je u tom pogledu sasvim mirna.

Četničkih akcija na tom području nije bilo.

3) Komunisti na ovom području ne ispoljavaju se niti poduzimaju kakve samostalne akcije. Djeluju jedino sa četnicima gdje navodno uzimaju velikog učešća.

4) O akciji, radu i kretanju sumnjivih osoba itd. nije ništa primjećeno. Kontrola u tom smjeru je velika.

5) Prehrana naroda je slaba. Na pijacama je vrlo slab dovoz voća i ostalih artikala. Narod oskudijeva naročito u kruhu, masti, maslu, ulju, šećeru, krumpiru i drugom. Cijene se dižu kako se kome prohtije. Zele-naši i crnoberzijanci, istinske režimije bivše Jugoslavije i sada nesmetano rade i zarađuju ogromne svote, a izdavaju se za velike Ustaše. Neki su prije osuđivani zbog rada na crnoj berzi i određeni na prisilan boravak zbog dizanja cijena robi u bivšoj Jugoslaviji, pa su i danas veleobrtnici. Treba preduzeti potrebne mjere i odrediti cijene svim artiklima, pa tko se ogrješi o tome preduzimati najstrožije kazne. Ne smije se dogoditi da nekoliko nepoštenih špekulanata stalno jaši narodu na vratu i da oni diktiraju cijene kako hoće. U interesu samog naroda je, da sama država preuzme ovo u svoje ruke i odredi svoje organe, koji će nadzirati ovakav nesavjestan rad pojedinaca. Izgleda da se je ugnjezdila grabežljivost i utrka tko će više zaraditi, što sve ide na štetu širokih narodnih slojeva, državnih interesa i narodnog osjećaja prema domovini. Ovim su najteže pogođeni siromašni radnički slojevi kao i državni službenici, koji sa svojim berivima teško mogu podmiriti svoje potrebe za izdržavanje. Ne samo da su živežne namirnice pretjerane nego i ostala roba, tako da jedan radnik i državni službenik nije u stanju da kupi odjela, rublja ni obuće za svoju potrebu uslijed velike i pretjerane cijene.

6) Promet se popravlja i zadnjih dana dosta redovito fiinkcionira.

21. IX o. g. uplovili su sljedeći talijanski brodovi: Quirinale, Citta di Trapani, Attilio de Efemi i Monstella. Isti su isplovili iz Dubrovnika 22. IX za Split prevozeći talijanske trupe i materijal (ratni).

Zbog pojave jedne podmornice između Dakse i Koločepa, 26. IX obustavljen je cjelokupni morski saobraćaj trgovačkih brodova. Radi zaštite istih uplovile su 26. IX uvečer dvije talijanske torpiljarke (jedna od ovih »Tl« bivše Jugoslavenske mornarice). 27. IX u 11.00 sati isplovili su u brodogradnji 4 broda praćeni jednom tal. torpiljarkom. Konvoj je isplovio za Split. Navedena strana podmornica je primjećena od jednog ribarskog čamca 26. o. mj. u jutro, a navodno je to bila »Nebojša« bivše jug. mornarice. Podaci se nisu mogli provjeriti.

Od 18. IX do danas uplovilo je još 27 trgovačkih brodova razne tonaže u svrhu krčanja drva i drugog tereta ili radi dobijanja dozvole za slobodna putovanja.

7) Ustaša ovdje više nema. Ustaški dužnosnici su po preuzimanju vlasti po talijanskoj vojsci u većini otišli navodno u Zagreb i Sarajevo.

8) Odnos sa talijanskim vojnim vlastima nije onakav kakav bi trebao da bude. Sa njihove strane opaža se neka neloyalnost prema nama, a o nekoj suradnji nema ni govora. Oni nesmetano i na svoju ruku rade i naše se vlasti pitaju vrlo malo ili nikako, premda bi svaka akcija i svaki poduzeti korak morao biti zajednički i uzajamni.

18. IX zapovjednik oruž. postaje Kupari, narednik Mijo Golubović po traženju talijanskih vlasti uhapsio je 4 seljaka iz sela Blata. Sprovođeci ova lica susreo je u selu Mlinama jednu talijansku vojnu ophodnju od oko 30 vojnika. Ova je ophodnja lišila slobode narednika Golubovića i njegove suhodnike, te ih sa uhapšenim građanskim licima prevela talijanskom zapovjedništvu u Srebrno, odakle su nakon 2 sata pušteni na slobodu. Ovo sprovođenje oružanika izvršeno je tobože greškom talijanskog vođe ophodnje.

19. rujna t. g. u 18 sati u prisustvu talijanskog satnika Lombari-a, zapovjednika 10. satnije bersaljera iz Slanog, i talijanskog vojnog liječnika — poručnika te građanskog liječnika iz Stona Dr. Svisterski-a i porodica 13 pobunjenih Srba, na mjestu »Rudine« iskopano je 13 lješina i u sanducima sa tri talijanska kamiona dovezeno u Slano, te će ih navodno po zapovjedi talijanske vojne oblasti iz Dubrovnika provesti u Zavalu i sahraniti na grčkoistočno groblje. Iskopavanje ovih lješeva vršio je Antun Trojanović zvan Baldan i Ivan Trojanović iz Trstenoga. Po zapovjedi kotarske oblasti u Dubrovniku ovom iskopavanju prisustvovao je zapovjednik postaje Slano i saopćio zapovjed kotarskog predstojnika talijanskom satniku, da se iskopavanje lješeva ne smije vršiti ali je ovaj odgovorio da iskopavanje vrši po zapovjedi talijanske divizije i da mu se nema pravo mješati u ovaj rad.

Iz ovoga se jasno vidi, da talijanske vojne vlasti omalovažavaju zapovjedi naših vlasti i da stoje na strani onih elemenata, koji do skrajnosti mrze našu državu.

13. rujna t. g. zapovjedništvo talijanske divizije infanterija »Marche«³ tražilo je situacionu snagu naših snaga u Dubrovniku za vojsku, oružništvo, finance, kao i redarstvo u Dubrovniku. Izvještaji po tome imaju se dostavljati svakodnevno.

U razgovoru sa talijanskim vojnicima vidi se talijanske imperijalističke težnje za područje na kojima se sada nalazi njihova vojska a osobito za Dubrovnik i okolicu. Talijanski vojnici šire među narodom vijesti da je teritorija na kojoj se sada nalaze isključivo njihova i da se nove granice između Italije i Hrvatske nalaze kod Konjica. Iz ovoga se vidi da ove vijesti i promiču, među vojnicima šire sami njihovi častnici, jer da ovo nisu od nekog čuli ne bi onda ni preporučivali. To izaziva među narodom zlu krv i opravdano ogorčenje, te stvara atmosferu koja je suprotna težnjama vlade Kr. Italije i Nezavisne Države Hrvatske.

³ Stab divizije se nalazio u Dubrovniku.

b) Na području Lučkog zapovjedništva Makarska:

- 1) Raspoloženje Hrvatskog naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike je uglavnom nepromjenjeno. Streljanje dvojice Ustaša u Supetru na Braču kod kojih su talijanske vojne vlasti našle skriveno oružje bolno se kosnulo mirnog stanovništva Brača, gdje se inače ne pamti smrtna osuda.
- 2) Četničkih akcija nije bilo.
- 3) Komunisti ne pokazuju aktivnost.
- 4) Nije primjećena nikakva akcija ni kretanje sumnjivih osoba, tuđinskih i neprijateljskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata.
- 5) Strana promičba je očito naglo popustila.
- 6) Prehrana na otocima Braču i Hvaru je slaba. Sve više ponestaje pogonskog materijala za motorne jedrenjake, koji su upotpunili promet sa otocima.
- 7) Odnosi sa građanskim vlastima su vrlo dobri. Ustaških organizacija nema.
- 8) Odnosi sa savezničkom talijanskom vojskom su dobri.

c) Na području Lučkog zapovjedništva Crikvenica:

Od ovog zapovjedništva još nisu primljeni podaci.

d) Na području zapovjedništva Rijeka i riječkog prometa:

- 1) Raspoloženje naroda je rodoljubivo.
- 2) Četničkih akcija nije bilo.
- 3) **Strana promičba nije uočena.**
- 4) Promet i prehrana razvijaju se normalno.
- 5) Odnosi mornarice sa ustaškim organizacijama i sa građanstvom dobri su. 29. o. m. prisustvovao je Zapovjednik sa časticima ovog zapovjedništva vokalnom koncertu pjevačkog društva »Turopoljac«. Na koncertu bile su pored pjevanja manifestacije Poglavniku i Hrvatskoj Državi kao i manifestacije drugarstva i prijateljstva sa savezničkom njemačkom vojskom i njemačkim narodom.
- 8) Odnosi sa savezničkom njemačkom vojskom su korektni.

4

III. VANJSKA SITUACIJA

Od Lučkog zapovjedništva Makarska primljeni su ovi podaci:

- 1) Savezničke posadne trupe pojačane su na ovom području i u Omiš je prebačena jedna bojna, gdje do sada uopće nije bilo trupa. Stožer

- Redakcija je izostavila dio teksta u kome nema podataka od većeg značaja.

divizije »Bergamo« koji je iz Splita trebao preći u Makarsku navodno će preći u Knin.

Prema nekim podacima posadne trupe na ovom području, tj. divizija »Bergamo« biće zamjenjena sa divizijom »Marche«, koja se prebacuje iz Albanije preko Dubrovnika u Split. Konvoji ove divizije iz Dubrovnika prolaze po danu Bračkim kanalom za Split.

Oduzeto oružje od Ustaša a koje je bilo predato oružništvu, talijanske vlasti u Makarskoj oduzele su oružništvu, a na otoku Hvaru čak je oduzeto t. z. pričuvno streljivo i oružje oružničkih postaja.

- 2) Stranih vojnih bjegunaca nije bilo.
- 3) Nema podataka o nedozvoljenim prelazima granica i švercu.
- 4) Odnosi sa građanskim vlastima su dobri.

IV. OPĆI ZAKLJUČAK

Obavještajna služba na obali i nadalje se obavlja pod teškim uslovima. Pojedina zapovjedništva (na pr. Lučko zapovjedništvo Dubrovnik) prikupljaju podatke isključivo od mjesnih i vojnih civilnih vlasti jer nemaju posebnih povjerenika, pa su radi toga ti podaci vrlo oskudni.

S druge strane radi teških prilika povjerenje ljudi je vrlo malo te se mnogi ustručavaju pričati čak i najbezazelnije stvari bojeći se krivog tumačenja i kazne. Pored toga u mjestima gdje postoji tuđa vojna vlast koja vodi skoro glavnu riječ, svaki pojedinac biva strogo nadziran pa se izvještajni podaci time teže mogu prikupiti.

U unutarnjim prilikama ne primjećuje se neke osobite promjene.

Zamjenjuje zapovjednika,
komodor :
Edgar Angeli

BROJ 410

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 7. LISTOPADA 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O PRONAĐENOM LETKU U GRADU HVARU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. broj 507/41.

Omiš, 7. X 1941.

Predmet: Pojava letaka u Hvaru
uperen proti talijanskih vojnih
vlasti.

OSCE - UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
kod druge Talijanske Armate

u S u š a k u

Oružnička postaja u Hvaru pod Taj broj 99/41. od 5. listopada 1941.
dostavlja :

4. listopada 1941. godine u 7 sati jutrom, pronašao je Arbanašić Jure podvornik poreznog ureda u Hvaru jedan letak prilijepljen na zidu na privatnoj kući Kovačević Marinka poljodjelca iz Hvara, koji je letak odmah predao Novaku Luki sudskom vježbovniku iz Hvara, a Novak videći našto se letak odnosi predao ga je Markiju Natu, talijanskom državljaninu bivšem komesaru kod kotarske oblasti u Hvaru, koji je odmah odnio i predao letak talijanskoj vojnoj komandi u Hvaru. Letak je pisan rukom i datiran 1. X 1941. u Zagrebu.

Letak je naslovljen svim pristalicama HSS i seljačke Gradske zaštite a u njemu se napada na talijanske okupatorne vojne vlasti i Fašizam te poziva sve Hrvate, Srbe i Muslimane na okup i borbu protivu vječitog neprijatelja Hrvatskog, Srbskog i Muslimanskog naroda i osigurava pobjedu pošto za to jamči Engleska, Sovjetska Rusija i Amerika.

Letak završava sa riječima:

Živjelo jedinstvo Hrvatskog naroda u borbi protiv Fašizma.

Živio jedinstven nacionalni oslobodilački pokret.

Živio bratski narod Jugoslavije u borbi za slobodu.

Živio Svjetski antifašistički pokret.

Živjela crvena armija.

Živio sveti oslobodilački rat naroda protiv tuđinskog jarma.

Pošto kako je naprijed navedeno letak je predan talijanskoj komandi to se u tancinama nije moglo doći do točnog sadržaja u njemu,

k. 222.

¹ Originali (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 46/2-11,

već u koliko su se mogli dobiti podaci od naprijed navedenih lica koja su letak vidjeli i letimično pročitali.

Arbanašić Jure ispitan o načinu pronalaska letka izjavio je, da je vidio na zidu letak misleći da je neka novost od općine proglašena i tako da je prišao da vidi, ali kada je vidio samo naslov da je znao o čemu se radi i letak skinuo i odmah da ga je predao Novaku Luki sudskom vježbovniku koji se nalazio u neposrednoj blizini njega. Novak Luka izjavljuje, da nije imao namjeru da letak preda talijanskim vlastima već Hrvatskim ali pošto se tu nalazio Marki Nato bivši civilni komesar talijanske vlasti u Hvaru to da je morao pošto je isti vidio letak.

Vodenim izvidima od strane ove postaje nije se moglo sada ući u trag rasturaču ovog letka, a niti se pak moglo ustanoviti da je rastureno više osim ovog jednog koji je došao u ruke talijanskoj vojnoj komandi.

Izvidi će se u ovom pravcu i dalje nastaviti te u slučaju da se rasturači pronadu naknadni izvještaj će uslijediti.

Dostavlja se radi znanja.

Za Dom spreman:
Zamjenik Velikog Župana
Podžupan :
Stanojević, s.r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBCE UPRAVNO POVJERENIŠTVO
KOD II ARMATE TALIJANSKE VOJSKE
Broj Pov. 1364
Primljeno dne 15. X

BROJ 411

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 8. LISTOPADA 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O NAPADU PARTIZANA NA ŽANDARMERIJSKU PATROLU
NA VRDOVU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. Broj: 413/41.

Omiš, 8. X. 1941.

Predmet: Napad na ophodnju Ivana
Radalja i Ivana Balića izvještaj
dostavlja.

OBOE UPRAVNOM POVJERENICTVU
kod druge Talijanske Armate.

S u š a k

Zapovjedništvo Oružničkog Voda pod brojem 1320/41. od 6. listopada 1941. dostavlja:

»Dana 24. rujna 1941. god. upućena je 23 redovna ophodnja oruž. postaje Ribarić, oruž. voda Sinj, koja je nastupila službu navedenog dana u 8 sati do potrebe sa zadatkom da u Vrdovu izvrši kontrolu povratnika, -komunista. U ophodnji nalazio se je kao voda ophodnje, oruž. vodnik Ivan Radalj, i suhodnik pokus, oružnik Ivan Balić.

Dana 25. rujna o. g. pomenuta ophodnja stigla je na objekt Vrdovo oko 8 sati, te se je zadržala u staji kod Đapića Đure i - Petra pok. Nikole iz Bitelića, gdje je ophodnja i ručala. Kada je nakon približno sat vremena ophodnja krenula od Đapića staja prema Bračulj-Jukić stajama, što je bilo oko 9 sati, bila je na putu između staja iznenadno napadnuta, te je prema prikupljenim podacima ispaljeno oko 20 naboja.² Kada su se posle toga seljaci koji su se nalazili u okolnim stajama sakupili iz kuća, pa među njima i 15 godišnji Bulović Ilija Bojanov vidjeli su, da je u jednom uglu pokraj neke ograde ostao ležeći na zemlji vodnik Radalj Ivan, dočim je pokus, oružnik sa još dvojicom komunista stajao pokraj mrtvog Radalja na straži i spriječavao seljacima da nijesu smjeli doći blizu da vide. Đapić Đuro pok. Bože iz Bitelića, napao je nakon nekoliko časaka poslije borbe, Đapića Franu pok. Petra iz Bitelića, koji je pošao od staja prema Biteliću u namjeri da prijavi istomjesnom župniku ubistvo oružnika Radalja.

Po izjavi svjedoka Bulovića Ilije Bojanova koji je 1. listopada o. .g uhićen i sada se nalazi u pritvoru kod talijanske komande u Sinju, ubi-

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 12/9-1, k. 220.

² Odnosi se na borbe Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 62 i 77).

jeni Radalj ostao je na mjestu gdje je bio ubijen, čuvan od 2 komunista i poku. oružnika Balića, cijelog istog dana, dočim je u noći kada je nastupi» tvrdi mrak Radalj odnosno njegovo mrtvo truplo uklonjeno nepoznato kuda, a pokus, oružnik Balić otjeran je sa jednim ranjenim komunistom kojeg je navodno ranio Radalj, iste noći u pravcu luga, gdje se po izjavi pomentog svjedoka nalazi i komunistički logor i gdje drže sve zarobljenike, kao i da tu imaju svoju bolnicu. Svjedok je izjavio, da je vodnik Radalj ispalio iz svoje puške 8 metaka, dočim za Balića ne zna. Isto je izjavio da je vidio kada je Balić sa komunistima bio na straži kod Radalj a, da su mu komunisti donosili pečenog mesa i kruha i nudili mu da jede i da se ništa ne boji. Među komunistima bio je navodno jedan mladić koji je sa Balićem služio u vojsci, i koji čim je prepoznao Balića odmah se je zauzeo za istog da ga ne ubiju jer da su neki t.z. Splićani i Balića osudili na smrt.

Dana 27. rujna o. g. u 12 sati, pošlo je na lice mjesta 80 talijanskih vojnika pod vodstvom italijanskog pukovnika g. Paula Gaja i potpisatog, te 5 oružnika i nekoliko civila koji su bili podjeljeni u više grupa, a predvodili su ih jednu grupu zapovj. postaje Ribarić narednik Kuštrak, drugu narednik Anić i treću oružnik Vicko Bašić. Ova akcija imala je namjeru da pronade pomenutu grupu komunista, ali ji to nije uspjealo usled vrlo slabog prohodnog terena i nastupele noći, te se je bez uspjeha istog dana vratila u Sinj.

Dana 30. rujna o. g. došao je potpisatome seljak Kekez Marko iz Hrvača općine i kotara Sinj, koji u Vrđovu imade svoje staje, te je izjavio da je on prošlog dana tj. 29. rujna t. g. otkrio sklonište komunista koji da su sakrivani u jednoj pećini kod tz. »Kadine Bukve« između planine Kuraja i Medovac puta koji ide od Čaića sjeverno od Kuraje kod bunara na samoj kotarskoj granici, kod kote 1116.

Na osnovu ovih izvjava 1. listopada u 5 sati ujutro krenulo je prema opisatom mjestu 160 talijanskih vojnika pod vodstvom talijanskog poručnika Hosta a koji su bili podjeljeni u tri grupe koje su predvodili narednici Anić i Kuštrak, te oružnik Bašić i prijavitelj Kekez. Oko 12 sati istog dana stigla su navedena odjeljenja na označeno mjesto i pronašla navedenu pećinu, ali pošto je tog dana u planinama bila velika magla, a komunisti imaju svoje skrovište vrlo dobro zastraženo i to na taj način, da na udaljenosti od oko 100 metara na preglednijim mjestima postavljaju straže, to su i ovaj put na neki način osjetili da se približuje vojska te su pred samim nailaskom na pećinu, pred navedenim odjeljenjima pobjegli u raznim pravcima, tako skriveno, da se na njih uopće nije mogla otvoriti borba.

U samoj jami gdje su se stvarno nalazili pronadeno je još dva hljeba još toplog kruha, pečenog krumpira, što znači da su se spremili za ručak od kojega su bili potjerani.

U pećini pronadeno je i teški mitraljez sistema »Maksim«, 3 puna re-denika za istog, 5—6 kg dinamita sa kapislama i zapaljivom vrpcom, veću količinu žice od brzoglasa koju su 30. kolovoza skinuli prilikom prekidanja brzoglasne i brzoglasne linije između Vagnja i Livna, više

raznih lonaca za kuhanje jela, veće količine propagandnog materijala letaka i tšl. te raznih medikamenata tj. ručnu apoteku. Pored toga pro-nađena je i bilježnica pok. Radalja sa patrolnim listom, i skicom postaj-nog područja, više čistih kuverata sa štambiljem oruž. postaje Ribarić, službena pištaljka Radalja, pribor za njegu i njegov lični pečat za pečat-ni vosak.

Svi ti predmeti zaplijenjeni su i sada se nalaze u talijanskom zapo-vjedništvu u Sinju.

Istog dana po talijanskim vojnicima, a po zapovjedi talijanskog po-ručnika Hosta, zapaljene su u zaseocima Bulović i Bračulja-Jukića 3 kuće i 3 pojate, i to na štetu Bulovića Bojana, Bulovića Bože i Jukić-Bračula Ante bivšeg glavarara sela Bitelića, od svakog po jedna pojata i jedna kuća.

Bulović Bojan sa svojim sinom Markom nalazi se u planini među komunistima a isto tako i Bračulj-Jukić Ante.

Kod same pećine gdje su bili sakriti komunisti, uhvaćen je tom pri-likom već sprijeda navedeni Bulović Ilija Bojanov iz Bitelića, općine i kotara Sinj, koji je na saslušanju izjavio, da je on znao za sve komu-niste koji su se u toj okolini nalazili, od kojih je imena naveo, te bi se po njegovim navodima za vrijeme napada na ophodnju nalazilo tu u blizini 30 komunisti, koji su bili naoružani sa 4 teška mitraljeza, 2 puško-mitraljeza, nekoliko pištolja, svaki po dvije ručne bombe, većom količinom municije i oko 60 pušaka, te jedan radio aparata. Imenovani je naveo 44 imena, a nekim i prezimena, ali da za njih 14 u posljednje vrijeme nije znao gdje se nalaze.

Zapovjednik toga odreda komunisti da je bio neki koga su zvali komandir³ a rodom da je iz Splita i da govori 7 jezika, te je uče-stvovao u španjolskom građanskom ratu. Jedan drugi Splitsanin⁴ i neki Zagrebčanin koji su k njima stigli u posljednje vrijeme, da se bave sa pisanjem letaka i druge literature. Imenovani je izjavio i ovo, da je pre nekoliko dana stiglo k tim komunistima 5 bosanaca iz Livna, koji su se navodno nalazili do sada u Splitu, a u planinu doveo ih je neki Anušić iz Glavica, općine i kotara Sinj.

Posle toga se po tome nije preduzimalo nikakve akcije, a to iz razloga pošto se ne more ništa preduzeti bez znanja italijanskih vojnih vlasti kod kojih kako se je do sada vidjelo ovo ide vrlo polako, a naše oružništvo ne smije bez italijanskih vojnih vlasti preduzimati nikakvih istraživanja niti kakve druge akcije.

Iz svih prednjih podataka može se pozitivno zaključiti da je vodnik Radalj Ivan mrtav, a Balić Ivan da je uhvaćen živ i odveden u robstvo.

Dana 4. o. mj. došao je u pisarnu potpisatome seljak Ivan Glavardić iz Vučipolja, općine i kotara Sinj, koji je prijavio, da je dana 3. ov. mjes. pod planinom Vještica na mjestu zvanom Metiljevac bila zapažena veća grupa ljudi njih oko nekoliko stotina, koji su imali razvitu crvenu

³ Odnosi se na Mrduljaš Paška koji se nakon rasturanja Slnjskog NOP odreda, sredinom kolovoza 1941. vratio u Split (vidi dok. br. 41).

⁴ Odnosi se na Maska Baču-Milica (vidi dok. br. 62).

zastavu. O tome sam potpisati istog dana odmah obavijestio italijansko vojno zapovjedništvo u Sinju, koje po tome do danas nije ništa poduzelo, te se tako ne može niti provjeriti koliko navodi prijavitelja odgovaraju istini, i ko su bili ti ljudi odnosno gde se sada nalaze».

Dostavlja se radi znanja na daljnje uredovanje i raspoložbu.

Za Dom spreman!
Zamjenik Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBCE UPRAVNO POVJERENIŠTVO
KOD II. ARMATE TALIJANSKE VOJSKE
Broj Pov. 1540
Primljeno, dne 15. IX

BROJ 412

**BRZOJAV VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 8. LISTOPADA 1941.
MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA O NAPADU USTANIKA
NA DVA KAMIONA KOJIMA SU PREVOZENI DOMOBRANI
IZ SINJA U KNIN¹**

MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA

Zagreb

Danas oko 10 sati u jutro kod sela Krčića kotar Knin udaljenosti sedam kilometara od Knina napali su četnici² iz zasede mitraljezima i bombama dva naša kamiona puna novaka koji su išli iz Sinjskog pro-punidbenog Zapovjedništva za Knin.

Tom prilikom poginulo je dvanaest novaka i više ranjenih. Talijanska vojska pošla je na lice mjesta. Detaljniji podaci dostavit će se.

Velika Zupa Cetina Pov. broj 515/41.

M. P.

Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/1a, k. 3.
¹ Napad su izvršili partizani iz reiona Knina (vidi napomenu 26 uz dok. br. 77).

BROJ 413

PISMO DR ANTUNA PILEPICA, SVEĆENIKA IZ SPLITA, OD 9. LISTOPADA 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH U POVODU PROGLASA KVESTURE U SPLITU DA SE SVI »STRANCI« PRIJAVE POLICIJI RADI DOBIVANJA DOZVOLE BORAVKA¹

Dr Antun Pilepić, svećenik — Ministarstvu vanjskih poslova

D o p i s
(Izvadak)

Dozvolite da iz tužnog Splita javim Vašom Preuzvišenosti najnoviju peripetiju okupatorskih vlasti. Kvestor je dne 1. o. m. izdao proglas da se svi »stranci« imaju do kraja mjeseca prijaviti Kvesturi u svrhu da dobiju dozvolu boravka.² Nije nikako označeno, što se razumije pod riječ »stranci«. Oni koji su se rodili u Splitu ne smatraju sebe nikako »strancima« ali ni Talijanima, osim par izroda. Ti se neće prijaviti. Glede drugih bilo je izjava, u raznim prigodama, da imaju pravo državljanstva oni koji borave na anektiranom teritoriju barem 15 godina. Međutim pošao je prekjučer omladinac Niskota, stopostotni Hrvat, da se prijavi kao takav. Činovnik ga je upitao, koliko godina boravi u Splitu. Odgovorio je: sedam. Odmah ga je otpravio izjavom: »Vi ste Talijan! Gospođa dra Vrandečića zatražila je nedavno propustnicu. Na upit, odgovorila je da je Hrvatica. »Koliko ima da ste u Splitu?« upitao je agent »Devet godina«, odgovorila je. Na to je on opazio: »Makar da ste devet mjeseci Vi ste Talijanka«. Liječnici dobiše neke tiskanice koje trebaju ispuniti. Jedan je upitao Talijana dr Karamana kako će odgovoriti na pitanje, koje je narodnosti, kad je Hrvat. Karaman mu reče: »Najbolje napisati »ex-Jugoslavo«. Unicum! Negativna narodnost. Da izbjegnju ime »croato« napisali su u proglasu: Gil-a za dječje kolonije, da mogu se upisati i djeca »ex jugoslavi«. Cuo sam da su od liječnika mnogi napisali »croato« par njih »razumelita dalmata«, veli »ex-jugoslavo«. Ovaj izraz »ex-jugoslavo« čini se da se najviše preporučuje: reče mi jedna moja učenica da su i njezini roditelji u prijavi kao stanari tako napisali. Rezultat, u zamisli naših falsifikatora narodne volje, bi imao biti ovaj. Na kraju će proglasiti: mi smo javno pozvali strance neka se prijave. Imali su vremena mjesec dana. Hrvatima (oni neće da razlikuju između narodnosti i podaništva) se priznalo, rečimo tisuća ili dvije. Vidite dakle, da je Split talijanski grad. Znam, da to neće zaslijepliti Nijemce, ali Talijani će u svojoj štampi to isticati. Da kako, misle, dokaz je što je već pred 3—4 mjeseca general rekao kanoniku Lugeru prigodom jedne vojničke parade. Luger je rekao generalu da je Poglavinik izjavio, da će u Splitu samo vojska biti talijanska a ostalo sve

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 7/1-43, k. 320.

² Vidi dok. br. 68.

hrvatsko. General se nato zbudnio te kazao: »ne dolazi se tako lako na razgovor Poglavniku« Zatim: »Kakvi Hrvati« Ovdje neće biti opcije. Tko je tu, taj je Talijan«. Cini se da su posljednjih dana, valjda iza posjete Bastianina Mussoliniju, naši Talijani mirniji. Govori se čak, da vlasti neće otvoriti najavljenju suradnju talijansku školu, zbog čega se mjesni irendentiste bune. Nedavno je jedan oficir u Jelsi izjavio nekom gospodinu koji je meni tu izjavu opetovao: »Mi nismo sigurni da ćemo dobiti rat. Šta mislite, kad bi bili sigurni, da bismo bili tako dobri s Vama! Drugačije bismo postupali! Vojnici samo kad mogu tuže se na rat i žele povratiti se kući«.

Dr. Antun Pilepić, v. r.

M.V.P.I. od 9. listopada 1941.

BROJ 414

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD 28. LISTOPADA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O SURADNJI TALIJANA I ČETNIKA U KNINSKOJ KRAJINI¹

— 2412 —

Velika Župa Bribir i Sidraga, Knin — Ministarstvu unutarnjih poslova

K.V.T. Broj: 103/62-1941.

Knin, 28. listopada 1941.

I z v j e š ć e

Već u ranijim izvještajima istaknuo sam, da talijanske vojne vlasti su za vrijeme četničke pobune oko Knina stupile u vezu i pregovore s pojedinim vodama te pobune, obećavajući im radi smirenja pobune mnogo toga, što je na štetu interesa Države Hrvatske. Pojedini talijanski častnici i dočastnici i dalje podržavaju veze s najzloglastnijim vodama četnika kao na primjer popom Đujićem, Pajom Popovićem, Bogunovićem i ostalima, te ih priznavaju kao glavare u selima gdje grkoistočnjaci žive u većini, a koji položaj su si oni sami prigrabili, te ih se prema njima odnose kao prema službenicima. Jedan dokaz za ovo je sljedeći slučaj:

Dana 27. listopada 1941. seljak iz Matasa, občine Promina Zore Ivan pok. Ivana došao je na svoju zemlju u Biskupiji, da skupi kukuruz, koji je ostao nakon što su četnici zemlju poharali. Došao je na zemlju u društvu brata, dva sina i jednog seljaka, te skupio dva tovara. Tada su petorica seljaka iz Biskupije grkoistočne vjere naoružani kolcima i

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/1-14, k. 271.

naredili mu, da taj kukuruz ostavi, jer da niti zemlja niti kukuruz nije njegov, već da je to vlasništvo četnika i da se odmah udaleče, ako neće da budu ubijeni. Usled tih prijetnja je otišao ostavivši kukuruz. Obratio se na karabinjere u Kninu i prikazao karabinjerima slučaj tražeći zaštitu. Tada mu je od strane karabinjera predato jedno pismo, koje se u izvorniku nalazi kod ove župe, a čiji ovjerovljeni priepis se prilaže.

Iz ovoga se najbolje vidi i dokazuje, da talijanske vlasti kako sam gore istaknuo osim što su i dalje u vezama s četničkim pobunjenicima ostavljaju bez zaštite naš živalj na milost i nemilost četnika a ne interveniraju niti onda kada im je dokazano, da su četnici izvršili na naš živalj kakovo nasilje. Istovremeno to dokazuje kako talijanske vojne vlasti i jednog najzloglasnijeg četnika u Državi Hrvatskoj priznaju kao vlast oslovljavajući ga »Signor Capovilla« (Gospodin Glavar) i s njime stupaju u službenu priepisku.

Veliki župan: u. z.
Po džupan :
David Sinčić

M.V.P.I. Broj: 2061/1941. od 26. XI. 1941.

BROJ 415

**IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA MJESTA KNIN OD 31. LISTOPADA
1941. O NAPADU USTANIKA NA DOMOBRAHE NA CESTI
SINJ—KNIN¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO MJESTA
V. T. Br. 383
Knin, 31. listopada 1941.**

Izješće o napadaju četnika
na samovoze s novacima 8-X-
1941.

ZAPOVJEDNIKU I. VOJNOG ZBORA

Po završenom izvidanju, povodom napadaja četnika² na samovoze sa novacima sinjskog popunidbenog okružja prilikom prevoženja iz Sinja za Knin, na mjestu zvanom Mali-bug³ u klanu Krčića, udaljeno 7 km od Knina, kojom prilikom su poginula 6 novaka i 1 domobran, a teže ranjeno 3 novaka i 1 pričuvnik, dostavlja se sljedeće izvješće:

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 31/4, k. 61.
² Napad na domobrane izvršili su ustanici iz sela Kovačića (Topolje), a ne četnici, Momčila Dujića i Paje Popovića, na koje su ustaše neosnovano posumnjali (vidi dok. br. 77 i 412).
³ Mali Buk

Novaci Sinjskog popunidbenog okružja krenuli su iz Sinja dne 8. listopada 1941 u 9 sati u dva samovoza za Kninsku doknadnu bojnu, u prvom 35, a u drugom 25 novaka. Glavni sprovednik je bio pričuvni vodnik Uvodić Frane iz Kninske doknadne bojne.

Vožnja od Sinja do Vrlike i dalje izvršena je bez smetnje sve do mjesta Mali-bug u klanu Krčića 7 km pred Kninom, gdje je od strane četnika izvršen napadaj u 11.30 sati, na prvi samovoz, pucajući iz pušaka i bacanjem kamenja sa okolišnih klisura.

Odmah od prvih metaka ranjen je teže šofer samovoza pričuvnik, te je usljed rane zaustavio samovoz, dočim je pomoćni šofer domobran Sučić odmah poginuo te nisu mogli nastaviti dalje sa vožnjom. Čim je samovoz stao, sprovednik vodnik Uvodić, odmah je zapovijedio da novaci iskoče iz samovoza i trčeći krenu za Knin, dočim je on sam zauzeo zaklon i stupio u borbu sa četnicima te ih je prisilio da se ne mogu približiti samovozu i iz bliza ubijaju nevine žrtve. Kada je ostao svega sa tri metka (ispucao je oko 60 metaka) povukao se je i on u pravcu Knina. Iz ovoga samovoza ubijena su 5 novaka i 1 domobran — šofer, a teže ranjena 2 novaka i šofer pričuvnik.

Odmah iza napadnutog samovoza sa novacima, na nekih 5—10 minuta naišao je putnički samovoz pun putnika, koji saobraća redovno na prugi Sinj—Knin, te kada je došao na mjesto napadaja, zaustavio se uzeo teže ranjene novake i šofera i dovezao ih u Knin i odmah obavjestili talijanske i naše vlasti. Na ovaj putnički samovoz nije od strane četnika vršen napadaj niti za vrijeme vožnje, niti kada se je zaustavio i uzeo ranjenike.

Razbjegli novaci stigli su u mjesto Topolje udaljeno 2—3 kim od mjesta napadaja za nekih 20 minuta, gdje su našli talijansku stražu kojoj su ispričali o napadaju na njih, no isti nisu ništa preduzeli već su jedino uputili ozleđene i lakše ranjene u obližnju vojarnu »Preparandija«, gdje im je pružena prva pomoć i pušteni za Knin.

Drugi samovoz sa novacima, usljed kvara gume na točku, zadržao se na ulazu u klanac Krčića, te je na mjesto, gdje je napadnut prvi samovoz stigao oko 12.45 sati. Kada je ovaj samovoz unišao u klanac Krčića izvršen je napadaj i na njega, pucnjavom sa okolišnih klisura, no zahvaljujući prisebnosti šofera, koji je odmah dao najveću brzinu motoru i zato kroz pucnjavu četnika jurio najvećom brzinom izbjegao je većim žrtvama. U ovome samovozu ubijen je jedan novak i teže ranjen jedan. Kada je ovaj samovoz došao na mjesto gdje je napadnut prvi samovoz, usljed velike brzine udario je u njega i odgurnuo ga u stranu. Ovom prilikom iskočila su dva pričuvnika iz samovoza i sakrila se pored puta gdje su sačekali pomoć koja je u brzo stigla. Prema iskazu ovih pričuvnika, četnici koji su izvršili ovaj napadaj, kretali su se slobodno kroz klanac Krčića, a jedan se dapače vozio koturom.⁴

Prema tome, kako su se desili događaji dade se zaključiti sljedeće:

1) Napadaj na novake pripremljen je ranije od strane četnika, jer su znali za dan prevoza istih od Sinja za Knin, i u koliko se samovoza

⁴ Biciklom

prevoze. Ovo se dokazuje činjenicom, što su poslije izvršenog napadaja na prvi samovoz čekali jedan sat dok je došao drugi samovoz sa novacima, da i njega napadnu, jer razumljivo bi bilo da odmah poslije prvog napadaja pobjegnu u šumu računajući da će doći pomoć napadnutima i potjera za njima, međutim, oni su pobjegli poslije izvršenog napadaja na obadva samovoza.

Prema dobivenim vjerodostojnim podacima videni su toga dana u jutro u selu Topolju i okolini vode ovdašnjih četnika pop Đujić⁵ i četnik Paja Popović, prvi iz Strumice⁶ a drugi iz Biskupije,⁷ te pada opravdana sumnja na njih, da su oni organizirali ovaj napadaj. Zatim su došli u Knin oko 10 sati i otišli u stožer italijanske divizije gdje su se zadržali sve do 12.30 sati, kada se je već saznalo za napadaj na novake, i tada su jednim talijanskim samovozom uz pratnju jednog časnika odvezeni.

Po ovome izvještene su talijanske vojne vlasti. Ove odbijaju navode, da su pop Đujić i četnik Popović organizatori ovoga napada, i ako i dalje ostajem pri tvrdnji, da su stvarno oni pripremili napadaj. Ovo dokazujem time što je pop Đujić toga jutra vidjen oko 8 sati u selu Topolju od jednog ovdašnjeg mještana i ako on nije iz toga sela. Od jednog časnika vidjen je pop Đujić i četnik Popović oko 10 sati da idu iz pravca sela Topolja prema Kninu. Pored toga potpisani pozitivno zna, da su obojica oko 11 sati bih u ovdašnjem zapovjedništvu talijanske divizije sa kojim boravkom su svakako nameravali dokazati svoju neumešanost u cijeli slučaj.

Također je ovo zapovjedništvo izvjestilo talijansku diviziju za pasivno držanje straže u Topolju prema ovome napadaju. Po tome dobijen je odgovor da ova straža nije mogla da suzbije napadača, obzirom na prirodu njihove službe u Topolju.

Dalje je traženo od zapovjednika talijanske divizije da se poboljša javna bezbjednost i Srbi da se u potpunosti razoružaju. Odgovoreno je da je po tome sa njihove strane sve učinjeno.

2) Razbježali novaci iz prvoga samovoza stigli su u mjesto Topolje trčeći za nepunih 20 minuta i tu odmah ispričali talijanskoj straži o napadaju na njih i da ima mrtvih i ranjenih. Da je ova straža odmah pošla u pomoć napadnutima, nebi mogli četnici da napadnu drugi samovoz, jer bi ista došla prije na mjesto napada nego drugi samovoz sa novacima. Oni su se zadovoljili samo time, što su lakše ranjenima pružili prvu pomoć, i ostali i dalje u razgovoru sa seljacima, koji su svi pravoslavni i koji su se smijali.

3) Kada je stigla vijest u Knin da je izvršen napadaj na samovoz sa novacima i da ima mrtvih i ranjenih, mjestne talijanske vlasti odredile su jedan odred tenkova u potjeru za napadačima, dočim su odbile da ide jedna naša satnija. Nijedan od napadača četnika do danas nije uhvaćen niti uhapšen, i ako se je kod seljaka i okolišnih sela našlo oružja i municije.

⁵ Ratni zločinac Momčilo Đujić.

⁶ Strumice

⁷ Biskupije

⁸ Zapisnici i saslušanja nalaze se u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 31/4, k. 61.

4) Sprovodnik novaka pričuvni vodnik Uvodić Frane iz Klisa svojim junačkim držanjem, stupivši u borbu sam sa četnicima, sprečio je iste da se približe samovozu i tako iz najbliže blizine ubijaju nevine žrtve, te bi ga trebalo za ovo dolično nagraditi.

Kada je ovo zapovjedništvo saznalo za napadaj određeno je odmah povjerenstvo koje je upućeno na lice mjesta. Rezultat rada povjerenstva prilaže se spisu. Sutra dan izvršena je sahrana poginulih tako da su novaci koji su rodom iz mjesta Kijeva, Vrlike i Sinja preveženi samovozom u njihova mjesta i tamo sahranjeni. Poginuli domobran šofer Sušić koji je rodom iz Senja, sahranjen je u Kninu. Sve ostale formalnosti oko pogreba, zaostalih stvari poginulih i ranjenih obavljene su po propisu.

Prilog spisi izvidanja.⁸

O ovom nesretnom slučaju bilo je u svoje vrijeme izvješteno zapovjedništvu Jadranskog divizijskog područja i Ministarstvo domobranstva.

Zbog preformiranja i prijelaza ovog zapovjedništva pod zapovjedništvo toga zbora šalje se ovo izvješće tome zboru.

Zapovjednik, potpukovnik
Potpis nečitak

BROJ 416

IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE STARIGRAD OD 5. STUDENOG
1941. KOTARSKOJ OBLASTI HVAR O DEMONSTRACIJI
STANOVNICA SELA VRBANJ¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ORUŽNIČKA POSTAJA STARIGRAD
Taj. Broj: 174
Izviješće o komunističkim
demonstracijama u selu
Vrbanju dostavlja.

KOTARSKOJ OBLASTI

Hvar

Starigrad, 5. studenog 1941.

U nedilju 19. listopada 1941. god. oko 16.30 sati u selu Vrbanju, kotar Hvar, Velika Župa Cetina, grupa komunista 80—100 prolazeći državnom cestom, koja vodi kroz selo demonstrirala je kličući slijedeće komunističke poklike: »Dolje krvavi Hitler, Musolini, Pavelić, dolje faši-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, neregistrirano.

zam, dolje krvoloci Hitler, Musolini, Pavelić, dolje krvavi Zagreb, živjela hrabra crvena armija, živio SSSR.« Pored ovoga u demonstracijama, koje su trajale oko jednog sata pjevali su demonstranti i razne komunističke pjesme.

Demonstranti su se razišli na mjesnoj pjaci (trgu) koji se nalazi u sredini sela i muški učesnici demonstracija pri razlazu izvršili su malu nuždu u postolje velikog križa koji se nalazi na ovom pjacu.

20. listopada ove godine o prednjem sam odmah po saznanju izvjestio talijansku komandu presidio u Starigradu i molio, da odmah izidem na lice mjesta radi istrage i daljnog zakonskog postupka. Komandant presidia sototenente Farizzoglio je naredio, da neidem na lice mjesta, već da putem doglasne službe provjerim imena osoba koje su učestvovala u demonstracijama i poslije provjere imena učesnika, da ćemo zajednički iste pohapsiti i istragu sprovesti.

Vršenom provjerom ustanovio sam 32 osobe koje su učestvovala u demonstraciji od kojih je bilo 22 muških i 10 ženskih, a od toga 5 muških i jedna ženska iz Vrboske, kotar Hvar, velika župa Cetina, dočim svi ostali iz sela Vrbanja.

Nakon provjere imena pomenutih učesnika izvjestio sam komandanta presidia sototenenta Farizzoglia, ali kako niko nije htio iz tradicije koja ovdje vlada i iz straha od sutrašnjice da javno svjedoči da su ove osobe u istinu učestvovala u demonstracijama, to sototenente Farizzoglio nije dozvolio da se svi učesnici najednoć uhapsu i sa njima istraga povede, već je naredio, da se u zajednici po oružnicima i talijanskim vojnicima uhapsu 4 učesnika demonstracija iz Vrboske i to: radio telegrafista sada nezaposlen Stipišić Nikoslav Miletin, apsolvant prava Sažunić Zlatan Santin, Krstić Juraj pok. Andrije i djevojka Miholjević Ksenija pok. Nikole.

Danas su imenovani bili uhapšeni po ovopostajnoj ophodnji i talijanskim vojnicima i sprovedeni na ovu postaju, gdje sam u zajednici sa sototenentom Farizzogliom iste ispitaio, ali nijedan od njih ne priznaje da je toga dana bio u Vrbanju i da je učestvovala u demonstracijama osim djevojke Miholjević, koja priznaje, da je na 19. listopada došla u 3 sata poslije podne kod svoje rodbine u Vrbanju, gdje je i ostala 2 dana, ali ne priznaje da je učestvovala u demonstracijama.

Pošto imenovani nisu priznali da su učestvovali u pomenutim demonstracijama i pošto nijedan od Hrvata nacionalista iz naprijed istaknutih razloga nije htio da javno svjedoči da su imenovani, kao i ostale osobe učestvovala u ovim demonstracijama to je sototenente naprijed imenovane pustio na slobodu, zaprijetivši im, da će u ponovnom slučaju protiv istih postupiti najstrožije, po ratnim zakonima.

U demonstracijama su učestvovala iz Vrbanja slijedeće osobe: Andrija Pavičić Kuzman (vođa), Ljubić Ante Dinka (opasni komunist), Buratović Mihovil Jakova, Vodanović Josip Ante (opasan komunist), Tresić Luka Matije, Andrija Cubre pok. Ante (opasan kom.), Vidošević Nikola Andrije, Matković Nikola Andrije (vrlo opasan komun.), Pavičić Dinko pok. Ante zv. Tribunal (opasan i kažnjavan radi kom.), Vidošević Nikola pok. Marina, Pavičić Toma Jakova (opasan kom.), Pavičić Slavko

Mihovila (opasan kom.) Rogović Cvitan Luke, Bratanić Budimir Mihovila (opasan kom.), Buratović Luka Lukin, Buratović Kuzman pok. Luke, Buratović Anton Lukin (opasan i važi kao kurir Split—Vrboska), Margarita Bratanić Nikolina (voda ženskih kom.) Antica Pavičić Kuzmina (opasna kom.) Matković Marija Nikole, Mandica Buratović Luke (opasna kom.) Vidošević Marija pok. Marina (opasna kom.), Marija Matković Andrije, Kora Matković Andrije (opasna kom.), Antica Buratović pok. Kuzme, Antica Pavičić Antina uč. I razreda stručne škole u Jelsi. Ista je skroz komunistički zaražena i čita nemoralnu komunističku lektiru tako, da je kod iste učiteljica našla jednu zabranjenu komunističku knjigu pod naslovom »Slobodna ljubav«, ali potpisatom nije poznato da li je po ovome dostavljen izvještaj nadležnoj oblasti.

Prednje dostavljam Naslovu s molbom radi znanja i daljnog postupka.

Postaja će i nadalje prikupljati podatke i u danom momentu po zakonu postupiti.

Velikoj župi Cetina izvještaj dostavljen.

Iz Vrboske su u demonstracijama učestvovali pored naprijed iznjetih Vrbovljana još i Kažanova Ivan pok. Ante, te Gabelić Andrija Nikole.

Zapovjednik, narednik:
Mato Randić, s. r.

BROJ 417

BRZOJAV KOTARSKJE OBLASTI HVAR OD 7. STUDENOG 1941.
RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH O PALJENJU
KRIJESOVA I ISTICANJU CRVENIH ZASTAVA U POVODU
OBLJETNICE OKTOBARSKE REVOLUCIJE¹

Ravnateljstvo za javni red i sigurnost

Zagreb

Povodom proslave komunističkog dana sedmog studenog zapaljene su šestog studenog u večer po komunistima na mnogim mjestima velike vatre stop U selu Vrbanju na crkvenom tornju istaknuta je velika komunistička zastava stop Takve zastave nadene su na još nekoliko mjesta stop Zajedno sa talijanskim vojnim vlastima vodi se po ovome istraga stop Pismeni izvještaj biti će dostavljen stop Kotarska oblast Pr. broj 1086.

Kotarska oblast u Hvaru

M. P.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/a, k. 4.

BROJ 418

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 10. STUDENOG 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O ATENTATIMA I DIVERZIJAMA UDARNIH GRUPA
U SPLITU¹

Omiš, 10. studenog 1941. g.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. Broj: 676/41.

OPĆE UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
Kod Druge Armate Talijanske Vojske

S u š a k

Posljednjih dana učestali su teroristički atentati u Splitu. Tako je po saznanju osoba, koje su stigle iz Splita 7, 8 i 9. t. mj. bilo na raznim predjelima grada bačeno više bomba na prolazeće građanstvo, pak je tom prilikom bilo i žrtava, ali tačan broj i imena istih nije poznat.²

Usljed ovih atentata građanstvo je uznemireno i živi u velikom strahu, pošto vlastima izgleda u Splitu još nije uspelo da se atentatori otkriju i pohvataju.

Sinoć u 5.20 sati bio je u Splitu čitav niz takovih atentata,³ izgleda ručnim ih dinamitnim bombama, koje su usljed jačih eksplozija izazvale veliku paniku među mirnim građanstvom, koje je privabljeno liepim vremenom šetalo splitskom obalom, trgom⁴ i drugim ulicama. Tačan broj bomba koje su bačene nije poznat, ali prema vjerodostojnim podacima, nekoliko bomba je bačeno na obali kod trgovinsko-obrtničke komore, kod željezničkog prokopa kod Sv. Petra, negdje u Tartaglinoj ulici, u Plinarskoj ulici, Istarskoj i još nekim predjelima. Da li je bilo žrtava i ranjenih nije poznato, ali s obzirom da je prilikom atentata u petak i subotu bilo takovih žrtava, nije isključeno da je i za vrieme jučerašnjih atentata bilo žrtava.

O tim događajima i reakciji vlasti i građanstvo u Splitu opširnije piše splitski San Marco od 8. XII 1941-XX.

Dostavlja se radi znanja.

Za Dom spreman !

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/6, k. 221.

² i ³ (Vidi dok. br. 108, HI i 112).

BROJ 419

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD 13. STUDENOG 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U DIJELU BOSANSKE I KNINSKE KRAJINE¹

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Velika Zupa Bribir i Sidraga
Knin

V.T. Broj 163/1941.

Knin, 13. studenog 1941.

Predmet: namjere četničko-komunističkih banda protiv našim domobranima i oružnicima.

- 1) GOSPODINU MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA
Dru Andriji Artukoviću — Zagreb
- 2) GOSPODINU MINISTRU VANJSKIH POSLOVA
Dru Mladenu Lorkoviću — Zagreb
- 3) GOSPODINU OBCEM UPRAVNOM POVJERENIKU
KOD DRUGE ARMATE TALJANSKE VOJSKE
Dru Andriji Karčiću — Sušak

Četnici i komunisti doznali su, da će na ovo područje doći naše domobranstvo i naše oružništvo; da će se domobranstvo smjestiti po raznim mjestima i da će se uspostaviti oružničke postaje. Netom su oni ovo doznali — odmah su se počeli sakupljati i sazivati sastanke po raznim mjestima. Tako su vode četničko-komunista održali sastanke, dogovore i zakletve što imaju učiniti, kad naše domobranstvo i naše oružništvo dođe na određena mjesta. Oni su:

- 1) U Drvaru dana 9. studenog 1941. održali sastanak na kojemu je prisustvovao i talijanski civilni komesar u Drvaru Marusic (Marušić), koji je rodom iz Zadra. Odlučili su se svi povući u šume i napasti našu vojsku i naše oružnike. Odmah su po cijeloj okolici Drvara postavili straže. Takav sastanak održao je voda četnika Desnica² u selu Bastasima blizu Drvara. Poznati komunisti u Drvaru jesu: Kotle Nikola, Mirko Sobić, oba grkoistočnjaka; a poznati četnici jesu u Drvaru: Mane Rokvić, neki Morača i neki Desnica.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII. arhiva NDH, reg. br. 7/5-5, k. 195.

² Vidi napomenu 17 uz dok. br. 56.

2) **Štab bosanske Krajine:**

Dana 10. studenog 1941. primio je Dušan Budosavljević, upravitelj Šipada u Drvartu prieteće pismo od Štaba bosanske Krajine da radnicima i građanima dade gorivo drvo (prilog pod a).³

3) **U okolici Knina:**

Dana 9. studenog 1941. polagali su četnici-komunisti u selima Polači, Biskupiji, Strmici i Golubiću zakletvu na vjernost **za napad na Knin i ostala mjesta.**

U Strmici obavio je prisegu poznati vođa četnika pop Momčilo Đujić, u Biskupiji vođa četnika Pajo Popović — a u Polači Branko Bogunović⁴ rodom iz Bos. Grahova (prilog pod b).⁵

4) **U Bos. Grahovu:**

Dana 2. studenog 1941. održali su sastanak vode četničko-komunističke na kojem su sudjelovali spomenuti Branko Bogunović, pop Mile Arežina, Rade Jotić, Sava Rašulj i Miloš Dobrijević, i taj sastanak su održali u selu Markovicima kod Grahova. Odlučeno je, da se osnuje jedna četničko-komunistička pukovnija, koja bi imala napasti našu vojsku, kad ova dođe u Bos. Grahovo (o ovom sam već izvijestio u ranijem izvještaju).

5) **U Obrovcu:**

Prigodom proslave 20. godišnjice fašizma bio je izašao jedan članak u »Piccolo« u kojemu je bilo navedeno između ostaloga sljedeće:

»Il comune di Obrovazzo facente la parte della Dalmazia croata, amministrato per ora delle autorità civili italiane.«

Taj članak uzbudio sve grkoistočnjake, koji su na čelu sa poznatim Boškom Desnicom, odvjetnikom iz Obrovca pošli da prosvjeduju kod civilnog komesara u Obrovcu proti tomu. Čuje se, da bi on bio obećao svoju pomoć, **jer da su oni njemu izjavili, da oni žele trajno ostati pod Italijom, kao što je nekada bilo pod Venecijom!**

Kad se je doznalo, da bi hrvatske vlasti imale preuzeti svu građansku vlast u Obrovcu — vode četnika su naredile oboružanje i zaključili, da će oni navaliti na Obrovac oružanom silom ako se to dogodi. U tu svrhu su ovo dana četnički izaslanici po selu Kruševu kupovali od raznih vojničke puške i plaćali za svaku po L 1500. Čuje se, da su kupili od 40—70 pušaka. Ova mi je viest dostavljena od povjerljive i pouzdane osobe.

⁴ Vidi napomenu 3 uz dok. br. 46.

^{3, 5} Redakcija ne raspolaže ovim priložima.

6) Početak napadaja:

Kako se vidi iz priloga pod c), d), e) i f)⁶ četničko-komunistički napadaji već su počeli.

U **Bos. Grahovu** napadaji su tako žestoki, da je sviet počeo ponovno bježati i dolaziti u Knin. Tamo pljačkaju sve Hrvatima-katolicima i ove odvođe sobom u šumu.

U **okolici Knina** komunisti i četnici ne dozvoljavaju nikome dolazak u Knin; ne dozvoljavaju da itko što donosi u Knin. Sve do neposredne blizine Knina — oni su potpuno opkolili Knin. Njihova je namjera najprije izgladnjeli Knin a zatim na nj napasti prema položenoj zakletvi. Četnici Curuvija Mile pok. Jovana reče — Celanja i Medić Vlade Ilijin reče — Coda — oba iz Topolja sa još nekolicinom stoje na putevima i ne dozvoljavaju nikome dolazak u Knin govoreći, da će se u Knin moći ići samo pomoću njihove putnice, (prilog pod f3).

U Ugarcima:

Dana 8. studenog 1941. četnici-komunisti odneli su našim seljacima raznu stoku i ovu otjerali u Risovac, gdje im se nalazi glavno sjedište. Četnici govore našim seljacima, da bježu kud znadu, jer da im tu nema opstanka, (prilog pod g).

U Vrpolju kod Knina:

Zapalili su kuću bivšeg načelnika obćine Frane Arapovića u kojoj je bilo siena, bačve i košnice pčela. Pucali su iz raznih pušaka i samokresa i vikali: »**Živila velika Rusija, Živio Staljin, Srbuj na silu**« (prilog pod h).

U Padenama:

Voda komunista Veljko Budimir Milanov, nesvršeni đak, rodom iz Kistanja. On iz Pađena daje upute za napadaje. Kažu da je pobjegao iz Kistanja kao komunista; pa iako talijanske vojne vlasti znadu za njega, da je u Padenama — ništa protiv njemu ne poduzimaju.

U Erveniku Gornjem:

Ervenik Gornji sa svim zaseocima do ličke granice ima oko 85 obitelji Hrvata sa 664 duša a oko 165 obitelji grkoistočnjaka sa 1300 duša. Hrvati su na tom području potpuno opkoljeni od četnika i komunista. Osim onih domaćih napadaju još i četnici iz Bosne i Like. Naše zaseoke kao Zir i Cengiće potpuno su uništili, tako da se narod seli i bježi. Druge zaseoke pljačkaju. Narod bez hrane i bez domova sve se više skuplja na jedno mjesto iz kojeg se ne može da kreće: jer četničko-komunističke bande oružane ne dozvoljavaju im kretanje.

U Risovcu:

Četnici: Đuro Smuda iz Strmice, Stevo Novković, zv. četnik iz Strmice, Trivunj Momić iz Braćaja kod Strmice, Jovo Koštica iz Braćaja kod Strmice i Marko Momić iz Bečeraba kod Bos. Grahova sa još neko-licinom potpuno su uništili državnu zgradu — lugarnicu u Risovcu — a i kuću Ivana Marića koja je u blizini ove. Odneli su sa lugarnice sav krov sa kupama, vrata, prozore, podove i špahe — a Mariću prozore, vrata i donji pod. Istome su u noći između 9—10. studenoga zapalili staju u Radon Docu u blizini Risovca.

Sve su te stvari četnici odneli u šumu Risovac, jer u njoj rade svoja skrovišta. U Risovcu je njihovo glavno gnjezdo.

7) Kako se iz svega ovoga vidi:

I. Četnici i komunisti rade što hoće a saveznička talijanska vojska, koja je preuzela na sebe javnu sigurnost, mir i red stoji pasivno njezino držanje i daje zamaha pobunjenicima).

II. Iako su četnici opkolili Knin i nedozvoljavaju hranu — talijanska vojska ništa ne poduzimlje, niti je ikoga pozvala na odgovornost.

ZA DOM SPREMAN!

Veliki Župan
Dr Ante Nikolić

M. P.

BROJ 420

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 15. STUDENOG 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O HAPŠENJIMA
I INTERNACIJI RODOLJUBA IZ SPLITA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. broj: 712/41.

Omiš, 15. XI. 1941.

Predmet: Hapšenje i deporta-
cija u Splitu.

- 1) Ministarstvu unutarnjih poslova, Zagreb
- 2) Ravnateljstvu za javni red i sigurnost, Zagreb
- 3) Ministarstvu vanjskih poslova, Zagreb
- 4) Ministarstvu Hrvatskog Domobranstva, opći odjel, Zagreb
- 5) Obće upravnom Povjereništvu

kod Druge Armate Talijanske vojske — Sušak

Usljed terorističkih djela, koja su prošle sedmice, a i početkom ove, bila vršena u Splitu, talijanske vlasti preduzele su zadnjih dana vrlo stroge mjere, pak je bilo uhapšeno više osoba, ah se broj nije mogao saznati. Prema nekim obavjestima radilo bi se o više stotina osoba, međutim, mnoge su vijesti i pretjerane.

Svakako sigurno je, da su uhapšeni bili prevezeni iz Splita u Trogir, a da h su iz Trogira odvedeni dalje o tome nema podataka.² Jutros su parobrodom odvedeni u Italiju 172 osobe, među kojima: Dr. Račić, liječnik, Dr. Krstulović, liječnik, prof Juras, Dr. Leontić, Dr. Tartaglia Ivo i Oskar, Ing. Fabijan Lukas, Ing. Fabijan Kaliterna, Ing. Dane Matošić, trgovac Duje Dvornik, odvjetnik Dr. Brkić, a po nekim vijestima izgleda da je uhapšen i kipar Ivan Meštrović, te mnogi drugi, kojima se za sada imena nijesu mogla doznati. U pogledu Dr. Račića, po nekim vijestima isti bi bio nakon hapšenja pušten na slobodu, dočim po drugim obavijestima i on je jutros otputovao u Italiju.

k. 222. ¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva NDH, reg. br. 14/2-1,

² Vidi dok. br. 114.

Prilike su u Splitu veoma teške, a redarstveni sat (coprifuoco) zaveden je sa 17 sati.

Za Dom spreman
Veliki Župan:
Ante Luetić, v. r

M. P.

GRB
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBĆE UPRAVNO POVJERENIŠTVO
KOD II. ARMATE TALIJANSKE VOJSKE
Broj 3215
Primljeno dne 20. XI 1941.

BROJ 421

IZVJEŠTAJ MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH OD 18. STUĐENOG 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA O POSTUPCIMA TALIJANSKIH VLASTI PREMA STANOVNIŠTVU NA PODRUČJU SPLITA I ŠIBENIKA¹

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Ravnateljstvo za javni red i sigurnost

Broj. Prs. 10024 P. 1941.

Zagreb, 18. studenoga 1941.

Predmet: Postupanje Talijana na području Split—Šibenik.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Zapovjedništvo 2. oružničke pukovnije broj V.T. 505/J. S. 1941. od 10. studenog 1941. dostavlja izvještaj zapovjednika oružničkog voda Makarska :

»O prilikama i događajima, koji su se dogodili u posljednje vrijeme u pograničnoj oblasti Splita i Šibenika dobiveni su slijedeći podatci:

U listopadu 1941. poziv talijanskih vlasti da se 30—40 odbjeglih seljaka-komunista iz sela Vodice kod Šibenika vrati iz šume kućama nije uspio, a kažnjiva su djela pljačke i napadaji na talijanske vojnike i dalje vršena, pa je za odmazdu strijeljano 20 taoca iz Vodica, sve rodbina odbjeglih. Strijeljanje je izvršeno prije nekoliko dana i oglasima pučanstvu objavljeno.²

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/13-2, k. 236.
² Vidi dok. br. 316.

U listopadu se je doselilo u Split iz Italije 250 porodica talijanskih radnika, koji su ranije — njih oko 500 — došli u Split radi preuzimanja javnih radova i poslova, od hrvatskih radnika, koji su navodno vršili sabotazu.

Isto tako, sa obrazloženjem, da vrše sabotazu, otkazana je služba 150-torici dužnostnika gradskog poglavarstva u Splitu, a kod redarstvenog ravnateljstva i zapovjedništva Karabinjera u Splitu otpušteni su skoro svi službenici Hrvati, koji su se do sada u službi zadržali.

Polovinom listopada talijanski su fašisti u Splitu razbili spomen ploču Dr. Ante Trumbića na Marjanu kod Splita, a započeto je sa pripremama za rušenje spomenika Grgura Ninskog na Peristilu, te grobova Dr. Ante Trumbića na obali ispod crkve sv. Frane i Don Frane Bulića u Solin. Govori se također i o skorom rušenju spomenika Ante Tomaseo u Šibeniku.

Krajem listopada izvršen je napadaj na jednu postojbu talijan. vojnika kod Zlarina kraj Šibenika po nepoznatim licima, pa su za odmazdu Talijani strijeljali u Rogoznici kod Šibenika 12 Hrvata taoca, a 21 je osuđen na robiju od 5—30 god. po vojnom ratnom sudu sa obrazloženjem, da su oni kao komunisti vršili sabotazu.³

31. listopada ili 1. studenog došao je veći broj talijan. financa, karabinjera i fašista u selo Vodice kod Šibenika, da popišu sve zalihe ulja. Cijelo se je selo ovome oduprlo, pa je zatražena pomoć iz Šibenika, pa su kao pomoć doplovili iz Šibenika neki ratni brodovi i bombardirali cijelo selo. Ima nekoliko porušenih kuća, a znatan broj seljaka mrtvih i ranjenih.⁴

3. studenog na dušni dan, kada je splitski biskup sa svećenstvom htio održati na Peristilu u Splitu molitve, pristupili su mu fašisti i spriječili taj vjerski čin. Biskupa su zajedno sa svećenicima nasilno i navodno sa udarcem odstranili sa Peristila, a narod rastjerali.

Gornji su podatci dobijeni od više naših državljana, koji odlaze u Split i Šibenik i kojim se može pouzdano vjerovati. Narod se svukuda zgraža nad postupcima Talijana i sa strahom gleda u svoju budućnost pod Talijanskom okupacijom.

Prednje se dostavlja Naslovu radi znanja.

ZA DOM SPREMNI!

Ravnatelj :
Eugen Kvaternik, v. r.

M. P.

³ Odnosi se na napad partizana na talijansku patrolu kod Vodica 25. listopada (vidi dok. br. 103, 311 i 312).
⁴ Vidi dok. br. 321 i 324.

BROJ 422

**IZVJEŠTAJ SAVJETNIKA VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 27.
STUDENOG 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH
O POLITIČKOJ SITUACIJI U DALMACIJI¹**

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Na poziv Ministarstva Vanjskih Poslova, broj 97/41 od 22. studenog, upućen sam od Velike Župe — Cetina, dopis broj 15522/41 od 21. studenog, u Zagreb tome Ministarstvu, pa mi je čast izvijestiti o prilikama shedeće:

Za prosuđivanje prilika u Dalmaciji od važnosti je uočiti razvoj prilika napose u anektiranom dielu Dalmacije, i napose na našem području, koje se nalazi pod talijanskom vojnom okupacijom.

Postupak talijanskih upravnih vlasti u anektiranom dielu Dalmacije ide za tim, da to područje čim prije učini jednom talijanskom pokrajinom ne samo u političkom, nego i u narodnostnom pogledu.

Ta se tendencija očituje skoro iz svakog akta tamošnjih vlasti, a pri provadanju toga primjenjuju sva sredstva, koja su prema momentu i predviđenom učinku prikladna, i to počam od mjera na oko nedužnih do najbezobzirnijih postupaka.

Prvo njihovo nastojanje išlo je za tim, da anektiranom dielu Dalmacije dadu vanjsko talijansko obilježje. To je izvršeno tako, da su sve obrtne, radionice i poslovnice, morale označiti svoje firme negdje dvojezično (kao na pr. u Splitu), a negdje isključivo na talijanskom jeziku, kao što je to slučaj na Visu. Osim toga svaka kuća za vrieme stanovitih talijanskih svečanosti mora izviesiti talijanske zastave i to na pr. u Splitu na obali, na trgu i na drugim istaknutijim položajima mora se istaći talijanska zastava, dapače i na svakom prozoru.

Istodobno dižu se i uklanjaju svi spomenici hrvatskog narodnog karaktera, novijeg i starijeg datuma. Tako je dignuta i Berislavićeva ploča u Trogiru, pa dalje spomenik Grgura Ninskoga, zatim Botičev kip u Splitu, i uobće u koliko još nije sve uklonjeno, uklanjaju se i svi spomen-nadpisi, koji se odnose na prošlost hrvatskog života u Dalmaciji. Ne samo to, nego se dapače izmjenjuju i nova imena ulica, data poslie proglašenja nezavisnosti naše države.

Radi daljnje karakterizacije talijanskih nastojanja u svrhu ugušenja našeg narodnog života u anektiranom dielu Dalmacije, treba navesti u kratko, da su vanjski nadpisi na javnim ustanovama na talijanskom

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 4/5-1, k. 239.

² i ⁴ Vidi dok. br. 89, 90, 317, 330, 335 i 338.

jeziku, a za unutrašnju upotrebu postoje još dvojezični nadpisi, premda je očita i jasna tendencija, da sve javne ustanove budu preuzete od isključivo talijanskih činovnika. To se provodi neprekidno, odpuštanjem postepeno našeg činovništva iz službe, te naročitim poteškoćama za njihovo zadržavanje na tome području. Uporedo s time upućene su iz Splita na hrvatsko zemljište sve ustanove, čiji se rad proteže i na naš teritorij. Zabranjen je redovan lični promet našim činovnicima između Splita i Omiša, koji su do nedavna za to što nema stanova u Omišu odlazili na večer svojim kućama u Split i u jutro u 9 sati bili natrag u poslu.

Na ovaj način pooštravan je od dana u dan, i to smišljeno, odnošaj između talijanskih vlasti i hrvatskog pučanstva, i u takovoj mutnoj situaciji pojavljuju se i opetuju slučajevi polaganja odnosno bacanja eksplozivnih bombi na razne položaje u gradu Splitu² kao i na vojničke postrojbe. Isti slučajevi odigravaju se i u Šibeniku,³ a izgleda, da ih je bilo i u nekim drugim mjestima.

Tko baca te bombe, do danas nije još ustanovljeno. U koliko se do sada znade, isto tako još nije pronađen nijedan od počinitelja tih atentata. Posljednji jači takav slučaj je onaj, koji se je dogodio u Tartagli- no j ulici, kada je bačena bomba sa jedne novogradnje na talijansku voničku glazbu.⁴

Ovaj slučaj dao je novi poticaj talijanskim vlastima, da pooštre svoje mjere protiv našeg življa uobće, i to ne samo u svrhu osiguranja reda i mira, te ustanovljenja krivaca, nego i u pravcu iskorišćavanja ovog trenutka, da se baci krivica na cio naš tamošnji narod kao cjelinu.

Ovom prilikom, kako se čuje, prefekt talijanski u Splitu sazvaio je sastanak vodećih lica fašističke državne uprave i u svom govoru o odgovornosti za ove čine upro je prstom na sve Hrvate, pa i na sami ustaški pokret, ne štedeći pri tome ni autoritet Nezavisne Države Hrvatske ni njezinih predstavnika.

Pri ovakvom shvaćanju i tumačenju događaja, usliedila su, što se je i očekivati, hapšenja u masi iz sviju političkih i društvenih grupacija, pa i iz ustaških redova. Interesantno je, da su između ustaša lišenih slobode i veoma videne ustaše, i to u koliko se do sada znade: Kajo Dvornik, Miljenko Tudor i Pa vie Marković, a Ante Juras Jozin uhapšen je još 8. X i još uvijek je u zatvoru. Ovi uhapšeni bivaju dijelom sklanjani u Divuljama, dielom odpremljeni u Italiju u nepoznatom pravcu. Prema izvjesnim indikacijama i saznanjima, u Splitu se misli, da se ovi uhapšeni odvođe na Liparske Otoke. Prije nekoliko dana broj uhapšenika kretao se je oko hiljadu, a uhapšenja, prema obavještenjima koja se imaju, sliede dalje.

Ove i ovako obsežne mjere imadu više značenja:

1) tumače se kod našeg svieta kao mjere manifestiranja odlučnosti i volje apsolutne vlasti i gospodarenja talijanskog na našoj strani Jadranskog mora;

2) kao zastrašivanje našeg življa u svrhu njegovog iseljavanja;

⁴ Vidi dok. br. 85, 102, 103, i 353.

3) da Italija dobije u ruke što veći broj naših ljudi kao garancija za nesmetano provođenje svih planova, koje ona ima ili će ih eventualno imati, na našim obalama.

Poblži podaci o svim ovim događajima, kao i o licima, koja su lišena slobode, upućena su od naših vlasti u Omišu mjerodavnim ministarstvima u Zagreb.

Ovakovo stanje izaziva kod našeg svieta:

- 1) Osjećaj pravne i lične nesigurnosti;
- 2) nemogućnost narodnostnog obstanka sa uvjerenjem, da već pripadnost hrvatske narodnosti ugrožava i životni obstanak;
- 3) sliedstveno tome, osjećaj, da je pri ovakovoj teškoj i mučnoj situaciji naš sviet prepušten sam sebi.

Pošto ovakovi slučajevi i postupci mogu stvoriti i usaditi takovo uvjerenje kod našeg pučanstva, koje bi moglo nepovoljno uticati na prijateljske odnose između dviju susjednih država, to se ukazuje neophodna potreba jedne odlučne intervencije naših vlasti u svrhu, da se prestane sa ovakovim postupcima i repariraju čini, koji su kod našeg svieta doveli do ovakovog duševnog stanja. Što je najvažnije, ta bi intervencija morala ići za tim, da se našem življu, makar i u sadašnjem stadiju naših odnošaja sa Kraljevinom Italijom, osigura nesmetani boravak na rodenoj grudi i osnovna prava na nacionalni život.

Obzirom na ovakove prilike, kao i na događaje koji mogu usliediti, te na potrebu njegovanja dobrih susjedskih odnošaja, ukazuje se neophodna potreba, da se što prije uputi u Split jedan predstavnik naše države, koji bi, pored mogućnosti jasnog i neposrednog uvida u tamošnje prilike, mogao odmah i na licu mjesta rješavati u najboljem sporazumu mnoga dnevna pitanja, koja iskrsavaju, i na taj način onemogućavati zaoštrenje prilika i odnosa.

II.

Što se tiče djelatnosti talijanske vojničke okupatorne vlasti na našem području Dalmacije, ima se opaziti, da ta djelatnost se ne ograničava samo na poslove vojničke okupacije, nego da zasiže i u civilnu upravu, a pored toga i u sam tamošnji dnevni život.

Postoji jasna namjera, da se njihova ingerencija što više proširi i da je narod osjetiti.

Dokazi su za to:

- 1) podpuno ograničavanje slobode kretanja. Ne može se bez njihove dozvole ići iz jednog mjesta u drugo mjesto pa čak ni u selo iste občine;
- 2) uvođenje njihovih povjerenika, mornaričkih častnika, u svim našim lučkim uredima;
- 3) dovođenje finansijskih organa u većem broju;
- 4) staranje talijanskih vlasti za prehranu. Obavješteni smo, da je prije nekoliko dana stiglo talijanskom vojnom zapovjedništvu u Makar-

skoj povjerljivo pismo, po kojem se ono upozoruje, da vodi nadzor nad prehranbenim prilikama na njegovom području da istupa kao vlast i da se do potrebe pribjegne rekviziciji živežnih namirnica;

5) razni slučajevi uništavanja vojničkih poziva hrvatskih vlasti iz ruku naših vojnih obaveznika;

6) pozivanje naših radnika, najprije dobrovoljno, na Dopolavoro uposlenih u tvornicama u Dugom Ratu kraj Omiša.

Neophodno je potrebno i u ovom kraju poraditi sve što je moguće, da se osjeti suverenost naših vlasti i tako digne duh i kod našeg pučanstva i kod naših vlasti, koje bivaju od dana u dan omalovažavane i slabi jene.

ZA DOM SPREMAN!

Zagreb, 27. studenog 1941.

Gabro Pilić, odjelni
savjetnik kod Velike
Zupe Cetina.

BROJ 423

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD 27.
STUDENOG 1941. POGLAVNIKU NDH ANTI PAVELICU O ODNOSIMA
TALIJANA I ČETNIKA PREMA NDH NAKON SPORAZUMA
U OPATIJI¹

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Velika Zupa Bribir i Sidraga
K N I N

V. T. Broj 177/1941.

Knin, dne 27. studenoga 1941.

Predmet: držanje Talijana i
grkoistočnjaka, poslie Opatije.

- 1) GOSPODINU POGLAVNIKU I GLAVARU NEZAVISNE
DRŽAVE HRVATSKE
Dru Anti Paveliću Z a g r e b
- 2) GOSPODINU MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA
Dru Andriji Artukoviću Z a g r e b
- 3) GOSPODINU MINISTRU VANJSKIH POSLOVA
Dru Mladenu Lorkoviću Z a g r e b
- 4) GOSPODINU OBCEM UPRAVNOM POVJERENIKU
KOD DRUGE ARMATE TALIJANSKE VOJSKE
Dru Andriji Karčiću S u š a k

Prema izjavama, koje daju časnici talijanske vojske i prema drža-
nju grkoistočnjaka — sada nakon sporazuma u Opatiji² — položaj bi
se na ovome području mogao ocjeniti ovako:

I. Držanje Talijana:

Časnici talijanske vojske, koji se ističu na političkoj dasci ovog po-
dručja podijeljeni su — sve u stanovitoj mjeri i dogovorno u dvie sku-
pine: jedna na čelu sa gosp. generalom **Furiom Monticelli**, koja se prema
nama iskazuje za iskrenu i lojalnu saradnju, a druga na čelu sa gosp.
pukovnikom **Gazzinom Gazzini**, koja se, tobože, drži po strani — a u
stvari je unajtešnjim vezama sa pobunjenicima, kojima **dava upute za**
dalnje držanje.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 14/1-2,
k. 234.

² Odnosi se na sporazum potpisan 16. studenog 1941. između predstavnika vlada
fašističke Italije i NDH o proširenju suradnje na smirivanju i normalizaciji prilika
na područjima NDH gdje se nalaze talijanske okupacione trupe (vidi Zbornik Vojno-
istorijskog instituta, tom XIII, knj. 1, dok. 178 i 179).

1) Gospodin general Furio Monticelli³ dana 24. studenoga 1941. u razgovoru, koji je trajao duže vremena, kazao mi je, da mi moramo vjerovati, da su oni — Talijani **ovdje, da nas štite, da ne bi naša Država igrali kakovu štetu;** a kad sam mu ja kazao, da smo grkoistočnjacima ponudili saradnju, da pristupe u prehrambeni odbor i da su oni tu saradnju odbili — on mi je odgovorio: neka oni ne misle, **da neće priznavati Nezavisne Države Hrvatske** — nadodavši: »O mangiare questa ministra
O saltare da questa finestra«.

U daljnjem razgovoru gospodin general pristao je na moje mišljenje, da narod u okolici Knina, pa i u Drvaru i Bos. Grahovu stoji pod utjecajem vođa i njihovih prijetnja te nadodao, da neće preostati drugo — nego **udaljiti njih jedno 40** i da im se je on već pobrinuo za mjesto. Ali on je nadodao, da on to sada ne misli provesti, već da će počekati neko vrijeme, da vidi kako će se dalje stvar razvijati jer da u ovome treba biti vrlo oprezan kazavši, kod provadanja ovoga moramo ići **»coi piedi di piombo«.**

2) Iste prigode izjavio mi je gospodin general, da je on oduzeo oružje poznatim vodama četnika popu **Momčilu Đujiću** iz Strmice i **Paji Popoviću** iz Biskupije i da su mu oni dali **pismenu izjavu** da nemaju oružja i da će se unapried svaki posvetiti svojem zvanju.

Sigurno je, da gospodin general čeka, da li će se ova dvojica držati tih danih izjava i zato je naglasio kako sam gore naveo, da treba biti oprezan zbog njihova udaljenja. Dakle, valja počekati i ići u ovom pogledu **»coi piedi di piombo«.**

Ovom našem razgovoru bio je prisutan časnik za vezu gosp. satnik Perusino, koji je zamienio gosp. poručnika Lučić-Rochi. Ovaj se nalazi također u Kninu i ima posebnu službu.

Kako će se iz niže navedenoga vidjeti grkoistočnjaci ništa ne rade na svoju ruku — nego onako, kakove upute dobiju baš sa strane Talijana.

II. Držanje grkoistočnjaka :

U početku ovi su pokazivali sklonost, da će s nama saradivati i raditi na smirenju duhova, jer da narod ne odobrava ono što rade njihovi pokvareni vođe.

Kroz to vrijeme kolao je letak, koji sam dostavio Naslovima u izvještaju od 21. studenoga 1941. V. T. br. 174/1941.,⁴ a koji sadrži uvjete pod kojima bi se četnici primirili. Ovi uvjeti niesu djelo četnika — nego su baš djelo skupine časnika, koju vodi gospodin Gazzino Gazzini i četnici po njihovim uputama sada se drže oholo u nadi, da će svi ti uvjeti biti prihvaćeni. Dakle, ova skupina časnika radi obratno od onoga što govori gospodin general Furio Monticelli. Ukratko ide se zatim, da bi se barem izvojevala **»neka autonomija«** za grkoistočnjake na ovom području ili neki **corpus separatum** — naravno na našu štetu. Na potkriepu tog mojeg mišljenja iznosim sljedeće:

³ Komandant divizije »Sassari«.
⁴ S. 10 i 11 Redakcija ne posjeduje ove izvještaje.

1) Dok sam večeri 24. 11. 1941. bio u razgovoru sa gospodinom generalom došao je gosp. pukovnik **Gazzino Gazzini**, koji nikako ne može zamisliti svoju prkosnu ćud i mržnju prema Hrvatima — a osobito od kad mu nije uspjela politika **pripojenja ovog područja** — i kad je čuo, da grkoistočnjaci odbijaju saradnju — odmah je bio spreman da kaže, da oni neće da saraduju zbog načelnika i da bi najbolje bilo kad bi se za načelnika občine imenovao **trgovac Marko Slavić**. To je isti onaj Slavić, kojega četnici u svojim uvjetima spominju — a koji kod naših vlasti optužen, da je trgovao sa dinarskim novčanicama, koje nieseu platežno sredstvo i proti kojemu državni tužitelj u Gospiću vodi istragu. Zbog istog kažnjivog djela optužena je i njegova žena. Zato, jer je Marko Slavić ili bolje reći trgovačka kuća Slavić u dobrim vezama sa četnicima — zato ga oni i traže. Kako je mogao gosp. Gazzino Gazzini znati za Marka Slavića i za zahtjev četnika u spomenutim uvjetima, kad gosp. Gazzino Gazzini ne bi imao nikakove veze sa tim uvjetima?

2) Od samih grkoistočnjaka doznao sam, da **su** im Talijani kazah neka popišu i njima prijave **svaku štetu** koju su pretrpjeli. Baš zahtjev štete je i istaknut u spomenutim uvjetima. Ovi isti grkoistočnjaci sa žaljenjem ustanovljuju, da traženje štete predstavlja kod nekih pravu sramotu, jer da su prijavili **ogromne svote**; a da je poznato, da oni nieseu nikada tu vrijednost imali, niti toliku štetu pretrpjeli.

Spomenuti Gazzina Gazzini nadalje izjavio je, da će doći amnestija svih grkoistočnjaka; a sada po Kninu o tome šuška.

3) Kod ovakvog stanja stvari — grkoistočnjaci sad se drže oholo gledajući u ponudi naše saradnje **neku našu slabost** — a poticani od izvjesne skupine talijanskih časnika (Pucci — da će sada Talijani i grkoistočnjaci preuzeti svu gradansku vlast) da se ne prime saradnje, jer da će dobiti sve ono što traže u spomenutim uvjetima. Posljedice te i takove promičbe na našu štetu jest pismo, koje se prilaže pod a) od gosp. Nikole Seata, koji je u početku bio najskioniji za tu saradnju. Iz pisma se vidi, da oni ne mogu saradivati, **jer se boje teške moralne odgovornosti pred narodom**.

4) Iz propusnice, koja se prilaže pod b)⁵ — a koja je izdana u Drvaru 11. 11. 1941. vidi se, da postoji **oslobodilački pokret** — a da u tome pokretu ima glavnu rječ spomenuti pop **Momčilo Đujić**, koji se iskazuje kao komandant puka »**Petra Mrkonjića**«. To je onaj isti Đujić za koga je gosp. generai Monticelli izjavio, da mu je oduzeo oružje i da mu je dao pismenu izjavu — prije dana 11. 11. 1941. da se više neće baviti politikom i da će se posvetiti svojem zvanju.

5) Prilažem i izvještaj pod c)⁶ iz kojeg se vidi što je izjavio jedan grkoistočni mladić **Stevo Popović**. On najodlučnije pred svjedocima tvrdi, da je istina, da je Pajo Popović, vođa četnika u Biskupiji od Talijana primio raznog oružja i municije i da svega toga ima mnogo u Biskupiji i njezinoj okolici. Nadalje je izjavio, da je **Dr. Niko Novaković-Longó**⁷ u odori generala talijanske vojske bio u okolici Knina i Padena i da je držao govor rekavši, da oni moraju potpuno **saradivati** sa Talijanima. Ovo

⁵ 1 * Ove priloge Redakcija ne posjeduje.
⁶ Vidi napomenu 5 uz dok. br. 29.

priznanje je vrlo zanimljivo u kakovim su odnosima bili Talijani sa četnicima i zbog toga, koje su bile njihove namjere prema nama, odnosno prema našoj Državi.

Na temelju svega izloženoga i po svim utiscima — mišljenja sam:

I. Namjera Talijana i četnika da bi ovo područje **pripojili** nije nikada prestala — nego je samo zatumljena — usprkos izjava i uvjeravanja N. E. Ambrosia⁸ i Dalmazza⁹ (izvještaj od 14. 11. 1941. V. T. br. 167/41¹⁰ i 21. 11. 1941. V. T. 174/41.¹¹ sa odnosnim priložima).

Iako sada gosp. Lučić-Rochi izjavljuje, da su grkoistočnjaci na veliko provodili promdčbu, da su oni — Talijani htjeli ovo područje anektirati samo da bi zavadili Talijane i Hrvate — baš, tko poznaje njega — mora obratno tumačiti. Sada je on onaj, koji radi skupa sa Gazzinom Gazzini, da grkoistočnjaci ustraju u odbijanju saradnje, jer da će dobiti sve što traže.

II. Grkoistočnjaci sada se drže i rade onako, kako im kaže skupina časnika gosp. Gazzina Gazzini tj. da će naša Država pristati na sve njihove uvjete; da će svima biti sve oprosteno; da će svima biti naknadena svaka šteta i po tomu da će oni na ovom području vladati kao i za vrijeme bivše Jugoslavije.

III. Na koncu sve ovo ima jedan određeni cilj: **ako se ne može postići ono glavno, da grkoistočnjaci na ovom području postignu neku autonomiju ili neki corpus separatum na kojemu bi oni vladali.**

Mi ovo ne možemo i ne smiemo nikako dopustiti. Uvjeren sam, da će se narod odieliti od svojih vođa; da će mu sve ovo dodijati; jer je narod počeo uvidati, da ova borba nikuda ne vodi već da štetuje najviše njemu — narodu. Radi toga moramo oprezno ovako dalje postupati. Nastojati učiniti što se može u pogledu činovnika, učitelja, umirovljenika i pomoći seljaku i sve će doći onako, kako mora biti.

Borba četnika neće i ne može dovesti ni do propasti naše države, niti do stvaranja bilo kakove autonomije.

Mi ćemo ovdje i nadalje najlojalnije i najtješnje saradivati sa savezničkom talijanskom vojskom u smislu zadnjih uputa od 21. studenoga 1941. br. Pov. 3270/41. dostavljenih ovoj župi od Gospodina Obćeg Upravnog Povjerenika.

ZA DOM SPREMAN!

Veliki Župan:
Dr Ante Nikolić, v. r.

M. P.

⁸ Komandant 2. armije.
⁹ Komandant 6. armijskog korpusa.

BROJ 424

IZVJEŠTAJ RAVNATELJSTVA ZA JAVNI RED I SIGURNOSTI MUP
NDH OD 2. PROSINCA 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA
O SPRIJECAVANJU USTAŠAMA ODRŽAVANJE PREDAVANJA U
PUČKOJ ŠKOLI U SELU VRBANJU OD STRANE KOMUNISTIČKE
OMLADINE¹

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Ravnateljstvo za javni red i sigurnost

Broj: Prs. 11056. P. 1941.

Zagreb, 2. prosinca 1941.

Predmet: Komunisti onemogućili
predavanje ustaškoj mladeži.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Zapovjedništvo 2. oružničke pukovnije Knin od 20. studenoga 1941.
broj J. S. 557/Taj. 1941. dostavlja ovom Ravnateljstvu slijedeće:

»1. studenoga 1941. držali su rojnici Starčevićeve mladeži u selu
Vrbanju na Hvaru odgojno predavanje u prostorijama pučke škole. U
toku predavanja je u prostorije ušlo 10 komunističkih omladinaca iz
mjesta, pa je vođa Tresić Luka Matin rojnicima doviknuo: »Šta vi
gamadi radite ovdje, marš napolje. Mi za vrijeme Jugoslavije nismo
simjeli održavati sastanke ni vježbati, pa sada nedamo ni vama da ih
držite ovdje u školi.«²

Po ovome je vođa grupe Tresić bacio na pod školsku tablu, na kojoj
je visio veliki plakat sa slikom dvojice ustaša i nadpisom »Državna
snaga«. Tabla je oštećena, a Tresić je plakat pocijepao.

Djeca su se u plaču razbježala kući, a i sami su se rojnici zatim
udaljili bez da su bili fizički napadnuti.

Istoga su dana ustaše u selu Vrbovska na Hvaru istakli ustaške
promičbene plakate sa slikom Poglavnika i zastavama sila osovine, pa
su ih odmah komunisti pocijepali na čelu sa Sažunić Zlatanom, apsol-
ventom prava.

Zapovjednik postaje Starigrad N/H.³ je istoga dana izvjestio tali-
janskog zapovjednika u Starigradu, koji mu nije odobrio da preduzme
izvidaj u postupak, već je uputio jednu svoju ophodnju u Vrbanju i
Vrbovsko, koja nije preduzimala nikakav postupak, već se je naprotiv
u Vrbanju dala od komunista častiti vinom.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 2/3-2,
k. 237.

² Vidi dok. br. 107.

³ Na Hvaru.

Zapovjednik postaje Starigrad je podnio po ovome izvješće istom dana 15. o. mj. pa sam zapovjedio da se uzme na dogovore.
Prednje se dostavlja Naslovu radi znanja i upotrebe.

ZA DOM SPREMAN!

Ravnatelj :
Eugen Kvaternik, s. r.

M. P.

BROJ 425

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ORUŽNIČKOG KRILA OMIŠ OD 2. PROSINCA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU ORUŽNIČKOG KRILA DUBROVNIK O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OMIŠA I SINJA U VREMENU OD 22. STUDENOG DO 2. PROSINCA¹

Zapovjedništvo oružničkog krila
Broj 510/taj.

Izveštajna služba,
izvješće za posljednjih
deset dana

Zapovjedništvu oružničkog krila

Omiš, 2. prosinca 1941.

Dubrovnik

Na temelju privremenog Uputa za organizaciju i rad izveštajne službe i zapovjedi zapovjedništva 2, Hrvatske oružničke pukovnije broj J. S. 227/taj. od 13. kolovoza 1941. a po prikupljenim podatcima podnošim sljedeće izvješće za posljednjih deset dana:

I. OBĆA UNUTARNJA SITUACIJA

I. Raspoloženje naroda

Raspoloženje hrvatskog naroda prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije se ni ukoliko promjenilo od posljednjeg izvješća.

Prema prilikama u unutrašnjosti osjeća se i na dalje velika potištenost i zabrinutost, koja pridonosi od tuda što tuđin sve postepeno

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, fond neprijateljske građe, k. 377, f. 4.

uzima vlast u svoje ruke i na taj način našu vlast i naše organe čini nemoćnima, a sebe kod pučanstva pokazuju da oni kod našeg naroda vladaju i gospodare. Talijani su kod svih lučkih ureda postavili svoje časnike i ograničili slobodno kretanje svih brodova. Svoje financijske organe, koji su ranije vršili kontrolu na samoj granici (u Strožancu, kotar Omiš) sada premjestili su u Krilo, občine Poljica-Priko, kotara Omiš i ti organi sada vrše službu cestom i selima sve od Prika—Dugog Rata—Omiša u pravcu prema Makarskoj pa se i ovdje očito vidi da se ide zatim, da se kod naroda pokaže da su oni ovdje gospodari i nitko drugi.

Obzirom na vanjsku situaciju nema nikakve osobite promjene, jedino što se kod naroda u zadnje vrijeme osieća osobito interesovanje oko događaja u Africi, te se u tom pravcu čuju razni komentari.

Grčko-istočnjaci, jugofili i komunisti također nisu ni ukoliko promijenili svoje držanje i neraspoloženje prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i oni svuda i na svakom koraku spremni su uvijek potpomagati svako djelovanje protivu naše Države.

Na području ovog krila Židova nema, a u pojedinim mjestima, naročito u primorju i na otocima ima izviestan broj talijanskih optanata doušnika.

2. Četnička akcija i poduzete protivmjere

Savezno sa izvješćem 476/taj. od 22. studenog 1941. od poznate četničko-komunističke bande, koja je harala i pljačkala na području oružničkih postaja Vrljica i Ribarić, od strane oružničke postaje Ribarić uhićene su sljedeće osobe: Krajina Ante Jakovljević, Krajina Ivan pk. Vice, oba iz Dabra, kotar Sinj i Krajina Marko Ivanov iz Zasioka, kotara Sinj i predani mjesnom taljanskom zapovjedništvu u Vrljici, i svi će biti stavljeni pod taljanski ratni sud. Nadalje, uhićena su koja su također stajala u vezi sa navedenom bandom i to: Petrović Krstan Josipov, Petrović Ilija pk. Marka, svi iz Otošića, kotara Sinj, koja će također biti stavljeni pod taljanski ratni sud.

(Izvješće oružničke postaje Vrljica Na broj 1610 od 23/XI 1941).

19. studenog t. g. sastavljen je jedan jači odred taljanske vojske, kome je pridodato kao pojačanje oružnička ophodnja narednik Stefan Fingušt, razvodnik Stjepan Šimić i pokusni oružnik Slavko Barbarić, radi pronalaska odbjeglih četnika i komunista kod pretresa terena »Braće Dolac« gdje je ranije bilo gnjezdo četnika, nije se došlo na trag ove bande, pa je ovaj odred zapalio kuće sljedećih lica koja su ranije sa oružjem pobjegla kod četnika i to: Jovanu Katiću Jovanov, Dane Katić Božin, Milan Katić Stevanov, Vaso Katić pk. Marka, Lazo Marjanović Ilijin, Jovan Marjanović Petrov, Đuro Kovačević Vasin, Todor Bodražić Đurin, Mitar Mačetić Simin te Nikoli Bodražiću Mitrov, svi iz Braće Dolca, sela Koljana, kotara Sinj. Jedan drugi odred taljanske vojske koji je vršio pretres terena preko Laktaca—Braće Dolac, također je zapalio oko 10 kuća (staja) vlasništvo komšiluka Garić i Marčetić. Tom

prilikom pronađeno je na tom mjestu izvestan broj goveda i konja, i ta stoka otjerana je u Vrliku i tu predana obćini na čuvanje.

(Izješće oružničke postaje Vrlika Na br. 1610 od 20/XI 1941).

U noći između 20—21. studenog t. g. na mjestu zvanom »Veliki Zrnac« na cesti Ribarić—Sinj, posjećeno je nekoliko brzoglasnih i brzoglasnih stubova. Ovo djelo izvršila je četničko-komunistička banda iz Vještica Gore.² Taljanske vojne vlasti su u toku 22. studenog t. g. izvršile popravak. Po ovome djelu vode se izvidi kako od strane taljanske vojne vlasti i od oružništva.

(Izješće oružničke postaje Ribarić broj 1116 od 23/XI 1941).

22. studenog 1941. u selu Cetina (područje oružničke postaje Vrlika) upućena je jedna satnija 89 bataljona faš. milicije sa zadatkom radi uređivanja prilika i suzbijanja četničko-komunističke akcije, kojom prilikom pronađeno je izvan kuće Kneževića Ilije pk. Marka jedna knjiga za izvješćavanje u slučaju rata, u kojoj je bilo napisano nekoliko imena i jedan komunistički letak. Ove stvari po prilici odbacio je od sebe Knežević Ilija Ilijin, koji se nalazi u bjegstvu. Kako nijedno od osumnjičenih lica nije htjelo predati oružje, čega radi zapaljene su kuće sljedećih lica: Kurobasa Lazi pk. Jovana, Knežević Petru pk. Marka, Knežević Iliji pok. Marka i Knežević Đuri pok. Marka svi iz sela Cetina kotar Sinj, i pod sumnjom da pripadaju četničko-komunističkoj bandi ubičena su: Kurobasa Mirko Nikolin, Kurobasa Božo Špirin, Prečanin Lazo Simin i Vranješ Đuro Nikin, svi iz istog sela. Svima kod kojih se sumnja da posjeduju oružje, naredeno je da isto smjesta preradu pa je tako predano 4 vojničke puške i voj. pištolj i 2 građanske puške.³

(Izješće oružničke postaje Vrlika broj 232/taj. od 24/XI 1941).

25. studenog t. g. oko 13 sati došlo je 8 naoružanih lica do kuće Slavića Luke iz Kijeva kotara Sinj i ovome oduzeli 80 ovaca i 3 koze. Stado je čuvao na mjestu zv. »Bojišta — Podinarje« sin mu Jure, kojeg je ova banda također sobom odvela i kasnije pod večer pustila na slobodu. Među ovom bandom prepoznat je Đurić Spase Markov iz Polače, kotar Knin. Vriednost oterane stoke cijeni se na 50.000 kuna.

Ova banda koja je izvršila navedenu pljačku pripada četnicima koji se zadržavaju u Sjenovcu.

26. studenog t. g. zapaženo je da su sva brda prema mjestu Polači zaposjednuta od strane četnika koji su na brdu poviše Kijeva ispalili iz revolvera nekoliko naboja i sve ovo kod mješšana sela Kijeva izazvalo je strah i bojazan, da bi ovi mogli biti napadnuti.

Saznaje se da je u selu Polača prikupljeno više četnika oko 350 na broju koje je bivši oružnički kaplar Radulović Nikola, po zapovjedi četničke vode Popovića Paje, smjestio u zgradi osnovne škole i u zgradu

² Odnosi se na Sinjski NOP (vidi napomenu 3 uz dok. br. 125).

³ Vidi dok. br. 125.

gdje je ranije bila oružnička postaja. Odavde četnici se upućuju na stražu prema selu Kijevo.

(Izvešće oružničke postaje Kijevo broj 15 i 20 od 28/XI 1941).

U noći između 28—29. studenog t. g. po do sada nepoznatim licima posjećeno je 13 brzojavnih stubova na mjestu «Kavaski gaj» (područje oružničke postaje Lečevica). Sumnja se da su ovo djelo počinili četnici¹ Brzojavni vod popravljen je, a za izvršiocima vodi se potraga.

3. O komunistima

Od posljednjeg izvješća pa do danas na području ovog krila nije zapažen koji jači pokret komunista i utvrđeno je, da oni svoju propagandu vrše samo živom riječju, koja u glavnom dolazi iz Splita.

7. studenog t. g. od strane taljanskih vojnih vlasti uhićen je župnik Don Ivan Seperica i njegov crkovenjak Vicko Pavičić iz sela Vrbnja, kotara Hvar, pod sumnjom, da bi ovi bili istakli komunističku zastavu na zvonik crkve u Vrbnju. Obojica na intervenciju pušteni su posle 40 sati na slobodu.

Mada je zapovjednik oružničke postaje Starigrad dao iskaz najistaknutijih komunista taljanskim vojnim vlastima, protivu njih do danas nisu poduzimate bilo kakve mjere, dok našim organima taljani sprečavaju rad.

4) Akcija, rad i kretanje sumnjivih osoba, tuđinskih i neprijateljskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata:

Rad ovih osoba nije primjećen, a nad svim sumnjivim licima vodi se stroga kontrola i nadzor.

5) Strana propaganda u narodu:

Nije ništa sumnjivog utvrđeno.

6) O prilikama prehrane i prometu:

Od zadnjeg izvješća do danas, stanje takorekuć nepromjenjeno je. Uvijek se govori o dolasku krompira, ulja i masti, ali sve to ostalo je mrtvo slovo na papiru. Meso u zadnje vrijeme znatno je poskupilo, tako da se jedan kg, govedine prodava po 50 kuna, dok u Omišu, mesari uobće nisu danas klali stoke, izgovarajući se, da nisu u stanju obzirom na poskupljenje stoke za klanje, prodavati meso po do sadanjoj cijeni. Kod nadležnih poduzete su potrebne mjere.

U zadnje vrijeme pogovara se da parobrod koji ima vezu Split—Hvar—Vis u buduće neće ticati u Hvaru obzirom da je Hvar podpao definitivno pod Hrvatsku inače je stanje nepromjenjeno.

7) Odnosi vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima

Ustaških organizacija na području ovog krila nema. Odnosi oružništva prema građanskim vlastima dobri su i u duhu propisa.

¹ Akciju izvršila grupa Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 132).

8) O odnosima sa savezničkim vojskama čiji se dijelovi nalaze u našoj zemlji.

Odnosi sa taljanskom vojskom dobri su, ali ne i srdačni, inače je stanje bez promjene.

II. STANJE U VOJSCI

1) Raspoloženje, duh i disciplina:

Duh, moral i disciplina kod oružništva je na dostojnoj visini i kod njih vlada osjećaj nacionalne državne misli.

2) Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja:

23. studenog 1941. pomoćni oružnik domobran Mirko Navačić sa stalne oružničke ophodnje u Dugomratu u mjesnoj gostionici uživao je alkoholno piće u većoj mjeri, tako da je zatečen u pijanom stanju, pa je usljed toga po postojećem naređenju predan vojnom sudu u Mostaru na dalji zakonski postupak.

3) Uticaj strane izvještajne službe:

Nije primjećen.

4) Bještva iz vojske:

Nije bilo slučajeva.

5) Ponašanje časnika, dočasnika i oružnika van voj.

Dobro je i u skladu sa postojećim propisima i zapovjedi.

III. VANJSKA SITUACIJA

1) Prilike u pograničnim oblastima:

20. studenog t. g. iz Komiže sa parobrodom kroz Hvar taljanski karabinjeri sproveli su pet mladića svezanih za Split. Svi ovi mladići ranije pripadali su H.S.Z. i kod njih pronašlo se je oružje i upućuju se na suđenje u Split. Ogorčenje naroda kako u Splitu, Visu i Komiži protivu taljana je veliko. U Splitu svi profesori i nastavnici koji su još ostali, moraju se svakog dana prijavljivati na kvesturi inače je stanje u Splitu bez promjene.

2) O stranim vojnim bjeguncima:

Nije bilo slučajeva.

3) Nedoovoljeni prelazi na granici:

Nije bilo slučajeva.

4) Odnosi se pograničnim vlastima:

Za sada su dobri i korektni, no ali ne i srdačni.

IV. OBĆI ZAKLJUČAK

Raspoloženje naroda obzirom na rad taljanskih vlasti je slabo, jer narod nije zadovoljan za tuđinom. Stanje javne sigurnosti osim područja oružničke postaje Vrljika i Ribarić je dobro. Pitanje prehrane stanovništva treba što prije povoljnije riješiti. Saobraćaj i promet očajni. S molbom na daljnju raspoložbu.

Zapovjednik satnik
potpis nečitljiv

Razaslato :
Zapovjed. 2. Hrvat. oruž. pukov.
Zapovjed. oruž. krila: Makarska, Dubrovnik,
Travnik, Bos. Petrovac i Knin, te
svim vodnim zapovjednič. ovog krila.

BROJ 426

IZVJEŠTAJ RAVNATELJSTVA USTAŠKOG REDARSTVA NDH OD 13. PROSINCA 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA O POSTUPKU TALJANSKIH VLASTI PREMA STANOVNIŠTVU SPLITA, INTERNIRANJU RODOLJUBA I AKCIJAMA UDARNIH GRUPA U SPLITU, SOLINU I KAŠTEL SUCURCU¹

RAVNATELJSTVO USTAŠKOG REDARSTVA
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Broj: Prs. 15. 590/1941.

Zagreb, 13. prosinca 1941.

Predmet: Postupak Talijana.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Dostavlja se u izvadku izvješće Vrhovnog oružničkog zapovjedništva T. br. 1251/J. S. od 3. prosinca o. g. kako slijedi:

»Talijani su uslijed svoje želje za aneksiranje ovih krajeva Italiji neraspoloženi prema našem narodu i prema našoj vlasti. Sve su pre-

k. 237.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva NDH, reg. br. 4/4-2.

uzeli u svoje ruke i mješaju se u sve, a postignuti sporazum tumače kako hoće i kako im je kad volja. Po svemu izgleda kao da se ide namjerno za ubijanjem ugleda naših vlasti. Četnicima a osobito njihovim vodama se u svemu ide na ruku i štite se i tamo gdje nebi trebalo. Razne pritužbe protiv službenika primaju Talijani od četnika i grkoistočnjaka bez provjeravanja i traže uvijek žurno uklanjanje tih ljudi iz sadanjih mjesta. Sve ovo u veliko ogorčava Hrvate i stvara još veću mržnju a što je najglavnije narod misli i vjeruje da Talijani pomažu akcije četnika protiv razloga da se ponovo stvore neredi kako bi Talijani imali opravdanje da i dalje ostanu ovdje i eventualno pojačaju svoje trupe.

20. o. mj. kod tvornice cementa Majdan u Solinu bačene su napadne bombe. Bombe su bačene također i kod tvornice u Kaštel Sućurcu.² Od bombi ima nekoliko ranjenih, što teže što lakše.

Povodom ovih nemira, talijanske mjesne vlasti u Splitu, internirale su nekoliko vidjenih osoba, bez obzira na raniju političku opredjeljenost. Tako je interniran i dr. Jaks a Račić, profesor Juras, profesor Lukas, dr. Simunić i drugi. Na intervenciju biskupa, pušten je na slobodu dr. Račić. Iz Splita internirano je oko 150, iz Kaštela oko 120 a iz Solina oko 50 osoba. Svi su odvedeni u Italiju.³

Po Splitu, gdje god postoje vojarne, rastureni su letci, u kojima se vojnici pozivaju da ne pucaju u građanstvo, već da stupe na stranu građanstva, jer da će inače sve vojarnje izletjeti u zrak.

Sve škole u Splitu su još zatvorene, a od naših profesora i nastavnika traži se, da ovi odmah zatraže talijansko državljanstvo, jer će u protivnom svi morati napustiti Split.

13. studenog o. g. izvršeno je pribiranje uglednijih građana Hrvata grada Splita, te su ih ukrcali — njih oko 300 — na jedan parobrod i isti dan odpremili u neki zbirni logor u Albaniju. Među ukrcanim nalazio se: Josip Tartaglia, bivši ban; dr. Račić, bivši senator i upravitelj bolnice; Mirko Buić, bivši ban, kao i mnogi drugi. Razlog tog njihovog pribiranja jest, da su navodno širili glasine, da su fašisti sami bacali bombe po Splitu, kako bi se imalo podloge za neku jaču akciju protiv Hrvata u Splitu i okolnim krajevima.

S molbom na znanje.

Za Dom spreman!

Zamj. upravitelja:
potpis nečitljiv

M. P.

¹ Vidi dok. br. 304.

³ Vidi dok. br. 114 i 420.

BROJ 427

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ORUŽNIČKOG KRILA OMIŠ OD 13. PROSINCA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU ORUŽNIČKOG KRILA DUBROVNIK O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OMIŠA, HVARA I SINJA U VREMENU OD 3. DO 13. PROSINCA¹

Zapovjedništvo oružničkog krila
Broj 558 Taj.

Izveštajna služba
izvješće za posljed-
njih 10 dana.

ZAPOVJEDNIŠTVU ORUŽN. KRILA

Dubrovnik

Omiš, 13. prosinca 1941.

Na temelju privremenog Uputa za organizaciju i rad izveštajne službe, a savezno sa zapovjedi 2. oružničke pukovnije J. S. broj 227/taj. od 13. kolovoza t. g. i po prikupljenim podacima podastirani sljedeće izvješće za posljednjih deset dana:

I. OBĆA UNUTARNJA SITUACIJA

1) Raspoloženje naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike i događaje:

Raspoloženje naroda — Hrvata — prema državi i današnjem stanju u zemlji na području vodnog zapovjedništva Omiš i Hvar dobro je, dočim na području voda Sinj, narod sa zebnjom i strahom očekuje događaje radi neprekidne akcije četničko-komunističke bande i slabe zaštite od strane talijanskih vojnih vlasti, pa radi toga među narodom vlada uvjerenje da grkoistočnjaci uživaju više zaštite i simpatija kod talijanskih vojnih vlasti.

Grkoistočnjaci svojom promičbom, da Taljani neće nikada napustiti okupirana područja, i da Taljani rade se družu i šuruju sa njima i jugofilima, nego sa Hrvatima, a pored toga još i okolnost da je Amerika stupila u sadašnji ratni sukob na strani Engleske i Rusije i da će ovi kao pobjednici izaći u sadašnjem ratu, sve ovo još više a naročito na okolnost da taljanske vojne vlasti imaju u svojim rukama skoro cjelu vlast, a interesuju se i mješaju i u stvari koje nezasecaju u njihov djelokrug rada na održavanju javne sigurnosti, i sve ovo izaziva kod hrvatskog življa bojazan da bi se ipak ovo moglo ostvariti, pa prema tome

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, kut. 377, f. 4.

i onaj dio hrvatskog naroda koji je sklon da potpomaže oružništvo u svome radu na suzbijanju četničko-komunističke akcije, nije više onako aktivan, kako što je to ranije bio.

Radi ovakve promičbe s jedne i postupaka taljanskih vlasti s druge strane, narod je skroz neraspoložen prema taljanskim vojnim vlastima i izgubio je potpuno nadu, da ga ovi i ako raspolažu sa svim tehničkim materijalom mogu zaštititi od napada grkoistočnjaka i kod njega vlada uvjerenje, da Taljani održavaju ovako stanje, kako bi ovi krajevi ostali konačno pod njihovom vlašću, a sa druge strane, kako bi time pokazali da je njihova prisutnost neophodno potrebna za održavanje stanja javne sigurnosti i da bi na taj način što više snaga mogli zadržati na našoj teritoriji.

Na području ovog krila Židova nema, a u pojedinim mjestima, naročito u primorju i na otocima ima izviestan broj taljanskih optanata, doušnika.

2) Četničke akcije i preduzete protivmjere.

U posljednje vrijeme četnička akcija na području vodnog oružničkog zapovjedništva Sinj, odnosno na području oružničkih postaja Vrljica i Ribarić, ograničena je na napade pojedinih grupa na imovinu i živote katolika. Učestovale su naročito pljačke stoke, pa se iz toga da zaključiti, da četničko-komunistička banda nema dovoljno količine životnih potreba i da se na taj način opskrbljuju sa živim namirnicama.

1. prosinca t. g. oko 3 sata došlo je oko 50 naoružanih četnika u selo Biteljić, kotar Sinj i sobom odveli glavara sela Buljana Marka, njegovog zamjenika Vukovića Petra te lugara Vuković Šimuna, ali su ih nakon kratkog vremena pustili bez da su u selu što drugog počinili. Prije toga neko vrijeme zadržavali su se u krčmi Buljan Štipana u istome selu gdje su pili.

2. ovog mjeseca na mjestu — šumi »Šala« na području sela Unište, občine Crni Lug, kotar Bos. Grahovo, odvezli su četnici Grizemlj Marka Antina, Galiota Ivana pk. Marka, Samarždiju Iliju Mijin i djevojku Grizemlj Cvitu Paškinu, svi iz navedenog sela i do danas se za njihovu sudbinu nezna.

O prednjem podniet je detaljan izvještaj pukovnji od strane oružničke postaje Kijevo pod broj 37 od 2. ovog mjeseca.

4. prosinca 1941. na mjestu Sitne Gredice, područje sela Kijeva, občine Vrljica, kotar Sinj, pojavili su se 25 naoružana četnika, koji su produžili za planinu Dinara. Drži se da su ovo četnici iz sela Polače kod Knina, i da su otišli za Bosnu.

5. prosinca t. g. 4 naoružana četnika iz sela Polače kod Knina, otjeranih su 2 magaradi, 1 ovna i 2 ovce Slavić Anti iz Kijeva sa mjesta tzv. »Mačkova Glavica« u vrijednosti od 8000 kuna.

6. prosinca t. g. iz pod planine zvano »Debelo Brdo« četnici otjerani su Nikoli Lieviću iz Zasioka, občine Sinj, kotara Sinj, 80 ovaca u pravcu »Vještica Gore«.

Izješće oružničke postaje Ribarić br. 1188 od 6/12. t. g.

6. prosinca t. g. ispod planine Kozjak na mjestu zv. »Bat« četnici na štetu seljaka Bože Vujića odvezli su 13 ovaca a Štipanu Vujiću 30 komada ovaca, oba iz sela Kijeva, občine Vrlika, kotara Sinj. Zapovjednik oružničke postaje Kijevo, sa 20 oružnika i 25 naoružanih seljaka pošao je u potjeru, ali se je ta ophodnja vratila bez uspjeha, budući su talijanske vojne vlasti u Kninu zabranile svaku intervenciju oružnicima na području kotara Knin.

Izješće oružničke postaje Kijevo br. 57 od 8. ovog mjeseca.

3) O komunistima

4. prosinca 1941. po oružnicima oružničke postaje Hvar uhićeni su: Zunković dr Orest, Hančević Ante, Novak Tonko iz Hvara, te Petrić Ante iz Velog Grablja, svi občine Hvar, kotara iistog, u selu Zračići, iste občine i kotara u momentu kada su ovi prevažali vojničko oružje iz sela Selaca, občine Bogomolje i htjeli ga iskrcati u pomenutom selu i to jednu tešku strojnu pušku, sa 20 okvira i 759 naboja, jednu lovačku pušku, jedan vojnički revolver sa potrebnom municijom, jedan vojnički nož, dva ranca (torbe) za pribor strojne puške i dvije vreće, ali taj materijal nisu uspjeli izkrcati, budući su bili od strane oružničke ophodnje predusrećeni. Svi navedeni zajedno sa motornim čamcem predani su mjesnom talijanskom vojnom zapovjedništvu, dok zapljenjeni materijal i čamac nalazi se na čuvanju kod oružničke postaje Hvar.

Izješće oružničke postaje Hvar broj 154/taj od 7. o. mj. Sva napried pomenuta lica su komunistički nastrojena i kao takovi vode se u evidenciji.

U zadnje vrijeme među dacima realne gimnazije u Sinju zapaženo je da ovi nerado pozdravljaju ustaškim pozdravom, dapače ovi potajno stisnutom pesnicom se međusobno pozdravljaju ili ispod glasa pjevuckaju komunističke pjesme, radi čega među dacima dolazi do incidenata. Profesori su skoro pasivni u ovome, a naročito ravnatelj gimnazije, koji se većinom zadržava u Splitu.

Dne 6. prosinca 1941. Delongo Miro komunista iz Sinja, koji se je ranije nalazio u odmetništvu, iznio je iz vojarnje popunidbenog zapovjedništva u Sinju jedan pun sanduk naboja sa namjerom da te naboje preda komunistima, ali je pri tome opažen i ovaj naboje ostavio je i pobjegao. Istragom ustanovljeno je, da je sanduk sa nabojima iz skladišta izdao ovome poručnik Marković Milivoj, koji je rukovao sa skladištem i koji je iste večeri nestao.

Za obojicom raspisana je potraga.

Izješće oružničke postaje Sinj br. 2519 od 8/12. 1941.

4) Akcija i rad sumnjivih osoba i tuđinskih agenatai, provokatora i antidržavnih elemenata

Nije zapaženo.

5) Strana promičba u narodu:

Nije primjećena.

6) Prehrambene prilike i prometa :

Ovo je pitanje teško i ako se stanje sa prehranom u najskorije vrijeme ne poboljša može imati vrlo teških posledica. Pučanstvo u Primorju i otodma primilo je po nekoliko zrnate hrane preko mjeseca, koja nije dovoljna ni za sedmicu dana, dočim o ostalim živežnim namirnicama kao što je ulje, mast, tjestenina itd. nema ni govora, a što se tiče prometa to je nepromjenjeno još uvijek, slabe veze i saobraćaj nedovoljan.

7) Odnosi vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima

Normalni su.

8) Odnosi sa talijanskom vojskom

Dobri su, ali ne i srdačni.

II. STANJE U VOJSCI

- 1) Duh i disciplina kod oružništva na dostojnoj je visini.
- 2) Incidenata, nereda i izgreda većeg značaja nije bilo.
- 3) Uticaj strane izvještajne službe nije primjećen.
- 4) Bještva iz vojske nije bilo.
- 5) Ponašanje časnika i oružnika van vojarni pravilno je.

III. VANJSKA SITUACIJA

U posljednje vrijeme u Splitu otvorene su pučke škole i to javno i slobodno kako na taljanskom tako i na hrvatskom jeziku, ali da bi Taljani svoju promičbu proširili što jače kod gladnog i siromašnog pučanstva odredili su, da svim učenicima koji pohađaju taljanske škole dieli svakodnevna hrana tj. ručak i večera, čega radi siromašniji roditelji prisiljeni su da svoju djecu upućuju u taljansku školu. Pored toga Taljani donieli su zaključak, da će svim onim učenicima koji su se odredili ili se budu do Božića opredjelili za pohađanje taljanskih škola, dobiti po jedno odielo kao zimsku pomoć.

Taljanske vlasti na otocima kao i na cjelom okupatornom području vrše prisilno oduzimanje ulja i sopstvenicima ostavljaju vrlo malu količinu, što je dovelo veliko ogorčenje prema okupatornim vlastima na ovim područjima.

Inače stanje u Splitu je nepromienjeno, jedino što je slobodno kretanje dozvoljeno do 18 sati navečer.

IV. OBĆI ZAKLJUČAK

Raspoloženje naroda obzirom na današnje prilike u unutrašnjosti i u svijetu slabo je, red i mir osim područja oružničkih postaja Ribarić, Vrljika i Kijevo, dobro su zastupljeni, prehrana slaba odnosno nikakova, promet nedovoljan, radi čega se na vrijeme nemože ni udovoljavati pismenim zahtjevima.

S molbom na dalnju raspoložbu.

Zapovjednik, satnik
potpis nečitljiv

Razaslato :

Zapovjed. 2. oruž. pukovanje,
Zapovjed. oruž. krila: Makarska
Dubrovnik, Travnik, Bos. Petrovac
i Knin i svim vodnim zapovjednicima ovog krila

BROJ 428

**IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE VITINA OD 21. PROSINCA 1941.
KOTARSKOJ OBLASTI LJUBUSKI O NAMJERAMA KOMUNISTA S
MAKARSKOG I METKOVIČKOG KOTARA DA IZAZOVU NERED U
VRIJEME BOŽIČNIH PRAZNIKA¹**

**ORUŽNIČKA POSTAJA VITINA
Broj Taj. 224/41.**

Namjera komunista sa Makarskog i
Metkovičkog kotara da izazovu nered
0 Blagdanima Božićnim.

Vitina, 21. prosinca 1941.

KOTARSKOJ OBLASTI

Ljubuski

Dana 20. ovog mjeseca od seljaka sa područja ove postaje koji su jučer bili u Vrgorcu na pazaru dočuo sam, da komunisti nagovještavaju 1 prijete se u Vrgorcu pojedincima sa područja kotara Ljubuskog, kada

k. 189.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva NDH, reg. br. 34/9,

ga uhvate sama gdje je to od Vlasti zaklonjeno i govore istima, da će doći vrijeme, kada će oni sa narodom iz Ljubuskog kotara popuniti sve jame i nadomjestiti četnike.

Da idu u grupicama i kad neopaženo od Vlasti susretnu jednog Ljubušaka, da drugi ne čuje kako ovaj nebi ih mogao prijaviti, priete se sa gore navedenim riječima, kako će doći vrijeme njihovog obračunavanja, a kad im se prebaci zašto se ne odazivaju pozivu u vojsku (Domobranstvo) da se izgovaraju da neće za to, jer da su oni predani Italiji.

Kako se sumnja da bi ovi mogli na Božićne blagdane poduzeti da izazovu nered i poremećenje javnog mira, a da bi im se to onemogućilo, molim da se potrebno poduzme.

Zapovjednik postaje narednik:
Marko Jurić, v. r.

Razaslato :

Krilnom oruž. zapovjedniku — Mostar
Oružničkoj postaji Vrgorac, Ljubuški
i Nova sela — Sastavak vodu.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST U LJUBUŠKOM
Prez: 538/41.

Ljubuški, dne 22. prosinca 1941.

Predmet: kao gore

VELIKOJ ZUPI HUM

M o s t a r

Podnosi se prednje s molbom na znanje.

ZA DOM SPREMAN!

M. P.

Kotarski predstojnik:
potpis nečitljiv

VELIKA ZUPA HUM U MOSTARU
Priljeno dne 27. XII 1941. god.
Prez. Broj 1457

BROJ 429

**BRZOJAV VELIKOG ŽUPANA U OMIŠU OD 22. PROSINCA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O NAPADU
PARTIZANA NA ŽANDARMERIJSKU STANICU PANJ¹**

Zagreb

15.35

Ministarstvo unutarnjih poslova dostavlja slijedeće brzjavke:

Gmiš 22. XII. — Dne 21. o. mj. u 3 sata poslije podne, oko 200 pobunjenika napalo je novo uspostavljenu oružničku postaju Panj, 9 km udaljeno od Sinja u pravcu Vrlike.²

U borbi poginula su 2 oružnika a 4 domobrana su ranjena, koji su došli u Sinj.

Za 11 domobrana nezna se ništa a sigurno su odvedeni po pobunjenicima.

Pobunjenici su odnjeli mašinsku pušku i više običnih pušaka iz oružničke postaje sa svom spremom.

Jedan pobunjenik poginuo je a jedan ranjen.

Iz Sinja su upućeni oružnici i talijanska vojska u pomoć.

Potanji izvještaj dostavit će se nakon istrage.

Vel. župan Luetić
br. pov. 904/41.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Vn, arhiva NDH, reg. br. 5/la, k. 5.
² Napad Izvršili borci Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 135).

BROJ 430

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ORUŽNIČKOG KRILA DUBROVNIK
OD 22. PROSINCA 1941. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA
PODRUČJU DUBROVNIKA U VREMENU OD 2. DO 22. PROSINCA¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
ORUŽNIČKOG KRILA DUBROVNIK
Taj. br. 414

Koncept

Podnosi izvješće o
izvještajnoj službi.
Dubrovnik, 22. prosinca 1941.

Prema Uputu za organizaciju izvještajne službe i zapovjedi Zapovjedništva 2. oružničke pukovnije Taj. Br. 227/J.S. od 13. kolovoza 1941. podnosim izvještaj o izvještajnoj za posljednjih 10 dana u sljedećem:

I. OPĆA UNUTARNJA SITUACIJA

1. Raspoloženje naroda obzirom na vemjske i unutarnje prilike i događaje: Narod je zabrinut na opću situaciju koja je nastala čestim upadima i nadiranjem četničko-komunističkih bandi. Isto tako narod je zabrinut pasivnim držanjem talijanskih vojnih vlasti, koji ne poduzimaju efikasne mjere protiv ovih bandi, tako da su ove bande na više mjesta ugrozile prugu Dubrovnik—Mostar i vlakovi više ne dolaze u Dubrovnik uslijed kvara na pojedinim djelovima pruge. Narod u ovom gleda slabost, da pred ovim bandama padaju pojedina sela i područja u njihova ruke, dok talijanske vojne snage, kao i same naše vojne snage ne poduzimaju jednu širu akciju, da se narod oslobodi ovih odmetničkih bandi, koje ugrožavaju osobnu i imovnu sigurnost našeg stanovništva. Jednom se mora stati na kraj ovim bandama i poduzeti opsežne mjere sa svim raspoloživim snagama i ove bande uništiti i povratiti vjeru u stanovništvo.

Narod je privržen uz sile Osi i to narod rimokatoličke i islamske vjeroispovjedi, dok grčko-istočnjaci, jugoslavenski orjentisani i Zidovi su na strani njihovih protivnika, ali se javno neispoljavaju, bojeći se zakonske odgovornosti.

2. Četnička akcija i preduzete protumjere: Četničko komunističke bande iz susjednih područja koje su već zaposjele ugrožavaju pojedina sela i saobraćajne postojbe. Osobito su se okomile na željezničku prugu Dubrovnik—Mostar, koja je na nekoliko mjesta prekinuta i željeznički

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 377, f. 4.

saobraćaj ne kola već 5 dana. Tako je noću između 21. i 22. ovoga mjeseca napadnuta željeznička postaja Uskoplje, gdje su četničko-komunističke bande iskvarile tračnice, opljačkali željeznička slagališta i ista polupali.

Na području ovoga krila preduzete su potrebne mjere za zaštitu osobne i imovinske sigurnosti našeg stanovništva i uspostavljene su među postaje na ugroženim mjestima radi suzbijanja četničko-komunističkih bandi. Radi prekinuća saobraćaja nije primljen izvještaj iz voda Metković, pa se pojedine novosti u ovo izvješće ne mogu ni unijeti.

3. O komunistima: Od zadnjeg izvještaja do danas, desilo se jesliedeće: 16. prosinca 1941, radnik Danilo Porobić pronosio je vijesti u Trstenom, da Nijemci bježe iz Rusije. Navodno da je ovo saznao od Živka Perovića iz Lješnice kotar Nikšić, koji je radio u Trstenom. Obojica su uhićeni i predaće se Prijekom sudu u Dubrovniku, čim se dobije od talijanske vojne vlasti odobrenje za sprovođenje.

17. prosinca t. g. oko 20 sati, nađen je naljepljen letak četničko-komunistički, na kući Velikog Župana župe Dubrava g. Ante Buća u selu Orašcu iste općine kotara Dubrovnik. U letku se promiče četničko-komunistička ideja sa ciljem da se narod podigne protiv italijanske vojske i današnjeg stava naše države. Za rasturačem se traga. Nad komunistima se vodi strogi nadzor i za 6 lica zatraženo je da se sprovedu u logor.

4. O akciji, radu i kretanju sumnjivih osoba, tuđinskih i neprijateljskih agenata i antidržavnih elemenata: Nije ništa zapaženo. Sumnjiva zapažena lica stalno se prate i legitimišu, ali je i ovo otežćano, pošto bez dozvole talijanske vojne vlasti ne može nitko da putuje.

5. O stranoj propegandi u narodu: Nije ništa zapaženo.

6. O prilikama prehrane i prometa: Od zadnjeg izvješća do danas prilike prehrane nisu se poboljšale. Od 13. do 19. ovog mjeseca, gradanstvo Dubrovnika nije dobilo kruha već samo malu količinu kukuruznog brašna. U narodu vlada bijeda i nestašica u pogledu ishrane, što ima za posljedicu i nezadovoljstvo kod najširih slojeva naroda. Nestašica živežnih namirnica iz dana u dan raste. Time se stvara vrlo plodan rad komunistu. Ako se ove prilike prehrane ne budu poboljšale, mogu nastupiti strašne posljedice po javnu sigurnost i red uopće, jer glad ne poznaje zakone. Vlast nije u mogućnosti da riješi cijene pojedinih živežnih namirnica. Spekulanti svestrano koriste ovu priliku za stvaranje kapitala, na nečastan način, prodajući ispod ruke namirnice po veoma visokim cijenama, a koje su namirnice prikrivene čuvali. Trebalo bi preduzeti što prije efikasne mjere u ovom pogledu.

Željeznički promet sa Dubrovnikom je prekinut ima 4 dana i vlakovi ne dolaze usljed kvara željezničke pruge na pojedinim mjestima na području voda Trebinje, usljed djelatnosti četničko-komunističkih bandi.

7. O odnosima oružništva sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima: Ovi su korektni.

8. O odnosima sa savezničkim vojskama, čiji se djelovi nalaze u našoj zemlji: Odnosi sa talijanskom savezničkom vojskom su korektni, ali sa njihove strane nisu srdačni.

Na području ovoga zapovjedništva raspoređene su talijanske vojne snage na slijedećim mjestima.

U Dubrovniku je sjedište pješadijske divizije »Marche«. Zapovjednik je pješaki general g. Giuseppe Amico: 3 satnika karabinjera, kojom zapovjeda satnik Paullaci. Brojno stanje talijanskih vojnika se u Dubrovniku mijenja svakodnevno. Jedni dolaze, a drugi odlaze. Prosječno ima oko 3000 vojnika, koji pripadaju: crnim košuljašima, bersaljerima, karabinjerima, pješastvu, topništvu, motoriziranim jedinicama, vozarskim i bolničkim jedinicama. Razmješteni su u gradu i okolini.

U Vrbici ima 30 vojnika koji osmatraju obalu.

U Obuljevu i Rožatu nalazi se 100 vozara i 70 mazgi.

U Komolcu nalaze se 24 pekara.

U Lopudu nalazi se 14 vojnika, pod zapovjedništvom poručnika Antonija Konte, a pripadaju 6 topničkoj pukovniji, 55 grupe 2 bitnice iz Dubrovnika.

U Trstenom i Zatonu nalazi se 8 financijskih stražara, koji vrše redarstvenu službu na obali.

U Slanom se nalazi 20 financijskih stražara, pod zapovjedništvom nadporučnika Morodera. U Grguriće je grupa topništva od 105/32 jačine 4 časnika i 200 momaka sa 4 topa, od kojih je 1 časnik sa 10 vojnika na otoku Sipan.

U Gružu ima oko 1500 vojnika. Oni su u sastavu divizije »Marche« koja se nalazi u Dubrovniku.

U Gornjem Brgatu ima oko 1600 vojnika, 23 dočasnika i 15 časnika a pripadaju 1. bojni 51. pješačke pukovnije. Zapovjednik je pukovnik G. Riveki. Služe za osiguranje dubrovačke Zupe od upada četnika.

U Dubcu ima 10 karabinjera, koji vrše kontrolu saobraćaja.

U Zvekovići ima 200 vojnika, od kojih 16 financijskih stražara i 40 topnika.

U Cavtatu ima 10 karabinjera i 20 topnika.

U Metkoviću oko 600 vojnika, 300 vojnika željezničkog odreda, 11 karabinjera, 6 financijskih stražara, 1 lučki kapetan i 3 poslužnika. Zapovjednik je bojnik Mihailo Soja.

U Stocu oko 700 vojnika, 1. vod komore i 5 karabinjera pod zapovjedništvom podpukovnika Giuseppe Capigati.

U Neum Kleku 10 financijskih stražara.

Važniji događaji u vezi sa talijanskom savezničkom vojskom su slijedeći:

6. prosinca 1941. uhićen je po talijanskim vojnicima, ciganin Mustafa Bajrić, u selu Grgurici, a rodom iz Ostrožca, jer nije imao propusnicu. Sproveden je po Talijanima za Dubrovnik.

8. prosinca 1941. uhićeni su po talijanskim vojnicima: Jakov Tavra i Gabrijel Markić iz Imotskog, koji su radili na državnom putu u Zatonu, jer su sa vojničkim puškama čuvali stražu, koje su puške dobili od Skočevićin Hemirha, financijskog preglednika iz Trstena. Isti preglednik pozvao na saslušanje u Dubrovnik kod talijanskih vojnih vlasti.

12. prosinca 1941. uhićen je u Slanom Franjo Ulerih iz istog mjesta, po talijanskom časniku iz posade u Grgurićima, općine Slano, zbog grubog ponašanja, prema tome časniku, kada mu je tražio da kupi kokoš. Predat je bio uhićen na postaju Slano sa time da se pusti na slobodu sutradan u 8 sati. Uhićeni tvrdi da ga je navedeni časnik ošamario i ako se je pristojno ponašao prema njemu navodeći da nema kokošku na prodaju.

12. prosinca 1941. u selu Sladojevićima, općina Slano, uhićeni su po talijanskim vojnicima Dobud i Antun Gvozdenović oba iz Sipana i Pavo Milić zv. Kore zbog zatajenog benzina, koji su iz mora izvadili i sakrili, a povrh toga vozili se sa barkom po moru bez odobrenja. Sprovedeni su po talijanskim financima u kasarnu kod divizije »Marche«.

21. prosinca 1941. izvršen je u Dubrovniku svečani sprovod jednog talijanskog satnika i vojnika, koji su pali u borbi sa četnicima. Sprovodu su prisustvovali i naše vojne i građanske vlasti uz sudjelovanje mnogo građana. Sahranjeni su na domobranskom groblju u Dubrovniku.

22. prosinca 1941. u 7.30 sati u Dubrovniku na Pločama talijanski vojni tenkovi pregazili su 4 osobe i to 3 ženske i jednog muškarca, od kojih je jedna osoba odmah umrla. Ostala trojica su vrlo teško povređeni i primijeti u državnu bolnicu Dubrovnik. Nadležne vlasti vode izvide.

II. STANJE U ORUŽNISTVU

1. Kaspoloženje, duh i disciplinai u vojsci i oružništvu: Na dostojnoj visini.

2. Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja: Nije bilo.

3. Bjegstva iz vojske i oružništva: 25. studenoga 1941. saopćeno je bilo domobranu (oružničkom pričuvniku) Anti Strnić iz Orebića, kotara Dubrovnik, da ima primiti zapovjed ovog krila Taj. Br. 305 od 18. XL 1941. radi nastupa vojne vježbe na dan 1. prosinca t. g. u zapovjedništvo oružničkog krila Mostar, ali nije primio poziv, već se udaljio u nepoznatom pravcu. Potraga se za istim vodi.

4. Ponašanje časnika, dočasnika i momčadi van vojarne i u gradu: Je uglavnom na dostojnoj visini. Domobrani se još potpuno ne drže vojnički, te se opominju na svoje dužnosti, naročito u pozdravljanju.

III. VANJSKA SITUACIJA

1. O prilikama u pograničnim oblastima susjednih država (raspoloženje stanovništva, kretanje vojske i raznim vojničkim mjerama: U pograničnim oblastima žive Hrvati, koji su veoma naklonjeni našoj državi. Oni traže da dodu u sastav naše države, jer im je od strane talijanskih vlasti zabranjeno da drže slike hrvatskih velikana, i uopće da se kao Hrvati iskazuju. Pored toga zabranjeno im je slušanje našeg zagrebačkog krugovala. U Boki Kotorskoj, Splitu i Šibeniku talijanske vlasti silom traže, da se djeca pučkih i srednjih škola moraju upisivati u fašističke organizacije. Radi toga u zadnje vrijeme došlo je do više demonstracija u navedenim mjestima, te su Talijani izvršili hapšenja nad više lica, a izvjesne su internirani na taj način, te ugušili revolt našeg življa. Naš ih narod u tim pograničnim oblastima mrzi i najsretniji bi bio, kada bi ti krajevi bili pripojeni našoj državi.

Prema nepotvrđenim vještima u Crnoj Gori izbio je sveopći ustanak protiv Talijana, navodno Crnogorski komitet je objavio rat Talijanima. Ustanak se navodno proširio i na područje Dalmacije i Hercegovine, koje je okupirano po talijanima (Boka Kotorska). U borbi sa pobunjenicima su Talijani navodno imali mnogo gubitaka, ali su dobili pojačanje i otpočeli sa čišćenjem tih krajeva od pobunjenika. Pri ovome čišćenju, pobunjenici su navodno imali velikih gubitaka. Radi ovih po buna Talijani su navodno dali popaliti neke kuće odmetnika u Boki Kotorskoj i okolici.

U vremenu od 8. do 15. prosinca 1941, parobrodom doputovala je jedina divizija talijanske vojske iz Splita u Dubrovnik 2. Odavde su trupe produžile u pravcu Mostara, Trebinja i Crne Gore. Navodno ova bi grupa imala smijeniti trupe koje su do sada bile u Hercegovini, a te smjenjene trupe imale bi ići radi odmora u unutrašnjost države, kao: Šibenik, Split i druga mjesta sjeverne Dalmacije.

U Boki Kotorskoj i to po Krivošijama, Talijani već nekoliko dana vode borbe sa pobunjenicima, koji su prodrli iz Crne Gore i drugih krajeva, tamo, te zaposjeli: Grahovo, Crkvice, Dragalj, Grkovac i Ubli. Posljedica nadiranja ovih pobunjenika je, da su mnoge žene i djeca iz Krivošija pobjegli u Risan. U Risnu je bolnica puna, kao i sve druge zgrade od izbjeglica. Pobunjenici navodno ubijaju svakog muškarca, bez obzira na vjeru, plemè i narodnost, koji neće da se njima pridruže. U narodu Boke Kotorske vlada strah, jer se čuje pucnjava čak i zrakoplovnih bombi, koje Talijani bacaju na pobunjenike.

Na Korčuli i Mljetu, Talijani rikviriraju maslinovo ulje uz cijenu od 16 lira po litru. Stanovništvu ostavljaju 6—12 litara po osobi. Narod je nezadovoljan usljed rikvizacije, jer je ulje skuplje od cijene, koju im daju Talijani. Sve rikvirirano ulje izvozi se za Italiju.

12. prosinca 1941. godine, vodili su Talijani borbu sa odmetnicima na Popratnom Brdu iznad Mrcina, općine Konavolske (Italija). U borbi je navodno poginuo 1 talijanski vojnik, a 4—5 vojnika su ranjena. Kod

odmetnika je poginula jedna žena, koja je pogodena pogodkom iz topa
Ovo su još neprovjereni podaci.....²

Zapovjednik, satnik
Šporčić, s. r.

M. P.

Dostavljeno :

Velikom Županu Župe Dubrava,
Zapovjedništvu 3 oruž. pukovnije,
Zapovjedništvu mjesta Dubrovnik,
Lučkom zapovjedništvu Dubrovnik,
Zapovjedništvima krila: Bileće,
Mostar, Travnik, Makarska i Omiš, te
vodnim zapovjednicima ovoga krila.

BROJ 431

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD
23. PROSINCA 1941. POGLAVNIKU NDH ANTI PAVELIĆU
O NAPADU ČETNIKA NA ORUŽNICKU POSTAJU U SELU
STIKOVO¹**

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Velika Župa Bribir i Sidraga
KNIN

V.T. broj: 103/102. 1941.

Knin, 23. prosinca 1941.

POGLAVNIKU NEZAVISNE DRŽAVE
HRVATSKE
MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA
MINISTRU VANJSKIH POSLOVA
OBCEM UPRAVNOM POVJERENIKU
RAVNATELJU ZA JAV. RED I SIGURNOST
IZVJESTITELJU G.U.S.-a² — Ured Pogl.

— Dr Anti Pavelić-u
— Dr Andriji Artuković-u
— Dr Mladenu Lorković-u
— Dr Andriji Karčić-u
— Eugenu Kvaternik-u
— Branki Rukavina

U noći između 19. i 20. prosinca 1941. napala je jedna grupa oružanih
ljudi selo Štikovo, općine Drniš u kojem je nedavno bila ustrojena oruž-

¹ Dalji dio teksta u dokumentu Redakcija je izostavila jer podaci ni* u od posebnog
značaja.
² Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 34/1-14,
k. 234.
³ Glavnog ustaškog stana.

nička postaja. Napadaj je izvršen u tamnoj noći i u sniježnoj mećavi, tako da se protuslovne glasove o broju napadača nije točno moglo ustanoviti. Po izvršenim izvidima napadaj su izvršili grkoistočnjaci jedne u ovom kraju dosta poznate skupine pljačkaša i komunista, koji su iz okolnih sela već davno u šume pobjegli i nijesu se povratili svojim kućama, te vrše napadaje i pljačke već nekoliko mjeseci u ovome kraju. Ovi su svi iz plemena Erakovića iz sela Štikova. Izgleda da su se njima pridružili pri napadu na selo Štikovo i neki seljaci grkoistočnjaci iz Polače i Biskupije kod Knina. Opće je uvjerenje, da je za ovaj napadaj znao četnik Pajo Popović iz sela Biskupije. Kada je napadaj uslijedio na selo Štikovo, nakon žešće pušćane vatre oružnici su se povukli iz sela Štikova ostavivši selo. Napadači su tada u selo provalili, zapalili oružničku postaju i još šest seljačkih kuća, a ubili 12 katolika stanovnika sela Štikovo.

U vezi ovog događaja imao sam prilike dugo raspravljati sa gosp. generalom talijanske vojske Furiem Monticelli-em, te sam mogao ustanoviti da su Talijani odlučili ne samo zapriječiti ovakve događaje, već da su odmah odredili poduzeti hitne mjere za utvrđivanje krivaca i otkrivanje, te uništenje četničkih odreda, koji su se još u šumama zadržali. Odmah su upućeni odredi talijanske vojske u Štikovo, te su tamo uhitili 18 grkoistočnjaka proti kojih je sad postupak u toku, jer se sumnja da su baš ovi sudjelovali u napadu. U akcijama čišćenja oko Štikova ubijen je jedan grkoistočnjak, a dva ranjena, svi iz sela Polače. U noći od 21. na 22. ov. mj. poslani su odredi talijanske vojske u predio Topolje i to na visove zvane Crna Glavica, jer se pokazalo da su tamo pobjegle neke skupine seljaka grkoistočnjaka iz Biskupije, Polače i Štikova. U tom čišćenju uhvaćene su tri osobe s vojničkim oružjem — svi grkoistočnjaci. Noćas je izvršena jaka akcija talijanske vojske prema selu Polači o dosada premda akcija još uvijek traje, uhvaćeno je 150 grkoistočnjaka. Namjera je gosp. generala uhićene najstrože ispitati da dozna krivce za napadaj na Štikovo, a jedan dio ovih da zadrži kao taoce za onemogućavanje budućih zlih namjera četnika u ovom kraju. Danas su u toku veće akcije čišćenja i na drugim mjestima, to jest selima u kojima grkoistočnjaci žive u većini. Talijani su uhitili 17 grkoistočnjaka iz sela Vrpolja, jer u blizini toga mjesta prošle noći nadeni su prepilani brzoglasni stupovi. Pošto je gosp. general otkrio, da neki grkoistočnjaci spremaju atentat, još više se pokazao odlučnim da zlonamjerne grkoistočnjake onemogući.

Stanoviti broj grkoistočnjaka, osobito u samome Kninu, osuđuje napadačka djela komunističko-četničkih banda, jer osjećaju da takova djela ometaju smirenje ovoga kraja, koje smirenje i oni žele.

U okolini Drvara, u jednoj akciji čišćenja uhićeno je od strane Talijana više osoba pod sumnjom komunističke djelatnosti, a 15 od ovih već su poslani u internaciju. Gosp. general dati će im pojednosti i imena onih, koji budu zadržani kao taoći, odnosno koji su poslani u internaciju.

Gosp. general Monticelli izrazio je želju, da se uspostavi oružničke postaje u nekim selima ove žuže, ali pod uvjetom da one budu jake, da se mogu u slučaju napada uspješno držati i braniti. Međutim mi ovdje

oružnika nemamo. Ukupno ih je došlo oko 170 većinom slabo opremljenih. Isto tako odavle je i vojnika otišlo, to ih ima danas 400 manje, nego ih je bilo prošlog mjeseca. Neophodno je radi toga potrebno, da se ovamo, ako se hoće održati autoritet naše vlasti, pošalje nekoliko bojna oružničkih, ali dobro opremljenih.

Ja sam u subotu na večer dana 20. prosinca priredio u počast gosp. generala Monticelli i talijanskih časnika večeru, na kojoj je sudjelovao gosp. general sa svojim stožerom. Bili su izrečeni govori s obe strane u duhu iskrenog prijateljstva i savezništva.

U nedjelju ujutro održao sam skupštinu u Kninu na kojoj sam govorio onako kako prilike i politički položaj traži. Skupštini je prisustvovao gosp. general Monticelli baš s namjerom da javno pokaže svoju solidarnost s našim vlastima i sa mnom. Istoj skupštini prisustvovali su aeki grkoistočnjaci iz Knina, a i iz okolnih sela.

Istoga dana popodne otišao sam u Drniš i tamo održao političku skupštinu. Ovoj skupštini prisustvovao je zapovjednik mjesta talijanske vojske gosp. pukovnik Roiatti sa svojim časnicima. Nakon skupštine izvršena je izmjena posjeta između mene i pukovnika Roiatti-a. Na zakuskama održani su govori u smislu prijateljstva i savezništva. Osobito su Talijani obratili pažnju i radovao se mojim govorima na skupštinama, jer sam govorio o potrebi smirenja, borbe protiv komunizma, prijateljstva s Kraljevinom Italijom, te veličini i značenju Poglavnikove odluke o uzpostavi Zvo i i mirove **krune**, kao i O **designiranom** Kralju Hrvatske.

Svaki dan u župu dolaze grkoistočnjaci, glavari sela, koji su za vrijeme pobune sami sebe postavili. Dajem tim seljacima pomoći, hrane. Kako sam već napomenuo u ranijim izvještajima, potrebno je da raspoložem većini količinama hrane i novca, jer to je prvi uslov za vršenje smirenja u ovome kraju.

I ovom prilikom molim, da se moji prijedlozi za preuzimanje činovnika — grkoistočnjaka, a koji se nalaze kod nastave, Ministarstva prometa, odmah prihvate.

Talijanska komanda uputila mi je danas jedan dopis, a o tome mi je sinoć gosp. general govorio, da bi bilo potrebno da se preuzmu u službu otpušteni željezničari-grkoistočnjaci sa područja Gračac. Ovih ima ukupno 39. Svi su položili zakletvu Poglavniku, a onda bili otpušteni. Talijani su mišljenja da preuzimanjem u službu ovih željezničara bi se nešto postiglo za smirenje duhova toga kraja i da bi sigurnost pruge bila više nego danas uzpostavljena.

Za Dom spreman!

M. P. Veliki Župan i Stožernik
Sinčić David, s. r.

K A Z A L O
LIČNIH I GEOGRAFSKIH IMENA

KAZALO
LIČNIH I GEOGRAFSKIH IMENA

- A**
- Abramović — 827
Ajatakov — 275
Ajduković Božo — 156, 158, 159,
175, 182, 186, 230, 614
Ajduković Mate — 57, 92, 93, 97,
140
Akrap — 460
Alačević G. — 451, 509
Alagić Savo — 831
Albanija — 387, 392, 417, 441, 478,
547, 596, 921
Aleksejev Dušan — 602, 657, 660,
661
Alfirev Mate-Matek — 166
Alfirev Šime — 689, 693, 694
Alfirević Ante-Tonči — 57, 91, 92,
139
Alfirević Silvije — 64, 175
Alfirević Spiro — 496
Aliberti Alberto — 419, 422, 425,
431, 432, 448, 450, 460, 461, 521,
523, 599
Alujević Bartul — 580, 581, 628
Ambrosio Vittorio — 388, 405, 406,
407, 444, 524, 611, 710, 886, 893,
951
Amico Giuseppe — 969
Arnulić Ivan (Ivo)-Bruno — 91, 99,
100, 101, 105, 106, 108, 110, 111,
117, 118, 119, 127, 132, 134, 172,
243, 259, 260, 264, 286, 287, 290,
305, 306, 310, 316, 333, 334, 342,
343
Ancona — 427, 506, 511, 540, 595
Andrić Jovan — 481
Andrijašević — 364
Andrijašević Juraj — 679
Andrijašević Toni — 364
- Andelinović Ante — 57, 89, 90, 95,
96, 97, 102, 140
Anfuso Filippo — 505, 775
Angeli Edgar — 921
Angeloni — 770
Anić Petar — 843
Antičević Ivan — 915
Antonini Ivan — 57, 73, 97, 542,
874, 875
Antulov Ivan — 688, 692, 694
Anušić — 926
Anušić Tadija — 127, 128, 131, 133,
134, 135, 137, 138, 362
Apollonio — 524
Arapović Frane — 852, 939
Arbanašić Jure — 922, 923
Ariano Iripino — 581
Artuković Andrija — 832, 886, 937,
947, 972
Asanović Ante — 496
Avelino — 580
Avtovac — 498
- B**
- Babarović Nikola — 295
Babić Ante — 601
Babić-Bubalo Miodrag — 798
Babić Ljubo-Ognjen — 75, 77, 147,
153, 247, 279, 352
Babin Josip-Bepo — 119, 125
Babin Marin — 73
Babrice — 880
Baće Maks-Milić — 184, 185, 188,
189, 190, 220, 247, 285, 291, 301,
333, 342, 352, 355, 357, 362, 926
Bačić Drago — 815
Bačić Zivo — 815

Bajagić (s.) — 44, 131
 Bajić Simo — 153
 Bajmok — 542
 Bajagović Halil — 880
 Bajrić Mustafa — 969
 Bakarac — 437, 485
 Bakarić Vladimir — 291, 300, 31, 3
 Bakić Luka — 900
 Balić Ivan — 924, 925
 Baljkas Ivo — 126, 133, 248, 338, 345
 Balkan — 12, 18, 413, 499
 Ballarini Umberto — 761
 Ban Ivan — 858
 Banić Luka — 804, 857, 858, 860, 866
 Banija — 292
 Banina Ante — 341
 Banja Luka — 44, 424, 506, 807, 849
 Barač Milivoj — 600, 631, 657, 658, 660, 661
 Barani Vanda — 638
 Baranović Ivan — 650, 651, 653, 654
 Barbariga — 561
 Barbarić Ante — 810
 Barbarić Slavko — 954
 Barbić Kuzma — 594, 657, 660, 661
 Barbieri Josip — 813
 Barčul Bare — 497
 Bardosy Laszlo — 780
 Barić Franc — 246, 291, 295, 337, 594, 601, 602, 630, 640, 657, 658, 660, 661
 Barić Kuzma — 593
 Barišić Božo — 856
 Barišić Jovan — 856, 870
 Barišić Petar — 846, 860, 870, 880
 Baroni Renalto — 530
 Bartolucci Athos — 417, 449, 451, 509, 783
 Bartulin Felicijo — 824
 Bartulović Niko — 219, 226
 Bassi Nicolo — 476
 Bastasi — 937
 Bastianini Giuseppe — 154, 155, 177, 206, 228, 335, 456, 461, 462, 483, 491, 508, 513, 532, 545, 565, 714, 716, 722, 730, 744, 783, 812, 813, 815, 905, 907, 929
 Bašić Duje — 247
 Bašić Vicko — 925
 Bašić Vlado — 858
 Baučić Jakiša — 357
 Baure — 542
 Bay R. — 155, 813
 Beader Ante — 834
 Beara — 754
 Beare (s.) — 123
 Beč — 25, 394, 413, 437
 Bečer-Nakić Zora — 270
 Bedek Mirko — 809
 Bego-Cimpre Sime — 273
 Belamarić Ante — 650, 652, 653, 654, 655
 Belamarić Dušanka — 750
 Belamarić Frane — 273, 749
 Belas Ante — 155, 638
 Belisko Ante — 621
 Bender — 370
 Beograd — 9, 20, 53, 229, 292, 345, 465, 466, 725, 727, 776
 Bergam Dragutin — 591
 Bergam Gašpar — 285, 370
 Benkovac — 371, 433, 475, 510, 527, 537, 539, 543, 559, 603, 607, 608, 655, 665, 736, 784, 785, 789, 796, 799
 Berković (s.) — 880, 881, 885, 887, 898
 Berković Josip — 64
 Berković Petar — 834
 Berlengi Ante — 750
 Berlin — 25, 466, 775, 776
 Berta Antonio — 697
 Besarović (dr) — 78
 Bešlić Filip — 876
 Betina — 166, 167
 Bezić Ante — 364
 Bezić — 809
 Bidau Giovannico — 833, 838
 Bilan Sime — 689, 690, 691, 692, 694
 Bileća — 498, 499, 695, 791, 886
 Bili (ps.) — 86, 270
 Bili Brig — 130, 137, 816
 Bilić Joško — 169
 Bilić Jure — 333
 Bilić Rlarin — 914
 Bilić Sime — 169
 Bilice — 702
 Bilić Božo-Marijan — 75, 247, 250
 Bilišani — 735, 796, 797, 799
 Biljevina — 437
 Bihać — 390, 506, 710, 849
 Bilobrck Mate — 40, 247, 315, 330, 333, 642
 Bilobrck Miroslav — 844, 876
 Bilušić — 807
 Binna — 508, 519, 537, 539, 548, 588, 598, 620, 645, 665
 Biograd n/m — 162, 254, 433, 476, 497, 510, 517, 518, 526, 527, 535, 553, 561, 620, 733, 736, 784, 880
 Biokovo — 36, 357, 677
 Biskupija — 147, 172, 511, 833, 849, 929, 932, 949, 973
 Biševo — 438

Bitelić — 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 175, 189, 190, 220, 304, 327, 341
 Bjedov Spiro — 75
 Bjelina — 796
 Bjelovar — 196
 Blaca — 106, 108, 109, 113, 308, 843, 844, 882
 Blahut Theodor — 776
 Blaić Vinko — 57
 Blasio — 564
 Blaškov — 22
 Blašković Tomo — 103, 140
 Blato n/C — 174, 234, 510, 846
 Blato n/K — 741, 815, 379
 Blažević — 364
 Blažević Božo-Zandala — 143, 148
 Blažević Toni — 159
 Bližna — 230
 Boban Andrija — 221
 Boban Mate — 480, 804, 858
 Boban Mirko — 858
 Boban Stipe — 759
 Bodražić Nikola — 954
 Bodražić Todor — 954
 Bodrožić Mirko — 622
 Bogdanović Mihajlo — 730
 Bogdanović Vasilj — 796
 Boghlich Perasti Francesco — 477
 Bogomolje — 236
 Bogunović Brane — 152, 337, 35, 929
 Boić Josip — 545, 797, 799, 801, 803, 804, 829, 833, 834, 852, 868, 870, 872, 885, 904, 908
 Boka Kotorska — 438, 779, 971
 Bokanjac — 416
 Bol — 268, 269
 Bologna — 255
 Bol tie Pero — 153
 Bonacin Ante — 529
 Bončić Anton — 760
 Boncel Ante — 624, 627, 656, 659, 660, 661
 Bonavia — 228
 Bonefačić Kvirin Klement — 296, 341, 727 ■
 Boraja — 590, 591
 Borčić — 70
 Born — 495
 Borovići — 123
 Borozan Nebojša — 57, 73, 95, 181, 847, 874, 875
 Boršić Rafael — 873
 Bosanska Dubica — 53
 Bosansko Grahovo — 44, 69, 86, 274, 493, 500, 502, 506, 788, 833, 835, 848, 849, 850, 939, 949
 Bosanski Petrovac — 75, 295, 786, 958
 Bosna — 12, 21, 28, 44, 45, 49, 52, 62, 64, 66, 68, 69, 70, 75, 81, 82, 85, 87, 132, 135, 138, 140, 150, 152, 170, 173, 189, 209, 210, 220, 235, 237, 245, 247, 258, 260, 269, 270, 271, 277, 285, 292, 293, 313, 323, 327, 337, 347, 357, 413, 416, 506, 512, 576, 590, 829, 831, 850, 939
 Bošnjak — 892
 Bović (s.) — 62
 Bozzi — 510, 457, 568, 569, 573, 596
 Božanić Andrija-Stevo — 127, 216, 243, 246, 257, 261, 262, 285, 291, 301, 305, 306, 343, 364, 376, 377
 Božava — 510, 562
 Božić — 39
 Božić Ante-Muto — 471
 Božiković Petar — 236
 Brač — 160, 175, 208, 217, 268, 269, 297, 306, 336, 340, 344, 358, 360, 405, 418, 560, 617, 902, 920
 Braćevo — 327
 Bračulj Ivan — 126, 129, 131, 135, 190, 357, 362, 354, 362, 891, 924, 926, 961
 Braglia Mario — 666
 Brainovich Bruno — 476
 Brajčić Ante (Višanin) — 57, 90, 92, 95, 97, 181
 Brajović Petar — 872
 Bratanić Budimir — 935
 Bratanić Margarita — 935
 Bratislava — 64
 Brčev Dolac — 362
 Brešan Vice — 749
 Bribirske Klisure — 66
 Bribirske Mostine — 161, 539, 569, 732, 796
 Brinj — 195
 Britvić Drago — 119
 Brgo Marko — 860
 Erguda — 797
 Brkić Ivan — 155, 941
 Brković Zivko — 152, 153, 353
 Brloško — 437
 Eročanac — 120, 121, 123
 Bročić — 880
 Brod na Kupi — 390, 424
 Brotnja — 67, 75
 Broz Josip Tito — 313, 340
 Bruška — 796, 797
 Brünner — 48
 Bruvno — 370, 581, 582
 Bubalo — 817
 Bubalo Mileva — 40, 754
 Bubić Marin-Prč — 106, 108, 110
 Buble — 837

Buble Andrija — 169
 Buble Ante — 272
 Buca Berislav — 497
 Bučice — 62
 Bučševan Ante — 846
 Budak Mile — 412, 775, 776, 900
 Budimir Toma — 827
 Budimir Veljko — 68, 939
 Budimpešta — 25
 Bugarska — 9, 775
 Buharin — 275
 Bugojno — 362, 436
 Buie Mirko — 77, 155, 174, 219, 226,
 237, 245, 712, 813, 959
 Buj Vladimir — 601, 657, 660, 661
 Bujas Mate — 648, 652, 653, 654, 655
 Bujas Miroslav — 749
 Bukovača — 87
 Bukovica — 66, 75, 161, 371, 438, 725,
 796, 800, 834
 Bulat Edo — 783, 811
 Bulat Jugoslav — 650, 651, 653, 654,
 655
 Bulat Petar — 518, 638
 Bulat Ziki — 273
 Bulega Mirko — 858
 Bulić Frane — 943
 Bulić Ivan — 39, 155, 813
 Buliga Jozo — 67, 865, 866, 867, 882
 Buliga Matija — 866
 Buliga Mirko — 865, 882
 Bulović Bojan — 926
 Bulović Božo — 926
 Bulović Ilija — 924, 926
 Bulović Stevan — 891
 Buljan Marko — 961
 Buljan Štipan — 961
 Buljan Vice — 98, 100, 101, 126, 128,
 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138,
 141, 189, 263, 364, 816, 900
 Buljević Ljubo — 357
 Bumba — 807
 Bumber Jozo — 273
 Bungero Giuseppe — 579, 681, 685,
 699
 Buonassisi Umberto — 507, 512, 540,
 547
 Buratović Antea — 935
 Buratović Anton — 935
 Buratović Kuzman — 935
 Buratović Luka — 935
 Buratović Mandica — 935
 Burić Mišo — 821
 Buoper Ante — 749
 Buscaglia — 668
 Butti Gino — 775
 Butti Giuseppe — 569, 577, 583, 591,
 608, 618, 647, 720
 Butorac Jozo — 294, 295

Buzdovačić Božo — 202
 Buzeha Ivan — 217
 Bužančić Andrija — 57, 89, 90, 93,
 94, 95, 97, 140

C

Capigati Giuseppe — 969
 Cappel Ferruccio — 256
 Caprag — 293
 Carić Jakov — 912
 Caruso Pietro — 648 654, 661, 688,
 694, 716
 Casertano Antonio — 487, 775
 Castagnoli R. — 532
 Cavalli — 531
 Cavtat — 438, 969
 Cecić Jordan — 740
 Cecić Marija — 264, 303
 Celegin — 905, 906
 Celestia N. — 775
 Cerovac — 49, 826, 827, 831
 Cervi M. — 463
 Cesi Stjepan — 860
 Cetina (r.) — 89, 94, 96, 97, 98, 120,
 129, 131, 137, 263, 274, 337, 351, 847,
 875, 876
 Cetina (s.) — 75, 856, 869, 870, 880,
 955,
 Cetinić — 815
 Cetinić Bile Ivan — 815
 Cetinje — 392, 489, 564
 Cettineo Ante — 813
 Cettineo Rudolfo — 476
 Chiarenzo Franco — 569
 Ciano Galeazzo — 411, 413, 437, 507,
 714, 775, 777, 779
 Ciasca Felice — 477
 Churchil Winston — 195
 Ciasca Giuseppe — 477
 Cikatlč Vicko — 843
 Cinciar — 341
 Cipitello Zeljko — 749
 Ciubelli — 638
 Cijljane — 362
 Colo — 684
 Conte Antonio — 969
 Coschina Alessandro — 348, 479
 Coselschi E. — 402
 Costamaglia — 532
 Cremona — 392
 Creud Ernest — 776
 Crikvenica — 390, 917, 920
 Crkvice — 971
 Crna Gora — 12, 52, 64, 65, 70, 75,
 82, 150, 181, 210, 277, 313, 366, 372,
 392, 438, 498, 505, 779, 971
 Crni Lug — 132, 188, 220, 342

Crni Potoci — 849
Cukrov Zvonimir — 689, 690, 691, 694
Culjait Filip — 831
Curović Ante — 591
Curović Petar — 590, 591
Cuzzi Ivo — 808, 815
Cvetković Dragiša — 13
Cvitan Ante — 689, 693, 694
Cvitan Jozo — 689, 692, 694
Cvitković — 354
Cvjetnić — 69, 75

c

Cala Marko — 757
Čano — 293
Čurković Ivan p. Mate — 891
Cururija Mile — 939

c

Čabar — 390, 392, 418, 437
Čačvina — 136
Čap (dr) — 78
Čaporice — 98, 137
Čaprazlija — 880, 881
Čavrić Grga — 285, 292, 312
Čavrić Marijan — 285
Čelan Ivo — 174
Čerina Jakov-Jaka — 113, 141
Čerina Jerko — 876
Čerina Mate — 232, 238, 624, 627, 656, 659, 660, 661
Čerina Tonko — 73, 843, 873, 875, 876
Čerina Veljko — 631
Čerina Vitomir — 631
Češka — 150, 238
Čičin-Sain — 175
Čiovo — 438
Čipčić (braća) — 687
Čordašić — 829, 833, 834, 852
Čubre Andrija — 934
Čudina Frane — 591
Čulić Jakov — 155
Čulić Luka — 39, 61, 63, 217
Čulić Vladimir — 602, 658, 660, 661
Čulinović Ferdo — 775
Čupić Grgo — 496

D

Dabar — 120
Daksa — 918

Dalmacija — 10, 13, 14, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 23, 27, 28, 30, 33, 36, 38,
40, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 52, 53, 54,
55, 58, 60, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70,
72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82,
83, 84, 135, 152, 154, 155, 156, 158,
160, 161, 170, 173, 174, 175, 180, 182,
183, 186, 189, 190, 192, 194, 196, 197,
204, 206, 208, 209, 210, 212, 213, 215,
216, 218, 220, 221, 222, 223, 225, 226,
228, 230, 231, 235, 238, 242, 243, 244,
247, 248, 251, 252, 254, 255, 256, 257,
258, 259, 260, 271, 273, 277, 279, 280,
281, 282, 284, 288, 290, 291, 292, 298,
300, 302, 304, 305, 306, 325, 328, 329,
335, 336, 337, 338, 340, 342, 343, 345,
349, 351, 352, 359, 362, 371, 372, 375,
392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399,
400, 401, 405, 406, 411, 413, 414, 415,
416, 417, 426, 428, 433, 440, 441, 442,
444, 447, 450, 451, 452, 456, 457, 459,
460, 461, 462, 463, 466, 471, 475, 478,
479, 482, 483, 486, 487, 488, 490, 493,
494, 495, 498, 499, 500, 505, 506, 507,
508, 510, 513, 514, 515, 518, 525, 526,
527, 528, 530, 531, 532, 533, 536, 565,
574, 605, 608, 624, 711, 724, 743, 758,
776, 779, 784, 786, 787, 795, 808, 836,
850, 879, 883, 886, 893, 817, 944, 946,
971

Dalmazzo Renzo — 427, 431, 432, 447,
448, 450, 460, 470, 500, 514, 521, 523,
525, 530, 531, 532, 574, 586, 616, 662,
663, 695, 951

Damjanović Duško — 270
Danilo Kraljice — 145, 146
D'Annunzio Gabriele — 795
Danzig — 374

Debar — 404, 489
Debela Kosa — 62
De Biasio — 415, 886
De Bono — 790
De Denaro Bruno — 475
De Casti gl'ioni Massimo — 717
Delich Hugo — 476
Delie Drina — 100, 102, 103, 261, 345
Delić Franjo — 903
Delić Luka — 642
De Litale Gius — 741
Delnice — 293, 420, 424, 437, 454, 886,
887

Delonga Miro — 962
De Matteis Angelo — 564
De Micheli Vitturi — 476
Denić Stjepan — 827, 831
Denić Mirko — 843
De Renzi — 531, 532
Deranja Ivan — 733
Desnica Urož — 173, 219, 449, 937

Despotović Marijan — 91, 98, 101,
 130, 131, 134, 135, 136, 137, 140, 263
 Dešić Ilija — 363
 Dešković Ivan — 650, 651, 653, 654,
 655
 De Vecchi Pietro — 717
 De Vecchi Ennio — 717
 Dian Augustin — 732
 Dicmo — 55, 72, 88, 89, 90, 91, 98,
 101, 114, 115, 117, 133, 134, 184, 262,
 263, 357, 842, 843, 844, 846, 847, 860,
 861, 862, 869, 882
 Didović Jakov — 865, 866
 Di Giacomo Angelo — 666
 Diklo — 785
 Dinara — 68, 184, 188, 355, 753, 816,
 817, 859, 860, 869, 880, 961
 Divulje — 492, 501, 553, 945
 Dobronić Vinko — 236
 Doimi Pietro — 476
 Dol — 227, 427, 910, 911, 912
 Dolac — 347, 594
 Domanović — 900
 Doležal Adolf — 630, 640, 658, 660,
 661
 Domanović — 900
 Donji Humac — 268
 Donji Lapac — 69, 500
 Donji Vakuf — 899
 Dopfel Theodor — 776
 Drača Rade — 796
 Dračevica — 268
 Dragaljević — 807
 Dragančić Mile — 638
 Dragančić Stjepan — 640, 658, 660,
 661
 Draganja Željko — 245
 Dragičević — 42
 Dragičević Rudi — 827, 831
 Dragoni — 448
 Dragošević Margarita — 222
 Drasković Mirko — 668
 Dražančić Filip — 622
 Dražeta Jovo — 789
 Drča Milan — 796
 Drezga Jelka — 638
 Drežnica — 293
 Dreznik — 390
 Drinković — 813
 Drniš — 53, 68, 75, 120, 144, 147, 156,
 158, 173, 179, 190, 230, 238, 269,
 270, 285, 318, 319, 336, 345, 351, 362,
 434, 455, 477, 479, 480, 481, 495, 496,
 501, 503, 505, 513, 514, 515, 555, 559,
 586, 762, 785, 788, 789, 806, 807, 828,
 829, 833, 834, 835, 838, 848, 853, 871,
 872, 883, 972, 974
 Družić Ivo-Valent — 143, 144, 161,
 168, 372
 Družić Vjekoslav — 732
 Drvar — 45, 68, 69, 74, 85, 86, 146,
 147, 173, 175, 176, 189, 190, 204, 220,
 258, 269, 273, 285, 294, 337, 342, 352,
 353, 435, 500, 504, 530, 833, 849, 850,
 899, 900, 937, 949, 973
 Drvenik — 438, 768
 Dubac — 969
 Dubačić Đuro — 789
 Duboki Dol — 370
 Dubravčić Mate — 786
 Dubrovnik — 174, 243, 247, 305, 306,
 315, 317, 333, 343, 344, 345, 356, 358,
 365, 366, 387, 390, 392, 393, 394, 395,
 396, 399, 410, 411, 417, 431, 453, 454,
 458, 459, 498, 558, 559, 560, 709, 710,
 725, 743, 771, 791, 798, 886, 908, 917,
 918, 919, 921, 953, 957, 960, 967, 969,
 969, 970, 971
 Ducros P. — 388
 Dugobabe — 307, 346
 Dugi Otok — 341, 426, 433
 Dugopolje — 54, 68, 87, 88, 92, 93,
 109, 115, 116, 127, 263, 308, 347, 823,
 847, 857, 858, 860
 Dugi Rat — 315, 462, 947, 954, 957
 Dučić — 829
 Dujmić Mirko — 57, 73, 90, 91, 95,
 181, 847, 875
 Dukić — 827
 Dumančić Ante — 377, 601, 602, 639,
 642, 657, 660
 Dumančić Božo — 106, 141
 Duplančić Branko — 57, 73, 90, 91,
 95, 181, 847, 874, 875
 Duplančić Vinko — 625, 627, 657,
 659, 660
 Duranti Azelio — 717
 Duvnjaci — 274
 Duvnjak Ivan — 865, 866
 Duvno — 353
 Dužević Ivan — 911
 Dužević Stjepan — 911, 912
 Dvoraček Josip — 621
 Dvornik — 39
 Dvornik Duje — 941
 Dvornik Kajo — 945

D
 Đakovo — 542
 Đapić Đuro — 924
 Đapić Mitar — 189
 Đevrske — 789, 796
 Đujić Momčilo — 68, 69, 75, 152, 332,
 337, 353, 363, 808, 849, 850, 929, 932,
 949, 950
 Đurić Spase — 955

E

Einspiller Milorad — 600, 657, 658, 660, 661
 Elbinger — 786
 Elezović Omer — 880
 Engleska — 22, 151, 152, 192, 236, 238, 282, 295, 789, 922
 Erakovići — 973
 Erceg Miljenko — 699
 Ercegovci — 92, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 127, 128
 Ercegović Zdenka — 631
 Ercolani Giorgio — 500
 Erega Miljenko — 750
 Ervenik — 501, 506, 511, 535, 555, 796, 797, 800, 801, 834, 840, 881, 939
 Etiopija (Abesinija) — 207, 441
 Evropa — 33, 50, 52, 79, 150, 152, 176, 180, 192, 207, 225, 238, 281, 462

F

Fai letti — 550
 Fanfagna Savino — 476
 Farizzoglio — 934
 Feller — 317
 Ferara Vice — 167
 Ferderber Eduard — 232, 238, 601, 602, 639, 640, 642, 657, 660, 661
 Ferrari — 912, 913
 Ferie (braća) — 40, 41
 Ferie Marin — 154
 Filip-Jakov — 254, 256
 Finguš Stjepan — 860, 870, 954
 Finska — 224
 Fioretti Pietro — 387
 Fiorini — 202
 Foča — 498
 Framoo — 53
 Franco Domenico — 739, 758
 Francuska — 238, 313
 Francuski Ante — 730, 731, 740, 762, 810, 814, 815
 Franić — 40
 Franić Ivo — 379
 Frfin Ivan — 688, 691, 693
 Friedrichschafen — 495, 503
 Friganović Josip — 622
 Frković — 826
 Frua Dušan — 57, 73, 89, 97, 847, 873, 875
 Funck Walter — 776
 Fužine — 710

G

Gabela — 787, 830
 Gabričević Martin — 57, 876
 Gacko — 343, 367, 498, 886
 Gala — 816
 Galasso Antonio — 476
 Galliot Ivan — 961
 Galli Arrige — 697
 Galovac — 497
 Gambelli Remo — 478
 Cardini Nello — 524
 Gardun — 98, 99
 Gavrančić Jakas Mate — 815
 Gazin Ferdo — 352, 356
 Gazzaniga R. — 393, 404
 Gazzini Gazzino — 833, 835, 836, 837, 850, 853, 948, 949, 950, 951
 Gay Paul — 816, 844, 925
 Gejić Jakov — 169
 Genova — 763
 Gerbin — 762
 Gering Hermann — 762
 Gerovo — 390
 Geršković Leo — 36
 Gianfelice Paolo — 415
 Gilbiati — 532
 Giustiniani — 886
 Giljanović Ivan — 846
 Giljanović Petar — 911
 Giovali — 645
 Gizdavac — 120
 Gizdavčić Ivan — 617, 618
 Gizdić Ante — 222
 Gizdić Drago-Marko — 13, 108, 110, 112, 113, 114, 117, 121, 142, 346, 348, 480, 492, 727, 861
 Gizdić Jožo — 480
 Glamoč — 44, 76, 274, 362, 514, 695, 817
 Glavardić Ivan — 926
 Glavice — 127, 129, 130, 132, 134, 135, 136, 137, 184, 357, 926
 Gleise van Harstenau — 413
 Glina — 62
 Gliubich Cosimo — 476
 Gljev — 131, 133, 137, 138
 Gobin Slavko — 679
 Golbertoni — 525
 Golem Mate — 159, 232, 238, 239, 640, 657, 660, 661
 Golfov put — 56, 57
 Golubić — 75, 363, 511, 849, 850, 899
 Go'ubović Mijo — 918
 Gomirje — 62, 418, 420
 Gonza — 638
 Gorica — 254
 Gorica (br.) — 437
 Gorkić — 248

Gornji Brgat — 969
 Gornji Humac — 268
 Gornji Tiškovac — 849
 Gorski Kotar — 293, 313, 392, 441, 779
 Gospić — 195, 397, 403, 449, 501, 582, 710, 810, 826, 832, 849, 886, 887, 950
 Gotovac Ivan — 779
 Gović Mirko — 591
 Gović Velimir — 591
 Grab — 98, 136
 Grabovac Nikola — 873
 Gračac — 44, 397, 403, 421, 424, 435, 436, 446, 449, 453, 493, 498, 500, 501, 502, 504, 506, 512, 514, 518, 525, 532, 553, 554, 555, 561, 581, 582, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 835, 836, 846, 849, 880, 883, 901, 974
 Gračani — 459
 Gradac — 333
 Gradec — 62
 Grahovo — 971
 Grandi Dino — 443, 456
 Grandov Frane — 622
 Grbić — 379
 Grebaštica — 173, 575, 576, 589, 590, 591, 609
 Grbelja Petar — 689, 690, 691, 692, 694
 Grbin Grozde Jurica — 815
 Greda — 844
 Gredelj Janko — 293
 Grdić Radmilo — 219, 226, 237, 245, 271
 Grčka — 489
 Gregorić Pavle — 809
 Grgas Ivo — 236
 Grgurev Ive — 621
 Grgurev Tonči-Grše — 168
 Grgurići — 969, 970
 Grisogono Niko — 175
 Grivičić — 24
 Grizemlj Cvita — 961
 Grizemlj Marko — 961
 Grkovac — 971
 Grkovci — 500
 Grohote — 364, 511
 Gruber Petar — 809
 Grabić Ante — 731
 Grabić Ilija — 363
 Grubišić Ivan — 571, 749
 Grubišić Mile — 107, 112, 141, 480, 668, 843, 875, 876, 881, 882
 Grubišić Petar-Pjero — 173, 247, 315, 317, 333, 366, 390, 651
 Grubišić Vinko — 733
 Grubišić Vjekoslav — 843
 Grubišić Zivko — 757
 Grada — 438
 Gualtiero Orlisto — 699
 Gubec Matija — 150, 183, 283
 Guberina Ante — 750
 Guberina Paško — 749
 Guina Kaj a — 169
 Guina Lovre — 169
 Gulin Joso — 143, 146, 496
 Guzoni — 404
 Gvozdenović Antun — 970
 Gvozdenović Dobud — 970
 H
 Hadija Ivo — 459
 Hadikostić Nikola — 833, 834
 Hadžići — 898
 Han — 844
 Hančević Ante — 962
 Helbrih — 807
 Hembrang Andrija — 809
 Heraković Nikola — 833, 834
 Hercegnovi — 908
 Hercegovina — 12, 66, 69, 70, 75, 82, 210, 277, 306, 317, 343, 365, 366, 378, 392, 415, 506, 886, 971
 Hitler Adolf — 9, 21, 23, 24, 33, 79, 149, 150, 160, 181, 183, 208, 209, 216, 224, 276, 329, 330, 373, 374, 399, 416, 449, 496, 900
 Hoerberth Carlo — 476
 Hodera Svetislav — 304
 Hodovo — 880
 Holi — 40
 Hrabar Ante-Rico — 42, 492
 Hrabar Vicko — 169
 Hramina — 554, 559
 Hreljin — 437
 Hrib — 390
 Hristić Ivan — 44
 Hrvace — 354, 925
 Hrvatska — 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 36, 38, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 60, 61, 66, 75, 76, 77, 81, 83, 147, 160, 193, 194, 197, 198, 203, 205, 210, 215, 227, 232, 245, 250, 271, 277, 300, 312, 323, 325, 337, 365, 397, 398, 399, 411, 412, 413, 414, 416, 437, 443, 444, 445, 446, 460, 465, 466, 467, 485, 486, 487, 491, 492, 495, 497, 498, 503, 506, 519, 525, 532, 533, 540, 542, 546, 572, 582, 643, 758, 762, 767, 777, 779, 787, 836, 900, 919
 Hrvatsko primorje — 23, 27, 49, 192, 194, 293, 441, 886
 Huber — 829
 Hum — 317, 366, 367
 Hupert Milan — 287

Hvar — 64, 220, 236, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

I

Imotski — 64, 333, 334, 418, 421, 425, 436, 446, 476, 480, 481, 532, 552, 556, 793, 813

Inchiostro Rodolfo — 476

Ist — 426, 434, 562

Istra — 23, 223, 414

Italija — 20, 21, 24, 25, 28, 40, 41, 81, 186, 187, 194, 208, 212, 214, 215, 218, 224, 227, 238, 253, 255, 271, 304, 324, 328, 340, 387, 392, 396, 399, 411, 413, 414, 416, 417, 437, 441, 443, 444, 446, 447, 450, 451, 452, 456, 462, 463, 465, 475, 479, 496, 498, 518, 523, 530, 533, 536, 576, 704, 705, 724, 737, 762, 769, 771, 775, 778, 779, 784, 786, 787, 790, 810, 829, 889, 903, 919, 941, 943, 946, 958

Ivančić — 640

Ivanda Jere — 165

Ivanda Jozo — 164, 165

Ivanda Jure — 164, 165

Ivandić Ante — 891

Ivanić Matija — 182, 283

Ivaniš August — 831

Ivaniš Mile — 831

Ivanišević — 835, 852, 854

Ivanišević Marin — 602

Ivanišević Mate — 155

Ivanović Bruno — 158, 343, 372

I vas Jakov — 165

Ivezić Jakov — 831

Ivić Paško — 733

Ivičin Marin — 473

Izer Đuro — 887

Iž — 341, 426, 433, 510

J

Jablanac — 438

Jablanović Josip — 77, 155, 813

Jabuka (o.) — 438

Jabuka (s.) — 91, 98, 100, 101, 108, 126, 128, 131, 133, 134, 136, 137, 262, 263

Jadransko more — 10, 16, 209, 462, 466

Jadrić Josip — 57, 87, 90, 91, 93, 99

Jakaša — 46, 77

Jakaša Desimir — 61, 63, 319

Jakaša Osmenka — 625, 626, 627, 657, 659, 660, 661

Jakaša Ratomir — 542

Jakelić Zeljko — 740, 811

Jakovčić Ivan — 915

Jakšić Mato — 459

Jakuš Fabjanko — 40

Jandrešić Frane — 638

Jandrešić Hrvoje — 740

Janić Božo — 642

Janj — 899

Janjina — 365, 378

Jaram Joso — 591

Jaram Petar — 591

Jasen — 880

Jasenak — 62, 453

Jasenovac — 285

Javomik — 370

Jelačić Vinko — 541, 542

Jelaska — 40

Jelaska Frane — 628

Jelaska Marin — 542

Jelaska Miloš — 173

Jelaska Petar — 57, 73, 181, 640, 874, 875

Jelaska Vicko — 247, 338, 339

Jelinčić — 437

Jelinčić Ivo — 357

Jelić-Butić Fikreta — 411, 440

Jelsa — 282, 812, 895, 912, 913, 929, 935

Jerec — 61

Jerinčić Božo — 616, 617

Jerin Krešo — 241

Jerković Svetin — 911

Jerončić Srećko — 846

Jevđević Dobrosav — 64, 173, 237, 245, 271

Jokić Dušan — 607

Jokić Mihajlo — 607

Jokić Petar — 607, 796

Jonić Ante-Slobodan — 75, 88, 93, 98, 101, 103, 104, 108, 228, 245, 261, 285, 318, 319, 331, 332, 352, 372

Jori Angelo — 617, 618

Jović Milan — 481

Juginović Ante — 806

Jugoslavija — 9, 10, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 24, 26, 27, 33, 49, 52, 70, 149, 150, 151, 152, 162, 173, 174, 180, 181, 196, 199, 210, 211, 218, 219, 223, 225, 226, 233, 239, 240, 271, 273, 277, 282, 312, 323, 326, 340, 343, 372, 375, 387, 390, 403, 412, 416, 459, 672, 787, 900

Jukica Kazimir — 851

Jukić Bračulj Ante — 891, 926

jukić Bračulj Petar Antin — 891
 Jukić Bračulj Ivan Antin — 891
 Jukić Bračulj Marko Božin — 891
 Jukić Bračulj Mate Jurin — 891
 Jukić Bračulj Petar Matin — 891
 Jukić Ivo — 57, 89, 90, 91, 92, 94, 95,
 97, 99, 261
 Jukić Jure p. Petra — 891, 892
 Jukić Marko — 749
 Jukić Mate p. Luke — 891
 Jukić Vice — 882
 Junakovdč Drago — 648, 651, 653, 654,
 655
 Junaković Ivo — 651
 Jung Klara — 377, 640, 658, 660, 661
 Juras Ante — 945
 Juras Ivo — 155, 941, 959
 Jurčev Martin — 688, 692, 694
 Jurčević Josip-Bepica — 677, 679
 Juretić — 638
 Juretić Ivan — 616, 617
 Jurić Dobriša — 40, 201, 313, 337, 340
 Jurić Marko — 965
 Jurić Niko — 590
 Jurin Ante-Marko — 143, 144, 161,
 162, 164, 367, 369, 370

K

Kabić Luka — 796
 Kacić Andrija — 889
 Kacić Ante — 174
 Kadić (dr) — 815
 Kakanj — 427, 434
 Kali — 562
 Kalik Spiro — 720
 Kaliterna — 38, 40
 Kaliterna Fabijan — 155, 941
 Kaliterna Mirko — 245
 Kaliterna Paško — 174, 218, 711
 Kaliterna Vinko — 319
 Kamenica — 69, 75
 Kamenjev — 275
 Kamešnica — 134, 354, 356, 357, 362,
 816
 Kandić Mate — 731
 Kapela — 526
 Kaprije — 427, 434, 554, 559
 Karaman — 928
 Karadorđević Aleksandar — 813
 Karčić Andrija — 886, 907, 937, 948,
 972
 Karić — 807
 Karin — 562, 796
 Karlovac — 53, 63, 285, 295, 312, 363,
 710, 807, 837, 854, 883, 886, 887, 888,
 889

Kartela Stana — 164
 Kasche Siegfried — 776, 777, 778
 Kastav — 437
 Kašper Lazar — 827
 Kaštela — 63, 64, 70, 72, 111, 117, 118,
 119, 120, 122, 123, 125, 158, 169, 170,
 172, 185, 217, 221, 258, 260, 336, 358,
 438, 517, 757, 808, 809, 810, 825, 901,
 959
 K. Gomilica — 49, 117, 120, 121, 123,
 124, 529, 768, 819, 820
 K. Kambelovac — 117, 118, 119, 120,
 123, 761, 768, 818
 K. Lukšić — 117, 119, 120, 124, 125,
 511, 528, 556, 760, 761, 768, 818, 821
 K. Novi — 124, 476, 768
 K. Stari — 42, 124, 125, 476, 492, 510,
 526, 528, 760, 818, 868
 K. Sućurac — 42, 49, 118, 119, 120,
 123, 476, 480, 496, 510, 529, 553, 759,
 760, 768, 819, 820, 821, 958, 959
 K. Stafilić — 124
 Katalinić Stipe — 357
 Katalinić Tancij — 357
 Katić Ante — 73, 843, 873, 875, 876
 Katić Dane — 954
 Katić Jovan — 954
 Katić Mate — 823
 Katić Milan — 954
 Katić Uroš — 607
 Katić Vaso — 954
 Katunarić Josip — 304
 Katunarić Života — 296
 Kekez Ivan — 687
 Kekez Marko — 925
 Kelava Stipe — 876
 Kijevo — 147, 511, 860, 890, 899, 956,
 961, 962, 964
 Kikov — 275
 Kirin (s.) — 61
 Kiseljak — 898
 Kisić Ante — 77, 154
 Kistanje — 164, 167, 367, 370, 371,
 476, 501, 506, 507, 510, 511, 512, 513,
 519, 540, 547, 560, 787, 789, 796, 797,
 801, 850, 939
 Klarić — 365, 366
 Klis — 54, 67, 94, 111, 115, 117, 221,
 304, 307, 308, 314, 315, 327, 346, 347,
 348, 477, 479, 480, 503, 517, 527, 528,
 552, 571, 572, 686, 729, 751, 759, 803,
 804, 812, 822, 824, 844, 858, 860, 865,
 866, 882, 883, 933
 Klis-Kosa — 480
 Klisanić — 817
 Kljaci — 762, 883
 Ključ — 872
 Knežić Ilija Ilijin — 955
 Knežević Ilija p. Marka — 955
 Knežević Petar — 955

Knežević Ohrad — 607, 976
 Knin — 44, 49, 53, 68, 69, 74, 85, 100, 144, 147, 152, 161, 170, 174, 175, 190, 220, 228, 238, 247, 257, 258, 259, 262, 269, 270, 285, 304, 305, 310, 318, 319, 331, 332, 334, 336, 342, 343, 344, 352, 358, 362, 363, 364, 371, 372, 387, 388, 418, 420, 421, 423, 424, 427, 430, 435, 436, 444, 445, 446, 448, 449, 452, 454, 455, 476, 479, 480, 481, 493, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 524, 525, 531, 532, 535, 540, 545, 546, 547, 553, 555, 556, 710, 785, 788, 789, 790, 791, 794, 795, 800, 802, 803, 807, 808, 810, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 835, 836, 838, 839, 840, 848, 849, 850, 852, 853, 855, 868, 869, 871, 872, 875, 879, 881, 882, 883, 884, 887, 888, 896, 897, 899, 901, 902, 903, 904, 921, 927, 929, 930, 931, 932, 937, 939, 940, 947, 949, 958, 962, 973, 974
 Kninska krajina — 75, 85, 530
 Kobarid — 452
 Kočevje — 390
 Kočino Brdo — 858, 860
 Kokan Josip — 741
 Kolašin — 226
 Koljane — 190, 362
 Koločep — 918
 Kolumbić Franjo — 174, 366
 Kom — 506
 Komiza — 267, 283, 345, 364, 511, 730, 744, 746, 758, 761, 957
 Komolac — 969
 Konavle — 459
 Končar Rade-Brko — 247, 251, 288, 289, 290, 297, 302, 303, 304, 305, 306, 309, 311, 312, 316, 337, 338, 339, 345, 350, 353, 354, 369, 370, 729, 809
 Konjevrate — 833
 Konjice — 917, 919
 Konjsko — 109, 112, 113, 307, 844, 882
 Konjuh — 62
 Koprivnica — 359
 Koprivno — 109, 112, 114, 115, 857, 858, 865
 Korčula — 252, 281, 283, 284, 305, 306, 344, 358, 360, 426, 437, 438, 440, 442, 475, 476, 511, 554, 559, 560, 581, 596, 768, 769, 808, 811, 814, 871
 Kordun — 49, 61, 62, 66, 70, 82, 150, 194, 290, 292, 293, 312, 323, 337
 Koremica — 69, 75
 Koričani — 880
 Kortšek (J.) — 812
 Koselac Milan — 872
 Košić Jakov — 740
 Kosinje — 576
 Kosman — 75
 Kosovo (pokr.) — 392, 404, 489
 Kosovo (s.) — 511, 833, 850, 881
 Kosovo polje (dalm.) — 897
 Košević Gjuro — 607
 Koštica Jovo — 940
 Košute (s.) — 55, 70, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 111, 127, 170, 263, 844, 846, 875, 876, 882
 Kotlenice — 73, 93, 96, 98, 114, 347
 Kotor — 411, 417, 439, 441, 456, 459, 463, 478, 491, 510, 520, 521, 565, 566, 738, 747, 748, 767, 777
 Kotte Nikola — 937
 Kovačević Božo — 796, 801
 Kovačević Đuro — 954
 Kovačević Gabro — 796
 Kovačević Marinko — 922
 Kovačević Mirko-Lala — 55, 57, 70, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 102, 104, 105, 110, 120, 122, 127, 128, 133, 134, 136, 170, 172, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 287, 290, 301, 338, 844, 847, 875
 Kovačević Veljko — 293
 Kovačić (s.) — 849, 902, 930
 Kovačić Ante-Šebeškin — 173
 Kovačić Maite — 756
 Kozjak — 106, 108, 109, 110, 120, 123, 125, 730, 842
 Kračić (s.) — 228
 Kragić — 852
 Kragić Rade — 159
 Krajina Ante — 954
 Krajina Ivan — 954
 Krajina Marko — 954
 Kraljevac — 907
 Kraljevica — 437
 Kralj Pavle — 873
 Krapanj — 173, 427, 434, 576, 590, 725
 Kraš Josip-Papa — 285, 292, 293
 Krhavica — 341
 Krčić — 927, 930, 931
 Krečak Dušan — 856, 860, 870
 Krečak Marko — 860
 Krečak Mile — 856, 860, 870
 Kremena — 379
 Krilo-Jesenice — 315, 316, 355, 954
 Kristić Ante — 680
 Kriška Rade — 732
 Krivošije — 971
 Krizanac Tonko — 806
 Krk — 405, 437, 441
 Krka — 371, 438, 559, 790
 Krmčina — 497, 518
 Krmjević — 225
 Krol — 203
 Kronja Ante — 273
 Kronja Jure — 68

Krpa Enver — 873
 Krpošnik — 90
 Krstanović Kajo — 790, 795
 Krstić Juraj — 934
 Krstulović — 812
 Krstulović (dr) — 941
 Krstulović Antonio — 228, 231, 265, 646, 647
 Krstulović Ivan — 179
 Krstulović Jozo — 57, 73, 181, 875
 Krstulović Marin — 173
 Krstulović Nikola — 246
 Krstulović Sime — 232, 238, 239, 594, 657, 660, 661
 Krstulović Tonko — 296
 Krstulović Vioko-Jović — 13, 40, 75, 103, 105, 118, 121, 173, 174, 243, 250, 305, 306, 337, 338, 342, 343, 345, 354
 Krstulović Vinco — 680
 Krupa — 511, 796, 797, 801, 834, 840, 881
 Krušvar — 87, 91, 98, 99, 101, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 134, 164, 262, 263
 Kućine — 56, 94, 96, 127, 262, 2631, 314, 480
 Kuhn Ernest — 776
 Kulen Vakuf — 69
 Kupak Hija — 537, 538, 543
 Kupari — 919
 Kupinec — 450
 Kupres — 44, 340, 341, 343, 344, 362
 Kuraja — 925
 Kurir-Borovčić Bordano — 57, 72, 73, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 99, 100, 101, 102, 104, 119, 120, 261, 262, 264, 843, 847, 861, 862, 874, 875, 881, 882
 Kurobasa Božo — 955
 Kurobasa Lazo — 856, 860, 870, 880, 955
 Kurobasa Mirko — 955
 Kursar Ante — 688, 690, 691, 692, 694
 Kursar Fraine — 161, 162, 164, 341
 Kurear Frederik — 688, 692, 694
 Kuša Milivoj — 590
 Kuštrak — 925
 Kvaternik Eugen — 291, 943, 953, 972
 Kvaternik Slavko — 411, 413, 444, 467, 762, 779, 780, 888, 900

L

Labin — 42, 63, 173, 336, 492, 559, 762, 810, 818
 Lalić Konrad — 250
 Lambaša Vice — 733

Lambaša Vlade — 733
 Lana Angelo — 697
 Lapac — 831
 Lasić — 242
 Lasić Drago — 273
 Lasić Ivan — 648, 651, 652, 653, 654, 655, 907
 Lasinje — 63
 Lastovo — 387, 510, 770, 815
 Lavčević-Lučić Ivan-Boirić — 36, 173, 247, 305, 306, 345, 346, 354, 362
 Lazaret (o.) — 795
 Laxa — 816, 887, 889
 Lečevica — 347, 477, 818, 956
 Ledić — 42
 Lelas Josip — 916
 Lelas Jozo — 357
 Lenjin (I. Vladimir) — 78, 148, 275
 Lenjingrad — 281
 Leonardi — 507, 833, 834, 852
 Leontić Boro — 810
 Leontić Ljubo — 303, 712, 810, 941
 Lepenica — 156, 158, 591, 609
 Leppillo Giuseppe — 620
 Lepoglava — 815
 Levi Josip — 600, 631, 657, 658, 660, 661
 Liević Nikola — 961
 Lika — 30, 44, 49, 52, 64, 66, 68, 69, 70, 82, 150, 152, 170, 173, 194, 195, 209, 237, 245, 258, 259, 260, 285, 286, 287, 293, 295, 313, 329, 337, 340, 341, 342, 343, 344, 347, 351, 367, 369, 370, 371, 372, 387, 393, 398, 493, 498, 500, 501, 512, 513, 880, 887, 900, 939
 Liparski otoci-Lipari — 945, 962
 Lisičić — 736
 Lišane — 539
 Livno — 36, 44, 63, 75, 87, 100, 126, 127, 128, 129, 133, 134, 135, 159, 174, 190, 220, 228, 262, 274, 285, 310, 333, 336, 343, 344, 353, 356, 357, 362, 418, 420, 424, 425, 436, 446, 506, 513, 514, 695, 762, 786, 887, 925, 926
 Logorun — 427
 Lombardi — 918
 Lončar Pavle — 62
 London — 225, 496
 Lopud — 969
 Lorković Mladen — 413, 775, 810, 832, 937, 948, 972
 Lovjinac — 531, 532, 554, 887
 Lovir Anton — 787
 Lovreć — 458, 459
 Lovrić Ante — 749
 Lovrić Jerko-Srdan — 185, 330, 331, 354, 356
 Lovrić Ratko — 270
 Lozovac — 496, 535, 559, 603
 Ložišće — 269

Lucich-Rochi Guido — 788, 789, 833, 835, 838, 852, 853, 949, 951
Lučić Bozo — 156, 158, 609
Luetić Ante — 396, 730, 761, 762, 793, 809, 810, 832, 856, 858, 861, 863, 936, 942, 966
Luger Herkulan — 928
Lukanović Božidar — 650, 651, 653, 654, 655
Lukas Fabijan — 214, 941, 959
Lukas Tonka — 296
Lukić Mihajlo — 826, 836, 887, 889
Lukoran — 434
Lupi Dinko — 236
Luša Milivoj — 591
Luša Svetožar — 591
Lušić Ivan — 236

LJ

Ljotić Dimitrije — 213, 375
Ljubić Ante — 934
Ljubić Niko — 226, 762, 813
Ljubić Toni — 912
Ljubičić Krsto-Meho — 147
Ljubina Poljana — 372
Ljubinje — 887
Ljubitovica — 769
Ljubljana — 53, 390, 391, 403, 406, 407, 410, 432, 437, 488, 755
Ljubuški — 964, 965

M

Macura Milan — 650, 651, 653, 654, 655
Maček Gabriel — 872
Maček Vlaitko — 13, 15, 20, 22, 174, 218, 366, 412, 450, 460, 465, 466, 496, 507, 711, 855
Mačetić Mitar — 954
Mačukat Ante — 689, 692, 694
Mađarska — 9, 24, 224, 468, 497, 775, 777
Magaldi Gherardo — 648, 654, 661, 688, 694, 716
Magliulo — 646, 696
Majdan — 308, 309, 314, 348
Majić Jakov — 876
Makarska — 42, 174, 243, 245, 310, 316, 330, 340, 342, 344, 354, 364, 365, 421, 424, 425, 431, 436, 446, 458, 459, 476, 503, 532, 542, 556, 557, 559, 793, 813, 861, 862, 882, 883, 884, 900, 917, 920, 921, 942, 946, 954, 957

Makedonija — 12
Makedonac (ps.) — 87
Mali Buk — 930, 931
Malovan — 49, 826, 827, 828, 830, 831
Mamut Ante — 230, 458
Mancini — 163, 443
Mandić Pave — 916
Manojlovac — 555
Mansoldo G. — 389
Mantigli Elvino — 703
Maras Ivan — 689, 692, 694
Mairas Krešimir — 689, 691, 693
Marasović Ante-Mirko — 36, 244, 250, 281
Marchi Fortunato — 476, 922, 923
Marčela Ivan — 642
Marčinko Mihajlo — 831
Mardešić — 364
Marić August — 888
Mairić Ivan (Ivo) — 248, 249, 338, 940
Maričić Noe — 749
Marin Giusto — 478
Marinović Frane — 642
Marinuzzi Giovanni — 671, 686
Marjanović Lazo — 954
Marinkovac — 69
Marjan — 728, 771
Markić Drago — 347
Markotić Josip — 57, 73, 93, 181, 874, 875, 876, 877
Marković (dr) — 886
Marković Dragutin — 57, 73, 88, 95, 96, 97, 101, 263
Marković Ivan — 874, 875
Marković Milivoj — 962
Marković Pavle — 945
Marković Stjepan-Stevo — 126, 127, 128, 130, 132, 135, 136, 137, 140, 261, 263, 264, 480, 900
Marković Veljko — 756
Marković Vladimir-Indo — 57, 87, 88, 90, 95, 96, 97, 139, 158
Markulin Jure — 129, 133, 134, 135, 137, 138
Maroti Ermano — 273
Marović (dr) — 866
Mairović Neda — 243, 245
Marusic — 937
Mairtinović — 363
Maskareli Veljko — 631, 642, 753, 754
Masleša Jozo — 263
Masobello — 770
Mastroiani Vittorio — 717
Mašanović — 317
Mašić Ljubo — 232, 238, 624, 627, 656, 659, 660, 661
Matasi — 929
Matačić Petar — 749
Matejčić — 812

Matić Luka — 622, 750
 Matić Stevan — 607
 Matić Stojan — 69
 Matijaca (dr) — 821
 Matijević Stipe — 174, 234, 730
 Matković Davor — 232, 238, 594, 657, 660
 Matković Eugen — 174, 175, 216
 Matković Josip — 478
 Matković Kora — 935
 Matković Marija, Andrije — 935
 Matković Marija, Nikole — 935
 Matković Marin — 57, 73, 874, 875
 Matković Ljubo — 834
 Matković Nikola — 876
 Matosić Dane — 941
 Matosić Vlado — 712
 Matovinović Pajo — 831
 Matulić Jakov — 357
 Matutinović Svemir — 57, 92, 94, 139
 Mazarin Ilija — 648, 651, 653, 654, 655
 Mazić Mario — 750
 Mazin — 370, 582
 Mazzoni Giovanni — 650, 651
 Mayer Edoardo — 476
 Meč — 437
 Mečić Luka — 473
 Mečić Vlado — 939
 Medieta — 809
 Medovac — 925
 Medvide — 796, 801
 Međumurje — 27, 49, 81, 192, 194, 209, 778
 Menon Marco — 697
 Mentona — 401
 Merea Francesco — 432, 450, 460
 Merlo — 758
 Meštrović Ivan — 941
 Metković — 53, 316, 333, 342, 358, 365, 366, 378, 379, 399, 400, 410, 416, 434, 459, 476, 503, 558, 620, 709, 763, 787, 831, 841, 968, 969
 Michetti — 763
 Mićin Stanko — 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168
 Mihailović Draža — 65, 152, 316, 340, 344, 345, 350, 353, 808
 Miholjević Ksenija — 934
 Mijač Ante — 250
 Mijan Šime — 539, 543
 Mijan — 40
 Mijat Ante — 689, 690, 691, 692, 694
 Mijat Cvitko — 689, 690, 691, 692, 694
 Mikelić Martin-Stari — 115, 480
 Mikoč Petar — 831
 Mikulandra Ivo — 749
 Mikuljac (izv.) — 66
 Milano — 763
 Mileta (dr) — 736
 Miletić Blaž — 846, 847
 Miletić Ivo — 238, 624, 656, 659, 660, 661
 Miletić Petko — 168
 Milić Joso — 872
 Milić Pavo — 970
 Milisdch — 231
 Milišić Ivan-Relicio — 278, 703
 Milišić Ivo — 627
 Miljevac — 68
 Miljević Mile — 216
 Milna — 268
 Milošević Cipriano — 550
 Milošević Marinko — 550
 Milutin Antonije — 576, 590
 Milutin Ćiril — 591
 Milutin Dinko — 591
 Milutin Svetin — 590, 591
 Milutin Vinko — 591
 Mimica Tomo — 219, 226, 712
 Mirčeta Ante — 915
 Mirković — 48
 Mirossevich Matteo — 476
 Missoni Luigi — 771
 Mitrović Ivo — 541
 Mitrović Milan — 797
 Mizler — 787
 Mladineo — 174, 711
 Mljet — 317, 426, 438, 511, 971
 Močila — 292
 Modica Vittorio — 673, 755, 757
 Modrić Ante — 859, 869
 Modrić Boja — 859, 869
 Modrić Jure — 859, 869
 Modrić Marija — 859, 869
 Modrić Milka — 859, 869
 Modrić Petar — 859, 860, 869
 Modrino Selo — 796
 Mokro Polje — 85, 162, 163, 269, 270, 353, 369, 501, 507, 517, 850
 Molat — 341, 426, 434, 562
 Molito Michovile — 690
 Momić Marko — 940
 Momić Trivunj — 940
 Montagna — 762
 Monticelli Furio — 162, 516, 546, 788, 833, 834, 835, 837, 849, 850, 853, 948, 949, 973, 974
 Mordin Ivan-Crni — 317, 366, 378, 379
 Mordin Marija — 379
 Mori Giuseppe — 473
 Morodero — 969
 Morpurgo — 37
 Morrone Franjo — 690
 Mosman Rudolf — 850
 Mosor — 56, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 111, 114, 115, 116, 127, 139,

262, 263, 357, 808, 844, 847, 860, 861, 875
Mostar — 77, 174, 219, 390, 410, 444, 458, 459, 557, 558, 787, 791, 817, 832, 873, 887, 888, 894, 901, 957, 965, 970, 971
Mravince — 56, 87, 91, 92, 96, 101, 103, 104, 115, 263, 314, 582, 861
Mravnik — 589
Mrcine — 971
Mrduljaš Duško — 626
Mrduljaš Elko — 179, 623, 626, 627, 657, 658, 659, 660, 661
Mrduljaš Josip — 179, 232, 238, 623, 624, 625, 626, 627, 656, 658, 659, 660, 661
Mrduljaš Jure — 179, 232, 238, 623, 626, 627, 658, 659, 660, 661
Mrduljaš Paško — 127, 132, 133, 137, 140, 250, 261, 263, 264, 313, 892, 926
Mrduljaš Toma — 179, 232, 238, 239, 625, 626, 627, 656, 659, 660, 661
Mrša Fabo — 66, 161, 162, 163, 164, 165, 173, 243, 244, 302
Mrša Mate-Sekso — 164, 165
Muć — 120, 122, 343, 347, 362, 805, 806, 817, 842, 848
Mujezinović Hadži Mujaga — 468
Murter — 427, 434, 559, 560, 620
Murvica — 268
Mussolini Arnaldo — 771
Mussolini Benito-Duce — 9, 23, 24, 42, 67, 79, 154, 155, 183, 195, 212, 235, 248, 256, 272, 400, 403, 411, 415, 417, 438, 440, 442, 443, 444, 449, 450, 452, 453, 456, 457, 458, 462, 463, 488, 489, 547, 632, 637, 673, 676, 714, 762, 771, 777, 779, 783, 810, 812, 900, 906, 929

N

Nadiže — 452
Naklice — 914
Nani — 712
Navačić Vinko — 957
Nedić Milan — 213, 226, 277, 282, 374, 808
Nekić Krsto — 846
Nekić Miljenko — 807
Neorić — 496, 805
Neretva — 365, 392, 395, 410, 444
Nerežišće — 268, 269, 306
Nešković Veljko — 57, 87, 88, 89, 95, 97, 139, 217, 272, 296, 471, 721, 729
Netretić — 455
Neum-Klek — 969

Nevesinje — 65, 378, 791, 880, 887, 898
Nicoletti Tullio — 451, 476
Nikolić Ante — 513, 545, 788, 789, 790, 795, 828, 832, 855, 940, 951
Niksić — 173, 219, 271, 695
Niksić (dr) — 455
Niksić Jusuf — 625, 627, 657, 659, 661
Nin — 476, 510, 560, 736
Ninčević Ivanka — 246
Ninić Anđelko — 68
Ninić Ivo — 68, 181
Niseteo Petar — 810
Niskota — 928
Novveller Gvido — 352
Novak Luka — 922, 923
Novak Tonko — 962
Novak Viktor — 437
Novaković — 155
Novaković Ivan — 914
Novaković Niko-Longo — 69, 152, 173, 174, 213, 226, 449, 607, 789, 813, 836, 950
Novaković Stevo — 940
Novaković Todor — 849
Novaković Vlado — 69, 353, 788, 789, 850
Novi — 390
Novigrad — 455, 476, 510
Novigradsko more — 438
Novoselac Josip — 872
Novo Selo — 902

NJ

Njegovan Đuro — 884
Njemačka — 20, 21, 24, 25, 28, 31, 33, 35, 36, 62, 136, 216, 217, 271, 324, 326, 347, 399, 412, 450, 466, 470, 496, 503, 533, 755, 883, 903

O

Obradović Branko — 344
Obrovac — 126, 415, 433, 446, 476, 501, 510, 512, 537, 543, 555, 556, 576, 736, 785, 799, 852
Obršje — 269
Obuljev — 969
Očestovo — 517, 850
Odrlijić Ćiro — 106, 108, 141, 158
Ogorje — 356
Ogrizović — 293

Ogulin — 62, 69, 76, 403, 424, 439,
 453, 454, 710, 807, 886, 887, 888, 894
 Oklaj — 872
 Okrug — 768
 Okučani — 293
 Olib — 434
 Olujic Ante — 813
 Omiš — 63, 219, 226, 257, 258, 315,
 316, 333, 352, 355, 357, 395, 396, 418,
 421, 425, 431, 436, 462, 495, 532, 572,
 573, 576, 730, 761, 793, 810, 814, 818,
 819, 820, 822, 825, 841, 847, 856, 857,
 862, 865, 867, 878, 879, 891, 893, 905,
 907, 909, 914, 920, 922, 924, 936, 941,
 945, 946, 953, 954, 956, 960
 Opatija — 948
 Opuzen — 53, 63
 Orazi — 734
 Orebić — 365, 431, 970
 Oreb Luka — 815
 Orej Marko — 831
 Orešković Ivan — 831
 Orešković Marko-Kmtija — 292, 293,
 332
 Orjen — 438
 Orlić — 881
 Oršamić I. — 815
 Ostaković V. — 372
 Osijek — 43
 Ostrac — 437
 Oštrelj — 500, 848, 849
 Oštrić Zvonko — 40
 Otišić — 362
 Otočac — 391, 397, 403, 418, 454, 455,
 886, 887, 888
 Otok — 131, 136, 138, 816
 Oton — 44
 Otrčić — 68, 69, 502
 Ozretić Ivan — 815
 Ozretić Vjeko — 57, 73, 92, 93, 181,
 847, 874, 875
 Oxilia Antonio — 485, 886

P

Padene — 44, 68, 69, 438, 511, 517,
 829, 830, 840, 850, 881, 939, 950
 Paden Marčelo — 542
 Pag — 417
 Pačić Lovre — 454
 Pačić Mate — 621
 Pačić-Roje Neva — 296
 Pačić Vinko — 57, 84, 90, 92, 101
 Pakoštane — 254, 497
 Paković Ante — 473
 Paković Josip — 473
 Paladin Jure — 822, 824

Palagruža — 387
 Pamuković Kamil — 161, 162, 164,
 165, 166
 Panj — 129, 234, 351, 357, 966
 Panniello Gaetano — 654, 661, 694
 Pap Pavle-Silja (M. V.) — 66, 67,
 70, 75, 127, 128, 144, 158, 161, 164,
 166, 167, 170, 230, 247, 257, 258, 259,
 260, 262, 287, 290, 301, 338, 569, 570,
 575, 725, 755
 Parać Kajo — 480
 Parčići — 796
 Parisi Giuseppe — 769
 Pasini Josip — 704, 750
 Paškov Ante — 689, 692, 694
 Paškov Jere — 689, 693, 694
 Pašman — 254, 426, 433, 497, 518,
 535, 562
 Pataki Marija — 285, 292
 Paulaci — 969
 Pavasović Nedo — 607
 Pavela Ranko — 594, 657, 660, 661
 Pavelić Ante (Poglavnik) — 13, 15,
 20, 21, 22, 29, 32, 33, 38, 49, 50, 51,
 70, 73, 81, 136, 150, 160, 174, 183,
 186, 195, 197, 208, 209, 213, 226, 231,
 240, 282, 329, 330, 340, 372, 373, 375,
 396, 401, 410, 412, 437, 438, 440, 443,
 444, 450, 460, 485, 487, 502, 730, 775,
 776, 777, 779, 780, 783, 788, 790, 832,
 855, 880, 883, 887, 900, 901, 906, 928,
 948, 972
 Pavešković File — 915
 Pavešković Ivan — 915
 Pavešković Jozo — 914
 Pavičić Andrija — 934
 Pavičić Antica Antina — 935
 Pavičić Antica Kuzmina — 935
 Pavičić Jure — 893, 912
 Pavičić Roko — 911
 Pavičić Slavko — 934
 Pavičić Tomi — 934
 Pavičić Vicko — 956
 Pecis A. — 461
 Pećanac Košta — 219, 226, 375
 Pećnik Alojz — 217
 Pederin — 155
 Pelješac — 305, 306, 317, 330, 340,
 342, 358, 365, 366, 378, 379, 581
 Pelligra R. — 389
 Penga Josip — 733
 Penović Mara — 805
 Pentimalli — 770
 Perčić Roko-Makso — 99, 102, 262,
 303, 305, 306
 Peraica — 347
 Perčević — 886
 Perić — 886
 Perić Jozo — 126, 128
 Perinetti Carlo — 743

Periša Vinko — 756
 Perko Kajo — 740
 Perković — 53, 156, 173, 554, 559,
 589, 591, 807, 837
 Perković Ivan — 872
 Perović Živko — 968
 Perussino — 949
 Perušić — 397
 Pešut — 40
 Petaello-Kukoč Zvonimir — 41, 159
 186, 187, 217, 759, 909
 Petak Ivan — 831
 Petretić — 575
 Petrić — 41, 48
 Petrić Ante — 962
 Petrić Bartul — 236
 Petrić Jozo — 57, 73, 93, 181, 847
 874, 875
 Petrić Zorka — 753
 Petrinja — 61
 Petrović — 347
 Petrović Ilija — 954
 Petrović Krstan — 954
 Peuso Antonio — 477
 Piaggio Giovanni — 717
 Piccone Marcelo — 388
 Pietromarchi Luca — 775
 Pilepić Antun — 928
 Pilić Gabro — 947
 Pirić Jozo — 915
 Pirovac — 254, 554, 559
 Pisarovima — 63
 Pitve — 593
 Pivac Mate — 733
 Pivčević Ante — 915
 Pivčević Ivan — 915
 Pižeta — 359
 Plana — 886
 Planinski Kanal — 438
 Plastovo — 561, 849
 Plaški — 69, 75, 293
 Plavno — 49, 152, 493, 502, 504, 511,
 540, 554, 828, 829, 830, 831, 840, 881
 Plepel — 815
 Plitkosa Pasko — 733
 Plitvice — 390
 Pluzine — 886
 Podgorica (Titograd) — 404
 Podhumlje (o. Vis) — 760
 Podkonje — 850
 Podnevarić — 347
 Podosoje — 860
 Podrug M. — 64
 Podrug Stipe — 729
 Podstrana — 315, 333, 355
 Podšpilje — 364
 Poduje Dani — 377
 Poduje Šime — 218
 Polača — 68, 511, 840, 849, 881, 955,
 961, 973
 Polak Pepo-Marijan — 68, 143, 162,
 165, 168, 172, 173, 176, 204, 257
 Polić Marijan — 143, 145
 Polić Nikša — 68
 Polić Tomo — 872
 Politeo Petar — 895
 Politeo Vlado — 902
 Poljak Ivanko — 847
 Poljana — 816
 Poljanić Ante — 646
 Poljičanin Ivan — 473
 Poljska — 150, 223, 238
 Polovina Gojko — 332
 Popov Stevo — 752
 Popović Ante — 57, 73, 87, 88, 89, 94,
 874, 857, 876
 Popović Boris — 186
 Popovići — 796
 Popović Kosta-Kokan — 161, 162,
 163, 166, 167, 168, 371
 Popović Ljubo — 687
 Popović Mirko — 687
 Popović Pajo — 68, 74, 144, 146, 147,
 148, 172, 173, 204, 337, 363, 849, 929,
 932, 949, 950, 955, 973
 Popović Omisin — 75
 Popović Stevo — 950
 Popović Vladimir-Vlado — 285, 288,
 289, 294, 295, 313
 Popović Vojislav — 679, 759
 Porobić Danilo — 968
 Posinković Ante — 911
 Posinković Frane — 911
 Posinković Tadija — 911
 Posinković Zorislav — 912
 Postinje — 805
 Potoci — 500
 Potomnje — 365
 Povija — 902
 Praino Josip — 690
 Prapatnica — 769
 Prassel Luigi — 228, 646, 647
 Praznice — 268
 Predelet Jure — 679
 Prebelić Zdravko — 454
 Prebitovci — 379
 Preko — 270, 475, 478, 510, 561, 736,
 754
 Premuda — 434, 562
 Preočanin Lazo — 955
 Pribudić — 49, 493, 827, 828, 829, 830,
 831
 Prijčić Momir — 849
 Priko (Omiš) — 234
 Primorac Rudi — 344
 Primošten — 170, 258, 559, 590, 591,
 725
 Prisoje — 862
 Privlaka — 437
 Prizren — 392, 404

Prolog — 816, 843, 880
Prološka Draga — 362
Promina — 68, 74, 85, 120, 144, 145,
146, 147, 148, 269, 270, 586, 789, 849
Prosjek — 858
Provo — 880
Prpić — 24, 792
Prugovo — 759, 844, 860, 882
Puača Lazo — 859
Pucci De Felizio Gvido — 852
Pučišća — 268
Pučo Josip — 509
Puharić Ivan — 250, 310
Pupovac Duda — 796
Pupovac Petar — 801
Putenač Valent — 872

R

Rab — 405, 417, 438, 441
Račić — 638, 639
Račić Andro — 57, 89, 90, 92, 95, 97,
181, 861, 862
Račić Jakša — 64, 77, 175, 941, 959
Radalj Ivan — 924, 925, 926
Radeka Ilija — 732
Radeljević Krešo — 365
Radetić Josip — 57, 874, 875
Radetić Miće — 68
Radić (braća) — 234
Radić Ilija — 230, 592
Radić Stjepan — 46, 150, 183
Radić Spiro — 480, 804, 858
Radić Zvonko — 858
Radobolja Jozo — 315, 357
Radoljica — 797
Radonjić Mara — 40
Radoš Duro — 843, 876, 877
Radošić — 347
Radovani — 795
Radovani Plinio — 477
Radovniković Bene — 159
Radučić — 501, 512, 555, 840, 850,
881
Radulović Nikola — 955
Radenović Stevo — 68, 69, 152
Rajević — 823
Rajević Ivo — 757
Rakić — 371, 372
Randić Ivan-Nikola — 36, 40
Randić Mato — 895, 935
Rasputnik — 801
Ratković Jure — 760
Ravni Gaj — 68, 143, 145, 146, 172,
235
Ravno — 362
Razvode — 871, 872, 882

Reberski — 24
Relić Mirko — 607
Reljić Mate — 57, 846, 847
Remenji Andrija — 241
Rendina Pietro — 699
Reneta Zvonimir — 873
Repanić Nikola-Gandi — 378
Requard Willi — 776
Resanovci — 75
Reša Julije — 454
Ribarić — 892, 900, 924, 925, 926, 954,
958, 961, 964
Ribbentrop Joachim — 413, 437
Ribnica — 390
Ričine (s.) — 73
Rijeka — 36, 271, 389, 391, 396, 399,
403, 407, 411, 415, 417, 418, 421, 439,
444, 463, 488, 491, 709, 795, 920
Riličić Ivo — 231
Rim — 20, 25, 37, 39, 400, 415, 437,
438, 440, 443, 449, 462, 465, 466, 478,
485, 492, 500, 505, 507, 510, 532, 533,
541, 545, 571, 572, 577, 578, 580, 585,
593, 595, 596, 600, 608, 615, 619, 621,
623, 639, 707, 713, 714, 715, 721, 730,
747, 762, 775, 776, 789, 886
Risan — 971
Rismondo — 253
Risovac — 152, 939, 940
Riveci — 969
Roca Josip — 689, 693, 694
Rodan Jerko — 733
Rogačić — 428
Rogović Cvitan — 935
Rogozna — 437
Rogoznica (s.) — 173, 559, 943
Rogulj Drago — 57, 73, 873, 875, 876
Roiatti — 974
Roić Ivan — 911
Roić Jure — 911
Roić Luka — 910, 911
Roje Ante — 117, 118, 142, 296
Rokvić Mane — 937
Romac Stipe — 129, 132, 133, 134,
137
Romić Danilo — 607
Ronaldi Domenico — 690
Rongo — 645
Rosevelt E. D. — 195
Rousseau Charles — 775
Roša — 829
Roški Slap — 371, 555
Rožat — 969
Rožman Ivan — 860
Rožić Vicko — 169
Rubin — 826
Ruda (r.) — 136
Rudi Vrh — 75
Rudo Polje — 582
Rudi Lisac — 69

Ruggi — 549, 570
 Rujani Donji — 881
 Rukavina Branko — 972
 Rukavina Ivan — 293
 Rumunija — 224, 775
 Rupčić Nikola — 831
 Rupotina — 106, 107, 108, 111, 114,
 115, 116, 221, 304, 307, 480, 804, 812,
 822, 823, 824, 861
 Rusić — 886
 Russo Tommaso — 719
 Ružić — 42
 Ružić Antun — 826
 Ružić Jozo — 101, 104, 105, 759

S

Sabadi Lajoš — 542
 Sacco Giuseppe — 618
 Saili Dragutin — 358, 360
 Sajkovići — 342
 Salamić Niko — 236
 Sali — 510, 562
 Samardžija Ilija — 961
 Santini Alfred — 57, 73, 87, 92, 93,
 597, 599, 874, 875, 877
 Santini Edo-Dorde — 315, 341, 343,
 356, 394, 601, 602
 Santini Maksimiljan — 600, 601, 631,
 657, 658, 660, 661
 Sardelić Marko — 741
 Sarajevo — 175, 313, 351, 459, 798,
 832, 879, 888, 896, 819
 Sava — 507
 Savi Arrigo — 769
 Savin Ante-Manistra — 124
 Savoja — 401
 Sažunić Zlatan — 934, 952
 Scacchi Ivan — 664, 670, 684, 702,
 705, 706, 707, 715, 750
 Scaselati Franco — 519
 Scotton Antonio (Skoton) — 645, 647,
 650, 651, 652, 653, 655, 672, 699, 726,
 756
 Sebastian (mons.) — 481
 Seget — 768
 Sekulić — 345
 Sekulić Nikola-Bunko — 161
 Selca — 268, 902, 962
 Seljo (Spanaci) — 293
 Senj — 933
 Senjanović Đermano — 246, 295, 640,
 642, 658, 660, 661
 Serrentino Vincenzo — 648, 654, 661,
 688, 694, 716
 Servadio-Cortesi Roberto' — 405
 Sestdilli Gualtiero — 452, 681, 682,
 699

Silba — 434, 510, 562
 Siloneo L. — 37
 Simović Dušan — 78
 Sinčić David — 839, 848, 930, 974
 Sinj — 53, 55, 64, 65, 70, 72, 75, 84,
 85, 86, 87, 88, 91, 93, 98, 99, 100, 112,
 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134,
 135, 136, 156, 157, 158, 172, 174, 175,
 179, 184, 185, 189, 190, 220, 226, 228,
 238, 243, 247, 257, 258, 259, 262, 265,
 274, 285, 298, 304, 307, 308, 314, 330,
 336, 337, 340, 341, 342, 354, 356, 357,
 358, 360, 362, 372, 418, 420, 424, 436,
 444, 476, 480, 481, 503, 514, 531, 532,
 556, 582, 588, 590, 599, 624, 785, 787,
 791, 793, 806, 810, 816, 817, 835, 838,
 841, 842, 843, 844, 847, 848, 856, 857,
 859, 861, 863, 873, 878, 879, 882, 887,
 892, 899, 900, 924, 925, 926, 927, 930,
 931, 933, 953, 960, 961, 962, 966
 Sirčić Abdulah — 831
 Sisak — 53, 61, 293
 Siverić — 68, 318
 Sjedinjene Američke Države (SAD)
 — 69, 151, 152, 192, 282, 295, 922
 Skerlep Vladimir — 699
 Skočić Jure — 550
 Skočić Sime — 550
 Skopljanač Tadija — 874, 875
 Skovečin Hermiha — 970
 Skradin — 66, 156, 158, 161, 170, 177,
 230, 238, 508, 510, 552, 554, 555, 559,
 570, 603, 725, 789, 795
 Skroza Ante — 688, 691, 693
 Skroza Božo — 689, 692, 694
 Skroza Jozo — 689, 690, 691, 692, 694
 Skroza Milivoj — 688, 692, 694
 Skroza Nikola — 688, 690, 691, 692,
 694
 Skroza Spiro — 689, 690, 691, 692,
 694
 Skuk — 785, 816
 Slabolj Blaž — 550
 Sladić Marko — 846, 847
 Sladojev Krešimir — 689, 692, 694
 Sladojevići — 970
 Slano — 919, 969, 970
 Slavica Paško — 273, 720
 Slavić Ante — 961
 Slavić Luka — 955
 Slavić Marko — 950
 Slavonija — 22, 23, 27, 31, 44, 66,
 213, 292, 293
 Slavonski Brod — 62, 197, 288, 830
 Slovačka — 224, 775
 Slovenija — 12, 52, 150, 406, 432,
 505
 Smilčić — 476, 510, 736
 Smiljanić Danilo — 40
 Smokvić — 603

Smolić Ivo — 174, 872
 Smuda Đuro — 940
 Sobić Mirko — 937
 Soća Milan — 306
 Soja Mihailo — 969
 Solin — 70, 106, 108, 109, 110, 111, 114, 116, 117, 118, 123, 124, 126, 142, 155, 170, 208, 220, 221, 248, 255, 257, 258, 260, 278, 286, 295, 297, 298, 304, 307, 308, 314, 334, 336, 337, 341, 344, 346, 348, 351, 358, 359, 360, 419, 436, 479, 480, 517, 528, 553, 556, 559, 571, 582, 668, 686, 703, 729, 751, 804, 822, 824, 843, 861, 881, 943, 958, 959
 Somić — 56
 Sorich Casimiro — 475
 Sovjetski Savez (SSSR) — 10, 13, 15, 18, 19, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 33, 36, 38, 44, 51, 55, 60, 66, 79, 81, 126, 136, 149, 150, 151, 152, 180, 181, 184, 190, 192, 195, 208, 209, 210, 211, 217, 218, 224, 238, 239, 240, 241, 257, 275, 276, 277, 281, 282, 290, 298, 300, 303, 323, 325, 335, 336, 352, 366, 373, 374, 466, 470, 523, 533, 535, 725, 922
 Spechi G. A. — 639, 647, 738, 739
 Split — 36, 39, 40, 42, 44, 47, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 70, 72, 73, 74, 78, 84, 90, 91, 92, 93, 96, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 110, 111, 189, 190, 201, 202, 203, 206, 207, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 226, 227, 228, 229, 230, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 276, 278, 280, 281, 284, 285, 286, 288, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 302, 303, 304, 306, 307, 309, 311, 312, 314, 316, 318, 327, 328, 329, 332, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 352, 356, 358, 360, 372, 373, 379, 387, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 399, 400, 403, 410, 411, 415, 416, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 427, 429, 430, 435, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 448, 455, 460, 462, 463, 466, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 476, 478, 479, 482, 490, 491, 492, 495, 496, 501, 503, 504, 507, 510, 511, 517, 518, 519, 520, 526, 527, 528, 529, 531, 532, 533, 535, 541, 542, 543, 544, 547, 551, 552, 553, 554, 556, 557, 559, 560, 553, 564, 565, 566, 568, 569, 571, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 580, 581, 583, 584, 585, 587, 593, 594, 597, 599, 600, 601, 602, 614, 616, 617, 618, 619, 623, 628, 629, 630, 638, 639, 646, 647, 651, 658, 661, 663, 664, 666, 667, 668, 669, 671, 674, 677, 680, 684, 687, 695, 696, 703, 707, 709, 710, 711, 713, 715, 721, 722, 725, 727, 728, 730, 731, 738, 740, 741, 744, 746, 747, 748, 751, 752, 753, 757, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 767, 769, 770, 776, 779, 783, 784, 785, 787, 802, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 819, 823, 824, 825, 828, 829, 836, 841, 857, 861, 862, 866, 867, 868, 881, 882, 883, 884, 896, 898, 899, 900, 901, 905, 907, 909, 918, 921, 928, 936, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 956, 957, 958, 959, 962, 963, 971
 Srb — 500, 831
 Srbija — 12, 24, 52, 66, 70, 82, 150, 181, 210, 277, 294, 295, 374, 878
 Srdelić Jozo — 57
 Srdelić Pasko — 57, 69, 90, 94, 95, 97, 139
 Srebrno — 919
 Srijem — 73
 Srma — 161, 273, 304, 341, 548, 550, 598, 603, 684, 691, 725
 Srinjine — 903
 Srnetica — 46, 500, 506
 Srzentić Vaso — 345
 Staljin (V. Josip) — 19, 32, 126, 148, 275, 276, 277, 294, 295, 374, 878
 Stanić Stipe — 68
 Stanić Nada — 808
 Stanisavljević Đuro — 416
 Stankovec — 510, 736
 Stanojević Juraj — 818, 819, 820, 822, 824, 825, 867, 879, 905, 906, 909, 913, 916, 923, 927
 Stanzer Slavko — 807
 Stara Straža — 831, 849
 Starčević Simo — 827
 Starčev Vrh — 437
 Stari Grad (n/H) — 236, 237, 282, 431, 730, 893, 894, 910, 911, 912, 913, 934, 952, 956
 Stegnjajić Spaso — 537, 538, 543
 Stepinac Alojz — 496
 Sterlep Vlade — 750
 Stipanović Andrija — 740
 Stipić Stipe p. Ante — 539, 543
 Stipić Stipe p. Kuzme — 539, 543
 Stipišić Nikoslav — 934

Stobreč — 315, 557, 677, 678, 759, 762, 819
 Sloisavljević Danilo — 607
 Stojadinović Milan — 78
 Stojanac Ilija — 843
 Stojanac Ilija Jurin — 876, 877
 Stojanac Ilija p. Marka — 876, 877
 Stojanac Luka — 876, 877
 Stojanac Simo (Simun) — 70, 843, 875, 876
 Stojić Božo p. Luke — 891
 Stojić Dušan p. Ivana — 891
 Stojnić Velimir — 153
 Stolac — 378, 880, 881, 885, 887, 900, 969
 Stolica Ivan — 876, 877
 Stolice — 247
 Ston — 919
 Stracca — 742, 747, 748
 Strmendolac — 98, 136, 137
 Strmica — 69, 493, 502, 504, 506, 829, 835, 840, 849, 881, 932, 949
 Strnić Ante — 970
 Strožanac — 793, 794, 954
 Struga — 489
 Strupnčić — 880
 Studenci — 333
 Studin Marin — 821
 Subota Veljko — 57, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 261, 272
 Sudoje — 843, 882
 Sukošan — 497, 518, 526, 787
 Sumartin — 902
 Sunara Ante — 625, 627, 657, 659, 660
 Šunko — 697
 Supetar — 268, 345, 431, 572, 793, 902, 920
 Suppiej Giorgio — 414, 415
 Surak Đuro — 752
 Sušak — 200, 414, 437, 443, 807, 914, 922, 924, 936, 937, 941
 Sušak Đuro — 752
 Sušak Miloš — 843
 Sušci — 113, 842, 843, 844, 876, 882
 Sutane — 806
 Sutivan — 268, 269, 340, 344, 345
 Sv. Andrija — 438
 Sv. Eufemija — 562
 Sv. Marko — 438
 Svetin Josip — 270
 Svilaja — 308, 346, 356, 362
 Svirče — 236
 Svirčić — 590
 Svisterski — 919
 Svoboda Emo — 273

S

Santić — 65
 Santić Ante — 158, 230, 586, 588, 755
 Sarić Ivan — 846
 Sarić Mate — 108, 591
 Sarić Mate (Božo) — 59, 90
 Seata Nikola — 950
 Segvić Kerubin — 440
 Segvić Milorad — 613
 Segvić Zdenka — 291, 301
 Segvić Zlata — 36, 288, 295, 337
 Separović I. — 815
 Seperica Ivan — 956
 Sepurina — 46, 161, 273, 304, 341, 518, 548, 598, 603, 681
 Serbo Božo — 876
 Sestanovac — 477
 Setina Alojz — 902, 903
 Sevina Poljana — 849
 Sevo Luka — 849
 Šibenik — 63, 66, 67, 68, 70, 72, 74, 100, 120, 145, 156, 158, 164, 170, 173, 176, 177, 190, 220, 230, 235, 238, 239, 242, 243, 244, 248, 257, 258, 265, 266, 270, 272, 273, 285, 289, 295, 302, 304, 309, 329, 332, 336, 341, 344, 351, 367, 372, 387, 388, 390, 392, 394, 403, 406, 415, 419, 421, 422, 424, 425, 427, 429, 430, 432, 434, 436, 438, 445, 448, 451, 453, 469, 472, 476, 478, 479, 488, 492, 494, 495, 496, 497, 508, 509, 513, 517, 518, 519, 520, 526, 531, 535, 548, 549, 550, 553, 554, 555, 556, 559, 560, 561, 565, 568, 569, 575, 576, 577, 579, 586, 588, 589, 598, 603, 620, 645, 647, 648, 650, 651, 652, 654, 655, 664, 665, 669, 670, 671, 672, 677, 681, 682, 684, 685, 686, 691, 697, 700, 701, 702, 704, 705, 706, 710, 716, 724, 725, 726, 733, 735, 736, 737, 747, 748, 755, 756, 770, 785, 786, 788, 790, 795, 829, 833, 834, 836, 852, 853, 872, 881, 882, 898, 899, 901, 903, 942, 943, 945, 971
 Sikić Gabro — 830
 Šimatović Ivan — 876
 Simić Frane — 899
 Sdmić Ivan — 473
 Simić Stjepan — 954
 Šimunčić Zvonimir — 77, 304, 959
 Sipan — 969, 970
 Sirinić Vjekoslav-Murat — 86, 453
 Širitovci — 120, 586, 871, 882
 Škarica Čedomir — 749
 Škarica Veljko — 821
 Škevin — 167
 Škopljanac Tadija — 57, 73, 89, 181
 Škorić Dane — 796
 Škorić Gavran — 796

Škoti Zivojin — 650, 651, 653, 654, 655
 Škreb Stanko — 871, 872
 Škrip — 268
 Sola (dr) — 77, 174
 Soljan — 227, 250
 Šolta — 364, 416, 421, 424, 426, 427, 436, 438, 476, 511, 554, 560, 764, 809
 Španija — 120, 313, 775
 Španja Ante — 165, 166, 167
 Španja Petar — 164, 165
 Španja Roko — 590, 591
 Šperac Ivo — 357
 Sporčić — 972
 Sporčić Zvonimir — 786
 Sprljan Vinko Vice — 161, 166, 167, 749
 Stambuk — 704
 Stambuk Božidar — 621, 750
 Stambuk Dinko — 809
 Stambuk Melko — 740
 Stambuk Petar — 740
 Stikovo — 972, 973
 Sujica — 861
 Supe Nikola — 756
 Šurjak Radoslav — 911
 Sušak Marko — 797
 Šušte Božo — 876
 Švicarska — 775
 Svobi Vilim — 786

T

Tacconi Antonio — 39, 54, 58, 59, 154, 206, 476, 776
 Tacconi Ildebrando — 476
 Tadin Dušan — 119, 122
 Talić — 73
 Tanfara Ante — 591
 Tanfara Ljubo — 591
 Tanfara Miro — 591
 Tanfara Rudolf — 591
 Tankosić Milan — 68, 69
 Tarini Carlo — 473, 699
 Tari e Marko¹ — 621
 Tartaglia — 840
 Tartaglia Ivo — 304, 941
 Tartaglia Josip — 959
 Tartaglia Mihovil — 344
 Tartaglia Oskar — 304, 941
 Tavra Jakov — 970
 Tebaldi Ugo — 476
 Telenta Ivan — 809
 Telenta Magliva Niko — 815
 Tenžera Jozo — 876
 Terranuova Ignazio — 494, 589, 699
 Tica Branko — 270, 363

Ti jarica — 816
 Tjesno — 478, 510, 554, 559
 Tinja — 254
 Tirana — 488, 489
 Tiškovac — 504
 Tokić Marko — 915
 Tolj Josip — 619
 Tomaseo Ante — 943
 Tomaseo Ruggero — 476
 Tomašević Frane — 333
 Tomić M. Dragoslav — 331
 Tomislavgrad — 762
 Topolje — 849, 932, 939
 Torkar Ante — 57, 73, 181, 874, 875
 Tornano Arturo — 387, 388
 Trapoišnik — 107, 108, 109, 861, 862, 863, 882
 Travnik — 958
 Trebinje — 306, 444, 468, 498, 558, 791, 886, 971
 Trebotić Nikola — 296
 Trešić Luka — 934, 952
 Trešić Pavičić Ante — 813
 Treursić Bepo — 359
 Treursić Toma — 359
 Tribunj — 161, 166, 167, 168, 702, 706, 720
 Trifunović Ilija-Birčanin — 219, 226, 237, 245, 271
 Trikić Nikola — 797
 Trilj — 55, 64, 170, 816, 817, 844, 846, 863
 Tripalo Petar — 873
 Trlaja Paško — 66, 158, 164, 168, 230, 569, 570, 575, 725, 755
 Trnova Poljana — 834, 882
 Trocki — 275
 Trogir — 42, 64, 72, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 156, 158, 159, 169, 170, 172, 179, 220, 230, 232, 238, 248, 252, 255, 258, 266, 288, 299, 358, 377, 395, 411, 418, 421, 425, 430, 434, 438, 472, 476, 492, 496, 511, 526, 552, 592, 751, 759, 761, 762, 768, 869, 777, 810, 812, 819, 825, 901, 941
 Trojanović Antun — 919
 Trojanović Ivan — 919
 Troll Herbert — 776
 Trpanj — 367, 431
 Trst — 69, 775, 217, 487, 496
 Trsteno — 919, 968, 969, 970
 Trubar
 Trupinjak — 62
 Trumbić Ante — 943
 Tržić — 411, 437
 Tučepi — 364
 Tudić Stipe — 591
 Tudor Jija — 815
 Tudor Miljenko — 945
 Tugare — 914

Tunja — 254
Turanj — 497, 518, 733, 861, 862
Turjaci — 98, 582, 846
Turjak — 390
Tumovac — 96
Turski Frane — 708, 728
Turski Ivan — 707, 708, 728, 753

U

Ubli — 971
Ubije — 829, 900
Udbina — 75
 Udovičić — 126, 131, 134, 136, 137,
 184, 816
Udovičić Ante — 689, 690, 691, 692,
 694
Ugarc — 939
Ugarić Josip — 571
Ugljan — 426, 433, 518, 527
Ugljane — 98
Ulečić Franjo — 970
Unište — 961
Ural — 329
 Urečić Davor-Ključ — 57, 73, 97, 181,
 873, 875
Urukalo Sergije — 64, 65, 77, 173,
 174, 175, 219, 226, 237, 245, 813
Urukalović Blaž — 800
Uskoplje — 968
Utrešnje — 880
Uvoda Ivan — 57
Uvodni Frane — 931, 933
Uvodni Jozo — 804

V

Vacca Camillo — 628, 679
Vašanj — 130, 137, 816, 817, 843, 844,
 861, 862, 875, 876, 881, 882, 892, 925
Valenta — 54
Valenta Ivan — 804
Valenta Petar — 804
Valjevo — 277
Varaždin — 53, 468
Varšava — 374
Vatikan — 758
 Vedramin Edmond-Edo — 625, 627,
 657, 659, 660, 661
Vedrine — 98
Velaga Martin — 53
Vela Luka — 511, 814, 815
Velebit — 149
Velić Jure — 915
Velika Kamenica — 370, 372
Velika Popina — 369

Velika Trepča — 62
Veliki Tomac — 437
Velišić Frane — 749
Veljković Brko — 850
Venecija — 400
Ventimiglia — 770
Vergano Ernesto — 717
Verkić Marko — 537, 538, 543
Verkić Milan — 537, 538, 543
Verkić Rade — 537, 538, 543
Verkić Spiro — 537, 538, 543
Vidošević Marija — 935
Vidošević Niko — 858
Vidošević Nikola — 934
Vidošević Vinko — 857
Vidović Ante — 232, 238, 624, 625,
 627, 656, 659, 660
Vidak Rudolf — 232, 238, 594, 657
Villaci Edoardo — 719
Vinalić — 859, 869
Vinca — 428
Vinkovci — 293
Viinzi Francesco — 475
Vis — 283, 336, 345, 358, 363, 376,
 394, 418, 421, 424, 426, 427, 436, 438,
 476, 511, 554, 560, 744, 746, 771, 788,
 944, 956, 957
Visin Rikard — 155, 813
Višić Blaž — 650, 652, 653, 655
Višić Miro — 145, 190, 652
Vitali Vittorio — 717
Vitaljine — 438
Viteti Leonardo — 775
Vitić Ivan — 732
Vittorio Emanuele III — 441, 443,
 456, 777, 906
Vivaldi Carlo — 388
Vještica Jovo — 827
Vještica Gora — 362, 926, 955, 961
Voćani — 66
Vodanović Ivan — 687
Vodanović Josip — 934
Vodice — 161, 164, 165, 166, 167, 168,
 170, 173, 220, 258, 273, 289, 336, 341,
 369, 370, 510, 547, 550, 681, 682, 684,
 690, 691, 694, 695, 702, 705, 726, 743,
 756, 942
Vojnice — 98, 127
Vojnić — 62, 301
Vojnici — 846
Vojvoda od Spoleta — 437
Vojvodić Milorad — 607
Vojvodina — 12, 52, 70, 197
Volarević Aleksa — 602, 657, 666, 661
Voštani — 816
Vrana — 254
Vrančić — 363
Vrančić Mirko — 733
Vrančić Nikola — 190, 318, 319, 331
Vrandečić — 928

Vranješ Boja — 870
 Vranješ Đuro — 955
 Vranjic — 314
 Franković Feodor — 893, 912
 Franković Matija — 910
 Franković Sandor — 911
 Vrba — 805
 Vrbanj — 237, 282, 283, 933, 934, 935,
 952, 956
 Vrbica — 969
 Vrbnik — 849, 850, 851, 899
 Vrboska — 236, 237, 282, 934, 952
 Vrbosko — 387, 418, 420, 485
 Vrcibradić — 831
 Vrdoljak — 202
 Vrdoljak Ante — 158
 Vrdoljak Mate — 813
 Vrdoljak Zlatko — 813
 Vrdovo — 131, 184, 327, 362, 924, 925
 Vrgorac — 333, 964
 Vrhovine — 419, 424, 425
 Vrišnik — 236
 Vrkić Ante — 915
 Vrkić Marin — 915
 Vrkić Toma — 915
 Vrika — 120, 129, 190, 220, 228, 259,
 265, 270, 304, 318, 329, 336, 342, 343,
 362, 363, 500, 501, 504, 532, 856, 859,
 860, 869, 870, 880, 890, 899, 931, 954,
 955, 958, 961, 964, 966
 Vrljević Duško — 648, 652, 653, 654,
 655
 Vrpolje — 511, 589, 591, 849, 939, 973
 Vucemillo Ladovico — 476
 Vučemilović Ivan — 876
 Vučević — 120
 Vučić — 573
 Vučić Ljubo — 823
 Vučić Vjekoslav — 823
 Vučićić Kaja — 480
 Vučina Ivan — 804, 857, 865, 866
 Vučipolje — 371, 926
 Vučković Javor — 345
 Vučković Nikola — 263
 Vujić Božo — 962
 Vukadin Nenad — 57, 89, 90, 91, 92,
 94, 99, 261
 Vukašin Vojko — 481
 Vukićević Joso — 68, 145
 Vukmanović Svetozar-Tempo — 286
 Vukorepa Ivica — 834, 876
 Vuković Daniel — 891
 Vuković Jasna — 297
 Vuković Jozo — 347
 Vuković Petar — 961
 Vuković Šime — 961
 Vukulja Mate — 591
 Vuleta Mate — 793
 Vulić Ante — 915

W

Weesenmauyer Edmund — 413, 776
 Wertheim Pavao — 809
 Wettric — 762
 Wilson — 416

Z

Zadar — 36, 40, 69, 174, 206, 252, 283,
 363, 387, 407, 415, 417, 426, 427, 428,
 429, 433, 441, 442, 445, 447, 454, 456,
 461, 462, 463, 469, 470, 471, 472, 474,
 478, 484, 490, 492, 493, 494, 496, 498,
 500, 502, 505, 506, 507, 508, 509, 510,
 511, 519, 520, 525, 526, 527, 528, 529,
 530, 531, 532, 533, 534, 535, 537, 539,
 540, 541, 546, 548, 549, 551, 554, 559,
 560, 561, 562, 563, 565, 566, 569, 570,
 571, 574, 575, 577, 578, 579, 580, 581,
 584, 585, 586, 587, 588, 589, 592, 593,
 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 602,
 603, 608, 609, 614, 615, 616, 617, 619,
 620, 621, 623, 628, 629, 639, 645, 646,
 650, 655, 663, 664, 665, 666, 667, 668,
 669, 672, 676, 680, 681, 682, 685, 687,
 696, 697, 700, 702, 703, 704, 706, 707,
 708, 711, 713, 714, 716, 719, 720, 721,
 723, 724, 732, 734, 735, 737, 738, 740,
 741, 742, 743, 747, 748, 749, 751, 752,
 755, 767, 770, 777, 783, 784, 787, 719,
 800, 815, 907
 Zadvarje — 316, 552, 907
 Zagreb — 10, 13, 21, 22, 32, 33, 44,
 53, 61, 62, 64, 66, 67, 69, 151, 155,
 174, 201, 203, 211, 212, 216, 226, 229,
 244, 245, 246, 238, 250, 257, 280, 284,
 285, 286, 287, 292, 295, 297, 303, 310,
 312, 313, 351, 359, 376, 387, 394, 396,
 397, 400, 411, 413, 415, 431, 432, 437,
 444, 450, 454, 455, 460, 464, 467, 481,
 485, 495, 496, 504, 507, 551, 570, 572,
 573, 576, 577, 578, 581, 692, 730, 762,
 775, 776, 777, 778, 783, 784, 786, 787,
 796, 797, 799, 802, 803, 807, 808, 809,
 810, 814, 818, 819, 820, 822, 825, 826,
 832, 836, 839, 840, 841, 842, 845, 848,
 852, 856, 857, 859, 861, 862, 865, 867,
 868, 869, 871, 878, 886, 888, 894, 905,
 909, 917, 918, 927, 937, 941, 942, 944,
 946, 947, 952, 958, 966
 Zane — 893, 894, 895
 Zaraći — 962
 Zarijak — 327
 Zasiok — 341
 Zaton — 66, 161, 163, 164, 165, 166,
 170, 173, 220, 257, 289, 304, 336, 369,
 370, 371, 550, 682, 684

Zaton (d.) — 969, 970
 Zekan Ivka — 805, 806
 Zeković Ante — 687
 Zelengrad — 796, 797
 Zelenika — 274
 Zelić Ante — 57, 73, 89, 90, 181, 597, 599, 874, 875
 Zelovo — 121
 Zemunik — 476, 497, 510, 603, 736, 785
 Zenić Frane — 273, 687
 Zenić Nikica — 273
 Zerbino Paolo — 77, 78, 79, 206, 226, 231, 469, 474, 477, 482, 490, 492, 528, 533, 542, 544, 551, 563, 568, 569, 571, 577, 578, 581, 584, 586, 587, 594, 595, 596, 597, 615, 619, 627, 629, 632, 643, 666, 667, 680, 687, 703, 708, 713, 721, 731, 741, 744, 746, 751, 752, 771, 810, 812, 813
 Zingales Francesco — 410, 783
 Zinovjev — 275
 Zirojević Vojin — 220, 341, 342, 352, 359
 Zlarić — 427, 434, 478, 494, 510, 554, 559, 943
 Zlatović Paško — 733
 Zlender Danilo — 750
 Zminjaca Antonica — 793
 Zoković Branislav — 805, 806, 810
 Zore Ivan — 929
 Zorica Ljubo — 57, 181, 877
 Zorić Marija — 859, 869
 Zorić Svetislav — 872
 Zrmanja (r.) — 504, 514, 532, 788, 834
 Zrmanja (st.) — 826, 827, 828, 831
 Zrmanja Vrelo — 501, 502
 Zuccolinii Marcello — 411, 414
 Zvekovici — 969

Ž

Zagrović — 850
 Zamko Miloš — 36
 Žarko Mijo p. Mate — 891
 Žarko Petar p. Mate — 891
 Žarko Simun p. Mate — 891
 Zdrelec — 562
 Zegar — 511, 561, 796, 797, 800, 801, 852
 Žestoki — 86
 Zirje — 427, 434
 Zivanović Zvonimir Kostia — 468
 Zivković Andro — 161
 Zivković Ante — 164, 165
 Zivković Drago — 161, 164, 550
 Zivković Mile — 550
 Zivković Slavko — 164
 Zivković Sime — 872
 Zivkovići — 146
 Zitić Bariša — 823
 Zitić Ivan — 823
 Zitić Ivan-Sansir — 110, 114, 116, 141, 480
 Zitić Jure p. Stipe — 823
 Zitić Marinko — 823
 Zitić Mate — 823
 Zitić Stipe — 823
 Zitić Spiro — 823
 Zitić Spiro p. Martina — 823
 Zmornica — 44, 56, 104, 105, 110, 333, 360, 479, 557, 671, 793, 794, 819, 860, 861
 Zunković Oresit — 962
 Zupa Desanka — 753, 754
 Župa Mira — 754
 Žuta Lokva — 390

SADRŽAJ

	str.
Predgovor	5
DOKUMENTI ORGANIZACIJA NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA	
Proglas Centralnog komiteta KPJ narodima Jugoslavije od 15. travnja 1941. godine.....	9
Proglas Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 13. travnja 1941. .	13
Proglas Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 1. svibnja 1941. u povodu međunarodnog praznika rada.....	16
Saopćenje Centralnog komiteta KPH sredinom lipnja 1941. god. o situaciji u zemlji i poziv na borbu protiv okupatora i izdajnika ...	20
Poziv Centralnog komiteta KPH sredinom lipnja 1941.	god. na opće-
narodnu borbu protiv okupatora i njihovih slugu	23
Cirkular broj 1. Centralnog komiteta KP Hrvatske od 15. lipnja 1941. partijskim rukovodstvima na rad i djelovanje među	narodom ..
Cirkular broj 2. Centralnog komiteta KP Hrvatske od 27. lipnja 1941. partijskim rukovodstvima s uputama za organiziranje borbe protiv neprijatelja.....	30
Proglas Centralnog komiteta KPH krajem lipnja 1941. u povodu napada Njemačke na SSSR.....	33
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 7. od 7. srpnja 1941. o štrajku radnika u splitskom brodogradilištu.....	36
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 8 od 9. srpnja 1941. o zahtjevima radnika raznih profesija za povećanje plaća.....	38
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 16 od 19. srpnja 1941. o štrajku brijačkih radnika u Splitu.....	40
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 19 od 22. srpnja 1941. o borbi splitskih radnika za povećanje plaća.....	42
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 29 od 1. kolovoza 1941. o obustavi rada brodogradilišnih radnika u Splitu.....	43
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 30 od 2. kolovoza 1941. o borbi partizana u Dalmaciji, Lici i Bosni.....	44
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 31 od 3. kolovoza 1941. o demonstraciji radnika splitskog brodogradilišta.....	45
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 33 od 5. kolovoza 1941. o mjerama fašista u Splitu i u brodogradilištu.....	47

	str.
Poziv Centralnog komiteta KPH početkom kolovoza 1941. god. domobranskoj vojsci za priključenje narodnooslobodilačkoj borbi . . .	49
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 37 od 9. kolovoza 1941. o pojačanom teroru neprijatelja u Dalmaciji.....	52
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 38 od 10. kolovoza 1941. o demonstraciji splitskih nezaposlenih radnika kod berze rada.....	54
Dnevnik boraca Splitskog partizanskog odreda vođen na dan formiranja odreda 11. kolovoza 1941. prilikom izlaska boraca iz Splita ...	55
Spisak boraca Splitskog partizanskog odreda prilikom formiranja 11. kolovoza 1941.	57
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 40 od 12. kolovoza 1941. o štrajku radnika i činovnika električnog poduzeća u Splitu.....	58
Letak Mjesnog komiteta KPH Split od 12. kolovoza 1941. kojim poziva radnike i namještenike da stupe u štrajk solidarnosti s radnicima električnog poduzeća.....	58
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 41 od 13. kolovoza 1941. o produženju štrajka u električnom poduzeću Split.....	60
Borbe na području Hrvatske u prvoj polovini kolovoza 1941. godine . . .	61
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 44 od 16. kolovoza 1941. o sprovedenom generalnom štrajku u Splitu u znak solidarnosti s radnicima u električnom poduzeću	64
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 50 od 23. kolovoza 1941. o pogibiji Pap Pavla-Šilje . . .	66
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 51 od 27. kolovoza 1941. o teroru ustaša u Klisu i talijanskih fašista na području Šibenika.....	67
Obavještenje Štaba bataljona gerilskog odreda za Liku od 27. kolovoza 1941. god. o pregovorima na Otriću i Padanima.....	68
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 52 od 28. kolovoza 1941. o strijeljanju zarobljenih boraca Splitskog partizanskog odreda u Sinju.....	70
Pismo komandanta Drvarske brigade Ljube Babića od 29. kolovoza 1941. o dolasku grupe partizana iz Šibenskog odreda, stavu prema Talijanima i o suradnji s partizanskim odredima Dalmacije	75
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 54 od 30. kolovoza 1941. o posjetu grupe bivših političara u Splitu fašističkom prefektu Zerbinu.....	77
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, od 31. kolovoza 1941. o posjetu prefekta Zerbina splitskom brodogradilištu.....	78
Uputstvo Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od kolovoza 1941. rukovodstvima NOP Dalmacije za stvaranje narodnooslobodilačkog fronta.....	81
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 56 od 1. rujna 1941. o držanju boraca Splitskog NOP odreda u borbi, na suđenju i prilikom strijeljanja.....	84
Izveštaj jednog rukovodioca NOP iz Knina od 1. rujna 1941. godine o situaciji u Kninskoj krajini.....	85
Izveštaj jednog rukovodioca NOP-a iz Knina u rujnu 1941. o situaciji oko Knina.....	86
Izjava boraca Splitskog partizanskog odreda od 5. rujna 1941. o formiranju i uzrocima razbijanja Odreda.....	87
Izjava boraca Solinskog partizanskog odreda od 4. rujna 1941. o formiranju i raspuštanju Odreda.....	106

str.

Izjava boraca Kaštelanskog partizanskog odreda od 5. rujna 1941. o formiranju i razbijanju Odreda	117
Izjava boraca Sinjskog partizanskog odreda od 5. rujna 1941. o formiranju i uzrocima razbijanja Odreda.....	126
Prijedlog partijske komisije Pokrajinskog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju početkom rujna 1941. za kažnjavanje članova KPH odgovornih za neuspjeh prvih partizanskih odreda u Dalmaciji	139
Izveštaj sekretara Mjesnog komiteta KPH za Šibenik Ive Družica od 5. rujna 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o razbijanju Šibenskog partizanskog odreda.....	143
Izjava boraca Šibenskog partizanskog odreda od 5. rujna 1941. o borama s Talijanima i o razbijanju Odreda.....	145
Poziv Centralnog komiteta KPH od 5. rujna 1941. god. organizacijama i pristalicama Hrvatske seljačke stranke za pristupanje Jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu.....	149
Naredba Štaba Drvarske brigade od 9. rujna 1941. god. povodom izjave Zivka Brkovića i Brane Bogunovića.....	152
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 63 od 9. rujna 1941. o dočeku guvernera Bastianinia u Splitu.....	154
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 65 od 11. rujna 1941. o posjetu guvernera Bastianinia Splitu i Solitu.....	155
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 69 od 15. rujna 1941. u povodu ubojstva komunista Bože Ajdukovića.....	156
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 70 od 16. rujna 1941. o pljački seljaka u Sinju i ubojstvu Bože Lučića u selu Lepenići.....	157
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 71 od 17. rujna 1941. o oružanim akcijama udarnih grupa u Splitu i teroru okupatora	158
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 72 od 18. rujna 1941. u povodu strijeljanja dvaju ustaša od strane Talijana na Braču.....	160
Zapisnik partijske komisije OK KPH za sjevernu Dalmaciju od 18. rujna 1941. o saslušanju članova KPH odgovornih za formiranje Zatonskog partizanskog odreda.....	161
Zapisnik partijske komisije OK KPH za sjevernu Dalmaciju od 18. rujna o saslušanju članova Mjesnog komiteta KPH Vodice odgovornih za neuspjeh formiranja Vodičko-zatonskog partizanskog odreda	166
Odluka Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 18. rujna 1941. o kažnjavanju Mjesnog komiteta KPH Trogir i osam članova KPJ odgovornih za formiranje Trogirskog NOP odreda.....	169
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 19. rujna 1941. god. Centralnom komitetu KPH o pokušaju prebacivanja partizanskih odreda na slobodnu teritoriju, izvršenim akcijama i vojno-političkom stanju u Dalmaciji.....	170
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 73 od 19. rujna 1941. o pozivanju splitskih profesora — Hrvata u policiju gdje su upoznati sa smjernicama fašističke prosvjetne politike.....	176
Pismo Centralnog komiteta KP Hrvatske od 20. rujna 1941. Pokrajinskom komitetu KP za Dalmaciju o uspostavljanju redovne međusobne veze	177
Direktiva Centralnog komiteta KPH od 20. rujna 1941. god. za organiziranje i rad skojevskih organizacija u partizanskim odredima	178

	str.
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 77 od 23. rujna 1941. o pripremama okupatora za nove zločine.....	179
Letak Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju od 25. rujna 1941. kojim se obraća omladini Dalmacije da stupi u borbu proti fašizmu	180
Izveštaj Maksa Baće od 25. rujna 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o stanju partizanskog odreda na Dinari	184
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 80 od 26. rujna 1941. o demonstracijama učenika srednjih škola u Splitu i teroru okupatora.....	186
Izveštaj Maksa Baće od 29. rujna 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o stanju partizanskog odreda na Dinari	188
Izveštaj Maksa Baće od 30. rujna 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o sastanku predstavnika partizanskog odreda iz Bitelica i Štaba bataljona »Starac Vujadin«.....	189
Okružnica br. 3 Centralnog komiteta KPH od 30. rujna 1941. godine .	190
Pismo Centralnog komiteta KPH iz rujna 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju da Dobrilu Jurić ne šalju u Zagreb jer je prijavljena policiji.....	201
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 86 od 2. listopada 1941. o demonstraciji žena u Splitu zbog nestašice živežnih namirnica i ugljena.....	202
Pismo Centralnog komiteta KP Hrvatske od 3. listopada 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o slabostima prilikom formiranja partizanskih odreda i o nedostacima političke platforme NOF u Dalmaciji.....	204
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 88 od 4. listopada 1941. o namjerama okupatora da premjeste Hrvatsko kazalište iz Splita u Zadar.....	206
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 89 od 5. listopada 1941. o oduzimanju zlatnog nakita ženama na ulicama Splita od strane fašista.....	207
Poziv Kotarskog komiteta KPH Šibenik početkom listopada 1941. narodu ovog dijela Dalmacije da stupi u borbu protiv fašističkog okupatora	209
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 90 od 6. listopada 1941. o dolasku iz Zagreba u Split delegacije HRD i SHPN kod predstavnika fašističkih vlasti i ponudila svoju suradnju.....	211
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 91 od 7. listopada 1941. o paljenju u splitskoj luci talijanskog transportnog broda.....	212
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 92 od 8. listopada 1941. o pozivu NOP-a profesorima i direktorima škole da se priključe borbi svoje omladine	213
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 93 od 9. listopada 1941. o teškom materijalnom položaju činovnika u Dalmaciji.....	215
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju 10. listopada 1941. god. Centralnom komitetu KPH o političkoj situaciji i izvršenim akcijama.....	216
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 95 od 11. listopada 1941. o pružanju otpora okupatoru od strane djece i omladine.....	221
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 96 od 12. listopada 1941. o ciljevima i zadacima NOR-a	222
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 97 od 13. listopada 1941. o mjerama okupatora da škole postanu sredstva za odnarođivanje i fašiziranje omladine	227

Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 98 od 14. listopada 1941. o bačenoj bombi na fašiste u Splitu, napadu partizana na domobrane kod Knina i otpuštanju činovnika iz službe.....	228
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaaiju, br. 99 od 15. listopada 1941. o uvođenju fašističkog prijevoga suda u Dalmaciji.....	230
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 100 od 16. listopada 1941. o strijeljanju 12 splitskih rodoljuba u Trogiru.....	232
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 101 od 17. listopada 1941. o prisiljavanju pristaša HSS-a da stupe u ustaški pokret, poziv građanima da bojkotiraju fašističke priredbe i o eksploziji na brodu »Sokol«.....	234
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 193 od 19. listopada 1941. o strijeljanju šestorice rodoljuba u Šibeniku i ubojstvu fašističkog špijuna u gradu .	235
Izveštaj Okružnog komiteta KPH za Hvar od 19. listopada 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaaiju o radu partijske organizacije i političkom stanju na otoku.....	236
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 104 od 20. listopada 1941. o izdajničkom radu tzv. Srpskog komiteta u Splitu.....	237
Poziv Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 20. listopada 1941. godine na općenarodni ustanak protiv talijanskog okupatora .	238
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 105 od 21. listopada 1941. o akcijama udarnih grupa u Splitu.....	241
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 106 od 22. listopada 1941. o držanju rodoljuba prilikom njihovog strijeljanja od strane fašista u Šibeniku	242
Izveštaj sekretara Centralnog komiteta KPH od 22. listopada 1941. god. Centralnom komitetu KPH o stanju partijskih organizacija, i partijskih jedinica u Dalmaciji.....	243
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 107 od 24. listopada 1941. o zabrani sportskih udruženja od strane okupatora i osnivanju fašističkih klubova u Dalmaciji	251
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 108 od 26. listopada 1941. o popustljivosti fašista pred akcijama omladine da se ne uvodi nastava u školama samo na talijanskom jeziku.....	253
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 109 od 28. listopada 1941. o fašističkoj kolonizaciji poljoprivrednog imanja »Vrana« kod Biograda.....	254
Izvod iz lista »Nas izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 110 od 30. listopada 1941. o ekonomskoj situaciji u Dalmaciji.....	255
Izjava Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaaiju od 30. listopada 1941. u povodu stradanja partizanskih odreda u kolovozu 1941. godine .	257
Izjava organizacionog sekretara Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 31. listopada 1941. Centralnom komitetu o svojoj odgovornosti za neuspjeh Splitskog i Solinskog partizanskog odreda .	260
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju koncem listopada 1941. god. Centralnom komitetu KPH o izvršenim akcijama i neprijateljskim represalijama.....	265
Izveštaj partijske organizacije u Komiži koncem listopada 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o financijskom stanju u organizaciji.....	267

Izveštaj Okružnog komiteta KPH Brač iz listopada 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o brojnom stanju i radu partijske organizacije na Braču.....	268
Izveštaj jednog rukovodioca NOP-a iz Knina u listopadu 1941. o situaciji u Kninskoj krajini.....	269
Izvod iz lista »Naš izveštaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 111 od 1. studenog 1941. o održanoj konferenciji u Rijeci između predstavnika talijanskih vlasti i članova tzv. Srpskog komiteta i o odlaganju otvaranja hrvatskih škola i otpuštanju činovnika.....	271
Izvod iz lista »Naš izveštaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 112 od 3. studenog 1941. o partizanskim akcijama u Dalmaciji.....	273
Proglas Kotarskog komiteta KPH Šibenik početkom studenog 1941. u povodu 24-godišnjice oktobarske revolucije.....	275
Izvod iz lista »Naš izveštaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 113 od 5. studenog 1941. o uklanjanju spomenika Grgura Ninskog, zabrani upotrebe struje u Splitu i vršenim pretresima od strane fašista u Solinu.....	278
Izveštaj Pokrajinskog odbora Narodne pomoći Dalmacije od 6. studenog 1941. CK KPH o dotadašnjem radu i budućim zadacima Odbora Narodne pomoći u Dalmaciji.....	279
Izvod iz lista »Naš izveštaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 114 od 7. studenog 1941. o obljetnici oktobarske revolucije, NOP-u na otoku Hvaru i pljački ulja od strane okupatora na Korčuli.....	281
Pismo sekretara Centralnog komiteta KPH od 7. studenog 1941. Centralnom komitetu KPH o radu partijske organizacije u Dalmaciji 284	
Pismo sekretara CK KPH Rade Končara od 9. studenog 1941. Vladimiru Popoviću o potrebi preispitivanja izrečenih partijskih kazni članovima KPH iz Zatona i Vodica.....	289
Pismo sekretara Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH od 10. studenog 1941. sekretaru CK KPH u vezi kažnjavanja članova PK KPH za Dalmaciju odgovornih za neuspjeh prvih partizanskih odreda u Dalmaciji.....	290
Pismo sekretara Centralnog komiteta KPH od 10. studenog 1941. god. sekretaru Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH o akcijama i situaciji u Splitu i okodici.....	294
Izvod iz lista »Naš izveštaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 116 od 11. studenog 1941. o proslavi dana oktobarske revolucije u Dalmaciji i bačenim bombama na talijansku glazbu u Splitu.....	298
Otvoreno pismo Centralnog komiteta KPH od 16. studenog 1941. god. članovima Partije u Dalmaciji povodom neuspjeha partizanskih odreda i nezdravih pojava u partijskim redovima.....	300
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 22. studenog 1941. god. Centralnom komitetu KPH o hapšenju Rade Končara i vojno-političkoj situaciji u Dalmaciji.....	302
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 22. studenog 1941. Centralnom komitetu KPH o situaciji u Dubrovniku ina Pelješcu .	306
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 26. studenog 1941. god. Centralnom komitetu KPH o izvršenim akcijama u Solinskom bazenu od 1. do 15. studenog i akcijama u Splitu.....	307
Pismo sekretara Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH od 27. studenog 1941. sekretaru CK KPH u kojem ga upoznaje sa situacijom u nekim krajevima Hrvatske i drugim područjima Jugoslavije	312
Izveštaj Kotarskog komiteta KPH Solin krajem studenog 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o stanju partijske organizacije	314

Pismo organizacionog sekretara PK KPH za Dalmaciju iz studenog 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o političkoj situaciji na sektoru Omiša.....	315
Pismo Centralnog komiteta KP Hrvatske od 2. prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju da poduzmu sve mjere za oslobodenje Rade Končara iz talijanskog zatvora.....	316
Izveštaj Ante Jonića, instruktura PK KPH za Dalmaciju početkom prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o svom boravku u Drnišu i Kninu i situaciji na tom području.....	318
Okružnica br. 4 Centralnog komiteta KPH od 6. prosinca 1941. godine Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 117 od 9. prosinca 1941. o akcijama Solinskog partizanskog odreda, formiranju odreda u Cetinskoj krajini i teroru okupatora u Splitu.....	320
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, br. 118 od 12. prosinca 1941. o suđenju rodoljubima u Šibeniku, hapšenju u Splitu i neodazivanju obveznika u vojsku s teritorija Dalmacije koja je pripadala NDH.....	327
Izveštaj Jerka Lovrića, sekretara Kotarskog komiteta KPH Sinj od 16. prosinca 1941. o radu Komiteta.....	329
Izveštaj Ante Jonića, instruktura PK KPH za Dalmaciju..... od 16. prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju..... o svom boravku i radu u Kninu.....	330
Izveštaj Ivana Amulića, org. sekretara PK KPH za Dalmaciju od 19. prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o svom putu i radu u Omišu i Imotskom.....	331
Pismo Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 20. prosinca 1941. god. Centralnom komitetu KPH o rezultatima rada u prvim mjesecima borbe i uzrocima neuspjeha prvih partizanskih odreda.....	333
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 20. prosinca 1941. god. Centralnom komitetu KPH o stanju partizanskih odreda i političkoj situaciji u Dalmaciji.....	335
Izveštaj sekretara Kotarskog komiteta KPH Solin Drage Gizdića od 20. prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o radu i akcijama u rajonu Klisa i Zagori.....	340
Pismo Centralnog komiteta KPH od 20. i 22. prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju u vezi formulacije date u otvorenom pismu CK KPH od 16. studenog u povodu izrečene kazne PK KPH za Dalmaciju.....	346
Pismo Centralnog komiteta KPH od 21. prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju da poduzme potrebne mjere za spašavanje Rade Končara iz talijanskog zatvora.....	349
Izveštaj Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju od 27. prosinca 1941. god. Centralnom komitetu KPH o stanju dalmatinskih odreda, izvršenim akcijama i vojno-političkoj situaciji u kninskom i drniškom kraju.....	350
Izveštaj Jerka Lovrića od 27. prosinca 1941. sekretaru Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju o situaciji u rajonu Sinja.....	351
Izvod iz lista »Naš izvještaj«, glasila Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, od 30. prosinca 1941. o demonstraciji žena iz Jesenica i Podstrane u Omišu.....	354
Izveštaj Maksa Bace od 31. prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o stanju odreda na Dinari i organizaciji radio-stanice.....	355
Izveštaj Pokrajinskog odbora Narodne pomoći za Dalmaciju krajem prosinca 1941. Pokrajinskom odboru NP Hrvatske o radu Odbora i stanju blagajne.....	358
Izveštaj Pokrajinskog odbora Narodne pomoći za Dalmaciju krajem prosinca 1941. Pokrajinskom odboru NP Hrvatske o stanju blagajne s podacima o prikupljenoj pomoći u novcu i drugom u Splitu.....	360
03 ZBORNİK DOKUMENATA	1009

str.

Bilješka Ivana Lučića-Lavčevića, člana Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju iz prosinca 1941. o stanju NOP-a u nekim krajevima Dalmacije.....	362
Izveštaj Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju 1941. o pripremanama za formiranje partizanskog odreda i upućivanje boraca u Laku 367	
Izveštaj sekretara Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju iz prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o boravku u Lioi partizana iz Vodica, Zatona i Prvića i pripremanama za njihov povratak u Dalmaciju.....	369
Proglas Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju iz prosinca 1941. upućen narodu sjeverne Dalmacije i Kninske krajine s pozivom o stupanju u oružanu borbu protiv fašizma.....	372
Izveštaj sekretara Mjesnog komiteta KPH Vis od prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o situaciji na Visu.....	376
Izveštaj Ivana Mordina, sekretara Kotarskog komiteta KPH Pelješac iz prosinca 1941. Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju o situaciji na području Pelješca i Metkovića.....	378
Uputstva Mjesnog komiteta KPH Solit iz 1941. partijskom organizacijama za održavanje konspiracije.....	380

TALIJANSKI DOKUMENTI

Naređenje Komande 2. armije od 16. travnja 1941. potčinjenim jedinicama za formiranje komandi garnizona Vrbosko, Knin, Šibenik i Split i njihovi zadaci.....	387
Naređenje Komande 2. armije od 18. travnja 1941. za upućivanje IX bataljona Kraljevskih karabinjera iz Rijeke u Split.....	389
Dislokacija jedinica 2. armije 20. travnja 1941.....	390
Prijedlog Generalštaba kopnene vojske od 20. travnja 1941. Vrhovnoj komandi za razmještanje jedinica na okupiranoj teritoriji Jugoslavije .	391
Izveštaj oficira za vezu Komande 2. armije od 20. travnja 1941. o ekonomskoj i političkoj situaciji u Dalmaciji prvih dana okupacije .	393
Naređenje Vrhovne komande od 21. travnja 1941. Generalštabu Kraljevske kopnene vojske i Višoj komandi Albanije o dislokaciji jedinica na okupiranoj teritoriji Jugoslavije	403
Naređenje Komande 2. armije od 23. travnja 1941. Komandi 5. i 6. armijskog korpusa za okupaciju otoka.....	404
Naređenje Komande 2. armije od 23. travnja 1941. potčinjenim komandama o formiranju civilnih komesarijata u Sloveniji i Dalmaciji kao i o njihovoj nadležnosti i potčinjenosti .	406
Dopis Komande 2. armije od 25. travnja 1941. potčinjenim komandama o nadležnosti civilnih komesarijata Slovenije i Dalmacije .	407
Izveštaj Komande motoriziranog armijskog korpusa od 27. travnja 1941. Komandi 2. armije o ponovnom uspostavljanju veze divizije «Torino» s divizijom »Marche« u Dubrovniku.....	410
Izveštaj Marcella Zuccolina od 29. travnja 1941. talijanskom poslanstvu u Zagrebu o političkoj situaciji u NDH.....	411
Izveštaj civilnog komesara Dalmacije koncem travnja 1941. o političkoj i ekonomskoj situaciji u Dalmaciji.....	414
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 1. svibnja 1941. Komandi 2. armije o nastavljanju pokreta potčinjenih jedinica iz Čabra u Split 418	
Izveštaj 6. armijskog korpusa od 2. svibnja 1941. Komandi 2. armije o dislokaciji potčinjenih jedinica.....	420
Izveštaj 6. armijskog korpusa od 4. svibnja 1941. Komandi 2. armije o dislokaciji potčinjenih jedinica.....	423

	str.
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 5. svibnja 1941. Komandi 2. armije o okupaciji dalmatinskih otoka i jedinicama koje su ih zaposjele.....	426
Naredenje Komande 6. armijskog korpusa od 5. svibnja 1941. potčinjenim jedinicama za organizaciju okupirane teritorije u Dalmaciji .	428
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 7. svibnja 1941. Komandi 2. armije o namjerama NDH da osnuje hrvatsku mornaricu i zadrži veći dio Primorja i otežanom snabdijevanju stanovništva .	431
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 12. svibnja 1941. Komandi 2. armije o stanju garnizona na okupiranom teritoriju Dalmacije i rasporedu jedinica.....	433
Ugovor o određivanju granica između NDH i fašističke Italije potpisan u Rimu 18. svibnja 1941. godine.....	437
Sporazum između NDH i fašističke Italije od 18. svibnja 1941. ostvaranju demilitarizirane zone na području NDH koja se graniči s fašističkom Italijom, o odricanju NDH da drži ratnu mornaricu i o prevoženju trupa fašističke Italije preko teritorije NDH.....	439
Pismo predsjednika Talijanske fašističke vlade Mussolinija od 18. svibnja 1941. predsjedniku vlade NDH Paveliću o upravnom uređenju općine Split i otoka Korčule i o pravima Talijanske nacionalne manjine na području NDH.....	440
Dekret kralja Vittoria Emanuelea III od 18. svibnja 1941. o aneksiji Dalmacije, Boke Kotorske, dijelova Hrvatskog primorja i Gorskog kotara i o osnivanju Guvernerata Dalmacije.....	441
Naredenje Komande 2. armije od 20. svibnja 1941. potčinjenim komandama da na teritorijima priključenim Nezavisnoj državi Hrvatskoj predaju civilnu vlast Hrvatskim vlastima.....	443
Naredenje Komande 6. armijskog korpusa od 24. svibnja 1941. potčinjenim jedinicama da na teritoriju priključenju Nezavisnoj državi Hrvatskoj predaju civilnu vlast hrvatskim vlastima	445
Naredenje Komande 6. armijskog korpusa od 25. svibnja 1941. potčinjenim jedinicama da spriječe Židovima i Srbima prelaz iz NDH na okupiranu teritoriju Dalmacije.....	447
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 25. svibnja 1941. Komandi 2. armije o političkoj situaciji na području Knina i Gračaca .	449
Izveštaj Komande 16. mobilnog bataljona kr. karabinjera od 2. lipnja 1941. Guverneratu Dalmacije o potreba da se poduzmu enerģične mjere prema stanovništvu pripojenog dijela Dalmacije koje je komunistički i protutalijanski nastrojeno.....	451
Izveštaj Obavještajnog odjeljenja 2. armije od 4. lipnja 1941. o političkoj situaciji i organizaciji vlasti na teritoriji NDH	452
Odluka talijanskog kralja Vittoria Emanuelea III od 7. lipnja 1941. o osnivanju Guvernerata Dalmacije i prefektura okružnih područja Zadar, Split i Kotor i njihovim nadležnostima	456
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 7. lipnja, 1941. Komandi 2. armije o hapšenju rodoljuba od strane ustaša u Makarskoj, Lovreću, Dubrovniku i u rejonu Mostara.....	458
Obavještenje Komande 6. armijskog korpusa od 8. lipnja 1941. Komandi 2. armije o dolasku guvernera Dalmacije Bastianinija u Zadar .	461
Proglas guvernera Dalmacije Bastianinija od 9. lipnja 1941. narodu Dalmacije u povodu preuzimanja civilne vlasti u Dalmaciji	462
Brzojav Mussolinija od 11. lipnja 1941. Prefekturi u Rijeci da se izvrši identificiranje Dalmatinaca talijanskog porijekla radi njihovog vraćanja na teritoriju Guvernerata Dalmacije radi jačanja talijanskog elementa.....	463
Nedjeljni informativni izvještaj talijanske Vrhovne komande od 26. lipnja 1941. o političkoj i ekonomskoj situaciji u NDH	4 6 4

str.

Izveštaj Prefekture Split od 27. lipnja 1941. Guverneru Dalmacije i Ministarstvu unutrašnjih poslova o štrajku radnika zaposlenih na opravci ceste Split—Šibenik.....	469
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 1. srpnja 1941. god. Komandi 2. armije o bacanju prevratničkih letaka na raznim mjestima u Splitu.....	470
Izveštaj Prefekture u Splitu od 1. srpnja 1941. Guvernera Dalmacije i MUP o bacanju letaka u Splitu i izvršenim brojnim hapšenjima .	471
Izveštaj Karabinjerske sekcije u Trogiru od 1. srpnja 1941. godine Guverneru Dalmacije i drugima o štrajku radnika zaposlenih na opravci ceste Split—Šibenik	472
Izveštaj Prefekture u Splitu od 2. srpnja 1941. Guvernera Dalmacije i MUP o izbijanju požara na teretnom gatu splitskog pristaništa .	474
Spisak kotarskih i općinskih civilnih komesara na dan 6. srpnja 1941. postavljenih na anektiranom području Dalmacije i teritoriju koji je pripadao NDH	475
Obavještenje Glavne komande karabinjera od 7. srpnja 1941. potčinje- nim komandama o formiranju Komande karabinjera Guvernerata Dalmacije.....	478
Izvod iz dnevnika talijanske 2. armije o vijestima primljenim od strane Komande 6. armijskog korpusa 14. srpnja 1941. s područja Šibenik, Split, Zmornica, Klis i Solin.....	479
Izvod iz dnevnika talijanske 2. armije o vijestima primljenim od strane Komande 6. armijskog korpusa 17. srpnja 1941. s područja Sinj, Drniš i Imotski.....	480
Izveštaj Prefekture u Splitu od 17. srpnja 1941. Guverneratu Dalma- cije o negativnom ishodu istrage u povodu izvršene sabotaže na transformatorskoj stanici u splitskoj luci.....	482
Naredba Guvernera Dalmacije od 19. srpnja 1941. o raspuštanju svih društava i organizacija koje nisu odjelci fašističke stranke	483
Izveštaj Poslanstva fašističke Italije u Zagrebu od 19. srpnja 1941. Mi- nistru vanjskih poslova u Rimu o incidentima između talijanskih vojnika i organa NDH.....	485
Naredba Mussolini ja od 22. srpnja 1941. o promjenama u uređenju i postupku vojnih ratnih sudova.....	488
Izveštaj Prefekture u Splitu od 22. srpnja 1941. Guverneru Dalmacije o prillivu velikog broja Židova u Splitu.....	490
Brzojav Guvernera Dalmacije od 26. srpnja 1941. Predsjedništvu Savjeta u Rimu o boravku izbjeglih Židova iz Hrvatske u Splitu	491
Izveštaj Prefekture u Splitu od 27. srpnja 1941. Guverneratu Dalma- cije o rušenju željezničke pruge Labin—Kaštel Stari i prekidu t. t. veza Split—Zadar.....	492
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 28. srpnja 1941. Komandi 2. armije o iskliznuću vlaka s vojnim transportom kod sela Plavno Brzojav policije u Šibeniku od 28. srpnja 1941. inspektora Javne sigurnosti Guvernerata o ispisivanju parola od strane komunista po zidovima zgrada u Prviću i izvršenim hapšenjima.....	494
Izvod iz dnevnika talijanske 2. armije o vijestima primljenim od strane Komande 6. armijskog korpusa 28. srpnja 1941. s područja Split, Omiš, Šibenik i Drniš.....	495
Direktive Komande 6. armijskog korpusa od 29. srpnja 1941. potčinje- nim komandama o mjerama koje treba da preuzmu u vezi s ustan- kom u Crnoj Gori i Lici i situacijom u Dalmaciji.....	498
Depeša Guvernera Dalmacije od 29. srpnja 1941. predsjedniku Ministar- skog savjeta u Rimu o nastupanju ustanika prema Kninu i o mje- rama predostrožnosti talijanskih trupa.....	500
Brzojav Komande 6. armijskog korpusa od 29. srpnja 1941. Komandi 2. armije o gubicima prilikom izbacivanja vlaka kod Plavna	502

Izvod iz dnevnika talijanske 2. armije o vijestima primljenim od strane Komande 6. armijskog korpusa 29. srpnja 1941. s područja Metković, Makarska, Split i Knin	503
Obavještenje Ministarstva vanjskih poslova od 30. srpnja 1941. Guverneratoru Dalmacije o naređenju Vrhovne komande da se okupira zona kroz koju prolaze željezničke pruge	505
Izveštaj zadarske grupe Teritorijalne legije karabinjera od 30. srpnja 1941. Guverneratoru Dalmacije o širenju ustanka u Hrvatskoj i Bosni i o pokretima talijanskih jedinica prema ugroženom području	506
Brzjav Guvernera Dalmacije od 30. srpnja 1941. ministru vanjskih poslova Ciano o preuzimanju obrane Knina pošto su ga pred ustanicima napustile vojne i civilne vlasti NDH	507
Izveštaj Prefekture u Zadru od 30. srpnja 1941. Guverneratoru Dalmacije o pucanju nepoznatih lica iz vatrenog oružja kod Skradina	508
Izveštaj fašističke organizacije u Šibeniku od 30. srpnja 1941. Federalnom sekretaru fašista Dalmacije o hapšenju Pučo Josipa zbog širenja komunističke propagande i njegovom ubojstvu	509
Spisak općina na dan 30. srpnja 1941. u provincijama Zadar, Split i Kotor	510
Izveštaj zadarske grupe Teritorijalne legije karabinjera od 31. srpnja 1941. Guverneratoru Dalmacije o zauzimanju Padena od strane ustanika i o bještvu ustaško-domobranskih vlasti iz Knina	511
Izveštaj Guvernera Dalmacije od 31. srpnja 1941. Ministarstvu vanjskih poslova o situaciji u zoni Knina poslije odlaska vlasti NDH	513
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 1. kolovoza 1941. Guverneratoru Dalmacije o potrebi uspostavljanja jačih garnizona u Kninu	514
1 Drnišu	514
Brzjav Komande 6. armijskog korpusa od 1. kolovoza 1941. Komandi 2. armije kojim traži preciznija uputstva za preuzimanje civilne i vojne vlasti u Kninu i Drnišu	515
Naređenje Štaba talijanske divizije »Sassari« od 1. kolovoza 1941. o preuzimanju vojne i građanske vlasti u gradu i župi Knin	516
Izvod iz dnevnika talijanske 2. armije o vijestima primljenim od strane Komande 6. armijskog korpusa 1. kolovoza 1941. s područja Šibenik, Split, Knin i Biograd	517
Obavještenje Prefekture u Zadru od 1. kolovoza 1941. Guverneratoru Dalmacije o pripremanju komunističke pobune u Šibeniku	519
Okružnica Komande 6. armijskog korpusa od 1. kolovoza 1941. potčinjenim komandama o nadležnosti za suđenje i kaznima za prestup protiv javnog reda i oružanih snaga	520
Naređenje Komande 2. armije od 2. kolovoza 1941. Komandi 6. armijskog korpusa da preda vlast u Kninu organima NDH kad se oni ponovo vrate u grad	524
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 2. kolovoza 1941. Komandi 2. armije u vezi predaje vlasti u Kninu organima NDH	525
Izveštaj Prefekture u Zadru od 2. kolovoza 1941. Komandi garnizona, kvestoru i karabinjerima u Zadru o izvršenim sabotazama na telefonsko-telegrafskim linijama u Dalmaciji	526
Izveštaj Prefekture u Splitu od 2. kolovoza 1941. Guverneratoru Dalmacije o izvršenim sabotazama na telefonsko-telegrafskim linijama u Klisu i kod Kaštel Starog	528
Izveštaj Prefekture u Splitu od 2. kolovoza 1941. Guverneratoru Dalmacije o oštećenju telefonsko-telegrafske linije između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice	529
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 3. kolovoza 1941. Komandi 2. armije o ciljevima ustanka u Kninskoj krajini	530
Brzjav Komande 6. armijskog korpusa od 3. kolovoza 1941. Komandi 2. armije u kome obavještava o zahtjevu Guvernera Dalmacije za hitan početak rada vojnog suda u Šibeniku	531

Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 4. kolovoza 1941. Komandi 2. armije o mjerama za posjedanje pojasa između Knina i Lovinca i Knina i Sinja	531
Brzjav Guvernera Dalmacije od 4. kolovoza 1941. Glavnoj komandi milicije u Rimu o svojoj podršci komandantu 6. korpusa za upućivanje graničnog bataljona na granicu između Dalmacije i NDH	532
Izveštaj Prefekture u Splitu od 4. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o razaranju pruge kod Splita i iskliznuću vlaka	533
Izveštaj Prefekture u Zadru od 5. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o političkoj, ekonomskoj i prehrambenoj situaciji u Zadarskoj provinciji tokom srpnja	534
Izveštaj Prefekture u Zadru od 6. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o prekidu telefonsko-telegrafske linije Benkovac—Obrovac i za odmazdu strijeljanog osoba	537
Spisak s podacima za devet osoba s područja Benkovca koji su strijeljani 6. kolovoza	538
Izveštaj Prefekture u Zadru od 6. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o hapšenju sedam osoba kod Lišana od kojih su trojica strijeljana	539
Izveštaj čete Kraljevskih karabinjera iz Zadra od 6. kolovoza 1941. god. o napadu ustanika na žandarmerijsku stanicu Plavno	540
Izveštaj Prefekture u Splitu od 6. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o štrajku brijačkih radnika u Splitu	541
Saopćenje Prefekture u Splitu od 7. kolovoza 1941. o strijeljanju u Benkovcu i predviđenim represalijama nad stanovništvom	543
Dopis Guvernerata Dalmacije od 7. kolovoza 1941. Ministarstvu vanjskih poslova kojim ga upoznaje sa sadržajem odgovora organa NDH u povodu ponovnog preuzimanja vlasti u Kninu	545
Izveštaj Zadarske grupe Teritorijalne legije karabinjera od 7. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o držanju ustaša i situaciji u Kninu nakon preuzimanja vlasti od strane talijanske komande	546
Brzjav Guvernerata Dalmacije od 8. kolovoza 1941. Prefekturu Splita kojim ga upoznaje s odlukom Mussolinija da se 200—300 Židova prebaci iz Splita u Albaniju	547
Dopis Prefekture u Zadru od 12. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije u kojem ga upoznaje sa sadržajem izvještaja karabinjerske čete u Šibeniku o rušenju telefonske linije Zadar—Šibenik	548
Izveštaj Komesarijata Javne sigurnosti u Šibeniku od 12. kolovoza 1941. Kvesturi u Zadru o miniranju vodovoda i rušenju telefonske linije Zadar—Šibenik	549
Izveštaj Karabinjerske sekcije u Šibeniku od 12. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o čišćenju zone Vodice, Srma, Zaton i hapšenju rodoljuba	550
Izveštaj Prefekture u Splitu od 12. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o zahtjevu radnika i namještenika električnog poduzeća u Splitu za povećanje plaća i njihovom štrajku	551
Dislokacija jedinica 6. armijskog korpusa na dan 12. kolovoza 1941.	552
Izveštaj Prefekture u Splitu od 13. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o štrajku radnika i namještenika električnog poduzeća u Splitu	563
Brzjav Komande 2. armije od 13. kolovoza 1941. Komandi 6. armijskog korpusa o primljenim vijestima da 3000 komunista iz Splita i okolice priprema početak ustanka protiv Talijana	564
Naredba Guvernera Dalmacije od 13. kolovoza 1941. o nadležnosti Sekcije Suda 2. armije u Šibeniku	565
Izveštaj Bozzija od 14. kolovoza 1941. Guverneru Dalmacije o generalnom štrajku radnika i namještenika u Splitu	568

Izveštaj Komesarijata javne sigurnosti u Šibeniku od 15. kolovoza 1941. Glavnom inspektoratu javne sigurnosti Guvernerata Dalmacije o strijeljanju Trlajce Paška i Pap Pavle-Šilje.....	569
Izveštaj Prefekture u Splitu od 15. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o hapšenju dvojice rođoljuba optuženih za rušenje tt linije u Klisu.....	571
Dopis Guvernerata Dalmacije od 15. kolovoza 1941. Ministarstvu vanjskih poslova u kome ga upoznaje sa sadržajem izvještaja Prefekture Split o izdavanju propusnica od strane vlasti NDH talijanskim građanima	572
Telegrafski izvještaj Komande Šestog armijskog korpusa od 16. kolovoza 1941. god. o borbama protiv partizana u Sinjskoj krajini	574
Izveštaj Komande karabinjera Guvernerata Dalmacije od 16. kolovoza 1941. Guverneru Dalmacije o strijeljanju komunista, razbijanju Primošenskog NOP odreda i mjera za održavanje reda isigurnosti .	575
Izveštaj Prefekture u Splitu od 16. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o štrajku mehaničarskih radnika u Splitu. . . .	577
Izveštaj Prefekture u Splitu od 16. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o štrajku drvodjelskih radnika u Splitu. . . .	578
Izveštaj Karabinjerske čete u Šibeniku od 17. kolovoza 1941. Kvesturi u Zadru o neuspjehu otkrivanja izvršioaca diverzije na tt linije Šibenik—Zadar.....	579
Izveštaj Prefekture u Splitu od 17. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o rasturanju letaka i izvršenim hapšenjima rođoljuba u Splitu	580
Izveštaj Komande karabinjera Guvernerata Dalmacije od 18. kolovoza 1941. Guverneru Dalmacije o borbama protiv partizana u Sinjskoj krajini, situaciji na području Brvna i Gračaca i štrajku radnika u Splitu.....	581
Izveštaj Prefekture u Splitu od 18. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o generalnom štrajku radnika i namještenika u Splitu ..	584
Izveštaj Prefekture u Splitu od 18. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o puštanju na slobodu radnika i namještenika električnog poduzeća u Splitu koji su bili uhapšeni zbog štrajka	585
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 19. kolovoza 1941. Komandi 2. armije o sukobu vojnika s grupom naoružanih komunista kod Siritovca.....	586
Izveštaj Prefekture u Splitu od 19. kolovoza 1941. Guverneru Dalmacije o generalnom štrajku radnika i namještenika u Splitu ..	587
Izveštaj Prefekture u Zadru od 19. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o hapšenju i strijeljanju Santić Ante u Šibeniku	588
Izveštaj Komande karabinjera Guvernerata Dalmacije od 20. kolovoza 1941. Guverneru Dalmacije o razbijanju Primošenskog NOP odreda i hapšenju njegovih pripadnika.....	589
Izveštaj Karabinjerske sekcije u Trogiru od 20. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o strijeljanju komunista Radić Ilije u Trogiru	592
Izveštaj Prefekture u Splitu od 21. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o aktivnosti komunističke omladine u Splitu	593
Izveštaj Prefekture u Splitu od 22. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o izazivanju požara na trgovačkom brodu »Niko Matković« u splitskoj luci.....	595
Izveštaj Prefekture u Splitu od 25. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o poduzetim mjerama za interniranje osoba opasnih za javni red.....	596
Zahtjev Prefekture u Splitu od 25. kolovoza 1941. Komandi 6. armijskog korpusa za prebacivanje Santini Alfreda i Zelić Ante u policijski zatvor radi saslušanja u Splitu.....	597

	str.
Izveštaj Prefekture u Zadru od 26. kolovoza 1941. Guverneratu Dalmacije o popravci ceste Zadar—Šibenik koja je 24. kolovoza dinamitom oštećena.....	598
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 24. kolovoza 1941. Prefekturi u Splitu o strijeljanju Santini Alfreda i Zelić Ante u Sinju .	599
Izveštaj Prefekture u Splitu od 31. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o djelovanju omladine u Splitu.....	600
Izveštaj Prefekture u Zadru od konca kolovoza 1941. o akcijama komunisti tokom kolovoza .	603
Izvod iz povelje školstva objavljene u Službenom listu Guvernerata Dalmacije br. 4—5 od 1—5. IX 1941. kojom su date smjernice o položaju škole u fašističkoj državi.....	605
Pismo grupe građana Benkovca od 2. rujna 1941. Guverneru Dalmacije u kome mole da se pusti na slobodu 12 njihovih mještana zatvorenih u zadarskom zatvoru.....	607
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 3. rujna 1941. Komandi 2. armije o ubistvu komuniste Lučić Bože.....	609
Proglas Komande 2. armije od 7. rujna 1941. o preuzimanju vojne i civilne vlasti u demilitariziranoj zoni Nezavisne Države Hrvatske .	610
Izveštaj Karabinjerske ispostave u Splitu od 14. rujna 1941. Guverneratu Dalmacije o ubistvu komuniste Bože Ajdukovića .	614
Izveštaj Prefekture u Splitu od 14. rujna 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o otpuštanju s posla 17 radnika splitskog brodogradilišta zbog odbijanja da prisustvuju dočeku Guvernera .	615
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 15. rujna 1941. Komandi 2. armije o akciji udarnih grupa u Splitu i strijeljanju Bože Jerinčića i Ivana Juretića.....	616
Izveštaj komandanta karabinjera Dalmacije od 17. rujna 1941. Guverneratu Dalmacije o akcijama udarnih grupa u Splitu i strijeljanju dvojice ustaša na Braču.....	617
Izveštaj Prefekture u Splitu od 20. rujna 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o podmetanju požara u glavnom skladištu na Gat sv. Duje u Splitu.....	619
Izveštaj Prefekture u Zadru od 20. rujna 1941. Guverneratu Dalmacije o eksploziji na teretnom brodu »Lazio«.....	620
Izveštaj Prefekture u Zadru od 20. rujna 1941. Guverneratu Dalmacije o licima sumnjivim za antifašističku aktivnost.....	621
Izveštaj Prefekture u Splitu od 24. rujna 1941. Guverneratu Dalmacije i Ministarstvu unutrašnjih poslova o hapšenju braće Mrduljaš Josipa i Jure iz Splita.....	623
Izveštaj Karabinjerske sekcije u Splitu od 24. rujna 1941. Guverneratu Dalmacije i drugima o hapšenju Jelaska Frane i Alujević Bartula.....	628
Brzojav Prefekture u Splitu od 25. rujna 1941. Guverneratu Dalmacije o dačkim demonstracijama u Splitu.....	629
Izveštaj Prefekture u Splitu od konca rujna 1941. Guverneratu Dalmacije o dačkim demonstracijama u Splitu.....	630
Krivične odredbe za područja anektiranih Kraljevini Italiji izdane 3. listopada 1941. od strane Mussolinija.....	632
Izveštaj načelnika kabineta Guvernera Dalmacije od 8. listopada 1941. pokrajinskom školskom nadzorniku o antitalijanskoj aktivnosti nastavnika u Splitu.....	638
Izveštaj Prefekture u Splitu od 10. listopada 1941. Guverneratu Dalmacije i Ministarstvu unutrašnjih poslova o djelatnosti SKOJ-a u Splitu.....	639
Naređenje Guvernera Dalmacije od 11. listopada 1941. za ustanovljenje Izvanrednog suda i njegova nadležnost.....	643

	str.
Izveštaj Prefekture u Zadru od 11. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o ubojstvu fašističkog špijuna Skotona u Šibeniku . . .	645
Izveštaj karabinjera u Splitu od 11. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o bacanju bombi na domaće fašiste Prassela i Krstulovića u Splitu.....	646
Telefonski izveštaj pukovnika Butta od 12. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o izvršenim hapšenjima u Splitu i Šibeniku u povodu ubojstva Skotona i bačenih bombi na Prassela i Krstulovića .	647
Presuda Izvanrednog suda za Dalmaciju od 13. listopada 1941. kojom je osuđeno 6 rodoljuba na smrt strijeljanjem a 7 na vremenske kazne 648	
Spisak osoba koje je Izvanredni sud za Dalmaciju 13. listopada 1941. osudio na smrt strijeljanjem i druge kazne.....	655
Presuda Izvanrednog vojnog suda za Dalmaciju od 14. listopada 1941. kojom je 35 rodoljuba osuđeno na kaznu smrti strijeljanjem i druge kazne.....	656
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 14. listopada 1941. Komandi 2. armije o presudi Izvanrednog suda za Dalmaciju kojom je u Splitu osuđeno na smrt strijeljanjem 12 osoba i 13 na vremenske kazne.....	663
Izveštaj Komande 107. legije crnih košulja od 15. listopada 1941. Guverneru Dalmacije o strijeljanju osuđenih rodoljuba u Šibeniku i Splitu koje je bez primjedbi izvršio njihov vod.....	664
Izveštaj Prefekture u Zadru od 17. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o lošoj ishrani zatvorenika u benkovačkom zatvoru .	665
Izveštaj Prefekture u Splitu od 20. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o ranjavanju dvojice talijanskih vojnika od bačenih bombi u Splitu.....	666
Izveštaj Prefekture u Splitu od 21. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o bačenim bombama na talijanske vojnike na Narodnom trgu i kod Zlatnih vrata u Splitu.....	667
Izveštaj karabinjera u Splitu od 22. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o bačenoj petardi na karabinjersku stražarnicu u Solinu .	668
Izveštaj šefa Ureda za političko istraživanje 107. legije crnih košulja od 23. listopada 1941. Guverneru Dalmacije o akcijama crnih košulja u Šibeniku i okolici.....	669
Izveštaj 64. sekcije karabinjera divizije »Cacciatori delle Alpi« od 23. listopada 1941. vojnom odvjetniku pri Ratnom sudu 2. armije o o prekidu tt linije Stović—Žrnovnica.....	671
Izveštaj Komesarijata javne sigurnosti u Šibeniku od 24. listopada 1941. god. o političkoj i ekonomskoj situaciji u Šibeniku.....	672
Krivične odredbe za područja anektirana Kraljevini Italiji izdane 24. listopada 1941. od strane Mussolinija.....	673
Izveštaj Sekcije karabinjera u Splitu od 25. listopada 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova i drugima o ubojstvu i ranjavanju komunistu u zoni Stobreč.....	677
Izveštaj Prefekture u Splitu od 26. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o hapšenju dvojice komunistu u Splitu.....	680
Izveštaj karabinjera u Šibeniku od 26. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o napadu ustanika na talijansku patrolu kod Vodica .	681
Izveštaj Ureda za političko istraživanje 107. legije crnih košulja od 27. listopada 1941. Guverneru Dalmacije o napadu ustanika na talijansku patrolu kod Vodica i o izvršenoj odmazdi.....	682
Izveštaj karabinjera u Šibeniku od 27. listopada 1941. Guvernoratu Dalmacije o ubojstvu 4 rodoljuba u akciji čišćenja kod Šibenika i hapšenja 26 osoba.....	685
Izveštaj 64. mješovite sekcije karabinjera divizije »Cacciatori delle Alpi« od 27. listopada 1941. odvjetniku pri Ratnom sudu 2. armije o prekidu vojne telefonske linije Solin—Klis.....	686

str.

Izveštaj Prefekture u Splitu od 28. listopada 1941. Guverneratu Dalmacije o komunističkoj propagandi u Splitu i hapšenju petorice rodoljuba.....	687
Presuda Izvanrednog vojnog suda za Dalmaciju od 29. listopada 1941. kojom je 28 rodoljuba osuđeno na smrt i druge kazne	688
Izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 29. listopada 1941. Komandi 2. armije o strijeljanju rodoljuba u Vodicama.....	695
Izveštaj karabinjera u Splitu od 29. listopada 1941. Guverneratu Dalmacije o bačenim bombama na talijanske patrole u Splitu	696
Izveštaj karabinjerske čete u Šibeniku od 31. listopada 1941. predsjedniku Izvanrednog suda za Dalmaciju o bacanju bombe na karabinjere u Šibeniku.....	697
Izveštaj Političkog istražnog odjeljenja 107. legije crnih košulja od 31. listopada 1941. god. o napadu na talijanski kamion u Šibeniku .	700
Izveštaj Političkog istražnog odjeljenja 107. legije crnih košulja od 31. listopada 1941. god. o pripremama garnizona u Šibeniku za borbu protiv partizana na terenu Tribunja.....	702
Izveštaj Prefekture u Splitu od 1. studenog 1941. Guverneratu Dalmacije o sukobu karabinjera i Milišić Ivana u Solinu.....	703
Izveštaj Komande 107. legije crnih košulja od 1. studenog 1941. Guverneru Dalmacije o političkoj situaciji u Šibeniku poslije izvršenih diverzantskih akcija 27. listopada.....	704
Izveštaj 107. legije crnih košulja od 3. studenog 1941. Guverneru Dalmacije o izvedenoj akciji čišćenja u zoni Tribunj i hapšenju rodoljuba	706
Izveštaj Komande 107. legije crnih košulja od 8. studenog 1941. Guverneru Dalmacije o subverzivnoj aktivnosti u Splitu.....	707
Izveštaj Prefekture u Splitu od 8. studenog 1941. Guverneratu Dalmacije o pronalazaženju komunističke tehnike u Splitu i hapšenju rodoljuba.....	708
Izveštaj Komande 2. armije od 8. studenog 1941. Generalštabu kopnene vojske o sve češćim napadima partizana na željezničke i ostale saobraćajnice s molbom da se armiji što hitnije upute obećana pojačanja.....	709
Obavještenje Komande 6. armijskog korpusa od 10. studenog 1941. Guverneru Dalmacije o navodnom zajedničkom sastanku predstavnika bivših građanskih stranaka i komunista u Splitu	711
Izveštaj Prefekture u Splitu od 11. studenog 1941. Guverneratu Dalmacije o podmetnutom požaru u željezničkom vagonu natovarenim sijenom na pristaništu u Splitu.....	713
Musolinijeva depeša od 11. studenog 1941. Guverneru Dalmacije da lica uhapšena povodom napada na odred divizije »Cacciatori delle Alpi« treba smatrati taočima.....	714
Izveštaj Političkog istražnog odjeljenja 107. legije crnih košulja od 12. studenog 1941. god. o sukobu talijanske patrole s naoružanim licima u Splitu.....	715
Odluka Guvernera Dalmacije o prestanku rada Izvanrednog vojnog suda za Dalmaciju od 13. studenog 1941. jer je 24. listopada ustanovljen Specijalni sud za Dalmaciju.....	716
Odluka Guvernera Dalmacije od 13. studenog 1941. o sastavu Specijalnog suda za Dalmaciju	717
Izveštaj Komande kraljevskih karabinjera Dalmacije od 14. studenog 1941. Guverneru Dalmacije o akciji čišćenja u zoni Tribunj ..	720
Izveštaj Prefekture u Splitu od 17. studenog 1941. Guverneru Dalmacije i Ministarstvu unutrašnjih poslova da je u mjesnoj bolnici..... podlegao ranama komunista Veljko Neškovićin	721
Brzojav Guvernera Dalmacije od 20. studenog 1941. Prefektu Splita u kome izražava zahvalnost i odaje priznanje policiji za postignuti uspjeh u otkrivanju komunističke tehnike u Splitu	722

	str.
Izveštaj o političkoj situaciji i akcijama komunistau Zadarskom i Šibenском kotaru u vremenu do 20. studenog 1941. godine	723
Izveštaj kraljevske prefektуре u Splitu za mjesec studeni 1941. god. o političkoj situaciji i atentatima na talijanske vojnike u Splitu i okolici.....	727
Izveštaj Prefektуре u Zadru od 1. prosinca 1941. Guvernatu Dalmacije o političkoj, ekonomskoj i prehrambenoj situaciji u provinciji Zadar u vremenu od 20. do 30. studenog.....	732
Izveštaj Prefektуре u Zadru od 1. prosinca 1941. o političkoj, ekonomskoj i prehrambenoj situaciji u provinciji Zadar u mjesecu studenom.....	735
Upute Guvernatu Dalmacije od 5. prosinca 1941. prefekturama Zadar. Split i Kotor za rad s dalmatinskim klerom.....	738
Obavještenje Guvernatu Dalmacije od 5. prosinca 1941. Prefektu Splita o dolasku u Split brata Domenica Franca koga je uputila Sveta stolica da ispita rad i držanje hrvatskog klera.....	739
Izveštaj Kvesture u Splitu od 6. prosinca 1941. Direkciji policije Dalmacije o suradnji s ustašama za borbu protiv komunista	740
Obavještenje Prefektуре u Splitu od 6. prosinca 1941. Guvernatu Dalmacije o iredentističkoj demonstraciji grupe nacionalista u Blatu na Korčuli.....	741
Izveštaj Guvernatu Dalmacije od 9. prosinca 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova o situaciji u demilitariziranoj zoni koju su okupirale talijanske trupe.....	742
Izveštaj Prefektуре u Splitu od 11. prosinca 1941. Guvernatu Dalmacije o demonstraciji žena u Komizi na Visu.....	744
Izveštaj Prefektуре u Splitu od 11. prosinca 1941. Guvernatu Dalmacije o podmetnutim lecima na pragu kuhinje 2. čete 211. bataljona 'TM u Komizi na Visu.....	746
Projekt za formiranje Specijalne policijske divizije u Dalmaciji dostavljen od strane Guvernatu Dalmacije 12. prosinca 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova.....	747
Izveštaj 107. legije crnih košulja od 18. prosinca 1941. Guverneru Dalmacije o presudi Specijalnog suda za Dalmaciju kojom je 15. prosinca 26 osoba osuđeno na smrt i druge kazne.....	749
Izveštaj Prefektуре u Splitu od 18. prosinca 1941. Guvernatu Dalmacije o hapšenju talaca radi obuzdavanja komunističke aktivnosti	751
Izveštaj Prefektуре u Splitu od 20. prosinca 1941. Guvernatu Dalmacije o pronađenom oružju u stanu Surak Đure iz Splita	752
Izveštaj policije iz Splita od 23. prosinca 1941. s podacima dobivenim preko špijuna iz splitskog zatvora o djelovanju komunista u Splitu	753
Izveštaj Komesarijata Javne sigurnosti u Šibeniku od 26. prosinca 1941. Kvesturi u Zadru o napadima na talijanske fašističke vojnike i o akcijama partizana u Šibeniku i okolici od 18. kolovoza do 26. prosinca 1941. godine.....	755
Izveštaj Kraljevske Prefektуре u Splitu za mjesec prosinac 1941. god. o političkoj situaciji i akcijama komunista.....	757

NJEMAČKI DOKUMENTI

Obavještenje njemačkog poslanika u Zagrebu od 24. travnja 1941. Ministri! vanjskih poslova Reicha o sastanku koji će se održati u Ljubljani između Ciana i Pavelića.....	775
Izveštaj njemačkog poslanika u Zagrebu Sigfrida Kaschea od 26. travnja 1941. o razgovorima između Ciana i Pavelića o razgraničenju Italije i NDH.....	777

Izveštaj njemačkog generala u Zagrebu od 10. srpnja 1941. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o odnosima NDH s Mađarskom i Italijom u vezi s teritorijalnim pretenzijama.....	778
---	-----

USTAŠKO-DOMOBRA NSKI DOKUMENTI

Izveštaja Ede Bulata od 21. travnja 1941. poglavniku Paveliću o preduzimanju vlasti od strane Talijana u Splitu.....	783
Izveštaj zapovjednika Druge oružničke pukovnije u Splitu od 2. svibnja 1941. god. o preuzimanju vlasti od strane Talijana u Dalmaciji i razoružanju ustaških žandarmerijskih stanica.....	784
Izvod iz izvještaja Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu od 17. lipnja 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske o prebacivanju četnika, uz pomoć Talijana, iz Knina u Kistanje .	788
Izvod iz izvještaja Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu od 25. lipnja 1941. poglavniku Paveliću o odnosima Talijana i četnika u Kninu .	790
Naredenje zapovjedništva Jadranskog divizijskog područja od 4. srpnja 1941. za formiranje 13. 14. i 15. pješačke pukovnije u Mostaru, Trebinju, Dubrovniku, Kninu i Sinju.....	791
Izveštaj Oružničke postaje Srinjine od 7. srpnja 1941. Velikoj župi Cetina o postupku talijanskih vojnika prema narodu u selu Strozanaac	793
Izvod iz izvještaja Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu od 8. srpnja 1941. Ministarstvu za javni red i sigurnost o skupljanju četnika na otoku Lazaretu.....	795
Izveštaj Zapovjedništva 2. hrvatske oružničke pukovnije od 12. srpnja 1941. Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva o skupljanju i djelovanju četnika u Bukovici.....	796
Izveštaj Zapovjedništva gradskog redarstva u Dubrovniku od 12. srpnja 1941. o hapšenju Babić-Bubalo Miodraga zbog širenja komunističke propagande.....	798
Izveštaj Zapovjedništva 2. hrvatske oružničke pukovnije od 15. srpnja 1941. Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva o napadu skupine četnika na oružničku postaju Bilišane.....	799
Izveštaj Zapovjedništva 2. hrvatske oružničke pukovnije od 15. srpnja 1941. Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva o skupljanju i djelovanju četnika u Bukovici	800
Izveštaj Zapovjedništva 2. hrvatske oružničke pukovnije od 16. srpnja 1941. o razbijanju tabli na dućanima u Splitu i njihovoj zamjeni s tablama na talijanskom jeziku.....	802
Izveštaj Zapovjedništva 2. hrvatske oružničke pukovnije od 18. srpnja 1941. Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva o miniranju ceste i rušenju telegrafsko-telefonskih stupova 14. srpnja kod Klisa	803
Izveštaj Oružničke postaje Muć od 23. srpnja 1941. Redarstvenom ravnateljstvu Omiš o isticanju crvene zastave na Postajnskom Visu .	805
Naredenje zapovjednika kopnene vojske Ministarstva domobranstva NDH generala Stanzera od 31. srpnja 1941. podređenim jedinicama o predaji službe osiguranja na prugama Sušak—Karlovac, Ogulin—Knin—Split i Knin—Perković—Drniš talijanskim jedinicama .	807
Izveštaj ministra Nezavisne Države Hrvatske iz Splita upućeni u srpnju 1941. Ministarstvu vanjskih poslova o političkoj situaciji u Splitu i okolici.....	808
Izveštaj Domobranskog mjesnog zapovjedništva Sinj od 4. kolovoza 1941. god. o borbama protiv partizana u okolici Sinja	8 1 6

	str.
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 6. kolovoza 1941. Ministarstvu vanjskih poslova NDH o kidanju telefonsko-telegrafskih stupova i žica duž željezničke pruge Kaštel Lukšić—Kaštel Kambelovac	818
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 6. kolovoza 1941. Ministarstvu vanjskih poslova NDH o kidanju telefonsko-telegrafskih linija između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice i štrajku radnika u splitskom brodogradilištu.....	819
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 6. kolovoza 1941. Ministarstvu vanjskih poslova NDH o rušenju željezničke pruge između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice.....	820
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 8. kolovoza 1941. Ministarstvu domobranstva o postupku talijanskih fašista prema stanovnicima Kaštela i Židovima smještenim u hotelu Palace u Kaštel Starom	821
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 9. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o miniranju mosta i rušenju telefonsko-telegrafskih stupova u selu Rupotini.....	822
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 9. kolovoza 1941. Ministarstvu domobranstva o rasturanju letaka u Splitu, Kaštelima i Trogiru kao i o masovnim hapšenjima rodoljuba u Splitu i na otocima	825
Izveštaj šefa željezničke stanice Gračac od 12. kolovoza 1941. generalu Lukiću o akcijama ustanika na pruzi Gračac—Knin u vremenu od 28. do 31. srpnja.....	826
Izveštaj Davida Sinčića podžupana Velike župe Bribir i Sidraga od 12. kolovoza 1941. poglavniku Nezavisne Države Hrvatske Anti Paveliću o ustanku u Kninu i okolici.....	832
Izveštaj Vrhovnog oružničkog zapovjednika od 14. kolovoza 1941. Glavnom stožeru Ministarstva domobranstva NDH o situaciji na sektoru Knin.....	840
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 15. kolovoza 1941. Ministarstvu domobranstva o odlasku veće grupe komunista iz Splita prema Sinju i odvratanja radnika da ne krećuna rad u Njemačku	841
Izveštaj Vrhovnog oružničkog zapovjedništva od 22. kolovoza 1941. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost MUP NDH o borbama partizana u okolici Splita i Sinja.....	842
Izveštaj Oružničke postaje Trilj od 16. kolovoza 1941. Velikoj župi Cetina o borbi s komunistima u selu Košutama.....	846
Izveštaj velikog župana Velike župe Bribir i Sidraga od 16. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o događajima u Župi u vremenu od 7. do 16. kolovoza.....	848
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 18. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o napadu ustanika na žandarmerijsku patrolu kod Vrljike.....	856
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 18. kolovoza 1941. Ministarstvu vanjskih poslova NDH o razaranju željezničke pruge i oštećenju telefonsko-telegrafske linije na stajalištu Koprivno.....	857
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 19. kolovoza 1941. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost NDH o suzbijanju ustanka na području kotara Sinj.....	859
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 19. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o borbi i razbijanju Splitskog partizanskog odreda kod Dicma.....	862
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 20. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o ubojstvu komunista Bulige Joze u selu Brdo-Klis.....	865
Izveštaj Zapovjedništva 2. hrvatske oružničke pukovnije od 22. kolovoza 1941. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost NDH o razaranju željezničke pruge kod Kaštel Starog i iskliznuću teretnog vlaka	868

Izveštaj 2. hrvatske oružničke pukovnije od 22. kolovoza 1941. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost NDH o napadu ustanika na žandarmerijsku patrolu u selu Cetini.....	869
Izveštaj 2. hrvatske oružničke pukovnije od 23. kolovoza 1941. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost NDH o borbama s borcima Šibenskog NOP odreda	871
Presuda Pokretnog prijedlog suda NDH u Sinju od 26. kolovoza 1941. o strijeljanju zarobljenih boraca Splitskog partizanskog odreda .	873
Izveštaj Kotarske oblasti Sinj od 26. kolovoza 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o presudi Pokretnog prijedlog suda u Sinju kojim su osuđeni na smrt zarobljeni borci Splitskog partizanskog odreda.....	878
Izveštaj Zapovjedništva 2. hrvatske oružničke pukovnije u Kninu o vojno-političkoj situaciji u Dalmaciji u vremenu od 18. do 28. kolovoza 1941. godine.....	879
Naređenje Ministarstva domobranstva NDH od 28. kolovoza 1941. povodom okupacije demilitarizirane zone od strane 2. talijanske armije .	886
Brzjav glavara sela Kijevo od 30. kolovoza 1941. Operativnom odjeljenju glavnog stožera Ministarstva domobranstva NDH o borbama s ustanicima kod Kijeva.....	890
Izveštaj Krilnog oružničkog zapovjedništva Omiš od 4. rujna 1941. velikom županu Velike župe Cetina o odlasku grupe rodoljuba iz sela Bitelića 15. kolovoza u partizane.....	891
Izveštaj Oružničke postaje Starigrad od 9. rujna 1941. zapovjedniku 2. hrvatske oružničke pukovnije o preuzimanju vojne i građanske vlasti od strane Talijana na području općine Starigrad	893
Izveštaj zapovjednika Druge oružničke pukovnije u Kninu o vojno-političkoj situaciji u Dalmaciji u vremenu od 31. srpnja do 9. rujna 1941. godine.....	896
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 10. rujna 1941. Ministarstvu vanjskih poslova NDH o posjetu guvernera Dalmacije Bastianinia Splitu i Omišu.....	905
Izveštaj Zapovjedništva 2. oružničke pukovnije u Kninu od 16. rujna 1941. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost NDH o miniranju mosta preko potoka Duboko na Cesti Dubrovnik—Herceg-Novi	908
Izveštaj Velike župe u Omišu od 26. rujna 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o ranjavanju splitskog fašiste Zvonka Petraella i o demonstracijama učenika i učenica srednjih škola u Splitu	909
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 4. listopada 1941. Opće-upravnom povjereništvu kod Druge talijanske armije o ispisivanju anti-fašističkih parola na raznim mjestima na Hvaru.....	910
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 4. listopada 1941. Opće-upravnom povjereništvu kod Druge talijanske armije o postupku talijanske vojske prema narodu Omiša i okolice.....	914
Izveštaj Zapovjedništva mornarice NDH od 4. listopada 1941. Glavnom stožeru Ministarstva domobranstva NDH o političkom stanju na teritoriji lučkih zapovjedništava Dubrovnik, Makarska i Crikvenica	917
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 7. listopada 1941. Opće-upravnom povjereništvu kod Druge talijanske armije o pronađenom letku u gradu Hvaru.....	922
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 8. listopada 1941. Opće-upravnom povjereništvu kod Druge talijanske armije o napadu partizana na žandarmerijsku patrolu na Vrdovu.....	924
Brzjav Velike župe Cetina u Omišu od 8. listopada 1941. Ministarstvu hrvatskog domobranstva o napadu ustanika na dva kamiona kojima su prevoženi domobranci iz Sinja u Knin.....	927

Pismo dr Antuna Pilepića, svećenika iz Splita, od 9. listopada 1941. Ministarstvu vanjskih poslova NDH u povodu proglasa Kvesture u Splitu da se svi »stranci« prijave policiji radi dobivanja dozvole boravka.....	928
Izveštaj Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu od 28. listopada 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o suradnji Talijana i četnika u Kninskoj krajini.....	929
Izveštaj Zapovjedništva mjesta Knin od 31. listopada 1941. o napadu ustanika na domobrane na cesti Sinj—Knin.....	930
Izveštaj Oružničke postaje Starigrad od 5. studenog 1941. Kotarskoj oblasti Hvar o demonstraciji stanovnika sela Vrbanj.....	933
Brzjav Kotarske oblasti Hvar od 7. studenog 1941. Ravnateljstvu za javni red i sigurnost NDH o paljenju krijesova i isticanju crvenih zastava u povodu obljetnice oktobarske revolucije.....	935
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 10. studenog 1941. Opće-upravnog povjereništva kod Druge talijanske armije o atentatima i diverzijama udarnih grupa u Splitu.....	936
Izveštaj Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu od 13. studenog 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o vojno-političkoj situaciji u dijelu Bosanske i Kninske krajine.....	937
Izveštaj Velike župe Cetina u Omišu od 15. studenog 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o hapšenjima i internaciji rodoljuba iz Splita.....	941
Izveštaj Ministarstva unutrašnjih poslova NDH od 18. studenog 1941. Ministarstvu vanjskih poslova o postupcima talijanskih vlasti prema stanovništvu na području Splita i Šibenika.....	942
Izveštaj savjetnika Velike župe Cetina u Omišu od 27. studenog 1941. Ministarstvu vanjskih poslova NDH o političkoj situaciji u Dalmaciji.....	944
Izveštaj Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu od 27. studenog 1941. poglavniku NDH Anti Paveliću o odnosima Talijana i četnika prema NDH nakon sporazuma u Opatiji.....	948
Izveštaj Ravnateljstva za javni red i sigurnost MUP NDH od 2. prosinca 1941. Ministarstvu vanjskih poslova o sprječavanju ustašama održavanje predavanja u pučkoj školi u selu Vrbanju od strane komunističke omladine.....	952
Izveštaj Zapovjedništva oružničkog krila Omiš od 2. prosinca 1941. Zapovjedništvu oružničkog krila Dubrovnik o vojno-političkoj situaciji na području Omiša i Sinja u vremenu od 22. studenog do 2. prosinca.....	953
Izveštaj ravnateljstva ustaškog redarstva NDH od 13. prosinca 1941. Ministarstvu vanjskih poslova o postupku talijanskih vlasti prema stanovništvu Splita, interniranju rodoljuba i akcijama udarnih grupa u Splitu, Solinu i Kaštel Sućurecu.....	958
Izveštaj Zapovjedništva oružničkog krila Omiš od 13. prosinca 1941. Zapovjedništvu oružničkog krila Dubrovnik o vojno-političkoj situaciji na području Omiša, Hvara i Sinja u vremenu od 3. do 13. prosinca.....	960
Izveštaj Oružničke postaje Vitina od 21. prosinca 1941. Kotarskoj oblasti Ljubuški o namjerama komunista s Makarskog i Metkovičkog kotara da izazovu nered u vrijeme božićnih praznika.....	964
Brzjav velikog župana u Omišu od 22. prosinca 1941. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o napadu partizana na žandarmerijsku stanicu Panj.....	966
Izveštaj Zapovjedništva oružničkog krila Dubrovnik od 22. prosinca 1941. o vojno-političkoj situaciji na području Dubrovnika u vremenu od 2. do 22. prosinca.....	967
Izveštaj Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu od 23. prosinca 1941. poglavniku NDH Anti Paveliću o napadu četnika na Oružničku postaju u selu Štikovo.....	972

Izdavač
INSTITUT ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA
DALMACIJE

Za izdavača
MIROSLAV CURIN
Lektor
JERKO MATOŠIĆ
Tehnički urednik
ALEKSANDAR STOJKOVIĆ

Tisak u 1000 primjeraka
NITRO »SLOBODNA DALMACIJA« — SPLIT